KARNAPARVAN
Ed. P. L. VAIDYA

FASCICULE 27
KARNAPARVAN, pt 2.

THE MAHĀBHĀRATA

FOR THE FIRST TIME CRITICALLY EDITED BY

VISHNU S. SUKTHANKAR†
(Aug. 1925—Jan. 1943)

S. K. BELVALKAR
(since April 1943)

WITH THE CO-OPERATION OF

SHRIMANT BALASAHEB PANT PRATINIDHI†; R. N. DANDEKAR; S. K. DE; F. EDGERTON; A. B. GAJENDRAGADKAR †; P. V. KANE; R. D. KARMARKAR; V. G. PARANJPE; V. K. RAJAVADE†; N. B. UTGIKAR†; P. L. VAIDYA; V. P. VAIDYA†; RAGHU VIRA; H. D. VELANKAR; M. WINTERNITZ†; R. ZIMMERMANN†

AND OTHER SCHOLARS

AND ILLUSTRATED FROM ANCIENT MODELS BY

SHRIMANT BALASAHEB PANT PRATINIDHI
RAJA OF AUNDH

VOLUME 10

Under the Patronage of the Raja of Aundh; the British Academy, London; the Union Government of the Republic of India; Governments of the States of Bombay, West Bengal, Madras, Bihar, Uttara Pradesh, Hyderabad and Mysore; the Universities of Bombay, Calcutta, Travancore and Poona; the Governments of Burma and Nepal; Several Commercial Firms and Charitable Trusts; and other Distinguished Donors

POONA

BHANDARKAR ORIENTAL RESEARCH INSTITUTE

1954

Reviews and Opinions

His Excellency Sir LESLIE WILSON, Late Governor of Bombay: "I heartily congratulate you and all those who have been working with you on this production. The first critical examination of the Mahābhārata is undoubtedly a *national* work, and I sincerely trust that you will receive whole-hearted support in this publication."

The late Professor HERMANN JACOBI: "Your edition furnishes us with *just* what we want. I consider your text as reliable as can be expected under the circumstances.... Your plan of editing the Great Epic is the best that could be devised."

The late Professor HEINRICH LÜDERS: "I was greatly impressed by the arrangements that have been made at the Institute for the collation of the Mahābhārata MSS. The arrangements are such as will ensure great accuracy and perfect clearness in the registration of the various readings.... Your work seems to me to merit the highest possible praise both as regards the constituting of the text, and the clarity and succinctness with which the MSS. evidence has been recorded."

The late Professor E. WASHBURN HOPKINS: "Every library or individual possessed of Sanskrit texts will find this new edition of the great Sanskrit epic indispensable."

Indian Culture, Calcutta: "It is appropriate that it should have fallen to Indian scholarship to produce the first critical edition of the *Mahābhārata*.... Indians, who have assimilated Western scholarship and adapted it to the special conditions of the task, are fully capable of carrying even so formidable an undertaking to its destined close.... In the present edition, one cardinal merit is the richness of the apparatus criticus.... The new edition would be invaluable for this merit alone.... The methods of constituting the text adopted by the editor are unquestionably sound." — The late Professor A. BERRIEDALE KEITH.

Annals of the Bhandarkar Oriental Research Institute: "The Ādi-parvan, in Dr. Sukthankar's Critical Edition of the Mahābhārata, is now complete, and I have no hesitation in saying that this is the most important event in the history of Sanskrit philology since the publication of Max Müller's edition of the Ṛgveda.... His collaborators will be greatly helped not only by the example set by the first editor in the edition itself, but also by the scholarly way in which he has treated, in the Prolegomena, the complicated manuscript tradition, and mastered the whole problem of Mahābhārata text criticism."—The late Professor M. WINTERNITZ.

CARL G. LOHMANN, Secretary, Yale University, New Haven: "The University wishes to take this opportunity of tendering its cordial felicitations to your Institute on its remarkably useful career of scholarship. The great critical edition of the Mahābhārata alone, though only one of your worthy undertakings, is enough to establish your permanent reputation in the world of learning."

The Times of India, Bombay: "The publication of this volume is a literary event of the first magnitude; for it marks the successful accomplishment of the first and most difficult stage of what is probably the greatest undertaking in the field of Oriental Research.... There is no doubt that, when completed, this first critical edition of the great epic will be an achievement of international importance reflecting no little credit on the Sanskrit scholarship of India. We have no hesitation in appealing to the Indian public and all lovers of learning to extend their generous help to a work of such monumental importance."

Journal Asiatique, Paris: "Quoi qu'il en soit de cette controverse et quelle que doive être la solution du problème posé, il reste que nous possédons désormais, grâce au zèle, à la science, à la conscience de M. Sukthankar, une édition modèle de l'Ādiparvan, que les recherches ultérieures ne pourront ni modifier, ni enrichir sensiblement, une édition telle que des générations d'indianistes l'avaient souhaitée sans oser l'espérer."—The late Professor SYLVAIN LÉVI.

Acta Orientalia: "It would therefore seem to be proper that the first critical edition [of the Mahābhārata] should be made in India, where so much important material is to be found. And the new edition shows that Indian scholars, who have always been our teachers in Indian traditional lore, now have become our equals in critical acumen and methods. The critical edition of the Mahābhārata may be said to inaugurate a new epoch in the history of Indian lore and Indian philology.... The beautiful illustrations are highly interesting as specimens of modern Indian art, and are a very welcome feature of this great national undertaking." —Professor Dr. STEN KONOW (Oslo).

Journal of the American Oriental Society, New Haven (Conn.): "Dr. Sukthankar deserves to be heartily congratulated on the brilliant success of his work. More than that, he deserves the active

Instructions for Binding

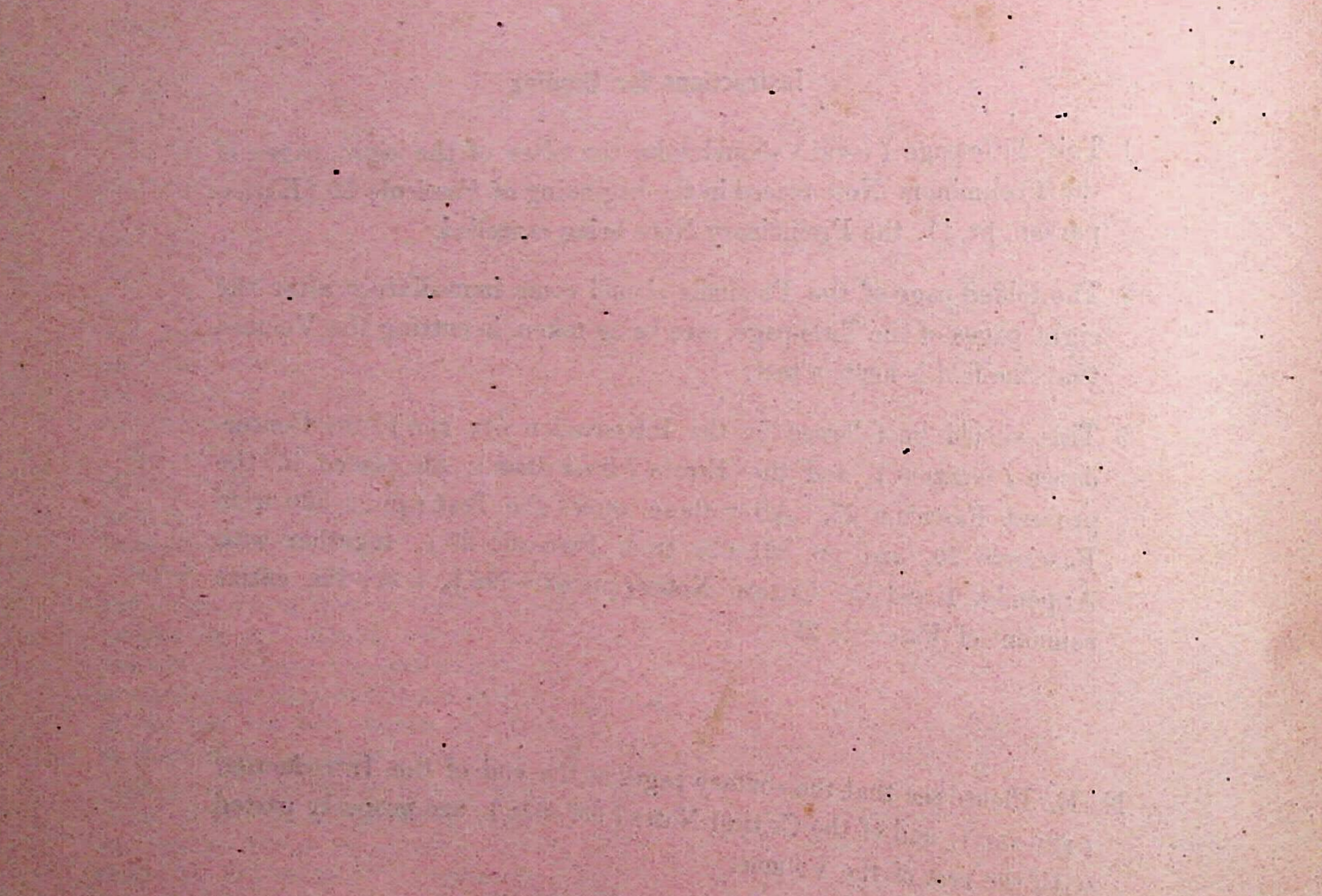
1 This Title-page (i–viii) should take the place of the eight pages of the Preliminary Note placed in the beginning of Fascicule 20 (Karṇa-parvan, pt. i), the Preliminary Note being cancelled.

2 The folded page of the Facsimile should come immediately after the eight pages of the Title-page, care being taken, in cutting the Volume, that the fold is kept in tact.

3 This should be followed by the Introduction (IX–XLII), the Concordance (*i–lxxviii*), and the Errata (*lxxix–lxxx*), all placed in the present Fascicule 27. After these, comes the Text (pp. 1–320 from Fascicule 20, and pp. 321–628 from Fascicule 27), together with Appendix 1 and the Critical Notes (pp. 629–698), i. e., the entire remnant of Fascicule 27.

* * *

N. B. Please see that the solitary pages at the end of the Introduction (XLI–XLII), and of the Critical Notes (697–698), are properly pasted with the rest of the Volume.

THE

MAHĀBHĀRATA

FOR THE FIRST TIME CRITICALLY EDITED BY

VISHNU S. SUKTHANKAR†
(Aug. 1925—Jan. 1943)

S. K. BELVALKAR
(since April 1943)

WITH THE CO-OPERATION OF

SHRIMANT BALASAHEB PANT PRATINIDHI†; R. N. DANDEKAR; S. K. DE; F. EDGERTON; A. B. GAJENDRAGADKAR †; P. V. KANE; R. D. KARMARKAR; V. G. PARANJPE; V. K. RAJAVADE†; N. B. UTGIKAR†; P. L. VAIDYA; V. P. VAIDYA†; RAGHU VIRA; H. D. VELANKAR; M. WINTERNITZ†; R. ZIMMERMANN†

AND OTHER SCHOLARS

AND ILLUSTRATED FROM ANCIENT MODELS BY

SHRIMANT BALASAHEB PANT PRATINIDHI

RAJA OF AUNDH

VOLUME 10

Under the Patronage of the Raja of Aundh; the British Academy, London; the Union Government of the Republic of India; Governments of the States of Bombay, West Bengal, Madras, Bihar, Uttara Pradesh, Hyderabad and Mysore; the Universities of Bombay, Calcutta, Travancore and Poona; the Governments of Burma and Nepal; Several Commercial Firms and Charitable Trusts; and other Distinguished Donors.

POONA

BHANDARKAR ORIENTAL RESEARCH INSTITUTE

1954

THE KARṆAPARVAN

BEING THE EIGHTH BOOK OF THE MAHĀBHĀRATA
THE GREAT EPIC OF INDIA

FOR THE FIRST TIME CRITICALLY EDITED BY

PARASHURAM LAKSHMAN VAIDYA

Retired Professor of Sanskrit and Allied Languages
Nowrosjee Wadia College, Poona;
Sometime Mayurbhanj Professor and Head of the Department
of Sanskrit and Pali, Banaras Hindu University.

POONA

BHANDARKAR ORIENTAL RESEARCH INSTITUTE

1954

☞ Pages 1–320, were issued in 1950 as Fascicule 20;
the rest as Fascicule 27 in 1954.

*Printed in part at cost of a subvention from
the Trustees of the Mahabharata Fund
in Great Britain, London.*

Printed by The Nirnaya Sagar Press, Bombay-2, and
Published by The Bhandarkar Institute, Poona-4

CONTENTS OF VOLUME EIGHT

PLATE

ABBREVIATIONS AND DIACRITICAL SIGNS

add. = adding.
addl. = additional.
adhy. = adhyāya(s).
App. = Appendix.
Arj. = Arjunamiśra.
B. = Bombay edition of the Mbh. (Śaka 1799).
BG. = Bhagavadgītā.
C. = Calcutta ed. of the Mbh.
chap. = chapter(s).
comm. = commentary(taries).
cont. = continue(s).
corr. = corrected, correction.
Crit. App. = Critical Apparatus.
Dev. = Devabodha.
ed. = edition.
fig. = figure(s).
fol. = folio(s).
foll. = following.
fragm. = fragment(ary).
hapl. = haplographic(ally).
illeg. = illegible.
inf. lin. = *infra lineam* (below the line).
ins. = insert(s).
int. lin. = *inter lineas* (between the lines).
interp. = interpolate(s).
introd. = introduction, introductory.
K. = Kumbhakonam ed. of the Mbh.
L. = Line.
M. = Madras edition of the Mbh. (by P. P. S. Sastri, 1931–1936).
m *or* marg. = marginal(ly).
Mañj. = Bhāratamañjarī (Kāvyamālā 64).
Manu. = Manusmṛti (ed. N. S. P.).
Mbh. = Mahābhārata.
Nīl. = Nīlakaṇṭha.
O-J. = Old-Javanese.
om. = omit(s), omitting.
orig. = original(ly).
post. = posterior.
pr. m. = *propria manu* (by own hand).
prob. = probably.
r. = repeat(s), repeated.
Rām. = Rāmāyaṇa (ed. N. S. P.).
ref. = refer(ence).
resp. = respective(ly).
sec. m. = *secunda manu* (by another hand).
st. = stanza(s).
supp. = supplementary.
sup. lin. = *supra lineam* (above the line).
transp. = transpose(s), transposition.
v. = verse.
(var.) = with variation(s).
v. l. = varia(e) lectio(nes).

❀❀ (in the critical footnotes) enclose citations from commentators.

[ ] besides their normal uses, enclose *additions* to MS. readings.

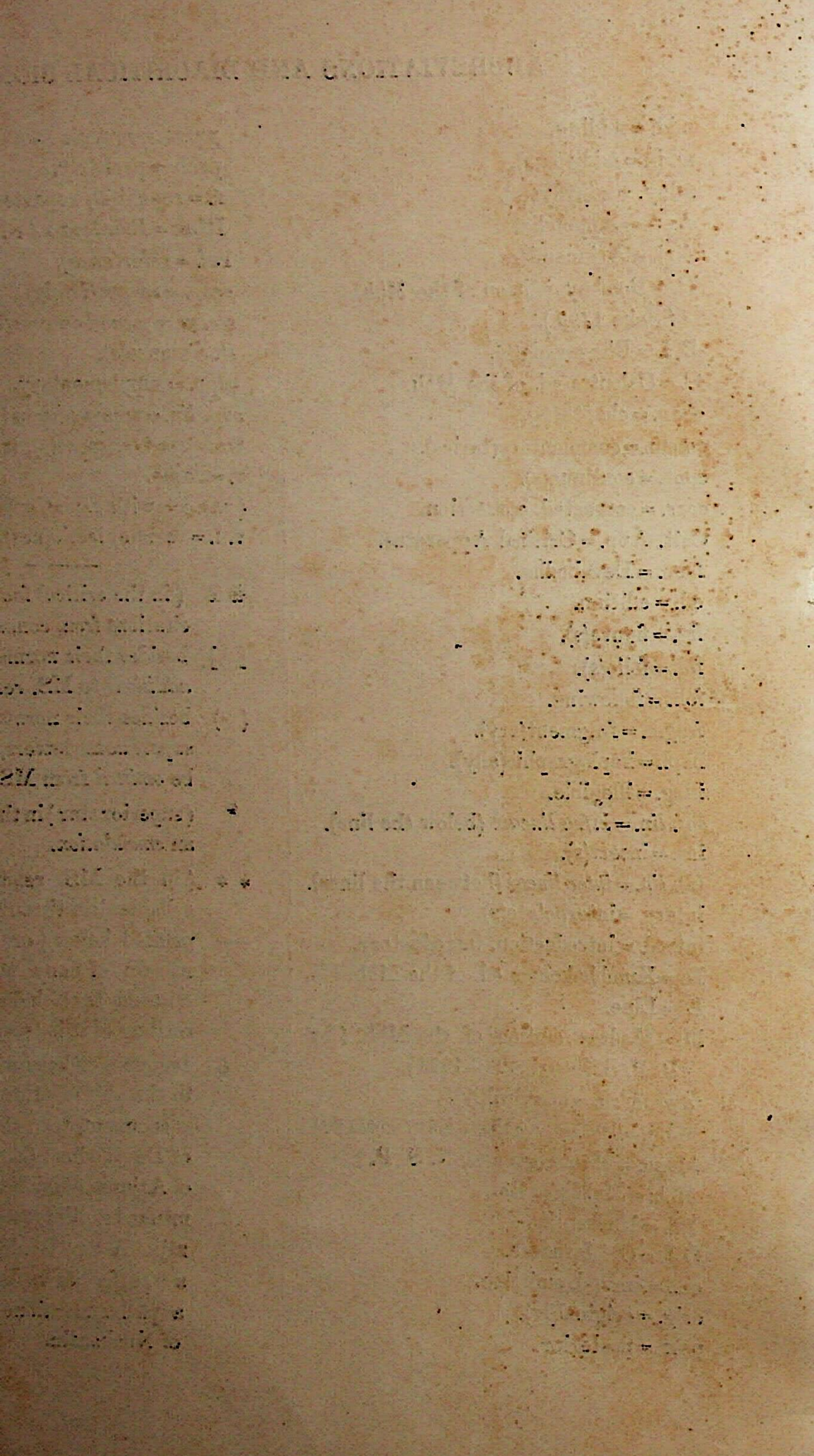
( ) besides their normal uses, enclose superfluous letters, which should be *omitted* from MS. readings.

* (superior star) in the text indicates an *emendation.*

* * (in the MS. readings) indicate syllables lost through injury to MS.

〰 printed below (or along the side-margin of) any part of the constituted text indicates that the reading of it is less than certain.

C denotes a "Commentary", prefixed to the abbreviation of the name of a commentator ; thus, Cd = Comm. of Devabodha ; Ca. n.p.s.v = Comm. of Arjunamiśra, Nīlakaṇṭha, Paramānanda, Vidyāsāgara and Vādirāja. A "p" is added on to denote a "pāṭha" or variant ; thus, Cnp = a pāṭha mentioned in the Comm. of Nīlakaṇṭha.

Facsimile of a Palm-leaf MS. in Maithilī characters (V_1) used for the Karṇaparvan

dated Lakṣmaṇa Saṁvat 327 (A. D. 1447)

[Block kindly lent by the Library of "The Bihar and Orissa Research Society", Patna]

INTRODUCTION

THE CRITICAL APPARATUS

The text of the Karṇaparvan in this Edition is based upon the following 32 manuscripts, selected from out of a total of 56 manuscripts collated for the purpose :

I. N(orthern) Recension (22 MSS.)

(a) North-western Group

Śāradā Version [Ś]

Ś1 = London, India Office Library, No. 3307 (6483[b]). Dated A. D. 1709.

Ś2 = Calcutta, Library of the Royal Asiatic Society of Bengal, No. 3312 (4065). Dated Śaka 1630 (*ca.* A. D. 1708).

Kāśmīrī Version [K] being transcripts in Devanāgarī from [Ś]

K1 = Poona, Bombay Government Collection (deposited at the BORI), No. 190 of 1891–95. Undated.

K2 = Poona, Mirikar Collection of the Bhārat Itihāsa Saṁśodhaka Mandal. Unnumbered and Undated.

K3 = Lahore, D. A. V. College Lalchand Library (now transferred to Sadhu Ashram, Hoshiarpur, East Panjab), No. 4585. Dated Saṁvat 1850 (*ca.* A. D. 1794).

K4 = Poona, BORI (Mbh.) Collection, No. 245. Dated Saṁvat 1828 (*ca.* A. D. 1772).

(b) Central Group

Maithilī Version [V]

V1 = Patna, Library of the Bihar and Orissa Research Society. Dated Lakṣmaṇa Saṁvat 327 (*ca.* A. D. 1444).

Bengali Version [B]

B1 = Dacca University Library, No. 4801. Undated.

B2 = Dacca University Library, No. 288[c]. Dated Śaka 1740 (?) (*ca.* A. D. 1818).

B3 = Santiniketan, Viśvabhāratī Library, No. 11. Dated Śaka 1734 (*ca.* A. D. 1812).

B4 = Dacca University Library, No. 581. Dated Śaka 1667 (*ca.* A. D. 1745).

B5 = Santiniketan, Viśvabhāratī Library, No. 5. Dated Śaka 1641 (*ca.* A. D. 1719).

Devanāgarī Version [D] sub-divided into

(i) Devanāgarī Version of Arjunamiśra [Da]

Da1 = Baroda, Oriental Institute Library, No. 7742. Undated.

(ii) Devanāgarī Version of Nīlakaṇṭha [Dn]; the "Vulgate".

Dn1 = Bhor State Library. Unnumbered. Dated Saṁvat 1786 (*ca.* A. D. 1730).

(iii) Devanāgarī Composite Version

D_1 = Poona, Parakhi Collection of the BORI. Unnumbered. Dated Saṁvat 1792 (*ca.* A. D. 1736).
D_2 = Lahore, D. A. V. College Lalchand Library (now transferred to Sadhu Ashram, Hoshiarpur, East Panjab), No. 61. Dated Saṁvat 1726 (*ca.* A. D. 1670).
D_3 = Madras, Adyar Library, No. 64380. Dated Saṁvat 1659 (*ca.* A. D. 1603).
D_4 = Poona, Bombay Government Collection (deposited at the BORI), No. 191 of 1891–95. Undated.
D_5 = Poona, Bombay Government Collection (deposited at the BORI), No. 485 of Viś. I. Dated Saṁvat 1670 (*ca.* A. D. 1614).
D_6 = Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No. 1336. Undated.
D_7 = Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No. 1108. Dated Saṁvat 1669 (*ca.* A.D. 1613).
D_8 = Poona, Bombay Government Collection (deposited at the BORI), No. 62 of 1882–83. Dated Saṁvat 1514 (*ca.* 1458).

II. S(outhern) Recension (10 MSS.)

Telugu Version [T]

T_1 = Lahore, D. A. V. College Lalchand Library (now transferred to Sadhu Ashram, Hoshiarpur, East Panjab), No. 3945. Undated.
T_2 = Melkote, Yadugiri Yatiraj Math Library. Unnumbered and Undated.
T_3 = Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No. 11816. Undated.

Grantha Version [G]

G_1 = Puddukkottai State Library, No. 3348. Undated.
G_2 = Poona, BORI Mbh. Collection, No. 256. Undated.
G_3 = Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No. 11828. Undated.

Malayālam Version [M]

M_1 = Poona, BORI Mbh. Collection, No. 248. Undated.
M_2 = Poomulli Mana Library, No. 304. Dated Kollam 917 (*ca.* A. D. 1742).
M_3 = Baroda, Oriental Institute Library, No. 6919. Undated.
M_4 = Private Collection belonging to a Nambudri Brahmin named Ponukottumanai. Unnumbered and Undated.

TESTIMONIA

(i) *Commentaries*

Ca = Commentary of Arjunamiśra as given in Da_1, and as in MS. No. 12927 of the Oriental Institute, Baroda; the latter dated Śaka 1605 (*ca.* A. D. 1683).
Cc = Commentary of Caturbhujamiśra, as given in MS. No. 12983 of the Oriental Institute, Baroda. Dated Śaka 1688 (*ca.* A. D. 1766).
Cn = Commentary of Nīlakanhṭa, as printed in "Vulgate" editions.
Cv = Commentary of Vādirāja, on the evidence of a transcript procured from Madras.

(ii) *Epitomes*

The Bhāratamañjarī of Kṣemendra (Kāvyamālā No. 64).

The Pāṇḍavacarita of Maladhārī Devaprabha, Jaina Version of the Mahābhārata (Kāvyamālā No. 93).

The Bālabhārata of Amaracandrasūri (Kāvyamālā No. 45).

(iii) *Translations*

The Āndhra Bhāratamu, by Tikkana.

DETAILED ACCOUNT OF THE MANUSCRIPTS

Ś1

London, India Office Library, No. 3307. Brown Paper, $11\frac{1}{2} \times 7\frac{3}{8}$ inches in size; in Śāradā characters; 18 to 21 lines to a page, and about 24 letters to a line. Fairly legibly written. In addition to Karṇaparvan, this MS. contains Droṇa, Śalya, Sauptika and Strī parvans. Total number of folios for Karṇaparvan is 148 (folios 302–449). This MS. is written by Dāmodara Kaul in 1709 (शरवस्वंकिते वर्षे), and is generally free from scribal errors, There are blanks marked by dots in the MS. which fact indicates either that the scribe could not correctly read the original from which he prepared the copy, or that the folio was damaged, a sign of conscientious copying. This MS. very closely agrees with our K_1, which also shares the blanks and halplographical omissions found in $Ś_1$. See for instance Crit. Notes on 8. 1. 48 or 8. 4. 57. Collations from this MS., as also from $Ś_2$, were made by the late S. R. Bhilawadikar at Calcutta.

It must be noted that this MS. is a very late sample of a Śāradā codex and hence may not have the same value as the one used for Ādi, Sabhā and Āraṇyaka parvans.

Ś2

Calcutta, Library of the Royal Asiatic Society of Bengal, No. 3312 (4065). Described in their Catalogue, Vol V, page 107. It is a MS. in Śāradā characters written on old, unglazed Indian paper, 13 × 10 inches in size, and in addition to Karṇaparvan, contains a portion of the Āraṇyaka, Virāṭa and Bhīṣma parvans. (see Introductions to Āraṇyaka, p. x; Virāṭa, pp. II–III; and Bhīṣma, pp. XV–XVI). Total number of folios for Karṇaparvan is 72, numbered 8 to 79. It has about 24 lines to a page and 30 letters to a line. It seems to be a very old MS., dilapidated in condition, with edges and margins of folios worne out. The date of copying as given at the end of Karṇaparvan is (संवत् [लौकिक] 84, शके 1630, रैवति शुक्रे) which is equal to Friday, 23rd April 1708 A. D. The dilapidated condition of the MS. made it necessary to obtain photographs of it, thanks to the generosity of the University of Bombay, which bore their cost. Some of the folios were found stuck together, and the photos of some folios came out blurred, with the result that collation work at places became impossible. This MS. contains, like $Ś_1$ described above, blank spaces at identical places and haplographical omissions, several of them shared by K MSS. It therefore looks likely that both $Ś_1$ and $Ś_2$ were copied from an older Śāradā codex. Although $Ś_2$ is older than $Ś_1$ by one year, it is a slightly inferior copy.

We may note that $Ś_2$ omits the following from the constituted text: 8. 5. 106–109; 16. 1^c–3^b; 27. 25^a–26^b; and 29. 13. On account of the damaged condition of folios, there have resulted lacunae and omissions, the following being the more important amongst them: 8. 4. 1–47; 5. 2–8,55–59; 6. 26–29; 32. 49–50. The following

omissions in Ś$_2$ are due to haplography: 8. 7. 10^{cd}; 16. 1^{c}–3^{b}; 19. 24^{c}–25^{d}; 28. 46^{d}–47^{a}.

K$_1$

Poona, Bombay Government Collection (now deposited at the BORI), No. 190 of 1891–95. Old Indian paper, 15 × 7½ inches in size. Folios 98, of which 1a is blank. It has 17 lines to a page and about 55 letters to a line. Margins are ruled and the references as also colophons of chapters are written in red ink. There are no marginal corrections or notes. Occasionally there are blanks, marked by dots, which indicate that the original from which this MS. was prepared had gaps, due perhaps to damaged folios. The writing is bold and clear. The text given in this MS. is at places corrupt, but this very defect often suggests the right variant. The अनुस्वार is often used for रेफ. The use of परसवर्ण is found frequently. त and ञ, न and र are often confounded, a clear sign that either this MS. or its original was copied from a Śāradā codex. Although this MS. is corrupt, its close approach to the Śāradā version justifies us in classifying it as representing a K version. There are frequent haplographical omissions, many of which are identical with those in the Ś version. The following may be specially mentioned: 8. 8. 11; 11. 40^{d}–41^{c}; 12. 16–17, 40^{c}–42^{b}; 14. 12^{c}–13^{d}, 37^{abc}; 18. 4^{a}–5^{a}, 36–39; 21. 12^{b}–13^{b}; 23. 5^{c}–6^{d}; 24. 63^{a}–64^{b}; 26. 10^{d}; 27. 41^{b}–42^{a}, 58^{c}–59^{d}; 28. 17^{b}–18^{c}, 62^{c}–63^{b}; 30. 22^{c}–23^{b}, 24^{d}–25^{c}; 31. 20; 32. 50^{d}; 33. 52–53; 34. 2^{c}–3^{b}; 42. 30^{c}–32^{a}; 43. 25^{c}–26^{c}; 44. 12^{a}–13^{b}; 49. 81^{c} to 50. 4^{a}; 58. 12^{a}–13^{b}; and 68. 51–52. The following omissions found in K$_1$ are due to haplography: 8. 5. 87–89; 16. 29^{c}–30^{b}; 17. 60^{a}–61^{b}, 73^{b}–74^{a}, 109^{d}–114^{c}; 19. 17^{b}–18^{a}; 28. 12^{c}–13^{b}; 33. 61^{c}–62^{c}; 44. 24^{b}–26^{a}; and 54. 4–6.

K$_2$

Poona, Mirikar Collection of the Bhārat Itihāsa Samśodhaka Maṇḍal. Undated. Old Indian paper. Folios 182 (of which 1a is blank) 14 × 7½ inches in size, with 14 lines to a page and about 35 letters to a line. The borders are marked in red ink and yellow pigment. It is written in bold hand. There are occasional gaps marked by dots, indicating that it was copied from an older MS. the text of which could not be deciphered or the portion of the folio was damaged. In my opinion this MS. presents the text much less corrupt than our K$_1$, and is almost certainly copied from a Śāradā codex. The number of adhyāyas is exactly 69 as stated by the copyist on the last folio, and the extent (granthasaṃkhyā) 4964 is stated in

कर्णपर्वणि संख्यानं व्यासेनोक्तं महात्मना ।
एकाघ्नसप्ततिश्चैव अध्यायाः कथिताः पुरा ।
चत्वार्येव सहस्राणि नव श्लोकशतानि च ।
चतुष्पष्टिस्तथा श्लोकः पर्वण्येतत्प्रकीर्तितम् ।
वृत्तान्ताश्चात्र संख्याता दश पञ्चसमन्विताः ।
अष्टमं चैव निर्दिष्टमेतत्पर्व जनप्रियम् ।

This MS. contains almost all the parvans of the Mahābhārata except Virāṭa, Anuśāsana and Āśramavāsika and the first 8 adhyāyas of Strī parvan. For details, see Introduction to Bhīṣma, pp. xx–xxiii. This MS. has several haplographical omissions, many of which are identical with those in S$_1$, S$_2$ and K$_1$. The following omissions in K$_2$ may be noted: 8. 7. 1^{c}–2^{b} (hapl.); 11. 17^{ab}; 14. 31^{c}–32^{b}; 40. 106^{cd}; 49. 70^{c}–71^{b}; 62. 59^{cd}, 61^{cd}; and 65. 20^{cd}.

K_3

Lahore, D. A. V. College Lalachand Library (now transferred to Sadhu Ashram, Hoshiarpur, East Panjab), No. 4585. Old Indian paper. Folios 115. This MS. was completed by Rādhākṛṣṇa Miśra at Gopalgadh, during the reign of king Ranjit the blind, on Saturday, the 2nd tithi of the dark half of Māgha, Saṁvat 1850, Śaka 1715, corresponding to Saturday, 29th December 1793 A. D. This MS. has many folios missing. It seems to have a mixed text sharing the characteristics of the Ś version contaminated with D version, particularly in the latter half. The following additional passages are found exclusively in this MS., viz., 767*, 1099*, 1139*, 1160* and 1225*. There is a large number of passages which this MS. omits either on account of haplography or carelessness.

K_4

Poona, BORI (Mbh.) Collection, No. 246. Tough country paper. Folios 140, 13 × 6½ inches, of which 1a is blank. It has 14 lines to a page and about 48 letters to a line. The margins are ruled in black, red and yellow, and references and colophons marked with red chalk. Dated Saṁvat 1828, Thursday, the first tithi of the dark half of Āṣāḍha. The name of the scribe is Bhagavān Miśra. It was written at Ābhānerī. This MS. is a part of an entire Mahābhārata MS. (Āśramavāsika now missing), prepared by a Kāśmirian Pandit Sadānanda Miśra with the help of five scribes. For details see Introduction to Bhīśma, xxiv–xxv (K_3 of Bhīśma, D_1 of Droṇa, K_6 of Sauptika). This MS. also is a copy from a Śāradā codex, not identical with our $Ś_1$ or $Ś_2$, nor with the originals of K_1 and K_2. The Karṇaparvan as presented in this MS., probably represents a version of the Mahābhārata known to the commentator Arjunamiśra, but not identical with the Da version, as is clear from his remark on 8. 26. 45 : अयं श्लोकः कर्णाभिषेकात्पूर्वं कुत्रचिद् दृश्यते, a fact which is borne out by the above stanza actually occurring in this MS. after 8. 6. 34, and noted in our Critical Apparatus as 71*. Further, this MS., appears to be contaminated by D and even S versions, as can be proved from variants and additional passages. This contamination starts almost from the beginning or from 8. 4. 88. The following additional passages are exclusive to this MS., viz., 71*, 389*, 760*, 800*, 934*. Its contamination with D version will be clear from the following additional passages which it shares with Dn_1, viz., 413*, 415*, 465* (with Dn_1 $D_{4.6.7}$), 486*, 1041*, 1203*, 1208*, 1209*, 1210* and 1211*. Its contamination with S will be clear from the following additional passages, viz., 179*, 181*, 415*, 486*, 569*, 799*, 838*, 840*, 866*, 932*, 1019*, 1034*, 1035*, 1038*, 1039*, 1042*, 1044*, 1045*, 1060*, 1061* 1062*, 1064*, 1129*, 1130*, 1152*, 1154*. So, our K_4, though its original and the organization which prepared it, unmistakably represents a Kāśmirian version at the commencement, developed later a tendency to degeneration. The first stage of this contamination was its association with D version, more particularly with Dn version, and the second stage was its association with MSS. of S recension. It will also be seen from the location of these additional passages, that the tempo of contamination with S recension has increased as the work of copying progressed, the first impact appearing in the 20th adhyāya.

V_1

Patna, Library of the Bihar and Orissa Research Society. This is the oldest MS. used for the Karṇaparvan. It was purchased for the above library by the late

K. P. Jayswal from Darbhanga (Mithilā, Videha). It is written in Maithilī script and not in Bengali script as was believed at one time. It is dated Sunday the 10th day of the bright half of Bhādrapada, Lakṣmaṇa Saṁvat 327, corresponding to Sunday the 20th August 1447 A. D., and was written during the reign of Mahārājādhirāja Hṛdaya Nārāyaṇa. It is a palm leaf MS., $11\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{3}$ inches in size, with 386 folios of which 1a and 386b are blank. It has 5 lines to a page and about 37 letters to a line. The folios have a hole in the centre to tie them up with a string. The handwriting is clear and bold. The MS. is dilapidated at places, and hence had to be used with care. There is only one additional passage exclusively found in this MS., viz., 641*. The version which geographically belongs to the North-eastern group, agrees, along with B version, with the central group represented by Devanāgarī MSS. There are no additional passages common to V and the entire B versions, but there are some which this MS. has in common with some MSS. of the B version, viz., 264* (V_1 B_1), 272* (V_1 $B_{1.2.4}$ D), 290* (V_1 $B_{1.2.4.5}$ Da_1 D_{1-7}), 428* (V_1 $B_{1.3.4}$ $D_{3.4.7}$), 511* (V_1 B_4 Dn_1 $D_{3.4.7}$), 540* (V_1 B Da_1 $D_{1.3-7}$), 622* (V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$), 640* (V_1 B_3 Da_1 $D_{1.5}$), 728* (V_1 $B_{2.3.5}$ Da_1 $D_{1.5}$), 844* (V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$), 894* (V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3.4.5.7}$), 901* (V_1 B Da_1 Dn_1 D_{1-5}), 939* (V_1 B D [except $D_{2.3}$]), 1032* (V_1 B D [except Dn_1]), 1108* (V_1 B [except B_3] D [except $D_{2.3}$]), 1123* (V_1 B [except B_3] D [except $D_{2.3}$]), 1177* (V_1 B [except B_3] D [except $D_{2.3}$]), and 1212* (V_1 B_2 Da_1 D_5). The passages suggest that V_1 more or less agrees with the B version, and more particularly with Arjunamiśra's version as represented by Da_1 $D_{1.5}$.

B_1

Dacca University Library, No. 4801. Indian paper, folios 143, $19\frac{1}{2} \times 5\frac{1}{4}$ inches in size. Slightly damaged. *Collated at Santiniketan.*

B_2

Dacca University Library, No. 288[c]. Indian paper, folios 163, $19\frac{1}{4} \times 6\frac{1}{4}$ inches in size. It is written in good and clear handwriting, and is dated Śaka 1740 (?). *Collated at Santiniketan.* The following additional passages are exclusively found in this MS., viz., 139*, 239*, 384*, 453*, 560*, 756*, 959* and 1117*.

B_3

Santiniketan, Viśvabhāratī Collection, No. 11. Indian paper, folios 104, 18×2 inches in size with 10 lines to a page. It is dated Śaka 1734 (*ca.* A. D. 1812). *Collated at Santiniketan.* The following additional passages are found only in this MS., viz., 164* and 849*.

B_4

Dacca University Library, No. 581. Indian paper, folios 233, $21\frac{1}{2} \times 3\frac{7}{8}$ inches in size. Dated Śaka 1667 (*ca.* A. D. 1745). *Collated at Santiniketan.* Only one additional passage, viz., 893*, is exclusive to this MS.

B_5

Santiniketan, Viśvabhāratī Collection, No. 5. It is a palm leaf MS. Folios 121. 27×2 inches, with 4 to 5 lines on each page. Dated Śaka 1641 (*ca.* A. D. 1719). *Collated at Santiniketan.* The following additional passages are found only in this MS., viz., 895*, 904*, 1113*, and 1214*.

Da_1

Baroda, Oriental Institute Library, No. 7742. Undated. Indian paper. Folios 185 (of which folio No. 90 is missing) $15\frac{7}{10} \times 6\frac{3}{8}$ inches in size with 11 lines to a page, and about 48 letters to a line. The text of the Karṇaparvan in this MS. is accompanied by the commentary of Arjunamiśra written above and below the text. The commentary as given in this MS. is iden tical with that found in the Baroda MS. of the same library, bearing No. 12927, dated Śaka 1605 (*ca.* A. D. 1683), and is more extensive than the commentary found in our D_5. The text as given here is the text of the version of Arjunamiśra and almost uniformly agrees with the one found in D_1 and D_5. This group of Da_1, D_1 and D_5 have not a single additional passage exclusively belonging to them severally or collectively. We thus feel quite confident that these MSS. represent Arjunamiśra's version of the Karṇaparvan.

Dn_1

Bhor State Library, unnumbered. Dated Saṁvat 1786 (ca. A. D. 1730). Old Indian paper. Folios 1-125, $14\frac{1}{2} \times 7$ inches in size, of which 1a and 125b are blank. About 16 lines to a page and 52 letters to a line. Margins, adhyāya colophons and daṇḍas are in red ink. The handwriting is good. This MS. contains the commentary of Nīlakaṇṭha, written above and below the text. This MS. contains a very large number of additional passages, and belongs, almost uniformly, to a group of MSS. on which the Bombay edition or the Vulgate seems to have been based. At times this MS. shares characteristics of the S recension.

The following additional passages are found exclusively in this MS., viz., 81*, 141*, 148*, 155*, 407*, 409*, 454*, 488*, 508*, 546*, 548*, 552*, 553*, 564*, 566*, 575*, 577*, 613*, 630*, 752*, 974*, 984*, 1014*, 1040*, 1204*, 1206*, 1216*, 1218*, 1221* and 1223*.

This MS. further shows its contact with MSS. of the S recension, severally and collectively. The following additional passages are common to Dn_1 and T_2: 46*, 56*, 78*, 291*, 412*, 439*, 449*, 455*, 458*, 459*, 501*, 890*, 962*, 963*, 1000*, 1001*, 1006*, 1007*, 1037*, 1047*, 1066*, 1085*, 1120*, 1147* and 1190*.

The following additional passages are common to Dn_1 and $T_{1.2}$: 994* and 995*.

The contamination af this MS., with a few other MSS. of the N recension showing contact with S, and with S recension, will be clear from the following additional passages: 67* (with S), 70* (with S), 99* (with D_8 $T_{2.3}$ G_3 M), 114* (with $D_{4.7.8}$ T_2), 469* (with D_8 S), 472* (with S), 487* (with D_8 S), 490* (with S), 491* (with D_8 S), 493* (with D_8 S), 496* (with S), 497* (with S), 504* (with D_8 T_2 M), 565* (with $T_{1.3}$ G), 611* (with D_8 S), 926* (with T), 927* (with D_2 T), 998* (with T), 1049* (with D_8 T_2), 1058* (with S), 1134* (with $D_{4.6}$ T_2), 1148* (with T_2 M_2), 1156* (with S), 1157* (with T_1 G M), 1189* (with D_6 S) and 1194* (with $D_{4.6}$ S).

It should be noted, however, that our Vulgate contains the following additional passages which are not found in Dn_1: 450* (along with S), 778* (S), 779* (S), 781* (S), 782* (S), 787* (S), 798* (T_2), 799* (K_4 T_2). The Vulgate has obviously incorporated these passages from the S recension.

D_1

Poona, Parakhi Collection of the BORI. Unnumbered. Old Indian paper. Folios 194 ($11\frac{1}{2} \times 6\frac{3}{4}$ inches in size) of which 1a and 194b are blank. It has 13 lines to a page

and about 32 letters to a line. Margins are ruled in red, and daṇḍas are in red ink. It is written in bold and clear handwriting. This MS. was completed in Saṁvat 1792 on Monday the 10th tithi of the dark half of Āśvina, corresponding to 1st September 1735. The name of the scribe is Kevalarāma Bhaṭṭa. There is a MS. of the Droṇaparvan (D_5 of the Droṇaparvan) in this Collection, apparently by the same scribe and completed just a month and a half earlier. The copying of the Karṇaparvan thus took for the scribe nearly 45 days. This MS. very closely agrees with Da_1 and D_5, indicating that the version presented in it is that of Arjunamiśra. There are no additional passages exclusive to this MS., nor any common to Da_1 and D_5.

D_2

Lahore, D. A. V. College Lalchand Library (now transferred to Sadhu Ashram, Hoshiarpur, East Panjab), No. 61. Old Indian paper. Folios 131. It is dated Saṁvat 1726 (*ca*. A. D. 1670). The following additional passages are exclusively found in this MS., viz., 143*, 245*, 473*, 489*, 862*, 946*, 966*, 1008*, 1015*, 1017* and 1183*. This MS. further shows a slight contact with the S recension through our D_6, which frequently agrees with that recension. For instance, note the following additional passages: 266* ($D_{2.6}$ S), 343* (B_5 $D_{2.6}$ $T_{1.3}$ G M), 471* ($D_{2.6}$), 510* ($D_{2.6}$) and 913* ($D_{2.6}$).

D_3

Madras, Adyar Library, old No. 34. L. 61; new No. 41. C. 61, serial No. 64380. Country paper. Folios 161; $12\frac{4}{5} \times 5\frac{4}{5}$ inches in size with 10 lines to a page and about 54 letters to a line. It is dated Saṁvat 1659, 4th Tithi of the bright half of Jyeṣṭha, corresponding to Wednesday, 6th May, A. D. 1603. The name of the scribe is कायस्थ धारदास, and the MS. belonged to one गोविंद दशपुत्र, probably a Mādhyandina Brahmin of the surname Daśaputre, Govinda by name. He may have been a resident of the Nasik or the Khandesh District of the Bombay State (कर्णपर्वपुस्तकं गोविंददशपुत्रस्य । संवत् १६५९ समये जेठसुदि चउथी । लिखितं कायस्थधारदाशेन ॥). This MS. is the best representative of the Central, Devanāgari Composite version, not influenced by any commentator like Arjunamiśra or Nīlakaṇṭha. It has only one more or less insignificant additional passage of one line, viz., 14*, exclusive to itself.

D_4

Poona, Bombay Government Collection (deposited at the BORI), No. 191 of 1891–95. Old Indian paper. Folios 151, of which 1a is blank; 15 × 6 inches in size. Margins marked by black and red lines. About 11 lines to a page and 50 letters to a line. It is written in a large and bold hand. There are some corrections in the margin here and there. Undated. Folios at the commencement and towards the end are slightly damaged. The additional passages, exclusively found in this MS., are only five in number, and they are found only in the last four adhyāyas of the constituted text. They are: 1087*, 1109*, 1162*, 1172* and 1195*. This fact indicates that this MS. also is a good representative of the Devanāgarī Composite version, but has inflations in the four concluding adhyāyas.

D_5

Poona, Bombay Government Collection (deposited at the BORI) No. 485, Viśrāmbag I. Thick Indian paper. Folios 185 of which 1a is blank; $16 \times 6\frac{3}{4}$ inches in

size, with 11 lines to a page and about 50 letters to a line. The text in this MS. is accompanied by a meagre commentary, presumably abridged from Arjunamiśra's. Consequently the text presented by this MS. generally agrees with that in Da_1 as also in D_1. This MS. is dated Saṁvat 1670, Wednesday the 6th tithi of the bright half of Bhādrapada, corresponding to Wednesday, 31st August, A. D. 1614.

The commentary in this MS., while commenting on 8. 66. 15, records, a reading from (a commentary named?) Upaskāra on folio 170a, as—भरंबुपेत्युपस्कारपाठः. This line is not found in Arjunamiśra's commentary on the above stanza. We have not yet come across any MS. of this Upaskāra.

As has already been mentioned in the description of Da_1 and D_1, there are no additional passages exclusively belonging to this MS., nor any common to Da_1 and D_1, these three MSS. representing Arjunamiśra's version.

D_6

Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No. 1336. Undated. Old Indian paper. Folios 122, 14½ × 6 inches in size, with 12 lines to a page, and about 60 letters to a line. On the front page, i. e. 1a, the extent of the MS. is given as ग्रंथ ५०८२. This MS. contains a good number of exclusive additional passages, viz., 334*, 609*, 685*, 721*, 905*, 1091*, 1098*, 1118* and 1169*. This MS. is a mixed codex showing considerable influence of the S recension, as would be clear from its variants mostly agreeing with S, and also from numerous additional passages which it has in common with S group of MSS. The following passages may be specially noted: 266* (with D_2 S), 343* (with B_5 D_2 $T_{1.3}$ G M), 851* (with S), 855* (with $T_{1.3}$ G M), 863* (with S), 864* (with $T_{1.3}$ G M), 867*, 871* and 873* (with S), 874* and 876* (with $T_{1.3}$ G M), 881*, 883* and 889* (with S), 909* (with $T_{1.3}$ G M), 910* and 917* (with S), 918*, 921*, and 922* (with $T_{1.3}$ G M), 928* and 929* (with S), 948* and 952* (with $T_{1.2}$ $G_{2.3}$ M), 957*, 958* and 1024* (with S), 1053* (with B_5 S), 1086* (with S), 1128* (with T_1 G M), 1134* (with Dn_1 D_4 T_2), 1166* (with $B_{2.5}$ Dn_1 T_2), 1168* (with S), 1171* (with T_1 G M), 1173* and 1185* (with S), 1189* (with Dn_1 S), 1194* (with Dn_1 D_4 S) and 1224* (with S). It is clear from the above list of passages, that the text presented by this MS. belonged, at the commencement, to the Devanāgarī version, but received from the 56th adhyāya onwards, conflations from the S recension. *Collated at Tanjore.*

D_7

Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No. 1108. Old Indian paper. Folios 188, 13½ × 6 inches in size, with 10 lines to a page and about 47 letters to a line. On the front page, i. e. folio 1a, the extent of the MS. is noted as ग्रन्थसंख्या ५१४२. This MS. is dated Saṁvat 1669 (*ca.* A. D. 1613). Although this MS. also often agrees in its variants with the S recension, it generally keeps to the text of the Devanāgarī version. The only additional passage which is exclusive to this MS., is 650*. *Collated at Tanjore.*

D_8

Poona, Bombay Government Collection (deposited at the BORI), No. 62 of 1882–83. Old hand-made Indian paper with worne-out edges. Folios 191, of which 1a is blank; 12 × 5½ inches in size. This MS. is one of the two oldest MSS. used for this

edtion, the other being V_1. It is dated Saṁvat 1514, Sunday the 4th tithi of the bright half of Jyeṣṭha, corresponding to Sunday, 29th May, A. D. 1457. Margins are ruled in black, and references and adhyāya-colophons in red pigment. There are additions and corrections in the hand-writing of the original scribe, which is clear and bold. The MS. has 10 lines to a page and about 36 letters to a line. There is frequent use of the pṛṣṭhamātrās. On the front page, i. e., folio 1a, there is a record of the birth of a son to one ऋषभदास, the son of कृष्ण, on Thursday, the 9th tithi of the dark half of Jyeṣṭha in Saṁvat 1675, i. e., on 7th June 1618, nearly 160 years after the MS. was completed by the scribe.

Among MSS. of the Devanāgarī version, this MS. is the oldest and is very valuable, nearly approaching the K MSS. A large nnmber of omissions in Ś and K, are supported by this MS., as also the readings. There are, all the same, a few additional passages exclusively found in this MS., viz., 58*, 129*, 177*, 707*, 935* and 1018*. Among passages omitted in the entire Ś K group and in D_3, and as such not admitted into the constituted text, the following may be mentioned: 246* (found in V_1 $B_{1.2.4.5}$ Da_1 Dn_1 D_{1-7}), 286* (found in V_1 B_2 Dn_1 $D_{2.6}$ T_2), 290* (found in V_1 $B_{1.2.4.5}$ Da_1 D_{1-7}), 292* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 D_{1-7}), 305* (found in V_1 $B_{1.3.4}$ $D_{3.4.6.7}$), 308* (found in V_1 $B_{1.4}$ $D_{3.4.6.7}$ $T_{1.3}$ G M), 339* (found in $B_{1.4.5}$ $D_{3.4.6.7}$), 365* (found in $B_{1.2.5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.3.6}$ $T_{1.3}$ G M), 385* (found in V_1 Da_1 $D_{1.5.6}$), 390* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 D_{1-7} $T_{1.3}$ G M), 395* (found in B_{1-4} Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$ T_2), 428* (found in V_1 $B_{1.3.4}$ $D_{3.4.7}$), 511* (found in V_1 B_4 Dn_1 $D_{3.4.7}$), 533* (found in V_1 $B_{4.5}$ Da_1 Dn_1 D_{1-7} T $G_{2.3}$ M), 540* (found in V_1 B Da_1 $D_{1.3-7}$), 622* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$), 625* (found in V_1 B_4 Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$), 628* (found in V_1 $B_{1.3-5}$ Dn_1 $D_{2-4.7}$), 629* (found in $B_{1.3-5}$ Dn_1 $D_{2-4.7}$), 640* (found in V_1 B_3 Da_1 $D_{1.5}$), 674* (found in $B_{2.5}$ Da_1 $D_{1.5.6}$), 728* (found in V_1 $B_{2.3.5}$ Da_1 $D_{1.5}$ $T_{1.2}$), 741* (found in V_1 B_{2-5} Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$), 821* (found in $B_{2.5}$ Da_1 Dn_1 D_{1-7}), 844* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$), 894* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$), 939* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$), 942* (found in V_1 $B_{1.2.4.5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$ $T_{1.2}$ G M), 1011* (found in V_1 $B_{1.5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.5.6}$ T_2 G M), 1012* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$ T_2 G M), 1088* (found in V_1 $B_{2.4}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.4-6}$ T_2), 1090* (found in V_1 $B_{1.3.5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$ $T_{1.2}$ G M), 1108* (found in V_1 $B_{1.2.4.5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.3.5-7}$), 1121* (found in V_1 B_{2-5} Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$ T_2), 1122* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$ $T_{1.2}$ G M), 1123* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$), 1137* (found in V_1 B_{2-5} Dn_1 $D_{4.6}$ T_2), 1143* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.4-7}$ $T_{1.2}$ G M_1), 1177* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$), 1186* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3.5-7}$ $T_{1.2}$ G M), 1188* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3.5-7}$ $T_{1.2}$ G M), 1191* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3.5-7}$ $T_{1.2}$ G M), 1195* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3.5-7}$ $T_{1.2}$ G M), 1212* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$), 1217* (found in V_1 B_{2-5} Da_1 Dn_1 $D_{4.5}$) and 1222* (found in V_1 $B_{1.3-5}$ Dn_1 $D_{3.7}$).

T_1

Lahore, D. A. V. College Lalachand Library (now transferred to Sadhu Ashram, Hoshiarpur, East Panjab), No. 3945. Palm leaf. Undated. The following additional passages are found only in this MS., viz., 23*, 43*, 73*, 136*, 370*, 371*, 702*, 815* and 892*.

T_2

Melkote, Yadugiri Yatiraj Math Library. It is a palm leaf MS., unnumbered and undated. It presents a mixed text showing signs of influence of the N recension as

regards variant readings, while the division of the text into adhyāyas and the transpositions are, more or less, on lines with the S recension. This MS. also shows contact with our Dn_1. There is a very large number of additional passages, exclusively found in this MS., viz., 328*, 420*, 421*, 512*, 699*, 708*, 710*, 713*, 734*, 749*, 761*, 766*, 812*, 847*, 870*, 880*, 885*, 933*, 1022*, 1036*, 1102*, 1110*, 1111*, 1225*, 1227* and 1228*. The following additional passages are common to Dn_1 and T_2: 46*, 56*, 78*, 291*, 412*, 439*, 449*, 455*, 458*, 501*, 890*, 962*, 963*, 1000*, 1001*, 1006*, 1007*, 1037*, 1047*, 1066, 1085*, 1120*, 1147* and 1190*. There is an equally large number of passages which T_2 shares in common with the entire N recension, but which are not found in the MSS. of the S recension. Of them the following may be noted here: 45*, 126*, 167*, 168*, 169*, 217*, 236*, 282*, 288*, 323*, 326*, 391*, 410*, 414*, 425*, 448*, 697*, 740*, 751*, 758*, 754*, 784*, 791*, 807*, 877*, 882*, 888*, 891*, 924*, 937*, 964*, 979*, 1050*, 1063*, 1065*, 1067*, 1070*, 1071*, 1078*, 1103*, 1126* and 1149*.

Thus, for all practical purposes, the value of this MS. is limited, as it is representative of a codex combining in it features of both the recensions. From this point of view, it may be put on par with the Vulgate, or more or less with the Kumbhakonam edition.

T_3

Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No. 11816. Undated and incomplete. Palm leaf of the variety known as Śrītāla. This MS. originally seems to have contained all the parvans of the Mahābhārata of which we now have 453 folios (from 12 to 464)—the first 11 folios are missing as also the portion at the end, the Karṇaparvan covering folios numbered 413–464, i. e., 52 folios, $24 \times 2\frac{1}{4}$ inches in size, with some of them $24 \times 2\frac{1}{2}$. It has 13 to 15 lines to a page and about 124 letters to a line. It breaks off at 8. 60. 31 and a portion of App. I, No. 28 (संभूय पापैस्तव नार्यंवृत्तं कृतं तदा मातृकृताशुमा), and hence in the critical apparatus it is shown as missing from 8. 60. 32. It is this MS., along with T_1 which represents the T version, T_2 showing in some respects a preponderating influence of the N recension, as has been pointed out above. In some respects, this MS. shows a purer T version than even T_1, as it has not a single additional passage exclusive to it so far as the portion available shows. *Collated at Tanjore.*

G_1

Puddukkottai State Library, No. 3348. Palm leaf. Undated. This MS. has only two exclusive additional passages, viz., 986* and 1027*.

G_2

Poona, BORI Mahābhārata Collection, No. 256. Palm leaf. Undated. Folios 212, $15\frac{3}{4} \times 1\frac{3}{8}$ inches in size, with 8 lines to a page and about 53 letters to a line. This MS. has only three additional passages exclusively found in it, viz., 607*, 848* and 988*.

G_3

Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No. 11828. Palm leaf. Undated. Folios 186, $17\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$ inches in size, with 6 to 8 lines to a page and about 68 letters to a line. This MS. has only one additional passage exclusively found in it, viz., 969*. *Collated at Tanjore.*

M_1

Poona, BORI Mahābhārata Collection, No. 248. Undated. Palm leaf. Folios 153, $24\frac{3}{4} \times 2$ inches in size, with 7 lines to a page and about 80 letters to a line. The last

folio is damaged and hence the concluding portion cannot be read. There are only three additional passages found exclusively in this MS., viz., 11*, 827* and 837*. This MS. is, as it were, a connecting link between T G on the one hand, and M_{2-4} on the other. In other words, it shows influence of T and G versions, and thus cannot be regarded as a pure M version. The following additional passages which are found in M_1 (along with some other MSS. of N and T G), but which are absent in M_{2-4}, prove the point. The passages are: 26* (with N T G), 122* (with T G), 134* (with Ś K_{2-4} V_1 B D $T_{2.3}$ G), 171* (with Ś K V_1 $B_{1.2.4.5}$ D T $G_{1.3}$), 273* (with T G), 405* (with T_3 G), 482* (with $T_{1.3}$ $G_{1.3}$), 515* (with $T_{1.2}$ G), 532* (with $T_{2.3}$ $G_{2.3}$), 719* (with N T G), 722* (with $T_{2.3}$ G), 747* (with N T G), 772* (with N T G), 853* (with $K_{3.4}$ V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-8}$ T_3 $G_{1.3}$) and 1143* (with V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.4-7}$ $T_{1.2}$ G).

M_2

Poomulli Mana Library, No. 304. Palm leaf. Folios 143, $20\frac{1}{2} \times 2$ inches in size, with 9 lines to a page and about 76 letters to a line. Dated Kollam 917 (*ca.* A. D. 1742). This MS., along with M_{3-4}, represents a purer Malayālam version as mentioned above. There are no additional passages exclusively found in M_2.

M_3

Baroda, Oriental Institute Library, No. 6919. Undated. Palm leaf. Folios 111, $18 \times 1\frac{3}{5}$ inches in size, with 10 lines to a page and about 94 letters to a line. Some folios are damaged. There are no additional passages exclusive to this MS.

M_4

This MS. comes from a private collection belonging to a Nambudri Brahmin named Ponukotumanai. Unnumbered and undated.' Palm leaf. Folios 219, $12 \times 1\frac{7}{8}$ inches in size, with 9 lines to a page and about 44 letters to a line. There are no additional passages exclusive to this MS.

II. TESTIMONIA

As testimonia, i. e., aids of a partial or subsidiary character for the textual study of the Mahābhārata, Dr. Sukthankar and his successors, Drs. Belvalkar, Dé, Edgerton, Raghu Vira and Professor Velankar, used the Javanese adaptation (wherever available) (*ca.* 1000 A. D.), the Telugu adaptation or the Āndhra Bhāratamu by Nannaya Bhaṭṭa (1025 A. D.) and his followers like Tikkaṇa, the Sanskrit adaptation Bhāratamañjarī by the Kaśmīrī poet Kṣemendra (*ca.* 1050 A. D.), poems based on the story of the Mahābhārata, particulary by the Jaina poets, and several commentaries. Unfortunately for the present Parvan the Javanese version was not available, nor the commentary of Devabodha, the oldest known commentator on the Epic. Dr. Sukthankar has already discussed the value and limitations of these aids for the constitution of the critical text in his Prolegomena, pp. xxv–xxix, and I need not repeat his remarks here. For the Karṇaparvan, the following commentaries, epitomes and translations are available, and have been fully utilized for what they are worth.

(i) *Commentaries*

1. The commentary of Arjunamiśra on the Karṇaparvan was made available for the edition from the transcript of a MS. from the Library of the Oriental Institute, Baroda, No. 12927. The text of this commentary has been compared with that found

in Da_1, and is discovered to be identical with it. The MS. consists of 21 folios, and begins:—

सुबोधानन्दनिस्यन्दकैवल्यामृतभोजिने । स्वःसुखेऽपि वितृष्णाय कृष्णाय मुनये नमः ॥
श्रीमदर्जुनमिश्रस्य वाक् कर्त्री कर्णपर्वणि । जीयादनङ्गमातङ्गहृदयस्यावदारणी ॥

ततो द्रोणे हते राजन्नित्यादि.

It ends:—

इति श्रीभारताचार्यश्रीमदीशानपाठकराजतनयस्य श्रीसत्यनामाश्रयस्य भारताचार्यश्रीमदर्जुनमिश्रस्य कृतौ भारतस्य प्रदीपिकायां टीकायां कर्णपर्व समाप्तम्.

This MS. is dated Śaka 1605, the first of the dark half of Phālguṇa, corresponding to Saturday, 3rd March, A. D. 1683. The copyist's name is Sukhadeva Pandit.

It appears that this commentary of Arjunamiśra was abridged by some scholar with a few additions and alterations here and there and included in our D_5.

The commentary of Arjunamiśra on the Karṇaparvan is less copious than that of Caturbhuja, but slightly more extensive than that of Nīlakaṇṭha and Vādirāja. The text of the Karṇaparvan presented in the Commentary seems to be substantially the same as found in MSS. Da_1, D_1 and D_5. These three MSS. may confidently be said, therefore, to represent Arjunamiśra's version of the Karṇaparvan.

2. The commentary of Caturbhuja on the Karṇaparvan comes from a MS. of the Oriental Institute, Baroda, bearing No. 12983. It consists of 24 folios, and begins:—

फुल्लेन्दीवरकान्तिकान्तवपुषं निष्टप्तचामीकरा-
कारेणामलवाससा धनमिव प्रद्योतितं विद्युता ।
श्रीवत्साङ्कनिजेक्षणाञ्जननरश्रीदामणामुद्रितं (sic)
वासः सागरकन्ययेव दधतं श्रीकृष्णमीडामहे ॥
श्रीचतुर्भुजमिश्राणां वाक्खङ्गः कर्णपर्वणि ।
जयत्यहोऽर्कसंदेहसंदोहरिपुणा रणम् (?) ॥

इदानीं क्रमप्राप्तं कर्णसैनापत्यावच्छिन्नमष्टमं पर्वोपक्रम्यते–तत इति ।

This MS. is very corrupt at places, and was therefore used wherever possible.

3. The commentary of Nīlakaṇṭha on this parvan is available in printed form in the Ganapat Krishnaji and other editions. MS. Dn_1 contains the text of this commentary, which generally agrees with the Vulgate. It is very scanty and does not help much for text-constitution. Dr. Sukthankar has discussed in detail the merits and deficiencies of this commentary in his Prolegomena, pp. LXV–LXVIII. Nīlakaṇṭha's text of the Karṇaparvan is highly conflated, as our remarks on Dn_1 have made it clear.

4. Vādirāja's commentary called Lakṣālaṃkāra on the Karṇaparvan is also very scanty. It follows the text of the parvan as found in the S recension.

5. Vimalabodha's commentary known as Viṣamaślokī or Durghaṭārthaprakāśinī discusses only four stanzas from the Karṇaparvan, viz., 8.26.45; 8.66.15; 1096* and 8.67.33. Because of its extreme meagreness, it was not included in the Critical Apparatus, but is made use of in the Critical Notes. A complete MS. of this work is found in the Bombay Government Collection (deposited at the BORI), No. 84 of 1869–70, (see Edgerton's Introduction to the Sabhāparvan, p. XXIV, foot-note).

I should like to state that all variants found in the above commentaries as also the pāṭhāntaras as such noted therein have been incorporated in our Critical Apparatus.

In 1931 Dr. Sukthankar visited late Dr. Lüders in Berlin and obtained from him the trial collations prepared for the projected edition of the Mahābhārata by the Association of Academies in Europe. I was fortunate to have a look into these collations, which covered only the Devanāgarī MSS., as the collation-work had not much advanced then. I carefully looked into them, however, but did not discover any readings which our MSS. had not recorded. All the same the Mahābhārata Department of the Institute is very grateful to the Association of Academies for handing over, for the use of the present Critical Edition, all the collations prepared by them.

(ii) *Epitomes*

(i) It has already been mentioned above that the Javanese adaptation is not available for the Karṇaparvan. The next important adaptation for this parvan is the Bhāratamañjarī of Kṣemendra. In this work, the contents of the Karṇaparvan are summarized in 217 anuṣṭubh and one vasantatilakā stanzas. Comparing this figure with the total number of 3871 stanzas in the constituted text, it is seen that the extent in the Bhāratamañjarī is not even ½ per cent. It is evident that such a compressed text will not help much in constituting the critical text. The contents, particularly the Vṛttāntas, follow the order of events as in the constituted text. As regards transposition of the Saṃśaptaka episode from the first day's events of Karṇa's Generalship to the second day's events in the S recension, the Bhāratamañjarī agrees with the N recension and the constituted text.

Similarly, the Pāṇḍavacarita of Maladhārī Devaprabha (Kāvyamālā, 93), and the Bālabhārata of Amaracandrasūri (Kāvyamālā, 45) (*ca.* 1348 A. D.), which abridged the Karṇaparvan into much shorter volume, had to be ignored as of little consequence. Both of them, however, seem to have had the N recension of the Karṇaparvan before them.

(iii) *Translations*

The Āndhra Bhāratamu by Tikkaṇa was the only old translation of the Mahābhārata used. The text on which this translation is based, belongs to the S recension, and I satisfied myself that in the case of the Karṇaparvan also, particularly with reference to the transposition of the Saṃśaptaka episode from the first day to the second day of Karṇa's Generalship, it follows the S recension.

MUTUAL RELATION OF THE RECENSIONS AND THEIR VERSIONS

General Survey

The Karṇaparvan is comparatively a small parvan, having for its subject-matter the death of Karṇa, the third General of the Kauravas in the Mahābhārata War. He held the office of the General for two days only. The first day's events are narrated in twenty-one adhyāyas in the constituted text, and are not marked by any striking incidents as such. Before the dawn of the second day, however, there was a considerable activity behind the scenes. Karṇa seems to have complained to Duryodhana that he had no charioteer of the qualifications of his rival, and in consequence he could not exhibit his valour to the fullest extent. The name of Śalya was thought of, but the question was how to induce him to accept the office

of the charioteer, specially charioteer of Karṇa, when Śalya was actually a crowned kṣatriya king. A plea was evolved that the charioteer must have qualifications superior to those of the warrior, and that there was nothing derogatory for a man of superior qualifications to hold that office. The case of Kṛṣṇa officiating as charioteer to Arjuna was before the eyes of everybody, no doubt; but that was not enough. An older precedent of such a type would weigh better with Śalya, and hence the episode of the Tripuradāha by Mahādeva, with Brahmā, the Creator of the world, as his charioteer, was cited. Śalya then agreed to officiate as charioteer of Karṇa on condition that he might say unto Karṇa anything on the battle-field, without Karṇa taking any umbrage at his remarks. Even this was conceded, and so, Karṇa with Śalya as his charioteer, made his appearance on the battle-field on the second day. The conversation between Karṇa and Śalya was far from pleasant. There were abuses and counter-abuses exchanged between them, the topics being mostly the dark side in the conduct and the behaviour of the countrymen of Karṇa and Śalya. As a result, Karṇa felt somewhat nervous, the more so on account of the curse of Bhārgava Paraśurāma, to the effect that the missiles, which Karṇa had acquired from Bhārgava under a subterfuge, would fail him at the critical juncture, and also on account of another curse of a Brahmin declaring that the wheel of his chariot might sink into the earth at the critical moment. It was always difficult to meet Arjuna in a straight fight. But when, at long last, these warriors met, and Karṇa used the best of his missiles, they failed to achieve the desired effect. When Karṇa was on the point of making his last effort, the curses started operating. Naturally Karṇa got puzzled over the correct method of the use of his missiles, and one of the wheels of his chariot fell down while the other sank into the earth. Karṇa made a last-minute appeal to Arjuna and Kṛṣṇa, bringing to their notice the accepted canons of a *dharmayuddha*, but Kṛṣṇa told Arjuna not to mind what Karṇa was saying, but to hit him, taking advantage of the enemy's distress. Thus came the end of Karṇa, the third General of the Kauravas.

Around this main narrative, there occur narratives of a few minor incidents in this parvan. The Tripuradāha is already mentioned above; besides this, there is the fable of the Haṃsa and the Kāka (swan and crow); Yudhiṣṭhira's impatience at the delay in Karṇa's death at the hands of Arjuna, leading to an exchange of hot words between the two brothers, calculated to bring about an unhappy situation, and their pacification; Karṇa's nervousness at the thought of his having stealthily acquired the missiles; the snake, saved from the burning of the Khāṇḍava forest by Arjuna, entering into Karṇa's arrow in order to have his revenge on Arjuna; the horrible scene of the death of Duḥśāsana at the hands of Bhīma and his drinking the blood of the victim.

It appears that in the original story of the Bhārata War, the last mentioned incidents might have occupied a very small volume, perhaps in the form of ballads describing Duḥśāsana's death and the Dvairatha of Karṇa and Arjuna. In fact, these two events must have long remained in the tradition of the Sūtas in a ballad form, now forming the kernel of adhyāyas 64 to 68 of the constituted text. This form must have been amplified in the subsequent stages of the growth of our Epic. But the task of the present editor is to constitute a critical text of the Karṇaparvan on the strength and authority of manuscripts at his disposal, and hence he does not desire to encroach upon the province of higher criticism.

THE NORTHERN RECENSION

The text of the Karṇaparvan, as it has come down to us, seems to have been in a fluid form from very early times. This fluid state is responsible for the great divergence in the texts in the Northern and Southern recensions, particularly at the commencement and towards the end, like a rope automatically unwinding itself when left without the securing knots at the ends. There is no division of this major parvan into sub-parvans, though its traditional volume, according to both the recensions, is about 4900 ślokas. There are only three other major parvans of the Mahābhārata, viz., Mausala, Mahāprasthāna and Śvargārohaṇa, which have no sub-parvans.

The fluid form of the Karṇaparvan mentioned above is also responsible for features not ordinarily noticeable in other parvans, at least as frequently as in the case of this parvan. These features assume a variety of forms. The first of them is the transposition of passages, found at a given place in one recension or version, to another place in the other recension or version; the second feature is the transposition or disturbed sequence of stanzas in different MSS.; and the third is the substitution or the occurrence of parallel passages in recensions, versions or individual MSS. We have an unusually large number of these features in this parvan.

Let us first take up the question of transpositions. We have in our constituted text a long passage from 8. 12. 1 to 8. 17. 29, which in the Southern recension as found in Sāstri's edition, and supported by our MSS. of that recension, is relegated to the second day's narrative of Karṇa's Generalship, and hence corresponds to the passage 8. 51. 1 to 8. 65. 13½ in that edition. This passage deals with Arjuna's fight with the Saṁśaptaka warriors. In the Northern recension, supported by our MSS., the Bhārātamañjari of Kśemendra, and the Bālabhārata of Amaracandra, Arjuna fights with the Saṁśaptakas on both the days of Karṇa's Generalship; but the redactors of the Southern recension thought that Arjuna should fight with them only once and on the second day, rather than on both the days! This is obviously a planned transposition by the redactors of the Southern Recension. This transposition, quite naturally, disturbed the text in a number of ways. In the first place, they inserted, after 8. 11. 41 of the constituted text, an additional adhyāya which, we have relegated to Appendix I (No. 1). It is to be noted that the redactors, as manifested by our MSS., are not unanimous in placing this additional adhyāya in the same place in all the versions, T_1 $G_{1.2}$ M_{2-4} reading it after 8. 11. 41, while $T_{2.3}$ G_3 M_1 reading the same after 8. 17. 29 of the constituted text.

There is another instance of the disturbed state of the text-tradition of this parvan. It relates to adhyāya 31 in the constituted text. The table on page 273 explains it fully. It should be noted that the N recension is uniform in giving the order of the ślokas, but manuscripts of the S recension are not so. The point to be noted is that our MSS., M_{2-4} agree in giving a specific order of the ślokas as against M_1, affording further proof to my hypothesis that the purer form of the M version in our critical apparatus is represented by M_{2-4}, M_1 often going on the lines of T and G versions.

The case of the passage, 8. 22. 15–22 is more or less analogous. Here too the sequence is considerably disturbed only in MSS. of the S recension, there being four groups of MSS.,—T_1, T_3, $G_{1.2}$ and G_3 M. The table on page 168, illustrates the position of the passage in these groups.

Another instance of the disturbed state of the text of this parvan is supplied by 8. 49. 28^{a}–30^{b} (Table on page 409), where the order of ślokas as found in Ś K_{1-3} group, supported by B_3, D_3 and $T_{1.2}$, has been accepted by me as normal. Here the S recension, barring of course $T_{1.2}$, has a uniform order, different from Ś $K_{1.3}$ B_3 D_3 $T_{1.2}$, the disturbance being found in the remaining MSS. of the N recension.

Yet another instance of such disturbance is supplied by 8. 49. 17–101 (see Table on page 426), where I accept as genuine the order of ślokas found in Ś $K_{1.2}$ D_3, as against the vagaries of the remaining MSS. of the N as well as S recension.

There are several other cases of disturbed sequence in this parvan. The following list supplies a few important cases:

1. The entire group of MSS. of the N recension repeats 8. 14. 26–50 in continuation of Appendix I (No. 16) after adhyāya 40 (see page 98).
2. The constituted text of 8. 41. 2–5 occurs in T $G_{1.3}$ M after 8. 16. 4; while the text of 8. 41. 2–7 occurs in G_2 after 8. 16. 4 (p. 115).
3. T G $M_{1.3}$ read adhyāya 42 after 8. 16. 8, while $M_{2.4}$ first read 120* and then adhyāya 42 (p. 115).
4. After 8. 19. 51, T_3 G_3 read 8. 19. 54–56, while T_1 $G_{1.2}$ M read 8. 19. 52–53 after 8. 19. 56 (p. 151).
5. After 8. 22. 53, S reads 55^{cd}, 55^{ab}, 56^{ab}, 54 and 56^{cd} (p. 173).
6. After 8. 23. 20, S reads 8. 23. 30–38 (p. 179).
7. After 403*, T_2 reads 8. 31. 53–54; T_3 G_3 read 8. 31. 53; and G_1 M read 8. 31. 53^{a}–55^{b}, all the above MSS. repeating the portion in the proper place (p. 272).
8. Both N and S recensions read 8. 47. 10–12 in a different sequence, N reading them in the order: 10^{cd}, App. I (No. 19), 12, 11^{ab}, 10^{ab}, 11^{cd}; and S reading them in the order: 10^{cd}, 670*, 12^{cd}, 11^{ab}, 10^{ab}, 11^{cd}, 669* and 12^{ab} (p. 399).
9. $T_{1.3}$ $G_{1.3}$ M read 8. 49. 74^{c}–79^{d} in the following order: 75, 74^{cd}, 718*, 78, 76, 77, 79, while G_2 follows the order of the stanzas as in the N recension.
10. After 8. 51. 60, S reads 65–66 (T_1 $G_{2.3}$ M repeating 65^{c}–66^{b}; T_2 repeating 65–66, and T_3 G_1 65^{cd} in the proper place) (p. 446).
11. After 8. 51. 68^{ab}, T_1 reads 70^{ab}; G_1 reads 70^{a}–71^{b}; M reads 70^{a}–71^{b} followed by an additional colophon; $T_{1.2}$ read 68^{c}–69^{d} after 71^{ab}; T_3 reads 68^{cd} after the additional colophon; G_3 reads it after 768* (p. 447).
12. After 8. 66. 19^{ab}, Ś K_{1-3} $D_{2.3}$ read 8. 66. 25–36. After 8. 66. 19, S $K_{1.2.4}$ insert a passage in App. I (No. 41); K_3 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3.5-8}$ doing so after 8. 66. 36; and D_1 after 8. 66. 25.
13. The sequence of additional passages from 1140* to 1146*, and their position in relation to the constituted text of 8. 67. 3–4, is so confusing and confounding in different MSS. of both the recensions, that I had perforce to follow the principle of eclectics.

An unusually large number of substitute passages, by which I mean parallel versions of passages in the N and S recensions, which agree in general sense but are worded differently in different groups of MSS., and hence cannot be co-ordinated line by line, is another clear pointer to textual derangement. In this respect, only one other parvan, the Virāṭa, can be compared with the Karṇaparvan. The following passages fall under this catagory:—

(*a*) Longer passages in the N recension which are substituted in S:—(1) Adhyāyas 1 and 2 = 7*; (2) 24. 62^{a}–24. 84^{b} = Appendix No. 1, passage No. 2; and (3) Adhyāya 69 = 1224*.

(*b*) Short passages in the N recension (D_6 excepted) which have been substituted in a large majority of S MSS.: (1) 4. 75^{ab} = 28* (along with V_1); (2) 5. 20^{cd} = 44*; (3) 6. 7^{cd} = 63* (4) 6. 16^{ab} = 67*; (5) 7. 2^{ab} = 76*; (6) 13. 7 = 101*; (7) 19. 32^{ab} = 163*; (8) 22. 3^{ab} = 188*; (9) 23. 1^{ab} = 205*; (10) 24. 36^{ab} = 247*; (11) 24. 107 = 270*; (12) 24. 110 = 273*; (13) 23. 111 = 274*; (14) 24. 114^{cd} = 276*; (15) 27. 7 = 310*; (16) 27. 42 = 316*; (17) 28. 49 = 343*; (18) 28. 50 = 345*; (19) 29. 13^{ab} = 364* (along with $D_{3.4.6.7}$); (20) 29. 36 = 382*; (21) 30. 82 = 400*; (22) 31. 42^{cd} = 416*; (23) 34. 24^{cd} = 460*; (24) 35. 24^{ab} = 467* (with Dn_1 D_8); (25) 37. 21 = 493* (with Dn_1 D_8); (26) 42. 20^{cdef} = 543*; (27) 43. 43^{ab} = 571* (with Dn_1); (28) 43. 65 = 581*; (29) 44. 14 = 598*; (30) 44. 45^{ef} = 608*; (31) 46. 31^{cd} = 651*; (32) 46. 38 = 653*; (33) 46. 46 = 655*; (34) 47. 3 = 660*; (35) 47. 5 = 663*; (36) 47. 6^{cd} = 666*; (37) 47. 7 = 668*; (38) 48. 4 = 678*; (39) 48. 5 = 679*; (40) 48. 6^{cd} = 681*; (41) 49. 45^{ab} = 696* (except T_2); (42) 49. 88^{cd} = 727* (except $T_{1.2}$); (43) 50. 15^{cd} = 735*; (44) 50. 63 = 750*; (45) 51. 36^{cd} = 763*; (46) 51. 43^{ab} = 764*; (47) 51. 83–85 = 775*; (48) 51. 86^{ab} = 776*; (49) 51. 100^{cd} = 783*; (50) 51. 103^{cd} = 785*; (51) 52. 10 = 788* and 52. 28^{ab} = 803*; (52) 53. 1^{cd} = 808* (53) 53. 4^{cd} = 810*; (54) 53. 9^{cd} = 811*; (55) 54. 14^{ab} = 816*; (56) 54. 16^{ab} = 819*; (57) 54. 20^{cd} = 823*; (58) 54. 21^{cd} = 825*; (59) 54. 28^{ab} = 831*; (60) 55. 22^{ab} = 839*; (61) 56. 4^{ab} = 851*; (62) 57. 1 = 856*; (63) 57. 10^{ab} = 863*; (64) 57. 11 = 864*; (65) 57. 23^{cd} = 867*; (66) 57. 36 = 871*; (67) 57. 38 = 874*; (68) 57. 40 = 875*; (69) 57. 50 = 886*; (70) 57. 51^{ef} = 887*; (71) 57. 54^{ab} = 889*; (72) 57. 69 = 897*; (73) 58. 7^{cd} = 899*: (74) 58. 8 = 900*; (75) 59. 26^{cd} = 909*; (76) 59. 30 = 914*; (77) 59. 42^{cd} = 918*; (78) 59. 43^{cd} = 921*; (79) 59. 44^{cd} = 922*; (80) 60. 17^{ab} = 925*; (81) 62. 17^{bcd} = 954*; (82) 62. 24^{ab} = 956*; (83) 62. 26^{ab} = 960*; (84) 62. 31 = 965*; (85) 62. 49^{ab} = 967*; (86) 62. 56^{ab} = 971*; (87) 63. 10^{cd} = 977*; (88) 63. 18^{ab} = 982*; (89) 63. 41^{ab} = 991*; (90) 63. 59^{cd} = 1003*; (91) 63. 61^{cd} = 1004*; (92) 65. 12 = 1029*; (93) 65. 14^{abcd} = 1048*; (94) 65. 34^{ab} = 1069*; (95) 66. 10–11 = 1089*; (96) 66. 21 = 1112*; (97) 66. 45 = 1128*; (98) 66. 63^{cdef} = 1135*; (with V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3.5-7}$); (99) 67. 23 = 1157*; (100) 67. 36 = 1170*; (101) 68. 1^{cd} = 1173* and (102) 68. 32^{cd} = 1185*.

Besides the above-mentioned features, there are a large number of passages which have no counterpart in the S recension, and thus constitute exclusive inflations of the N recension. They are: 213*, 214*, 219*, 243*, 268*, 399*, 494*, 523*, 535*, 536*, 578*, 648*, 658*, 662*, 665*, 667*, 701*, 706*, 902*, 936*, 955*, 990*, 996*, 1005*, 1013*, 1031*, 1059*, 1073*, 1027* and 1163*. In addition, the following passages relegated to Appendix No. 1 also belong to this category:—Nos. 7 (with T_2), 14 (T G only), 16, 19, 24 (with T_2), 26, 33, 34 (both with T_2) and 41. The total extent of all these passages, however, is very small, only 92 lines, compared with the extent of purely Southern additions which is nearly 515 lines.

The Northern recension in the critical apparatus of the Karṇaparvan consists of several versions and sub-versions. They are: (1) Śāradā, (2) Kāśmīrī or the Devanāgarī transcripts presumably from some Śāradā codex, (3) Maithilī, (4) Bengali, (5) Devanāgarī with its sub-versions such as the Devanāgarī versions of Arjunamiśra and

Nilakaṇṭha and the composite Devanāgarī version. Let us now examine the characteristic features of these versions.

(1) *The Śāradā Version*

The Śāradā version of the Karṇaparvan consists of two MSS. in Śāradā script. They are Ś1 and Ś2. Both these MSS. are not very old, the dates of copying for Ś1 being 1709 A. D., and for Ś2 1708 A. D. Although Ś2 is an older MS. of the two, its value suffers considerably on account of its damaged condition and careless copying on the part of the scribe. It has already been suggested that both Ś1 and Ś2 may have been copies of one and the same older MS. in Śāradā script; for, these two MSS. contain lacunae in identical places and also have a large number of common haplographical omissions. These two MSS. in Śāradā script, coupled with our K1 and K2, give us a text which is the shortest, and they therefore constitute the oldest version of the Karṇaparvan coming from the North-western part of India, so far as the authority of our manuscripts goes. There are no additional passages found individually in any of the four MSS. mentioned above, except perhaps the additional passage 857* found in Ś2, viz.:

857* एकवीरो महेष्वासो विप्रस्तापरिवाहिणम् (sic)

as a substitute for 8. 56. 29^{ab}:

ततः कर्णो महाराज ददाह रिपुवाहिनीम्.

All the same there are some variants in Ś2 which are not found in Ś1, and almost all of them can be ascribed to the copyist.

(2) *The Kāśmīrī Version*

The Kāśmīrī version in the critical apparatus of the Karṇaparvan, is represented by four MSS., viz., K1, K2, K3 and K4. I have satisfied myself that all these four MSS. are either copies of an original or originals in Śāradā script, or come from the North-western part of India. They show considerable influence of the traits and traditions of Kashmir. All of these four MSS., however, are not of the same value. K1 and K2, in my view, are Devanāgarī transcripts, probably from one and the same codex, of which our Ś1 and Ś2 are copies. K3 is considerably influenced by the Maithilī, Bengali and Devanāgarī versions, while K4, though in part representing an older version known to Arjunamiśra, is heavily conflated with the S recension, particularly in later adhyāyas. I have already given instance of such contamination in the case of K4, while giving its detailed description (see page XIII). In constituting my text, therefore, I have attached greater importance to K1 and K2 when they agreed with Ś as against K3 and K4. In fact, the *extent* of my constituted text of the Karṇaparvan is determined by the agreement of Ś (i. e., Ś1 and Ś2) and K1 and K2 *plus* the haplographical omissions, and *minus* passages not supported by other versions belonging to the Northern or Southern recension.

One disheartening feature of these four MSS. however is the existence of a very large number of haplographical omissions peculiar to this group. I note these cases below.

4. 53^{c}–54^{b} (Ś K1.2.4 D6 G1); 4. 92 (Ś K1.2 D2 T2); 4. 96 (Ś K1.2 D1.6 T3 G3); 5.53^{c}–54^{b} (Ś K1.2.4); 8. 38 (Ś K2 D2); 9. 29^{cd} (Ś1 K2); 11. 1^{a}–2^{b} (Ś K1–3); 11. 10 (Ś K1.2); 11. 35^{c}–36^{b} (Ś1 K1.2.4 D8 T2); 15. 22^{c}–23^{b} (Ś1 K1.2.4); 17. 38 and 18. 2

(Ś $K_{1.2.4}$); 19. 6 ($Ś_1$ K_2); 19. 24^{c}–25^{d} ($Ś_2$); 19. 28^{c}–29^{b} (Ś $K_{1.2}$ D_7); 19. 35^{c}–36^{b} and 19. 56 (Ś $K_{1.2}$); 21. 16^{c}–17^{b} (Ś $K_{1.2.4}$); 21. 23 and 21. 34^{b}–35^{a} (Ś $K_{1.2}$); 23. 36^{ab} (Ś K_{1-3} Dn_1 D_2); 24. 24, 89^{cd} and 94^{d}–96^{a} (Ś $K_{1.2}$); 24. 111 ($Ś_2$ K_1 $B_{1.4}$ Dn_1 $D_{2.4.6.7}$); 24. 140^{b}–141^{a} (Ś $K_{1.2}$); 26. 19^{d}–20^{c} ($Ś_1$ $K_{1.2}$); 27. 103 (Ś $K_{1.2}$); 28. 46^{d}–47^{a} ($Ś_2$); 30. 66^{abcd} (Ś $K_{1.2}$); 32. 76^{c}–77^{d} and 33. 53 (Ś K_2); 35. 41^{d}–42^{c} ($Ś_1$ K_2 [$Ś_2$ K_4 reading the lines on marg.]); 38. 13^{c}–14^{b} (Ś $K_{1.2.4}$); 38. 24^{cd} and 26 (Ś $K_{1.2}$); 39. 19 (Ś $K_{1.2.4}$); 39. 28^{b}–29^{b} (Ś $K_{1.2}$); 40. 46^{cd}, 48^{c}-49^{b} and 51^{cd} (Ś $K_{1.2}$ D_6); 42. 33^{cd} (Ś $K_{1.2}$ B_1 D_2 G_1); 42. 40^{d}–41^{a}, 42. 45, 43. 22–24 and 44. 49^{b}–51^{a} (Ś $K_{1.2}$); 45. 16 (Ś $K_{1.2.4}$); 49. 6^{b}–7^{a} (Ś $K_{1.2}$); 49. 31^{c}–32^{b}, 39^{b}–40^{a} and 50. 5^{cb} (Ś $K_{1.2}$); 51. 7^{b}–8^{a} (Ś $K_{1.2}$ D_8 $T_{1.2}$); 51. 60^{c}–61^{b} (S_1 $K_{1.2}$); 51. 95^{c}–96^{d} ($Ś_2$ K_3); 55. 58^{a}–59^{b} (Ś K_{1-3} D_8); 55. 70^{c}–71^{b} ($Ś_1$ $K_{1.2}$); 56. 17^{cd} (Ś $K_{1.2.4}$ D_6); 62. 27 ($K_{1.2.4}$ B_2 $D_{2.6}$); 63. 71^{c}–72^{b} (Ś $K_{1.2}$ B_2 D_2); 68. 4^{cd} (Ś $K_{1.2.4}$ D_8); 68. 26^{d}–27^{c} (Ś $K_{1.2.4}$ B_3 D_2); and 69. 24^{c}–25^{b} ($Ś_1$ K_2).

It does not, however, mean that even when these haplographical omissions are supplied on the strength of the pasages occurring in other MSS., this group has no passages indicative of its conflation. The number of such exclusive additional passages in this group is very small, namely 3, and the number of lines they cover is 4 anuṣṭubhs. These passages are: 50* (in Ś $K_{1.2.4}$); 124* (in Ś $K_{1.4}$) and 786* (in Ś $K_{1.2.4}$). That these passages are clearly inflations is easy to demonstrate.

Let us take up the additional passage 50*. It is found only in Ś $K_{1.2.4}$, and occurs after 8. 5. 26 of the constituted text which runs:

विषमग्निं प्रपातं वा पर्वताग्रादहं वृणे ।
न हि शक्ष्यामि दुःखानि सोढुं कष्टानि संजय ॥

after which Ś $K_{1.2.4}$ insert:

50* चिन्तयन्नेव सीदामि मनो मेऽतीव मुह्यति ।

That this line does not find a place in 27 out of a total of 32 MSS. in our critical apparatus, and that it does not help the progress of the narrative in any way, justifies its rejection though found in such valuable MSS. as in Ś and K groups.

The same is the case with the additional passage 124* found in Ś $K_{1.4}$. After a long and hackneyed description of the battle-field in 8. 16. 38:

रूपाण्यत्यर्थकाम्यानि द्विरदाश्वनृणां नृप ।
समुन्नानीव वस्त्राणि प्रापुर्दुर्दर्शतां परम् ॥

we have in Ś $K_{1.4}$ the following stanza:—

124* तथैव मुखवर्णश्च केषांचित्तत्र दृश्यते ।
मदादिव प्रसुप्तानां विक्षिप्ताभरणस्रजाम् ॥

In the stanza above, the word तथैव is a pointer that the description is an afterthought, particularly following a long description of the battle-field.

Let us now take up the third additional passage, 786* (Ś $K_{1.2.4}$). After 8. 52. 7^{ab} of the constituted text:

अयं खलु स संग्रामो यत्र कृष्ण मया कृतम् ।

we have

786* निर्जिता बहुशो योधाः पलायनपरायणाः ।

which line does not harmonise with the line above, while 7^{ca} of the constituted text:—

कथयिष्यन्ति भूतानि यावद्भूमिर्धरिष्यति ॥

fits in exactly.

All the same, I feel justified in holding that the Ś group of MSS., associated with K group, particularly K_1 and K_2, contains the shortest version of the Karṇaparvan so far as our manuscript authority goes.

(3) *The Maithilī Version*

The Maithilī version in our critical apparatus is represented only by one manuscript, viz., V_1. This version is generally more akin to B and D versions, but is not entirely identical with them; we have cases, of course, in our additional passages of the N recension group of MSS., where V_1 does not find itself in agreement with Ś K or with D. The following additional passages, not found in V_1 and some MSS. of the Bengali version, are found in Ś K and D, which enables us to distinguish the Maithilī-cum-Bengali version from the Ś K version on the one hand and the D version on the other: 111* (not found in V_1 B_3 but found in Ś K $B_{1.2.4.5}$ D); 231* (not found in V_1 B_1 but found in Ś K Dn_1 D_2), and 1175* (not found in V_1 B_1 but found in Ś K Da_1 Dn_1 $D_{1.2.5.8}$). Barring these features our Maithilī version shows a general agreement with the MSS. of the Central group.

(4) *The Bengali Version*

The Bengali version in our critical apparatus is represented by five MSS. Ignoring occasional lapses, these five MSS. present a text which agrees with our Maithilī version on the one hand, and the Devanāgarī version on the other. Of these five MSS., B_1 and B_4 are purer and uncontaminated, while B_5 and to a greater degree B_2, are heavily conflated.

(5) *The Devanāgarī Version*

The Devanāgarī version in the critical apparatus of the Karṇaparvan falls into four distinct groups: (i) the version of Arjunamiśra; (ii) the version of Nīlakaṇṭha; (iii) the composite Devanāgarī version and (iv) the Devanāgarī version highly conflated with the S recension, and represented in the Crit. App. by eleven MSS. in all. The first of these sub-versions is represented by a compact and consistent group of three MSS., Da_1, D_1 and D_5. Of these, Da_1 has the commentary of Arjunamiśra written above and below the text, which agrees with the text of the bare commentary obtained from the Library of the Oriental Institute at Baroda. D_5 gives an abridged version of the commentary along with a few additions and alterations, while D_1 has no commentary at all and contains the bare text of the Karṇaparvan. The close agreement of all these three MSS., almost uniformly and throughout the entire text of the parvan, makes me feel justified in holding that they represent Arjunamiśra's version. It has already been shown by the late Dr. Sukthankar (see his article "Notes on Mahābhārata commentators", ABORI 17. 185–202; Collected Works, Vol. I, pp. 263–277; "Arjunamiśra", Dr. Modi Memorial Volume, pp. 565–568; Collected Works, Vol. I, pp. 402–405) that Arjunamiśra is a very old commentator; and that he has mentioned several of his predecessors. From some of his remarks in his commentary it appears that he had before him several versions of the Mahābhārata; and though he hailed from Bengal, he followed a text mostly agreeing with the text of the Epic as preserved in the MSS. belonging

to the Central group. As there is not a single additional passage found in any of the three MSS. severally and collectively, I feel that I am on very sure and firm ground in holding that the version presented by these MSS. as the pure version of Arjunamiśra.

The second Devanāgarī sub-version is Nīlakaṇṭha's version, represented by one MS. only, our Dn_1. There were a few more MSS. of the parvan with Nīlkaṇṭha's commentary thereon, but on examination I did not find anything in them deserving special notice, and so they were not included in the critical apparatus. The version presented by our Dn_1 is highly conflated as has been already shown above (p. xv).

The third Devanāgarī sub-version consists of four MSS. viz., D_2, D_3, D_4 and D_8. Of these four MSS., D_8 presents a version agreeing to a very high degree with Ś $K_{1.2}$ group, but featuring some of the characteristics of the remaining MSS. of the Northern recension, as has been shown in the detailed description of that MS. So D_2, D_3 and D_4 are the only MSS. which represent a purer sub-version of the composite Devanāgarī version.

The fourth Devanāgarī sub-version is represented by a group of two MSS., D_6 and D_7, representing the composite Devanāgarī version contaminated with, and showing leanings on the side of, the S recension. Of these two MSS. again, D_6 shows greater affinities with S, as containing a very large number of exclusive additional passages, and those in common with the S recension. Compared with D_6, our D_7 falls in line with the composite D version in its general extent, but adopts variants commonly found in the S recension.

The Central group consisting of the Maithilī, Bengali and Devanāgarī versions with sub-versions of the last, is not, however, without its specialities. It has a number of additional passages, with occasional association with K_3 and K_4. They are: 189* (V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1-5.7}$); 272* (V_1 $B_{1.2.4}$ D); 290* (V_1 $B_{1.2.4.5}$ Da_1 D_{1-7}); 292* (V_1 B Da_1 Dn_1 D_{1-7}); 305* (V_1 $B_{1.3.4}$ $D_{3.4.6.7}$); 428* (V_1 $B_{1.3.4}$ $D_{3.4.7}$); 540* (V_1 B Da_1 $D_{1.3-7}$); 562* (K_4 V_1 B D); 591* (K_4 V_1 B Da_1 $D_{1.3.5.7}$); 616* (K_4 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1-5.7}$); 617* (K_4 V_1 B Dn_1 $D_{2-4.7}$); 618* (K_4 V_1 B Dn_1 $D_{2-4.7}$); 622* (V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3.5.7}$); 628* (V_1 $B_{1.3-5}$ Dn_1 $D_{2-4.7}$); 676* (K_4 V_1 $B_{2.4.5}$ Da_1 Dn_1 D_{1-7}); 726* (K_4 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$); 741* (V_1 B_{2-5} Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$); 792* ($K_{3.4}$ V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-8}$ T_2); 793* (K_4 V_1 B_{2-5} Da_1 Dn_1 $D_{1.2-7}$); 796* (K_4 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$); 844* (V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$); 869* (K_4 V_1 $B_{2.3}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.2.5.6}$); 878* (K_4 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1-5.7}$ T_2); 879* (K_4 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1-5.}$); 894* (V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$); 901* (V_1 B Da_1 Dn_1 D_{1-7}); 920* (K_4 V_1 B_{2-5} Dn_1 $D_{3.4.7}$); 939* (V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$); 1072* (K_4 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$); 1100* (K_4 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$); 1108* (V_1 $B_{1.2.4.5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.3.5-7}$); 1115* (K_4 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.4-7}$); 1123* (V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$); 1177* (V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$); 1178* (K_4 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3.5.7}$); 1201* (K_4 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3.5.7}$); 1212* (V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$); 1217* (V_1 B_{2-5} Da_1 Dn_1 $D_{4.5}$) and 1222* (V_1 $B_{1.2-5}$ Dn_1 $D_{3.7}$).

THE SOUTHERN RECENSION

The Southern recension, in contrast with the Northern recension, is a very highly inflated recension of the Karṇaparvan. It transposes Arjuna's fight with the Saṃśaptakas, which in N is described on both the days of Karṇa's Generalship, to the second day's

occurrences. The text of the Karṇaparvan in this recension is marked with a very large number of additional passages. It seems to have been handed down in a deranged form, MSS. differing considerably in locating some portions. I have discussed these features in my remarks on the Northern recension, and hence do not desire to repeat myself here. There are indications that MSS. of this recension make a definite and pronounced attempt to smoothen the text by removing epic archaisms.

The following is a list of additional passages found exclusively in the entire S recension, including T_2:–

12*, 18*, 19*, 22*, 36*, 37*, 38*, 49*, 51*, 74*, 91*, 131*, 147*, 160*, 161, 162*, 165*, 166*, 174*, 194*, 197*, 199*, 202*, 207*, 215*, 222*, 223*, 226*, 228*, 229*, 230*, 232*, 233*, 234*, 235*, 237*, 238*, 240*, 241*, 244*, 249*, 251*, 252*, 255*, 267*, 269*, 278*, 280*, 281*, 298*, 320*, 322*, 331*, 336*, 377*, 378* 383*, 411*, 430*, 434*, 442*, 443*, 444*, 446*, 450*, 470*, 479*, 481*, 524*, 531*, 542*, 544*, 547*, 550*, 551*, 554*, 558*, 576*, 587*, 588*, 590*, 594*, 614*, 631*, 635*, 638*, 639*, 649*, 652*, 657*, 659*, 661*, 663*, 664*, 669*, 670*, 671*, 677*, 682*, 693*, 723*, 748*, 761A*, 774*, 777*, 778*, 779*, 781*, 782*, 787*, 802*, 804*, 805*, 813*, 814*, 817*, 818*, 822*, 824*, 833*, 884*, 906*, 907*, 916*, (T_3 missing from this point to the end of the parvan) 956*, 972*, 976*, 983*, 993*, 997*, 1002*, 1026*, 1028*, 1030*, 1043*, 1052*, 1055*, 1057*, 1068*, 1074*, 1075*, 1076*, 1080*, 1119*, 1124*, 1140*, 1151*, 1153*, 1167* and 1170*.

Over and above, the following additional passages found in $T_{1.3}$ G M_1 may be regarded as exclusive additions in the S recension, T_2 being after all a mixed codex dominated by the influence of the N recension:— 54*, 82*, 101*, 102*, 137*, 170*, 173*, 175*, 176*, 178*, 187*, 188*, 192*, 248*, 276*, 285*, 287*, 293*, 303*, 307*, 311*, 316*, 319*, 329*, 330*, 332*, 333*, 345*, 346*, 347*, 362*, 372*, 375*, 379*, 382*, 400*, 403*, 406*, 416*, 435*, 440*, 451*, 452*, 460*, 462*, 464*, 484*, 492*, 580*, 581*, 583*, 696*, 724*, 742*, 758*, 769*, 788*, 802*, 803*, 823*, 831*, 855*, 864*, 874*, 875*, 876*, 886*, 887*, 897*, 899*, 900*, 909*, 914*, 918*, 921*, 922*, 923*, (T_3 missing from this point onwards) 940*, 965*, 977*, 982*, 1003*, 1048*, 1128* and 1157*.

The S recension consists of three different versions, T, G and M and is represented by ten MSS., three each for T and G version and four for the M version. Of these three versions, T and G, together with M_1, seem to present some common features, while M_{2-4} stand out to represent a purer form of the M version.

Besides the above-mentioned short additional passages, there are fifteen longer passages relegated to Appendix I, viz., Nos. 1, 2, 6, 8, 10, 11, 21, 22, 23, 25, 27, 28, 30, 37 and 38, which also belong to this recension.

(1) *The Telugu Version*

The Telugu version in our critical apparatus is represented by three MSS. Of these, T_3 is not available for the whole of the parvan, and breaks off at 8. 60. 31. T_2 is a mixed codex presenting in its readings features of the N recension, while in respect of the division of adhyāyas, additional passages etc., it shows leanings more on the side of the S recension than the N recension. Thus, T_1 and T_3 are the only two MSS. which represent the Telugu version proper. There are indications again that T_3 has leanings

towards G. There are no additional passages found exclusively in the entire Telugu version as such, but there are several such passages common to the Telugu and the Grantha versions, for which see below.

(2) *The Grantha Version*

The Grantha version in our critical apparatus is represented by three MSS., all of which present a more or less uniform text. Each of these MSS. has a few exclusive passages, no doubt [G_1 (2), 986* and 1027*; G_2 (3), 607*, 848* and 988*; G_3 (1), 969*] which fact may be regarded as vagaries of individual MSS.; but there are a few additional passages, common to all the three MSS., which are found neither in Tn or in M. They are: 525*, 938* and 941*.

There is, however, a large number of additional passages common to both the Telugu and Grantha versions, but which are not at all found in the Malayālam version. They are: 123* ($T_{1.3}$ G), 221*, 253*, 414* ($T_{1.3}$ G), 433*, 436*, 445*, 447* and 475* ($T_{1.3}$ G), 502*, 503* ($T_{1.3}$ G), 507*, 520*, 521*, 522*, 539*, 592*, 595*, 596*, 597* 605* (the last five $T_{1.3}$ G), 632*, 633*, 634*, 636*, 642*, 656* and 688* ($T_{1.3}$ G), 736*, 846*, (T_3 missing from this point onwards) 949* ($T_{1.2}$ $G_{2.3}$) and 1092* (T_1 G_2).

I have already stated above, while giving a detailed description of the characteristics of our M_1, that this MS. has greater leanings towards the T and G versions than towards the purer form of the M version presented by M_{2-4}. The following passages which M_1 shares in common with T G, may be mentioned in this connection:—122*, 273*, 405*, 482*, 515*, 532* and 722*.

(3) *The Malayālam Version*

The Malayālan version in our critical apparatus is represented by four MSS., of which, as has been already pointed out above, M_1 leans towards the T and G versions. The purer form of this version is thus found in M_{2-4} only. There are a few additional passages found in the entire M version, but a larger number of such passages is found in M_{2-4}. Those additional passages found in the entire M version are: 284*, 363*, 602* and 950*; while those found in M_{2-4} only are: 95*, 158* ($M_{2.3}$), 369*, 396*, 528*, 529*, 698*, 834* and 835*.

It is now possible to arrange the entire manuscript material of the Karṇaparvan in the following series which would indicate the progressive stages of inflation in a very rough fashion:—($Ś_{1.2}$ $K_{1.2}$)→(K_3 D_3)→(K_4 V_1 B)→(Da_1 $D_{1.5}$)→($D_{2.3.4}$)→($D_{7.6}$) →(Dn_1 T_2)→($T_{1.3}$)→(G M_1)→(M_{2-4}): Dn_1 T_2 thus occupying a place just midway between the N and S recensions. Of the three versions of the S recension, the Malayālam version is the shortest in extent.

THE EXTENT OF THE KARṆAPARVAN

According to the agreed view expressed in the parvasaṃgraha calculation of the Northern and Southern recensions, further supported by the Javanese adaptation, the number of adhyāyas in the Karṇaparvān is 69, exactly the number which the constituted text has got. I must however say that the constituted text is not hypothetically divided into 69 adhyāyas, but is actually found so divided in Ś $K_{1.2}$ group of my MSS. The Vulgate text has 96 adhyāyas and the Madras ed. 110 adhyāyas for this parvan. If we examine the evidence of MSS., those of the N recension outside the group of Ś $K_{1.2}$, divide

the parvan into 69 to 96, while the MSS. of the S recension used by us show the number to vary from 101 in T_2 to 112 in M_4, only G_1 having 110 adhyāyas as in the Madras edition. My considered view is that the late P. P. S. Sastri, the editor of the Madras edition, has hypothetically divided his text into 110 adhyāyas to suit the following reasoning of his:

"We find, however, that *all the manuscripts utilised by us* for the preparation of the Southern Recension of the Karṇa Parvan divide the Karṇa Parvan into 110 chapters. From the last two columns of the table printed in page viii (xviii) of the Introduction to Vol. I of our Edition of the Mahābhārata, it will be observed that the total number of chapters in all the Parvans of the Mahābhārāta according to the Southern Recension comes to 1959. But in stanza 15 of chapter 51 of the Ādi Parvan, we are told that the Mahābhārata consists of one hundred thousand stanzas divided into two thousand chapters,

[अध्यायानां सहस्रे द्वे पर्वणां शतमेव च ।
श्लोकानां तु सहस्राणि नवतिश्च दशैव च ॥]

distributed over one hundred minor Parvans and eighteen major Parvans.....................
In the matter of adhyāyas also, we have been closely following the scheme given by the manuscripts representative of the Southern Recension. We have therefore divided the Karṇa Parvan into 110 chapters in consonance with the evidence supplied by the Manuscripts though we have been told in the Anukramaṇikādhyāya of the Ādi Parvan that the Karṇa Parvan need consist only of 69 chapters. And the addition of 41 chapters under Karṇa Parvan helps us to arrive at the two thousand chapters for the whole Mahābhārata according to the Southern Recension." (Italics mine).

I should like to add that the stanza referred to above corresponds to lines 2 and 3 of the additional passage No. 486* in the constituted text of the Ādiparvan, and must have been inserted considerably later than the Parvasaṃgraha, as the total of adhyāyas according the Southern recension comes to 1959. Besides, there is no suggestion that the required number of 41 adhyāyas should be obtained only from one parvan and that parvan should be the Karṇaparvan. I need not state that Southern redactors inserted the stanza regarding the number of adhyāyas out of its proper place, which should have been towards the enumeration of the sub-parvans, adhyāyas and ślokas.

Let us now examine the claim of Sastri that the manuscript tradition of the Southern recension is uniform in dividing the text of the Karṇaparvan into 110 adhyāyas. In my view the above claim is not tenable. It appears clearly from the ten manuscripts of the Southern recension which we have used,—and some of them more or less similar, if not identical, with those used by him,—that he has arbitrarily divided his text into 110 adhyāyas in order to gain exactly 41 more adhyāyas to obtain the required total of 2000 for the whole of the Mahābhārata. I say arbitrarily because of the following remarks of his in the foot-notes to his edition of the Karṇaparvan: p. 478 (अ-कोशे नात्राध्यायसमाप्तिर्दृश्यते); p. 501 (ख-नात्राध्यायसमाप्तिर्दृश्यते); p. 574 (ख—नात्राध्यायसमाप्तिः); p. 578 (अ-कोशे अत्रैवाध्यायसमाप्तिर्दृश्यते); p. 580 (क-ख-घ-ङ. अत्राध्यायसमाप्तिर्दृश्यते); p. 606 (अ-कोशे नात्राध्यायसमाप्तिर्दृश्यते); p. 610 (अ-कोशे अत्रैवाध्यायसमाप्तिर्दृश्यते); p. 611 (अ-कोशे अत्राध्यायसमाप्तिर्न दृश्यते); p. 612 (अ-कोशे अत्रैवाध्याय-समाप्तिर्दृश्यते); p. 678 (घ-अत्राध्यायसमाप्तिर्दृश्यते). Sastri used in all five MSS. for his edition of the Karṇaparvan, and his notes quoted above, refer to all these five MSS.; so his claim

5*

that his MSS. are uniform, falls to the ground. It must, however, be said that the S recension divides the Karṇaparvan into a larger number of adhyāyas than the Northarn recension does. I may even say that it is possible to increase the number of adhyāyas to a still greater number, not only in the Karṇaparvan, but also in the Bhīṣma, Droṇa and Śalya parvans by splitting the text at a point when the fight of one pair of warriors is over and that of another pair is to begin.

Another point. The Southern recension in its Parvasaṃgraha states that the number of adhyāyas in the Karṇaparvan is 69. At what period the theory of 2000 chapters for the whole Mahābhārata came into vogue, and why the redactors of the Southern recension selected only the Karṇaparvan for obtaining the required additionl number of adhyāyas, will remain an unsolved question for the present.

The constituted text of the Karṇaparvan divides it into 69 adhyāyas, the figure on which the Northern, Southern and Javanese traditions are agreed, the smallest adhyāya in it, i. e., adhyāya 41, having 7 ślokas, and the biggest one, i. e., adhyāya 24, having 161 ślokas, the average number of ślokas per adhyāya being 56 as against the general average of 45 ślokas for the whole of the Mahābhārata. (see Sukthankar: Epic Questions II, The Parvasaṃgraha Figures in the Silver Jubilee Number, ABORI, 23, pp 549–558; Sukthankar Memorial Edition, Vol. I, pp. 422–430).

For the Karṇaparvan, the Parvasaṃgraha figure of ślokas or Grantha is 4900 according to the Northern as well as the Southern recension. The Javanese adaptation records the figure as 4970. Sastri gives the figure, on actual calculation, to be 5001½ ślokas. Among the the MSS. of this parvan there are a few which have recorded the figures as follows: SK_1: 4964; K_3 (erroneously) puts the figure at 4864 due to misreading of the figure for 9; D_6: 5142 and D_7: 5082. On the utility of Parvasaṃgraha figures for critical purposes, Dr. Sukthankar has expressed his views in detail in his Prolegomena (pp. XCVII–C) and in his article "Epic Questions II", Silver Jubilee Volume, ABORI, 23, pp. 549–558. Dr. D. D. Kosambi has contributed an interesting paper on this topic in JAOS, 66, No. 2, pp. 110–117; and Dr. Belvalkar also had an occasion to discuss it in his Introduction to Bhīṣmaparvan, pp. CXVI–CXVIII. I generally accept the conclusions arrived at by Sukthankar and Belvalkar, and feel that the Parvasaṃgraha calculations should be regarded as approximate, though in some cases the figures recorded have the semblance of accurate calculations to a digit. The date of Parvasaṃgraha enumeration is anterior to A. D. 1000, and may be much older than this date. The oldest of Karṇaparvan MSS., V_1, is dated A. D. 1444, and D_8, A. D. 1458. The traditional figure of ślokas or Grantha seems to be 4900 or so, according to both the recensions, though Sastri has actually calculated it to be 5001½ ślokas for his Southern recension.

Let us now see how far the constituted text of the Karṇaparvan stands *vis-á-vis* these figures. Our constituted text contains 3871 ślokas divided into 69 adhyāyas. Of these, 3252 are in the anuṣṭubh metre, including 287 three-lined and 4 one-lined ślokas 615 in Triṣṭubh-Jagatī metre including 23 six-lined ones, and 4 ślokas in the Mālinī metre. The total volume of all these ślokas in grantha unit will approximately come to 4343 excluding the references and colophons. In any case, this figure 4343 falls short of the traditional figure of 4900 by about 550!

I have already stated above that in my opinion the Parvasaṃgraha figures are only approximate, and are indicative of the extent of the Mahābhārata and its parvans in the age when the Parvasaṃgraha adhyāya was introduced into the body of the Epic, which, it will be readily admitted, is older than this adhyāya. To the Editor of the constituted text on the authority of extant MSS., variation in these figures need not frighten.

I may, however, be asked the question whether I have followed the principles of the constitution of the Mahābhārata text as laid down by Dr. Sukthankar and scrupulously observed in practice by his successors in the task of editing different parvans. I would unreservedly answer the question in the affirmative. I would ask the reader to refer to Dr. Sukthankar, who in his Prolegomena (pp. CII–CIV) and in his Introduction to the Āraṇyakaparvan (pp. XVIII) and also in several papers under the title Epic Studies and Epic Questions, has discussed the question in great details. The quintessence of these principles is that the constituted text is the shortest text as regards extent, based on the agreement and difference of the MSS. arranged in recensions and versions. The constituted text of the Karṇaparvan stands firm on this first requisite to the fullest extent. The shortest version in my critical apparatus is that represented by Ś K1.2 group of MSS. I have eliminated from this group all those passages which are not supported by other recensions and versions. It must be clearly understood that the above group contains a very large number of haplographical omissions which had to be supplied from the remaining versions. But I have not allowed a single passage into my text which is not supported by both the recensions taken as a whole and their different versions. In one case (see page 353, additional passage No. 537*) I have even rejected a passage where I felt, on the authority of a single MS., that its occurrence there is extremely doubtful. A reference to the Critical Notes at the end fully explains any deviation from the general principles laid down by Sukthankar, and my reasons for such deviations. I must, however, state that their number is extremely small. The shortage of some (4900–3871 =) 1029 ślokas or—assuming that 4900 represents granth-units—of about (4900–4343 =) 557 grantha-units in the volume of the constituted text is therefore, justifiable, though it is not my intention at this stage to lay claim on behalf of my text that it is the pre-Parvasaṃgraha text.

There is another argument to justify the claim on behalf of my text. That it is fully vouchsafed by the contents of the Karṇaparvan as given in the Parvasaṃgraha, 1. 2. 169–172, in MSS., epitomes and other sources. There are several MSS. of this parvan which mention the contents of topics at the end. Here is a list of topics obtained on comparison. Ś2 mentions their number as 15:

वृत्तान्ताश्चात्र संख्याता दश पञ्चसमन्विताः ।

and their list follows: (1) कर्णाभिषेकः, (2) पाण्ड्यवधः, (3) त्रिपुरघातनम्, (4) कर्णशल्यविवादः, (5) हंसकाकीयोपाख्यानम्, (6) मद्रदेशकुत्सनम्, (7) युधिष्ठिरपराजयः, (8) कर्णभीमयोर्युद्धम्, (9) युधिष्ठिर[पलायनम्, (10) युधिष्ठिरकोपः, (11) युधिष्ठिर]-अर्जुनप्रसादः, (12) दुःशासनवधः, (13) द्रौणिसान्त्ववाक्यानि, (14) कर्णवधः, (15) युधिष्ठिरानन्दः. The actual number of topics in Ś2 is 13, and I have made it up by adding two in [ ] parenthesis, probably omitted through haplography.

There are two other lists, one in Da1 and the other in Dn1. In the first MS., the number given is ten but actually nine, while in the second the number is not mentioned.

(1) Da1 = (1) कर्णाभिषेकः, (2) पौराणं त्रिपुरपातनम्, (3) सारथ्यं मद्रराजस्य, (4) कर्णशल्ययोर्विवादः, (5) हंसकाकीयम्, (6) युधिष्ठिरकिरीटिनोः क्रोधः, (7) युधिष्ठिरप्रसादनम्, (8) दुःशासनवधः, (9) कर्णवधः.

(2) Dn1 = (1) कर्णाभिषेकः, (2) पौराणं त्रिपुराख्यानम्, (3) कर्णशल्ययोर्विवादः, (4) हंसकाकीयोपाख्यानम्, (5) भीमादिभिः सह युद्धम्, (6) अर्जुनगर्हणम्, (7) युधिष्ठिरार्जुनयोः क्रोधः, (8) युधिष्ठिरप्रसादनम्, (9) दुःशासनवधः, (10) वृषसेनादिवधः, (11) कर्णार्जुनयोर्द्वैरथम्, (12) दिव्यास्त्रयुद्धम्, (13) किरीटहरणम्, (14) चक्रग्रसनम्, (15) कर्णवासुदेवसंवादः, (16) कर्णवधः, (17) शल्यपलायनम्, (18) शिबिरगमनम्, (19) युधिष्ठिरहर्षः.

Let us compare the above lists with one more found in Kṣemendra's Bhārata-mañjarī, which runs: (1) पाण्ड्यवधः, (2) प्रथमो युद्धदिवसः, (3) त्रिपुरवधोपाख्यानम्, (4) शल्यसारथ्यस्वीकारः, (5) हंसकाकीयम्, (6) मद्रकुत्सनम्, (7) अङ्गकुत्सनम्, (8) युधिष्ठिरकोपः– °सान्त्वनम्, (9) दुःशासनवधः, (10) वृषसेनवधः, (11) कर्णवधः.

Whatever list of events given above may be said to be genuine, our constituted text covers all the topics mentioned in them. There is therefore no question of the constituted text omitting any one or the other of them, and thus its contents are authenticated according to all the recensions and versions. The reduction in volume by about 1029 ślokas or about 500 grantha units which it envisages, must be due to inflation only. The tendency for inflation must have been in evidence even prior to the formulation of the Parvasaṃgraha figures. I have already stated before that possibly the original form of the Karṇaparvan contained only two major events, viz., the death of Duḥśāsana and the Karṇārjuna-dvairatha, around which other events might have gathered.

THE APPENDIX PASSAGES

In Appendix I, we have given 44 passages, which for their length could not be accommodated in the critical apparatus just below the text. All these passages were wanting in one or the other of the recensions or versions, or in a few individual MSS. Is their exclusion from the constituted text responsible for reducing the extent of the parvan below the Parvansaṃgraha figure, and does that exclusion affect the general contents of the parvan? To the first question my answer is in the affirmative. The total extent of all passages from the Northern recension comes very nearly to 440 ślokas, and from the Southern recension to 420 ślokas or so. If the grantha units of these passages, about 450, is added to the grantha of the constituted text which is about 4343, we reach the approximate grantha of 4900 for the Karṇaparvan mentioned in Parvasaṃgraha. To the second question my answer is an emphatic no. The fact that every one of these passages is missing in one or the other of the recensions and versions justifies me in not admitting them into the constituted text. All these passages are only expansions of material which has already found place in my constituted text. As to the extent, therefore, the constituted text of the Karṇaparvan may be said to be older than the Parvasaṃgraha, but in regard to contents, it is one that stands supported by the concurrence of the recensions, versions and the authority of all the MSS. at my disposal.

THE DEVICE OF WAVY LINE

The device of wavy line in the critical text of the Mahābhārata has not yet been properly understood by some critics. I, therefore, think it necessary to explain its use and implications to avoid unnecessary criticism which is in some quarters levelled against its use. The use of a wavy line under a feature or passage surely indicates the wavering of the Editor's mind, but, it does not indicate the Saṃśayātmatva, which, they say, is frought with danger or leads to chaos. It need not be stated again and again that the

problem of Mahābhārata textual criticism presents numerous difficulties which cannot be resolved by framing a set of few rules. When, therefore, some sort of inevitable uncertainty arises in deciding the oldest possible form of the text to be incorporated into the body of the constituted text, it presents material, the exact value of which cannot be assessed. To remove this type of difficulties it is that the device of wavy line has been brought into vogue by the late Dr. Sukthankar.

Let us take some concrete examples in which this device has been used by me. The Manuscript material of the Mahābhārata is divided into two recen sions, Northern and Southern; each recension, again, is represented by a number of versions which, in their turn, are represented by individual manuscripts. In the case of Karṇaparvan, the manuscript material falls into two recensions, the Northern recension having Śāradā, Kāśmīrī, Maithilī, Bengali and Devanāgarī (with four sub-groups) versions, and comprises 22 MSS.; while the Southern recension has three versions, Telugu, Grantha and Malayālam, comprising ten MSS. Some of the versions, for instance, Maithilī, is represented by a single MS. If we want to decide upon a feature or a passage as most authentic merely on the strength of the majority of versions or MSS., we would always be compelled to adopt the feature or passage as found in the Northern recension, as it has such a majority of versions as well as of MSS. This would leave the features and passages in the S recension and its versions invariably in the minority, as it has only three versions and ten MSS. This would not correctly represent the valuation of our material. Therefore we have been compelled to resort to the device of wavy line to show that the Northern and Southern recensions do not agree, or stand equally divided on the antiquity and authenticity of a feature or passage, both of which have more or less the same substance put into different wording and yet both of them must find a place into the constituted text. The normal use of the wavy line below a feature or passage thus stands to show that the Northern and Southern recensions are agreed on the existence of a feature or passage, but stand evenly divided as to its wording. Take the case of 8. 11. 15[d]. Our constituted text, with a wavy line under 15[d], reads:

मेघजालैरिव च्छन्नौ गगने चन्द्रभास्करौ ।

for which the variant in the Southern recension is:

मेघजालैः प्रति(परि)च्छन्नौ सूर्याचन्द्रमसाविव.

As both N and S agree on featuring the sun and the moon, but differ only in their wording, the Editor, taking his stand on the principle of eclectics, prefers गगने चन्द्रभास्करौ as more archaic than सूर्याचन्द्रमसाविव, but puts a wavy line under it to show that the S recension differs only in wording. In contrast with the above, I request the reader to refer to the constituted text of 8. 11. 16[d], which has चन्द्रसूर्यौ यथा दिवि in Dn_1 D_8 and अङ्गारकबुधाविव in B_{3-5} $D_{1,3-5,7}$ for our शशिसूर्यौ यथा दिवि, a reading on which Ś K and a few more MSS. from N agree with the entire S, while some ten MSS. of the Central group differ from our text. The Editor here is 100% certain in his mind that the original text must be the one that he has adopted, and so has no wavering in his mind, because of the agreement of MSS., coming from the extreme ends in N and S.

In some cases, when the Northern and Southern recensions run parallel and passages are rather lengthy, the Editor was forced to put the wavy line in the margin, as in the case of 8. 1–2; 8. 24.62–84[b]; and 8. 69; for, the wavy line below the text continuously

for many verses would have been an eye-sore. In such cases as in 8. 1–2, I have put the wavy in the margin to show that the Northern and Southern recensions differ widely, and yet in the case of the text in the Northern recension also the versions differ and give some parallel features for which I had to use the wavy line as in 8. 1. 38^{b} or 49^{d}.

Besides the above-mentioned cases of the use of wavy line, we are required to resort to it when there was no direct support for our constituted text from the Southern recension, or when such support could not be brought under a substitute passage in the critical apparatus. The cases under the first alternative are extremely rare, and were resorted to to obtain a text without which the narrative ceased to be intelligible or rational; and under the second alternative, inclusion of such passages into the constituted text was forced upon the Editor on account of a bewildering mass of conflicting manuscript evidence. For instance, in 8. 51. 75, we have

अथ द्रोणस्य समरे तत्कालसदृशं तदा ।
श्रुत्वा कर्णो वचः क्रूरं ततश्चिच्छेद कार्मुकम् ॥

The second half of this stanza has the support of both the recensions, but the first half does not have it. The contents, however, were not unknown to the S recension as evidenced by line 3 of 770*, which passage is found in that recension.

Another instance of the above-mentioned type is supplied to us by 8. 62. 38^{cd} and 42^{ab}; both these lines are missing in the S recension, but 38^{ab} cannot give us any sense without 38^{cd}, nor can 42^{cd} do so without 42^{ab}. We are therefore forced to include these lines, though they had no support from the S recension. Thus, the wavy line is used here to show that our text is not supported by both the recensions as it should have been, and yet, without 38^{cd} and 42^{ab}, the passage could not give a sense.

Similarly, we are required to use a wavy line when both recensions do not agree as to the *place* of the passage, though its text has their support. The passage, 8. 67. 35, where it actually occurs in our constituted text has not the support of both the recensions; yet both 35^{ab} and 35^{cd} occur in S recension in the next adhyāya, i. e., 8. 68. 3^{ab} and 6^{cd}. In the Northern resension these lines are repeated in the next adhyāya, while in the Southern recension they occur only once.

A more interesting case of the use of wavy line below the constituted text is supplied to us by the passage, 8. 67. 4–5. The entire text narrating Kṛṣṇa's reply to the appeal of Karṇa is engulfed in a bewildering mass of material where not only recensions and versions, but even individual MSS. present their respective text in utter confusion. A reference to the critical apparatus on pages 591–593 for the position of additional passages from 1140* to 1148* will inform the reader how the text had come down to us in different MSS. I found it impossible to obtain an agreed order of stanzas in the two recensions and several versions (see particularly the critical apparatus under 8. 67. 3–6), and hence I had to take my stand on the principle of eclectics, and adopt 8. 67. 3–5 as my constituted text, because it is preserved in my most trustworthy group of MSS., viz., Ś $K_{1.2}$, and supported by a few more MSS. of the Northern recension. The point there was to cite cases of injustice which the Kauravas, and more particularly Karṇa, had done to the Pāṇḍavas, and the bards of different recensions, versions and individual MSS. vied with one another in swelling the number of incidents of injustice. Whether the critical stage of the battle would allow a long recital of such incidents is itself a question, but if

only a few incidents of injustice are to be recited, they should be such as would give no chance of doubt in the mind of Karṇa. One such incident, undoubtedly, is that Karṇa mischievously laughed at the helplessness of Draupadī when she, draped in a single garment, was dragged to the court by Duḥśāsana. Another such incident in which Karṇa played an important rôle was his challenging Yudhiṣṭhira for a game of dice once more at the instigation of Śakuni. It is exactly these two incidents of injustice that my trustworthy manuscripts record. But as they lack the agreed support of the recensions and versions, I have put a wavy line under these two stanzas.

METRES IN THE KARṆAPARVAN

The major portion of the constituted text is written in the Epic anuṣṭubh, but in certain portions, particularly when the narration assumes the genuine ballad form, the Triṣṭubh-Jagatī with some variations here and there, take the place of Epic anuṣṭubh. In the constituted text of the Karṇaparvan there are as many as 3252 ślokas in anuṣṭubh, 615 in Triṣṭubh-Jagatī and 4 in Mālinī metre. The Vulgate text of the parvan contains one more stanza in Mālinī, our additional passage No. 1085*, found in D_{n1} and T_2, and a stanza in Śārdūlavikrīdita, No. 1096*, found only in some MSS. of the Northern recension, but not at all traceable in any MS. of the Southern recension. This latter stanza, however, in the Northern text tradition, goes back to a pretty high antiquity, being commented upon by Vimalabodha and his successors.

The Triṣṭubh-Jagatī stanzas in the Karṇaparvan have some variations to avoid or relieve monotony. Thus we have Rathoddhatā in 8. 21. 2–14; Aparavaktra in 8. 26. 60–71 and Vaṃśastha in 8. 62. 36–62.

It is argued in some quarters that the appearance of the classical metres mentioned above, indicates modernity. I cannot share the above view unreservedly. Our Epic is supposed to have attained its present form by evolution in stages, the last stage having been reached in the age of the Guptas, say about A. D. 300. From inscriptional literature of that age it is quite easy to show that all the above metres, found in the constituted text of the Karṇaparvan, had been in vogue. If by modernity we mean the age of the Guptas, I most willingly fall in line with these critics.

EMENDATION

Emendation, which means reconstruction of a passage or word against the authority and evidence of MSS., has played a very insignificant rôle in the Karṇaparvan, even though in the constitution of the critical text, the Editor had to face many difficulties. The only guiding principle that I have constantly kept in view in resorting to emendation is that the emended text should be, textually, as near the archetype as possible, should be capable of being evolved out of the manuscript material available and at the same time, should afford a smooth and reasonably good interpretation.

There are in all 25 cases of emendation in a text of 3871 stanzas. In my first draft the number of emendations was considerably larger, but as the critical apparatus was being sifted, and additional material from commentaries etc. came in, the number got reduced, and I feel sure that it would be reduced still further if older MSS. in Śāradā or Nepālī scripts become available, as was the case with Ādiparvan (see Sukthanker: Epic Studies, VII, ABORI, 19. 201–262, and more particularly the following " More astonishing

still is the fact that out of the textual emendations hazarded by the Editor, fifty per cent are actually documented by this manuscript.")

Out of these 25 emendations, 7 relate to the avoidance of hiatus. The genius of older form of the language never fought shy of the hiatus, as can be proved from so many instances occurring in the Ṛgveda. The rule in Classical Sanskrit Grammar:

संहितैकपदे नित्या नित्या धातूपसर्गयोः ।
नित्या समासे, वाक्ये तु सा विवक्षामपेक्षते ॥

does not lay down that the saṃdhi is obligatory in metrical composition; on the contrary, it is entirely the choice of the speaker. When, however, champions of Classical Sanskrit started disliking hiatus, they evolved a method, usually by the insertion of च, तु, हि, or by substitution of a comfortable synonymous word or expression. They were not unanimous in the application of this method. Manuscripts usually betrayed all such attempts, making the work of the critical editor comparatively easy. Our emended text is obtained by only omitting च, हि, तु, अपि, सु or adopting the more authenticated word for which a synonym was substituted. The emendations due to hiatus in this parvan are: (1) प्रजासंहरणे *अभूत् in 8. 11. 23^{d}; (2) हीना *आस्तरणैश्चैव in 8. 17. 107^{a}; (3) मदीया *उग्रतेजसः in 8. 22. 4^{b}; (4) दैत्या *आसन्महाबलाः in 8. 24. 142^{b}; (5) युद्धकामो *अमानुषैः between 8. 29. 12^{a} and 12^{b}; (6) विशीर्णा *इलेव between 8. 60. 18^{c} and 18^{d} and (7) तमतिप्रहृष्टो *अयं between 8. 67. 22^{a} and 22^{b}. I do not think I have taken much liberty in emending my text in the cases mentioned above.

There are, however, the remaining 18 cases of emendation some of which I must explain here. For instance अनिष्टानि* in 8. 2. 5^{a} which is due to the confusion of न and र in Sāradā script; for the word अरिष्ट did not then acquire its modern sense, the older term being रिष्ट; *दिष्टं in 8. 5. 98^{c} for दृष्टं which yields no sense in the passage; *पीथो in 8. 15. 17^{c} which is an obsolete word; *तुम्बात् in 8. 19. 32^{a} for the same reason; *ह्लीकश्च in 8. 30. 44^{a} which is an obsolete or faked word to afford etymological explanation of वाह्लीक.

There are a few more emendations resorted to for syntactical reasons. For instance, *बाणमादत्त in 8. 24. 91^{c}; and सर्वंगम्या* in 8. 68. 34^{d}.

I think I need not give full list of emendations and my explanations here. The proper place for them is the Critical Notes, where they have all been fully explained.

Before concluding, I should like to record my deep sense of gratitude to the authorities of the Bhandarkar Oriental Research Institute for their kindness in entrusting to me the work of editing the Karṇaparvan, and more particularly to Dr. S. K. Belvalkar, the General Editor, who recommended my name for this difficult task. Dr. Belvalkar was a constant and never-failing source of inspiration to me, as he has been to several other young scholars of Sanskrit on this side, and stood by me in all my difficulties in constituting the text and arranging the critical apparatus. It is needless to say that this parvan, next to Virāṭaparvan, and in some respects more than that parvan, presented difficulties of text-constitution, which at times seemed to be insurmountable. Had it not been possible for Dr. Belvalkar, who was all these years busy with his own work, first on the Bhīṣmaparvan and later on the Śāntiparvan, to come to my aid, my work could not have been what it is now.

Dr. Sukthankar, the first General Editor of this scheme of the critical edition of the Mahābhārata, and myself visited Europe in 1931 to attend the International

Congress of Orientalists held in Leyden. During the period of three months when we toured together, we held talks on his plan of entrusting different parvans to different scholars. He wanted for this scheme the co-operation of Indian as well as European and American scholars. It is a well-known fact that the Sabhāparvan was first assigned to the late Dr. M. Winternitz who was chosen for that very parvan by the International Association of Academies. Both Dr. Sukthankar and myself called on him at his residence in Prague to persuade him to come to India for some months for editing that parvan, but his age and health would not allow him to undertake the voyage. Similarly, it was Dr. Sukthankar's idea to assign the Karṇaparvan to Dr. Lüders. Dr. Sukthankar spent a few weeks in Berlin in October 1931 for this purpose. Dr. Lüders also could not leave Germany on account of his academic commitments there and undertake the work. At one time Dr. Sukthankar had an idea of taking me up on the staff of the Mahābhārata, and get the work on Virāṭaparvan done by me, but I too had other commitments, and thus was not available. The Virāṭaparvan was then entrusted to my friend Dr. Raghu Vira, whose acquaintance we had formed on the steamer in October 1931. Professor Edgerton whom Dr. Sukthankar knew already and whom we met at Leyden, was chosen for the Sabhāparvan about this time. During 1931 and 1943, Dr. Sukthankar was so much occupied with his own duties, and had so much work on hand, that he thought he would think of assigning later parvans at a later stage, but he was not spared for us. Many veterans had passed away in the meanwhile, including Dr. Winternitz and Dr. Lüders. After the sudden demise of Dr. Sukthankar, Dr. Belvalkar was chosen to be the General Editor. He sought the co-operation of some veterans like Dr. S. K. De who had already edited Udyogaparvan during Dr. Sukthankar's life-time, and also some younger men including myself.

I started my work on the Karṇaparvan on the 11th of October 1943. After a preliminary examination of the manuscript material, I selected 32 MSS. (out of some 56 MSS. that were collated) on which to base my edition. The first draft of the constituted text was ready in about a year's time. During the next few months, I finished the revision of the constituted text and handed it over to the Office. The staff of the apparatus writers began their task of preparing the apparatus, which, being very much complicated in nature, took them nearly five years to complete it. I thereafter revised the entire apparatus with the help of the expert staff in the Mahābhārata Department. The Institute then entrusted the printing of the parvan to the Nirṇaya Sagar Press, Bombay. I saw through a few printed forms while in Poona, but in July 1947 I was appointed Mayurbhanj Professor and Head of the Department of Sanskrit and Pali in the Banaras Hindu University, and so had to be out of Poona for about five years. All the same I spent all my vacations in the Institute in revising the apparatus. The work of printing, started in 1947, took nearly eight years to complete it. I, however, must say that the credit of excellent printing goes to the Nirṇaya Sagar Press and its experienced staff, and that of intrinsic merit on the scholastic side to the General Editor, Dr. Belvalkar.

I, however, should not fail to mention the loyal co-operation of the entire staff of the Mahābhārata Department. The old veterans of the Department like Naravane, Bhilawadikar and M. V. Vaidya, passed away during this period of eleven years, and my

friend Shri. S. N. Tadpatrikar is on the verge of retirement, almost shattered in health, after a strenuous work of over 35 years. Among the members of the Mahābhārata staff, Shri. N. M. Khuperkar had a conspicuous share in preparing the critical apparatus and reading proofs; but the main burden of looking to collations, training the younger members of the staff in the art of preparing the apparatus, revising and preparing the final copy for the Press, and reading proofs of this parvan, fell on Shri. G. G. Soman, who had to share the heavy responsibility in this regard, and I am very happy to record that he has discharged these duties to my complete satisfaction. I must make therefore a grateful mention of his loyal assistance in my task; nay, I can say that, single handed, I could not have proved myself equal to it.

B. O. R. Institute
21st February 1954

P. L. Vaidya

CONCORDANCE OF THIS EDITION

with the Bombay, Calcutta, and Madras (P. P. S. Sastri's) Editions

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
1*	Not numbered	Not numbered	—
2*	—	—	—
1. 1–3	1. 1–3	1–3	—
1. 4	1. 5	5	—
1. 5	1. 4	4	—
1. 6–24	1. 6–24	6–24	—
1. 25-39	2. 1–15	25–39	—
3*	2. 16	40	—
1. 40–49	2. 17–26	41–50	—
2. $1–15^{ab}$	3. $1–15^{ab}$	$51–65^{ab}$	—
2. 15^{cd}	3. 15^{cd}	65^{cd}	—
4* (subst., 15^{cd})	—	—	—
2. 16^{ab}	3. 16^{ab}	66^{ab}	—
5*	3. 16^{cd}	66^{cd}	—
2. $16^{cd}–17^{a}$	3. $16^{ef}–17^{a}$	$67–68^{a}$	—
6*	3. $17^{bcd}–18^{a}$	$68^{bcd}–69^{a}$	—
2. $17^{b}–20$	3. $18^{b}–21$	$69^{b}–72$	—
7* (subst.,1.1–2.20)	—	—	1. 1–20
3. 1^{ab}	4. 1^{ab}	73^{ab}	1. 21^{ab}
3. 1^{cd}	4. 1^{cd}	73^{cd}	—
3. 1^{ef}	4. 2^{ab}	74^{ab}	1. 21^{cd}
—	—	—	1. 22
3. 2–3	4. $2^{cd}–4^{ab}$	$74^{cd}–76^{ab}$	1. 23, $23\frac{1}{2}$, $24\frac{1}{2}^{ab}$
8*	4. 4^{cd}	76^{cd}	—
9*	—	—	1. $24\frac{1}{2}^{cd}$
3. 4–11	4. 5–12	77–84	1. $25\frac{1}{2}–32\frac{1}{2}$
3. 12^{abcd}	4. 13	85	1. 33, 34^{ab}
10*	4. 14^{ab}	86^{ab}	—
11*	—	—	—
3. $12^{ef}–13^{ab}$	4. $14^{cd}–15^{ab}$	$86^{cd}–87^{ab}$	1. 34^{cd}, $34\frac{1}{2}$
3. 13^{cdef}	4. $15^{cd}–16^{ab}$	$87^{cd}–88^{ab}$	1. $35\frac{1}{2}$
3. 14	4. 16^{cdef}	$88^{cd}–89$	1. $36\frac{1}{2}$

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
12*	—	—	1. $37\frac{1}{2}$, 38, 39
13*	—	—	2. 1–2
4. 1–3	5. 1–3	90–92	2. 3–5
14*	—	—	—
4. 4–9	5. 4–9	93–98	2. 6–11
—	—	—	2. $11\frac{1}{2}$
4. 10–31	5. 10–31	99–120	2. $12\frac{1}{2}$–$33\frac{1}{2}$
15*	—	—	2. $36\frac{1}{2}$
4. 32–33	5. 32–33	121–122	2. $34\frac{1}{2}$–$35\frac{1}{2}$
16*	5. 34	123	2. $37\frac{1}{2}$
4. 34–38^{ab}	5. 35–39^{ab}	124–128^{ab}	2. $38\frac{1}{2}$–$42\frac{1}{2}^{ab}$
17*	5. 39^{cd}	128^{cd}	2. $42\frac{1}{2}^{cd}$
4. 38^{cdef}	5. 40	129	2. $43\frac{1}{2}$
4. 39–44	5. 41–46	130–135	2. $44\frac{1}{2}$–$49\frac{1}{2}$
18*	—	—	2. $50\frac{1}{2}^{ab}$
4. 45^{ab}	5. 47^{ab}	136^{ab}	2. $51\frac{1}{2}^{ab}$
4. 45^{cd}	5. 47^{cd}	136^{cd}	2. $50\frac{1}{2}^{cd}$
19*	—	—	2. $51\frac{1}{2}^{cd}$
4. 46–49	5. 48–51	137–140	2. $52\frac{1}{2}$–$55\frac{1}{2}$
4. 50	5. 52	141	2. 56, $56\frac{1}{2}$
20*	—	—	—
4. 51^{abcd}	5. 53	142	2. $57\frac{1}{2}$
4. 51^{ef}–52^{cd}	5. 54–55^{ab}	143–144^{ab}	2. 58, 59
4. 52^{ef}–53	5. 55^{cd}–56	144^{cd}–145	2. 60, $60\frac{1}{2}$
21*	5. 57^{ab}	146^{ab}	2. $61\frac{1}{2}^{ab}$
4. 54–55^{ab}	5. 57^{cd}–58	146^{cd}–147	2. $61\frac{1}{2}^{cd}$, 62, $62\frac{1}{2}$
4. 55^{cd}–56^{ab}	5. 59	148	2. $63\frac{1}{2}$
22*	—	—	2. $64\frac{1}{2}^{ab}$
4. 56^{cd}	5. 60^{ab}	149^{ab}	2. $64\frac{1}{2}^{cd}$
4. 57	5. 60^{cdef}	149^{cd}, 150	2. $65\frac{1}{2}$
4. 58–59	6. 1–2	151–152	3. 1–2
23*	—	—	—
24*	6. 3	153	3. 3
4. 60	6. 4	154	3. 4
25*	6. 5	155	3. 5
4. 61–63^{cd}	6. 6–8	156–158	3. 6–8
4. 63^{ef}–64	6. 9–10^{ab}	159–160^{ab}	3. $8\frac{1}{2}$, $9\frac{1}{2}$
26*	6. 10^{cd}–12^{ab}	160^{cd}–162^{ab}	3. $10\frac{1}{2}$–$11\frac{1}{2}$

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
4. 65	6. 12^{cd}–13^{ab}	162^{cd}–163^{ab}	3. 12½
4. 66–67	6. 13^{cd}–15^{ab}	163^{cd}–165^{ab}	3. 14½, 15½
27*, 1–2	6. 15^{cd}–16^{ab}	165^{cd}–166^{ab}	3. 13½ (= 16½)
27*, 3–4	6. 16^{cd}–17^{ab}	166^{cd}–167^{ab}	3. 17½
4. 68–74	6. 17^{cd}–24^{ab}	167^{cd}–174^{ab}	3. 18½–24½
4. 75^{ab}	6. 24^{cd}	174^{cd}	—
28* (subst., 75^{ab})	—	—	3. 25½^{ab}
29*	—	—	—
30*	—	—	—
4. 75^{cd}–79^{ab}	6. 25–28	175–178	3. 25½^{cd}–29½^{ab}
31*	6. 29^{ab}	179^{ab}	3. 29½^{cd}
32*	—	—	—
33*	6. 29^{cd}	179^{cd}	3. 30½^{ab}
4. 79^{cd}–81	6. 30–32^{ab}	180–182^{ab}	3. 30½^{cd}–32½
34*	6. 32^{cd}	182^{cd}	—
4. 82	6. 33	183	3. 33½
35*	6. 37	187	3. 34½
4. 83	6. 34	184	3. 35½
36*	—	—	3. 36
4. 84–85^{ab}	6. 35–36^{ab}	185–186^{ab}	3. 37, 38^{ab}
37*	—	—	3. 38^{cd}
4. 85^{cd}–86	6. 36^{cd}, 38	186^{cd}, 188	3. 38½, 39½
38*	—	—	3. 40½
4. 87	6. 39	189	3. 41½
[5. 106–108]	7. 1–3 †	190–192 ‡	4. 1–3 ¶
4. 88–90^{ab}	7. 4–6^{ab}	193–195^{ab}	4. 4–6^{ab}
4. 90^{cd}	7. 6^{cd}	195^{cd}	—
4. 91–92	7. 7–8	196–197	4. 6^{cd}, 6½, 7½
4. 93	7. 12	201	4. 10½
39*	7. 13	202	4. 12½
4. 94–95	7. 9–10	198–199	4. 8½–9½
4. 96	7. 11	200	—
40*	—	—	4. 11½
4. 97–101^{a}	7. 14–18^{a}	203–207^{a}	4. 13½–17½^{a}
41*	7. 18^{bc}	207^{bc}	—
4. 101^{b}–103	7. 18^{d}–21^{ab}	207^{d}–210	4. 17½^{b}–19½

† = 9. 93–95. ‡ = 339^{cd}–342^{ab}. ¶ = 6. 87–89.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
4. 104^{ab}	7. 21^{cd}	210^{cd}	4. 20
4. 104^{cdef}	7. 22	211	4. 21
4. 105–107^{cd}	7. 23–25	212–214	4. 22–24
4. 107^{ef}–108^{abcd}	7. 26–27^{ab}	215–216^{ab}	4. $24\frac{1}{2}$, $25\frac{1}{2}$
42*	7. 27^{cd}–28^{ab}	216^{cd}–217^{ab}	—
4. 108^{ef}	7. 28^{cd}	217^{cd}	4. 26
5. 1–9	8. 1–9	218–226	5. 1–9
43*	—	—	—
5. 10–20^{ab}	8. 10–20^{ab}	227–237^{ab}	5. 10–20^{ab}
5. 20^{cd}	8. 20^{cd}	237^{cd}	—
44* (subst., 20^{cd})	—	—	5. 20^{cd}, $20\frac{1}{2}$, $21\frac{1}{2}$
45*, 1–2	8. 21	238	—
46*	8. 22^{ab}	239^{ab}	—
45*, 3–6	8. 22^{cd}–24^{ab}	239^{cd}–241^{ab}	—
5. 21	8. 24^{cd}–25^{ab}	241^{cd}–242^{ab}	5. $22\frac{1}{2}$
47*	8. 25^{cd}–26^{ab}	242^{cd}–243^{ab}	—
5. 22–23^{ab}	8. 26^{cd}–27	243^{cd}–244	5. $23\frac{1}{2}$, $24\frac{1}{2}^{ab}$
48*	8. 28	245	—
5. 23^{cd}–26^{ab}	8. 29–31^{cd}	246–248	5. $24\frac{1}{2}^{cd}$–$27\frac{1}{2}^{ab}$
49*	—	—	5. $27\frac{1}{2}^{cd}$
5. 26^{cd}	8. 31^{ef}	249	5. 28
50*	—	—	—
5. 27–35	9. 1–9	250–258	6. 1–9
5. 36^{abcd}	9. 10	259	6. 10
5. 36^{ef}–37^{cd}	9. 11–12^{ab}	260–261^{ab}	6. $10\frac{1}{2}$, $11\frac{1}{2}$
5. 37^{ef}–41^{cd}	9. 12^{cd}–16	261^{cd}–265	6. $12\frac{1}{2}$–$16\frac{1}{2}^{ab}$
5. 41^{ef}–47^{ab}	9. 17–22	266–271	6. $16\frac{1}{2}^{cd}$–$22\frac{1}{2}^{ab}$
51*	—	—	6. $22\frac{1}{2}^{cd}$
5. 47^{cd}–56	9. 23–31	272–281	6. 23, 24–32
52*	9. 32	282	6. 33
53*	9. 33	283	—
5. 57–61^{ab}	9. 34–38^{ab}	284–288^{ab}	6. 34–38^{ab}
54*	—	—	6. 38^{cd}
5. 61^{cd}	9. 38^{cd}	288^{cd}	6. 39^{ab}
5. 62^{ef}–72	9. 39–50^{ab}	289–300^{ab}	6. 39^{cd}–50
55*	9. 50^{cd}	—	—
56*	9. 51–52^{ab}	—	—
5. 73–74^{cd}	9. 52^{cd}–54^{ab}	300^{cd}–302^{ab}	6. 51–52

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
5. 74^{ef}–75^{cd}	9. 54^{cd}–55	302^{cd}–303	6. 52½, 53½
5. 75^{ef}–79	9. 56–60^{ab}	304–308^{ab}	6. 54, 55–58
57*	9. 60^{cd}–65^{ab}	308^{cd}–313^{ab}	—
5. 80–89^{abc}	9. 65^{cd}–75^{a}	313^{cd}–323^{a}	6. 59–68^{abc}
58*	—	—	—
5. 89^{d}–90	9. 75^{b}–76^{ab}	323^{b}–324^{ab}	6. 68^{d}, 69
59*	9. 76^{cd}–77^{ab}	324^{cd}–325^{ab}	6. 70
5. 91–92	9. 77^{cd}–79^{ab}	—	6. 71–72
5. 93–98^{ab}	9. 79^{cd}–84	325^{cd}–330	6. 73–78^{ab}
5. 98^{cd}	9. 85^{ab}	331^{ab}	6. 79
60*	9. 85^{cd}	331^{cd}	6. 78½
61*	9. 86^{ab}	332^{ab}	6. 78^{cd}
5. 99	9. 86^{cdef}	332^{cd}–333^{ab}	6. 80
5. 100–109^{a}	9. 87–96^{a}	333^{cd}–342^{abc}	6. 81–90^{a}
5. 109^{bc}	9. 96^{bc}	—	6. 90^{bc}
5. 109^{d}–110	9. 96^{d}–97	342^{d}–343	6. 90^{d}, 91
6. 1–5	10. 1–5	344–348	7. 1–5
62*	—	—	7. 6–7
6. 6–7^{ab}	10. 6–7^{ab}	349–350^{ab}	7. 8–9^{ab}
6. 7^{cd}	10. 7^{cd}	350^{cd}	—
63* (subst., 7^{cd})	—	—	7. 9^{cd}
6. 8–11^{cd}	10. 8–11	351–354	7. 10–13
6. 11^{ef}–15^{ab}	10. 12–15	355–358	7. 13½, 14½–17½^{ab}
64*	10. 16^{ab}	359^{ab}	—
6. 15^{cd}	10. 16^{cd}	359^{cd}	7. 17½^{cd}
65*	10. 17	360	7. 18½
66*	10. 18^{ab}	361^{ab}	7. 19½^{ab}
67* (subst., 16^{ab})	—	—	7. 19½^{cd}
68*	10. 18^{cd}–19	361^{cd}–362	7. 20½, 21½^{ab}
6. 16^{ab}	10. 20^{ab}	363^{ab}	—
6. 16^{cd}	10. 20^{cd}	363^{cd}	7. 22½^{ab}
6. 17^{ab}	10. 21^{ab}	364^{ab}	7. 21½^{cd}
6. 17^{cd}–29^{cd}	10. 21^{cd}–33	364^{cd}–376	7. 22½^{cd}–34½
6. 29^{ef}–30^{cd}	10. 34–35^{ab}	377–378^{ab}	7. 35, 36
6. 30^{ef}	10. 35^{cd}	378^{cd}	7. 36½
6. 31–32	10. 36–37	379–380	7. 37½–38½
69*	10. 38–39	381–382	—
70*	—	—	7. 39½, 40

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
6. 33–34	10. 40–41	383–384	7. 41–42
71*	—	—	—
6. 35^{abcd}	10. 42	385	7. 43
6. 35^{ef}–36^{cd}	10. 43–44^{ab}	386–387^{ab}	7. 44–45^{ab}
6. 36^{ef}–38	10. 44^{cd}–46	387^{cd}–389	7. 45^{cd}–47
72*, 1–3	10. 47–48^{ab}	390–391^{ab}	7. 48–49^{ab}
73*	—	—	—
72*, 4	10. 48^{cd}	391^{cd}	7. 49^{cd}
74*	—	—	7. 50–52^{ab}
6. 39	10. 49	392	7. 52^{cd}, 52$\frac{1}{2}$
6. 40–42	10. 50–52	393–395	7. 53$\frac{1}{2}$–55$\frac{1}{2}$
75*	—	—	7. 56$\frac{1}{2}$–59$\frac{1}{2}$
6. 43–46	10. 53–56	396–399	7. 60$\frac{1}{2}$–63$\frac{1}{2}$
7. 1	11. 1	400	8. 1
7. 2^{ab}	11. 2^{ab}	401^{ab}	—
76* (subst., 2^{ab})	—	—	8. 2^{ab}
7. 2^{cd}–13	11. 2^{cd}–13	401^{cd}–412	8. 2^{cd}–13
7. 14^{ab}	11. 14^{ab}	413^{ab}	8. 14^{ab}
77* (subst., 14^{ab})	—	—	8. 15^{ab}
7. 14^{cd}	11. 14^{cd}	413^{cd}	8. 14^{cd}
7. 15–16	11. 15–16	414–415	8. 15^{cd}–16, 16$\frac{1}{2}$
7. 17–24^{abc}	11. 17–24^{abc}	416–423^{abc}	8. 17$\frac{1}{2}$–24$\frac{1}{2}^{abc}$
7. 24^{d}–25^{cd}	11. 24^{d}–25	—	8. 24$\frac{1}{2}^{d}$, 25, 26^{ab}
7. 25^{ef}–26^{a}	11. 26^{abc}	—	8. 26^{cd}, 27^{a}
7. 26^{bcd}	11. 26^{d}–27^{ab}	423^{d}–424^{ab}	8. 27^{bcd}
7. 26^{ef}–42	11. 27^{cd}–43	424^{cd}–440	8. 27$\frac{1}{2}$, 28$\frac{1}{2}$–43$\frac{1}{2}$
8. 1–4	12. 1–4	441–444	9. 1–4
8. 5	12. 5	445	9. 5^{cd}, 5$\frac{1}{2}$
8. 6–7	12. 6–7	446–447	9. 6$\frac{1}{2}$–7$\frac{1}{2}$
8. 8^{ab}	12. 8^{ab}	448^{ab}	9. 5^{ab}
8. 8^{cd}–9	12. 8^{cd}–9	448^{cd}–449	9. 8$\frac{1}{2}$, 9
8. 10–12	12. 10–12	450–452	9. 10–12
78*	—	—	—
8. 13–41	12. 13–41	453–481	9. 13–41
79*	12. 42^{ab}	482^{ab}	9. 42^{ab}
8. 42–43^{ab}	12. 42^{cd}–43	482^{cd}–483	9. 42^{cd}–43
80*	—	—	9. 44^{ab}
8. 43^{cd}–45^{ab}	12. 44–45^{cd}	484–485	9. 44^{cd}–46^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
8. 45^{cd}	12. 45^{ef}	486	9. 46^{cd}
9. 1–19	13. 1–19	487–505	10. 1–19
81*	—	—	—
9. 20^{abcd}	13. 20	506	10. 20
82*	—	—	10. 21^{ab}
9. 20^{ef}–21^{cd}	13. 21–22^{ab}	507–508^{ab}	10. 21^{cd}, 22
9. 21^{ef}	13. 22^{cd}	508^{cd}	10. 22½
9. 22–26	13. 23–27	509–513	10. 23½–27½
83*	13. 28–29^{ab}	514–515^{ab}	10. 28½, $29½^{ab}$
9. 27^{abcd}	13. 29^{cd}–30^{ab}	515^{cd}–516^{ab}	10. $29½^{cd}$, $30½^{ab}$
9. 27^{ef}–28	13. 30^{cd}–31	516^{cd}–517	10. $30½^{cd}$, 31½
84*	13. 32^{ab}	518^{ab}	10. $32½^{ab}$
9. 29	13. 32^{cd}–33^{ab}	518^{cd}–519^{ab}	10. $32½^{cd}$, 33
9. 30–35^{ab}	13. 33^{cd}–38^{cd}	519^{cd}–524	10. 34–39^{ab}
9. 35^{cd}	13. 38^{ef}	525	10. 39^{cd}
10. 1–3	14. 1–3	526–528	11. 1–3
85*	14. 4	529	11. 4
10. 4–12	14. 5–13	530–538	11. 5–13
86*	—	—	11. 13½
10. 13–16^{cd}	14. 14–17	539–542	11. 14½–17½
87*	14. 18–19^{ab}	543–544^{ab}	11. 18½, $19½^{ab}$
10. 16^{ef}–27^{cd}	14. 19^{cd}–30^{cd}	544^{cd}–555	11. $19½^{cd}$–30½
10. 27^{ef}–36^{ab}	14. 30^{ef}–39^{ab}	556^{ab}–564	11. 31, 32–40^{ab}
10. 36^{cd}	14. 39^{cd}	565	11. 40^{cd}
11. 1–16	15. 1–16	566–581	12. 1–16
88*	15. 17^{ab}	582^{ab}	12. 17^{ab}
11. 17–21^{ab}	15. 17^{cd}–21	582^{cd}–586	12. 17^{cd}–21
11. 21^{cd}–22	15. 22–23^{ab}	587–588^{ab}	12. 21½, 22, 22½
11. 23–26	15. 23^{cd}–27^{ab}	588^{cd}–592^{ab}	12. 23½–26½
11. 27–29^{ab}	15. 27^{cd}–29	592^{cd}–594	12. 27, 28–29
89*	15. 30^{ab}	595^{ab}	—
11. 29^{cd}–31^{ab}	15. 30^{cd}–32^{ab}	595^{cd}–597^{ab}	12. 30–31
11. 31^{cd}–32^{cd}	15. 32^{cd}–33	597^{cd}–598	12. 31½, 32½
11. 32^{ef}	15. 34^{ab}	599^{ab}	12. $33½^{ab}$
90*	15. 34^{cd}–35	599^{cd}–600	—
11. 33–36^{ab}	15. 36–39^{ab}	601–604^{ab}	12. $33½^{cd}$–36½
11. 36^{cd}–41	15. 39^{cd}–44	604^{cd}–609	12. 37, 38–42
App. I (No. 1)	—	—	13. 1–21

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
12. 1^{ab}	16. 1^{ab}	610^{ab}	57. 1^{ab}
91*	—	—	57. 1^{cd}
92*	16. 2^{ab}	611^{ab}	57. 2^{ab}
12. 1^{cd}	16. 1^{cd} (= 2^{cd})	610^{cd} (= 611^{cd})	57. 2^{cd}
12. 2–3	16. 3–4	612–613	57. 3–4
12. 4^{abcd}	16. 5	614	57. 5^{cdab}
12. 4^{ef}–5^{cd}	16. 6–7^{ab}	615–616^{ab}	57. 5½, 6½
12. 5^{ef}–8^{cd}	16. 7^{cd}–10	616^{cd}–619	57. 7, 8–10
12. 8^{ef}–12^{cd}	16. 11–15^{ab}	620–624^{ab}	57. 10½, 11½–14½
12. 12^{ef}–14^{ab}	16. 15^{cd}–17^{ab}	624^{cd}–626^{ab}	57. 15½, 16, 16½
12. 14^{cdef}	16 17^{cd}–18^{ab}	626^{cd}–627^{ab}	57. 17½
12. 15–21	16. 18^{cd}–25^{ab}	627^{cd}–634^{ab}	57. 18½–24½
93*	16. 25^{cd}	634^{cd}	—
12. 22–24^{ab}	16. 26–28^{ab}	635–637^{ab}	57. 25½, 26, 27
12. 24^{cd}–32	16. 28^{cd}–36	637^{cd}–645	57. 27½, 28½–35½
12. 33^{ab}	16. 37^{ab}	646^{ab}	—
12. 33^{cd}–34	16. 37^{cd}–38	646^{cd}–647	57. 52, 52½
94*	—	—	57. 53½
12. 35–42^{ab}	16. 39–46^{ab}	648–655^{ab}	57. 54½–61½^{ab}
95*	—	—	—
12. 42^{cd}–47	16. 46^{cd}–51	655^{cd}–660	57. 61½^{cd}–66½
96*	—	—	57. 67
12. 48–55	17. 1–8	661–668	58. 1–8
12. 56	17. 9	—	58. 9
12. 57–68^{ab}	17. 10–21^{ab}	669–680^{ab}	58. 10–21^{ab}
97*	17. 21^{cd}–22^{ab}	680^{cd}–681^{ab}	58. 21^{cd}, 21½
12. 68^{cd}	17. 22^{cd}	681^{cd}	58. 22
98*	17. 23^{ab}	682^{ab}	58. 23^{ab}
12. 69	17. 23^{cdef}	682^{cd}–683^{ab}	58. 23^{cd}, 24^{ab}
99*	—	683^{cd}	58. 24^{cd}
100*	17. 24	684	58. 25
12. 70–71	17. 25–26	685–686	58. 26–27
13. 1–6	18. 1–6	687–691 †	59. 1–6
13. 7	18. 7	692	—
101* (subst., 7)	—	—	59. 7
13. 8–23^{ab}	18. 8–23^{ab}	693–708^{ab}	59. 8–22, 23½

† One line om. in counting.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
13. 23^{cd}–25	18. 23^{cd}–25	708^{cd}–710	59. 23, 24–25
14. 1–4	19. 1–4	711–714	60. 1–4
102*	—	—	60. 5^{ab}
14. 5^{ab}	19. 5^{ab}	715^{ab}	60. 5^{cd}
14. 5^{cd}	19. 5^{cd}	715^{cd}	—
14. 6–10^{ab}	19. 6–10^{ab}	716–720^{ab}	60. 6–10^{ab}
103*	19. 10^{cd}	720^{cd}	—
14. 10^{cdef}	19. 11	721	60. 10^{cd}, $10\frac{1}{2}$
14. 11–22^{ab}	19. 12–23^{ab}	722–733^{ab}	60. $11\frac{1}{2}$–$22\frac{1}{2}^{ab}$
104*	—	—	—
14. 22^{cd}–25^{ab}	19. 23^{cd}–26^{ab}	733^{cd}–736^{ab}	60. $22\frac{1}{2}^{cd}$–$25\frac{1}{2}^{ab}$
14. 25^{cd}	19. 26^{cd}	736^{cd}	60. $25\frac{1}{2}^{cd}$
105* (subst., 25^{cd})	—	—	—
14. 26–29	19. 27–30	737–740	60. $26\frac{1}{2}$–$29\frac{1}{2}$
14. 30^{ab}	—	—	60. $31\frac{1}{2}^{ab}$
14. 30^{cd}	19. 31^{ab}	741^{ab}	60. $30\frac{1}{2}^{ab}$
106*	—	—	60. $30\frac{1}{2}^{cd}$
14. 31–33^{ab}	19. 31^{cd}–33	741^{cd}–743	60. $31\frac{1}{2}^{cd}$–$33\frac{1}{2}$
107*	19. 34^{ab}	741^{ab}	60. $34\frac{1}{2}^{ab}$
14. 33^{cd}	19. 34^{cd}	744^{cd}	60. $34\frac{1}{2}^{cd}$
14. 34	—	—	60. $35\frac{1}{2}$
14. 35–36	19. 35–36	745–746	60. $36\frac{1}{2}$–$37\frac{1}{2}$
14. 37^{ab}	19. 37^{ab}	747^{ab}	60. $38\frac{1}{2}^{ab}$ (= $43\frac{1}{2}^{ab}$)
14. 37^{cd}–41^{ab}	19. 37^{cd}–41^{ab}	747^{cd}–751^{ab}	60. $38\frac{1}{2}^{cd}$–$42\frac{1}{2}^{ab}$
14. 41^{cd}	—	—	60. $42\frac{1}{2}^{cd}$
14. 42	—	—	60. $43\frac{1}{2}^{cd}$, 44
14. 43	19. 41^{cd}–42^{ab}	751^{cd}–752^{ab}	60. 45
108*	19. 42^{cd}	752^{cd}	60. 46^{ab}
14. 44–47^{ab}	19. 43–46^{ab}	753–756^{ab}	60. 46^{cd}–49
109*	19. 46^{cd}	756^{cd}	60. 50^{ab}
14. 47^{cd}–50^{cd}	19. 47–50^{ab}	757–760^{ab}	60. 50^{cd}–53
14. 50^{ef}	58. 34^{ab}	2890^{ab}	60. $53\frac{1}{2}$
110*	19. 50^{cd}–52^{ab}	760^{cd}–762^{ab}	—
14. 51–52^{cd}	58. 34^{cd}–36^{ab}	2890^{cd}–2892^{ab}	60. $54\frac{1}{2}$–$55\frac{1}{2}$
14. 52^{ef}–55^{ab}	58. 36^{cd}–39^{ab}	2892^{cd}–2895^{ab}	60. 56, 57–58, $58\frac{1}{2}$
14. 55^{cd}–57	58. 39^{cd}–41	2895^{cd}–2897	60. 59, 60–61
111*, 112*, 113*	58. 42–43	2898–2899	—
14. 58–64^{ab}	19. 52^{cd}–58^{cd}	762^{cd}–768	60. 62–68^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
14. 64^{cd}	19. 58^{ef}	769	60. 68^{cd}
15. 1–3	20. 1–3	770–772	61. 1–3
114*	20. 4	773	—
15. 4–24^{ab}	20. 5–25^{ab}	774–794^{ab}	61. 4–24^{ab}
115*	20. 25^{cd}	794^{cd}	61. 24^{cd}
15. 24^{cdef}–34	20. 26–36	795–805	61. 25–35
116*	20. 37–39	806–808	—
15. 35^{ab}	20. 40^{ab}	810^{ab}	61. 36^{ab}
117*	20. 40^{cd}–41^{ab}	810^{cd}, 809^{ab}	—
15. 35^{cd}–42	20. 41^{cd}–48	809^{cd}, 811–817	61. 36^{cd}–43
118*	20. 49–50	818–819	—
15. 43	20. 51	820	61. 44
16. 1–3	21. 1–3	821–823	62. 1–3
16. 4	21. 4	824	62. $3\frac{1}{2}$, $4\frac{1}{2}^{ab}$
[41. 2–3^{cd}	—	—	62. $4\frac{1}{2}^{cd}$, $5\frac{1}{2}$, 6
41. 3^{ef}	21. 5^{ab}	825^{ab}	62. 7^{ab}
41. 4–5]	—	—	62. 7^{cd}–8, $8\frac{1}{2}$
16. 5^{abcd}	21. 5^{cd}–6^{ab}	825^{cd}–826^{ab}	62. $9\frac{1}{2}$
16. 5^{ef}–7^{ab}	21. 6^{cd}–8^{ab}	826^{cd}–828^{ab}	62. 10, 11–12^{ab}
119*	—	—	62. 12^{cd}
[41. 6^{cd}–7]	—	—	62. 13, $13\frac{1}{2}$
16. 7^{cd}	21. 8^{cd}	828^{cd}	—
120*	21. 9	829	62. $14\frac{1}{2}$
16. 8–17	21. 10–19	830–839	64. 1–10
120A*	—	—	64. $10\frac{1}{2}$
16. 18–19	21. 20–21	840–841	64. $11\frac{1}{2}$–$12\frac{1}{2}$
121*	—	—	64. $13\frac{1}{2}$
16. 20–33	21. 22–35	842–855	64. $14\frac{1}{2}$–$27\frac{1}{2}$
122*	—	—	64. $28\frac{1}{2}$
16. 34^{ab}	21. 36^{ab}	856^{ab}	64. 29
123*	—	—	64. 30
16. 34^{cd}–35^{ab}	21. 36^{cd}–37^{ab}	856^{cd}–857^{ab}	64. 31
16. 35^{cd}–36^{cd}	21. 37^{cd}–38	857^{cd}–858	64. 32^{cd}–33
16. 36^{ef}	21. 39^{ab}	859^{ab}	64. 32^{ab}
16. 37	21. 39^{cdef}	859^{cd}–860^{ab}	64. 34
16. 38	21. 40	860^{cd}, 861	64. 35
124*	—	—	—
17. 1–6^{cd}	22. 1–6^{cd}	862–867	65. 1–6

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
17. 6^{ef}–7	22. 6^{ef}–7	868–869^{ab}	65. 7–8^{ab}
125*	22. 8^{ab}	869^{cd}	65. 8^{cd}
17. 8	22. 8^{cd}–9^{ab}	870	65. 9
126*	22. 9^{cd}	871^{ab}	65. $9\frac{1}{2}$
17. 9–29^{ab}	22. 10–29^{ab}	871^{cd}–891	65. $10\frac{1}{2}$–$30\frac{1}{2}^{ab}$
17. 29^{cd}	22. 29^{cd}	892	65. $30\frac{1}{2}^{cd}$
17. 30–38	23. 1–9	893–901	14. 1–9
127*	23. 10	902	14. 10
17. 39–42^{abc}	23. 11–14^{abc}	903–906^{abc}	14. 11–14^{abc}
128*	23. 14^{d}–16^{abc}	906^{d}–908^{abc}	14. 14^{d}–16^{abc}
17. 42^{d}–43^{cd}	23. 16^{d}–17	908^{d}–909	14. 16^{d}, 17
17. 43^{ef}–44^{cd}	23. 18–19^{ab}	910–911^{ab}	14. $17\frac{1}{2}$–$18\frac{1}{2}$
17. 44^{ef}–45	23. 19^{cd}–20	911^{cd}–912	14. 19, 20
129*	—	—	—
17. 46–47	23. 21–22	913–914	14. 21–22
17. 48–49^{ab}	24. 1–2^{ab}	915–916^{ab}	15. 1, $1\frac{1}{2}$
17. 49^{cd}–51	24. 2^{cd}–4	916^{cd}–918	15. $2\frac{1}{2}$–$3\frac{1}{2}$, 4
17. 52–53	24. 5–6	919–920	15. $4\frac{1}{2}$, $5\frac{1}{2}$, 6
17. 54–78	24. 7–31	921–944	15. 7–31
130*	24. 32	945	15. 32
17. 79–86^{cd}	24. 33–40	946–953	15. 33–40
17. 86^{ef}	24. 41^{ab}	954^{ab}	15. 41^{ab}
131*	—	—	15. 41^{cd}
17. 87–92^{cd}	24. 41^{cd}–47^{ab}	954^{cd}–960^{ab}	15. 42–47
17. 92^{ef}	24. 47^{cd}	960^{cd}	15. 48^{ab}
132*	—	—	15. 48^{cd}
17. 93–94^{cd}	24. 48–49	961–962	15. 49–50
17. 94^{ef}–95^{cd}	24. 50–51^{ab}	963–964^{ab}	15. $50\frac{1}{2}$, 51, 52^{ab}
17. 95^{ef}–101^{cd}	24. 51^{cd}–57	964^{cd}–970	15. 52^{cd}–58
17. 101^{ef}–103^{cd}	24. 58–60^{ab}	971–973^{ab}	15. $58\frac{1}{2}$, $59\frac{1}{2}$–$60\frac{1}{2}$
17. 103^{ef}–108^{ab}	24. 60^{cd}–65^{ab}	973^{cd}–978^{ab}	15. 61, 62–66^{ab}
133*	—	—	15. 66^{cd}
17. 108^{cd}–109^{ab}	24. 65^{cd}–66^{ab}	978^{cd}–979^{ab}	—
17. 109^{cd}	24. 66^{cd}	979^{cd}	15. 67^{ab}
134*	24. 67^{ab}	980^{ab}	15. 67^{cd}
135*	24. 67^{cd}	980^{cd}	15. 72^{cd}
136*	—	—	—
17. 110–112^{ab}	24. 68–70^{ab}	981–983^{ab}	15. 68–70^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
137*	—	—	15. 70^{cd}
17. 112^{cd}–113^{ab}	24. 70^{cd}–71^{ab}	983^{cd}–984^{ab}	15. 71^{ab}, 73^{cd}
17. 113^{cd}–114	24. 71^{cd}–72	984^{cd}–985	15. 71^{cd}–72^{ab}, 73^{ab}
17. 115^{ab}	24. 73^{ab}	986^{ab}	15. 74^{ab}
138*, 139*	—	—	—
17. 115^{cd}–119^{cd}	24. 73^{cd}–77	986^{cd}–990	15. 74^{cd}–78
17. 119^{ef}–120^{ab}	24. 78^{abcd}	991	15. 79
17. 120^{cd}	24. 78^{ef}	992	15. 79½
18. 1–9	25. 1–9	993–1001	16. 1–9
140*	25. 10	1002	—
141*	—	—	—
18. 10–17^{ab}	25. 11–18^{b}	1003–1010^{ab}	16. 10–17^{ab}
18. 17^{cd}	25. 18^{cd}	1010^{cd}	16. 17^{cd} (= 20½)
18. 18–22^{cd}	25. 19–23	1011–1015	16. 18–20, 21½–22½
18. 22^{ef}–25^{cd}	25. 24–27^{ab}	1016–1019^{ab}	16. 23, 24–26
18. 25^{ef}–29	25. 27^{cd}–31	1019^{cd}–1023	16. 26½, 27½–30½
142*	25. 32	1024	—
18. 30–35^{ab}	25. 33–38^{ab}	1025–1030^{ab}	16. 31½–34½, 35, 36
143*	—	—	—
18. 35^{cd}	25. 38^{cd}	1030^{cd}	16. 36½
18. 36^{abcd}	25. 39	1031	16. 37½^{abcd}
18. 36^{ef}–40^{ab}	25. 40–43^{cd}	1032–1035	16. 38, 39–42^{ab}
18. 40^{cd}	25. 43^{ef}	1036	16. 42^{cd}
18. 41–45^{ab}	26. 1–5^{ab}	1037–1041^{ab}	17. 1–3, 3½, 4½
18. 45^{cd}–47	26. 5^{cd}–7	1041^{cd}–1043	17. 5½, 6–7
18. 48–49	26. 8–9	1044–1045	17. 8, 8½, 9
144*	26. 10^{ab}	1046^{ab}	—
145*	—	—	—
18. 50–55^{ab}	26. 10^{cd}–15	1046^{cd}–1051	17. 10–14, 14½
18. 55^{cd}–57	26. 16–18^{ab}	1052–1054^{ab}	17. 15½, 16, 17
18. 58–68^{ab}	26. 18^{cd}–28	1054^{cd}–1064	17. 18–28^{ab}
146*	26. 29–30^{ab}	1065–1066^{ab}	17. 28^{cd}–29
18. 68^{cdef}–70^{ab}	26. 30^{cd}–32	1066^{cd}–1068	17. 30–32^{ab}
147*	—	—	17. 32^{cd}–35^{ab}
18. 70^{cd}–76^{ab}	26. 33–38^{cd}	1069–1074	17. 35^{cd}–41^{ab}
18. 76^{cd}	26. 38^{ef}	1075	17. 41^{cd}
19. 1–3	27. 1–3	1076–1078	18. 1–3
148*	—	1079^{ab}	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
19. 4–9	27. 4–9	1079^{cd}–1085^{ab}	18. 4–9
149*	27. 10^{ab}	1085^{cd}	18. 10^{ab}
150*	27. 10^{cd}	1086^{ab}	—
151*	—	—	18. 10^{cd}
152*	27. 11^{ab}	1086^{cd}	—
153*, 154*	27. 11^{cd}–12^{ab}	1087	18. 11
155*	—	—	—
19. 10^{abcd}	27. 12^{cd}–13^{ab}	1088	18. 12
19. 10^{ef}–14	27. 13^{cd}–17	1089–1093^{ab}	18. 12½, 13½–16½
156*	27. 18–19^{ab}	1093^{cd}–1094	18. 18½, 19
157*	27. 19^{cd}	1095^{ab}	—
158*, 159*	—	—	18. 19½, 20½^{ab}
19. 15	27. 20	1095^{cd}–1096^{ab}	18. 17½
19. 16^{ab}	27. 21^{ab}	1096^{cd}	—
19. 16^{cd}–20^{cd}	27. 21^{cd}–25	1097–1101^{ab}	18. 20½^{cd}–24½
19. 20^{ef}	27. 26^{ab}	1101^{cd}	18. 25½^{ab}
160*	—	—	18. 25½^{cd}
19. 21–22^{cd}	27. 26^{cd}–28^{ab}	1102–1103	18. 26½–27½
19. 22^{ef}	27. 28^{cd}	1104^{ab}	18. 28½^{ab}
161*	—	—	18. 28½^{cd}
19. 23–27^{cd}	27. 29–33	1104^{cd}–1109^{ab}	18. 29½–33½
19. 27^{ef}–29^{cd}	27. 34–36^{ab}	1109^{cd}–1111	18. 34, 35–36
19. 29^{ef}–30^{ab}	27. 36^{cd}–37^{ab}	1112	18. 36½, 37½^{ab}
162*	—	—	18. 37½^{cd}
19. 30^{cdef}–31	27. 37^{cd}–39^{ab}	1113–1114	18. 38½–39½
19. 32^{ab}	27. 39^{cd}	1115^{ab}	—
163* (subst., 32^{ab})	—	—	18. 40½^{ab}
19. 32^{cd}–35^{ab}	27. 40–42^{cd}	1115^{cd}–1118^{ab}	18. 40½^{cd}–43½^{ab}
19. 35^{cd}	27. 42^{ef}	1118^{cd}	18. 43½^{cd}
19. 36–39^{a}	28. 1–4^{a}	1119–1122^{a}	19. 1–4^{a}
164*	—	—	—
19. 39^{b}–41^{cd}	28. 4^{b}–6	1122^{b}–1124	19. 4^{b}–6
19. 41^{ef}–45^{ab}	28. 7–10	1125–1128	19. 6½, 7½–9½, 10
19. 45^{cdef}	28. 11	1129	19. 10½, 11½^{ab}
165*	—	—	19. 11½^{cd}
19. 46–47^{ab}	28. 12–13^{ab}	1130–1131^{ab}	19. 12½–13½^{ab}
166*	—	—	19. 13½^{cd}
19. 47^{cd}	28. 13^{cd}	1131^{cd}	19. 14½^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
167*	28. 14^{ab}	1132^{ab}	—
19. 48^{abcd}	28. 14^{cd}–15^{ab}	1132^{cd}–1133^{ab}	19. 14½^{cd}–15½^{ab}
19. 48^{ef}–51	28. 15^{cd}–18	1133^{cd}–1136	19. 15½^{cd}–18½
168*	28. 19–20	1137–1138	—
19. 52–53	28. 21–22	1139–1140	19. 22½, 23½
19. 54–56	28. 23–25	1141–1143	19. 19½–21½
169*	28. 26–30	1144–1148	—
19. 57–58^{ab}	28. 31–32^{ab}	1149–1150^{ab}	19. 24½–25½^{ab}
170*	—	—	19. 25½^{cd}
19. 58^{cd}–59	28. 32^{cd}–33	1150^{cd}–1151	19. 27, 26½
171*	28. 34^{ab}	1152^{ab}	19. 28^{ab}
19. 60–63	28. 34^{cd}–38^{ab}	1152^{cd}–1156^{ab}	19. 28^{cd}, 28½, 29½–31½
19. 64^{ab}	—	—	19. 32
172* (subst., 64^{ab})	28. 38^{cd}	1156^{cd}	—
19. 64^{cd}–73	28. 39–48^{ab}	1157–1166^{ab}	19. 33, 33½, 34¼–41½
173*	—	—	19. 42^{ab}
19. 74–75^{ab}	28. 48^{cd}–49^{cd}	1166^{cd}–1167	19. 42^{cd}, 43, 44^{ab}
19. 75^{cd}	28. 49^{ef}	1168	19. 44^{cd}
20. 1–6^{ab}	29. 1–6^{ab}	1169–1174^{ab}	20. 1–6^{ab}
174*	—	—	20. 6^{cd}, 7
20. 6^{cdef}–10^{cd}	29. 6^{cd}–11^{ab}	1174^{cd}–1179^{ab}	20. 8–11, 11½, 12½^{ab}
20. 10^{ef}–11^{cd}	29. 11^{cd}–12	1179^{cd}–1180	20. 12½^{cd}–13½
20. 11^{ef}	29. 13^{ab}	1181^{ab}	20. 14½^{ab}
175*	—	—	20. 14½^{cd}
20. 12–13	29. 13^{cd}–15^{ab}	1181^{cd}–1183^{ab}	20. 15½, 16–17^{ab}
176*	—	—	20. 17^{cd}, 17½
20. 14–15	29. 15^{cd}–17^{ab}	1183^{cd}–1185^{ab}	20. 18½–19½
177*	—	—	—
20. 16–18	29. 17^{cd}–20^{ab}	1185^{cd}–1188^{ab}	20. 20½–21½, 22, 22½
20. 19–29^{cd}	29. 20^{cd}–31^{ab}	1188^{cd}–1199^{ab}	20. 23½–33½
20. 29^{ef}	29. 31^{cd}	1199^{cd}	20. 34½^{ab}
178*	—	—	20. 34½^{cd}
20. 30	29. 32	1200	20. 35½
179*	29. 33	1201	—
20. 31–32^{cd}	29. 34–35	1202–1203	20. 36½–37½
180*	—	—	—
20. 32^{ef}	29. 36^{ab}	1204^{ab}	20. 38
181*	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
182*	29. 36^{cd}	1204^{cd}	—
183*	—	—	—
21. 1-9	30. 1-9	1205-1213	21. 1-9
21. 10	30. 10	1214	21. $11\frac{1}{2}$
21. 11	30. 11	1215	21. 12, 10^{ab}
21. 12	30. 12	1216	21. 10^{ef}, $10\frac{1}{2}$
21. 13-14	30. 13-14	1217-1218	21. 13-14
184*	—	—	21. 15
21. 15-23	30. 15-23	1219-1227	21. 16-24
185*	30. 24	1228	21. 33
186*	—	—	21. 25
21. 24-26^{cd}	30. 25-27	1229-1231	21. 26, $26\frac{1}{2}$, $27\frac{1}{2}$, $28\frac{1}{2}^{ab}$
21. 26^{ef}-27^{cd}	30. 28-29^{ab}	1232-1233^{ab}	21. $28\frac{1}{2}^{cd}$, $29\frac{1}{2}$
21. 27^{ef}-29	30. 29^{cd}-31	1233^{cd}-1235	21. 30, 31-32
21. 30-41	30. 32-43	1236-1247	21. 34-45
187*	—	—	21. $45\frac{1}{2}$
21. 42	30. 44	1248	21. $46\frac{1}{2}$
22. 1-2	31. 1-2	1249-1250	22. 1-2
22. 3^{ab}	31. 3^{ab}	1251^{ab}	—
188* (subst., 3^{ab})	—	—	22. 3^{ab}
22. 3^{cd}-4^{ef}	31. 3^{cd}-5^{ab}	1251^{cd}-1253^{ab}	22. 3^{cd}, 4, $4\frac{1}{2}$
189*	31. 5^{cd} (= 16^{ab})	1253^{cd} (= 1265^{ab})	—
22. 5-10^{ab}	31. 6-11^{ab}	1254-1259^{ab}	22. $5\frac{1}{2}$-$10\frac{1}{2}^{ab}$
190*	31. 11^{cd}	1259^{cd}	22. $10\frac{1}{2}^{cd}$
22. 10^{cd}-13^{cd}	31. 12-15^{ab}	1260-1263^{ab}	22. 11, 12-14
191*	31. 15^{cd}	1263^{cd}	22. 15^{ab}
22. 13^{ef}-15^{ab}	31. 15^{cd}, 16^{cd}-17	1264, 1265^{cd}-1266	22. 15^{cd}, 16, 17^{ab}
22. 15^{cdef}	31. 18	1267	22. 18^{cd}, $18\frac{1}{2}$
22. 16^{ab}	31. 19^{ab}	1268^{ab}	22. $21\frac{1}{2}^{cd}$
22. 16^{cdef}	31. 19^{cd}-20^{ab}	1268^{cd}-1269^{ab}	22. 22, 23^{ab}
192*	—	—	22. 23^{cd}, 24^{ab}
22. 17	31. 21	1270	22. 17^{cd}-18^{ab}
22. 18^{ab}	31. 20^{cd} (= 22^{ab})	1269^{cd} (= 1271^{ab})	22. $19\frac{1}{2}^{ab}$
22. 18^{cd}	31. 22^{cd}	1271^{cd}	22. $19\frac{1}{2}^{cd}$
22. 19^{abcd}	31. 23	1272	22. 25^{ab}, 24^{cd}
22. 19^{ef}	31. 24^{ab}	1273^{ab}	22. 25^{cd}
22. 20	31. 24^{ef}-25^{ab}	1273^{cd}-1274^{ab}	22. 27
22. 21	31. 25^{cd}	1274^{cd}	22. $20\frac{1}{2}^{ab}$

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
193*	31. 26	1275^{ab}	—
194*	—	—	22. 20$\frac{1}{2}^{cd}$–21$\frac{1}{2}^{ab}$
22. 22–23^{ab}	31. 26^{cd}–27	1275^{cd}–1276	22. 26, 28^{ab}
22. 23^{cd}	31. 28^{ab}	1277	22. 28^{cd}
195*	31. 28^{cd}	1278^{ab}	—
22. 24–31	31. 29–36	1279–1286	22. 29–34, 36, 35
22. 32	31. 37	1287	22. 37, 36$\frac{1}{2}$
22. 33–35	31. 38–40	1288–1290	22. 38, 38$\frac{1}{2}$, 39$\frac{1}{2}$, 40
196*	31. 41	1291	22. 41
22. 36–37^{cd}	31. 42–43	1292–1293	22. 42–43
22. 37^{ef}–38^{cd}	31. 44–45^{ab}	1294–1295^{ab}	22. 44, 44$\frac{1}{2}$
22. 38^{ef}	31. 45^{cd}	1295^{cd}	22. 45$\frac{1}{2}^{ab}$
197*	—	—	22. 45$\frac{1}{2}^{cd}$
22. 39–40	31. 46–47	1296–1297	22. 46, 47, 47$\frac{1}{2}$
22. 41–45^{ab}	31. 48–52^{ab}	1298–1302^{ab}	22. 48$\frac{1}{2}$–52$\frac{1}{2}^{ab}$
198*	31. 52^{cd}	1302^{cd}	22. 52$\frac{1}{2}^{cd}$
22. 45^{cd}–48^{cd}	31. 53–56^{ab}	1303–1306^{ab}	22. 53$\frac{1}{2}$–56$\frac{1}{2}^{ab}$
22. 48^{ef}–53	31. 56^{cd}–61	1306^{cd}–1311	22. 56$\frac{1}{2}^{cd}$–61$\frac{1}{2}$
22. 54–55	31. 62–63	1312–1313	22. 64, 62$\frac{1}{2}^{cdab}$
22. 56^{ab}	31. 64^{ab}	1314^{ab}	22. 63
199*	—	—	22. 65^{ab}
22. 56^{cd}	31. 64^{cd}	1314^{cd}	22. 65^{cd}
200*, 201*	31. 66^{ab}, 65	1316^{ab}, 1315	—
202*	—	—	22. 65$\frac{1}{2}$
22. 57^{ab}	31. 66^{cd}	1316^{cd}	22. 66$\frac{1}{2}^{ab}$
203*	31. 67^{ab}	1317^{ab}	22. 66$\frac{1}{2}^{cd}$
22. 57^{cd}–58	31. 67^{cd}–68	1317^{cd}–1318	22. 67$\frac{1}{2}$, 68
204*	31 69–70	1319–1320	22. 69–70
22. 59–60	31. 71–72	1321–1322	22. 71–72
22. 61	31. 73	1323	—
23. 1^{ab}	32. 1^{ab}	1324^{ab}	—
205*	—	—	23. 1, 1$\frac{1}{2}$, 2$\frac{1}{2}^{ab}$
23. 1^{cd}–2^{ab}	32. 1^{cd}–2^{ab}	1324^{cd}–1325^{ab}	23. 2$\frac{1}{2}^{cd}$–3$\frac{1}{2}^{ab}$
23. 2^{cd}	32. 2^{cd}	1325^{cd}	—
23. 3	32. 3	1326	23. 4$\frac{1}{2}$
206*	32. 4	1327	23. 5
207*	—	—	23. 6
23. 4	32. 5	1328	23. 3$\frac{1}{2}^{cd}$, 7^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
208*	32. 6	1329	23. 7^{cd}–8^{ab}
23. 5^{ab}	—	—	—
209*	32. 7^{ab}	1330^{ab}	23. 8^{cd}
23. 5^{cd}	32. 7^{cd}	1330^{cd}	—
23. 6	—	—	—
210* (subst., 6)	32. 8	1331	23. 9
23. 7^{abcd}	32. 9	1332	23. 10
23. 7^{ef}–10^{cd}	32. 10–13^{ab}	1333–1336^{ab}	23. 11–14^{ab}
23. 10^{ef}	32. 13^{cd}	1336^{cd}	23. 14^{cd}
211*	32. 14–15	1337–1338	23. 15–16
212*	32. 16^{ab}	1339^{ab}	—
23. 11^{abcd}	32. 16^{cd}–17^{ab}	1339^{cd}–1340^{ab}	23. 17
213*	32. 17^{cd}	1340^{cd}	—
23. 11^{ef}	32. 18^{ab}	1341^{ab}	23. 18^{ab}
214*	32. 18^{cd}	1341^{cd}	—
215*	—	—	23. 18^{cd}
23. 12^{ab}	32. 19^{ab}	1342^{ab}	23. 19^{ab}
216*	32. 19^{cd}	1342^{cd}	23. 19^{cd}
23. 12^{cdef}–13^{ab}	32. 20–21^{ab}	1343-1344^{ab}	23. 20–21^{ab}
217*	32. 21^{cd}–22^{ab}	1344^{cd}–1345^{ab}	23. 21^{cd}–22^{ab}
23. 13^{cd}–14	32. 22^{cd}–23	1345^{cd}–1346	23. 22^{cd}–23
218*	32. 24	1347	23. 24
219*	32. 25	1348	—
23. 15–16^{ab}	32. 26–27^{ab}	1349–1350^{ab}	23. 25–26^{ab}
23. 16^{cd}	—	—	23. 26^{cd}
220* (subst., 16^{cd})	32. 27^{cd}	1350^{cd}	—
23. 17	32. 28	1351	23. 27
221*	—	—	23. $27\frac{1}{2}$, $28\frac{1}{2}$
23. 18^{abcd}	32. 29^{abcd}	1352	23. $29\frac{1}{2}$
23. 18^{ef}–19^{ab}	32. 29^{ef}–30^{ab}	1353, 1354^{ab}	23. 30, 31^{ab}
222*	—	—	23. 31^{cd}–32^{ab}
23. 19^{cd}–20	32. 30^{cd}–31	1354^{cd}–1355	23. 32^{cd}–33
23. 21–25	32. 32–36	1356–1360	23. $43\frac{1}{2}$–$47\frac{1}{2}$
23. 26–27^{cd}	32. 37–38	1361–1362	23. 48, 49–50^{ab}
23. 27^{ef}–29	32. 39–41^{ab}	1363–1365^{ab}	23. 50^{cd}–52
223*, 224*	—	—	23. $52\frac{1}{2}$, $53\frac{1}{2}$–$54\frac{1}{2}$, 55
23. 30–32^{cd}	32. 41^{cd}–44^{ab}	1365^{cd}–1368^{ab}	23. 34–36
23. 32^{ef}–34	32. 44^{cd}–46	1368^{cd}–1370	23. $36\frac{1}{2}$, $37\frac{1}{2}$–$38\frac{1}{2}$

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
225*	—	—	—
23. 35–38	32. 47–50	1371–1374	23. $39\frac{1}{2}$–$42\frac{1}{2}$
23. 39^{ab}	32. 51^{ab}	1375^{ab}	23. 56^{ab}
23. 39^{cd}	32. 51^{cd}	1375^{cd}	23. 56^{cd}
226*	—	—	—
23. 40–44^{ab}	32. 52–56^{ab}	1376–1380^{ab}	23. 57–61^{ab}
227*	—	—	—
23. 44^{cd}–54	32. 56^{cd}–66	1380^{cd}–1390	23. 61^{cd}–71
24. 1–2^{cd}	33. 1–2	1391–1392	24. 1–2
24. 2^{ef}	33. 3^{ab}	1393^{ab}	24. $2\frac{1}{2}$
228*	—	—	24. $3\frac{1}{2}$
24. 3^{ab}	33. 3^{cd}	1393^{cd}	24. $4\frac{1}{2}^{ab}$
229*	—	—	24. $4\frac{1}{2}^{cd}$, 5
24. 3^{cdef}	33. 4	1394	24. 6
230*	—	—	24. $6\frac{1}{2}$
24. 4	33. 5	1395	24. $7\frac{1}{2}$
231*	—	—	—
24. 5–6	33. 6–7	1396–1397	24. 8, 9, $9\frac{1}{2}$
24. 7–8^{cd}	33. 8–9	1398–1399	24. $10\frac{1}{2}$, 11, 12^{ab}
24. 8^{ef}–9	33. 10–11^{ab}	1400–1401^{ab}	24. 12^{cd}–13
232*	—	—	24. 14–15, $15\frac{1}{2}$
24. 10^{abcd}	33. 11^{cd}–12^{ab}	1401^{cd}–1402^{ab}	24. 16, 17^{ab}
24. 10^{ef}–11^{ab}	33. 12^{cd}–13^{ab}	1402^{cd}–1403^{ab}	24. 17^{cd}, $17\frac{1}{2}$
233*	—	—	24. $18\frac{1}{2}$
24. 11^{cd}–12^{cd}	33. 13^{cd}–14	1403^{cd}–1404	24. $19\frac{1}{2}$, 20
234*	—	—	24. 21^{ab}
24. 12^{ef}–13^{cd}	33. 15–16^{ab}	1405–1406^{ab}	24. 21^{cd}–22
24. 13^{ef}–18^{ab}	33. 16^{cd}–21^{ab}	1406^{cd}–1411^{ab}	24. $22\frac{1}{2}$, $23\frac{1}{2}$–$27\frac{1}{2}^{ab}$
235*	—	—	24. $27\frac{1}{2}^{cd}$
24. 18^{cdef}–20^{cd}	33. 21^{cd}–24^{ab}	1411^{cd}–1414^{ab}	24. $28\frac{1}{2}$–$30\frac{1}{2}$
236*	33. 24^{cd}	1414^{cd}	—
24. 20^{ef}–25	33. 25–30^{ab}	1415–1420^{ab}	24. 31, 32–36
237*	—	—	24. $36\frac{1}{2}$
24. 26	33. 30^{cd}–31^{ab}	1420^{cd}–1421^{ab}	24. $37\frac{1}{2}$
238*	—	—	24. 38, 39^{ab}
24. 27^{ab}	33. 31^{cd}	1421^{cd}	24. 39^{cd}
239*	—	—	—
24. 27^{cd}	33. 32^{ab}	1422^{ab}	24. 40^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
240*	—	—	24. 40^{cd}
24. 27^{ef}–30^{cd}	33. 32^{cd}–35	1422^{cd}–1425	24. $40\frac{1}{2}$, $41\frac{1}{2}$–$43\frac{1}{2}$
24. 30^{ef}	33. 36^{ab}	1426^{ab}	24. 44
241*	—	—	24. 45
242*	33. 36^{cd}–38	1426^{cd}–1428	24. 46–48^{ab}
24. 31–33^{ab}	33. 39–41^{ab}	1429–1431^{ab}	24. 48^{cd}, $48\frac{1}{2}$, $49\frac{1}{2}$, 50
243*	33. 41^{cd}	1431^{cd}	—
244*	—	—	24. $50\frac{1}{2}$
24. 33^{cdef}	33. 42	1432	24. $51\frac{1}{2}$
245*	—	—	—
24. 34	33. 43	1433	24. $52\frac{1}{2}$
246*	33. 44	1434	24. $53\frac{1}{2}$
24. 35	33. 45	1435	24. $54\frac{1}{2}$
24. 36^{ab}	33. 46^{ab}	1436^{ab}	—
247* (subst., 36^{ab})	—	—	24. $55\frac{1}{2}$, 56
24. 36^{cd}–37	33. 46^{cd}–47	1436^{cd}–1437	24. 57–58^{ab}
248*	—	—	24. 58^{cd}–59^{ab}
24. 38–39	33. 48–49	1438–1439	24. 59^{cd}, $59\frac{1}{2}$, $60\frac{1}{2}$
24. 40^{ab}	33. 50^{ab}	1440^{ab}	24. $61\frac{1}{2}^{ab}$
249*	—	—	24. $61\frac{1}{2}^{cd}$
24. 40^{cd}–41^{cd}	33. 50^{ef}–51	1440^{cd}–1441	24. 62, 63
24. 41^{ef}–47^{ab}	33. 52–57	1442–1447	24. $63\frac{1}{2}$, $64\frac{1}{2}$–$69\frac{1}{2}^{ab}$
250*	33. 58^{ab}	1448^{ab}	—
24. 47^{cd}–52	33. 58^{cd}–63	1448^{cd}–1453	24. $69\frac{1}{2}^{cd}$–$74\frac{1}{2}$
251*	—	—	24. 75
24. 53	34. 1	1454	25. 1
252*	—	—	25. 2
24. 54	34. 2	1455	25. 3
253*	—	—	25. 4^{ab}
24. 55–56	34. 3–4	1456–1457	25. 4^{cd}, $4\frac{1}{2}$, $5\frac{1}{2}$
254*	34. 5	1458	25. $6\frac{1}{2}$
24. 57–61	34. 6–10	1459–1463	25. $7\frac{1}{2}$–$11\frac{1}{2}$
255*	—	—	25. $12\frac{1}{2}$
256*	34. 11	1464	25. $13\frac{1}{2}$
24. 62–67	34. 12–17	1465–1470	—
257*	34. 18–19^{ab}	1471–1472^{ab}	—
24. 68–69	34. 19^{cd}–21^{ab}	1472^{cd}–1474^{ab}	—
258*, 1–3	34. 21^{cd}–22^{cd}	1474^{cd}–1475	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
258*, 4–9	34. 22^{ef}–25^{ab}	1476–1478	—
24. 70^{abcd}	34. 25^{cd}–26^{ab}	1479	—
24. 70^{ef}–72^{ab}	34. 26^{cd}–28^{ab}	1480–1481	—
259*	34. 28^{cd}	1482^{ab}	—
24. 72^{cd}	34. 29^{ab}	1482^{cd}	—
260*	34. 29^{cd}–30	1483–1484^{ab}	—
261*	—	—	—
24. 73–74^{cd}	34. 31–32	1484^{cd}–1486^{ab}	—
24. 74^{ef}–76	34. 33–35^{ab}	1486^{cd}–1488	—
262*	34. 35^{cd}–40	1489–1494^{ab}	—
24. 77–83^{ab}	34. 41–47^{ab}	1494^{cd}–1500	—
263*	34. 47^{cd}–48^{ab}	1501	—
24. 83^{cd}–84^{ab}	34. 48^{cd}–49^{ab}	1502	—
{ App. I, 2 (subst., 24. 62–84^{ab})	—	—	{ 25. 14½–32½; 26. 1–34^{ab}
24. 84^{cd}–86^{ab}	34. 49^{cd}–51^{ab}	1503–1504	26. 34^{cd}–35, 35½
24. 86^{cd}–88^{ab}	34. 51^{cd}–53^{ab}	1505–1506	26. 36½–37½
24. 88^{cd}	34. 53^{cd}	1507^{ab}	—
264*	—	—	—
24. 89–91	34. 54–56	1507^{cd}–1510^{ab}	26. 38½–40½
24. 92	34. 57	1510^{cd}–1511^{ab}	(± 26. 33)
24. 93	34. 58	1511^{cd}–1512^{ab}	26. 41½
265*	34. 59	1512^{cd}–1513^{ab}	—
266*	34. 60	1513^{cd}–1514^{ab}	26. 42½
24. 94	34. 61	1514^{cd}–1515^{ab}	26. 43½
24. 95–101	34. 62–68	1515^{cd}–1521, 1522	27. 1–7
24. 102–103	34. 69–70	1523–1524	27. 8–9
24. 104^{abcd}	34. 71	1525	27. 9½, 10½^{ab}
24. 104^{ef}–105^{cd}	34. 72–73^{ab}	1526–1527^{ab}	27. 10½^{cd}–11½
267*	—	—	27. 12½–17½
24. 105^{ef}	34. 73^{cd}	1527^{cd}	—
268*	34. 74^{ab}	1528^{ab}	—
24. 106	34. 74^{cdef}	1528^{cd}, 1529	27. 18½
269*	—	—	27. 19½, 20, 21
24. 107	34. 75^{abcd}	1530	—
270*	—	—	27. 22, 22½
24. 108^{ab}	34. 75^{ef}	1531^{ab}	—
24. 108^{cd}–109	34. 76–77^{ab}	1531^{cd}–1532	27. 23½, 24

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
271*	34. 77^{cd}	1533^{ab}	—
272*	34. 78^{ab}	1533^{cd}	—
24. 110	—	—	—
273* (subst., 110)	—	—	27. 25
24. 111	—	—	—
274* (subst., 111)	—	—	27. 26, 26½
App. I, No. 3	34. 78^{cd}–91	1534–1547^{ab}	—
24. 112–114^{ab}	34. 92–94^{ab}	1547^{cd}–1549	27. 27½–29½^{ab}
275*	—	—	27. 29½^{cd}
24. 114^{cd}	34. 94^{cd}	1550^{ab}	—
276* (subst., 114^{cd})	—	—	27. 30½, 31
277*	34. 95	1550^{cd}–1551^{ab}	—
App. I, No. 4	34. 96–106^{ab}	1551^{cd}–1561	—
24. 115–119	34. 106^{cd}–111^{ab}	1562–1566	27. 32–36
278*	—	—	27. 37^{ab}
24. 120^{abcd}	34. 111^{cd}–112^{ab}	1567	27. 37^{cd}, 37½
279*	34. 112^{cd}–113^{ab}	1568	—
280*	—	—	27. 38½–39½
24. 120^{ef}–122^{ab}	34. 113^{cd}–115^{ab}	1569–1570	27. 40, 41–42^{ab}
281*	—	—	27. 42^{cd}–43^{ab}
24. 122^{cd}–124	34. 115^{cd}–117	1571–1573^{ab}	27. 43^{cd}–45
282*	34. 118	1573^{cd}–1574^{ab}	—
24. 125^{ab}	34. 119^{ab}	1574^{cd}	27. 46^{ab}
283*	34. 119^{cd}–120^{ab}	1575	—
284*	—	—	—
24. 125^{cd}–126^{ab}	34. 120^{cd}–121^{ab}	1576	27. 46^{cd}–47^{ab}
285*	—	—	27. 47^{cd}, 48
24. 126^{cd}	34. 121^{cd}	1577^{ab}	—
24. 127–128^{abcd}	34. 122–123	1577^{cd}–1579^{ab}	27. 48½–49½
286*	34. 124	1579^{cd}–1580^{ab}	—
287*	—	—	27. 50½, 51
24. 128^{ef}	34. 125^{ab}	1580^{cd}	—
288*	34. 125^{cd}	1581^{ab}	—
24. 129–133	34. 126–130	1581^{cd}–1585, 1586	28. 1–5
289*	—	—	28. 5½
24. 134–138	34. 131–135	1587–1591	28. 6½–10½
24. 139–140	34. 136–137	1592–1593	28. 11, 12, 12½
24. 141–146	34. 138–143	1594–1599	28. 13½–18½

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
290*	34. 144^{ab}	1600	—
291*	—	—	—
24. $147–150^{ab}$	34. $144^{cd}–147$	$1601–1604^{ab}$	28. $19\frac{1}{2}–22\frac{1}{2}^{ab}$
292*	34. 148–149	$1604^{cd}–1606^{ab}$	—
24. $150^{cd}–153^{ab}$	34. 150–152	$1606^{cd}–1609^{ab}$	28. $22\frac{1}{2}^{cd}–24$, 25
24. $153^{cd}–155$	34. $153–155^{ab}$	$1609^{cd}–1611$	28. 26, $26\frac{1}{2}$, $27\frac{1}{2}$
24. 156	34. $155^{cd}–156^{ab}$	1612	28. 28, $28\frac{1}{2}$
24. $157–158^{ab}$	34. $156^{cd}–157$	$1613–1614^{ab}$	28. $29\frac{1}{2}$, $30\frac{1}{2}^{ab}$
24. 158^{cd}	34. 158^{ab}	1614^{cd}	—
293* (subst., 158^{cd})	—	—	28. $30\frac{1}{2}^{cd}$, 31
24. 159	34. $158^{cd}–159^{ab}$	1615	28. 32
294*	34. $159^{cd}–160^{ab}$	1616	28. 33
24. 160–161	34. $160^{cd}–162^{ab}$	1617–1618	28. 34–35
295*	34. 162^{cd}, 163	1619	28. 36
25. 1–2	35. 1–2	1620–1621	29. 1–2
App. I, No. 5	35. 3–39	1622–1660	—
25. 3–11	35. 40–48	1661–1669	29. 3–11
26. $1–4^{abc}$	36. $1–4^{abc}$	$1670–1673^{abc}$	29. $12–15^{abc}$
296*	36. $4^{d}–5^{a}$	$1673^{d}–1674^{a}$	29. $15^{d}–16^{a}$
26. $4^{d}–6$	36. $5^{bcd}–7^{ab}$	$1674^{bcd}–1676^{ab}$	29. 16^{bcd}, 17, $17\frac{1}{2}$
26. 7–16	36. $7^{cd}–17^{ab}$	$1676^{cd}–1686^{ab}$	29. $18\frac{1}{2}–27\frac{1}{2}$
26. $17–26^{a}$	36. $17^{cd}–26^{abc}$	$1686^{cd}–1695^{abc}$	30. $1–10^{a}$
297*	—	—	—
26. 26^{bcd}	36. $26^{d}–27^{ab}$	1695^{d}, 1696	30. 10^{bcd}
298*	—	—	30. $10\frac{1}{2}$
26. $27–28^{ab}$	36. $27^{cd}–28$	$1697–1698^{ab}$	30. 11, 12
26. $28^{cd}–29$	36. $29–30^{ab}$	$1698^{cd}–1699$	30. $12\frac{1}{2}$, $13\frac{1}{2}$
299*	36. $30^{cd}–32^{ef}$	1700–1702	30. $14\frac{1}{2}–16\frac{1}{2}$
26. 30	36. 33	1703	30. $17\frac{1}{2}$
26. $31–32^{cd}$	37. 1–2	1704–1705	30. $18\frac{1}{2}–19\frac{1}{2}$
26. $32^{ef}–34^{cd}$	37. $3–5^{ab}$	$1706–1708^{ab}$	30. 20, 21–22
26. $34^{ef}–39^{cd}$	37. $5^{cd}–10^{cd}$	$1708^{cd}–1713$	30. $22\frac{1}{2}$, $23\frac{1}{2}–27\frac{1}{2}$
300*	—	—	30. $28\frac{1}{2}^{ab}$
26. 39^{ef}	37. 10^{ef}	1714	30. $28\frac{1}{2}^{cd}$
26. 40–57	37. 11–28	1715–1734 †	30. $29\frac{1}{2}–46\frac{1}{2}$
301*	—	—	30. $47\frac{1}{2}^{a}$
26. 58^{ab}	37. 29^{ab}	1735^{ab}	30. $47\frac{1}{2}^{bc}$

† Two lines om. in counting.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
302*	—	—	30. $47\frac{1}{2}^{d}$
26. 58^{cd}–84	37. 29^{cd}–45	1735^{cd}–1751	30. 48, 49–64
27. 1–3	38. 1–3	1753–1755 †	31. 1–2, 4
303* (subst., 3)	—	—	31. 3
27. 4^{ab}	38. 4^{ab}	1756^{ab}	31. 5^{ab}
304*	38. 4^{cd}	1756^{cd}	31. 5^{cd} (= 13)
305*	38. 5^{ab}	1757^{ab}	—
306*	38. 5^{cd}–6^{ab}	1757^{cd}–1758^{ab}	31. 6
307*	—	—	31. 7
308*	38. 6^{cd}	1758^{cd}	31. 8^{ab}
27. 4^{cd}	38. 7^{ab}	1759^{ab}	31. 8^{cd}
27. 5	38. 7^{cd}–8^{ab}	1759^{cd}–1760^{ab}	31. 14
309*	38. 8^{cd}–11^{ab}	1760^{cd}–1763^{ab}	—
27. 6	38. 11^{cd}–12^{ab}	1763^{cd}–1764^{ab}	31. 9
27. 7	38. 12^{cd}–13^{ab}	1764^{cd}–1765^{ab}	—
310* (subst., 7)	—	—	31. 10
311*	—	—	31. $10\frac{1}{2}$, $11\frac{1}{2}$
27. 8	38. 13^{cd}–14^{ab}	1765^{cd}–1766^{ab}	31. $12\frac{1}{2}$
312*	38. 14^{cd}	1766^{cd}	—
27. 9^{abcd}	38. 15	1767	31. 15
27. 9^{ef}–10^{ab}	38. 16	1768	31. 16^{cdab}
313*, 1–3	—	—	31. 20–21^{ab}
313*, 4–5	—	—	—
314*	38. 17^{abcdef}–19^{ab}	1769–1771	31. 17, $17\frac{1}{2}$, $18\frac{1}{2}$, 19
27. 10^{cd}–15	38. 19^{cd}–24	1772–1777^{ab}	31. 21^{cd}–26
27. 16–17^{cd}	38. 25–26^{cd}	1777^{cd}–1779^{ab}	31. $26\frac{1}{2}$, 27, 28
27. 17^{ef}	38. 26^{ef}	1779^{cd}	31. $28\frac{1}{2}$
27. 18–29	39. 1–12	1781–1792 ¶	31. $29\frac{1}{2}$–$40\frac{1}{2}$
27. 30–33	39. 13–16	1793–1796	32. 1–4
315*	—	—	32. 5
27. 34–37	39. 17–20	1797–1800	32. 6–9
27. 38–41	39. 21–24	1801–1804	32. 12–15
27. 42	39. 25	1805	—
316* (subst., 42)	—	—	32. 16
27. 43–44	39. 26–27	1806–1807	32. 17–18
27. 45–46	39. 28–29	1808–1809	32. 10–11
27. 47–52	39. 30–35	1810–1815	32. 19–24

† Colophon wrongly counted as 1752. ¶ Colophon wrongly counted as 1780.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
27. 53–55^{abc}	40. 1–3^{abc}	1816–1818^{abc}	33. 1–3^{abc}
317*	40. 3^{d}–4^{abc}	1818^{d}–1819^{abc}	33. 4^{d}–5^{abc}
27. 55^{d}–56^{abc}	40. 4^{d}–5^{abc}	1819^{d}–1820^{abc}	33. 5^{d}, 6^{abc} (= 3^{d}, 4^{abc})
27. 56^{d}–58^{ab}	40. 5^{d}–7^{ab}	1820^{d}–1822^{ab}	33. 6^{d}, 7, 7½
27. 58^{cd}–62^{cd}	40. 7^{cd}–11	1822^{cd}–1826	33. 8, 9–12
27. 62^{ef}–71^{cd}	40. 12–21^{ab}	1827–1836^{ab}	33. 12½, 13½–21½
27. 71^{ef}–80	40. 21^{cd}–30	1836^{cd}–1845	33. 22, 23–31
27. 81	40. 31^{ab}	1846^{ab}	33. 32^{ab}
27. 82	40. 31^{cd}–32^{ab}	1846^{cd}–1847^{ab}	33. 32^{cd}–33^{ab}
318*	40. 32^{cd}	1847^{cd}	—
319*	—	—	33. 33^{cd}
27. 83–84^{cd}	40. 33–34	1848–1849	33. 34–35
27. 84^{ef}–85^{cd}	40. 35–36^{ab}	1850–1851^{ab}	33. 36–37^{ab}
27. 85^{ef}–86^{cd}	40. 36^{cd}–37	1851^{cd}–1852	33. 37^{cd}–38
27. 86^{ef}–89	40. 38–41^{ab}	1853–1856^{ab}	33. 38½, 39½–41½
320*	—	—	33. 42½
27. 90–105	40. 41^{cd}–56^{ef}	1856^{cd}–1871, 1872	33. 43½–58½
28. 1	41. 1	1873	34. 1
321*	41. 2	1874	—
28. 2–8^{cd}	41. 3–9	1875–1881	34. 2–8
28. 8^{ef}–14	41. 10–16^{ab}	1882–1888^{ab}	34. 8½, 9½–14½
28. 15	41. 16^{cd}–17^{ab}	1888^{cd}–1889^{ab}	34. 15, 16^{ab}
322*	—	—	34. 16^{cd}, 16½
28. 16–19^{cd}	41. 17^{cd}–21^{ab}	1889^{cd}–1893^{ab}	34. 17½–20½
28. 19^{ef}–20	41. 21^{cd}–22	1893^{cd}–1894	34. 21, 22
28. 21^{abcd}	41. 23	1895	34. 23^{adcb}
28. 21^{ef}–22^{ab}	41. 24^{abcd}	1896	34. 23½, 24½^{ab}
28. 22^{cd}–25	41. 24^{ef}–27	1897, 1898–1900	34. 24½^{cd}–27½
323*	41. 29^{ab}	1902^{ab}	—
324*	41. 28^{ab}	1901^{ab}	34. 28
325*	41. 28^{cd}	1901^{cd}	—
28. 26	41. 29^{cd}–30^{ab}	1902^{cd}–1903^{ab}	34. 29
326*	41. 30^{cd}–31^{ab}	1903^{cd}–1904^{ab}	—
327*	41. 31^{cd}–32^{ab}	1904^{cd}–1905^{ab}	34. 30
28. 27	41. 32^{cd}–33^{ab}	1905^{cd}, 1906	34. 31
28. 28–29^{ab}	41. 33^{cd}–34	1907–1908^{ab}	34. 32, 32½
28. 29^{cd}–31^{ab}	41. 35–36	1908^{cd}–1910^{ab}	34. 33, 34, 34½
328*	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
28. 31^{cd}–32^{ab}	41. 37	1910^{cd}–1911^{ab}	34. 35½
28. 32^{cd}	41. 38^{ab}	1911^{cd}	34. 37^{ab}
329*, 330*, 331*	—	—	34. 37^{cd}, 38^{cd}, 29½–40
28. 33^{ab}	41. 38^{cd}	1912^{ab}	—
28. 33^{cd}–35^{ab}	41. 39–40	1912^{cd}–1914^{ab}	34. 41, 42–43^{ab}
28. 35^{cd}–37^{ab}	41. 41–42	1914^{cd}–1916^{ab}	34. 44, 43^{cd}, 38^{ab}
28. 37^{cd}–39^{a}	41. 43–44^{abc}	1916^{cd}–1918^{a}	34. 38½, 44½, 45, 46^{a}
332*	—	—	34. 46^{bc}
28. 39^{bcd}	41. 44^{d}–45^{ab}	1918^{bcd}	34. 46^{d}, 47^{ab} (= 36)
333*	—	—	34. 47^{cd}–48
28. 40^{abcd}	41. 45^{cd}–46^{ab}	1919	34. 49
334*	—	—	—
28. 40^{ef}–42^{cd}	41. 46^{cd}–48	1920–1922^{ab}	34. 49½, 50½, 51, 52^{ab}
28. 42^{ef}–43^{cd}	41. 49–50^{ab}	1922^{cd}–1923	34. 52^{cd}, 52½, $54½^{ab}$
28. 43^{ef}	41. 50^{cd}	1924^{ab}	34. $53½^{ab}$
335*	41. 51	1924^{cd}–1925^{ab}	—
336*	—	—	34. $53½^{cd}$, $54½^{cd}$
28. 44	41. 52	1925^{cd}, 1926	34. 55½
28. 45–46	41. 53–54	1927–1928	34. 56½–57½
337*	41. 55	1929	34. 58½
28. 47^{ab}	41. 56^{ab}	1930^{ab}	34. $59½^{ab}$
338*, 339*	41. 56^{cd}–59^{ab}	1930^{cd}–1933^{ab}	—
28. 47^{cd}	41. 59^{cd}	1933^{cd}	34. $59½^{cd}$
340*	41. 60	1934	34. 60½
28. 48^{ab}	41. 61^{ab}	1935^{ab}	34. $61½^{ab}$
341*, 342*	41. 61^{cd}–63	1935^{cd}–1937	34. $61½^{cd}$–63½
28. 48^{cd}	—	—	—
28. 49^{abcdef}	41. 64–65^{ab}	1938–1939^{ab}	—
343* (subst., 49)	—	—	34. 64½–$65½^{ab}$
344*	—	—	34. $65½^{cd}$
28. 50	41. 65^{cd}–66^{ab}	1939^{cd}–1940^{ab}	—
345* (subst., 50)	—	—	34. 66½
28. 51	41. 66^{cd}–67^{ab}	1940^{cd}–1941^{ab}	34. 67½
346*	—	—	34. 68
28. 52–53^{ab}	41. 67^{cd}–68	1941^{cd}–1942	34. 69–70^{ab}
347*	—	—	34. 70^{cd}
28. 53^{cd}	41. 69^{ab}	1943^{ab}	34. 70½
348*	—	—	34. $71½^{ab}$

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
28. 54	41. 69^{cd}–70^{ab}	1943^{bd}–1944^{ab}	34. 71½^{cd}, 72
349*	41. 70^{cd}–71^{ab}	1944^{cd}–1945^{ab}	34. 73
28. 55^{abcdef}–57^{ab}	41. 71^{cd}–74^{ab}	1945^{cd}–1948^{ab}	34. 74–76
28. 57^{cd}–64	41. 74^{cd}–81	1948^{cd}–1955	34. 76½, 77½–83½
350*	41. 82	1956	34. 84½ (± 86)
351*	41. 83, 84	1957, 1958	—
352* (± 350*, 2)	—	—	[84½^{cd} (± 86^{cd})]
28. 65^{ab}	41. 85^{ab}	1959^{ab}	34. 85
353*, 354*	41. 85^{cd}–86^{ab}	1959^{cd}–1960^{ab}	34. 87½, 87^{ab}
28. 65^{cd}–66	41. 86^{cd}–87	1960^{cd}–1961	34. 87^{cd}, 88½
29. 1–3	42. 1–3	1962–1964	35. 1–3
355*	—	—	35. 4–6
29. 4^{ab}	42. 4^{ab}	1965^{ab}	—
29. 4^{cd}–5^{ab}	42. 4^{cd}–5^{ab}	1965^{cd}–1966^{ab}	35. 7
356*	42. 5^{cd}–6^{ab}	1966^{cd}–1967^{ab}	—
29. 5^{cd}	42. 6^{cd}	1967^{cd}	35. 8^{ab}
357*	42. 7	1968	35. 8^{cd}–9^{ab}
29. 6^{ab}	—	—	—
358* (subst., 6^{ab})	42. 8^{ab}	1969^{ab}	35. 9^{cd}
29. 6^{cd}–7	42. 8^{cd}–9	1969^{cd}–1970	35. 10^{cd}–11^{ab}
359*	42. 10	1971	—
360*	42. 11	1972	35. 14½
361*	42. 12–13^{ab}	1973–1974^{ab}	—
362*	—	—	35. 11^{cd}–13, 13½
363*	—	—	—
29. 8–12	42. 13^{cd}–18^{ab}	1974^{cd}–1979^{ab}	35. 15½–19½
29. 13^{ab}	—	—	—
364* (subst., 13^{ab})	42. 18^{cd}	1979^{cd}	35. 20½^{ab}
29. 13^{cd}–14	42. 19–20^{ab}	1980–1981^{ab}	35. 20½^{cd}–21½
365*	42. 20^{cd}–21^{ab}	1981^{cd}–1982^{ab}	35. 22½
29. 15–18	42. 21^{cd}–25^{ab}	1982^{cd}–1986^{ab}	35. 23½–26½
366*	42. 25^{cd}–27^{ab}	1986^{cd}–1988^{ab}	35. 27½–28½
29. 19–22	42. 27^{cd}–31^{ab}	1988^{cd}–1992^{ab}	35. 29½–32½
367*	—	—	35. 33½
29. 23	42. 31^{cd}–32^{ab}	1992^{cd}–1993^{ab}	35. 34½
368*	—	—	35. 35
369*	—	—	—
29. 24	42. 32^{cd}–33^{ab}	1993^{cd}–1994^{ab}	35. 36

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
370*	—	—	—
29. 25	42. 33^{cd}–34^{ab}	1994^{cd}–1995^{ab}	35. 37
371*	—	—	—
372*	—	—	35. 38
29. 26–27	42. 34^{cd}–35^{ef}	1995^{cd}–1996, 1997	35. 40, 39
29. 28–30	42. 36–38^{ab}	1998–2000	36. 1–3
373*	42. 38^{cd}–39^{ab}	2001	—
29. 31–32	42. 41–42	2003^{cd}–2005^{ab}	36. 4–5
374*	42. 43	2005^{cd}–2006^{ab}	—
375*	—	—	36. 6
29. 33	42. 39^{cd}–40^{ab}	2002	36. 7
376*	42. 40^{cd}	2003^{ab}	—
377*, 378*	—	—	36. 8–10
379*	—	—	36. $10\frac{1}{2}$, $11\frac{1}{2}$–$12\frac{1}{2}$
380*	—	—	—
29. 34^{a}	42. 44^{a}	2006^{c}	36. $13\frac{1}{2}^{a}$
381*	—	—	—
29. 34^{bcd}–35	42. 44^{bcd}–45	2006^{d}–2008^{ab}	36. $13\frac{1}{2}^{bcd}$–$14\frac{1}{2}$
29. 36	42. 46	2008^{cd}–2009^{ab}	—
382* (subst., 36)	—	—	36. $15\frac{1}{2}$, 16
29. 37^{ab}	42. 47^{ab}	2009^{cd}	—
29. 37^{cd}–39^{ab}	42. 47^{cd}–49^{ab}	2010–2011	36. 17–18
383*	—	—	36. 19–23
29. 39^{cd}	42. 49^{cd}	2012^{ab}	—
29. 40	42. 50	2012^{cd}, 2013	36. 24
30. 1–3^{ab}	43. 1–3^{ab}	2014–2016^{ab}	37. 1–3^{ab}
384*	—	—	—
30. 3^{cd}–4	43. 3^{cd}–4	2016^{cd}–2017	37. 3^{cd}–4
385*	—	—	—
30. 5–6	43. 5–6	2018–2019	37. 5–6
386*, 1–8	43. 7–9^{ef}	2020–2022, 2023	37. 7–10
386*, 9–12	44. 1–2	2024–2025	37. 11–12
30. 7–17^{ab}	44. 3–13^{ab}	2026–2036^{ab}	37. 13–23^{ab}
387*	44. 13^{cd}	2036^{cd}	—
30. 17^{cd}–33	44. 14–30^{ab}	2037–2053^{ab}	37. 23^{cd}–39
388*	—	—	37. 40
30. 34^{ab}	44. 30^{cd}	2053^{cd}	37. $40\frac{1}{2}$
30. 34^{cd}–35^{cd}	44. 31–32^{ab}	2054–2055^{ab}	38. $\frac{1}{2}$, 1, 2^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
30. 35^{ef}–37^{ab}	44. 32^{cd}–34^{ab}	2055^{cd}–2057^{ab}	38. 2^{cd}, 2½, 3½
389*	—	—	—
30. 37^{cd}–38^{cd}	44. 34^{cd}–35	2057^{cd}–2058	38. 4½–$5½^{ab}$
30. 38^{ef}–44	44. 36–42^{ab}	2059–2065^{ab}	38. $5½^{cd}$–11½
390*	44. 42^{cd}	2065^{cd}	38. 12
30. 45–47^{ab}	44. 43–45^{ab}	2066–2068^{ab}	38. 13–15^{ab}
391*	44. 45^{cd}–47^{ab}	2068^{cd}–2070^{ab}	—
30. 47^{cd}	44. 47^{cd}	2070^{cd}	38. 15^{cd}
30. 48–59^{ef}	45. 1–13^{ab}	2071–2083^{ab}	38. 16–27, 27½
392*	45 13^{cd}	2083^{cd}	38. 28
30. 60–66^{ab}	45. 14–20^{ab}	2084–2090^{ab}	38. 29–35^{ab}
393*	45. 20^{cd}	2090^{cd}	38. 35^{cd}
30. 66^{cdef}	45. 21	2091	38. 36
30. 67–74^{ab}	45. 22–29^{ab}	2092–2099^{ab}	38. 36½, 37, 38–44^{ab}
394*	45. 29^{cd}	2099^{cd}	—
30. 74^{cd}	45. 30^{ab} (= 38^{cd})	2100^{ab} (= 2110^{cd})	38. 44^{cd}
30. 75	45. 30^{cdef}	2100^{cd}, 2101	38. 45
30. 76–77	45. 31–32	2102–2103	38. 46–47
30. 78^{ab}	—	—	38. 48^{ab}
395* (subst., 78^{ab})	45. 33	2104	—
30. 78^{cd}	45. 34^{ab}	2105^{ab}	38. 48^{cd}
396*	—	—	—
30. 79^{abcd}	45. 34^{cd}–35^{ab}	2105^{cd}–2106^{ab}	39. 1
30. 79^{ef}–81	45. 35^{cd}–37^{cd}	2106^{cd}–2108	39. 2–3, 3½
397*	45. 37^{ef}	2109	—
398*	—	—	—
399*	45. 38^{ab}	2110^{ab}	—
30. 82	45. 39	2111	—
400* (subst., 82)	—	—	39. 4½
30. 83–84	45. 40–41	2112–2113	39. $5½^{ab}$, 6, 6½, $5½^{cd}$
30. 85–87	45. 42–44	2114–2116	39. 7½–9½
401*	45. 45–48^{ab}	2117–2120^{ab}	39. 10½–$13½^{ab}$
30. 88^{ab}	45. 48^{cd}	2120^{cd}	—
30. 88^{cd}	45. 48^{ef}	2121	39. $13½^{cd}$
402*	—	—	—
403*	—	—	39. 14½–16½
31. 1–4	46. 1–4	2122–2125	41. 1–4
App. I, 6	—	—	41. 5–15

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
31. 5	46. 5	2126	41. 18
404*	46. 6^{ab}	2127^{ab}	—
31. 6–9^{ab}	46. 6^{cd}–9	2127^{cd}–2130	41. 19–22^{ab}
31. 9^{cd}–10	46. 10^{abcdef}	2131, 2132	41. 22^{cd}–23
31. 11–13^{ab}	46. 11–13^{ab}	2133–2135^{ab}	41. 24–26^{ab}
31. 13^{cd}	46. 13^{cd}	2135^{cd}	41. 26^{cd} (±26½)
31. 14–16^{ab}	46. 14–16^{ab}	2136–2138^{ab}	41. 27½, 28, 29
31. 16^{cd}–19^{cd}	46. 16^{cd}–19	2138^{cd}–2141	41. 29½, 30½–32½
31. 19^{ef}–22^{cd}	46. 20–23^{ab}	2142–2145^{ab}	41. 33, 34–36
405*	—	—	—
31. 22^{ef}–24	46. 23^{cd}–25	2145^{cd}–2147	41. 36½,37½,38½(=16)
406*	—	—	41. 17
31. 25–30	46. 26–31	2148–2153	41. 39½–44½
31. 31–32	46. 32–33	2154–2155	41. 45, 46, 46½
31. 33–36	46. 34–37	2156–2159	41. 47½–50½
407*	—	—	—
408*	46. 38	2160	—
409*	—	—	—
410*	46. 39	2161	—
411*	—	—	41. 51½–54½
31. 37	46. 40	2162	—
412*	—	—	—
31. 38^{ab}(=57.14^{ab})	46. 41^{ab}	2163^{ab}	—
413*	46. 41^{cd}	2163^{cd}	—
31. 38^{cd}(=57.14^{cd})	46. 42^{ab}	2164^{ab}	—
31. 39^{ab}	46. 42^{cd}	2164^{cd}	39. 33½^{ab}
414*	46. 43^{ab}	2165^{ab}	—
31. 39^{ab}–40^{ab}	46. 43^{cd}–44^{ab}	2165^{cd}–2166^{ab}	39. 32½
415*	—	—	—
31. 40^{cdef}–42^{ab}	46. 44^{cd}–46	2166^{cd}–2168	39. 20½–22½^{ab}
31. 42^{cd}	46. 47^{ab}	2169^{ab}	—
416* (subst., 42^{cd})	—	—	39. 22½^{cd}
31. 43^{ab}	46. 47^{cd}	2169^{cd}	39. 23½^{ab}
417*	—	—	39. 23½^{cd}
31. 43^{cd}	46. 48^{ab}	2170^{ab}	—
31. 44–51^{ab}	46. 48^{cd}–55	2170^{cd}–2177	39. 24½–31½^{ab}
418*	46. 56^{ab}	2178^{ab}	—
31. 51^{cd}	46. 56^{cd}	2178^{cd}	39. 31½^{cd}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
419*	46. 57	2179	39. $33\frac{1}{2}^{cd}$, 34
App. I, 7	46. 58–68^{ab}	2180–2190^{ab}	—
31. 52	46. 68^{cd}, 69^{cd}	2190^{cd}, 2191^{cd}	39. 35
31. 53-54	46. 70-71	2192–2193	39. $17\frac{1}{2}$–$18\frac{1}{2}$
420*	—	—	—
31. 55	46. 72	2194	39. $19\frac{1}{2}$
421*	—	—	—
31. 56^{abcd}	46. 73	2195	39. 36
31. 56^{ef}–57^{ab}	46. 74	2196	39. $36\frac{1}{2}$, $37\frac{1}{2}^{ab}$
31. 57^{cd}	46. 75^{ab} ($=69^{ab}$)	2197^{ab} ($=2191^{ab}$)	39. $37\frac{1}{2}^{cd}$
31. 57^{ef}–67	46. 75^{cd}–85	2197^{cd}–2207	39. 38, 39–48
422*	46. 86	2208	—
423*	—	—	39. 49
31. 68	46. 87	2209	39. 50
424*	—	—	—
App. I, 14, 1–38	57. 1–15	2840-2854	40. 1–$14\frac{1}{2}$
App. I, 15, 1–30	—	—	40. $15\frac{1}{2}$–$28\frac{1}{2}$ †
App. I, 14, 39–46	57. 16–17	2855–2856	—
32. 1–6^{ab}	47. 1–6^{ab}	2210–2215^{ab}	42. 1–6^{ab}
425*	47. 6^{cd}	2215^{cd}	—
32. 6^{cd}–9^{ab}	47. 7–9	2216–2218	42. 6^{cd}–9^{ab}
426*	—	—	42. 9^{cd}–10
32. 9^{cd}–22	47. 10–23^{ab}	2219–2232^{ab}	42. $10\frac{1}{2}$, $11\frac{1}{2}$–$23\frac{1}{2}$
427*	47. 23^{cdef}	2232^{cd}, 2233	42. $33\frac{1}{2}$
App. I, 8	—	—	42. $24\frac{1}{2}$–$32\frac{1}{2}$
32. 23-38	48. 1–16	2234–2249	43. 1–16
428*	48. 17^{ab}	2250^{ab}	—
32. 39^{ab}	—	—	43. 17^{ab}
32. 39^{cd}–42^{ab}	48. 17^{cd}–20^{ab}	2250^{cd}–2253^{ab}	43. 17^{cd}–20^{ab}
429*	—	—	—
32. 42^{cd}–55	48. 20^{cd}–33	2253^{cd}–2266	43. 20^{cd}–33
32. 56^{ab}	48. 34^{ab}	2267^{ab}	—
32. 56^{cd}–60^{cd}	48. 34^{cd}–38	2267^{cd}–2271	43. $33\frac{1}{2}$, $34\frac{1}{2}$–$37\frac{1}{2}$
32. 60^{ef}–62	48. 39–41^{ab}	2272–2274^{ab}	43. 38, 39–40
430*	—	—	43. 41–43, $43\frac{1}{2}$
32. 63^{abcdef}–64^{ab}	48. 41^{cd}–43^{ab}	2274^{cd}–2276^{ab}	43. $44\frac{1}{2}$–$45\frac{1}{2}$

† Line $21\frac{1}{2}$ is not recorded in any MS. of the Crit. App.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
431*	48. 43^{cd}	2276^{cd}	—
32. 64^{cd}–67^{ab}	48. 44–46	2277–2279	43. 46, 47–49^{ab}
432*	48. 47–49	2280–2282	—
32. 67^{cd}–71^{ab}	48. 50–53	2283–2286	43. 49^{cd}–53^{ab}
32. 71^{cd}	48. 54^{ab}	—	43. 53^{cd}
32. 71^{ef}–73	48. 54^{cd}–56	2287–2289^{ab}	43. 54, 54½, 55½
433*	—	—	43. 56½–57½, 58
32. 74–75	48. 57–58	2289^{cd}–2291^{ab}	43. 59–60
434*	—	—	43. 61–63, 63½, 64
32. 76	48. 59	2291^{cd}–2292^{ab}	43. 65
435*	—	—	43. 66
32. 77–78	48. 60–61	2292^{cd}–2294^{ab}	43. 67–68
436*	—	—	43. 69
32. 79–80	48. 62–63	2294^{cd}–2296^{ab}	43. 70–71
437*	—	—	43. 72
32. 81	48. 64	2296^{cd}–2297^{ab}	43. 73
438*	—	—	43. 73½
32. 82–84	48. 65–67	2297^{cd}–2299, 2300	43. 74½–76½
33. 1–3^{ab}	49. 1–3^{ab}	2301–2303^{ab}	44. 1–3^{ab}
439*	—	—	—
33. 3^{cd}–10^{ab}	49. 3^{cd}–10^{ab}	2303^{cd}–2310^{ab}	44. 3^{cd}–10^{ab}
440*	—	—	44. 10^{cd}–12^{ab}
33. 10^{cd}–11^{ef}	49. 10^{cd}–12^{ab}	2310^{cd}–2312^{ab}	44. 12^{cd}–14^{ab}
33. 12^{abcdef}–14	49. 12^{cd}–15	2312^{cd}–2315	44. 14^{cd}–17
App. I, 9, 1–2	49. 16 †	2316 †	44. 18
App. I, 9, 3–10	49. 18–21 ‡	2318–2321 ‡	44. 19–22
App. I, 9, 11–18	49. 23–26	2323–2326	44. 22–26
33. 15–21^{ab}	49. 27–33^{ab}	2327–2333^{ab}	44. 27–33^{ab}
441*	—	—	—
33. 21^{cd}–22^{ef}	49. 33^{cd}–35^{ab}	2333^{cd}–2335^{ab}	44. 33^{cd}–34, 34½
33. 23^{abcdef}–25^{ab}	49. 35^{cd}–38^{ab}	2335^{cd}–2338^{ab}	44. 35, 36–38^{ab}
442*	—	—	44. 38^{cd}, 38½
33. 25^{cd}	49. 38^{cd}	2338^{cd}	44. $39\frac{1}{2}^{ab}$
443*	—	—	44. $39\frac{1}{2}^{cd}$; 45. 1–6
33. 26	49. 39	2339	45. 7
444*	—	—	45. 8, 8½

† 49. 17 (= Cal. 2317) is not recorded in any MS. of the Crit. App.

‡ 49. 22 (= Cal. 2322) is not recorded in any MS. of the Crit. App.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
33. 27–31^{ab}	49. 40–44^{ab}	2340–2344^{ab}	45. $9\frac{1}{2}$–$13\frac{1}{2}^{ab}$
445*	—	—	45. $13\frac{1}{2}^{cd}$–$15\frac{1}{2}^{ab}$
33. 31^{cd}–34^{ab}	49. 44^{cd}–47^{ab}	2344^{cd}–2347^{ab}	45. $15\frac{1}{2}^{cd}$–$18\frac{1}{2}^{ab}$
446*	—	—	45. $18\frac{1}{2}^{cd}$
33. 34^{cd}	49. 47^{cd}	2347^{cd}	45. $19\frac{1}{2}^{ab}$
447*	—	—	—
33. 34^{ef}	49. 48^{ab}	2348^{ab}	45. $19\frac{1}{2}^{cd}$
App. I, 10	—	—	45. $20\frac{1}{2}$–$29\frac{1}{2}$, 30
448*	49. 48^{cd}–49^{ab}	2348^{cd}–2349^{ab}	—
33. 35–36^{ab}	49. 49^{cd}–50	2349^{cd}–2350	45. 31–32^{ab}
449*	49. 51–53	2351–2353	—
33. 36^{cd}–39	49. 54–57^{ab}	2354–2357^{ab}	45. 32^{cd}–35
450*	49. 57^{cd}–59^{ab}	—	45. 36–37
451*	—	—	46. 1
33. 40^{abcdef}–41^{cd}	49. 59^{cd}–61	2357^{cd}–2359	46. 2, $2\frac{1}{2}$, $3\frac{1}{2}$
33. 41^{ef}–47	49. 62–68^{ab}	2360–2366^{ab}	46. 4, 5–10
452*	—	—	46. $10\frac{1}{2}$
33. 48–51^{ab}	49. 68^{cd}–71	2366^{cd}–2369	46. $11\frac{1}{2}$–$13\frac{1}{2}$, 14
453*	—	—	—
33. 51^{cd}–52^{ab}	49. 72	2370	46. 15
33. 52^{cd}–53^{ab}	49. 73	—	46. 16
33. 53^{cd}–56	49. 74–77^{ab}	2371–2374^{ab}	46. 17, $17\frac{1}{2}$, $18\frac{1}{2}$–$19\frac{1}{2}$
454*, 455*	—	—	—
33. 57–61^{cd}	49. 77^{cd}–82^{ab}	2374^{cd}–2379^{ab}	46. $20\frac{1}{2}$–$24\frac{1}{2}$
33. 61^{ef}–62^{cd}	49. 82^{cd}–83	2379^{cd}–2380	46. $25\frac{1}{2}$–$26\frac{1}{2}^{ab}$
33. 62^{ef}–65^{cd}	49. 84–87^{ab}	2381–2384^{ab}	46. $26\frac{1}{2}^{cd}$–$29\frac{1}{2}$
33. 65^{ef}–66^{cd}	49. 87^{cd}–88	2384^{cd}–2385	46. 30, 31
33. 66^{ef}–70	49. 89–92^{ef}	2386–2389, 2390	46. $31\frac{1}{2}$, $32\frac{1}{2}$–$35\frac{1}{2}$
34. 1^{ab}	50. 1^{ab}	2391^{ab}	47. 1^{ab}
456*	50. 1^{cd}–2^{ab}	2391^{cd}–2392^{ab}	—
34. 1^{cd}–3^{ab}	50. 2^{cd}–4^{ab}	2392^{cd}–2394^{ab}	47. 1^{cd}–3^{ab}
457*	50. 4^{cd}–5^{ab}	2394^{cd}–2395^{ab}	—
34. 3^{cd}–6^{cd}	50. 5^{cd}–8	2395^{cd}–2398	47. 3^{cd}–5, $5\frac{1}{2}$, $6\frac{1}{2}^{ab}$
34. 6^{ef}–8^{cd}	50. 9–11^{ab}	2399–2401^{ab}	47. $6\frac{1}{2}^{cd}$–$7\frac{1}{2}$, 8, 9^{ab}
34. 8^{ef}–19^{cd}	50. 11^{cd}–22	2401^{cd}–2412	47. 9^{cd}–20
34. 19^{ef}–21^{ef}	50. 23–25	2413–2415	47. $20\frac{1}{2}$, $21\frac{1}{2}$–$22\frac{1}{2}$, 23
458*	—	—	—
34. 22^{abcd}	50. 26	2416	47. 24

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
34. 22^{ef}	50. 27^{ab}	2417^{ab}	47. 24½
459*	—	—	—
34. 23–24^{ab}	50. 27^{cd}–28	2417^{cd}–2418	47. 25½–26½^{ab}
34. 24^{cd}	50. 29^{ab}	2419^{ab}	—
460* (subst. 24^{cd})	—	—	47. 26½^{cd}
34. 25–26^{cd}	50. 29^{cd}–31^{ab}	2419^{cd}–2421^{ab}	47. 27½, 28, 28½
461*	—	—	47. 29½^{ab}
34. 26^{ef}–30^{abcde}	50. 31^{cd}–36^{a}	2421^{cd}–2426^{a}	47. 29½^{cd}–34½^{a}
462*	—	—	47. 34½^{bc}
34. 30^{f}–31^{cd}	50. 36^{b}–37^{ab}	2426^{b}–2427^{ab}	47. 34½^{d}–35½
34. 31^{ef}–33^{cd}	50. 37^{cd}–39	2427^{cd}–2429	47. 36, 37–38
34. 33^{ef}–34^{cd}	50. 40–41^{ab}	2430–2431^{ab}	47. 38½, 39½
34. 34^{ef}–40	50. 41^{cd}–47	2431^{cd}–2437	47. 40, 41–46
463*	—	—	47. 46½
App. I, 11	—	—	47. 47½–59
34. 41–42	50. 48–49	2438–2439	47. 60–61
35. 1–9^{cd}	51. 1–9	2440–2448	48. 1–9
35. 9^{ef}–10^{cd}	51. 10–11^{ab}	2449–2450^{ab}	48. 9½, 10, 11^{ab}
35. 10^{e}–11^{ab}	51. 11^{cd}–12^{ab}	2450^{cd}–2451^{ab}	48. 11^{cd}–12^{ab}
35. 11^{cd}	51. 13^{ab}	2452^{ab}	48. 13^{ab}
464*	—	—	48. 13^{cd}
35. 11^{ef}	51. 12^{cd}	2451^{cd}	48. 12^{cd}
35. 12–22	51. 13^{cd}–24^{ab}	2452^{cd}–2463^{ab}	48. 14–24
App. I, 12, 1–11	51. 24^{cd}–29	2463^{cd}–2468	48. 25–30^{ab}
„ 12–13	51. 30	2469	48. 30^{cd} (=36½), 30½
„ 14–24	51. 31^{ab}–36^{ab}	2470^{ab}–2475^{ab}	48. 31½, 32, 33–36
„ 25–32	51. 36^{cd}–40^{ab}	2475^{cd}–2479^{ab}	48. 37½–40½
465*	51. 40^{cd}–41^{ab}	2479^{cd}–2480^{ab}	—
466*	51. 41^{cd}	2480^{cd}	48. 41
35. 23	51. 42	2481	48. 42
35. 24^{ab}	51. 43^{ab}	2482^{ab}	—
467* (subst., 24^{ab})	—	—	48. 43^{ab}
35. 24^{cd}	51. 43^{cd}	2482^{cd}	48. 43^{cd}
468*	51. 44	2483	—
469*, 470*	—	—	48. 44–45
471*	—	—	—
35. 25–26	51. 45–46	2484–2485	48. 46–47
472*	—	—	48. 48^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
35. 27	51. 47	2486	48. 48^{cd}, $48\frac{1}{2}$
35. 28–39	51. 48–59	2487–2498	48. $49\frac{1}{2}$–$60\frac{1}{2}$
35. 40–42	51. 60–62	2499–2501	49. 1–3
35. 43^{abcd}	51. 63	2502	49. 4^{ab} (= 5^{ab}), 4^{cd}
35. 43^{ef}–53^{ab}	51. 64–73	2503–2512	49. 5^{cd}–15^{ab}
35. 53^{cd}–54^{ab}	51. 74	—	49. 15^{cd}–16^{ab}
473*	—	—	—
35. 54^{cd}–55^{ab}	51. 75	2513	49. 16^{cd}–17^{ab}
474*	—	—	—
35. 55^{cd}–60	51. 76–80, 81	2514–2518, 2519	49. 17^{cd}–22
36. 1–5^{cd}	52. 1–5	2520–2524	50. 1–3, $3\frac{1}{2}$, 4, 5
36. 5^{ef}–6^{ab}	52. 6	2525	50. 6
475*	—	—	50. $6\frac{1}{2}^{a}$
36. 6^{cd}	52. 7^{ab}	2526^{ab}	50. $7\frac{1}{2}^{a}$, $6\frac{1}{2}^{b}$
476*, 477*, 478*	—	—	50. $7\frac{1}{2}^{b}$, $7\frac{1}{2}^{cd}$, $8\frac{1}{2}^{ab}$
36. 7–9^{cd}	52. 7^{cd}–10^{ab}	2526^{cd}–2529^{ab}	50. $8\frac{1}{2}^{cd}$, 9, 10–11
479*	—	—	50. 12
36. 9^{ef}	52. 10^{cd}	2529^{cd}	50. 13^{ab}
480*	—	—	50. 13^{cd}
36. 10–11	52. 11–12	2530–2531	50. 14–15
481*	—	—	50. $15\frac{1}{2}$
36. 12–13	52. 13–14	2532–2533	50. $16\frac{1}{2}$–$17\frac{1}{2}$
482*	—	—	50. 18
36. 14–22^{ab}	52. 15–23^{ab}	2534–2542^{ab}	50. 19–26, $26\frac{1}{2}$
36. 22^{ef}–31	52. 23^{cd}–32	2542^{cd}–2551	50. $27\frac{1}{2}$, 28, 29–36
483*	52. 33^{ab}	2552^{ab}	50. 37^{ab}
36. 32–35^{cd}	52. 33^{cd}–37^{ab}	2552^{cd}–2556^{ab}	50. 37^{cd}, $37\frac{1}{2}$, $38\frac{1}{2}$–$40\frac{1}{2}$
36. 35^{ef}–40	52. 37^{cd}–42^{ef}	† 2556^{cd}–2561, 2562	50. 41, 42–46
37. 1–7^{ef}	53. 1–8^{ab}	2563–2570^{ab}	51. 1–8^{ab}
484*	—	—	51. 8^{cd}
37. 8–11	53. 8^{cd}–12	2570^{cd}–2574	51. 9–12, $12\frac{1}{2}$
485*	53. 13^{ab}	2575^{ab}	—
486*	53. 14	2576	51. $13\frac{1}{2}^{cd}$–$14\frac{1}{2}^{ab}$
487*	—	—	51. $14\frac{1}{2}^{cd}$–$15\frac{1}{2}$, $18\frac{1}{2}$.
488*, 489*	—	—	—
37. 12^{ab}	53. 13^{cd}	2575^{cd}	51. $13\frac{1}{2}^{ab}$
37. 12^{cd}	53. 15^{ab}	2577^{ab}	—

† 2560^{ab} = 2560^{cd}.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
37. 13–15^{cd}	53. 15^{cd}–18^{ab}	2577^{cd}–2580^{ab}	51. 16½–17½, 19½
37. 15^{ef}–16^{ab}	53. 18^{cd}–19^{ab}	2580^{cd}–2581^{ab}	51. 20, 20½
490*	—	—	51. 21½^{ab}
37. 16^{cd}–18	53. 19^{cd}–21	2581^{cd}–2583	51. 21½^{cd}–23½
491*	—	—	51. 24½
37. 19^{ab}	53. 22^{ab}	2584^{ab}	51. 25½^{ab}
492*	—	—	51. 25½^{cd}–26½^{ab}
37. 19^{cd}–20	53. 22^{cd}–23	2584^{cd}–2585	51. 26½^{cd}–27½
37. 21	53. 24	2586	—
493* (subst., 21)	—	—	51. 28½
37. 22^{ab}	53. 29^{cd}	2591^{cd}	51. 29½^{ab}
37. 22^{cdef}–24	53. 25^{ab}–27	2587^{ab}–2589	51. 29½^{cd}, 30, 31–32
494*	53. 28–29^{ab}	2590–2591^{ab}	—
37. 25–28	53. 30–33	2592–2595	51. 33–36
495*	53. 34^{ab}	2596^{ab}	—
37. 29–30^{cd}	53. 34^{cd}–36^{ab}	2596^{cd}–2598^{ab}	51. 37–38
496*, 497*	—	—	51. 41^{cd}–42, 42½, 43½^{ab}
37. 30^{ef}	53. 36^{cd}	2598^{cd}	51. 39^{ab}
498*	53. 37–38^{ab}	2599–2600^{ab}	51. 39^{cd}–40
37. 31^{abcd}	53. 38^{cd}–39^{ab}	2600^{cd}–2601^{ab}	51. 41^{ab}, 43½^{cd}
37. 31^{ef}–32	53. 39^{cd}–40	2601^{cd}–2602	51. 44½–45½^{ab}
499*	—	—	51. 45½^{cd}
37. 33^{abcd}	53. 41	2603	51. 46½
37. 33^{ef}–38	53. 42–46^{ef}	2604–2608, 2609	51. 47½, 48, 49–52
500*	—	—	51. 52½
38. 1–3	54. 1–3	2610–2612	52. 1–2, 3, 2½
501*	—	—	—
38. 4–5	54. 4–5	2613–2614	52. 4–5
502*	—	—	52. 6
38. 6–8^{ab}	54. 6–8^{ab}	2615–2617^{ab}	52. 7–9^{ab}
503*	—	—	52. 9^{cd}
38. 8^{cd}–38	54. 8^{cd}–38	2617^{cd}–2647	52. 9½, 10½–39½
App. I, 13	—	—	52. 40½–49½
38. 39	54. 39	2648	—
504* (subst., 39^{cd})	—	—	—
38. 40	54. 40	2649	—
38. 41–42	54. 41–42	2650–2651	52. 50½–51½
39. 1–8^{cd}	55. 1–7, 9	2652–2658, 2660	53. 1–7, 9

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
39. 8^{ef}–9	55. 10^{ab}, 8	2661^{ab}, 2659	53. $9\frac{1}{2}$, 8
39. 10^{abcd}	55. 10^{cd}–11^{ab}	2661^{cd}–2662^{ab}	53. $10\frac{1}{2}$
39. 10^{ef}–15^{cd}	55. 11^{cd}–16	2662^{cd}–2667	53. 11, 12–16
39. 15^{ef}–28^{abc}	55. 17–30^{a}	2668–2681^{a}	53. 17, $17\frac{1}{2}$, $18\frac{1}{2}$–$29\frac{1}{2}^{abc}$
505*	—	—	53. $29\frac{1}{2}^{d}$–$31\frac{1}{2}^{abc}$
506*	—	—	—
39. 28^{d}–30	55. 30^{b}–32^{ab}	2681^{b}–2683^{ab}	53. $31\frac{1}{2}^{d}$–$33\frac{1}{2}$
507*	—	—	53. $34\frac{1}{2}$–$36\frac{1}{2}$
39. 31–38	55. 32^{cd}–39^{ef}	2683^{cd}–2690, 2691	53. $37\frac{1}{2}$–$44\frac{1}{2}$
40. 1–15	56. 1–15	2692–2706	54. 1–15
40. 16–17^{ab}	—	—	54. 16–17^{ab}
40. 17^{cd}–18^{ab}	56. 16	2707	54. 17^{cf}–18^{cb}
508*	—	—	—
40. 18^{cd}–19^{ab}	56. 17	2708	54. 18^{cd}–19^{ab}
509*	—	—	—
40. 19^{cd}–31	56. 18–30^{ab}	2709–2721^{ab}	54. 19^{cd}–31
510*	—	—	—
40. 32–38	56. 30^{cd}–37^{ab}	2721^{cd}–2728^{ab}	54. 32–38
40. 39–48^{ab}	56. 37^{cd}–46	2728^{cd}–2737	55. 1–8, $8\frac{1}{2}$, $9\frac{1}{2}$
40. 48^{cd}–64^{ab}	56. 47–62	2738–2753	55. 10, 11–26^{ab}
511*	56. 63^{ab}	2754^{ab}	—
40. 64^{cd}–68^{ab}	56. 63^{cd}–67^{ab}	2754^{cd}–2758^{ab}	55. 26^{cd}–30^{ab}
512*	—	—	—
40. 68^{cd}	56. 67^{cd}	2758^{cd}	55. 30^{cd}
513*	56. 68–69	2759–2760	—
40. 69^{ab}	56. 70^{ab}	2761^{ab}	55. 31^{ab}
514*	56. 70^{cdef}	2761^{cd}–2762^{ab}	—
40. 69^{cd}–71	56. 71–73^{ab}	2762^{cd}–2764	55. 31^{cd}–33
515*, 516*	—	—	55. 34, 35
40. 72–75	56. 73^{cd}–77^{ab}	2765–2768	55. 36–38, $38\frac{1}{2}$, $39\frac{1}{2}^{ab}$
517*	56. 77^{cd}	2769^{ab}	55. $39\frac{1}{2}^{cd}$
40. 76^{abcd}	56. 78	2769^{cd}–2770^{ab}	55. $40\frac{1}{2}$
518*	56. 79^{ab}	2770^{cd}	55. $41\frac{1}{2}^{ab}$
40. 76^{ef}	56. 79^{cd}	2771^{ab}	55. $41\frac{1}{2}^{cd}$
519*	56. 80^{ab}	2771^{cd}	—
40. 77	56. 80^{cd}–81^{ab}	2772	55. $42\frac{1}{2}$
40. 78–80^{ab}	56. 81^{cd}–83	2773–2775^{ab}	56. 1, $1\frac{1}{2}$, 2, 3^{ab}
520*	—	—	56. 3^{cd}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
40. 80^{cd}	56. 84^{ab}	2775^{cd}	56. 4^{ab}
521*	—	—	56. 4^{cd}
40. 81^{abcd}	56. 84^{cd}–85^{ab}	2776	56. 4½, 5½^{ab}
40. 81^{ef}–82^{ab}	56. 85^{cd}–86^{ab}	2777	56. 5½^{cd}–6½^{ab}
522*	—	—	56. 6½^{cd}
40. 82^{cd}, 83	56. 86^{cd}, 87^{ab}	2778^{ab}, 2778^{cd}	56. 7, 8^{ab}
40. 84–87	56. 87^{cd}–91^{ab}	2779–2782	56. 8^{cd}, 8½, 9½–11½
523*	56. 91^{cd}–92^{ab}	2783	—
40. 88–89	56. 92^{cd}–94^{ab}	2784–2785	56. 12½–13½
524*	—	—	56. 14½
40. 90–94^{cd}	56. 94^{cd}–99^{ab}	2786–2790	56. 15½–18½, 19, 20^{ab}
525*	—	—	—
40. 94^{ef}	56. 99^{cd}	2791^{ab}	56. 20^{cd}
526*	56. 100^{ab}	2791^{cd}	—
40. 95^{abcd}	56. 100^{cd}–101^{ab}	2792	56. 21
40. 95^{ef}–98	56. 101^{cd}–104	2793–2796^{ab}	56. 21½, 22½–24½
527*	56. 105	2796^{cd}–2797^{ab}	56. 25½
40. 99–102	56. 106–109	2797^{cd}–2801^{ab}	56. 26½–29½
528*	—	—	—
40. 103^{ab}	56. 110^{ab}	2801^{cd}	56. 30½^{ab}
529*	—	—	—
40. 103^{cd}–106^{cd}	56. 110^{cd}–113	2802–2805^{ab}	56. 30½^{cd}–33½
40. 106^{ef}–109^{cd}	56. 114–117^{ab}	2805^{cd}–2808	56. 34, 34½, 35, 36–37
40. 109^{ef}–111	56. 117^{cd}–119	2809–2811^{ab}	56. 38^{ab}, 39–40
530*	56. 120–122	2811^{cd}–2814^{ab}	—
531*, 1–5	—	—	56. 41–43^{ab}
531*, 6	—	—	56. 43^{cd} (= 38^{cd})
532*	—	—	56. 43½ †
40. 112–121^{ab}	56. 123–132^{ab}	2814^{cd}–2823	57. 36½–43½, 44, 45
40. 121^{cdef}–123^{cd}	56. 132^{cd}–135^{ab}	2824–2826	57. 46–47, 47½, 48½^{ab}
40. 123^{ef}	56. 135^{cd}	2827^{ab}	57. 48½^{cd}
533*	56. 136^{ab}	2827^{cd}	57. 49½^{cd}
40. 124^{a}	56. 136^{c}	2828^{a}	57. 49½^{a}
40. 124^{bc}	56. 136^{d}–137^{a}	2828^{bc}	—
40. 124^{d}	56. 137^{b}	2828^{d}	57. 49½^{b}
534*	56. 137^{cd}–138	2829–2830^{ab}	57. 50, 51 †
40. 125^{abcd}	56. 139	2830^{cd}–2831^{ab}	—

† For Madras ed., adhy. 57. 1–35½ and adhy. 58–61, see p. *viii–x*.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
40. 125^{ef}–128^{cd}	56. 140–143^{ab}	2831^{cd}–2834	—
40. 128^{ef}–130	56. 143^{cd}–145	2835–2837^{ab}	—
535*	56. 146–147	2837^{cd}–2838, 2839	—
App. I, 16	† 58. 1–43	† 2857–2899	—
41. 1	58. 44	2900	—
41. 2–3^{cd}	58. 45–46	2901–2902	[62. 4½^{cd}, 5½, 6
41. 3^{ef}	58. 47^{ab}	2903^{ab}	62. 7^{ab}
41. 4–5	58. 47^{cd}–49^{ab}	2903^{cd}–2905^{ab}	62. 7^{cd}–8, 8½] ¶
536*	58. 49^{cd}	2905^{cd}	—
41. 6^{ab}	58. 50^{ab}	2906^{ab}	—
41. 6^{cd}–7	58. 50^{cd}–51	2906^{cd}–2907	[62. 13, 13½] ¶
537*	58. 52	2908	63. 42
42. 1–6^{ef}	59. 1–7^{ab}	2909–2915^{ab}	62. 14½–20½^{ab}
538*	—	—	62. 20½^{cd}
42. 7–8^{ab}	59. 7^{cd}–8	2915^{cd}–2916	62. 21½–22½^{ab}
539*	—	—	62. 22½^{cd}
42. 8^{cdef}–10^{cd}	59. 9–11	2917–2919	62. 23½–25½
42. 10^{ef}–11^{cd}	59. 12	2920	62. 26, 27^{ab}
540*	59. 13^{ab}	2921^{ab}	—
42. 11^{cd}–18	59. 13^{cd}–20	2921^{cd}–2928	62. 27^{cd}–34
541*	—	—	62. 35^{ab}
42. 19^{ab}	59. 21^{ab}	2929^{ab}	62. 35^{cd}
542*	—	—	62. 35½
42. 19^{cd}–20^{ab}	59. 21^{cd}–22^{ab}	2929^{cd}–2930^{ab}	62. 36, 37^{ab}
42. 20^{cdef}	59. 22^{cd}–23^{ab}	2930^{cd}–2931^{ab}	—
543*(subst., 20^{cdef})	—	—	62. 37^{cd}–38^{ab}
544*	—	—	62. 38^{cd}
42. 21$^{ab cdef}$	59. 23^{cd}–24	2931^{cd}–2932	62. 39^{ab}–40
545*	59. 25	2933	62. 41
42. 22^{abcdef}	59. 26–27^{ab}	2934–2935^{ab}	62. 42–43^{ab}
546*	—	—	—
547*	—	—	62. 43^{cd}
42. 23^{abcdef}–24	59. 27^{cd}–29	2935^{cd}–2937	62. 44–46^{ab}
548*	—	—	—
42. 25	59. 30	2938	62. 46^{cd}, 46½
42. 26^{abcdef}	59. 31–32^{ab}	2939–2940^{ab}	63. ½, 1½
549*	—	—	63. 2½

† Bom. 57. 1-17 = Cal. 2840-2856 = App. I. 14 (p. xxx).

¶ See p. x.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
42. 27–32^{cd}	59. 32^{cd}–38^{ab}	2940^{cd}–2946^{ab}	63. 3½–6½, 7, 8–9
550*	—	—	63. 10^{ab}
42. 32^{ef}–33^{ab}	59. 38^{cd}–39^{ab}	2946^{cd}–2947^{ab}	63. 10^{cd}–11^{ab}
551*	—	—	63. 11^{cd}
42. 33^{cdef}–34^{ab}	59. 39^{cd}–40	2947^{cd}–2948	63. 12–13^{ab}
552*	—	—	—
42. 34^{cd}	59. 41^{ab}	2949^{ab}	63. 13^{cd}
553*	—	—	—
42. 35–36^{abcde}	59. 41^{cd}–43^{abc}	2949^{cd}–2951^{abc}	63. 14–16^{a}
554*	—	—	63. 16^{bc}
42. 36^{f}–37^{cd}	59. 43^{d}–44	2951^{d}–2952	63. 16^{d}–17
42. 37^{ef}–38	59. 45–46^{ab}	2953–2954^{ab}	63. 17½, 18½
555*	—	—	63. 19
42. 39	59. 46^{cd}–47^{ab}	2954^{cd}–2955^{ab}	63. 20
42. 40^{abcd}	59. 47^{cd}–48^{ab}	2955^{cd}–2956^{ab}	—
556*(subst., 40^{abcd})	—	—	63. 21, 22^{ab}
42. 40^{ef}–47^{ab}	59. 48^{cd}–55^{ab}	2956^{cd}–2963^{ab}	63. 22^{cd}–29^{ab}
557*	59. 55^{cd}	2963^{cd}	63. 29^{cd}
42. 47^{cdef}–50^{cd}	59. 56–59	2964–2967	63. 29½, 30, 31–33
42. 50^{ef}–52^{cd}	59. 60–62^{ab}	2968–2970^{ab}	63. 33½, 34½, 38½
42. 52^{ef}–55	59. 62^{cd}–65	2970^{cd}–2973	63. 39, 35½–37½
42. 56–57	59. 66–67	2974–2975 ‡	63. 39½, 40, 41
558*	—	—	† 66. 1, 1½
559*	—	—	—
43. 1–17	60. 1–17	2977–2993	66. 2½–18½
560*, 561*	—	—	—
562*	60. 18	2994	66. 19½
43. 18–20	60. 19–21	2995–2997	66. 20½–22½
563*	—	—	—
43. 21^{abcd}	60. 22	2998	66. 23½
43. 21^{ef}–22^{cd}	60. 23–24^{ab}	2999–3000^{ab}	67. 1–2^{ab}
43. 22^{ef}–26^{ab}	60. 24^{cd}–28^{ab}	3000^{cd}–3004^{ab}	67. 2^{cd}–6^{ab}
564*	—	—	—
43. 26^{cd}–34	60. 28^{cd}–36	3004^{cd}–3012	67. 6^{cd}–13, 13½, 14½^{ab}
43. 35^{ab}	60. 37^{ab}	3013^{ab}	—
565* (subst., 35^{ab})	—	—	67. 14½^{cd}
43. 35^{cd}–37	60. 37^{cd}–39	3013^{cd}–3015	67. 15, 16, 16½, 17

‡ Colophon wrongly counted as 2976.

† See p. *x*, *xi* for adhy. 64, 65.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
566*	—	—	—
43. $38–42^{ab}$	60. $40–44^{ab}$	$3016–3020^{ab}$	67. $18–22^{ab}$
567*	60. 44^{cd}	3020^{cd}	67. 22^{cd}
43. 42^{cd}	60. 45^{ab}	3021^{ab}	67. $22\frac{1}{2}$
568*, 569*, 570*	—	—	67. $23\frac{1}{2}$, $24\frac{1}{2}^{ab}$, $24\frac{1}{2}^{cd}$
43. 43^{ab}	60. 45^{cd}	3021^{cd}	—
571* (subst., 43^{ab})	—	—	67. $26\frac{1}{2}^{ab}$
43. $43^{cd}–44$	60. $46–47^{ab}$	$3022–3023^{ab}$	67. $26\frac{1}{2}^{cd}–27\frac{1}{2}$
572*	60. $47^{cd}–48^{ab}$	$3023^{cd}–3024^{ab}$	67. 33
573*	60. 48^{cd}	—	67. $33\frac{1}{2}$
574*	60. 49	$3024^{cd}–3025^{ab}$	—
43. 45	60. 50^{abcd}	$3025^{cd}–3026^{ab}$	67. $25\frac{1}{2}^{cdab}$
575*	—	—	—
43. $46–48^{ef}$	60. $50^{ef}–53$	$3026^{cd}–3029$	67. $28\frac{1}{2}–30\frac{1}{2}$, 31
576*	60. 54	—	67. 32
43. 49	60. 55	3030	67. $34\frac{1}{2}$
577*	—	—	—
43. $50^{abcdef}–63$	60. $56–70^{ab}$	$3031–3045^{ab}$	67. $35\frac{1}{2}$, 36, 37–49
578*	60. $70^{cd}–72^{ab}$	$3045^{cd}–3047^{ab}$	—
43. 64^{ab}	60. 72^{cd}	3047^{cd}	67. 50^{ab}
579*	—	—	—
580*	—	—	67. 50^{cd}
43. 64^{cd}	60. 73^{ab}	3048^{ab}	—
43. 65	60. $73^{cd}–74^{ab}$	$3048^{cd}–3049^{ab}$	—
581* (subst., 65)	—	—	67. 51
43. 66^{abcd}	60. $74^{cd}–75^{ab}$	$3049^{cd}–3050^{ab}$	67. 52
582*	60. $75^{cd}–76^{ab}$	$3050^{cd}–3051^{ab}$	—
583*	—	—	67. 53^{ab}
43. 66^{ef}	60. 76^{cd}	3051^{cd}	67. 53^{cd}
584*	60. 77^{ab}	3052^{ab}	—
43. 67	60. $77^{cd}–78^{ab}$	$3052^{cd}–3053^{ab}$	67. 54
585* (subst., 67^{ab})	—	—	—
586* (subst., 67)	—	—	—
43. 68	60. $78^{cd}–79^{ab}$	$3053^{cd}–3054^{ab}$	67. 55
587*	—	—	67. 56, 57
43. $69–72^{cd}$	60. $79^{cd}–83^{ab}$	$3054^{cd}–3058^{ab}$	67. 58–61
43. $72^{ef}–73^{cd}$	60. $83^{cd}–84$	$3058^{cd}–3059$	67. $61\frac{1}{2}$, $62\frac{1}{2}$
43. $73^{ef}–75$	60. $85–86^{ef}$	3060–3061, 3062	67. 63, 64–65

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
588*	60. 87, 88	—	67. 66–67
589*	—	—	67. $67\frac{1}{2}$, $68\frac{1}{2}$, 69
590*	60. 89^{ab}	—	67. 70^{ab}
43. 76–77^{ab}	60. 89^{cd}–90	3063–3064^{ab}	67. 70^{cd}, $70\frac{1}{2}$, $71\frac{1}{2}^{ab}$
591*	60. 91^{ab}	3064^{cd}	—
43. 77^{cd}	60. 91^{cd}	3065^{ab}	—
592* (subst., 77^{cd})	—	—	67. $71\frac{1}{2}^{cd}$
593* („ „)	—	—	—
594*	—	—	67. $72\frac{1}{2}$–$73\frac{1}{2}$
43. 78	60. 92	3065^{cd}, 3066	67. $74\frac{1}{2}$
44. 1–2^{ab}	61. 1–2^{ab}	3067–3068^{ab}	68. 1–2^{ab}
595*	—	—	68. 2^{cd}–3, $3\frac{1}{2}$, $4\frac{1}{2}^{ab}$
44. 2^{cd}	61. 2^{cd}	3068^{cd}	68. $4\frac{1}{2}^{cd}$
596*	—	—	68. 5
44. 3	61. 3	3069	68. 6
597*	—	—	68. 7–8^{ab}
44. 4–13	61. 4–13	3070–3079	68. 8^{cd}, $8\frac{1}{2}$, $9\frac{1}{2}$–$17\frac{1}{2}$
44. 14	61. 14	3080	—
598* (subst., 14)	—	—	68. $18\frac{1}{2}$
44. 15–21^{ab}	61. 15–21^{ab}	3081–3087^{ab}	68. $19\frac{1}{2}$–$25\frac{1}{2}^{ab}$
599*	—	—	68. $25\frac{1}{2}^{cd}$
44. 21^{cd}–27	61. 21^{cd}–27	3087^{cd}–3093	68. 26, 27–32
600*	—	—	68. 33^{ab}
44. 28–32	61. 28–32	3094–3098	68. 33^{cd}, $33\frac{1}{2}$, $34\frac{1}{2}$–$37\frac{1}{2}$
601*	61. 33–34	3099–3100	68. $38\frac{1}{2}$; 69. 1
44. 33–38^{cd}	61. 35–40	3101–3106	69. 2–7
602*	—	—	69. 8^{ab}
44. 38^{ef}	61. 41^{ab}	3107^{ab}	69. 8^{cd}
603*	—	—	69. 9^{ab}
44. 39–40^{ab}	61. 41^{cd}–42	3107^{cd}–3108	69. 9^{cd}, $9\frac{1}{2}$, $10\frac{1}{2}^{ab}$
604*	—	—	69. $10\frac{1}{2}^{cd}$
44. 40^{cdef}–41^{ab}	61. 43–44^{ab}	3109–3110^{ab}	69. $11\frac{1}{2}^{ab}$, $12\frac{1}{2}^{cd}$, $13\frac{1}{3}^{ab}$
605*	—	—	69. $13\frac{1}{2}^{cd}$
44. 41^{cd}	61. 44^{cd}	3110^{cd}	69. 14
606*	—	—	—
44. 42–43^{ab}	61. 45–46^{ab}	3111–3112^{ab}	69. 15–16^{ab}
607*	—	—	—
44. 43^{cd}–44^{cd}	61. 46^{cd}–47	3112^{cd}–3113	69. 16^{cd}–17

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
44. 44^{ef}–45^{cd}	61. 48–49^{ab}	3114–3115^{ab}	69. $17\frac{1}{2}$, $18\frac{1}{2}$
44. 45^{ef}	61. 49^{cd}	3115^{cd}	—
608* (subst., 45^{ef})	—	—	69. 19
44. 46–48^{ef}	61. 50–53^{ab}	3116–3119^{ab}	69. 20–21, $21\frac{1}{2}$, $22\frac{1}{2}$
609*	—	—	—
44. 49^{abcdef}–51^{ab}	61. 53^{cd}–56^{ab}	3119^{cd}–3122^{ab}	69. $23\frac{1}{2}$–$25\frac{1}{2}$
44. 51^{cd}–52^{ab}	61. 56^{cd}–57^{ab}	3122^{cd}–3123^{ab}	69. 26, 27^{ab}
44. 52^{cd}	61. 57^{cd}	3123^{cd}	69. 27^{cd} (= $11\frac{1}{2}^{cd}$)
44. 53^{ab}	61. 58^{ab}	3124^{ab}	69. 28^{ab} (= $12\frac{1}{2}^{ab}$)
44. 53^{cd}–55^{ab}	61. 58^{cd}–60^{ab}	3124^{cd}–3126^{ab}	69. 28^{cd}–30^{ab}
44. 55^{cd}	—	—	69. 30^{cd}
610* (subst., 55^{cd})	61. 60^{cd}	3126^{cd}	—
App. I, 17	61. 61–74^{ef}	3127–3140, 3141	—
App. I, 18, 1–11	62. 1–6^{ab}	3142–3147^{ab}	—
,, 12–67	62. 6^{cd}–33, 34	3147^{cd}–3174, 3175	70. 4–25
,, 68–143	63. 1–37^{ef}	3176–3213, 3214	71. 1–$39\frac{1}{2}$
611*	—	—	70. 1–2
612*, 613*	—	—	—
614*, 615*	—	—	70. 3
45. 1–9	64. 1–9	3215–3223	72. 1–9
616*	64. 10^{ab}	3224^{ab}	—
617*	64. 10^{cd}–14^{ab}	3224^{cd}–3228^{ab}	—
45. 10–11^{ab}	64. 14^{cd}–15	3228^{cd}–3229	72. 10–11^{ab}
618*	64. 16	3230	—
45. 11^{cd}–13^{ab}	64. 17–18	3231–3232	72. 11^{cd}–13^{ab}
619*	64. 19–20^{ab}	3233–3234^{ab}	—
45. 13^{cd}	—	—	72. 13^{cd}
620* (subst., 13^{cd})	64. 20^{cd}	3234^{cd}	—
45. 14^{a}	64. 21^{a}	3235^{a}	72. 14^{a}
45. 14^{bcd}	—	—	72. 14^{bcd}
621* (subst., 14^{bcd})	64. 21^{bcd}	3235^{bcd}	—
45. 15	64. 22	3236	72. 15
622*	64. 23–27	3237–3241	—
45. 16^{ab}	—	—	72. 16^{ab}
623* (subst., 16^{ab})	64. 28^{ab}	3242^{ab}	—
45. 16^{cd}–17^{ab}	64. 28^{cd}–29^{ab}	3242^{cd}–3243^{ab}	72. 16^{cd}, $16\frac{1}{2}$
45. 17^{cd}–18	64. 29^{cd}–30	3243^{cd}–3244	72. $17\frac{1}{2}$–$18\frac{1}{2}^{ab}$
624*	—	—	72. $18\frac{1}{2}^{cd}$

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
625*	64. 31^{ab}	3245^{ab}	—
45. 19^{ab}	—	—	72. $19\frac{1}{2}^{ab}$
45. 19^{cd}–24	64. 31^{cd}–36	3245^{cd}–3250	72. $19\frac{1}{2}^{cd}$–$24\frac{1}{2}$
45. 25^{ab}	64. 37^{ab}	—	72. $25\frac{1}{2}^{ab}$
45. 25^{cd}–28^{ab}	64. 37^{cd}–40^{ab}	3251–3253	72. $25\frac{1}{2}^{cd}$–$27\frac{1}{2}$, 28
45. 28^{cd}–32^{cd}	64. 40^{cd}–44	3254–3258^{ab}	72. 29, $29\frac{1}{2}$–$32\frac{1}{2}$
45. 32^{ef}–33^{cd}	64. 45–46^{ab}	3258^{cd}–3259	72. 33, 34
45. 33^{ef}–41^{cd}	64. 46^{cd}–54	3260–3268^{ab}	72. 35, $35\frac{1}{2}$, $36\frac{1}{2}$–$42\frac{1}{2}$
45. 41^{ef}–42^{cd}	64. 55–56^{ab}	3268^{cd}–3269	72. 43, 44
45. 42^{ef}–44^{cd}	64. 56^{cd}–58	3270–3272^{ab}	72. $44\frac{1}{2}$, $45\frac{1}{2}$–$46\frac{1}{2}$
626*	64. 59^{cd}	3273^{ab}	72. 48^{ab}
45. 44^{ef}	64. 59^{ab}	3272^{cd}	72. 47
627*	—	—	—
45. 45–49	64. 60–64	3273^{cd}–3278^{ab}	72. 48^{cd}, $48\frac{1}{2}$, $49\frac{1}{2}$–$52\frac{1}{2}$
628*, 629*	64. 65–66	3278^{cd}–3280^{ab}	—
630*	—	—	—
631*	—	—	72. $53\frac{1}{2}$
45. 50^{ab}	64. 67^{ab}	3280^{cd}	—
632* (subst., 50^{ab})	—	—	73. 1^{ab}
633*	—	—	73. 1^{cd}–2
45. 50^{cd}	64. 67^{cd}	3281^{ab}	—
634* (subst., 50^{cd})	—	—	73. 3^{ab}
635*	—	—	73. 3^{cd}, $3\frac{1}{2}$
45. 51	—	—	73. $4\frac{1}{2}$
45. 52^{ab}	64. 68^{ab}	3281^{cd}	73. $5\frac{1}{2}^{ab}$
636*	—	—	73. $5\frac{1}{2}^{cd}$, 6, 7^{ab}
45. 52^{cd}–54	64. 68^{cd}–70	3282–3283, 3284	73. 7^{cd}–9
45. 55–65^{ab}	65. 1–11^{ab}	3285–3295^{ab}	73. 10–20^{ab}
637*	65. 11^{cd}–12^{cd}	3295^{cd}–3296	—
45. 65^{cd}	65. 12^{ef}	3297	73. 20^{cd}
638*	—	—	73. 21^{ab}
45. 66	65. 13	3298	73. 21^{cd}, $21\frac{1}{2}$
639*	—	—	73. 22
45. 67–69	65. 14–16	3299–3301	73. $22\frac{1}{2}$, 23, 24–25
640*	—	—	—
45. 70	65. 17	3302	73. 26
641*	—	—	—
642*	—	—	73. 27, $27\frac{1}{2}$

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
45. 71–73^{a}	65. 18–20^{a}	3303–3305^{a}	73. $28\frac{1}{2}$–$29\frac{1}{2}$, † 30^{a}
643*	—	—	73. † 30^{b}, 31^{a}
45. 73^{bcd}	65. 20^{bcd}	3305^{bcd}	73. 31^{bcd}
644*	65. 21^{ab}	3306^{ab}	—
645*	—	—	—
646*	65. 21^{cd}	3306^{cd}	—
46. 1–2	65. 22–23	3307–3308	74. 1–2 ‡
46. 3–5	66. 1–3	3309–3311	74. $3\frac{1}{2}$–$5\frac{1}{2}$
46. 6^{ab}	66. 4^{ab}	3312^{ab}	—
647* (subst., 6^{ab})	—	—	74. $6\frac{1}{2}^{ab}$
648*	66. 4^{cd}	3312^{cd}	—
46. 6^{cd}–9^{cd}	66. 5–8^{ab}	3313–3316^{ab}	74. $6\frac{1}{2}^{cd}$–$9\frac{1}{2}$
46. 9^{ef}–10^{ab}	66. 8^{cd}–9^{ab}	3316^{cd}–3317^{ab}	74. $10\frac{1}{2}$
649*	—	—	74. 11
46. 10^{cd}–13	66. 9^{cd}–12	3317^{cd}–3320	74. 12–13, $13\frac{1}{2}$, $14\frac{1}{2}$
46. 14	66. 13	3321	74. 15, $15\frac{1}{2}$
46. 15^{ab}	66. 14^{ab}	3322^{ab}	74. 25
46. 15^{cd}–16	66. 14^{cd}–15	3322^{cd}–3323	74. $16\frac{1}{2}$–$17\frac{1}{2}^{ab}$
650*	—	—	—
46. 17–20^{ab}	66. 16–19^{ab}	3324–3327^{ab}	74. $17\frac{1}{2}^{cd}$, 18, 19–21^{ab}
46. 20^{cd}	66. 19^{cd}	3327^{cd}	74. 21^{cd} (± $23\frac{1}{2}$)
46. 21–22	66. 20–21	3328–3329	74. 22 (± $24\frac{1}{2}$), 23
46. 23–31^{ab}	66. 22–30^{ab}	3330–3338^{ab}	74. 26–34^{ab}
46. 31^{cd}	66. 30^{cd}	3338^{cd}	—
651* (subst., 31^{cd})	—	—	74. 34^{cd}
46. 32–37	66. 31–36	3339–3344	74. 35–40
652*	—	—	74. 41–42
46. 38	66. 37	3345	—
653* (subst., 38)	—	—	74. 43
46. 39–40^{a}	66. 38–39^{a}	3346–3347^{a}	74. 44–45^{a}
654*	—	—	—
46. 40^{b}–45	66. 39^{b}–44	3347^{b}–3352	74. 45^{b}–50
46. 46	66. 45	3353	—
655* (subst., 46)	—	—	74. 51
656*, 1–10	—	—	74. 52, $52\frac{1}{2}$, $53\frac{1}{2}$
656*, 11–18	—	—	74. 54, 55, $55\frac{1}{2}$
46. 47	66. 46	3354	74. $56\frac{1}{2}$

† 73. 30^{ab} is one-line stanza.

‡ 74. $2\frac{1}{2}$ not recorded in any MS. of the Crit. App.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
657*	—	—	74. $57\frac{1}{2}$
46. 48	66. 47	3355	74. $58\frac{1}{2}$
658*	66. 48	3356	—
47. 1	67. 1	3357	75. 1
659*	—	—	75. 2–3
47. 2	67. 2	3358	75. 4
47. 3	67. 3	3359	—
660* (subst., 3)	—	—	75. 5
661*	—	—	75. 6–8^{ab}
662*	67. 4–6	3360–3362	—
47. 4	67. 7	3363	75. 11
47. 5	67. 8	3364	—
663* (subst., 5)	—	—	75. 8^{cd}–9^{ab}
664*	—	—	75. 9^{cd}–10
665*	67. 9^{ab}	3365^{ab}	—
47. 6^{ab}	67. 9^{cd}	3365^{cd}	75. 12^{ab}
47. 6^{cd}	67. 10^{ab}	3366^{ab}	—
666* (subst., 6^{cd})	—	—	75. 12^{cd}
667*	67. 10^{cd}	3366^{cd}	—
47. 7	67. 11	3367	—
668* (subst., 7)	—	—	75. 13
47. 8–9	67. 12–13	3368–3369	75. 14–15
47. 10	67. 20^{cd}, 14^{ab}	3376^{cd}, 3370^{ab}	75. 18^{ab}, 16^{ab}
App. I, 19	67. 14^{cd}–18	3370^{cd}–3374	—
669*	—	—	75. 16^{cd}
47. 11	67. 20^{ab}, 21^{ab}	3376^{ab}, 3377^{ab}	75. 17^{cd}, 18^{cd}
670*	—	—	75. 19
47. 12^{ab}	67. 19^{ab}	3375^{ab}	75. 20^{ab}
671*	—	—	75. 20^{cd}, $20\frac{1}{2}$
47. 12^{cd}	67. 19^{cd}	3375^{cd}	75. 17^{ab}
47. 13–14	67. 21^{cd}–22, 23	3377^{cd}–3378, 3379	75. $21\frac{1}{2}$, 22, $22\frac{1}{2}$
48. 1	68. 1	3380	76. 1
672*	68. 2^{ab}	3381^{ab}	—
673*, 1–2	68. 2^{cd}	3381^{cd}	—
674*	—	—	—
673*, 3–4	68. 3^{ab}	3382^{ab}	—
675*, 676*	68. 3^{cd}–4	3382^{cd}–3383	—
677*	—	—	76. $1\frac{1}{2}$, $2\frac{1}{2}$–$4\frac{1}{2}$

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
48. 2–3	68. 5–6	3384–3385	76. $5\frac{1}{2}$–$6\frac{1}{2}$
48. 4	68. 7	3386	—
678* (subst., 4)	—	—	76. $7\frac{1}{2}$
48. 5	68. 8	3387	—
679* (subst., 5)	—	—	76. $8\frac{1}{2}$
680*	68. 9	3388	—
48. 6^{ab}	68. 10^{ab}	3389^{ab}	76. $9\frac{1}{2}^{ab}$
48. 6^{cd}	68. 10^{cd}	3389^{cd}	—
681* (subst., 6^{cd})	—	—	76. $9\frac{1}{2}^{cd}$
48. 7^{abc}	68. 11^{abc}	3390^{abc}	76. $10\frac{1}{2}^{abc}$
682*	—	—	76. $10\frac{1}{2}^{d}$, $11\frac{1}{2}^{a}$
48. 7^{d}–9	68. 11^{d}–13	3390^{d}–3392	76. $11\frac{1}{2}^{bcd}$, 12, 13
48. 10–12	68. 14–16	3393–3395	76. $13\frac{1}{2}$, 14, 15–16
48. 13^{abcdef}	68. 25–26^{ab}	3396–3397^{ab}	76. 17, $17\frac{1}{2}$ (± 32)
App. I, 20, 1–18	68. 17–21^{ab}	—	76. $18\frac{1}{2}$–$21\frac{1}{2}$, 22
„ 19–28	—	—	76. 23–24, $24\frac{1}{2}$
„ 29–34	68. 21^{cdef}–22^{ab}	—	76. $25\frac{1}{2}$–$26\frac{1}{2}^{ab}$
„ 35–44	—	—	76. $26\frac{1}{2}^{cd}$–$28\frac{1}{2}$
„ 45–54	68. 22^{cd}–24	—	76. 29, 30–31
48. 14	68. 26^{cd}–27^{ab}	3397^{cd}–3398^{ab}	76. 33
683*, 684*	68. 27^{cd}–29^{ab}	3398^{cd}–3400^{ab}	—
685*	—	—	—
48. 15	68. 29^{cd}–30^{ab}	3400^{cd}–3401^{ab}	76. 34
686*	68. 30^{cdef}	3401^{cd}, 3402	—
49. 1–6^{ab}	69. 1–6^{ab}	3403–3408^{ab}	77. 1–6^{ab}
687*	69. 6^{cd}	3408^{cd}	—
49. 6^{cd}–9	69. 7–10^{ab}	3409–3412^{ab}	77. 6^{cd}–9
688*	—	—	77. $9\frac{1}{2}$
49. 10–11^{cd}	69. 10^{cd}–12^{ab}	3412^{cd}–3414^{ab}	77. $10\frac{1}{2}$–$11\frac{1}{2}$
49. 11^{ef}–13^{cd}	69. 12^{cd}–14	3414^{cd}–3416	77. $12\frac{1}{2}$, 13, 14
689*	—	—	77. 15^{ab}
49. 13^{ef}	69. 15^{ab}	3417	77. 15^{cd}
690*	69. 15^{cd}	3418	77. $15\frac{1}{2}$
49. 14^{abcdef}	69. 16–17^{ab}	3419–3420^{ab}	77. $16\frac{1}{2}$, 17
691*	69. 17^{cd}	3420^{cd}	—
49. 15–22^{abcde}	69. 18–26^{a}	3421–3429^{a}	77. 18–25, $25\frac{1}{2}^{a}$ †
692*	69. 26^{bcd}	3429^{bcd}	—

† 77. $25\frac{1}{2}^{ab}$ is one-line stanza.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
49. 22^{f}	—	—	77. 25½^{b} †
49. 23–26^{ab}	69. 27–30^{ab}	3430–3433^{ab}	77. 26½–29½^{ab}
693*	—	—	77. 29½^{cd}
49. 26^{cd}–27	69. 30^{cd}–31	3433^{cd}–3434	77. 30, 31
49. 28^{ab}, 28^{cd}	69. 32^{ab}, 34^{ab}	—	77. 32^{ab}, 34^{ab}
49. 29^{ab}	—	—	77. 33^{ab}
49. 29^{cd}	69. 32^{cd} (= 34^{cd})	3435^{ab} (± 3435^{cd})	77. 32^{cd} (=33^{cd}, =34^{cd})
694*	69. 33	3436	—
49. 30^{ab}	69. 34^{ef}	3437^{ab}	77. 35^{ab}
695*	69. 35^{ab}	—	—
49. 30^{cd}–44^{ef}	69. 35^{cd}–50^{ab}	3437^{cd}–3452^{ab}	77. 35^{cd}–48, 48½, 49½
49. 45^{ab}	69. 50^{cd}	3452^{cd}	—
696* (subst., 45^{ab})	—	—	77. 50
49. 45^{cd}	69. 51^{ab}	3453^{ab}	77. 50½
697*	69. 51^{cd}	3453^{cd}	—
49. 45^{ef}–46^{cd}	69. 52–53^{ab}	3454–3455^{ab}	77. 51, 52
49. 46^{ef}–48^{ab}	69. 53^{cd}–55^{ab}	3455^{cd}–3457^{ab}	77. 53, 53½–54½^{ab}
49. 48^{cd}	69. 55^{cd}	3457^{cd}	77. 54½^{cd} (± 55½^{cd})
698*,1 (subst., 48^{cd})	—	—	—
49. 49^{ab}	69. 56^{ab}	3458^{ab}	77. 55½^{ab} (± 56½^{ab})
698*,2 (subst., 49^{ab})	—	—	—
49. 49^{cd}	69. 56^{cd}	3458^{cd}	77. 57½^{cd}
699*	—	—	—
700*	69. 57	3459	77. 56½^{cd} (= 58), 57½^{ab}
49. 50	69. 58	3460	77. 59
49. 51	69. 59	3461	77. 60^{ab} (= 61½^{ab}), 60^{cd}
49. 52	69. 60	3462	77. 60½, 61½^{cd}
701*	69. 61	3463	—
702*	—	—	—
49. 53^{abcdef}	69. 62–63^{ab}	3464–3465^{ab}	77. 62½–63½^{ab}
703*	—	—	77. 63½^{cd}
49. 54–55^{cd}	69. 63^{cd}–65^{ab}	3465^{cd}–3467^{ab}	77. 64½–65½
49. 55^{ef}–56^{ab}	69. 65^{cd}–66^{ab}	3467^{cd}–3468^{ab}	77. 66, 67^{ab}
704*	69. 66^{cd}	3468^{cd}	—
49. 56^{cd}–60^{cd}	69. 67–71^{ab}	3469, 3470–3473	77. 67^{cd}–71
49. 60^{ef}–63^{ab}	69. 71^{cd}–74^{ab}	3474, 3475–3477^{ab}	77. 71½, 72½–74½^{ab}
705*	—	—	—

†: 77. 25½^{ab} is one-line stanza.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
706*	69. 74^{cd}	3477^{cd}	—
49. 63^{cdef}	69. 75	3478	77. $74\frac{1}{2}^{cd}$, 75
707*	—	—	—
49. 64^{a}	69. 76^{a}	3479^{a}	77. 76^{a}
708*	—	—	—
49. 64^{b}	69. 76^{b}	3479^{b}	77. 76^{b}
709*	69. 76^{cd}–78	3479^{cd}–3481	—
710*	—	—	—
49. 64^{cd}–65^{ab}	69. 79	3482	77. 76^{cd}, $76\frac{1}{2}$
711*, 712*	69. 80–81^{ab}	3483–3484^{ab}	77. $77\frac{1}{2}$–$78\frac{1}{2}^{ab}$
49. 65^{cd}–66	69. 81^{cd}–82	3484^{cd}–3485	77. $78\frac{1}{2}^{cd}$–$79\frac{1}{2}$
713*, 714*	—	—	77. $81\frac{1}{2}^{cd}$, $80\frac{1}{2}$
49. 67^{ab}	69. 83^{ab}	3486^{ab}	77. $81\frac{1}{2}^{ab}$ (= $82\frac{1}{2}^{ab}$)
49. 67^{cd}	69. 83^{cd}	3486^{cd}	77. $82\frac{1}{2}^{cd}$ (= $85\frac{1}{2}^{cd}$)
49. 68–69	69. 84–85	3487–3488	77. $83\frac{1}{2}$–$84\frac{1}{2}$
715*	69. 86	3489	77. $85\frac{1}{2}^{ab}$, 86
49. 70–71	69. 87–88	3490–3491	77. 87–88
49. 72–73^{ab}	70. 1–2^{ab}	3492–3493^{ab}	78. 1–2^{ab}
716*	—	—	—
49. 73^{cd}–74^{ab}	70. 2^{cd}–3^{ab}	3493^{cd}–3494^{ab}	78. 2^{cd}–3^{ab}
717*	70. 3^{cd}	3494^{cd}	78. 3^{cd}
49. 74^{cd}	70. 4^{ab}	3495^{ab}	78. 5^{ab}
718*	70. 4^{cd}	3495^{cd}	78. 5^{cd} (= 8^{cd})
49. 75–77	70. 5–7	3496–3498	78. 4, 7, 8^{ab}, $8\frac{1}{2}$
49. 78–80	70. 8–10	3499–3501	78. 6, $9\frac{1}{2}$–$10\frac{1}{2}$
719*	70. 11^{ab}	3502^{ab}	78. $11\frac{1}{2}^{ab}$
720*	70. 11^{cd}	3502^{cd}	—
721*	—	—	—
722*	—	—	78. $11\frac{1}{2}^{cd}$
App. I, 21	—	—	78. $12\frac{1}{2}$–$17\frac{1}{2}$
49. 81	70. 12	3503	78. $18\frac{1}{2}$(=$26\frac{1}{2}^{cd}$–$27\frac{1}{2}^{ab}$)
49. 82–84	70. 13–15	3504–3506	78. $27\frac{1}{2}^{cd}$–$30\frac{1}{2}^{ab}$
App. I, 22	—	—	78. $19\frac{1}{2}$–$26\frac{1}{2}^{ab}$
723*, 724*	—	—	78. $30\frac{1}{2}^{cd}$–$32\frac{1}{2}^{ab}$
49. 85–86	70. 16–17	3507–3508	78. $32\frac{1}{2}^{cd}$–$34\frac{1}{2}^{ab}$
725*	70. 18–20	3509–3511	—
49. 87–88^{ab}	70. 21–22^{ab}	3512–3513^{ab}	78. $34\frac{1}{2}^{cd}$, $35\frac{1}{2}$, $36\frac{1}{2}^{ab}$
726*	70. 22^{cd}	3513^{cd}	78. $36\frac{1}{2}^{cd}$

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
49. 88^{cd}	70. 23^{ab}	3514^{ab}	—
727* (subst., 88^{cd})	—	—	78. 37
728*	—	—	—
49. 89–91^{ab}	70. 23^{cd}–25	3514^{cd}–3516	78. 38, $38\frac{1}{2}$, 39, $39\frac{1}{2}$
729*	70. 26–28	3517–3519	—
49. 91^{cd}–97	70. 29–35^{ab}	3520–3526^{ab}	78. 40, 41–46
730*	70. 35^{cd}–36^{ab}	3526^{cd}–3527^{ab}	—
49. 98^{ab}	70. 36^{cd} ($= 38^{ab}$)	3527^{cd} ($= 3529^{ab}$)	78. 47^{ab}
731*	70. 38^{cd}–39^{ab}	3529^{cd}–3530^{ab}	—
49. 98^{cd}	70. 37^{ab}	3528^{ab}	78. 50^{cd}
732*	70. 37^{cd}	3528^{cd}	—
49. 98^{ef}–99^{ab}	70. 39^{cd}–40^{ab}	3530^{cd}–3531^{ab}	78. 47^{cd}, 48^{cd}
49. 99^{cd}–100^{ab}	70. 41	3532	78. 49
49. 100^{cdef}	70. 42^{ab}, 40^{cd}	3533^{ab}, 3531^{cd}	78. 48^{ab}, 50^{ab}
49. 101–106	70. 42^{cd}–47, 48	3533^{cd}–3538, 3539	79. 1–6
49. 107–109^{cd}	70. 49^{abcdef}–51^{ab}	3540–3542	79. 7–9
49. 109^{ef}–112^{cd}	70. 51^{cd}–54	3543–3546^{ab}	79. 10–13^{ab}
49. 112^{ef}–113^{cd}	70. 55–56^{ab}	3546^{cd}–3547	79. 13^{cd}–14
49. 113^{ef}–114^{cd}	70. 56^{cd}–57	3548–3549^{ab}	79. $14\frac{1}{2}$, $15\frac{1}{2}$
49. 114^{ef}–116	70. 58–59, 60	3549^{cd}–3551	79. 16, 17–18
733*	71. 1	3552	—
50. 1–2^{cd}	71. 2–3	3553–3554	80. 1, $1\frac{1}{2}$, $2\frac{1}{2}^{ab}$
50. 2^{ef}–3^{cd}	71. 4–5^{ab}	3555–3556^{ab}	80. $2\frac{1}{2}^{cd}$–$3\frac{1}{2}$
50. 3^{ef}–9	71. 5^{cd}–11	3556^{cd}–3562	80. 4, 5–10
50. 10–14	71. 12–16^{cd}	3563–3567	80. $10\frac{1}{2}$, 11, 12–15
734*	71. 16^{ef}	3568^{ab}	—
50. 15^{ab}	71. 17^{ab}	3568^{cd}	80. 16^{ab}
50. 15^{cd}	71. 17^{cd}	3569^{ab}	—
735* (subst., 15^{cd})	—	—	80. 16^{cd}
50. 15^{ef}–17	71. 18–20^{ab}	3569^{cd}–3571	80. $16\frac{1}{2}$, $17\frac{1}{2}$–$18\frac{1}{2}$
50. 18^{abcdef}	71. 20^{cd}–21	3572–3573^{ab}	80. 19, 20
736*	—	—	80. $20\frac{1}{2}$
50. 19–20^{cd}	71. 22–23	3573^{cd}–3575^{ab}	80. $21\frac{1}{2}$, 22, 23^{ab}
50. 20^{ef}–22	71. 24–26^{ab}	3575^{cd}–3577	80. 23^{cd}, $23\frac{1}{2}$, 24, 25
737*	—	—	80. $25\frac{1}{2}$
50. 23^{abcdef}–25^{ab}	71. 26^{cd}–29^{ab}	3578–3580	80. $31\frac{1}{2}$, $32\frac{1}{2}$–$34\frac{1}{2}^{ab}$
50. 25^{cd}–34	71. 29^{cd}–38	3581, 3582–3590	80. $34\frac{1}{2}^{cd}$–$43\frac{1}{2}$
738*	71. 39–40	3591–3592	80. 44, 45, $45\frac{1}{2}$

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
739*	—	—	—
50. 35^{ab}	72. 1^{ab}	3593^{ab}	81. 1^{ab}
50. 35^{cd}	72. 1^{cd}	3593^{cd}	(± 80. 25$\frac{1}{2}$)
50. 36	72. 2	3594	80. 26$\frac{1}{2}^{ab}$, 27$\frac{1}{2}^{ab}$
50. 37	72. 3	3595	80. 26$\frac{1}{2}^{cd}$, 27$\frac{1}{2}^{cd}$
740*	72. 4^{ab}	3596^{ab}	—
50. 38^{abcdef}–39	72. 4^{cd}–6	3596^{cd}–3598	80. 28$\frac{1}{2}$, 29, 30
741*	72. 7^{ab}	3599^{ab}	—
50. 40^{ab}	72. 7^{cd}	3599^{cd}	80. 31^{ab}
742*	—	—	80. 31^{cd}
50. 40^{cdef}–42	72. 8–10	3600–3602	81. 1^{cd}, 1$\frac{1}{2}$, 2$\frac{1}{2}$, 3$\frac{1}{2}$
50. 43^{abcdef}–46	72. 11–15^{ab}	3603–3607^{ab}	81. 4, 5–8
743*	—	—	81. 8$\frac{1}{2}$
50. 47	72. 15^{cd}–16^{ab}	3607^{cd}–3608^{ab}	81. 9$\frac{1}{2}$
744*	—	—	81. 10$\frac{1}{2}$
50. 48	72. 16^{cdef}	3608^{cd}, 3609	81. 11$\frac{1}{2}$
50. 49–53^{ab}	72. 17–21^{ab}	3610–3614^{ab}	81. 12$\frac{1}{2}$–16$\frac{1}{2}^{ab}$
50. 53^{cdef}	72. 22^{ab}, 21^{cd}	3615^{ab}, 3614^{cd}	81. 16$\frac{1}{2}^{cd}$–17$\frac{1}{2}^{ab}$
50. 54	72. 22^{cd}–23^{ab}	3615^{cd}–3616^{ab}	81. 17$\frac{1}{2}^{cd}$, 18
745*, 746*	—	—	81. 21, 21$\frac{1}{2}$, 22$\frac{1}{2}$
747*, 1	72. 27^{cd}	3620^{cd}	—
747*, 2–3	72. 28	3621	81. 23$\frac{1}{2}$
748*	—	—	81. 29$\frac{1}{2}$–30$\frac{1}{2}$
50. 55–56	72. 23^{cd}–25^{ab}	3616^{cd}–3618^{ab}	81. 19–20
50. 57	72. 25^{cd}–26^{ab}	3618^{cd}–3619^{ab}	—
50. 58	72. 26^{cd}–27^{ab}	3619^{cd}–3620^{ab}	81. 28$\frac{1}{2}$
50. 59–61	72. 29–31	3622–3624	81. 24$\frac{1}{2}$–26$\frac{1}{2}$
749*	—	—	—
50. 62	72. 32	3625	81. 27$\frac{1}{2}$
50. 63	72. 33	3626	—
750* (subst., 63)	—	—	81. 31$\frac{1}{2}$
50. 64	72. 34	3627	81. 32$\frac{1}{2}$
751*, 752*, 753*	72. 35–36	3628–3629	—
50. 65	72. 37	3630	81. 33$\frac{1}{2}$
754*	72. 38–40	3631–3633	—
51. 1–6^{ab}	73. 1–6^{ab}	3634–3639^{ab}	82. 1–6^{ab}
755*	—	—	82. 6^{cd}
51. 6^{cd}–11^{ab}	73. 6^{cd}–11^{ab}	3639^{cd}–3644^{ab}	82. 6$\frac{1}{2}$, 7$\frac{1}{2}$–11$\frac{1}{2}^{ab}$

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
756*	—	—	—
51. 11^{cd}–13^{cd}	73. 11^{cd}–13	3644^{cd}–3646	82. $11½^{cd}$–13½
51. 13^{ef}–14	73. 14–15^{ab}	3647–3648^{ab}	82. 14½, 15
757*	73. 15^{cd}	3648^{cd}	—
51. 15–16^{ab}	73. 16–17^{ab}	3649–3650^{ab}	82. 16–17^{ab}
758*	—	—	82. 17^{cd}, 17½
51. 16^{cd}–19^{cd}	73. 17^{cd}–20	3650^{cd}–3653	82. 18, 19–21
51. 19^{ef}–24^{cd}	73. 21–26^{ab}	3654–3659^{ab}	82. 21½, 22½–26½
51. 24^{ef}–25^{cd}	73. 26^{cd}–27	3659^{cd}–3660	82. 27½–$28½^{ab}$
51. 25^{ef}–28	73. 28–31^{ab}	3661–3664^{ab}	82. $28½^{cd}$–31½
759*	73. 31^{cd}–32^{ab}	3664^{cd}–3665^{ab}	—
760*, 761*	—	—	—
51. 29–30	73. 32^{cd}–34^{ab}	3665^{cd}–3667^{ab}	82. 32½–33½
761 A*	—	—	82. $34½^{ab}$
51. 31–33^{cd}	73. 34^{cd}–37^{ab}	3667^{cd}–3670^{ab}	82. $34½^{cd}$–$37½^{ab}$
762*	73. 37^{cd}	3670^{cd}	82. $37½^{cd}$
51. 33^{ef}–36^{ab}	73. 38–40	3671–3673	82. 38, 39–41^{ab}
51. 36^{cd}	73. 41^{ab}	3674^{ab}	—
763* (subst., 36^{cd})	—	—	82. 41^{cd}
51. 37–42	73. 41^{cd}–47^{ab}	3674^{cd}–3680^{ab}	82. 42–47
51. 43^{ab}	73. 47^{cd}	3680^{cd}	—
764* (subst., 43^{ab})	—	—	82. 48^{ab}
51. 43^{cd}–51	73. 48–56^{ab}	3681–3689^{ab}	82. 48^{cd}–56
765*	—	—	82. 57
51. 52–54^{ab}	73. 56^{cd}–58^{cd}	3689^{cd}–3691	82. 58–60^{ab}
51. 54^{cd}–56	73. 58^{ef}–60	3692–3694^{ab}	82. 60^{cd}–62
766*	—	—	—
51. 57–60^{abcd}	73. 61–64	3694^{cd}–3698^{ab}	82. 63, 65, 64, 66
51. 60^{ef}–61	73. 65–66^{ab}	3698^{cd}–3699	82. 67^{ab}, 69, 70^{ab}
767*	—	—	—
51. 62–64	73. 66^{cd}–69^{ab}	3700–3702	82. 70^{cd}, 70½, 71½–72½
51. 65	73. 69^{cd}–70^{ab}	3703	82. 67^{cd}, 67½ (=73)
51. 66^{ab}	73. 70^{cd}	3704^{ab}	82. $68½^{ab}$
768*	—	—	—
51. 66^{cd}	73. 71^{ab}	3704^{cd}	82. $68½^{cd}$
51. 67–68	73. 71^{cd}–73^{ab}	3705–3706	83. 2, 3^{ab}, 1^{ab}
769*	—	—	83. 1^{cd}
51. 69–72	73. 73^{cd}–77^{ab}	3707–3710	83. 5, 3^{cd}–4, 5½, 6½

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
51. 73–74^{ab}	73. 77^{cd}–78	3711–3712^{ab}	83. 7½, 9^{ab}
770*	—	—	83. 9^{cd}, 9½, 10½^{ab}
51. 74^{cd}	73. 79^{ab}	3712^{cd}	83. 8
51. 75^{ab}	73. 79^{cd}	3713^{ab}	[cf. 770*]
51. 75^{cd}–76	73. 80–81^{ab}	3713^{cd}–3714	83. 10½^{cd}–11½
771*, 772*	73. 81^{cd}–82^{ab}	3715	83. 12½
51. 77–79	73. 82^{cd}–85^{ab}	3716–3718	83. 13½–15½
773*	73. 85^{cd}–89^{ab}	—	83. 16½–19½
51. 80–81	73. 89^{cd}–91^{ab}	3719–3720	83. 20½–21½
App. I, 23	—	—	83. 22½–29½
51. 82	73. 91^{cd}–92^{ab}	3721	83. 39½
774*	—	—	83. 40½–42½
51. 83–85	73. 92^{cd}–95^{ab}	3722–3724	—
775*(subst., 83–85)	—	—	83. 45½–47½
51. 86^{ab}	73. 95^{cd}	3725^{ab}	—
776* (subst., 86^{ab})	—	—	83. 30½^{ab}
51. 86^{cd}–87	73. 96^{abcdef}	3725^{cd}–3726	83. 30½^{cd}–31½
777*	—	—	83. 32½–38½
51. 88–89	73. 97–98	3727–3728	83. 48½–49½
778*, 779*	73. 99–100	—	83. 50½, 44½
51. 90	73. 101	3729	83. 51½
780*	—	—	83. 52½
51. 91–96	73. 102–107	3730–3735	83. 43½, 53½–57½
781*	73. 108–109	—	83. 58, 59–60^{ab}
51. 97–99	73. 110–112	3736–3738	83. 60^{cd}, 61, 61½, 62½
782*	73. 113	—	83. 63½
51. 100^{ab}	73. 114^{ab}	3739^{ab}	83. 65½^{ab}
51. 100^{cd}	73. 114^{cd}	3739^{cd}	—
783* (subst., 100^{cd})	—	—	83. 65½^{cd}
784*	73. 115	3740	83. 64½
51. 101–103^{ab}	73. 116–118^{ab}	3741–3743^{ab}	83. 66½–68½^{ab}
51. 103^{cd}	73. 118^{cd}	3743^{cd}	—
785* (subst., 103^{cd})	—	—	83. 68½^{cd}
51. 104–110	73. 119–125	3744–3750	83. 69½–75½
52. 1–7^{ab}	74. 1–7^{ab}	3751–3757^{ab}	84. 1–7^{ab}
786*	—	—	—
52. 7^{cd}–9	74. 7^{cd}–9	3757^{cd}–3759	84. 7^{cd}–9
787*, 1–2	74. 11	—	84. 10

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
787*, 3–6	—	—	84. 11–12
787*, 7–8	74. 12	—	84. 12½, 13
52. 10	74. 10	3760	—
788* (subst., 10)	—	—	84. 14
52. 11–12^{ab}	74. 13–14^{ab}	3761–3762^{ab}	84. 15–16^{ab}
789*	—	—	—
52. 12^{cd}–13	74. 14^{cd}–15	3762^{cd}–3763	84. 16^{cd}–17
790*, 791*	74. 16–20	3764–3768	—
52. 14^{abcd}	74. 21	3769	84. 18
792*, 793*, 794*	74. 22^{ab}–23^{ab}	3770^{ab}–3771^{ab}	—
795*	74. 23^{cd}	3771^{cd}	84. 19^{ab}
796*	74. 24^{ab}	3772^{ab}	—
52. 14^{ef}–16^{ab}	74. 24^{cd}–26^{ab}	3772^{cd}–3774^{ab}	84. 19^{cd}–21^{ab}
52. 16^{cd}–17^{ab}	74. 26^{cd}–27^{ab}	3774^{cd}–3775^{ab}	84. 23^{ab}, 21^{cd}
797*	74. 27^{cd}	3775^{cd}	—
52. 17^{cd}	74. 27^{ef}	3776^{ab}	84. 22^{cd}
798*	74. 28^{ab}	—	84. 23^{cd}
52. 18–19^{ab}	74. 28^{cd}–29	3776^{cd}–3777	84. 22^{ab}, 24^{cdab}
52. 19^{cd}	74. 30^{ab}	3778^{ab}	—
799*	74. 30^{cd}–32	—	—
800*	—	—	—
52. 19^{ef}	74. 33^{ab}	—	—
52. 20–22	74. 33^{cd}–36^{ab}	3778^{cd}–3781^{ab}	84. 25–27
801*	74. 36^{cd}	3781^{cd}	84. 28^{ab}
App. I, 24	74. 37–46^{ab}	3782–3791^{ab}	—
802*	—	—	84. 28^{cd}
App. I, 25	—	—	84. 29–38
52. 23–27	74. 46^{cd}–51^{ab}	3791^{cd}–3796^{ab}	84. 39–43
52. 28^{ab}	74. 51^{cd}	3796^{cd}	—
803* (subst., 28^{ab})	—	—	84. 44^{ab}
52. 28^{cd}	74. 52^{ab}	3797^{ab}	84. 44^{cd}
804*	—	—	84. 45^{ab}
52. 29^{abcdef}	74. 52^{cd}–53	3797^{cd}–3798	84. 45^{cd}, 45½, 46½^{ab}
805*	—	—	84. 46½^{cd}
52. 30–33	74. 54–57	3799–3802	84. 47½–50½
806*	74. 58	3803	84. 51½
807*	75. 1	3804	85. 1
53. 1^{ab}	75. 2^{ab}	3805^{ab}	85. 2^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
53. 1^{cd}	75. 2^{cd}	3805^{cd}	—
808* (subst., 1^{cd})	—	—	85. 2^{cd}
53. 2–3	75. 3–4	3806–3807	85. 3–4
809*, 1–4	75. 5	3808	85. $4\frac{1}{2}$, $5\frac{1}{2}^{ab}$
809*, 5–8	75. 6	3809	—
53. 4^{ab}	75. 7^{ab}	3810^{ab}	85. $5\frac{1}{2}^{cd}$
53. 4^{cd}	75. 7^{cd}	3810^{cd}	—
810* (subst., 4^{cd})	—	—	85. 6
53. 5–9^{a}	75. 8–12^{a}	3811–3815^{a}	85. 7–11^{a}
53. 9^{b}	75. 12^{b}	3815^{b}	—
53. 9^{cd}	75. 12^{cd}	3815^{cd}	—
811* (subst., 9^{cd})	—	—	85. 11^{bcd}
53. 10–12	75. 13–15	3816–3818	85. 12–14
812*	—	—	85. 15^{ab}
53. 13–14	75. 16–17	3819–3820	85. 15^{cd}, $15\frac{1}{2}$, $16\frac{1}{2}$
54. 1^{abcdef}–9	76. 1–10^{ab}	3821–3830^{ab}	86. 1, $1\frac{1}{2}$, $2\frac{1}{2}$–$9\frac{1}{2}$
813*	—	—	86. $10\frac{1}{2}^{ab}$
54. 10^{ab}	76. 10^{cd}	3830^{cd}	86. $10\frac{1}{2}^{cd}$
814*	—	—	86. $11\frac{1}{2}^{ab}$
54. 10^{cdef}–13	76. 11–14	3831–3834	86. $11\frac{1}{2}^{cd}$, 12, 13–15
54. 14^{ab}	76. 15^{ab}	3835^{ab}	—
815*	—	—	—
816* (subst., 14^{ab})	—	—	86. 16^{ab}
54. 14^{cd}	76. 15^{cd}	3835^{cd}	86. 16^{cd}
817*	—	—	86. $16\frac{1}{2}$–$19\frac{1}{2}^{ab}$
54. 15^{a}	76. 16^{a}	3836^{a}	86. $19\frac{1}{2}^{c}$
54. 15^{b}	76. 16^{b}	3836^{b}	—
54. 15^{c}	76. 16^{c}	3836^{c}	86. $19\frac{1}{2}^{d}$
818*	—	—	86. $20\frac{1}{2}$, 21^{a} †
54. 15^{d}	76. 16^{d}	3836^{d}	—
54. 16^{ab}	76. 17^{ab}	3837^{ab}	—
819* (subst., 16^{ab})	—	—	86. 21^{b} †, 22^{a}
54. 16^{c}	76. 17^{c}	3837^{c}	86. 22^{b}
820*	—	—	86. 22^{c}
54. 16^{d}	76. 17^{d}	3837^{d}	86. 22^{d}
821*	76. 18	3838	86. $22\frac{1}{2}$
822*	—	—	86. $23\frac{1}{2}$, 24

† 21^{ab} is a two-line triṣṭubh.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
54. 17–20^{ab}	76. 19–22^{ab}	3839–3842^{ab}	86. 25–28^{ab}
54. 20^{cd}	76. 22^{cd}	3842^{cd}	—
823* (subst., 20^{cd})	—	—	86. 28^{cd}
824*	—	—	86. 29
54. 21^{ab}	76. 23^{ab}	3843^{ab}	86. 30^{ab}
54. 21^{cd}	76. 23^{cd}	3843^{cd}	—
825* (subst., 21^{cd})	—	—	86. 30^{cd}
54. 22–24^{ef}	76. 24–26, 27	3844–3846, 3847	86. 30½–32½, 33
826*	76. 28	3848	86. 34
54. 25	76. 29	3849	86. 35
827*	—	—	—
54. 26^{ab}	76. 30^{ab}	3850^{ab}	86. 36^{ab}
828*	76. 30^{cd}–31^{ab}	3850^{cd}–3851^{ab}	—
54. 26^{cd}–27^{ab}	76. 31^{cd}–32^{ab}	3851^{cd}–3852^{ab}	86. 36^{cd}–37^{ab}
829*, 830*	—	—	—
54. 27^{cd}–28^{ab}	76. 32^{cd}–33^{ab}	3852^{cd}–3853^{ab}	—
831* (subst., 28^{ab})	—	—	—
54. 28^{cd}	76. 33^{cd}	3853^{cd}	86. 37^{cd}
App. I, 26, 1–4	76. 34	3854	—
App. I, 26, 5–24	76. 35–39	3855–3859	86. 38–42
832*, 833*, 1	—	—	—
833*, 2–5	—	—	86. 43
54. 29	76. 40	3860	86. 44
55. 1	77. 1	3861	87. 1
834*	—	—	—
55. 2–5	77. 2–5	3862–3865	87. 1½, 2, 3, † 5–6
835*	—	—	—
55. 6–8	77. 6–8	3866–3868	87. 6½, 7½, 8, 9
836*, 837*	—	—	—
55. 9–13	77. 9–13	3869–3873	87. 10–14^{ab}, 14½
55. 14–15	77. 14–15	3874–3875	87. 15½–16½
838*, 1–3	—	—	87. 17½–18½^{ab}
838*, 4–8	—	—	—
838*, 9–10	—	—	87. 18½^{cd}, 19
838*, 11	—	—	—
55. 16–17	77. 16–17	3876–3877	87. 20–21
55. 18^{ab}	77. 18^{ab}	3878^{ab}	87. 22^{ab} (= 14^{cd})

† 87. 4 not recorded in any MS. of the Crit. App.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
55. 18^{cd}–21	77. 18^{cd}–21	3878^{cd}–3881	87. 22^{cd}–25
55. 22^{ab}	77. 22^{ab}	3882^{ab}	—
839* (subst., 22^{ab})	—	—	87. 26^{ab}
55. 22^{cd}–27^{ab}	77. 22^{cd}–27^{ab}	3882^{cd}–3887^{ab}	87. 26^{cd}–31^{ab}
840*	—	—	—
55. 27^{cd}–30^{cd}	77. 27^{cd}–30	3887^{cd}–3890	87. 31^{cd}–34
55. 30^{ef}–31	77. 31–32^{ab}	3891–3892^{ab}	87. $34\frac{1}{2}$, $35\frac{1}{2}$
841*	—	—	—
55. 32–33	77. 32^{cd}–34^{ab}	3892^{cd}–3894^{ab}	87. $36\frac{1}{2}$–$37\frac{1}{2}$
842*	77. 34^{cd}	3894^{cd}	87. $38\frac{1}{2}^{ab}$
55. 34–36	77. 35–37	3895–3897	87. $38\frac{1}{2}^{cd}$, 39, 40–41
55. 37–41^{ab}	77. 38–42^{ab}	3898–3902^{ab}	88. 1–5^{ab}
843*, 1–2	77. 42^{cd}–43^{ab}	3902^{cd}–3903^{ab}	88. 5^{cd}–6^{ab}
843*, 3	77. 43^{cd}	3903^{cd}	—
55. 41^{cd}–42	77. 44–45^{ab}	3904–3905^{ab}	88. 6^{cd}, $6\frac{1}{2}$, $7\frac{1}{2}^{ab}$
844*	77. 45^{cd}	3905^{cd}	—
845*	—	—	88. $7\frac{1}{2}^{cd}$
55. 43–45^{ab}	77. 46–48^{ab}	3906–3908^{ab}	88. $8\frac{1}{2}$–$9\frac{1}{2}$, 10
55. 45^{cd}	77. 48^{cd}	3908^{cd}	—
55. 46–47^{ef}	77. 49–51^{ab}	3909–3911^{ab}	88. 11^{cd}, $11\frac{1}{2}$, $12\frac{1}{2}$, 13
846*	—	—	88. 11^{ab}
55. 48–55	77. 51^{cd}–59^{ab}	3911^{cd}–3919^{ab}	88. 14–20, $20\frac{1}{2}$, 21
847*	—	—	88. $21\frac{1}{2}$, $22\frac{1}{2}$, 23
55. 56–58	77. 59^{cd}–62^{ab}	3919^{cd}–3922^{ab}	88. 24–26
848*	—	—	—
55. 59–61^{cd}	77. 62^{cd}–65^{ab}	3922^{cd}–3925^{ab}	88. 27–29
55. 61^{ef}–63^{cd}	77. 65^{cd}–67	3925^{cd}–3927	88. $29\frac{1}{2}$, $30\frac{1}{2}$, 31
55. 63^{ef}–68^{cd}	77. 68–73^{ab}	3928–3933^{ab}	88. $31\frac{1}{2}$, $32\frac{1}{2}$–$36\frac{1}{2}$
55. 68^{ef}–71^{cd}	77. 73^{cd}–76	3933^{cd}–3936	88. 37, 38–40
55. 71^{ef}–73^{ab}	77. 77–78	3937–3938	88. $40\frac{1}{2}$, $41\frac{1}{2}$, $42\frac{1}{2}^{ab}$
849*	—	—	—
55. 73^{cdef}	77. 79	3939	88. $42\frac{1}{2}^{cd}$, 43
56. 1–3^{ab}	78. 1–3^{ab}	3940–3942^{ab}	89. 1–3^{ab}
850*	78. 3^{cd}	3942^{cd}	89. 3^{cd}
56. 3^{cd}	78. 4^{ab}	3943^{ab}	89. 4^{ab}
56. 4^{ab}	78. 4^{cd}	3943^{cd}	—
851* (subst., 4^{ab})	—	—	89. 4^{cd}
56. 4^{cd}–7^{ef}	78. 5–8^{ab}	3944–3947^{ab}	89. $4\frac{1}{2}$, $5\frac{1}{2}$–$7\frac{1}{2}$, 8

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
852*	78. 8^{cd}	3947^{cd}	—
56. 8–15^{cd}	78. 9–16	3948–3955	89. 9–16
56. 15^{ef}–17^{cd}	78. 17–19^{ab}	3956–3958^{ab}	89. 16½, 17½–18½
56. 17^{ef}–19^{cd}	78. 19^{cd}–21	3958^{cd}–3960	89. 19, 20–21
56. 19^{ef}–21^{ab}	78. 22–23	3961–3962	89. 21½, 22½, 23
853*	78. 24^{ab}	3963^{ab}	89. 24^{ab}
56. 21^{cd}–23	78. 24^{cd}–26	3963^{cd}–3965	89. 24^{cd}–26
56. 24^{ab}	78. 27^{ab} (= 28^{cd})	3966^{ab}	89. 27^{ab} (= 29^{ab})
56. 24^{cdef}	78. 27^{cd}–28^{ab}	3966^{cd}–3967^{ab}	89. 27^{cd}–28^{ab}
854*	78. 29^{ab}	—	89. 29^{cd}
855*	—	—	89. 28^{cd}
56. 25^{abe}	78. 29^{cd}–30^{a}	3967^{cd}–3968^{a}	89. 29½, 30½^{a}
856*	—	—	89. 30½^{bc}
56. 25^{d}–29^{ab}	78. 30^{b}–33	3968^{b}–3971	89. 30½^{d}, 31–34^{ab}
857* (subst., 29^{ab})	—	—	—
858* (subst., 29^{ab})	—	—	—
56. 29^{cd}–44^{ab}	78. 34–48	3972–3986	89. 34^{cd}–49^{ab}
859*	78. 49^{ab}	3987^{ab}	89. 49^{cd}
56. 44^{cdef}–55^{cd}	78. 49^{cd}–61^{ab}	3987^{cd}–3999^{ab}	89. 50–61
56. 55^{ef}–56^{cd}	78. 61^{cd}–62	3999^{cd}–4000	89. 61½, 62½
56. 56^{ef}–58	78. 63–64^{ef}	4001–4002, 4003	89. 63, 64–65
57. 1	79. 1	4004	—
860* (subst., 1)	—	—	90. 1
57. 2^{ab}	79. 2^{ab}	4005^{ab}	90. 2^{ab}
861*	79. 2^{cd}–6^{ab}	4005^{cd}–4009^{ab}	90. 2^{cd}–6^{ab}
57. 2^{cd}–3^{cd}	79. 6^{cd}–7	4009^{cd}–4010	90. 6^{cd}, 6½, 7½^{ab}
57. 3^{ef}–5^{cd}	79. 8–10^{ab}	4011–4013^{ab}	90. 7½^{cd}–9½
57. 5^{ef}–8	79. 10^{cd}–13	4013^{cd}–4016	90. 10, 11–13
862*	—	—	—
57. 9	79. 14	4017	90. 14
57. 10^{ab}	79. 15^{ab}	4018^{ab}	—
863* (subst., 10^{ab})	—	—	90. 15^{ab}
57. 10^{cd}	79. 15^{cd}	4018^{cd}	90. 15^{cd}
57. 11	79. 16	4019	—
864* (subst., 11)	—	—	90. 16
57. 12–15	79. 17–20	4020–4023	90. 17–19, 20 (= 31)
App. I, 27	79. 21–30	—	90. 21–30
865*	79. 31	4024	90. 32

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
866*	—	—	90. 33, $33\frac{1}{2}$, $34\frac{1}{2}$
57. 16–21^{ab}	79. 32–37^{ab}	4025–4030^{ab}	90. $35\frac{1}{2}$–$39\frac{1}{2}$, 40
57. 21^{cd}–23^{ab}	79. 37^{cd}–39^{ab}	4030^{cd}–4032^{ab}	90. 41, $41\frac{1}{2}$, $42\frac{1}{2}^{ab}$
57. 23^{cd}	79. 39^{cd}	4032^{cd}	—
867* (subst., 23^{cd})	—	—	90. $42\frac{1}{2}^{cd}$
57. 24–26^{ab}	79. 40–42^{ab}	4033–4035^{ab}	90. $43\frac{1}{2}$–$45\frac{1}{2}^{ab}$
57. 26^{cd}	—	—	90. $45\frac{1}{2}^{cd}$
868* (subst., 26^{cd})	79. 42^{cd}	4035^{cd}	—
57. 27–29	79. 43–45^{cd}	4036–4038	90. $46\frac{1}{2}$–$48\frac{1}{2}$
57. 30–32	79. 45^{ef}–48^{ab}	4039–4040	90. $49\frac{1}{2}$–$51\frac{1}{2}$
869*	79. 48^{cd}	4041	90. 52
870*	—	—	90. 53–54, $54\frac{1}{2}$
57. 33–35	79. 49–51	4042–4045	91. 1–3
57. 36	79. 52	4046	—
871* (subst., 36)	—	—	91. 4
872*	79. 53	4047	91. 5
57. 37^{ab}	79. 54^{ab}	4048^{ab}	91. 6^{ab}
873*	—	—	91. 7^{cd}
57. 37^{cd}	79. 54^{cd}	4048^{cd}	91. 6^{cd} (= 11^{cd})
57. 38	79. 55	4049	—
874* (subst., 38)	—	—	91. 10^{ab} (= 7^{ab}), 10^{cd}
57. 39	79. 56	4050	91. 8
57. 40	79. 57	4051	—
875* (subst., 40)	—	—	91. 9
876*	—	—	91. 11^{ab}
57. 41–45	79. 58–62	4052–4056	91. 12–16
57. 46–47^{ab}	79. 63–64^{ab}	4057–4058^{ab}	91. 17^{cd}, $17\frac{1}{2}$, 18
877*	79. 64^{cd}	4058^{cd}	—
57. 47^{cd}–48^{ef}	79. 65–66	4059–4060	91. 17^{ab}, 19, $19\frac{1}{2}$
878*, 879*	79. 67	4061	—
880*	—	—	—
57. 49^{ab}	79. 68^{ab}	4062^{ab}	91. $20\frac{1}{2}^{ab}$
881*	—	—	91. $20\frac{1}{2}^{cd}$–$21\frac{1}{2}$, 22
57. 49^{cd}	79. 68^{cd}	4062^{cd}	91. $22\frac{1}{2}$
882*	79. 69	4063	91. $26\frac{1}{2}$
883*, 884*	—	—	91. $23\frac{1}{2}$–$25\frac{1}{2}^{ab}$
885*	—	—	—
57. 50	79. 70	4064	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
886* (subst., 50)	—	—	91. $25\frac{1}{2}^{cd}$, $27\frac{1}{2}$
57. 51^{abcd}	79. 71	4065	91. $28\frac{1}{2}$
57. 51^{ef}	79. 72^{ab}	4066^{ab}	—
887* (subst., 51^{ef})	—	—	91. 29
57. $52–53^{ab}$	79. 72^{cd}–73	4066^{cd}–4067	91. $30–31^{ab}$
888*	79. 74^{ab}	4068^{ab}	91. 31^{cd}
57. 53^{cd}	79. 74^{cd}	4068^{cd}	91. $31\frac{1}{2}$
57. 54^{ab}	79. 75^{ab}	4069^{ab}	—
889* (subst., 54^{ab})	—	—	91. $32\frac{1}{2}^{ab}$
57. 54^{cd}–55	79. 75^{cd}–76	4069^{cd}–4070	91. $32\frac{1}{2}^{cd}$–$33\frac{1}{2}$
890*	79. 77–78	4071–4072	—
57. 56^{ab}	79. 79^{ab}	4073^{ab}	91. $34\frac{1}{2}^{ab}$
891*	79. 79^{cd}	4073^{cd}	91. $34\frac{1}{2}^{cd}$
892*	—	—	—
57. 56^{cdef}–59	79. 80–83	4074–4077	92. 1–4
893*	—	—	—
57. $60–62^{a}$	79. $84–86^{a}$	$4078–4080^{a}$	92. $5–7^{a}$
894*	79. 86^{bc}	4080^{bc}	92. 7^{bc}
57. 62^{b}	79. 86^{d}	4080^{d}	92. 7^{d}
895*	—	—	—
57. 62^{cd}	79. 87^{ab}	4081^{ab}	92. 8^{ab}
896*	79. 87^{cd}–88	4081^{cd}–4082	92. 8^{cd}–9
57. $63–64^{cd}$	79. 89–90	4083–4084	92. 10–11
57. 64^{ef}–68	79. $91–95^{ab}$	$4085–4089^{ab}$	92. 12, $12\frac{1}{2}$, $13\frac{1}{2}$–$15\frac{1}{2}$
57. 69	79. 95^{cdef}	4089^{cd}, 4090	—
897* (subst., 69)	—	—	92. $16\frac{1}{2}$
58. $1–7^{ab}$	80. $1–7^{ab}$	$4091–4097^{ab}$	93. $1–7^{ab}$
898*	80. 7^{cd}–8^{ab}	4097^{cd}–4098^{ab}	93. 7^{cd}, $8\frac{1}{2}^{ab}$
58. 7^{cd}	80. 8^{cd}	4098^{cd}	93. $8\frac{1}{2}^{cd}$
899* (subst., 7^{cd})	—	—	93. $7\frac{1}{2}$
58. 8	80. 9	4099	—
900* (subst., 8)	—	—	93. $9\frac{1}{2}$
58. 9^{abcdef}–11^{ab}	80. 10–12	4100–4102	93. $10\frac{1}{2}$,11,$12–13^{ab}$
901*	80. 13^{ab}	4103^{ab}	—
58. 11^{cd}–12^{cd}	80. 13^{cd}–14	4103^{cd}–4104	93. 13^{cd}–14
58. 12^{ef}–21	80. $15–24^{ab}$	$4105–4114^{ab}$	93. $14\frac{1}{2}$, $15\frac{1}{2}$–$23\frac{1}{2}$
58. $22–25^{ab}$	80. 24^{cd}–27	4114^{cd}–4117	93. 24,$24\frac{1}{2}$,$25\frac{1}{2}$–$27\frac{1}{2}^{ab}$
902*	80. 28^{ab}	4118^{ab}	93. $27\frac{1}{2}^{cd}$

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
58. 25^{cd}–27^{cd}	80. 28^{cd}–30	4118^{cd}–4120	93. 28, 29–30
58. 27^{ef}–28	80. 31, 32	4121, 4122	93. 30^{ab}, $31\frac{1}{2}$
59. 1^{abcd}	81. 1	4123	93. $32\frac{1}{2}^{ab}$, 33
903*	81. 2^{ab}	4124^{ab}	93. 34^{ab}
59. 1^{ef}–2	81. 2^{cd}–3	4124^{cd}–4125	93. 34^{cd}–35
59. 3^{ab}	81. 4^{ab}	4126^{ab}	93. 36^{ab} (± $32\frac{1}{2}^{cd}$)
59. 3^{cd}–6^{ab}	81. 4^{cd}–7^{ab}	4126^{cd}–4129^{ab}	93. 36^{cd}–39^{ab}
904*	—	—	—
59. 6^{cd}–18^{ab}	81. 7^{cd}–19^{ab}	4129^{cd}–4141^{ab}	93. 39^{cd}–51^{ab}
905*	—	—	—
59. 18^{cd}–19	81. 19^{cd}–20	4141^{cd}–4142	93. 51^{cd}–52
906*	—	—	93. 53
59. 20–23	81. 21–24	4143–4146	93. 54–57
907*	—	—	93. 58
59. 24–25^{ab}	81. 25–26^{ab}	4147–4148^{ab}	93. 59, $59\frac{1}{2}$
908*	—	—	—
59. 25^{cd}–26	81. 26^{cd}–27	4148^{cd}–4149	93. 60, 61
909* (subst., 26^{cd})	—	—	—
910*	—	—	93. 67–70
911*, 1–10	81. 28–32	4150–4154	93. 62–66
911*, 11–14	81. 33–34	4155–4156	—
59. 27–29	81. 35–37	4157–4159	93. 71–73
912*	81. 38	4160	93. 74
59. 30^{ab}	81. 39^{ab}	4161^{ab}	—
913*	—	—	—
59. 30^{cd}	81. 39^{cd}	4161^{cd}	—
914* (subst., 30)	—	—	93. 75
59. 31	81. 40	4162	93. 76
915*	81. 41	4163	—
916*	—	—	93. 77
59. 32	81. 42	4164	93. 78
917*	—	—	93. 79–80
59. 33–42^{ab}	81. 43–52^{ab}	4165–4174^{ab}	93. 81–90^{ab}
59. 42^{cd}	81. 52^{cd}	4174^{cd}	93. 90^{cd}
918* (subst., 42^{cd})	—	—	93. 91^{cd}
919*	81. 53^{ab}	4175^{ab}	93. 91^{ab}
920*	81. 53^{cd}–54^{ab}	4175^{cd}–4176^{ab}	—
59. 42^{ef}–43^{ab}	81. 54^{cd}–55^{ab}	4176^{cd}–4177^{ab}	93. $91\frac{1}{2}$, $92\frac{1}{2}^{ab}$

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
59. 43^{cd}	81. 55^{cd}	4177^{cd}	—
921*, (subst., 43^{cd})	—	—	93. $92\frac{1}{2}^{cd}$
59. 44^{ab}	81. 56^{ab}	4178^{ab}	93. $93\frac{1}{2}^{ab}$
59. 44^{cd}	81. 56^{cd}	4178^{cd}	—
922* (subst., 44^{cd})	—	—	93. $93\frac{1}{2}^{cd}$
59. 45	81. 57	4179	93. $94\frac{1}{2}$
60. 1–9	82. 1–9	4180–4188	94. 1–9
923*	—	—	94. 12
60. 10–12	82. 10–12	4189–4191	94. 10–11, 13
924*	82. 13	4192	—
60. 13–16	82. 14–17	4193–4196	94. 14–17
60. 17^{ab}	82. 18^{ab}	4197^{ab}	—
925* (subst., 17^{ab})	—	—	94. 18^{ab}
60. 17^{cd}–31	82. 18^{cd}–32	4197^{cd}–4211	94. 18^{cd}–32
App. I, 28	—	—	94. 33–41^{ab}
60. 32–33	82. 33–34	4212–4213	94. 41^{cd}, $41\frac{1}{2}$, $42\frac{1}{2}$
926*, 927*	82. 35–36	4214–4215	94. $43\frac{1}{2}$–$44\frac{1}{2}$
928*	—	—	95. $\frac{1}{2}$
61. 1^{ab}	83. 1^{ab}	4216^{ab}	95. $1\frac{1}{2}^{ab}$
929*	—	—	95. $1\frac{1}{2}^{cd}$
61. 1^{cd}	83. 1^{cd}	4216^{cd}	95. $2\frac{1}{2}^{ab}$
930*	83. 2^{ab}	4217^{ab}	95. $4\frac{1}{2}^{ab}$
61. 2^{ab}	83. 2^{cd}	4217^{cd}	95. $2\frac{1}{2}^{cd}$
App. I, 29, 1–12	83. 3–5	4218–4220	95. $4\frac{1}{2}^{cd}$–$5\frac{1}{2}$, 6, 7
„ 13–18	83. 6–7^{ab}	4221–4222^{ab}	—
„ 19–24	83. 7^{cd}–8	4222^{cd}–4223	95. 13, † 22^{ab}
App. I, 30, 1–20	—	—	95. $3\frac{1}{2}$, 8–10, 12
„ 21–25	—	—	95. 14^{ab}, ‡ 11^{cd}, † 14^{d}
„ 26–48	—	—	95. § 15^{bcd}–20
„ 49–53	—	—	95. $34\frac{1}{2}^{cd}$–$35\frac{1}{2}^{abc}$
61. 2^{cd}–3^{ab}	83. 9	4224	—
61. 3^{cd}	83. 10^{ab}	4225^{ab}	95. 22^{cd}
61. 4^{ab}	83. 11^{ab}	4225^{cd}	—
61. 4^{cd}	83. 10^{cd}	4226^{ab}	95. 23^{ab}
931*	83. 11^{cd}	4226^{cd}	—
932*, 1–4, 933*	83. 12–13^{ab}	4227–4228^{ab}	95. 23^{cd}–24

† 95. 14^{c} and 21 are not recorded in any MS. of the Crit. App.

‡ 95. 11^{ab} = G_3 insertion in App. I, 30, after line 2. § 95. 15^{a} = T_1 $G_{2,3}$ insertion in App. I, 30, after line 25.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
932*, 5–12	—	—	95. 25–28
61. 5^{ab}	83. 13^{cd}	4228^{cd}	—
App. I, 31	83. 14–18	4229–4233	—
61. 5^{cd}	83. 19^{ab}	4234^{ab}	—
934*, 935*	—	—	—
61. 6^{ab}	83. 19^{cd}	4234^{cd}	—
App. I, 32, 1–10	83. †20^{cd}–24	—	95. 29, 29½, 30½, 31½
" 11–22	83. 25–27	—	—‡
61. 6^{cd}	83. 28^{ab}	4235^{ab}	95. $35\frac{1}{2}^{d}$, 36^{a}
936*	83. 28^{cd}–29^{ab}	4235^{cd}–4236^{ab}	—
61. 6^{ef}–7^{abcd}	83. 29^{cd}–30^{cd}	4236^{cd}–4237	95. 36^{b}–38^{a}
937*	83. 31^{ab}	4238^{ab}	—
938*	—	—	95. 38^{b}
61. 7^{ef}	83. 31^{cd}	4238^{cd}	95. 38^{cd}
939*	83. 32	4239	—
61. 8–10	83. 33–35	4240–4242	95. 39–41
App. I, 33, 1–20	83. 36–40	4243–4247	—
" 21–22	83. 41	4248	95. 42
940*	—	—	95. 43^{ab}
61. 11^{ab}	83. 42^{ab}	4249^{ab}	95. 43^{cd}
941* (subst., 11^{ab})	—	—	—
61. 11^{cdef}	83. 42^{cd}–43^{ab}	4249^{cd}–4250^{ab}	95. 44
942*	83. 43^{cd}–44^{ab}	4250^{cd}–4251^{ab}	96. 1
61. 12–13^{ab}	83. 44^{cd}–45	4251^{cd}–4252	96. 2–3^{ab}
943*	83. 46^{ab}	4253^{ab}	—
61. 13^{cd}	83. 46^{cd}	4253^{cd}	96. 3^{cd}
944*, 945*	83. 47–48^{ab}	4254–4255^{ab}	96. †4^{cd}–5
61. 14	83. 48^{cdef}	4255^{cd}–4256^{ab}	96. 6
946*	—	—	—
61. 15	83. 49	4256^{cd}, 4257	96. 7
947*	83. 50^{ab}	4258^{ab}	—
948*	—	—	96. 8–10, 10½, 11, 11½
949*	—	—	96. 12
950* (subst., 949*)	—	—	—
61. 16^{abcdef}	83. 50^{cd}–51	4258^{cd}–4259	96. 13–14^{ab}

† Bom. ed. 83. 20^{ab} and Madras ed. 96. 4^{ab} are not recorded in any MS. of the Crit. App.

‡ Madras ed. 95. $32\frac{1}{2}$–$34\frac{1}{2}^{ab}$ = T2 subst. for App. I. 32, 15–22.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
951*	—	—	96. 14^{cd}–15
61. 17	83. 52	4260	96. 16
952*	—	—	96. 17
62. 1^{abcdef}–4	84. 1–5^{ab}	4261–4265^{ab}	96. 18, 18½, 19½–21½
953*	—	—	96. 22½
62. 5–8^{abcd}	84. 5^{cd}–9^{ab}	4265^{cd}–4269^{ab}	96. 23½–26½
62. 8^{ef}	84. 9^{cd}	4269^{cd}	97. ½
62. 9–14^{cd}	84. 10–15	4270–4275	97. 1½–6½
62. 14^{ef}–16	84. 16–17^{ef}	4276–4277, 4278	97. 7, 8–9
62. 17^{a}	84. 18^{a}	4279^{a}	97. 10^{a}
62. 17^{bcd}	84. 18^{bcd}	4279^{bcd}	—
954* (subst., 17^{bcd})	—	—	97. 10^{bcd}
62. 18–20^{ab}	84. 19–21^{ab}	4280–4282^{ab}	97. 11–13^{ab}
62. 20^{cd}	—	4282^{cd}	—
62. 21^{ab}	—	4283^{ab}	97. 14^{ab}
62. 21^{cd}	84. 21^{cd}	4283^{cd}	97. 13^{cd}
955*	84. 22	4284	—
62. 22^{ab}	84. 23^{ab}	4285^{ab}	97. 14^{cd}
956*	—	—	97. 14½
62. 22^{cd}	84. 23^{cd}	4285^{cd}	97. 15½^{ab}
957*	—	—	97. 15½^{cd}
62. 23	84. 24	4286	97. 16½
62. 24^{ab}	84. 25^{ab}	4287^{ab}	—
958* (subst., 24^{ab})	—	—	97. 17½^{ab}
62. 24^{cd}–25	84. 25^{cd}–26	4287^{cd}–4288	97. 17½^{cd}–18½
62. 26^{a}	84. 27^{a}	4289^{a}	—
959*	—	—	—
62. 26^{b}	84. 27^{b}	4289^{b}	—
960* (subst., 26^{ab})	—	—	97. 19½^{ab}
62. 26^{cd}	84. 27^{cd}	4289^{cd}	97. 19½^{cd}
961*	84. 28^{ab}	4290^{ab}	—
62. 27	84. 28^{cd}–29^{ab}	4290^{cd}–4291^{ab}	97. 20½
962*	84. 29^{cd}	4291^{cd}	97. 21½^{ab}
62. 28^{ab}	84. 30^{ab}	4292^{ab}	97. 21½^{cd}
963*, 1–6	84. 30^{cd}–31	4292^{cd}–4293	97. 22½–23½^{ab}
963*, 7–8	84. 32^{ab}	4294^{ab}	—
62. 28^{cd}–30	84. 32^{cd}–34	4294^{cd}–4296	97. 23½^{cd}–25½
964*	84. 35	4297	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
62. 31	84. 36	4298	—
965* (subst., 31)	—	—	97. 26
App. I, 34	84. 37–42	4299–4304	—
62. 32–35	85. 1–4	4305–4308	97. 27–30
62. 36–38^{ab}	85. 5–7^{ab}	4309–4311^{ab}	98. 1–3^{ab}
62. 38^{cd}	85. 7^{cd}	4311^{cd}	—
62. 39–41	85. 8–10	4312–4314 (= 4324–4326)	98. 13–15
62. 42^{ab}	85. 11^{ab}	4315^{ab}	—
62. 42^{cd}–48	85. 11^{cd}–17	4315^{cd}–4321	98. 3^{cd}–9
62. 49^{a}	85. 18^{a}	4322^{a}	—
966*	—	—	—
62. 49^{b}	85. 18^{b}	4322^{b}	—
967* (subst., 49^{ab})	—	—	98. 10
968*	—	—	98. 11^{a}
62. 49^{cd}–50^{ab}	85. 18^{cd}–19^{ab}	4322^{cd}–4323^{ab}	98. 11^{bcd}–12^{a}
969*	—	—	98. 12^{b}
62. 50^{cd}	85. 19^{cd}	4323^{cd}	98. 12^{cd}
62. 51–54	85. 20–23	4327–4330	98. 16–19
62. 55^{ab}	85. 24^{ab}	4331^{ab}	99. 1^{ab}
970*	85. 24^{cd}	4331^{cd}	99. 1^{cd}
62. 55^{cd}	85. 25^{ab}	4332^{ab}	99. $1\frac{1}{2}$
62. 56^{ab}	85. 25^{cd}	4332^{cd}	—
971* (subst., 56^{ab})	—	—	99. $2\frac{1}{2}^{ab}$
62. 56^{cd}	85. 26^{ab}	4333^{ab}	99. $2\frac{1}{2}^{cd}$
972*	—	—	99. $3\frac{1}{2}$
62. 57–58	85. 26^{cd}–28^{ab}	4333^{cd}–4335^{ab}	99. $4\frac{1}{2}$–$5\frac{1}{2}$
973*	85. 28^{cd}–29^{ab}	4335^{cd}–4336^{ab}	99. $6\frac{1}{2}$
62. 59^{ab}	85. 29^{cd}	4336^{cd}	99. $7\frac{1}{2}^{ab}$
App. I, 35	85. 30–35	4337–4342	—
62. 59^{cd}–62	85. 36–39^{ab}	4343–4346^{ab}	99. $7\frac{1}{2}^{cd}$–$10\frac{1}{2}$
974*	85. 39^{cdef}	4346^{cd}–4347	—
975*	—	—	99. $11\frac{1}{2}$
App. I, 36, 1–44	86. 1–22^{cd}	4348–4369	—
„ 45–49	86. 22^{ef}–23	4370, 4371	—
63. 1–4^{ab}	87. 1–4^{ab}	4372–4375^{ab}	100. 1–3, 4^{cd}
976*	—	—	100. $4\frac{1}{2}$
63. 4^{cd}–10^{ab}	87. 4^{cd}–10^{ab}	4375^{cd}–4381^{ab}	100. 4^{ab}, $5\frac{1}{2}$–$10\frac{1}{2}^{ab}$

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
$63.\ 10^{cd}$	$87.\ 10^{cd}$	4381^{cd}	—
977* (subst, 10^{cd})	—	—	$100.\ 10\frac{1}{2}^{cd}$
$63.\ 11–14^{ab}$	$87.\ 11–14^{ab}$	$4382–4385^{ab}$	$100.\ 11\frac{1}{2}–14\frac{1}{2}^{ab}$
978*, 1	$87.\ 16^{cd}$	4387^{cd}	—
978*, 2–3	$87.\ 17^{ab}, 15^{cd}$	$4388^{ab}, 4386^{cd}$	$100.\ 16\frac{1}{2}^{ab}, 15\frac{1}{2}^{cd}$
978*, 4	$87.\ 16^{ab}$	4387^{ab}	—
$63.\ 14^{cd}–15^{ab}$	$87.\ 14^{cd}–15^{ab}$	$4385^{cd}–4386^{ab}$	$100.\ 14\frac{1}{2}^{cd}–15\frac{1}{2}^{ab}$
979*, 1	$87.\ 17^{cd}$	4388^{cd}	—
979*, 2–4	$87.\ 17^{ef}–18$	$4389–4390^{ab}$	$100.\ 16\frac{1}{2}^{cd}–17\frac{1}{2}$
$63.\ 15^{cd}–17^{ab}$	87. 19–20	$4390^{cd}–4392^{ab}$	$100.\ 18\frac{1}{2}–19\frac{1}{2}$
980*, 1	$87.\ 21^{ab}$	4392^{cd}	—
980*, 2	$87.\ 21^{cd}$	4393^{ab}	$100.\ 20\frac{1}{2}^{ab}$
981*	$87.\ 22–23^{ab}$	$4393^{cd}–4394$	$100.\ 20\frac{1}{2}^{cd}, 21, 22^{ab}$
$63.\ 17^{cd}$	$87.\ 23^{cd}$	4395^{ab}	$100.\ 22^{cd}$
$63.\ 18^{ab}$	$87.\ 24^{ab}$	4395^{cd}	$100.\ 24^{ab}$
982* (subst., 18^{ab})	—	—	$100.\ 23^{ab}$
$63.\ 18^{cd}–21^{ab}$	$87.\ 24^{cd}–27^{ab}$	4396–4398	$100.\ 23^{cd}, 24^{cd}–26$
$63.\ 21^{cd}–24^{ab}$	$87.\ 27^{cd}–30^{ab}$	4399-4401	$100.\ 26\frac{1}{2}, 27\frac{1}{2}–29\frac{1}{2}^{ab}$
983*	—	—	$100.\ 29\frac{1}{2}^{cd}–32\frac{1}{2}$
$63.\ 24^{cd}$	$87.\ 30^{cd}$	4402^{ab}	—
$63.\ 25–30^{ab}$	$87.\ 31–36^{ab}$	$4402^{cd}–4407$	$100.\ 33\frac{1}{2}–38\frac{1}{2}^{ab}$
$63.\ 30^{cdef}$	$87.\ 36^{cd}–37^{ab}$	4408	$100.\ 43\frac{1}{2}^{cd}, 44$
$63.\ 31–34^{abc}$	$87.\ 37^{cd}–41^{a}$	$4409–4412^{abc}$	$100.\ 45–48^{abc}$
984*	$87.\ 41^{bc}$	$4412^{d}–4413^{a}$	—
$63.\ 34^{d}–36^{ef}$	$87.\ 41^{d}–44^{ab}$	$4413^{b}–4415$	$100.\ 48^{d}–50, 50\frac{1}{2}$
$63.\ 37–38^{ab}$	$87.\ 44^{cd}–45$	$4416–4417^{ab}$	$100.\ 51\frac{1}{2}–52\frac{1}{2}^{ab}$
985*	—	—	$100.\ 52\frac{1}{2}^{cd}$
$63.\ 38^{cd}–39^{ab}$	87. 46	$4417^{cd}–4418^{ab}$	$100.\ 53, 54^{ab}$
986*	—	—	—
$63.\ 39^{cd}$	$87.\ 47^{ab}$	4418^{cd}	$100.\ 54^{cd}$
987*, 1, 3	—	—	$100.\ 54\frac{1}{2}, 55\frac{1}{2}^{ab}$
987*, 2, 988*	—	—	—
$63.\ 39^{ef}$	$87.\ 47^{cd}$	4419^{ab}	$100.\ 55\frac{1}{2}^{cd}$
989*	87. 48	$4419^{cd}–4420^{ab}$	—
63. 40	87. 49	$4420^{cd}–4421^{ab}$	$100.\ 56\frac{1}{2}^{ab}, 57\frac{1}{2}^{ab}$
990*	$87.\ 50–51^{ab}$	$4421^{cd}–4422$	—
$63.\ 41^{ab}$	$87.\ 51^{cd}$	4423^{ab}	—
991* (subst., 41^{ab})	—	—	$100.\ 57\frac{1}{2}^{cd}$

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
63. 41^{cd}–42^{ab}	87. 52	4423^{cd}–4424^{ab}	100. $56\frac{1}{2}^{cd}$, $58\frac{1}{2}^{ab}$
App. I, 37	—	—	100. $58\frac{1}{2}^{cd}$–$68\frac{1}{2}$
63. 42^{cd}–46	87. 53–57^{ab}	4424^{cd}–4428	100. $69\frac{1}{2}$, 70, 71–73
992*, 1–8	87. 57^{cd}–60^{ef}	4429–4432	100. $38\frac{1}{2}^{cd}$–$42\frac{1}{2}^{ab}$
992*, 9–11	87. 61–62^{ab}	4433–4434^{ab}	—
992*, 12–13	87. 62^{cd}–63^{ab}	4434^{cd}–4435^{ab}	100. $42\frac{1}{2}^{cd}$–$43\frac{1}{2}^{ab}$
993*, 1–6	—	—	100. 74–75
993*, 7–12	—	—	101. 3–5
63. 47^{ab}	87. 63^{cd}	4435^{cd}	101. $\frac{1}{2}$ (± $5\frac{1}{2}$)
994*	87. 64^{ab}	4436^{ab}	101. 1
63. 47^{cd}	87. 64^{cd}	4436^{cd}	101. 6
63. 48^{ab}	87. 66^{ab}	4438^{ab}	—
63. 48^{cd}	87. 65^{ab}	4437^{ab}	101. 2^{ab}
995*	87. 65^{cd}	4437^{cd}	101. 2^{cd} (± 7^{ab})
63. 49^{ab}	87. 66^{cd}	4438^{cd}	101. 7^{cd}
996*	87. 67	4439	—
997*	—	—	101. 8–9, $9\frac{1}{2}$
63. 49^{cd}	87. 68^{ab}	4440^{ab}	—
63. 50^{ab}	87. 68^{cd}	4440^{cd}	101. $20\frac{1}{2}^{cd}$
63. 50^{cd}	87. 69^{ab}	4441^{ab}	101. 10 (= 21)
998*, 999*	87. 69^{cd}–74^{ab}	4441^{cd}–4446^{ab}	—
63. 51	87. 74^{cd}–75^{ab}	4446^{cd}–4447^{ab}	101. 11
1000*	87. 75^{cd}–76	4447^{cd}–4448	—
63. 52–54	87. 77–79	4449–4451	101. $11\frac{1}{2}$, $12\frac{1}{2}$–$13\frac{1}{2}$, 14
1001*	87. 80–81	4452–4453	—
63. 55–56	87. 82–83	4454–4455	101. 15–16
1002*	—	—	101. 17–19, $19\frac{1}{2}$, $20\frac{1}{2}^{ab}$
63. 57–59^{ab}	87. 84–86^{ab}	4456–4458^{ab}	101. 22–24^{ab}
63. 59^{cd}	87. 86^{cd}	4458^{cd}	101. 24^{cd}
1003* (subst., 59^{cd})	—	—	101. $24\frac{1}{2}$
63. 60–61^{ab}	87. 87–88^{ab}	4459–4460^{ab}	101. $25\frac{1}{2}$–$26\frac{1}{2}^{ab}$
63. 61^{cd}	87. 88^{cd}	4460^{cd}	—
1004* (subst., 61^{cd})	—	—	101. $26\frac{1}{2}^{cd}$
63. 61^{ef}	87. 89^{ab}	4461^{ab}	102. 1^{ab}
1005*	87. 89^{cd}	4461^{cd}	—
63. 62–64^{ab}	87. 90–92^{ab}	4462–4464^{ab}	102. 1^{cd}, $1\frac{1}{2}$, $2\frac{1}{2}$–$3\frac{1}{2}^{ab}$
1006*	87. 92^{cd}	4464^{cd}	102. $3\frac{1}{2}^{cd}$
63. 64^{cd}	—	—	102. 4

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
63. 65–70	87. 93–98	4465–4470	102. 5–10
1007*	87. 99^{ab}	4471^{ab}	—
63. 71–73^{ab}	87. 99^{cd}–101	4471^{cd}–4473	102. 11–12, $12\frac{1}{2}$
1008*	—	—	—
63. 73^{cdef}	87. 102	4474	102. $13\frac{1}{2}$
1009*	—	—	—
63. 74–78^{cd}	87. 103–107	4475–4479	102. $14\frac{1}{2}$–$18\frac{1}{2}$
63. 78^{ef}–80^{cd}	87. 108–110^{ab}	4480–4482^{ab}	102. 19, 20, $20\frac{1}{2}$, $21\frac{1}{2}^{ab}$
1010*	87. 110^{cd}–112^{ab}	4482^{cd}–4484^{ab}	102, $21\frac{1}{2}^{cd}$–$22\frac{1}{2}$, 23
63. 80^{ef}	87. 112^{cd}	4484^{cd}	102. $23\frac{1}{2}$
1011*	87. 113	4485	102. $24\frac{1}{2}$
63. 81–82^{ab}	87. 114–115^{ab}	4486, 4487^{ab}	102. $25\frac{1}{2}$–$26\frac{1}{2}^{ab}$
1012*	87. 115^{cd}	4487^{cd}	102. $26\frac{1}{2}^{cd}$
63. 82^{cdef}–83	87. 116–117	4488–4489	102. $27\frac{1}{2}$–$28\frac{1}{2}$
64. 1–4	88. 1–4	4490–4493	103. 1–4
1013*	88. 5^{ab}	4494^{ab}	—
64. 5–9^{a}	88. 5^{cd}–9^{abc}	4494^{cd}–4498^{abc}	103. 5–9^{a}
64. 9^{b}	—	—	103. 9^{b}
64. 9^{cd}	88. 9^{d}–10^{a}	4498^{d}–4499^{a}	103. 9^{cd}
1014*	88. 10^{b}	4499^{b}	—
64. 10–15	88. 10^{cd}–16^{ab}	4499^{cd}–4505^{ab}	103. 10–15
1015*	—	—	—
64. 16–17	88. 16^{cd}–18^{ab}	4505^{cd}–4507^{ab}	103. 16–17
1016* (subst., 17)	—	—	—
64. 18–19^{ab}	88. 18^{cd}–19	4507^{cd}–4508	103. 18–19^{ab}
1017*	—	—	—
64. 19^{cd}–23	88. 20–24^{ab}	4509–4513^{ab}	103. 19^{cd}–23
1018*	—	—	—
64. 24^{ab}	88. 24^{cd}	4513^{cd}	103. $23\frac{1}{2}$
App. I, 38	—	—	103. $24\frac{1}{2}$–$35\frac{1}{2}$
64. 24^{cdef}–25	88. 25–26	4514–4515	103. $36\frac{1}{2}$–$37\frac{1}{2}$
1019*	—	—	—
64. 26–27^{ab}	88. 27–28^{ab}	4516–4517^{ab}	103. $38\frac{1}{2}$–$39\frac{1}{2}^{ab}$
1020*, 1021*	—	—	—
64. 27^{cd}–29	88. 28^{cd}–30	4517^{cd}–4519	103. $39\frac{1}{2}^{cd}$, $40\frac{1}{2}$, 41, 42^{ab}
1022*	—	—	—
64. 30	88. 31	4520	103. 42^{cd}, $42\frac{1}{2}$
1023*	88. 32	4521	103. $43\frac{1}{2}$

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
64. 31	88. 33	4522	103. 44½
1024*	—	—	103. 45½–46½
64. 32	88. 34	4523	103. 47, 47½
65. 1	89. 1	4524	104. 1
1025*	—	—	104. 2
65. 2–3	89. 2–3	4525–4526	104. 3–4
1026*	—	—	104. 5
65. 4^{ab}	89. 4^{ab}	4527^{ab}	104. 6^{ab}
1027*	—	—	—
65. 4^{cd}–9	89. 4^{cd}–9	4527^{cd}–4532	104. 6^{cd}–11
1028*	—	—	104. 12, 12½
65. 10–11	89. 10–11	4533–4534	104. 13½–14½
65. 12	*89. 12*	4535	—
1029 (subst., *12*)	—	—	104. 15½
*1030**	—	—	104. 16½–20½^{ab}
65. 13	89. 13	4536	104. 20½^{cd}, 21
1031*	89. 14–16	4537–4539	—
1032*, 1033*	—	—	—
1034*	89. 17^{ab}	4540^{ab}	104. 22^{ab}
*1035**	—	—	104. 22^{cd}
1036*	—	—	—
1037*, *1038**	89. 17^{cd}–18	4540^{cd}–4541	—
1039*	89. 19–20^{ab}	4542–4543^{ab}	104. 23–24^{ab}
1040*, 1041*	89. 20^{cd}–22^{ab}	4543^{cd}–4545^{ab}	—
1042*, 1–6	89. 22^{cd}–23	4545^{cd}–4546	104. 24^{cd}–25
1042*, 7	89. 24^{a}	4547^{a}	—
1042*, 8–10	89. 24^{bcd}	4547^{bcd}	104. 26^{abc}
1043*	—	—	104. 26^{d}–28, 36
1044*	89. 25–26	4548–4549	—
1045*	89. 27	4550	104. 29
1046*, 1–6	89. 28–29^{ab}	4551–4552^{ab}	104. 30–31^{ab}
1046*, 7–14	89. 29^{cd}–31^{ab}	4552^{cd}–4554^{ab}	—
1046*, 15–32	89. 31^{cd}–35	4554^{cd}–4558	104. 31^{cd}–35
65. 14^{abcd}	—	—	—
1047*, subst., 14^{abcd}	89. 36	4559	—
1048*, subst., 14^{abcd}	—	—	104. 37
1049*, 1050*	89. 37–38^{ab}	4560–4561^{ab}	—
65. 14^{ef}	89. 38^{cd}	4561^{cd}	104. 38^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
1051*	89. 39–41^{ab}	4562–4564^{ab}	—
65. 15	89. 41^{cd}–42^{ab}	4564^{cd}–4565^{ab}	104. 38^{cd}–39^{ab}
1052*	—	—	104. 39^{cd}
65. 16	89. 42^{cd}–43^{ab}	4565^{cd}–4566^{ab}	104. $39\frac{1}{2}$, 40
65. 17	89. 43^{cd}–44^{ab}	4566^{cd}–4567^{ab}	105. 1
65. 18^{abc}	89. 44^{cd}–45^{a}	4567^{cd}–4568^{a}	105. 2^{abc}
1053*	—	—	105. 2^{d}
65. 18^{d}	89. 45^{b}	4568^{b}	105. $2\frac{1}{2}^{a}$ †
1054*	—	—	—
1055*	—	—	105. $2\frac{1}{2}^{b}$ †
65. 19–21	89. 45^{cd}–48^{ab}	4568^{cd}–4571^{ab}	105. $3\frac{1}{2}$–$5\frac{1}{2}$
1056*	89. 48^{cd}	4571^{cd}	—
1057*	—	—	105. $6\frac{1}{2}$, 7
65. 22–23	89. 49–50	4572–4573	105. 8–9
1058*	89. 51^{ab}	4574^{ab}	105. 10^{ab}
65. 24^{ab}	89. 51^{cd}	4574^{cd}	105. 10^{cd}
1059*	89. 52–54^{ab}	4575–4577^{ab}	—
65. 24^{cd}	89. 54^{cd}	4577^{cd}	105. 11^{ab}
1060*	89. 55^{ab}	4578^{ab}	105. 11^{cd}
65. 24^{ef}	89. 55^{cd}	4578^{cd}	105. 12^{ab}
1061*, 1062*	89. 56–60^{ab}	4579–4583^{ab}	105. 12^{cd}–16
65. 25–30^{ef}	89. 60^{cd}–66	4583^{cd}–4589	105. 17–22, $22\frac{1}{2}$
1063*, 1–6	89. 67–68^{ab}	4590–4591^{ab}	105. 24, $24\frac{1}{2}$, 25
1063*, 7–16	89. 68^{cd}–70	4591^{cd}–4593	105. 26–28^{ab}
1063*, 17–22	89. 71–72^{ab}	4595–4596^{ab}	105. 28^{cd}–29
1064*	—	4594	—
65. 31	89. 72^{cd}–73^{ab}	4596^{cd}–4597^{ab}	105. $28\frac{1}{2}$
1065*	89. 73^{cd}–74^{ab}	4597^{cd}–4598^{ab}	105. 30
65. 32–33^{ab}	89. 74^{cd}–75	4598^{cd}–4599	105. $32\frac{1}{2}$, $33\frac{1}{2}$
65. 33^{cd}	89. 76^{ab}	4600^{ab}	105. 31^{ab} (=34)
1066*, 1–2	89. 76^{cd}	4600^{cd}	105. 31^{cd}
1066*, 3–4	89. 77^{ab}	4601^{ab}	—
1067*, 1–4	89. 77^{cd}–78^{ab}	4601^{cd}–4602^{ab}	—
1067*, 5–8	89. 78^{cd}–79^{ab}	4602^{cd}–4603^{ab}	105. 32
1067*, 9–20	89. 79^{cd}–82^{ab}	4603^{cd}–4606^{ab}	—
1068*	—	—	105. 35–36

† 105. $2\frac{1}{2}^{ab}$ is a two-line triṣṭubh.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
65. 34^{ab}	89. 82^{cd}	4606^{cd}	—
1069*(subst., 34^{ab})	—	—	105. 37^{ab}
65. 34^{cd}	89. 83^{ab}	4607^{ab}	105. 37^{cd}
1070*	89. 83^{cd}–84^{ab}	4607^{cd}–4608^{ab}	105. 38
65. 34^{ef}	89. 84^{cd}	4608^{cd}	105. 39^{ab}
1071*	89. 85^{ab}	4609^{ab}	—
65. 35–36	89. 85^{cd}–87^{ab}	4609^{cd}–4611^{ab}	105. 39^{cd}, 39½, 40½
1072*	89. 87^{cd}	4611^{cd}	—
65. 37–40^{ab}	89. 88–91^{ab}	4612–4615^{ab}	105. 41½–43½, 44
1073*	89. 91^{cd}	4615^{cd}	—
65. 40^{cdef}	89. 92	4616	105. 45
1074*	—	—	105. 46
65. 41–42^{ab}	89. 93–94^{ab}	4617–4618^{ab}	105. 47–48^{ab}
1075*	—	—	105. 48^{cd}–49^{ab}
65. 42^{cd}–44	89. 94^{cd}–96	4618^{cd}–4620	105. 49^{cd}–51
1076*	—	—	105. 52–54
65. 45^{abc}	89. 97^{abc}	4621^{abc}	105. 55^{abc}
1077*	—	—	—
65. 45^{d}	89. 97^{d}	4621^{d}	105. 55^{d}
66. 1–2	90. 1–2	4622–4623	106. 1–2
1078*	90. 3^{cdab}	4624^{cdab}	—
66. 3–4	90. 4–5	4625–4626	106. 3–4
1079*	90. 6–7	4627–4628	106. 5–6
1080*	—	—	106. 7–8
App. I, 39, 1–2	90. 8^{ab}	4629^{ab}	—
„ 3–12	90. 8^{cd}–10	4629^{cd}–4631	106. 8½, 9½–10½
„ 13–16	90. 11	4632	—
App. I, 40, 1–6	90. 12–13^{ab}	4633–4634^{ab} †	—
„ 7–20	90. 13^{cd}–16	4635–4637, 4638	—
„ 21–25	90. 17^{abcdef}–18	4639–4640, 4641	—
„ 26–29	90. 19	4642	106. 11½
66. 5–6^{ab}	90. 20–21^{ab}	4643–4644^{ab}	106. 12½–13½^{ab}
1081*	90. 21^{cd}	4644^{cd}	106. 13½^{cd}
66. 6^{c}	90. 22^{a}	4645^{a}	106. 14^{a} ‡
1082*	—	—	—
66. 6^{d}	90. 22^{b}	4645^{b}	106. 14^{b} ‡
1083*	90. 22^{cd}–23^{ab}	4645^{cd}–4646^{ab}	106. 15

† 4634^{cd} = T_2 insertion after App. I, 40, line 6.

‡ 106. 14^{ab} is a two-line triṣṭubh.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
1084*, 1085*	90. 23^{cd}–24	4646^{cd}–4647	—
1086*	—	—	106. 16
66. 7–8	90. 25–26	4648–4649	106. 16½, 17, 17½, 18
1087*	—	—	—
66. 9	90. 27	4650	106. 19
66. 10–11^{ab}	—	4654, 4655	—
66. 11^{cd}	90. 32^{ab}	4657^{cd}	—
1088*,subst., 10–11	90. 28–30^{ab}	4651–4652, 4653	—
1089*,subst., 10–11	—	—	106. 20
1090*	90. 30^{cd}–31	4656–4657^{ab}	106. 20½, 21½
1090 A*	90. 32^{ab}	4657^{cd}	—
66. 12–13^{a}	90. 32^{cd}–33^{abc}	4658–4659^{a}	106. 25^{acd}, 25½
66. 13^{b}	90. 33^{d}	4659^{b}	106. 25^{b}
66. 13^{cd}–15^{ab}	90. 34–35	4659^{cd}–4661^{ab}	106. 26½, 27, 28^{ab}
1091* (subst., 15^{ab})	—	—	—
66. 15^{c}	90. 36^{a}	4661^{c}	106. 28^{c}
1092*	—	—	—
66. 15^{d}	90. 36^{b}	4661^{d}	106. 28^{d}
1093*, 1094*	90. 36^{cd}–37	4662–4663^{ab}	106. 22, 24
66. 16–18	90. 38–40	4663^{cd}–4666^{ab}	106. 29, 23, 30
66. 19^{ab}	90. 41^{cd}	4667^{ab}	106. 31½^{ab}
1095*	90. 41^{ab}	4666^{cd}	106. 30½
1096*	90. 42	4668–4669	—
66. 19^{cd}–20	90. 41^{ef}, 43	4667^{cd}, 4670	106. 31½^{cd}–32½
1097* (subst., 20^{cd})	—	—	—
1098*, 1099*	—	—	—
1100*, 1–4	90. 44	4671	106. 33½^{ab},33½^{cd}=40^{ab}
1100*, 5–8	90. 45	4672	106. 34½
1100*, 9–10	90. 46^{ab}	4673^{ab}	—
1101*	—	—	—
66. 21^{ab}	90. 46^{cd}	4673^{cd}	—
1102* (subst., 21^{ab})	—	—	106. 35½^{ab}
1103*	90. 47^{ab}	4674	106. 35½^{cd}
1104*, 1–2	90. 47^{cd}	4675^{ab}	106. 36½^{ab}
1104*, 3–4	90. 48^{ab}	4675^{cd}	—
1105*, 1106*, 1–2	90. 48^{cd}–49^{ab}	4676	—
1106*, 3–4	90. 49^{cd}	4677^{ab}	106. 39^{ab}
1107*	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
1106*, 5–6	90. 50^{ab}	4677^{cd}	106. 39^{cd}
1108*, 1109*	—	—	—
1110*, 1–8	—	—	106. 36½^{cd}–37½, 38
1110*, 9–16	—	—	—
66. 21^{c}	90. 50^{c}	4678^{a}	—
1111*	—	—	—
66. 21^{d}	90. 50^{d}	4678^{b}	—
1112* (subst., 21)	—	—	106. 40^{cd}, 40½
66. 22	90. 51	4678^{cd}, 4679	106. 41½
1113* (subst., 22^{cd})	—	—	—
66. 23	90. 52	4680	106. 42½
1114*	90. 53	4681	106. 43½
66. 24	90. 54	4682	106. 44½
1115*	90. 55	4683	—
66. 25–29^{ab}	90. 56–60^{ab}	4684–4688^{ab}	106. 45½–49½^{ab}
1116*	—	—	—
66. 29^{cd}	90. 60^{cd}	4688^{cd}	106. 49½^{cd}
1117*	—	—	—
66. 30–31^{abc}	90. 61–62^{abc}	4689–4690^{abc}	106. 50½–51½^{abc}
1118*	—	—	—
66. 31^{d}–33	90. 62^{d}–64	4690^{d}–4692	106. 51½^{d}–53½
1119*	—	—	106. 54½
66. 34–36	90. 65–67	4693–4695	106. 55½–57½
App. I, 41	90. 68–73	4696–4701	106. 58½–63½
66. 37–41	90. 74–78	4702–4706	106. 64½–68½
1120*, 1121*	90. 79–80	4707–4708	—
1122*	90. 81	4709	106. 69½
1123*	90. 82–83^{ab}	4710–4711^{ab}	—
1124*	—	—	106. 70½–71½
66. 42^{ab}	90. 83^{cd}	4711^{cd}	—
1125*	90. 84^{ab}	4712^{ab}	106. 72½^{ab}
66. 42^{cd}	90. 84^{cd}	4712^{cd}	106. 73½^{ab}
1126*	90. 85^{ab}	4713^{ab}	106. 72½^{cd}
66. 43^{abcd}	90. 85^{cd}–86^{ab}	4713^{cd}–4714^{ab}	106. 73½^{cd}–74½^{ab}
1127*	90. 86^{cd}	4714^{cd}	—
66. 43^{ef}–45	90. 87^{abcdef}–88	4715, 4716, 4717	106. 74½^{cd}–76½
1128* (subst., 45)	—	—	—
66. 46–51	90. 89–94	4718–4723	106. 77½–82½

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
66. 52–53	90. 95–96	4724–4725	106. 83, 84–85^{ab}
1129*	90. 97–98	4726–4727	—
66. 54	90. 99	4728	106. 85^{cd}, $85\frac{1}{2}$
66. 55–59	90. 100–104	4729–4733	106. $86\frac{1}{2}$–$90\frac{1}{2}$
1130*	90. 105–106	4734–4735	—
66. 60^{ab}	90. 107^{ab}	4736^{ab}	106. $91\frac{1}{2}^{ab}$
1131*, 1132*	90. 107^{cd}–108	4736^{cd}–4737	—
1133*	—	—	—
66. 60^{cd}	—	—	106. $91\frac{1}{2}^{cd}$
66. 61	90. 109	4738	106. $92\frac{1}{2}$
1134*	90. 110–111^{ab}	4739–4740^{ab}	—
66. 62–63^{ab}	90. 111^{cd}–112	4740^{cd}–4741	106. $93\frac{1}{2}$–$94\frac{1}{2}^{ab}$
66. 63^{cdef}	—	—	—
1135* subst., 63^{cdef}	90. 113	4742	106. $94\frac{1}{2}^{cd}$–$95\frac{1}{2}^{ab}$
1136*, 1137*	90. 114	4743	106. $95\frac{1}{2}^{cd}$–$96\frac{1}{2}^{ab}$
66. 64^{abcdef}	90. 115–116^{ab}	4744–4745^{ab}	106. $96\frac{1}{2}^{cd}$–$97\frac{1}{2}$
1138*	—	—	—
66. 65	90. 116^{cdef}	4745^{cd}, 4746 †	106. $98\frac{1}{2}$
1139*	—	—	—
67. 1^{ab}	91. 1^{ab}	4748^{ab}	107. 1^{ab}
1140*	—	—	107. 1^{cd}–2^{ab}
67. 1^{cd}–3^{ab}	91. 1^{cd}–3^{ab}	4748^{cd}–4750^{ab}	107. 2^{cd}–4^{ab}
1141*	—	—	107. 4^{cd}
67. 3^{cd}	91. 3^{cd}	4750^{cd}	107. $4\frac{1}{2}$
1142*,1143*,1144*	91. 5–6, 4	4752–4753, 4751	107. $6\frac{1}{2}$–$7\frac{1}{2}$, $5\frac{1}{2}$
67. 4	91. 7	4754	107. $10\frac{1}{2}$
1145*, 1–3	91. 8^{ab}, 9	4755^{ab}, 4756	107. $9\frac{1}{2}^{ab}$, $11\frac{1}{2}$
1145*, 4	91. 8^{cd} (= 10^{ab})	4755^{cd} (= 4757^{ab})	107. $9\frac{1}{2}^{cd}$ (= 12)
67. 5	91. 10^{cd}–11^{ab}	4757^{cd}–4758^{ab}	107. $8\frac{1}{2}$
1146*	91. 11^{cdef}	4758^{cd}, 4759	107. 13
1147*, 1148*	91. 12, 13–18^{ab}	4760–4765	—
67. 6–8^{ab}	91. 18^{cd}–20	4766–4768^{ab}	107. 14–16^{ab}
67. 8^{cd}	91. 21^{ab}	4768^{cd}	107. 16^{cd} (= 17^{cd})
1149*	91. 21^{cd}	4769^{ab}	—
1150*	—	—	107. 17^{ab}
67. 8^{ef}	91. 22^{ab}	4769^{cd}	107. $17\frac{1}{2}$
67. 9–11	91. 22^{cd}–25^{ab}	4770–4772	107. $18\frac{1}{2}$–$20\frac{1}{2}$

† 4747 not recorded in any MS. of the Crit. App.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
App. I, 42	91. 25^{cd}–34	4773–4782^{ab}	—
1151*, 1–4	—	—	107. $21\frac{1}{2}$
1151*, 5–8	—	—	—
67. 12–15	91. 35–38	4782^{cd}–4786^{ab}	107. $22\frac{1}{2}$–$25\frac{1}{2}$
1152*	91. 39	4786^{cd}–4787^{ab}	107. $26\frac{1}{2}$
67. 16–18	91. 40–42	4787^{cd}–4790^{ab}	107. $27\frac{1}{2}$–$29\frac{1}{2}$
1153*	—	—	—
1154*, 1–8	91. 43–44	4790^{cd}–4792^{ab}	107. $30\frac{1}{2}$–$31\frac{1}{2}$
1154*, 9–10	91. 45^{ab}	4792^{cd}	—
67. 19–20	91. 45^{cd}–47^{ab}	4793–4794	107. 32, 33, $33\frac{1}{2}$
1155*	—	—	—
67. 21–22	91. 47^{cd}–49^{ab}	4795–4796	107. 34, $34\frac{1}{2}$, $35\frac{1}{2}$
1156*	91. 50^{cd}	4798^{ab}	107. 36
67. 23	91. 49^{cd}–50^{ab}	4797	—
1157* (subst., 23)	—	—	107. 37
1158*	—	—	107. $37\frac{1}{2}$
1159*	91. 50^{ef}–52^{ab}	4798^{cd}–4800^{ab}	—
67. 24^{ab}	91. 52^{cd}	4800^{cd}	107. $38\frac{1}{2}^{ab}$
1160*	—	—	—
67. 24^{cd}–27	91. 53–56^{ab}	4801–4804^{ab}	107. $38\frac{1}{2}^{cd}$–$41\frac{1}{2}$
1161*, 1–2	91. 56^{cd}	4804^{cd}	107. $46\frac{1}{2}^{ab}$
1162*	—	—	—
1161*, 3–4	91. 57^{ab}	4805^{ab}	107. $46\frac{1}{2}^{cd}$
67. 28^{abcd}	91. 57^{cd}–58^{ab}	4805^{cd}–4806^{ab}	107. $42\frac{1}{2}$
1163*	91. 58^{cd}	4806^{cd}	107. $43\frac{1}{2}^{ab}$
67. 28^{ef}–29	91. 59–60^{ab}	4807–4808^{ab}	107. $43\frac{1}{2}^{cd}$–$44\frac{1}{2}$
1164*	91. 60^{cd}	4808^{cd}	107. $45\frac{1}{2}^{cd}$
1165*	—	—	—
1166*	—	4809	107. $47\frac{1}{2}$
1167*	—	—	107. $45\frac{1}{2}^{ab}$
67. 30–32	91. 61–63^{cd}	4810–4812	107. $48\frac{1}{2}$–$50\frac{1}{2}$
67. 33–34	91. 63^{ef}–64^{ef}	4813–4814	107. $51\frac{1}{2}$–$52\frac{1}{2}$
1168*	—	—	107. $53\frac{1}{2}$–$55\frac{1}{2}$
67. 35	91. 65	4815	—
67. 36	91. 66	4816	—
1169* (subst., 36)	—	—	—
1170* (subst., 36)	—	—	108. 5
67. 37	91. 67	4817	107. $56\frac{1}{2}$

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
1171*	—	—	107. $57\frac{1}{2}$
68. 1^{ab}	92. 1^{ab}	4819^{ab}	108. 6^{ab}
68. 1^{cd}	—	—	—
1172*	—	—	—
1173*	—	—	108. 6^{cd}
1174*1-2 subst., 1^{ab}	—	4818^{ab}	—
1174*3-4 subst., 1^{cd}	92. 1^{cd}	4818^{cd} (± 4819^{cd})	—
68. 2	92. 2	4820	108. 7^{ab}, 9
1175*	93. 1	4834	—
68. 3–5	92. 3–5	4821–4823	108. 1–3
1176*	92. 6–7	4824–4825	108. 7^{cd}, $7\frac{1}{2}$, $8\frac{1}{2}$
68. 6^{ab}	92. 8^{ab}	4826^{ab}	108. 4^{ab}
1177*	92. 8^{cd}	4826^{cd}	—
68. 6^{cd}	—	—	108. 4^{cd}
68. 7–13	92. 9–15	4827–4833	108. 10–16
App. I, 43, 1–4	[93. 1]	[4834]	—
„ 5–133	93. 2–60	4835–4894	—
1178*	94. 1	4895	—
68. 14^{ab}	—	—	108. $16\frac{1}{2}$
68. 14^{cd}–18^{a}	94. 2–5^{abc}	4896–4899^{abc}	108. 17, 18–21^{a}
1179*	94. 5^{d}	4899^{d}	—
68. 18^{b}	94. 6^{a} (± 6^{c})	4900^{a}	108. 21^{b}
68. 18^{c}	94. 6^{b}	—	108. 21^{c}
68. 18^{d}–19^{ab}	94. 6^{d}–7^{ab}	4900^{bcd}	108. 21^{d}–22^{ab}
1180*, 1–5	94. 7^{cd}–8^{abc}	4901–4902^{a}	—
1181*	—	—	—
1180*, 6	94. 8^{d}	4902^{b}	—
68. 19^{cdef}–20^{cd}	94. 9–10^{ab}, 11^{ab}	4902^{cd}–4903, 4904^{cd}	108. 22^{cd}–24^{ab}
1182*	94. 11^{cd}	4905^{ab}	—
68. 20^{ef}	94. 10^{cd}	4904^{ab}	108. 24^{cd}
68. 21–31^{abc}	94. 12–22^{abc}	4905^{cd}–4916^{a}	108. 25–35^{abc}
1183*	—	—	—
68. 31^{d}	94. 22^{d}	4916^{b}	108. 35^{d}
1184*	94. 23	4916^{cd}–4917^{ab}	108. 36
68. 32^{ab}	94. 24^{ab}	4917^{cd}	108. 37^{ab}
68. 32^{cd}	94. 24^{cd}	4918^{ab}	—
1185* (subst., 32^{cd})	—	—	108. 37^{cd}
68. 33–40^{ab}	94. 25–32^{ab}	4918^{cd}–4925	108. 38–45^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
68. 40^{cd}	94. 32^{cd}	4926	109. 31^{cd}
68. 41	94. 33	4927	109. 1
1186*,1187*,1188*	94. 34–37	4928–4931	109. 2–5
68. 42^{ab}	94. 38^{ab}	4932^{ab}	109. 9^{cd}
1189*	94. 43	4937	109. 10
1190*	94. 44	4938	—
68. 42^{cd}–43^{ab}	94. 38^{cd}–39^{ab}	4932^{cd}–4933^{ab}	109. 10½, 6^{ab}
1191*	94. 39^{cd}–41^{ab}	4933^{cd}–4935^{ab}	109. 6^{cd}–8^{ab}
1192*	94. 41^{cd}	4935^{cd}	—
68. 43^{cdef}	94. 42	4936	109. 8^{cd}–9^{ab}
68. 44–46^{ab}	94. 45–47^{ab}	4939–4941^{ab}	109. 11½–13½^{ab}
1193*	94. 47^{cd}–48^{ab}	4941^{cd}–4942^{ab}	109. 13½^{cd}–14½^{ab}
68. 46^{cd}–52	94. 48^{cd}–54	4942^{cd}–4948	109. 14½^{cd}–20½
68. 53^{ab}	94. 55^{ab}	4949^{ab}	109. 21½^{ab} (= 31^{ab})
68. 53^{cd}	94. 55^{cd}	4949^{cd}	109. 21½^{cd}
1194*	94. 56^{ab}	4950^{ab}	109. 22½^{ab}
68. 53^{ef}–55^{abc}	94. 56^{cd}–58^{abc}	4950^{cd}–4952^{abc}	109. 22½^{cd}–24½^{abc}
1195*	—	—	—
68. 55^{def}–56^{ab}	94. 58^{d}–59^{abcd}	4952^{d}–4953	109. 24½^{d}, 25, 26^{ab}
68. 56^{cd}–57	94. 59^{ef}–60	4954, 4955	109. 26^{cd}–27
1196*	94. 61	4956	109. 28
68. 58–59	94. 62–63	4957–4958	109. 29–30
68. 60	94. 64	4959	109. 32
68. 61–62^{ab}	94. 65–66^{ab}	4960–4961^{ab}	108. 45^{cd}–46
68. 62^{cd}–63	94. 66^{cd}–67	4961^{cd}–4962	108. 46½, 47½
1197*	94. 68	4963	108. 48, 48½
App. I, 44, 1–10	95. 1–5	4964–4968	110. 1–5
„ 11–16	95. 6–8	4969–4971	110. 8, 7, 6
„ 17–18	95. 9	4972	—
„ 19–36	95. 10–18	4973–4981	110. 9–17
69. 1–5	96. 1–5	4982–4986	—
1198*	96. 6–7	4987–4988	—
69. 6	96. 8	4989	—
1199*	96. 9^{ab}	4990^{ab}	—
69. 7	96. 10	4991	—
69. 8	96. 9^{cd}, 11^{ab}	4990^{cd}, 4992^{ab}	—
1200*	96. 11^{cd}	4992^{cd}	—
69. 9–11	96. 12–14	4993–4995	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
1201*	96. 15	4996	—
1202*	—	—	—
69. 12-18	96. 16-22	4997-5003	—
1203*, 1204*	96. 23-24^{ab}	5004-5005^{ab}	—
69. 19-20	96. 24^{cd}-26^{ab}	5005^{cd}-5007^{ab}	—
1205*	96. 26^{cd}	5007^{cd}	—
69. 21-25	96. 27-31	5008-5012	—
1206*, 1207*	96. 32-33^{ab}	5013-5014^{ab}	—
69. 26-29^{ab}	96. 33^{cd}-36	5014^{cd}-5017	—
1208*	96. 37-38	5018-5019	—
1209* (subst., 29^{cd})	96. 39^{ab}	5020^{ab}	—
69. 29^{cd}	—	—	—
69. 30^{ab}	96. 39^{cd}	5020^{cd}	—
1210*	96. 40^{ab}	5021^{ab}	—
69. 30^{cd}-32^{abcd}	96. 40^{cd}-42	5021^{cd}-5023	—
69. 32^{ef}-33^{ab}	96. 43	5024	—
69. 33^{cdef}	96. 44^{efab}	5025^{cdab}	—
1211*	96. 45	5026	—
69. 34	96. 46	5027	—
1212*, 1213*	96. 47-48^{ab}	5028-5029^{ab}	—
1214*	—	—	—
69. 35^{ab}	—	—	—
69. 35^{cd}-40	96. 48^{cd}-53	5029^{cd}-5034	—
1215*	—	—	—
69. 41^{abcdef}	96. 54-55^{ab}	5035-5036^{ab}	—
1216*	96. 55^{cd}	5036^{cd}	—
69. 42-43^{ab}	96. 56-57^{ab}	5037-5038^{ab}	—
1217*, 1218*	96. 57^{cd}-58^{cd}	5038^{cd}-5039	—
69. 43^{cd}	96. 58^{ef}	5040	—
1219*, 1-4	96. 59	5041	110. 60
1220*	—	—	—
1219*, 5-8	96. 60	5042	110. 61
1221*, 1222*, 1223*	96. 61-65	5043-5047	—
1224*, 1-6	—	—	110. 18-20
1225*	—	—	110. $20\frac{1}{2}$
1224* 7-16	—	—	110. $21\frac{1}{2}$-$25\frac{1}{2}$
„ 17	—	—	110. 26
„ 18-21	—	—	110. 27-28

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
1224*, 22	—	—	110. 28½
„ 23–28	—	—	110. 29½–31½
„ 29	—	—	110. 32
„ 30–33	—	—	110. 33–34
„ 34	—	—	110. 34½
„ 35	—	—	110 35
„ 36–43	—	—	110. 36–39
„ 44	—	—	110. 39½
1226*	—	—	—
1227*	—	—	110. 40
1224*, 45–54	—	—	110. 41–45
1228*	—	—	110. 45½, 46½[ab]
1224*, 55–56	—	—	110. 46½[cd], 47
„ 57–60	—	—	110. 48–49
„ 61	—	—	110. 49½
„ 62–63	—	—	110. 50½
„ 64	—	—	110. 51
„ 65–80	—	—	110. 52–59

ERRATA

Only mistakes in the Constituted Text have been listed here. For other corrections see the Critical Notes.

Page	Adhy.	Śloka				
21	4	59^{a}	*for*	कुन्तयो	*read*	कुन्तयो
93	13	17^{c}	”	चार्दर्य-	”	चार्दयं-
113	15	40^{a}	”	पस्य	”	द्विपस्य
117	16	17^{d}	”	परिवव्रः	”	परिवव्रुः
135	17	119^{d}	”	विकिरञ्छरैः	”	विकिरञ्शरैः
139	18	28^{c}	”	कालोपम	”	कालोपमं
179	23	33^{a}	*Insert* wavy line below the pāda.			
214	26	54^{c}	*for*	°यास्या मिपार्थं	*read*	°यास्यामि पार्थ
219	27	5^{cd}	*Insert* wavy line below 5^{cd}.			
266	30	56^{c}	*for*	कृत्स्नमादित्वा	*read*	कृत्स्नामटित्वा
269	30	73^{a}	”	पाञ्चाला	”	पाञ्चालाः
304	34	3^{d}	”	वृकोदरः	”	वृकोदरः
343	40	68^{d}	”	गरुत्मन्पान्नगानिव	”	गरुत्मन्पन्नगानिव
359	42	47^{a}	”	विद्धस्तैः	”	विध्वस्तैः
404	48	12^{d}	”	°विरथेर्भयार्तम्	”	°विरथैर्भयार्तम्
410	49	32^{a}	”	पुनमूढो	”	पुनर्मूढो
422	49	85^{d}	”	मेभियुर्द्धे	”	मेभिर्युद्धे
433	50	29^{c}	”	मूध्न्युपाघ्राय	”	मूर्ध्न्युपाघ्राय
440	51	7^{b}	”	कौरवांस्तात	”	कौरवांस्तात
440	51	12^{c}	”	युधा	”	युधा
442	51	28^{d}	”	°पुङ्ख°	”	°पुङ्खै°
443	51	34^{c}	”	सवाद्योगेन	”	सर्वोद्योगेन
478	55	66^{d}	”	पयश्तः	”	पश्यतः
514	60	23^{c}	”	दार्य	”	विदार्य
531	62	49^{b}	”	°सुतेषुभिभृशम्	”	°सुतेषुभिर्भृशम्
567	65	25^{d}	”	पजन्यमुक्ता	”	पर्जन्यमुक्ता
583	66	26^{a}	”	ततोऽजुनो	”	ततोऽर्जुनो
597	67	21^{d}	*Insert* wavy line below the pāda.			

ERRATA to APPENDIX No. 1

App. I	(No. 2)	Crit. App. (L. 25)	:	*for*	M_7	*read*	M_1
,,	,,	line 69	:	,,	259*	,,	260*
,,	,,	,, 90	:	,,	भगवाह्रुद्र°	,,	भगवान्रुद्र°
,,	(No. 5)	,, 55	:	,,	त्वां	,,	त्वं
,,	(No. 12)	,, 4	:	,,	संनतपर्वभि	,,	संनतपर्वभिः
,,	,,	,, 5	:	,,	महाबहु°	,,	महाबाहु°
,,	(No. 14)	,, 5	:	,,	क्षत्रियै;	,,	क्षत्रियैः
,,	(No. 18)	,, 13	:	,,	परीप्संतः	,,	परीप्सन्तः
,,	,,	,, 63	:	,,	गृहीध्वमिति	,,	गृह्णीध्वमिति
,,	,,	Crit. App. (L. 87)	:	,,	D_3	,,	D_8
,,	,,	line 112	:	,,	प्रावृवीवा°	,,	प्रावृषीवा°
,,	(No. 20)	Crit. App. (L. 31)	:	*insert*	'Bom. ed.'	*after*	'T_2 M'
,,	(No. 25)	line 5	:	*for*	अद्यप्रभृति	*read*	अद्य प्रभृति
,,	(No. 28)	,, 21	:	,,	°द्राण्यहनि	,,	°द्राण्यहानि
,,	(No. 43)	,, 100	:	,,	अन्यकारीकृते	,,	अन्धकारीकृते

शरशक्तिसमाकीर्णे क्रव्यादगणसंकुले ।
व्यचरन्त गणैः शूराः ख्यापयन्तः स्वपौरुषम् ॥ ३७
अन्योन्यं श्रावयन्ति स्म नामगोत्राणि भारत ।
पितृनामानि च रणे गोत्रनामानि चाभितः ॥ ३८
श्रावयन्तो हि बहवस्तत्र योधा विशां पते ।
अन्योन्यमवमृद्नन्तः शक्तितोमरपट्टिशैः ॥ ३९
वर्तमाने तदा युद्धे घोररूपे सुदारुणे ।
व्यषीदत्कौरवी सेना भिन्ना नौरिव सागरे ॥ ४०

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि षट्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३६ ॥

३७

संजय उवाच ।
वर्तमाने तदा युद्धे क्षत्रियाणां निमज्जने ।
गाण्डीवस्य महान्घोषः शुश्रुवे युधि मारिष ॥ १
संशप्तकानां कदनमकरोद्यत्र पाण्डवः ।
कोसलानां तथा राजन्नारायणबलस्य च ॥ २
संशप्तकास्तु समरे शरवृष्टिं समन्ततः ।
अपातयन्पार्थमूर्ध्नि जयगृद्धाः प्रमन्यवः ॥ ३
तां वृष्टिं सहसा राजंस्तरसा धारयन्प्रभुः ।

C. 8. 2566
B. 8. 53. 4
K. 8. 48. 4

---

37 a) Ś2 K1.4 वरशक्तिसमाकीर्णे (K1 °र्णैः); Dn1 D8 S शरशक्तिगदा(G1 °रथा)कीर्णे. — b) V1 क्रव्यादकुलसंकुले. — c) K3 V1 B Da1 D1-8 रणे (for गणैः). Dn1 S विचेरुः समरे शूराः. — d) G1.2 ख्यापयंति (for °यन्तः). Ś K2 T1 G1.2 स्व; K1 स-; B2 सु-; D6 T3 G3 च (for स्व-).

38 a) Dn1 D8 S (except T2) ख्यापयंति (for श्रावयन्ति). V1 B5 श्रावयंतश्च नामानि. — b) Da1 Dn1 D5 M चैव ह; D1 T2 चैव हि; T1.3 G चापरे (for भारत). V1 B5 गोत्राणि च नरर्षभाः. — T3 G1.3 om. (hapl.) 38cd. — c) V1 B5 तदा (for रणे). — d) K3 वै विभो; B1.2.4 Da1 D1.3-5.7 वा विभो (D1 °भौ); B3 वा रणे; D2 यानि च; D6 यानि तु; D8 च प्रभोः (for चाभितः). V1 B5 Dn1 T1.2 G2 M मातृ(V1 भ्रातृ)गोत्राणि चापरे (V1 चाविभो; B5 वा विभो).

39 a) Ś2 K3 B1-4 D2-4.6-8 श्रावयाणा(B1 D6 °माणा)श्च; Dn1 S इतश्चेतश्च (for श्रावयन्तो हि). V1 B5 Da1 D1.5 बहवः श्रावयामासुस्; D8 (marg.) श्रावयानाश्च (before corr. °मास) बहुशस्. — b) M यौधा. — c) Ś K1.2 समसृद्नंतः; K4 अवसृद्नंतं; B3 अवमर्दंतः; D6 समरे घ्नंति; D8 समभिघ्नंतः; T1 अभिमृद्नंतः; T3 G M2-4 अव(G1.2 °भि)मृद्नंति (for समसृद्नन्तः). — d) K2 S शक्तितोमरपट्ट(K2 °ट्टि)सैः; Dn1 °तोमरसायकैः.

40 a) K3 B Da1 Dn1 D1-5.7.8 T1.3 G2.3 M तथा; D6 महा- (for तदा). — After 40a, M1 reads 8. 37. 1bc, repeating it in its proper place. — b) D2 भयानके (for सुदारुणे). — c) K4 G1 विषीदत्; V1 B2.5 व्यशीर्यत्; B1.4 Dn1 D3.4.7 T1 G2 M व्यसीदत्; Da1 D1.5 व्यशीर्यं; D6 विशीर्णा (for व्यषीदत्).

Colophon. — *Day of Karṇa's Generalship*: Ś2 K4 द्वितीय(K4 °ये)युद्धदिवसे. — *Adhy. name*: D2 विमर्दे सैन्ययुद्धं; T2 सैन्ययुद्धं. — *Adhy. no.* (figures, words or both): Ś2 36 (as in text); B1 52; B4 51; B5 53; Da1 D5 63; D4 33; D6 53; T1.3 G 50; T2 M 49.

37

1 a) K3 V1 B D S (except T1 G1) तथा (for तदा). — M1 reads 1bc for the first time after 8. 36. 40a. — c) D8 गांजीवस्य. K3.4 V1 B Da1 Dn1 D1.2.4-8 T G M1 (second time) महाघोषः (B3 °शब्दः); D8 °न्घोरः. — d) B D2-4.7 T1.3 G श्रूयते. Da1 D1.5 भारत (for मारिष).

2 ab) Some MSS. संसप्तकानां; M1 सशेष°. D6 transp. कदनम् and अकरोत्. M1 कनकं (for कदनं). — c) Some MSS. कोशलानां; K3 कौश°; Dn1 कोशलाय; D2 कोशकानां; T3 G कौसलानां. K3 महा-; G2 बले (for तथा). — d) T1 G1.2 °बलेन (for °बलस्य).

3 a) Some MSS. संसप्तकास्. Dn1 च (for तु). — b) V1 B D (except Dn1 D3) T2 M4 शरवृष्टीः. — d) Ś K4 D8 G1 M1 जयगृद्ध्राः; K3 °गृद्धः; D6 T1.3 G3 °गृध्राः. V1 प्रवन्यवः; Dn1 सुम°; C0 प्रम° (as in text).

4 a) Ś K1.2.4 V1 B Da1 D1.3-5.7.8 ता वृष्टीः; K3 नो वृष्टिं; D2 ततस्तं; D8 ततस्तान् (for तां वृष्टिं). Ś K1.2.4 शतधा (for सहसा). T1 तां शस्त्रधारासुरसा; T3 G M तां शस्त्रवृष्टिमायांतीं. — b) Ś K1.2.4 T1 सहसा; T3 G M उग्रसा (for तरसा). Ś K2.4 Dn1 [अ]वारयत्;

C. 8. 2566
B. 8. 53. 4
K. 8. 48. 4

व्यगाहत रणे पार्थो विनिघ्नन्रथिनां वरः ॥ ४
निगृह्य तु रथानीकं कङ्कपत्रैः शिलाशितैः ।
आससाद रणे पार्थः सुशर्माणं महारथम् ॥ ५
स तस्य शरवर्षाणि ववर्ष रथिनां वरः ।
तथा संशप्तकाश्चैव पार्थस्य समरे स्थिताः ॥ ६
सुशर्मा तु ततः पार्थं विद्ध्वा नवभिराशुगैः ।
जनार्दनं त्रिभिर्बाणैरभ्यहनद्दक्षिणे भुजे ।
ततोऽपरेण भल्लेन केतुं विव्याध मारिष ॥ ७
स वानरवरो राजन्विश्वकर्मकृतो महान् ।
ननाद सुमहन्नादं भीषयन्वै ननर्द च ॥ ८
कपेस्तु निनदं श्रुत्वा संत्रस्ता तव वाहिनी ।
भयं विपुलमादाय निश्चेष्टा समपद्यत ॥ ९
ततः सा शुशुभे सेना निश्चेष्टावस्थिता नृप ।
नानापुष्पसमाकीर्णं यथा चैत्ररथं वनम् ॥ १०
प्रतिलभ्य ततः संज्ञां योधास्ते कुरुसत्तम ।
अर्जुनं सिषिचुर्बाणैः पर्वतं जलदा इव ।

K1 B3–5 वारयन्; D2.6 व्यधमत्; G1 [अ]साधयन्; M1 [अ]धारयत् (for धारयन्). B1 प्रभो. T1 धारयञ्श्वेतवाहनः. — c) S (except T2) परान् (for रणे). — d) V1 Da1 Dn1 D1.5 T2 रथिनो. K3 B (except B5) D (except D2.6.8) T G M2–4 वरान्; M1 परान् (for वरः).

5 a) K1 विगृह्य; K3 V1 B D T2 विगाह्य (for निगृह्य). K1 V1 B1.2 D T2 तद् (for तु). B3 बलानीकं (for रथा°). K2.4 निगृह्य तुरगानीकं; T1.3 G M विक्षोभ्य तुरगानीकं. — b) M3 शिलातलैः. — c) K2 रथे; K3 B D2–4.7 S (except T2) ततः (for रणे). — d) D3 वरायुधं; D8 T1 M2.4 महारथः.

6 a) K4 शतस्य; T1.3 G2.3 तस्याथ (for स तस्य). — c) K1 om. तथा. Some MSS. संसप्तकास. B3 पार्थं (for चैव). G1.2 रथैस्तु संगताश्चैव. — d) Dn1 T2 प्रमुखे (for समरे). B1.2.4.5 D3.4.7 पार्थं बाणैः समा(B5 °म)र्पयत्; B3 बाणैरेव समार्पयन्.

7 a) K4 [अ]पि (for तु). V1 तथा (for ततः). — b) B D3.4.7 दशभिर्. S (except T2) आयसैः (for आशुगैः). — d) K3 V1 B1.2.4.5 Da1 D1–5.7.8 अहनद्; B3 अदहद्; Dn1 अभ्यनद्; D6 अतुदद्; S अभ्यघ्नद् (T1 G1 °घ्नन्). T3 G करे (for भुजे). — D2 om. from 7c up to सुमहन् (in 8c). — f) S (except T2) पार्थस्य (for विव्याध). K1 मारिषः. — After 7, S (except T2) ins.:

484* विव्याध समरे राजन्सुशर्मा क्रोधमूर्छितः ।

8 D2 om. upto सुमहन् (in 8c) (cf. v. l. 7). — c) K3 V1 B Da1 Dn1 D1.5–7 S सुमहानादं. — d) K3 V1 B D T2 भी(D8 तो)पयाणो (for °यन्वै). K ननंद च; B2 D6 ननर्त च (D6 ह); B1.3–5 D3.4.7 जगर्ज च; Dn1 D8 T2 जनांस्ततः (T2 °त्र) (for ननर्द च). Cc cites ननर्द (as in text). D2 ह (for च). T1.3 G M नृत्यन्निव विभीषयन्.

9 a) B5 तं; T1 च (for तु). — b) Ś2 T3 G3 वाहिनीं. — c) K3 V1 B4 D3.4.7 आधाय; B3 Da1 Dn1 D1.5.8 T2 M1 आस्थाय; T1.3 G M2–4 आसाद्य. D2.6 कष्टेनैव समाधाय. — d) D6 न चेष्टां. B1.4.5 समजायत (for °पद्यत).

10 M om. 10ab. — b) B2 [अ]वस्थितौ; T1 आस्थिता (for [अ]वस्थिता). Dn1 T2 तदा (for नृप). K3 निश्रेष्टौ समपद्यत. — c) M2–4 कुशलैः शिल्पिभिर्न्यस्ता. — d) Dn1 चैत्रक्षयं; T G M1 चित्री(T1.2 M1 °त्र)कृतं; M2–4 चित्रपटे (for चैत्ररथं). M2–4 तथा (for वनम्). K3 यथा चोत्तरसंभवं.

11 a) Da1 D1.5 पुनः (for ततः). — b) G2 M2–4 योधास. B4 कुरुसत्तमं; G1.2 नृपसत्तम. — cf) K3 V1 B Da1 D1–8 ततः (for तदा). Dn1 S संछाद्य समरे (Dn1 चरणे; T2 च शरैः) पार्थं परिवव्रुः समंततः. — After 11, N ins.:

485* निगृह्य तं प्रचुक्रुशुर्वध्यमानाः शितैः शरैः ।

[Ś K4 निगृहीतुं; K1 V1 °हीतं; K2 Da1 D1.5 निग्रहीतुं; D2.6 निगृहीतं (for निगृह्य तं). Ś K1.2.4 प्रचक्रुश्च; Da1 D1.5 उपाक्रामन्; D2 परे चक्रुः; D6 पराक्रामन् (for प्रचुक्रुशुर्). D2.6 बाध्य(D6 °ध)मानाः (for वध्यमानाः). K3 D8 शितैः शरैर्वध्यमानास्तं (D8 °स्ते) ग्रहीतुं प्रचक्रमुः]

D8 cont.: K4 Dn1 (reading line 2 after st. 14) D2 S ins. after 12ab:

486* निग्रहीतुमुपाक्रामन्क्रोधाविष्टाः समन्ततः ।
निगृह्य तं रथं तस्य योधास्ते तु सहस्रशः ।

[D8 om. line 1. — (L. 1) K4 निग्रहीतं; D2 S निगृहीतं (T2.3 G1 M1 °तुं). K4 उपाक्रामान्; S प्रच(T2 °चु)कुश्च. K4 क्रोधाविष्टा. — (L. 2) Dn1 D8 S निगृह्य तु (D8 °ह्यातुं; G1 °हीतुं). M2–4 यौधास. Dn1 T3 G M1 [अ]थ; M4 च (for तु). Dn1 सहस्रशः.]

Dn1 D8 S (lines 4 and 5 after st. 14) cont.:

487* रथबन्धं प्रचक्रुर्हि पाण्डवस्यामितौजसः ।
रथमारुरुहुः केचित्पार्थकृष्णौ जिघृक्षवः ।
संशप्तकानां योधास्ते सिंहनादांश्च नेदिरे ।
स रथस्तैर्गृहीतस्तु पाण्डवस्य महात्मनः ।
संन्दैमानो नाशकत्तु तदद्भुतमिवाभवत् । [5]

परिवव्रुस्तदा सर्वे पाण्डवस्य महारथम् ॥ ११
ते हयांत्रथचक्रे च रथेषाश्चापि भारत ।
निगृह्य बलवत्तूर्णं सिंहनादमथानदन् ॥ १२
अपरे जगृहुश्चैव केशवस्य महाभुजौ ।
पार्थमन्ये महाराज रथस्थं जगृहुर्मुदा ॥ १३
केशवस्तु तदा बाहू विधुन्वन्रणमूर्धनि ।
पातयामास तान्सर्वान्दुष्टहस्तीव हस्तिनः ॥ १४

ततः क्रुद्धो रणे पार्थः संवृतस्तैर्महारथैः ।
निगृहीतं रथं दृष्ट्वा केशवं चाप्यभिद्रुतम् ।
रथारूढांश्च सुबहून्पदातींश्चाप्यपातयत् ॥ १५
आसन्नांश्च ततो योधाञ्शरैरासन्नयोधिभिः ।
च्यावयामास समरे केशवं चेदमब्रवीत् ॥ १६
पश्य कृष्ण महाबाहो संशप्तकगणान्मया ।
कुर्वाणान्दारुणं कर्म वध्यमानान्सहस्रशः ॥ १७

C. 8. 2582
B. 8. 53. 20
K. 8. 48. 22

[(L. 1) T1 रथवंधः; M2 रथं वंधुं. T1 प्रकर्पतः; T2 प्रचक्रुशुः. T3 G3 [अ]मितौजसाः. — (L. 2) T3 G3 किंचित्. G1 पार्थमुष्ण-. — (L. 3) Dn1 D8 संसप्तकानां. M2-4 यौधास्. D8 सिंहनादं; M1 °दास्. T3 ननादिरे (for च ने°). — (L. 4) T1 रथस्थो; T2 M1.3 °स्तैर्; M2 रथं तैर्. T3 G3 पांडवं सुमहामनाः (for the posterior half). — (L. 5) Dn1 T2 स्यंदनो नाशकद्दंतुं; T1.3 G M स्वं(G1.2 M स्यं)दितुं नाशकद्राजन् (for the prior half).]

Dn1 cont.:

488* ततः पार्थो महाबाहुः संवृतस्तैर्महारथैः ।
निगृहीतं रथं दृष्ट्वा तांश्चाभिद्रवतो बहून् ।

On the other hand, D2 cont. after 486*:

489* रथवधं प्रचुक्रुशुस्ते सर्वे तत्र महाहवे ।

12 D8 om. 12. — a) B2 रथचक्रेण; T1.3 G1.2 °क्रे तु. — b) K3 B2-4.5 D (D8 om.) S रथे(D1 °थै)षां; V1 °शांस्; B1 °शस्. B1 चैव; B2 पिष्टि; M2-4 वापि (for चापि). K3 B D (D8 om.) S (except T2) मारिष (for भारत). — After 12ab, K4 Dn1 D2 S ins. 486*. Dn1 T G M1 om. 12cd. M2-4 transp. 12cd and 13ab. — c) K3 V1 सर्वे; B1.3.5 Da1 D1.3-5.7 सर्वं (for तूर्णं). — d) V1 अथोचदन्; B1 Da1 D1-3.5.6 अथो न°; D4 M2-4 अथा(D4 °थो)नदत्.

13 M2-4 transp. 12cd and 13ab. — a) M अपरे सु(M1 परे सुसु)खुवुश्चैव. — b) M4 केशमस्य. M महाभुजं. — c) D5 पार्थे (for पार्थम्). B3 om.; Dn1 अन्यै; T1 G चैके; T2 M एके; T3 चैकैर् (for अन्ये). — d) T1 धर्मस्थं (for रथस्थं). Ś K2.4 प्रजहुर्; K1 प्रजहुं (for जगृहुर्).

14 a) K3 V1 Da1 Dn1 D1-7 ततो (for तदा). D7 T3 बाहून् (for बाहू). D3 केशवस्य (marg. °श्च) महाबाहुर्; S अच्युतस्तु (T3 G °तः स) महाबाहुर् (M1 °हू; M2-4 °हुं). — b) K1 विधुंध (sic); K4 विधन्वन्; S (except G1) विधू° (for विधु°). Ś K1.2.4 रथमूर्धनि. — c) K3 पोथयामास. K1 तां (for तान्). K1.2 सर्वां; D3 सर्वां. — K3 om. 14d-15c. — d) D3 अथ (for दुष्ट-). K4 (*sup. lin.* as in text) हस्तिनां; V1 B D S हस्ति(G2 °स्थि)पान्. — After 14, Dn1 reads line 2 of 486* followed by 487* and 488*, while S reads lines 4-5 of 487*.

15 K3 om. 15abcde (cf. v. l. 14). — a) B1.4 ततः पार्थो रणे क्रुद्धः; S ततः पार्थो महाबाहुः. — b) K4 संमवस्; D6 संभृ° (for संवृ°). — Dn1 om. 15cd. — c) Ś2 G2 निगृहीतुं. — d) K4 केवलं (for केशवं). B2 D2 [अ]तिद्रुतं (for [अ]भि°). T G1.3 M तांश्चाप्या(T1 तांश्च ञ्या-; T2 °श्चाभि-; G1 जनांश्च; M1 स तांश्च)द्रवतो बहून्; G2 सेनांश्चाद्रवतोत्मनः. — After 15cd, T2 repeats 15ab. T2 om. 15ef. — e) Ś K1.2.4 रथ(Ś1 K2 °था)मूढांस्; D1 रथं रू°. V1 B1.4 Dn1 D2-4.7 M तु (for च). — f) D8 पदातीश्च. K3 युध्यनादींश्च तापयत्; V1 पदातीनां च पातयत्; B4 °तींश्चावपोथयत्; S (T2 om.) प(M1 पा)दाक्षिप्य (G1.2 °स्वा) न्यपातयत्.

16 a) K3 B Da1 D1-8 तथा (for ततो). Dn1 S अपातयदसंभ्रांतः. — b) D6 आच्छन्नयोधिभिः; T1.3 G आसन्नयोधिनः. — After 16ab, Dn1 S ins.:

490* तांस्तापयित्वा समरे पार्थः परपुरंजयः ।

[Dn1 T1.2 M1 पातयित्वा; M2 च्याव°; M3 चाप°; M4 स्याप°.]

— c) K3 B5 द्रावयामास; K4 V1 B1-4 Da1 D1-5.7 छाद°; D6 पात°; D8 योध°. Dn1 S स्मयन्निव महाबाहुः. — d) S वाक्यम् (for चेदम्).

17 a) T3 G यतः (for पश्य). — b) Some MSS. संसप्तकगणान्. K3 भयात्; B D2-4.6.7 T1.3 G M बहून्; Dn1 T2 मृधे (for मया). — cd) V1 हन्यमानांस्तु सर्वशः (for d). Dn1 S कुर्वतो(T2 °ता)सुकरं कर्म मुमूर्षून्कालचोदितान्.

C. 8. 2583
B. 8. 53. 51
K. 8. 48. 23

रथवन्धमिमं घोरं पृथिव्यां नास्ति कश्चन ।
यः सहेत पुमाँल्लोके मदन्यो यदुपुंगव ॥ १८
इत्येवमुक्त्वा बीभत्सुर्देवदत्तमथाधमत् ।
पाञ्चजन्यं च कृष्णोऽपि पूरयन्निव रोदसी ॥ १९
तं तु शङ्खस्वनं श्रुत्वा संशप्तकवरूथिनी ।
संचचाल महाराज वित्रस्ता चाभवद्भृशम् ॥ २०
पदबन्धं ततश्चक्रे पाण्डवः परवीरहा ।
नागमस्त्रं महाराज संप्रोदीर्य मुहुर्मुहुः ॥ २१
यानुद्दिश्य रणे पार्थः पदबन्धं चकार ह ।
ते बद्धाः पदबन्धेन पाण्डवेन महात्मना ।
निश्चेष्टा अभवन्राजन्नश्मसारमया इव ॥ २२
निश्चेष्टांस्तु ततो योधानवधीत्पाण्डुनन्दनः ।
यथेन्द्रः समरे दैत्यांस्तारकस्य वधे पुरा ॥ २३
ते वध्यमानाः समरे मुमुचुस्तं रथोत्तमम् ।
आयुधानि च सर्वाणि विस्रष्टुमुपचक्रमुः ॥ २४
ततः सुशर्मा राजेन्द्र गृहीतां वीक्ष्य वाहिनीम् ।
सौपर्णमस्त्रं त्वरितः प्रादुश्चक्रे महारथः ॥ २५
ततः सुपर्णाः संपेतुर्भक्षयन्तो भुजंगमान् ।

---

18 a) D2 नाममस्त्रं (for रथबन्धं). V1 T2 M इदं. S (except T2) प्राप्य (for घोरं). — b) D2 किंचन (for कश्चन). — d) K3 यदुपुंगवः; B4 °नंदन; S (except T2) क्षत्रियर्षभः (M °त्रुवः). — After 18, Dn1 D8 S ins.:

491* पश्य वानद्य समरे मध्रयुक्तैः सुतेजनैः ।
पत्यमानाञ्रणे कृष्ण शरैराशीविषोपमैः ।

[(L. 1) Dn1 T1.2 पश्यैतान्; D8 पश्य ताम्. G1 तत्प्रयुक्तैः.]

19 b) K1 अथाधनं; K4 समाधमत्; Dn1 D1.5 अथो° (for अथा°). Dn1 T2 शंखं प्राध्मापयत्तदा; T1.3 G M शंखप्रवरमुत्तमं. — After 19ab, S (except T2) ins.:

492* व्यनादयदमेयात्मा देवदत्तं महामृधे ।
देवदत्तस्वनं श्रुत्वा केशवोऽपि महायशाः ।

[(L. 1) G1 महाहवे (for °मृधे).]

— c) S (except T2) पांचजन्यरवं (T3 G3 °ध्वनिं; G1.2 °स्वनं) चक्रे. — d) Dn1 T2 पूरयामास वेगितं (T2 °तः).

20 a) K1 तत्तं; B1 ततः; B3 तं च; S (except T2) तयोः (for तं तु). — b) Some MSS. संसप्तक°. — d) Ś K1.2 D3 वित्रस्ता; Da1 D1.5 विभ्रष्टा; Dn1 D8 T2 संत्रस्ता (for वित्रस्ता). K4 B1.2 D2-4.7 चाद्रवद् (for चाभ°).

21 a) K4 B (except B4) Da1 D1-7 पादबंधं (for पद°). Cc cites पदबंधः. — b) K4 परवीरहाः. — c) B3 नागशस्त्रं. — d) K1 सप्रोकीर्य (sic); K3 V1 B2 Da1 D1-5.7 संप्रकीर्य; B1 संप्रोदीर्य; D6 समु° (for संप्रो°). — For 21, Dn1 D8 S subst.:

493* नागमस्त्रं ततः पार्थः प्रादुश्चक्रे हसन्निव ।
पादबन्धं स तेषां वै चक्रे तेन महास्त्रवित् ।

[(L. 1) Dn1 T2 तदा (for ततः). — T2 om. line 2. — (L. 2) Dn1 D8 च (for वै).]

22 T2 om. 22ab. N reads 22ab after 494*. — a) Ś K1.2.4 तान् (for यान्). D1 पार्थं. — b) K3 V1 B1-3.5 D S (T2 om.) पादबंधं. — c) B2 वध्यः; Da1 D1.5 बंधाः (for बद्धाः). K1 पदबद्धेन; K3 V1 B D (except D8) S Ca पादबंधेन. — d) K1 महात्मनः. Dn1 D8 S यो(M2-4 यौ)धाः संश(Dn1 D8 °स)प्तकास्तदा (T1.2 M1 °था). — e) Ś K2 V1 D5 ह्यभवन्; K3 B Dn1 D2-4.6-8 चाभ°; Da1 D1 ह्यभवद्. Dn1 D8 सर्वे (for राजन्). S निर्विचेष्टास्तदाभूवन् (T1 °ष्टास्तथा राजन्; T2 °ष्टा भवन्राजन्). — f) Dn1 D8 S पांडवस्यास्त्रतेजसा (T2 °मितौजसा). Ca.c cite अश्म° (as in text).

23 a) D2 निचेष्टांस्तु; D5.8 निचेष्टास्तु; T1.3 G M निर्विचेष्टां(G1.2 °ष्टा)स्तु; T2 विविष्टांस्तु (for निश्चेष्टांस्तु). T3 G3 तदा (for ततो). M2-4 यौधान्. — b) B2 आवधीत्. D4.8 पांडुनंदन. — c) K4 यथेंद्रं. — d) B3 वधेप्सया.

24 a) Dn1 T2 पार्थेन (for समरे). — b) D6 T2 ते (for तं). D8 नरो° (for रथो°). — c) Dn1 T2 विचित्राणि (for च सर्वाणि). — d) G2 विस्प्रष्टं (sic) (for विस्रष्टुम्); Cc cites विसृष्टं (sic). — After 24, N ins.:

494* ते बद्धाः पादबन्धेन न शेकुश्चेष्टितुं नृप ।
ततस्तानवधीत्पार्थः शरैः संनतपर्वभिः ।
सर्वयोधा हि समरे भुजगैर्वेष्टिताभवन् ।

[(L. 1) D1 बंधाः (for बद्धाः). Ś K1.2.4 D8 पदबंधेन. K3 चेष्टितं; D2.6 चलितुं (for चेष्टितुं). K1 नृपाः. — B2 om. the posterior half of line 2 and line 3. — (L. 3) D1 damaged. Ś K1.2.4 B5 D4.6 सर्वे (for सर्व-). Ś K1.2 च; D8 (marg. as above) [अ]भि- (for हि). Ś K1.2.4 तदा; D2.6 रणे (for भवन्).]

— After the above, N reads 22ab.

25 a) K1 स्वशर्म. — b) D5 T1 वाहिना (for °नीम्). — c) K1 सौवर्णम्; T1 सुवर्णम्. G1.2 M4 त्वरितं. Ca cites सौपर्णास्त्रं.

26 a) G1.2 निष्पेतुर् (for संपे°). — b) D6

ते वै विदुद्रुवुर्नागा दृष्ट्वा तान्खचरान्नृप ॥ २६
बभौ बलं तद्विमुक्तं पदबन्धाद्विशां पते ।
मेघवृन्दाद्यथा मुक्तो भास्करस्तापयन्प्रजाः ॥ २७
विप्रमुक्तास्तु ते योधाः फल्गुनस्य रथं प्रति ।
सस्रजुर्बाणसंघांश्च शस्त्रसंघांश्च मारिष ॥ २८
तां महास्त्रमयीं वृष्टिं संछिद्य शरवृष्टिभिः ।
व्यवातिष्ठत्ततो योधान्वासविः परवीरहा ॥ २९
सुशर्मा तु ततो राजन्बाणेनानतपर्वणा ।
अर्जुनं हृदये विद्ध्वा विव्याधान्यैस्त्रिभिः शरैः ।
स गाढविद्धो व्यथितो रथोपस्थ उपाविशत् ॥ ३०
प्रतिलभ्य ततः संज्ञां श्वेताश्वः कृष्णसारथिः ।
ऐन्द्रमस्त्रममेयात्मा प्रादुश्चक्रे त्वरान्वितः ।
ततो बाणसहस्राणि समुत्पन्नानि मारिष ॥ ३१
सर्वदिक्षु व्यदृश्यन्त सूदयन्तो नृप द्विपान् ।

C. 8. 2602
B. 8. 53. 40
K. 8. 48. 43

भंजयंतो (for भक्ष°). Ś2 भुजंगमं. — c) S ततो (for ते वै). — d) S transp. दृष्ट्वा and तान्. B5 तार्क्ष्यवरान्; Dn1 T1.3 G तान्खेचरान्.

27 a) D2.6 बलं बभौ (by transp.). D2 तदा मुक्तं; D3 तद्वियुक्तं (for तद्विमुक्तं). S (except T2) तद्विमुक्तं बलं रेजे. — b) K3 V1 B (except B1) D S पादबंधाद्. — c) Dn1 T G मेघबंधाद्. — d) M2.3 तारयन् (for ताप°). T1 रसान् (for प्रजाः).

28 a) Ś1 K1.2.4 D3 G2 विप्रयुक्तास्; B2 विमुक्तास्तु; T3 G1.3 प्रविमुक्तास् (for विप्र°). B2 T1.2 M2-4 ततो; G1.2 तथा; T3 G3 स्वका (for तु ते). G2 M2-4 योधाः. — b) Some MSS. फाल्गुनस्य. T3 G3 M2-4 वधं (for रथं). — c) G2 विसृजुर् (for सस्°). T3 G शरसंघांश् (for बाण°). — d) B2 शस्त्रवृष्टिं; D3 क्रुद्धा योधाश्. K4 मारिषः. — After 28, Ś K V1 B D2-4.6-8 ins.:

495* विविधानि च शस्त्राणि प्रत्यविध्यन्त सर्वशः ।.

[K1 शास्त्राणि; D3 (before corr.) सर्वाणि. K4 प्रतिविध्यंत; Co प्रत्य° (as above).]

29 a) T2 तां महास्त्रमहावृष्टिं. — b) B2 संछित्वा; D6 संविध्य. V1 Da1 D1.5 T1.3 G शरैः संछि(T1 °भि)द्य भारत; Dn1 T2 शरैः संवार्य पांडवः; M शरैः संछाद्य मारिष. — c) K3 V1 B1.4.5 Da1 D1.3-5.7 न्य(V1 Da1 D1.5 अ)वधीच्च; B2 S अ(B2 T2 न्य)वधीत्स; D2.6 न्यवारयत्; D3 (marg.) व्याविध्यत (for व्यवातिष्ठत्). B2 शरैर् (for ततो). M2-4 यौधान्. B3 Dn1 अवधच्छतशो योधान्.

30 b) Dn1 D3 S नतपर्वणा (for [आ]नत°). Ś K1.2.4 बाणैरानतपर्वभिः. — c) Dn1 T2 M विद्ध्वा वक्षसि कौंतेयं. — d) V1 Da1 D1.5.8 शरैस्त्रिभिः (by transp.); Dn1 T2 M त्रिभिः पुनः; T1.3 G त्रिसप्तभिः. — Dn1 T2 M ins. after 30cd: T1.3 G after 31ab:

496* सोऽतिविद्धो महेष्वासः शरैराशीविषोपमैः ।

T1.3 G M cont.; Dn1 T2 ins. after 31cd:

497* सुशर्माणं महाराज क्रोधाविष्टो महारथः ।
ततः शरशतैः पार्थः संछाद्यैनं क्षणाद्रणे ।
दिश आवारयामास बाणैस्तत्र महास्त्रवित् ।
विमुखीकृत्य समरे सुशर्माणं धनंजयः ।

[T2 om. line 1. — Dn1 reads line 1 after 4. — (L. 1) Dn1 सुशर्मणि; M2-4 °र्मणा. Dn1 क्रोधमाहारयत्प्रभुः (for the posterior half). — (L. 2) Dn1 [प]त्र (for [प]नं). T1 महारणे (for क्षणाद्रणे). — (L. 3) T3 G तु वारयामास (for आवा°). Dn1 T2 बाणैस्तस्य; T1 बाणसंघैः (for बाणैस्तत्र). — (L. 4) Dn1 संग्रामे (for समरे). M2-4 महारथः (for धनंजयः). Dn1 शतशोथ सहस्रशः (for the posterior half).]

— M om. 30c-31b. — After 30, N T G ins.:

498* तत उच्चुकुशुः सर्वे हतः पार्थ इति स्म ह ।
ततः शङ्खनिनादाश्च भेरीशब्दाश्च पुष्कलाः ।
नानावादित्रनिनदाः सिंहनादाश्च जज्ञिरे ।

[(L. 1) V1 Da1 D1.5 प्रचुक्रुशुः. K1 स हाः (sic); T G ब्रुवन् (for स्म ह). — (L. 2) Da1 Dn1 D1.3.5 T2 शंखनिनादस्. Ś K1.2.4 ततश्च शंखनिन(K1 °ना)दाः (for the prior half). Ś2 भेरीशंखैस्; K4 °शंखास्. — (L. 3) D3 (before corr.) °जनिताः.]

31 M om. 31ab (cf. v. l. 30). — a) Ś2 प्रत्यलभ्य. — After 31ab, T1.3 G ins. 496* and 497*. — d) K1 त्वरांधितः; V1 स्मयन्निव; Da1 D1.5 त्वरन्निव; D4 त्वरान्वितप्रभुः; S हसन्निव (for त्वरान्वितः). — After 31cd, Dn1 T2 ins. 497*. — e) K1 रण° (for बाण°). — f) K3 उत्पन्नानि च; V1 यानि सृष्टानि; S (except T2) तदुत्स(T1 °द्विस्)ष्टानि.

32 a) Ś K1.2.4 सर्वा दिशो (for सर्वदिक्षु). K3 व्यदृश्यत; D2.6.8 प्रदृश्यंते; T3 G [अ]न्यदृश्यंत. B2 सर्वे दिक्षु प्रदिश्यंत; Dn1 दिक्षु सर्वासु दृश्यंते; T2 दिक्षु सर्वास्वदृश्यंत. — b) K1 सूदयंते; K3 B2 Dn1 D3 T1 °यंति; B4.5 °याना; D2 °माना; D6 °मानान् (for °यन्तो). Ś K1.2.4 B2 नृप द्विषा(B2 °जा)न्; Dn1 वरद्विपान्; D2.6 रथान्हयान्; S रथ(G1 महा)द्विपान्. V1 सूतयानानि च द्विपान्; B1.3 Da1 D1.5 सूदयानानिव (B1 °न्यदि; B3 °नि नृ°) द्विपान्.

C. 8. 2602
B. 8. 53. 40
K. 8. 48. 44

हयान्रथांश्च समरे शस्त्रैः शतसहस्रशः ॥ ३२
वध्यमाने ततः सैन्ये विपुला भीः समाविशत् ।
संशप्तकगणानां च गोपालानां च भारत ।
न हि कश्चित्पुमांस्तत्र योऽर्जुनं प्रत्ययुध्यत ॥ ३३
पश्यतां तत्र वीराणामहन्यत महद्बलम् ।
हन्यमानमपश्यंश्च निश्चेष्टाः स पराक्रमे ॥ ३४
अयुतं तत्र योधानां हत्वा पाण्डुसुतो रणे ।
व्यभ्राजत रणे राजन्विधूमोऽग्निरिव ज्वलन् ॥ ३५
चतुर्दश सहस्राणि यानि शिष्टानि भारत ।
रथानामयुतं चैव त्रिसाहस्राश्च दन्तिनः ॥ ३६
ततः संशप्तका भूयः परिवव्रुर्धनंजयम् ।
मर्तव्यमिति निश्चित्य जयं वापि निवर्तनम् ॥ ३७
तत्र युद्धं महद्ध्यासीत्तावकानां विशां पते ।
शूरेण बलिना सार्धं पाण्डवेन किरीटिना ॥ ३८

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥

$D_{3.4.7}$ निघ्नंति तव वाहिनीं. — ^{c}) T_{2} नरांश्च; T_{3} G पत्तीश्च; M पत्तींश्च (for रथांश्च). D_{2} पदाती रथिनश्छित्वा; D_{6} तान्हयान्रथिनश्छत्रं; T_{1} पत्तिश्च समरे पार्थः. — ^{d}) B_{2} शब्दैः; Da_{1} $D_{1.5}$ शरैः (for शस्त्रैः). K_{1} शरैश्च तमहस्रशः (sic); S (except T_{2}) शस्त्रवृष्ट्या न्य(T_{3} G ह्य-; M_{2-4} व्य)-पातयत्. — After 32, T_{3} G_{3} ins.:

499* रराज समरे राजञ्शक्रो निघ्नन्निवासुरान् ।

33 ^{a}) B_{5} वध्यमानं; Da_{1} $D_{1.5}$ हन्यमाने; $G_{1.2}$ व्यथ°. B_{5} सैन्यं. — ^{b}) D_{3} विमुखे (for विपुला). $G_{1.2}$ विपुलाभिः (for °ला भीः). K_{3} विमुखे भीमिमाविशत् (sic); B $D_{3.4.7}$ भयं सुमहदाविशत्. — Dn_{1} om. 33^{cd}. — ^{c}) Some MSS. संसप्तक°. — ^{d}) Ś $K_{1.2.4}$ मारिष; S (except T_{2}) सर्वशः (for भारत). D_{6} बहूनां तत्र भारत. — ^{e}) K_{3} V_{1} B D S transp. कश्चित् and तत्र. — ^{f}) K_{3} V_{1} $B_{1.3}$ Da_{1} Dn_{1} $D_{3.7}$ $T_{2.3}$ $G_{2.3}$ प्रत्यविध्यत; D_{2} °युध्यते; D_{6} °योधयत्.

34 ^{a}) K_{4} यत्र; D_{3} तव (for तत्र). — T_{1} om. (hapl.) 34^{b}-35^{a}. — ^{b}) K_{3} $B_{1.3-5}$ $D_{3.4.7.8}$ बलं तव; Dn_{1} $D_{2.6}$ बलं महद् (by transp.). B_{2} अहनत्तावकं बलं. — ^{c}) D_{6} हन्यमानान्. V_{1} Da_{1} Dn_{1} $D_{1.5}$ T_{2} बलं चैव; B_{4} D_{6} अपश्याम; T_{3} G M च तद्भूत् (for अपश्यंश्च). — ^{d}) K_{3} V_{1} $B_{1.5}$ Da_{1} Dn_{1} $D_{3-5.7}$ $T_{2.3}$ $G_{2.3}$ M निश्चेष्टं; B_{3} $D_{2.6}$ °ष्टांश्च; D_{1} °ष्टः. K_{1} सु; B_{3} Dn_{1} $D_{2.6}$ च; D_{1} तं; T_{3} G वै (for स). $D_{2.6}$ महामृधे (for पराक्रमे).

35 T_{1} om. 35^{a} (cf. v. l. 34). — ^{a}) T_{3} $G_{2.3}$ वीराणां; M यौधानां. — ^{b}) D_{2} बली (for रणे). — ^{c}) T_{1} व्यभ्राजित; G_{1} विभ्राजत; G_{2} स बभ्राज; M_{2-4} व्यराजत (for व्यभ्रा°). K_{3} B Da_{1} Dn_{1} $D_{3.4.6-8}$ T_{2} M महाराज; V_{1} $D_{1.2.5}$ तदा (for °तो) राजन् $T_{1.3}$ G महाबाहुर् (for रणे राजन्).

36 ^{b}) D_{6} यांति (for यानि). B_{3} Dn_{1} $D_{3.4.7}$ हष्टानि; D_{6} हसानि. D_{2} दंशितानां च भारत. — ^{c}) $Ś_{1}$ K_{2} अयुताश्च; G_{2} °तांश्च. Dn_{1} रथनागायुतं चैव. — ^{d}) $Ś_{2}$ D_{8} $T_{1.3}$ त्रिसहस्रास्; Dn_{1} G_{2} त्रिसाहस्रान्; D_{6} त्रिसहस्रं. Dn_{1} हयांस्तथा; D_{6} हि दंतिनां; T_{1} $G_{1.2}$ M च हस्तिनः (for च दन्तिनः).

37 ^{a}) Some MSS. संसप्तका. — ^{b}) Dn_{1} T_{2} परिवार्य (for °व्रुर्). — ^{c}) K_{2} मंतव्यं; V_{1} कर्तव्यं (for मर्तव्यम्). — ^{d}) Dn_{1} D_{3} $T_{2.3}$ G_{3} जयो; T_{1} $G_{1.2}$ M जये. V_{1} D_{6} T_{1} $G_{1.2}$ च (for वा). V_{1} B (except B_{3}) $D_{3.4.7}$ [अ]प्यनिवर्तनं; D_{2} [अ]पि निवर्तने; T_{3} G_{3} M विनिवर्तनं (for [अ]पि नि°).

38 ^{a}) T_{2} ततो (for तत्र). Dn_{1} महान् (for महद्). B $D_{2-4.6.7}$ T_{2} चासीत्; Dn_{1} आसीत् (for ह्यासीत्). K_{3} V_{1} Da_{1} $D_{1.5.8}$ आसीत्तत्र महद्यु(Da_{1} $D_{1.5}$ °हा यु)द्धं; $T_{1.3}$ G M महदासीत्त(T_{1} °स्ति त)तो (T_{3} $G_{1.3}$ °दा; G_{2} °योर्) युद्धं. — ^{b}) T_{3} $G_{2.3}$ महीपते (विशां पते). — ^{d}) K_{1} M_{4} किरीटिनः; $D_{2.6}$ रणाजिरे. — After 38, $T_{1.2}$ ins.:

500* जित्वा तान्व्यहनत्पार्थः शत्रूञ्शक्र इवासुरान् ।

Colophon. — *Day of Karṇa's Generalship*: $Ś_{2}$ K_{4} द्वितीययुद्धदिवसे. — *Adhy. name*: Dn_{1} संसप्तकानां युद्धे; T_{2} अर्जुनसंशप्तकयुद्धं. — *Adhy. no.* (figures, words or both): $Ś_{1}$ K_{1} 38; $Ś_{2}$ 37 (as in text); B_{1} D_{6} 54; B_{2} 46; B_{4} 52; B_{5} 54; Da_{1} 64; D_{4} 34; $T_{1.3}$ G 51; T_{2} M 50.

३८

संजय उवाच ।
कृतवर्मा कृपो द्रौणिः सूतपुत्रश्च मारिष ।
उलूकः सौबलश्चैव राजा च सह सोदरैः ॥ १
सीदमानां चमूं दृष्ट्वा पाण्डुपुत्रभयार्दिताम् ।
समुज्जिहीर्षुर्वेगेन भिन्नां नावमिवार्णवे ॥ २
ततो युद्धमतीवासीन्मुहूर्तमिव भारत ।
भीरूणां त्रासजननं शूराणां हर्षवर्धनम् ॥ ३
कृपेण शरवर्षाणि विप्रमुक्तानि संयुगे ।
सृञ्जयाः शातयामासुः शलभानां व्रजा इव ॥ ४
शिखण्डी तु ततः क्रुद्धो गौतमं त्वरितो ययौ ।
ववर्ष शरवर्षाणि समन्तादेव ब्राह्मणे ॥ ५
कृपस्तु शरवर्षं तद्विनिहत्य महास्त्रवित् ।
शिखण्डिनं रणे क्रुद्धो विव्याध दशभिः शरैः ॥ ६
ततः शिखण्डी कुपितः शरैः सप्तभिराहवे ।
कृपं विव्याध सुभृशं कङ्कपत्रैरजिह्मगैः ॥ ७
ततः कृपः शरैस्तीक्ष्णैः सोऽतिविद्धो महारथः ।

C. 8. 2617
B. 8. 54. 8
K. 8. 49. 8

38

1 G1 om. the ref. — b) B1 तु (for च). T3 G सूर्यवर्मा (G3 °र्म) महारथः. — c) Ś2 K3 सुबलश्च. Dn1 T2 सौबलः सह पुत्रेण. — d) K3 D3 सोदरः; D2.6 सैनिकैः. Ś K1.2.4 B3 राजा चैव सहोदरैः (K1 महोचरैः sic).

2 a) M सीदंतीं तां (for सीदमानां). D6 सीदमानाश्च तान्दृष्ट्वा. — b) K1 B1 G2 पांडुपुत्रभयार्चितं (B1 °र्दिदाः; G2 °र्दिताः); D6 पांडुपुत्रार्दितान्युधि. — c) K3 B1.5 D3 समुज्जहार; V1 B2.4 Da1 Dn1 D1-3.5.7 M1 °जहुः स (V1 सु-); B3 °ज्जहाति; D4 अभिसस्रुः स; D6 उज्जिहीर्षवो; M2-4 समुज्जिहीर्षन्. — d) B3 इवांबरे; T1.3 G1.3 इवांभसि (for इवार्णवे).

3 T1.3 G om. 3. — b) K3 मुहूर्ताद् (for °र्तम्). Da1 D1 दारुणं (for भारत). — d) K3 च मुदावहं (for हर्षवर्धनम्). — After 3, Dn1 T2 ins.:

501* भीमसेनं सपाञ्चालं चेदिकैकेयसंवृतम् ।
वैकर्तनः स्वयं युद्धा वारयामास कार्मुकैः ।
ततश्चेदिकरूषांश्च सृञ्जयांश्च महारथान् ।
कर्णो जघान संक्रुद्धो भीमसेनस्य पश्यतः ।

[(L. 1) T2 च (for स-). T2 चेदिकेकयसंवृतं (for the posterior half). — (L. 2) T2 विद्धा (for युद्धा). T2 सायकैः (for कार्मुकैः).]

4 a) D2 क्षपंतो (for कृपेण). K3 शरवर्षेण (for °वर्षाणि). — b) Ś2 B1.3.5 D3.4.7 T1.3 G3 प्रति(B3 T1.3 G3 °वि)मुक्तानि; V1 प्रयुक्तानि ह (*sup. lin.* च); G1 M4 विप्रयुक्तानि (for °मुक्तानि). D2.6 [अ]नेकशः (for संयुगे). — c) K3.4 D3 संजयान् (for °याः). V1 B Da1 Dn1 D1-7 S संजयांश्छादयामासुः. — d) Ś K1.2 प्रजा इव; D2.6 T3 G2.3 M इव व्रजाः (by transp.); D3 व्रजानिव; T1 इव व्रजान्; G1 इव प्रजाः.

5 a) K3 V1 B (except B3) D2-4.7.8 च (for तु). D8 हृष्टो (for क्रुद्धो). — b) D2 गोतमं. Ś K2.4 त्वरितं. — c) D2.6 उत्सृजन्; T3 G3 वारयन् (for ववर्ष). V1 Da1 Dn1 D1.5 T1.2 G1.2 M वार(T2 °स)-यञ्शरवर्षेण. — d) Ś2 एव ब्रह्मणे; K3 D3 ब्राह्मणं प्रति; V1 B2.5 Dn1 D3.4.7 T2 M द्विजपुंगवं; B1.3.4 एव ब्राह्मणं; Da1 D1.5 द्विजसत्तमं; D2 ध्यधमद्विजं; D6 व्यधमन्द्विजं; T1.3 G ब्राह्मणं कृपं. — After 5, T G ins.:

502* महदासीत्तदा युद्धं मुहूर्तादिव दारुणम् ।
क्रुद्धयोः समरे रामरावणयोरिव ।

[(L. 1) G1.2 ततो (for तदा). T2 तयोः समागमो घोरः समजायत शूरयोः. — (L. 2) T2 समयो (for समरे). T2 om. राम.]

6 Ś K1-3 B3 D3 om. 6a-8b. — a) K4 शरवर्षाणि; Dn1 °वर्षैस्तं (for °वर्षं तद्). V1 D2 S (except T1.2) तं; D6 तु (for तद्). — c) Dn1 शिखंडिने; D8 शिखंडी च. B3 रथे; D3 ततः (for रणे).

7 Ś K1-3 B3 D3 om. 7 (cf. v. l. 6). — b) T3 G आयसैः (for आहवे). — c) V1 D6 सुदृढं; T1.2 M कुपितं; T3 G समरे (for सुभृशं).

8 Ś K1-3 B3 D3 om. 8ab (cf. v. l. 6). — a) S (except T2) दृढं (T1 भृशं) क्रुद्धः (for शरैस्तीक्ष्णैः). — b) T2 M1 सोभिविद्धा महारथं. — After 8ab, T1.3 G ins.:

503* ततस्तु निशितैस्तीक्ष्णैः क्षुरप्रैर्हेमभूषणैः ।

[T3 G3 स (for तु). T1 बाणैः (for तीक्ष्णैः). G1.2 हेमभूषितैः (for °भूषणैः).]

C. 8. 2617
B. 8. 54. 8
K. 8. 49. 8

व्यश्वसूतरथं चक्रे पार्षतं तु द्विजोत्तमः ॥ ८
हताश्वात्तु ततो यानादवप्लुत्य महारथः ।
चर्मखड्गे च संगृह्य सत्वरं ब्राह्मणं ययौ ॥ ९
तमापतन्तं सहसा शरैः संनतपर्वभिः ।
छादयामास समरे तदद्भुतमिवाभवत् ॥ १०
तत्राद्भुतमपश्याम शिलानां प्लवनं यथा ।
निश्चेष्टो यद्रणे राजञ्शिखण्डी समतिष्ठत ॥ ११
कृपेण छादितं दृष्ट्वा नृपोत्तम शिखण्डिनम् ।
प्रत्युद्ययौ कृपं तूर्णं धृष्टद्युम्नो महारथः ॥ १२
धृष्टद्युम्नं ततो यान्तं शारद्वतरथं प्रति ।
प्रतिजग्राह वेगेन कृतवर्मा महारथः ॥ १३
युधिष्ठिरमथायान्तं शारद्वतरथं प्रति ।
सपुत्रं सहसेनं च द्रोणपुत्रो न्यवारयत् ॥ १४
नकुलं सहदेवं च त्वरमाणौ महारथौ ।
प्रतिजग्राह ते पुत्रः शरवर्षेण वारयन् ॥ १५
भीमसेनं करूषांश्च केकयान्सहसृञ्जयान् ।
कर्णो वैकर्तनो युद्धे वारयामास भारत ॥ १६
शिखण्डिनस्ततो बाणान्कृपः शारद्वतो युधि ।
प्राहिणोत्त्वरया युक्तो दिधक्षुरिव मारिष ॥ १७
ताञ्शरान्प्रेषितांस्तेन समन्ताद्धेमभूषणान् ।

— ^{c}) V_1 T_1 व्यश्वसूतं (for व्यश्वसूत-). $Ś_2$ चक्रं (for चक्रे). — ^{d}) K_2 तु द्विजोत्तमाः; V_1 M परवीरहा; Dn_1 स तु वीरहा; T_2 शत्रुवीरहा. B Da_1 $D_{1.3-5.7}$ $T_{1.3}$ G शिखंडिनमथो (T_1 °थ) द्विजः.

9 ^{a}) T_1 रथो (for ततो). D_6 राजन् (for यानाद्). D_2 हताश्च शतशो राजन्. — ^{b}) $D_{2.6}$ महारथान् (D_6 °थात्). — ^{c}) $G_{1.2}$ खड्गं चर्म (G_2 °र्मं) (for चर्मखड्गे). $Ś_2$ खड्गेन (for -खड्गे च). K_3B $D_{2-4.7.8}$ खड्गं चर्म तथा गृह्य; V_1 Da_1 Dn_1 $D_{1.5}$ T_2 चर्म खड्गं च गृह्याजौ (Dn_1 °ह्यैव); D_6 चर्म खड्गं ततो गृह्य; $T_{1.3}$ G_3 खड्गं च चर्म (T_1 चर्मं च) वै गृह्य; M खड्गं चर्म च गृह्याजौ. — ^{d}) T_1 त्वरयन्; T_3 G प्रत्वरन् (for सत्वरं). V_1 Da_1 Dn_1 $D_{1.5}$ T_2 M शिखंडी गौतमं ययौ.

10 ^{c}) S (except T_2) वारयामास (for छाद°).

11 T_1 om. 11. — ^{a}) B_3 $T_{2.3}$ G तद् (for तत्र). V_1 Dn_1 D_8 M_1 अपश्यामः. — ^{b}) Dn_1 शैलानां; D_8 शलानां. Dn_1 पतनं यथा; D_6 प्रवणं यथा; S (T_1 om.) इव सर्पणं. — ^{c}) K_3 $D_{3.4.7}$ तद्रणे; T_3 G ह्यभवद् (for यद्रणे). — ^{d}) K_3 समवस्थितः; T_3 G विष्ठितो बली (for समतिष्ठत).

12 ^{a}) $Ś_2$ $K_{1.2}$ B_1 $D_{1.5.6}$ [आ]च्छादितं. $T_{1.3}$ G M वारितं. — ^{b}) $T_{1.3}$ G शिखंडिनमथो नृप (G_3 °पः). — ^{c}) $Ś_2$ कृतं (for कृपं). — ^{d}) $Ś_2$ K_1 दृष्टद्युम्नो. Da_1 $D_{1.5}$ महाबलः (for °रथः).

13 T_3 repeats 13–14 after 15^{ab}. — ^{a}) D_8 दृष्टद्युम्नं. $Ś_2$ Da_1 $D_{1.5}$ ततो या($Ś_2$ यं)तं; T_3 G अथायांतं. — Ś $K_{1.2.4}$ om. (hapl.) 13^{c}–14^{b}. — ^{d}) $T_{1.3}$ $G_{1.3}$ सहानुगः; G_2 महाबलः (for °रथः).

14 Ś $K_{1.2.4}$ om. 14^{ab} (cf. v. l. 13). For the repetition in T_3, cf. v. l. 13. — ^{a}) T_3 G ततो यांतं (for अथायान्तं). — ^{b}) K_3 शारद्वतनयं (for °रथं). — ^{c}) V_1 $B_{1.2}$ Da_1 Dn_1 $D_{2-4.7.8}$ $T_{1.2}$ G_1 सहसैन्यं; $B_{3.5}$ °देवं (for °सेनं). — B_2 om. (hapl.) 14^{d}–15^{a}. — ^{d}) T_1 $G_{1.2}$ भारद्वाजो; T_3 G_3 अश्वत्थामा (for द्रोणपुत्रो). B_1 [ऽ]भ्यवारयत् (for न्यवा°).

15 B_2 om. 15^{a} (cf. v. l. 14). — ^{b}) Dn_1 T_3 G त्वरमाणो महारथः. — After 15^{ab}, T_3 repeats 13–14. — ^{d}) T_1 $G_{1.2}$ शरवर्षाणि (for °वर्षेण). $Ś_2$ M_1 वारयत्; V_1 वीर्यवान्.

16 ^{a}) S करूशांश्च. — ^{b}) Dn_1 $D_{3.4.6-8}$ कैक($D_{4.6.8}$ °के)यान्. K_3 V_1 $B_{1.2.4.5}$ $D_{2-4.6.7}$ सह सृंजयैः; B_3 मद्रकेकयैः; Da_1 $D_{1.5}$ सृंजयैः सह; Dn_1 D_3 S सृंजयांस्तथा (M_1 °दा) (for सहसृञ्जयान्). — ^{c}) V_1 युध्यन्; B_5 राजन्; S (except T_2) वीरो (for युद्धे). — ^{d}) M_2 धारयामास (for वार°). V_1 B_5 संयुगे; Dn_1 T_2 M मारिष; $T_{1.3}$ G तेजसा (for भारत).

17 ^{a}) V_1 $B_{2.5}$ D_6 T_2 G_1 शिखंडिने; B_1 Dn_1 $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ °डिनं; Da_1 $D_{1.5.8}$ °डिनि (for °डिनस्). G_2 बाणैर् (for बाणान्). — ^{b}) G_2 नृपः (for कृपः). — ^{c}) $T_{1.3}$ G प्रेषयत् (for प्राहिणोत्). — ^{d}) K_3 विधक्षुर्. K_1 D_6 भारत; K_4 मारिषः. Dn_1 T_2 M जिघांसुस्तं महारथं (Dn_1 °थ); $T_{1.3}$ G बीभत्सो रथसंनिधौ.

18 ^{a}) $Ś_2$ प्रेषतांस्; G_1 प्रेषयांस्; K_1 प्रापितांस् (for प्रेषितांस्). — ^{b}) B_3 समस्तान्; T_3 G_3 सुपुंखान् (for समन्ताद्). K_3 $B_{1.4.5}$ Dn_1 $D_{2-4.7}$ T_2 स्वर्णभूषितान्; V_1 Da_1 $D_{1.5}$ स्वर्णभूषणान्; $B_{2.3}$ D_8 हेमभूषितान्; $T_{1.3}$ G M रुक्म(M_{2-4} रत्न)भूषितान् (for हेमभूषणान्). — ^{c}) Dn_1

चिच्छेद खड्गमाविध्य भ्रामयंश्च पुनः पुनः ॥ १८
शतचन्द्रं ततश्चर्म गौतमः पार्षतस्य ह ।
व्यधमत्सायकैस्तूर्णं तत उच्चुक्रुशुर्जनाः ॥ १९
स विचर्मा महाराज खड्गपाणिरुपाद्रवत् ।
कृपस्य वशमापन्नो मृत्योरास्यमिवातुरः ॥ २०
शारद्वतशरैर्ग्रस्तं क्लिश्यमानं महाबलम् ।
चित्रकेतुसुतो राजन्सुकेतुस्त्वरितो ययौ ॥ २१
विकिरन्ब्राह्मणं युद्धे बहुभिर्निशितैः शरैः ।
अभ्यापतदमेयात्मा गौतमस्य रथं प्रति ॥ २२
दृष्ट्वाविषह्यं तं युद्धे ब्राह्मणं चरितव्रतम् ।
अपयातस्ततस्तूर्णं शिखण्डी राजसत्तम ॥ २३
सुकेतुस्तु ततो राजन्गौतमं नवभिः शरैः ।
विद्ध्वा विव्याध सप्तत्या पुनश्चैनं त्रिभिः शरैः ॥ २४
अथास्य सशरं चापं पुनश्चिच्छेद मारिष ।
सारथिं च शरेणास्य भृशं मर्मण्यताडयत् ॥ २५
गौतमस्तु ततः क्रुद्धो धनुर्गृह्य नवं दृढम् ।
सुकेतुं त्रिंशता बाणैः सर्वमर्मस्वताडयत् ॥ २६
स विह्वलितसर्वाङ्गः प्रचचाल रथोत्तमे ।
भूमिचाले यथा वृक्षश्चलत्याकम्पितो भृशम् ॥ २७
चलतस्तस्य कायात्तु शिरो ज्वलितकुण्डलम् ।

C. 8. 2637
B. 8. 54. 28
K. 8. 49. 28

D_8 आविध्यन् (D_8 °द्). — ^{d}) Ś K_2 भ्रमयन्. V_1 $B_{4.5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.5.6}$ T_2 चर्म चोत्तमं (for च पुनः पुनः).

19 ^{a}) K_3 B_5 Dn_1 $D_{2.3.7.8}$ T_2 M च तच्; D_4 च तं; $T_{1.3}$ G तदा (T_1 °था) (for ततश्). — ^{b}) $T_{1.3}$ G ब्राह्मणः (for गौतमः). V_1 B_5 Dn_1 D_8 (before corr.) S तस्य (D_8 °च्च) मारिष; B_1 Da_1 $D_{1.3-5.7}$ तस्य भारत (for पार्षतस्य ह). Ś K च (for ह). — ^{c}) $D_{2.3}$ तीक्ष्णैस् (for तूर्णं).

20 ^{a}) Ś $K_{1.2}$ D_4 विवर्मा; K_3 सुशर्मा; $B_{2.5}$ G_2 विचर्म. — ^{b}) B_1 उपाविशत्; B_2 अदृश्यत; $T_{1.3}$ G अभिद्रवत् (for उपा°). — ^{c}) D_6 आयातो (for आपन्नो). $T_{1.3}$ G कृपस्तं शरसंघातैर्. — ^{d}) K_4 T_2 मृत्युरास्यम्. $T_{1.3}$ G आ(T_3 प्रा)द्रवंतमपीडयत् (T_1 °भिद्रवत्).

21 ^{a}) D_6 शारद्वतः (for °द्वत-). B_2 त्रस्तं; T_2 उग्रैः (for ग्रस्तं). — ^{b}) Ś $K_{1.2.4}$ B_3 D_6 कृष्यमाणं (for क्लिश्यमानं). K_3 B_4 $D_{3.4.7}$ महाबलः; V_1 B_5 Da_1 Dn_1 $D_{1.5}$ M शिखंडिनं; B_3 महारथ; $T_{1.3}$ G महारणे (for °बलम्). — ^{c}) S (except T_2) दृष्ट्वा (for राजन्). K_4 चित्रकेतुस्ततो राजन्; D_6 °तुर्महाराज. — ^{d}) B_3 त्वरितं. G_2 यथा (for ययौ).

22 ^{a}) Dn_1 D_8 S स किरन्; $D_{1.2}$ विकरन्. G_1 ब्राह्मणे. K_4 युद्धं. — T_3 repeats 22^{c}–33^{b} after 33^{ab}. — ^{c}) T_1 $G_{1.2}$ अभ्यगच्छद्; T_3 G_3 अभ्यद्रवद् (for अभ्यापतद्). — ^{d}) $T_{1.3}$ G शारद्वतरथं रणे.

23 ^{a}) K_3 V_1 $B_{2.4.5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.5.8}$ S विषक्तं; K_4 D_6 विषह्य; B_3 वियुक्तं; $D_{3.4.7}$ च यु(D_4 सु)क्तं. V_1 युद्धार्थं; B (except B_5) Da_1 Dn_1 $D_{1.5}$ T_2 M तद्युद्धं (T_2 °द्धे); D_8 तत्सैन्यं; T_3 G_3 तं क्रुद्धो (for तं युद्धे). — ^{b}) K_4 चरितं व्रतं; $B_{2.4}$ Dn_1 D_3 $T_{1.3}$ G M च (B_4 चा-) निवारितं; B_5 D_6 विनिवारितं; T_2 चापि वारितं (for चरितव्रतम्). — ^{c}) D_8 G_1 अपायातं (G_1 °तस्). G_2 अपायातश्च तत्तूर्णं (sic). — ^{d}) D_2 सुकेतुस् (for शिखण्डी). K_4 D_8 राजसत्तमः; $D_{2.6}$ तत्र मारिष; T_2 चापि संभ्रमात्.

24 ^{a}) D_6 महाराज; $T_{1.3}$ G [अ]थ राजेंद्र (for ततो राजन्). — ^{b}) Da_1 $D_{1.5}$ $T_{1.3}$ G निशितैः (for नवभिः). — Ś $K_{1.2}$ om. (hapl.) 24^{cd}. — ^{c}) S विंशत्या (for सप्तत्या). — ^{d}) K_4 $B_{2.3.5}$ D_6 T_2 G_3 पुनश्चैव (K_4 B_5 G_3 °वं); V_1 धनुश्चैव. T_2 त्रिभिः (for शरैः).

25 ^{a}) M_{2-4} तथास्य. D_4 सरथं; D_6 समरे (for सशरं). — ^{b}) D_4 शरैश् (for पुनश्). — ^{c}) B_3 पुनश्चास्य; Dn_1 रणे तस्य; M शरैरस्य (for शरेणास्य). $T_{1.3}$ $G_{1.2}$ सारथिं वाहनान्रा (T_3 G_1 °नं रा)जन्; G_3 सारथिनं वाहनं राजन् (hypermetric). — ^{d}) $T_{1.3}$ G तस्य. $Ś_1$ $K_{1.2}$ B_2 T_1 $G_{2.3}$ मर्माणि; V_1 $B_{1.4}$ Dn_1 $D_{2-4.7.8}$ M मर्मसु; T_3 G_1 वर्म(G_1 °र्मा)णि (for मर्मणि). — After 25, T_3 G read 39.

26 Ś $K_{1.2}$ om. (hapl.) 26. — ^{b}) $T_{1.2}$ G_1 परं; T_3 $G_{2.3}$ [अ]परं (for नवं). V_1 (marg. as in text) बलं (for दृढम्). — ^{c}) K_4 सकेतुं. T_1 निशितैर् (for त्रिंशता). K_3 $B_{1.2.4}$ Dn_1 $D_{6.8}$ भल्लैः (for बाणैः). — ^{d}) $T_{2.3}$ $G_{2.3}$ -मर्माणि.

27 ^{b}) V_1 B_5 महारथः; B_2 D_2 रथोत्तमं; D_6 रथोपरि (for रथोत्तमे). — ^{c}) Ś $K_{1.2.4}$ भूमिस्थले; K_3 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7.8}$ S °कंपे (for °चाले). — ^{d}) K_3 V_1 $B_{1.3.5}$ D $T_{1.3}$ G M चचाल; B_4 चलते (for चलति). $B_{1.5}$ $D_{2-4.8}$ $T_{1.3}$ कंपितो. D_8 (marg.) कंपते वै समंततः; T_2 चचाल भृशविक्षतः.

28 ^{a}) D_8 T_3 G_2 चलितस्. $T_{1.3}$ $G_{1.2}$ तु ततः कायात् (for तस्य कायात्तु). G_3 चलितस्य च ततः कायात् (hypermetric). — ^{b}) K_3 ज्वलितकुंतलं. — ^{d}) K_3

C. 8. 2637
B. 8. 54. 28
K. 8. 49. 28

सोष्णीषं सशिरस्त्राणं क्षुरप्रेणान्वपातयत् ॥ २८
तच्छिरः प्रापतद्भूमौ श्येनाहृतमिवामिषम् ।
ततोऽस्य कायो वसुधां पश्चात्प्राप तदा च्युतः ॥२९
तस्मिन्हते महाराज त्रस्तास्तस्य पदानुगाः ।
गौतमं समरे त्यक्त्वा दुद्रुवुस्ते दिशो दश ॥ ३०
धृष्टद्युम्नं तु समरे संनिवार्य महाबलः ।
कृतवर्माब्रवीद्धृष्टस्तिष्ठ तिष्ठेति पार्षतम् ॥ ३१
तदभूत्तुमुलं युद्धं वृष्णिपार्षतयो रणे ।
आमिषार्थे यथा युद्धं श्येनयोर्गृद्ध्योर्नृप ॥ ३२
धृष्टद्युम्नस्तु समरे हार्दिक्यं नवभिः शरैः ।
आजघानोरसि क्रुद्धः पीडयन्हृदिकात्मजम् ॥ ३३
कृतवर्मा तु समरे पार्षतेन दृढाहतः ।
पार्षतं सरथं साश्वं छादयामास सायकैः ॥ ३४
सरथश्छादितो राजन्धृष्टद्युम्नो न दृश्यते ।
मेघैरिव परिच्छन्नो भास्करो जलदागमे ॥ ३५
विधूय तं बाणगणं शरैः कनकभूषणैः ।
व्यरोचत रणे राजन्धृष्टद्युम्नः कृतव्रणः ॥ ३६
ततस्तु पार्षतः क्रुद्धः शस्त्रवृष्टिं सुदारुणाम् ।
कृतवर्माणमासाद्य व्यसृजत्पृतनापतिः ॥ ३७
तामापतन्तीं सहसा शस्त्रवृष्टिं निरन्तराम् ।

B1.4 D2.4.7 त्वपातयत्; V1 B2.5 Da1 Dn1 D1.5 S न्यपा°; B3 त्वपाहरत्; D2.6 [अ]न्वताडयत्; D8 [अ]-भ्यपातयत् (for [अ]न्व°).

29 [a]) K4 प्रपतद्; M2-4 न्यपतद्. — [b]) K4 Dn1 श्येनाहतम्; B1 सेनाहृतम्. — [d]) T3 G3 ततद्ग (for तदा). V1 B Dn1 D2.4.7.8 G1 M [अ]च्युत; T3 [अ]द्रुतं; G2 च्युतं. Da1 D1.5 पश्चादगमदाच्युतः; D8 पश्चात्पतदाच्युतः; D6 पश्चात्संप्रापतद्विभो.

30 [b]) D8 न्यस्तंस; T1.3 G3 पुत्रास (for त्रस्तास). D2 तत्र (for तस्य). B1.4 D3.4.7 पुरोगमाः; B2 तदानुगाः (for पदा°). — [c]) G1 गौतमः. — [d]) B2 समंततः (for दिशो दश). S (except T2 M1) दिशस्ते विमदुद्रुवुः.

31 [a]) Ś1 (marg. as in text) K2 B1 M4 धृष्टद्युम्नस्. V1 च (for तु). — [b]) B2-4 Dn1 D8 T2 परिवार्य (for संनि°). K3 V1 B3 Da1 D1-5.7 T3 G1.3 महारथः; B2 समंततः; B3.4 D8 महाबलं; Dn1 D8 T1.2 G2 M °रथं (for °बलः). B1 हार्दिक्यं नवभिः शरैः (=33[b]). — [c]) V1 B3 Da1 D1.5 M2-4 [अ]नदद्; Dn1 D8 T G M1 नदन् (for [अ]ब्रवीद्). Ś1 K4 V1 धृष्ट; B2 वीरस; Dn1 S (except M1) हृष्टस्. — [d]) K3 B1.3.4 Da1 D3-5.7 भारत; V1 B3 Dn1 D1.2.3 S चाब्रवीत्; B2 चासकृत् (for पार्षतम्).

32 [a]) D8 तुमलं. — [b]) Dn1 D8 T G3 M1 तदा; M2-4 तथा (for रणे). — D8 om. (? hapl.) 32[c]-33[b]. — [c]) K4 आमिषार्थं. K2 तथा; K3 सवेद् (for यथा). — [d]) Dn1 T3 M क्रुद्धयोर् (for श्येनयोर्). K3 V1 B Da1 D1.3-5.7 T1.3 G क्रुद्धयोर्; Dn1 T2 M श्येनयोर्; D2.6 दस्योर् (for गृद्धयोर्). K3 यथा; D2 (*sup. lin.* as in text). M1 इव (for नृप).

33 D8 om. 33[ab] (cf. v. l. 32). — [a]) D6 च (for तु). — After 33[ab], T3 repeats 22[c]-33[b]. — [d]) D2 हृदि सायकैः; T1.3 G M इव सात्वतं (T3 G3 °तः); T2 हार्दिकात्मजं (for हृदि°).

34 [a]) M1 सुसमरे (for तु समरे). — [b]) B3 समाहतः (for दृढा°). — [c]) T1 समरे (for सरथं).

35 [a]) D8 स शरैश्; T2 स तदा; M2 सरथं. K3 कृतवर्मोच्छादितो राजन् (hypermetric); V1 Dn1 D8 स रथे छादिते राजन्; T1 शरसंछादितो राजा; T3 G कृतवर्मा शरैश्छन्नो. — [b]) K3 धृष्टद्युम्नेन दृश्यत (sic); V1 Da1 Dn1 D1.5 पार्षतो न व्य(Dn1 प्र)दृश्यत; D8 पार्षतो न ह्यदृश्यत; M न व्यदृश्यत मारिष. — [c]) Dn1 घनैः (for इव). K4 Dn1 D8 परिच्छिन्नो. — [d]) K3 V1 B Da1 D1-5.7 S जलधारि(T3 G °राशि)भिः; Dn1 D8 °दैरिव; D6 °दैर्यथा (for °दागमे).

36 [a]) Da1 Dn1 D1.5.8 S तान्बाणगणान्. — [b]) T2 बाणैः (for शरैः). Ś K1.2.4 कांचनभूषणैः; B1 कनकदूषणैः (for °भूषणैः). — [c]) V1 व्यराजत (for व्यरोचत). — [d]) Ś2 D2 कृतव्रतः; T2 प्रतापवान्; G1 कृतव्रणाः. T3 G3 पार्षतः परवीरहा.

37 [a]) V1 स ततः; Da1 Dn1 D1.5.8 T2 ततः स (for ततस्तु). — [b]) Ś K1-3 V1 B3 D2.8 T2 M2-4 शरवृष्टिं; Dn1 शस्त्रविष्टिं (for शस्त्रवृष्टिं). T2 om. (hapl.) from सुदारुणां up to शस्त्रवृष्टिं (in 38[b]). V1 Dn1 D8 M दुरासदां; D2 च दारुणां (for सुदा°). — [c]) Da1 Dn1 D1.5 उद्दिश्य (for आसाद्य).

38 T2 om. up to शस्त्रवृष्टिं (in 38[b]) (cf. v. l. 37). — [a]) K2 M1 तम्. K4 D1 आपतंती. — [b]) V1 Dn1 D8 शरवृष्टिं (for शस्त्र°). K3 V1 B1-4 D2-4.6.7 T1.3 G M1 सुदारुणां; B3 Da1 Dn1 D1.5.8 T2 M2-4 दुरासदां (for निरन्तराम्). — [d]) T1 स्यालको; T3 G सात्वतो (for हार्दिक्यो). V1 B1.5 Da1 D1.5 T1.3 G [ऽ]वारयद् (for

शरैरनेकसाहस्रैर्हार्दिक्यो व्यधमद्युधि ॥ ३८
दृष्ट्वा तु दारितां युद्धे शस्त्रवृष्टिं दुरुत्तराम् ।
कृतवर्माणमभ्येत्य वारयामास पार्षतः ॥ ३९
सारथिं चास्य तरसा प्राहिणोद्यमसादनम् ।
भल्लेन शितधारेण स हतः प्रापतद्रथात् ॥ ४०
धृष्टद्युम्नस्तु बलवाञ्जित्वा शत्रुं महारथम् ।
कौरवान्समरे तूर्णं वारयामास सायकैः ॥ ४१
ततस्ते तावका योधा धृष्टद्युम्नमुपाद्रवन् ।
सिंहनादरवं कृत्वा ततो युद्धमवर्तत ॥ ४२

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि अष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥

३९

संजय उवाच ।
द्रौणिर्युधिष्ठिरं दृष्ट्वा शैनेयेनाभिरक्षितम् ।
द्रौपदेयैस्तथा शूरैरभ्यवर्तत हृष्टवत् ॥ १
किरन्निषुगणान्घोरान्स्वर्णपुङ्खाञ्शिलाशितान् ।
दर्शयन्विविधान्मार्गाञ्शिक्षार्थं लघुहस्तवत् ॥ २
ततः खं पूरयामास शरैर्दिव्यास्त्रमन्त्रितैः ।
युधिष्ठिरं च समरे पर्यवारयदस्त्रवित् ॥ ३
द्रौणायनिशरच्छन्नं न प्राज्ञायत किंचन ।

C. 8. 2635
B. 8. 53. 4
K. 8. 50. 4

व्यधमद्). D2-4 शरैः; D7 क्षुरैः (for युधि.). — T1.3 G ins. a passage given in App. I (No. 13) after 38; T2 ins. it after 39[cd].

39 T1 om. 39-40. T3 G read 39 after 25. — [a]) Da1 च (for तु). K3 V1 B D S (T1 om.) चारितां (for दारितां). — [b]) Ś K1.2.4 V1 B3 D3.4 शरवृष्टिं (for शस्त्र°). Ś1 K1.4 V1 B1.2.4.5 Da1 Dn1 D1.3-8 T2.3 G2.3 M दुरासदां; K2 दुरंतरां; K4 दुरुत्तमां; B3 D2 G1 सुदारुणां (for दुरुत्तराम्). — T2 reads 39[cd] after 40. — [c]) B3 D2-4.7 आसाद्य (for अभ्येत्य). — For 39[cd], Dn1 D8 M subst.: T2 ins. after 39[ab]:

504* हार्दिक्यं छादयामास पार्षतो निशितैः शरैः।

[M वारयामास (for छाद°). M1.3 वर्षतो (for पार्षतो).]

40 T1.3 G om. 40 (for T1, cf. v. l. 39). — [a]) V1 Dn1 T2 M सहसा; D8 भल्लेन (for तरसा). — [c]) Dn1 D8 T2 विद्ध(T2 छिन्न)गात्रस्तु (for शितधारेण). — [d]) Dn1 D8 ततः सं- (for स हतः). B2 प्राद्रवद् (for प्रापतद्). Ś2 रथं; D2 भुवि; D4 रथान् (for रथात्). K1 स हता प्राप भद्रथत् (sic). — After 40, T2 reads 39[cd] followed by App. I (No. 13).

41 [a]) Ś2 K1.4 हि; K2 om. (for तु). D8 T2 बलिनं; T1.3 G M समरे (for बलवान्). — [b]) B3 छित्वा; G1.2 हित्वा (for जित्वा). K2.4 शत्रून्; G2 सार्धं. B (except B5) D2-4.7 महाबलं (D2 °ले); D6 G2 °रणे; T3 G1.3 M3.4 °रथः (for °रथम्). — [d]) T3 G कालयामास (for वार°). D6 पत्रिभिः (for सायकैः).

42 [a]) T1 G1.2 तु (for ते). G2 M यौधा. — [b]) K1 अपाद्रवन्; T G अभि° (for उपा°). — [c]) D7 सिंहनादं रवं; S (except T2) °नादरवांश्च (for °नादरवं). T1.3 G2.3 चक्रुस्; G1 चात्र (for कृत्वा).

Colophon. — *Day of Karṇa's Generalship*: Ś2 K1.4 द्वितीय(K4 °ये)युद्धदिवसे. — *Adhy. name*: B2 कृपेण सुकेतुवधः; T2 M1 कृतवर्मपराजयः. — *Adhy. no.* (figures, words or both): Ś2 38 (as in text); K1 39; B1 54; B2 47; B4 53; B5 D8 55; Da1 65; D1 49; D4 35; T1.3 G 52; T2 M 51.

39

1 [b]) Dn1 D8 [अ]भिपालितं; M3.4 °रक्षितुं (for °रक्षितम्). T1.3 G M1.2 युयुधानेन रक्षितं. — [c]) Ś K1.2.4 हृष्टैर् (for शूरैर्).

2 V1 reads 2 on marg. — [b]) S (except T2) हेमपुंखान् (for स्वर्ण°). — [d]) K3 शिक्षाश्च; B Da1 D1.3-5.7 शिक्षाश्च; T1.3 G M शिक्षया (for शिक्षार्थं). V1 द्रौणिः परपुरंजयः; Dn1 D8 T2 शिक्षाबलसमन्वितान्; D2.6 शिक्षां स नरपुंगवः (D2 °वान्).

3 [ab]) V1 Da1 D1.5 स तु (for ततः). D2.6 संपूरयामास (for खं पूर°). Dn1 D8 T2 स (D8 marg. खं; T2 सं-) पूरयामास शरैर्दिव्यास्त्रप्रतिमंत्रितैः; T1.3 G M खं पूरयञ्शरैस्तीक्ष्णैर्वेगवद्भिः समंततः. — [c]) S (except T2) युधिष्ठिरस्य (for °रं च). — [d]) Dn1 D8 T2 पर्यवारयत. B1-4 D3.4.7 परिवार्य महास्त्रवित्; T1.3 G M दिशः सर्वाः समावृणोत्.

4 [a]) Ś1 K3.4 V1 B2.5 D2.7.8 द्रोणायनि-. Dn1

C. 8. 2355
B. 8. 55. 4
K. 8. 50. 4

बाणभूतमभूत्सर्वमायोधनशिरो हि तत् ॥ ४
बाणजालं दिविष्ठं तत्स्वर्णजालविभूषितम् ।
शुशुभे भरतश्रेष्ठ वितानमिव विष्ठितम् ॥ ५
तेन छन्ने रणे राजन्बाणजालेन भास्वता ।
अभ्रच्छायेव संजज्ञे बाणरुद्धे नभस्तले ॥ ६
तत्राश्चर्यमपश्याम बाणभूते तथाविधे ।
न स्म संपतते भूमौ दृष्ट्वा द्रौणेः पराक्रमम् ॥ ७
लाघवं द्रोणपुत्रस्य दृष्ट्वा तत्र महारथाः ।
व्यस्मयन्त महाराज न चैनं प्रतिवीक्षितुम् ।
शेकुस्ते सर्वराजानस्तपन्तमिव भास्करम् ॥ ८
सात्यकिर्यतमानस्तु धर्मराजश्च पाण्डवः ।
तथेतराणि सैन्यानि न स्म चक्रुः पराक्रमम् ॥ ९
वध्यमाने ततः सैन्ये द्रौपदेया महारथाः ।
सात्यकिर्धर्मराजश्च पाञ्चालाश्चापि संगताः ।
त्यक्त्वा मृत्युभयं घोरं द्रौणायनिमुपाद्रवन् ॥ १०
सात्यकिः पञ्चविंशत्या द्रौणिं विद्ध्वा शिलीमुखैः ।
पुनर्विव्याध नाराचैः सप्तभिः स्वर्णभूषितैः ॥ ११
युधिष्ठिरस्त्रिसप्तत्या प्रतिविन्ध्यश्च सप्तभिः ।
श्रुतकर्मा त्रिभिर्बाणैः श्रुतकीर्तिस्तु सप्तभिः ॥ १२
सुतसोमश्च नवभिः शतानीकश्च सप्तभिः ।

-च्छिन्नं; D6 -च्छन्ने (for -च्छन्नं). T1.3 G M भारद्वाजशरैश्छ- (T1 °च्छि)न्नं; T2 द्रौणायविशिखश्छिन्न. — b) Ś2 V1 D2 S प्रज्ञायत. — d) Ś2 हि तम्; K2 ह तद्; B Dn1 D2–4.7.8 T1.3 G M महद्; T2 महान् (for हि तत्).

5 a) B (except B5) D2–4.6.7 दि(D6 अ)विच्छन्नं; Dn1 D8 विस्पृष्टं तं; T1.3 G M दिविस्थं तत्; T2 °स्पृष्टात् (for °ष्ठं तत्). K3 तद्बाणजालं विविधं. — b) Dn1 D8 T1.2 M स्वर्णपुंख-; T3 G °पुंखैर् (for °जाल-). — d) S (except M1) विमानम्; Cc वितानम् (as in text). Ś K1.2 वेष्टितं; K3 V1 B (except B1) Dn1 D3.4.7.8 धिष्ठितं; K4 चेष्टितं; D1 विष्टरं; D2.6 विस्(D6 °स्तृ)तं (for विष्ठितम्).

6 a) B (except B5) D2–4.6.7 छन्नं; T3 G छन्नो (for छन्ने). B (except B5) D3.4.7 नभो (for रणे). — b) M1 बाणमालेन. B1.5 Da1 D1.5 भारत; Dn1 शाश्वता (for भास्वता). — d) V1 D1 बाणयुद्धे; Dn1 D8 T2 ततो रुद्धे; T1.3 G M हृतरश्मिः (for बाणरुद्धे). T1 M तमोनुदः; T3 G दिवाकरः (for नभस्तले). D6 बाणरुद्धं नभस्तलं.

7 a) S (except T2) तद(M1 °म)द्भुतम् (for तत्राश्चर्यम्). D2.8 अपश्यामो; T2 न पश्याम. — D8 T2 om. 7bc. — b) K1 M4 om.; T1.3 G M1–3 नभस्थ(M2.3 °स्त)ले (for तथाविधे). — c) G1 M4 संपतत्तो; Cc °ते (as in text). V1 B D (D8 om.) S (T2 om.) भूतं (for भूमौ). — d) S transp. दृष्ट्वा and द्रौणेः. D1 द्रौणिः (for द्रौणेः). K4 B1–4 Dn1 D3.4.7 किंचिदेवां(B4 °दृश्यं)-तरि(B1–3 D4 °री)क्षगं. — After 7, K4 reads 9, repeating it in its proper place.

8 Ś2 K3 V1 B1.4.5 D S transp. 8 and 9. K1 om. (hapl.) 8. B3 om. (hapl.) 8a–10b. — b) T1 M3.4 महारथः; M1 पराक्रमं (for महारथाः). — K3 B2 M1 om. 8cdef. — c) G2 विस्मयंत. — d) Dn1 चैवं; D8 चैते (for चैनं). Ś2 प्रतिवीक्षितं; V1 B1.4.5 D S (M1 om.) प्रत्युदीक्षितुं (G2 °तं).

9 B3 om. 9 (cf. v. l. 8). Ś2 K3 V1 B1.4.5 D S transp. 8 and 9. K4 reads 9 for the first time after 7. — a) D8 च (for तु). — b) Da1 D1.5 धर्मपुत्रस्. B5 Da1 D1.5 M2–4 तु (for च). — c) T3 G3 सर्वाणि (for सैन्यानि). — d) B2 पराक्रमत्. K4 दृष्ट्वा द्रोणेः पराक्रमं.

10 B2.3 om. 10ab (for B3 cf. v. l. 8). — a) V1 तु तत्; T1 G1.2 M2–4 तथा; T3 G3 महा- (for ततः). — c) D1 धनराजश् (for धर्म°). — d) K3 B5 D7 पंचालाश्; G1 पांचाल्यश्. G2 संनताः (for संगताः). — e) K4 मृत्युं भयं. — f) K1.3 T1.3 G1.3 M2–4 द्रोणायनिम्. T2 द्रौणिं ते समुपाद्रवन्.

11 a) K3 V1 B D (except Dn1 D8) सप्तविंशत्या. — b) B1 om. विद्ध्वा. D8 शिलाशितैः (for शिलीमुखैः). — c) K4 पुनर्व्याविध्य (sic) (for पुनर्विव्याध). — d) M1 om. सप्तभिः. T1 सर्वत्र (for सप्तभिः). Ś2 K1 T1.3 G स्वर्णभूषणैः; B2 °पुंखितैः; D2.6 सप्तभिः शरैः (D6 शितैः) (for स्वर्णभूषितैः).

12 a) Dn1 D8 T2.3 G3 तु; D6 च (for त्रि-). — b) K3 त्रि- (for च). — Ś K1.2 read 12cd after 24ab. S (except T2) transp. 12cd and 13ab. — c) Dn1 श्रुतवर्मा; T2 कृतकर्मा; M1 श्रुतकर्म. — d) K3 V1 B D S च (for तु). V1 B5 Da1 Dn1 D1.5 T2 पंचभिः (for सप्तभिः).

13 S (except T2) transp. 12cd and 13ab. V1

अन्ये च बहवः शूरा विव्यधुस्तं समन्ततः ॥ १३
सोऽतिक्रुद्धस्ततो राजन्नाशीविष इव श्वसन् ।
सात्यकिं पञ्चविंशत्या प्राविध्यत शिलाशितैः ॥ १४
श्रुतकीर्तिं च नवभिः सुतसोमं च पञ्चभिः ।
अष्टभिः श्रुतकर्माणं प्रतिविन्ध्यं त्रिभिः शरैः ।
शतानीकं च नवभिर्धर्मपुत्रं च सप्तभिः ॥ १५
अथेतरांस्ततः शूरान्द्वाभ्यां द्वाभ्यामताडयत् ।
श्रुतकीर्तेस्तथा चापं चिच्छेद निशितैः शरैः ॥ १६
अथान्यद्धनुरादाय श्रुतकीर्तिर्महारथः ।
द्रौणायनिं त्रिभिर्विद्ध्वा विव्याधान्यैः शितैः शरैः १७

ततो द्रौणिर्महाराज शरवर्षेण भारत ।
छादयामास तत्सैन्यं समन्ताच्च शरैर्नृपान् ॥ १८
ततः पुनरमेयात्मा धर्मराजस्य कार्मुकम् ।
द्रौणिश्चिच्छेद विहसन्विव्याध च शरैस्त्रिभिः ॥ १९
ततो धर्मसुतो राजन्प्रगृह्यान्यन्महद्धनुः ।
द्रौणिं विव्याध सप्तत्या बाह्वोरुरसि चार्दयत् ॥ २०
सात्यकिस्तु ततः क्रुद्धो द्रौणेः प्रहरतो रणे ।
अर्धचन्द्रेण तीक्ष्णेन धनुश्छित्त्वानदद्भृशम् ॥ २१
छिन्नधन्वा ततो द्रौणिः शक्त्या शक्तिमतां वरः ।
सारथिं पातयामास शैनेयस्य रथाद्द्रुतम् ॥ २२

C. 8. 2673
B. 8. 35. 24
K. 8. 30. 23

---

reads 13^{ab} on marg. — ^{a}) B1 Dn1 D6.8 T1.2 श्रुतसोमश्च. V1 B5 D2-4.6.7 तु (for च). — ^{b}) S (except T2) तथाष्टभिः (for च सप्तभिः). — D2 om. (hapl.) 13^{c}–15^{f}. — ^{d}) K3 ते (for तं).

14 D2 om. 14 (cf. v. l. 13). V1 reads 14^{ab} on marg. — ^{a}) K1 सोत्यकुद्धस्; K3 V1 B D (D2 om.) M स तु क्रु(D8 वि)द्धस; K4 सोतिविद्धस्; T1.3 G स संक्रुद्धस (for सोऽति°). — ^{b}) K3 ज्वलन् (for श्वसन्). — ^{d}) V1 Dn1 D6 T2.3 G M1-3 प्रत्य(M1-3 °ति)विध्यच्च T1 प्रतिविध्यः; M4 *व्यविध्यच् (for प्राविध्यत). K1 B1.3 D7 T2 शिलीमुखैः; B4 शितैः शरैः; Da1 D8 शिलाशतैः (for °शितैः).

15 D2 om. 15 (cf. v. l. 13). — ^{b}) K3 Dn1 D8 T1 श्रुतसोमं; B1 सूत°; G2 सुतसोमश्च. — ^{c}) K3 सप्तभिः; B1.5 Da1 Dn1 D1.3.5 T1 M अष्टाभिः; T3 G नवभिः (for अष्टभिः). Ś2 K3 B3 Dn1 T1 श्रु(T1 क्रु)तवर्माणं (for °कर्माणं). — ^{d}) D6.8 G1.2 प्रत्यविध्यत् (G1 °ध्यं); T2.3 प्रतिविध्य (for °विन्ध्यं). V1 D6 शितैः (for त्रिभिः). T1 M1 तथा; T3 G तदा (for शरैः). — K3 om. (hapl.) 15^{e}–16^{d}. — ^{f}) K4 धर्मराजं. V1 B1.5 D3.4.6.7 च पंचभिः; Da1 D1.5 त्रिभिः शरैः (for च सप्तभिः).

16 K3 om. 16 (cf. v. l. 15). — ^{a}) Da1 D1.3-5.7 तथा (for अथ). D2 [इ]तरस् (for [इ]तरांस्). Ś2 K1.4 V1 B5 D6 तथा (for ततः). V1 B5 Da1 D1.5 योधान्; D2 शूरा (for शूरान्). Dn1 D8 S अथेतरान्म(D8 °न्यानपि म)हेष्वासान्. — ^{b}) V1 Dn1 S समर्पयत्; D8 समर्दिवान् (for अताडयत्). — ^{c}) B3 Dn1 D2 श्रुतकीर्तिस्. Dn1 D2.3 S ततश्च (for तथा). T3 G चापि (for चापं). — ^{d}) Ś2 निशतैः. S (except T2) सृष्टौ (T3 G धनुश्च) चिच्छेद मारिष.

17 K4 D2.6 om. (hapl.) 17. — ^{a}) Ś2 आधाय (for आदाय). — ^{b}) Da1 D1.5 महायशाः (for °रथः). — ^{c}) Ś2 V1 B2.5 D8 T1.3 G2.3 M1-3 द्रोणायनिं. T2 द्रौणाय नवभिर्विद्ध्वा. — ^{d}) Dn1 D8 T2 पुनश्चान्यैः (for विव्याधान्यैः). V1 Da1 Dn1 D1.5.8 T2 त्रिभिः शरैः; G1.2 शिलाशितैः (for शितैः शरैः).

18 ^{a}) Ś2 K1 द्रौणिं; T3 G2.3 द्रोणिर्. — ^{b}) D8 शरवर्षैश्च (for °र्षेण). K3 B1-4 D2-4.6.7 मारिष; V1 B5 Da1 D1.5 सर्वशः; Dn1 D8 T G3 M सर्वतः (for भारत). — ^{d}) K3 समस्तांश्च. Ś K2.4 च शरैस्त्रिभिः; K1 च त्रिभिः शरैः; V1 B Da1 D1.3-5 भरतर्षभ; Dn1 D8 S युद्धदुर्मदः; D2.6 च शरैर्नृप (for च शरैर्नृपान्).

19 Ś K1.2.4 om. (hapl.) 19. — ^{b}) G1.2 धर्मपुत्रस्य. — ^{cd}) Dn1 T2 प्रहसन् (for विहसन्). D8 द्रौणिर्हसन्प्रचिच्छेद (for °). S (except T2) द्विधा छित्त्वा प्रहसा(G1 °सह्या)थ तं विव्याध त्रिभिः शरैः.

20 ^{a}) K3 धर्मसुतो (for धर्मसुतो). D6 राजा. — ^{b}) K1 Dn1 T2 [अ]न्यं (for [अ]न्यन्). D2 प्रगृह्य रुचिरं धनुः. — ^{c}) T1 द्रोणपुत्रं चतुःषष्ट्या; T2.3 G M द्रोणपुत्रं त्रि(T3 G3 तु)षष्ट्या तु. — ^{d}) K1 चाक्रयत्; K3 B1-4 D2-4.6.7 S चार्पयत्. V1 D3 चैव हि; B5 Da1 Dn1 D1.5 चैव ह (for चार्दयत्).

21 ^{a}) S शैनेयस् (for सात्यकिस्). D6 सुसंक्रुद्धो (for (for ततः क्रुद्धो). — ^{b}) D6 बाणैः (for द्रौणेः). B1 द्रौणिना प्रहरतो रणे (hypermetric). — ^{c}) T3 G3 बाणेन (for तीक्ष्णेन). — ^{d}) G2 [अ]नदत्.

22 ^{b}) K1 शक्ताः (for शक्त्या). — ^{d}) K4 सैन्ये यस्य (for शैनेयस्य). S द्रुतं रथात् (by transp.).

C. 8. 2675
B. 8. 55. 24
K. 8. 50. 24

अथान्यद्धनुरादाय द्रोणपुत्रः प्रतापवान् ।
शैनेयं शरवर्षेण छादयामास भारत ॥ २३
तस्याश्वाः प्रद्रुताः संख्ये पतिते रथसारथौ ।
तत्र तत्रैव धावन्तः समदृश्यन्त भारत ॥ २४
युधिष्ठिरपुरोगास्ते द्रौणिं शस्त्रभृतां वरम् ।
अभ्यवर्षन्त वेगेन विसृजन्तः शिताञ्शरान् ॥ २५
आगच्छमानांस्तान्दृष्ट्वा रौद्ररूपान्परंतपः ।
प्रहसन्प्रतिजग्राह द्रोणपुत्रो महारणे ॥ २६
ततः शरशतज्वालः सेनाकक्षं महारथः ।
द्रौणिर्ददाह समरे कक्षमग्निर्यथा वने ॥ २७
तद्बलं पाण्डुपुत्रस्य द्रोणपुत्रप्रतापितम् ।
चुक्षुभे भरतश्रेष्ठ तिमिनेव नदीमुखम् ॥ २८
दृष्ट्वा ते च महाराज द्रोणपुत्रपराक्रमम् ।
निहतान्मेनिरे सर्वान्पाण्डून्द्रोणसुतेन वै ॥ २९
युधिष्ठिरस्तु त्वरितो द्रौणिं श्लिष्य महारथम् ।

---

23 ^{a}) Ś$_2$ K$_1$ आधाय. — ^{d}) T$_{1.3}$ G$_{2.3}$ M वारयामास (for छादया°).

24 ^{a}) Ś K$_2$ तथाश्वाः (Ś$_2$ °श्वः) (for तस्याश्वाः). K$_3$ D$_3$ प्रहृताः; Da$_1$ D$_{1.5}$ विद्रुताः; G$_3$ प्रद्रुतं (for प्रद्रुताः). K$_1$ D$_3$ G$_3$ M$_{2-4}$ संखे. — ^{b}) K$_3$ V$_1$ Da$_1$ D$_{1.5.8}$ पातिते. — After 24^{ab}, Ś K$_{1.2}$ read 12^{cd}. — ^{c}) T$_{1.3}$ G$_3$ तत्रैव धावतस्तस्य. — ^{d}) V$_1$ B$_5$ Da$_1$ D$_{1.5}$ S (except T$_1$) मारिष (for भारत).

25 ^{a}) K$_3$ V$_1$ B Da$_1$ Dn$_1$ D$_{1-5.7.8}$ T G$_{1.3}$ M तु; D$_6$ G$_2$ च (for ते). — ^{b}) G$_1$ वरः. — ^{c}) B$_3$ Dn$_1$ D$_{6.8}$ T$_1$ G$_{1.3}$ अभ्यवर्तंत; Da$_1$ D$_{1.5}$ M$_1$ °वर्तंत; M$_2$ °वर्षंत. — ^{d}) V$_1$ विसृजंत (for °जन्तः). T$_{1.3}$ G$_{1.3}$ transp. शितान् and शरान्.

26 ^{a}) V$_1$ B$_5$ Da$_1$ D$_{1.5}$ आगच्छतस्तु (for °मानांस्). S सहसा पत(M$_1$ °ति)तस्तान्वै. — ^{b}) Ś$_1$ K$_2$ रुद्ररूपान् (K$_2$ °पाः); K$_3$ V$_1$ B Da$_1$ D$_{1-5.7}$ S क्रुद्धरूपान् (K$_3$ °पः); Dn$_1$ D$_8$ क्रूर° (for रौद्र°). K$_4$ B$_{1.3}$ परंतप; S समंततः. — ^{d}) D$_1$ महारणं; D$_5$ °रथः.

27 M$_{3.4}$ om. (hapl.) 27^{ab}. — ^{a}) K$_{1.2}$ शरशत-(K$_1$ °तं)ज्वालाः; K$_3$ शरो महाज्वालः; K$_4$ सरसतः ज्वालः (sic). — ^{b}) Ś K$_{1.2.4}$ सेनाकक्ष्यं. D$_{2.6}$ महाबलः; S (M$_{3.4}$ om.) °रणे (for °रथः). — ^{d}) Ś K$_{1.2.4}$ कक्ष्यम्; Cc कक्षम् (as in text). B$_2$ यथाचले; S इवोद्ध(T$_{1.2}$ °स्थि)तः (for यथा वने).

28 ^{a}) V$_1$ Da$_1$ Dn$_1$ D$_{1.5}$ S पांडवेयस्य (for पाण्डुपुत्रस्य). — ^{b}) Ś K$_{1.2}$ om. (hapl.) from प्रतापितम् up to द्रोणपुत्र (in 29^b). V$_1$ द्रोणपुत्रेण तापितं; B$_{3.4}$ °त्रः प्रतापवान्; Dn$_1$ D$_8$ T$_{1.2}$ G$_2$ M °त्रशराहतं; T$_3$ G$_{1.3}$ °त्रशराचितं (G$_1$ °रं). — After 28^c, T$_{2.3}$ G ins.:

505*　　　　तस्मिन्नेव चमूमुखे ।
तद्बलं पाण्डवेयस्य द्रोणपुत्रशरार्चिषा ।
तापयन्भरतश्रेष्ठ गभस्तिभिरिवांशुमान् ।
तचाप्यमानं तीक्ष्णाग्रैर्ब्राह्मणस्य च सायकैः ।
क्षुभ्यते पाण्डवं सैन्यं　　　　[5]

[(L. 3) T$_2$ पातयन् (for तापयन्). — After line 3, G$_3$ ins.:

506* तद्भज्यमानं मर्षेण ब्राह्मणस्य शराहतम् ।

The above is followed by repetition of 28^c and lines 2–4 of 505* in G$_2$. — (L. 4) T$_3$ G$_{1.3}$ पच्य(G$_1$ भज्य)मानममर्षेण; G$_2$ (both times) तद्भज्यमानं मर्षेण (for the prior half). G$_2$ (second time) ब्राह्मणस्य शराहतं (for the posterior half).]

— ^{d}) T$_{2.3}$ G$_3$ तिमिनैव (for °नेव). Ca cites तिमिना. T$_1$ M तस्मिन्नेव चमूमुखे (=line 1 of 505*). Ca cites नदीमुखम् (as in text).

29 Ś K$_{1.2}$ om. up to द्रोणपुत्र (in 29^b) (cf. v. l. 28). K$_3$ om. 29^a–30^b. — ^{a}) T$_2$ ततस् (for दृष्ट्वा). B$_5$ D$_{3.4.7}$ चैव; Dn$_1$ D$_8$ तं च; S तत्र (for ते च). — ^{b}) D$_{2-6}$ द्रोणपुत्रप्रतापितान् (D$_2$ °पिनः); T$_2$ °शरार्दितान्. — ^{cd}) Ś$_2$ निहितान् (for निह°). Dn$_1$ सर्वानमन्यंत हतान् (for ^{c}). S सर्वान्दु(T$_2$ दृष्ट्वा दु)र्योधनः पार्थान्ह(G$_1$ °र्थै ह)तान्युद्धे ह्य(T$_2$ G$_{1.2}$ M$_1$ [ऽ]भ्य)मन्यत.

30 K$_3$ om. 30^{ab} (cf. v. l. 29). — ^{a}) D$_3$ त्वरितं. — ^{b}) D$_{2.6}$ द्रौणेः (for द्रौणिं). B$_3$ M$_1$ द्रोणशिष्यं; B$_5$ M$_{2-4}$ द्रोणशिष्यो (for द्रौणिं श्लिष्य). Ś$_1$ K$_2$ श्लिष्ट्वा; Ś$_2$ K$_{1.4}$ दृष्ट्वा; B$_1$ G$_{1.2}$ पीड्य; B$_2$ शिष्य; D$_2$ श्लिष्यन्; T$_1$ विध्वा; T$_{2.3}$ G$_3$ विध्य (for श्लिष्य). K$_1$ महारथ. Dn$_1$ D$_8$ द्रौणेर्दृष्ट्वा (D$_8$ दृष्ट्वा द्रौणेः) पराक्रमं. — ^{c}) B$_{1.4}$ T$_{2.3}$ G M द्रोणपुत्रं स; B$_3$ °त्रं तं; D$_{3.4.7}$ °त्राय; T$_1$ °त्रं वै. — ^{d}) V$_1$ D$_6$ रोषामर्षसमन्वितं. — After 30, T G ins.:

507* जानामि त्वां युधि श्रेष्ठं वीर्यवन्तं बलान्वितम् ।
कृतास्त्रं कृतिनं चैव तथा लघुपराक्रमम् ।
बलमेतद्भवान्सर्वं पार्षते यदि दर्शयेत् ।
ततस्त्वां बलवन्तं च कृतवीर्यं च विद्महे ।
स हि वै पार्षतं दृष्ट्वा समरे शत्रुसूदनम् ।　　　　[5]
भवेत्तव बलं किंचिद्ब्रवीमि त्वां न तु द्विज ।

अब्रवीद्द्रोणपुत्रं तु रोषामर्षसमन्वितः ॥ ३०
नैव नाम तव प्रीतिर्नैव नाम कृतज्ञता ।
यतस्त्वं पुरुषव्याघ्र मामेवाद्य जिघांससि ॥ ३१
ब्राह्मणेन तपः कार्यं दानमध्ययनं तथा ।
क्षत्रियेण धनुर्नाम्यं स भवान्ब्राह्मणब्रुवः ॥ ३२
मिषतस्ते महाबाहो जेष्यामि युधि कौरवान् ।
कुरुष्व समरे कर्म ब्रह्मबन्धुरसि ध्रुवम् ॥ ३३
एवमुक्तो महाराज द्रोणपुत्रः स्मयन्निव ।
युक्तत्वं तच्च संचिन्त्य नोत्तरं किंचिदब्रवीत् ॥ ३४
अनुक्त्वा च ततः किंचिच्छरवर्षेण पाण्डवम् ।
छादयामास समरे क्रुद्धोऽन्तक इव प्रजाः ॥ ३५
संछाद्यमानस्तु तदा द्रोणपुत्रेण मारिष ।
पार्थोऽपयातः शीघ्रं वै विहाय महतीं चमूम् ॥ ३६
अपयाते ततस्तस्मिन्धर्मपुत्रे युधिष्ठिरे ।
द्रोणपुत्रः स्थितो राजन्प्रत्यादेशान्महात्मनः ॥ ३७
ततो युधिष्ठिरो राजा त्यक्त्वा द्रौणिं महाहवे ।
प्रययौ तावकं सैन्यं युक्तः क्रूराय कर्मणे ॥ ३८

C. 8. 2631
B. 8. 55. 38
K. 8. 50. 44

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥

[(L. 1) T3 G3 महाबलं (for बलान्वितम्). — (L. 3) T1 पार्षताय च दर्शयत् (for the post. half). — (L. 4) T1.3 G3 तु (for च). T3 G2.3 कृतविद्यं (for °वीर्यं). — (L. 5) T3 G2.3 न (for स). T3 G3 मे (for वै). — (L. 6) G2 त्वा. T3 G3 इति (for न तु). T3 G2.3 द्विजं.]

31 a) D6 ते मनसः (for नाम तव). T2 प्रज्ञा (for प्रीतिर्). — b) T2 G2 न च (for नैव). B2 कृताज्ञया (for कृतज्ञता). — c) V1 B3.5 Dn1 D8 S (except T1) ततस् (for यतस्). — d) Dn1 D8 मामेवाभि°; T1 तमेवाद्य (for मामे°). K3 जिघांसया (for °ससि).

32 b) Dn1 तपः (for तथा). S शमश्च दम एव च. — d) K2.3 D4 ब्राह्मण ब्रुवः (K3 °वं); K4 Dn1 D8 T1 °णो (T1 °णे) ब्रुवं; D2.6 °णो ब्रुवः; G1 °णप्रभः.

33 Dn1 D8 S transp. 33^{ab} and 33^{cd}. — a) D8 मिषितस्. D2.6 च; T2 तु (for ते). Dn1 D8 S (except T2) [ऽ]द्य समरे (for महाबाहो). — After 33^{a}, G1 reads 35de repeating it in its proper place. — b) K3 B D3–5.7 T3 युधि जेष्यामि (by transp.); Dn1 योधयिष्यामि; D8 विजेष्याम्यद्य; S (except T3) ध्रुवं जेष्यामि (G3 °म). D2.6 जेष्यामि त्वां सकौरवं. — c) M2–4 तरसमं (for समरे). Dn1 कर्णं (for कर्म). — d) Dn1 D8 S ब्रह्मबंधो यथेष्टतः (D8 °च्छसि; T2 °प्सितं). Ca.c cite ब्रह्मबन्धुर् (as in text).

34 a) V1 उक्ते. — c) K3 V1 B1.2.4.5 Da1 Dn1 D2–8 T2.3 G M युक्तं तत्त्वं (Dn1 D8 °थ्यं) च; B3 युक्तमयुक्तं च (hypermetric); T1 युक्तं तद्वच्च (for युक्तत्वं तच्च). D1 युक्तं तत्त्वं त्वसंचिंत्य.

35 a) K4 अनुक्तो (sic). V1 T1 तु; Dn1 D8 [ए]व (for च). — b) M3–4 पांडवान्. — G1 reads 35de for the first time after 33^{a}. — c) G1 (first time) संछाद्यमानः (for छादयामास).

36 a) K2.3 V1 B1 D (except Dn1 D2.3) T2.3 G1.3 M1 स छाद्य°; B3 तं छाद्य°; T1 प्रच्छाद्य°. D8 तु तथा; S (except T1) समरे (for तु तदा). — Da1 om. (hapl.) 36^{c}–37^{b}. — c) S व्य(T3 व्या)पायासीद्र(T3 G3 °याच्च र)णे पार्थः. — d) K3 विगाह्य; Dn1 D1.5.8 (marg. as in text) S प्रगृह्य (for विहाय).

37 Da1 om. 37^{ab} (cf. v. l. 36). — a) S प्रयाते तु (for अपयाते). D8 च तस्मिन्वै (for ततस्तस्मिन्). — b) V1 D2.6 धर्मराजे (for °पुत्रे). — c) V1 B2.4 Da1 Dn1 D2–4.7.8 T1.2 ततो; Ca स्थितो (as in text). — d) V1 B2.4 Dn1 D3–4.7.8 प्रत्यगात्स; Ca प्रत्यादेशान् (as in text). Co cites प्रत्यगात्. K4 V1 B2.4 Dn1 D3.4.6–8 महामनाः (B4 Dn1 °नः) (for °त्मनः).

38 a) Dn1 T2 M युधिष्ठिरं. V1 B Da1 Dn1 D1.3–5.7.8 राजन्; T2 M त्यक्त्वा (for राजा). — b) B2 Dn1 G1 द्रौणिर्. T2 M राजानं द्रौणिराहवे. — c) Dn1 प्रयतौ. G2 तावका. — d) K1 युक्ता; T2 क्रुद्धः; G1 युक्तं; M1 युधि; Ca युक्तः (as in text). G2 कर्मणि. D2.6 मुक्त्वा तं कूट(D6 क्रूर)योधिनं.

Colophon. — *Day of Karṇa's Generalship*: Ś1 K1.4 द्वितीये (Ś1 °य·) युद्धदिवसे. — *Adhy. name*: B2 द्रौणिना युधिष्ठिरपलायनं; D7 पार्थापयानं; T2 अश्वत्थामपराक्रमः; M1 अश्वत्थामयुद्धं. — *Adhy. no.* (figures, words or both): Ś1 39 (as in text); K1 D1 50; B1 D7 55; B2 46; B4 58; B5 D6 56; Da1 D8 66; D4 36; T1.3 G 53; T2 M 52.

४०

C. 8. 2892
B. 8. 56. 1
K. 8. 51. 1

संजय उवाच ।
भीमसेनं सपाञ्चाल्यं चेदिकेकयसंवृतम् ।
वैकर्तनः स्वयं रुद्ध्वा वारयामास सायकैः ॥ १
ततस्तु चेदिकारूषान्सृञ्जयांश्च महारथान् ।
कर्णो जघान संक्रुद्धो भीमसेनस्य पश्यतः ॥ २
भीमसेनस्ततः कर्णं विहाय रथसत्तमम् ।
प्रययौ कौरवं सैन्यं कक्षमग्निरिव ज्वलन् ॥ ३
सूतपुत्रोऽपि समरे पाञ्चालान्केकयांस्तथा ।
सृञ्जयांश्च महेष्वासान्निजघान सहस्रशः ॥ ४
संशप्तकेषु पार्थश्च कौरवेषु वृकोदरः ।
पाञ्चालेषु तथा कर्णः क्षयं चक्रुर्महारथाः ॥ ५
ते क्षत्रिया दह्यमानास्त्रिभिस्तैः पावकोपमैः ।
जग्मुर्विनाशं समरे राजन्दुर्मन्त्रिते तव ॥ ६
ततो दुर्योधनः क्रुद्धो नकुलं नवभिः शरैः ।
विव्याध भरतश्रेष्ठ चतुरश्चास्य वाजिनः ॥ ७
ततः पुनरमेयात्मा तव पुत्रो जनाधिपः ।
क्षुरेण सहदेवस्य ध्वजं चिच्छेद काञ्चनम् ॥ ८
नकुलस्तु ततः क्रुद्धस्तव पुत्रं त्रिसप्तभिः ।
जघान समरे राजन्सहदेवश्च पञ्चभिः ॥ ९
तावुभौ भरतश्रेष्ठौ श्रेष्ठौ सर्वधनुष्मताम् ।
विव्याधोरसि संक्रुद्धः पञ्चभिः पञ्चभिः शरैः ॥ १०
ततोऽपराभ्यां भल्लाभ्यां धनुषी समकृन्तत ।

40

1 a) Ś K2.4 B1.4 Da1 D1.4.6.7 च पांचाल्यं (Ś2 K2.4 D4 °ल्य; Da1 D1.6 °ल्ं); V1 B2.5 D5.8 S (except T2) सपांचालं (M1 °ल). — b) K3.4 Dn1 D6.8 चेदिकैक(°के)यसंवृतं; Da1 D1.5 °केकयसंवृतः; G1 °केसरसंवृतं (sic). — c) B3 D2 स्वयं क्रुद्धो; Dn1 तु संक्रुद्धो; D8 सुसंक्रुद्धो (for स्वयं रुद्ध्वा). T1.3 G M सेनापतिः (M1 °तिं) स्वयं क्रुद्धो; T2 सूतः सेनापतिः क्रुद्धो. — D2 om. (hapl.) 1^{d}–2^{c}. — d) V1 Da1 D5 छादयामास (for वार°). Ś K2.4 सैनिकैः (for सायकैः).

2 D2 om. 2^{abc} (cf. v. l. 1). — a) B3 D6 T2 G1 ततश्च. S K2 देवकारूषान्; S चेदिकारूशान्. — c) B1.2.4 D3.4.7 समरे (for संक्रुद्धो).

3 B3 om. 3^{ab}. — a) T1.3 G तु तं (for ततः). — b) K1 D1 G1 रथमुत्तमं; K4 D8 °सत्तमः. — c) K1 कौरवे. — d) Ś K2.4 कक्ष्यम्; D6 कक्षेषु. Da1 D1.5 अग्नेर्. Dn1 दहन्निव (for इव ज्वलन्). B3 om. from मग्नि up to कौरवे (in 5^{b}).

4 B3 om. 4 (cf. v. l. 3). — b) Ś2 D7 पंचालान्. K4 Dn1 D1.4.5.8 कैकयांस्. T2 तदा (for तथा). — d) S सं(G2 M3 स)जघान (for निज°).

5 B3 om. up to कौरवे (in 5^{b}) (cf. v. l. 3). — a) Some MSS. संसप्तकेषु. K3.4 B4 पार्थस्य; V1 Da1 Dn1 D1.5 वै पार्थः (D1 °र्थे); S पार्थस्तु. — b) B4 ततस्ततः (for वृकोदरः). — Ś K1.2 om. 5^{cd}. — c) V1 B5 Da1 D1.5.7 पंचालेषु. B4 ततः (for तथा). — d) G2 चक्रे. D2 महारथं. T3 G1.3 क्षयकाले यथाग्नयः.

6 b) B2 च (for तैः). D6 पावकोत्तमैः. — c) S विनाशमगमंस्तीव्रं. — d) K1 संमंत्रिते. V1 राजन्दुर्मंत्रितेन ते.

7 a) M4 om. from ततो up to क्षुरेण (in 8^{c}). B3 राजा (for क्रुद्धो). — b) K3 V1 B1.2.4 Da1 D1.3–5.8 नवभिर्नकुलं (by transp.); B3 नवभिर्निशितैः. Da1 D1.5 शनैः (for शरैः). — Aftter 7^{ab}, D6 reads 9^{cd}, repeating it in its proper place and om. 7^{c}–8^{b}. — c) B3 G1 M1 भरतश्रेष्ठम्. — d) S (M4 om.) चतुर्भिस्त(T1.2 °श्चा)स्य.

8 M4 om. up to क्षुरेण (in 8^{c}); D6 om. 8^{ab} (cf. v. l. 7). — a) S (M4 om.) परम् (for पुनर्). — b) K3 V1 B1.4.5 D (D6 om.) T G3 M (M4 om.) जनाधिप; B2 नराधिप; B3 जनेश्वरः. — d) K4 T2 कार्मुकं (for काञ्चनम्).

9 a) Ś K1.2.4 च (for तु). M1 क्रुद्धं. — K3 om. (hapl.) 9^{b}–10^{c}. — b) B5 D3 G1.2 च (G1.2 तु) सप्तभिः; D1 त्रिसप्ततिः; D2 त्रिभिः शरैः; T2 त्रिभिस्त्रिभिः. — D6 reads 9^{cd} for the first time after 7^{ab}. — c) Ś आजघान भृशं राजन्. — d) B1 सहदेवं. D4 तु (for च). B2.3 D8 सप्तभिः (for पञ्चभिः).

10 K3 om. 10^{abc} (cf. v. l. 9). B2 om. (hapl.) 10–11. — a) V1 Da1 D1 T2 भरतश्रेष्ठः (V1 °ष्ठ). — b) B1.5 D2–4.7 ज्येष्ठौ; Dn1 om.; M श्रेष्ठः. — d) D1 om. one पञ्चभिः.

11 B2 om. 11 (cf. v. l. 10). — a) G1 फलाभ्यां

यमयोः प्रहसन्राजन्विव्याधैव च सप्तभिः ॥ ११
तावन्ये धनुषी श्रेष्ठे शक्रचापनिभे शुभे ।
प्रगृह्य रेजतुः शूरौ देवपुत्रसमौ युधि ॥ १२
ततस्तौ रभसौ युद्धे भ्रातरौ भ्रातरं नृप ।
शरैर्ववर्षतुर्घोरैर्महामेघौ यथाचलम् ॥ १३
ततः क्रुद्धो महाराज तव पुत्रो महारथः ।
पाण्डुपुत्रौ महेष्वासौ वारयामास पत्रिभिः ॥ १४
धनुर्मण्डलमेवास्य दृश्यते युधि भारत ।
सायकाश्चैव दृश्यन्ते निश्चरन्तः समन्ततः ॥ १५
तस्य सायकसंछन्नौ चकाशेतां च पाण्डवौ ।
मेघच्छन्नौ यथा व्योम्नि चन्द्रसूर्यौ हतप्रभौ ॥ १६
ते तु बाणा महाराज हेमपुङ्खाः शिलाशिताः ।
आच्छादयन्दिशः सर्वाः सूर्यस्येवांशवस्तदा ॥ १७
बाणभूते ततस्तस्मिन्संछन्ने च नभस्तले ।
यमाभ्यां ददृशे रूपं कालान्तकयमोपमम् ॥ १८
पराक्रमं तु तं दृष्ट्वा तव सूनोर्महारथाः ।

C. 8. 2708
B. 8. 56. 17
K. 8. 51. 17

(for भल्लाभ्यां). — b) K4 D1 समकृंततः; Dn1 समलंकृते (for °कृन्तत). G2 धृष्टद्युम्नस्य चाच्छिनत्. — G2 om. 11^{c}–32^{d}. — c) K3 B (B2 om.) D2–4. 7 सहसा; Dn1 समरे (for प्रहसन्). S (G2 om.) यमयोः प्रसभं वी(T1 धी)रो. — d) K3 D8 T2 [अ]थ; V1 B (B2 om.) Da1 Dn1 D1–5. 7 च; D6 स; T1. 3 G1. 3 M [आ]शु (for [ए]व). K3 Dn1 D8 S (G2 om.) त्रिभिस्त्रिभिः; V1 B (B2 om.) Da1 D1–5. 7 त्रिसप्तभिः (for च स°).

12 G2 om. 12 (cf. v. l. 11). — a) Da1 D1. 5 श्रेष्ठ; S (except T2; G2 om.) मृष्टे (for श्रेष्ठे). — b) M2. 4 शत- (for शक्र-). Dn1 क्षणे; S (G2 om.) तदा (T1 °था) (for शुभे). — c) Dn1 वीरौ (for शूरौ). — d) T2 देवप्रतिसमौ. Dn1 देवपुत्रौ महारथौ.

13 G2 om. 13 (cf. v. l. 11). — a) T1 रभसाद्; M1 रभसो. — b) K3 क्षयं; B1 D3. 4. 7 T3 युधि; Dn1 D8 G3 M नृपं. — c) Ś1 K3 V1 B D (except Dn1 D8) G1 ववृषतुर्. — d) Ś K1. 2. 4 B1 महा(K1 सह)मेघैरिवाचलं; D6 श्वसमानौ महाबलौ; S (G2 om.) तोयदाविव पर्वतं.

14 G2 om. 14 (cf. v. l. 11). — d) G1 सप्तभिः (for पत्रिभिः).

15 G2 om. 15 (cf. v. l. 11). — b) D6 S (G2 om.) ददृशे. — c) Da1 D1. 2. 5 सायकांश्च; Dn1 तावकाश्च. V1 B5 Da1 Dn1 D1. 2. 5 M2–4 च व्यदृश्यंत (D2 °ते); B4 चापि दृश्यंते; T G1. 3 M1 चाप्य(T2 °स्य)दृश्यंत (T2 °ते) (for चैव दृश्यन्ते). D6 सायका न व्यदृश्यंते. — d) B3 D8 T1 G1 निःसरंतः; Dn1 निश्चरंत; D2 निःश्वसंतः (for निश्चरन्तः). T2 G1 M ततस्ततः (for समन्ततः).

16 G2 om. 16 (cf. v. l. 11). B3 om. 16^{ab}. B5, Bom. and Cal. ed. om. 16^{a}–17^{b}. — a) Ś2 K2. 4 सायकसंछिन्नौ (Ś2 °न्ना). — b) K3 V1 B1. 2. 4 D2. 3. 6–8 चकासेते; Da1 D1. 4. 5 चकासाते; Dn1 प्रकाशेते. V1 B1. 2. 4 Da1 Dn1 D1. 5 न (for च). S (G2 om.) माद्रेयौ न विरेजतुः. — c) V1 मेघच्छन्नैं. — d) Ś K1. 2. 4 प्रभावृतौ; B1 D7 कृतप्रभौ; B3 तथाभ्रगौ; T1 G1 M हृतप्रभौ; T1. 3 G3 गतप्रभौ (for हतप्रभौ). B2. 4 Da1 चंद्रसूर्यकृतप्रभौ.

17 G2 om. 17 (cf. v. l. 11). B5 om. 17^{ab} (cf. v. l. 16). — b) Dn1 S (G2 om.) स्वर्णपुंखाः (for हेम°). — c) K3 T1 दश दिशः (for दिशः सर्वाः). — d) K3 B2. 4 Dn1 D7 [अं]शवो यथा; B5 D2–4 [अं]शवस्तथा; Da1 D1. 5 गभस्तयः; S (G2 om.) मरीचयः.

18 G2 om. 18 (cf. v. l. 11). — a) K1 भीतभूते (for बाण°). Ś2 K1. 4 तदा (for ततस्). — b) M2. 4 संच्छिन्ने च. B4 यथानले; T1. 3 G3 नभस्थले. T2 संछन्ने नभसः स्थले; G1 छन्ने च नभसः स्थले. — After 18^{ab}, Dn1 ins.:

508* नकुलः सहदेवश्च क्रोधं तीव्रं समास्थितौ ।
तां बाणवृष्टिं राज्ञस्तु शरैः शतसहस्रभिः (sic) ।
छादयामासतुरुभौ बाणौघैस्तनयं तव ।
ततस्तयोर्महाराज सृजतोरनिशं शरान् ।

— c) B2. 5 Da1 Dn1 D1. 5–7 यमयोर्; S (G2 om.) राज्ञस्तु (for यमाभ्यां). K3 D8 दृश्यते (for ददृशे).

19 G2 om. 19 (cf. v. l. 11). — a) Ś2 तद् (for तं). Dn1 विक्रमं तु तयोर्दृष्ट्वा. — b) B4 तस्य (for तव). Dn1 पुत्रोर् (for सूनोर्). K1. 4 D8 महारथौ; Dn1 M1 °रथः. — After 19^{ab}, Dn1 ins.:

509* क्रोधमास्थाय परमं निःश्वसंश्च यथोरगः ।
बाणान्धकारं ससृजे तव पुत्रस्तयोस्तदा ।

— c) K4 मृत्युर्. Dn1 D6. 8 (marg.) T3 G1. 3 इवांतिकं;

C. 8. 2709
S. 8. 56. 18
K. 8. 51. 19

मृत्योरुपान्तिकं प्राप्तौ माद्रीपुत्रौ स मेनिरे ॥ १९
ततः सेनापती राजन्पाण्डवस्य महात्मनः ।
पार्षतः प्रययौ तत्र यत्र राजा सुयोधनः ॥ २०
माद्रीपुत्रौ ततः शूरौ व्यतिक्रम्य महारथौ ।
धृष्टद्युम्नस्तव सुतं ताडयामास सायकैः ॥ २१
तमविध्यदमेयात्मा तव पुत्रोऽत्यमर्षणः ।
पाञ्चाल्यं पञ्चविंशत्या प्रहस्य पुरुषर्षभ ॥ २२
ततः पुनरमेयात्मा पुत्रस्ते पृथिवीपते ।
विद्ध्वा ननाद पाञ्चाल्यं षष्ट्या पञ्चभिरेव च ॥ २३
अथास्य सशरं चापं हस्तावापं च मारिष ।
क्षुरप्रेण सुतीक्ष्णेन राजा चिच्छेद संयुगे ॥ २४
तदपास्य धनुश्छिन्नं पाञ्चाल्यः शत्रुकर्शनः ।
अन्यदादत्त वेगेन धनुर्भारसहं नवम् ॥ २५
प्रज्वलन्निव वेगेन संरम्भाद्रुधिरेक्षणः ।
अशोभत महेष्वासो धृष्टद्युम्नः कृतव्रणः ॥ २६
स पञ्चदश नाराचाञ्श्वसतः पन्नगानिव ।
जिघांसुर्भरतश्रेष्ठं धृष्टद्युम्नो व्यवासृजत् ॥ २७
ते वर्म हेमविकृतं भित्त्वा राज्ञः शिलाशिताः ।
विविशुर्वसुधां वेगात्कङ्कबर्हिणवाससः ॥ २८
सोऽतिविद्धो महाराज पुत्रस्तेऽतिव्यराजत ।

M_1 उपांतकं. V_1 नूनं (for प्राप्तौ). — [d]) K_1 D_2 स; D_8 तु; S (G_2 om.) हि (for स).

20 G_2 om. 20 (cf. v. l. 11). — [a]) D_8 सेनापतिस्ततो (by transp.). — [b]) S (G_2 om.) पांडवानां. $Ś_1$ K_3 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$ S (G_2 om.) महारथः (for °त्मनः). — [c]) S (G_2 om.) राजन् (for तत्र). — [d]) M यतो (for यत्र).

21 G_2 om. 21 (cf. v. l. 11). — [b]) Dn_1 महारथः; D_8 (before corr. as in text) °रथाः. — [d]) B $D_{3.4.7.8}$ वारयामास; Dn_1 S (G_2 om.) पीड° (for ताड°). D_8 T_1 संयुगे (for सायकैः).

22 G_2 om. 22 (cf. v. l. 11). — [a]) M_3 तद् (for तम्). — [b]) $Ś_1$ B_{1-4} Dn_1 $D_{2-4.6-8}$ T_2 हि; K_3 V_1 B_5 Da_1 $D_{1.5}$ [ऽ]पि (for ऽति-). — [c]) $T_{1.2}$ G_1 M पांचालं (T_2 °लिं). — [d]) K_3 V_1 B (except B_3) Da_1 Dn_1 $D_{2.3.6-8}$ पुरुषर्षभः (D_8 °भं); T_2 °षोत्तमः. $T_{1.3}$ $G_{1.3}$ M प्रसह्य पुरुषोत्तमः.

23 G_2 om. 23 (cf. v. l. 11). Ś $K_{1.2}$ om. 23^{ab}. — [b]) T_2 G_1 M पुत्रं. $K_{3.4}$ B $D_{2-4.6-8}$ तव पुत्रो ह्य- (K_3 °त्रोप्य-; K_4 B_3 D_6 °त्रोत्य)मर्षणः (K_4 °णं) (= 22^d). — [c]) G_1 M पांचाल्यः. — [d]) D_8 सप्तभिर् (for पञ्च°). V_1 B_5 आहवे (for एव च).

24 G_2 om. 24 (cf. v. l. 11). — [a]) Ś $K_{1.2.4}$ अस्यतः; K_3 B_4 $D_{3.4.7}$ तथास्य. K_1 समरं; Dn_1 समरे (for सशरं). — [b]) D_3 हस्तावापश्च. $T_{1.3}$ $G_{1.3}$ M मुष्टिदेशे विशां पते; T_2 *मुद्दिश्य विशां पते. — [d]) $D_{4.6}$ G_1 राजेंद्र (for राजा).

25 G_2 om. 25 (cf v. l. 11). — [b]) G_1 पांचालः. Ś $K_{1.2.4}$ V_1 B (except B_4) Dn_1 D_2 शत्रुकर्षणः. — [c]) V_1 अन्यच्च. Ś K Dn_1 D_3 आदाय (for आदत्त). $D_{2.6}$ अन्यं च जगृहे राजन्. — B_3 om. (hapl.) 25^d–26^a. — [d]) $Ś_2$ K_1 वनं; K_3 $D_{2.6.8}$ दृढं (for नवम्).

26 G_2 om. 26 (cf. v. l. 11). B_3 om. 26^a (cf. v. l. 25). — [a]) K_2 प्रज्वालन्. V_1 $D_{2.6}$ रोषेण; B_2 Dn_1 D_8 कोपेन (for वेगेन). S (G_2 om.) क्रोधाद्रुधिररक्ताक्षः (G_1 °क्ष). — [b]) $Ś_2$ रुक्षिरेक्षणैः; D_2 क्षुभिदेरणः (sic); S (G_2 om.) प्रज्वलन्निव. — [d]) K_4 व्यवासृजत्; T_2 M कृतक्षतः; T_3 G_3 °क्षणं; G_1 °क्षमः (for °व्रणः).

27 G_2 om. 27 (cf. v. l. 11). — [b]) $B_{1.4}$ Dn_1 T_1 $M_{1.4}$ श्वसंतः; G_1 श्वसता. $B_{1.4}$ इव पन्नगान् (by transp.). — K_4 om. 27^{cd}. — [c]) $Ś_2$ K_1 V_1 B_1 Da_1 $D_{1.3-5.7}$ T_1 M भरतश्रेष्ठ (K_1 °ष्ठे). — [d]) V_1 B_2 Dn_1 D_2 $T_{1.2}$ G_1 व्यपासृजत्; B_1 व्यराजत; $D_{3.7}$ [ऽ]त्यपासृजत्; $D_{6.8}$ T_3 G_3 M_1 [ऽ]प्यवा°; M_{2-4} व्यसर्जं(M_3 °संज)यत्.

28 G_2 om. 28 (cf. v. l. 11). — [a]) $Ś_2$ हेमनिकृतं (for °विकृतं). K_3 B_5 ते हेमवर्णं(B_5 °र्मं)विकृतं. — [b]) K_2 B_1 Dn_1 D_8 T_1 छित्त्वा (for भित्त्वा). K_1 राज्ञा; V_1 B_5 Da_1 $D_{1.5.6}$ T_3 G_3 राजन्. K_1 T_3 $G_{1.3}$ शिलीमुखाः; K_4 शिताः शिताः (for शिलाशिताः). — [c]) K_3 शिषिचुर् (for विविशुर्). Dn_1 S (G_2 om.) धरणीं (for वसुधां). — [d]) D_8 कंकबर्हणवाससः.

29 G_2 om. 29 (cf. v. l. 11). — [a]) D_8 सोपि विद्धो, T_2 महाराजः. — [b]) $Ś_2$ व्यतिराजत; K_3 D_8 [ऽ]ति(D_8 °भि)व्यरोचत; V_1 [ऽ]तिव्यवसृजन् (sic); B_1 [ऽ]थ विशां पते; Dn_1 [ऽ]भिव्यराजत (for ऽति°). B_3 S पुत्रस्तव विराज(B_3 T_2 °शां प)ते; $D_{2.6}$ कैलासशिखरोपमः. — [c]) D_2

वसन्ते पुष्पशबलः सपुष्प इव किंशुकः ॥ २९
स छिन्नवर्मा नाराचैः प्रहारैर्जर्जरच्छविः ।
धृष्टद्युम्नस्य भल्लेन क्रुद्धश्चिच्छेद कार्मुकम् ॥ ३०
अथैनं छिन्नधन्वानं त्वरमाणो महीपतिः ।
सायकैर्दशभी राजन्भ्रुवोर्मध्ये समार्दयत् ॥ ३१
तस्य तेऽशोभयन्वक्त्रं कर्मारपरिमार्जिताः ।
प्रफुल्लं चम्पकं यद्वद्भ्रमरा मधुलिप्सवः ॥ ३२
तदपास्य धनुश्छिन्नं धृष्टद्युम्नो महामनाः ।
अन्यदादत्त वेगेन धनुर्भल्लांश्च षोडश ॥ ३३
ततो दुर्योधनस्याश्वान्हत्वा सूतं च पञ्चभिः ।

धनुश्चिच्छेद भल्लेन जातरूपपरिष्कृतम् ॥ ३४
रथं सोपस्करं छत्रं शक्तिं खड्गं गदां ध्वजम् ।
भल्लैश्चिच्छेद नवभिः पुत्रस्य तव पार्षतः ॥ ३५
तपनीयाङ्गदं चित्रं नागं मणिमयं शुभम् ।
ध्वजं कुरुपतेश्छिन्नं ददृशुः सर्वपार्थिवाः ॥ ३६
दुर्योधनं तु विरथं छिन्नसर्वायुधं रणे ।
भ्रातरः पर्यरक्षन्त सोदर्या भरतर्षभ ॥ ३७
तमारोप्य रथे राजन्दण्डधारो जनाधिपम् ।
अपोवाह च संभ्रान्तो धृष्टद्युम्नस्य पश्यतः ॥ ३८
कर्णस्तु सात्यकिं जित्वा राजगृद्धी महाबलः ।

C. 8. 2728
B. 8. 56. 37
K. 8. 51. 39

पुष्पविरलः; D_6 पत्रविर॰. T_3 G_3 पुष्पबहुलः. B (except B_5) $D_{3.4.7}$ वसंतकाले सुमहान्. — [d]) $Ś_1$ K_2 $B_{1.4}$ सुपुष्प; K_3 सपत्र; $B_{2.3}$ $D_{3.4.7}$ प्रफुल्ल; D_2 वसंता (sic). S (G_2 om.) यथा स्यात्किंशुको महान्.

30 G_2 om. 30 (cf. v. l. 11). — [a]) K_1 T G_3 M_{2-4} संछि(T_1 °छ)न्नवर्मा; K_3 V_1 B (except B_2) Dn_1 $D_{1.2.5.6.8}$ स भिन्नव($D_{1.5}$ °म)र्मा; G_1 उत्सन्न° (for स छिन्न°). B (except B_5) Da_1 $D_{1-5.7}$ नाराच- (D_1 °च्या-); T_2 G_1 पुत्रस्ते (for नाराचैः). — [b]) T_2 G_1 नाराचैर् (for प्रहारैर्). V_1 B Da_1 $D_{1.3-5.7}$ T_2 जर्जं(T_2 °र्झं)रीकृतः; T_1 M_1 झर्झरच्छविः; G_1 झर्झरीकृतः. — [c]) K_3 धृष्टद्युम्नश्च. G_1 फल्लेन.

31 G_2 om. 31 (cf. v. l. 11). — [b]) D_2 त्वरमाणं विशां पते. — D_2 om. 31[cd]. — [c]) D_8 भूप; M_1 राजा (for राजन्). — [d]) K_3 B_1 Dn_1 S (G_2 om.) समर्पयत्; V_1 B_{2-5} Da_1 $D_{1.3-5.7}$ समार्पयत्; D_6 समार्छयत्; D_8 समर्दयत् (for समा°). — D_6 ins. after 31: D_2 after 31[ab]:

510* विव्याध विविधैर्बाणैः कालान्तकयमोपमैः ।

[D_6 निशितैर् (for विविधैर्).]

32 G_2 om. 32 (cf. v. l. 11). — [b]) K_1 कंदार-; D_1 ममार- (sic); G_1 नाराचाः (for कर्मार-). B_2 -परिवर्जिताः; D_8 -परिमार्जितं. — D_3 om. 32[c]-33[d]. — [c]) K_3 प्रोत्फुल्ल-; Dn_1 प्रफुल्ल-; T G_3 M सु(T_1 सं)फुल्लं. V_1 B (except B_2) D (D_3 om.) S (G_2 om.) पंकजं (for चम्पकं). $D_{1.5}$ यत्र (for यद्वद्).

33 D_3 om. 33 (cf. v. l. 32). — [b]) D_6 T_2 महारथः; G_1 °स्मनः (for °मनाः). — [c]) $D_{2.6}$ अथान्यद्धनुरादाय. — [d]) Dn_1 भल्लैश्च. $D_{2.6}$ भल्लांश्चैव तु षोडश.

34 [a]) K_3 तथा (for ततो). K_1 [अ]श्वं. — [c]) G_1 फल्लेन. — [d]) D_5 जातरूपपरिप्लुतं.

35 [a]) $Ś_2$ सोपस्कर-; D_1 सौपस्करं; M_1 चोप°; M_{2-4} चाव°. Dn_1 शुभ्रं (for छत्रं). — [b]) V_1 Dn_1 ध्वजं नागविभूषितं. — [c]) G_1 फल्लैश्. $Ś_1$ K_3 B D S दशभिः (for नवभिः). — [d]) K_4 G_2 तव पुत्रस्य (by transp.). B_4 भारत; Dn_1 D_8 पार्षत.

36 [a]) V_1 M_1 तपनीयांगदश्. — [b]) K_3 भुवं (sic) (for शुभम्). — [c]) B_2 ध्वजैः. K_4 V_1 कुरुपते.

37 [a]) $D_{6.8}$ च (for तु). D_6 समरे (for विरथं). — [b]) V_1 $B_{4.5}$ Dn_1 $D_{3.4.6.7}$ $T_{1.3}$ G M छिन्नवर्मायुधं (for °सर्वायुधं). T_2 छिन्नवर्मायुधध्वजं. — G_2 om. 37[cd]. — [c]) $T_{2.3}$ $G_{1.3}$ भ्रातरं. V_1 पर्यरक्षंतः; T_1 M समवै(M_1 °पे)क्षंत; $T_{2.3}$ G_3 समुदैक्षंत; G_1 स्वमवेक्ष्यंत. — [d]) K_3 B (except B_5) $D_{2-4.6-8}$ S (G_2 om.) सोदरा. T_1 भरतर्षभाः.

38 [a]) B_5 Dn_1 $D_{1.5}$ रथं; T_2 रथी (for रथे). G_1 तूर्णं (for राजन्). — [b]) Dn_1 S (except T_2) कुंडधारो (for दण्ड°). V_1 Da_1 Dn_1 D_5 $T_{1.2}$ $G_{1.2}$ M नराधिपं (V_1 °पः; T_1 °प); $B_{2.4}$ $D_{3.4.7}$ T_3 G_3 जनाधिप (B_4 °पः). — [c]) V_1 B_5 Da_1 $D_{1.5}$ S रणादाशु; Dn_1 रथात्तूर्णं; $D_{2.6}$ सुसंपन्नो (D_6 °यातो) (for च संभ्रान्तो). $K_{3.4}$ $B_{2.3}$ D_8 अपोवाहद(K_4 °व-; B_3 °त)संभ्रांतो; $B_{1.4}$ $D_{3.4.7}$ अपाहर- ($B_{1.4}$ °वह)दसंभ्रांतो. — After 38, S ins. an addl. colophon [*Adhy. name:* T_2 M_1 दुर्योधनपराजयः. — *Adhy. no.* (figures, words or both): $T_{1.3}$ G 54; T_2 M 53].

39 Before 39, S (except M_1) ins. संजयः. — [a]) $D_{2.6}$ च (for तु). $T_{1.2}$ G_2 $M_{2.4}$ हित्वा; T_3 G_3 भित्वा; G_1 $M_{1.3}$ हत्वा (for जित्वा). — [b]) K_1 राजगृद्धे; K_3 °गृद्धी; K_4 °भ्रद्धी; T G राज(T_2 °ज्य)गृध्नुर् (G_3 °ध्नुस्); Ca राजगृध्री. T G अमर्षगः (G_2 °गं) (for महाबलः).

C. 8. 2729
B. 8. 56. 38
K. 8. 51. 39

द्रोणहन्तारमुग्रेषुं ससारामभिमुखं रणे ॥ ३९
तं पृष्ठतोऽभ्ययात्तूर्णं शैनेयो वितुदञ्शरैः ।
वारणं जघनोपान्ते विषाणाभ्यामिव द्विपः ॥ ४०
स भारत महानासीद्योधानां सुमहात्मनाम् ।
कर्णपार्षतयोर्मध्ये त्वदीयानां महारणः ॥ ४१
न पाण्डवानां नास्माकं योधः कश्चित्पराङ्मुखः ।
प्रत्यदृश्यत यत्कर्णः पाञ्चालांस्त्वरितो ययौ ॥ ४२
तस्मिन्क्षणे नरश्रेष्ठ गजवाजिनरक्षयः ।
प्रादुरासीदुभयतो राजन्मध्यंगतेऽहनि ॥ ४३
पाञ्चालास्तु महाराज त्वरिता विजिगीषवः ।
सर्वतोऽभ्यद्रवन्कर्णं पतत्रिण इव द्रुमम् ॥ ४४
तेषामाधिरथिः क्रुद्धो यतमानान्मनस्विनः ।
विचिन्वन्नेव बाणाग्रैः समासादयदग्रतः ॥ ४५
व्याघ्रकेतुं सुशर्माणं शङ्कुं चोग्रं धनंजयम् ।
शुक्लं च रोचमानं च सिंहसेनं च दुर्जयम् ॥ ४६
ते वीरा रथवेगेन परिवव्रुर्नरोत्तमम् ।
सृजन्तं सायकान्क्रुद्धं कर्णमाहवशोभिनम् ॥ ४७
युध्यमानांस्तु ताञ्शूरान्मनुजेन्द्रः प्रतापवान् ।

— c) K3 प्राणहंतारम्; G1 द्रोणं हंतारम्. Ś1 उ*मं; Ś2 उग्रेशं; K1 उग्रेणं; K2 उ*शं; B2 D7.8 M2 उग्रेषुः (D7 °षु); G1 अग्रेषु. — d) K3 V1 B (except B3) Da1 Dn1 D1.3–5.7.8 S [अ]भिमुखो; D2 °मुखे (for °मुखं). D2.6 स्थितः (D2 °तं); T G बली (for रणे).

40 a) Ś2 K1.2.4 स; V1 तद्- (for तं). Ś2 दृष्टतो (sic) (for पृष्ठतो). B2 S [ऽ]न्व(B2 °भ्य)यात्क्रुद्धः (for ऽभ्ययात्तूर्णं). K3 तं दृष्ट्वाभिमयात्तूर्णं. — b) K3 Dn1 D8 [ऽ]पि तुदन्; V1 न्यहनच्; B2 विहनच्; B5 M [ऽ]भि(B5 °भ्य)हनच्; T G [ऽ]भिहतः (for वितुदन्). Ś2 शतैः (for शरैः). — c) K3 D2.6 वारणो (K3 °णे). D6 जगृहोपांतं (sic); T G जघने निघ्नन्; M जघने मत्तं; Ca.0 जघनोपान्ते (as in text). — d) D6 द्विपं. T2 दंताभ्यामिव वारणः.

41 a) T2.3 G3 पुरोगाणां; M2–4 पुरा नासीद् (for महाना°). — b) T2.3 G3 राज्ञां च; M1 यौधानां. M2–4 यस्तदासीन्महात्मनां. — c) M1 कथं (for कर्ण-). T2.3 G3 M युद्धे (for मध्ये). — d) S संक्रुद्धानां (for त्वदीयानां). V1 D8 महारथः; D2 T2.3 G3 M1 °रणे (M1 °णं).

42 a) K3 T2 अस्माकं; D8 नाश्चाणां. — b) D1 योधं; M यौधः. K4 M1 पराङ्मुखं. T2.3 G3 कश्चिदासीत्पराङ्मुखः. — c) V1 D4.7 प्रत्यदृश्यत्ततः; B2 अदृश्यत यदा; D8 प्रत्यदृश्य यतः; D5 °दृश्येत यत्. T3 G प्रा(G2 प्र)दृश्यत ततः कर्णं (G1.2 °र्णः). — d) V1 पांडवांस्; B4 Da1 D1.5.7 पंचालांस्; G1 M पांचालं (M1 °लाः).

43 a) B2 अस्मिन्. T2 रणे (for क्षणे). Da1 नरश्रेष्ठः. — b) Ś2 K2.4 गजवाजिनरक्षये; K3 V1 B (except B3) Dn1 D2–4.7.8 °जनक्षयः (K3 °यं); T G नरवाजिरथक्षयः (T1 °यं); M2–4 नरवाजिगजक्षयः. — d) V1 B (except B3) Da1 D1–5.7 T2.3 G M1.3 मध्य(G1.2 M1 °ध्ये)गते (G2 °तो). K3 दिने (for ऽहनि).

44 a) B4.5 Da1 D1.3.5.7 पंचालास्. D6 च (for तु). — c) B1.4 D3.4.6.7 ते सर्वे (for सर्वतो). D2 [ऽ]भिद्रवन्. Dn1 कर्णे. — d) K4 [उ]रगं (for द्रुमम्).

45 a) D3.4.7 तांस्तथा (for तेषाम्). Ś1 K2 B5 आधिरथः; V1 B4 D2.3 (before corr.) अधिरथिः; T2.3 G2.3 आतिरथिः. — b) B2 मनस्विनां; Dn1 तरस्विनः. T G प्रधानान्वै तरस्विनः. — c) K3.4 B1.3–5 Da1 Dn3 D1.3.5.7.8 T G2.3 M विचि(K4 °च)न्वन्निव; V1 °न्वत्येव; B2 विच्छिन्नमिव; D2 विभिदुश्चैव; D4 विनिघ्नन्निव; D6 विचिन्वंति च; G1 स्वचिन्वन्निव. K4 B1.3.4 D2–4.6.7 बाणौघैः; Da1 D1.5 बाणाग्र्यैः; T3 G3 तान्बाणैः. — d) B2 समासाद्य तद्. K4 V1 D3.4.7 अग्र(D3 °ग्र्य)गान्; B1 अग्रगः; D6 आग्रहात्. D2 त्वरमाणा महारथाः.

46 a) Dn1 S व्याघ्रकेतुः. Dn1 T1.3 G M सुव(T1 °ध-; T3 G3 °श)र्मा च; D6 सुवर्माणं; D8 सुवष्र्माणं; T2 सुपर्वा च (for सुशर्माणं). — b) Ś1 K1.2 B3 शंकं (K2 B3 °खं); K3 V1 B1.2.4.5 Da1 Dn1 D1–5.7 चित्रं; D6 शक्रं; D8 सह (for शङ्कुं). K3 V1 B Da1 D1.3–5.7.8 चोग्रायुधं जयं (V1 B5 समं); Dn1 चोग्रायुधो जयः; D2.6 चें(D6 चं)द्रायुधं जयं. S शुक्रश्चित्रायुधः क्रतुः. — Ś K1.2 om. (hapl.) 46cd. — c) K3 D8 चक्रं; B2 D6 शुक्रं (for शुक्लं). V1 तु (for the first च). B5 तथाग्रयानं; Da1 D1.5 तथोग्रसेनं (for च रोचमानं). Dn1 चक्रश्च रोचमानश्च; S दुर्जयो रोचमानश्च (M2–4 °नश्चैव). — d) K4 सहसेनं. B5 सुदुर्जयं. Dn1 S सिं(T3 G3 स)हसेनस्तथाष्टमः (Dn1 सुदुर्जयः).

47 a) B (except B5) D3.4.7 रथमार्गेण (for °वेगेन). S महता रथवंशेन. — b) B3 T1 परिवव्रु (T1 °व्रु) रथोत्तमं. — c) K3 संजयं; D6 T2.3 G3 M सृजंतः. D6 उग्रान्; S तूर्णं (for क्रुद्धं). — d) K3 आहवशोभितं.

48 a) T1.3 G M यतमानां(G1.2 °ना)स्; T2 यतमानात् (for युध्यमानास्). T2 स (for तु). K3

अष्टाभिरष्टौ राधेयो न्यहनन्निशितैः शरैः ॥ ४८
अथापरान्महाराज सूतपुत्रः प्रतापवान् ।
जघान बहुसाहस्रान्योधान्युद्धविशारदः ॥ ४९
विष्णुं च विष्णुकर्माणं देवापिं भद्रमेव च ।
दण्डं च समरे राजंश्चित्रं चित्रायुधं हरिम् ॥ ५०
सिंहकेतुं रोचमानं शलभं च महारथम् ।
निजघान सुसंक्रुद्धश्चेदीनां च महारथान् ॥ ५१
तेषामाददतः प्राणानासीदाधिरथेर्वपुः ।
शोणिताभ्युक्षिताङ्गस्य रुद्रस्येवोर्जितं महत् ॥ ५२
तत्र भारत कर्णेन मातङ्गास्ताडिताः शरैः ।
सर्वतोऽभ्यद्रवन्भीताः कुर्वन्तो महदाकुलम् ॥ ५३
निपेतुरुर्व्यां समरे कर्णसायकपीडिताः ।
कुर्वन्तो विविधान्नादान्वज्रनुन्ना इवाचलाः ॥ ५४
गजवाजिमनुष्यैश्च निपतद्भिः समन्ततः ।
रथैश्चावगतैर्मार्गे पर्यस्तीर्यत मेदिनी ॥ ५५
नैव भीष्मो न च द्रोणो नाप्यन्ये युधि तावकाः ।
चक्रुः स्म तादृशं कर्म यादृशं वै कृतं रणे ॥ ५६
सूतपुत्रेण नागेषु रथेषु च हयेषु च ।
नरेषु च नरव्याघ्र कृतं स्म कदनं महत् ॥ ५७
मृगमध्ये यथा सिंहो दृश्यते निर्भयश्चरन् ।

C. 8. 2747
B. 8. 56. 56
K. 8. 51. 56

D2–4.7 दूरान्; K4 दृष्ट्वा; B3 वीरान् (for शूरान्). — b) D2 T1.2 G1.2 M मनुजेंद्र (T1 °द्रान्). S शितैः शरैः (for प्रतापवान्). — Ś K1.2 D6 om. (hapl.) 48c–49b. — c) V1 राधेयं. — d) K3.4 B (except B5) D2–4.7 [ऽ]भ्यर्दयन् (for न्यहनन्). S पांचालानहन(T2 M1 °न्यहन-; G1.2 °नर्दय)द्रणे.

49 Ś K1.2 D6 om. 49ab (cf. v. l. 48). — a) G1 परा- (for अथ). — c) T1 नरसाहस्रान्. — d) B1.4.5 योध्यान्; M1.3 यौधान्. V1 B (except B3) D (except Dn1 D2) T G युद्धविशारदान्.

50 a) K3 विश्रुतं; V1 B Da1 Dn1 D1.2.5.7 जिष्णुं च; D4 विष्णुश्च. Ś1 K2 B (except B2) Da1 D1.3–7 जिष्णुक(D6 °श)र्माणं; D2 विश्व°; T1 M विष्णुवर्माणं; T3 G3 विद्धा दशभिर्. G1.2 शुक्रं (G2 °क्रश्) च विद्धा दशभिर्. — b) K2.3 B2 D1.3 देवापि- (D3 °पं); D2 देवर्षिं. T3 G नाराचैश्च शिलाशितैः. — c) K3 B1–3 Da1 D1–3.5.7.8 राजन्समरे (by transp.). V1 B5 दंड(B5 °डं)धारं तु समरे; T G दंडधा(G1 °डं सा-; G2 °डसा)रं च समरे; M दंडं च राजन्विक्रांतं. — d) T2 सुतं (for हरिम्).

51 a) V1 B5 Da1 D1 रोचमानं सिंहकेतुं. — b) D2 शरभं. B5 महारथान्; Da1 D1.5 °रथः. — Ś K1.2 om. (hapl.) 51cd. — d) Dn1 तदीयानां; S चेदिकानां (for चेदीनां च).

52 b) K3 आधिरथिर्; T2.3 G आतिरथेर्. K3 ययौ (for वपुः). — c) B2 युगांते सर्वभूतानि; Da1 D1.3 शोणितात्युक्षि(D1 m °तांबुक्षि-; D3 °ताभ्युषि)तांगस्य. — d) T3 G1.3 रुद्रस्यैव. D1 [ऊ]र्जितं महान्; D6 [ऊ]र्जितं वपुः; T G [अ]तिभैरवं; M [आ]ततायिनः (for [ऊ]र्जितं महत्). B2 कालस्येव दिधक्षतः.

53 b) K3 निहताः; M2 तापिताः (for ताडिताः). — c) D6 व्यद्रवन् (for ऽभ्य°). D3 राजन् (for (for भीताः). — d) K4 D4 M2–4 कुर्वंतो.

54 a) B2.5 T1 M अपरे; T3 G तु परे (for समरे). — b) K3 V1 B D M कर्णसायकताडि(M2.4 °पि)ताः. — c) K4 कुर्वंतो. S रावान् (for नादान्). — d) D3 वज्रभिन्ना; T G °रुग्णा (for °नुन्ना).

55 a) T2 तु (for च). D6 गजवाजिरथाश्चैव. — b) T1.2 सहस्रशः; T3 G च सर्वशः (for समन्ततः). — c) K2.4 चा(K4 सा)धंगतैर्; K3 D3 चापि तथा; V1 B Da1 Dn1 D1–5.7 T1 M चाधि(T1 °ति)रथैर् (D3 °थं); D6 चतुरगैर्; T2 च द्विरथैर्; T3 G भग्नैर्ध्वजैश् (for चावगतैर्). K3 Dn1 मार्गं; K4 D6 नागैः; T1 M बाणैः; T2 मत्तैः; T3 G चैव (for मार्गे). — d) K1.4 परिस्तीर्यत; K3 V1 B1 D S समास्ती(D3 °मती)र्यत.

56 a) B5 Da1 D6 नैवं; Dn1 T G न च. M न भीष्मो न च तद्द्रोणो. — b) D3 नान्ये युधि च (for नाप्यन्ये युधि). K3 मामकाः. — c) Dn1 चक्रुश्च; D2.6 चक्रुर्वै; T1 चक्रुरे; T2.3 G M चक्रुर्हि (for चक्रुः स्म). — d) G1 यादृक्कं. V1 च कृतं; S कृतवान् (for वै कृतं).

57 T G transp. 57 and 58. — a) T1.3 G सूतपुत्रोथ; T2 °पुत्रस्तु (for °पुत्रेण). — b) M नरेषु (for हयेषु). K3 V1 B D T G हयेषु च रथेषु च. — c) M हयेषु (for नरेषु). D2.4.7 महाराज; T1.2 नरव्याघ्रश्. — d) D6 कृतं सु-; T G चकार; M कृतं हि-.

58 T G transp. 57 and 58. — a) M2–4 वृकमध्ये (for मृग°). T2 मृगाणां मध्यगः सिंहो. — b) T1.3 G M निर्भयो दृश्यते (by transp.); T2 निर्भयो वर्तते. — c) B (except B1) D2.4.7 पंचालानां. D3 रथव्रातान् (for

C. 8. 2743
B. 8. 56. 57
K. 8. 51. 56

पाञ्चालानां तथा मध्ये कर्णोऽचरदभीतवत् ॥ ५८
यथा मृगगणांस्त्रस्तान्सिंहो द्रावयते दिशः ।
पाञ्चालानां रथव्रातान्कर्णो द्रावयते तथा ॥ ५९
सिंहास्यं च यथा प्राप्य न जीवन्ति मृगाः क्वचित् ।
तथा कर्णमनुप्राप्य न जीवन्ति महारथाः ॥ ६०
वैश्वानरं यथा दीप्तं दह्यन्ते प्राप्य वै जनाः ।
कर्णाग्निना रणे तद्वद्दग्धा भारत सृञ्जयाः ॥ ६१
कर्णेन चेदिष्वेकेन पाञ्चालेषु च भारत ।
विश्राव्य नाम निहता बहवः शूरसंमताः ॥ ६२

मम चासीन्मनुष्येन्द्र दृष्ट्वा कर्णस्य विक्रमम् ।
नैकोऽप्याधिरथेर्जीवन्पाञ्चाल्यो मोक्ष्यते युधि ॥ ६३
पाञ्चालान्विधमन्संख्ये सूतपुत्रः प्रतापवान् ।
अभ्यधावत संक्रुद्धो धर्मपुत्रं युधिष्ठिरम् ॥ ६४
धृष्टद्युम्नश्च राजानं द्रौपदेयाश्च मारिष ।
परिवव्रुरमित्रघ्नं शतशश्चापरे जनाः ॥ ६५
शिखण्डी सहदेवश्च नकुलो नाकुलिस्तथा ।
जनमेजयः शिनेर्नप्ता बहवश्च प्रभद्रकाः ॥ ६६
एते पुरोगमा भूत्वा धृष्टद्युम्नस्य संयुगे ।

तथा मध्ये). — d) Dn1 D2 चरद् (for ऽच°). S चरन्कर्णो ह्य(T2 °र्णोप्य)भीतवत्.

59 a) V1 तांस्तान्; T2 हसान् (for त्रस्तान्). D6 यथा मृगान्सुसंत्रस्तान्. — b) D6 कर्णो (for सिंहो). G3 दिशं. — c) K2 V1 B4.5 D2.3.7 T3 M1 पंचालानां. Dn1 तथा व्रातान्. — d) K2 V1 B2.5 Da1 Dn1 D1.3–5.7.8 व्यद्रावयत्; B1.3.4 D2.6 त्रासयते (for द्राव°). K2 (*sup. lin.* as in text) दिशः; B2 तदा.

60 a) T1.3 G2.3 M1 सिंहं स हि; T2 सिंहस्याभि; G1 सिंहास्यं हि; M2–4 तं सिंहं स (M3 च) (for सिंहास्यं च). Ca cites सिंहास्यं and प्राप्य (both as in text). — M2 om. 60^{b}–61^{c}. — b) Da1 D1.5 जीवति. — c) Da1 D1.5 कर्ण(Da1 °र्णं)मुखं प्राप्य; T2 °मभिप्राप्य; G1.2 M (M2 om.) °मनुप्राप्ता. — d) Ś K1.2 [अ]जीवंत; D2 व्रजंति; D3.4.7 जीजिवुर्; T1 देवंति (sic) (for जीवन्ति). S (M2 om.) स संजयाः (for महारथाः).

61 M2 om. 61^{abc} (cf. v. l. 60). M1 om. (hapl.) 61. K1 om. 61^{ab}. — a) Ś K2.4 प्राप्तं; B1.2.4 D3.4.7 प्राप्य (for दीप्तं). B3 वैश्वानरैर्यथा दीप्तैः; S (M1.2 om.) वैश्वानरमुखं प्राप्य. — b) K3 V1 B5 Da1 Dn1 D1.2.5.6.8 प्राप्य दह्यं(Da1 D1.5 दह्य°; D2 मुह्यं)ति; B1.2.4 D3.4.7 प्रतिदह्यंति (for दह्यन्ते प्राप्य). B3 प्रत्यहश्यंत वै प्रजाः; S (M1.2 om.) दह्यं(G2 °ह्य)ते शलभा यथा. — c) B1 वने (for रणे). Da1 D1.5 दग्धा (for तद्वद्). S (M1.2 om.) कर्णाग्निं समरे प्राप्य. — d) Da1 D1.5 तद्वद् (for दग्धा).

62 K3 D8 om. 62. — a) D2 चेदिकैकेन; D3 °ष्वेकेय (for °ष्वेकेन). S चेदिष्वेकेन कर्णेन. — b) Ś2 K1.2.4 पांचाल्येषु; B1.4 D3.4.7 पंचालेषु. — c) Ś2 K1.2.4 B3 विद्राव्य नाम; V1 विश्राव्यमानं. B2 [अ]निहता; D2 निहिता; T1.3 G [अ]भिहता (G2 °तं). T2 M श्रावयंतोथ नामानि. — d) M2.4 बभ्रमुः (for बहवः). V1 शूरसंगताः. Dn1 शूरा वै बहवो नराः; T2 निहताः शूराः समंततः (hypermetric); M3 बभ्रमुः शूरसत्तमाः.

63 a) D6 तु (for च). V1 महाराजन्; B D3.4.6 मती राजन् (for मनुष्येन्द्र). S मतिर्ममासीद्राजेंद्र. — b) D2.6 तं दृष्ट्वा कर्णपौरुषं. — c) Ś1 K2 नैकस्य; V1 न चैव; B5 नैकोद्य; Dn1 नैको हि; D6 नैकश्च. T2 [आ]तिरथिर्; T3 G3 [अ]तिरथेर्; G1.2 [अ]तिरथो. S जीवेत्. — d) K1.3.4 B1 मोक्षते; Dn1 मोक्ष्यसे. B3 मोक्ष्यते युधि मारिष; D6 पांचाल्यो जातु मोक्ष्यते; S पांचालानां महारणे.

64 a) Ś2 K1 पांचाल्यान्; B3.5 D3 पंचालान्. K3 B2 D1.5 विधमत्; V1 B1.4.5 Dn1 D2–4.6.7 व्यधमत्. K1 मध्ये (for संख्ये). S संख्ये (M °खे) विधम्य (T2 °मश्य) पांचालान्. — b) K3 V1 B (except B1) D Ś पुनः पुनः (for प्रतापवान्.). — After 64^{ab}, V1 B4 Dn1 D3.4.7 ins.:

511* पाञ्चालानथ निघ्नन्तं कर्णं दृष्ट्वा महारणे ।
[V1 D3 पंचालान्.]

— c) K3 V1 B4.5 D7 S अभ्य(V1 °प्य)धावत्सुसंक्रुद्धो. — d) K3 V1 B2 Da1 D1.5.6.8 धर्मराजं; B1.4.5 Dn1 D2–4.7 °राजो; B3 पांडुपुत्रं; S कुंती° (for धर्म°). B4 Dn1 D3.4.7 युधिष्ठिरः.

65 a) V1 धृष्टद्युम्नं. K1.3 V1 B Dn1 D2.6.8 तु (for च). K3 B Da1 D1–5.7 राधेयं (for राजानं). — b) S धन्विनः (for मारिष).

66 b) B (except B5) S नकुलोन्ये (B1 °पि) च भूमिपाः. — c) Hypermetric. T2 सात्यकिश्च (also as in text) (for शिनेर्नप्ता). — d) Ś2 बलवच्च; M चेकितानः (for बहवश्च).

67 a) G2 ह ते (for एते). G1.2 पुरोगता. T2 भूवन् (for भूत्वा). — b) K3 B5 D7 धृष्टद्युम्नश्च. — c)

कर्णमस्यन्तमिष्वस्त्रैर्विचेरुरमितौजसः ॥ ६७
तांस्तत्राधिरथिः संख्ये चेदिपाञ्चालपाण्डवान् ।
एको बहूनभ्यपतद्गरुत्मान्पन्नगानिव ॥ ६८
भीमसेनस्तु संक्रुद्धः कुरून्मद्रान्सकेकयान् ।
एकः संख्ये महेष्वासो योधयन्बह्वशोभत ॥ ६९
तत्र मर्मसु भीमेन नाराचैस्ताडिता गजाः ।
प्रपतन्तो हतारोहाः कम्पयन्ति स्म मेदिनीम् ॥ ७०
वाजिनश्च हतारोहाः पत्तयश्च गतासवः ।
शेरते युधि निर्भिन्ना वमन्तो रुधिरं बहु ॥ ७१
सहस्रशश्च रथिनः पतिताः पतितायुधाः ।

C. 8. 2765
C. 8. 56. 73
K. 8. 51. 76

K4 B1 Da1 D1.5 अस्यत. Da1 D1.5 इषुभै(D1 °स्त्रै)द्; Co इष्वस्त्रैद् (as in text). — ^{d}) Ś K1.2.4 D2-4 G1.2 विरेजुर्; Dn1 T1 विनेदुर्; D6 विचेलुर्; T2.3 G3 M ततक्षुर्; Co विचेरुर् (as in text). T2.3 G3 M2-4 अमितौजसं.

68 ^{a}) V1 तत्राधिरथः; B1 तत्र रथिनः; Dn1 तथाधिरथिः; T G ताना(T2.3 °न)तिरथिः; M तानाधिरथिनः. Ś2 मध्ये; G2 M संखे; G3 संघे (for संख्ये). — ^{b}) Ś2 चेदिपंचालपांडवान्. — After 68^{ab}, T3 ins.:

512* सात्यकिं च महाराज नात्यवर्तत संयुगे ।

— ^{c}) B3 om. एको बहून्. Da1 D1.5 बहून्यभ्यपतद्; T1 [ऽ]पि तानभ्य° (for बहूनभ्य°). — ^{d}) B1.3 D2.8 गरुडः (for °त्मान्). S transp. पन्नगान् and इव. — After 68, N (Dn1 om. from line 3 up to 69^{ab}) ins.:

513* तैः कर्णस्याभवद्युद्धं घोररूपं विशां पते ।
तादृग्यादृक्पुरा वृत्तं देवानां दानवैः सह ।
तान्समेतान्महेष्वासाञ्शरवर्षौघवर्षिणः ।
एकोऽभ्यभवदव्यग्रस्तमांसीव दिवाकरः ।

[(L. 1) D2.6 वृषस्य (for कर्णस्य). V1 भयानकं (for विशां पते). — (L. 2) B2.3 D3 transp. तादृग् and यादृग्. Ś2 क्षपा; D2 भवेद् (for पुरा). Ś K B1-3 D3 अरिभिः; D2.6 असुरैः (for दानवैः). — (L. 3) D3 सर्वान्ने° (for तान्समे°). Ś2 महेष्वासाः. — (L. 4) V1 B1.3.4 D3.4.6.7 [ऽ]भ्य(B3 °प्य)हनद्; B2 [ऽ]लभवद्; B5 [ऽ]भ्यद्रवद्; Da1 D1.5 [ऽ]लभवद्; D2 व्यधमद् (for ऽभ्यभवद्).]

69 Dn1 om. 69^{ab} (cf. v. l. 68). — ^{a}) Ś K संक्रुद्धं; V1 B5 D2.3 संसक्ते (B5 °क्तः); Da1 D1.5 राधेये; S कौंतेयः. — ^{b}) Ś K V1 B D2-4.6-8 राधेयं (K3 V1 B5 D2.3 °ये) पांडवैः सह; Da1 D1.5 संसक्ते पांडवैः सह. — After 69^{ab}, N (D2 after line 2 of 513*) ins.:

514* सर्वतोऽभ्यहनत्क्रुद्धो यमदण्डनिभैः शरैः ।
बाह्लीकान्केकयान्मत्स्यान्वासात्यान्मद्रसैन्धवान् ।

[(L. 1) V1 B5 Da1 Dn1 D1.5 कुरून् (for सर्वतो). Ś K1.2.4 कुरूंश्चाप्यवधीत्क्रुद्धान् (Ś1 °द्धा); D6 कुरूंश्च व्यधमत्क्रुद्धो (for the prior half). D3 यमदंडनिभः. — (L. 2) V1 B2-5 D4.6.7 वाहीकान् (for बाह्लीकान्). K3 Dn1 D1.3 कैकयान्. Ś K2.4 वसातीन्; K1 ढसतो (sic); V1 Da1 D1.5 आर्वत्यान्; B1 आरन्मात्यान्; (sic); Dn1 D3 वासंत्यान्; D4 वशात्यान्; D6 दरदान् (for वासात्यान्). D6 सिंहसैंधवान् (for मद्र°).]

— ^{c}) D2 एतस्मिंश्च; G2.3 M एकः संखे (G3 °घे). Da1 D1.5 M2-4 महेष्वासान्. — ^{d}) V1 D6 बहु शोभत. S चालयामास सायकैः.

70 ^{a}) Dn1 कर्णेषु (sic); G1 मर्मणि (for मर्मसु). V1 भिन्नेन; B2 तीक्ष्णेन (for भीमेन). — ^{b}) M1 तापिता (for ताडिता). Ś2 K1.4 नराः; M1 गताः (for गजाः). — ^{c}) B1 Dn1 प्रापतंतो (Dn1 °त). Ś1 हयारोहाः; Ś2 हतारोहः. — ^{d}) Dn1 कंपयंतः स्म; T1 °यंति च; G2 °यन्निव.

71 D3 om. 71^{ab}. — ^{a}) V1 Da1 D1.5 निहतारोहाः; D3 (*inf. lin.* as in text) च गतारोहाः; T3 च हयारोहाः. — ^{b}) D6 पेतुस्तत्र; S पा(T2 G1 M3 प)दाताश्च (for पत्तयश्च). — D6 om. (hapl.) 71^{c}-72^{d}. — ^{c}) S अशेरत महाराज. — B3 om. (hapl.) 71^{d}-73^{c}. — ^{d}) Dn1 वासंतो (for वमन्तो). — After 71, T1.2 G M1 ins.:

515* ताडिताः सहसा नागा भीमसेनेन मारिष ।
निपतन्ति स्म वेगेन वज्ररुग्णा इवाचलाः ।

[(L. 2) T2 G3 M1 महावेगा (for स्म वेगेन). T2 M1 वज्रभग्ना (for °रुग्णा).]

T1.2 G M1 cont.: M2-4 ins. after 71:

516* निहतैस्तैर्महाराज वेगवद्भिर्महागजैः ।
शुशुभे वसुधा राजन्विकीर्णैरिव पर्वतैः ।

[(L. 1) T2 महारथैः (for °गजैः). — G2 om. line 2. — (L. 2) M2-4 विपक्षैर् (for विकीर्णैर्).]

72 B3 D6 om. 72 (cf. v. l. 71). T3 G2 om. 72^{a}-73^{b}. — ^{a}) T1 सहस्रसंख्या (for °शश्च). V1 D2 शतशो रथिनो नागाः. — ^{b}) B (B3 om.) D3.4.7 पातिताः; T1 G1.3 M पत्तयः; T2 पंक्तिशः (for पतिताः). D3 T2 पा(T2 प)तिता युधि. D2 पताकाः पतिता भुवि. — ^{c}) B1.2.4 ते कृत्ताः; B5 ते हताः; Da1 D1.5 तेषु ताः (sic); D3.4.7 ते क्षताः; D3 T1 G1.3 वि(T1 वी)क्षता (for अक्षताः). K3

C. 8. 2763
B. 8. 56. 74
K. 8. 51. 76

अक्षताः समदृश्यन्त भीमाद्भीता गतासवः ॥ ७२
रथिभिर्वाजिभिः सूतैः पत्तिभिश्च तथा गजैः ।
भीमसेनशरच्छिन्नैरास्तीर्णा वसुधाभवत् ॥ ७३
तत्स्तम्भितमिवातिष्ठद्भीमसेनबलार्दितम् ।
दुर्योधनबलं राजन्निरुत्साहं कृतव्रणम् ॥ ७४
निश्चेष्टं तुमुले दीनं बभौ तस्मिन्महारणे ।
प्रसन्नसलिलः काले यथा स्यात्सागरो नृप ॥ ७५
मन्युवीर्यबलोपेतं बलात्पर्यवरोपितम् ।
अभवत्तव पुत्रस्य तत्सैन्यमिषुभिस्तदा ।
रुधिरौघपरिक्लिन्नं रुधिरार्द्रं बभूव ह ॥ ७६
सूतपुत्रो रणे क्रुद्धः पाण्डवानामनीकिनीम् ।
भीमसेनः कुरूंश्चापि द्रावयन्बह्वशोभत ॥ ७७
वर्तमाने तथा रौद्रे संग्रामेऽद्भुतदर्शने ।
निहत्य पृतनामध्ये संशप्तकगणान्बहून् ॥ ७८
अर्जुनो जयतां श्रेष्ठो वासुदेवमथाब्रवीत् ।
प्रभग्नं बलमेतद्धि योत्स्यमानं जनार्दन ॥ ७९

समदृश्यंते. D2 वाजिनश्च हतारोहाः. — d) Ś K2.4 भीमाद्गत; D2 पेतुस्तत्र; D3.4.7 भीमभीता.

73 B3 om. 73^{abc} (cf. v. l. 71). T3 G2 om. 73^{ab} (cf. v. l. 72). — a) K3 V1 B (B3 om.) D T1 M2-4 सादिभिः; T2 G1.3 चा(T2 च)हतैः; M1 पत्तिभिः (for वाजिभिः). B5 D6 शूरैः; D2 चैव (for सूतैः). — b) K3 V1 B (B3 om.) D S (T3 G2 om.) पा(V1 B1 M3 प)दातैर्वाजिभिर् (for पत्तिभिश्च तथा). Da1 गतैः; D6 तथा (for गजैः). — M4 om. 73^c–74^a. — c) K1.3.4 B2 Dn1 D3.4 -शरच्छन्नैर्; V1 -शिरच्छिन्नैर्; B1.4.5 D2.6.7 S (M4 om.) -शरैश्छि(G1 M3 °श्छ)न्नैर्. — d) B1.4.5 D3.4.7 आच्छन्ना; B3 व्यास्तीर्णा; D2.6 T3 आकीर्णा.

74 M4 om. 74^a (cf. v. l. 73). — a) Dn1 तत्संभिन्नम्; D3 तत्स्तिमितम्; T G M2-4 संस्तंभितम्; M1 संस्तभम् (sic) (for तत्स्तम्भितम्). B3 ततः स्तिमितमातिष्ठद्. Cc cites स्तिमितं. — b) B2-4 D3.4.7 S -भयार्दितं (M1 °तः) (for -बला°). — c) K4 दुर्योधनं. B5 D7 सर्वं (for राजन्). — d) S कृतं रणे (for कृतव्रणम्).

75 a) D3 निश्चेष्टे. K3.4 V1 B1.3.4 D3.4.6-8 T2.3 G1.3 M तुमु(K3 D3 °म)लं; B5 Da1 D1.5 तद्बलं; Dn1 T1 G2 तु बलं. T1.3 G भीमं (for दीनं). — b) D2.6 महाहवे; S रणाजिरे (for महारणे). — c) Ś2 K3 B1.4 D2-4.7 S प्रसन्न(D2 °भिन्न-; T1.3 G3 °सन्ने)सलिले. M4 लोके (for काले). — d) Dn1 नृपः. — After 75, K4 V1 B Da1 Dn1 D1.3-5.7 ins.:

517* तद्बभूव बलं तद्वै निश्चलं समवस्थितम् ।
[B5 सर्वं (for तद्वै). B2 निश्चरं; B5 निश्चेष्टं.]

76 a) K3 मन्युवीर्यं; D3 (marg. as in text) मदवीर्य-; G1 मन्युवीर्यं-. — b) V1 B Da1 D1-7 T2.3 G M दर्पात्; Dn1 D3 मंदं (for बलात्). V1 B4.5 Da1 D3.4.7 T2.3 G प्रत्यवरोपितं; D2 सौर्यव° (sic); Ca पर्यव° (as in text). K3 दर्पात्यर्थं च रोपितं; T1 दर्पमात्सर्यपीडितं. — d) V1 B Da1 Dn1 D1.3-7 T1.2 G1 M निष्प्रभं; D2 निष्प्रतस्; T3 G2.3 निःस्पृहं (for इषुभिस्). B5 T1 तथा; D3 सह (for तदा). — After 76^{cd}, K4 V1 B Da1 Dn1 D1-5.7 S ins.:

518* तद्बलं भरतश्रेष्ठ वध्यमानं परस्परम् ।
[V1 Da1 D1.5 S ते बले; B5 तद्बले; Dn1 ते सेने. T3 G3 भारतश्रेष्ठ. V1 Da1 D1.5 S वध्यमाने; B5 Dn1 हन्यमाने. T3 परस्परे.]

— e) V1 B5 Da1 Dn1 D1.5 S रुधिरौघ(T3 G °रेण) परिक्लिन्ने; D6 °परिच्छन्नं. — f) V1 B5 Da1 Dn1 D1.5 S रुधिरार्द्रे बभूवतुः. — After 76, Ś K B (except B5) D3.4.7.8 M1 ins.:

519* जगाम भरतश्रेष्ठ वध्यमानं परस्परम् ।
[Ś1 K2.3 D8 व(K3 द)दमानं.]

77 a) T G [ऽ]ब्रवीत् (for रणे). T1 अत्र; T2 कर्णः (for क्रुद्धः). — b) S सुंजयानाम् (for पाण्डवा°). — c) S कुरूणां च (for कुरूंश्चापि). — d) K1.2 बहु शोभत. V1 B5 Da1 D1.3-5.7 द्रावयंतौ विरेज(Da1 D1.5 °चेर)तुः; S त्रिगर्ता(G1.2 संशप्ता)नां धनंजयः. — After 77, S ins. an addl. colophon [*Adhy. name:* M1 भीमकौरवयुद्धं. — *Adhy. no.* (figures, words or both): T1.3 G 55; T2 M 54].

78 b) Dn1 लोमहर्षणे (for ऽद्भुतदर्शने). — c) D8 प्रतनामध्ये. — d) Some MSS. संसप्तकगणान्.

79 c) T2 प्रभिन्नं. B2 वै (for हि). — d) B4.5 D2 जनार्दनं; S मया सह.

एते धावन्ति सगणाः संशप्तकमहारथाः ।
अपारयन्तो मद्बाणान्सिंहशब्दान्मृगा इव ॥ ८०
दीर्यते च महत्सैन्यं सृञ्जयानां महारणे ।
हस्तिकक्ष्यो ह्यसौ कृष्ण केतुः कर्णस्य धीमतः ।
दृश्यते राजसैन्यस्य मध्ये विचरतो मुहुः ॥ ८१
न च कर्णं रणे शक्ता जेतुमन्ये महारथाः ।
जानीते हि भवान्कर्णं वीर्यवन्तं पराक्रमे ॥ ८२
तत्र याहि यतः कर्णो द्रावयत्येष नो बलम् ॥ ८३
वर्जयित्वा रणे याहि सूतपुत्रं महारथम् ।
श्रमो मा बाधते कृष्ण यथा वा तव रोचते ॥ ८४
एतच्छ्रुत्वा महाराज गोविन्दः प्रहसन्निव ।
अब्रवीदर्जुनं तूर्णं कौरवाञ्जहि पाण्डव ॥ ८५
ततस्तव महत्सैन्यं गोविन्दप्रेरिता हयाः ।
हंसवर्णाः प्रविविशुर्वहन्तः कृष्णपाण्डवौ ॥ ८६
केशवप्रहितैरश्वैः श्वेतैः काञ्चनभूषणैः ।
प्रविशद्भिस्तव बलं चतुर्दिशमभिद्यत ॥ ८७
तौ विदार्य महासेनां प्रविष्टौ केशवार्जुनौ ।
क्रुद्धौ संरम्भरक्ताक्षौ व्यभ्राजेतां महाद्युती ॥ ८८

C. 8. 2764
B. 8. 56. 93
K. 8. 51. 94

80 a) B (except B5) D2-4.7 द्रवंति (for धावन्ति). — b) Some MSS. संसप्तक-. T2 संशप्तकगणा रथाः. — After 80ab, T G ins.:

520* दुर्जया ह्येव समरे देवैरपि सवासवैः ।

— c) Ś K2.4 Dn1 D2.6 M1 अवारयंतो; K1 अवघयंतो (sic); G2 असार°; M2-4 अधार° (for अपार°). — d) K3 B (except B5) D2-4.7 M सिंहशब्दं; D8 °नादान् (for °शब्दान्). V1 गजा इव; Dn1 D8 यथा मृगाः. — After 80, T G ins.:

521* कुरवश्चापि धावन्ति भीमसेनभयार्दिताः ।
[T2.3 G3 [अ]भि- (for [अ]पि).]

81 a) D6 [ऽ]द्य (for च). — c) K2 हस्त्यकक्ष्यो; K3 V1 B3.5 D2.6.8 ह(D6 अ)स्तिकक्षो; B1.2.4 Da1 Dn1 D1.3-5.7 °कक्षा; T1 M1 °कक्ष्या (for °कक्ष्यो). K4 कृष्णः; Da1 D5 कर्ण; D1 वार्ष्णं; D2 केतुः. — d) D2 पश्य (for केतुः). D6 दीप्तिमान् (for धीमतः). — f) G1 विचरितो. D3.4.7 मुदा (for मुहुः).

82 a) K3 M2-4 हि; T2 तु (for च). B2 जेतुं; Dn1 शक्त्या; D8 शक्तो (for शक्ता). — b) D2 S एते (for अन्ये). B2 शक्ताश्चान्यमहारथाः. — After 82ab, T G ins.:

522* दुर्जया ह्येष समरे देवदानवराक्षसैः ।

— c) Dn1 जानाति. D2 जानीतेद्य हि मां कर्णो. — d) B1 Dn1 पराक्रमं; Co °क्रमे (as in text).

83 a) G2 कृष्ण (for कर्णो). — b) G2 वारयत्येव (for द्रावयत्येष). B2 मे बलं; B8 मद्बलं.

84 a) K3 तर्जयन्वै; B4 वर्जयन्वा; Dn1 तर्जयंश्च; D6 त्वरयित्वा; Co वर्जे° (as in text). D8 त्वरयन्वै रथे याहि; S (except M2.4) त्रिगर्तान्वर्जयन्याहि. — b) D8 महाबलं (for °रथम्). — c) K3 मनो मां; V1 Da1 D1.5 श्रमो मे; Dn1 अतो मां; D8 श्रमो मां; Bom. ed. एतन्मे (for श्रमो मा). K4 [ऽ]त्यर्थं (for कृष्ण). K1 श्रमो मा भीयतेत्यर्थं; B1.2.4.5 D3.4.7 एष (B3 °वं) मे रोचते कृष्ण; B3 श्रमो वा राघते कृष्ण; D6 S वासुदेव महाबाहो. — d) D6 S च (for वा).

85 a) K3 B D S वचस्तस्य (for महाराज). — d) V1 S (except T3 G3) याहि (for जहि). D1 पांडवान्; S भारत.

86 Before 86, T3 G ins. संजयः. — a) Ś K1.2.4 D2.6 तत्र (for तव). K3 V1 B D3.4.7.8 महासैन्यं. — b) B5 Da1 D1.5 T2.3 G M गोविंदप्रेषिता. T1 गोविंदः प्रेरितामहः (sic). — c) S [अ]विशंस्तूर्णं (for प्रविविशुर्). — d) D2.6 कृष्णमाधवौ; S [ऽ]र्जुनमाहवे.

87 a) K3 B1.2.4 Dn1 D2-4.7.8 T2 केशवप्रेरितैर्; V1 B3.5 Da1 D1.5.6 T1.3 G M °प्रेषितैर् (for °प्रहितैर्). T1 अन्यैः (for अश्वैः). — b) T2 शस्त्रैः (for श्वेतैः). K3 B2 कांचनभूषितैः; V1 कनकभूषणैः. S (except T2) तैः कांचनविभूषितैः. — c) K3 S (except G1) आ(K3 प्रा)विशद्भिस्- G1.2 बलं तूर्णं (for तव बलं). — d) T1.3 G M अ(G1 उ)दीर्यत; T2 अकीर्यत (for अभिद्यत). D2 शतधा प्रतिभज्यते. — After 87, N ins.:

523* मेघस्तनितनिर्ह्रादः स रथो वानरध्वजः ।
चलत्पताकस्तां सेनां विमानं द्यामिवाविशत् ।

[(L. 1) Ś K1.2.4 मेघस्तनितनिर्घोषः (for the prior half). D1 सारथ्ये (for स रथो). — (L. 2) D2 विमानमिव चांबरे (for the posterior half).]

88 a) K4 विचार्य (for विदार्य). Ś2 महासेनं; V1 °स्मानौ; T1 G1.2 °सैन्यं. D2.6 तेन तौ प्रविदार्याजौ. — c) V1 Dn1 संरब्ध(Dn1 °रंभ)ताम्राक्षौ; D2 संरंभकाक्षौ च (for °रक्ताक्षौ). — d) K3 B (except B5) D3.6.7 वि(D3 व्या)भ्राजेतां. K2 महाद्युते; T1 °युधि.

C. 8. 2765
B. 8. 58. 93
K. 8. 51. 93½

युद्धशौण्डौ समाहूतावरिभिस्तौ रणाध्वरम् ।
यज्ञभिर्विधिनाहूतौ मखे देवाविवाश्विनौ ॥ ८९
क्रुद्धौ तौ तु नरव्याघ्रौ वेगवन्तौ बभूवतुः ।
तलशब्देन रुषितौ यथा नागौ महाहवे ॥ ९०
विगाहन्स रथानीकमश्वसंघांश्च फल्गुनः ।
व्यचरत्पृतनामध्ये पाशहस्त इवान्तकः ॥ ९१
तं दृष्ट्वा युधि विक्रान्तं सेनायां तव भारत ।
संशप्तकगणान्भूयः पुत्रस्ते समचोदयत् ॥ ९२
ततो रथसहस्रेण द्विरदानां त्रिभिः शतैः ।
चतुर्दशसहस्रैश्च तुरगाणां महाहवे ॥ ९३
द्वाभ्यां शतसहस्राभ्यां पदातीनां च धन्विनाम् ।
शूराणां नामलब्धानां विदितानां समन्ततः ।
अभ्यवर्तन्त तौ वीरौ छादयन्तो महारथाः ॥ ९४
स छाद्यमानः समरे शरैः परबलार्दनः ।
दर्शयन्रौद्रमात्मानं पाशहस्त इवान्तकः ।
निघ्नन्संशप्तकान्पार्थः प्रेक्षणीयतरोऽभवत् ॥ ९५
ततो विद्युत्प्रभैर्बाणैः कार्तस्वरविभूषितैः ।
निरन्तरमिवाकाशमासीन्नुन्नैः किरीटिना ॥ ९६
किरीटिभुजनिर्मुक्तैः संपतद्भिर्महाशरैः ।
समाच्छन्नं बभौ सर्वं काद्रवेयैरिव प्रभो ॥ ९७
रुक्मपुङ्खान्प्रसन्नाग्राञ्शरान्संनतपर्वणः ।

---

89 K4 transp. 89 and 90. — a) K3 युधि शौरे; Da1 D1.5 M1 युद्धशौंडैः; G1.3 °शौंडा (G2 °ड-). M1 सदाहूताव्. — b) K3 V1 B D S आगतौ तौ (B2 च; D8 हि) (for अरिभिस्तौ). K3 रणध्वजं; B2 समराध्वरं (hypermetric); B5 बलाध्वरं; T1 रणाध्वरे. —. c) K3 यज्ञभिर्; Da1 D1.5 यजुर्भिर्; Dn1 M3 यज्विभिर्. — d) T2 मुनि-; T3 G M मखं (for मखे). B2 यथा देवाश्विनावुभौ. — After 89, S ins.:

524* क्रोधताम्रेक्षणौ शूरौ शुशुभाते महाबलौ ।
मदोत्कटौ यथा नागौ हस्तिसंचारचारिणौ ।
[(L. 1) T3 G वीरौ (for शूरौ).]

90 K4 transp. 89 and 90. — a) Ś2 K1.4 transp. क्रुद्धौ and तौ. S महात्मानौ (T1 °वीरौ) (for नरव्याघ्रौ). — b) Bom. ed. योगवंतौ (for वेगवन्तौ). — c) K2.4 Dn1 ब(Dn1 ज)लशब्देन; Ca तल° (as in text). — d) V1 B1.3-5 Da1 D1.3-7 महावने; B2 °रणे (for °हवे). S महानागाविवोत्कटौ.

91 a) K3 V1 B1.3-5 D T1.3 G M विगाह्य तु (V1 तद्); T2 प्रविश्य तु (for विगाहन्स). B2 विगाह्य तुरगानीकम्. — b) B2 Da1 Dn1 T1 अश्वसंघा(B2 °हां)श्च. Some MSS. फाल्गुनः. — c) M3 विचरन्.

92 G1 reads 92a–95d twice. — b) T2 युधि (for तव). M मारिष (for भारत). — c) Some MSS. संसप्तकगणान्. — d) K3 मधुसूदनः; V1 B Da1 Dn1 D1.3-7 T1.2 G1.2 M स(D6 य)मचूचुदत्; D2.8 °चूचुदत्; T3 G3 संमचूचुदत् (for समचोदयत्).

93 a) Dn1 S (except M1) रथसहस्रे द्वे (for °सहस्रेण). — b) V1 त्रिभिः शरैः; S शतत्रयं. — c) K3 V1 B Dn1 D2.4.6-8 तु (for च). S चतुर्दशसहस्राणि. — d) S वाजिनां च. K3 महारणे; D2.6 च भारत.

94 a) D2 शतसहस्राणां. S पूर्णे(G1 °र्वे) शतसहस्रे द्वे. — c) Ś1 K1.2.4 नादल्लु(K2 °ल)ब्धानां; V1 B Da1 D1.3-5.7 लब्धलक्षाणां (for नामलब्धानां). S राजन्पुरुषवीराणां. — d) V1 विचित्राणां; T1.2 M विततानां; T3 G कौरवाणां; Cc विदितानां (as in text). Da1 D1.5 संनद्धानां तरस्विनां. — After 94cd, G ins.:

525* दुर्योधनेन ते सार्धं जातवेगाः समन्ततः ।

— T3 om. 94ef. — e) Ś K1.2 अस्य(K1 °भि)वर्तत. K2 संवीरौ; V1 B3-5 Da1 D1.3-7 S (T3 om.) कौंतेयं; B2 ते वीराः. — f) D2 वर्दतस्तौ (for छादयन्तो). Ś K D8 छादयंतौ महारथान्. — After 94, K4 V1 B Da1 D1.3-5.7 ins.:

526* शरवर्षैर्महाराज सर्वतः पाण्डुनन्दनम् ।
[B5 चमूमध्ये (for शरवर्षैः). K4 पांडुनंदनः.]

95 a) Dn1 D1 T3 G2.3 M संछाद्यमानः. — b) S (except T1 M1) परैः (for शरैः). B5 संनतपर्वभिः; Da1 परबलार्दन; T2 °बलार्विक्रद्; M °बलांतकृत्. — d) V1 पाशहस्तम्; Dn1 चापहस्तम्. D6 पाशहस्तमिवांतकं. — e) Some MSS. संसप्तकान्. — f) V1 प्रेक्षणीयतमो; D2 °णीयं ततो.

96 b) Ś K1.2.4 -विभूषणैः (for -विभूषितैः). — c) G3 सतारकम् (for निरन्तरम्). — d) K3 B Da1 D1-5.7.8 T2 M1 छन्नैः; V1 D6 अस्त्रैः; T3 G नूनं (for नुन्नैः). Da1 D6 किरीटिनः.

97 a) K2 S किरीटिचाप(K2 °निज)निर्मुक्तैः. — b) T2 समंततः (for महाशरैः). — c) T2 शरैश्छन्नं (for समाच्छन्नं). Da1 D1.5 रणे (for बभौ). D6 सैन्यं; S (except G1) व्योम (for सर्वं). — d) T1 द्रुतः (for प्रभो).

98 a) D6 सुवर्णाग्रान्; S शरान्घोरान् (for प्रसन्नाग्रान्).

अदर्शयदमेयात्मा दिक्षु सर्वासु पाण्डवः ॥ ९८
हत्वा दश सहस्राणि पार्थिवानां महारथः ।
संशप्तकानां कौन्तेयः प्रपक्षं त्वरितोऽभ्ययात् ॥ ९९
प्रपक्षं स समासाद्य पार्थः काम्बोजरक्षितम् ।
प्रममाथ बलाद्बाणैर्दानवानिव वासवः ॥ १००
प्रचिच्छेदाशु भल्लैश्च द्विषतामाततायिनाम् ।
शस्त्रपाणींस्तथा बाहूंस्तथापि च शिरांस्युत ॥ १०१
अङ्गाङ्गावयवैश्छिन्नैर्व्यायुधास्तेऽपतन्क्षितौ ।
विष्वग्वाताभिसंभग्ना बहुशाखा इव द्रुमाः ॥ १०२
हस्त्यश्वरथपत्तीनां व्रातान्निघ्नन्तमर्जुनम् ।
सुदक्षिणादवरजः शरवृष्ट्याभ्यवीवृषत् ॥ १०३
अस्यास्यतोऽर्धचन्द्राभ्यां स बाहू परिघोपमौ ।
पूर्णचन्द्राभवक्त्रं च क्षुरेणाभ्यहनच्छिरः ॥ १०४
स पपात ततो वाहात्स्वलोहितपरिस्रवः ।

C. 8. 2303
B. 8. 56. 112
K. 8. 51. 114

— b) D2 शराणां नतपर्वणां; S प्रसन्नान्न(T1 °न्क्र)तपर्वणः. — c) K3 V1 B (except B5) Da1 D1–4.7 अवासृजद् (for अदर्शयद्). — After 98, N T G ins.:

527* मही वियद्दिशः सर्वाः समुद्रा गिरयोऽपि वा ।
स्फुटन्तीति जना जज्ञुः पार्थस्य तलनिस्वनात् ।

[G1 lacuna for line 1. — (L. 1) D2 T3 G2.3 वियद्दिवं (G2 °वः); T1 दश दिशः; T2 विदीर्यंते (for वियद्दिशः). Ś K1.2.4 T G3 किं नु; K3 D6 किं तु; D2.3 खं तु (for सर्वाः). B3 Da1 D1.5 च (for वा). Ś K1.2.4 D6 T2 समुद्राः सह(T2 °द्राश्च स)पर्वताः; K3 V1 B5 Dn1 D2.3 T1.3 G2.3 ससमुद्राः स(D3 °द्राश्च)पर्वताः (for the posterior half). — (L. 2) Ś K1.2.4 स्फुरंति; T G2.3 फलंति; Ca.c स्फुटन्ति (as above). K3 V1 जना ज(V1 °नैर्ज)ज्ञे; Dn1 जगज्जज्ञे; D1 जना जहुः; D2.6 समाजज्ञे; D3 जनोऽशासीत्; T2 जना विस्युः. B3 स्फोटयंतीव संजज्ञे (for the prior half). B1.3 Dn1 D1.2.5.3 तलनिस्वनः; D3.6 T G °निस्वनैः; D4 °निस्वनान्.]

99 a) T2 शत- (for दश). — b) B5 Da1 Dn1 D1.5 S क्षत्रियाणां (for पार्थिवानां). K4 S महारथान्; B2 °बलः. — c) Some MSS. संसप्तकानां. — d) Ś1.2 (*sup. lin.* as in text) K1.2.4 विमर्दं; K3 B3 Dn1 D2–4.3 G1 प्रत्यक्षं; T1 प्रवक्षं (for प्रपक्षं). K3 [ऽ]न्वयात्; S (except G1) ययौ (for ऽभ्ययात्).

100 a) K4 B2 Dn1 D3.7 (before corr.).3 प्रत्यक्षं; T1 प्रवक्षं (for प्रपक्षं). B3 प्रपक्षणं (for प्रपक्षं स). V1 B1.2.4.5 D3.4.7 च; Da1 D1.5 स्वं; D3 तु; S तं (for स). — b) Some MSS. कांभोज°. — c) Da1 D1.5 बलाद्रौणिर्; S बलं (G2 रथं) भल्लैर् (for बलाद्बाणैर्). — d) M1 वासवं; M2–4 कौशिकः.

101 B2 om. 101–102. — a) T2 [अ]थ (for [आ]शु). K4 V1 B1.3.4 D3.4.7 भल्लेन. — K4 om. 101c–102b. — c) Ś1 V1 B3.5 D3 T3 G3 M1 शस्त्रं पाणींस्; K3 B1.4 Da1 D1.3–7 G1 श(Da1 D1.5 स)स्त्रपाणिं. K3 B1.3.4 D3.4.7 बाहुं. — d) B4 तथा जंघा; D6 असूनपि; S (G1 damaged) तथैव च (for तथापि च). K3 B5 D2.6 T2 च (for [उ]त).

102 B2 om. 102; K4 om. 102ab (cf. v. l. 101). — a) M अंगांगावयवाश्छिन्ना. — b) D2 [ऽ]वसन्; T2 G1 [ऽ]पतद्; M1 [ऽ]परान् (for ऽपतन्). B1.3.4 D3.4.7 S भुवि (for क्षितौ). — c) V1 B5 Dn1 विष्वग्वाताभिसंरुग्णा; B3 °संभुग्ना; Da1 D1.5 °ग्वाताहतां रुग्णा; D6 °ग्वाताभिसंविग्ना; G2 M1 °संपन्ना. — d) K4 बहुशाला. — After 102, M2–4 ins.:

528* काम्बोजस्तु ततः क्रुद्धो दृष्ट्वा पार्थं महारथम् ।

103 b) B2 व्राता निघ्नंतु मर्दनं (sic). — After 103ab, M2–4 ins.:

529* अचोदयत यन्तारमर्जुनायैव मां वह ।
ततस्तं रथिनां श्रेष्ठं बहुदक्षिणमाहवे ।
अर्जुनस्य रथं क्षिप्रं प्रापयामास सारथिः ।
ततोऽर्जुनं त्रिभिर्बाणैर्विद्ध्वा भारसहैर्युधि ।
केशवं नवभी राजन्बाह्वोरुरसि चार्पयत् । [5]
ततः क्रुद्धो महाराज पाण्डवः परवीरहा ।

— M4 om. (hapl.) 103c–105d. — c) B3 M2.3 अवरजं. — B3 om. (hapl.) 103d–106a. — d) T2 शरवृष्टिम्; G3 शस्त्रवृष्ट्यां. D6 [अ]भ्यवीवृषन्; T1.2 G2 ह्य(T2 [अ])-वीवृषत् (for [अ]भ्यवी°). M2.3 भल्लेन प्राहिणोद्रथात्.

104 B3 M4 om. 104 (cf. v. l. 103). M2.3 om. 104–105. — a) K3 V1 B (B3 om.) D T G M1 तस्य. — b) D3 सुबाहु-. B1.2.4 Da1 D1.3–5.7 बाहू परिघसंनिभौ. — d) K3 D2–4.7.3 [अ]भ्यहरच्च; B1.4 Dn1 T G2.3 [अ]प(B4 Dn1 °पा)हरच्च; G1 [अ]पहृतं. B2 क्षुरप्रेणाहरच्छिरः.

105 B3 M2–4 om. 105 (cf. v. l. 103, 104). — a) T G M1 तद् (for स). Ś2 तं स पापात (sic). V1 B2 Dn1 हतो; T3 G3 तदा; M1 शिरो (for ततो). D6 रथोदारः (for ततो वाहात्). V1 T G M1 वेगात् (for वाहात्). — b) Ś2 K4 B1.2.5 Da1 D1–5.7 सुलोहित-; K1 D6 T2 सलोहित-. T G2.3 M1 -परिप्लुतं. — c) B

C. 8. 2804
B. 8. 56. 112
K. 8. 51. 114

मनःशिलागिरेः शृङ्गं वज्रेणेवावदारितम् ॥ १०५
सुदक्षिणादवरजं काम्बोजं ददृशुर्हतम् ।
प्रांशुं कमलपत्राक्षमत्यर्थं प्रियदर्शनम् ।
काञ्चनस्तम्भसंकाशं भिन्नं हेमगिरिं यथा ॥ १०६
ततोऽभवत्पुनर्युद्धं घोरमद्भुतदर्शनम् ।
नानावस्थाश्च योधानां बभूवुस्तत्र युध्यताम् ॥ १०७
एतेष्वावर्जितैरश्वैः काम्बोजैर्यवनैः शकैः ।
शोणिताक्तैस्तदा रक्तं सर्वमासीद्विशां पते ॥ १०८
रथै रथाश्वसूतैश्च हतारोहैश्च वाजिभिः ।
द्विरदैश्च हतारोहैर्महामात्रैर्हतद्विपैः ।
अन्योन्येन महाराज कृतो घोरो जनक्षयः ॥ १०९
तस्मिन्प्रपक्षे पक्षे च वध्यमाने महात्मना ।
अर्जुनं जयतां श्रेष्ठं त्वरितो द्रौणिराययौ ॥ ११०
विधुन्वानो महच्चापं कार्तस्वरविभूषितम् ।

मानःशिलं गिरेः; T_2 M_1 धा(M_1 दा)र्यमाणं गिरेः. — ^{d}) D_6 बलौघेण; T_2 G_2 वज्रेणैव. V_1 $D_{6.8}$ T G M_1 विदारितं.

106 B_3 om. 106^{a} (cf. v. l. 103). — ^{a}) T_1 सदक्षिणाद्. — ^{b}) Some MSS. कांभोजं; G_2 कांबोजान्. T_1 हृतं (for हतम्). — K_2 om. 106^{cd}. — ^{c}) $Ś_2$ K_4 T_2 प्रांशु°; B_1 प्रांशुः. S (except T_1) क(T_2 -को)मलगर्भाभम् (for °पत्राक्षम्). $D_{2.6}$ पद्मपत्रायताक्षस्त्वं (D_6 °क्षं तं). — ^{d}) $Ś_2$ $K_{1.4}$ B_5 D_8 अत्यर्थं°; D_6 अत्यंत- (for अत्यर्थ). D_2 अत्यंतप्रियवादिनं. — ^{e}) B (except B_5) $D_{3.4.7}$ -सदृशं (for -संकाशं). — ^{f}) D_1 भिन्न- (for भिन्नं).

107 ^{a}) G_2 भवान् (for ऽभवत्). — ^{b}) K_3 V_1 B D S (G_1 damaged) अत्यर्थ(B_2 °त्यंत)मद्भुतं (for अद्भुतदर्शनम्). — ^{c}) M_{2-4} यौधानां.

108 ^{a}) V_1 $B_{2.4.5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1-5.7}$ M एकेषु; B_1 एकैश्च; T_1 पार्थेन; T_2 पार्थेषु; G_1 वातेषु (for एतेषु). V_1 $B_{2.4.5}$ Dn_1 $D_{2-4.7}$ S निहतैर्. Ca एकेष्वेवार्जितैर्. T_3 G चैव (for अश्वैः). K_3 एकैश्चावर्जितारश्वैः (sic); B_3 एके आवर्जितैरश्वैः; D_6 अश्वचारैश्च विविधैः; D_8 अश्ववारैश्च वीरैश्च. — K_3 om. 108^{b}–130^{d}. — ^{b}) Some MSS. कांभोजैर्. $Ś_2$ V_1 D_4 जवनैर्. Ś $K_{1.2.4}$ शरैः (for शकैः). — ^{c}) K_1 D_2 शोणितार्थैं(D_2 °र्थ्रै)स्. Ś $K_{1.2}$ सदा; B_5 T_1 तथा (for तदा). D_8 M_{2-4} सर्वं; T_1 युक्तं T_2 संक्तं (for रक्तं). — ^{d}) B_4 आसीत्सर्वं (by transp.); D_8 M_{2-4} रक्तमासीद्.

109 K_3 om. 109 (cf. v. l. 108). — ^{a}) B_3 नरैर् (for रथै). $Ś_2$ $K_{1.4}$ अश्वाश्वसूतैश्च; V_1 B D $T_{1.3}$ G (G_1 damaged) M हताश्व° (for रथाश्व°). T_2 रथैर्हतबलैः सूतैर्. — ^{b}) K_2 [आ]हतारोहैर्. — ^{e}) Dn_1 अन्योन्यं च; T_1 अर्जुनेन. — ^{f}) D_2 कृतो घोर-. T_2 विनाशः पृथिवीक्षितां. — After 109, $T_{2.3}$ $G_{1.3}$ read line 6 of 531* for the first time.

110 K_3 om. 110 (cf. v. l. 108). — ^{a}) K_4 V_1 $B_{3.5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.5.6.8}$ transp. प्रपक्षे and पक्षे. T_1 तस्मिन्सैन्ये सुबलिना. — ^{b}) T_1 मध्यमाने (for वध्य°). B (except B_5) Da_1 $D_{1.3-5.7}$ निहते सव्यसाचिना. — ^{d}) $K_{1.2.4}$ त्वरितं. V_1 B D S अभ्ययात् (for आययौ).

111 K_3 om. 111 (cf. v. l. 108). — ^{a}) Ś $K_{1.2.4}$ B_5 विधुन्वानं; S विधून्वानो. Ś $K_{1.2}$ B_5 D_6 महाचापं. — ^{c}) D_8 आददानं. — ^{d}) T_1 भास्करं. — After 111, Ś $K_{1.2.4}$ V_1 B D ins.:

530* क्रोधामर्षविवृत्तास्यो लोहिताक्षो बभौ बली ।
अन्तकाले यथा क्रुद्धो मृत्युः किंकरदण्डभृत् ।
ततः प्रासृजदुग्राणि शरवर्षाणि संघशः ।
तैर्विसृष्टैर्महाराज व्यद्रवत्पाण्डवी चमूः ।
स दृष्ट्वैव तु दाशार्हं स्यन्दनस्थं विशां पते । [5]
पुनः प्रासृजदुग्राणि शरवर्षाणि मारिष ।

[D_2 om. lines 1 and 2. — (L. 1) V_1 Dn_1 -विवृत्ताक्षो. Ś $K_{1.2.4}$ $D_{6.8}$ क्रोधरक्तेक्षणः क्रुद्धो (D_6 वीरो); Da_1 $D_{1.5}$ कोपामर्षविवृत्ताक्षो (for the prior half). Ca cites क्रोधामर्ष° (as above). — (L. 2) V_1 $B_{4.5}$ Dn_1 $D_{4.8}$ किंकरदंडवान् (B_4 °धृक्; B_5 D_4 °वत्); D_6 भवति भारत; Ca किंकरदण्डभृत् (as above). — (L. 3) D_6 प्रसृजद्. K_4 संयशः; B_2 $D_{1.6.8}$ मारिष; B_5 सर्वशः (for संघशः). — B_2 om. lines 4–6. — (L. 4) $D_{1.6}$ पतद्भिर् (for विसृष्टैर्); $Ś_2$ व्यवसत्; K_4 व्यधमत् (for व्यद्रवत्). $Ś_2$ $K_{1.4}$ पांडवीं (K_1 °वी) चमूं; D_2 पांडवी चमुः. — (L. 5) D_6 तं (for स). Ś $K_{1.2.4}$ transp. दृष्ट्वैव and तु. Dn_1 स्यंदनस्थो.]

On the other hand, S ins. after 111:

531* तयोरासीन्महद्युद्धं धर्मभ्रात्रोरनैष्ठिकम् ।
विसिष्मापयिषोर्लोकं यशश्चोत्तममिच्छतोः ।
संशप्तकांस्तु कौन्तेयः कुरूंश्चापि वृकोदरः ।
सूतपुत्रस्तु पाञ्चालान्भूयोऽघ्नंस्त्वरिताः शरैः ।
एवमेष महाराज विनाशः पृथिवीक्षिताम् । [5]
आसील्क्रुद्धेऽर्जुने कर्णे भीमसेने च दारुणे ।

[(L. 1) T_3 G_3 राजन्; G_2 चासीन्. T_1 क्रुद्धयोरतिदारुणं (for the prior half). — (L. 2) T_2 M विस्मापयिषतोर्; G_1 विसिष्मापयिषुर्. — (L. 3) T_1 G_2 च (for तु). — (L. 4) T_1 G_2 च (for तु). T_2 M_1 त्रयो (for भूयो).

आददानः शरान्घोरान्स्वरश्मीनिव भास्करः ॥ १११
तैः पतद्भिर्महाराज द्रौणिमुक्तैः समन्ततः ।
संछादितौ रथस्थौ तावुभौ कृष्णधनंजयौ ॥ ११२
ततः शरशतैस्तीक्ष्णैर्भारद्वाजः प्रतापवान् ।
निश्चेष्टौ तावुभौ चक्रे युद्धे माधवपाण्डवौ ॥ ११३
हाहाकृतमभूत्सर्वं जङ्गमं स्थावरं तथा ।
चराचरस्य गोप्तारौ दृष्ट्वा संछादितौ शरैः ॥ ११४
सिद्धचारणसंघाश्च संपेतुर्वै समन्ततः ।
चिन्तयन्तो भवेदद्य लोकानां स्वस्त्यपीत्यह ॥ ११५
न मया तादृशो राजन्दृष्टपूर्वः पराक्रमः ।
संजज्ञे यादृशो द्रौणेः कृष्णौ संछादयिष्यतः ॥ ११६
द्रौणेस्तु धनुषः शब्दमहितत्रासनं रणे ।
अश्रौषं बहुशो राजन्सिंहस्य नदतो यथा ॥ ११७
ज्या चास्य चरतो युद्धे सव्यदक्षिणमस्यतः ।
विद्युदम्बुदमध्यस्था भ्राजमानेव साभवत् ॥ ११८
स तथा क्षिप्रकारी च दृढहस्तश्च पाण्डवः ।

C. 8. 2821
B. 8. 56. 130
K. 8. 32. 44

— T1 M2-4 repeat line 5, after 534*. — (L. 5) T1 (both times).3 G2.3 तस्मिन्युद्धे; G1 एवमेव. — T2.3 G1.3 read line 6 for the first time after st. 109. — (L. 6) T1.3 (second time) G2.3 (second time) महाबले; T3 (first time) च दारुणः.]

T2.3 G2.3 M1 cont.:

532* युद्धं घोरं तथा ह्यासीद्विधाभूते चमूमुखे।

[T3 G3 ततश्चासीत् (for तथा ह्या°). G2 युद्धं घोरतरं चासीत् (for the prior half).]

— After the above, S ins. an addl. colophon [*Adhy. name:* G1 कांबोजवधः. — *Adhy. no.* (figures, words or both): T1.3 G M1 56; T2 M2-4 55], which is followed by 8. 12. 1–32.

112 K3 om. 112 (cf. v. l. 108). G1 om. 112–128. D1 om. 112^a. T G2(om. 112–113).3 M read 8. 40. 112–124 after 8. 12. 32. — ^a) D3 निपतद्भिर्. M2-4 महावेगैर् (for °राज). — ^d) D2 तावुभौ कृष्णपांडवौ.

113 K3 G1.2 om. 113 (cf. v. l. 108; 112). For sequence in T G2.3 M, cf. v. l. 112. — ^b) B (except B5) D3.4.6.7 अश्वत्थामा (for भारद्वाजः). Dn1 भारद्वाजात्मजात्मजः; D8 °त्मजः प्रभुः. — ^c) M1 च भृशं (for तावुभौ). K1 D6.7 युद्धे (for चक्रे). — ^d) K4 चक्रे; D6.7 कृत्वा; T G3 M रणे (for युद्धे).

114 K3 G1 om. 114 (cf. v. l. 108; 112). For sequence in T G2.3 M, cf. v.l. 112. — ^a) B1 D1.5.6 हाहाभूतम्; G2 M1 °कारम् (for °कृतम्). — ^b) B Dn1 D3.4.6.7 T1 M transp. जङ्गमं and स्थावरं. Ca cites स्थावरजंगमं. Dn1 D3 तदा. — ^d) M1 दृष्टौ. K4 संछाद्य तौ; M3 °दितः B5 (also as in text) D3 रणे (for शरैः).

115 K3 G1 om. 115 (cf. v. l. 108; 112). For sequence in T G2.3 M, cf. v. l. 112. — ^a) B2 संहाश्च; T2 गंधर्वाः (for संघाश्च). — ^b) B Da1 D1-5.7 ते (for वै). — ^c) T G2.3 M अपि स्वस्ति (for चिन्तयन्तो). Ś2 अन्य (sic); K1 अस्य (for अद्य). — ^d) V1 B1.3.4 D3.4.7 स्वस्त्यपीति च; B2 °पीडितः; B5 Da1 Dn1 D1.5 °पीति ह; D2.3 °पीति हि; D3 स्वस्ति चेति हि; T G2.3 M इति चाब्रुवन्. Ca cites स्वस्त्यपि (as in text).

116 K3 G1 om. 116 (cf. v. l. 108; 112). For sequence in T G2.3 M, cf. v. l. 112. — ^a) Ś1 K2 न स यातो दृशो राजन्. — ^b) K1.4 दृष्टपूर्वा (K4 °र्वे). — ^c) V1 B D2-4.7 संग्रामे; Dn1 संदृष्टो (for संजज्ञे). K4 द्रौणः; B5 T1 द्रौणिः. — ^d) V1 B5 Da1 D1.5 T G2.3 M कृष्णौ छादयतो रणे.

117 K3 G1 om. 117 (cf. v. l. 108; 112). For sequence in T G2.3 M, cf. v. l. 112. — ^a) Da1 D1.5 द्रौणिस्तु. T2 M2-4 च (for तु). T2 शब्दो. — ^b) Dn1 महतां; D6 अभितः; T1.3 G2.3 M1 रथानां; T2 M2-4 रथिनां (for अहित°). D3 (before corr.) अहितांखासयन्रणे. — ^c) T2 M1 महतो; M2-4 अभितो (for बहुशो). — D2 om. (hapl.) 117^d–120^c. — ^d) Dn1 D6.7 निनदो; T1 निनदं (for नदतो).

118 K3 D2 G1 om. 118 (cf. v. l. 108; 112; 117). For sequence in T G2.3 M, cf. v. l. 112. — ^a) K4 ज्यां. G2 धनुषे (for चरतो). — ^b) T1.3 G2.3 M सव्यं (for सव्य°). — ^c) V1 अंभोदमध्यस्था; D6 T G2.3 M अंभोधरस्थे(T3 G3 °स्थै)व; D3 अंबरमध्यस्था (for अम्बुद°). — ^d) D1.5 भासमाना; T3 G3 भ्राजमानो (for भ्राजमाना). Dn1 D8 T G2.3 M व्यदृश्यत (for [इ]व साभवत्).

119 K3 D2 G1 om. 119 (cf. v. l. 108; 112; 117). For sequence in T G2.3 M, cf. v. l. 112. — ^a) T3 G3 तदा (for तथा). — ^b) V1 B5 Da1 D1.5.6 लघुहस्तश्च (for दृढ°). — ^c) V1 B D (D2 om.) S (G1 om.) प्रमोहं (D6 °हं) (for संमोहं). — ^d) Ś K1.2 प्रे(K1 प्रै)क्षतां; V1 प्रेक्ष्यते; B1.3-5 D3.4.7 प्रेक्ष्य तं; D6 प्रेक्षत (for प्रैक्षत). Ś1 K2 lacuna

C. 8. 2822
B. 8. 56. 130
K. 8. 52. 44

संमोहं परमं गत्वा प्रैक्षत द्रोणजं ततः ॥ ११९
स विक्रमं हृतं मेने आत्मनः सुमहात्मना ।
तथास्य समरे राजन्वपुरासीत्सुदुर्दृशम् ॥ १२०
द्रौणिपाण्डवयोरेवं वर्तमाने महारणे ।
वर्धमाने च राजेन्द्र द्रोणपुत्रे महाबले ।
हीयमाने च कौन्तेये कृष्णं रोषः समभ्ययात् ॥१२१
स रोषान्निःश्वसन्राजन्निर्दहन्निव चक्षुषा ।
द्रौणिं ह्यपश्यत्संग्रामे फल्गुनं च मुहुर्मुहुः ॥ १२२
ततः क्रुद्धोऽब्रवीत्कृष्णः पार्थं सप्रणयं तदा ।
अत्यद्भुतमिदं पार्थ तव पश्यामि संयुगे ।
अतिशेते हि यत्र त्वा द्रोणपुत्रोऽद्य भारत ॥ १२३
कच्चित्ते गाण्डिवं हस्ते रथे तिष्ठसि चार्जुन ।

---

for द्रोणजं. B_2 प्रेक्ष्य द्रोणात्मजं तदा; S (G_1 om.) प्रेक्षच्चास्ते (T_3 G_3 °स्त) धनंजयः.

120 K_3 G_1 om. 120 (cf. v. l. 108; 112). D_2 om. 120^{abc} (cf. v. l. 117). For sequence in T $G_{2.3}$ M, cf. v. l. 112. — ^{a}) Ś$_2$ हुतं; V_1 B_{1-4} Da_1 $D_{1.5.6}$ कृतं (for हृतं). K_4 B_5 स्वविक्रमं हतं मन्ये (B_5 मेने); $D_{3.4.7}$ S (G_1 om.) विक्रमं च हृ($D_{3.7}$ विह-; D_4 निह-; T_2 च ह)तं मेने (T_1 मन्ये). — M_3 om. 120^{b}–121^{d}. — ^{b}) Ś $K_{1.2.4}$ B (except B_2) Da_1 Dn_1 $D_{1.5.6.8}$ T_2 M_1 ह्या-(B_1 स्वा)त्मनः. Ś K_2 सुमहात्मकः (sic); $K_{1.4}$ D_6 स्व-(K_4 D_6 सु)महात्मनः; V_1 B_2 $D_{3.4.7}$ स (V_1 सु-) महायशाः; $B_{1.5}$ स महात्मना; Dn_1 D_8 सुमहात्मनाः; S (G_1 om.) तेन संयुगे. — ^{c}) K_4 तस्यास्य; V_1 $T_{2.3}$ $G_{2.3}$ अथास्य; Dn_1 तस्यथो (sic). — ^{d}) $B_{1.4}$ पुनर्; Dn_1 पुरा (for वपुर्). Dn_1 ह्यासीत्.

121 K_3 G_1 om. 121 (cf. v. l. 108; 112). M_3 om. 121^{abcd} (cf. v. l. 120). For sequence in T $G_{2.3}$ M, cf. v. l. 112. — ^{a}) B_3 राजन् (for एवं). T $G_{2.3}$ M (M_3 om.) द्रौणेस्तत्कुर्वतः कर्म. — ^{b}) B_5 सुदारुणे; Da_1 $D_{1.5}$ महाहवे (for °रणे). T $G_{2.3}$ M (M_3 om.) याद्दग्रूपं पिनाकिनः. — ^{c}) T_3 G_3 वर्तमाने (for वर्धमाने). K_4 वार्यमानेव; V_1 वर्तमाने च (for वर्ध°). T $G_{2.3}$ M (M_3 om.) ततस्तत्र (for च राजेन्द्र). — ^{d}) V_1 B_5 Da_1 $D_{1.5}$ महारथे; S (G_1 M_3 om.) विशां पते (for महाबले). — ^{e}) Dn_1 कौंतेय. — ^{f}) K_2 $B_{1.5}$ $D_{2-4.7}$ कृष्णे; K_4 कृष्णो. B (except B_5) $D_{3.4.7}$ T $G_{2.3}$ M समाविशत् (for समभ्ययात्).

122 K_3 G_1 om. 122 (cf. v. l. 108; 112). For sequence in T $G_{2.3}$ M, cf. v. l. 112. — ^{b}) T_3 $G_{2.3}$ M_{2-4} दहन्निव च (for निर्दहन्निव). — ^{c}) B_3 च पश्यत्; Dn_1 $D_{2.6.8}$ त्वपश्यत्; S (G_1 om.) ददर्श. — ^{d}) K_4 V_1 B D फाल्गुनं.

123 K_3 G_1 om. 123 (cf. v. l. 108; 112). For sequence in T $G_{2.3}$ M, cf. v. l. 112. — ^{a}) D_8 T_3 $G_{2.3}$ कृष्णो (for क्रुद्धो). D_8 कृष्णं; T_3 $G_{2.3}$ क्रुद्धः (for कृष्णः). V_1 B_5 ततोब्रवीन्महाबाहुः. — ^{b}) $T_{1.2}$ $G_{2.3}$ M वचः (for तदा). T_3 पांडवं प्रणयं वचः. Ca cites सप्रणयं (as in text). — ^{c}) T $G_{2.3}$ M अहं (for इदं). D_2 वाक्य (sic) (for पार्थ). — ^{d}) V_1 B_5 T $G_{2.3}$ M त्वयि (for तव). K_4 B_1 पश्याम. — ^{e}) Da_1 $D_{1.5}$ अभिशेते हि; D_6 अभितिष्ठति. Ca.c cite अतिशेते (as in text). D_8 तु (for हि). K_4 तत्र (for यत्र). V_1 B D त्वां. T $G_{2.3}$ M यत्त्वां विशेषय(G_2 °यं)त्याजौ. — ^{f}) B_2 [ऽ]स्य; B_3 [ऽ]र्थं; Dn_1 हि (for ऽद्य). K_4 [ऽ]भ्यभाषत; T_3 $G_{2.3}$ [अ]द्य मारिष (for ऽद्य भारत). — V_1 $B_{4.5}$ D (except D_8) ins. after 123: T $G_{2.3}$ M after 124^{a}:

533* कच्चिद्वीर्यं यथापूर्वं भुजयोर्वा बलं तव ।

[D_6 कच्चिद्. V_1 बलं तथा (marg. °दा); D_6 रणे तव; T_2 परंतप.] This is followed by 534* in T $G_{2.3}$ M.

124 K_3 G_1 om. 124 (cf. v. l. 108; 112). For sequence in T $G_{2.3}$ M, cf. v. l. 112. V_1 repeats 124 (with v. l.) after 534*. D_2 repeats 124^{a} after line 2 of 534*. — ^{a}) Ś$_2$ कैश्चित्ते. D_8 गांजिवं. V_1 (first time) B_5 Dn_1 $D_{2.6}$ हस्तान्. V_1 (second time) केवलं सत्त्वमात्रेण. — V_1 (first time) B_5 Dn_1 $D_{2.6}$ T $G_{2.3}$ M om. 124^{bc}. — ^{b}) D_4 (by corr.) तिष्ठति. B_3 Da_1 D_5 वार्जुन. — ^{d}) $K_{1.2}$ कश्चिद्. K_4 B_5 Da_1 $D_{1.3-5.7}$ मुष्टिर्वा न व्यशीर्यत; V_1 (first time) मुष्टिं वा तेन शीर्यते; D_2 मुष्टिर्बाणो व्यसीर्यत; D_6 मुष्टिर्वा तव शीर्यते; T $G_{2.3}$ M मुष्टिर्वा न विशीर्यते (T_3 $G_{2.3}$ M_1 °त). — K_4 V_1 B (except B_3) D (except D_8) ins. after 124: T $G_{2.3}$ M after 533*:

534* उदीर्यमाणं हि रणे पश्यामि द्रौणिमाहवे ।
गुरुपुत्र इति ह्येनं मानयन्भरतर्षभ ।
उपेक्षां कुरु मा पार्थ नायं काल उपेक्षितुम् ।

[(L. 1) Dn_1 द्रौणम्. $B_{1.4}$ एव च (for आहवे). — (L. 2) M_1 गुरुपुत्रम्. V_1 Dn_1 D_8 ह्येवं; D_2 स्वेव (sic) (for ह्येनं). K_4 Dn_1 भरतर्षभः; T $G_{2.3}$ M पांडवर्षभ.

कच्चित्कुशलिनौ बाहू कच्चिद्वीर्यं तदेव ते ॥ १२४
एवमुक्तस्तु कृष्णेन क्षिप्त्वा भल्लांश्चतुर्दश ।
त्वरमाणस्त्वराकाले द्रौणेर्धनुरथाच्छिनत् ।
ध्वजं छत्रं पताकां च रथं शक्तिं गदां तथा ॥ १२५
जत्रुदेशे च सुभृशं वत्सदन्तैरताडयत् ।
स मूर्च्छां परमां गत्वा ध्वजयष्टिं समाश्रितः ॥ १२६
तं विसंज्ञं महाराज किरीटिभयपीडितम् ।
अपोवाह रणात्सूतो रक्षमाणो धनंजयात् ॥ १२७
एतस्मिन्नेव काले तु विजयः शत्रुतापनः ।
न्यवधीत्तावकं सैन्यं शतशोऽथ सहस्रशः ।
पश्यतस्तव पुत्रस्य तस्य वीरस्य भारत ॥ १२८
एवमेष क्षयो वृत्तस्तावकानां परैः सह ।
क्रूरो विशसनो घोरो राजन्दुर्मन्त्रिते तव ॥ १२९
संशप्तकांश्च कौन्तेयः कुरूंश्चापि वृकोदरः ।
वसुषेणं च पाञ्चालः कृत्स्नेन न्यधमद्रणे ॥ १३०

C. 8. 2837
B. 8. 56. 143
K. 8. 52. Om.

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४० ॥

— (L. 3) Da_1 $D_{1.5}$ कुरुपे; T $G_{2.3}$ M मा कृथाः (for कुरु मा). Dn_1 उपेक्षितं.]

— After the above, T_1 M_{2-4} repeat line 5 of 531*.

125 K_3 G_1 om. 125 (cf. v. l. 108; 112). T_1 M_{2-4} om. 125–129. $T_{2.3}$ $G_{2.3}$ M_1 om. 125–130. — [b]) V_1 B D गृह्य (for क्षिप्त्वा). — [c]) V_1 तु संक्रुद्धो; $D_{2.6}$ तदा पार्थो (for त्वराकाले). — [e]) $Ś_1$ $K_{1.2}$ पत्रं; $Ś_2$ पुत्रं (sic); B_4 चक्रं (for छत्रं). $Ś_2$ पताकं; V_1 B_2 D (except $D_{6.8}$) पताकाश्च. — [f]) V_1 Da_1 $D_{1.5}$ खड्गं. (for रथं).

126 K_3 S om. 126 (cf. v. l. 108; 112; 125). — [d]) K_4 समंततः; B_5 उपाश्रितः; D_6 समास्थितः (for °श्रितः).

127 K_3 S om. 127 (cf. v. l. 108; 112; 125). — [a]) D_6 विह्वलं (for विसंज्ञं). D_2 महाबाहुः (for °राज). — [b]) V_1 B Dn_1 $D_{2-4.6-8}$ शत्रुणा भृशपीडितं; Da_1 $D_{1.5}$ पार्थेन भृशताडितं. — [c]) D_8 अपोवाहद्. V_1 (marg. as in text) शूरो (for सूतो). — [d]) D_4 (by corr.).$_8$ रक्ष्यमाणो.

128 K_3 S om. 128 (cf. v. l. 108; 112; 125). — [a]) V_1 B_5 $D_{2-4.6.7}$ च (for तु). — [b]) D_8 (before corr.) विजयं. — [c]) V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7.8}$ व्य($B_{1.3.4}$ न्य-; B_5 अ)हनत्; D_6 अवधीत् (for न्यव°). — [e]) B (except B_2) Da_1 Dn_1 $D_{1.3.4.6-8}$ तस्य वी(B_3 शू)रस्य (for तव पुत्रस्य). V_1 D_5 वीरस्य (for पुत्रस्य). — [f]) K_2 B_3 तव धी(B_2 वी)रस्य; V_1 $B_{1.3-5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7.8}$ तव पुत्रस्य; D_2 वीर्यवंतस्य; D_6 संक्षयश्चैव (for तस्य वीरस्य). B_5 मारिष (for भारत).

129 K_3 S om. 129 (cf. v. l. 108; 112; 125). — [a]) K_4 जयो (for क्षयो). — [c]) Ś $K_{1.2.4}$ कृतो. B_3 विकाशनो (for विशसनो). D_6 क्रूरे विशसने घोरे.

130 Cf. lines 3 and 4 of 531*. K_3 $T_{2.3}$ $G_{2.3}$ M_1 om. 130 (cf. v. l. 108; 112; 125). — [a]) Some MSS. संसप्तकांश्च; D_8 संसप्तकानां. M_{2-4} तु (for च). B_5 Da_1 $D_{1.5}$ बीभत्सुः (for कौन्तेयः). — [c]) $Ś_1$ K_2 वसुषेणस्य; K_4 V_1 $B_{1.3-5}$ D वसुषेण(B_3 °सेन)श्च; B_2 सुषेणश्चापि; T_1 M_{2-4} सूतपुत्रस्तु (T_1 °श्च). Ca cites वसुषेणः. $Ś_1$ $K_{1.2}$ पांचा(K_1 °च)लाः; $Ś_2$ पंचालः; V_1 B D T_1 G_1 M_{2-4} पांचालान्. — [d]) Ś K_2 कृष्णेन; K_1 V_1 B D क्षणेन (for कृत्स्नेन). T_1 G_1 M_{2-4} भूयोभ्रंस्त्वरिताः (G_1 °तः) शरैः. — Ś $K_{1.2.4}$ V_1 B D ins. after 130: K_3 after 108[a]:

535* वर्तमाने तथा रौद्रे राजन्वीरवरक्षये ।
उत्थितान्यगणेयानि कबन्धानि समन्ततः ।
युधिष्ठिरोऽपि संग्रामे प्रहारैर्गाढवेदनः ।
क्रोशमात्रमपक्रम्य तस्थौ भरतसत्तम ।

[K_3 om. line 1 and the prior half of line 2. — (L. 2) D_2 उच्छ्रितानि (for उत्थि°). D_6 ह्यसंख्यानि (for [अ]गणेयानि). — (L. 3) B_{2-4} $D_{4.8}$ संग्रामात् (for °मे). $Ś_2$ प्रहारो. Ś $K_{1.2.4}$ B_5 Da_1 Dn_1 $D_{1.5}$ जर्जरीकृतः (for गाढवेदनः). — (L. 4) K_4 उपाक्रम्य (sic). D_2 क्रोशमात्रं परिक्रम्य (for the prior half). K_4 Da_1 Dn_1 $D_{1.3-6}$ भ(K_4 भा)रतसत्तमः.]

Colophon om. in S (except G_1). — *Day of Karṇa's Generalship:* $Ś_2$ $K_{1.4}$ द्वितीये (K_1 °य-) युद्धदिवसे. — *Adhy. name:* B_2 पार्थेन द्रौणिपराभवः; Dn_1 द्रोणपराजयः. — *Adhy. no.* (figures, words, or both): $Ś_2$ 40 (as in text); K_1 52; B_1 G_1 56; B_4 55; B_5 D_6 57; Da_1 D_5 67; D_1 51; D_4 37.

After the colophon, N ins. two passages given in App. I (No. 14 and No. 16)

४१

C. 8. 2906
B. 8. 58. 44
K. 8. 57. 13

संजय उवाच ।

त्वरमाणः पुनः कृष्णः पार्थमभ्यवदच्छनैः ।
पश्य कौरव्य राजानमपयातांश्च पाण्डवान् ॥ १
कर्णं पश्य महारङ्गे ज्वलन्तमिव पावकम् ।
असौ भीमो महेष्वासः संनिवृत्तो रणं प्रति ॥ २
तमेतेऽनु निवर्तन्ते धृष्टद्युम्नपुरोगमाः ।
पाञ्चालानां सृञ्जयानां पाण्डवानां च यन्मुखम् ।
निवृत्तैश्च तथा पार्थैर्भग्नं शत्रुबलं महत् ॥ ३
कौरवान्द्रवतो ह्येष कर्णो धारयतेऽर्जुन ।
अन्तकप्रतिमो वेगे शक्रतुल्यपराक्रमः ॥ ४
असौ गच्छति कौरव्य द्रौणिरस्त्रभृतां वरः ।
तमेष प्रद्रुतः संख्ये धृष्टद्युम्नो महारथः ॥ ५
सर्वं व्याचष्ट दुर्धर्षो वासुदेवः किरीटिने ।
ततो राजन्प्रादुरासीन्महाघोरो महारणः ॥ ६

41

1 T1.2 G1.2 M om. 1. — ^{a}) V1 B D3.4.7 ततः (for पुनः). K2 कृष्ण; Dn1 कृष्णं. — ^{b}) K3 D2 अभ्यवदन्. V1 B1.3.4 D3.4.7 पार्थमाह शनैरिदं; B2 पार्थमाह हसन्निव. — ^{c}) K3 B1 D6 कौरव; B2.3.5 Da1 D1–5.7 पांडव (for कौरव्य). — ^{d}) K3 V1 B2 D6 उपया(V1 °जा)तांश्च; D2 आयांतांश्चैव (for अपयातांश्च). B1.3–5 Da1 D1.3–5.7 उपया(B1 अपजा-; B3 अपया)तांश्च पार्थिवान्; Dn1 उपयांतांश्च कौरवान् (sic).

2 T G1.3 M read 2–5, and G2, 2–7 after 8. 16. 4. — ^{a}) B3.4 महाबाहुं; D2.6 °बाहो (for °रङ्गे). — G2 om. 2^{cd}. — ^{d}) T1.2 G1 M परि(G1 प्रति)वृत्तो (for संनि°).

3 For sequence in S, cf. v. l. 2. — ^{a}) T1 M त इमे; T2 इह ते; G1.2 तमन्ये (for तमेते). Ś2 K3 V1 B1.3.4 D2–4.7.8 विनिवर्तते; K4 संनि°; B3 प्रति°; B5 Da1 Dn1 D1.5.6 G1.2 [ऽ]भ्यनु°; T1 M ते नि°; T2 तु नि° (for ऽनु निवर्तन्ते). — ^{b}) D2.8 -पुरःसराः (for -पुरोगमाः). — ^{c}) B1.3.4 D2–4.7 पांचालसंजयानां च; D6 पांचालानां पांडवानां; S पांचालाः संजयाश्चैव. — ^{d}) T2 कौरवाणां (for पाण्डवानां). Ś K2.4 यैः सुखं; K3 V1 Dn1 D8 ये मुखाः; B Da1 D1–5.7 T1 G1.2 M ये मुखं; T2 यद्बलं (for यन्मुखं). D6 संजयानां च ये मुखः. — N reads 3^{ef} for the first time after 8. 16. 4. — ^{e}) B4 तु (for च). K3 V1 B1–4 Da1 D1.3–5.7 S पुनः; B5 Dn1 D2.6.8 ततः (for तथा). — ^{f}) D1 महान् (for महत्).

4 For sequence in S, cf. v. l. 2. — ^{a}) K1 जवतो; Da1 D1.5 G1.2 भ्रमतो; D8 द्रवतान् (sic) (for द्रवतो). — ^{b}) K4 कालो (for कर्णो). K3 D8 [ऽ]प्याह्वयते; B1–4 D3.4.7 रोध°; B5 Dn1 D2.6 T1.2 G1.2 वार° (for धार°). K3 D2 [ऽ]र्जुनं. — After 4^{ab}, T2 reads 8. 16. 5^{abcd}. — ^{c}) D8 अनंत° for अन्तक°). B युद्धे (for वेगे). — ^{d}) K2 Dn1 °पराक्रमैः (Dn1 °मे).

5 For sequence in S, cf. v. l. 2. — ^{a}) T1 G1.2 M कौंतेय (for कौरव्य). — ^{b}) K3 V1 B (except B5) D (except Dn1 D8) T1 G2.3 M शस्त्रभृतां (for अस्त्र°). — ^{c}) D8 om. तमेष प्रद्रुतः. K3 B1.4 D4.7.8 एव (for एष). K3 D8 (*sup. lin.* as in text) प्रद्रुतः; V1 B D2.4.6 G1 प्रद्रुतं (for प्रद्रुतः). K1 G2 M1.3.4 संखे (for संख्ये). — ^{d}) M2–4 महाबलः (for °रथः). — After 5, N ins.:

536* अनुप्रयाति संग्रामे हतान्पश्य च सृञ्जयान् ।

[Dn1 D8 अनुप्रयातान्. Ś K1.2.4 D6 पश्यति (K4 °सि) (for पश्य च). D1 संजया मुनि (hypermetric) (for सृञ्जयान्).]

While G1.2 M1 read 8. 16. 5^{abcd} and T2 repeats 8. 16. 7^{cd} after 5.

6 For sequence in G2, cf. v. l. 2. T2 G3 M2–4 om. 6^{ab}. — ^{a}) V1 B2.3 Da1 D1.2.5 सर्वमा(D2 °र्वं ह्या)चष्ट; B1.4 D3.4.7 सर्वमाह सु-; B5 Dn1 एवं व्याचष्ट; D6 सर्वाण्याचष्ट; M1 इत्याचष्ट सु- (for सर्वं व्याचष्ट). T1 G1.2 इत्येतत्सर्वमाचष्ट; T2 सर्वमाख्यातवान्वीरो. — T G1.3 M read 6^{c}–7^{d} after 119*. — ^{cd}) D7 ततो राजन्महाघोरः प्रादुरासीन्महारणः; T1.2 G1.2 M1 °न्महानासीत्संग्रामो रोमहर्षणः. — After 6, T1.3 G1.3 M read 8. 16. 6^{a}–7^{b} followed by 119*, while T2 reads 8. 16. 6–7 followed by 119*.

सिंहनादरवाश्चात्र प्रादुरासन्समागमे । उभयोः सेनयो राजन्मृत्युं कृत्वा निवर्तनम् ॥ ७

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४१ ॥

४२

संजय उवाच ।
ततः पुनः समाजग्मुरभीताः कुरुसृञ्जयाः ।
युधिष्ठिरमुखाः पार्था वैकर्तनमुखा वयम् ॥ १
ततः प्रववृते भीमः संग्रामो लोमहर्षणः ।
कर्णस्य पाण्डवानां च यमराष्ट्रविवर्धनः ॥ २
तस्मिन्प्रवृत्ते संग्रामे तुमुले शोणितोदके ।
संशप्तकेषु शूरेषु किंचिच्छिष्टेषु भारत ॥ ३
धृष्टद्युम्नो महाराज सहितः सर्वराजभिः ।
कर्णमेवाभिदुद्राव पाण्डवाश्च महारथाः ॥ ४
आगच्छमानांस्तान्संख्ये प्रहृष्टान्विजयैषिणः ।
दधारैको रणे कर्णो जलौघानिव पर्वतः ॥ ५
तमासाद्य तु ते कर्णं व्यशीर्यन्त महारथाः ।
यथाचलं समासाद्य जलौघाः सर्वतोदिशम् ।
तयोरासीन्महाराज संग्रामो लोमहर्षणः ॥ ६
धृष्टद्युम्नस्तु राधेयं शरेण नतपर्वणा ।
ताडयामास संक्रुद्धस्तिष्ठ तिष्ठेति चाब्रवीत् ॥ ७

C. 8. 2916
B. 8. 59. 6
K. 8. 57. 21

---

7 For sequence in G$_2$, cf. v. l. 2. K$_3$ om. 7^{ab} (cf. v. l. 6). — ^{a}) V$_1$ D$_{n1}$ M$_1$ °नादरवांस् (V$_1$ °वस्). D$_{a1}$ D$_{1.5}$ [अ]पि; D$_{n1}$ तत्र; D$_{3.4}$ [ए]व (for [अ]त्र). D$_2$ सिंहनादो महानासीत्. — ^{d}) D$_{n1}$ निवर्तने. — N ins. after 7: S (except M$_1$) after 8. 42. 57:

537* एवमेष क्षयो वृत्तः पृथिव्यां पृथिवीपते ।
तावकानां परेषां च राजन्दुर्मन्त्रिते तव ।
[(L. 1) D$_2$ पृथिवीपतिः; D$_4$ °पतेः.]

Colophon. — *Day of Karṇa's Generalship:* Ś$_2$ K$_{1.4}$ द्वितीये युद्धदिवसे. — *Adhy. name:* D$_{n1}$ युद्धभूमिवर्णनं. — *Adhy. no.* (figures, words or both): Ś$_2$ 42; K$_1$ 43; B$_1$ 58; B$_4$ 57; B$_5$ D$_6$ 59; D$_{a1}$ 69; D$_1$ 53.

42

1 T$_1$ M$_{2-4}$ om. 1–2. — ^{b}) T$_2$ अभितः. K$_1$ D$_{n1}$ D$_4$ कुरुसंजयाः; B$_{2.3}$ D$_2$ °पांडवाः (for °सृञ्जयाः). — ^{c}) T$_2$ M$_1$ भीमसेन- (for युधिष्ठिर-). — ^{d}) V$_1$ B (except B$_5$) D$_{3.4.7}$ T$_2$ M$_1$ सूतपुत्र- (for वैकर्तन-).

2 T$_1$ M$_{2-4}$ om. 2 (cf. v. l. 1). — ^{a}) D$_{n1}$ प्रवृत्तो वै (for प्रववृते). T$_2$ भूयः; G$_{1.2}$ M$_1$ युद्धं (for भीमः). — ^{b}) D$_2$ संग्रामे. Ś$_1$ K$_2$ रोमहर्षणः; D$_2$ लोमहर्षणे; T$_2$ राजसत्तम (for लोमहर्षणः). G$_{1.2}$ M$_1$ घोररूपं विशां पते. — ^{c}) D$_3$ पांडवेयानां (for °वानां च). — ^{d}) T$_2$ G$_{1.2}$ M$_1$ -विवर्धनं.

3 ^{a}) K$_3$ D$_3$ ततः (for तस्मिन्). — ^{b}) D$_6$ विपुले; G$_2$ संग्रामे (for तुमुले). — ^{c}) Some MSS. संसप्तकेषु; K$_4$ संप्राप्तकेषु (for संश°). Ś$_2$ T$_2$ वी(Ś$_2$ वे)रेषु; D$_6$ भूतेषु; T$_1$ [अ]नीकेषु; G$_{1.2}$ क्रुद्धेषु (for शूरेषु). — ^{d}) T$_{1.2}$ G$_{1.2}$ M$_1$ शेषेषु (for शिष्टेषु).

4 ^{b}) G$_{1.2}$ संवृतः (for सहितः). V$_1$ सह राजभिः; D$_2$ सर्वसादिभिः; T$_1$ G$_{1.2}$ °योधिभिः (for °राजभिः). — ^{c}) K$_1$ [अ]विदुद्राव (sic).

5 ^{a}) B$_{4.5}$ आगच्छतस्तु (for °मानांस्). D$_2$ T$_2$ M दृष्ट्वा; G$_{1.2}$ संखे (for संख्ये). — ^{b}) V$_1$ संबद्धान्; D$_{a1}$ D$_{1.5}$ संसृष्टान्; D$_{2.3}$ G$_{1.2}$ संहृष्टान्; M संग्रामे (for प्रहृष्टान्). — ^{c}) K$_3$ क्रुद्धो (for कर्णो). — ^{d}) D$_2$ वेलेव मकरालयं.

6 D$_{n1}$ om. 6^{ab}. — ^{a}) K$_3$ V$_1$ B D$_{2-4, 6-8}$ S समासाद्य. K$_3$ T$_2$ M रणे; B$_{3.5}$ च ते; D$_2$ तु तं (for तु ते). D$_{a1}$ D$_{1.5}$ तं समासाद्य ते कर्णं. — ^{b}) K$_3$ व्यशीर्यंते; K$_4$ M$_1$ व्यशीर्यत. B$_5$ D$_{a1}$ D$_{1.5}$ महारणे (for °रथाः). — ^{c}) D$_2$ यथा वेला (for यथाचलं). — ^{d}) K$_3$ V$_1$ B D S वार्यों(K$_3$ B$_5$ D$_{n1}$ D$_{2.5.7}$ T$_{2.3}$ G$_{2.3}$ M$_1$ °र्यौ)घाः (for जलौघाः). V$_1$ G$_{1.2}$ सर्वतोदिशः. — ^{e}) B$_{4.5}$ D$_{n1}$ तेषाम् (for तयोर्). — ^{f}) Some MSS. रोमहर्षणः; S घोरदर्शनः (for लोमहर्षणः). — After 6, T G M$_{2-4}$ ins.:

538* प्रयुध्यतोर्महाराजे बलिनोर्विजिगीषतोः ।
[T$_2$ युयुत्सतोर्; G$_2$ प्रवृद्धयोर्; M$_1$ प्रयुध्ययोर् (for °तोर्).]

C. 8. 2016
B. 8. 59. 8
K. 8. 57. 22

विजयं तु धनुःश्रेष्ठं विधुन्वानो महारथः ।
पार्षतस्य धनुश्छित्त्वा शराणाशीविषोपमान् ।
ताडयामास संक्रुद्धः पार्षतं नवभिः शरैः ॥ ८
ते वर्म हेमविकृतं भित्त्वा तस्य महात्मनः ।
शोणिताक्ता व्यराजन्त शक्रगोपा इवानघ ॥ ९
तदपास्य धनुश्छिन्नं धृष्टद्युम्नो महारथः ।
अन्यद्धनुरुपादाय शरांश्चाशीविषोपमान् ।
कर्णं विव्याध सप्तत्या शरैः संनतपर्वभिः ॥ १०
तथैव राजन्कर्णोऽपि पार्षतं शत्रुतापनम् ।
द्रोणशत्रुं महेष्वासो विव्याध निशितैः शरैः ॥ ११
तस्य कर्णो महाराज शरं कनकभूषणम् ।
प्रेषयामास संक्रुद्धो मृत्युदण्डमिवापरम् ॥ १२
तमापतन्तं सहसा घोररूपं विशां पते ।
चिच्छेद सप्तधा राजञ्शैनेयः कृतहस्तवत् ॥ १३
दृष्ट्वा विनिहितं बाणं शरैः कर्णो विशां पते ।
सात्यकिं शरवर्षेण समन्तात्पर्यवारयत् ॥ १४
विव्याध चैनं समरे नाराचैस्तत्र सप्तभिः ।
तं प्रत्यविध्यच्छैनेयः शरैर्हेमविभूषितैः ॥ १५
ततो युद्धमतीवासीच्चक्षुःश्रोत्रभयावहम् ।
राजन्घोरं च चित्रं च प्रेक्षणीयं समन्ततः ॥ १६

---

7 M1 om. 7ᵃ–8ᵇ. — ᵇ) Ś1 K3 V1 B Dn1 D2–4.7 M3 शरेणानतपर्वणा (B5 °भिः); Da1 D1.5.6 शरैरानतपर्वभिः. — ᶜ) B5 Da1 D1.5.6 T2 M3–4 छादयामास (for ताड°). B1.4 D3.4.7 समरे (for संक्रुद्धः). T1.3 G भित्त्वा (T1 विध्वा) तत्र तु वै कर्णं.

8 M1 om. 8ᵃᵇ (cf. v. l. 7). — ᵃ) V1 B2.3 धनुषः (V1 °षां); B1.4 D2–4.7 च धनुः; D6 तद्धनुः (for तु धनुः). — ᵇ) T1.2 G2 M3–4 विधून्वानो. T1.3 G1.3 महाबलः (for °रथः). — T1.3 G ins. after 8ᵃᵇ: T2 after 8ᶜᵈ:

539* ववर्ष शरवर्षाणि तोयवर्षीनिवाम्बुदः ।

— ᵈ) K2.4 V1 B D (except D6) S शरांश्चाशी (M1 °शि) विषोपमान्. — B2 om. (hapl.) 8ᶜ–10ᵈ. — ᵉ) T2 M1.2.4 छादयामास (for ताड°).

9 B2 om. 9 (cf. v. l. 8). — ᵃ) K3 D2 S ते हेमविकृतं वर्म (K3 चर्म; D2 भित्त्वा). — ᵇ) K1.2.4 छित्त्वा (for भित्त्वा). — ᶜ) T1 G2 शोणितांगा विराजंति (T1 °ते). — ᵈ) T2 G1.2 शक्रकोपा. D6 इवानघाः.

10 B2 om. 10ᵃᵇᶜᵈ (cf. v. l. 8). — ᵇ) T1.3 G प्रतापवान्; M महामनाः (for °रथः). — ᶜ) K3 V1 B1.3.4 Da1 D2–4.6.7 S अथ (S ततो) न्यद्धनुरादाय. — ᵈ) D3 शीघ्रांश्च (for शरांश्च). S सारवद्भारसाधनं. — ᵉ) B5 Da1 D1.5 विंशत्या (for सप्तत्या).

11 ᵇ) D5 (by corr.) शत्रुतापन; T1 °तापनः. — After 11ᵃᵇ, V1 B Da1 D1.3–7 ins.:

540* छादयामास समरे शरैराशीविषोपमैः ।

— ᶜ) K3.4 द्रोणपुत्रं; V1 B D3.4.7 G1 M2.4 °शत्रुर; Dn1 धृष्टद्युम्नं (for द्रोणशत्रुं). K3 महेष्वासं; B5 महाबाहो. — ᵈ) T1.3 G नवभिः (for निशितैः).

12 ᵃ) K4 तस्मै; D6 तव (for तस्य). T1.3 G पुनरन्यं (for तस्य कर्णो). — ᵇ) Dn1 M कनकभूषितं (Dn1 °तान्). — ᶜ) K1 प्रतयामास (sic) (for प्रेष°).

13 ᵃ) Dn1 तानापततः (for तमापतन्तं). K1 समरे (for सहसा). — ᵇ) Dn1 घोररूपान्विशांतये (sic). — K4 om. (hapl.) 13ᶜ–14ᵇ. — ᶜ) B1.3.4 D1.7 T1.3 G2.3 M शतधा; T2 G1 सहसा (for सप्तधा). B5 चिच्छेद सप्तधारेण. — ᵈ) S पार्षतः (for शैनेयः). T1 G1.2 क्षिप्रहस्तवत् (T1 °वान्) (for कृत°). — After 13, K3 reads 15ᵇᶜᵈ, repeating it in its proper place.

14 K4 om. 14ᵃᵇ (cf. v. l. 13). Dn1 om. 14. K3 reads 14–15 after 17. — ᵃ) B4 रणे; D6 बाणैः (for बाणं). S दृष्ट्वा निप (T1 M3–4 °पा) तितं भूमौ. — ᵇ) D6 शनैः; S शरं (for शरैः). Ś1 विशां पतेः. — ᶜ) S पार्षतं (for सात्यकिं). — ᵈ) Ś1 K1.2.4 V1 Da1 D1.5.3 पर्य (Da1 D1.5 प्रत्य) वाकिरत् (D3 °रन्); D6 T1 पर्यवारयन्.

15 For sequence in K3, cf. v. l. 14. — ᵃ) S त्वरितो (for समरे). — K3 reads 15ᵇᶜᵈ for the first time after 13. — ᵇ) Ś1 नाराचास (for नाराचैस). D6 सप्तसप्तभिः; T1.3 G सप्तभिस्तथा (T3 G3 °दा) (for तत्र सप्तभिः). — ᶜ) B4 शैनेयं; S दशभिः (for शैनेयः). — ᵈ) B4 D7 हेमपरिष्कृतैः; D6 °विभूषणैः (for °विभूषितैः). T3 G शरैः कनकभूषणैः.

16 For sequence in K3, cf. v. l. 14. — ᵃ) K3 V1 B D T1 G1.2 महाराज; T2.3 G3 M समभवच् (for अतीवासीच्). — ᵇ) B3 D3.4.7 चक्षुःश्रोत्रभयानकं; S दृष्टिश्रोत्रमनोहरं. — ᶜ) K3 V1 B D S आसीद् (for राजन्). K2 च मित्रं; Da1 Dn1 D1.5 विचित्रं (for च चित्रं). — ᵈ) S च सर्वशः (for समन्ततः).

सर्वेषां तत्र भूतानां लोमहर्षो व्यजायत ।
तद्दृष्ट्वा समरे कर्म कर्णशैनेययोर्नृप ॥ १७
एतस्मिन्नन्तरे द्रौणिरभ्ययात्सुमहाबलम् ।
पार्षतं शत्रुदमनं शत्रुवीर्यासुनाशनम् ॥ १८
अभ्यभाषत संक्रुद्धो द्रौणिर्दूरे धनंजये ।
तिष्ठ तिष्ठाद्य ब्रह्मघ्न न मे जीवन्विमोक्ष्यसे ॥ १९
इत्युक्त्वा सुभृशं वीरः शीघ्रकृन्निशितैः शरैः ।
पार्षतं छादयामास घोररूपैः सुतेजनैः ।
यतमानं परं शक्त्या यतमानो महारथः ॥ २०
यथा हि समरे द्रौणिः पार्षतं वीक्ष्य मारिष ।
तथा द्रौणिं रणे दृष्ट्वा पार्षतः परवीरहा ।
नातिहृष्टमना भूत्वा मन्यते मृत्युमात्मनः ॥ २१

C. 8. 2932
B. 8. 59. 24
K. 8. 57. 40

17 For sequence in K3, cf. v. l. 14. — a) D6 चैव (for तत्र). T1 G1.2 योधानां (for भूतानां). — b) Some MSS. रोमहर्षो. Ś K1.2.4 V1 B1.5 Da1 D1.3–5.7 [ऽ]भ्यजायत (K4 °ते); K3 [ऽ]भ्यवर्तत; B2 व्यराजत; M1.3 [ऽ]प्यजायत (for व्यजायत). — c) K1 मद्दष्टा (sic); K4 Dn1 D1.4 तं दृष्ट्वा; S दृष्ट्वा तत् (by transp.). B2 राजन् (for कर्म). — d) S कर्णपार्षत- (G1.2 °द्)योर् (for °शैनेययोर्). D2.6 महत् (for नृप).

18 b) Ś K1.2.4 सुमहद्बलं; B2.3.5 Da1 D1.5.6.8 °महाबलः (for °महाबलम्). Dn1 धृष्टद्युम्नं महाबलं; S अभ्ययात्तं महारथं (M4 °थः). — B2 om. 18cd. — c) G1 पार्षदं. B5 Dn1 शत्रुतपनं (Dn1 °नः); D2.6 समरे क्रुद्धः; T2 G2 शत्रुमथनं (for °दमनं). — d) K1 Dn1 शत्रुवीर्यसु-; K3 Dn1 °वीर्यावि-; V1 °वीर्याख्न-; B3 D7 °वीर्यासु- (for °वीर्यासु-). Da1 D1 G2 -नाशनः (for -नाशनम्). B5 शत्रुतापोऽरिंदमः; D2.6 °वीर्यप्रणाशनं; T1 °वीर्यानुशासनं; T2 M दृष्ट्वा कोपान्महाद्युतिः. — After 18, S (except G1) ins.:

541* स दृष्ट्वा समरे कर्णं पार्षतं च महारथम् ।

19 a) B2.3 अभ्यधावत; T2 °वर्तत (for °भाषत). — b) Ś1 K2 द्रौणिं ** धनंजये; Ś2 द्रौणिः द्रोणांतकं रणः (sic); K1 द्रौणि द्रोणांतकरणे (sic); K3 V1 B1–4 Da1 D1–8 द्रौणिः परपुरंजयः; B5 Dn1 पार्षतं परवीरहा; S पार्षतं शत्रुतापनं. — After 19ab, S ins.:

542* रथं रथेन संपीड्य शत्रुवीर्यप्रणाशनः ।

[T2 संसज्य; G2 संभ्रांत (for संपीड्य). T1.3 G पार्षतस्य तु ब्राह्मणः; M2–4 शत्रुवीर्यप्रणाशनं (for the posterior half).] — c) S [इ]ति (for [अ]द्य). T1 ब्रह्मघ्नो; T2 बृंहघ्न. Dn1 ब्रह्महन्तिष्ठ तिष्ठेति- — d) Da1 D1.5 गमिष्यसि; D2 विमोक्षसे; T1 °क्ष्यति. — After 19, the sequence of Dn1 is as follows: 23ef, 24, 548*, 26ab, 22cd.

20 For sequence in Dn1, cf. v. l. 19. — a) T2 समरे (for सुभृशं). B1.4.5 Dn1 D3.4.7 वीरं; D5 भीमः (for वीरः). — b) V1 शीघ्रं सुनिशितैः शरैः. — D2 om. 20cd. — d) K3 घोररूपं. — e) Dn1 D1 यतमानौ. — f) K3 D1 महारथं (D1 °थाः). — For 19cdef, S subst.:

543* छादयामास समरे यतमानो महारथः ।
यत्नतः परया शक्त्या धृष्टद्युम्नं महारणे ।

[(L. 1) T2 यतमानं महाबाहुश्छादयामास पंक्तिभिः.]
S cont.:

544* योधयामास समरे क्रुद्धरूपो विशां पते ।

21 For sequence in Dn1, cf. v. l. 19. — a) T2 यदा (for यथा). B Da1 Dn1 D1–5.7 M द्रोणः; D8 वीरः (for द्रौणिः). — b) Dn1 D1 प्रेक्ष्य; T3 G दृश्य (for वीक्ष्य). K4 मारिषः. — After 21ab, B1 Da1 Dn1 D5 T1 read 21ef repeating it in its proper place. B5 D1 G2 om. 21cd. T G1.3 M1.3.4 transp. 21cd and 21ef. — c) K1.4 द्रोणिं. D2.3.6 रथे (for रणे). B3 तथा दृष्ट्वा रथो द्रौणिं. — d) T1.3 G1.3 शत्रुपूगहा (for परवीरहा). — B5 T3 M1 read 21ef twice. — e) T1 (first time) G1.2 ज्ञा(G2 क्षा)त्वा (for भूत्वा). Dn1 T1 (first time) बभूव नातिहृष्टात्मा. — f) B1.5 (both first time) Dn1 (second time) ज्ञातवान्; T1 G1.2 मन्वा(G1 °न्मा)नो (for मन्यते). Dn1 (first time) जानन्मृत्युमिवात्मनः. — After 21, K3 B D S ins.:

545* स ज्ञात्वा समरेऽऽत्मानं शस्त्रेणावध्यमेव तु ।
जवेनाभिययौ द्रौणिं कालः कालमिव क्षये ।

[T1 G2 om. line 1. — (L. 1) V1 B5 Da1 D1.5 युधि च (for समरे). Dn1 D8 ज्ञात्वात्मानं च पांचाल्यः (for the prior half). K3 B2.5 एव च (B5 ह); Dn1 D8 आहवे (for एव तु). D2.6 द्रोणपुत्रं समाह्वयत् (for the posterior half). T2.3 G1.3 M आत्मानं समरे ज्ञात्वा शस्त्रावध्यं महाबलः. — (L. 2) K3 B D3.4.7 [अ]भ्याययौ; Da1 D1.5 [अ]भ्यद्रवद्; T1 G2 [अ]भ्य(G2 °भ्या)पतद्; G1 [अ]भ्युद्रुतद् (sic) (for [अ]भिययौ). V1 D2.6 T2 G1 द्रौणिः. S क्षये यथा (for इव क्षये).]

C. 8. 2334
B. 8. 59. 26
K. 8. 57. 42

द्रौणिस्तु दृष्ट्वा राजेन्द्र धृष्टद्युम्नं रणे स्थितम् ।
क्रोधेन निःश्वसन्वीरः पार्षतं समुपाद्रवत् ।
तावन्योन्यं तु दृष्ट्वैव संरम्भं जग्मतुः परम् ॥ २२
अथाब्रवीन्महाराज द्रोणपुत्रः प्रतापवान् ।
धृष्टद्युम्नं समीपस्थं त्वरमाणो विशां पते ।
पाञ्चालापसदाद्य त्वां प्रेषयिष्यामि मृत्यवे ॥ २३
पापं हि यत्त्वया कर्म घ्नता द्रोणं पुरा कृतम् ।
अद्य त्वा पत्स्यते तद्वै यथा ह्यकुशलं तथा ॥ २४
अरक्ष्यमाणः पार्थेन यदि तिष्ठसि संयुगे ।
नापक्रमसि वा मूढ सत्यमेतद्ब्रवीमि ते ॥ २५
एवमुक्तः प्रत्युवाच धृष्टद्युम्नः प्रतापवान् ।
प्रतिवाक्यं स एवासिर्मामको दास्यते तव ।
येनैव ते पितुर्दत्तं यतमानस्य संयुगे ॥ २६
यदि तावन्मया द्रोणो निहतो ब्राह्मणब्रुवः ।

---

22 For sequence in Dn_1, cf. v. l. 19. B_2 om. 22^{abcd}. — b) K_3 V_1 $B_{1.3.4}$ Dn_1 $D_{3.4.7}$ ऽवस्थितं; B_5 $D_{6.8}$ रथे (D_8 °थ-) स्थितं; T $G_{1.3}$ M रणा(G_1 °था)र्थिनं; G_2 महारणे (for रणे स्थितम्). — c) Some MSS. निश्वसन्. $D_{3.4}$ वीर. — d) $Ś_2$ पार्षते; G_2 पार्षदं. Dn_1 S समभिद्रवत् (for समुपा°). — e) M_1 तावन्योन्यस्. $K_{1.3}$ Da_1 $D_{1.5}$ च (for तु). — f) G_1 संरभाज्; G_3 संरब्धो. G_2 जघ्नतुः. T_2 M क्रोधरक्तेक्षणावुभौ. — After 22, Dn_1 ins.:

*546 ततो रोषपरीतात्मा धृष्टद्युम्नोऽप्यमर्षणः ।
प्रोवाच चैनं संरब्धो द्रोणपुत्रं परंतपः ।

While S ins.:

547* प्रगृह्य महती चापे शरासनविराजिते ।

[T_1 चापं. T_1 शरान्स्वर्णविराजितान् (for the posterior half).]

23 For sequence in Dn_1, cf. v. l. 19. Dn_1 om. 23^{abcd}. — a) B_2 महातेजा (for °राज). — e) Some MSS. पंचालाप°. $Ś_2$ K_1 त्वं. T_1 $G_{1.2}$ अहं त्वामद्य पांचाल्य; T_2 पांचालाय यथाद्य त्वां. — f) Dn_1 S प्रेषयामि (Dn_1 °यिष्ये) यमक्षयं.

24 For sequence in Dn_1, cf. v. l. 19. — a) G_1 कृष्ण (for कर्म). — b) Dn_1 transp. पुरा and कृतं. T $G_{2.3}$ M कृतं तात घ्नता रणे (M_{2-4} मम); G_1 कर्म कृतां घ्नता रणे (sic). — c) Ś K_{2-4} त्वा पश्यते; K_1 त्वा पत्स्येत; V_1 B Da_1 $D_{1.3-5.7}$ त्वां (B_3 नो) तप्स्यते; Dn_1 तं तप्स्यसे; D_6 त्वां लप्स्यसे; T G त्वं प्राप्स्यसे; M_1 त्वानुपतेत्; $M_{2.4}$ त्वानुतपेत्; M_3 त्वा संतपेत् (for त्वा पत्स्यते). D_2 अद्य त्वं पश्य मे कर्म. — d) V_1 B (except B_5) $D_{1.3.4}$ न कुशलं; $T_{1.3}$ G न (T_3 G_3 ह्य-) कुशलस्; T_2 वध्यकुलं (for ह्यकुशलं). — After 24, Dn_1 ins.:

548* पतङ्गदर्शनेनाद्य दर्शनेन व्यपोह्यते ।
शशिस्मरणतन्मात्रान्वंशान्कृतमपोह्यते ।
मया मारयितव्यस्त्वं पशुमारेण पार्षत ।
अद्य श्वो वा परश्वो वा सत्यमेतद्भविष्यति ।

25 For sequence in Dn_1, cf. v. l. 19. — a) V_1 अरक्षमाणः; $B_{2.5}$ अवेक्ष्य°. — b) Dn_1 तिष्ठति. K_3 V_1 D_3 संगरे (for संयुगे). — c) $K_{1.3.4}$ V_1 B T_3 G M_{2-4} नाप(V_1 B_3 °ति)क्रामसि; T_2 नापत्रपसि. V_1 मां (for वा). $T_{1.3}$ G मोहात् (for मूढ). — d) T_1 एव (for एतद्). $B_{1.4}$ या(B_4 गं)तासि यमसा(B_4 °स)दनं; Dn_1 यास्यस्यद्य यमक्षयं. — After 24, S ins. an addl. colophon. [*Adhy. name:* M_1 पार्षतयुद्धं. — *Adhy. no.* (figures, words or both): $T_{1.3}$ G 62; T_2 M 61.]

26 For sequence in Dn_1, cf. v. l. 19. Before 26, T $G_{1.3}$ $M_{1.3}$ ins. संजयः. — a) Dn_1 एवमुक्त्वा तु राजेंद्रः — b) Dn_1 द्रोणपुत्रः (for धृष्टद्युम्नः). — Before 26^{cd}, N (except Dn_1) ins. धृष्टद्युम्नः. — c) V_1 $B_{2.3}$ एष चा($B_{2.3}$ स एवा)सि प्रतिवाक्यं; T_2 एष ते प्रतिवाक्यं वा; T_3 G आशिषं तां प्रवक्तव्यां; M ए(M_1 इ)ष वः प्रतिवाक्यं वै. — d) Ś $K_{1.3.4}$ T_1 ममैको (for मामको). Ca cites दास्यते (as in text). $T_{2.3}$ G_3 M असि(T_2 ह्यसि-; M_1 अनि)र्दास्यति माम(M_1 °मु)कः. — e) D_2 यथा (for येन). B_5 [ए]ष (for [ए]व). $T_{1.3}$ G दत्ता (for दत्तं). T_2 M येन द(T_2 कृ)त्तं तव पितुर्. — f) T_2 तच्छिरः (for संयुगे). — After 26, $G_{1.2}$ ins.:

549* एष ते प्रतिवाक्यं वै असिर्दास्यति मामकः ।
येन कृत्तं तव पितुर्यतमानस्य तच्छिरः ।

[Cf. 26^{cdef}.]

27 a) K_{1-3} द्रौणो (K_3 °णे). Dn_1 पिता ते स मया द्रोणो. — b) $Ś_2$ निहितो. K_2 D_2 ब्राह्मण (D_2 °णो) ध्रुवः; K_4 °णो ब्रुवन्; D_4 °णो वरः; G_2 तात संयुगे (for ब्राह्मणब्रुवः). — G_2 om. 27^{c}–29^{d}. — c) K_3 त्वम् (for त्वाम्). Dn_1 तथा (for कथं). K_1 त्वमि शरीरथं युद्धे (sic). — d) Ś $K_{1.2}$ Dn_1 निहनिष्यामि; B_1 न हनिष्यति.

त्वामिदानीं कथं युद्धे न हनिष्यामि विक्रमात् ॥ २७
एवमुक्त्वा महाराज सेनापतिरमर्षणः ।
निशितेनाथ बाणेन द्रौणिं विव्याध पार्षतः ॥ २८
ततो द्रौणिः सुसंक्रुद्धः शरैः संनतपर्वभिः ।
प्राच्छादयद्दिशो राजन्धृष्टद्युम्नस्य संयुगे ॥ २९
नैवान्तरिक्षं न दिशो नैव योधाः समन्ततः ।
दृश्यन्ते वै महाराज शरैश्छन्नाः सहस्रशः ॥ ३०
तथैव पार्षतो राजन्द्रौणिमाहवशोभिनम् ।
शरैः संछादयामास सूतपुत्रस्य पश्यतः ॥ ३१
राधेयोऽपि महाराज पाञ्चालान्सह पाण्डवैः ।
द्रौपदेयान्युधामन्युं सात्यकिं च महारथम् ।
एकः स वारयामास प्रेक्षणीयः समन्ततः ॥ ३२
धृष्टद्युम्नोऽपि समरे द्रौणेश्चिच्छेद कार्मुकम् ।
तदपास्य धनुश्छिन्नमन्यदादत्त कार्मुकम् ।
वेगवत्समरे घोरं शरांश्चाशीविषोपमान् ॥ ३३
स पार्षतस्य राजेन्द्र धनुः शक्तिं गदां ध्वजम् ।
हयान्सूतं रथं चैव निमेषाद्व्यधमच्छरैः ॥ ३४
स छिन्नधन्वा विरथो हताश्वो हतसारथिः ।
खड्गमादत्त विपुलं शतचन्द्रं च भानुमत् ॥ ३५
द्रौणिस्तदपि राजेन्द्र भल्लैः क्षिप्रं महारथः ।

C. 8. 2950
B. 8. 59. 42
K. 8. 58. 14

B_2 विभ्रमात्; $D_{2.6}$ दुर्मते; T $G_{1.3}$ M किल्बिषं (for विक्रमात्).

28 G_2 om. 28 (cf. v. l. 27). — ^{a}) T $G_{1.3}$ M महातेजाः (for °राज). — ^{b}) T $G_{1.3}$ M अरिंदमः (for अमर्षणः). — ^{c}) K_3 V_1 B_3 $D_{3.4.7}$ M_2 [अ]ति (for [अ]थ). T $G_{1.3}$ $M_{1.3.4}$ सुतीक्ष्णेनाथ भल्लेन. — ^{d}) T_1 पत्रिणा (for पार्षतः).

29 G_2 om. 29 (cf. v. l. 27). — ^{a}) K_1 T_1 ततो द्रौणिः समं (T_1 द्रोणसुतः) क्रुद्धः. — ^{c}) $K_{1.3}$ V_1 $B_{1.5}$ $D_{1.6}$ $T_{1.2}$ G_3 M_1 प्रच्छादयद्; K_4 $B_{2.3}$ D_{a1} $D_{2-5.7.8}$ आच्छादयद् (B_3 °न्); B_4 D_{n1} प्राच्छादयन्. Ś $K_{1.2.4}$ दिशं राजन्; D_{n1} सुबलिनो (for दिशो राजन्). — ^{d}) G_1 धृष्टद्युम्नं सुसंयुगे.

30 ^{a}) G_2 न वांतरिक्षं. — ^{b}) K_3 V_1 B D (except D_{n1} D_8) S नापि (for नैव). T_3 $G_{2.3}$ M यौधाः. D_{a1} D_{n1} $D_{1.5}$ S सहस्रशः (for समन्ततः). — K_1 om. 30^c–32^a. — ^{c}) D_{n1} प्रदृश्यंते; T_2 M अदृश्यंत (for दृश्यन्ते वै). B_3 ते; B_5 D_{a1} D_1 स्म; D_2 च; T_3 G तैर् (for वै). — ^{d}) B_2 छन्नैः; M_1 छिन्नाः. Ś $K_{2.4}$ T G समंततः; B_5 D_{a1} D_{n1} $D_{1.5}$ महारणे (for सहस्रशः).

31 K_1 om. 31 (cf. v. l. 30). — ^{b}) K_4 D_5 द्रोणिम्; D_4 द्रोणिर्. M_1 -शोभिनः.

32 K_1 om. 32^a (cf. v. l. 30). — ^{b}) T G $M_{1.3}$ transp. सह and पाण्डवैः. — ^{d}) S उत्तमौजसमेव च ($M_{2.4}$ वा). — After 32^{cd}, S ins.:

550* सात्यकिं च महाराज योधांश्चान्यान्सहस्रशः ।
[$G_{1.2}$ यौ(G_1 यो)धानन्यान्.]

— ^{e}) K_3 V_1 B D सं-; S तान् (for स). — ^{f}) $T_{1.2}$ M प्रेक्षणीयान् (T_2 °याः). D_1 सूतपुत्रस्य पश्यतः.

33 ^{a}) K_8 $B_{1.4}$ $D_{2-4.7.8}$ G_1 तु (for ऽपि). D_{n1} राजेंद्र (for समरे). — After 33^{ab}, S ins.:

551* क्षुरप्रेण सुतीक्ष्णेन पश्यतां सर्वयोधिनाम् ।
[T_1 G_2 प्रेक्षतां (for पश्यतां). G_1 सर्वधन्विनां.]

— Ś $K_{1.2}$ B_1 D_2 G_1 om. (hapl.) 33^{cd}. — ^{c}) $K_{3.4}$ V_1 B (B_1 om.) D (D_2 om.) द्रौणिर् (for छिन्नम्). — ^{d}) K_4 V_1 B_{1-4} $D_{3.4}$ आदाय (for आदत्त). — After 33^{cd}, B_4 reads 37^{cd} repeating it in its proper place. — ^{e}) D_{n1} T_1 वेगेन; $D_{3.4.7}$ वेगवान्; G_2 वेगघ्नं (for वेगवत्). $B_{3.4}$ D_{a1} $D_{1.3-5.7}$ घोरे; D_{n1} द्रौणिः; D_8 घोराञ् (for घोरं). — ^{f}) D_6 om. च. B_5 चापि (for चाशी-).

34 ^{a}) B_2 पार्षतस्तस्य (for स पार्षतस्य). D_{n1} तेनाशु (for राजेन्द्र). — ^{b}) $Ś_2$ D_{a1} $D_{1.5}$ गदाध्वजान् ($Ś_2$ °जं); B_5 गदां ध्वजान्; T_1 G_2 ध्वजं गदां (by transp.). D_{n1} बाणेन धनुराच्छिनत्. — After 34^{ab}, D_{n1} ins.:

552* स शक्तिं प्राहिणोत्तस्मै तां द्रौणिर्व्यधमच्छरैः ।
तां निकृत्तां रणे दृष्ट्वा द्रौणिना पार्षतो बली ।
परिघं घोरमादाय कार्तस्वरविभूषितम् ।
चिक्षेप भुजवीर्येण पार्षतो वै पुरा नदन् ।
तमापतन्तं परिघं द्रोणपुत्रस्य लाघवात् ।
चिच्छेद बहुधा राजञ्शरैरतिरथो रणे ।

— ^{c}) D_{n1} ततो हयान्रथं सूतं. — After 34, D_{n1} ins.:

553* पार्षतस्य ततः क्रुद्धो द्रोणपुत्रः परंतपः ।

35 ^{b}) D_7 रथसारथिः (for हत°). — ^{c}) D_{n1} आदाय (for आदत्त).

36 K_3 om. 36. — ^{a}) T_1 $G_{1.2}$ तदस्य द्रौणी राजेंद्र. — V_1 om. 36^{cd}. — After 36^c, S ins.:

554* धन्विनो बाहुशालिनः ।
पश्यतां सर्वसैन्यानां.

C. 8. 2951
B. 8. 59. 43
K. 8. 58. 14

चिच्छेद समरे वीरः क्षिप्रहस्तो दृढायुधः ।
रथादनवरूढस्य तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ३६
धृष्टद्युम्नं तु विरथं हताश्वं छिन्नकार्मुकम् ।
शरैश्च बहुधा विद्धमस्त्रैश्च शकलीकृतम् ।
नातरद्भरतश्रेष्ठ यतमानो महारथः ॥ ३७
तस्यान्तमिषुभी राजन्यदा द्रौणिर्न जग्मिवान् ।
अथ त्यक्त्वा धनुर्वीरः पार्षतं त्वरितोऽन्वगात् ॥ ३८
आसीदाद्रवतो राजन्वेगस्तस्य महात्मनः ।
गरुडस्येव पततो जिघृक्षोः पन्नगोत्तमम् ॥ ३९

एतस्मिन्नेव काले तु माधवोऽर्जुनमब्रवीत् ।
पश्य पार्थ यथा द्रौणिः पार्षतस्य वधं प्रति ।
यत्नं करोति विपुलं हन्याच्चैनमसंशयम् ॥ ४०
तं मोचय महाबाहो पार्षतं शत्रुतापनम् ।
द्रौणेरास्यमनुप्राप्तं मृत्योरास्यगतं यथा ॥ ४१
एवमुक्त्वा महाराज वासुदेवः प्रतापवान् ।
प्रैषयत्तत्र तुरगान्यत्र द्रौणिर्व्यवस्थितः ॥ ४२
ते हयाश्चन्द्रसंकाशाः केशवेन प्रचोदिताः ।
पिबन्त इव तद्व्योम जग्मुर्द्रौणिरथं प्रति ॥ ४३

– [(L. 2) G1 सर्वयोधानां; G2 °भूतानां (for °सैन्यानां).]

37 a) D1.7 हि (for तु). — b) B2 सूताश्वं (for हताश्वं). K3 B1 T1.3 G हत(B1 छिन्न)सारथिं (for छिन्नकार्मुकम्). — B1 reads 37^{cd}, for the first time after 33^{cd}. — c) T1 G1.2 शस्त्रैश्च; T2 M अस्त्रेण (for शरैश्च). B5 Dn1 भिन्नम्; D6 विध्वा; T2 M विध्यत् (for विद्धम्). — d) B1 (first time) अस्त्रैश्च; Dn1 शरैश्च (for अस्त्रैश्च). D2.6 मर्मस्वेव सुताडितं; T2 M तदस्त्रं (T2 °दंगं) शकलीकरोत्. Cc cites शकलीकृतं (as in text). — e) K3 अधावद्; B2.5 D1.7 Ca नाशकद्; Da1 D1.3.5 नाभवद्; Dn1 नांतरं; Co नातरद् (as in text). T3 G3 भारतश्रेष्ठ.

38 a) K2 तस्यार्तम्; B2 त्रस्यंतम्; D6 अस्यंतम् (for तस्यान्तम्). T2 M1 द्रौणिर् (for राजन्). — b) D6 तदद्रोणिं (sic) (for यदा द्रौणिर्). T1.3 G गच्छति (for जग्मिवान्). T2 प्रयत्नेनापि नाकरोत्; M1 यदा जंतुं न जग्मिवान्. ❀Ca: यदा न जग्मिवान् द्रौणिस्तस्यांतं समापनं तदा नाशकत्, नाध्यंतवानित्यन्वयः। ❀ — c) Dn1 धनुर्द्रौणिः; G1.2 रथं वीरः (for धनुर्वीरः). — d) Ś1 K2 पार्षतो. Ś1 K2 om.; K4 त्वभितो (for त्वरितो). K1 [ऽ]भ्यगात्; B1.4 Da1 Dn1 D1.2.5 [ऽ]भ्ययात्; D6 [ऽ]न्वयात्; T2 ययौ (for ऽन्वगात्). 2 पार्षतो द्रौणिरनु (sup. lin. °भ्य)गात् (sic). — After 38, S (except M1) ins.:

555* प्रगृह्य विपुलं खड्गं जातरूपपरिष्कृतम् ।

39 ab) K4 आसीद्राल्पवतो (sic); V1 B1.3–5 Da1 Dn1 D1–6 °दाप्लवतो; B2 D7 °दाप्लुवतो; D8 °दाप्नुवतो; T2 M °दापततो. D6 वेगात् (for राजन्). K4 महारथ (for °त्मनः). K3.4 V1 B Da1 Dn1 D1–5.7.8 T2 M transp. राजन् and वेगस्तस्य. D6 तस्य राजन् (for वेगस्तस्य). T1.3 G तस्य संपततो (T1 °प्लवतो) राजन्वपुरासीन्महात्मनः. — c) B3 [ए]व (for [इ]व). — d) Ś K2.4 जिघृक्षुः. Ś1 पन्नगोत्तमान्.

40 c) K1 T2 यतो (for यथा). — Ś K1.2 om. (hapl.) 40^{d}–41^{a}. — d) B (except B5) D3.4 T2 रथं (for वधं). — For 40^{abcd}, T1.3 subst.:

556* एतस्मिन्नेव काले तु केशवः परवीरहा ।
अब्रवीद्भरतश्रेष्ठमर्जुनं जयतां वरम् ।
पश्य द्रौणिं पार्षतस्य यतमानं वधं प्रति ।

— f) K4 हन्याश्च. V1 G1.2 [ए]व (for [ए]नं). K3.4 V1 B1.4 D2–4.6–8 न संशयः (B1 °यं).

41 Ś K1.2 om. 41^{a} (cf. v. l. 40). — a) S त्रायस्वैनं (for तं मोचय). T1 महाराज (for °बाहो). — b) Ś2 M1 शत्रुपातनं; K3 Dn1 °कर्शनं; V1 B1.2.5 D6 °कर्षणं (B1 °ण); B4 D3.4.7 G1 M2.4 °कर्शन; T2.3 G2 युद्धदुर्मदं (for शत्रुतापनम्). — c) D6 इव (for अनु-).

42 a) B5 महाबाहुर् (for °राज). — G1 om. from प्रतापवान् (in 42^{b}) up to कृष्ण (in 44^{c}). — c) Some MSS. प्रेषयत्; Ś1 K2.4 प्रैषयंस्; B5 Da1 Dn1 D1.5 सं(Dn1 अ)प्रैषीत् (for प्रैषयत्). Ś1 K3 V1 B D T1.3 G2.3 transp. तत्र and तुरगान्. K1 प्रैषयंतु वत्तुरगान्; T2 M प्रे(M1.3 प्रै)षयत्तुरगान्यत्र. — d) K1 यतो (for यत्र). D6 transp, यत्र and द्रौणिर्. D7 यत्र द्रौणिं व्यवस्थितं; T2 M द्रौणिर्वीरो व्यवस्थितः.

43 G1 om. 43 (cf. v. l. 42). — b) K1 D2.3 प्रणो(K1 °नो)दिताः (for प्रचोदिताः). — c) B3 वेगेन; B5 D2.6 ते (B5 च) व्योम; S (G1 om.) चाकाशं (for तद्व्योम). B1.4 Da1 D1.3–5 आ(Da1 D1.4.5 अ)पिबंत इव व्योम. — d) D7 द्रौणे रथं. S (G1 om.) जग्मुर्द्रौणिं (T1.3 G3 °णेर्; M1 °णिर्) महारथं. — After 43, B5 ins. an addl. colophon. [*Adhy. no.* 60.]

दृष्ट्वायान्तौ महावीर्यावुभौ कृष्णधनंजयौ ।
धृष्टद्युम्नवधे राजंश्चक्रे यत्नं महाबलः ॥ ४४
विकृष्यमाणं दृष्ट्वैव धृष्टद्युम्नं जनेश्वर ।
शरांश्चिक्षेप वै पार्थो द्रौणिं प्रति महाबलः ॥ ४५
ते शरा हेमविकृता गाण्डीवप्रेषिता भृशम् ।
द्रौणिमासाद्य विविशुर्वल्मीकमिव पन्नगाः ॥ ४६
स विद्धस्तैः शरैर्घोरैर्द्रोणपुत्रः प्रतापवान् ।
रथमारुरुहे वीरो धनंजयशरार्दितः ।
प्रगृह्य च धनुः श्रेष्ठं पार्थं विव्याध सायकैः ॥ ४७
एतस्मिन्नन्तरे वीरः सहदेवो जनाधिप ।
अपोवाह रथेनाजौ पार्षतं शत्रुतापनम् ॥ ४८
अर्जुनोऽपि महाराज द्रौणिं विव्याध पत्रिभिः ।
तं द्रोणपुत्रः संक्रुद्धो बाह्वोरुरसि चार्दयत् ॥ ४९
क्रोधितस्तु रणे पार्थो नाराचं कालसंमितम् ।
द्रोणपुत्राय चिक्षेप कालदण्डमिवापरम् ।
स ब्राह्मणस्यांसदेशे निपपात महाद्युतिः ॥ ५०
स विह्वलो महाराज शरवेगेन संयुगे ।
निषसाद रथोपस्थे वैक्लव्यं च परं ययौ ॥ ५१
ततः कर्णो महाराज व्याक्षिपद्विजयं धनुः ।
अर्जुनं समरे क्रुद्धः प्रेक्षमाणो मुहुर्मुहुः ।
द्वैरथं चापि पार्थेन कामयानो महारणे ॥ ५२
तं तु हित्वा हतं वीरं सारथिः शत्रुकर्शनम् ।

C. 8. 2371
B. 8. 59. 63
K. 8. 58. 33

---

44 G_{1} om. up to कृष्ण (in 44^{c}) (cf. v. l. 42). Before 44, B_{5} ins. संजय उवाच. — ^{a}) $Ś_{2}$ यत्तौ; K_{1} यांता; V_{1} B_{5} D_{6} M_{1}[आ]यातौ; D_{5} यंतौ; T_{3} $G_{2.3}$ द्रौणिर् (for [आ]यान्तौ). $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ महाराज; $M_{1.3}$ °वीरा (for °वीर्याव्). — ^{b}) $D_{2.6}$ वीरौ (for उभौ). $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ वासुदेवधनंजयौ. — ^{c}) D_{1} धृष्टद्युम्नं वधं. B (except B_{2}) Dn_{1} $D_{3.4.7}$ यत्नं (for राजंश्). — ^{d}) K_{3} $D_{3.4.7}$ चक्रे राजन्; $B_{1.4}$ अकरोत्स; Dn_{1} द्रोणिश्चक्रे; D_{2} रक्षां कृत्वा (for चक्रे यत्नं). T_{1} $M_{2.4}$ महाबलं; $M_{1.3}$ यथाबलं (M_{1} °लः) (for महाबलः).

45 Ś $K_{1.2}$ om. (hapl.) 45. — ^{a}) B_{5} Da_{1} $D_{1.5}$ विकर्षमाणं तत्रैव. — ^{b}) K_{4} V_{1} B_{2} D_{3} जनेश्वरं (K_{4} °रः); $D_{6.7}$ नरेश्वर (for जने°). — ^{c}) T_{2} तं (for वै). — ^{d}) D_{2} S महारथः (for °बलः).

46 ^{a}) K_{1} °विक्रांता (for °विकृता). — ^{d}) D_{1} वाल्मीकम्. D_{1} पन्नकाः.

47 ^{a}) V_{1} स चितस्तैः; Dn_{1} $D_{2.6}$ S विद्धस्तु ($D_{2.6}$ °द्धः स) तैः. — ^{b}) D_{3} द्रौणि पुत्रः. — After 47^{ab}, $K_{1.3.4}$ B D S ins.:

557* उत्सृज्य समरे राजन्पाञ्चाल्यममितौजसम् ।

[K_{3} D_{2} T_{3} $G_{1.2}$ M पांचालम्. T_{2} अमितौजसः.]

— ^{c}) S आरुरोह रथं वीरो. — ^{d}) D_{2} -शरैर्हतः; D_{6} -शराहतः (for -शरार्दितः). — ^{e}) Dn_{1} D_{3} प्रतिगृह्य; M_{1} प्रगृह्य तु. D_{6} घोरं (for श्रेष्ठं). — ^{f}) Dn_{1} पार्थों; D_{5} पार्थे; T_{1} द्रौणेर्; $G_{1.2}$ शितैर् (for पार्थं).

48 ^{a}) $T_{1.3}$ G शूरः (for वीरः). — ^{b}) $Ś_{2}$ K_{3} Dn_{1} D_{4} G_{1} जनाधिपः ($Ś_{2}$ °पा); B_{2} M_{2-4} नराधिप; D_{2} विशां पते. — ^{c}) $Ś_{2}$ रथे राज (sic); K_{2} रजेनाजौ (for रथेनाजौ). D_{3} अपोवाहद्रथैराजौ. — ^{d}) $Ś_{2}$ शत्रुपातनं (for °तापनम्).

49 D_{6} om. 49^{ab}. — ^{a}) $G_{1.2}$ [ऽ]थ (for ऽपि). D_{3} महावीरो (for °राज). — ^{b}) $Ś_{2}$ $K_{1.4}$ D_{2} सायकैः; T_{2} सप्तभिः (for पत्रिभिः). — ^{c}) T_{2} संरब्धो (for संक्रुद्धो). — ^{d}) K_{3} V_{1} B D (except D_{3}) S चार्पयत् (for चार्द°).

50 ^{a}) Dn_{1} संक्रुद्धस्तु; $D_{2.6}$ ततः क्रुद्धो (for क्रोधितस्तु). — ^{b}) Ś K (except K_{3}) कालसंमतं; $B_{3.4}$ $D_{2.6}$ $T_{2.3}$ G_{3} M °संनिभं (for °संमितम्). — ^{d}) Dn_{1} यमदंडम् (for काल°). M_{1} [अ]परः. — ^{e}) $B_{1.4}$ $D_{4.7}$ M_{1} ब्राह्मणस्यांसदेशे स (M_{1} च); T_{3} G स द्रौ(G_{1} द्रो)णेरंसदेशे तु. Ca cites अंसदेशे (as in text). — ^{f}) K_{1} V_{1} $D_{2.6}$ S (except T_{2}) महाद्युतेः (K_{1} °ति; V_{1} D_{2} T_{1} °ते).

51 ^{b}) K_{3} D_{3} शरवेधेन; D_{6} °वर्षेण (for °वेगेन). — ^{d}) Dn_{1} $D_{2.6}$ S परमं (for च परं). Dn_{1} G_{2} गतः (for ययौ).

52 S reads 52 after 55. — ^{b}) M व्याक्षिपन् (for °पद्). V_{1} $B_{2.3}$ धनुरुत्तमं. — ^{cd}) S दृष्ट्वार्जुनं रणे क्रुद्धः (M_{1} °द्धं) प्रेक्षते च मुहुर्मुहुः. — ^{e}) $D_{1.5}$ द्विरथं. Da_{1} Dn_{1} D_{1} सह (for चापि). — ^{f}) S गंतुकामो महाद्युतिः.

53 ^{ab}) $K_{3.4}$ $B_{1.3.5}$ D_{3} T $G_{1.3}$ M मत्वा; V_{1} हत्वा; G_{2} तत्र (for हित्वा). Da_{1} $D_{1.5}$ गृहीत्वा तं; G_{1} तत्राहतं (for हित्वा हतं). G_{2} वीरः. Ś $K_{2.4}$ V_{1} शत्रुक($Ś_{2}$ °का)र्षणं; $B_{1.3.5}$ °कर्षणः (for °कर्शनम्). B_{3} (also as in text). $D_{3.4.7}$ विह्वलं तं तु वीक्ष्याथ द्रोणपुत्रं च सारथिः; Dn_{1} तं विह्वलं समीक्ष्याथ द्रोणपुत्रं महारथं; $D_{2.6}$ अश्वत्थामा(D_{2} °स्वत्थाम)नमपि च पतितं प्रेक्ष्य (D_{2} वीक्ष) सारथिः. — ^{c}) Da_{1} D_{1} रथेनाशु; D_{2} रणेनाजौ; D_{6} रथं राजन्; M महाबाहुस्

C. 8. 2971 B. 8. 59. 63 K. 8. 56. 33

अपोवाह रथेनाजौ त्वरमाणो रणाजिरात् ॥ ५३
अथोत्क्रुष्टं महाराज पाञ्चालैर्जितकाशिभिः ।
मोक्षितं पार्षतं दृष्ट्वा द्रोणपुत्रं च पीडितम् ॥ ५४
वादित्राणि च दिव्यानि प्रावाद्यन्त सहस्रशः ।
सिंहनादश्च संजज्ञे दृष्ट्वा घोरं महाद्भुतम् ॥ ५५
एवं कृत्वाब्रवीत्पार्थो वासुदेवं धनंजयः ।
याहि संशप्तकान्कृष्ण कार्यमेतत्परं मम ॥ ५६
ततः प्रयातो दाशार्हः श्रुत्वा पाण्डवभाषितम् ।
रथेनातिपताकेन मनोमारुतरंहसा ॥ ५७

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि द्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४२ ॥

४३

संजय उवाच ।
एतस्मिन्नन्तरे कृष्णः पार्थं वचनमब्रवीत् ।
दर्शयन्निव कौन्तेयं धर्मराजं युधिष्ठिरम् ॥ १
एष पाण्डव ते भ्राता धार्तराष्ट्रैर्महाबलैः ।
जिघांसुभिर्महेष्वासैर्द्रुतं पार्थानुसर्यते ॥ २
तथानुयान्ति संरब्धाः पाञ्चाला युद्धदुर्मदाः ।

(M1 °हुं) (for रथेनाजौ). — d) Ś2 K1.2.4 त्वरया च (for °माणो).

54 a) D1 अथोत्क्रुद्धं (sic); T3 G अथोद्घुष्टं (for अथोत्क्रुष्टं). — b) A few MSS. पंचालैर्.

55 a) Dn1 स्म (for च). B2.3 सर्वाणि; Dn1 राजेंद्र; S शुभ्राणि (for दिव्यानि). — b) K4 प्रपाद्यंत; G2 प्राण°; M1 प्रवा° (for प्रावा°). — c) K3 Da1 D1.5 सिंहनादस्तु (K3 °दांश्च). B5 Dn1 D3.4.7 सिंहनादांश्च चक्रुस्ते. — d) V1 B1.4 D2.6 T1 G1.2 दृष्ट्वा घोरं तदद्भुतं; B5 Dn1 D3.4.7.8 T3 G3 दृष्ट्वा संख्ये (T3 G3 युद्धं) तद°; T2 M दृष्ट्वा तन्महद°. —After 55, S reads 52.

56 a) M2-4 मत्वा (for कृत्वा). Dn1 पार्षतं मोहयित्वा तु. — b) Dn1 प्राह कृष्णं (for वासुदेवं). — c) Some MSS. संसप्तकान्. Dn1 कृष्णः; T2.3 M हित्वा; G1 कार्यं (for कृष्ण). — d) Dn1 T2 M कर्णो मां प्रेक्षते मुहुः (Dn1 पुरः); G1 एतत्परमकं मम.

57 a) T1 प्रायात्तु (for प्रयातो). T3 G गोविंदः (for दाशार्हः). — d) B1 °रंहसः. — After 57, S (except M1) read 537*.

Colophon. — *Day of Karṇa's Generalship*: Ś2 K1 द्वितीये युद्धदिवसे. — *Adhy. name*: T2 अश्वत्थाममूर्च्छा; M1 द्रौणिपराजयः. — *Adhy. no.* (figures, words or both): Ś2 43; K1 44; B1 59; B2 52; B4 53; Da1 70; D1 54; D8 60; T1.3 G 63; T2 M 62.

43

1 After the ref., S ins.:

558* तेषां प्रवृत्ते संग्रामे विपुले शोणितोदके ।
रराज लोहितेनोर्वी संरक्ता बहुधा भृशम् ।
ततो रजसि संशान्ते रुधिरेण समन्ततः ।

[(L. 1) T3 G3 विमुक्ते (for विपुले). — (L. 2) T1 G2 संसिक्तं; T2 G1 M संसि(T3 °स)क्ता. T3 बाहुना; T3 G3 बहुला (for बहुधा). — M1 om. line 3. — (L. 3) T1 G1.2 प्रकाशाः सर्वतोभवन्; T2 M2-4 प्रकाशः सर्वतोभवत् (for the posterior half).]

T3 G3 cont.:

559* तदा विलोक्य पार्थं च कृष्णो वचनमब्रवीत् ।

— ab) S transp. कृष्णः and पार्थं. — c) K1 धर्मयोणिव (sic). Dn1 D3 एव (for इव). D1 कौंतेये. — d) T2 धर्मपुत्रं; M1 °राज°.

2 a) Dn1 ते पांडवो (for पाण्डव ते). K1 भ्राता. — b) V1 B2 महारथैः (for °बलैः). — c) Dn1 विजिघांसुर् (for जिघांसुभिर्). T1.3 G क्षमित्रघ्न (G1.2 °घ्नो) (for महेष्वासैर्). — d) B4 द्रुतः; S शीघ्रं (for द्रुतं). V1 B Da1 D2-7 T1.3 G1.3 पार्थोनुसा(D2 °ध्री°; D4 °स)र्यते; K3 D8 पार्था(K3 °र्थो)नुसर्पते; Dn1 D1 पार्थोनुसर्पति; T2 पार्थ पलायते; G2 पार्थो न सार्यते; M पार्था(M1 °र्थो)नुयायते.

3 ab) K1.3 V1 B Da1 D2-8 T2 M तं च; Dn1 ते च; D1 तं वा (for तथा). B3 T2 M transp. संरब्धाः and

युधिष्ठिरं महात्मानं परीप्सन्तो महाजवाः ॥ ३
एष दुर्योधनः पार्थ रथानीकेन दंशितः ।
राजा सर्वस्य लोकस्य राजानमनुधावति ॥ ४
जिघांसुः पुरुषव्याघ्रं भ्रातृभिः सहितो बली ।
आशीविषसमस्पर्शैः सर्वयुद्धविशारदैः ॥ ५
एते जिघृक्षवो यान्ति द्विपाश्वरथपत्तयः ।
युधिष्ठिरं धार्तराष्ट्रा रत्नोत्तममिवार्थिनः ॥ ६
पश्य सात्वतभीमाभ्यां निरुद्धाधिष्ठितः प्रभुः ।
जिहीर्षवोऽमृतं दैत्याः शक्राग्निभ्यामिवावशाः ॥ ७
एते बहुत्वात्त्वरिताः पुनर्गच्छन्ति पाण्डवम् ।
समुद्रमिव वार्योघाः प्रावृट्काले महारथाः ॥ ८
नदन्तः सिंहनादांश्च धमन्तश्चापि वारिजान् ।
बलवन्तो महेष्वासा विधुन्वन्तो धनूंषि च ॥ ९
मृत्योर्मुखगतं मन्ये कुन्तीपुत्रं युधिष्ठिरम् ।
हुतमग्नौ च भद्रं ते दुर्योधनवशं गतम् ॥ १०
यथायुक्तमनीकं हि धार्तराष्ट्रस्य पाण्डव ।
नास्य शक्रोऽपि मुच्येत संप्राप्तो बाणगोचरम् ॥ ११
दुर्योधनस्य शूरस्य द्रौणेः शारद्वतस्य च ।
कर्णस्य चेषुवेगो वै पर्वतानपि दारयेत् ॥ १२
दुर्योधनस्य शूरस्य शरौघाञ्शीघ्रमस्यतः ।

C. 8. 2988
B. 8. 60. 12
K. 8. 61. 13

पाञ्चालाः. D$_{2}$ संरभा (for संरब्धाः). T$_{1.3}$ G तमन्वधावन्पां(G$_{2}$ °त्पां)चालाश्चेदिमत्स्याश्च भारत. — ^{c}) T$_{1.3}$ G अनुयांति (for युधिष्ठिरं). — ^{d}) Da$_{1}$ परीसंतो; D$_{2}$ °क्षंतो (for °प्सन्तो). B$_{1.4.5}$ D$_{3.4.7}$ महाबला; T$_{1}$ °रथाः; G$_{2}$ °जयाः.

4 ^{a}) B$_{3}$ एवं (for एष). — ^{b}) T$_{1}$ G$_{1.3}$ M राजानीकेन; T$_{2}$ गजा°. Ś$_{2}$ M$_{1}$ दंशिताः; T$_{2}$ संवृतः (for दंशितः). — ^{c}) D$_{6}$ राजन्. — ^{d}) D$_{2}$ जिघांसुः समरे बली; D$_{6}$ राजानं समरेचलं.

5 ^{a}) V$_{1}$ B (except B$_{2}$) D (except D$_{6.8}$) M$_{2-4}$ पुरुषव्याघ्र (Dn$_{1}$ M$_{2}$ °घ्रो). — ^{b}) D$_{6}$ भृशं; M$_{2}$ बलौ (for बली). — ^{d}) T$_{1}$ सर्वैर्. B$_{2}$ D$_{6}$ सर्वयुद्धविशारदः; T$_{2.3}$ G$_{3}$ सर्वायुधविशारदैः. — After 5, S reads 9.

6 ^{a}) Dn$_{1}$ जिघांसवो (for जिघृक्षवो). — ^{b}) Ś$_{2}$ K$_{1}$ द्विपाश्वरथपात्तयः; B$_{3}$ Dn$_{1}$ °पत्तिभिः; M रथाश्वद्विपपत्तयः. — T$_{2}$ om. 6^{c}–8^{d}. — ^{c}) K$_{4}$ धार्तराष्ट्र; M$_{1}$ °ष्ट्राद्. — ^{d}) K$_{3}$ Dn$_{1}$ D$_{6}$ रत्नद्रुमम्; D$_{1}$ रथोत्तमम्; D$_{3.4.7}$ नरो°; M$_{1.3}$ रत्नोच्चयम् (for °त्तमम्). K$_{2}$ इति वार्थिनः (hypermetric) (for इवार्थिनः).

7 T$_{2}$ om. 7 (cf. v. l. 6). — ^{a}) M$_{3}$ सात्वतु°. — ^{b}) K$_{3}$ B Dn$_{1}$ D$_{2.4.6-8}$ निरुद्धाधिष्ठिताः (D$_{6}$ °तः) पुनः; V$_{1}$ Da$_{1}$ D$_{1.3.5}$ °विष्ठिताः पुनः; S (T$_{2}$ om.) नि(G$_{2}$ वि)रुद्धान्विष्ठिता(T$_{1}$ °न्विमदा)न्पुनः. — ^{c}) B$_{2}$ Da$_{1}$ D$_{1.5}$ जिहीर्षंतो; Dn$_{1}$ जिगीषवो; T$_{1.3}$ G$_{1.3}$ M जिघृक्षं(M$_{2-4}$ °क्ष)वो; G$_{2}$ जिघृक्षता (for जिहीर्षवो). Dn$_{1}$ नृपं; T$_{1}$ भृशं (for ऽमृतं). D$_{6}$ दैत्यः; T$_{1.3}$ G$_{2.3}$ M$_{2-4}$ दैत्यान्. — ^{d}) K$_{3}$ B$_{2-4}$ Da$_{1}$ Dn$_{1}$ D$_{1.3-5.7}$ [अ]सकृत्; D$_{2}$ [उ]द्धृतं; D$_{6}$ [उ]द्धतः; S (T$_{2}$ om.) [आ]हवे (for [अ]वशाः).

8 T$_{2}$ om. 8 (cf. v. l. 6). — ^{a}) K$_{3}$ एवं (for एते). K$_{2}$ बाहुत्वात्. K$_{1}$ त्वारिताः; K$_{2}$ Dn$_{1}$ त्वरितः. — ^{b}) B$_{2}$ पांडवः. — ^{c}) Ś$_{2}$ वार्यौघः; V$_{1}$ Da$_{1}$ D$_{1.5.6}$ T$_{3}$ G$_{2.3}$ वार्यौघाः. — ^{d}) D$_{2}$ प्राविट्काले (sic). Dn$_{1}$ महाजवाः; D$_{2}$ °रथं; D$_{3}$ °रथाः (for °रथाः).

9 S reads 9 after 5. — ^{a}) Ś$_{2}$ नंदंतः; K$_{1}$ नदंति; Da$_{1}$ नृदंतः; S नदद्भिः (for नदन्तः). G$_{2}$ सिंहनादैश्च. — ^{b}) T$_{1.3}$ G ध्मापयद्भिश्च; T$_{2}$ M धमद्भिश्चापि. B$_{3}$ वारिजं; D$_{6}$ वाजिनः. — ^{c}) Da$_{1}$ D$_{5}$ महेष्वास. S बलवद्भिर्महेष्वासैर्. — ^{d}) V$_{1}$ B$_{1}$ D$_{7}$ विधून्वंतो; B$_{3}$ विधुन्वंति; D$_{2}$ °न्वानो; S विधून्वानैर्.

10 ^{a}) S आस्यगतं (for मुख°). — ^{b}) B$_{2}$ पांडु° (for कुन्ती°). — ^{c}) B$_{1-4}$ Dn$_{1}$ D$_{2-4}$ T$_{1.2}$ G$_{1}$ M$_{2-4}$ कौंतेयं; B$_{5}$ मन्ये ह; Da$_{1}$ D$_{1.5}$ मन्येहं; T$_{3}$ G$_{2.3}$ M$_{1}$ कौंतेय (for भद्रं ते). — ^{d}) T$_{2}$ दुर्योधनमहानले; M$_{1}$ °गतं वशं.

11 B$_{3}$ repeats 11 after 12^{a}. — ^{a}) Ś K$_{1.4}$ यथा युद्धम्; K$_{2}$ यथा रुद्धम्; B$_{1.4.5}$ Da$_{1}$ D$_{1-5.7}$ य(B$_{5}$ त)थाविधम्; D$_{3}$ यथोद्रिक्तम्; M$_{2-4}$ तथा युक्तम् (for यथा युक्तम्). Ś$_{1}$ K$_{2.4}$ अनीके. B$_{1.3.5}$ D$_{3.4.7}$ तु; T$_{2}$ यो (for हि). — ^{b}) Ś$_{2}$ पांडवं; B$_{5}$ पांडवः. — ^{c}) V$_{1}$ G$_{2}$ M$_{3}$ विमुच्येत; B$_{4}$ [ऽ]पि संप्राप्त (sic); T$_{1}$ [ऽ]वमुच्येत (for ऽपि मु°). — ^{d}) B$_{4}$ मुच्येत (for संप्राप्तो). D$_{2}$ बाणगोचरे. — After 11, the sequence of stanzas in B$_{2}$ is as follows: 16^{c}–17^{d}, 560*, line 2 of 562*, 18, 14^{a}–16^{b}, 13, 12 and 19.

12 For sequence in B$_{2}$, cf. v. l. 11. K$_{3}$ V$_{1}$ B$_{1.3-5}$ D T$_{2.3}$ G M transp. 12 and 13. V$_{1}$ om. 12^{a}. — ^{a}) D$_{3}$ दुर्वारणस्य; T$_{3}$ G रसतस्तस्य (for दुर्योधनस्य). B$_{1.4.5}$ D (except D$_{6.8}$) M$_{2.4}$ वीरस्य. — After 12^{a}, B$_{3}$ repeats 11. — ^{c}) K$_{4}$ चेषुयोगो. Dn$_{1}$ च; D$_{6}$ हि (for वै). G$_{1}$ कर्णोपि चेष वेगेन (sic). — ^{d}) K$_{1}$ B$_{2}$ दारयत्; V$_{1}$ B$_{4.5}$ Da$_{1}$ D$_{1.3.5.7}$ शातयेत्; B$_{1}$ D$_{4}$ पात°; T$_{1}$ धार° (for दार°).

13 For sequence in B$_{2}$, cf. v. l. 11. T$_{1}$ om.

C. 8. 2188 B. 8. 60. 12 K. 8. 61. 13

संक्रुद्धस्यान्तकस्येव को वेगं संसहेद्रणे ॥ १३
कर्णेन च कृतो राजा विमुखः शत्रुतापनः ।
बलवाँल्लघुहस्तश्च कृती युद्धविशारदः ॥ १४
राधेयः पाण्डवश्रेष्ठं शक्तः पीडयितुं रणे ।
सहितो धृतराष्ट्रस्य पुत्रैः शूरो महात्मभिः ॥ १५
तस्यैवं युध्यमानस्य संग्रामे संयतात्मनः ।
अन्यैरपि च पार्थस्य हृतं वर्म महारथैः ॥ १६
उपवासकृशो राजा भृशं भरतसत्तम ।
ब्राह्मे बले स्थितो ह्येष न क्षत्रेऽतिबले विभो ॥ १७
न जीवति महाराजो मन्ये पार्थ युधिष्ठिरः ।
यद्भीमसेनः सहते सिंहनादममर्षणः ॥ १८
नर्दतां धार्तराष्ट्राणां पुनः पुनररिंदम ।
धमतां च महाशङ्खान्संग्रामे जितकाशिनाम् ॥ १९
युधिष्ठिरं पाण्डवेयं हतेति भरतर्षभ ।

13. B3 repeats 13 after the repetition of 11. K3 V1 B1.3–5 D T2.3 G M transp. 12 and 13. — a) Dn1 सात्वतस्य च (for दुर्योधनस्य). D1 om. शूरस्य. B1.4.5 Da1 D3–7 वीरस्य (for शूरस्य). — V1 reads 13bcd on marg. — b) Ś2 शरौघाः; T1.3 G °घं. D2 शीघ्रगामिनः. — c) B2 [ए]व (for [इ]व). S (T1 om.) अंतकस्येव क्रुद्धस्य. — d) Dn1 T2 M न (for को). Dn1 M वेगो. B2 Da1 D1.5.8 प्रसहेद्; Dn1 सुमहान्; T2 सुसहेद्; M सुसहो (for संसहेद्). T2 M युधि (for रणे). T3 G रूपमस्य हि (G2 च) दृश्यते.

14 For sequence in B2, cf. v. l. 11. — a) V1 B2.3 D6 T2 तु (for च). — b) S विमुखोच तु (T1 °चाचु°; G1 °च न) दृश्यते. — c) S शीघ्र° (for लघु°).

15 For sequence in B2, cf. v. l. 11. — a) Dn1 पांडवः श्रेष्ठं; M1 °वश्रेष्ठ. — b) V1 श्रेष्ठः (for शक्तः). M3–4 शरैः (for रणे). T1 G1.2 पीडयेत महीपतिं. — c) V1 विहितो (for स°). — d) K3 V1 B Da1 D1.3–5.7.8 T2.3 G3 M पुत्रैः शूरैर्; Dn1 पुत्रः शूरैर्; T1 शूरैः पुत्रैर्; G1.2 शूरः पुत्रैर् (by transp.). Ś1 महाद्युतिः; B1.4.5 D3.4.7 T2.3 G3 M महाबलैः; B3 Dn1 T1 G1.2 °रथैः; Da1 D1.5 °बलः. D2.6 पुत्रैः परमधन्विभिः.

16 For sequence in B2, cf. v. l. 11. — a) K1 T2.3 G तस्यैव; B1.4 Da1 D1–3.5.7 तस्यैभिर्; Dn1 अस्यैव; M1 तस्येव (for तस्यैवं). K4 युद्धमानस्य. — b) K3 नियतात्मनः; V1 B1 D2.3.5–8 हांसि°; B1–3.5 Da1 D1.4 T G संशि°; Dn1 संहि°; M संम°. — c) Da1 D1.5 वैकर्तनेन पार्थस्य. — d) K3 ह्रतं धर्मं; Dn1 हतं वर्मं; D2–4.7 कृतं कर्म; D8 कृतं वर्म (for हृतं वर्म). Da1 D1.5 कृतवर्मा महाहवे.

17 For sequence in B2, cf. v. l. 11. — a) K3 D4 (marg. as in text) T2 G1 उपवासकृतो. K3 राजन्; Dn1 चापं (for राजा). — b) Dn1 S दृढं (for भृशं). K3.4 B3–5 D2.5–8 T3 G3 भ(T3 G3 मा)रतसत्तमः. — c) K3 बाह्ये; D3 ब्राह्मे (for ब्राह्मे). B1 ब्राह्मवाण (sic) (for ब्राह्मे बले). T G राजा (for ह्येष). — d) Ś2 K3 B (B2 om.) D S (except T1 M3) क्षात्रे; K4 क्षत्रां (for क्षत्रे). K4 ते; D3.4.6.7 हि; T G च (for ऽति-). K3 V1 B3–5 Dn1 D3.4.6–8 विभुः; B1 प्रभुः; S स्थितः (for विभो.) — After, 17, B2 ins.:

560* कर्मे सुते कृतं राष्ट्रं जीवितं शत्रुतापनः।

while, Dn1 D3 (om. line 2) ins. after 17:

561* नित्यानशनसंग्रामे समास्थव्रतनिश्चयः।
यो वत्सोदयिकं श्राद्धे विशेषेण महीभुजा।
[(L. 1) Dn1 नित्यानशनसंग्रामसमास्थित°.]

Dn1 D3 cont.: K4 V1 B Da1 D1–7 ins. after 17: B2 (line 2 only) after 560*:

562* कर्णेन चाभियुक्तोऽयं भूपतिः शत्रुतापनः।
संशयं समनुप्राप्तः पाण्डवो वै युधिष्ठिरः।

[B2 om. line 1. — (L. 1) B1 चापि (for चाभि-). Cc cites अभियुक्तो. Dn1 D3 कर्णेन च भृशं राजा (for the prior half). Dn1 D3 पीडितः (for भूपतिः). V1 B3 Da1 D1.5 कर्णेन ते हृ(B3 कृ)तं राज्यं जीवितं शत्रुतापन (D1 °नं). — (L. 2) V1 B3 Dn1 D3 परमं प्राप्तः (for समनु°). V1 B3 Da1 Dn1 D1.5.8 पांडवोयं; D2 °वेयो (for °वो वै).]

18 For sequence in B2, cf. v. l. 11. B1 transp. 18ab and 18cd. — a) Ś K2.4 जीवितो (for जीवति). K3 om. from महाराजो up to मर्षणः (in 18d). B3 महाबाहो; G2 °राज. — b) Ś2 पार्थे; K1.4 V1 Da1 D1.5 पार्थो. — c) K2 M3 सह तैः. — d) B5 अमर्षयन्; T1 °र्षणं; G2 °र्षिणः.

19 a) K1.2.4 Dn1 D2.6.3 T G M3–4 न(K1.2 नं)दतां (for नर्दतां). Ś1 K2 धृतराष्ट्राणां. M1 युधिष्ठिरं धार्तराष्ट्रो. — b) Ś1 K2.3 V1 B D2–4.6.7 S अरिंदमः. — c) T3 G1.3 आध्मातांश्च; G2 समतां च; M1 धमतश्च.

20 a) M1 पांडवेय. — b) Ś1 D3 (marg.) S ह्रतेति; D2 हतो हि; D3 हंतेति (for हतेति). S पुरुषर्षभ. Dn1 हन्युरेते ह्युपेक्षिताः. — c) D3 संनोदयति; T2 संचोदयंतस्य. T2 ते; T3 G2.3 [अ]यं (for [अ]सौ). D5 om. कर्णो. — d)

संचोदयत्यसौ कर्णो धार्तराष्ट्रान्महाबलान् ॥ २०

स्थूणाकर्णेन्द्रजालेन पार्थ पाशुपतेन च ।
प्रच्छादयन्तो राजानमनुयान्ति महारथाः ।
आतुरो मे मतो राजा संनिषेव्यश्च भारत ॥ २१

यथैनमनुवर्तन्ते पाञ्चालाः सह पाण्डवैः ।
त्वरमाणास्त्वराकाले सर्वशस्त्रभृतां वराः ।
मज्जन्तमिव पाताले बलिनोऽप्युजिहीर्षवः ॥ २२

न केतुर्दृश्यते राज्ञः कर्णेन निहतः शरैः ।
पश्यतोर्यमयोः पार्थ सात्यकेश्च शिखण्डिनः ॥ २३
धृष्टद्युम्नस्य भीमस्य शतानीकस्य वा विभो ।
पाञ्चालानां च सर्वेषां चेदीनां चैव भारत ॥ २४

एष कर्णो रणे पार्थ पाण्डवानामनीकिनीम् ।
शरैर्विध्वंसयति वै नलिनीमिव कुञ्जरः ॥ २५

एते द्रवन्ति रथिनस्त्वदीयाः पाण्डुनन्दन ।
पश्य पश्य यथा पार्थ गच्छन्त्येते महारथाः ॥ २६

एते भारत मातङ्गाः कर्णेनाभिहता रणे ।
आर्तनादान्विकुर्वाणा विद्रवन्ति दिशो दश ॥ २७

रथानां द्रवतां वृन्दं पश्य पार्थ समन्ततः ।

C. 8. 3006
B. 8. 60. 30
K. 8. 62. 8

Ś2 धार्तराष्ट्र-; T2 °राष्ट्रा. K1 महाबलं; K3 V1 B2-5 D (except D7) T1 °रथान्; T2 °रथा: (for °बलान्). — B2 ins. after 20: Dn1 after 21^{ab}:

563* अस्त्रैर्नानाविधैश्चित्रैः कौरवाः पार्थ संयुगे ।
[Dn1 चैव (for चित्रैः).]

21 B2 om. 21^{ab}. — ^{a}) K1.3.4 स्थूलाकर्णेंद्र जालेन; D2 स्थूणाबाणेन जा°; D6 स्थूणाकर्णेन बाणेन; T1.3 G M2-4 °कर्णा- (G1 °र्णो)स्त्रजालेन. — ^{b}) B3-5 Da1 D1.3.5.7 T2 पार्थ; D8 तथा (for पार्थ). — After 21^{ab}, Dn1 ins. 563*. — ^{c}) B D3.4.6.7 प्रच्छादयंति; M1 प्राच्छादयद्वै; M2-4 प्रच्छादयन्वै. — K3 om. 21^{def}. — ^{d}) Ś2 K4 उपयांति; K1 अप°; B Dn1 D3.4.7 श(Dn1 अ)स्त्रजालैर्; M2-4 उपयाति (for अनुयान्ति). G2 महारथं; M2-4 °रथ:. — After 21^{cd}, S ins. an addl. colophon [*Adhy. name:* T1 M2-4 भगवद्वचनं; M1 कृष्णवचनं. — *Adhy. no.* (figures, words or both): T1.3 G M1 66; T2 M2-4 65.] — Before 21^{ef}, T2.3 G ins. श्रीभगवानुवाच; M कृष्ण उवाच. — ^{e}) K1 आतुरे; D6 अंतरो; Co आतुर: (as in text). K4 मे मतिं; V1 B1.4.5 D (except D2.8) हि कृतो; T1 हि मतो; M3 मे मते (for मे मतो). T3 G3 आतुरो मे महाराज. — ^{f}) V1 B D3 सं(V1 स)निषण्णश्च; Da1 D5 °षेव्यश्च; D4 सुविषण्णश्च; D8 संनिषेधस्व; D7 संविषण्णश्च; T1 ह्यनिषेव्यश्च; T2 M अविषह्यश्च; T3 G अविषह्योस्य (for संनिषेव्यश्च). Ca cites संनिषेव्यः; Co संनिषण्णः.

22 Ś K1.2 om. (hapl.) 22-24. — ^{a}) K3 D6.8 T1 यत्रैनम्; K4 यथैतम्; V1 ये चैनम्; B2 यदेनम्; D1 यथैव; T2 G2 M अथैनम् (for यथैनम्). Dn1 नानुवर्तन्ते; D9 अनुवर्तत; T1 G2 °धावंति (for °वर्तन्ते). T3 G1.3 अनुधावति (G1 °यास्यंति) धावंति. — ^{b}) T2 M पांडवैः सह (by transp.); T3 G1.3 सह संजयैः. — ^{c}) Dn1 त्वरमाणैस्; M1 °माणा. T2 तदाकाले. — K3 V1 D6.8 om. 22de. — ^{d}) K4 वरः. T1 G1.2 M सर्वश(G1 °शा)स्त्रविशारदाः. — ^{e}) T G1.3 M1.4 मज्जंत. — ^{f}) Da1 D1.5 [ऽ]प्युजिहीर्षवः; S विजिगीषवः.

23 Ś K1.2 om. 23 (cf. v. l. 22). — ^{a}) T1 केतुश्च (for न केतुर्). G2 राजन्. — ^{b}) S (except T1) कर्णस्य. D2 निहितः; T2 M1 विहितैः; T3 G3 निशितैः; G1.2 पिहितैः; M2-4 विहितः (for निहतः). — ^{c}) B2 पश्य त्वं. D6 दमयो. D6 राजन्; T1 G1.2 वीरः (for पार्थ). — ^{d}) B2 Da1 Dn1 D1.5.8 सात्यकेः स; T1 M सत्यकस्य; T3 G3 सात्यकस्य (for °केश्च). G1.2 शिखंडेः सात्यकेस्तथा.

24 Ś K1.2 om. 24 (cf. v. l. 22). — ^{a}) T1 G1.2 वीरस्य (for भीमस्य). — ^{b}) D8 M2.4 चाभिभोः; T G M1.3 चाभिभो (for वा विभो). — ^{c}) Some MSS. पंचालानां. — ^{d}) D2 चेदिनां. S चेदिकानां च (for चेदीनां चैव). B3 च परंतप; B4 भरतर्षभ (for चैव भारत).

25 ^{a}) B1 एक- (for एष). T1.3 G transp. कर्णो and पार्थ. K4 कर्णे. D6 वीरः (for पार्थ). — K1 om. 25^{e}-26^{c}. — ^{c}) T G विध्वंसयामास; M °यत्येष (for °यति वै).

26 K1 om. 26^{abc} (cf. v. l. 25). — ^{a}) B3 पश्यंति; Da1 D1.5 पतंति (for द्रवन्ति). — ^{b}) G1 पांडुनंदनः. — After 26^{ab}, Dn1 ins.:

564* द्राव्यमाणा रणे पार्थ कर्णेनामिततेजसा ।

— ^{c}) Da1 D1.5 रणे (for यथा). — ^{d}) Ś2 K1 गच्छंते ते; D2 मंस्यंते ते (sic); G1.2 दृश्यते ते (for गच्छन्त्येते).

27 ^{b}) B2.3 D6 S [अ]भ्याहताः. B4 D2-4.6.7 शरैः (for रणे). — ^{c}) Da1 D1.5.8 प्रकुर्वाणा (for विकु°). — ^{d}) Dn1 दिशो दिशः.

28 ^{a}) K3.4 B Dn1 D1-8 T1.2 G2 M2-4 द्रवते; V1 T3 G3 M1 द्रवतो; Da1 द्रव ते; G1 द्रक्ष्यते (for द्रवतां). K1 वृंदे; K3 वृंदः. — ^{b}) K3.4 V1 B D T G M1.2.4 एतच्चैव (for पश्य पार्थ). M1.2.4 ततस्ततः (for समन्ततः). M3 एतद्वै पततस्ततः. — ^{c}) Ś1 K2 द्रा(K2

C. 8. 3006
B. 8. 60. 30
K. 8. 62. 8

द्राव्यमाणं रणे चैव कर्णेनामित्रकर्शिना ॥ २८
हस्तिकक्ष्यां रणे पश्य चरन्तीं तत्र तत्र ह ।
रथस्थं सूतपुत्रस्य केतुं केतुमतां वर ॥ २९
असौ धावति राधेयो भीमसेनरथं प्रति ।
किरञ्शरशतानीव विनिघ्नंस्तव वाहिनीम् ॥ ३०
एतान्पश्य च पाञ्चालान्द्राव्यमाणान्महात्मना ।
शक्रेणेव यथा दैत्यान्हन्यमानान्महाहवे ॥ ३१
एष कर्णो रणे जित्वा पाञ्चालान्पाण्डुसृञ्जयान् ।
दिशो विप्रेक्षते सर्वास्त्वदर्थमिति मे मतिः ॥ ३२
पश्य पार्थ धनुः श्रेष्ठं विकर्षन्साधु शोभते ।
शत्रूञ्जित्वा यथा शक्रो देवसंघैः समावृतः ॥ ३३
एते नदन्ति कौरव्या दृष्ट्वा कर्णस्य विक्रमम् ।
त्रासयन्तो रणे पार्थान्सृञ्जयांश्च सहस्रशः ॥ ३४
एष सर्वात्मना पाण्डूंस्त्रासयित्वा महारणे ।
अभिभाषति राधेयः सर्वसैन्यानि मानद ॥ ३५
अभिद्रवत गच्छध्वं द्रुतं द्रवत कौरवाः ।
यथा जीवन्न वः कश्चिन्मुच्यते युधि सृञ्जयः ॥ ३६
तथा कुरुत संयत्ता वयं यास्याम पृष्ठतः ।

द्र)व्यमानं; K1 द्रव्यमाणं; V1 T1.3 G3 द्राव्यमाणा; G1.2 °माणान्; M1 °माणां. K3.4 V1 B D S पार्थ (for चैव). — d) Ś K1.2.4 B1–4 Da1 D3.4.7 [अ]मित्रकर्षि(Da1 D3 °र्शि)णा; V1 °कर्षण; B5 °घातिना; D2 °कर्शना; D6 [आ]हवशोभिना; S [अ]मि(M4 °म)ततेजसा.

29 a) K3 हस्तिकक्ष्या; V1 B2 Dn1 °कक्षं; B4 Da1 D1–5.8 °कक्षां; Ca °कक्ष्यां (as in text). K3 पार्थ (for पश्य). T2 हस्तिकक्ष्यांतरे तस्य. — b) V1 B2.4 Dn1 चरंतं; Da1 D5 चरंती; M3 चरतीं. D3 T1.3 G M तत्र तु (D3 हि); T2 भारत (for तत्र ह). — c) M1 रथस्य (for °स्थं). D2.6 सूतसूनोश्च. — d) K3.4 वरः; Da1 Dn1 D1.3.5 M2 वरं.

30 a) S द्रवति (for धावति). — c) G1 शतशतानि; G3 शतशरानि. K3 V1 B D S [ए]व (for [इ]व).

31 a) T1.3 G M एते; T2 पार्थ (for एतान्). B2 Dn1 पश्यस्व; B5 च पश्य (by transp.); D2 स पश्य; T1.2 M2–4 नश्यंति; T3 G M1 पश्यंति. Some MSS. पंचालान्; D3 भूपालान्; T1.2 G1.2 M पांचालाद्; T3 G3 पांचाला. — b) K4 द्रव्यमाणान्; S द्राव्यमाणा. K3 समंततः; V1 B1.4.5 D (except Dn1 D3) महारथान् (for °त्मना). — c) K3 D3 T G शक्रेण च; Dn1 M4 °णैव; Ca °णेव (as in text). Dn1 S दैत्या. — d) Dn1 S द्राव्यमाणा (for हन्यमानान्). M रणे (M1 तथा) पुरा (for महाहवे).

32 a) K3 T3 एकः (for एष). — b) Ś2 पंचालान्. V1 B2.3 Da1 D1.5 सृंजयांस्तथा (for पाण्डुसृञ्जयान्). — c) B1 विप्रेक्ष्यते; B2.5 वै प्रेक्षते. B5 G2 सर्वान्; T2 M1 सर्वा. D6 दिशो विप्रेक्षितामर्दं (sic).

33 a) D2 तस्य; D3.4.6.7 यथा; S एष (for पश्य). S कर्णो (for पार्थ). — b) S विधून्वन् (for विकर्षन्). K3 सोतु- (for साधु). T1 बहुशो भवेत्; T2 M2–4 बहु शोभते; T3 G M1 बह्वशोभत. — c) V1 B D2–4.6.7 T1 G2 शत्रुं. Dn1 शत्रूञ्जिगीषुरिंद्रो वै. — d) D3 देवसंघ-. B2 समंततः; T2 सुसंवृतः.

34 a) V1 B Dn1 D1.3.4.7 S (except T1) नर्दंति (for नदन्ति). T2 M कुरवो. — b) T3 G दृष्ट्वा कर्णपराक्रमं. — c) V1 B3 D3 त्रासयाना; B2 °माना; D6 °मानान् (for °यन्तो). K1.3 V1 B D T2 M पांडून् (for पार्थान्). T1.3 G एष सर्वात्मना पांडून्. — d) B1.4.5 Da1 Dn1 D1.3–5.7 S समंततः (for सहस्रशः).

35 b) D6 हन्यमानान्; T2 M द्रावयित्वा (for त्रास°). D2 महाहवे. Dn1 सृंजयांश्च समंततः. — Dn1 ins. after 35^{ab}: T1.3 G subst. for 35^{ab}:

565* त्रासयित्वा रणे पार्थ राधेयो रथिनां वरः।

— c) Ś K1.2.4 B2 D2 T1.3 G अभ्यभाषत; B3 अभिभात्येष; Dn1 °भवति; D3.4.6.7 °भाषेत; D3 (marg. as in text) °धावति; T2 M आभाषते तु (for अभिभाषति). Dn1 T1.3 G हृ(Dn1 दु)ष्टात्मा (for राधेयः). — d) K3 V1 B Da1 Dn1 D1.3–5.7 T1.3 G M मानद; T2 भारत. D2.3 सर्वपांडववाहिनीं.

36 a) Dn1 अभिगच्छत; G2 अभ्यद्रवत (for अभि°). K3 B1.4.5 D (except D2.6) भद्रं वो (for गच्छध्वं). — b) K2 द्रुवत. T3 G पांडवान् (G3 °वाः) (for कौरवाः). — c) K2 या वा (for यथा). K1 न वा; K3 न वै; D1 T2 नरः (for न वः) T2 यायान् (for कश्चिन्). T1.3 G यथा न जीववान्कश्चिन्. — d) K3 B1 Da1 Dn1 D1.4.5 G1 मुच्येत; D6 प्रमुच्येद्; T2 नश्यंति (for मुच्यते). V1 B2.3 M युधि मुच्येत (for मुच्यते युधि). K1 संजय; Da1 D5 संजयः; T2 सृंजयान्. D2 मुच्येत महीभुजां (submetric).

37 G1 om. 37^{a}–39^{b}. — a) D6 संग्रामं (for संयत्ता). — b) D6 अहं (for वयं). V1 Da1 D1.5 M2–4 योत्स्याम; D6 योत्स्यामि (for यास्याम). — c) K3 V1 B2 Da1 Dn1

एवमुक्त्वा ययावेष पृष्ठतो विकिरञ्शरैः ॥ ३७
पश्य कर्णं रणे पार्थ श्वेतच्छत्रविराजितम् ।
उदयं पर्वतं यद्वच्छोभयन्वै दिवाकरः ॥ ३८
पूर्णचन्द्रनिकाशेन मूर्ध्नि छत्रेण भारत ।
ध्रियमाणेन समरे तथा शतशलाकिना ॥ ३९
एष त्वां प्रेक्षते कर्णः सकटाक्षो विशां पते ।
उत्तमं यत्नमास्थाय ध्रुवमेष्यति संयुगे ॥ ४०

पश्य ह्येनं महाबाहो विधुन्वानं महद्धनुः ।
शरांश्चाशीविषाकारान्विसृजन्तं महाबलम् ॥ ४१
असौ निवृत्तो राधेयो दृश्यते वानरध्वज ।
वधाय चात्मनोऽभ्येति दीपस्य शलभो यथा ॥ ४२
कर्णमेकाकिनं दृष्ट्वा रथानीकेन भारत ।
रिरक्षिषुः सुसंयत्तो धार्तराष्ट्रोऽभिवर्तते ॥ ४३
सर्वैः सहैभिर्दुष्टात्मा वध्य एष प्रयत्नतः ।

C. 8. 3022
C. 8. 60. 46
K. 8. 62. 26

D1.3 T1.3 G2.3 ययौ ह्येष; B1.3–5 D2–4.7 गतो ह्येष; D6 ययौ वीर; T2 M [अ]नुयात्येष (for ययावेष). — d) V1 B (except B2) D (except D8) S (G1 om.) शरान्. — After 37, Dn1 ins.:

566* राधेयः कौरवीं सेनां रक्षमाणः समन्ततः ।

38 G1 om. 38 (cf. v. l. 37). — a) K1 Dn1 कर्णं. D8 रथे (for रणे). — b) K3 V1 B Dn1 D2.5.6 T1.3 G2.3 श्वेतच्छत्रविराजितं; Da1 D1 °त्रं विरा°; D3.4.7 °त्रैर्विरा°; D8 °त्रे विराजते; T2 M °त्रेण राजता (T2 °ते). — Dn1 om. 38^{cd}. — c) K4 पर्वते. T2 M उदयः पर्वतः सम्यग्. — d) K4 क्षोभयन्. V1 B1–3.5 Da1 D1.3–5.7 शशांकेनोप- (B2 D3.4.7 °नाभि)शोभितं; B4 शशांकेनोपलक्षितं; D2.6 शोभयंतं दिवाकरं; T1.3 G2.3 शशांकेन विराजितं; T2 M यथा (M3.4 °दा) चंद्रेण शोभते (T2 राजते).

39 G1 om. 39^{ab} (cf. v. l. 37). — a) D6 पूर्णचंद्रनिभाकाशे. — b) D8 श्वेत- (for मूर्ध्नि). K4 भारतः; T2 (*sup. lin.* as in text) राजते. — c) K1.4 ध्रि(K4 श्रि)यमाणेन. V1 B2–4 शुशुभे (for समरे). — d) V1 B D (except D8) श्रीमच् (for तथा). K3 शतकलाकिना (sic); Ca °शला° (as in text).

40 a) Ś2 K1 त्वं; M त्वा. Da1 D1.5 प्रेक्ष्यते; D2 T1 वीक्ष(D2 °क्ष्य)ते. K4 कर्णं. Cv as in text. — b) K3 V1 B Da1 Dn1 D1.2.4–8 S Cc.v सकटाक्षं; K4 D3 शकटाक्षो (D3 °क्षं). T2.3 G2.3 धनंजय (for विशां पते). — c) K3 B (except B4) Dn1 D3.4.7.8 जवम्; T2 रथम् (for यत्नम्). — d) D6 संयुगं.

41 a) Dn1 चैनं; D8 [अ]थैनं; M ह्येष (for ह्येनं). — b) T G विधून्वानं. D2 महाधनुः. M धनुर्ज्यामनु(M1 °व)मार्ष्टि च. — d) K3 महाबल; B1.4.5 D1.3–5.7 °रणे; T1 °बलः. M पाणिना परिमार्ष्टि च.

42 a) B4 संग्रामे (for राधेयो). — b) K4 घृश्यते (sic) (for दृश्यते). K1.4 वानरध्वजः. K3 V1 B D S दृष्ट्वा ते वानर(Da1 °रं)ध्वजं. — After 42^{ab}, K4 V1 B (except B1) D (except D2.3) S ins.:

567* प्रार्थयन्समरं पार्थ त्वया सह परंतप ।
[B4 D3 G1 M1 समरे; D6 सत्वरं. M1 पार्थं. B2 पर- (for सह).]

— c) Ś K1.2 विधाय (for वधाय). Da1 D1.5 [ऽ]येति; T1 M2.4 ह्येति (for ऽभ्येति). — d) Ś1 (marg. as in text) K2 चापस्य; K3 चाकाशं; K4 B1.3 D3.4.7 दीपास्यं; V1 B2 हुताशं; B4 दीप्तास्यं; B5 Da1 D1.5 चाशास्यं; Dn1 S पावकं; D2.6 प्रदीपं; D8 चाषास्यं (for दीपस्य). K1 Dn1 शलभे. — After 42, K4 B5 Da1 Dn1 D1.5 S ins.:

568* एष ह्यमर्षी शूरश्च धार्तराष्ट्रहिते रतः ।
त्वां न मर्षयते पार्थ नित्यमेव सुमन्दधीः ।
[(L. 1) B5 व्यमर्षी. — (L. 2) B5 न त्वां (by transp.). K4 B5 च मंदधीः; T1.2 G1 स मं°.]

K4 S cont.:

569* एकाकिनं च दृष्ट्वैनं धार्तराष्ट्रो रणाजिरे ।
[K4 दृष्ट्वैव. K4 धार्तराष्ट्रान्; G2 M1 °राष्ट्रा.]

S cont.: Dn1 ins. after 568*:

570* त्वां च पार्थाभिसंरब्धं कर्णं प्रति महारथम् ।
[Dn1 त्वं (for त्वां).]

— After the above, Dn1 S read 45.

43 a) D8 एकाकितं. Dn1 हत्वा. — For 43^{ab}, S subst.: Dn1 ins. after 575*:

571* असौ दुर्योधनः क्रुद्धो रथानीकेन दंशितः ।
[Dn1 अयं (for असौ).]

— K4 om. 43^{c}–44^{b}. — c) D2 निरक्षिषुः; M3 रिरक्षितुः (for °क्षिषुः). K3 B1.2 D3.4.7.8 सुसंवृत्तो; Da1 D1 °यत्ता; T1 °युक्तो; T2.3 G1.3 M सूतपुत्रं. — d) Ś1 D8 विवर्तते; K3 B D1–4.6.7 निव°; V1 विवर्धते; Dn1 निबत्तत: (sic); T G3 M [ऽ]भ्यवर्तत; G1.2 ह्यवर्तत.

44 K4 om. 44^{ab} (cf. v. l. 43). — a) K3 सहैव; T2 स्वभावैर्; (for सहैभिर्). K3 धर्मात्मा. — b) B1.4.5 D3.4.7 वध्यतां च (for वध्य एष). Ca cites वध्यः (as in text). — T2 repeats 44^{cd} after 572*. — c) D8 (marg. as in text) स्वर्गो (for त्वया). — d) K3 इच्छति; K4 इच्छते; M1 इच्छतः. — Ś K V1 (repeating after

C. 8. 3023
B. 8. 60. 47
K. 8. 62. 26

त्वया यशश्च राज्यं च सुखं चोत्तममिच्छता ॥ ४४
आत्मानं च कृतात्मानं समीक्ष्य भरतर्षभ ।
कृतागसं च राधेयं धर्मात्मनि युधिष्ठिरे ॥ ४५
प्रतिपद्यस्व राधेयं प्राप्तकालमनन्तरम् ।
आर्यां युद्धे मतिं कृत्वा प्रत्येहि रथयूथपम् ॥ ४६
पञ्च ह्येतानि मुख्यानां रथानां रथसत्तम ।
शतान्यायान्ति वेगेन बलिनां भीमतेजसाम् ॥ ४७
पञ्च नागसहस्राणि द्विगुणा वाजिनस्तथा ।

49^{ab}) B2.3 (both repeating after 49^{ab}) Da1 D1–8 (D8 repeating after 49) ins. after 44: B4.5 after 48: Dn1 after 49: T G after 49^{ab} (followed by the repetition of 44^{cd} in T2):

572* अदीनयोर्विश्रुतयोर्युवयोर्योत्स्यमानयोः ।
देवासुरे पार्थ मृधे देवदानवयोरिव ।

[(L. 1) V1 B2–5 (all second time) Dn1 D8 (second time) T G नृसिंहयोर् (for अदीनयोर्). V1 B2–5 (all second time) नरव्याघ्र; T3 G3 विद्रुतयोर्; Ca विश्रु° (as above). D8 (second time) भवतोर्. Ś1 K1.2.4 B5 (first time) T1 G1.2 युध्यमानयोः; Ś2 युद्ध°; Da1 योत्स°. — (L. 2) D8 देवासुर-. V1 B2–5 (all second time) वीर्यं देवा(V1 °व)सुरे पार्थ (B2.4 युद्धे); Dn1 D8 (second time) देवासुरे पुरा (Dn1 °सुरपुरे) पार्थ (for the prior half).]

V1 B2–5 Dn1 D8 T G cont.:

573* पश्यन्तु कौरवाः सर्वे तव पार्थ पराक्रमम् ।
[B3 transp. सर्वे and पार्थ B2.4.5 तत्र (for सर्वे).]

The above is followed by 49^{cd} in V1.

B2–5 G2 cont. after 573*: Ś K B1 Da1 D1–7 after 572*: V1 after 49^{cd}: D8 ins. after 577*:

574* त्वां च दृष्ट्वाविसंरब्धं कर्णं च भरतर्षभ ।
असौ दुर्योधनः क्रुद्धो नोत्तरं प्रतिपद्यते ।

[(L. 1) K4 त्वं (for त्वां). K3 [अ]भिसंरब्धं; D2 च सं°; D8 सुसं°. G2 त्वां च पार्थाभिसंरब्धं कर्णं प्रति महारथं. — Ś1 K1.2 G2 om. line 2. K3 repeats line 2 after 45. — (L. 2) Ś2 K3 प्रत्यपद्यत (Ś2 °ते); D5 प्रतिपद्यत; Co °पद्यते (as above).]

45 Ś K1.2 om. 45^{ab}. Dn1 S read 45 after 570*. — ^{a}) T1.3 G तु कृतार्थं च; M अकृतास्त्रं (M1 °र्थं) च (for च कृतात्मानं). Ca.c cite कृता° (as in text). — ^{b}) B4 पुरुषर्षभ. — D6 om. (hapl.) 45^{d}–46^{a}. — After 45, K3 repeats line 2 of 574* and Dn1 ins.:

575* सहितः स तु दुष्टात्मा धार्तराष्ट्रोऽभ्यवर्तते ।
एष एव निहन्तव्यो मूलं वैरस्य भारत ।
मूले छिन्ने यथा नाशः शाखानां जायते ध्रुवम् ।
तथा दुर्योधने पार्थ हते स्युरखिला हताः ।
धार्तराष्ट्रा महाबाहो सभृत्यामात्यबान्धवाः । [5]
पश्य सर्वे यथा योधा यान्ति भीमरथं प्रति ।
भीमोऽपि शे[रो]षताम्राक्षो हन्ति शत्रूनशेषतः ।
एष धर्मसुतो राजा यमाभ्यां परिपालितः ।
दुर्योधनोऽपि कर्णेन रक्ष्यते ससुतेन च ।
कृतवर्मा कृपो द्रौणी रक्षन्तोऽन्योन्यमुत्तमाः । [10]
कुलूकः शकुनिश्चैव कृत्वा रक्षां स्थितावुभौ ।

46 D6 om. 46^{a} (cf. v. l. 45). Dn1 reads 46^{a} twice. — ^{a}) K3 प्रतियुध्यस्व (for °पद्यस्व). B D3.4.7 कौंतेय; Da1 D1.5 M राधेये; Dn1 (first time) राधेय and (second time) राधेयो. — ^{b}) B3 T2.3 G1.3 अरिंदम (T2 °मं) (for अनन्तरम्). G2 प्राप्य वैक्लब्यमाहवे. — ^{c}) D5 G1 आर्यां; Co आद्यां (for आर्यां). — ^{d}) M3 प्रत्येह; Ca प्रत्येहि (as in text). D2 कुरुनंदन (for रथयूथपम्).

47 ^{a}) Ś K2.4 B1.5 D2.6.7 T2 M1 मुख्यानि; K1 मुखानि. — ^{b}) T1 यूथानां (for रथानां). K4 रथसत्तमः; B1 G3 °त्तमा; D1 °मुत्तम; D8 T1 रथिस° (for रथस°). — V1 om. 47^{cd}. — ^{c}) B (except B3) D2–4.7 समरे (for वेगेन). K1 शतान्यायंतरेगेन (sic). ❀Ca.c: पञ्चशतानीत्यन्वयः (Cc °नीत्यर्थः)।❀ — ^{d}) B (except B3) D S तिग्मतेजसां (for भीम°).

48 ^{a}) S हस्ति° (for नाग°). — ^{b}) T1 G2 M1 त्रिगुणान्; T2.3 G1.3 M2–4 त्रिगुणा. — ^{c}) T2 अभिसंगत्य; Ca.c °हत्य (as in text). T1.3 G सहिताः; T2 M वेगेन (for कौन्तेय). — ^{d}) K1 पदात्तिप्रयतानि (sic); S पादाताः प्रयु°. V1 B3.5 Da1 D1.5.6 षट्; Dn1 वा (for च). — ^{e}) Ś2 D4.6 T2 G2 M3 अन्योन्यं रक्षितं (G2 °तां); K1–3 °न्यरक्षितां (K3 °तुं). T1 वीरे. — ^{f}) K3 V1 B2 Da1 D1.2.5.6 अनुवर्तते (for अभि°). — After 48, B4.5 read 572*, 573* and 574*; while S ins. after 48:

576* द्रोणपुत्रं पुरस्कृत्य ततः शीघ्रं च सूदय ।
निकृत्यैतद्रथानीकं बलिनं लोकविश्रुतम् ।

[(L. 1) T1 च सूदयन्. T2 तच्छीघ्रं संनिषूदय; M तच्छीघ्रं

अभिसंहत्य कौन्तेय पदातिप्रयुतानि च ।
अन्योन्यरक्षितं वीर बलं त्वामभिवर्तते ॥ ४८
सूतपुत्रे महेष्वासे दर्शयात्मानमात्मना ।
उत्तमं यत्नमास्थाय प्रत्येहि भरतर्षभ ॥ ४९
असौ कर्णः सुसंरब्धः पाञ्चालानभिधावति ।
केतुमस्य हि पश्यामि धृष्टद्युम्नरथं प्रति ।
समुच्छेत्स्यति पाञ्चालानिति मन्ये परंतप ॥ ५०
आचक्षे ते प्रियं पार्थ तदेवं भरतर्षभ ।
राजा जीवति कौरव्यो धर्मपुत्रो युधिष्ठिरः ॥ ५१
असौ भीमो महाबाहुः संनिवृत्तश्चमूमुखे ।
वृतः सृञ्जयसैन्येन सात्यकेन च भारत ॥ ५२
वध्यन्त एते समरे कौरवा निशितैः शरैः ।
भीमसेनेन कौन्तेय पाञ्चालैश्च महात्मभिः ॥ ५३
सेना हि धार्तराष्ट्रस्य विमुखा चाभवद्रणात् ।
विप्रधावति वेगेन भीमस्य निहता शरैः ॥ ५४
विपन्नसस्येव मही रुधिरेण समुक्षिता ।
भारती भरतश्रेष्ठ सेना कृपणदर्शना ॥ ५५
निवृत्तं पश्य कौन्तेय भीमसेनं युधां पतिम् ।
आशीविषमिव क्रुद्धं तस्माद्द्रवति वाहिनी ॥ ५६
पीतरक्तासितसितास्ताराचन्द्रार्कमण्डिताः ।

C. 8. 3038
B. 8. 60. 63
K. 8. 62. 43

तं नि(M3 वि)सूदय (for the posterior half). — T1 om. line 2. — (L. 2) M वलिनां.]

49 B4.5 om. 49^ab. — ^a) B1.3 D3.4.6.7 सूतपुत्रं; D2 G3 °पुत्र; T2 M द्रोणपुत्रे (for सूत°). Ś K1.2.4 महेष्वास; B1 D2–4.7 °ष्वासं. — After 49^ab, V1 B2.3 repeat 572*; T G ins. 572*. V1 reads 49^cd after 573*. — ^c) B1.4.5 D2.3.7 T1 जवम् (for यत्नम्). — After 49, Dn1 ins. 572*, 573* and cont.:

577* भूतानि चैव सर्वाणि कुरुपाञ्चालसृञ्जयाः ।

while after 49, D3 repeats 572*, followed by 573*, 577* (with the variant पंचाल-) and 574*.

50 K3 om. (hapl.) 50^a–51^b. — ^a) Ś2 कर्णे; D1 क्रुद्धः (for कर्णः). K1 स्वसंरब्धः; T2 तु सं°; G1.2 सुसंक्रुद्धः. — ^b) Some MSS. पंचालान्. — ^c) G1.2 च (for हि). T2 संपश्य (for पश्यामि). — ^e) B2 समुच्छेध्यसि; B3 °स्त्वेत्सति; Da1 Dn1 D1.5.8 °च्छेत्स्य(Da1 °त्स्य-; D8 °स्य)ति; D2–4.7 °पैष्यति; T1 स तु छेत्स्यति (for समुच्छे°). Ś2 B4 पंचालान्. — ^f) Ś2 K4 [अ]मन्ये. B1.4 इति मे धीयते मतिः.

51 K3 om. 51^ab (cf. v. l. 50). — ^a) Ś K2.4 D2 M1 आचक्षे तु प्रियं; V1 °क्षते प्रि°; B1 °क्ष च प्रियां; B2–5 Da1 Dn1 D3.4.7 T1 G1.2 आचचक्षे प्रियं; D1.5 °क्षे च प्रियं; D6 °क्षितुं प्रि°; D8 °क्षेहं प्रि°; T2.3 G3 °क्षे त्वप्रि° (for °क्षे ते प्रि°). Cc cites आचक्षे (as in text). M3 क्षयं (for प्रियं). — ^b) Ś K1.2.4 G1.2 तदेव; B1.4.5 D3.4.7.8 M2.4 तवेदं; T1 तवैवं; M3 तं वेदं (for तदेवं). D8 भरतोत्तमं (for °तर्षभ). — ^c) Da1 D1.3–5 राजासौ कुशली श्रीमान्; Dn1 D8 T1.3 G राजेष कुशली धी(Dn1 °लो धी-; T1 °ली श्री)मान्. — ^d) B1 T2 M धर्मराजो (B1 °ज) (for °पुत्रो).

52 ^a) Da1 D1.5 महेष्वासः (for महाबाहुः). — ^c) D6 वृत्तः. Ś2 K4 D1 T1 संजय सैन्येन. — ^d) Da1 D1.3–5.7 शैनेयेन; D2.6 सात्वतेन; M सत्यकेन (for सात्य°). B2 महात्मना (for च भारत).

53 ^a) K3 V1 B2.3 Da1 D1.5.8 एते वध्यंति; B5 वध्यंति एते; D6 °त एव; T2 असंत एते; M हन्यंत एते. Ca cites वध्यंति. T1.3 G एते युधि विहिंसंते. — ^b) Dn1 D6 T1 G2 कौरवान्; T1 G2 M कुरवो. — T2 M2–4 om. (hapl.) 53^c–54^d. — ^c) D2.6 कौरव्य (for कौन्तेय). Da1 Dn1 D1.5.8 T1.3 G M1 क्रुद्धेन भीमसेनेन. — ^d) Ś2 K1 Da1 D5 पंचालैश्च. T1.3 G M1 महारथैः.

54 T2 M2–4 om. 54 (cf. v. l. 53). — ^b) K2 damaged. B (except B1) Da1 D2.5.6 विमुखी (for °खा). K3 D7 विद्रुता; B3 विक्लवा; B4 D2.6 T1.3 G M1 स्य(T1 स्या)द्रवद्; B5 व्यस्त°; Da1 D1.3–5 विस्त°; Dn1 D8 प्राद्र° (for चाभ°). V1 B1.2 D8 विस्तवद्रणा (D3 °णात्) (for चाभवद्रणात्). B1 रणा; B3 Dn1 D8 G2 रणे (for रणात्). — ^cd) Ś2 K1.4 M1 प्रति(M1 °त्य)धावति; Dn1 विप्रधावंति. K4 निशिताः; V1 विहता; B2.5 Da1 Dn1 D1–5.7 [अ]भिहता; D6 प्रहिताः (for निहता). T1.3 G वेगेन भीमसेनस्य विहिता विविधैः शरैः.

55 ^a) M2.4 विपन्नसस्येन; Ca °सस्येव (as in text). — ^b) K4 समुछिता (sic); B1 °स्थिता; G2 °क्षिता. Da1 D1.5 भीमस्याभिहता शरैः (cf. 54^d). — ^c) Da1 D1.5 कौरवी (for भारती). T1 M3 भारतश्रेष्ठ. — ^d) G1 कृपणदर्शिना; Cc कृपणदर्पणा (sic).

56 ^a) M1 निविन्नं (for निवृत्तं). V1 T2.3 G3 M कौंतेयं; T1 वेगेन. — ^d) T1.2 भारत; T3 G भारती (for वाहिनी). B (except B2) Dn1 D3.4.7.8 M द्रावयंतं (B1 °यंतीं; M1 °थानां; M2–4 °यानं) वरूथिनीं.

57 ^a) Ś2 पीतरक्त. B1.3.4 पीतरक्ताः शि(B4 सि)ताः कृष्णास्; Dn1 °क्तासितशिता; D6 °शिताः श्वेतास्; G1.2

C. 8. 3039
B. 8. 60. 64
K. 8. 62. 43

पताका विप्रकीर्यन्ते छत्राण्येतानि चार्जुन ॥ ५७
सौवर्णा राजताश्चैव तैजसाश्च पृथग्विधाः ।
केतवो विनिपात्यन्ते हस्त्यश्वं विप्रकीर्यते ॥ ५८
रथेभ्यः प्रपतन्त्येते रथिनो विगतासवः ।
नानावर्णैर्हता बाणैः पाञ्चालैरपलायिभिः ॥ ५९
निर्मनुष्यान्गजानश्वान्रथांश्चैव धनंजय ।
समाद्रवन्ति पाञ्चाला धार्तराष्ट्रांस्तरस्विनः ॥ ६०
मृद्नन्ति च नरव्याघ्रा भीमसेनव्यपाश्रयात् ।
बलं परेषां दुर्धर्षं त्यक्त्वा प्राणानरिंदम ॥ ६१
एते नदन्ति पाञ्चाला धमन्त्यपि च वारिजान् ।
अभिद्रवन्ति च रणे निघ्नन्तः सायकैः परान् ॥ ६२
पश्य स्वर्गस्य माहात्म्यं पाञ्चाला हि परंतप ।

वीर(G3 पीन)रक्तासितसितास्. — b) Ś K1.2.4 ततश्च; T3 G ताराश्च (for तारा-). Ś2 K4 चंद्रार्कमंडितः (K4 °ता); K1 चंद्रास्वमंडिताः (sic); Da1 D1.5 °र्कमंजिता; D3 °संनिभाः. — c) Ś2 पातका. K1 Da1 D1.5 विप्रकीर्यंति (K1 °र्यंती; D1 °र्यैति); B4 °र्यंत. — d) Dn1 चैव तु (for चार्जुन).

58 a) Ś2 B3.5 T1 सौवर्णराजताश्च; K4 G1.2 °र्णरजताश्च. T3 G1.3 चैते (for चैव). — b) Ś2 K1 M1 तेजसाश्च; D3 तैजसा च; T3 G ध्वजसंघाः; M2–4 शरैश्चैव (for तैजसाश्च). Cc cites तैजसा(:). K4 [अ]पृथग्विधाः; M पृथग्विधैः. — c) K3 V1 B1.2.4.5 D3.4.6.7 [ऽ]भिनिपा(B1 °प)त्यंते; B3 [ऽ]तिनि°; Da1 D1.5 [ऽ]भिनिपद्यंते; D2 [ऽ]भिनिपतंत्येते (hypermetric); T1 G1.2 हि निपात्यंत; T3 विनिपद्यंते (for °पात्यन्ते). — d) K3.4 B2.3 Da1 D1.3–7 च प्रकीर्यंते; B5 च विशी°; T1 G1 प्रतिकी°; M1–3 प्रवि°. Dn1 हस्त्यश्वाश्च प्रकीर्तिताः.

59 a) K3 रणेभ्यः. S प्रपतंत्यन्ये. — b) Dn1 वै गतासवः; T1 G1.2 M3.4 [ऽ]पि ग°. — c) Ś1 नानावर्णा; Ś2 °वर्णं; K2.4 °वर्णं-; V1 B2 Dn1 D3 S °रूपैर् (for °वर्णैर्). T2.3 G3 महा- (for हता). — d) Ś2 D3.4 पंचालैर्. Da1 D1.5 अपलायितैः.

60 ab) K2 निर्मांनुष्यान्; K3 मनुष्यांश्च. G1.2 M1.2.4 transp. गजान् and रथांश्च. T1 M3 रथान् (for गजान्). M2–4 चापि (for चैव). — c) T1 समाक्रमंते; T2 G1 °प्लुवंते; T3 G2.3 M °प्लवंते. Ś2 K3 B2 D7 पंचाला. — d) V1 B1 D7 धार्तराष्ट्रास्.

61 a) K3 B1.2.4.5 Dn1 D3.4.7.8 विमृद्नंति; B3 निगृह्णंति; Da1 D1.5 विमृद्नंति; D2 मृद्नंति च. Da1 Dn1 D1.5 G1.2 M1 नरव्याघ्र; D2.6 महाराज; T2 नरश्रेष्ठ. — b) K3 B1.4.5 D (except D2.6) भीमसेन(B1 °नं)बलाश्रयात्; V1 °समाश्रयान्; B3 °बलाश्रयाः; T1.3 G °स्य संश्रयात्. — c) S यदेषां (for परेषां). K1 B2 D (except D6.8) दुर्धर्षांस्. — d) K1 अरिंदमः; Da1 D1.5 °दमाः; D3 अपि द्विषां.

62 a) Ś2 K2 नंदंति; B Dn1 D3.4.7 T2 M2–4 नर्दंति; M1 नदति. Ś2 पंचाला; K3 पांचालान्. — b) B Da1 Dn1 D1.3–5.7 T1.3 G M ध्मापयंति च; D6 धमंतश्चापि; T2 ध्मादीयंति च (sic) (for धमन्त्यपि च). D2 धार्तराष्ट्रांस्तरस्विनः. — c) D2.6 T3 G3 परे (for रणे). — d) K3 निघ्नतः; B1.3–5 D3–5 मृद्नंतः B2 निघ्नानाः; Da1 D1.7 मृद्नत (for निघ्नन्तः). K1 परं. D2.6 निघ्नतां (D6 °घ्नानां) निशितैः शरैः.

63 a) B Da1 Dn1 D1–5.7.8 पश्यस्वै(B2 D7.8 °श्यस्वे)षां च (D8 हि) (for पश्य स्वर्गस्य). Cc cites स्वर्गस्य (as in text). D6 धार्तराष्ट्रीं चमूं वीराः. — b) Ś2 D1 पंचाला. V1 [अ]पि; M च (for हि). K3 T2.3 G M परंतपाः; B1.3–5 Da1 D1.3–5.7 पराक्रमात्. B2 T1 पांचालानां परंतपः; Dn1 पांचालानां पराक्रमान्. — c) S विनिघ्नंतो (G2 °ते). — d) T1 G1.2 M विशंत्येते रथान्वि(M1 रथा वि-; M2 परान्वि)भो; T2.3 G3 विशंत्येते रथोत्तमान्. — After 63, N ins.:

578* शस्त्रमाच्छिद्य शत्रूणां सायुधानां निरायुधाः ।
तेनैवैतानमोघास्त्रा निघ्नन्ति च नदन्ति च ।
शिरांस्येतानि पात्यन्ते शत्रूणां बाहवोऽपि च ।
रथनागहया वीरा यशस्याः सर्व एव च ।

[(L. 1) Ś K1.2.4 शस्त्रमुत्सृज्य; Dn1 D8 शस्त्राण्याच्छिद्य. Cc cites आच्छिद्य. Ś1 K2 आयुधानां; Ś2 K1.4 आ(Ś2 सा)युधानि. Da1 D1.5 निरायुधा (D1 °धः). — (L. 2) S K1.2.4 D2.6 शस्त्रै(K4 °रै)र्विना हि; B4 Da1 D1.5 तेनैव तान्; B5 एते चैतान्; D8 तैरेवैतान् (for तेनै°). Ś1 B1 Da1 Dn1 D1.5.8 अमोघास्त्रान्; Ś2 K2.4 D2.6 ह्यमोघास्त्रान् (Ś2 D2.6 °स्त्रा). V1 तैरेव नाम शस्त्रौघैर् (for the prior half). D2.6 निघ्नंति च परस्परं (for the posterior half). — D8 repeats line 3, after 579*. — (L. 3) Ś K1.2.4 Dn1 D8 शिरांस्येषां निपात्यंते; D2.6 योधा (D6 यौधैर्) योधा निपात्यंते (for the prior half). Ś K D8 बा(D8 ब)हवो युधि; Dn1 D8 (second time) आहवे(Dn1 °वो)पि वा; D6 बहुशो युधि (for बाहवोऽपि च). — (L. 4) Ś1 K2.3 V1 Da1 D1.2.8 र(V1 त)था नागा. Ś2 K1.4 रथनागा हया वीरा; B2 °नागान्ह-

धार्तराष्ट्रान्विनिघ्नन्ति क्रुद्धाः सिंहा इव द्विपान् ॥ ६३
सर्वतश्चाभिपन्नैषा धार्तराष्ट्री महाचमूः ।
पाञ्चालैर्मानसादेत्य हंसैर्गङ्गेव वेगितैः ॥ ६४
सुभृशं च पराक्रान्ताः पाञ्चालानां निवारणे ।
कृपकर्णादयो वीरा ऋषभाणामिवर्षभाः ॥ ६५

सुनिमग्नांश्च भीमास्त्रैर्धार्तराष्ट्रान्महारथान् ।
धृष्टद्युम्नमुखा वीरा घ्नन्ति शत्रून्सहस्रशः ।
विषण्णभूयिष्ठरथा धार्तराष्ट्री महाचमूः ॥ ६६
पश्य भीमेन नाराचैश्छिन्ना नागाः पतन्त्यमी ।
वज्रिवज्राहतानीव शिखराणि महीभृताम् ॥ ६७

C. 8. 3053
B. 8. 60. 78
K. 8. 62. 56

यान्वीरा; Dn_1 हयान्नागान्रथांश्चैव (for the prior half). V_1 प्रशंस्याः; B_2 प्रशस्ताः; B_3 सशल्याः; B_4 Da_1 $D_{1.5}$ प्रशस्याः (for यशस्याः). K_3 V_1 $B_{3.4}$ Da_1 $D_{1.5}$ हि; B_1 ते; B_2 ह (for च). Dn_1 व्यश्वसूतान्निपातितान्; $D_{2.6}$ पत्तयो रथिनस्तदा (D_6 °था); D_8 सूताश्च विनिपातिताः (for the posterior half).]

64 ^{a}) K_4 [अ]पिपन्नैषा; D_2 विपन्नेषा (for [अ]भिपन्नैषा). Cc cites अभिपन्न (as in text). — ^{b}) T_2 G_2 धार्तराष्ट्र-. D_2 महाचमूं. — After 64^{ab}, Dn_1 D_8 ins. (D_8 repeating the same after 66):

579* पाञ्चालैर्मागधैश्चैव योधा नीता यमक्षयम् ।

— After the above, D_8 repeats line 3 of 578*.

On the other hand, S (except T_2) ins. after 64^{ab}:

580* त्यक्त्वा प्राणान्महेष्वासैः पाञ्चालैः परिपाल्यते ।

[M_{3-4} °ताप्यते.]

— Dn_1 D_8 T_3 G M om. 64^{cd}. T_2 om. (hapl.) 64^{c}–66^{f}. — ^{c}) $D_{3.4.6.7}$ पंचालैर्. Da_1 $D_{1.5}$ अद्य (for एत्य). — ^{d}) B_5 सिंहैर् (for हंसैर्). Da_1 $D_{1.5}$ गांगेव; D_4 गगन-. $Ś_2$ वेगतैः; V_1 वेगिभिः.

65 T_2 om. 65 (cf. v. l. 64). Dn_1 D_8 read 65^{ab} after 66^{cd}. — ^{a}) K_4 स भृशं. K_2 पराक्रांतः; Dn_1 °क्रांतां. — ^{b}) Some MSS. पंचालानां. $Ś_2$ विवारणे. — ^{c}) D_2 कृतवर्मादयो. Da_1 $D_{1.5}$ वीरान्. — ^{d}) D_1 इवर्षभः. — For 65, S (except T_2) subst.:

581* सुहृदश्च पराक्रान्ताः कृपकर्णादयो विभो ।
निवारणे महेष्वासाः पाञ्चालानां परंतप ।

[(L. 1) M_1 सभृशं च (for सुहृदश्च). T_1 विभोः.]

66 T_2 om. 66 (cf. v. l. 64). — ^{a}) $Ś_2$ सुनिमग्नाश्च; K_4 Dn_1 D_8 संनिमग्ना(D_8 °ग्नां)श्च; V_1 $B_{1.3.4}$ Da_1 $D_{1.3-5.7}$ सुनिर्मग्नां($B_{1.3}$ °र्मग्ना-; D_8 °र्भग्नां)श्च; $D_{2.6}$ °सुभ(D_6 स म)ग्नांश्चापि; $T_{1.3}$ G M_1 अनिवृत्तांश्च; M_{1-4} अभिभग्नाश्च (for सुनिमग्नांश्च). $B_{1.3.5}$ M_1 भीमांस्ते (M_1 °स्ता); T_1 भीतास्ता; T_3 भीतां तां; $G_{1.2}$ भीतांश्च; G_3 भीतांस्तान्; Bom. ed. भीमास्त्रेण सुनिर्भग्नान्. — ^{b}) K_4 Dn_1 M_4 धार्तराष्ट्रा; $M_{2.3}$ °राष्ट्रैः. Dn_1 महारथाः; $T_{1.3}$ M_1 परंतप; M_{2-4} परंतपाः (for महारथान्). — ^{c}) Dn_1 -रथान् (for -मुखा). K_1 वीर; Dn_1 D_7 वीरान्. — ^{d}) M_1 घ्नंत. K_1 शत्रुं. — After 66^{cd}, Dn_1 D_8 read 65^{ab}. — Ś $K_{1.2.4}$ V_1 B Da_1 D_{1-7} ins. after 66^{cd}: Dn_1 D_8 after 65^{ab}:

582* पाञ्चालेष्वभिभूतेषु द्विषद्भिरपभीर्नदन् ।
शत्रुपक्षमवस्कन्द्य शरानस्यति मारुतिः ।

[(L. 1) $Ś_2$ $D_{1.3-5.7}$ पंचालेषु. $Ś_1$ $K_{1.2.4}$ अपि निर्णु(K_1 °र्णो)दन्; V_1 $B_{1.3}$ अपि निर्नं(B_1 °र्मै)दन्; Da_1 $D_{1.3-5.7}$ अपभीर्नु°; D_6 असिभिर्नु°. — (L. 2) Ś $K_{1.2.4}$ V_1 B_2 D_2 शत्रुमध्यम्. Cc cites अवस्कन्द्य (as above). Ś $K_{1.2.4}$ द्विपान्; D_6 स तान् (for शरान्). D_2 आस्यति; D_6 पश्यति.]

On the other hand, $T_{1.3}$ G $M_{1.3.4}$ ins. after 66^{cd}: M_2 after 66:

583* रथाश्च विमुखाः सर्वे निवृत्ते भरतर्षभे ।

[G_2 M_1 रथांश्च. T_1 भरतर्षभ.]

— B_3 om. 66^{e}–67^{b}. — ^{e}) $K_{3.4}$ V_1 B (B_3 om.) D विषण्ण(Dn_1 D_8 विवर्ण-; D_2 निषण्ण)भूयिष्ठतरा; S (T_2 om.) विवर्णमुखभूयिष्ठा (M_1 °ष्ठो). — ^{f}) K_4 महाचमूं; $D_{2.3}$ °चमुः (D_8 °मू). — After 66, D_8 repeats 579*. $K_{3.4}$ V_1 B (except B_3) Da_1 Dn_1 D_{1-7} ins. after 66: D_8 after the repetition of 579*:

584* रथाश्चैते सुवित्रस्ता भीमसेनभयार्दिताः ।

[V_1 B_4 Da_1 रथाश्वेमाः (B_4 °ताः); B_1 °श्चैताः (sic); B_2 °श्चेताः (sic); $D_{1.5}$ °श्वेभोः (sic) (for °श्चैते). K_4 तथा चैतेषु वित्रस्ताः (sic); B_5 रथेमाश्वेषु वित्रस्ता; D_2 रथनागास्सुवि°; D_6 रथा नागास्तु वि° (for the prior half). Da_1 $D_{1.5.3}$ -बलार्दिताः.]

67 B_3 om. 67^{ab} (cf. v. l. 66). — ^{ab}) K_3 भीमस्त्व. K_1 नाराचच्छिन्ननागाः. K_3 V_1 B (B_3 om.) Da_1 D_{1-3} $T_{1.3}$ G M_{2-4} भिन्ना (for छिन्ना). G_2 सेनाः (for नागाः). — For 67^{ab}, Dn_1 subst.:

585* नाना नागा हता बाणैर्भीमेन प्रपतन्त्यमी ।

— ^{c}) B_3 वज्रीवज्रा-; Da_1 Dn_1 $D_{1.3}$ $T_{1.3}$ G $M_{2.3}$ वज्रिवज्र-; D_2 वज्रैवज्रा-; M_4 वज्रिवज्रि-. — ^{d}) V_1 शिखराणां. K_3 V_1 B D $T_{1.3}$ G M_{2-4} धराभृतां (for मही°). — For 67, T_2 M_1 subst.:

586* भीमसेनेन मातङ्गाः प्रापिता यमसादनम् ।
गिरीणां शिखराणीव निपतन्ति नरर्षभ ।

C. 8. 3059
B. 8. 60. 73
K. 8. 62. 57

भीमसेनस्य निर्विद्धा बाणैः संनतपर्वभिः ।
स्वान्यनीकानि मृद्नन्तो द्रवन्त्येते महागजाः ॥ ६८
नाभिजानासि भीमस्य सिंहनादं दुरुत्सहम् ।
नदतोऽर्जुन संग्रामे वीरस्य जितकाशिनः ॥ ६९
एष नैषादिरभ्येति द्विपमुख्येन पाण्डवम् ।
जिघांसुस्तोमरैः क्रुद्धो दण्डपाणिरिवान्तकः ॥ ७०
सतोमरावस्य भुजौ छिन्नौ भीमेन गर्जतः ।
तीक्ष्णैरग्निशिखाप्रख्यैर्नाराचैर्दशभिर्हतः ॥ ७१

हत्वैनं पुनरायाति नागानन्यान्प्रहारिणः ।
पश्य नीलाम्बुदनिभान्महामात्रैरधिष्ठितान् ।
शक्तितोमरसंकाशैर्विनिघ्नन्तं वृकोदरम् ॥ ७२
सप्त सप्त च नागांस्तान्वैजयन्तीश्च सध्वजाः ।
निहत्य निशितैर्बाणैश्छिन्नाः पार्थाग्रजेन ते ।
दशभिर्दशभिश्चैको नाराचैर्निहतो गजः ॥ ७३
न चासौ धार्तराष्ट्राणां श्रूयते निनदस्तथा ।
पुरंदरसमे क्रुद्धे निवृत्ते भरतर्षभे ॥ ७४

---

68 [a]) T2. 3 G3 M भीमसेनेन. K3 निर्भिन्ना. — [c]) K1 (also as in text) द्रवंतो; B2 युज्यंतो; T3 G3 सृद्नंते. — [d]) Ś2 द्रव्यंत्यैते (sic); K1 द्रवंते ते; B5 प्राद्रवंत; Da1 D1. 5 भ्रमंत्येते (for द्रवन्त्येते). T2 M गजोत्तमाः· — After 68, S ins.:

587* एते द्रवन्ति कुरवो भीमसेनभयार्दिताः ।
त्यक्त्वा रथान्गजांश्चैव हयांश्चैव सहस्रशः ।
हस्त्यश्वरथपत्तीनां द्रवतां निस्वनं शृणु ।
भीमसेनस्य निनदं द्रावयाणस्य कौरवान् ।

[(L. 2) T1 गजान्हयांश्; G1. 2 हयान्गजांश्; M गजान्रथांश् (by transp.). T1 रथांश्चापि; G1. 2 रथांश्चैव (for हयांश्चैव). T2 समंततः (for सहस्रशः). — (L. 4) G1. 2 शृणु भीमस्य निनदं (for the prior half). G2 द्रवमाणस्य; M3 द्रावयान्यस्य.]

69 [a]) Ś2 K1. 3. 4 V1 B5 G1 M1 नाभिजानामि (K4 M1 °ति); B1. 4 Da1 Dn1 D1. 3–5. 7. 8 T1 अभि(D8 इत)जानीहि; B3 गजानामिव; D2. 6 T2 अभिजानासि (D6 °सि); M2–4 न हि जानासि. — [b]) K3 V1 B Da1 D1–7 सुदुःसहं; Dn1 D8 मुहुर्मुहुः; S पुनः पुनः (for दुरुत्सहम्). — [c]) B3 नदंतो. S नदतः पांडवेयस्य. — [d]) Ś K1. 2. 4 नदंतं; Da1 Dn1 D1. 5. 8 भैरवं; S संग्रामे (for वीरस्य). Ś1 K1. 2 जितकाशिनं.

70 [a]) D8 अभ्येति (for अभ्येति). Ś K2. 4 एष नैवाभि(K4 °भ्य)तोभ्येति; K1 एष नेवाभितेभ्येति (sic). — [b]) Dn1 पांडव. — [c]) S विसृजंस्तोमरान्क्रुद्धो (M1. 2. 4 °जुभो; M3 °जुभान्). — [d]) T2 M [उ]ग्रदन् (for [अ]न्तकः). D3 व्रजपाणिरिवांतकं.

71 [a]) Ś1 K2 सतोमरार्धस्य भुजौ; S तस्य चैव भुजौ छिन्नौ. — [b]) K4 भिन्नौ (for छिन्नौ). S भीमसेनेन (for छिन्नौ भीमेन). K2 Dn1 M1 गर्जितः; D6. 8 गर्जता. — G1 om. 71[cd]. — [c]) V1 -विषप्रख्यै; B1–4 D2–4. 7 -रवि°; D5 -चय° (for -शिखा°). K3 D8 नागश्चाग्निविष(D8 °शिखा)प्रख्यैर्; B5 Da1 Dn1 D1. 5 नागश्चाग्निरवि(B5 °रिव)प्र°; S (G1 om.) नागश्चार्ककरप्र°. — [d]) Ś2 हताः.

72 [a]) K3 D8 T G2. 3 M2. 4 हंतैते (G2 °ति); B5 Da1 D1. 5 नागाश्च; Dn1 हताश्च; M1. 3 हंत(M3 °ते)ते (for हत्वैनं). K1. 3 B5 Da1 Dn1. D1. 4. 5. 8 T G2. 3 M आयांति. G1 नागाश्चान्ये पुनर्यांति. — [b]) K3 Dn1 D8 S नागा ह्यन्ये; B5 Da1 D1. 5 हता ह्यन्ये (for नागानन्यान्). B5 Da1 Dn1 D1. 5 S प्रमाथिनः; D8 पताकिनः. — [c]) K3 -निभा (for -निभान्). B5 Da1 Dn1 D1. 5. 8 S नीलांजनचयप्रख्या (B5 °ख्यान्; Dn1 °ख्यैर्). — [d]) K3 B5 Da1 Dn1 D1. 5. 8 अधिष्ठिताः (Dn1 °तैः); D6 अवस्थितान् (for अधिष्ठि°). S महामात्रवरास्थिताः. — [e]) K3 V1 B Da1 D1–7 T1 G1. 2 M2–4 °संघातैर्; Dn1 D8 T3 G3 M1 °संपातैर्; T2 °नाराचैर् (for °संकाशैर्). — [f]) K3 Dn1 D8 T G2. 3 M विनिघ्नंतो (M2 °ते); B5 °घ्नंति; G1 निर्विघ्नंतं (for विनि°).

73 [a]) D8 (marg.) सप्तभिर् (for °प्त च). Ś2 K4 नागास्तान्; B5 नागांस्ता; Dn1 नागाः स; D8 नागाश्चा (marg. °गास्ता); T G3 M नागस्था (M4 °स्ता). G1. 2 सप्त सप्त गजा बाणैः. — G1. 2 om. (hapl.) 73[bc]. — [b]) K1 वैजयंतींश्; Dn1 D8 T1. 3 G3 M °यंत्य(M4 °त)श्. — [c]) B5 Da1 Dn1 D1. 5 S (G1. 2 om.) नवत्या (for निहत्य). — [d]) D8 भिन्नाः. K1 पार्थगजेन (for पार्थाग्र°). V1 च (for ते). — [e]) G2 चैके; M3 चैकैर्. — [f]) K1 G1. 2 निहता (K1 °तो) गजाः.

74 [a]) K1 न चास्य (sic); Dn1 D8 महाह्नि (for न चासौ). — [b]) K3 विनदस् (for निन°). — [c]) K1 पुरंदरे समे; K3 °रसम-; K4 B2 Dn1 D8 °रसमः. K3 -क्रुद्धो; B5 Dn1 D6. 8 T1 युद्धे; T2 क्रोधे (for क्रुद्धे). — [d]) Dn1 D8 निवृत्तो. K1. 4 V1 B2–5 Da1 D1–4. 6–8 T1 भरतर्षभ; K3 Dn1 °र्षभः; T2 M वै वृकोदरे (M2. 4 °रं); G1. 2 पांडुनंदने (for भरतर्षभे).

अक्षौहिण्यस्तथा तिस्रो धार्तराष्ट्रस्य संहताः ।
क्रुद्धेन नरसिंहेन भीमसेनेन वारिताः ॥ ७५

संजय उवाच ।

भीमसेनेन तत्कर्म कृतं दृष्ट्वा सुदुष्करम् ।
अर्जुनो व्यधमच्छिष्टानहितान्निशितैः शरैः ॥ ७६
ते वध्यमानाः समरे संशप्तकगणाः प्रभो ।
शक्रस्यातिथितां गत्वा विशोका ह्यभवन्मुदा ॥ ७७
पार्थश्च पुरुषव्याघ्रः शरैः संनतपर्वभिः ।
जघान धार्तराष्ट्रस्य चतुर्विधबलां चमूम् ॥ ७८

C. 8. 3066
B. 8. 60. 92
K. 8. 62. 75

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४३ ॥

---

75 ^{a}) D_1 S (except T_1) अक्षोहिण्य(G_2 °ण्या)स्. K_4 ततस्तिस्रो; $T_{2.3}$ G_3 M तु तिस्रो वै (for तथा तिस्रो). — ^{b}) Da_1 $D_{1.5}$ धार्तराष्ट्रेण. B_5 $T_{1.3}$ G संगताः; Dn_1 D_8 वै रणे (Dn_1 °णाः); T_2 M संगरात्; Ca संहताः (as in text). — V_1 om. 75^{cd}. — ^{cd}) B (except B_5) Da_1 $D_{1.3-5.7}$ transp. नरसिंहेन and भीमसेनेन. Dn_1 धारिताः; D_6 दारिताः; T G पातिताः. — After 75, S ins.:

588* न शक्नुवन्ति वै पार्थ पार्थिवाः समुदीक्षितुम् ।
मध्यंदिनगतं सूर्यं यथा दुर्बलचक्षुषः ।
एते भीमस्य संत्रस्ताः सिंहस्येवेतरे मृगाः ।
शरैः संत्रासिताः संख्ये न लभन्ते सुखं क्वचित् ।

[(L. 1) M_1 नाशक्नुवंति. M पार्थं. $T_{1.3}$ G न हि शक्ताः रणे जेतुं (T_1 भीम) (for the prior half). T_1 युधि वीक्षितुं (for समुदी°). — (L. 2) $T_{1.3}$ G दुर्बलदृष्टयः. — (L. 4) $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ संताडिताः (for °त्रासिताः). T_1 सर्वे; G_2 M संखे. T_3 $G_{1.3}$ लभंते न (by transp.).]

$T_{1.3}$ G cont.:

589* राजानं च महाबाहुं पीडयन्त्यात्तमन्यवः ।
राधेयो बहुभिः सार्धमसौ गच्छति वेगितः ।
वर्जयित्वा तु भीरुं तं पार्श्वतो ह्यानयद्धनुः ।
तं पालयन्महाराजं धार्तराष्ट्रो बलान्वितः ।

[(L. 1) T_1 क्रीडयंत्यर्थमन्यतां (for the posterior half). — (L. 3) T_3 $G_{2.3}$ वर्धयित्वा. T_1 $G_{1.2}$ भीमं (for भीरुं). G_1 पार्श्वयो (sic). T_3 G_3 ह्यानयं; G_2 ह्यहनद्. — (L. 4) T_1 महाबाहुं; G_1 °राजो (for °राजं). T_1 G_2 धार्तराष्ट्रं. T_1 बलान्वितं.]

76 After the ref., S ins.:

590* एतच्छ्रुत्वा महाबाहुर्वासुदेवाद्धनंजयः ।

— ^{ab}) T_2 भीमसेनस्य. T_2 M transp. कर्म and दृष्ट्वा. K_4 कृत्वा (for कृतं). K_3 सुदुःसहं. — ^{c}) $Ś_2$ अर्जुने. $D_{2.6}$ सेनां (for शिष्टान्). — ^{d}) $D_{2.6}$ त्वदीयां; T_1 G_1 इह तान् (for अहितान्). $T_{2.3}$ G_3 M संशप्तकगणान्बहून्.

77 ^{a}) T_2 M हन्यमानाः (for वध्य°). S पार्थेन (for समरे). — ^{b}) Some MSS. संसप्तक°. — After 77^{ab}, K_4 V_1 B Da_1 $D_{1.3-5.7}$ ins.:

591* प्रभग्नाः समरे भीताः दिशो दश महाबलाः ।

— ^{d}) K_3 V_1 B D तदा (for मुदा). — For 77^{cd}, $T_{1.3}$ G subst.:

592* शक्रस्यातिथितां प्राप्ताः समपद्यन्त विज्वराः ।

While T_2 M subst. for 77^{cd}:

593* विशोकाः समपद्यन्त शक्रस्यान्तिकतां गताः ।

S cont.:

594* नारायणांस्तु गोपालान्व्यधमत्पाण्डुनन्दनः ।
उत्तमं वेगमास्थाय चण्डवायुर्घनानिव ।
अन्वकीर्यन्त भीतास्ते तत्र तत्रैव भारत ।
लुलितांश्च ततः शूरानहनत्पुरुषोत्तमः ।

[(L. 2) $T_{1.2}$ M जवम् (for वेगम्). T_2 M महावातो; G_1 पार्थो वायुर् (for चण्डवा°). — (L. 3) M_1 अवकीर्यंत. T_1 $G_{1.2}$ ते भीता (G_1 ते विभीता) ह्यभ्यकीर्यंत (for the prior half). T_1 तत्रैव तत्र (for तत्र तत्रैव). — (L. 4) M लुलिताश्च ततः शूरा वध्यमाना महाहवे.]

78 ^{a}) Dn_1 D_3 S (except T_2) पुनश्च (for पार्थश्च). V_1 Dn_1 $D_{1-5.8}$ T_1 पुरुषव्याघ्र. — ^{d}) K_3 °फलां चमूः (sic); D_2 °महाचमुं; G_1 °बलाश्चमूः. Ca cites चतुर्विध° (as in text).

Colophon. — *Day of Karṇa's Generalship*: $Ś_2$ K_4 द्वितीययुद्धदिवसे. — *Adhy. name*: K_1 अर्जुनसंवादे; Dn_1 श्रीकृष्णवाक्यं; T_1 महायुद्धे युधिष्ठिरकुशलसंवादं; T_1 भीमसेनपराक्रमवर्णनं; M_1 युद्धदर्शनं. — *Adhy. no.* (figures, words or both): $Ś_2$ 44; K_1 45; B_1 60; $B_{2.4}$ 56; B_5 62; Da_1 71; D_1 55; D_6 61; $T_{1.3}$ G M_1 67; T_2 M_{2-4} 66.

C. 8. 3087
B. 8. 61. 1
K. 8. 63. 1

४४

धृतराष्ट्र उवाच ।

निवृत्ते भीमसेने च पाण्डवे च युधिष्ठिरे ।
वध्यमाने बले चापि मामके पाण्डुसृञ्जयैः ॥ १
द्रवमाणे बलौघे च निराक्रन्दे मुहुर्मुहुः ।
किमकुर्वन्त कुरवस्तन्ममाचक्ष्व संजय ॥ २

संजय उवाच ।

दृष्ट्वा भीमं महाबाहुं सूतपुत्रः प्रतापवान् ।
क्रोधरक्तेक्षणो राजन्भीमसेनमुपाद्रवत् ॥ ३
तावकं च बलं दृष्ट्वा भीमसेनात्पराङ्मुखम् ।
यत्नेन महता राजन्पर्यवस्थापयद्बली ॥ ४
व्यवस्थाप्य महाबाहुस्तव पुत्रस्य वाहिनीम् ।
प्रत्युद्ययौ तदा कर्णः पाण्डवान्युद्धदुर्मदान् ॥ ५
प्रत्युद्ययुस्तु राधेयं पाण्डवानां महारथाः ।
धुन्वानाः कार्मुकाण्याजौ विक्षिपन्तश्च सायकान् ॥ ६
भीमसेनः शिनेर्नप्ता शिखण्डी जनमेजयः ।
धृष्टद्युम्नश्च बलवान्सर्वे चापि प्रभद्रकाः ॥ ७
पाञ्चालाश्च नरव्याघ्राः समन्तात्तव वाहिनीम् ।
अभ्यद्रवन्त संक्रुद्धाः समरे जितकाशिनः ॥ ८
तथैव तावका राजन्पाण्डवानामनीकिनीम् ।
अभ्यद्रवन्त त्वरिता जिघांसन्तो महारथाः ॥ ९
रथनागाश्वकलिलं पत्तिध्वजसमाकुलम् ।

44

1 ^{a}) D_{a1} D_5 विवृते (for निवृत्ते). $B_{3.4}$ D_{a1} D_5 तु (for च). K_4 भीमसेनेन (for °सेने च). — ^{b}) B_5 पांडवेये (for °वे च). — ^{c}) K_1 वाध्यमाने (for वध्य°). $D_{2.6}$ चैव (for चापि). — ^{d}) D_1 मामकैः; D_2 °सायकैः (for मामके).

2 ^{a}) K_2 द्रव्यमाने. — ^{b}) $B_{1.2}$ $D_{3.4.7}$ G_1 निरानंदे; $C_{a.c}$ °क्रन्दे (as in text). — After 2^{ab}, $T_{1.3}$ G ins.:

595* अवशेषं न पश्यामि मम सैन्येषु संजय ।
अहो बत दशां प्राप्तो न हि शक्ष्यामि जीवितुम् ।
जयकाङ्क्षी कथं सूत पुत्राणामनिवर्तिनाम् ।
कथं जीवामि निहताञ्श्रुत्वा च मम सैनिकान् ।
बहुनात्र किमुक्तेन दैवं तेषां परायणम् । [5]

— ^{c}) Ś $K_{1.2.4}$ अकुर्वंश्च; K_3 V_1 B D_{n1} $D_{1-4.6-8}$ T_1 अकुर्वंत. T_2 M किमत्र कुरवोकुर्वंस्; T_3 G मामकाः किमकुर्वंत. — ^{d}) K_1 [आ]चक्ष. $K_{1.4}$ संजयः.

3 *After the ref.*, $T_{1.3}$ G ins.:

596* क्षयस्तेषां महाञ्जातो राजन्दुर्मन्त्रिते तव ।

— ^{a}) $T_{1.3}$ G महेष्वासं (for महाबाहुं). — ^{b}) S तव पुत्रः. K_1 सूतपुत्रा प्रभातवान् (sic). — ^{c}) K_2 क्रोधरक्षेक्षणो (sic). S क्रुद्धो (for राजन्). — ^{d}) S अभिद्रवत् (for उपा°). — After 3, $T_{1.3}$ G ins.:

597* तिष्ठ तिष्ठ पृथापुत्र पश्य मेऽद्य पराक्रमम् ।
अद्य त्वां प्रेषयिष्यामि यमस्य सदनं प्रति ।
इत्युक्त्वा प्रययौ तूर्णं यत्र भीमो व्यवस्थितः ।

[(L. 1) T_1 पश्य मे पौरुषं तथा (for the posterior half).]

4 ^{a}) D_1 तु (for च). — ^{b}) K_3 भीमसेन-. — ^{c}) $T_{1.3}$ G कर्णो (for राजन्). — ^{d}) D_3 T_2 M बलं (for बली). $T_{1.3}$ G व्यवस्थापयते बलं.

5 ^{b}) $D_{1.2.5}$ वाहिनी. — ^{c}) V_1 B_5 D_{a1} $D_{1.5}$ अभ्युद्ययौ (for प्रत्यु°). D_3 ततः; S रणे (for तदा). — ^{d}) $T_{1.3}$ G_3 पार्थिवान् (for पाण्डवान्). S (except G_1) युद्धदुर्मदः.

6 ^{a}) B_5 धृष्टद्युम्नस्; K_4 प्रत्युद्ययौस् (sic) (for °युस्). D_{a1} D_{n1} $D_{1.5.6.8}$ S च (for तु). — ^{b}) T_2 पांडवा युद्धदुर्मदाः. — ^{c}) D_{n1} कार्मुकानाजौ; D_3 कार्मुकं राजन्. T G धून्वाना विविधांश्चापान्; M नाना चापानि धून्वाना. — ^{d}) Ś$_2$ विपक्षंतश् (sic) (for विक्षिपन्तश्).

7 ^{a}) Ś$_2$ शिनेर्नांप्ता; K_1 °नप्ता; K_4 °र्नृप्ता. — ^{d}) K_1 सर्व (for सर्वे). D_5 वा (for च).

8 ^{a}) $B_{2.5}$ $D_{3.4.7}$ जिघांसंतो; B_4 D_{a1} $D_{1.5}$ पंचालाश्च; S (except G_1) पांचालानां. $T_{1.2}$ नरव्याघ्र (T_2 °घ्रः). — ^{c}) K_2 अभ्यद्रवतु; K_3 °द्रवंति. S अभ्यद्रवन्सुसंक्रुद्धाः. — D_2 om. (hapl.) 8^{d}–9^{c}.

9 D_2 om. 9^{abc} (cf. v. l. 8). — ^{a}) D_8 तावकान्. — ^{b}) S महाचमूं (M °मूः) (for अनीकिनीम्). — ^{c}) K_2 T_2 M अभ्यद्रवंस्ते (K_2 °वतु); $G_{1.2}$ °द्रवंतस्; T_3 G_3 अभिद्रवंतस्. D_6 संक्रुद्धा; T_2 (*sup. lin.* as in text) तरसा (for त्वरिता). — ^{d}) K_4 जिघांसंतीं; D_5 मंजिघसंतो (sic). D_{n1} T_1 $G_{1.2}$ महारथान्.

10 ^{a}) Ś$_2$ रथध्वजाश्च कलिलं; K_1 ***जाश्च क°; K_4

बभूव पुरुषव्याघ्र सैन्यमद्भुतदर्शनम् ॥ १०
शिखण्डी च ययौ कर्णं धृष्टद्युम्नः सुतं तव ।
दुःशासनं महाराज महत्या सेनया वृतम् ॥ ११
नकुलो वृषसेनं च चित्रसेनं युधिष्ठिरः ।
उलूकं समरे राजन्सहदेवः समभ्ययात् ॥ १२
सात्यकिः शकुनिं चापि भीमसेनश्च कौरवान् ।
अर्जुनं च रणे यत्तं द्रोणपुत्रो महारथः ॥ १३
युधामन्युं महेष्वासं गौतमोऽभ्यपतद्रणे ।
कृतवर्मा च बलवानुत्तमौजसमाद्रवत् ॥ १४
भीमसेनः कुरून्सर्वान्पुत्रांश्च तव मारिष ।
सहानीकान्महाबाहुरेक एवाभ्यवारयत् ॥ १५
शिखण्डी च ततः कर्णं विचरन्तमभीतवत् ।
भीष्महन्ता महाराज वारयामास पत्रिभिः ॥ १६
प्रतिरब्धस्ततः कर्णो रोषात्प्रस्फुरिताधरः ।
शिखण्डिनं त्रिभिर्बाणैर्भ्रुवोर्मध्ये व्यताडयत् ॥ १७
धारयंस्तु स तान्बाणाञ्शिखण्डी बह्वशोभत ।
राजतः पर्वतो यद्वत्त्रिभिः शृङ्गैः समन्वितः ॥ १८
सोऽतिविद्धो महेष्वासः सूतपुत्रेण संयुगे ।
कर्णं विव्याध समरे नवत्या निशितैः शरैः ॥ १९
तस्य कर्णो हयान्हत्वा सारथिं च त्रिभिः शरैः ।

C. 8. 3086
B. 8. 61. 20
K. 8. 63. 24

नरनागाश्च°. Ca cites कलिलं. — [b]) Ś2 पत्तिध्वजः; K4 पतिध्वज-.

11 [a]) V1 B2.5 S (except T1) तु (for च). — [b]) M1 धृष्टद्युम्नं सुतस्तव. — [d]) V1 B Da1 D1.5.6 सेनया वृतः. S महासेनः (T1 भीमसेनः; M2-4 महावीर्यं) समभ्ययात्.

12 K1 om. 12[a]-13[b]. — [a]) M4 नकुलं. B1 M3.4 वृषसेनस्. K3 V1 B Da1 Dn1 D1.2-5.7 S (except T2) तु (for च). — [b]) T2 G1 M1.2.4 चित्रसेनो. B1 T2 G1 M युधिष्ठिरं. — [d]) D6.8 प्रतापवान्; G1 समर्पयत् (for समभ्ययात्).

13 K1 om. 13[ab] (cf. v. l. 12). — [a]) M2-4 सात्यकिं. G1 M2-4 शकुनिश्च. B5 चैव (for चापि). — [b]) V1 B D (except D2) T3 G3 द्रौपदेयाश्च (for भीमसेनश्च). S (except T1) तु (for च). K3 भीमसेनः समभ्ययात्. — [c]) B2 T3 G3 अर्जुनश्च. Da1 D1.5 समरे (for च रणे). V1 B1.3.4 D3.4.7 Ca यत्तो; B2 मत्तो; Dn1 D8 यातं; D2.6 क्रुद्धो; T1.2 G1.2 M यांतं; T3 G3 यातो (for यत्तं). — [d]) B2 T1.3 G2.3 द्रोणपुत्रं. B2 T3 G2.3 महारथं; T2 प्रतापवान् (for महारथः).

14 [a]) Dn1 D8 युधामन्युर्महेष्वासो. — [b]) Ś2 K1.4 B2-4 [ऽ]भ्यद्रवद्; K3 न्यपतद्; D6 ह्यभ्ययाद् (for ऽभ्यपतद्). Dn1 D8 गौतमेनाभ्ययाद्रणे. — [d]) Ś2 उत्तमौजं समाद्रवत्; K1 °मोजं स°; K3 °मौजाः स°. — For 14, S subst.:

598* युधामन्युं कृपो राजन्नुत्तमौजसमाहवे ।
कृतवर्मा महेष्वासः पर्यवारयदाहवे ।

[(L. 1) T1 G1 युधामन्युः. G1.2 कृपं. T2 उत्तमोज°. T3 G उत्तमौ(G1.2 °मो)जास्तु कौरव (G1 °वं; G3 °वः; G3 °वान्) (for the posterior half). — (L. 2) M3.4 महेष्वासं. T3 G संयुगे कृतवर्माणमायांतं पर्यवारयत्.]

15 [b]) D3 transp. च and तव. D6 transp. पुत्रांश्च and तव. K1 मारिषः; D8 S भारत (for मारिष). — T2 om. 15[cd]. — [c]) K1.4 D8 T1 G1.2 M महानीकान् (for सहा°). T1.3 G महाराज; M महेष्वासान् (for महाबाहुर्). — [d]) T1 ह्येक (for एक). K3 V1 B Da1 Dn1 D1.3-5.7.8 न्यवारयत् (for [अ]भ्यवारयत्).

16 [a]) Ś2 V1 B (except B3) D (except D2) S तु (for च). — [b]) K4 व्यचरंतम्. — [c]) K1 भीष्महता (sic).

17 [a]) K1 प्रतिरद्धस्; K3 V1 B D2-4.7. T1 G1.2 प्रतिरुद्धस्; K4 °रुधस् (sic); Dn1 D6.8 °विद्धस्; T3 M निरुद्धस्तु (for प्रतिरब्धस्). G1.2 क्रुद्धो (for कर्णो). T3 G3 निरस्तस्तु ततः क्रुद्धो. — [b]) D8 रोष°. S रोषात्प्रचलकुंडलः — [cd]) T2 M transp. त्रिभिर्बाणैर् and भ्रुवोर्मध्ये. D2 कवचं च (for भ्रुवोर्मध्ये). K3 B D2-7 [अ]भ्यताडयत्; T1.3 G2.3 व्य(G2 ह्य)विध्यत; T2 M अताडयत्; G1 व्यबध्यत (for व्यताडयत्).

18 [a]) K3 धारयंश्च; Da1 D5 वारयंस्तु (for धारयंस्तु). K4 B1.2 शतान्; D3 ततो (for स तान्). K3 D1.5 बाणा (for बाणान्). S धारयन्स शि(T1 °श्चिशि°; T2 M °न्स तु)तान्बाणान्. — [b]) V1 बहुशोभवत् (sic); D1 बहु शोभतः — [c]) D1 महागजो ततो यद्वद् (sic). — [d]) K3 B5 D3 T2 त्रिभिः शृंगैः समंततः; V1 B1-4 Da1 D1.3-5.7 त्रिभिः शृंगैरिवोच्छ्रितैः (B1 °श्रितैः; B2 °च्छ्रितः); Dn1 त्रिभिः पत्रिभिरन्वितः; Bom. ed. त्रिभिः शृंगैरिवोत्थितैः.

19 [d]) D3 सप्तत्या (for नवत्या).

20 D6 om. (hapl.) 20-22. D2 transp. 20[ab] and 20[cd] followed by the repetition of 20[ab]. — [a]) G1 महाहत्वा (sic) (*sup. lin.* °राज) (for हयान्हत्वा). — [c]) D2 निर्ममाथ; Ca उन्म° (as in text). Ś1 K2.4 रथं; K1 om. (for ध्वजं). S क्षिप्रं (for चास्य). — [d]) T1 क्षुरप्रेण

C. 8. 3066
B. 8. 61. 20
K. 8. 63. 24

उन्ममाथ ध्वजं चास्य क्षुरप्रेण महारथः ॥ २०
हताश्वात्तु ततो यानादवप्लुत्य महारथः ।
शक्तिं चिक्षेप कर्णाय संक्रुद्धः शत्रुतापनः ॥ २१
तां छित्त्वा समरे कर्णस्त्रिभिर्भारत सायकैः ।
शिखण्डिनमथाविध्यन्नवभिर्निशितैः शरैः ॥ २२
कर्णचापच्युतान्बाणान्वर्जयंस्तु नरोत्तमः ।
अपयातस्ततस्तूर्णं शिखण्डी जयतां वरः ॥ २३
ततः कर्णो महाराज पाण्डुसैन्यान्यशातयत् ।
तूलराशिं समासाद्य यथा वायुर्महाजवः ॥ २४
धृष्टद्युम्नो महाराज तव पुत्रेण पीडितः ।
दुःशासनं त्रिभिर्बाणैरभ्यविध्यत्स्तनान्तरे ॥ २५
तस्य दुःशासनो बाहुं सव्यं विव्याध मारिष ।
शितेन रुक्मपुङ्खेन भल्लेन नतपर्वणा ॥ २६
धृष्टद्युम्नस्तु निर्विद्धः शरं घोरममर्षणः ।
दुःशासनाय संक्रुद्धः प्रेषयामास भारत ॥ २७
आपतन्तं महावेगं धृष्टद्युम्नसमीरितम् ।
शरैश्चिच्छेद पुत्रस्ते त्रिभिरेव विशां पते ॥ २८
अथापरैः सप्तदशैर्भल्लैः कनकभूषणैः ।
धृष्टद्युम्नं समासाद्य बाह्वोरुरसि चार्दयत् ॥ २९
ततः स पार्षतः क्रुद्धो धनुश्चिच्छेद मारिष ।
क्षुरप्रेण सुतीक्ष्णेन तत उच्चुक्रुशुर्जनाः ॥ ३०
अथान्यद्धनुरादाय पुत्रस्ते भरतर्षभ ।
धृष्टद्युम्नं शरव्रातैः समन्तात्पर्यवारयत् ॥ ३१
तव पुत्रस्य ते दृष्ट्वा विक्रमं तं महात्मनः ।

(for °प्रेण). Ś K1.2.4 महाबलः (for °रथः).

21 D6 om. 21 (cf. v. l. 20). K3 B2 om. (hapl.) 21ab. — a) K2 हताश्वाच्च. Dn1 T1.3 G स हताश्वात्ततो यानाद्. — b) Da1 D5 अवप्रुत्य; Ca °प्लुत्य (as in text). — After 21ab, T1.3 G2.3 M2–4 ins.:

599* संछिन्नकार्मुको राजन्सूतपुत्रेण संयुगे ।

— G1 om. (hapl.) 21c–22d. T1 reads 21c–24b twice.

22 D6 G1 om. 22 (cf. v. l. 20; 21). — a) K4 तं. T2 भित्त्वा (for छित्त्वा).

23 b) G2 विजयंस् (for वर्जयंस्). K4 Dn1 T1 (both times) G2 नरोत्तम (T1 °मं). — c) Ś2 अपायतस्; Da1 अपघातस्; M अपा(M1 °प)यासीत् (for अपयातस्). Ś K1.2.4 तात (for तूर्णं). — d) B1.4.5 D3.4.7 M भृश-विक्षतः; B2 तस्य वीक्षतः; Dn1 भृशविह्वलः; T (T1 both times) G शरविक्ष(G3 °क्षि)तः (for जयतां वरः).

24 a) Ś K1.2.4 महाबाहुः (K1 °हुं) (for °राज). — K1 om. (hapl.) 24b–26a. — b) K3 नाशयत्; B5 T3 G1 M [अ]पातयत्; T1 (both times) [अ]संयुगे (for [अ]शातयत्). B4 T2 पांडुसैन्यान(T2 °सैन्यम)-शातयत्. — d) K3 V1 B2.3 Da1 D1.3–5.7.8 महाबलः. M भृशं वायुर्विवानिव.

25 K1 om. 25 (cf. v. l. 24). — d) K3 B5 Dn1 D2–4.6.7 T1.3 G प्रत्यविध्यत् (for अभ्य°).

26 K1 om. 26a (cf. v. l. 24). — a) G2 राजन् (for बाहुं). — b) T2 सम्यग् (for सव्यं). — c) K3 B4 स तेन; Dn1 D7.8 T1 सितेन (for शितेन). D3 नतपुंखेन (for रुक्म°). — d) K3 V1 B D (except D3) T1 [आ]नतपर्वणा.

27 a) Ś K2.4 तु निर्बद्धः; Dn1 ततो विद्धः; T2.3 G3 तु संक्रुद्धः (for तु निर्विद्धः). — B5 T3 G om. 27bc. — b) B2 अमर्षणं. — c) T1 दुःशासनस्य. K1 संक्रुद्धाः. T2 M2–4 दुःशासनांतकं क्रुद्धः; M1 विश्वासनांतगं क्रुद्धः. — d) B5 सायकः; D2 पार्थिवः; D4 भारतः. Dn1 प्रेषयंस्तनयाय ते; S प्रेषयंत्तनयस्य ते. — After 27, T3 G ins.:

600* आशीविषसमं बाणमाशु मारुतरंहसम् ।

28 a) B4.5 तं पतंतं (for आप°). K4 तु वेगेन; G1.2 महावेगात् (for °वेगं). — b) D1 धृष्टद्युम्नं. K4 धृष्टद्युम्नशः रीरितं (sic). — c) Dn1 शरं (for शरैश्). T2 M बाणं तं (for पुत्रस्ते).

29 a) B3 सप्तशरैर् (for °दशैर्). Ś K1.2.4 अथान्यै-(K1 °न्या) सप्तदशभिर्; S अथापरैः षोडशभिर्. ❀ Co: सप्तदशा संख्या येषां सप्तदशभिरित्यर्थः । ❀ — b) Ś2 बल्लैः (for भल्लैः). K3 B1.3.4 G2 कनकभूषितैः. — d) K3 V1 B D S चार्पयत् (for चार्द°).

30 a) Dn1 तु (for स). S तस्य सेनापतिः क्रुद्धो. — c) K2 स तीक्ष्णेन.

31 a) Ś2 अन्यथा (for अथान्यद्). — b) K3 V1 B D S प्रहसन्निव; K4 भरतर्षभः (for भरतर्षभ). — d) T2 M रुरुधे बली (for पर्यवारयत्).

32 a) D3 तत्र (for तव). T2 M तत्र (M1 °स्य) भारत पुत्रस्य. — b) K3 V1 B Da1 D4.5.7 विक्रमं सु°; Dn1 °मे तं; D2 °मं ते; T2 M °मेण (for °मं तं). — c) K4 व्यसहंत; V1 B D S व्य(D3 T1 वि)स्मयंत (for व्यहसन्त). M योधाः. — d) B5 Dn1 S सिद्धाश्चाप्सरसस्तथा. — After

व्यहसन्त रणे योधाः सिद्धाश्चाप्सरसां गणाः ॥ ३२
ततः प्रववृते युद्धं तावकानां परैः सह ।
घोरं प्राणभृतां काले घोररूपं परंतप ॥ ३३
नकुलं वृषसेनस्तु विद्ध्वा पञ्चभिरायसैः ।
पितुः समीपे तिष्ठन्तं त्रिभिरन्यैरविध्यत ॥ ३४
नकुलस्तु ततः क्रुद्धो वृषसेनं स्मयन्निव ।
नाराचेन सुतीक्ष्णेन विव्याध हृदये दृढम् ॥ ३५
सोऽतिविद्धो बलवता शत्रुणा शत्रुकर्शनः ।
शत्रुं विव्याध विंशत्या स च तं पञ्चभिः शरैः ॥ ३६
ततः शरसहस्रेण तावुभौ पुरुषर्षभौ ।
अन्योन्यमाच्छादयतामथाभज्यत वाहिनी ॥ ३७
दृष्ट्वा तु प्रद्रुतां सेनां धार्तराष्ट्रस्य सूतजः ।
निवारयामास बलादनुपत्य विशां पते ।
निवृत्ते तु ततः कर्णे नकुलः कौरवान्ययौ ॥ ३८
कर्णपुत्रस्तु समरे हित्वा नकुलमेव तु ।
जुगोप चक्रं त्वरितं राधेयस्यैव मारिष ॥ ३९
उलूकस्तु रणे क्रुद्धः सहदेवेन वारितः ।
तस्याश्वांश्चतुरो हत्वा सहदेवः प्रतापवान् ।
सारथिं प्रेषयामास यमस्य सदनं प्रति ॥ ४०
उलूकस्तु ततो यानादवप्लुत्य विशां पते ।

C. 8. 3110
B. 8. 61. 44
K. 8. 64. 12

32; K4 V1 B D (except D8) S ins.:

601* धृष्टद्युम्नं न पश्याम घटमानं महाबलम् ।
दुःशासनेन संरुद्धं सिंहेनेव महागजम् ।
ततः सरथनागाश्वाः पाञ्चालाः पाण्डुपूर्वज ।
सेनापतिं परीप्सन्तो रुरुधुस्तनयं तव ।

[(L. 1) B4.5 Da1 D4.5 T1.3 G त्व(B4 अ-; T3 G च)-पश्याम; Dn1 T2 M तु पश्यामो (for न पश्याम). B4 महारथं; Dn1 D2 महात्मना; M यथावलं (for महा°). — (L. 2) V1 B1.5 D6 S (except M1) संक्रुद्धं (for संरुद्धं). B5 Da1 Dn1 D1.5 S महाद्विपं (for °गजम्). — After line 2, S ins. an addl. colphon. (*Adhy. name:* M1 शिखण्डिपराजयः — *Adhy. no.:* T1.2 M 67; T3 G 68). — Before line 3, S (except T2) ins. संजयः. — (L. 3) D2 न ते (for ततः). T2 तु रथ° (for सरथ°). Some MSS. पंचालाः. K4 पांडुपूर्वजः; V1 B5 Da1 Dn1 D1.2.5 संजयैः सह; S पांडुसंजयाः (for °पूर्वज). — (L. 4) K4 सेनापत्यं शरीप्संतो (sic). M1 युयुधुस् (for रुरुधुस्).]

33 ^{a}) T2 प्रववृधे (for °वृते). — ^{c}) K2 घोरां; K4 घोर-; M घोरे. S घोरप्रदं (for प्राणभृतां). — ^{d}) K3 V1 B D S भीम° (for घोर°). B5 समंततः (for परंतप).

34 ^{a}) S नकुलो. B5 S वृषसेनं. B3 च (for तु). — ^{b}) K3 V1 B1–4 D2–4.6–8 भित्त्वा (for विद्ध्वा). B3 T2 आशुगैः (for आयसैः). — ^{c}) K3.4 V1 B D तिष्ठन्वै (K4 B3 °ष्ठंतं) (for तिष्ठन्तं). — ^{d}) B5 Dn1 T2.3 G3 M त्रिभिर्भूयोभ्य(B5 °र्भूयाप्य-; Dn1 °भूयोप्य-; M1 भूयोत्य)-विध्यत.

35 ^{a}) S (except T3 G3) नकुलं. K1.3 V1 B D (except Dn1) S (except T2) शूरो (for क्रुद्धो). — ^{b}) B2 वृहत्सेनं. V1 B1–4 D2–7 हसन्निव (for स्मय°). — ^{d}) B3 समरे (for हृदये). K3 V1 B D T2 भृशं; M नृप (for दृढम्). T1.3 G हृदये प्रत्यविध्यत.

36 ^{b}) Some MSS. शत्रुकर्षणः; B2.5 D7 °कर्षण; Dn1 T1.3 G M1 °तापनः (for °कर्शनः). — ^{c}) Da1 D1.5 S सप्तत्या (for विंशत्या). — ^{d}) S सूतं चैवास्य सप्तभिः.

37 ^{a}) T1 G1.2 शरसहस्रैस्तु. — ^{b}) B5 पुरुषर्षभ; G1 भरतर्षभौ. — ^{c}) K4 V1 आ(V1 अ)च्छादयेताम्; D1 °दयेत. B5 T1.3 G प्र(B5 आ)च्छादयेताम(T1 G1 °व)-न्योन्यं. — ^{d}) K2.3 B1.4 D7 अथो(K4 °थ)भज्यत; Dn1 ततोभ°; T1 G1.2 तावपश्यत; T3 G3 तदाभज्यत. T2 वाहिनीं; M भारती (M4 by corr. °त) (for वाहिनी).

38 ^{a}) K3 V1 B1–4 Da1 D1.3–7.8 स दृष्ट्वा; S दृष्ट्वा वि- (for दृष्ट्वा तु). D3 प्रहृ(marg. °द्र)तां (for प्रद्रुतां). — ^{b}) T1 तेजसः (for सूतजः). — ^{c}) G2 वारयामास बलवान्. — ^{d}) K3 B1.3.4 D3.4.7 T2 अनुसृत्य; B2.5 अन्व(B5 °नु)मान्य; Da1 D1.5 अनुपद्य; Dn1 द्रवमाणं; D3 द्रवमाणां; T1 G1 अनुपे(G1 °वृ)त्य; G2 उद्पत्य; M अनूत्पत्य (for अनुपत्य). — After 38^{cd}, M ins.:

602* एतस्मिन्नन्तरे कष्टं युद्धमासीद्विशां पते ।

— ^{e}) K4 निवर्तें (for निवृत्ते). B2.5 Dn1 D8 S सैन्ये (for कर्णे). — ^{f}) T2.3 G3 M तु कुरून् (for कौरवान्). — After 38, T G M1 ins.:

603* वृषसेनस्तु पाञ्चालान्पित्रा सार्धं विशां पते ।

39 T1 om. 39–40. — ^{b}) B2 हत्वा; D2 जित्वा (for हित्वा). K3 Dn1 आहवे; B4 D6.8 एव च (for एव तु). S (T1 om.) हित्वा (T2 M1 [*sup. lin.*] भित्त्वा राजन्युधिष्ठिरं. — ^{c}) K3 V1 B D S (T1 om.) त्वरितो. — ^{d}) Ś1 K2.4 T3 G3 [इ]व (for [ए]व). D2.6 राधेयस्य महात्मनः.

40 T1 om. 40 (cf. v. l. 39). — ^{b}) T2.3 G मारिष (for वारितः). — After 40^{ab}, T2.3 G ins.:

604* निवारितः शरशतैः क्रुद्धेन रणमूर्धनि ।

— ^{c}) D5 हित्वा (for हत्वा). — Dn1 om. (hapl.) 40^{c}–43^{b}.

41 Dn1 om. 41 (cf. v. l. 40). — ^{ab}) Ś2 अवप्लुति-

C. 8. 2110
B. 8. 61. 44
K. 8. 64. 12

त्रिगर्तानां बलं पूर्णं जगाम पितृनन्दनः ॥ ४१
सात्यकिः शकुनिं विद्ध्वा विंशत्या निशितैः शरैः ।
ध्वजं चिच्छेद भल्लेन सौबलस्य हसन्निव ॥ ४२
सौबलस्तस्य समरे क्रुद्धो राजन्प्रतापवान् ।
विदार्य कवचं भूयो ध्वजं चिच्छेद काञ्चनम् ॥ ४३
अथैनं निशितैर्बाणैः सात्यकिः प्रत्यविध्यत ।
सारथिं च महाराज त्रिभिरेव समार्दयत् ।
अथास्य वाहांस्त्वरितः शरैर्निन्ये यमक्षयम् ॥ ४४
ततोऽवप्लुत्य सहसा शकुनिर्भरतर्षभ ।
आरुरोह रथं तूर्णमुलूकस्य महारथः ।
अपोवाहाथ शीघ्रं स शैनेयाद्युद्धशालिनः ॥ ४५
सात्यकिस्तु रणे राजंस्तावकानामनीकिनीम् ।
अभिदुद्राव वेगेन ततोऽनीकमभिद्यत ॥ ४६
शैनेयशरनुन्नं तु ततः सैन्यं विशां पते ।
भेजे दश दिशस्तूर्णं न्यपतच्च गतासुवत् ॥ ४७
भीमसेनं तव सुतो वारयामास संयुगे ।
तं तु भीमो मुहूर्तेन व्यश्वसूतरथध्वजम् ।
चक्रे लोकेश्वरं तत्र तेनातुष्यन्त चारणाः ॥ ४८
ततोऽपायान्नृपस्तत्र भीमसेनस्य गोचरात् ।
कुरुसैन्यं ततः सर्वं भीमसेनमुपाद्रवत् ।

D_2 transp. ततो यानात् and अवप्लुत्य. — After 41^{ab} $T_{1.3}$ G ins.:

605* अपयातस्ततस्तूर्णमुलूको रणमूर्धनि ।

— ^{c}) K_3 V_1 $B_{1.3}$ $D_{2-4.6.8}$ S तूर्णं (for पूर्णं). — ^{d}) B_3 जगाम पितुरंतिकं. — B_5 D_{a1} $D_{1.5}$ subst. for 41^{cd}; K_4 ins. after 41: B_4 after 41^{ab}:

606* रथमन्यं समास्थाय जगाम पितुरन्तिकम् ।

42 D_{n1} om. 42 (cf. v. l. 40). — ^{a}) D_5 शकुनिर्. — ^{c}) $Ś_2$ K_2 बल्लेन.

43 D_{n1} om. 43^{ab} (cf. v. l. 40). — ^{b}) V_1 B_2 $D_{3.4.7}$ राजा (for राजन्). D_2 विशां पते (for प्रतापवान्). — After 43^{ab}, G_2 ins.:

607* सारथिं प्रेषयामास यमस्य सदनं प्रति ।

— ^{c}) B_5 D_{n1} S वीरो; D_6 भूमौ (for भूयो).

44 ^{a}) B_1 $D_{2-4.6.7}$ तथैनं; T_1 अथैकं (for अथैनं). — ^{b}) K_3 सात्यकिं. T_1 समविध्यत; G_3 प्रत्यपद्यत (for °विध्यत). — ^{d}) $Ś_2$ K_1 D_3 समर्दयत्; K_3 V_1 B D_{a1} D_{n1} $D_{1-3.7}$ S सम(B D_{a1} $D_{1.3}$ °मा)र्पयत्; D_4 समार्पयन्; D_5 °प्येयेत् (sic) (for °र्दयत्). D_6 शरैर्निन्ये यमक्षयं (= 44^{f}). — ^{e}) G_2 त्वरितं. — ^{f}) K_3 चरेन; $G_{1.2}$ पुनर् (for शरैर्).

45 ^{d}) K_1 B_3 $D_{2-4.7}$ S महात्मनः; K_4 °रथ (°रथः). — ^{e}) K_3 च (for [अ]थ). K_3 D_3 तं शीघ्रं; D_{a1} $D_{1.5}$ तूर्णं स (for शीघ्रं स). B_5 अपोवाह ततस्तूर्णं; D_{n1} D_2 °वाह रथं तूर्णं (D_2 शीघ्रं). — ^{f}) B_5 D_{a1} D_{n1} $D_{1.5}$ शैनेयशरपीडितं (B_3 D_{n1} °तः). — For 45^{ef}, S subst.:

608* अपोवाह रथस्थं तं सात्यकस्याजिसागरात् ।

[$M_{1.3}$ रथं तस्य (for रथस्थं तं). T_2 सात्यकिश्च. $G_{1.2}$ सात्यकस्याथ (G_2 °कः साजि) संगरात्; M सत्यकस्यातिसंगरात्.]

46 ^{a}) S शैनेयस् (for सात्यकिस्). T G M_1 ततो (for रणे). B_2 (marg. as in text) जेतुं (for राजंस्). — ^{d}) D_6 सैन्यान् (for ऽनीकम्). V_1 $B_{1.3-5}$ D_{a1} $D_{1-5.7.8}$ S अभज्यत; B_2 अभक्षयत् (for अभिद्यत).

47 ^{a}) K_3 °नुन्नंत (sic); V_1 B_{1-4} D_{a1} $D_{1.3-5.7}$ °संछन्नं; D_2 °संन्ननं (sic); D_6 °संनुनं (for °नुन्नं तु). — ^{b}) K_3 भूत; V_1 B D_{a1} D_{n1} $D_{1.3-5.7}$ S तव (for ततः). — ^{c}) $K_{1.3}$ दश दिशं (for दश दिशस्). D_1 तूर्णें (for तूर्णं). — ^{d}) D_{n1} न्यपतंश्च; $T_{2.3}$ G_5 अपतच्च (for न्यप°). D_{n1} गतासवः; $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ गतासु वै; Cc गतासुवत् (as in text).

48 ^{e}) B_2 ततो (for तं तु). — ^{f}) $D_{1.2}$ तेनातुष्यत (D_2 °ष्यंति); T_2 तं नासृष्यंत; $G_{1.2}$ तेन तुष्यंति; M तेनातुष्यंस्तु. V_1 B (except B_3) D_{a1} $D_{1.3-5.7}$ वै जनाः; D_3 चारिणः; S क्षत्रियाः (for चारणाः). — After 48, D_6 ins.:

609* शत्रुणा विजितं ज्ञात्वा भयात्सुपुरुषर्षभ ।

49 ^{a}) D_{a1} $D_{1.5}$ M_{2-4} ततोपयात्; D_{n1} ततः प्रायान् (for ततोऽपायान्). D_{n1} नरपतिर्; D_2 त्वरितो*; S (except G_1) नृपस्त(T_2 द्रुतं त)स्माद्; G_1 नृपस्त्वासाद् (for °स्तत्र). D_6 ततोपायानस्त्वरितो (sic). — ^{b}) D_{n1} $T_{1.3}$ G भीमसेनशरार्दितः (T_3 G_3 °ताः); T_2 M °भयार्दितः. Ca cites गोचरात् (as in text). — D_2 om. 49^{cd}. — ^{e}) D_6 तु तत् (for ततः). — ^{e}) Ś $K_{1.2}$ तत्रावापो; K_4 तत्र नाशो; V_1 B D_{a1} D_{n1} D_{1-7} तत्र नादो; D_8 $G_{1.2}$ तत्रारावो (for तत्र रावो). — Ś $K_{1.2}$ om. (hapl.) 49^{f}–51^{a}. — ^{f}) $K_{3.4}$ V_1 B D T G भीमसेनं (G_1 °मेव).

तत्र रावो महानासीद्भीममेकं जिघांसताम् ॥ ४९
युधामन्युः कृपं विद्ध्वा धनुरस्याशु चिच्छिदे ।
अथान्यद्धनुरादाय कृपः शस्त्रभृतां वरः ॥ ५०
युधामन्योर्ध्वजं सूतं छत्रं चापातयत्क्षितौ ।
ततोऽपायाद्रथेनैव युधामन्युर्महारथः ॥ ५१
उत्तमौजास्तु हार्दिक्यं शरैर्भीमपराक्रमम् ।
छादयामास सहसा मेघो वृष्ट्या यथाचलम् ॥ ५२

तद्युद्धं सुमहच्चासीद्घोररूपं परंतप ।
यादृशं न मया युद्धं दृष्टपूर्वं विशां पते ॥ ५३
कृतवर्मा ततो राजन्नुत्तमौजसमाहवे ।
हृदि विव्याध स तदा रथोपस्थ उपाविशत् ॥ ५४
सारथिस्तमपोवाह रथेन रथिनां वरम् ।
ततस्तु सत्वरं राजन्पाण्डुसैन्यमुपाद्रवत् ॥ ५५

C. 8. 3126
B. 8. 61. 60
K. 8. 64. 28

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥

Ś2 भीममापतयत्क्षितौ; K1 भीमसापातलं क्षितौ (sic); D6 T1 भीमसेनजिघांसया.

50 Ś1 K1.2 om. 50 (cf. v. l. 49). — ^{ab}) K3 धनुरश्वांश्च वाजिनः (for ^{b}). D2.6 युधामन्युश्च विक्रांतः कृपस्य धनुराच्छिनत्. — ^{c}) K4 अथान्यधनुरादाय.

51 Ś1 K1.2 om. 51^{a} (cf. v. l. 49). — ^{ab}) T2 धनुः (for ध्वजं). Da1 D1.5 transp. सूतं and छत्रं. V1 तत्र (for छत्रं). K4 D6 चापातयन्. T2 किल (for क्षितौ). — ^{c}) V1 M1.2.4 ततोपयाद्; B5 °पायद्; Dn1 ततः प्रायाद्; T1.3 G ततो ययौ. Dn1 [आ]शु (for [ए]व). — ^{d}) K1 युधामन्युं. T2 महाबलः (for महारथः).

52 ^{a}) T2 G1.2 उत्तमोजास्. K3 V1 B1.2.4.5 Dn1 D2–4.6.7 च (for तु). S वार्ष्णेयं (for हार्दिक्यं). — ^{b}) K2 lacuna for शरैः. B3.4 Da1 D1 अभीद् (D1 °दू) (for भीम-). D2 भीमसेनपराक्रमः; S कृतवर्माणमाहवे. — ^{c}) D2.6 T2.3 G समरे (for सहसा). — ^{d}) K5 V1 B1–4 D4.6–8 S मेघो वृष्ट्येव पर्वतं; B5 Da1 D1.2.5 वृष्ट्या मेघ (D2 मेघो वृष्ट्या) इवाचलं.

53 B2 om. 53^{a}–54^{b}. — ^{a}) K3 B5 तद्युद्धं सुमहानासीद्; V1 B1.3.4 D3.4.6.7 °द्धमासीत्सुमहद्; D2.6 T1 °द्धमभवद्राजन् (T1 °त्तत्र). — ^{b}) K3.4 परंतपः; Dn1 D8 विशां पते; D2.6 भयावहं; M3 परं त्वया (for परंतप). — ^{c}) Ś K1.2.4 पूर्वं (K1 °र्वं-); Dn1 D8 राजन्; D2.6 दृष्टं (for युद्धं). — ^{d}) Ś2 दृष्टा; D2.6 युद्धं (for दृष्ट-). Dn1 D8 न च श्रुतं (for विशां पते).

54 B2 om. 54^{ab} (cf. v. l. 53). — ^{c}) M3–4 प्रति- (for हृदि). K3 V1 B D S सहसा (Dn1 °मरे) (for स तदा). — ^{d}) B1.3.4 Da1 D1.5.6.8 M स रथोपस्थ आ(M1 °स्थमा)विशत्; B2 स रथोपस्थमुपाविशत् (hypermetric); B5 रथोपस्थमाविशत् (submetric).

55 ^{a}) S तं सारथिर(T2 M °स्त्व)पोवाह. — ^{b}) Ś2 रथिनं. Ś1 K2 V1 M4 वरः. — ^{c}) Dn1 सात्वरो; D8 S सात्वतो (for सत्वरं). K4 कृतवर्मा ततो राजन्. — ^{d}) T1.3 G अभिद्रवत् (for उपा°). — For 55^{cd}, K3 V1 B Da1 D1.3–7 subst.:

610* कुरुसैन्यं ततः सर्वं भीमसेनमुपाद्रवत् ।

K4 ins. after 55; V1 B Da1 D1.3–7 ins. after 610*; Dn1 after 613*; D8 after 612* two passages given in App. I (No. 17 and No. 18). Dn1 D8 ins. after 55: S after the colophon:

611* युधिष्ठिरश्चित्रसेनं शरवर्षैरवाकिरत् ।
चित्रसेनोऽपि कौन्तेयं संक्रुद्धः समवारयत् ।
मुहूर्ताद्विमुखीकृत्य चित्रसेनं स धर्मराट् ।
तावकं सैन्यमभ्यघ्नत्समन्तान्निशितैः शरैः ।

[Before line 1, S (except T2) ins. संजयः. — (L. 1) T1 युधिष्ठिरं. D8 अवाकिरन्. — (L. 2) D8 संक्रुद्धं. — (L. 3) D8 मद्रराट् (for धर्म°). — (L. 4) Dn1 D8 अभ्यघ्नन्.]

Dn1 D8 cont.:

612* तस्मिन्प्रवृत्ते तुमुले नरवीरजनक्षये ।
दुर्योधनः क्रोधमुपेत्य तीव्रं
क्रोधाग्निनासौ परिदह्यमानः ।
अन्यं रथं समुपेत्याशु चैव
भीमं प्रविव्याध सुचित्रपुङ्खैः । [5]
दुःशासनोऽथापि च चित्रसेनो
दुर्द्यूतसेवी कितवः सौबलश्च ।

[(L. 1) Dn1 वरनागनरक्षये. — (L. 3) D8 [अ]थ (for [अ]सौ). Dn1 परिदह्यमाना. — (L. 4) D8 समुपेत्यासु (sic). — (L. 5) D8 स- (for सु-). — (L. 6) Dn1 [ऽ]थ (for ऽथ). Dn1 om. च. — (L. 7) Dn1 -देवी (for -सेवी).]

Dn1 cont.:

613* गजानीकैः सर्वतो भीमसेनं
तथाभ्यर्दितं सहसाभ्यधावत् ।

On the other hand, S cont. after 611*:

614* तावकाश्च महाबाहो दुर्योधनपुरोगमाः ।
[T1 तावकानां; T3 G °का हि.]

४५

C. 8. 3215
B. 8. 64. 1
K. 8. 67. 1

संजय उवाच ।
द्रौणिस्तु रथवंशेन महता परिवारितः ।
आपतत्सहसा राजन्यत्र राजा व्यवस्थितः ॥ १
तमापतन्तं सहसा शूरः शौरिसहायवान् ।
दधार सहसा पार्थो वेलेव मकरालयम् ॥ २
ततः क्रुद्धो महाराज द्रोणपुत्रः प्रतापवान् ।
अर्जुनं वासुदेवं च छादयामास पत्रिभिः ॥ ३
अवच्छन्नौ ततः कृष्णौ दृष्ट्वा तत्र महारथाः ।
विस्मयं परमं गत्वा प्रैक्षन्त कुरवस्तदा ॥ ४
अर्जुनस्तु ततो दिव्यमस्त्रं चक्रे हसन्निव ।
तदस्त्रं ब्राह्मणो युद्धे वारयामास भारत ॥ ५
यद्यद्धि व्याक्षिपद्युद्धे पाण्डवोऽस्त्रं जिघांसया ।
तत्तदस्त्रं महेष्वासो द्रोणपुत्रो व्यशातयत् ॥ ६
अस्त्रयुद्धे ततो राजन्वर्तमाने भयावहे ।
अपश्याम रणे द्रौणिं व्यात्ताननमिवान्तकम् ॥ ७
स दिशो विदिशश्चैव छादयित्वा विजिह्मगैः ।
वासुदेवं त्रिभिर्बाणैरविध्यद्दक्षिणे भुजे ॥ ८
ततोऽर्जुनो हयान्हत्वा सर्वांस्तस्य महात्मनः ।

$T_{1.2}$ $G_{1.2}$ M ins. after 614*; T_3 G_3 after 615* a passage given in App. I (No. 18). T_3 G_3 cont. after 614*:

615* युधिष्ठिरं जिघृक्षन्तः सर्वसैन्यमवाक्षिपन्।

Colophon. — *Day of Karṇa's Generalship*: $Ś_2$ K_4 द्वितीययुद्धदिवसे. — *Adhy. name:* Dn_1 भीमसेनयुद्धं; T_2 द्वंद्वयुद्धं; M_1 उलूकशकुनिदुर्योधनयुधामन्यूत्तमौजापराजयं. — *Adhy. no.* (figures, words or both): $Ś_2$ 45; K_1 46; $B_{1.3}$ 61; B_2 52; B_4 60; B_5 63; Da_1 72; D_1 56; D_4 42; D_6 62; $T_{1.3}$ G 69; T_2 M 68.

45

1 b) K_1 D_1 परिवारिता (D_1 °ताः); G_2 पर्यवस्थितः. — c) K_1 आपतं; K_3 V_1 B_{2-4} Da_1 $D_{1.4.5.7}$ $T_{1.2}$ G_2 $M_{1.3}$ अपतत्; D_2 आपतस् (for °तत्). Dn_1 T_1 G_2 सहसा तत्र; $D_{2.6}$ तु (D_6 स) महाराज (for सहसा राजन्). — d) K_3 V_1 B D (except D_6) S पार्थो (for राजा).

2 b) D_3 द्रौणिं (for शूरः). $T_{1.3}$ शौरिः (for शौरि-). G_2 शूरो द्रौणिं महाबलः. — c) K_3 D_3 S समरे (for सहसा). — d) M_2 (also as in text).$_4$ मकरालयः.

3 b) T_1 महाबलः; T_3 G महायशाः (for प्रतापवान्). — d) T_3 G_3 वारयामास; G_2 पार° (for छाद°). K_3 V_1 B D S सायकैः (for पत्रिभिः).

4 a) D_4 T_1 अवच्छिन्नौ; G_2 आच्छन्नौ तु. — b) Dn_1 T G महारथौ. — d) K_1 प्रेक्षेत; K_4 B_2 D_7 प्रेक्षंत; V_1 प्रैक्ष्यंत; Da_1 $D_{1.5}$ प्रैक्ष तद् (sic); Dn_1 M_1 प्रेक्षतः; $T_{1.3}$ G M_{2-4} प्रेक्षते (for प्रैक्षन्त). B (except B_1) तथा (for तदा).

5 a) B_5 Da_1 $D_{1.5}$ प्रादुर् (for दिव्यम्). ⚹ C_a: चक्रे चिक्षेप । C_o: प्रादुश्चक्र इत्यन्वयः। ⚹ — c) $Ś_2$ ब्राह्मणे. B_5 क्रुद्धो (for युद्धे). D_7 तदस्त्रं वारयामास. — d) Dn_1 संयुगे; D_2 पार्थिव; T $G_{2.3}$ M_{2-4} मारिष (for भारत). D_7 ब्राह्मणो युधि भारत.

6 a) D_3 यद्यच्च; M_1 यद्यपि (for यद्यद्धि). V_1 हि विक्षिपद्; B_4 हि व्याक्षिपन्; $T_{1.3}$ G विक्षिपते (for हि व्याक्षिपद्). — b) S फल्गुनो (for पाण्डवो). V_1 T_3 G_1 [ऽ]स्त्र-; D_3 [ऽ]स्त्र (for ऽस्त्रं). — c) K_3 अस्त्रं स; Da_1 Dn_1 $D_{1.5}$ S तदस्त्रैर्. — d) $Ś_2$ द्रोणपुत्रे. K_2 [ऽ]धंशातयत् (sic); K_3 Dn_1 व्यनाश°; B_1 व्यपात°; S ज(G_1 जि)घान ह (for व्यशातयत्).

7 a) S महाराज (for ततो राजन्). — b) $B_{1.2.4}$ Dn_1 $D_{3.4.7}$ महाभये; B_5 भयानके; G_1 °महे (for °वहे). — c) Dn_1 M_1 अपश्यामस् (M_1 °मि). B_3 तदा; B_4 Dn_1 ततो (for रणे). K_3 कर्णं (for द्रौणिं). — d) K_3 द्रौणिं व्यात्तम्; T_2 व्याघ्राननम् (for व्यात्ता°).

8 a) Dn_1 स दिश-; T_1 प्रदिशः (for स दिशो). K_1 विदिशैश्च; V_1 B D S प्रदिशश्च (for विदि°). K_3 स दिशश्चैव सर्वाणि. — b) G_1 छंदयित्वा. K_3 V_1 B D $T_{1.3}$ $G_{1.3}$ M_1 ह्यजिह्मगैः; T_2 स्वजि°; G_2 M_{2-4} [अ]प्यजि° (for विजि°). C_a cites अजिह्मगैः. — c) G_2 वासुदेवस्. — d) G_2 अपीडयद् (for अविध्यद्).

9 a) B_5 अर्जुनस्तु (for ततोऽर्जुनो). B_1 Dn_1 S रथान् (for हयान्). S सर्वान् (for हत्वा). — b) S हत्वा (for सर्वांस्). $B_{1.3}$ Dn_1 S पदानुगान् (for महात्मनः). — c) $T_{1.3}$ G स चकार महीं घोरां. — d) D_2 लोहितौघ- (for शोणितौघ-). $Ś_2$ -तरंगिणं; D_3 °गिणी; T_2 M_{2-4} -परिप्लुतां. — After 9, K_4 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1-5.7}$ ins.:

616* सर्वलोकवहां रौद्रां परलोकवहां नदीम्।

[V_1 B_5 Da_1 $D_{1.5}$ सर्वप्राणिवहां; $B_{1.3.4}$ °प्राणिहरां. B_4

चकार समरे भूमिं शोणितौघतरङ्गिणीम् ॥ ९
निहता रथिनः पेतुः पार्थचापच्युतैः शरैः ।
हयाश्च पर्यधावन्त मुक्तयोक्त्रास्ततस्ततः ॥ १०
तद्दृष्ट्वा कर्म पार्थस्य द्रौणिराहवशोभिनः ।
अवाकिरद्रणे कृष्णं समन्तान्निशितैः शरैः ॥ ११
ततोऽर्जुनं महाराज द्रौणिरायम्य पत्रिणा ।
वक्षोदेशे समासाद्य ताडयामास संयुगे ॥ १२
सोऽतिविद्धो रणे तेन द्रोणपुत्रेण भारत ।
आदत्त परिघं घोरं द्रौणेश्चैनमवाक्षिपत् ॥ १३
तमापतन्तं परिघं कार्तस्वरविभूषितम् ।
द्रौणिश्चिच्छेद सहसा तत उच्चुक्रुशुर्जनाः ॥ १४
सोऽनेकधापतद्भूमौ भारद्वाजस्य सायकैः ।

C. 8. 3236
B. 8. 64. 22
K. 8. 67. 22

रौद्रीं (for रौद्रां). V1 परलोकवहन्नदीं; B3 °मयां नदी; B5 °प्रवाहिनीं; Dn1 °वहा नदी (for the posterior half).]
K4 V1 B Dn1 D2-4.7 cont.:

617* सरथान्नथिनः सर्वान्पार्थचापच्युतैः शरैः।
द्रौणेरपहतान्संख्ये ददृशुः स च तां तथा।
प्रावर्तयन्महाघोरां नदीं परवहां तथा।
तयोस्तु व्याकुले युद्धे द्रौणेः पार्थस्य दारुणे।
अमर्यादं योधयन्तः पर्यधावन्नितस्ततः। [5]
रथैर्हताश्वसूतैश्च हतारोहैश्च वाजिभिः।
द्विरदैश्च हतारोहैर्महामात्रैर्हतद्विपैः।
पार्थेन समरे राजन्कृतो घोरो जनक्षयः।

[B5 om. lines 1-6. — (L. 2) B5 सर्वे (for संख्ये). K4 तान्नथान्; B2.5 तांस्तथा; B4 तस्तदा. — (L. 3) V1 परिवहां; Dn1 परवहं (for °वहां). V1 तदा. — (L. 4) Dn1 ततस्तु (for तयोस्तु). — (L. 5) V1 B2 योधजनः (for °यन्तः). V1 पर्यधावदितस्ततः; Dn1 D3.4.7 °धावंत (D4 °वन्न) पृष्ठतः (for the posterior half). — (L. 6) K4 हत्वाश्च (for हताश्च-).]

10 K3 B1.4 D4 om. 10. V1 D2 om. 10^{ab}. — ^{a}) Ś K2 न रथा; D6 S सरथा (for निहता). K1 प्रापत सारथिं तस्य. — ^{b}) Ś1 चासच्युतैः; K1 चापङ्यतै (sic). — ^{c}) Ś K2.4 हयास्तु; T1.2 हयांश्च. T1 G2 परिधावंते (G2 °तो); M4 पर्वधावंत (for पर्य°). — ^{d}) V1 छिन्न° (for मुक्त°). D6 इतस्ततः.

11 ^{a}) K4 D1 T2 G1 M1 तं (T2 स) दृष्ट्वा. B1 G1 कर्ण (for कर्म). — ^{b}) B3 आहवदुर्मदः; D2.6 °कर्कशः; D3 °शोभितः. — After 11^{ab}, K4 V1 B Dn1 D2-4.7 ins.:

618* अर्जुनं जयतां श्रेष्ठं त्वरितोऽभ्येत्य वीर्यवान्।
विधुन्वानो महच्चापं कार्तस्वरविभूषितम्।

[(L. 1) K4 त्वरितं (for जयतां). D2.3 श्रेष्ठ. — (L. 2) V1 महाचापं.]

— K3 om. 11^{cd}. — ^{c}) K1 रणे कर्ण; V1 B5 Dn1 D3.4.7 ततो द्रौणिः; B1-4 D1.5 T2.3 G1.3 M रणे कृष्णौ (B1 °ष्णः); T1 G2 असेयात्मा (for रणे कृष्णं). — ^{d}) T1 G2 समंतादच्युतार्जुनौ.

12 B5 om. 12^{ab}. V1 reads 12^{ab} on marg. — ^{a}) V1 B2 Dn1 D3.4.6.7 भूयो (for ततो). S [ऽ]र्जुनो. T2.3 G1.3 रणे राजन् (for महाराज). — ^{b}) S द्रौणिम्. G2 om. (hapl.) from रायस्य up to द्रौणे (in 13^{d}). K1.2 B1 आयस्य; T3 G3 आगम्य; G1 आनम्य (for आयम्य). V1 यंत्रिणा; B1.3.4 Da1 D1.5 कार्मुकं; Dn1 पत्रिणः. — ^{c}) Ś2 वक्षो देशे; K1 T1 M1 वक्षोदेशं; B1.4.5 प(B1 क)क्षदेशे. V1 B1.3-5 Da1 D1.5 पृषत्के(B1 °शत्के-; B5 °छके)न; B2 Dn1 D3.4.7 भृशं पार्थं; M1 समागम्य (for °साद्य). D2.6 वक्षःप्र(D2 प्रा)देशमासाद्य. — ^{d}) V1 B Da1 Dn1 D1.3.5.7 निर्दयं (for संयुगे).

13 G2 om. up to द्रौणे (in 13^{d}) (cf. v. l. 12). — ^{b}) Ś2 द्रोणिपुत्रेण. S (G2 om.) द्रोणपुत्रः प्रतापवान्. — After 13^{ab}, K1 (om. lines 1-2).4 V1 B Da1 Dn1 D1.3-5.7 ins.:

619* गाण्डीवधन्वा प्रसभं शरवर्षैरुदारधीः।
संछाद्य समरे द्रौणिं चिच्छेदास्य च कार्मुकम्।
स छिन्नधन्वा परिघं वज्रस्पर्शसमं युधि।

— ^{c}) D6 damaged. K3 आदाय (for आदत्त). — ^{d}) Ś2 द्रौणश्चैनं (sic); K3 द्रौणेश्चैव; K4 D3 T1.3 G1.3 द्रौणिश्चैनं; T2 M पार्थायैनं (for द्रौणेश्चैनं). K4 S अथाक्षिपत्; D6 अपा° (for अवा°). — For 13^{cd}, V1 B Da1 Dn1 D1.3-5.7 subst.:

620* आदाय चिक्षेप तदा द्रोणपुत्रः किरीटिने।

[D3.4.7 किरीटिनि (D4 °नि).]

14 ^{a}) Ś K D2.6.8 सहसा; T2 त्वरितः (for परिघं). — ^{c}) K4 D6 द्रोणश्च; S पार्थश्च. K4 D2.3 T2 शतधा; D6 चायांतं; M दशधा (for सहसा). — ^{d}) K1 जनः; D6 भृशं (for जनाः). — For 14^{bcd}, V1 B Da1 Dn1 D1.3-5.7 subst.:

621* जाम्बूनदपरिष्कृतम्।
चिच्छेद सहसा राजन्प्रहसन्निव पाण्डवः।

[(L. 2) B2 om. the posterior half.]

15 B2 om. 15. — ^{a}) K1 सोनेकदा; D2 सोनैकधा; S सोतिविद्धो. V1 B (B2 om.) Da1 Dn1 D1.3-5.7 निकृत्तः पार्थ-; S रणे पार्थस्य (for भारद्वाजस्य). — ^{c}) K1 विशीर्णो; V1 B1.3.4 Da1 Dn1 D1.3-5.7 T1 विकीर्णः — ^{d}) Ś2 मातरिश्वना. V1 B (B2 om.) Da1 Dn1 D1.3-7 यथा वज्रेण

C. 8. 3236
B. 8. 64. 22
K. 8. 67. 22

विशीर्णः पर्वतो राजन्यथा स्यान्मातरिश्वना ॥ १५
ततोऽर्जुनो रणे द्रौणिं विव्याध दशभिः शरैः ।
सारथिं चास्य भल्लेन रथनीडादपाहरत् ॥ १६
स संगृह्य स्वयं वाहान्कृष्णौ प्राच्छादयच्छरैः ।
तत्राद्भुतमपश्याम द्रौणेराशु पराक्रमम् ॥ १७
अयच्छत्तुरगान्यच्च फल्गुनं चाप्ययोधयत् ।
तदस्य समरे राजन्सर्वे योधा अपूजयन् ॥ १८
यदा त्वग्रसत रणे द्रोणपुत्रेण फल्गुनः ।

ताडितः; D3 पर्वतस्तीव्रवायुना; D8 T1.2 M यथा स्याद्वज्रताडितः; T3 G यथा चंडेन वायुना. — After 15, V1 B Da1 Dn1 D1.3–5.7 ins.:

622* ततः क्रुद्धो महाराज द्रोणपुत्रो महारथः ।
ऐन्द्रेण चास्त्रवेगेन बीभत्सुं समवाकिरत् ।
तस्येन्द्रजालावततं समीक्ष्य
पार्थो राजन्गाण्डिवमाददे सः ।
ऐन्द्रं जालं प्रत्यहनत्तरस्वी [5]
वरास्त्रमादाय महेन्द्रसृष्टम् ।
विदार्य तज्जालमथेन्द्रमुक्तं
पार्थस्ततो द्रौणिरथं क्षणेन ।
प्रच्छादयामास तथाभ्युपेत्य
द्रौणिस्तदा पार्थशराभिभूतः । [10]
विगाह्य तां पाण्डवबाणवृष्टिं
शरैः परं नाम ततः प्रकाश्य ।
शतेन कृष्णं सहसाभ्यविध्य-
त्रिभिः शतैरर्जुनं क्षुद्रकाणाम् ।
ततोऽर्जुनः सायकानां शतेन [15]
गुरोः सुतं मर्मसु निर्बिभेद ।
अश्वांश्च सूतं च तथा धनुर्ज्या-
मवाकिरत्पश्यतां तावकानाम् ।

[B2 om. the prior half of line 1. — (L. 3) B1 अस्येंद्र-; B4 तस्येंद्र-. — (L. 4) B4 Dn1 D4 गांडीवं. B1.3–5 आददानः; B2 °दस्तः; Da1 D1.4.5 आदिदेश (D1.4 °शः). — (L. 5) V1 ऐंद्र-. V1 D1.3.5 प्रलहरत्; D4 °महीत्. — (L. 7) V1 तं (for तज्). B2–4 Dn1 D3.4.7 जालमहेंद्र- (for °मथेन्द्र-). B3.4 -युक्तं; B5 -सृष्टं (for -मुक्तं). — (L. 8) Dn1 पार्थ॰. — (L. 9) B4 Dn1 D4.7 ततो (for तथा). B2 D3 ह्युपेल (for [अ]भ्यु°). — (L. 10) V1 तु पार्थस; B3.5 Da1 D1.5.7 तथा (for तदा). — (L. 12) D3 प्रकास-. — (L. 13) D3 om. (hapl.) from शतेन in line 13 up to त्रिभिः in line 14. B1.3 स तेन. V1 [अ]भि° (for अभ्य°) — (L. 14) V1 Da1 D1.3.5 शरैः (for शतैः) V1 B2.3 Da1 D1.5 आजिमध्ये (for क्षुद्रकाणाम्). — (L. 15) V1 B2.3 Da1 D1.5 क्षुद्रकाणां (B2.3 °नां) (for सायकानां). — (L. 17) B2 अश्वाश्च; B3 अश्वं. B2 om. the first च. B3 Da1 पुनर्ज्यां.]

16 ^{b}) T G निशितैः (for दशभिः). — For 16^{ab}, V1 B Da1 Dn1 D1.3–5.7 subst.:

623* स विद्ध्वा मर्मसु द्रौणिं पाण्डवः परवीरहा ।

— Ś K1.2.4 om. (hapl.) 16^{c}–17^{b}. — ^{c}) G1 फल्लेन (for भल्लेन). — ^{d}) T2 रथात्तूर्णम् (for रथनीडाद्). B (except B2) Dn1 D2–4.6–8 अपातयत्; M1 अवातरत् (for अपाह°).

17 Ś K1.2.4 om. 17^{ab} (cf. v. l. 16). — ^{a}) Dn1 विर्य (sic) (for स्वयं). — ^{b}) D6 कृपः; Ca कृष्णौ (as in text). Da1 D1.2.5.8 T2 G M2 प्रच्छादयच्. T1 G2 रणे (for शरैः). — ^{c}) D3 M1.4 अपश्यामो. — ^{d}) K3 द्रौणे ये च (for द्रौणेराशु).

18 ^{a}) K1 B (except B3) D3.4.7 प्रायच्छत्; K3 अव°; V1 Da1 D1.5 आय°; Dn1 G2 आ(G2 सं)यच्छ; D6 अवाहन्; D3 आयम्य; T1 G1 संयच्छत्; T2.3 G3 M संयच्छंस् (for अयच्छत्). K1 यश्च; T1 युज्य; G2 यच्छत् (for यच्च). — ^{b}) Some MSS. फाल्गुनं; B3 फाल्गुनः. B3 om. (hapl.) from चाप्य up to 19^{b}. D4 चाथ (for चापि). K1 योधयत्; D4 बोधयन्; D8 [अ]युध्यत; M2 [अ]ताडयत् (for [अ]योधयत्). — ^{c}) T1.3 G2.3 तेनास्य; T2 G1 तत्तस्य (for तदस्य). G3 transp. समरे and राजन्. K3 V1 B1.2.4 Da1 D1.5.8 कर्म (for राजन्). D6 ततः संसप्तका राजन्. — ^{d}) Dn1 D4.7 प्रपूजयन्; D2 ह्यपू° (for अपू°). V1 B2 सर्वे(B2 °र्वै)योधैस्तु पूजितं; B1.4.5 D3 सर्वे (B1 °र्वै) योधान्यपूजयन्; T1.2 G1.2 M सर्वसैन्यान्य(T2 °भूतान्य)पूजयन् (M4 °त्). — T3 G3 subst. for 18^{cd}: T1.2 G1.2 M ins. after 18:

624* तेनास्य समरे राजंस्तुष्टुवुः सर्वसैनिकाः ।

[T2 M योधाः (for राजन्), and सर्व एव ते (for सर्वसैनिकाः).] On the other hand, V1 Da1 Dn1 D1.3–5.7 ins. after 18: B4 (marg.) ins. after 19^{ab}:

625* ततः प्रहस्य बीभत्सुर्द्रोणपुत्रस्य संयुगे ।

19 B3 Da1 Dn1 D1.3–5.7 om. 19^{ab} (for B3, cf. v. l. 18). — ^{a}) Ś2 (*sup. lin.*) [अ]वग्रसत; V1 चायम्यत्तु; B1.4 तु प्रसत; B2 चाग्र°; B5 स्वाग्रसत्तु; D2.6 स्वाक्रम्यत (D6 °तु); T1.3 G तु गृह्णते; T2 [अ]नुजगृहे; M नि(M1 तु)जगृहे (for त्वग्रसत). S पार्थो (for रणे). — ^{b}) Some

ततो रश्मींस्तथाश्वानां क्षुरप्रैश्चिच्छिदे जयः ॥ १९
प्राद्रवंस्तुरगास्ते तु शरवेगप्रबाधिताः ।
ततोऽभून्निनदो भूयस्तव सैन्यस्य भारत ॥ २०
पाण्डवास्तु जयं लब्ध्वा तव सैन्यमुपाद्रवन् ।
समन्तान्निशितान्बाणान्विमुञ्चन्तो जयैषिणः ॥ २१
पाण्डवैस्तु महाराज धार्तराष्ट्री महाचमूः ।
पुनः पुनरथो वीरैरभज्यत जयोद्धतैः ॥ २२
पश्यतां ते महाराज पुत्राणां चित्रयोधिनाम् ।
शकुनेः सौबलेयस्य कर्णस्य च महात्मनः ॥ २३

वार्यमाणा महासेना पुत्रैस्तव जनेश्वर ।
नावतिष्ठत संग्रामे ताड्यमाना समन्ततः ॥ २४
ततो योधैर्महाराज पलायद्भिस्ततस्ततः ।
अभवद्व्याकुलं भीतैः पुत्राणां ते महद्बलम् ॥ २५
तिष्ठ तिष्ठेति सततं सूतपुत्रस्य जल्पतः ।
नावतिष्ठत सा सेना वध्यमाना महात्मभिः ॥ २६
अथोत्क्रुष्टं महाराज पाण्डवैर्जितकाशिभिः ।
धार्तराष्ट्रबलं दृष्ट्वा द्रवमाणं समन्ततः ॥ २७
ततो दुर्योधनः कर्णमब्रवीत्प्रणयादिव ।

C. 8. 3253
B. 8. 64. 40
K. 8. 67. 41

MSS. फाल्गुनः; V1 B2 पांडवः; S धन्विना. — After 19^{ab}, B4 (marg.) ins. 625*. — ^{c}) D6 damaged. V1 B4 (marg.) Da1 Dn1 D1–5.7 क्षिप्रं रश्मीन्; B (except B2) D6 M3 तदा रश्मीन्; T2 M1 रश्मीनथ. K1.3 B2.4 (marg.) Dn1 D2–5.7.8 M2–4 अथाश्वानां; V1 G2 रथानश्वान्; B1.4 Da1 D1 तथाश्वानां; B3.5 T3 M1 तद्राश्वानां (for रथा°). — ^{d}) V1 स प्रचिच्छिदे; D6 चिच्छिदेर्जुन; S आशु चिच्छिदे.

20 ^{a}) G1.2 दुद्रुवुस् (for प्राद्रवंस्). S तस्य (for ते तु). — ^{b}) Ś1 K2.4 शरवेगप्रबोधिताः; K1 B2 D6 °वेग(B2 °गे)प्रचोदिताः; K3 D2.3 °प्रणोदिताः; V1 °वेगेन चोदिताः; B1.3–5 Da1 Dn1 D1.3–5.7 S °वेगप्र(B3 °गेन; T1° गे प्र)पीडिताः. — ^{c}) D3 स्वस्तिनदो (sic) (for [s]भून्निनदो). K3 V1 B D S घोरस् (for भूयस्). — ^{d}) G2 तस्य (for तव). D3 सैन्येन. D6 कोपनं; S (except T2) मारिष (for भारत).

21 ^{a}) Ś2 पांडवस्तु; D6 °वः स. — ^{b}) K3 B Dn1 D2–4.7 समाद्रवन्; K4 Da1 D6 उपाद्रवत्; T2.3 G अभिद्रवन्. — ^{c}) T1 G2 निशितैर्बाणैर्. — ^{d}) Ś2 विमुंचते; S पा(G2 प)तयंतो. Da1 D1.5 विमुंचन्कपिकेतनः.

22 ^{a}) Ś2 पांडवस्तु; K3 °वास्तु; D2 °वैश्च. T3 G1.3 तावकी चतुरंगैषा. — K4 om. (hapl.) 22^{b}–23^{a}. — ^{b}) D3 धार्तराष्ट्रा; T2 °राष्ट्र-; T3 G1.3 पांडवैस्तु (G1 °श्च) (for धार्तराष्ट्री). K3 महाचमूं; Dn1 D3 °चमू. — ^{d}) Ś2 K1 अभज्य#ज(K4 स)योद्धतैः; K3 B3 अभ्यज्यजितकाशिभिः; V1 Da1 D1.2.5.6.8 अभज्यजि(V1 °श्चि)तकाशिभिः; B1.4 D3.7 T1 G2 अभंजि (T1 G2 भज्यते) जितकाशिभिः; B2.5 Dn1 D4 संयुगे जितकाशिभिः; T2.3 G1.3 M प्रभग्ना जित(M1 जय)काशिभिः.

23 K4 om. 23^{a} (cf. v. l. 22). — ^{b}) K4 चित्रयोधनां. D2 कुरूणां नययोधिनां. — ^{c}) B2 न शेकुः (for शकुनेः). — ^{d}) K3 V1 B D S विशां पते (for महात्मनः).

24 ^{a}) Ś2 वार्यमाना. Da1 D1.5 वार्यमाणस्तु कर्णेन — G2 om. (hapl.) 24^{b}–26^{c}. — ^{b}) D6 damaged. K4 जनेश्वरः; V1 T3 G1.3 विशां पते. — ^{c}) Ś K1.2.4 न व्य(Ś2 वि)तिष्ठत; K3 V1 D6 T1.3 G3 नावतिष्ठति; B1.4 Da1 D1.3–5 G1 ना(B1 न; D3 नै)वातिष्ठत; B5 Dn1 D2.7 न चा° (for नाव°). — ^{d}) V1 भज्यमाना; B Da1 D3.4.7 पीड्य°; D1.5.6 वध्य°; M2–4 ताप्य° (for ताड्य°). Da1 D1.5 महात्मभिः; T2.3 G1.3 M शितैः शरैः (for समन्ततः).

25 G2 om. 25 (cf. v. l. 24). — ^{a}) D6 तदा (for ततो). M यौधैर्. — M2 om. (hapl.) 25^{b}–27^{a}. — ^{b}) T1 पालयद्भिस्. V1 B (except B5) Dn1 D2–4.7 S (G2 M2 om.) समंततः; Da1 D1.5.6 इतस्ततः. — ^{c}) D6 अभवन्. Ś1 K1.2.4 भूतैः; Ś2 भूतेः; B1.3.4 Dn1 D2–4.7 T1.3 G3 भीतं; B2.5 D5 भीते; T2 भीमं (for भीतैः). — ^{d}) V1 महद्भयं; D3 महाबलं.

26 G2 om. 26^{abc} (cf. v. l. 24). M2 om. 26 (cf. v. l. 25). — ^{a}) V1 B2.3 बहुशः; B1.4.5 Dn1 D3.4.7 च ततः (for सततं). T2 तिष्ठेति सततं सूत. — B2 om. (hapl.) 26^{c}–27^{d}. — ^{c}) V1 B1.3 Dn1 D3.6.8 T1.3 G3 ना(D6 नै)वतिष्ठति; B4 D3.7 G1 नावातिष्ठत; D4 नान्वा° (for नाव°). — ^{d}) G2 वार्यमाणा (for वध्यमाना). Da1 D1.5 पीड्यमाना समंततः.

27 B2 om. 27 (cf. v. l. 26). M2 om. 27^{a} (cf. v. l. 25). — ^{a}) D1 अथोक्रुष्टं; D3 °थोत्क्रुष्टं; T1 °थो दुष्टं; T2 °थोत्सृष्टं; G1.2 °थोद्घुष्टं (for °थोत्क्रुष्टं). — ^{b}) D1 जितकाशितैः. — ^{c}) T2 धार्तराष्ट्रे (for °राष्ट्र-). — ^{d}) Ś2 द्रावमाणं; K1 द्रवमानं; B (B2 om.) Dn1 D3.4.7 विद्रुतं (Dn1 °ते) वै; D2.6 धावमानं. S विद्रुतं सर्वतोदिशं (T1.3 G1.3 M1 °शः).

28 ^{b}) D6 इदं (for इव). — ^{c}) K4 यथा सेनां; B (except B4) Dn1 D2–4.6.7 S महासेना (B2 D6 T1

C. 8. 3254
B. 8. 64. 40
K. 8. 67. 41

पश्य कर्ण यथा सेना पाण्डवैरर्दिता भृशम् ॥ २८
त्वयि तिष्ठति संत्रासात्पलायति समन्ततः ।
एतज्ज्ञात्वा महाबाहो कुरु प्राप्तमरिंदम ॥ २९
सहस्राणि च योधानां त्वामेव पुरुषर्षभ ।
क्रोशन्ति समरे वीर द्राव्यमाणानि पाण्डवैः ॥ ३०
एतच्छ्रुत्वा तु राधेयो दुर्योधनवचो महत् ।
मद्रराजमिदं वाक्यमब्रवीत्सूतनन्दनः ॥ ३१
पश्य मे भुजयोर्वीर्यमस्त्राणां च जनेश्वर ।
अद्य हन्मि रणे सर्वान्पाञ्चालान्पाण्डुभिः सह ।
वाहयाश्वान्नरव्याघ्र मद्रेणैव जनेश्वर ॥ ३२
एवमुक्त्वा महाराज सूतपुत्रः प्रतापवान् ।
प्रगृह्य विजयं वीरो धनुःश्रेष्ठं पुरातनम् ।
सज्यं कृत्वा महाराज संमृज्य च पुनः पुनः ॥ ३३
संनिवार्य च योधान्स्तान्सत्येन शपथेन च ।
प्रायोजयदमेयात्मा भार्गवास्त्रं महाबलः ॥ ३४
ततो राजन्सहस्राणि प्रयुतान्यर्बुदानि च ।
कोटिशश्च शरास्तीक्ष्णा निरगच्छन्महामृधे ॥ ३५
ज्वलितैस्तैर्महाघोरैः कङ्कबर्हिणवाजितैः ।
संछन्ना पाण्डवी सेना न प्राज्ञायत किंचन ॥ ३६
हाहाकारो महानासीत्पाञ्चालानां विशां पते ।
पीडितानां बलवता भार्गवास्त्रेण संयुगे ॥ ३७
निपतद्भिर्गजै राजन्नरैश्चापि सहस्रशः ।

G2 °नां). — d) B5 Dn1 D3.4.7 पां(B5 D3.4.7 पं)चालैर् (for पाण्डवैर्). B5 T1 G2 अर्दितां.

29 a) G2 अधि- (for त्वयि). K3 जीवति (for तिष्ठति). B5 संप्रासात्; D6 सत्रासा. — b) K1 पालयति; K4 T1 G2 पालयंत (T1 °तीं; G2 °ते). K3 B1.4.5 D पलायनपरायणा (D2 °णाः); T2.3 G1.3 M समंतात्प्रपलायते. — G2 om. 29c–30d. — c) Ś K2.4 एवं (for एतज्). T1 श्रुत्वा (for ज्ञात्वा). T3 G3 महाराज (for °बाहो). — d) Dn1 प्राप्ता; T1 यत्नं; Ca. c प्राप्तम् (as in text).

30 G2 om. 30 (cf. v. l. 29). — a) M यौधानां. — b) K1.3 V1 B (except B4) D (except D3) T2.3 G1.3 M पुरुषोत्तम (B2.5 °मं); K4 °षर्षभः. — c) T3 G1.3 M क्रोशंते (M2 °तो). B2 वीरं; M2–4 वीरा (for वीर). T2 क्रोशंति तैर्महावीर्यैर्. — d) Ś2 द्राव्यविणानि (sic); K4 द्रावमा° (for द्राव्य°). S (G2 om.) वार्यमाणाः समंततः.

31 Before 31, T3 G1.3 ins. संजयः. — a) D2 एतमुक्का (for °च्छ्रुत्वा). B1.4 Dn1 D3.4.7 [अ]पि (for तु). — b) Bom. ed. महान् (for महत्). T2 दुर्योधनमचोदयत्. — d) K3 D3 कुरुनंदनः (D3 °न); B Da1 Dn1 D1.3–5.7 प्रहसन्निव; T1 पुरुषर्षभ; G2 पुरुषोत्तमः.

32 a) K2 पश्यामि (for पश्य मे). — b) T3 G2.3 मद्राणां (for अस्त्राणां). K4 M1 जनेश्वरः; K3 B3 D2.6 परंतप; D3 नरेश्वर. — c) T1.3 G M4 पार्थान् (for सर्वान्). — d) Dn1 पांचाल्यान्. K3 सह पांडुभिः (by transp.); V1 B2.3 सहपांडवान् (B2 °वैः); D2.6.3 M1 पांडवैः सह; T1.3 G केकयैः सह. — f) D6 मद्रेणेव; T1.2 M मद्रायैव; T3 G मद्राधीश (for मद्रेणैव). K1.4 जनेश्वरः; V1 B D S न संशयः. K3 यत्र पार्थो धनुर्धरः.

33 a) Da1 D1.5 महाबाहो (for °राज). — K3 om. (hapl.) 33bcde. — b) B3 सूतपुत्रं. — c) G1 शूरो (for वीरो). — d) B1.4 प्रतापवान् (for पुरातनम्). — e) K1 V1 B1.4.5 D2.3.7 सज्जं; B2 सह्यं. — f) Ś2 K1–3 संसृज्य; V1 B2 प्रगृह्य; B1.3–5 Dn1 D2–4.7 संगृह्य; D6 T1 प्रमृज्य; G2 प्रपूज्य.

34 a) K1.4 स निवार्य. T1.3 G तु (for च). K3 B (except B2) Dn1 D3.4.7 योधान्स; D2 योधांस्तान्; S तान्यो(M °न्यौ)धान्. — c) Ś2 K3 T2 प्रयोजयद् (for प्रायो°). — d) G3 महाबलं.

35 a) T1.3 G1.3 M तस्माद्; G2 तस्य (for ततो). T2 तस्माद्बाणान्महाराज. — b) Ś K2 [अ]र्बुधानि. — c) K4 स्व-; B1.3.4 तु (for च). Ś2 शरास्तीक्ष्णैर्; Da1 D1.5 शरास्तीव्रा; T1 G2 शरौघाणां (G2 °णि); T1.3 G1.3 M शरा घोरा. — d) T1.3 G M2–4 निर्गच्छंति; M1 निरागच्छन् (for निर°).

36 a) K3 B1.4.5 D (except D6.3) S शरैर् (for महा-). G2 बाणैः (for -घोरैः). — b) K3 D3 -बर्हण. Ś2 K4 -वासितैः (for -वाजितैः). — c) Ś2 संछन्न; Dn1 स छन्ना; D2.6 संवृत्ता. — d) K1 om. न. Ś2 K3 V1 D2 S प्रज्ञायत.

37 b) Some MSS. पंचालानां; T G पांडवानां. — c) T2 M ताडितानां (for पीडि°). Da1 D1.5 च बलवद्; T3 G3.3 बलवतां. — d) K1 भार्गवस्त्रेन.

38 a) K3 गजानीकैः (for गजै राजन्). — b) K1 V1 B1.4.5 Dn1 D2–4.6.7 अश्वैश् (for नरैश्). — B1.3 om. (hapl.) 38cd. — c) B5 महाराज; S नरश्रेष्ठ (T2 °ष्ठैर्) (for °व्याघ्र). — d) K3 V1 Da1 D1.5.3 हयैश्चैव; B4 Dn1

रथैश्चापि नरव्याघ्र हयैश्चापि समन्ततः ॥ ३८
प्राकम्पत मही राजन्निहतैस्तैस्ततस्ततः ।
व्याकुलं सर्वमभवत्पाण्डवानां महद्बलम् ॥ ३९
कर्णस्त्वेको युधां श्रेष्ठो विधूम इव पावकः ।
दहञ्शत्रून्नरव्याघ्र शुशुभे स परंतपः ॥ ४०
ते वध्यमानाः कर्णेन पाञ्चालाश्चेदिभिः सह ।
तत्र तत्र व्यमुह्यन्त वनदाहे यथा द्विपाः ।
चुक्रुशुस्ते नरव्याघ्र यथाप्राग्वा नरोत्तमाः ॥ ४१
तेषां तु क्रोशतां श्रुत्वा भीतानां रणमूर्धनि ।
धावतां च दिशो राजन्वित्रस्तानां समन्ततः ।
आर्तनादो महांस्तत्र प्रेतानामिव संप्लवे ॥ ४२
वध्यमानांस्तु तान्दृष्ट्वा सूतपुत्रेण मारिष ।
वित्रेसुः सर्वभूतानि तिर्यग्योनिगतान्यपि ॥ ४३
ते वध्यमानाः समरे सूतपुत्रेण सृञ्जयाः ।
अर्जुनं वासुदेवं च व्याक्रोशन्त मुहुर्मुहुः ।
प्रेतराजपुरे यद्वत्प्रेतराजं विचेतसः ॥ ४४
अथाब्रवीद्वासुदेवं कुन्तीपुत्रो धनंजयः ।
भार्गवास्त्रं महाघोरं दृष्ट्वा तत्र समीरितम् ॥ ४५
पश्य कृष्ण महाबाहो भार्गवास्त्रस्य विक्रमम् ।
नैतदस्त्रं हि समरे शक्यं हन्तुं कथंचन ॥ ४६
सूतपुत्रं च संरब्धं पश्य कृष्ण महारणे ।
अन्तकप्रतिमं वीरं कुर्वाणं कर्म दारुणम् ॥ ४७

C. 8. 3276
B. 8. 64. 62
K. 8. 67. 62

D2–4.7 नरैश्चैव; D6 सहस्रैश्च (for हयैश्चापि). Ś K1.2.4 सहस्रशः; K3 च सर्वशः.

39 D3 reads 39ab on marg. — a) T1 G2 महावीर (G2 °रैर्); G1 महाराजन् (for मही राजन्). — b) V1 B2–4 Dn1 D3.4.8 समंततः (for ततस्ततः). S निपतद्भिर्गतासुभिः. — d) B2 महाबलं.

40 a) K1 श्रेष्ठ. T3 G तथा (G1 °या) क्रुद्धो महाराज. — b) K4 विधूम्र (for विधूम). — c) B2 सक्रुच्; G2 दहच् (for दहन्). Ś2 K1.2 D3 T2 नरव्याघ्रः; D6 महाराज. — d) M1 परंतप.

41 c) D6 om. one तत्र. K3.4 V1 B4 विमुह्यंत. T1.3 G तत्र तत्रैव मुह्यंते (G1 °त); T2 तत्र व्यमुह्यंत तदा; M1 तत्र तत्र प्रमुह्यंते. — d) G1 दावदोह (sic). T G2.3 M दावदाहे (T1 °दग्धा) गजा इव. — e) K1.3 V1 B D T2 M च (for ते). D1.5 नरव्याघ्रा. T1.3 G क्रोशंति च (G1 °तीव) महाराज. — f) K1 T1.3 G यथाप्राणं (K1 °णं); K3 V1 B5 D3 यथोत्साहं; B1–4 Da1 Dn1 D1–5.7 यथा व्याघ्रा; D6 व्यथितास्ते; T2 M यथाप्राग्रं (T2 °ङ्यान्; M1 °प्रायो) (for यथाप्राग्वा). Ś2 K1 नरोत्तमः; T2 M1 नरोत्तमान्.

42 a) B2 तत् (for तु). D6 क्रोशतो. K3 V1 D6.8 भीमो; B Dn1 D1–5.7 आसीद्; Da1 भीमं; S दीनं (for श्रुत्वा). — b) K3 भीमा नो (for भीतानां). — c) Dn1 ततो (for दिशो). — d) B1.4 Dn1 D2–4.7 त्रस्तानां च; B5 प्राप्तानां च (for वित्रस्तानां). — e) D8 आर्तनादा; D8 °रावो (for °नादो). K3 D2.8 T1 G2 महानासीत्; V1 B2 [s]भवत्तत्र; T2.3 G1.3 M बभूवात्र (for महांस्तत्र). — f) B (except B4) Dn1 D2–4.6.7 T1 G2 भूतानाम् (for प्रेता°). Ś K1.2.4 संयुगे (for संप्लवे). Co cites प्रेतानां and संप्लवे.

43 a) D1 M1 वध्यमानास्. Dn1 ततो (for तु तान्). — b) K3.4 मारिषः. — d) K1 च (for [अ]पि).

44 b) Ś2 K1 सृंजयः. — d) Ś K1.2.4 व्याक्रोशंतो; K3 क्रोशंतश्च; B1.3 Da1 D1.5 क्रोशंति स्म; B4.5 Dn1 D3.4.7 क्रोशंति च; T1 G2 विक्रोशंति; T3 G1.3 व्याक्रोशंति (for °शन्त). B3 पुनः पुनः (for मुहुर्मुहुः). — S ins. after 44cd: K4 B (except B2) Da1 Dn1 D1.3–7 ins. after 44:

626* श्रुत्वा तु निनदं तेषां वध्यतां कर्णसायकैः ।

— e) K4 V1 M1 प्रेतराजपुरं. — f) S प्रेतानां वै विचेतसां. Ca cites विचेतसः (as in text). — After 44, V1 D2 ins.:

627* अथार्जुनो महाबाहुः सर्वशस्त्रभृतां वरः ।
दुःसहो वज्रिणाप्याजौ पराजित्य गुरोः सुतम् ।

[(L. 1) D2 तथा (for अथ). — (L. 2) D2 दुःसहं.]

45 D2 om. 45. — a) B1 तथा (for अथ). V1 B3 Da1 D1 अब्रवीद्वासुदेवं च (B3 तु). — d) B5 तेजः; M2–4 कर्ण- (for तत्र). Da1 समारितं; M1 समीरितः (for °रितम्). D6 दृष्ट्वा तु बलवत्तरं.

46 b) K1 om. (hapl.) from स्य up to नैतदस्त्रं (in 46c). D5 विक्रमः; T3 G वैभवं (for विक्रमम्). — c) V1 B2.3 D3 G2 तु (for हि). — d) K4 कर्तुं (for हन्तुं).

47 a) T1 G3 तु (for च). B3 संक्रुद्धं (for संरब्धं). — b) D1.5 कृष्णं; D6 कर्णं. Da1 D1.5 महाहवे; D8 °मृधे; T1.2 G2 M °रथं; T3 G1.3 °बलं (for °रणे). — c) Ś2 वीर; K3 V1 B1.2.4.5 D T1.3 G वीर्यं; B3 T2 M युद्धे (for वीरं). — d) D3 om. कर्म दारुणम्. Ś2 (*sup. lin.* as in text) S दुष्करं (for दारुणम्).

C. 8. 3276
B. 8. 64. 63
K. 8. 67. 63

सुतीक्ष्णं चोदयन्नश्वान्प्रेक्षते मां मुहुर्मुहुः ।
न च पश्यामि समरे कर्णस्य प्रपलायितम् ॥ ४८
जीवन्प्राप्नोति पुरुषः संख्ये जयपराजयौ ।
जितस्य तु हृषीकेश वध एव कुतो जयः ॥ ४९
ततो जनार्दनः प्रायाद्द्रष्टुमिच्छन्युधिष्ठिरम् ।
श्रमेण ग्राहयिष्यंश्च कर्णं युद्धेन मारिष ॥ ५०
अर्जुनं चाब्रवीत्कृष्णो भृशं राजा परिक्षतः ।
तमाश्वास्य कुरुश्रेष्ठ ततः कर्णं हनिष्यसि ॥ ५१
ततो धनंजयो द्रष्टुं राजानं बाणपीडितम् ।
रथेन प्रययौ क्षिप्रं संग्रामे केशवाज्ञया ॥ ५२

---

48 a) K3 V1 B D S असीक्ष्णं (for सुतीक्ष्णं). K3 D6 चोदया(D6 °य)श्वांश्च; V1 T3 G1.3 °यंश्वाश्वान्; B1 °यन्नस्मान्; D2.3 नोदयन्न(D3 °यंश्वा)श्वान्; T1 प्रेषयन्नश्वान्; M1 चोदयन्नश्वान्. — b) B1 प्रेक्ष्यतो. B2 [ऽ]सौ; D1 M2-4 D1 मा (for मां). K1 om. one मुहु:. — c) K3 वनं (sic) (for न च). K4 B2 पश्याम; D6 S छक्ष्यामि· Dn1 om.; S कर्णस्य (for समरे). Cv न च पश्यामि समरे (as in text) — d) Ś1 K1.3 B2.5 D3 कर्णस्य प्रपलायितुं; V1 B1.3.4 Da1 Dn1 D1-7 Cv कर्णं प्रति पलायितुं; T G M1 संयुगे वै (T2 °गेहं; M1 °गेह) पलायितुं; M2-4 पश्यतोहं पलायितुं.

49 a) Ś1 K2.4 जयन्. B3 शक्नोति; T2 आप्नोति (for प्राप्नोति). M1 पुरुष. — b) T3 G3 संखे; G2 M संखे (for संख्ये). — c) K3 B D3.4.7 T1.3 G2.3 M2-4 मृतस्य; Dn1 समस्य; T2 M1 जातस्य; G1 ह्रुतस्य (for जितस्य). G1 om. तु. V1 B1.4 Da1 D1.5 च; T1.3 G2.3 हि (for तु). — d) B3 Dn1 D3.4.6.7 M1 भंग (for वध). — After 49, V1 B (except B3) Dn1 D2-4.7 ins.:

628* एवमुक्तस्तु पार्थेन कृष्णो मतिमतां वरम् ।
धनंजयमुवाचेदं प्राप्तकालमरिंदमम् ।

[(L. 1) B1.3.4 वरः. — (L. 2) Dn1 उवादेदं (for °चेदं). V1 B1.5 अरिंदमः; B3.4 D3.4.7 °दम.]

B5 cont.: B1.3.4 D2 ins. after 51: Dn1 D3.4.7 after 50:

629* कर्णेन हि दृढं राजा कुन्तीपुत्रः परिक्षतः ।
तं दृष्ट्वाश्वास्य च पुनः कर्णं पार्थ वधिष्यसि ।

[(L. 1) B1 D3 परिक्षितः. D2 प्राप्तकालमरिंदमः (for the posterior half). — D2 om. line 2. — (L. 2) B5 कथं (for कर्णं).]

While Dn1 cont. after 628*:

630* प्रतिपद्यस्व कौन्तेय प्राप्तकालमनन्तरम् ।
कर्णमेकाकिनं हत्वा रथानीकेन भारत ।

The above is followed by the repetition of 575* in Dn1.

On the other hand, S (G2 reading it twice) ins. after 49:

631* एष कर्णो रणे भाति मध्याह्न इव भास्करः ।
निवर्तय रथं कृष्ण जीवन्मद्बाणि पश्यति ।

50 B5 om. 50-51. V1 D2 transp. 50 and 51. — a) B2 प्राह; T G श्रुत्वा (for प्रायाद्). V1 B4 Dn1 D3.4.7 एवमुक्त्वा पुनः (V1 ततः) प्रायाद्. — b) M राजन् (for इच्छन्). K4 युधिष्ठिरः. — For 50ab, T G subst.:

संजय उवाच ।

632* ततो जनार्दनः श्रुत्वा तस्य वाक्यं विशां पते ।

After the above, T G ins.:

633* रथेनापययौ क्षिप्रं संग्रामादिति भारत ।
प्रत्यनीकमवस्थाप्य भीमं भीमपराक्रमम् ।
अलं विषहितुं ह्येष कुरूणां संप्रपद्यताम् ।

[(L. 3) T1 स वैयुध्यतां; G1.2 संप्रपद्यतां (for °द्यताम्).]

— c) K3 ग्राहयानश्च. — d) K1 मारिषः; K3 V1 B (B5 om.) Da1 D1.2.5.6.8 M भारत (for मारिष). K4 राजानं बाणपीडितं; Dn1 D3.4.7 युद्धे कर्णं विशां पते. — For 50cd, T G subst.:

634* कर्णं च समरे राजन्ग्राहयिष्यञ्श्रमं प्रति ।

After the above, T G ins.: M ins. after 50:

635* विश्रमार्थं च कौरव्य पाण्डवस्य महात्मनः ।
अपयातो रणाद्वीरो राजानं द्रष्टुमेव च ।

[(L. 1) T3 G3 पार्थिवस्य; G1 पार्थस्य च (for पाण्डवस्य). — T2 M om. line 2. — (L. 2) G2 राजन्न दृष्टमेव च (for the posterior half).]

After 50, Dn1 D3.4.7 ins. 629*.

51 B5 om. 51 (cf. v. l. 50). Dn1 D3.4.7 om. 51. V1 D2 transp. 50 and 51. — b) Ś2 K4 M2-4 Ca परि(K4 °री)क्षितः (for परिक्षतः). — c) Ś2 तमाश्वस्य; K3 समाश्वास्य (for तमा°). B2 D3 T3 G3 M कुरुश्रेष्ठं. — d) K3 V1 B1 D3 समेष्यसि; B3 Da1 D1.5 समेष्यति (for हनिष्यसि). — After 51, B1.3.4 D2 ins. 629*.

52 a) T G श्रुत्वा (for द्रष्टुं). — b) K3 D3 T1 शरपीडितं; T2.3 G M शल्य°. — After 52ab, T G ins.:

636* याहि याहीति बहुशो वासुदेवमचोदयत् ।
राजानं प्रति वार्ष्णेय दूयते मे दृढं मनः ।
स चोद्यमानः पार्थेन केशिघ्नो वृष्णिनन्दनः ।

— cd) Da1 D1.5 [उ]पययौ; M [अ]प° (for प्रययौ). B D (except D3) M संग्रामात्. T G रथेनापययौ क्षिप्रं संग्रामाद्घोरदर्शनात्.

गच्छन्नेव तु कौन्तेयो धर्मराजदिदृक्षया ।
सैन्यमालोकयामास नापश्यत्तत्र चाग्रजम् ॥ ५३
युद्धं कृत्वा तु कौन्तेयो द्रोणपुत्रेण भारत ।
दुःसहं वज्रिणा संख्ये पराजिग्ये भृगोः सुतम् ॥ ५४
द्रौणिं पराजित्य ततोग्रधन्वा
कृत्वा महद्दुष्करमार्यकर्म ।
आलोकयामास ततः स्वसैन्यं
धनंजयः शत्रुभिरप्रधृष्यः ॥ ५५
स युध्यमानः पृतनामुखस्था-
ञ्शूराञ्शूरो हर्षयन्सव्यसाची ।
पूर्वापदानैः प्रथितैः प्रशंस-
न्स्थिरांश्चकारात्मरथाननीके ॥ ५६
अपश्यमानस्तु किरीटमाली
युधि ज्येष्ठं भ्रातरमाजमीढम् ।
उवाच भीमं तरसाभ्युपेत्य
राज्ञः प्रवृत्तिस्त्विह केति राजन् ॥ ५७
भीम उवाच ।
अपयात इतो राजा धर्मपुत्रो युधिष्ठिरः ।
कर्णबाणविशुन्नाङ्गो यदि जीवेत्कथंचन ॥ ५८
अर्जुन उवाच ।
तस्माद्भवाञ्शीघ्रमितः प्रयातु
राज्ञः प्रवृत्त्यै कुरुसत्तमस्य ।

C. 8. 3289
B. 8. 65. 5
K. 8. 68. 13

53 ^{a}) T$_2$ च (for तु). — ^{d}) D$_8$ सोग्रजं (for चाग्रजम्). D$_6$ न चापश्यत्तमग्रजं.

54 M$_{2-4}$ om. 54. — ^{a}) K$_2$ युद्धे (for युद्धं). — ^{b}) T$_2$ रणे भारत दुःषहं. — ^{c}) B$_2$ वज्रिणो. B$_2$ Da$_1$ D$_{1.5}$ [अ]प्याजौ (for संख्ये). T$_2$ एकेन पत्रिणा संख्ये; T$_3$ G$_{2.3}$ M$_1$ दुःषहं मंत्रिणं (G$_2$ मंत्रिणः; M$_1$ पत्रिणा) संखे (T$_3$ G$_3$ °घे). — ^{d}) K$_2$ पराजिग्वे (sic); K$_{3.4}$ V$_1$ B Da$_1$ Dn$_1$ D$_{1-7}$ °जित्य; D$_8$ परिजिग्ये; T G M$_1$ पराजित्य. K$_3$ V$_1$ B D T G M$_1$ गुरोः; Dn$_1$ om. (for भृगोः). — After 54, K$_4$ V$_1$ (marg.) B D (except D$_{2.8}$) S ins. an addl. colophon [*Day of Karṇa's Generalship:* K$_4$ द्वितीययुद्धदिवसे. — *Adhy. name:* T$_1$ कर्णविजयो अर्जुनपलायनं; T$_2$ भार्गवास्त्रप्रयोगं. — *Adhy. no.* (figures, words or both): B$_1$ 64; B$_2$ 67; B$_5$ 66; Da$_1$ 75; D$_4$ 45; D$_6$ 65; T$_{1.3}$ G 72; T$_2$ M 71].

55 Before 55, K$_3$ V$_1$ (marg.) B D (except D$_{2.6.8}$) ins. संजय उवाच. — ^{a}) G$_1$ द्रोणिं. T$_{1.3}$ G परित्य(G$_1$ °ख्व)ज्य (for पराजित्य). Ś K$_{2.4}$ D$_8$ तदोग्रधन्वा; V$_1$ ततोग्रकर्मा; B$_1$ D$_{1.5}$ ततोऽग्र°. — ^{b}) D$_8$ om. कृत्वा. Ś$_2$ V$_1$ महा- (for महद्). K$_1$ -दुष्करमार्य**; V$_1$ B$_{1.4.5}$ Dn$_1$ D$_{3.4.7}$ -दुष्करं (V$_1$ B$_1$ °र-) शूरकर्म; D$_{2.6}$ °रं कर्म संख्ये; T G M$_{1.3}$ °रमार्यकर्मा (for °कर्म). — ^{c}) B$_1$ D$_8$ G$_{1.3}$ M$_1$ ततः स सैन्यं; D$_{2.6}$ बलं समस्तं (for ततः स्वसैन्यं). — ^{d}) Ś$_2$ K$_{1.2}$ अप्र(Ś$_2$ °भ्र)घृष्टः; K$_4$ G$_{1.2}$ M$_1$ °धृष्यं (for °धृष्यः).

56 ^{a}) Ś$_2$ K$_4$ B$_2$ T G$_{2.3}$ M संयुध्यमानान् (Ś$_2$ K$_4$ °नः); K$_1$ संयुद्धमनाः (sic); K$_3$ B$_{4.5}$ D$_{6.8}$ स (B$_5$ प्र-) युध्यमानान्; V$_1$ G$_1$ सुयुध्यमानान्; B$_1$ Da$_1$ Dn$_1$ D$_{1-5.7}$ अयुध्यमानान्; B$_3$ संवध्यमानान् (for स युध्यमानः). B$_1$ पृतनामुखस्तान्; Da$_1$ D$_{1.5}$ पृथनामुखस्थान्; D$_8$ प्रतना°. — ^{b}) K$_3$ नरान्सर्वान्; V$_1$ B$_{2.5}$ Da$_1$ D$_{1.5}$ योधाञ्शूरो (B$_5$ °रान्); B$_{1.3}$ कृच्छ्रेण शूरान्; B$_4$ Dn$_1$ D$_{4.7}$ शूरैः शूरान्; D$_{2.6}$ शूरान्रणे; D$_8$ शूरः शूरान् (by transp.); T$_1$ शूरो रथीन्; T$_2$ M शूरान्वी(M$_1$ °न्प)रो; T$_3$ G तान्वै (G$_2$ तां वै) शूरो. — ^{c}) V$_1$ B$_{1-3}$ पूर्वावदानैः; B$_{4.5}$ Dn$_1$ D$_{2-4.7}$ पूर्वप्रहारैः; Da$_1$ D$_{1.5.6.8}$ पूर्वावदातैः (for °पदानैः). K$_3$ Dn$_1$ D$_4$ प्रथितः; D$_{2.8}$ मथितान् (D$_3$ °तः). V$_1$ B$_2$ प्रशस्य; T$_3$ G$_{1.2}$ प्रशस्तां (T$_3$ °तान्) (for प्रशंसन्). — ^{d}) B$_5$ T$_1$ M स्थितांश्च. K$_3$ T$_1$ [अ]तिरथान्; G$_1$ [आ]त्मधरान्. B$_{1.4}$ Dn$_1$ D$_{2-4.7}$ स्थितान्महात्मा स रथाननेकान् (D$_2$ °नीके).

57 ^{a}) Dn$_1$ किरीटिमाली; T$_{2.3}$ G ततः (T$_2$ रणे) किरीटी. — ^{b}) Ś$_2$ K$_4$ D$_6$ युधि श्रेष्ठं; K$_1$ corrupt; K$_3$ V$_1$ B Da$_1$ Dn$_1$ D$_{1-5.8}$ युधिष्ठिरं; D$_7$ T$_2$ M युद्धे ज्येष्ठं (D$_7$ °ष्ठ-); T$_{1.3}$ G युद्धे स्थितं (for युधि ज्येष्ठं). D$_{6.8}$ भारतम् (for भ्रातरम्). G$_2$ भ्राजिमीढं. — ^{c}) G$_2$ तरसास्. K$_1$ व्युपेत्य; K$_3$ निपत्य; G$_1$ उपेत्य (for [अ]भ्यु°). — ^{d}) V$_1$ B D (except D$_8$) T$_{1.3}$ M$_1$ प्रवृत्तिं. V$_1$ क्व च; B (except B$_5$) Da$_1$ D$_{1.5}$ वद; D$_2$ व्रज (for त्विह). K$_3$ केन; V$_1$ ते स; B$_{1.3-5}$ Dn$_1$ D$_{3.4.7}$ S कुत्र; B$_2$ कात्र; Da$_1$ D$_{1.5}$ कां तु; D$_2$ चाशु; D$_6$ क्वेति (for केति). K$_3$ V$_1$ B$_{1.3.4}$ Dn$_1$ D$_{3.4.6-8}$ राजा; B$_{2.5}$ Da$_1$ D$_{2.5}$ भीम; D$_1$ भीमः; S चे(T$_1$ वे)ति (for राजन्).

58 Some MSS. भीमसेन (for भीम). — ^{a}) K$_4$ यतो (for इतो). — ^{b}) B$_1$ धर्मराजो (for °पुत्रो). — ^{c}) K$_3$ T$_1$ G$_{1.2}$ M कर्णबाणवितुन्नांगो; K$_4$ °विभग्नांगो; V$_1$ °विभिन्नांगो; B Da$_1$ Dn$_1$ D$_{1-5.7}$ °णाभितप्तांगो; D$_6$ T$_{2.3}$ G$_3$ °णवितुन्नांगो.

59 ^{b}) T$_1$ ज्ञातिं; T$_{2.3}$ G M$_3$ ज्ञातुं; M$_1$ ज्ञात्वा (for राज्ञः). K$_3$ D$_6$ प्रवृत्तौ; K$_4$ प्रवृत्ते; D$_{1.5}$ °वृत्त्यौ; S °वृत्ति.

C. 8. 3289
B. 8. 65. 5
K. 8. 68. 13

नूनं हि विद्धोऽतिभृशं पृषत्कैः
कर्णेन राजा शिबिरं गतोऽसौ ॥ ५९
यः संप्रहारे निशि संप्रवृत्ते
द्रोणेन विद्धोऽतिभृशं तरस्वी ।
तस्थौ च तत्रापि जयप्रतीक्षो
द्रोणेन यावन्न हतः किलासीत् ॥ ६०
स संशयं गमितः पाण्डवाग्र्यः
संख्येऽद्य कर्णेन महानुभावः ।
ज्ञातुं प्रयाह्याशु तमद्य भीम
स्थास्याम्यहं शत्रुगणान्निरुध्य ॥ ६१
भीम उवाच ।
त्वमेव जानीहि महानुभाव
राज्ञः प्रवृत्तिं भरतर्षभस्य ।
अहं हि यद्यर्जुन यामि तत्र
वक्ष्यन्ति मां भीत इति प्रवीराः ॥ ६२
ततोऽब्रवीदर्जुनो भीमसेनं
संशप्तकाः प्रत्यनीकं स्थिता मे ।
एतानहत्वा न मया तु शक्य-
मितोऽपयातुं रिपुसंघगोष्ठात् ॥ ६३
अथाब्रवीदर्जुनं भीमसेनः
स्ववीर्यमाश्रित्य कुरुप्रवीर ।
संशप्तकान्प्रतियोत्स्यामि संख्ये
सर्वानहं याहि धनंजयेति ॥ ६४
तद्भीमसेनस्य वचो निशम्य

T1 कुरुनंदनस्य; T2.3 G1.3 M पुरुषर्षभस्य. — c) V1 B1.4.5 Dn1 D2-4.7 T1 नूनं स; T3 G नृसिंह- (for नूनं हि). B3 हि (for ऽति-). Ś1 K2 पृषत्कैः; K1 पृषंकैः; K4 पृषत्कैः; D3 प्रपत्कैः. — B1 om. 59d–60a.

60 B1 om. 60a (cf. v. l. 59). — a) Ś2 या:. K4 Dn1 D2 संप्रहारैर्. T G M1 युधि (for निशि). K4 निशि संवृत्ते; B1.5 Dn1 D3.4.7 निशितैः पृषत्कैर्; D2 M2-4 तुमुले (D2 निशितैः) प्रवृत्ते (for निशि संप्र°). — c) K3 B D (except D6.8) स; T1 M1 हि (for च). Ś2 जनप्रतीक्ष्यो (sic); K1 जयप्रतीक्ष्णो; S जयं प्रतीक्ष्य (T1 G3 °क्षन्). — d) K3 B D (except D6) M3.4 द्रोणोपि; M3 द्रोणो न (for द्रोणेन). G1 द्रोणो यथावन् (for द्रोणेन यावन्). D6.8 (marg. as in text) व्यथितः; G1.2 M1.2 निहतः (for न हतः).

61 a) K3 असंशयं (for स संशयं). K3 निहतः; T1 G2 प्रास्तवान् (for गमितः). K2 पांडवाग्र्याः; B3 °वाग्र्यं; M1 °वाग्र्य. — b) B5 T2 G1 transp. संख्येऽद्य and कर्णेन. B1 D3 संख्ये स; D8 रणेद्य; T1 G2 समेत्य; T3 G3 कर्णेन; M शंकेद्य (for संख्येऽद्य). T3 G3 संवेद्य (for कर्णेन). — c) K1 ज्ञातं. B5 त्वया हि; M1 प्रसह्य (for प्रयाहि). B3 [अ]द्य (for [आ]शु). V1 B5 Da1 D1.5 T2.3 G transp. आशु and अद्य. B2 ज्ञातुं प्रयाह्यद्याशु भीम.

62 Some MSS. भीमसेन (for भीम). — a) G1 तमेव (for त्वमेव). — b) K1 राज्ञा (for राज्ञः). Da1 D1.5 कुरुसत्तमस्य; T1.2 G1.2 पुरुषर्षभस्य. — c) B2.4 Dn1 D3.4.7 यास्यामित्रा; T3 G1.3 तत्र यामि (by transp.). B1 अहं यद्यर्जुन यास्यामि तावद्. — d) B1.2 Dn1 D3.4.7 वदंति; D2 वक्षंति. K1 भीताः; M2 भीम (for भीत).

63 a) B5 ततोर्जुनो भीमसुवाच संख्ये; T3 G ततोर्जुनो ह्यब्रवीद्भीमसेनं. — b) K4 संसप्तकाः. K1 प्रतिनीकं; B (except B5) Dn1 D3.4.6.7 प्रत्यनीक-; Da1 D1.5 T1.3 G M °नीकाः; D2 T2 °नीके; Cc °नीकान्. D2 स्थिमेते (sic) (for स्थिता मे). — c) K3 V1 B2.5 Dn1 D2-4.7 [अ]द्य; B1.3.4 Da1 D1.5.6.8 G2 तु (for न). K3 V1 B D न; S [अ]द्य (for तु). — d) K4 इतोपयातुं; B5 °पयातं; D2 इति प्रयातुं; D6.8 इतः प्रयातुं; T1 G1 इह्ना(G2 °हो)प° (for इतोऽप°). Ś2 K1.4 V1 रथ(V1 वृष)संघगोष्ठात्; K3 B1 रिपुसंघ(K3 °प्र)योगात्; D6 °सिंहगोष्ठात्; S °संघमध्यात्. Cc cites गोष्ठात्.

64 a) D6 तथा (for अथ). T2 अथार्जुनं भीमसेनो ब्रवीच्च. — b) B1 Dn1 D6.7 आसाद्य; B4.5 आस्थाय (for आश्रित्य). K4 कुरुप्रवीराः; B1-3 Da1 Dn1 D1.2.4.5.8 T G3 M °प्रवीरः (B2 °रं). — c) Some MSS. संसप्तकान्. K4 व्यतियोत्स्यामि; B1.4 Dn1 D4.7 प्रतियास्यामि; D8 योधयिष्यामि (for प्रतियोत्स्यामि). T3 G3 M2 संघे; G2 M1.3.4 संख्ये. — d) V1 B1.4.5 Dn1 D3.4.7 त्वं (for [इ]ति).

65 G2 om. 65. Before 65, B1.3-5 Da1 D1.5 ins. संजय उवाच; B2 धनंजय उवाच. — b) V1 B5 Dn1 D3.4.7 सुदुष्करं; B3 °वैचो; D2.6 °धैरं; T1 जिष्णुर्वचो; T2 M धनंजयो; T3 G1.3 जिष्णुस्तदा (for सुदुर्वचं). K1 भ्रातुरमित्रसंख्ये; T2 भ्रातरं मित्रमध्ये. — V1 B2.4.5 Dn1

सुदुर्वचं भ्रातुरमित्रमध्ये ।
द्रष्टुं कुरुश्रेष्ठमभिप्रयातुं
प्रोवाच वृष्णिप्रवरं तदानीम् ॥ ६५
चोदयाश्वान्हृषीकेश विगाह्यैतं रथार्णवम् ।
अजातशत्रुं राजानं द्रष्टुमिच्छामि केशव ॥ ६६
ततो हयान्सर्वदाशार्हमुख्यः
प्राचोदयद्भीममुवाच चेदम् ।
नैतच्चित्रं तव कर्माद्य वीर
यास्यामहे जहि भीमारिसंघान् ॥ ६७
ततो ययौ हृषीकेशो यत्र राजा युधिष्ठिरः ।
शीघ्राच्छीघ्रतरं राजन्वाजिभिर्गरुडोपमैः ॥ ६८
प्रत्यनीके व्यवस्थाप्य भीमसेनमरिंदमम् ।
संदिश्य चैव राजेन्द्र युद्धं प्रति वृकोदरम् ॥ ६९
ततस्तु गत्वा पुरुषप्रवीरौ
राजानमासाद्य शयानमेकम् ।
रथादुभौ प्रत्यवरुह्य तस्मा-
द्ववन्दतुर्धर्मराजस्य पादौ ॥ ७०
तौ दृष्ट्वा पुरुषव्याघ्रौ क्षेमिणौ पुरुषर्षभ ।
मुदाभ्युपगतौ कृष्णावश्विनाविव वासवम् ॥ ७१

C. 8. 3303
B. 8. 65. 18
K. 8. 68. 27

$D_{3.4.6.7}$ ins. after 65^{ab}: K_4 Da_1 $D_{1.5}$ after 65:

637* संशप्तकानीकमसह्यमेकः
सुदुष्करं धारयामीति पार्थः।
उवाच नारायणमप्रमेयं
कपिध्वजः सत्यपराक्रमस्य ।
श्रुत्वा वचो भ्रातुरदीनसत्त्व- [5]
स्तदाहवे सत्यवचो महात्मा ।

[(L. 2) V_1 B_4 Da_1 $D_{1.5.6}$ सु(D_1 स)दुर्धरं (for °दुष्करं). — (L. 3) D_1 अप्रमेय. — (L. 4) B_5 सत्यपराक्रमश्च. — (L. 6) Da_1 $D_{1.5}$ सत्यव्रतो (for °वचो).]

— V_1 $B_{2.5}$ D_6 om. 65^{cd}. D_4 reads 65^{cd} on marg. — ^{c}) K_3 T_3 $G_{1.3}$ इति प्रयातः (K_3 °स्यन्); K_4 D_2 T_2 M अभिप्रयातः (K_4 °यांतं); $B_{1.3.4}$ Dn_1 $D_{1.3.4.7.8}$ °प्रयास्यन् (D_1 °स्ये); C_e °प्रापंतं (corrupt) (for °प्रयातुं). T_1 द्रष्टुं कुरूणामृषभं प्रयातः. — ^{d}) T_2 विष्णुं वरदं (for वृष्णिप्रवरं). — After 65, S ins.:

638* राजानं प्रति वार्ष्णेय दूयते मे दृढं मनः ।
[G_1 कुरु (for प्रति).]

66 Before 65, all MSS. (except T_3 G_3) ins. अर्जुन उवाच. — ^{a}) $D_{2.8}$ नोदय (for चोदय). — ^{b}) K_3 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$ S विहाय; D_6 विगाह (for विगाह्य). K_1 V_1 B_2 Da_1 $D_{1.2.5.6}$ $T_{2.3}$ $G_{1.3}$ M [ए]नं; K_3 $B_{1.3.4}$ Dn_1 $D_{3.4.7}$ T_1 G_2 [ए]तद्; D_8 [ए]वं (for [ए]तं). K_3 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$ बलार्णवं; D_6 रणार्णवे; G_2 रणाजिरं (for रथार्णवम्). — ^{c}) K_2 अजातशत्रुराजं (submetric); D_1 °शत्रुराजानं. — ^{d}) T_1 G_2 ज्ञातुम् (for द्रष्टुम्). D_1 केशवं. — After 66, S ins.:

639* तं रथं चोदयामास बीभत्सोर्वचनाद्धरिः ।

67 Before 67, K_4 B (except B_1) D (except $D_{2.6.8}$) ins. संजय उवाच. — ^{a}) $Ś_2$ -मुख्याः (for -मुख्यः). S ततो हयाग्र्यान्स द(G_1 दा)शार्हमुख्यः. — ^{b}) K_2 T_1 प्रचोदयद्; K_3 V_1 B Dn_1 $D_{1-4.6-8}$ $T_{2.3}$ G M प्रचो(D_2 प्रनो; D_8 प्राचो)दयन्. K_4 B_3 वाक्यं (for चेदम्). — ^{c}) T_2 कृत- (for तव). K_4 कर्मादि (for कर्माद्य). K_3 V_1 B D S भीम (for वीर). — ^{d}) $Ś_2$ यस्यामही; V_1 B_{1-4} Dn_1 $D_{3.4.7}$ यास्याम्यहं; B_5 $D_{1.5}$ T_2 G_1 °वहे; $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ याह्याहवे (for यास्यामहे). T_3 G जय (for जहि). K_3 V_1 B D S पार्थ (for भीम). V_1 [अ]रिसंघं.

68 Da_1 $D_{1.5}$ transp. 68 and 69. Dn_1 reads 68^c–69^d on marg. — ^{c}) T_1 शीघ्रं (for शीघ्रात्). $T_{1.3}$ G शीघ्रतरै (G_2 °रो). D_1 राजा.

69 B_5 om. 69. Da_1 $D_{1.5}$ transp. 68 and 69. Dn_1 reads 69 on marg. — ^{a}) T_3 G M_{2-4} त्ववस्थाप्य; (for व्यव°). K_1 प्रतीनीके विवस्थाप्य; Da_1 $D_{1.5}$ प्रत्यनीकेष्ववस्थाप्य; T_1 प्रत्यनीकमव°. — ^{c}) V_1 $B_{1.3.4}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$ चैनं; D_8 चैवं (for चैव). — After 69, V_1 B_3 Da_1 $D_{1.5}$ ins.:

640* क्षणेनैव तु राजानमासेदतुररिंदमौ ।

70 ^{a}) Ś $K_{1.2.4}$ B_1 G_1 पुरुषप्रवीरो. — ^{d}) T_2 M धर्मसुतस्य (for °राजस्य). — After 70, V_1 ins.:

641* जवेन गत्वा तु दाशार्हमुख्यः
शयानमेकं कुरुराजं ददर्श ।
प्रहर्षवेगेरितमानसावुभौ
राजानमासाद्य परिष्वजद्रगम् ।

On the other hand, T G ins. after 70:

642* इत्येवमभिसंगृह्य उभौ तु प्राञ्जली स्थितौ ।
शस्त्रक्षतौ महाराज रुधिरेण समुक्षितौ ।
निहत्य वाहिनीं तुभ्यमपयातौ रणाजिरात् ।

[(L. 1) T_2 उपसंगृह्य. — (L. 3) G_1 निहंतुं. T_1 त्वपयातौ.]

71 ^{a}) K_3 V_1 B D T_2 M तं (for तौ). V_1 B D S (except G_1) पुरुषव्याघ्रं (Da_1 $D_{1.5}$ °घ्र). — ^{b}) K_3 V_1 B Da_1 $D_{1-4.6.8}$ S क्षेमिणं; K_4 क्षिमिणौ; Dn_1 क्षेमणं;

C. 8. 3304
B. 8. 65. 19
K. 8. 68. 28

तावभ्यनन्दद्राजा हि विवस्वानश्विनाविव ।
हते महासुरे जम्भे शक्रविष्णू यथा गुरुः ॥ ७२

मन्यमानो हतं कर्णं धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
हर्षगद्गदया वाचा प्रीतः प्राह परंतपौ ॥ ७३

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि पञ्चचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥

४६

संजय उवाच ।
महासत्त्वौ तु तौ दृष्ट्वा सहितौ केशवार्जुनौ ।
हतमाधिरथिं मेने संख्ये गाण्डीवधन्वना ॥ १
तावभ्यनन्दत्कौन्तेयः साम्ना परमवल्गुना ।

D5.7 क्षे(D7 क्षा)मिणं; Co क्षेमिनं (for क्षेमिणौ). K4 V1 B Da1 Dn1 D1–5.7.8 T1 G1 M पुरुषर्षभं (K4 °भः); D6 T2.3 G2.3 °षभौ. — c) V1 T2 M2–4 [अ]भ्यनंदतां (V1 °तु); B4 D6.8 [अ]भ्युपा(D6 °भ्यनु)गतौ; T1.3 G ननंदतुः; M1 ह्यवंदतां (for [अ]भ्युपगतौ). M1 देवाव् (for कृष्णाव्).

72 a) M1 अभ्यवंदद्. K3 V1 B Da1 Dn1 D1.3–5.7.8 T2.3 M2–4 राजापि; T1 G2 पार्थोपि; M1 राजानं (for राजा हि). D2.6 तावभ्यव(D6 °ह)र्षयन्रा(D6 °द्रा)जा. — b) T2 G1 मरुत्वान् (for विवस्वान्). Dn1 D4.7 अपि (for इव). T1 G2 धर्मराजः परंतपः. — G2 om. 72cd. — c) Dn1 तं न; T1 संखे (for जम्भे). — d) K1 Dn1 D1 शक्र(K1 °क्रा)-विष्णु; K4 शक्राविष्णू; D2 इंद्रोपेंद्रौ; D6 इंद्रं प्रेक्ष्य; D8 शक्रं विष्णुर्. D8 पुरा; M2–4 गुरुं; Ca गुरुः (as in text). ❀ Co: कुरुकस्यषो बृहस्पतिर्वा । ❀

73 T1 transp. 73ab and 73cd. — a) Dn1 कर्णौ. — T2.3 G1.3 M1 ins. after 73a; T1 after 73:

643* प्रीतः परपुरंजयः ।
स भूत्वा पुरुषव्याघ्रौ.

[After line 1, T1 reads 73cd repeating it in its proper place. — (L. 2) M1 गत्वा (for भूत्वा). T3 G3 पुरुषव्याघ्रो.]

— b) T G1.3 M1 राजा त(M1 य)त्र (for धर्मराजो). — M2–4 om. 73cd. — cd) G1 हर्षाद् (for हर्ष-). K3 V1 Dn1 D2–4.6.7 T1 (both times) G2.3 M1 परंतपः; B5 Da1 D1.5 G1 °तप. D8 मुदा परमया युक्तः सोभवत्पांडुनंदनः.

Colophon om. in B3. — *Day of Karṇa's Generalship:* Ś2 K1.4 द्वितीय(K1 °ये)युद्धदिवसे. — *Adhy. name:* T1 G1 युधिष्ठिरदर्शनं. — *Adhy. no.* (figures, words or both): Ś2 46; B1.5 65; B2 58; Da1 76; D1 60; D6 66; T1.3 G3 73; T2 M 72.

46

1 After the ref., N (except B1) T1.3 G ins.:

644* अथोपयातौ पृथुलोहिताक्षौ
शराचिताङ्गौ रुधिरप्रदिग्धौ ।

[(L. 1) T1.3 G अथ प्रयातौ. — (L. 2) D7 G2 शरार्चितांगा.]

— After the above, B3 ins. 646* for the first time. K4 V1 B2.5 Da1 D1.5 cont.: B3 (lines 5–6 only) ins. after 646*:

645* युधिष्ठिरस्य प्रतिवेदयन्तौ
प्रियं तदानीं पुरुषप्रवीरौ ।
तावागतौ प्रेक्ष्य महेन्द्रकल्पौ
युधिष्ठिरो दुःखपरीतचेताः ।
कृच्छ्रेण राजा प्रतिलभ्य संज्ञां [5]
ततः पुनः प्रीतमना बभूव ।

[B3 om. lines 1–4. — (L. 1) B2.5 युधिष्ठिराय. Co [अ]नुवेदयंतौ (for प्रति°). — (L. 2) Cc cites प्रियं (as above). D5 -प्रवीरे. — (L. 3) K4 तवागतौ; V1 ताव°. — (L. 5) B5 कृष्णेन; Cc कृच्छ्रेण (as above).]

K4 V1 B2.3 (ins. for the first time after 644*).5 Da1 D1.5 cont.: Ś K1–3 B4 Dn1 D2–4.6–8 T1.3 G ins. after 644*:

646* समीक्ष्य सेनाग्रनरप्रवीरौ
युधिष्ठिरो वाक्यमिदं बभाषे ।

[L. 1) Ś2 K1 समेक्ष्य. Ś1 K1.2.4 सेनाग्रमथ प्रवीरौ; T1.3 G सेनाप्रवर(T1 °रे)प्रवीरौ (G1 °रं). Co cites सेनाग्रगेषु प्रवरौ.]

B1.5 om. 1. — a) Ś2 K1 महासत्वा; K4 °शत्वौ. V1 B3.4 Da1 Dn1 D1.3–5.7 हि (for तु). D1 नो (for तौ). D2 अहं नावागतौ दृष्ट्वा; S ततो युधिष्ठिरो दृष्ट्वा. — c) K1.3 आधिरथं; T1 G2 आधी(G2 °ति)रथं; T3 G3 आतिरथिं — d) S युद्धे (T2 °धि) (for संख्ये). K3 D2.6 G1 गांडीवधन्विना; D8 गांजीवधन्वना.

2 a) B1 तावानंद्य स कौंतेयः; B4 तावनिंद्य स कौं° (sic); Dn1 तावभ्यदनंदकौंतेय (corrupt); D3.4.7 ताव-

स्मितपूर्वममित्रघ्नः पूजयन्भरतर्षभ ॥ २

युधिष्ठिर उवाच ।

स्वागतं देवकीपुत्र स्वागतं ते धनंजय ।
प्रियं मे दर्शनं बाढं युवयोरच्युतार्जुनौ ॥ ३
अक्षताभ्यामरिष्टाभ्यां कथं युध्य महारथम् ।
आशीविषसमं युद्धे सर्वशस्त्रविशारदम् ॥ ४
अग्रगं धार्तराष्ट्राणां सर्वेषां शर्म वर्म च ।
रक्षितं वृषसेनेन सुषेणेन च धन्विना ॥ ५
अनुज्ञातं महावीर्यं रामेणास्त्रेषु दुर्जयम् ।
त्रातारं धार्तराष्ट्राणां गन्तारं वाहिनीमुखे ॥ ६
हन्तारमरिसैन्यानाममित्रगणमर्दनम् ।
दुर्योधनहिते युक्तमस्मद्युद्धाय चोद्यतम् ॥ ७
अप्रधृष्यं महायुद्धे देवैरपि सवासवैः ।
अनलानिलयोस्तुल्यं तेजसा च बलेन च ॥ ८
पातालमिव गम्भीरं सुहृदानन्दवर्धनम् ।
अन्तकाभममित्राणां कर्णं हत्वा महाहवे ।
दिष्ट्या युवामनुप्राप्तौ जित्वासुरमिवामरौ ॥ ९
तेन युद्धमदीनेन मया ह्यद्याच्युतार्जुनौ ।

C. 8. 3317
B. 8. 66. 9
K. 8. 69. 12

ध्यनंद्य कौंतेयः. — ^{c}) Ś1 K2.3 B1–4 Dn1 D2.3.4.7 T G1.3 अमित्रघ्नं (Ś1 K2.3 T1 °घ्न). — ^{d}) Ś1 K3 सूजयन् (sic) (for पूज°). Dn1 M2.4 भरतर्षभः; G3 पुरुषर्षभः.

3 ^{a}) K2.3 V1 B Da1 Dn1 D2.5.7.8 Co.p देवकीमातः (for °पुत्र). — ^{b}) D1 धनंजयः. — ^{c}) K3 B1.4.5 Dn1 D2–8 T3 G3 गाढं (for बाढं). — ^{d}) D6 केशवार्जुनौ; S नरसिंहयोः (for अच्युतार्जुनौ).

4 ^{a}) K1 अक्षता भगमरिष्टाभ्यां (sic); S अरिष्टयोरक्षतयोः. Ca.c cite अरिष्टाभ्यां (as in text). — ^{b}) K1 कथं युद्धो; K3 V1 B2.3 D2.6.8 S कर्णं हत्वा (K3 जित्वा; B2 विद्ध्वा; B3 D6.8 युद्ध्वा; D2 युद्धे); B1.4.5 D3.4.7 हतः कर्णो; Da1 D1.5 हत्वा कर्णं (for कथं युध्य). B1.4.5 Dn1 D3.4.7 महारथः; B3 °हवे. — D6 om. 4^{cd}. — ^{c}) K4 आशीविषमसं (by metathesis) (for °समं). — ^{d}) K3 सर्वशस्त्रभृतां वरं; T2 शस्त्रास्त्रेषु विशारदं.

5 ^{a}) B2 अग्रजो; Da1 D1.5 श्रोतारं (for अग्रगं). G2 धार्तराष्ट्रानां. — ^{b}) B2 सर्व-; Ca.c शर्म (as in text). K3 समवर्चसं (for शर्म वर्म च). G2 transp. शर्म and वर्म. Ca.c cite वर्म (as in text). M1 गंतारं वाहिनीमुखे (= 6^{d}). — T2 M2–4 om. 5^{c}–6^{b}. — ^{c}) B2 विक्षितं (for रक्षितं). — ^{d}) T1.3 G संयुगे (for धन्विना).

6 T2 M2–4 om. 6^{ab} (cf. v. l. 5). — ^{b}) K3 V1 B1.3–5 D रामेणास्त्रे सु(V1 Da1 D1.2.5.6 °स्त्रेण)दुर्जयं; B2 रामेण शस्त्रदु°. — For 6^{ab}, T1.3 G M1 subst.:

647* रामेण जामदग्न्येन अनुज्ञातं यशस्विना ।
[T1.3 G3 M1 त्व(T1 द्य)नुज्ञातं.]

— After 6^{ab}, N ins.:

648* मुख्यं सर्वस्य लोकस्य रथिनं लोकविश्रुतम् ।
[K4 मुखं; B2 Dn1 D3.4.7 अग्र्यं (for मुख्यं). D2.3 रथिनां.]

— ^{c}) Ś K2.4 Co श्रोतारं; K1 श्रेतरं (sic); Co.p त्रातारं (as in text). — ^{d}) B4 यंतारं; D2 जेतारं; Co गन्तारं (as in text). B2.3.5 Da1 D1.5 वाहिनीमुखं. M1 सर्वेषां शर्म वर्म च (= 5^{b}).

7 ^{a}) Ś2 K1.3.4 अपि; B1.4.5 Da1 Dn1 D1.3–7 पर- (for अरि-). T2 M1–3 -सेनानाम् (for -सैन्यानाम्). — ^{b}) K3 D3 अमित्रगणसूदनम्; K4 °मर्दयन्; D5 °धर्दनम् (sic). — After 7^{ab}, S reads 8^{c}–9^{b}. — ^{c}) Ś K1.2.4 V1 D6.3 दुर्योधनमते. Ś1 K1.2.4 युद्धम् (K1 °क्ताम्) (for युक्तम्). — ^{d}) Ś1 B2.4.5 Dn1 D1–4.6 T2.3 G1.3 M असह्दुःखाय; K3 अद्य युद्धाय (for अस्मद्युद्धाय). Ś K2.4 चोद्धृतं; B1 चोदितं; B5 चोत्थितं; D2 चोद्यतां (for चोद्यतम्). T1 G2 पांडवानर्थकारकं (G2 °र्थे उद्यतं).

8 ^{a}) K2 अप्रघृष्टं; K4 अपृघृष्यं (sic). B1 हयायुद्धे; S महारंगे (for °युद्धे). — ^{b}) K1 वैरेरपि (sic) (for देवैरपि). Ś2 देववैरमिवासवैः. — S reads 8^{c}–9^{b} after 7^{ab}. — ^{c}) K1.4 M1 अनिलानि(M1 °न)लयोस्. Da1 स्तुल्यं (for तुल्यं). K3 अनलानिलसंकाशं. ❀ Cc: अनिलानिलयोरिति तेजोबलाभ्यां यथासंख्यम् । ❀

9 For sequence in S, cf. v. l. 7. — ^{b}) B Da1 Dn1 D1–3.5.7.8 G1 M सुहृदां नंदि(D2 °द)वर्धनं; D6 कौरवानंद°. — ^{c}) K2 अंतकार्यम्; B1 °काभ्रम्; B5 D3 °कामम्; D4 °कारम्; D7 °कालम्; T1 °कार्हम् (for °काभम्). K3 अंतकं हि ममित्राणां (sic); Dn1 अंतकं मम मित्राणां. — ^{d}) B (except B3) D (except D2.6.3) transp. कर्णं and हत्वा. B1.4 D (except D2.6.3) T3 G महामृधे; B3 °रथं (for °हवे). — Dn1 om. 9^{e}–11^{b}. — ^{e}) Da1 दिष्ट्वा (for दिष्ट्या). S (except G2) इह प्राप्तौ (for अनुप्राप्तौ). — ^{f}) T1.3 G हत्वा मृत्युमिवापरं; T2 वृत्रं हत्वा यथामरौ; M हत्वा वृत्रमिवामरौ.

10 Dn1 om. 10 (cf. v. l. 9). — ^{a}) B1.3–5 Da1 D1.3–5.7 घोरं (for तेन). K4 अदीयेन; B1 अलीनेन; S अभीतेन (for अदीनेन). — ^{b}) V1 B2.3 Da1 D1.5 M [अ]पि; B4 [अ]स्य (for हि). K1 B4 Da1 D1.5 [आ]द्य;

C. 8. 3317
B. 8. 66. 9
K. 8. 69. 12

कुपितेनान्तकेनेव प्रजाः सर्वा जिघांसता ॥ १०
तेन केतुश्च मे छिन्नो हतौ च पार्ष्णिसारथी ।
हतवाहः कृतश्चास्मि युयुधानस्य पश्यतः ॥ ११
धृष्टद्युम्नस्य यमयोर्वीरस्य च शिखण्डिनः ।
पश्यतां द्रौपदेयानां पाञ्चालानां च सर्वशः ॥ १२
एताञ्जित्वा महावीर्यान्कर्णः शत्रुगणान्बहून् ।
जितवान्मां महाबाहो यतमानं महारणे ॥ १३
अनुसृत्य च मां युद्धे परुषाण्युक्तवान्बहु ।
तत्र तत्र युधां श्रेष्ठः परिभूय न संशयः ॥ १४
भीमसेनप्रभावात्तु यज्जीवामि धनंजय ।
बहुनात्र किमुक्तेन नाहं तत्सोढुमुत्सहे ॥ १५
त्रयोदशाहं वर्षाणि यस्माद्भीतो धनंजय ।
न स्म निद्रां लभे रात्रौ न चाहनि सुखं क्वचित् ॥ १६
तस्य द्वेषेण संयुक्तः परिदह्ये धनंजय ।

$B_{1.3}$ $D_{3.4.7}$ [अ]स्य; D_8 T_2 [अ]पि (for [अ]द्य). G_2 M_1 [अ]र्जुनाच्युतौ. $D_{2.6}$ बलिनौ केशवार्जुनौ. — After 10^{ab}, S ins.:

649* कृतं घोरं महाबाहो धृष्टद्युम्नस्य पश्यतः ।
[T_2 M_{2-4} महाबाहू (T_2 °हु).]

— ^{c}) $B_{1.3-5}$ D_{a1} $D_{1.3-7}$ कृतं तेन (for कुपितेन). K_2 [आ]तंकेन; B_3 [अं]तकस्य (for [अ]न्तकेन). V_1 $D_{6.7}$ [ए]व (for [इ]व). S अंतकेनेव क्रुद्धेन. — ^{d}) B_1 D_2 सर्वा(B_1 °र्वं)जिघांसया. B_8 जिघांसतः; D_5 °सतां.

11 D_{n1} om. 11^{ab} (cf. v. l. 9). — ^{b}) K_2 हेतौ च; B_5 निहतौ; D_6 हतौ तौ; T_1 हतौ वै (for हतौ च). Ś K प्राष्टिसारथी; T_2 पार्ष्णिसारथि; T_3 G M प्राष्ठिसारथी (G_1 °थिः) (for पार्ष्णि°). K_3 हतौ पार्ष्णिः ससारथिः. — ^{c}) K_4 M_3 हतवाहाः (M_3 °हं); $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ अपसव्यः (for हतवाहः). K_3 B_1 D_{n1} $D_{2-4.7}$ ततश्च (for कृतश्च). B_5 चापि (for चास्मि). D_8 हतो वै सर्वतश्चास्मि. — ^{d}) D_{a1} D_5 पश्यत. T_1 G_2 प्रेक्ष्य(T_1 °क्ष)माणस्य सात्यकेः.

12 ^{ab}) $Ś_1$ D_8 (*sup. lin.* as in text) युवयोर् (for यमयोर्). S वीरयोर्यमयोश्चापि (G_1 °श्चैव) धृष्टद्युम्नशिखंडिनोः. — ^{d}) Some MSS. पंचालानां. S शतद्रोश्च (G_2 भीमस्य च) महात्मनः.

13 ^{a}) K_3 V_1 B D (except $D_{6.8}$) महावीर्यः; T_1 G_2 °रंगे; $T_{2.3}$ $G_{1.3}$ °बाहुः (for °वीर्यान्). — ^{b}) K_1 $B_{1.4}$ कृष्ण; K_4 D_{n1} कर्णं (for कर्णः). B_1 शत्रुगतान् (for °गणान्). D_6 मुहुः (for बहून्). — ^{c}) M मा (for मां). K_4 T_2 महाबाहुर्; T_3 $G_{1.3}$ °भागो (for °बाहो). — ^{d}) $B_{4.5}$ D_{n1} $D_{3.4.7}$ यतमानो; D_6 अपयातं (for यतमानं). B_5 T_2 G_2 M महाहवे; D_6 °रथः. D_2 उपयास्स महारथः.

14 ^{a}) $B_{1.5}$ D_{n1} $D_{3.4.6.7}$ अभिसृ(D_6 °श्रु)त्य; B_2 अनुत्सृत्य; T_1 G_2 उपसृत्य; Cc अनुवृत्य (for °सृत्य). D_2 [ए]व (for च). G_2 रंगे (for युद्धे). — ^{b}) Ś K B_5 D_6 बहून्; V_1 D_6 T_1 मुहुः (for बहु). T_2 M परुषं चोक्तवान्बहु. — ^{c}) T_2 यत्र यत्र; T_3 G स हि तत्र; M_{2-4} तत्र कर्णो (for तत्र तत्र). $Ś_1$ K_3 B D $T_{1.2}$ श्रेष्ठ. — ^{d}) D_2 समंततः; T_2 G_1 धनंजय (for न संशयः). — After 14, $T_{1.2}$ read 20^d–21^d and T_3 G read 20^c–21^d, repeating the portions in the proper place.

15 T_2 om. 15^{ab}. — ^{a}) D_8 -प्रभावस् (for -प्रभावात्). — ^{b}) K_1 यज्जीवाममिहारणे (sic); M_1 दुःखं जीवामि फल्गुन; M_{2-4} यज्जीवामीह (M_3 °मिव) फल्गुन. — After 15^{ab}, M reads 20^c–21^d repeating the portion in its proper place. — ^{c}) K_3 तु; D_{n1} D_4 च (for [अ]त्र). — ^{d}) $B_{2.3.5}$ D_{a1} $D_{1.5.6}$ $T_{1.2}$ G_1 M तं (for तत्). T_3 G_3 हंत सोढुं समुत्सहे; G_2 नाहं सोढुं समुत्सहे.

16 D_{n1} reads 16–17 on marg. — ^{a}) D_6 lacuna. K_1 राजाणि (for वर्षाणि). $Ś_1$ $K_{1.2.4}$ त्रयोदशाहोरात्राणि; D_4 °दश हि वर्षाणि. Cc cites त्रयोदश and वर्षाणि (as in text). — ^{c}) D_2 न च; D_3 नाहं; G_2 यस्मान् (for न स्म). V_1 B_2 D_{a1} $D_{1.5}$ न निद्रां लब्धवान्रात्रौ.

17 D_{n1} reads 17 on marg. — ^{a}) K_3 D_8 तस्माद् (for तस्य). B_1 दोषेण; D_{a1} $D_{1.2.5}$ वीर्येण (for द्वेषेण). K_2 D_8 संयुक्ताः (D_8 °क्तात्); D_{a1} $D_{1.5}$ संतप्तः (for संयुक्तः). — ^{b}) B_4 परिदह्य; G_1 °गृह्ये (for °दह्ये). K_4 D_{n1} धनंजयः (D_{n1} °यं). — ^{c}) B_2 आत्मानं. Ś K_1 $B_{1.4.5}$ D_{n1} $D_{3.4}$ मरणे; B_3 damaged; M_1 रमणं (for मरणं). K_3 राजन्; B_1 यातो; $B_{4.5}$ $D_{3.4.7}$ जातो (B_5 °ते); D_2 यानं; G_2 M_3 जानान् (for जानन्). Cv as in text. — ^{d}) $Ś_1$ K_2 वाध्रीणस; K_4 व्याघ्रेणस; D_6 दध्रीणस; D_8 व्याध्री°; $T_{1.3}$ G M वाध्रा°($M_{2.4}$ °ध्रीं°); Ca बार्द्धीणस; Cc वार्द्धीण(also न)स. K_2 $B_{1.2.5}$ D_{n1} $D_{2-4.6.7}$ T_2 M_1 Cc.p द्विजः; K_3 V_1 D_{a1} $D_{1.5.8}$ Cap.c द्विपात्; T_3 G M_{2-4} द्विजैः; Ca द्विपः (as in text). Cv वाध्रीनस इव द्विपात्. — After 16, D_7 (*sec. m.*) ins.:

650* कृष्णग्रीवो रक्तशिराः श्वेतपक्षो विहंगमः ।
स वै वाध्रीणसः प्रोक्तो याज्ञिकैः पितृकर्मसु ।

आत्मनो मरणं जानन्व्याघ्रीणस इव द्विपः ॥ १७
यस्यायमगमत्कालश्चिन्तयानस्य मे विभो ।
कथं शक्यो मया कर्णो युद्धे क्षपयितुं भवेत् ॥ १८
जाग्रत्स्वपंश्च कौन्तेय कर्णमेव सदा ह्यहम् ।
पश्यामि तत्र तत्रैव कर्णभूतमिदं जगत् ॥ १९
यत्र यत्र हि गच्छामि कर्णाद्भीतो धनंजय ।
तत्र तत्र हि पश्यामि कर्णमेवाग्रतः स्थितम् ॥ २०
सोऽहं तेनैव वीरेण समरेष्वपलायिना ।
सहयः सरथः पार्थ जित्वा जीवन्विसर्जितः ॥ २१
को नु मे जीवितेनार्थो राज्येनार्थोऽथ वा पुनः ।
ममैवं धिक्कृतस्येह कर्णेनाहवशोभिना ॥ २२
न प्राप्तपूर्वं यद्भीष्मात्कृपाद्द्रोणाच्च संयुगे ।
तत्प्राप्तमद्य मे युद्धे सूतपुत्रान्महारथात् ॥ २३
तत्त्वा पृच्छामि कौन्तेय यथा ह्यकुशलस्तथा ।
तन्ममाचक्ष्व कार्त्स्न्येन यथा कर्णस्त्वया हतः ॥ २४
शक्रवीर्यसमो युद्धे यमतुल्यपराक्रमः ।
रामतुल्यस्तथास्त्रे यः स कथं वै निषूदितः ॥ २५
महारथः समाख्यातः सर्वयुद्धविशारदः ।

C. 8. 3333
B. 8. 66. 25
K. 8. 69. 28

[Co cites this st. as a definition. — (L. 2) Co सैव (for स वै).]

18 a) K3 V1 B2.4.5 Dn1 D3.4.6–8 M2–4 तस्य (for यस्य). T1.3 G यस्य मेयं गतः कालश्च. — b) Ś2 K1.4 मे प्रभो; B (except B2) D (except D2.6) मे चिरं; T1.3 G भारत (for मे विभो). T2 M भृशं चिंतयतः प्रभो. — c) D3 कर्णो (for शक्यो). V1 B Da1 Dn1 D1–7 S transp. शक्यो and कर्णो. D8 युद्धे (for शक्यो). — d) D8 शक्यः (for युद्धे). Ś K2 M3 क्षमयितुं; B Da1 D5 क्षय°; D2 क्षिप°. D2.6 वृषः; D8 रणे (for भवेत्).

19 a) S वा (for च). D6 जाग्रत्सु यश्च कौंतेय. — b) V1 D6 S स्मराम्यहं; B5 महारथं; D8 [अ]ग्रतः स्थितं (for सदा ह्यहम्). — c) V1 यत्र (for the first तत्र).

20 T1 reads 20^{ab} twice. — a) G2 तत्र तत्र (for यत्र यत्र). V1 [ए]व (for हि). T1 (both times) पश्यामि (for गच्छामि). — T2 om. (hapl.) 20^{bc}. — b) T1 (second time) धनंजयः. — T3 G read 20^{c}–21^{d} for the first time after 14, and M reads the same for the first time after 15^{ab}. — c) T3 G M (all first time) यत्र यत्र (for तत्र तत्र). T1 G1 (second time) तु; G2 (second time) च (for हि). — T1.2 read 20^{d}–21^{d} for the first time after 14. — d) Dn1 स्थितः.

21 S repeats 21 (cf. v. l. 14 and 15). — a) T2 (second time) वीर्येण (for वीरेण). — b) K2.4 D8 संग्रामेषु; T1.2 G M (all both times) संयुगेषु (for समरेषु). — c) D8 सरथः सहयः (by transp.); T3 G3 (first time) विहयो विरथः. — d) M1 (second time) राजन् (for जीवन्). G2 (first time) विवर्जितः (for विस°). T1 (second time) सर्वतः शरविक्षतः; T3 G (second time) सर्वतः शकलीकृतः.

22 a) T1 G1.2 हि (for नु). — b) G1 [अ]र्थेन (for [अ]र्थोऽथ). K1 च; K3 [ऽ]द्य; Da1 D1.5 [ऽ]पि; G2 न (for ऽथ). B4 Dn1 D3.4.7 भवेत् (for ऽथ वा). D2 राज्यार्थे वा पुनः पुनः; T3 G3 M राज्यार्थो (M2.4 °र्थे) वा पुनः कथं. — c) Ś1.2.4 T1 M1.2.4 ममैव; B2 यस्यैवं (for ममैवं). V1 Da1 D1.5 धिक्कृतस्याद्य; B1.3–5 Dn1 D3–7 विक्ष(D3.4 °क्षि)तस्याद्य (D6 °स्येव); S नि(G2 वि)कृतस्येह (for धिक्कृत°). K3 नाम ह्यधिकृतस्येह; D2 मामेव विकृतस्येहा.

23 a) G2 न च प्राप्तं हि (for न प्राप्तपूर्वं). T1 तद् (for यद्). D6 भीष्मान्मे (for यद्भीष्मात्). — b) M1 न तु (for कृपाद्). K1.2 द्रोणाश्च (sic). — c) T3 G वै (for मे). T1 तत्प्राप्तं वै मया युद्धे. — d) Ś2 सूतपुत्र (for °पुत्रान्).

24 a) K3.4 B2 D6.8 T1 तत्त्वां; V1 B1.3–5 Da1 Dn1 D1.3–5.7 T2.3 G M स त्वां; D2 तं त्वां (for तत्त्वा). S बीभत्सो (for कौन्तेय). — D2 om. (hapl.) 24^{bc} — b) K3 V1 B2 G1.2 M नः (K3 B2 [अ]द्य; V1 ह्य°; M1 न) कुशलं; B5 D3.7.8 T3 G3 [अ]द्य (T3 G3 न) कुशलम् (for ह्यकुशलम्). Co cites असदनः (for अकुशलः). B3 यथा ह्यर्दं*नस्तथा (sic); D6 यथा कर्णो हतस्तथा; T1 यथा नु कुशलस्तव. — D6 om. 24^{cd}. — c) D4 कार्त्स्नेन; T1 एकांते; T2.3 G M कौंतेय (for कार्त्स्न्येन). — d) B1.4.5 Da1 Dn1 D1–5.7) हतस्त्वया (by transp.); M2–4 हतो युधि.

25 a) B (except B2) Dn1 D3.4.7 T1 G1.2 शक्रतुल्य- (T1 °ल्यं)बलो; T2 M शतक्रतुसमो; T3 G3 शक्रतुल्य°. — b) M4 om. (hapl.) पराक्रमः and रामतुल्य (in 25^{c}). Ś K B (except B2) Da1 Dn1 D1.3–5.7 यम(Ś K2.4 मम; K1 सम)तुल्यः (K1 °ल्या; B5 °ल्य) पराक्रमे. — c) K3 तथा चास्त्रे; K4 B1.2.5 D2–4.6.7 तथास्त्रेण; V1 B3 Da1 D1.5 °स्त्रे च; B4 S °स्त्रेषु; Dn1 °स्त्रे सः (for °स्त्रे यः). — d) Ś1.2.4 B1–4 D3.4 वै निसूदितः; B5 D3 विनिपूदितः; D2.6 निहतस्त्वया; T2.3 G1.3 M ते निषू(M2–4 °सू)दितः (for वै निषूदितः). Dn1 कथं चै विनिपूदितः.

26 T1 om. 26^{ab}. — a) K2.4 B1.3 D1 T2 G1.2 M महारथ-. Da1 D1.5 स मे ख्यातः (for समाख्यातः).

C. 8.3333
B. 8.66.25
K. 8.69.29

धनुर्धराणां प्रवरः सर्वेषामेकपूरुषः ॥ २६
पूजितो धृतराष्ट्रेण सपुत्रेण विशां पते ।
सदा त्वदर्थं राधेयः स कथं निहतस्त्वया ॥ २७
धृतराष्ट्रो हि योधेषु सर्वेष्वेव सदार्जुन ।
तव मृत्युं रणे कर्णं मन्यते पुरुषर्षभः ॥ २८
स त्वया पुरुषव्याघ्र कथं युद्धे निषूदितः ।
तन्ममाचक्ष्व बीभत्सो यथा कर्णो हतस्त्वया ॥२९
सोत्सेधमस्य च शिरः पश्यतां सुहृदां हृतम् ।
त्वया पुरुषशार्दूल शार्दूलेन यथा रुरोः ॥ ३०
यः पर्युपासीत्प्रदिशो दिशश्च
त्वां सूतपुत्रः समरे परीप्सन् ।
दित्सुः कर्णः समरे हस्तिपूगं
स हीदानीं कङ्कपत्रैः सुतीक्ष्णैः ॥ ३१
त्वया रणे निहतः सूतपुत्रः
कच्चिच्छेते भूमितले दुरात्मा ।
कच्चित्प्रियं मे परमं त्वयाद्य
कृतं रणे सूतपुत्रं निहत्य ॥ ३२
यः सर्वतः पर्यपतत्त्वदर्थे

— b) T3 G1.3 सर्वशस्त्रविशारदः. — c) T1 G2 M धनुर्धरेषु. K4 प्रवराः. — d) K3 D2.6 एव पूरुषः; D8 एकपौरुषः; Co एकपुरुषः. S सर्वेषां वै (T1 °ष्वपि; G2 M °ष्वेव) सदार्जुन.

27 b) S महारथः (T2 °बलः; T3 G3 °रथ) (for विशां पते). — c) K4 स्थितः (for सदा). K3 V1 B D S त्व(D6 त)दर्थमेव (V1 °मिव; D8 °मिह) (for सदा त्वदर्थं). — d) S युधि (for त्वया).

28 T1 om. (hapl.) 28–29. — a) K1 Da1 D1.2.5 धृतराष्ट्रोपि (K1 °ष्ट्रे हि; D2 °ष्ट्रेषु); K3 V1 B Dn1 D3.4.6–8 धार्तराष्ट्रो हि (B4 °ष्ट्रेषु; D6 °ष्ट्रा हि) (for धृतराष्ट्रो हि). D3 युद्धेषु. S (T1 om.) धार्तराष्ट्रस्य यौधा हि (T2 योधा हि; G योद्धारः). — b) V1 सर्वेष्वपि; S (T1 om.) सर्वं एव (for सर्वेष्वेव). D2 युधि (for [अ]र्जुन). — c) B2 transp. मृत्युं and कर्णं. Ś2 K1 कर्णं. — d) G2 M2–4 मन्यंते. Ś2 K3.4 V1 B D पुरुषर्षभ (B4.5 D3.4.7 °भं); S (T1 om.) पुरुषोत्तमं (T3 M4 °म).

29 T1 om. 29 (cf. v. l. 28). — a) B2 यत् (for स). T3 G M2–4 transp. स and त्वया. B3 T2.3 G2.3 M पुरुषव्याघ्रः. — b) Ś K2.4 B2.3 D3.7 M2–4 निसूदितः; K1 B4.5 D2 निपातितः (for निषूदितः). — Da1 D1.4.5 om. 29^{cd}. — c) K1.2 भीभत्सो; K3 V1 B Dn1 D2.3.6–8 S (T1 om.) कौंतेय (for बीभत्सो). — d) S (T1 om.) युधि (for त्वया). B2.3 यथा स निहतस्त्वया.

30 a) V1 B (except B3) Da1 Dn1 D1.3–5.7 युध्यमानस्य; D2 सोत्सेधनस्य (sic); D6 °धं चास्य; T2 °धं तस्य (for °धमस्य). K3 D2.6 हि; T G M1 तु; M2–4 नु (for च). D1 शिरसा (for च शिरः). — b) D3 कृतं हतम्. D2 पश्यतां च महात्मनां. — d) B (except B5) Dn1 D2–4.7 सिंहेनेव (for शार्दूलेन). Ś1 (marg. as in text) रुरुः; K3 तरो (for रुरोः). — After 30, V1 reads 33^{ab} repeating it in its proper place.

31 V1 om. 31. D2 om. 31^{a}. T1 om. 31–32. — a) Ś2 (*sup. lin.*) Co पर्युदासीत्; Ca पर्युपा° (as in text). S (T1 om.) सर्वां दिशः पर्यपतत्त्वदर्थं. — b) Ś2 परेप्सन्; D2 दिदित्सुः; G2 वल्लिप्सन्; Ca परी° (as in text). — c) Ś1 K2 हस्ति**; K3 B Da1 D1.3–5.8 हस्तिषड्गवं; K4 °पूगान्; D7 °षंगवं यः (for हस्तिपूगं). D2.6 दित्सुः (D2 om. दित्सुः) कर्णः सुमहद्विषड्गवं. — d) K2 सतीक्ष्णैः. — For 31^{cd}, T2.3 G M subst.:

651* दित्सञ्छ्णां शकटं रत्नपूर्णं
कथं त्वयासौ निहतोऽद्य कर्णः ।
[(L. 1) M2–4 दिशन्नृणां.]

32 T1 om. 32 (cf. v. l. 31). — a) Da1 D1.5 कच्चित्त्वया (for त्वया रणे). V1 स हतः (for निहतः). Ś1 K2 सूर्यपुत्रः (for सूत°). — M3 om. (hapl.) 32^{b}–33^{b}. — b) K1 कश्चित्; D7 M2.4 क्वचित् (for कच्चित्). B4 भूतले वै; D3 भूमिपृष्ठे (for °तले). K4 B3 T3 G महात्मा. — c) K1 कश्चित्; D2 क्वचित् (for कच्चित्). T2 कृतं (for प्रियं). K3 कच्चित्क्षतं मे परमं त्वया कृतं; B1.4.5 Dn1 D3.4.7 प्रियश्च मे परमो वै कृतोयं (B5 °द्य). — d) B1.4.5 Dn1 D3.4.7 त्वया; T2 प्रियं; G1 कृत्यं (for कृतं). Da1 D1.5 संख्ये (for रणे). K4 निहन्ये; G2 निपात्य (for निहत्य).

33 M3 om. 33^{ab} (cf. v. l. 32). V1 reads 33^{ab} for the first time after 30. — a) B2 पर्यवर्तत्; Ca °पतत् (as in text). T2.3 G M1.2.4 सर्वां दिशः पर्यपतत्त्व(T3 G3 °न्त्व)दर्थं. — b) B5 Dn1 D8 सदार्चितो; S (M3 om.) मुदान्वितो (for मदा°). T2 गमितः; M1.2.4 गर्जितः (for गर्वितः). — c) Da1 सहत्य (for समेत्य). — d) K1.2.4 कश्चित्; D7.8 क्वचित्

मदान्वितो गर्वितः सूतपुत्रः ।
स शूरमानी समरे समेत्य
कच्चित्त्वया निहतः संयुगेऽद्य ॥ ३३
रौक्मं रथं हस्तिवरैश्च युक्तं
रथं दित्सुर्यः परेभ्यस्त्वदर्थे ।
सदा रणे स्पर्धते यः स पापः
कच्चित्त्वया निहतस्तात युद्धे ॥ ३४
योऽसौ नित्यं शूरमदेन मत्तो
विकत्थते संसदि कौरवाणाम् ।
प्रियोऽत्यर्थं तस्य सुयोधनस्य
कच्चित्स पापो निहतस्त्वयाद्य ॥ ३५
कच्चित्समागम्य धनुःप्रमुक्तै-
स्त्वत्प्रेषितैर्लोहितार्थैर्विहंगैः ।
शेतेऽद्य पापः स विभिन्नगात्रः
कच्चिद्भग्नो धार्तराष्ट्रस्य बाहुः ॥ ३६
योऽसौ सदा श्लाघते राजमध्ये
दुर्योधनं हर्षयन्दर्पपूर्णः ।
अहं हन्ता फल्गुनस्येति मोहा-
त्कच्चिद्धतस्तस्य न वै तथा रथः ॥ ३७
नाहं पादौ धावयिष्ये कदाचि-

C. 8. 3345
B. 8. 66. 37
K. 8. 69. subst.

(for कच्चित्). B4 त्वयाद्य निहतः. K3 D3 सव्यसाचिन्; B (except B5) Dn1 D3.4.7 संयुगेसौ (B3 °यं); D2 सूतपुत्र; S पापबुद्धिः (for संयुगेऽद्य). D6 बलं प्रमथ्यापि हि कौरवाणां.

34 D2 om. 34. D6 om. 34abc. — a) T2 एकं; M1 रौम्मं (for रौक्मं). K3 V1 B Da1 Dn1 D1.3–5.7 वरं; D8 T3 परं; M2–4 सुजातं (for रथं). K3 V1 B2.5 -गजाश्व-; B1.3.4 D (D2.6 om.) T2.3 G M -गवाश्व-; T1 -कुक्ष्यासु- (for -वरैश्च). T1 युद्धं (for युक्तं). — b) T3 G3 कथं (for रथं). K3 V1 B1.3.4 Dn1 D3.4.7 T2 प्र(V1 वि)दित्सुर् (for दित्सुर्). B2.5 रथं प्रदित्सुर्यः प्रवरं त्वदर्थे; T1 रिपूञ्जिघां-संतमदस्त्वदर्थे; G1.2 कत्सूः (G2 दित्सुः) परेभ्यः प्रहृतस्त्वदर्थे (sic). — c) S त्वया (for सदा). M1 वर्धते (for स्पर्धते). — d) K1.2 कश्चित्; B2 D7 क्वचित् (for कच्चित्). D6 सूतपुत्रः; S पापबुद्धिः (for तात युद्धे).

35 a) D6 सैन्ये (for योऽसौ). B (except B3) Da1 D1.3–5.7 सदा; Dn1 महा- (for नित्यं). S शौर्यमदेन (T1 °तेजोभि-) (for शूरमदेन). Ś1 (*sup. lin.* as in text) K4 धृष्टो (for मत्तो). — b) G1.2 M2.4 विकत्थसे (G1 °ने). — c) B2 दुर्योधनस्य (for सुयो°). D8 प्रियोत्यंतं यस्तु सुयोधनस्य; T1.2 M प्रीत्यर्थं वै तात सु°; T3 G सं(G1 यः)प्रीत्यर्थं तात सु°. — d) K1.2 D4 कश्चित् (for कच्चित्). K4 स्त्वयापो (sic); T1.3 G2.3 M समर्थो; T2 G1 स कर्णो (for स पापो).

36 D6 om. (hapl.) 36a. — a) K1.2 कश्चित्; B2 D7 क्वचित् (for कच्चित्). K1.3 V1 B1.3–5 D (D6 om.) T2 धनुःप्र(Da1 D5 सु-; D1 यु)युक्तैस्; B2 धनुःप्रमुक्तेस्; G2 धरःप्रमुक्तैस् (sic) (for धनुःप्र°). — b) K1 लोहितांकोर् (sic); K3 V1 B Dn1 D2–4.7 °तांगैर्; Da1 D1.5.6.8 Ca °तपैर्; S लोहमयैर् (for लोहितार्थैर्). B3 विवाणेभ्यैः (sic); G2 विहंगमैः; Ca.c विहंगैः (as in text). — c) K3 V1 B1 Dn1 D2–4.7 स (for ऽद्य). Ś1 B1.4.5 Dn1 D2–4.6.7 सु- (for स). K4 कच्चित्पापः सोपि विभ-ग्नगात्रः; S शेते भिन्नः पांसुषु सूतपुत्रः. — d) K1.4 कश्चिद् (for कच्चिद्). K3 B1.4 Dn1 D1–4.7 T3 G3 भग्नौ; G1 भूमौ; G2 भिन्नो (for भग्नो). B1.4 Dn1 D3.4.7 T3 G1.3 M1 बाहू; D2 बाहः; Ca बाहुः (as in text).

37 a) V1 समश्लाघत; D1 सदा श्लाघसे; D2 °घ्यते. S यः श्लाघते (T1 यश्चाहते; T2 यश्च ब्रूते) राजमध्ये सदा हि. — b) G3 दुर्योधनो V1 दर्पपूर्णं; D2.6 T3 G1.3 °युक्तः (for °पूर्णः). — cd) Some MSS. फाल्गुनस्य. Ś1 K3 V1 B D कच्चिद्धतस्; K1 कश्चिद्धतस (for कच्चिद्धतस). K3 यथा (for तथा). K3 V1 B D तद् (D2 ततः) (for रथः). K2 कच्चिद्धतः पार्थ इत्यल्पबुद्धिः (for d). S हंतास्मि सर्वानिति पांडु(G3 राज)पुत्रानहं हंता फल्गुनस्येति (T3 G3 °ह) मोहात्. — After 37, S ins.:

652* कच्चिद्वचोऽस्य वितथं त्वया कृतं
यत्तत्प्रियामवदत्तात कर्णः ।
सभामध्ये रूक्षमनेकरूपं
धिक्पाण्डवानपतिस्त्वं हि कृष्णे । [5]
कच्चिद्व्रतं शत्रुरयं महात्मा
ह्यधारयद्द्वादश यः समास्तु ।
कर्णो व्रतं घोरममित्रसाहो
दुर्योधनस्यार्थनिविष्टबुद्धिः ।

[(L. 1) T3 G3 ह्यवितथं; G2 [ऽ]स्य विकृतं (for ऽस्य वितथं). T1 G2 M transp. त्वया and कृतं. — (L. 2) T1 यत्तत्प्रियाम्; T3 G3 यत्तत्प्रियम्; M1 यत्त्वप्रियाम्; M2–4 यत्र प्रियाम् (for यत्तत्प्रियाम्). — (L. 3) T1 सूक्ष्मम् (for रूक्षम्). — (L. 5) T1.2 M कच्चिद्धतं (T2 °द्भुतं; M1 °न्नु तं) शत्रुमथाव-धीस्त्वं. — (L. 6) T1.2 M om. हि. — (L. 7) G2 अमित्र-साहं. — M om. line 8.]

38 K2 om. 38ab. — a) D3 पादं. D8 कथंचिद् (for

यावत्स्थितः पार्थ इत्यल्पबुद्धिः ।
व्रतं तस्यैतत्सर्वदा शक्रसूनो
कच्चित्त्वया निहतः सोऽद्य कर्णः ॥ ३८
योऽसौ कृष्णामब्रवीद्दुष्टबुद्धिः
कर्णः सभायां कुरुवीरमध्ये ।
किं पाण्डवांस्त्वं न जहासि कृष्णे
सुदुर्बलान्पतितान्हीनसत्त्वान् ॥ ३९
यत्तत्कर्णः प्रत्यजानात्त्वदर्थे
नाहत्वाहं सह कृष्णेन पार्थम् ।
इहोपयातेति स पापबुद्धिः
कच्चिच्छेते शरसंभिन्नगात्रः ॥ ४०
कच्चित्संग्रामे विदितो वा तदायं
समागमः सृञ्जयकौरवाणाम् ।
यत्रावस्थामीदृशीं प्रापितोऽहं
कच्चित्त्वया सोऽद्य हतः समेत्य ॥ ४१
कच्चित्त्वया तस्य सुमन्दबुद्धे-
र्गाण्डीवमुक्तैर्विशिखैर्ज्वलद्भिः ।
सकुण्डलं भानुमदुत्तमाङ्गं
कायात्प्रकृत्तं युधि सव्यसाचिन् ॥ ४२
यत्तन्मया बाणसमर्पितेन
ध्यातोऽसि कर्णस्य वधाय वीर ।
तन्मे त्वया कच्चिदमोघमद्य
ध्यातं कृतं कर्णनिपातनेन ॥ ४३
यद्दर्पपूर्णः स सुयोधनोऽस्मा-

कदा°). — b) Ś K1 S हतः; K4 हंता (for स्थितः). K4 पार्थम्. Ś1 V1 D3.4.7 [अ]ल्पबुद्धेः; B4 °बुद्धौ; Dn1 °बुद्धः. — c) B5 D6.8 यस्य (for तस्य). D8 सर्वथा. D8 सूतसूनो (for शक्र°). — d) K1.2 कश्चित्; D5 क्वचित्. — For 38, S subst.:

653* पादौ न धावे यावदहं न हन्मि
धनंजयं समरेषूग्रवेगम् ।
कच्चिद्रणे फल्गुन तं निहत्य
कच्चिद्व्रतं तस्य भग्नं त्वयाद्य ।

[(L. 1) T3 G3 यम् (for यावद्). G2 पादौ निधावे यदहं निहन्मि. — (L. 2) G2 [उ]ग्रसेनं; M1 °हेलं (for °वेगम्). — (L. 3) T1.2 M तस्मिन् (for कच्चिद्). T3 G इत्युक्तवान्यः समरे तं निहत्य. — (L. 4) G1.2 वृत्तं (for व्रतं).]

39 a) K3 कृष्णम्. D5 दुष्टबुद्धः. — b) D6 क्रुद्धः (for कर्णः). T1 कुरुमध्ये महात्मा; T2 °वृंदमध्ये; T3 G2.3 °मध्ये दुरात्मा; G1 °मध्ये सभायां (for °वीरमध्ये). — c) D8 lacuna for कृष्णे. — d) K4 T1 सुदुर्लभान् (for °र्बलान्).

40 a) K3 यत्र; B1.4.5 Da1 Dn1 D1.3–5.7 योसौ; D8 T3 G3 यत्तः (for यत्तत्). D2 om. तत्. K2 प्रत्यजनात्; T1 °हन्यात् (for °जानात्). T1.2 G M2–4 त्वदर्थे. — After 40a, T3 G1.3 ins.:

654* महाबलः संयुगे शत्रुहन्ता ।

— b) B1 Dn1 D3.4.7 नाहं हत्वा; B5 नाहं भूत्वा; D2 नाहं त्वाहे (sic); T1 नाहं त्वाहं (for नाहत्वाहं). D4 पार्थः. K4 नाहं हत्वा हंस कृष्णेन पार्थान्. — c) Ś2 K1.2.4 Dn1 अहोपयातेति; V1 Da1 D1.5 इतो°; T2 G2 इहोपयामी°; G3 °जायेति (for °यातेति). D6 **** स ह पापबुद्धिः. — d) K1 कश्चित्. Ś1 K1.2 शरसंछन्न-; Ś2 K4 °संभग्न-; G2 M °संछिन्न- (for °संभिन्न-).

41 a) K1.2 कश्चित् (for कच्चित्). V1 B D (except D8) संग्रामो. Ś2 K1 विदिते; D3.4.7 विहितो; T G विजितः (for विदितो). K3 Da1 D1.5.6.3 वा तवायं; B Dn1 D2–4.7 वै तवायं; T1 न वायं; T2 त्वयायं; T3 वा त्वयायं; G1 वा त्वयायं; G2 वा न वायं; G3 न वा वयं (for वा तदायं). — b) K3 B D (except D6.8) समागमे (B2 °तः). K2 सृंजयः; B3.5 °यैः (for सृञ्जय-). B2 कौरवसृंजयानां. T1.2 G1.2 M महाहवे (T2 M1 °भयं; M2–4 पराभवः) पांडवसृंजयानां; T3 G3 महाहवे सृंजयपांडवानां. — c) D8 T3 G येन; M1 यस्य (for यत्र). K2 T2 ईदृशं; D1 M1 ईदृशी. Ś2 K1 [ऽ]यं (for ऽहं). — d) K1.2 कश्चित्. M3.4 सोभि- (for सोऽद्य). Da1 Dn1 D1.3.7 दुरात्मा (for समेत्य). D8 कच्चित्त्वयाद्य स निहतः समेत्य.

42 a) K1.2 कश्चित्; D8 क्वचित्. K4 स मंदबुद्धेर्. — b) D8 गांजीवमुक्तैर्. — d) K2 प्र*त्तुं; K3 D8 S प्रविद्धं; B2.3 निकृत्यं (for प्रकृत्तं). S त्वथ (for युधि). K1 सव्यसाचि; B2 °साचिना; G2 °साची.

43 V1 om. 43a–44b. — a) D4 यस्त्वं; T2 यत्त्वं; G2 यत्तु (for यत्तन्). G3 त्वया (for मया). D6 बाणसमाचितेन; Ca °समर्पितेन (as in text). Da1 D1.5 यत्तन्मया कर्णसमार्दितेन. — b) G2 यातो (for ध्यातो). D4 [ऽ]पि; T1 हि (for ऽसि). K4 D3.4 वीरः. — c) D5 त्वन्मे (for तन्मे). D1 om. (hapl.) from कच्चिद (in 43c) up to 44c. K1.2 कश्चिद्. K2 शमोघमद्य; Da1 D5 अमोघमध्ये. — T3 G1.3 om. 43d. — d) K1.3 B1.5 Dn1 D2–7 T1.2 M2–4 ध्यानं (for ध्यातं).

44 V1 om. 44ab; D1 om. 44abc (cf. v. l. 43).

नवेक्षते कर्णसमाश्रयेण ।
कच्चित्त्वया सोऽद्य समाश्रयोऽस्य
भग्नः पराक्रम्य सुयोधनस्य ॥ ४४
यो नः पुरा षण्ढतिलानवोच-
त्सभामध्ये पार्थिवानां समक्षम् ।
स दुर्मतिः कच्चिदुपेत्य संख्ये
त्वया हतः सूतपुत्रोऽत्यमर्षी ॥ ४५
यः सूतपुत्रः प्रहसन्दुरात्मा
पुराब्रवीन्निर्जितां सौबलेन ।
स्वयं प्रसह्यानय याज्ञसेनी-
मपीह कच्चित्स हतस्त्वयाद्य ॥ ४६
यः शस्त्रभृच्छ्रेष्ठतमं पृथिव्यां
पितामहं व्याक्षिपदल्पचेताः ।

C. 8. 3354
B. 8. 66. 46
K. 8. 69. 31

— ^{a}) T_3 G तु (for स). K_4 मयोधनो (sic) (for सुयो°). — ^{b}) B_{1-3} Dn_1 $D_{2-4.7}$ उद्वीक्षते; B_4 निरीक्षते; Da_1 D_5 आवेक्षते; T_1 विधक्षयेत्; $T_{2.3}$ G M दिधक्षते; Co अवेक्ष्यते (for°क्षते). — Da_1 T_1 om. 44^{c}. — ^{c}) $K_{1.2}$ कश्चित्. T_2 त्वमासाद्य (for त्वया सोऽद्य). T_1 $G_{1.2}$ M [ऽ]स्य (for ऽद्य). S (T_1 om.) [ऽ]द्य (for ऽस्य).

45 ^{a}) $Ś_1$ K_2 शंड*ला; K_1 शंडतिलान्; K_4 संढ°; B_5 शल्य°; D_6 षंड° (for षण्ढ°). D_2 यो दुष्टवाक्यनिसठो अवोचत् (sic); T_1 यो नः पराशंसति वै पराभवं; T_2 यो नः पुरा शंसति लोभमोहात्; T_3 $G_{1.3}$ M यो नः (M_1 योगः) पराशंसति लोभदोषात् (M °षं); G_2 यो नः परां शंसति लोहिदोषात्. — T_1 G_2 om. 45^{b}. — ^{b}) K_3 V_1 B D S (T_1 G_2 om.) कौरवाणां (for पार्थिवानां). $D_{2.6}$ दुरात्मा; Co समक्षम् (as in text). — ^{c}) B_4 Dn_1 $D_{4.8}$ T_3 G सुदुर्मतिः (G_2 °ति); D_6 स दुर्मदः (for स दुर्मतिः). $K_{1.2}$ कश्चिदू. Dn_1 G_2 M संखे; T_3 G_3 संघे (for संख्ये). — ^{d}) $Ś_1$ V_1 Da_1 Dn_1 $D_{2.3.5-7}$ $G_{1.2}$ ह्य(V_1 [ऽ]भ्य-; G_2 [ऽ]ति)मर्षी (D_2 °र्षः); K_1* भ्यसक्षीत्; M_1 [ऽ]मर्षयः (for ऽत्यमर्षी).

46 ^{a}) B_2 प्रसहन् (for प्रहसन्). — ^{b}) V_1 D_1 निर्जितं. — ^{c}) Da_1 $D_{1.5}$ प्रगृह्यानय; D_6 *सह्यानयदू. — ^{d}) $K_{1.2}$ कश्चित्. K_4 Da_1 $D_{1.5}$ निहतस् (for स ह°). D_6 कच्चिद्धतः सूतपुत्रस्त्वयाद्य. — For 46, S subst.:

655* यः प्राहिणोत्सूतपुत्रो दुरात्मा
कृष्णां जितां सौबलेनानयेति ।
स मन्दबुद्धिर्निहतः प्रसह्य
वैकर्तनस्त्वद्य कच्चिन्महात्मन् ।

[(L. 1) T_3 $G_{1.3}$ यत् (for यः). G_3 om. दुरात्मा. — (L. 2) T_1 $M_{1.2.4}$ सौवलानानयेति; T_3 G सौबलेह्यानयेति. — (L. 4) M_3 महात्मा. T_1 $M_{2.4}$ वैकर्तनो हीनबुद्धिर्महात्मा.]

$T_{1.3}$ G cont.:

656* अनवाप्यां प्राप्तुमिच्छन्नचिन्त्यं
शिशुर्यथा चन्द्रमसं ग्रहीतुम् ।
स पापात्मा स तु नो विद्विषाणः
कच्चित्कर्णो निहतो वा त्वया धिक् ।
अस्मिन्संग्रामे भीमरूपे त्वयाद्य [5]
व्रतं तु भग्नं सूतपुत्रस्य पार्थ ।
कच्चित्पापं वचनं द्यूतकाले
यच्चाप्यसौ समितौ वासुदेवम् ।
तदोक्तवान्परुषं सोऽतिकामम्
हितं चरन्यः सततं कुरूणाम् । [10]
कच्चित्स कर्णो निहतोऽद्य संखे
यो धार्तराष्ट्रं परिपालयन्रणे ।
एकः सदा शोषयन्मामकं बलं
स पाञ्चालान्केकयांश्चैव सर्वान् ।
श्रियं दिदित्सन्धार्तराष्ट्रीं स कर्णः [15]
कच्चिन्मह्यं प्रत्यवधीस्त्वमद्य ।
अथो भासाश्च सृगालाश्च गृध्रा
हतस्य मांसान्युद्धरन्ति स्म कायात् ।

[(L. 1) G_1 आर्चित्यां. — (L. 2) G_1* द्रमसं. — (L. 3) G_1 सु- (for the first स). — (L. 4) G_1 [आ]सीत् (for धिक्). — (L. 6) G_1 वृत्तं*. — (L. 8) T_1 वासुदेवे. — (L. 9) T_1 G_1 तथोक्तवान्पुरुषं. — (L. 10) T_1 हितं हत्वा ह्याहितं वै कुरूणां. — (L. 11) T_1 G_1 संख्ये (for संखे). — (L. 15) T_3 इच्छन्; G_1 दिसन् (for दिदित्सन्). T_1 G_1 धार्तराष्ट्रस्य (for °राष्ट्रीं स). — (L. 16) T_1 G_1 वेगं (for मह्यं). — (L. 17) T_1 हरयोस्यश्वसृगालाश्च गृध्रा; G_1 अयोस्य कंकाश्वसृगालाश्च गृध्रा. — (L. 18) T_1 हतस्य मांसान्युभ्रियंते शरीरात्.]

47 ^{a}) T_1 G_1 यत् (for यः). Ś $K_{1.2.4}$ $M_{1.4}$ शस्त्रभृच्छ्रेष्ठतमः (K_1 °मतः); B_3 $D_{3.4.7}$ S °जिच्छ्रे(B_3 °विच्छ्रे°; $D_{3.4.7}$ °ध्वक्छ्रे)ष्ठतमः. — ^{b}) S (except M_1) चा(T_3 G_3 त्वा)क्षिपद् (for व्याक्षि°). B_3 अल्पबुद्धिः (for °चेताः). K_4 पितासमक्षमक्षिपदल्पचेताः (sic). — ^{c}) $K_{1.2}$ D_1 स कश्चित्; B_5 कदाचित् (for स कच्चित्). — ^{d}) B_4 Da_1 D_6 ह्याधिरथिर्; D_2 सूतपुत्रो; T_3 $G_{1.3}$ [ऽ]द्यातिरथिर् (for ऽद्याधि°). K_3 $B_{1.4.5}$ D (except $D_{6.8}$) $T_{1.2}$ महात्मन् ($B_{1.4}$ D_2 $T_{1.2}$ °त्मा) (for दुरात्मा). — After 47, S ins.:

657* यत्तत्त्वया संश्रुतं मे किरीटि-
न्सभामध्ये द्वैरथेनेह भूयः ।
अहं कर्णं सूदयिष्ये सपुत्रं
तत्कर्म कृत्वा ह्यनृणोऽसि कच्चित् ।

C. 8. 3354
B. 8. 66. 46
K. 8. 69. 51

संख्यायमानोऽधरथः स कच्चि-
त्त्वया हतोऽद्याधिरथिर्दुरात्मा ॥ ४७
अमर्षणं निकृतिसमीरणेरितं
हृदि श्रितं ज्वलनमिमं सदा मम ।
हतो मया सोऽद्य समेत्य पापधी-
रिति ब्रुवन्प्रशमय मेऽद्य फल्गुन ॥ ४८

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि षट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४६ ॥

४७

संजय उवाच ।
तद्धर्मशीलस्य वचो निशम्य
राज्ञः क्रुद्धस्याधिरथौ महात्मा ।
उवाच दुर्धर्षमदीनसत्त्वं
युधिष्ठिरं जिष्णुरनन्तवीर्यः ॥ १
संशप्तकैर्युध्यमानस्य मेऽद्य

[(L. 1) G_1 M_2 तदा (for त्वया). M_3 संश्रुतिर्. — (L. 4) T_3 G_3 [अ]च (for हि).]

48 [a]) Ś K_2 अमर्षणं वै; K_3 V_1 B (except B_3) D अमर्षजं; $T_{1.2}$ G_2 M_{2-4} °र्षाग्निं; T_3 $G_{1.3}$ रोषानलं; M_1 अमर्षवन् (for अमर्षणं). D_3 निःकृति*मीरितं रणे (for निकृतिसमीरणेरितं). — [b]) K_3 B D (except D_3) स्थितं (for श्रितं). $K_{1.2.4}$ V_1 D_2 इदं (for इमं). S हृदा धृतं शूलमिदं (T_1 M_1 शूलमिमं; T_2 कालमिमं) सदा मम (T_3 G_3 °दानघ). — [c]) T_1 समोघं माप्यय (sic) (for समेत्य पापधीर्). K_3 B (except B_2) Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$ कर्णं; D_2 पाप; T_2 संयुगाद्; T_3 G मंदधीर्; $M_{1.3}$ मावधीद् (M_3 °द्); $M_{2.4}$ मा तपीद् (for पापधीर्). — [d]) Ś K_2 प्रशमयसेद्य; K_4 प्रशमयेद्य; B_2 प्रशमयामद्य (sic); Dn_1 प्रशममये**; D_6 स्थगय समाद्य; D_3 प्रशमयाद्यद्य (sic); T_2 प्रशममपोद्य (for प्रशमय मेऽद्य). Some MSS. फाल्गुन; K_4 फल्गुनः; D_3 फाल्गुनः. — After 48, N ins.:

658* ब्रवीहि मे दुर्लभमेतदद्य
कथं त्वया निहतः सूतपुत्रः ।
अनुध्याये त्वां सततं प्रवीर
वृत्रे हतेऽसौ भगवानिवेन्द्रः ।

[(L. 1) Ś $K_{1.2.4}$ प्रब्रूहि; D_6 वदाशु (for ब्रवीहि). D_2 वदाशुभे दुरवमवीजिष्णो (sic). — (L. 2) Ś $K_{1.2.4}$ V_1 $D_{6.8}$ प्रियं कथं ते (D_6 om. ते) (for कथं त्वया). — (L. 3) Ś $K_{2.4}$ add हि after सततं. D_3 प्रवीरं. — (L. 4) $Ś_2$ K_4 वृत्रे ($Ś_2$ वृत्र) हते स. Ś K V_1 Da_1 $D_{1.5}$ इंद्रं. $D_{2.6}$ वृत्रे हते देवगुरुर्यथेंद्रः (D_2 °द्रं).]

Colophon. — *Day of Karṇa's Generalship:* $Ś_2$ $K_{1.4}$ द्वितीय(K_1 °ये)युद्धदिवसे. — *Adhy. name:* T_1 M_1 युधिष्ठिरवाक्यं; T_2 कर्णवधप्रश्नः. — *Adhy. no.* (figures, words or both): $Ś_2$ 47; B_1 66; B_2 56; B_5 68; Da_1 77; D_6 67; $T_{1.3}$ G 74; T_2 M 73.

47

1 [a]) $B_{2.3}$ Da_1 $D_{1.5}$ तद्धर्मराजस्य; T_2 स धर्मशीलस्य. — [b]) B_5 transp. राज्ञः and क्रुद्धस्य. Ś [आ]धिरथो; K_3 B Da_1 Dn_1 $D_{1-5.7.8}$ T_1 [अ]तिरथो (B_2 °थे); V_1 D_6 $T_{2.3}$ G M [आ]धि($T_{2.3}$ G M_1 °ति)रथेर् (for °रथौ). — [c]) K_1 दुर्वर्षम्; Da_1 D_4 $T_{2.3}$ $G_{2.3}$ दुर्मर्षम् (for दुर्धर्षम्). $B_{1.4}$ अली(B_4 °ही)नसत्त्वं; Da_1 D_3 S अदीनसत्त्वो (for °सत्त्वं). — [d]) K_4 M_1 अनंतवीर्यं (M_1 °र्यं). — After 1, S ins.:

659* द्रोणं हतं पार्थं कर्णो विदित्वा
भिन्नां नावमिवात्यगाधे कुरूणाम् ।
संमुह्यमानान्धार्तराष्ट्रान्विदित्वा
निरुत्साहांश्च विजये परेषाम् ।
सोदर्यवत्त्वरितोऽमितौजा [5]
उत्तारयिष्यन्धृतराष्ट्रस्य पुत्रान् ।
रणे रथेनाधिरथिर्महात्मा
ततो हि मां त्वरितः सोऽभ्यधावत् ।

[L. 1) M_1 द्रोणाहतं. — (L. 2) T_2 [आ]हवे (for [अ]त्यगाधे). — (L. 3) T_2 स मुह्यमानान्; G_2 संनह्येमां. — (L. 4) T_2 [अ]पि जये; M_3 विजये वै (for विजये). — (L. 5) M_1 सौदर्यवद्. T_1 संत्वरितो (for त्वरितो). T_3 $G_{2.3}$ [ऽ]थामितौजा; M_{2-4} सोमि°. — (L. 6) T_2 M धृतराष्ट्रपुत्रान्; G_2 धार्तराष्ट्रस्य पुत्रान्. — (L. 7) T_1 G_1 रणो रथो. T G [अ]तिरथिर्; $M_{3.4}$ [आ]धिरथेर्. — (L. 8) T_1 मत्वा; T_2 भीमं; $M_{2.4}$ हि मा (for हि मां).]

2 Before 2, N ins. अर्जुन उवाच. — [a]) Some MSS. संसप्तकैर्. G_1 युध्यमानं समेत्य (for °मानस्य मेऽद्य). — [b]) K_1 सेनाप्रयायी; V_1 सैन्याग्रयायी. $Ś_1$ B_4 Dn_1 $D_{2-4.7}$ कुरुसैन्येषु राजन्; $B_{1.5}$ $D_{6.8}$ °सैन्यराज्ञः (D_6 °जा; D_8 °जः); B_2 T_2 °सैन्यराजन्; Da_1 $D_{1.5}$ पुरुषोत्तमस्य. — [c]) $K_{2.4}$ चगमान्; V_1 Dn_1 खगमन्; B_1 स्वगणान्; $D_{1.5}$

सेनाग्रयायी कुरुसैन्यस्य राजन्।
आशीविषाभान्खगमान्प्रमुञ्च-
न्द्रौणिः पुरस्तात्सहसा व्यतिष्ठत् ॥ २

दृष्ट्वा रथं मेघनिभं ममेम-
मम्बष्ठसेना मरणे व्यतिष्ठत्।
तेषामहं पञ्च शतानि हत्वा

C. 8. 3359
B. 8. 67. 3
K. 8. 70. subst.

खंगमान्; Cd ख° (as in text). V1 D8 असुंचन्; Da1 D1.5.6.8 T1.2 G2 विमुंचन्; T3 G1.3 विप्रमुंचन् (for प्र°). — d) K1 V1 B1.4.5 Dn1 D3.4.7 M [अ]भ्य(Dn1 °त्य)-तिष्ठत्; D2.6 T1.3 G [अ]ध्य(T1 G2 °ध)तिष्ठत्; T2 [अ]भ्य-गच्छत् (for व्यतिष्ठत्).

3 a) K3 V1 B1.4.5 Dn1 D3.4.7 मेघरवं (for °निभं). K3 ममेदम्; K4 B4.5 Dn1 D3.4.7 ममैव; B1 मयैव; B2 समेत्य (for ममेमम्). B3 Da1 D1.5 दृष्ट्वा रथं मे परमप्रमेयम्; D6 दृष्ट्वैव तं चातिरथं रथस्थम्; D8 दृष्ट्वा रथं मेघसमाननादम्. — b) Ś1 असुष्टसेना. K2.4 B1.4.5 Dn1 D3.4.7 समस्तसे-नाव(B1.4.5 °ना च)रणे; V1 आमुच्य सेनावरणे; B2 चाथस्तसेना च रणे (sic) (for अम्बष्ठसेना मरणे). K1 स रणे; B3 Da1 D1.5 च रणे (for मरणे). K3 B1.2.4 Dn1 D3.4.7 [ऽ]भ्यतिष्ठत् (for व्यति°). D6 अंबष्ठसेनामभिपत्य तूर्णं; D8 आवर्तया-मास मम व्यतिष्ठत. — d) D6 अभ्यगमं (for अगमं). — For 3, S subst.:

660* स मे दृष्ट्वा शूरतमो ध्वजाग्रं
समादिशद्रथसंघाननेकान्।
तेषामहं पञ्चशतान्निहत्य
आसादयं द्रोणपुत्रं नदन्तम्।

[(L. 1) T1 समेत्य; M3 स मां (for स मे). T2 ध्वजाग्र्यं. — (L. 2) T2 M3 समाविशद्. — (L. 3) T3 G3 M1.2.4 पंचशतं.]

S cont.:

661* स द्रोणपुत्रः सदृशं महात्मा
मामभ्ययौत्सीत्तदनीकमध्ये।
किरञ्शरौघान्बहुरूपान्विचित्रां-
श्चित्रां गतः शुक्र इवातिवर्षन्।
स मे शरान्सर्वतः कङ्कपत्रा- [5]
नवासृजद्दै पृथिवीप्रकाशान्।
निवार्य तूर्णं परमाजिमध्ये
ततो हि मां बाणगणैः समर्पयत्।
आकर्षणं वापि विकृष्य मुक्तं
न दृश्यते तस्य महारथस्य। [10]

[T2 M1 om. line 1. — (L. 1) T1 सुभृशं; G2 तु भृशं; M2-4 स सुहृन् (for सदृशं). — (L. 2) M1 स मालरौत्सीद; M2-4 समेत्यारौ° (for मामभ्यरौ°). T1 यद् (for तद्). T2 समापवेगेन समेत्य रौत्सीद्. — T2 reads line 3 twice. — (L. 3) T2 (second time) किंचित्कोपाद् (for किरञ्शरौघान्). T2 (first time) अनीकमध्येविकिरञ्शरौघान्. — (L. 4) T1 G2 चित्रांगदः; T3 G1.3 स्वातीगतः. M3 शक्र (for शुक्र). T1 इवास्ययान्मां; T2 °वतिवर्षं; T3 G3 °श्चवर्षत्; G2 °भिवर्षन्. — (L. 5) M2-4 मच्छरान् (for मे श°). T2 वर्षतः (for सर्वतः). — (L. 6) T1 G1.2 सुवाजितान्वै; T2 अपास्य तान्वै. T2 पृथिवीसकाशाद्; M1 °प्रकाशः. — (L. 7) T3 G3 तूर्यं; G2 तूष्णीं (for तूर्णं). — (L. 8) T3 G2.3 ततोपि. G1 समार्पयत्. — (L. 9) T1 G2 अमर्षणं (for आक°). T1 विकर्षणं वा (for विकृष्य मुक्तं). — (L. 10) T1 तत्र (for तस्य).]

— After the above, S ins. 663* (T1.2 G1 M repeating it after 4). On the other hand, N ins. after 3:

662* स मां समासाद्य नरेन्द्र यत्तः
समभ्ययात्सिंह इव द्विपेन्द्रः।
अकार्षीच्च रथिनामुज्जिहीर्षां
महाराज वध्यतां कौरवाणाम्।
ततो रणे भारत दुष्प्रकम्प्य [5]
आचार्यपुत्रः प्रवरः कुरूणाम्।
मामर्दयामास शितैः पृषत्कै-
र्जनार्दनं चैव विषाग्निकल्पैः।
अष्टौ गवामष्टशतानि बाणा-
न्मया प्रयुद्धस्य वहन्ति तस्य। [10]
तांस्तेन मुक्तानहमस्य बाणै-
र्व्यनाशयं वायुरिवाभ्रजालम्।

[(L. 1) Ś K1.2 नरेंद्र यत्तत्; K3 महेंद्रपुत्रं. — (L. 2) B3 द्विजेंद्रः. B3 समभ्युपेतः समरे द्विजेंद्रः. — (L. 3) Ś1 अकर्षीच; K1 अकार्षीश्च; K4 आकार्षीच; B3 अकार्षीद्दै. D6 om. च. B2 उज्जिहीर्षयन्; Dn1 °हीर्षौ; D8 °हीर्षं (for °हीर्षां). — (L. 4) D8 मया राजन्. Ś K3 विध्यतां; K1 विध्यता; Da1 D1.5 युध्यतां; D6 मध्य° (for वध्य°). Ś1 D2 कौरवेण. — Ś K1-3 D3 om. lines 5–8. — (L. 5) B2.5 Dn1 D3.6.7 दुष्प्रकंप. — (L. 6) Da1 Dn1 D1 आचार्यः (Dn1 °र्य) पुत्र. B2 कुरव (for प्रवरः). — (L. 8) D5 चेव. B1 Da1 विषाणकल्पैः. — (L. 9) Ś K2-4 V1 D2 शतानि; Ś1 (sup. lin.) K1 B2 रथानि (for गवाम्). Ś K D2 अष्टगवानि; V1 °पराणि (for °शतानि). B3 Da1 D1.5 यान(B3 °न्य)स्य चाष्टौ शकटानि बाणान्; D8 अष्टावनास्पष्टगवानि बा° (sic); D8 (marg.) अष्टौ वाहां स्पृष्टवानि बाणान् (sic). Cc cites यान्, अस, and बाणान्. — (L. 10) Dn1 reads from प्रयुद्धस्य in line 10 up to the end of line 12 on marg. B3 प्रयुक्तस्य; Da1 प्रदुद्धस्य (sic);

C. 8. 3359 *
B. 8. 67. 3
K. 8. 70. subst.

ततो द्रौणिमगमं पार्थिवाग्र्य ॥ ३
ततोऽपरान्बाणसंघाननेका-
नाकर्णपूर्णायतविप्रमुक्तान् ।
ससर्ज शिक्षास्त्रबलप्रयत्नै-
स्तथा यथा प्रावृषि कालमेघः ॥ ४
नैवाददानं न च संदधानं
जानीमहे कतरेणास्यतीति ।
वामेन वा यदि वा दक्षिणेन
स द्रोणपुत्रः समरे पर्यवर्तत् ॥ ५
अविध्यन्मां पञ्चभिर्द्रोणपुत्रः
शितैः शरैः पञ्चभिर्वासुदेवम् ।
अहं तु तं त्रिंशता वज्रकल्पैः

D$_{1.5}$ प्रदुद्धे(D$_5$ °द्ध)स्य (sic). — (L. 11) K$_1$ तास्तेन. D$_3$ युक्तान् (for मुक्तान्). B$_4$ Da$_1$ D$_{1.5.6}$ अध्यवाणैर्. — (L. 12) Ś K$_{1.2.4}$ V$_1$ B$_5$ Da$_1$ D$_{1.5.6}$ व्यध्वंसयं (K$_4$ °यन्); K$_3$ D$_3$ विध्वंसयन्; B$_{2.3}$ व्यध्वंसयत् (for व्यनाशयं). K$_{2.4}$ D$_3$ वायुम्. Ś K$_{1.2}$ अभ्रमालां; K$_3$ V$_1$ Da$_1$ D$_{1.5}$ °माला:; D$_2$ °माल (for °जालम्).]

4 ^{a}) D$_2$ अथ (for ततो). T$_3$ वरान् (for ऽप°). Da$_1$ D$_1$ S बाणगणान्; D$_6$ °मणीन्. D$_1$ om. अनेकान्. — ^{b}) V$_1$ B$_{1.3}$ Dn$_1$ D$_{3.6.7}$ -विप्रयुक्तान्; B$_5$ °मुक्ता. — ^{c}) B$_1$ सशस्त्र- (for ससर्ज). K$_1$ शिक्षास्त्रा-; K$_4$ सिक्षास्त्र- (sic); S शीघ्रास्त्र- (for शिक्षास्त्र-). D$_6$ T$_{1.3}$ G M -बलेन वीरस् (D$_6$ राजंस्; M$_1$ यातस्); T$_2$ -बलप्रवाहांस् (for °प्रयत्नैस्). — ^{d}) K$_3$ lacuna. Da$_1$ om. तथा. D$_{1.5}$ T$_2$ यथा तथा (by transp.); D$_3$ तथा जयः; T$_3$ G$_{1.3}$ तोया (G$_1$ °यं) यथा. M$_1$ om. यथा. K$_3$ om. प्रावृषि. Ś$_2$ प्रावृष-; T$_1$ G$_2$ विसृजंति (G$_2$ °जन्); T$_{2.3}$ G$_3$ निस्रवंति; G$_1$ स्रवंति; M वि(M$_1$ प्र)स्रवति (for प्रावृषि). K$_3$ कालमेघैः; K$_4$ °मेघ; B$_{4.5}$ °मेघाः; T G$_3$ M उग्रमेघाः (T$_3$ G$_3$ °घात्); G$_1$ उग्रवोखाः (sic); G$_2$ उग्रसेनः; Ca कालमेघः (as in text). — After 4, T$_3$ G$_3$ read 6–9.

5 ^{a}) D$_5$ नेव (for नैव). Ś K$_{1.2.4}$ [आ]दधानं; B$_4$ [अ]वदानं (for [आ]द°). — ^{b}) K$_4$ न जानीमहे; D$_2$ न जानीते रणे (for जानीमहे). B$_2$ कतशेस्यभीष्ठः (sic). — ^{c}) D$_2$ वामेन वा वामतरेण वापि. — ^{d}) B$_2$ Da$_1$ D$_{1.5.8}$ पर्यवर्तत; Dn$_1$ पर्यैतैनं; D$_2$ महारथः; D$_6$ प**वत् (for पर्यवर्तत्). — For 5, S (T$_{1.2}$ G$_1$ M ins. for the first time after 661*) subst.:

663* न संदधानः कुत आदधानो
न व्याक्षिपन्नाविकर्षन्विमुञ्चन् ।
सव्येन वा यदि वा दक्षिणेन
न ज्ञायते कतरेणास्यतीति ।

[T$_1$ (both times) G$_2$ om. lines 1–2. — (L. 1) M (both times) संदधानं (for °धानः). T$_2$ G$_1$ (both first time) आददानो; M (both times) °दानं (for °धानो). — (L. 2) T$_2$(first time).$_3$ G$_1$(both times).$_3$ न विकर्षन् (for नावि°). T$_3$ G$_3$ न मुंचन् (for विमुञ्चन्). M (both times) वि(M$_1$ व्य-; M$_4$ न वि)जानीमः कतरेणास्यतीति. — (L. 3) T$_3$ G$_3$ वास्य (for the second वा). — (L. 4) M$_{2.3}$ (both second time) ज्ञास्यते; M$_4$ (both times) ध्यायते (for ज्ञा°). T (T$_{1.2}$ both first time) G$_3$ का(T$_{1.2}$ [both second time] क)रणेन; M$_{2-4}$ (all second time) तात करेण (for कतरेण).]

S cont.:

664* आचार्यवत्समरे पर्यवर्त-
न्महच्चित्रं दृश्यते सर्वतः स ।
दृष्टिविषं चासुकरं परेषां
सर्वा दिशः पूरयानं शरौघैः ।
अलातचक्रप्रतिमं महात्मनः [5]
सदा नतं कार्मुकं ब्रह्मबन्धोः ।

[Before line 1, M$_1$ reads line 2 repeating it in its proper place. — (L. 1) T$_2$ पर्यधत्त; M$_1$ °वर्तत (for °वर्तन्). — (L. 2) T$_3$ G$_{2.3}$ दर्शयन्; M$_1$ (first time) ददृशे and (second time) चरतः (for दृश्यते). M$_1$ (both times) हि (for स). T$_1$ G$_2$ महच्चित्रं सर्वतोदर्शयत्सः. — (L. 3) T$_3$ G$_1$ M$_1$ दृष्टी-; M$_{2-4}$ दृष्टिं. M$_1$ चासुहरं (for °करं). — (L. 6) M$_{2-5}$ कार्मकं.]

On the other hand, N ins. after 5:

665* तस्याततं मण्डलमेव सज्यं
प्रदृश्यते कार्मुकं द्रोणसूनोः ।

[(L. 1) D$_6$ तस्यानतं. Cc cites मण्डलम् (as above). B$_{1.2}$ D$_4$ सह्यं (for सज्यं). — (L. 2) K$_1$ प्रदृश्येत; K$_4$ प्रदृस्यते. Ś$_2$ द्रोणसुनुः; D$_1$ °सूनो; D$_2$ देवसूनोः.]

6 T$_3$ G$_3$ read 6–9 after 4. — ^{a}) Ś$_2$ अविद्यन्; K$_1$ अविध्यं; K$_3$ B (except B$_2$) Dn$_1$ D$_{2-4.6.7}$ सोविध्यन्; T$_2$ आविध्य; M$_2$ आविध्यन्. Ś K$_{1.2}$ D$_1$ मा; T$_3$ G$_3$ मानं (for मां). — ^{b}) K$_1$ om. शरैः. — ^{c}) K$_3$ V$_1$ B$_{1.3.4}$ Dn$_1$ D$_{3.4.6.7}$ हि (for तु). D$_{1.2}$ त्रिशता; D$_8$ दंशितो. D$_2$ कालकल्पैः (for वज्र°). — ^{d}) V$_1$ B$_{2.3}$ समा(V$_1$ B$_2$ °म)र्पयं; D$_4$ °र्दयन्; D$_8$ °र्प्ययं (for °र्दयं). D$_2$ समार्दयं निशितैर्वज्रतुल्यैः. — For 6^{cd}, S subst.:

समार्दयं निमिषस्यान्तरेण ॥ ६
स विक्षरन्रुधिरं सर्वगात्रै
रथानीकं सूतसूनोर्विवेश ।
मयाभिभूतः सैनिकानां प्रबर्हा-
नसावपश्यन्रुधिरेण प्रदिग्धान् ॥ ७
ततोऽभिभूतं युधि वीक्ष्य सैन्यं
विध्वस्तयोधं द्रुतवाजिनागम् ।
पञ्चाशता रथमुख्यैः समेतः
कर्णस्त्वरन्मामुपायात्प्रमाथी ॥ ८
तान्सूदयित्वाहमपास्य कर्णं
द्रष्टुं भवन्तं त्वरयाभियातः ।
सर्वे पाञ्चाला ह्युद्विजन्ते स्म कर्णा-
द्गन्धाद्गावः केसरिणो यथैव ॥ ९
महाझषस्येव मुखं प्रपन्नाः
प्रभद्रकाः कर्णमभि द्रवन्ति ।
मृत्योरास्यं व्यात्तमिवान्वपद्य-

C. 8. 3370
B. 8. 67. 14
K. 8. 70. 16

666* अभ्यघ्नं बाणैस्तमहं सुधारै-
र्निमेषमात्रेण सुवर्णपुङ्खैः ।

[(L. 1) M अभ्यघ्नन्. G1 अविध्यं (for तमहं). T3 G3 सुधारैर्. G2 बाणेरविध्यंत महासुधारैर्.]
— After 6, N ins.:

667* क्षणाच्छ्वाविस्समरूपो बभूव
समार्दितो मद्विसृष्टैः पृषत्कैः ।

[(L. 1) Da1 D1.5.6 क्षणेन. K4 श्वावित्समरूपो; B1 स्वावि°; D4 श्वावित्समररूपो; D6 संवित्समरूपो (for श्वावि°). Ca cites श्वावित्. D2 क्षणेन राजन्व्यथितोल्परूपः. — (L. 2) Ś1 K2.4 समर्दितो; Ś2 समार्दित; V1 D1.2.5.8 सम(D8 °मा)र्पितो (for समार्दितो). Ś1 K2 मद्विसृतैः; D2 मद्विशिख्यैः (for °सृष्टैः). K1 पृथंके (sic); K2.4 पृपट्कैः (K4 °त्कैः); D8 प्रपत्कैः.]

7 [a]) D1 विक्षरक्रोधधरं (for °रन्रुधिरं). K2 सर्वगात्रैः; B3 D5 सर्वगात्रे. — [b]) Ś2 रथानेकं; B2 °नीके. K3 सूतपुत्रो (for °सूनोर्). — [c]) K3 V1 B D [अ]भिभूतान्. K4 B2 D3 प्रवाहान्. — [d]) Ś2 K2.4 Da1 D1.5.6 असावपश्यद्; K1.3 B1.3.4 Dn1 D2–4.7 असौ अपश्यन् (K1 °द्); V1 स वै पश्यन्; B5 असौ प्रापश्यन्; D8 असौ पश्यद्. V1 B D (except D3) रुधिरप्रदिग्धान्. — For 7, S subst.:

668* स निर्विद्धो विक्षरन्द्रोणपुत्रो
रथानीकं चातिरथैर्विवेश ।
मयाभिभूतान्स्वरथप्रबर्हा-
नश्वं च पश्यन्रुधिरप्रदिग्धम् ।

[(L. 1) T1.2 G1 विरथो; G2 वीक्षरन्; G3 विक्षरथ- (sic). — (L. 2) T3 M चा(M1 आ)धिरथैर्. — (L. 3) G2 [अ]भिभूतं. M1.3 सरथ-. — (L. 4) G1 असौ प्रपश्यन्; M1.3 असिं च पश्यन्. T3 M2–4 -प्रदिग्धः; G1 -प्रदिग्धान्.]

8 [a]) K2 वेक्ष्य (for वीक्ष्य). — [b]) B (except B5) Dn1 D3.4.6.7 वित्रस्तयोधं; D1 विध्वस्तसैयो (sic); D3 विध्व**धं; G2 °स्तयूथं; M °यौधं (for °योधं). D3 हत- (for द्रुत-). T G द्रुतनागयूथं (T2 °योधं; G2 °यौधं); M °नाग(M4 °द)योगं. — [c]) Dn1 पंचशता. K3 समेताः; B (except B3) D (except D3) T1 समेत्य; G2 समोतः (sic); M2.3 समेतं (for समेतः). — [d]) T2.3 G3 om. माम्. Ś K2.4 Dn1 D2 उपयाद्; B2 उपागमद्; D1.4 उपायान्; D3 उपयात; S अभ्यपतत् (M1 °न्); Ca उपायाद् (as in text).

9 [a]) K1 D3 तां. K2 D4 कर्णं. T2 तान्सूदयित्वा स्थितिमाश्रवंतं. — [b]) Da1 D1 T2 G2 त्वरितो (for त्वरया). B3 [अ]भिजातः; D2 [अ]तियातः; T1.3 G M [उ]प°; T2 [अ]प°. — [c]) M4 सर्वे°. Some MSS. पंचालाः. B1 [अ]भ्युद्विजंते; Da1 D1.5 ह्युद्विजंति; Dn1 ह्युद्विजते. K1 T2 स; B5 च (for स्म). V1 B3 Dn1 D2.7 M1 कर्णं. — [d]) B2 Dn1 D7 दृष्ट्वा गावः; B4 गंधाद्धारः (sic); Da1 D1.5 Ca गंध(D5 गंधं)द्विपाः; D6 मत्तान्नागान्; T1.3 G M गं(M1 बं)धेन गावः (G1 °न गाः); T2 भयेन गावः (for गन्धाद्गावः). Ś2 केसरेणो (sic); B1 केसरिणं; Dn1 D2.3 केसरिणं; Cc °रिणो (as in text). Da1 यथैव च; G2 यथा वै. — After 9, sequence of st. 10–12 in N is as follows: 10[cd], App. I (No. 19), 12, 11[ab], 10[ab], 11[cd]; that of st. 10–12 in S: 10[cd], 670*, 12[cd], 11[ab], 10[ab], 11[cd], 669*, 12[ab].

10 For sequence of st. 10–12, cf. v. l. 9. — [a]) Ś1 G2 महारथस्य; Ś2 K1 °रघषस्य (sic) K3 °कषस्य; V1 B1.3–5 Da1 Dn1 D1.3–5.7 महर्षभस्य; B2 महोरगस्य; D2.6 T3 महा(D2 °म्या)विषस्य; T1 महर्षयस्य (sic); (for महाझषस्य). B3 [प्]व (for [इ]व). D1.5 सुखं; Co मुखं (as in text). B2 प्रसन्नाः; G2 प्रपन्नः. — [b]) S प्रभद्रकाः कर्णमुखं प्रपन्नाः. — [c]) K2 व्यातुम्; B1 om.; D6 व्यक्तम् (for व्यात्तम्). Dn1 D4 M1.2.4 एव (for इव). Ś1 D3 [अ]न्वपद्यत् (Ś1 °पद्य); K3 प्रपद्य; V1 T3 G1.3 M [अ]नुपद्य (V1 °द्यन्); B1.4 Da1 Dn1 D1–5.7 [अ]भ्यपद्यन् (Dn1 D3 °पद्य); T1 [अ]नुपेत्य; T2 [अ]पुरद्य; G2 [अ]नुरूपं (for [अ]न्वपद्यन्). — [d]) Ś2 राजं; S सर्वे (for राजन्). — After

C. 8. 3370
B. 8. 67. 14
K. 8. 70. 16

न्प्रभद्रकाः कर्णमासाद्य राजन् ॥ १०
आयाहि पश्याद्य युयुत्समानं
मां सूतपुत्रं च वृतौ जयाय ।
षट्साहस्रा भारत राजपुत्राः
स्वर्गाय लोकाय रथा निमग्नाः ॥ ११
समेत्याहं सूतपुत्रेण संख्ये
वृत्रेण वज्रीव नरेन्द्रमुख्य ।
योत्स्ये भृशं भारत सूतपुत्र-
मस्मिन्संग्रामे यदि वै दृश्यतेऽद्य ॥ १२
कर्णं न चेदद्य निहन्मि राज-
न्सबान्धवं युध्यमानं प्रसह्य ।
प्रतिश्रुत्याकुर्वतां वै गतिर्या
कष्टां गच्छेयं तामहं राजसिंह ॥ १३
आमन्त्रये त्वां ब्रूहि जयं रणे मे
पुरा भीमं धार्तराष्ट्रा ग्रसन्ते ।
सौतिं हनिष्यामि नरेन्द्रसिंह
सैन्यं तथा शत्रुगणांश्च सर्वान् ॥ १४

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥

10, N *ins. a passage given in App. I, (No. 19), while, S ins. after 10:*

669* यास्यामि तांस्तारयिष्यन्वलौघा-
न्दिष्ट्या भवान्स्वस्तिमान्पार्थ दृष्टः ।

11 For sequence of st. 10–12, cf. v. l. 9. — ^{a}) B5 D3 युयुत्सुमानं; S (except G1) °त्समानौ (M1 °नो). — ^{b}) Ś2 मा (for मां). B5 Da1 D1.5 सूतपुत्रस्य (for °त्रं च). D2 प्रद्युतो (for च वृतौ). K3 B2 धृतो; V1 D8 M1 वृतो; B1.4.5 Da1 Dn1 D1.3–7 रणे; B8 T2.3 G M2–4 धृतौ (for वृतौ). S रणाय (for जयाय). — ^{c}) Ś V1 B2 षट्ट सहस्रा; Dn1 D1 (marg. as in text) बद्धा हता; D8 षष्ठसहस्राः. K1 om. from राजपुत्राः (in 11^c) up to निमग्नाः (in 11^d). — ^{d}) T2 गच्छंति (for लोकाय). K3 यथा; V1 रथे; B1.4.5 Dn1 D3.4.6.7 S रणे (for रथा). — After 11, S ins.:

670* तानद्य यास्यामि रणाद्विमोक्तुं
सर्वात्मना सूतपुत्रं च हन्तुम् ।
रथप्रवीरेण महानुभाव
द्विषत्सैन्यं निर्दहन्विस्तरेण ।

[(L. 1) T3 G3 M1 तांस्तेभि-; G2 तानस्य; M4 तान्न च (for तानद्य). T5 तांस्त्वभियोत्स्यामि (for तानद्य यास्यामि). — (L. 2) G3 सूतसूनुं. — M om. lines 3–4.]

12 For sequence of st. 10–12, cf. v. l. 9. — ^{a}) B2 समेत्याह. B2 सूतपुत्रंश्च; Da1 D1 °त्रस्य. G2 संखे. — ^{b}) D2 नरेंद्रमुख्यं. — After 12^{ab}, S ins.:

671* एवं गते किं च मयाद्य शक्यं
कार्यं कर्तुं निग्रहे सूतजस्य ।
तथैव राज्ञश्च सुयोधनस्य
ये चापि मां योद्धुकामाः समेताः ।

— ^{c}) B1.5 Dn1 D3.4.6.7 योत्स्याम्यहं; B4 योत्स्ये ह्यहं; Da1 योत्स्ये भृशं; T1 G2 M2–4 ह(M4 न ह)निष्ये तं; T2.3 G1.3 M1 हनिष्येहं (for योत्स्ये भृशं). Ś K1.2.4 सूतपुत्रो. — ^{d}) Ś K1.2.4 यस्मिन्; T2 M तस्मिन्. T2 reads यदि मे twice (for यदि वै). T1.3 G M om. वै.

13 K1 om. from 13^a up to तामहं (in 13^d). — ^{a}) K2 कर्णौ. K4 हि हन्मि (for निहन्मि). — ^{b}) G1.2 प्रगृह्य (for प्रसह्य). — ^{c}) T3 G3 प्रतिश्रुत्वा; Ca.c °श्रुत्य (as in text). B2.4.5 Da1 D1–7 [अ]कुर्वतो वै; Dn1 कुर्वतो वै; T2 [आ]गतानां (for [अ]कुर्वतां वै). M1.3 वा (for वै). T1.3 G transp. वै and या. — ^{d}) K3 कष्टं; K4 काष्टां; Da1 D1.5 कष्टा; D3 कस्तां (for कष्टां). K3 गच्छतां; B1 यते; B2.4 D3.4.7 याता; Dn1 यता; D2 गहेयं (sic); T G1.3 M2.4 यायां; G2 यांतं (sic); M1 यास्वांताम् (sic) (for गच्छेयं). K3 om. ताम्.

14 ^{a}) V1 D4 त्वा; T2 त्वद्य (for त्वां). B5 D1.5.6 S transp. जयं and रणे. — ^{b}) D2.6 S ग्रसंति; Ca.c °ते (as in text). — ^{c}) T1.3 G M ततो; T2 तान्वै; Ca.c सौतिं (as in text). K3 नरेंद्रसिंहः; B2 नरेंद्रसैन्यं; D1 G3 °सिंहं; D6 °सत्यं. — ^{d}) D2 T2 G1 सत्यं (for सैन्यं). T2.3 G1.3 M यथा; G2 युधा (for तथा). D2 समेतान् (for च सर्वान्).

Colophon. — *Day of Karṇa's Generalship:* Ś2 K1 द्वितीय(K1 °ये)युद्धदिवसे. — *Adhy. name:* T1 M1 अर्जुनवाक्यं; T2 कर्णवधप्रतिज्ञा. — *Adhy. no.* (figures, words or both): Ś2 48; B1 67; B2 60; B5 69; Da1 78; D1 62; D6 86; T1.3 G 75; T2 M 74.

४८

संजय उवाच ।
श्रुत्वा कर्णं कल्यमुदारवीर्यं
क्रुद्धः पार्थः फल्गुनस्यामितौजाः ।
धनंजयं वाक्यमुवाच चेदं
युधिष्ठिरः कर्णशराभितप्तः ॥ १
इदं यदि द्वैतवने ह्यवक्ष्यः

C. 8. 3364
B. 8. 68. 5
K. 8. 71. 5

48

1 Ś2 वैशंपायन (for संजय). — ^{a}) B2 श्रुत्वा तु कर्णं. K4 [अ]हतं कर्णम् (for कर्णं कल्यम्). Ś K2 V1 शल्यम्; K1 शल्पम् (sic); K3 B (except B5) D Ca कल्पम्; Co कल्यम् (as in text). K3 पुराणवीर्यं; Ca उदार° (as in text). S वैकर्तनं कुशलिनं निशम्य. — ^{b}) Some MSS. फाल्गुनस्य; G2 फल्गुनं च. — ^{c}) B5 om. च. Dn1 वेदं; T G1.3 M राजा; G2 राजन् (for चेदं). — B3 om. 1^d. — ^{d}) K3 -तप्तं (for -तप्तः). — After 1, N (except B3) ins.:

672* विप्रद्रुता तात चमूस्त्वदीया
तिरस्कृता चाद्य यथा न साधु ।

[(L. 1) D3 विप्रद्रुताप्त. B2 om. तात. Cc cites तात. D1 चमूं. B5 विप्रद्रुता[:] सूतपुत्राद्वयं वै. — (L. 2) B5 तिरस्कृताद्य. Ś1 K1.2.4 तथा (for यथा).]

K3.4 V1 B1.2.4.5 D cont.: B3 ins. after 1^c:

673* भीतो भीमं त्यज्य चायास्तथा त्वं
यन्नाशकः कर्णमथो निहन्तुम् ।
स्नेहं त्वया पार्थ कृतं पृथाया
गर्भं समाविश्य यथा न साधु ।

[D6 om. lines 1–2. B3 reads line 1 after line 4. — (L. 1) Ca cites भीतो भीमं (as above). K4 चापास् (for चायास्). K3 हीनोसि मेदनिवेक्षस्तथा त्वं (sic); V1 B2.3.5 Da1 D1.2.5 हीनो भीमादनिसेव्यस्त(V1 B2 °पेव्यस्त-; B3 °पेधास्त-; B5 °पिद्धात-; D2 °पवास्त)था (Da1 °या) त्वं. Ca cites अनिपिद्धा. — (L. 2) Da1 D1.5 यन्नासमः (for यन्नाशकः). D3 सूतपुत्रं (for कर्णमथो). — After line 2, B2.5 Da1 D1.5.6 ins.:

674* रौद्रं रणे दुष्प्रतिवार्यवीर्यः
सौतिस्त्वया नाथ शक्यो निहन्तुम् ।

— D3.8 om. lines 3–4. — (L. 3) K4 B3 स्तेयस्; V1 येयं; B1.4 D7 हेयस्; Dn2 स्नेहस्; D4 हेहस् (sic); D6 स्नेहं; Ca.c स्नेयं (as above). K3.4 B1.4 Dn1 D2.4 कृतः (for कृतं). — (L. 4) D3.7 गर्भः. B2 समावेद्य; Co °विश्य (as above). D6 तथा (for यथा). K3 साधुः.]

K3.4 V1 B Da1 Dn1 D1.2.4–7 cont.: Ś K1.2 D3 ins. after 672*:

675* त्यक्त्वा रणे यदपायाः स भीमं
यन्नाशकः सूतपुत्रं निहन्तुम् ।

[B3 om. line 1. — (L. 1) Ś K1.2 V1 B2 Da1 D1.5.8 यदपायाः स (D5 स्म); K4 V1 यदुपाया स; D6 यं दयया स (for यदपायाः स). — (L. 2) B3 कर्णमथो (for सूतपुत्रं).]

K4 V1 B2.4.5 Da1 Dn1 D1.2.4–7 cont.: D3 ins. after line 2 of 673*:

676* यत्तद्वाक्यं द्वैतवने त्वयोक्तं
हन्ता कर्णमेकरथेन सत्यम् ।
त्यक्त्वा तं वै कथमद्यापयातः
कर्णाद्भीतो भीमसेनं विहाय ।

[D1 reads from त्वयोक्तं in line 1 up to द्वैतवने in st. 2 twice. — (L. 2) K4 V1 B1.5 Dn1 D2 transp. हन्ता and कर्णम्. K4 B1.5 Dn1 D2 [अ]स्म्येकरथेन; V1 [अ]हमेक° (for एक°). V1 B1.5 Da1 D1 (both times).2.6 पार्थ (for सत्यम्). — (L. 3) B2 om. तं. B5 om. वै. V1 तु तं; Da1 D1 (both times).5 तत्वं; Dn1 तद्वै (for तं वै). Da1 D1 (both times).5 कर्णम् (for कथम्). V1 **यातः; D4 [अ]नुयातः; Co [अ]प° (as above). D6 व्यक्ताव्यक्तं कथमद्य पार्थ.]

Finally, S ins. after 1:

677* इमां च वसतिं प्राप्तो भयात्कर्णेन बाधितः ।
अहं त्वं भीमसेनश्च माद्रीपुत्रौ च पाण्डवौ ।
वासुदेवेन सहिता वयं कर्णेन निर्जिताः ।
पुनरेव वनं प्राप्य तपश्चर्यां चरामहे ।
अथ वा धार्तराष्ट्राणां परिचर्यां चरामहे । [5]
इत्येवमुक्त्वा बीभत्सुं रोषात्संरक्तलोचनः ।
अब्रवीत्पुनरेवात्र धर्मराजो युधिष्ठिरः ।

[(L. 1) T2 हित्वा; T3 G3 प्राप्ता (for प्राप्तो). T2.3 G1.3 बाधिताः; G2 पीडितः. — (L. 2) M3 पांडव. — (L. 4) T1 प्रकुर्महि; T3 G2.3 च कुर्महे (for चरामहे). — G2 om. (hapl.) line 5. — (L. 5) T3 G3 धार्तराष्ट्रस्य. — (L. 7) M2.4 [अ]थ (for [अ]त्र).]

2 D1 reads इदं यदि द्वैतवने twice (cf. v. 1.1). — ^{a}) D2 सत्यं; G1 पूर्वं (for यदि). K3 श्वैतवने (sic). M

C. 8. 3384
B. 8. 68. 5
K. 8. 71. 5

कर्णं योद्धुं न प्रसहे नृपेति ।
वयं तदा प्राप्तकालानि सर्वे
वृत्तान्युपैष्याम तदैव पार्थ ॥ २
मयि प्रतिश्रुत्य वधं हि तस्य
बलस्य चाप्तस्य तथैव वीर ।
आनीय नः शत्रुमध्यं स कस्मा-
त्समुत्क्षिप्य स्थण्डिले प्रत्यपिंष्ठाः ॥ ३
अन्वाशिष्म वयमर्जुन त्वयि
यियासवो बहु कल्याणमिष्टम् ।
तन्नः सर्वं विफलं राजपुत्र
फलार्थिनां निचुल इवातिपुष्पः ॥ ४
प्रच्छादितं बडिशमिवामिषेण

द्वैतवनेषु सूतं (for °ने ह्यवक्ष्यः). K3 ह्यवेक्ष्य; V1 D2.3 ह्यवक्ष; B (except B3) Dn1 D3.7 [ऽ]प्यचक्षः; D4 [ऽ]प्यवोचः; D6 विवक्षः; T1 G2 ननू(G2 °तू)क्तं; T2 ह्यचक्षः; T3 G1.3 तु सूक्तं (for ह्यवक्ष्यः). — b) T1.2 G2 M कर्णेन (M4 °र्णं च) योद्धुं; T3 G1.3 कर्णं नियोद्धुं (for कर्णं योद्धुं). Ś2 K1.4 प्रसेहे; K3 B1.3.4 D प्रशक्ष्ये; V1 प्रशक्षे; B2.5 प्रशक्ये; T2.3 G सहे (for प्रसहे). — c) K3 V1 B D S ततः (for तदा). B Dn1 D3.4.6.7 प्राप्तकालं च (D6 हि) सर्वे; S °कालं यथावत्. — d) B1.3–5 Da1 Dn1 D1–3.5–8 कृत्यानि; B2 कृत्यम्; D4 S कृत्वा (for वृत्तानि). Ś K1.2.4 [अ]पि(Ś1 °पै)ष्याम; K3 [उ]पोष्याम; B3 [उ]पैक्ष्याम; D4 T1.2 G1.2 [अ]भ्युपेक्षा(D4 °पैष्या)म; T3 G3 M ह्युपेक्षाम (for [उ]पैष्याम). K4 तदेव; V1 B1.4.5 Dn1 D3.4.7 T G1.3 तथैव (for तदैव). K2 पार्थः; D4 पार्थं; T G राज्यं.

3 a) Ś2 प्रत्यश्रुति (for प्रतिश्रुत्य). T2 G1 वयं (for (for वधं). T1 च (for हि). — b) K3 बालस्य; Ca बलस्य (as in text). V1 B Da1 Dn1 D1.3.4.7 न वै (V1 B5 Da1 D1.5 वा) कृतं (B5 °था) तच्च (for बलस्य चाप्तस्य). D2.6.8 कर्णस्य पापाधमपू(D8° पौ)रुषस्य; S बलस्य (G2 °लेन) चार्थं(T2 G2 °र्थे)स्य तथैव युद्धे. — c) Ś1 K2 वः; D6 [अ]स्मान्; T1.2 G1.2 M मां (for नः). Dn1 T1.3 G2.3 शत्रुमध्ये. T2 च (for स). — d) S समुत्थाप्य; Ca.c °त्क्षिप्य (as in text). Ś K2.4 Dn1 D1.2.3 Ca प्रत्यपिष्ठाः; K1 °पिंष्टः; K3 °पिष्टा; D4 °पिंषः; T1 °वीक्षः; T2.3 G2 M °पिंक्षः; G1 °पींषः; G3 °पिक्षः; Cc °पिष्याः (for °पिंष्ठाः).

4 a) Ś2 K1 B5 D4 अन्वासिष्म; K3 B2 Dn1 D3.7 अप्या(D7 °था)शिष्म; K4 अन्वशिस्मो; B4 D3 °शिष्य; Cc °शिष्टा (for °शिष्म). D6 यद्वयम् (for वयम्). — b) Ś1 K1.2.4 B4 D3 पिपासवो; B5 यतः सदा; D1 ते यियासवो; D4 जिज्ञा° (for यिया°). — c) K3 राजपुत्रः. — d) Ś2 कलार्थिनां; K4 B3–5 Da1 D1 फलार्थिनो (K4 °ना); V1 °न्वितो (for °र्थिनां). B2 फलान्विहीनो वंध्यः (sic) (for °र्थिनां निचुल). K3.4 V1 B1.3 Dn1 D2.7.8 विफल; B4 D6 विफलम्; B5 Da1 D1.3–5 विदुल (for निचुल). B4 D6.7 [अ]तिपुष्पं; Da1 D1.5 °भिपुष्पः; D2 वृक्षे; Ca.c cite [अ]तिपुष्पः (as in text). — For 4, S subst.:

678* अन्वास्य सत्येन यदात्थ पार्थ
सत्यं शपन्वासुदेवेन सार्धम् ।
तं नः सत्यमफलमकार्षीस्त्वं
फलकाले पुष्पवृक्षं निकृन्तः ।

[(L. 1) G2 सत्त्वेन. T3 G1.3 यथा (for यदा). G1 यदार्थं (for °त्थ). — (L. 2) T2 यायां (for शपन्). G1 वासुदेवे *. T2 पार्थं (for सार्धम्). — (L. 3) G1 त्वमफलम् (for अफलम्). T2 मा कार्षीः; T3 G1.3 ह्यकार्षिः (G1 °र्षीः); G2 अस्य कार्षीः (for अकार्षीस्त्वं). T1 तन्नः सत्यं शपथं सत्यमुक्त्वा. — (L. 4) T2.3 G फलस्य काले. T1 त्वमुच्छिदः पुष्पवृक्षं; T2 पुष्पवृक्ष इवाद्य भग्नः; T3 G चा(G2 वा)च्छिन्नः पुष्पवृक्षं (G2 °पः); M1 पुष्पवृक्षो निकृत्तः (for °क्षं निकृन्तः).]

5 a) D3 विडिशं; Cc बडिशम् (as in text). — b) B1.4.5 D3.4.6.7 T1 संछादितं (D3 °तुं); B2.3 Da1 D1.5 संछादितो (B2.3 °ता) (for प्रच्छा°). K4 गरल; B1.4.5 Dn1 D6.7 T1 गरलम्; D3.4 गलकम्. Ca cites गवये; Cc गवयो. Ś2 इवार्य(*sup. lin.* °प)वाच; K4 °सवेन; B1.4.5 Dn1 D2–4.6.7 T1 °शनेन; B2.3 °र्यैवाचा; Da1 D1.5 °पराग (D5 °गः) (for °पवाचा). Cc cites आर्यवाचा. — After 5^{ab}, D1 reads 8. 49. 9^{c}–27^{d} (without v. l.), followed by lines 1 and 3 of 694* for the first time, repeating the portion in its proper place. — c) D3 अनर्थं; Cc °र्थकं (as in text). K1 V1 B5 Da1 D1.5 om. मे. — d) V1 राज्यान्वितो (for °र्थिनो).

For 5, S (except T1) subst.:

679* प्रच्छादितस्त्वं बालिश दुर्यशेना-
नर्थवाक्योऽस्यर्जुन नैव साधुः ।
त्यक्त्वा भीमं सर्वभीमेषु भीमं
संयोजितस्त्वं सूतपुत्रं निहन्तुम् ।

प्रच्छादितो गवय इवापवाचा ।
अनर्थकं मे दर्शितवानसि त्वं
राज्यार्थिनो राज्यरूपं विनाशम् ॥ ५
यत्तत्पृथां वागुवाचान्तरिक्षे
सप्ताहजाते त्वयि मन्दबुद्धौ ।
जातः पुत्रो वासवविक्रमोऽयं
सर्वाञ्शूराञ्शात्रवाञ्जेष्यतीति ॥ ६
अयं जेता खाण्डवे देवसंघा-
न्सर्वाणि भूतान्यपि चोत्तमौजाः ।
अयं जेता मद्रकलिङ्गकेकया-
नयं कुरून्हन्ति च राजमध्ये ॥ ७
अस्मात्परो न भविता धनुर्धरो
न वै भूतः कश्चन जातु जेता ।
इच्छन्नार्यः सर्वभूतानि कुर्या-
द्वशे वशी सर्वसमाप्तविद्यः ॥ ८
कान्त्या शशाङ्कस्य जवेन वायोः

C. 8. 3392
B. 8. 68. 13
K. 8. 71. 12

[(L. 1) T_2 बालिशो. T_3 $G_{1.3}$ दुर्यशोभिर्. — (L. 2) G_2 °वाक्यैस्त्वर्जुने; M_{1-3} °वाक्योर्जुन. M_1 नैन (for नैव). G_2 M_1 साधु. — G_2 om. lines 3–4. — (L. 3) M सर्ववीरेषु. T_2 वीरं; T_3 G_3 [अ]भीमं; G_1 भीरुः; M_1 भीमः; M_{2-4} भीतः (for भीमं).]

On the other hand, N ins. after 5:

680* त्रयोदशेमा हि समाः सदा वयं
त्वामन्वजीविष्म धनंजयाशया ।
काले वर्षं देवमिवोप्तबीजं
तन्नः सर्वान्नरके त्वं न्यमज्जयः ।

[(L. 1) $Ś_1$ $K_{1.2}$ V_1 B_2 त्रयोदशे मासि; $Ś_2$ त्रयोदशेम स (sic). K_4 समा वयं तांस् (for समा सदा वयं). — (L. 2) Dn_1 ताम् (for त्वाम्). $Ś_1$ $K_{1.2}$ $B_{1.4\ 5}$ अन्वजीविस्म (B_5 हि); $Ś_2$ B_3 Dn_1 $D_{1.3-5}$ अनुजीविष्म (D_1 °पा); K_4 अनाजीवस्म (sic); Ca अनुजिजीविष्म; Cc अन्वजीविष्मः. — (L. 3) Ś $K_{1.2.4}$ कालेनावर्षद्; K_3 कालेन वपन्; $D_{4.7}$ Ca काले वर्षन्; D_8 कालेन वर्षद् (for काले वर्षं). Ś K V_1 B_5 Da_1 D_6 Cc दैवम् (for देवम्). Ca cites देवः. B_3 इवोप्तबीजस्; Da_1 °प्तबीजं. Ca.c उप्त° (as above). — (L. 4) V_1 D_6 ततः (for तन्नः). B_3 om. सर्वान्. Ś $K_{1.2.4}$ transp. नरके and त्वं. $B_{1.4}$ नरकेषु. Ca.c cite नरके न्यमज्जः. K_3 विसर्जय; B_1 आममज्जः (sic); B_4 न्यमज्जः; B_5 नृमज्जः; Da_1 D_1 निमज्जः (for न्यमज्जयः). D_8 जातः सर्वो तं तु वन्मा निमज्जय (sic).]

6 ^{a}) K_1 यत्तु; B_5 यद्यत्; D_6 ततः (for यत्तत्). K_3 सूषा (for पृथां). V_1 $B_{1.3.5}$ [अं]तरीक्षे. — ^{b}) D_5 $G_{1.2}$ सप्ताह्नि (D_5 °ह्ना) जाते; T_1 तथा हि जातौ. B_3 D_6 मंदवीर्ये; Da_1 $D_{1.5}$ °वीर्यं; T_2 G_2 °बुद्धे (for °बुद्धौ). — ^{d}) K_1 om. इति. D_6 सर्वान्भूतान्राजमध्ये निहंता. — For 6^{cd}, S subst.:

681* अपापीयान्वासवात्कुन्तिजातो
बहून्संग्रामानयमेव जेता ।

[(L. 1) T_2 असावियान् (for अपापी°). G_1 वासवा. T_1 G_2 कुंतिजातो महात्मा (G_2 °तोयमद्य) (for वासवात्कुन्तिजातो). — (L. 2) T_1 स्वयम् (for अयम्). G_2 अयमेको विजेता (for °मेव जेता).]

7 ^{a}) T_1 ख्यातः (for जेता). D_8 घांडवे; S पांडवो (for खाण्डवे). Da_1 $D_{1.5}$ देवसंघा. — ^{b}) $B_{2.4.5}$ $D_{2.6.7}$ T_3 G_3 M_1 चोत्तमोजाः; G_1 चौत्तमौजाः. — ^{c}) K_3 $D_{2.3}$ मद्रकलिंगकैकयान्; B_2 मद्र***कलिंगकान्; T_3 $G_{1.3}$ °कलिंगजातान्. — After 7^{c}, B_2 (erroneously) reads 8. 52. 4–22 for the first time, repeating the portion in its proper place.

On the other hand, S ins. after 7^{c}:

682* दैत्यांश्च रक्षांसि समागतानि
भूमिं च सर्वांन्निखिलेन जेता ।

[(L. 1) $T_{1.2}$ G_1 दैत्याश्च; G_2 M_{2-4} दैत्यान्हि; M_1 दैत्यानि. — (L. 2) T_3 G_3 सर्वां.]

— B_2 om. 7^{d}. — ^{d}) K_3 V_1 B (B_2 om.) D अयं कुरून्राजमध्ये निहंता; S कुरूंश्च सर्वान्सगणांश्च (T_2 °न्सुगुणांश्च; M_2 °न्सगणान्हि) जेता.

8 ^{a}) K_4 आस्मोत्पराश (sic). G_2 om. न भविता. Ca cites नो भविता. K_3 B Dn_1 $D_{2-4.6.7}$ T_1 M_{2-4} Cc नो (for न). — ^{b}) $Ś_2$ कंचन. K_3 V_1 B D नैनं भूतं (Dn_1 °तिं) किंचन (V_1 °चिन्न) जातु जेता (V_1 जेष्यति; D_3 जेतृ); T $G_{1.3}$ नैष्यन्न (T_1 नैष्यो न; T_2 नेष्यो न) भूतः (G_1 °तं) कश्चि(G_1 किंचि)देनं विजेता; G_2 न भविष्यन्न भूतं किंचिदेनं विजेता; M नैवं न भूतं किंचिदेनं विजेतृ (M_1 °ता). — ^{c}) K_3 V_1 B Dn_1 $D_{2-4.6-8}$ S इच्छन्नयं; Da_1 $D_{1.5}$ °त्वयं; D_6 द्रक्षन्नयं (for इच्छन्नार्यः). T_3 G हन्यात् (G_5 °न्यां) (for कुर्याद्). — ^{d}) Da_1 $D_{1.5}$ रणे वशी; T_2 वशी वशे (by transp.); T_3 G कुर्याद्वशे. D_8 सर्वमवाप्तविद्यः; Ca.c °समाप्त° (as in text).

9 ^{a}) M_3 कार्यो (for कान्त्या). T_2 बलेन (for जवेन). — ^{b}) D_2 स्थैर्ये मेरोः; D_4 स्थैर्येण मेरुः; T_1 स्थैर्ये हिमाद्रि.

C. 8. 3392
B. 8. 68. 13
K. 8. 71. 12

स्थैर्येण मेरोः क्षमया पृथिव्याः ।
सूर्यस्य भासा धनदस्य लक्ष्म्या
शौर्येण शक्रस्य बलेन विष्णोः ॥ ९
तुल्यो महात्मा तव कुन्ति पुत्रो
जातोऽदितेर्विष्णुरिवारिहन्ता ।
स्वेषां जयाय द्विषतां वधाय
ख्यातोऽमितौजाः कुलतन्तुकर्ता ॥ १०
इत्यन्तरिक्षे शतशृङ्गमूर्ध्नि
तपस्विनां शृण्वतां वागुवाच ।
एवंविधं त्वां तच्च नाभूत्तवाद्य
देवा हि नूनमनृतं वदन्ति ॥ ११
तथापरेषामृषिसत्तमानां
श्रुत्वा गिरं पूजयतां सदैव ।
न संनतिं प्रैमि सुयोधनस्य
न त्वा जानाम्याधिरथेर्भयार्तम् ॥ १२
त्वष्ट्रा कृतं वाहमकूजनाक्षं
शुभं समास्थाय कपिध्वजं त्वम् ।
खड्गं गृहीत्वा हेमचित्रं समिद्धं
धनुश्चेदं गाण्डिवं तालमात्रम् ।
स केशवेनोह्यमानः कथं नु
कर्णाद्भीतो व्यपयातोऽसि पार्थ ॥ १३
धनुश्चैतत्केशवाय प्रदाय
यन्ताभविष्यस्त्वं रणे चेद्दुरात्मन् ।

(for °ण मेरोः). D. धरिण्यां (for पृथिव्याः). — ^{c}) $T_{1.3}$ G अग्नेश्च तापे (G_1 °पाद्) (for सूर्यस्य भासा). T_2 M तापाद् (for भासा). — ^{d}) D_3 शौर्ये (for शौर्येण). B_1 रणेन; T G M_{2-4} जयेन (for बलेन).

10 ^{b}) $Ś_2$ जाता; D_6 पुत्रो (for जातो). S [अ]मितौजाः (for [अ]रिहन्ता). — ^{c}) $Ś_1$ $K_{1.2}$ द्विषां; G_1 lacuna (for स्वेषां). — ^{d}) $Ś_1$ $K_{1.2}$ ख्यातो; D_3 ततो (for ख्यातो). S ख्यातो महात्मा कुल($T_{2.3}$ $G_{1.3}$ तव)नंदिकर्ता. Ca cites तन्तुः; Cc कुलतन्तुः.

11 ^{a}) V_1 $B_{1.3}$ D_4 [अं]तरीक्षे. — ^{b}) D_6 तामुवाच; M_{2-4} वाच आसन् (for वागुवाच). — ^{c}) D_3 damaged. S एवंविधस्. K_3 V_1 B (except B_2) Dn_1 $D_{2-4.6.7}$ om. त्वां. K_4 त्वां तद्वृथाभूत्; S त्वं न च भू(G_2 हि सू)तः (for त्वां तच्च नाभूत्). D_4 नोभूत् (for नाभूत्). K_3 Da_1 $D_{1.5.6}$ यथावद्; V_1 B_{1-4} Dn_1 $D_{2-4.7}$ त(B_2 य:)था च; B_5 तथा ते; S तथा(T_1 तदा-; T_2 त्वया)द्य (for तवाद्य). — ^{d}) $K_{1.3}$ V_1 B D [अ]पि; T $G_{1.3}$ च (for हि). Da_1 $D_{1.5}$ T_2 ह्यनृतं (for अनृतं).

12 ^{a}) D_6 damaged. — ^{b}) $D_{3.7}$ श्रद्धा (for श्रुत्वा). $Ś_2$ K_3 V_1 B D S (except G_1) गिरः. K_4 पूजमहं (for °यतां). K_3 मया त्वां; V_1 B D $T_{2.3}$ $G_{2.3}$ M सदा त्वां (B_1 D_4 त्वं; M_1 त्वा); T_1 यदा त्वां; G_1 सदा वां (for सदैव). — ^{c}) B_3 M_4 om. न. B_2 संन्वर्तिं; D_4 $G_{1.2}$ संततिं (G_2 °तीं); D_3 संयतिं; Ca संनतिं (as in text). D_7 प्रैस; T_1 G_2 यास; $T_{2.3}$ $G_{1.3}$ M यासि; Ca प्रैमि (as in text). — ^{d}) $K_{3.4}$ V_1 B D $T_{1.3}$ G $M_{3.4}$ त्वां. V_1 B_1 D_7 [अ]धिरथेर्; $T_{2.3}$ G [आ]ति°. K_2 Da_1 भयांतं; D_2 प्रयांतं (for भयार्तम्). Cv न त्वां जानाम्याधिरथेर्भयार्तम्.

13 S repeats 13, after App. I (No. 20). — ^{a}) $K_{2.4}$ D_1 त्वाष्ट्रा कृतं; K_3 G_1 (both times) त्वष्टा कृतं; D_3 दृष्ट्वा कृतं; T_2 (both times) दृष्ट्वा थे तं (for त्वष्ट्रा कृतं). Ca cites त्वष्ट्रा (as in text). B_1 om. from कूजनाक्षं up to कर्णा° (in 13^{f}). $K_{3.4}$ वाज(K_4 °ह)नकूजनाक्षं; V_1 वाहमहौजनाक्षं; T_1 (both times) वाहमकूजिताक्षं. Ca.v cite वाहमकूज° (as in text). — ^{b}) D_6 समं (for शुभं). $Ś_2$ K_3 कपिध्वजे त्वं (K_3 °जेदं); K_4 B_5 Dn_1 $D_{2.3.5.8}$ $T_{2.3}$ G M (S MSS. both times) °ध्वजं तं (D_8 त्वं); T_1 (both times) °ध्वजांध. — ^{c}) K_4 ग्रहीत्वा. K_3 D_8 हेमचित्रं तथैव; V_1 $B_{2.3.5}$ Da_1 $D_{1-2.5.6}$ $T_{1.3}$ $G_{1.3}$ M (S MSS. first time) °चित्रा(B_3 D_6 °पट्ट-; B_5 °पद्मा)वनद्धं; B_4 Dn_1 $D_{3.4.7}$ T_2 G_2 (last two first time) °पट्टानुबद्धं. S (second time) खड्गं बिभ्रज्जातरूपत्सरुं च (T_1 M °रूपार्करूपं; G_2 °रूपात्सरूपं). — ^{d}) D_6 धनुःश्रेष्ठं; $T_{1.3}$ $G_{1.3}$ $M_{2.4}$ (all first time) धनुर्वरं; G_1 (second time) °वेंदं (for °श्चेदं). $Ś_1$ K_2 तालिमात्रं. — ^{e}) D_1 सकेशवो; $T_{1.3}$ $G_{1.3}$ M_{2-4} (all first time) वासुदेवेन (for स केश°). $Ś_2$ K_1 न; K_2 V_1 D_3 G_2 (both times) तु; K_4 च; B_{2-4} Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$ T $G_{1.3}$ M (S MSS. second time) त्वं (for नु). — ^{f}) D_2 कसाद् (for कर्णाद्). G_1 (first time) पार्थः (for भीतो). $Ś_2$ $K_{1.2}$ G_1 (first time) [ऽ]-प्यपयातो (for व्यप°). T_1 G_1 M (all second time) कर्णात्पार्थ (T_1 °र्थो) त्वमपैतु(T_1 °रैनु)मैषी (G_1 °षीत्); T_2 (second time) कर्णं पार्थ त्वमुपैतुं समैषः; T_3 G_3 (both second time) कर्णात्पार्थः त्वमुपेतुं समैषीः; G_2 (second time) °त्पार्थमपैतुं समैषीः. — After 13, Bom. ed. and S ins. a passage given in App. I (No. 20) followed by the repetition of st. 13.

14 T_1 G_1 M read 14^{ab} twice. — ^{a}) V_1 B_3

ततोऽहनिष्यत्केशवः कर्णमुग्रं
मरुत्पतिर्वृत्रमिवात्तवज्रः ॥ १४
मासेऽपतिष्यः पञ्चमे त्वं प्रकृच्छ्रे
न वा गर्भोऽप्यभविष्यः पृथायाः ।
तत्ते श्रमो राजपुत्राभविष्य-
न्न संग्रामादपयातुं दुरात्मन् ॥ १५

C. 8. 3401
B. 8. 68. 30
K. 8. 71. 34

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि अष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥

D2.4.6.7 T1 (both times) धनुश्च तत्; B4.5 °श्चेदं; T2 (both times).3 G (G1 both times) M (both times) स गांडिवं (for धनुश्चैतत्). B1 Dn1 D3.4.6.7 T1 (both times) प्रयच्छ (for प्रदाय). — b) B1 [अ]भविष्यंस्त्वं; T2.3 G (G1 both times) भवेस्त्वं (G1 °स्वं) यदि (for [अ]भविष्यस्त्वं). G1 om. रणे. Da1 D1.5 हि रणे (for रणे चेद्). K3 B1.4 D3 वै दुरात्मन्; B2.5 चेद्दुरात्मनः; Dn1 D3.4.7 S (T1 G1 M both times) केशवस्य (for चेद्दुरात्मन्). — c) B1.2.4 Dn1 D2.3.5–7 तदा; D4 यदा (for ततो). S तरेष्यत् (for ऽहनि°). Dn1 कर्णमग्रं (for °मुग्रं). — d) T1.2 G1.2 M मरुत्सखो. K2 Dn1 [आ]त्तं-(Dn1 °ह्र)वज्रं. — Ś K V1 B Dn1 D2–4.7.8 ins. after 14: Da1 after 15: D1.5 ins. lines 1–2 after 15 and lines 3–4 after 684*:

683* राधेयमेवं यदि चाप्यशक्त-
श्चरन्तमुग्रं प्रतिबोधनाय ।
यच्छान्यस्मै गाण्डिवमेतदद्य
त्वत्तो योऽस्त्रैरभ्यधिको नरेन्द्रः ।

[(L. 1) D6 कर्णं रणे त्वं (for राधेयमेवं). K3 B1 Dn1 D2–4.7 एतं (for एवं). K3 B Dn1 D2–4.6 नाथ शक्तश्; V1 Da1 D1.5 चास्य शक्तश्. — (L. 2) V1 BD प्रतिवा(D3 °वं)धनाय. — (L. 3) D6 अन्यस्मै त्वं; Ca यच्छान्यस्मै (as above). Cc cites यच्छ only. Ś1 K2.3 यच्च; K1 यश्च; V1 B2.3.5 Da1 D1.5 देहि; B1.4 Dn1 D3–5.7 प्रयच्छ (for यच्छ). B5 [अ]स्यै (sic) (for [अ]न्यस्मै). B1 Dn1 D3 गांडी(D3 °जि)वम्. Ś K1.2.4 अस्मै; B5 अस्त्रं (for अद्य). — (L. 4) Ś K2.4 V1 B2 Da1 D1.5 योस्त्रेषु; B5 [ऽ]यस्त्रेषु; D3 [ऽ]न्यो वै (for योऽस्त्रैर्). K1 अभ्यधिके; B5 अधिको; D3 योभ्यधिको. K3 D3 नरेषु; B (except B2) Dn1 D4.7 वा नरेंद्रः (B1 °द्र) (for नरेन्द्रः). D6 तो*प्यधिकोस्त्रेषु नरेंद्र.] K4 B2 Dn1 D3.4 (marg.).7 cont.: D1.5.6 ins. after 14:

684* तस्माच्चैवं पुत्रदारैर्विहीना-
न्सुखाच्च्युतान्राज्यनाशाच्च भूयः ।
द्रष्टा लोकः पतितानप्यगाधे
पापैर्जुष्टे नरके पाण्डवेय ।

[D1.5 om. lines 1–2. — (L. 1) Dn1 अस्माच्चैवं. D6 विहीना. — (L. 2) K4 सुखान्च्युतान्. D6 राज्यं स्वेवासवतु**भूयः. — (L. 3) D4.7 द्रष्टालोकैः (D7 °कै); D6 दुष्टालोकात्. — (L. 4) K4 दृष्ट्वा; Dn1 जुष्टा; D3.7 दृष्टान्; D4 दृष्टा; D6 जुष्टान् (for जुष्टे). D6 नरकान्. K4 D6.7 पांडवेयाः (K4 °यान्).]

D6 cont.:

685* रथे स्थितः फाल्गुन केशवस्ते
रश्मी समादाय रणे प्रयातु ।
जहि त्वमद्यैव समेत्य कर्णं
चैद्यं यथा केशवो राजमध्ये ।

15 a) Ś2 प्रकृच्छे; K3 B Da1 Dn1 D1–7 Ca सुकृच्छ्रे; V1 D3 स कृच्छ्रे (for प्रकृच्छ्रे). T G2.3 M1 मासे पतिष्येद्य (T1 °तिष्ये य-; G2 °दिष्यो य-; M1 °तिष्यो य)दि पंचमे त्वं; G1 मासे पतिष्ये पंचमे त्वं***; M2–4 गर्भात्पतेस्त्वं यदि मासि पंचमे. — b) D6 मा (for वा). V1 B D गर्भे. K3 यथाभविष्यः; V1 Dn1 D3.4 आभविष्यः, B2 प्रभ°; B3 चाभ°; D2.6 ह्यभ°; T1.3 G3 यद्यभवः (T1 °वत्); T2 G1.2 M1 यद्यभावः; M2–4 यदभवः (for ऽप्यभविष्यः). Ś2 पृथिव्यः; K1.2.4 पृथायां. — c) D3 ततः; T1.3 G मत्तो (for तत्ते). K1.3 V1 B D T2 M श्रेयो; T1.3 G श्रेयान् (for श्रमो). V1 राजपुत्राद्; T G °पुत्रो. V1 भविष्य; D2 भविष्यते. — d) B1.2.5 Dn1 D3.4.6.7 न चेत् (for न). K2.4 अपयात्तं; K3 उपयातु; V1 अपयास्त्वं; B Da1 Dn1 D2–5.7 °यातं; D1 °यानां; D6 उपयांतं (for अपयातुं). S न ते यशः फल्गुन इत्यपा(T2 G1 M1 °पे)यात्. — After 15, Da1 ins. 683* and D1.5 ins. lines 1–2 of 683*. On the other hand, Dn1 D3 ins. after 15:

686* धिग्गाण्डिवं धिक्च ते बाहुवीर्य-
मसंख्येयान्बाणगणांश्च धिक्ते ।
धिक्ते केतुः केसरिणः सुतस्य
कृशानुदत्तं च रथं च ते धिक् ।

[(L. 1) D3 गांजीवं. — (L. 4) Dn1 धिक्कृते (for ते धिक्).]

Colophon om. in D1. — *Day of Karṇa's Generalship:* Ś2 K4 द्वितीययुद्धदिवसे. — *Adhy. name:* T1 परुषोक्तिः; M1 परुषवाक्यं. — *Adhy. no.* (figures, words or both): Ś2 49; B1 68; B2 D3 69; B3 70; Da1 79; T1.3 G 76; T2 M 75.

४९

C. 8. 2403
B. 8. 69. 1
K. 8. 72. 1

संजय उवाच।

युधिष्ठिरेणैवमुक्तः कौन्तेयः श्वेतवाहनः।
असिं जग्राह संक्रुद्धो जिघांसुर्भरतर्षभम्॥ १
तस्य कोपं समुद्वीक्ष्य चित्तज्ञः केशवस्तदा।
उवाच किमिदं पार्थ गृहीतः खड्ग इत्युत॥ २
नेह पश्यामि योद्धव्यं तव किंचिद्धनंजय।
ते ध्वस्ता धार्तराष्ट्रा हि सर्वे भीमेन धीमता॥ ३
अपयातोऽसि कौन्तेय राजा द्रष्टव्य इत्यपि।
स राजा भवता दृष्टः कुशली च युधिष्ठिरः॥ ४
तं दृष्ट्वा नृपशार्दूलं शार्दूलसमविक्रमम्।
हर्षकाले तु संप्राप्ते कस्मात्त्वा मन्युराविशत्॥ ५
न तं पश्यामि कौन्तेय यस्ते वध्यो भवेदिह।
कस्माद्भवान्महाखड्गं परिगृह्णाति सत्वरम्॥ ६
तत्त्वा पृच्छामि कौन्तेय किमिदं ते चिकीर्षितम्।
परामृशसि यत्क्रुद्धः खड्गमद्भुतविक्रम॥ ७
एवमुक्तस्तु कृष्णेन प्रेक्षमाणो युधिष्ठिरम्।
अर्जुनः प्राह गोविन्दं क्रुद्धः सर्प इव श्वसन्॥ ८
दद गाण्डीवमन्यस्मा इति मां योऽभिचोदयेत्।

49

1 ^{a}) D$_4$ युधिष्ठिरेन. — ^{c}) T$_1$ अभि- (for असिं). — ^{d}) Ś$_2$ K$_{1.2.4}$ V$_1$ B$_1$ Dn$_1$ D$_{4.7}$ T$_2$ G$_2$ भरतर्षभ (Dn$_1$ °भ:); D$_2$ पांडुनंदनं. D$_6$ हंतुं भ्रातरमग्रजं.

2 G$_2$ om. 2. — ^{a}) K$_3$ पापं; S (G$_2$ om.) क्रोधं (M$_1$ °ध:) (for कोपं). Ś$_1$ K$_{1.2.4}$ समुत्क्षिप्य; S (G$_2$ om.) समाज्ञाय; Cc समुद्वीक्ष्य (as in text). — ^{b}) K$_3$ G$_3$ तथा (for तदा). — ^{c}) K$_4$ पार्थं; T$_1$ कार्यं; T$_{2.3}$ G$_{1.3}$ M खड्गं (for पार्थ). — ^{d}) Ś$_2$ गृहीत्वा. Da$_1$ D$_{1.5.6}$ खड्गं गृह्णासि शंस मे; T$_1$ असिं गृह्णासि भारत; T$_{2.3}$ G$_3$ M गृह्णास्यर्जुन शंस मे; G$_1$ गृह्णासि भरतर्षभ.

3 ^{a}) B$_{1.3-5}$ Dn$_1$ D$_{3.4.7}$ T$_1$ G$_{1.2}$ न हि; B$_2$ नेहि (for नेह). G$_2$ [अ]योद्धव्यं. — ^{b}) K$_3$ V$_1$ D$_8$ त्वयि; B Da$_1$ Dn$_1$ D$_{1-7}$ S त्वया (for तव). T$_3$ G$_{2.3}$ कंचिद्. M$_4$ धनंजय:. — ^{c}) V$_1$ B$_{2.5}$ Da$_1$ D$_{1.5}$ विध्वस्ता; B$_{1.4}$ Dn$_1$ D$_{3.4.7}$ ते ग्रस्ता (for ते ध्वस्ता). S नेहा(G$_2$ न ह्या)गता धार्तराष्ट्रा:. — ^{d}) B$_{1.4.5}$ Dn$_1$ D$_{3.4.6.7}$ भीमसेनेन (for सर्वे भीमेन). D$_8$ संयुगे; S वारिता: (for धीमता).

4 ^{a}) K$_{1.4}$ अपा(K$_4$ °भि)यातो; K$_3$ D$_{6.8}$ उप°; Da$_1$ D$_{1.5}$ इहागतो; D$_2$ उपा **; S उपागतो (for अपयातो). Ś K$_{1.2.4}$ हि (for ऽसि). — ^{b}) B$_2$ T$_3$ G$_3$ इत्यसौ; B$_5$ D$_6$ T$_{1.2}$ G$_{1.2}$ M इत्युत; Cc इत्यपि (as in text). B$_3$ किमिदं ते चिकीर्षितं. — ^{c}) B$_3$ भरतश्रेष्ठ (for भवता दृष्ट:). — ^{d}) Ś$_2$ कुशले; Dn$_1$ कुसली.

5 ^{a}) Ś K$_{1.2}$ संदृष्ट्वा; B$_{1.4.5}$ Dn$_1$ D$_{2-5.7.8}$ स दृष्ट्वा. T$_{2.3}$ G$_3$ नरशार्दूलं (for नृप°). — ^{b}) T$_1$ G$_2$ M -विक्रम (for °मम्). — ^{c}) K$_1$ हर्षकाले. B$_{1.4.5}$ Dn$_1$ D$_{3.4.7}$ च (for तु). — ^{d}) Ś$_2$ T$_1$ G$_2$ त्वं; K$_3$ V$_1$ B$_2$ D$_8$ ते; K$_4$ Da$_1$ D$_{1.2.5.6}$ T$_{2.3}$ G$_{1.3}$ M$_{1.3}$ त्वां (for त्वा). Ś$_2$ V$_1$ मन्यवारि(V$_1$ °नुरावि)शत्. B$_{1.3-5}$ Dn$_1$ D$_{3.4.7}$ किमिदं मोहकारितं.

6 ^{a}) Dn$_1$ ते (for तं). K$_4$ पश्याम. T$_2$ कौंतेयं. — Ś$_1$ K$_{1.2}$ om. (hapl.) 6^b–7^a. — ^{b}) K$_3$ B$_{1.4.5}$ Dn$_1$ D$_{3.4.7}$ भविष्यति; V$_1$ Da$_1$ D$_{1.5.6}$ भवेदिति; D$_8$ भवेति वै (for °दिह). — After 6^{ab}, K$_4$ B Dn$_1$ D$_{3.4.7}$ ins.:

687* प्रहर्तुमिच्छसे कस्मात्किं वा ते चित्तविभ्रम:।
[K$_4$ चित्ते हि (for ते चित्त-).]

— ^{c}) D$_2$ G$_2$ तस्मात्; M$_3$ यस्माद्. D$_6$ विद्वन् (for भवान्). B$_5$ इमं (for महा-). — D$_2$ om. (hapl.) 6^d–7^c. — ^{d}) Ś$_2$ K$_4$ परिगृह्णाति-; T$_{2.3}$ G$_3$ °गृह्णासि. V$_1$ B Dn$_1$ D$_{1.3-5.7}$ सत्वर:; T G [अ]कारणात्; M कारणात्.

7 Ś$_1$ K$_{1.2}$ om. 7^a; D$_2$ om. 7^{abc} (cf. v. l. 6). — ^{a}) K$_{3.4}$ V$_1$ B Da$_1$ Dn$_1$ D$_{1.3-7}$ G$_1$ तत्त्वां; D$_8$ स त्वां; T G$_{2.3}$ M तस्मात् (for तत्त्वा). — ^{b}) S किमिदं (T$_2$ G$_{2.3}$ कांक्षितं; G$_1$ कांक्षी तं) भरतर्षभ. — ^{c}) Ś K$_{1.2}$ B (except B$_5$) Dn$_1$ D$_{3.4.7}$ परामृषसि; K$_3$ परान्हंससि; K$_4$ °मृष्यसि; D$_8$ T$_2$ °मृश्यति (T$_2$ °सि); Cc °मृषस्व. K$_3$ य: क्रुद्ध:; K$_4$ यत्क्रुद्ध; D$_2$ यत्क्रुद्धं; T$_{1.2}$ M संरब्ध: (T$_2$ °ब्धं); T$_3$ G हस्तेन (for यत्क्रुद्ध:). — ^{d}) K$_{3.4}$ अद्भुतविक्रम:; D$_8$ S °दर्शनं.

8 ^{a}) M$_1$ उक्त्वा (for उक्तस्). D$_8$ स कृष्णेन; S कटाक्षेण. — ^{b}) Ś$_2$ प्रेक्षमाणे; K$_1$ °मानो; K$_3$ B$_2$ Da$_1$ D$_{1.5.6}$ प्रेक्ष्यमाणो (K$_3$ °णं). — ^{d}) D$_2$ प्राह (for सर्प). M$_3$ इवाश्वसन्.

9 ^{a}) Ś$_2$ K$_4$ देहि; K$_2$ रुरु (sic); D$_2$ यच्छ (for दद). D$_8$ गांजीवम्. B Da$_1$ Dn$_1$ D$_{1.3-7}$ S अन्यस्मै देहि गांडीवम्. — ^{b}) S$_2$ संयो-; K$_3$ *यो (for मां यो). K$_1$ [ऽ]भिचोदयत्; K$_3$ °वादय; K$_4$ B$_2$ Da$_1$ D$_1$ प्रचोदयत्; V$_1$ B$_3$-

छिन्द्यामहं शिरस्तस्य इत्युपांशुव्रतं मम ॥ ९
तदुक्तोऽहमदीनात्मन्राज्ञामितपराक्रम ।
समक्षं तव गोविन्द न तत्क्षन्तुमिहोत्सहे ॥ १०
तस्मादेनं वधिष्यामि राजानं धर्मभीरुकम् ।
प्रतिज्ञां पालयिष्यामि हत्वेमं नरसत्तमम् ।
एतदर्थं मया खड्गो गृहीतो यदुनन्दन ॥ ११
सोऽहं युधिष्ठिरं हत्वा सत्येऽप्यानृण्यतां गतः ।
विशोको विज्वरश्चापि भविष्यामि जनार्दन ॥ १२
किं वा त्वं मन्यसे प्राप्तमस्मिन्काले समुत्थिते ।
त्वमस्य जगतस्तात वेत्थ सर्वं गतागतम् ।
तत्तथा प्रकरिष्यामि यथा मां वक्ष्यते भवान् ॥१३
कृष्ण उवाच ।
इदानीं पार्थ जानामि न वृद्धाः सेवितास्त्वया ।
अकाले पुरुषव्याघ्र संरम्भक्रिययानया ।
न हि धर्मविभागज्ञः कुर्यादेवं धनंजय ॥ १४
अकार्याणां च कार्याणां संयोगं यः करोति वै ।
कार्याणामक्रियाणां च स पार्थ पुरुषाधमः ॥ १५
अनुसृत्य तु ये धर्मं कवयः समुपस्थिताः ।

C. 8. 3422
B. 8. 69. 19
K. 8. 72. 20

D_{5} S प्रचोदयेत्; D_{8} [ऽ]भ्यनोदयेत्. — D_{1} reads 9^{c}–27^{d} and lines 1 and 3 of 694* for the first time after 8. 48. 5^{ab}. — ^{c}) $B_{1.4}$ Dn_{1} $D_{3.4.7}$ T_{3} G छिं(G_{1} भि)द्यामहं; D_{2} छिद्यमास. B Dn_{1} $D_{3.4.7}$ तस्य शिरः (by transp.); D_{2} शिरस्तस्मात्; D_{8} °स्येति. — ^{d}) Ś $K_{1.2.4}$ [इ]त्यथ; D_{2} कृष्ण; D_{8} अथ (for इति). K_{3} पांशुव्रते; D_{2} पांडुव्रतं; Cc [उ]पांशु° (as in text). Ca cites उपांशु. — After 9, $T_{1.3}$ G ins.:

688* युधिष्ठिरेण तेनाहमुक्तश्चास्मि जनार्दन ।
[G_{1} चापि (for चास्मि).]

10 ^{a}) S यद् (for तद्). K_{3} D_{8} अदीनात्मा; S °नार्थं; Ca अहीनार्थं. B Dn_{1} $D_{2-4.6.7}$ तदुक्तं मम चानेन. — ^{b}) K_{2-4} D_{8} राज्ञामितपराक्रमः (K_{4} °मं); D_{2} राज्ञा त्वमितविक्रमः; S राज्ञा तेन (T_{2} M °ज्ञानेन) यशस्विना. — ^{d}) S transp. न and तत्. K_{1} इव (for इह).

11 ^{b}) Ś $K_{1.2.4}$ धर्मभीतकं; B_{1} D_{5} Ca °भीरुकः; S °चारिणं. — After 11^{c}, V_{1} reads 13^{f}, repeating it in its proper place and thereafter repeats 11^{b}. — ^{d}) D_{8} om. (hapl.) from हत्वेमं up to भविष्यामि (in 12^{d}). K_{3} V_{1} B Dn_{1} $D_{1.2.4.5.7.8}$ S [ए]नं; D_{6} च (for [इ]मं). $Ś_{2}$ $K_{1.4}$ V_{1} Da_{1} $D_{1.5}$ नरसत्तम; D_{2} तु नरोत्तमं; D_{6} M_{2-4} नृपसत्तमं. — ^{f}) K_{1} यदुसत्तम; K_{4} युद्धनंदन (for यदु°).

12 D_{8} om. up to भविष्यामि (in 12^{d}) (cf. v. l. 11). — ^{a}) Dn_{1} हि (for ऽहं). $Ś_{2}$ युधिष्ठिरो. — ^{b}) K_{3} V_{1} B D (D_{8} om.) S सत्यस्य (for सत्येऽपि). V_{1} T_{1} $G_{1.2}$ [आ]नृणतां. $Ś_{2}$ गताः; D_{6} ततः (for गतः). — ^{c}) S (except T_{1}) चैव (for चापि).

13 ^{a}) $T_{1.3}$ G च (for वा). — ^{b}) B_{2} काल॰; B_{3} कार्ये; S कार्ये (for काले). $Ś_{2}$ समुत्तिते; K_{3} $B_{4.5}$ D (except $D_{2.3}$) उपस्थिते. — ^{c}) D_{6} partly damaged. D_{8} वेत्थ; S (except T_{1} G_{2}) कृष्ण (for तात). — ^{d}) D_{6} S (except G_{2}) वेत्सि; D_{8} तात (for वेत्थ). Da_{1} $D_{1.5}$ transp. वेत्थं and सर्वं. — After 13^{cd}, T $G_{1.3}$ ins.:

689* जातस्त्वत्तो हि धर्मश्चाधर्मश्चेति परा श्रुतिः ।
[$T_{1.2}$ transp. धर्मश्च् and अधर्मश्च्. T_{1} पुरा:.]

— ^{e}) V_{1} प्रचरिष्यामि; T_{1} [अ]द्य करि°; T_{2} च करि°. G_{2} तत्तत्तथा करिष्यामि. — V_{1} reads 13^{f} for the first time after 11^{c}. — ^{f}) $M_{2.4}$ मा (for मां). — After 13, K_{4} V_{1} B D (except D_{8}) S ins.:

690* संजय उवाच ।
धिग्धिगित्येव गोविन्दः पार्थमुक्त्वाब्रवीत्पुनः ।
[D_{2} T_{1} $G_{1.2}$ M om. संजय उवाच. — (L. 1) T_{1} G_{2} M धिगि(M_{4} धीती)ति (for इत्येव). T_{3} G_{3} धिगित्येव च गोविंदः. K_{4} उक्त्वा. G_{1} वचः (for पुनः).]

14 V_{1} $B_{1.2.5}$ Da_{1} $D_{1.6}$ $T_{1.2}$ M om. the ref. K_{4} T_{3} G श्री(T_{3} G_{3} om. श्री)भगवान् (for कृष्ण). — ^{b}) K_{2} वृद्धः; Ca वृद्धाः (as in text). K_{3} तथा (for त्वया). — ^{c}) B_{5} Dn_{1} $D_{3.4.7}$ कालेन (for अकाले). — ^{d}) K_{4} $T_{1.2}$ $G_{1.2}$ $M_{3.4}$ संरंभः क्रियया (T_{1} °यते; T_{2} °यता); D_{2} °भकृपया. D_{2} तया; T_{1} त्वया (for [अ]नया). B (except B_{3}) Da_{1} Dn_{1} $D_{1.3-7}$ संरंभं यद्गवानगात् (B_{2} Da_{1} $D_{1.5}$ °नियात्; B_{4} °नगाः). Ca cites अगात्. — ^{e}) $T_{1.3}$ G धर्मविभागज्ञैर्. — ^{f}) K_{3} कुर्यादेनं; $T_{1.3}$ G एवं कार्यं; T_{2} इदं कार्यं; M एवं कुर्याद् (by transp.). $Ś_{1}$ K_{2} Dn_{1} धनंजयः. — After 14, K_{4} B_{2-4} Da_{1} Dn_{1} $D_{1.3.4}$ (marg. *sec. m.*).$_{5-7}$ ins.:

691* यथा त्वं पाण्डवाद्येह धर्मभीरुरपण्डितः ।
[D_{6} पांडवं हंसि.]

15 ^{a}) B_{4} अकार्येण; S (except M_{1}) योऽकार्याणां; Ca. c अका° (as in text). K_{3} $D_{2.6.8}$ च संयोगं; V_{1} B Da_{1} Dn_{1} $D_{1.3-5.7}$ क्रियाणां च; S क्रियायाश्च (for च कार्याणां). Ca cites क्रियाणां. — G_{2} reads 15^{bc} twice. — ^{b}) K_{4} यत् (for यः). K_{3} $D_{6.8}$ यः करोत्यविचारयन्; D_{2} कुर्यादेवं विचारयन्; S (G_{2} both times) संयोगं नावबुध्यते (T_{2} °त). Cc cites संयोगं (as in text). — ^{c}) K_{3} $D_{2.3}$ अक्रियां (D_{2} °या) चैव; $B_{1.5}$ °याभिश्च; $T_{1.2}$ $G_{1.2}$ (both times) M °यायाश्च. T_{3} G_{3} कार्याणां तु क्रियायाश्च. Ca cites कार्याणां. — ^{d}) D_{4} G_{1} पार्थः.

16 ^{a}) K_{3} D_{8} अनुश्रित्य; D_{6} °श्रुत्य; Ca. c °सृत्य (as in text). B_{5} वै; D_{7} ते (for ये). — ^{b}) G_{2} क्रिया यः

C. 8. 3422
B. 8. 69. 19
K. 8. 72. 20

समासविस्तरविदां न तेषां वेत्थ निश्चयम् ॥ १६
अनिश्चयज्ञो हि नरः कार्याकार्यविनिश्चये ।
अवशो मुह्यते पार्थ यथा त्वं मूढ एव तु ॥ १७
न हि कार्यमकार्यं वा सुखं ज्ञातुं कथंचन ।
श्रुतेन ज्ञायते सर्वं तच्च त्वं नावबुध्यसे ॥ १८
अविज्ञानाद्भवान्यच्च धर्मं रक्षति धर्मवित् ।
प्राणिनां हि वधं पार्थ धार्मिको नावबुध्यते ॥ १९
प्राणिनामवधस्तात सर्वज्यायान्मतो मम ।
अनृतं तु भवेद्वाच्यं न च हिंस्यात्कथंचन ॥ २०
स कथं भ्रातरं ज्येष्ठं राजानं धर्मकोविदम् ।
हन्याद्भवान्नरश्रेष्ठ प्राकृतोऽन्यः पुमानिव ॥ २१
अयुध्यमानस्य वधस्तथाशत्रोस्य भारत ।
पराङ्मुखस्य द्रवतः शरणं वाभिगच्छतः ।
कृताञ्जलेः प्रपन्नस्य न वधः पूज्यते बुधैः ॥ २२
त्वया चैव व्रतं पार्थ बालेनैव कृतं पुरा ।
तस्मादधर्मसंयुक्तं मौढ्यात्कर्म व्यवस्यसि ॥ २३
स गुरुं पार्थ कस्मात्त्वं हन्या धर्ममनुस्मरन् ।

(for कवयः). K3 समुपासते; D2 के समुस्थिताः; Cc समुप° (as in text). Ca cites उपस्थिताः. B Dn1 D3.4.7 कथयेयुरुपस्थिताः. — c) T2 समास (for समास-). S K1.2.4 समासविस्तरवतो; D8 °विस्तारविदां; M °विस्तरविदो. — d) K3 वेत्तु; B4 D (except D8) T1.3 G वेत्सि (for वेत्थ). T2 न तेषां बंधनिश्चयः.

17 a) Ca अनिश्चयज्ञा. — b) D6 कार्याकार्यस्वनिश्चये; D8 °कार्यविचारेण. — c) Ś2 K4 अवश्यं (Ś2 °श्यो). Da1 D1.5 मुह्यत्यवश्यं कौंतेय; D6 स मुह्यत्यवशः पार्थ; S एवं स मुह्यत्यवशो. — d) Ś2 K4 ह; K3 हि; D2 तत् (for तु). Da1 D1.5.6 यथा मूढं त्व(D6 °ढस्त्व)मद्य वै; S यथा त्वं पार्थ (M2–4 पार्थ वि-) मुह्यसि.

18 a) B2 तु (for हि). D5 om. अकार्यं. — b) K4 मुखं; Cc सुखं (as in text). — c) D2 [ऽ]त्यर्थं (for सर्वं). ❀Cc: अज्ञायत इत्यशब्दो नञर्थे।❀ — d) Ś2 [अ]वबुध्य मे; K3 °ध्यसे; G2 (*sup. lin.* as in text) °ध्यते.

19 a) K4 अवज्ञानाद्; D8 अथा°; Cc अवि° (as in text). K2.4 भवान्यश्च; D6 °वाँल्लुब्धो; D8 न भवान् (submetric); T1.3 इह भवान्; T2 M भवानेवं (for °न्यच्च). D2 अज्ञानाद्वा भवाल्लुब्धो. — b) S सत्यं (for धर्मं). D8 रक्षसि. D6 धर्मं रक्षितुमिच्छति. — c) B Dn1 D3.4.6.7 T2.3 G3 M त्वं (for हि). D8 वधः; M1 वधे. K1 तात (for पार्थ). — d) B (except B2) Dn1 D3.4.6.7 S (except T1) नावबुध्यसे; D8 नानुरुध्यते.

20 a) Ś2 अवदस् (sic); T1 G1.2 M2–4 हि वधस्; T2 M1 हि वधे; T3 G3 हि वधात् (for अवधस्). D8 पार्थ (for तात). — b) T1.3 G M2–4 वृथा धर्मो; T2 M1 सृ-(M1 वृ)तो धर्मो (for सर्वज्यायान्). D2 सर्वज्यायात्मना मम. — c) B (except B3) Dn1 D3.4.7 अनृतां. B (except B3) Dn1 D3.4.6.7 वा; T2 नु (for तु). V1 B D (except D2.8) G1 वदेद् (for भवेद्). K3 B1.4.5 D3.4.7 वाचं; V1 B2.3 Da1 D1.2.5.6 T1 वाक्यं. — d) K3 V1 B D (except D8) T3 G तु; K4 हि (for च). T2 M हिंसा तु (for च हिंस्यात्). K4 चस्या (sic); D8 T3 G हिंसा (G2 °सां) (for हिंस्यात्). K3 B2 Da1 D1.5.6.7 S कदाचन. — After 20, Dn1 reads from 28a up to श्वा (in 36d) (without v. l.), for the first time, repeating the portion in its proper place.

21 a) Ca cites अभ्रातरम्. Da1 D1.4.5 T1 G1.2 श्रेष्ठं (for ज्येष्ठं). — c) D4 रथश्रेष्ठ; T3 G3 नरश्रेष्ठं; G3 °श्रेष्ठः. — d) Ś2 प्रकृतोन्यः; K3 प्राकृतोन्यं. Ca cites प्राकृतो.

22 a) K3 अवध्यमानस्य. D2 वधं; S (except M1) गुरोस्. — b) K3 [अ]शस्त्राणि; B1.4 Dn1 D2–4.6.7 [अ]-शस्त्रोश्च; M1 [अ]शक्तस्य. Dn1 D2–4.7 मानद (for भारत). — d) Ś K1.2.4 वाधि-; K3 V1 B2 D2.4.8 चाभि-; B4.5 Da1 Dn1 D3.5–7 T3 G3 M3 चापि; D1 T2 G1 वापि; T1 G2 वा नि- (for वाभि-). — e) Ś2 कृतांजले. Ś1 K1.2 प्रसन्नस्य. — After 22e, N ins.:

692*　　　　प्रमत्तस्य तथैव च ।
न वधः पूज्यते सद्भिस्तच्च सर्वं गुरौ तव ।

[(L. 1) D8 प्रपन्नस्य; Cc प्रसन्नस्य; Ca प्रमत्तस्य (as above). — (L. 2) Cf. 22f for the prior half. D6 गुरोस्. D2 स्थितं (for तव).]

— f) K4 पूजितः; D8 शस्यते (for पूज्यते). N सद्भिः (for बुधैः).

23 D8 om. 23ab. — a) D8 त्वं वा (for त्वया). Ś2 K3 V1 B Dn1 D2.5–8 T1.2 चैवं; T3 GM चैतद्. — b) T2 बाल्येन; Cc °लेन (as in text). Ś1 K2 B Dn1 D4.7 G1 M1 [इ]व; D3.8 [ए]त्रं (for [ए]व). — c) G2 कस्माद्. — d) Ś2 मेढ्यात्; K3 V1 B1.3.5 Dn1 D2.7.8 S (except T2) मौर्ख्यात्; D6 मोहात्. D6 कर्तुं; T1 G2 M धर्मं; T3 G1.3 एव (G1 °वं) (for कर्म). B3 करिष्यसि; B4 D6.8 व्यवस्यति.

24 a) S स्व- (for स). — b) Ś2 हन्य; K3 B2.3 Da1 D1.5.8 हन्याद् (for हन्या). B1.4.5 Dn1 D3.4.6.7 S हंतुकामोभि(D7 °भ्य-; M1 °पि)धावसि. — K3 om.

असंप्रधार्य धर्माणां गतिं सूक्ष्मां दुरन्वयाम् ॥ २४
इदं धर्मरहस्यं च वक्ष्यामि भरतर्षभ ।
यद्ब्रूयात्तव भीष्मो वा धर्मज्ञो वा युधिष्ठिरः ॥ २५
विदुरो वा तथा क्षत्ता कुन्ती वापि यशस्विनी ।
तत्ते वक्ष्यामि तत्त्वेन तन्निबोध धनंजय ॥ २६
सत्यस्य वचनं साधु न सत्याद्विद्यते परम् ।
तत्त्वेनैतत्सुदुर्ज्ञेयं यस्य सत्यमनुष्ठितम् ॥ २७
भवेत्सत्यमवक्तव्यं वक्तव्यमनृतं भवेत् ।

C. 8. 3435
B. 8. 69. 32
K. 8. 72. 33

24^{cd}. — ^{c}) B_4 (marg.) कार्याणां (for धर्माणां). — ^{d}) $Ś_2$ G_1 गतिसूक्ष्मां ($Ś_2$ °क्ष्मं). K_1 B (except B_4) Dn_1 $D_{2-4.6.7}$ $T_{2.3}$ M_8 दुरत्ययां (D_4 °यं); D_8 (marg. as in text) °न्ययां; M_1 दुरान्वयां; C_a दुरु**; C_c दुरुकुमान् (sic) (for दुरन्वयाम्).

25 ^{a}) M_{2-4} धर्मं (for धर्म-). V_1. $B_{2.3}$ S तु (for च). — ^{b}) K_3 V_1 B_2 $D_{2.5.8}$ तव भारत (for भरतर्षभ). $B_{1.3-5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.3.4.6.7}$ S तव वक्ष्यामि पांडव (B_3 भारत; D_1 पांडवं). — ^{c}) Ś $K_{1.2}$ भीमो वा; K_4 भीष्मोयं; V_1 Da_1 $D_{1.5.6}$ गांगेयो; B (except B_5) Dn_1 $D_{3.4.7}$ भीष्मो हि. — ^{d}) K_3 धर्मराजो; $B_{4.5}$ Dn_1 पांडवो वा; S राजा वा(T_1 M_1 चा)पि (for धर्मज्ञो वा).

26 ^{a}) D_6 [अ]थ वा; S पुनः (for तथा). — ^{b}) B_2 पृथा (for कुन्ती). S गांधारी वा (for कुन्ती वापि). D_1 च (for वा). — After 26^{ab}, S ins.:

693* कुन्ती वा भरतश्रेष्ठ द्रौपदी वा यशस्विनी ।
[(T_1 तपस्विनी (for यश°).]

— ^{c}) D_6 तव (for तत्ते). S कौंतेय; $C_{a.c}$ तत्त्वेन (as in text). — ^{d}) B $D_{4.7}$ निबोधैतद् (B_5 D_4 °धेदं); Dn_1 D_3 निबोधैनं; D_8 संनिबोध (for तन्नि°). K_4 धनंजयः.

27 ^{a}) D_6 सत्यं च; C_c सत्यस्य (as in text). B_1 Dn_1 $D_{3.4.7}$ वदिता साधुर्; D_2 वचनीयाद्वा (for वचनं साधु). $C_{a.c}$ cite वचनं (as in text). C_c cites साधु (as in text). — ^{b}) G_2 वरं (for परम्). — ^{c}) D_2 सत्त्वेन. K_3 V_1 B D (except D_8) [ए]व (for [ए]तत्). S सुदुर्विदं हि तत्त्वेन. — ^{d}) V_1 Da_1 $D_{1.2.5.8}$ C_c यत्र; $B_{1.2.5}$ Dn_1 $D_{3.4.6.7}$ पश्य (for यस्य). K_3 $D_{2.8}$ सर्वं; K_4 सत्त्वम्; C_c सत्यम् (as in text). K_3 $D_{2.8}$ प्रतिष्ठितं; V_1 $B_{2.3}$ Da_1 $D_{1.5}$ C_c व्यवस्थितं; C_a अनुष्ठितम् (as in text). T_1 शास्त्रहीनस्य निष्ठितं; $T_{2.3}$ G M यत्सत्यमिति निष्ठितं ($T_{2.3}$ G_3 मे मतिः). — After 27, $Ś_1$ reads 30^{cd}.

28 For sequence of 28^{a}–30^{b} in K_4 V_1 $B_{1.2.4.5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.3.7}$ T_3 G M, cf. the tabular statement below.

Tabular Conspectus showing sequence of st. 28^{a}–30^{b} in K_4 V_1 $B_{1.2.4.5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.3.7}$ T_3 G M
(N. B.—Repetitions are marked by "(r)".)

K_4	V_1	B_1	B_2	B_4	B_5 Da_1	Dn_1	D_1	$D_{3.7}$	T_3 G M
28^{ab}	28^{ab}	28^{ab}	28^{ab}	28^{ab}	28^{ab}	28^{ab}	28^{ab}	28^{ab}	28^{ab}
—			29^{ab}	—	—	—	29^{ab}	—	
29^{cd}	29^{cd}	29^{cd}	29^{cd}	29^{cd}	29^{cd}	29^{cd}	29^{cd}	29^{cd}	29^{cd}
				28^{cd}					
	29^{ab}	29^{ab}							29^{ab}
		28^{cd}							
									29^{cd} (r)
		694*		694* lines 3–4	694* lines 3–4	694*	694*	694*	
28^{cd}	—		28^{cd}		28^{cd}	28^{cd}	—	—	28^{cd}
29^{cd} (r)	29^{cd} (r)	29^{cd} (r)	29^{cd} (r)	29^{cd} (r)	29^{cd} (r)	29^{cd} (r)		29^{cd} (r)	29^{cd} (r)
694*	694*		694*	694* lines 1–2	694* lines 1–2				—
30^{ab}	30^{ab}	30^{ab}	30^{ab}	30^{ab}	30^{ab}	30^{ab}	30^{ab}	30^{ab}	30^{ab}

C. 3 om.
B. 8. 69. 34
K. 8. 72. 35

सर्वस्वस्यापहारे तु वक्तव्यमनृतं भवेत् ॥ २८
प्राणात्यये विवाहे च वक्तव्यमनृतं भवेत् ।
यत्रानृतं भवेत्सत्यं सत्यं चाप्यनृतं भवेत् ॥ २९
तादृशं पश्यते बालो यस्य सत्यमनुष्ठितम् ।
सत्यानृते विनिश्चित्य ततो भवति धर्मवित् ॥ ३०
किमाश्चर्यं कृतप्रज्ञः पुरुषोऽपि सुदारुणः ।
सुमहत्प्राप्नुयात्पुण्यं बलाकोऽन्धवधादिव ॥ ३१
किमाश्चर्यं पुनर्मूढो धर्मकामोऽप्यपण्डितः ।
सुमहत्प्राप्नुयात्पापमापगामिव कौशिकः ॥ ३२

अर्जुन उवाच ।

आचक्ष्व भगवन्नेतद्यथा विद्यामहं तथा ।

— ^{a}) G1 सकृत्; Ca.c सत्यम् (as in text). — ^{b}) G2 भवेत्सत्यं वक्तव्यं. Ca cites वक्तव्यमनृतं (as in text). — K3 V1 D1 om. 28^{cd}. D3.4.6–8 T1 om. 28^{c}–29^{b}. D5 T2 transp. 28^{cd} and 29^{ab}. B3 reads 28^{cd} after 694*. — ^{c}) Ś2 Da1 वा; B4 च (for तु). T3 G M सर्वस्वहरणे चा(G2 वा)पि.

29 For sequence in K4 V1 B1.2.4.5 Da1 Dn1 D1.3.7 T3 G M, cf. the tabular statement on page 409. K4 B4.5 Da1 Dn1 D2–4.6–8 T1 om. *29^{ab} (for D3.4.6–8 T1, cf. v. l. 28). D5 T2 transp. 28^{cd} and 29^{ab}.* — ^{a}) T3 G2.3 वा (for च). — ^{b}) T2 स्त्रीषु चैव विशेषतः. — ^{c}) M4 (first time) lacuna for यत्रानृतं भवेत्. V1 B1 (both second time).2.4.5 (all both times) Dn1 D3.5.7.8 (all second time) T3 G (T3 G1.3 second and third time; *G2 three times*) M (M1.2.4 second and third time; M3 three times) तत्र (for यत्र). — ^{d}) M2 (first time) lacuna for सत्यं चाप्यनृतं. Ś2 M (third time) चापि; B2 (second time) Da1 (both times) D5.8 T3 G3 M1.3.4 (all first time) अपि; T1.3 G (T3 G1.3 second and third time) अत्र; G1 (first time) यत्र (for चापि). — Dn1 D1.3–7 ins. after 29: K4 V1 B2 after the repetition of 29^{cd}: B1 after 28^{cd}: B3 after 29^{ab}: B4.5 Da1 lines 1–2 after the repetition of 29^{cd} (lines 3–4 after 28 in B4 and after 29 in B5 Da1):

694* विवाहकाले रतिसंप्रयोगे
प्राणात्यये सर्वधनापहारे ।
विप्रस्य चार्थे ह्यनृतं वदेत
पञ्चानृतान्याहुरपातकानि ।

[(L. 1) Dn1 रतिसंप्रयोगं.]

30 For sequence in K4 V1 B1.2.4.5 Da1 Dn1 D1.3.7 T3 G M, cf. the tabular statement on page 409. — ^{a}) V1 B2 Da1 D5 तादृशे; B3 D1 T2 G2 M तादृशो; G1 त्वादृशो. Ś2 B5 D3 मन्यते; K3 पश्यसे; V1 B3 Da1 D1.5 T2 मुह्यते; B2 युध्यते; T3 G1.3 M हन्यते; G2 ह्यनृतो (for पश्यते). T1 तादृश्यत्रानृतो बालो. — ^{b}) K4 D3.4.7 पश्य; B2 G1 यत्र; D3 येन (for यस्य). B5 सर्वम्; D8 सम्यग् (for सत्यम्). Ś2 अनुश्रितं; D1 °ष्ठितः; T1.3 G M अनिश्चितं; T2 इति स्थितं. — After 30^{ab}, K4 B1.3 Dn1 D3.4.7.8 ins.:

695* भवेत्सत्यमवक्तव्यं न वक्तव्यमनुष्ठितम् ।

— Ś2 reads 30^{cd} after 27.

31 Cf. 12. 110. 7. Dn1 reads from 31^{a} up to श्वा (in 36^{d}) for the first time after 20. — ^{a}) B4 कृतजश्च; D1.6 कृतप्राज्ञः; T1 G1.2 महाप्राज्ञः (G2 °ज्ञ); T2.3 G3 M भवेत्प्राज्ञः; Ca.c कृतप्रज्ञः (as in text). K3 B3 Dn1 D3 किमाश्चर्यंकृतप्रज्ञः (B3 °प्रज्ञं; Dn1 °प्राज्ञ; D8 °प्राज्ञः); B1 D7 °र्यंकृतं प्राज्ञः. Ca.c cite किमाश्चर्यं (as in text). — ^{b}) T1 सुदारुणं. — Ś1 K1.2 om. (hapl.) 31^{c}–32^{b}. — ^{c}) T1 G1.2 M सु(M2.3 स)बहु (for सुमहत्). D6 प्रासं (for पुण्यं). — ^{d}) D3 वराको; D8 बालको (for बलाको). K4 बलाकोर्धवधादिव; V1 °को नु व°; G2 °कोंडव°.

32 Cf. 12. 110. 8. Ś1 K1.2 om. 32^{ab} (cf. v. l. 31). — ^{a}) T3 G1.3 M अनाश्चर्यं. Ś2 पुनर्धूमो; S (except T2) °र्मोहाद् (for °र्मूढो). — ^{b}) K4 धर्मकारो· B (except B3) Da1 Dn1 D1–5 T1 M ह्यपंडितः; D7 ह्यपस्थितः; G1.2 व्यवस्थितः (for ऽप्यपण्डितः). — ^{c}) G2 M2.4 सुबहु (for सुमहत्). Ś1 K2 प्राप्नुयां. — ^{d}) K3 V1 B D (except D2) T G1.2 M आपगासु; G3 आपगा (for आपगाम्). — After 32, B1 ins. an addl. colophon.

33 ^{a}) D6 मे भगवन् (for भगवन्). — ^{b}) T1 G1 यया (for यथा). K3 B (except B3) Dn1 D3.4.6.7 विंदास्यहं; D3 विंदामहे; T2 विद्यामहं; M4 विद्य° (for विद्या°). B3 D6 T2 तव; Da1 D1.5 तयोः (for तथा). — ^{c}) Ś1 K1 बलाकांधाभिसंबंध्यं; Ś2 बलाकद्दा(*sup. lin.* °कंधा)भिसंबंध्यं; K2 °कांधाभि ***; K3.4 D3 T1.2 G1.2 °धाभि(T2 °धादि-; G3 °डाभि)संबंधं (K3 °घ-); V1 Da1 °कान्वाभिसं(Da1 °स)बद्धं; B1 Dn1 D3.4.7 °कस्यांध(B1 Dn1 °तु)संबद्धं; B2 °कस्यांधाभिसंबंधि (hypermetric); B3 बालकांधादिसंबद्धं; D1 बलाकात्वाभिसंबद्ध-; D5 बालाका-

बलाकान्धाभिसंबद्धं नदीनां कौशिकस्य च ॥ ३३

कृष्ण उवाच ।

मृगव्याधोऽभवत्कश्चिद्बलाको नाम भारत ।
यात्रार्थं पुत्रदारस्य मृगान्हन्ति न कामतः ॥ ३४
सोऽन्धौ च मातापितरौ बिभर्त्यन्यांश्च संश्रितान् ।
स्वधर्मनिरतो नित्यं सत्यवागनसूयकः ॥ ३५
स कदाचिन्मृगाँल्लिप्सुर्नान्वविन्दत्प्रयत्नवान् ।
अथापश्यत्स पीतोदं श्वापदं घ्राणचक्षुषम् ॥ ३६
अदृष्टपूर्वमपि तत्सत्त्वं तेन हतं तदा ।
अन्वेव च ततो व्योम्नः पुष्पवर्षमवापतत् ॥ ३७
अप्सरोगीतवादित्रैर्नादितं च मनोरमम् ।
विमानमागमत्स्वर्गान्मृगव्याधनिनीषया ॥ ३८
तद्भूतं सर्वभूतानामभावाय किलार्जुन ।
तपस्तप्त्वा वरं प्राप्तं कृतमन्धं स्वयंभुवा ॥ ३९
तद्धत्वा सर्वभूतानामभावकृतनिश्चयम् ।
ततो बलाकः स्वरगादेवं धर्मः सुदुर्विदः ॥ ४०
कौशिकोऽप्यभवद्विप्रस्तपस्वी न बहुश्रुतः ।
नदीनां संगमे ग्रामाददूरे स किलावसत् ॥ ४१

C. 8. 3448
B. 8. 69. 46
K. 8. 72. 47

न्वाभिसंबद्ध. — [d]) D_5 कोशिकस्य; G_1 किशि°. T_3 $G_{2.3}$ वा (for च).

34 K_3 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-8}$ वासुदेव; D_2 T G भगवान् (for कृष्ण). — [a]) K_3 $B_{1.4}$ Dn_1 $D_{3-5.7.8}$ पुरा; D_6 वने (for मृग-). G_1 भवेत्. — [b]) G_1 बालको. B_1 S नामतः; D_2 पार्थिवः (for भारत). — [c]) D_6 पुष्ट्यर्थं; Ca. Cn यात्रार्थं (as in text). D_8 T_3 G_3 पुत्रदाराणां. — [d]) $Ś_2$ M_1 मृगा; K_1 मृगां. M_1 घ्नंति (for हन्ति). B_1 स वै तदा; Dn_1 न कामितः (for न कामतः).

35 [a]) $Ś_1$ D_8 सोंधा; $B_{1.3.4}$ Dn_1 $D_{3.4.7}$ G_1 वृद्धौ; $B_{2.5}$ Da_1 $D_{1.5.6}$ $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ अंधौ (for सोऽन्धौ). V_1 तु (for च). — [b]) S (except T_2) बभार (for बिभर्ति). $T_{2.3}$ G_3 बांधवान् (for संश्रितान्). — [c]) T_3 G_3 स (for स्व-). Ś $K_{2.4}$ अधर्मनिरतो ($Ś_2$ °ते). K_1 अधर्मनित्यो निरत. — [d]) B_2 सत्यवान्. Da_1 Dn_1 $D_{1.4.5.8}$ अनुसूयकः; T_2 अनसूयनः. T_3 $G_{1.3}$ संविभज्यान(G_1 °नु)सूयकः; G_2 स विगाह्यान°; M संविभाग्यनसूयकः (M_4 °तः); Ca as in text.

36 [a]) $Ś_2$ $B_{2.4.5}$ Dn_1 $D_{3.4.7}$ G_2 मृगं लिप्सुर्; K_1 Da_1 $D_{1.5}$ मृगाँल्लिप्सन्; V_1 °न्प्रेप्सुर्; D_2 °न्हंति; $T_{2.3}$ G_3 M मृगप्रेप्सुर्. Cn cites लिप्सुः. K_3 स कर्णं चाविचयगणान् (sic). — [b]) K_1 D_3 न व(D_8 त्व)विंदत; K_3 मता°; K_4 G_2 नानुविंद(K_4 °दे)त्; $B_{1.3.4}$ Dn_1 $D_{3.4.7}$ T_1 नाभ्य(B_4 माभ्य-; D_4 नात्य)विं°; T_2 नान्वविध्यत्. Cn cites नोन्वविंदत. K_3 Dn_1 D_7 मृगं क्वचित्; T_2 प्रयतः (for °वान्). $B_{2.5}$ Da_1 $D_{1.5}$ नान्व(B_2 °नु-; B_5 °भ्य)विंदत यत्नवान्. — [c]) Ś $K_{1.2.4}$ T_2 समीपस्थं (T_2 °पे तु); K_3 स पीतोहं; B_3 $T_{1.3}$ G M स($G_{1.2}$ सु)पीवानं (for स पीतोदं). Cn cites पीतोदं (as in text). $B_{1.2.4.5}$ Dn_1 $D_{2-4.7}$ अपः पिबंतं ददृशे; D_6 पयः पिबंतं ददर्श. Ca cites अपः पिबंतं. — [d]) $Ś_2$ त्वापदं; Ca. Cn श्वा° (as in text). T_1 पूर्णचक्षुषं; M_4 घ्राणचक्षुषा; Ca. Cn °षम् (as in text).

37 [a]) T_1 अभवत् (for अपि तत्). — [b]) Ś K_2 सर्वं; K_1 सर्वें; G_2 तु तं; Cn सत्त्वं (as in text). — [c]) K_3 D_8 T_3 $G_{1.3}$ M अन्वगेव (G_1 °नं); V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.2.4-7}$ Ca अंधे हते; D_3 अर्थे हते; T_1 G_2 अन्वेव (G_2 °वं) हि (for °व च). T_2 M पुनर् (for ततो). T_2 व्योम्नि. — [d]) V_1 $B_{2.3}$ Da_1 $D_{1.5}$ पुष्पवृष्टिर्. B_1 $T_{2.3}$ $G_{2.3}$ पपात ह; B_4 Dn_1 $D_{3.4.7}$ M पपात च; B_5 अपातयत् (for अवापतत्).

38 [a]) M_{2-4} -वादित्र. — [b]) Ś $K_{2.4}$ वादितं. D_8 T_2 G_1 च (D_8 सु-) मनोहरं. — V_1 om. 38[cd]. — [c]) $Ś_2$ $K_{3.4}$ $D_{2.3.5.6}$ T G_3 $M_{1.3.4}$ अगमत्; $G_{1.2}$ आगतं. G_1 स्वर्गं (for स्वर्गान्). — [d]) K_4 मृगव्याघ्र-; D_8 °व्याधि- (for °व्याध-).

39 [a]) T_2 अद्भुतं. D_8 सर्वसत्त्वानाम्. — $Ś_1$ $K_{1.2}$ om. (hapl.) 39[b]–40[a]. — [b]) $Ś_2$ K_4 अभावकृतनिश्चयं. Cn cites अभावाय (as in text). — [c]) D_6 T_2 लेभे; T_1 प्राप्य; T_3 G_3 M प्राप (for प्राप्तं). — [d]) K_4 छतमंधं (sic); T_1 कृतमन्यः; T_2 G_1 तत्कृतं हि; T_3 G_3 गतमन्युः; G_2 °मभ्यु- (sic); M कृतार्थं (M_1 °र्थों) हि (for कृतमन्धं). T_3 G_3 $M_{3.4}$ स्वयंभुवः.

40 $Ś_1$ $K_{1.2}$ om. 40[a] (cf. v. l. 39). B_2 om. 40[ab]. — [a]) T_2 तत्कृत्वा; M_1 तं हत्वा (for तद्धत्वा). — [b]) Dn_1 M_4 अभावः; D_6 $T_{2.3}$ $G_{1.2}$ M अभावे (for अभाव-). K_4 $M_{2.4}$ -कृ(M_4 कृ)तनिश्चयः. $Ś_2$ अभावाय समुद्यतं. — [c]) $T_{1.3}$ GM भूतं (for ततो). M_4 बलाहको (hypermetric) (for बलाकः). $T_{1.3}$ GM [ऽ]गात्स्वर्गम्; Ca स्वरगाद् (as in text). Cn cites स्वर्. T_2 बलाकोगात्स्वर्गलोकम्. — [d]) T_2 धर्मं. $K_{1.4}$ T_2 सुदुर्विदं (K_1 °धः); Cn °दः (as in text).

41 [a]) B_2 हि; T_3 G च (for ऽपि). B_5 [आ]भवद्. M_1 तीव्रस (for विप्रस्). — [b]) K_1 [इ]व; K_3 $B_{4.5}$ Dn_1 $D_{3.7}$ नो; D_2 च; D_6 वै; $G_{1.2}$ सु- (for न). D_8 तपस्वी बहुविश्रुतः. — [c]) K_1 संप्रामे; V_1 संगम-. M_1 ग्रामो. — [d]) K_3 D_8 स(D_3 सु)दूरस्थः; $B_{1.4.5}$ Dn_1 $D_{2-4.6.7}$ T_1 G_1 M अदूरात्स; Da_1 $D_{1.5}$ °रः स (for °रे स). T_2 विदूरात्किल सोपतत्; G_2 अदूरात्सलिले वसेत्.

C. 8. 3449
B. 8. 69. 47
K. 8. 72. 48

सत्यं मया सदा वाच्यमिति तस्याभवद्व्रतम् ।
सत्यवादीति विख्यातः स तदासीद्धनंजय ॥ ४२
अथ दस्युभयात्केचित्तदा तद्वनमाविशन् ।
दस्यवोऽपि गताः क्रूरा व्यमार्गन्त प्रयत्नतः ॥ ४३
अथ कौशिकमभ्येत्य प्राहुस्तं सत्यवादिनम् ।
कतमेन पथा याता भगवन्बहवो जनाः ।
सत्येन पृष्टः प्रब्रूहि यदि तान्वेत्थ शंस नः ॥ ४४
स पृष्टः कौशिकः सत्यं वचनं तानुवाच ह ।
बहुवृक्षलतागुल्ममेतद्वनमुपाश्रिताः ।
ततस्ते तान्समासाद्य क्रूरा जघ्नुरिति श्रुतिः ॥ ४५
तेनाधर्मेण महता वाग्दुरुक्तेन कौशिकः ।
गतः सुकष्टं नरकं सूक्ष्मधर्मेष्वकोविदः ।
अप्रभूतश्रुतो मूढो धर्माणामविभागवित् ॥ ४६
वृद्धानपृष्ट्वा संदेहं महच्छ्वभ्रमितोऽर्हति ।

---

42 ^{a}) V_1 यदा (for सदा). B_5 वाक्यम्. — ^{c}) K_2 सत्यवाचीति; T_3 G_3 °वानिति; G_2 M °वागिति. D_1 विख्यातं. — ^{d}) D_8 lacuna for स तदासीद्ध-. T_1 G_1 स तपस्वी; G_2 तपस्वी स (for स तदासीद्).

43 ^{a}) $T_{1.3}$ G ततो (for अथ). K_4 किंचित्. — ^{b}) T_2 जनास् (for तदा). D_8 घनम् (for वनम्). D_2 आश्रिताः (for आविशन्). $T_{1.3}$ G M कदाचित्तत्र संश्रि(T_1 °ग)ताः. — B_5 reads 43^{cd} twice. — ^{c}) K_3 V_1 $B_{2.3.5}$ (first time) Da_1 $D_{1.2.5}$ च तान् (for गताः). B_3 क्रुद्धा (for क्रूरा). $B_{1.4.5}$ (second time) Dn_1 $D_{3.4.6.7}$ T_2 तत्रापि दस्यवः क्रुद्धास्; $T_{1.3}$ GM ततस्ते दस्यवः शू(T_1 क्रू)रास्. — ^{d}) K_3 D_8 विमृशंतः; K_4 व्यमार्गंत; V_1 Da_1 $D_{1.5}$ व्यद्रवंत; B_3 अमार्गंत; T_2 तान्मार्गंति (for व्यमार्गन्त). K_3 D_8 परस्परं (for प्रयत्नतः). B_1 Dn_1 $D_{3.4.6.7}$ तानमार्गंत यत्नतः; B_2 मार्गयंतो वियत्नतः; B_5 (first time) वध्यमंतः समंततः; $T_{1.3}$ GM तान्स (T_1 तं सं-; G_2 ता स) मार्गंति यत्नतः.

44 ^{a}) D_6 lacuna. T_1 ते तं; M_1 कथं (for अथ). Dn_1 अभ्येत. — ^{b}) S (except T_2) प्रोचुस् (for प्राहुस्). K_1 तां; K_3 B (except B_3) Dn_1 D_{3-7} S (except T_1) ते (for तं). — Dn_1 om. 44^{cd}. — ^{c}) B_1 कथमेव; S कतरेण (for °मेन). S (except T_2) यातो. — ^{d}) S (except T_2) भगवन्निह वै जनः (M_3 °नाः). — ^{e}) G_2 विष्टः (for पृष्टः). D_2 स ब्रूहि; T_1 तद्ब्रूहि. — ^{f}) $B_{3.5}$ $D_{1.2.5.6}$ T_1 तान्वेत्सि; T_3 G M तद्वेत्सि (for तान्वेत्थ). V_1 संशयः; $B_{3.5}$ [अ]संशयं; D_6 सिद्धयः (sic); D_8 तत्त्वतः (for शंस नः).

45 Before 45, T_3 G ins. कृष्ण उवाच. — ^{a}) B_1 सत्य- (for सत्यं). — ^{b}) D_8 तम् (for तान्). — For 45^{ab}, S (except T_2) subst.:

696* सत्यस्य त्वविभागज्ञः सत्यं तेभ्यः शशंस सः ।
[T_3 G_3 ह (for सः).]

— Before 45^{cd}, $T_{1.3}$ G ins. कौशिकः. — ^{c}) D_8 व्रज- (for बहु-). T_2 -लताकीर्णम्. — ^{d}) K_3 अनुत्तम; V_1 Da_1 $D_{1.5}$ अपाश्रिताः (for उपा°). S एतद्गहनमाश्रिताः — After 45^{cd}, N T_2 ins.:

697* इति तान्ख्यापयामास स तेभ्यः पार्थ कौशिकः ।
[Ś $K_{2.4}$ इति तद्; K_1 इति तं; K_2 याश्रिता (sic) (for इति तान्). $Ś_2$ K_4 सत्येभ्यः पार्थ; K_3 $B_{1.2.4}$ $D_{3.6.7}$ तेभ्यः पार्थ स; B_5 D_4 तेभ्यस्तत्त्वं स (D_4 स्म) (for स तेभ्यः पार्थ).]

— D_8 om. 45^{c}–46^{b}. — ^{e}) B_2 तु (for ते). D_2 अतिक्रम्य (for समासाद्य). — ^{f}) $Ś_2$ क्रूर जग्मुर्; S समाजघ्नु(G_2 °ग्मु)र्. V_1 श्रुतं; B_1 स्थितिः; D_4 श्रुतः; $Ca.c$ श्रुतिः (as in text).

46 D_8 om. 46^{ab} (cf. v. l. 45). — ^{a}) T_2 सहसा (for महता). — ^{b}) $Ś_1$ K_2 **रुक्तेन; $Ś_2$ K_4 सुदुरुक्तेन; D_6 वागुक्तेन च; T_2 संयुक्तः स च; Co वाग्दुरुक्त्यान (corrupt). — ^{c}) D_8 ततः (for गतः). $Ś_1$ K_3 B (except B_4) Dn_1 $D_{2-4.6-8}$ स (for सु-). $T_{1.3}$ G M निरयं (for नरकं). T_2 गतः स नरकं कष्टं. Ca cites कष्टं and नरकं. — ^{d}) S (except T_2) धर्मसूक्ष्मेषु. $Ś_2$ K_2 कोविदः; D_6 S (except T_2) [अ]तत्त्ववित् (for [अ]कोविदः). — $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ om. 46^{ef}. — ^{e}) $Ś_1$ अप्रभूतः श्रुतो; K_3 अल्पश्रुतो श्रु°; V_1 B_1 T_2 M_1 दृष्टपूर्वं(B_1 °र्वं; M_1 °र्वः)श्रु°; B_2 दृढपूर्वः सतो; B_3 अदृष्टाल्पश्रुतो; Da_1 $D_{1.5}$ M_{2-4} दृष्टपूर्वश्रु°; Dn_1 $D_{3.4.6.7}$ य(D_6 त)था चाल्पश्रु°; D_2 अल्पश्रुतो ध्रुवं; G_1 दृढापूर्वश्रितो. — ^{f}) T_2 G_1 M अविशारदः (for अविभागवित्).

47 ^{a}) D_6 च पृष्ट्वा (for अपृ°). S वृद्धानपृच्छन्सं(T_1 G_1 °त्सं)देहान्. — ^{b}) K_3 महत्स्वर्गम्; V_1 महछत्वं (sic); B_1 D_1 °छत्रम्; B_2 °च्छुभम्; B_4 °च्छेतुम् (sic); Dn_1 $D_{2.4.8}$ °त्कृच्छ्रम् (for °च्छ्वभ्रम्). V_1 विमोर्हति; B_1 इतोर्हसि; $B_{4.5}$ D_3 इवार्हति; Dn_1 D_4 इहा°; $D_{2.8}$ अतो°. $T_{1.3}$ G M अंधश्वभ्रमिवर्च्छति (T_1 °वाच्छति; G_2 °वेच्छति); T_2 अशुभं महदाप्नुयात्. — ^{c}) B_2 Da_1 $D_{1.4.5.8}$ Co अत्र; M_{2-4} एष; Cv तत्र (as in text). B_3 om. from लक्षणोद्देशः

तत्र ते लक्षणोद्देशः कश्चिदेव भविष्यति ॥ ४७
दुष्करं परमज्ञानं तर्केणात्र व्यवस्यति ।
श्रुतिर्धर्म इति ह्येके वदन्ति बहवो जनाः ॥ ४८
न त्वेतत्प्रतिसूयामि न हि सर्वं विधीयते ।

C. 8. 3458
B. 8. 69. 56
K. 8. 72. 57

up to 49ᵃ. — ᶜ) K4 G2 लक्षणो देशः. ❀Ca: लक्षणं समानानां समानजातीयव्यावर्तको धर्मः । तस्योद्देशः कथनं । Co: लक्षणानामसाधारणधर्माणामुद्देशः संक्षेपतः परिग्रहः ।❀ — ᵈ) K4 कश्चिद्. B1.4.5 Da1 Dn1 D1.3–7 एवं; T1.3 G एष; M अत्र (for एव). D6 वधिष्यति (for भवि°).

48 B3 om. 48 (cf. v. l. 47). — ᵃ) K3.4 V1 B (B3 om.) D परमं (for परम-). S दुष्करं प्रतिसंख्यानं. — ᵇ) K1.4 तत्केन; T1.3 G M कारस्न्येन; T2 कार्यस्य; Ca.v तर्केण (as in text). V1 B1.4.5 Da1 Dn1 D1.3–5 [अ]तु- (for [अ]त्र). B2 T2 M1 व्यवस्यते (B2 °तः); D2.6 T3 G3 व्यवस्थितिः (D6°तं). Co cites अनुव्यवस्यति. — T1.3 G M1 read 48ᶜ–49ᵇ twice; M3 reads the same thrice. — ᶜ) ŚK2 श्रुतिधर्मं; K1 श्रुतिधर्मो K3.4 B1.4.5 Dn1 D2.3.7 श्रुतेर्धर्मं; D4 (marg.) श्रुते धर्मं; D8 इति धर्मं; T2.3 (second time) G1.2 (both first time).3(second time) सत्यं धर्मं; G3 (second time) श्रुतो धर्मं; M1 (second time).3 (third time) श्रु(M3 स्मृ)तिधार्यं (M3 °र्यो) (for श्रुतिर्धर्मं). K1 इति ह्येको; D4 द्युतिस्त्वेके; G3 (both times) M1 (second time).3 (third time) इति त्वेके. Co cites [ए]के (as in text). T1 (first time) M2.3 (first time).4 सत्यं शंसत (T1 वदंत; M3 शंस्यत; M3 शस्यत [sic]) इत्येके; T1 (second time).3 (first time) G1 (second time).3 (first time) M3 (second time) श्रुतिस्तु कार्यो (T1 °स्तु धार्यो; G1 °स्तु धर्मे; M3 धार्येयं) इत्येके (T1 [इ]त्येके वै); M1 (first time) सत्यः सत्यं तदित्येके. — ᵈ) K4 वहत्तो (for वदन्ति). Ś2 जनः.

49 B3 om. 49ᵃ (cf. v. l. 47). For the repetition in T1.3 G M1.3, cf. v. l. 48. — ᵃ) K3 B1.4 Dn1 D3.4.6.7 तत्तेन; V1 न त्वेतं; D2 T3 G3 (the last two second time) न चै(D2 चे)तत्; D5 न त्वं तत्; M3 (third time) ननु तान् (for न त्वेतत्). V1 प्रतिसूयामि; B (B3 om.) D (except D2) T1 (second time).2.3 (second time) G1 (second time).2 (both times).3 M1 (both second time).3 (second and third time)प्रत्य(D8 अनु)सू° (for प्रतिसू°). T1.3 G1.3 M1 (all first time) न च पार्थाभ्यसूयामि (M1 °या तु); M2.3 (first time).4 न च तत्राभ्य°; Cv तत्त्वेन तद्य°. — ᵇ) V1 B2.4 Dn1 D3–5.7 न च; B1 न तत्; T1.3 G2.3 M1.3 (all second time) तत्र; G1 (second time) M3 (third time) नात्र (for न हि). Dn1 lacuna for सर्वं. Dn1 वधीयते; Co विधी° (as in text). T1.3 G M1 (all first time) न तु स(T3 G1.3 नैतत्स)र्वत्र शिष्यति (T3 G1.3 °ते); M2.4 तत्तु (M4 तां तु) सर्वत्र शिष्यते; Cv as in text. — For 48ᶜ–49ᵇ, M2.4 (both reading also as in text) subst.:

698* श्रुतिर्धार्येयमित्येके वदन्ति बहवो जनाः ।
न तान्पार्थाभ्यसूयामि न च सर्वत्र शिष्यति ।
स्मृ तिर्धार्यां इति त्वेके वदन्ति बहवो जनाः ।
न तु तान्प्रत्यसूयामि नात्र सर्वं विधीयते ।

[(L. 1) M4 इत्येते. — (L. 2) M4 नत्वेतं प्रत्यसूयामि तत्र सर्वं विधीयते. — (L. 3) M4 श्रुतिर् (for स्मृतिर्). — (L. 4) M2 च (for तु).]

— ᶜ) K1 D8 T1 M1 प्रभावार्थाय; Da1 D1.5 प्रभावात्यये; D2 °र्थो हि; T2 प्रज्ञानार्थाय; Cc.v प्रभवा° (as in text). — After 49, T2 ins.:

699* एवंविधा गतिर्वीर धर्मस्यातीव दुर्दृशा ।
विद्याशीलवयोवृद्धानुपास्यानधीत्य वा ।
मन्वादीनां तु कृत्स्नं वै को धर्मं वक्तुमर्हति ।
अधर्माद्देव भवति धर्मोऽपि च महान्यथा ।
व्याधकौशिकयोर्यद्वद्धर्माधर्मविरुद्धयोः । [5]
वेदो मूलं हि धर्माणामिति सन्तो यदब्रुवन् ।
जिज्ञासते हि विद्यानां साधनान्येव तत्त्ववित् ।
वेदं ब्राह्मणमासाद्य पुण्यपापे परंतप ।
स तु वेत्ति परं धर्ममहिंसां वेत्ति भारत ।

T2 cont.: K3.4 V1 B D (except Da1 D2) T1.3 G M ins. after 49:

700* यस्मादहिंसासंयुक्तं स धर्म इति निश्चयः ।
अहिंसार्थाय भूतानां धर्मप्रवचनं कृतम् ।

[T2 transp. lines 1 and 2. B3 T1.3 G3 M repeat line 1 after line 2; G2 repeats both lines followed by line 1. — (L. 1) T1 (both times) G2 (first time) यसाद्; T3 तसाद्. T3 (both times) G1.2 (second and third time).3 (both times) M (second time) यः स्माद् (for यस्माद्). K3 D4 T1 (second time).2.3 (second time) G2 (second and third time).3 (second time) M (second time) अहिंसासंयुक्तः; V1 B3 D1.5 प्रभवसंयुक्तं; B2 प्रभवसारसं; T1 G2 M1 (all first time) प्रभाव(G2 °वः)संयुक्तः (T1 °क्ता); T3 G1.3 M2–4 (all [except G1] first time) प्रभवसंयुक्तः (for अहिंसासंयुक्तं). T1 (both times) स्वधर्म. G2 (first time) निश्चितः. — B2

C. 8. 3458 B. 8. 69. 56 K. 8. 72. 59

प्रभवार्थाय भूतानां धर्मप्रवचनं कृतम् ॥ ४९
धारणाद्धर्ममित्याहुर्धर्मो धारयति प्रजाः ।
यः स्याद्धारणसंयुक्तः स धर्म इति निश्चयः ॥ ५०
येऽन्यायेन जिहीर्षन्तो जना इच्छन्ति कर्हिचित् ।
अकूजनेन चेन्मोक्षो नात्र कूजेत्कथंचन ॥ ५१
अवश्यं कूजितव्यं वा शङ्केरन्वाप्यकूजतः ।
श्रेयस्तत्रानृतं वक्तुं सत्यादिति विचारितम् ॥ ५२
प्राणात्यये विवाहे वा सर्वज्ञातिधनक्षये ।
नर्मण्यभिप्रवृत्ते वा प्रवक्तव्यं मृषा भवेत् ।
अधर्मं नात्र पश्यन्ति धर्मतत्त्वार्थदर्शिनः ॥ ५३

---

om. line 2. — (L. 2) T1 G2 (second time) M अहिंसार्थं तु (T1 G2 M1 च) (for °र्थाय). K4 B5 Dn1 D1.7 हिंस्राणां (for भूतानां). T2.3 G (G2 first time) अहिंसा सर्वभूतानां (for the prior half). G2 (second time) पुनः (for कृतम्).]

50 B2 om. 50. — a) Da1 D1 T1.2 G1.2 M धर्मं. — b) V1 B (B2 om.) D (except D3) T1.3 G1.3 M धारयते. — c) Ś1 K3 B1.4.5 D1–6 यस्माद्; Dn1 D7 T1 य(D7 त)स्माद् (for यः स्याद्). Ś1 K1.2 धा(K2 ध)रणं***; Ś2 K3 B1.4.5 Da1 D1.2.5 धा(Ś2 ध)रणसंयुक्तं. Cv यश्चात्राधारसंयुक्तः. — d) T1 स्वधर्मं.

51 T1.3 G repeat 51ab after 52ab. — a) K4 योन्यायेन; T2 अन्या°; M1 येन केन (for येऽन्यायेन). K1 जिहीर्षंते; K3 V1 B3 D3 T1 (second time). 2.3 (second time) G1.2 (both both times). 3 (second time) जिगीषंतो (K3 °ते); Dn1 D5 जिहीर्ष(D5 °ष)तो; Ca.c °र्षन्तो (as in text). — b) B Dn1 D2–7 T1.3 G (S MSS. first time) M3–4 धर्मं; Da1 D1 T G (T1.3 G second time) M1 धनं (for जना). K4 इच्छति; T1.3 G (all both times) M पृच्छंति; Ca इच्छन्ति (as in text). Ś1 K2–4 D3 T2 Ca कस्यचित्; T1.3 G (all first time) M मानवाः (for कर्हिचित्). — c) D3.4 अकूजने वा; D8 अकूचनेन (for अकूज°). K3 जन्माक्षो (sic); B1 D7 वा मोक्षो; B2 चेन्मे दक्षो (hypermetric); B5 मोक्षो*; Dn1 D3.4 (*inf. lin.*) मोक्षो (D3 °क्षं) वा; D4 मोक्ष्ये वा (for चेन्मोक्षो). D6 अकूजनमरन्मोक्षो. — d) B (except B2) Dn1 D3.4.6.7 नानु- (for नात्र). M4 कूजद्.

52 a) K4 अवस्यं; T2 अप्यस्य; M1 अपश्यं (for अवश्यं). K3 V1 B D S कूजितव्ये (B3 °स्य). B2 ह; S हि (for वा). — b) K1.2 शंकरो(K2 °रे)न्वा; K4 संकरेत्वा; Da1 D1.5 मकरेन्वा (sic); T1 शंखेतन्वा (sic) (for शङ्केरन्वा). Ś2 वास्य; K3.4 B2.5 Dn1 D2–4.7 अपि; D6 T2 चापि; T1 नापि; G1 वाचि (for वापि). M1 वा अकूजनात् (for वाप्यकूजतः). Ś2 कूजतः; K1 [अ]कूजत; V1 D6 °जितः; B1.3.5 T G M3–4 °जनात्. — After 52ab, T1.3 G repeat 51ab. — c) G2 तस्य (for तत्र). Dn1 श्रेयस्तत्रस्यानृतं वक्तुं (sic). — B3 repeats 52d after 53c. — d) T2.3 G3 विनिश्चितं (for विचारितम्). Ś K1.2.4 V1 Cv सत्यासत्यविचारितं; B1.3 (both times) °सत्ये विभावितं; B5 Dn1 T1 तत्सत्यमविचारितं; D3.4.6.7 सत्यासत्ये (D6 °नृत-) विचारितं (D7 °तुं); G2 वुक्तं सत्यावि°. — After 52, N ins.:

701* यः कार्येभ्यो व्रतं कृत्वा कर्मणा नोपपादयेत् ।
न तत्फलमवाप्नोति एवमाहुर्मनीषिणः ।

[B3 repeats 701* after the repetition of 52d. — (L. 1) Ś K2.4 B3 (both times) योकार्येभ्यो; D6 व्रतं सत्य- (for यः कार्येभ्यो). Dn1 वृतं. B2 ज्ञात्वा (for कृत्वा). K3 धर्मेण; Bom. ed. तस्य ना- (for कर्मणा). K1.3 नोपपात(K1 °श)येत्; V1 °पादते; Ca.c °पादयेत् (as above). — (L. 2) Ś K V1 B2.3 (both times) Da1 D1.5.8 [इ]त्येवम् (for एवम्).]

On the other hand, T1 ins. after 52:

702* सत्ये सति न पापेभ्यो धनं देयं कदाचन ।

53 Cf. 31–32. — a) K3 व्यवाहे. K3 B4 Da1 D1.5 T2 च (for वा). — B1 Dn1 D3.4.7 om. (hapl.) 53bc. — b) K3 V1 B2–4 Da1 D1.2.5.6.8 सर्वज्ञातिव(K3 °वि)धात्यये; B5 °वधेपि वा; S सर्वजात्या (T1 M °त्यां) महाभये (T1 °हवे). — Da1 D1.5 om. 53cd. — c) Ś K1.2 न प्राण्यभिप्रवृत्ते वा; K3 V1 B3.5 कर्मण्यभि(V1 °ति)प्र°; B2 कर्माण्यभिप्र°; B4 नर्मण्यपि प्र°; D6 नर्मण्यविप्रवृत्तेपि; D3 मर्मण्यभिप्रवृत्ते च; S सर्वस्वस्य च (G2 °स्वाव-) लोपे वा. — After 53c, B3 repeats 52d followed by the repetition of 701*. — d) B1.3–5 Dn1 D3.4.7 न च प्रोक्तं (for प्रवक्तव्यं). K3 भयो (for मृषा). V1 B2 D2.6 S वक्तव्यमनृतं (D2 °व्यमनितं; G2 °व्यं चानृतं) भवेत्. — e) B4 मात्र; S न हि (for नात्र). D2 पश्यामि. — f) S सूचोर्थं (T2 °षोर्थं; G1 °ष्योर्थं) तंत्रपंडिताः. — After 53, S ins.:

703* सर्वदा हि वदेत्तत्तु नानृतः स्याद्विचक्षणः ।

[T3 G3 M सर्वथा. T1.3 G2.3 तं तु (for तत्तु). T2 M2 नानृतं.]

यः स्तेनैः सह संबन्धान्मुच्यते शपथैरपि ।
श्रेयस्तत्रानृतं वक्तुं तत्सत्यमविचारितम् ॥ ५४
न च तेभ्यो धनं देयं शक्ये सति कथंचन ।
पापेभ्यो हि धनं दत्तं दातारमपि पीडयेत् ।
तस्माद्धर्मार्थमनृतमुक्त्वा नानृतवाग्भवेत् ॥ ५५
एष ते लक्षणोद्देशः समुद्दिष्टो यथाविधि ।
एतच्छ्रुत्वा ब्रूहि पार्थ यदि वध्यो युधिष्ठिरः ॥ ५६

अर्जुन उवाच ।

यथा ब्रूयान्महाप्राज्ञो यथा ब्रूयान्महामतिः ।
हितं चैव यथास्माकं तथैतद्वचनं तव ॥ ५७
भवान्मातृसमोऽस्माकं तथा पितृसमोऽपि च ।
गतिश्च परमा कृष्ण तेन ते वाक्यमद्भुतम् ॥ ५८
न हि ते त्रिषु लोकेषु विद्यतेऽविदितं क्वचित् ।
तस्माद्भवान्परं धर्मं वेद सर्वं यथातथम् ॥ ५९
अवध्यं पाण्डवं मन्ये धर्मराजं युधिष्ठिरम् ।
तस्मिन्समयसंयोगे ब्रूहि किंचिदनुग्रहम् ।
इदं चापरमत्रैव शृणु हृत्स्थं विवक्षितम् ॥ ६०
जानासि दाशार्ह मम व्रतं त्वं

C. 8. 3475
B. 8. 69. 72
K. 8. 72. 72

---

54 K3 om. 54^{a}–55^{b}. — ^{a}) K4 यत्. B1 स्त्वेनैरपि (sic); B5 स्तेयैः सह; D8 त्वेतैः सह; T1 स्तेनैरास्तु (for स्तेनैः सह). B3 समृद्धा; D7 संबाधान्; D8 *बंधान्; T1 बंधेन; T2.3 GM1 संबंधो. — ^{b}) V1 Da1 D1 T1.3 G1.3 M मुच्येत. D2 सफलैर्; T1 शपथा; T3 GM °थाद् (for °थैर्). — ^{c}) K4 [आ]नृतं; Dn1 [अ]नृते. S (except T2) भवेत्तत्रानृतं श्रेयः. — ^{d}) K4 अविचारये; V1 अवधारितं; T2 अविरोधितं (for °चारितम्). T1.3 GM सत्यादिति विचारितं.

55 K3 om. 55^{ab} (cf. v. l. 54). — ^{a}). T2 वै (for च). — ^{b}) D2 सक्ते सति; T1 M सत्ये सति; T2.3 G सत्यादिति (for शक्ये सति). T2 धनंजय (for कथंचन). — ^{c}) Ś2 K1.2 पापिभ्यो. Da1 D1.5.6.8 T1.3 G1.3 M1 [ऽ]पि (for हि). — ^{d}) Ś2 दातरम्; M1 (*sup. lin.*) धातारम्. K1 पीडयन्. — ^{f}) K4 उक्ता; V1 वक्ता (for उक्त्वा). Ś1 K1–3 V1 B1.4.5 Dn1 D2–4.6.7 M3 नानृतभाग्; B2.3 T2 G1.2 M1 °वान् (for °वाग्).

56 ^{b}) B (except B3) Dn1 D3.4.6.7 मयोद्दिष्टो. K3 B1 D1 यथा विधिः; Cc °विधि (as in text). — After 56^{ab}, N (except B1) T2 ins.:

704* यथाधर्मं यथाबुद्धि मया पार्थार्थितस्तव ।

[K4 [अ]र्थंतस् (for [अ]र्थि°). K3 V1 B2.3 D3 मया पार्थ हितस्त(B2.3 °तं त)व; B4.5 Da1 D1–7 T2 मयाद्यं वै (B4 °या तेन; B5 D6 °या पार्थ; Da1 D1.5 T2 °या तेच; Dn1 D4 °याद्य वै; D7 °याद्येव) हितार्थिना (for the posterior half).]

— ^{c}) T1.3 G एवं ज्ञात्वा; M एवं विद्वन् (for एतच्छ्रुत्वा). T2 यथा (for पार्थ).

57 B3 om. the ref. Da1 om. (hapl.) 57^{a}. — ^{a}) M3 तथा (for यथा). K1 ब्रूयां. K1 महाप्रज्ञो; K2 मया प्राज्ञो. Ca cites महाप्रज्ञः; Cc °प्राज्ञः (as in text). — ^{b}) K1 ब्रूयां. Ś2 K4 महामति; T3 G3 M °यशाः (M3 °शः); G1.2 °मुनिः; Ca °मतिः (as in text). — ^{c}) K3 V1 B2.3 Da1 D1.5.8 हितं चैतद्; T1 G2 हितो ब्रूयाद्; T3 G1.3 M सुहृद्ब्रूयाद् (for हितं चैव). D6 मया; G2 तथा (for यथा). — K3 om. (hapl.) 57^{d}–58^{a}. K2 reads 57^{d}–58^{a} twice. — ^{d}) K1 (*sup. lin.* as in text) मम; D2 वद (for तव). T1.3 G M यथोक्तं वचनं त्वया; T2 यथा कृष्ण त्वमुक्तवान्.

58 K3 om. 58^{a} (cf. v. l. 57). — ^{ab}) S (except T2) transp. मातृसमो and पितृसमो. — ^{c}) B5 मतिश्च. Ca.c cite गतिः (as in text). M3 परमार्थं हि (for °मा कृष्ण). T1 G2 मह्यं; T3 G1.3 M1.3.4 त्वं हि (for कृष्ण). — ^{d}) V1 T1 न च; B2 यथा (for तेन). B1.4.5 उत्तमं; B2 ईदृशं (for अद्भुतम्). D (except D3) T2 त्वमेव च परायणं (D2 °णः); M2–4 तेन वाक्यं न मेऽद्भुतं.

59 ^{a}) Ś K1.2.4 न हि तेषु त्रिलोकेषु. — ^{b}) K3 लोकेषु; T1.3 G अज्ञातं (for विद्यते). K3 विदितं; D2 M2.4 [ऽ]विदितः; T1.3 G विद्यते (for ऽविदितं). Ś K1.2.4 त्वयि (for क्वचित्). — ^{c}) Ś2 यस्माद्; G2 अस्माद् (for तस्माद्). Ś1 K2 तत्तत्परं; Ś2 तत्परमं; K1 तत्परं (submetric); G1 परं भवान् (by transp.). D3 तत्त्वं (for धर्मं). — ^{d}) D3 धर्मं; T2 सूक्ष्मं (for सर्वं). V1 यथा वथा; B4 न संशयः.

60 ^{a}) G2 अवश्यं. Dn1 दुर्वं* (for पाण्डवं). — ^{c}) K4 समयसंयोगं; D1 °संग्रामे; Ca.c °संयोगे (as in text). B1.4.5 Dn1 D2–4.6.7 T2 अस्मिंस्तु मम संकल्पे; M अधर्मयुक्ते संयोगे. — ^{d}) B5 Da1 D5 T3 G3 कंचिद्. — T1 G2 om. 60^{e}–68^{d}. — ^{e}) K1.3.4 Dn1 D2–4.6–8 Cc वा (for च). M2–4 परम् (for [अ]परम्). D1 [अ]परमात्रे च (for [अ]परमत्रैव). — ^{f}) T3 G1.3 M ब्रूहि. Ś2 कृत्स्थ (sic); B5 D2 ह्यर्थं; Da1 D1.3–5 कृत्स्नं; D6 कृच्छ्रं; T3 G1.3 M तत्त्वं (for हृत्स्थं). D6 विवर्जितं.

61 T1 G2 om. 61 (cf. v. l. 60). — ^{a}) Ś1 K2.4 V1 B3 D3 दाशार्ह जानासि (by transp.); K1.3 दाशार्ह जानामि; B1 जानाहि दाशार्ह. K4 न तं; T3 G3

C. 8. 3475
B. 8. 69. 72
K. 8. 72. 72

यो मां ब्रूयात्कश्चन मानुषेषु ।
अन्यस्मै त्वं गाण्डिवं देहि पार्थ
यस्त्वत्तोऽस्त्रैर्भविता वा विशिष्टः ॥ ६१
हन्यामहं केशव तं प्रसह्य
भीमो हन्यात्तूवरकेति चोक्तः ।
तन्मे राजा प्रोक्तवांस्ते समक्षं
धनुर्देहीत्यसकृद्वृष्णिसिंह ॥ ६२
तं हत्वा चेत्केशव जीवलोके
स्थाता कालं नाहमप्यल्पमात्रम् ।
सा च प्रतिज्ञा मम लोकप्रबुद्धा
भवेत्सत्या धर्मभृतां वरिष्ठ ।
यथा जीवेत्पाण्डवोऽहं च कृष्ण
तथा बुद्धिं दातुमद्यार्हसि त्वम् ॥ ६३
वासुदेव उवाच ।
राजा श्रान्तो जगतो विक्षतश्च
कर्णेन संख्ये निशितैर्बाणसंघैः ।

महा- (for मम). K_{4} नरं (for व्रतं). K_{4} वै; T_{3} $G_{1.3}$ M तु (for त्वं). Ś$_{2}$ दाशार्हा जानासि न देशमेव (*sup. lin.* मम व्रतं) वं स्वां (sic). — [b]) Ś$_{2}$ कांचन; D_{2} कथंचन; T_{2} केशव (for कश्चन). D_{3} G_{1} M मानवेषु. — [c]) T_{2} om. त्वं. B_{1} गांडीवं. — [d]) K_{1} यत् (for यस्). $B_{1.3}$ Dn_{1} $D_{4.7}$ त्वत्तोऽस्त्रैर्वा ($D_{4.7}$ °र्यो); B_{2} यस्त्वत्तोस्त्रैर्; B_{5} Da_{1} $D_{1.5}$ M_{1} यस्त्वत्तोस्त्रो (B_{5} °स्त्राद्); D_{3} यस्त्वत्तो वास्त्राद्; D_{8} त्वत्तोस्त्रै*; D_{6} यस्त्वं हंतास्त्रैर्; T_{3} $G_{1.3}$ यो मत्तोस्त्रैर् (for यस्त्वत्तोऽस्त्रैर्). V_{1} वा भविता (by transp.); $B_{1.3.5}$ $T_{2.3}$ $G_{1.3}$ M वीर्यतो वा; $D_{1.5}$ विद्यते वा. D_{2} om. वा. D_{2} वरिष्ठः; D_{3} वशिष्ठः; D_{6} वसिष्ठः.

62 T_{1} G_{2} om. 62 (cf. v. l. 60). D_{8} reads 62[ab] on marg. — [a]) Ś$_{2}$ Dn_{1} केशवं. — [b]) K_{2} कूबरकेति; K_{3} कुरवके तु; K_{4} तूरवकेति; V_{1} Da_{1} तूवर°; D_{6} तवज्ञेति; T_{2} औदरिकेति (for तूवर°). Ca cites तुवरः. K_{1} चोक्ता; K_{3} युक्तः; M_{4} चोक्तं. — [c]) D_{8} ततो; T_{2} तन्मां; T_{3} $G_{1.3}$ M तन्मा (for तन्मे). Da_{1} D_{1} चोक्तवांस्; T_{3} $G_{1.3}$ ह्युक्त°; M संनिधौ (for प्रोक्तवांस्). Ś$_{2}$ (*sup. lin.* as in text) मे; K_{4} वै; B_{5} T_{2} त्वत्- (for ते). उक्तवांस्ते (for ते समक्षं). — [d]) K_{3} V_{1} B Da_{1} Dn_{1} $D_{1.3-5.7.8}$ वृष्णिवीर; D_{2} °संहान्; G_{1} °सिंहः.

63 T_{1} G_{2} om. 63 (cf. v. l. 60). — [a]) B_{1} om. तं. V_{1} $B_{3.4}$ Da_{1} Dn_{1} $D_{1.3-5.7}$ तं हन्यां; B_{1} हन्यां; B_{2} तं हन्यात्; D_{2} स हत्वा; D_{6} संहंता (for तं हत्वा). B_{5} चेद्धन्यां (for हत्वा चेत्). D_{2} om. चेत्. K_{3} [अ]थ; D_{7} न चेत्; D_{8} [अ]हं (for चेत्). T_{3} G_{3} M कुशली; G_{1} तं कुशली (for केशव). — [b]) $B_{1.3-5}$ D $T_{2.3}$ G_{3} M नाहं कालम् (by transp.); B_{2} कालान्वाहम्; G_{1} [अ]प्यहं कालम्. K_{3} M_{1} अप्यत्र(K_{3} °न्यल्प)मात्रं; D_{8} °ल्पमेव. — After 63[ab], D_{2} ins.:

705* एवं त्वं मां कृष्ण जानासि सर्वं
कालं लोके हीनधर्मो हि जीवन् ।

सत्याच्च्युतो लोकमिमं त्यजेयं
तस्मात्क्रोधात्प्रतिक्षिपेयं धर्मपुत्रम् ।

D_{8} cont.: Ś K V_{1} B Da_{1} Dn_{1} D_{1-7} ins. after 63[ab]:

706* ध्यात्वा नूनं ह्येनसा चापि मुक्तो
वधं राज्ञो भ्रष्टवीर्यो विचेताः ।

[(L. 1) Ś $K_{1.2.4}$ ध्याता (K_{1} °त). V_{1} [अ]नृतं (for नूनं). Ś $K_{1.2.4}$ B_{2} वापि यु(B_{2} मु)क्तो; K_{3} चापविद्धो; V_{1} Da_{1} $D_{1.5}$ वापि यु(V_{1} प्रो)क्तो (for चापि मुक्तो). — (L. 2) Ś K_{1-3} V_{1} B_{3} D (except $D_{2.8}$) राज्ञोहं (for राज्ञो). Ś K_{1-3} V_{1} Da_{1} $D_{1.5}$ भ्रष्टधैर्यो; K_{4} [s]भिष्टधर्मो (for भ्रष्टवीर्यो).]

— D_{8} reads 63[cdef] on marg. — [c]) K_{3} सा वै; V_{1} B_{2} D_{8} सा चेत्; $B_{1.3-5}$ Da_{1} Dn_{1} D_{1-7} T_{2} यथा. K_{3} लोकप्रवृद्धा; V_{1} °प्रसिद्धैर्; $B_{1.3.5}$ Da_{1} $D_{1.5}$ °प्रसिद्धौ (B_{3} °द्धो; B_{5} °द्धा); B_{2} °प्रनाथ; Dn_{1} $D_{3.4}$ °प्रबुद्धे; D_{2} °प्रशुद्धा; $D_{6.7}$ °प्रबुद्धौ; D_{8} °प्रबुधा; T_{3} G_{3} M °प्रनित्या; G_{1} लोकेषु नित्या (for लोकप्रबुद्धा). Cc cites लोकसिद्धै. — [d]) T_{3} $G_{1.3}$ M तथा (for भवेत्). D_{2} सा वा (for सत्या). $K_{2.3}$ B_{2} $M_{2.4}$ वरिष्ठः (K_{3} °ष्टः). — [e]) Ś$_{1}$ यया; D_{8} यथा च (for यथा). $D_{2.6}$ पांडवेयश्च; $T_{2.3}$ $G_{1.3}$ M °वेयो हि (for °वोऽहं च). D_{5} om. च. — [f]) K_{2} अद्धार्हसि; $B_{1.2}$ Dn_{1} $D_{2-4.7}$ M_{2-4} अप्य(M_{2} °था)र्हसि; Da_{1} $D_{1.5}$ G_{1} इहा°; T_{2} अर्हो°; T_{3} G_{3} अर्हौसि हि; M_{1} अर्हसि (for अद्या°). — After 63, D_{8} ins.:

707* एवं ज्ञात्वा यद्धितं मे सदैव
तथार्हसि त्वं तु निबोधितुं च ।

64 T_{1} G_{2} om. 64 (cf. v. l. 60). V_{1} $D_{3-5.8}$ om. the ref. K_{1} M_{1} कृष्ण; $T_{2.3}$ $G_{1.3}$ भगवान् (for वासुदेव). — [a]) K_{4} चार्तो; D_{2} शांतो (for श्रान्तो). K_{3} V_{1} Da_{1} $D_{1.5}$ जागृ(K_{3} °अ)तो; $B_{1.3-5}$ D_{2} दुःखितो; B_{2} Dn_{1} $D_{3.4.6.7}$ विक्षतो; D_{8} प्रष्टतो; T_{2} ताडितो; T_{3} G_{3} चार्पितो; G_{1} M_{1} चाग्रतो (for जगतो). M_{2-4} विक्षतसर्व-

तस्मात्पार्थं त्वां परुषाण्यवोच-
　　स्त्कर्णे द्यूतं ह्यद्य रणे निबद्धम् ॥ ६४
तस्मिन्हते कुरवो निर्जिताः स्यु-
　　रेवंबुद्धिः पार्थिवो धर्मपुत्रः ।
यदावमानं लभते महान्तं
　　तदा जीवन्मृत इत्युच्यते सः ॥ ६५
तन्मानितः पार्थिवोऽयं सदैव
　　त्वया सभीमेन तथा यमाभ्याम् ।

C. 8. 3465
B. 8. 69. 82
K. 8. 72. 82

गात्रः (for जगतो विक्षतश्च). Ś K1.2.4 धिकृतश्च; B2 चायोग्र* (sic); Dn1 D3.4.6.7 दुःखि(Dn1 °ख)तश्च (for विक्ष°). — After 64[a], T2 ins.:

708* शरार्दितः सूतपुत्रेण चैव ।

— [b]) V1 B2.3 द्रोणेन (for कर्णेन). M संखे. T2 दृढ- (for निशितैर्). V1 बाणसंघैः. — K3 (lines 3–6 only). 4 V1 B (except B1) Da1 Dn1 D1–7 ins. after 64[ab]: D8 after 64: T2 after 710*:

709* यश्चानिशं सूतपुत्रेण वीर
　　शरैर्भृशं ताडितो युध्यमानः ।
अतस्त्वमेतेन सरोषमुक्तो
　　दुःखान्विते नेदमयुक्तरूपम् ।
अकोपितो ह्येष यदि स्म संख्ये　　[5]
　　कर्णं न हन्यादिति चाब्रवीच्च ।
जानाति तं पाण्डव एष चापि
　　पापं लोके कर्णमसह्यमन्यैः ।
ततस्त्वमुक्तो भृशरोषितेन
　　राज्ञा समक्षं परुषाणि पार्थ ।　　[10]

[K3 D8 om. lines 1–2. — (L. 1) K4 तस्मात्पार्थं; V1 B3 यश्चा(B3 °च्चा)चार्य; B4 °त्यर्य; B5 Da1 D1.5 पश्चाच्चार्य; D3.7 यश्चात्यर्थं; D4 पश्चात्पार्थे; D6 यथाचार्य; T2 यथा च वै (for यश्चानिशं). K4 D6 वीरः. — D8 reads lines 3–10 on marg. — (L. 3) B4 ततस्; T2 भीतस् (for अतस्). — (L. 4) T2 दुःखार्दिते नैव (for °न्विते नेदम्). — T2 om. lines 5–6. — (L. 5) K4 B5 आकोपितो. D8 आकोपितो येन यथा स शंके. — (L. 6) V1 B2–4 Da1 Dn1 D1.4–8 निहन्याद् (for न ह°). K3 Dn1 D5 [अ]ब्रवीत्स:; V1 °वीत; B (except B1) D6 °वीत्त्वां. — K3 om. lines 7–10. — (L. 7) Da1 जानासि. T2 जानाति राजापि सदैव चापि. — (L. 8) D8 शूरं; T2 पार्थो (for पापं). B5 लोकं. K4 पापं लोके शूरं कर्णमसह्यमन्यैः (sic). — (L.) K4 B2.3.5 T2 अतस्त्वम्; Dn1 ततस्तु. T2 भृशकोपितेन. — (L. 10) K4 पुरुषाणि. K4 पार्थः; Dn1 पार्थे.]

On the other hand, T2 ins. after 64[ab]:

710* भृशार्दितश्चापि महामनस्वी ।

— After the above, T2 ins. 709*. — [c]) Ś2 M2–4 पार्थस्; M1 तु (for पार्थ). Ś2 G1 पुरुषाणि. K4 V1 B2.4 D नित्योद्यु(K4 °त्यो यु-; D6.7 °त्यो द्यु)क्ते सततं चाप्रसह्ये (V1 B2 धर्मराज्ये; Da1 D1.5 धर्मबाह्ये); T2 नित्यं दुष्टं पापमथाविह्यषं. — [d]) V1 कर्तुं; B1.3.5 कर्णौ; B4 कर्ण-; T2 कर्णं (for कर्णे). K3 कर्णोद्यतं (for कर्णे द्यूतं). D5 om. द्यूतं. Ś2 दूतं; K4 द्यूत; T2 दृष्ट्वा (for द्यूतं). T2 om. हि. D4 त्वद्य; T3 G3 M1 वाद्य; M2.3 वोद्य; M4 योद्य. K3 नियद्धां; K4 न बद्धं; D6 [ऽ]तिवृद्धं; Cc निबद्धम् (as in text). D8 (also as in text) कर्णोब्रवीद्यत्पुरा द्यूतकाले.

65 T1 G2 om. 65 (cf. v. l. 60). — [a]) Da1 D1.5 M1 जिते (for हते). — [b]) K4 एवंबुद्धेः; T2 °बुद्धः. K4 V1 B1.2.4 Dn1 D2–4.7.8 पार्थि(Dn1 °र्थे)वे; D6 पार्थिव; T2 पांडवो (for पार्थिवो). K4 V1 B1.4 Da1 Dn1 D3.4.7 धर्मपुत्रे; B2 °युक्ते; D2.6 T2 °राजे (T2 °जः); T3 G1.3 M °बुद्धिः. — After 65[ab], K4 V1 B D (D8 marg.) T2 ins.:

711* ततो वधं नार्हति धर्मपुत्र-
　　स्त्वया प्रतिज्ञार्जुन पालनीया ।
जीवन्नयं येन मृतो भवेद्धि
　　तन्मे निबोधेह तवानुरूपम् ।

[(L. 1) V1 B5 Da1 D1.5.8 किं तु सत्याद् (D8 °त्या); B2 किं तु पुत्रस् (for धर्मपुत्रस्). T2 ततो वधो मान्यतु किं तु सत्या. — (L. 2) B2 transp. त्वया and प्रतिज्ञा. T2 परि- (for [अ]र्जुन). Dn1 D8 पालिनीया. — T2 om. lines 3–4. — (L. 3) V1 तेन (for येन). K4 [ऽ]भवद्धि. — (L. 4) K4 निवोद्धे; D5 निबोध. K4 हि (for [इ]ह). B1 [अ]नुरूपः.] K4 V1 B (except B5) D (D8 marg.) T2 cont.: K3 T3 G1.3 M ins. after 65[ab]:

712* यदा मानं लभते माननार्ह-
　　स्तदा स वै जीवति जीवलोके ।

[(L. 1) D2.6.8 यदा च (for यदा). D5 om. मानं लभते. K3 मानयोग्यस्; T2 G1 M मानवो हि (for °नार्हस्). — (L. 2) T2 सर्वो (for स वै).]

— [c]) B4 यदानमानं. — [d]) T2 नरो; T3 G1.3 M जातो (for जीवन्). K4 मृत्युर्; Dn1 मृता.

66 T1 G2 om. 66 (cf. v. l. 60). — [a]) Ś K1.2 तन्मारितः; K3 V1 B Da1 Dn1 D1.3–7 संमानितः; D2 स मानितं; T3 G1.3 M1 सम्यङ्गीतः (M1 °तं); M2–4 सम्यग्जितः (for तन्मानितः). T2 सन्मानितो धर्मराजस्त्वयायं. D8 reads from ऽयं up to 66[b] on marg. — [b]) T2 तथा (for त्वया). K3 V1 B Dn1 D2–4.6.8 च; D1 T2 lacuna (for स-). — [c]) D8 सर्वैश्च; T3 G1.3 M

C. 8. 3485
B. 8. 69. 82
K. 8. 72. 82

वृद्धैश्च लोके पुरुषप्रवीरै-
स्तस्यावमानं कलया त्वं प्रयुङ्क्ष्व ॥ ६६
त्वमित्यत्रभवन्तं त्वं ब्रूहि पार्थ युधिष्ठिरम् ।
त्वमित्युक्तो हि निहतो गुरुर्भवति भारत ॥ ६७
एवमाचर कौन्तेय धर्मराजे युधिष्ठिरे ।
अधर्मयुक्तं संयोगं कुरुष्वैवं कुरूद्वह ॥ ६८
अथर्वाङ्गिरसी ह्येषा श्रुतीनामुत्तमा श्रुतिः ।
अविचार्यैव कार्यैषा श्रेयःकामैर्नरैः सदा ॥ ६९
वधो ह्ययं पाण्डव धर्मराज्ञ-
स्त्वत्तो युक्तो वेत्स्यते चैवमेषः ।
ततोऽस्य पादावभिवाद्य पश्चा-
च्छमं ब्रूयाः सान्त्वपूर्वं च पार्थम् ॥ ७०
भ्राता प्राज्ञस्तव कोपं न जातु
कुर्याद्राजा कंचन पाण्डवेयः ।

वृषा च (for वृद्धैश्च). V1 B1.5 D6.8 T2 लोकैः. Ś1 K1.2 ****शूरैस; Ś2 बलवद्भिश्च शूरैस; K3.4 B4.5 Dn1 D2–4.6–8 पुरुषै(D7 °ष)श्च शूरैस; T2 °षैश्च सद्भिस; T3 G1.3 M °षश्च शूर(M2–4 °रै)स. — d) K3 B (except B5) Dn1 D2–4.7 T2 [अ]पमानं (T2 °ने); Co [अ]त्र° (as in text). T2 किल संप्रयुक्ष्व; T3 G1.3 M कलहप्र(M1 °हे प्र)युक्तं. Co cites कलया (as in text). K3 V1 B D om. त्वं. K2 प्रायुंक्ष्व; K3 प्रयुक्ता; B2 प्रयुंक्ष्य; B4 Da1 D1.5 नियुं(D1 °यु)क्ष्व; D2 नियुक्तं; D8 प्रयूंक्ष्व. — After 66, T2 ins.:

713* यदिदं धर्मशास्त्रार्थं वेदेषु च निदर्शनम् ।

while, T3 G1.3 M2–4 ins. after 66:

714* शृणु पार्थ यथा नित्यो हतः स्यान्नवता गुरुः ।
हतो भवेत्त्वेवमुक्तो गुरुः शस्त्रभृतां वरः ।

[(L. 1) T3 G3 नीत्या; G1 नित्यं. — (L. 2) M2–4 त्वामित्युक्तो (for [इ]त्येवमुक्तो).]

67 T1 G2 om. 67 (cf. v. l. 60). M2.4 om. 67. — a) K3 त्वयीति (for त्वमिति). K1 तु; K3 lacuna; B Dn1 D2–4.6.7 हि; D8 तद् (for त्वं). D3.6 त्वमित्येवं (D6 °व) ब्रुवंतं त्वं; T2 त्वमित्येवं हि वचनं. — b) Ś K2.4 D6 पार्थं. — M3 om. 67cd. — c) M1 निहतस्तु (for हि निहतो).

68 T1 G2 om. 68 (cf. v. l. 60). — a) K4 आचार; T2 आचक्ष्व (for आचर). — b) K4 धर्मराजो. — c) T3 G1.3 M अधर्मयुक्ते संयोगे; Cv °युक्तं त्वं योगं. — d) Ś K V1 D8 [ए]तद्; B Dn1 D2–4.6.7 T3 G3 Cv [ए]नं (for [ए]वं). G1 कुरूद्वहः. M2–4 कुरुष्व (M4 °ष्वे-) सदनुग्रहं.

69 a) B4 आथर्वांगिरसी; T2 अथर्वांगिरसो; Co °सी (as in text). T1 G2 एषा ह्यथर्वांगिरसी. — b) K1 उत्तमां. — c) T2 G1 M1 अविचार्यां. Dn1 [इ]व; D8 T2.3 G1 M च; T1 G2.3 न (for [ए]व). G2 कार्यं. S च (for [ए]षा). — d) K1 श्रेयःकामो. T3 G सह (for सदा). — After 69, K4 V1 B D (D8 marg.) T2 ins.:

715* अवधेन वधः प्रोक्तो यद्गुरुस्त्वमिति प्रभुः ।
तद्ब्रूहि त्वं यन्मयोक्तं धर्मराजस्य धर्मवित् ।

[(L. 1) B5 अधर्मेण; D8 अवधो न (for °धेन). D8 यैर्गुरुस्त्वम्; T2 यद्गृहस्थम्. Cv cites line 1 as above. — B2 om. line 2. — (L. 2) Dn1 तं (for त्वं). Dn1 मया प्रोक्तं; T3 यत्त्वयोक्तं.]

70 Before 70, T1 ins. श्रीकृष्णः; G1 वासुदेवः. — a) Ś K1.2 अधो; B5 D2–4.6.7 वधं; Dn1 वधे; T1 M1 सदा; T2.3 G यदा; M2.4 तथा; M3 तदा (for वधो). Ś K1.2 ह्यहं; K3 B5 ह्येवं (for ह्ययं). K3.4 B1.4.5 Dn1 D2–4.6.7 S पांडव (Dn1 G2 °वो) धर्मराजस; V1 B2.3 Da1 D1.5.8 °वेयस्य राज्ञस. — b) D1.8 om. युक्तो. K3 B Dn2 D2–4.6.7 S युक्तं (Dn1 °क्ते). V1 वेत्स्यति; Da1 वेत्सते; D8 वत्स्यते; T1 आप्स्यते; T2.3 G2.3 M1.2.4 लप्स्यते; G1 M3 लभ्यते (for वेत्स्यते). S चैव साधु (T2 °धुः). — K2 om. 70c–71b. — c) K4 पादान्. T1.2 G2 अभिवं(G2 °नं)द्य. — d) B1.2.5 Dn1 D2–4.6.7 समं (B5 °मां) ब्रूयाः; Da1 D1.5.8 शमं (D8 इमं) ब्रूयात्; T2 क्षमाप्य तं; T3 G2.3 ब्रूयात्सां(G2 °याः सां)त्वं; M श्रेयो ब्रू(M4 भू)यात् (for शमं ब्रूयाः). Co cites समं (for शमं). K3 B1.3–5 Dn1 D2–4.6.7 T2 सांत्वयित्वा; B2 सास्त्रपूर्वं; T3 G2.3 नय(G2 यद्)पूर्वं. T2 तु (for च). V1 B2.3 Da1 D1.5 T3 G M पार्थं; D2 T1 पार्थः.

71 K2 om. 71ab (cf. v. l. 70). — a) B5 om. प्राज्ञस्तव. Ś2 प्रज्ञस; K4 प्रज्ञं. — b) D2 एवं (for कुर्याद्). Da1 D1.5 राजन्. K3.4 कां(K3 कं)चन पांडवेय; V1 B1–4 Da1 D1.5 कथंचन (B1.3.4 किंचन; B2 कथनं च) पांडवेयः; Dn1 D2–4.6.7 धर्ममवेक्ष्य चा(D4 वा)पि; S धर्ममार्गानुसारी (for कंचन पाण्डवेयः). — c) K4 वृत्ताद् (for ऽनृताद्). K4 भ्रातृवधाश्च. D4 पार्थो; T G पापाद्. — d) D2.3 lacuna; M1 तं (for त्वं). S पार्थ पश्चाद् (for सूतपुत्रम्). — After

मुक्तोऽनृताद्भ्रातृवधाच्च पार्थ
हृष्टः कर्णं त्वं जहि सूतपुत्रम् ॥ ७१
संजय उवाच ।
इत्येवमुक्तस्तु जनार्दनेन
पार्थः प्रशस्याथ सुहृद्वधं तम् ।
ततोऽब्रवीदर्जुनो धर्मराज-
मनुक्तपूर्वं परुषं प्रसह्य ॥ ७२
मा त्वं राजन्व्याहर व्याहरत्सु
न तिष्ठसे क्रोशमात्रे रणार्धे ।
भीमस्तु मामर्हति गर्हणाय
यो युध्यते सर्वयोधप्रवीरः ॥ ७३
काले हि शत्रून्प्रतिपीड्य संख्ये
हत्वा च शूरान्पृथिवीपतींस्तान् ।
यः कुञ्जराणामधिकं सहस्रं
हत्वानदत्तुमुलं सिंहनादम् ॥ ७४
सुदुष्करं कर्म करोति वीरः
कर्तुं यथा नार्हसि त्वं कदाचित् ।
रथादवप्लुत्य गदां परामृशं-

C. 8. 3496
B. 8. 70. 5
K. 8. 73. 4

71, Ś2 K4 V1 B D S ins. an addl. colophon. [*Adhy. name:* T1 कृष्णार्जुनसंवादः; G1 वासुदेवार्जुनसंवादः. — *Adhy no.:* B1 69; B2 68; B5 71; Da1 D5 80; D1 63; D4 50; D6 70; T1.3 G 77; T2 M 76.]

72 ᵇ) Ś2 D8 प्रशंस्य; K1.2 प्रशम्य; K4 T3 G प्रह्(K4 °स)ह्य. K3 V1 B D S सुहृद्वचस्तत् (K3 B2 D2 °स्ततः); K4 °द्वमं तं (sic). — ᶜ) Ś2 अर्जुन. K1 वासुदेवम् (for धर्मराजम्). — ᵈ) D6 अयुक्तपूर्वं; G2 तथानुपूर्वाद् (for अनुक्तपूर्वं). B2 Dn1 G3 M3 पुरुषं; T1 G2 वचनं (for परुषं). D3 T3 G3 प्रहस्य; T1 G2 प्रसंगात्; T2 प्रगृह्य.

73 Before 73, K3.4 V1 BD ins. अर्जुन उवाच. — ᵃ) K3 Da1 D1.4.5 मां. D3 प्रहर; Ca व्याहर (as in text). T1.3 G M व्याहरस्त्वाद्य वाक्यं (T1 °स्त्वाह वाचं; G3 °स्त्वाभिवाद्य; M2–4 °स्त्वाह वाच) (for °र व्याहरत्सु). K3 V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1.3–5.7 व्याहरस्व (B2 °रं वै); Co °रत्सु (as in text). — ᵇ) V1 om. न. K3 B1.2.5 Da1 Dn1 D1.4.5.8 Ca यास्तिष्ठसे (B2 °त); T1 यस्त्वं तिष्ठसि; T3 G M त्वं तिष्ठसि (T3 G3 °से). K3 Da1 D1.5 क्रोशमात्रो (K1 °त्र-); B2 स क्रोशमात्रे; T1.3 G क्रोशमात्राद्. K3 V1 B Da1 Dn1 D1.3–5.7.8 रणाद्य; K4 रणार्धं; T1.3 G M अ(M व्य)पेत्य (for रणार्धे). ※ Co: क्रोशमात्रेण तिष्ठसीत्यन्वयः। ※ — D2.6 T2 subst. for 73ᵃᵇ: V1 ins. after 73ᵃᵇ:

716* मावोचस्त्वं किंचिदिहाद्य राजं-
स्त्यक्त्वा युद्धं य इह व्यवस्थितस्त्वम् ।

[(L. 2) V1 य इह व्यवसितोसि; T2 क्रोशमात्रे स्थितस्त्वं.] — ᶜ) G2 स भीमसेनो (for भीमस्तु माम्). D5 मार्हसित्ति गर्हणाय; T1 M1 गर्हंतु गर्हणा(T1 °णी)य. — ᵈ) M युध्यसे. K3 V1 B D S सर्वलोकप्र(T1 G2 °कैक)वीरैः (D8 G2 °रः).

74 ᵃ) G2 कालो. K3 [ऽ]लि-; D8 न (for हि). B1 संख्ये (for शत्रून्). Ś2 प्रतिपीड; K3 B Dn1 D3.4.7 T2.3 G3 परिपीड्य (for प्रति°). K1 सांख्ये; Dn1 सेव्यो; S (except T2) वीरो. D2.6 यः कालवच्छत्रुसंघान्प्रपीड्य (D2 °न्प्रमाद्य). — ᵇ) B1.3.4 D6 हंता; D5 हता (for हत्वा). D8 T2 स (T2 तु) शूरान्; T1.3 G M प्रवीरान् (for च शूरान्). K3 पृथिवीपतींश्च; D1.5.8 °पती(D8 °ति)स्वान्; T1.3 G M वसुधाधिपानां. — After 74ᵃᵇ, N T G ins.:

717* रथप्रधानोत्तमनागमुख्या-
न्सादिप्रवेकानमितांश्च शूरान् ।

[(L. 1) T2 रथप्रवीरोत्तम-(for °प्रधानोत्तम-). — (L. 2) Ś K1.2.4 T G सादि(T1 G2 अति-; G1 सादी)प्रवीरान्; Co साधितप्रवेका (sic); Ca सादिप्रवेकान् (as above). V1 B3 अपि तांश्च; D6 समदांश्च; T1.3 G अहितांश्च (for अमितांश्च). B Dn1 D2–4.6.7 T2 वीरान्.]

— Sequence in T1.3 G1.3 M of 74ᶜ–79ᵈ is: 75, 74ᶜᵈ, 718*; 78, 76, 77, 79. — ᶜ) S (except T2) स (for यः). G1 अधिपं; M1 अयुतं; M2–4 अधिपान् (for अधिकं). — ᵈ) D2 हता; D8 हंता (for हत्वा). K1.3 नद; K4 V1 B1.4 Dn1 D2–4.6.7 नदंस. K1 तुमुल°; D8 तुमलं (for तुमुलं). — After 74, N T G ins.:

718* काम्बोजानामयुतं पार्वतीया-
न्मृगान्सिंहो विनिहत्येव चाजौ ।

[(L. 1) Ś K1.2.4 कांभोजानां चायुतं; D1.5 कांबोजानामधिपं; T1.3 G °जवानायुत-; T2 कांभोजकानां प्रवरान्. Ś2 K4 पर्वतेयान् (K4 °याः); K1 पर्वती°; T2 वरिष्ठान्. — (L. 2) Ś2 मृगा सिंहो; T1.3 G ई(G1 इ)हामृगा(G2 °गणा)मान् (for मृगान्सिंहो). Ś2 K4 D6 [प]त्रमाजौ; K1.3 [इ]वमाजौ; T1.3 G वाजिनः (for [इ]व चाजौ).]

75 For sequence in T1.3 G1.3 M, cf. v. l. 74. G2 reads 75, after 76ᶜ. — ᵃ) S (except T2) भीमः (for वीरः). — ᵇ) T2 युद्धे (for यथा). Dn1 (also as

C. 8. 3496
B. 8. 70. 5
K. 8. 73. 4

स्तया निहन्त्यश्वनरद्विपान्रणे ॥ ७५
वरासिना वाजिरथाश्वकुञ्जरां-
स्तथा रथाङ्गैर्धनुषा च हन्त्यरीन् ।
प्रमृद्य पद्भ्यामहितान्निहन्ति यः ।
पुनश्च दोर्भ्यां शतमन्युविक्रमः ॥ ७६
महाबलो वैश्रवणान्तकोपमः
प्रसह्य हन्ता द्विषतां यथार्हम् ।
स भीमसेनोऽर्हति गर्हणां मे
न त्वं नित्यं रक्ष्यसे यः सुहृद्भिः ॥ ७७
महारथान्नागवरान्हयांश्च
पदातिमुख्यानपि च प्रमथ्य ।
एको भीमो धार्तराष्ट्रेषु मग्नः
स मामुपालब्धुमरिंदमोऽर्हति ॥ ७८
कलिङ्गवङ्गाङ्गनिषादमागधा-
न्सदामदान्नीलबलाहकोपमान् ।
निहन्ति यः शत्रुगणाननेकशः
स माभिवक्तुं प्रभवत्यनागसम् ॥ ७९
सुयुक्तमास्थाय रथं हि काले

in text) S नार्हेति. S कश्चिदन्यः (for त्वं कदाचित्). — °) S अवस्कंद्य (for °प्लुत्य). G2 गतां (for गदां). Ś K1.2 B1.3.5 D3.4.7 परा(Ś2 °रं)मृषंस; K4 °मृषस; Da1 D1.5 °मृशत् (D1 °ह्न); D2.6 गृहीत्वा. — T1.3 G2.3 M2.4 om. 75ᵈ. — ᵈ) T1 तदा (for तया). D2 om. (hapl.) from निह up to महि (in 76ᶜ). Ś K1 B1.4 Dn1 D3.4.6.8 T2 निहत्य; B5 [अ]भिहत्य. K1.4 [आ]-शुरथ(K4 °नर)द्विपान्; K3 B (except B2) Dn1 D3.4.6.7 T2 [अ]श्वरथद्विं°. G1 M1.3 ततो (M1 °दा) रणे चापि निहंति वारणान्. — After 75, G2 reads 78.

76 For sequence in T1.3 G1.3 M, cf. v. l. 74. D2 om. up to महि (in 76ᶜ) (cf. v. l. 75). — ᵃ) T1 वाराशिना. Ś1 K V1 B1.3.4 Da1 D1.5.8 वाजिनराश्वकुंजरांस्; B2 D6 चापि (D6 °जि-) नराश्व°; T1.2 M2.3 चा(T1 वा)श्वन°; T3 G3 चास्य रथाश्व°; G1.2 M1.4 चाथ रथा(M1.4 वरा)श्व° (for वाजिरथाश्व°). — ᵇ) V1 B4 D6 रथस्थो (for रथाङ्गैर्). Ś1 K3 V1 B1.3–5 Dn1 D1.3.4.6.7 वहत्यरीन्; B2 चरत्य°; D8 वहंत्य° (for च हन्त्य°). — ᶜ) K3 V1 B5 Da1 Dn1 D1.3–7 T1 प्रगृह्य; B1 प्रसह्य; B2 प्रसत्य; T2 प्रमथ्य (for प्रमृद्य). K4 अहतान् (for अहितान्). T1 च सर्वान्; T3 G M1 तु (G2 च) हंति; M2–4 तु निघ्नन् (for निहन्ति). K3 B Da1 Dn1 D2–4.6–8 S (except T2) om. यः. — After 76ᶜ, G2 reads 75. — ᵈ) B (except B5) Dn1 D2–4.7 तु (for च). Da1 D1.5 गत- (for शत-). Ca cites शतमन्युः.

77 For sequence in T1.3 G1.3 M, cf. v. l. 74. — ᵃ) M1 महाबला. — ᵇ) S (except T2) हर्ता (for हन्ता). K3 V1 यथारिहा; B D अनीकिनीं; T1.3 G3 M यशांसि; T2 महाहवे; G1.2 शिरांसि (for यथार्हम्). — ᶜ) Ś2 K4 गर्हणा मे; B3 S °णाय. Co cites गर्हणां (as in text). K3 om. from मे up to यः (in 77ᵈ). — ᵈ) K1 निर्धं (sic); B1 येन त्वं; T2 तत्त्वं (for न त्वं). K1 B3 Dn1 D7 M1 रक्षसे यः (M1 वै); Da1 D1 वक्ष्यसे यः; D2 रक्ष्यते; D5 वरस्यसे यः; T1 रक्ष्यसे वै; T2 G1.2 M2–4 रक्ष्य(T2 G1 °क्ष)माणः; T3 G3 गर्हमाणः (for रक्ष्यसे यः). D2 सुमहद्भिः (for यः सुहृद्भिः).

78 For sequence in T1.3 G1.3 M, cf. v. l. 74. G2 reads 78 (78ᵃ twice) after 75. — ᵃ) Dn1 नागवरा; T2 चातिजवान् (for नागवरान्). T1 G1.2 (second time) महाबलान्द्विरदान्वात(G1.2 °न्भीम)वेगान्; T3 G2 (first time).3 M महारथा(G2 °बला)न्द्विरदान्शैलकल्पान्. — T1 om. 78ᵇ. — ᵇ) T2 संघान् (for -मुख्यान्). T2 प्रसह्य (for प्रमथ्य). T3 G सहेत कः (G1 °हेत यः; G2 पातयः) कुंजरान्युध्यमानः; M सहेत कः (M1 यस्माच्छीघ्रं; M3 सहेत यः) कूजतो (M4 °ते) युध्यमानः. — ᶜ) Ś2 एके; S (except T2) असौ (for एको). T2 वीरः (for भीमो). D2.6 धार्तराष्ट्र(D2 °ष्ट्रे)प्रमाथी. — ᵈ) B2 उदालब्धुम्; Da1 D1.5 उपालब्धे; M3 °लब्धः; Ca °लब्धुम् (as in text). Ś2 अरिंदहो. K4 [ऽ]र्हन्; K3 Dn1 D2 [ऽ]र्हसि.

79 For sequence in T1.3 G1.3 M, cf. v. l. 74. D3 om. (? hapl.) 79. — ᵃ) G2.3 -वंकांग- (for -वङ्गाङ्ग-). K4 -निषाध-. G2 -मागधा-. — ᵇ) D8 सदा गजान् (for सदामदान्). B1 दीन- (for नील-). B2 सदा महान्नीलबराहकोपरा(marg. °मा)न्; Da1 D1.5 सदामहानीलबलाहकोपमान्; T1.3 G M °हाशैल°; T2 मुदुर्मदान्भीमबलान्हरोपमान्. — ᶜ) V1 B3 Da1 D1.5 वै (for यः). B5 D4 शत्रुगजान्; D7 °जनान्. B1.4 Dn1 D3.4.7 T2 अनेकान् (for °कशः). — ᵈ) B2 [अ]सिवक्तुं; D8 प्रवक्तुं; T3 G2.3 M हि वक्तुं; G1 ह वक्तुं (for [अ]भिवक्तुं). V1 प्रभवेत्; Ca °वति (as in text). Co स माभिवक्तुं प्रभवति (as in text). B1.4.5 Dn1 D3.4.6.7 T2 स मामुपालब्धुमरिंदमोर्हति (= 78ᵈ).

80 ᵃ) K3 ययुक्तम्; K4 B1.4.5 D (except D8) T2

धनुर्विकर्षञ्शरपूर्णमुष्टिः ।
सृजत्यसौ शरवर्षाणि वीरो
महाहवे मेघ इवाम्बुधाराः ॥ ८०
बलं तु वाचि द्विजसत्तमानां
क्षात्रं बुधा बाहुबलं वदन्ति ।
त्वं वाग्बलो भारत निष्ठुरश्च
त्वमेव मां वेत्सि यथाविधोऽहम् ॥ ८१
यतामि नित्यं तव कर्तुमिष्टं
दारैः सुतैर्जीवितेनात्मना च ।
एवं च मां वाग्विशिखैर्निहंसि
त्वत्तः सुखं न वयं विद्म किंचित् ॥ ८२
अवामंस्था मां द्रौपदीतल्पसंस्थो
महारथान्प्रतिहन्मि त्वदर्थे ।
तेनातिशङ्की भारत निष्ठुरोऽसि

C. 8. 3503
B. 8. 70. 14
K. 8. 73. 29

स युक्तम्; V_1 प्रयुक्तम्; $T_{1.3}$ $G_{1.3}$ संयुक्तम्. — ^{b}) $B_{1.4.5}$ Dn_1 $D_{2-4.6-8}$ T_1 विधुन्वन्; $T_{2.3}$ G M विधून्वन् (for विकर्षन्). T_2 शरपूर्णमुच्चैः; T_3 $G_{1.3}$ °मुष्टिभिः. — ^{c}) K_1 वीर; D_4 धीरो (for वीरो). S (except T_2) सृजेच्च यो बाणसंघान्परेषु. — ^{d}) S (except T_2) महाबलो. K_3 इति (for इव). K_3 [अ]बुधारान्. — After 80, N T G M_1 ins. :

719* शतान्यष्टौ वारणानामपश्यं
विशातितैः कुम्भकराग्रहस्तैः ।

[(L. 1) B_4 वारणान्यम् (for °णानाम्). K_1 अपव्यं (sic); B_1 D_2 अवश्यं; $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ M_1 अदर्शयद्; T_2 च तेन; G_1 अशातयद्. — (L. 2) K_1 विशांतितः; V_1 B_2 Da_1 $D_{1.5.6}$ निपातितैः. $T_{1.3}$ G कुंभकटाग्रहस्तैः. Co cites कराग्राणि.]

Ś K V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1-5.7.8}$ cont.:

720* भीमेनाजौ निहतान्यद्य बाणैः
स मां क्रूरं वक्तुमर्हत्यरिघ्नः ।

[(L. 1) Ś $K_{1.2.4}$ D_2 निह(Ś$_2$ D_2 °हि)तानाम्; $D_{4.7.8}$ °तान् (for निहतानि). Ś $K_{1.2.4}$ च (for [अ]द्य). — (L. 2) K_4 मा (for मां). B_4 [अ]विष्णुः; B_5 [अ]रिघ्नुः (for [अ]रिघ्नः).]
while D_6 cont. after 719* :

721* महारथानामयुतं सुपूर्ण-
मथाश्वानामयुतानि षड्‌ ।
पदातिसंघान्बहुशो विसृद्य
वीरान्हत्वा शतशोऽथाप्रमादी ।
प्राणांस्त्यक्त्वा दुस्त्यजानाजिमध्ये [5]
संयुद्धे यो वैरिभिर्भीमसेनः ।

Finally, $T_{2.3}$ G M_1 cont. after 719* :

722* यो भीमसेनो निहतारिसंघः
स मामुपालब्धुमरिंदमोऽर्हति ।

[(L. 1) M_1 द्वे भीमसेनेन. T_2 निहतास्तीक्ष्णबाणैः; T_3 $G_{2.3}$ निहतानि संखे (G_3 °घे); M_1 हताद्य संखे. — (L. 2) = 78^{d}. T_2 स मां वक्तुं भीमसेनः समर्थः.]

$T_{2.3}$ G M_1 ins. a passage given in App. I (No. 21) after 722*; T_1 after 719*; M_{2-4} after 80.

81 $T_{1.3}$ G M repeat 81 after App. I (No. 22). T_2 repeats 81 after 723*. D_4 reads from 81^{a} up to वेत्सि (in 81^{d}) on marg. — ^{a}) $T_{1.3}$ G M (all second time) हि (for तु). Ś $K_{1.2.4}$ तु वाजिद्विपस(K_4 °श)त्तमानां; $T_{1.3}$ G_3 M_1 (all first time) न वानु(T_1 वा नि-; M_1 वै नि)ष्ठितं सत्त°; T_2 G_1 M_{2-4} (all first time) न वाङ्नि(G_1 °धि)ष्ठितं सत्त°; G_2 (first time) तवानुष्ठितं सत्त°. — ^{b}) D_8 क्षत्रं बुधा; $T_{1.3}$ G M (all second time) क्षा(T_2 G_2 क्ष)त्रं द्विजा; T G (all first time) यत्क्ष(T_1 ततः क्ष)त्रियाणां; M_1 (first time) ततो क्षयाणं (sic); M_{2-4} (all first time) क्षत्रियाणां (for क्षात्रं बुधा). Ś (Ś$_2$ *sup. lin.* as in text) $K_{1.2.4}$ धर्मबलं; D_1 **बलं; T_3 $G_{1.3}$ M_1 (all first time) बहु(T_3 G_3 °ह)लं; G_2 (first time) बहुलं वै (for बाहुबलं). — ^{c}) D_2 ते (for त्वं). K_1 om. from लो up to स भवान् (in 8. 50. 4^{a}). S (except T_1) (first time) चा(M_1 वा)बलो (for वाग्बलो). $B_{1.3.4}$ S (both times; but T_2 first time) निष्ठुरोसि. — ^{d}) T_2 (first time) मा; M_1 (second time) वा (for मां). B Dn_1 $D_{2-4.6.7}$ वेत्थ (for वेत्सि). $B_{1.3.4}$ Dn_1 $D_{2-4.6.7}$ T_1 (first time) यथाबलो (for °विधो). K_3 हरः (for ऽहम्). — After the first occurrence of 81, S ins. a passage given in App. I (No. 22).

82 K_1 om. 82 (cf. v. l. 81). G_2 om. 82^{abc}. — ^{a}) B_1 यते; Dn_1 $D_{2.4.7}$ यत्ते हि; D_3 यते हि; D_6 यतानि; S (G_2 om.) घटामि (for यतामि). Ś$_1$ K_2 बल***ष्टं; Ś$_2$ (*sup. lin.* as in text) बलविक्रमाभ्यां; K_4 बलकर्तुमिष्टं. — ^{b}) Dn_1 जीवतेन (for जीवि°). T_3 G_3 वा (for च). — ^{c}) K_4 $B_{1.4.5}$ Dn_1 $D_{2-4.7}$ यन्मां; D_5 च मा. Ś$_2$ वाग्विशखैर्निहमि (sic); V_1 $B_{1.5}$ Dn_1 $D_{2-4.6.7}$ °शिखैर्न हंसि (D_4 °ति); Da_1 $D_{1.5}$ °शेषैर्निहंसि (D_1 °से); S (G_2 om.) वाक्छलाकैर्हिनस्सि (T_2 °भिनस्सि). — ^{d}) V_1 हि न (for न). B_2 किंतु; Dn_1 वेद्म; D_4 विप्र (sic) (for विद्म). $G_{1.3}$ नाभिजानामि (for न वयं विद्म).

83 K_1 om. 83 (cf. v. l. 81). D_2 G_2 om. 83. T_2 reads 83 for the first time after App. I (No 22);

C. 8. 3505
B. 8. 70. 14
K. 8. 73. 29

त्वत्तः सुखं नाभिजानामि किंचित् ॥ ८३

प्रोक्तः स्वयं सत्यसंधेन मृत्यु-
स्तव प्रियार्थं नरदेव युद्धे ।
वीरः शिखण्डी द्रौपदोऽसौ महात्मा
मयाभिगुप्तेन हतश्च तेन ॥ ८४

न चाभिनन्दामि तवाधिराज्यं
यतस्त्वमक्षेष्वहिताय सक्तः ।
स्वयं कृत्वा पापमनार्यजुष्ट-
मेभिर्युद्धे तर्तुमिच्छस्यरींस्तु ॥ ८५

अक्षेषु दोषा बहवो विधर्माः
श्रुतास्त्वया सहदेवोऽब्रवीद्यान् ।
तान्नैषि संतर्तुमसाधुजुष्टा-

which is followed by 723*. — a) K2 V1 B2–4 अवमंस्था मां; K3 T2 (both times) मां मावमंस्था; K4 अवस्था मां; B1 D3.4.7.8 अ(D8 मा)वमंस्था; Dn1 D6 T1.3 G1.3 M मा (D6 किं) मावमंस्था (for अवामंस्था मां). B5 om. मां. B1 द्रौपदीं (for °दी-). — b) Ś2 महारथा. K2 प्रतिहर्दि (sic). K3 G1 त्वदर्थं. — c) Ś2 K3 V1 B1.3–5 Da1 Dn1 D1.2.5.6 M1 तेना(D6 मा मा)भिशंकी; B2 मामभिकांक्षी; D8 त्वं मातिशंकी; T G1.3 सर्वांति° (for तेना°). Dn1 भारति; T3 G3 भवसि (for भारत). T3 G3 प्रमत्तः (for निष्ठुरोऽसि). — d) T1 न हि जानामि; G1 नाभिजानीमि.

84 K1 om. 84 (cf. v. l. 81). — a) B3 damaged. M1 प्रासः (for प्रोक्तः). T2.3 G3 त्वयं. D2 भीष्मेन; Ca सत्यसंधेन (as in text). — c) B1 द्रुपदो. V1 B2 D2.6 शिखंडिना द्रुपदसुतेन (V1 द्रौपदेयेन; D2 द्रुपदपुत्रेण) संख्ये; T1 M शिखंडिनामा प्रमथेत पार्थौ (T1 °र्थी); T2 शिखंडिना तं प्रतिपद्य युद्धे; T3 G1.3 शिखंडिनाम्ना प्रथमे तवार्थे; G2 वीरः शिखंडिनाम्ना प्रमदेन पार्थ. — d) Dn1 lacuna for गुप्तेन हतश्च तेन. V1 B2 D2 स वीरः; B5 च येन; D8 तु तेन; S च भीष्मः (for च तेन). — T1.3 G M ins. after 84: T2 after the first occurrence of 83:

723* द्रोणो हतो यः सततोपकारी
धृष्टद्युम्नेन स्यन्दनाद्विप्रकृष्य ।
द्रौणिश्च क्रुद्धो सगणो महात्मा
तथापि ते वै वचनं नृशंसवत् ।

[(L. 3) T2 वारितो वै (for सगणो). — (L. 4) T3 G नृप (for वै). T3 G3 नृशंसयन्.]

— After the above, T2 repeats 81.

T1.3 G M cont.:

724* दुःखं प्रियं ते नरदेव कर्तुं
यस्य प्रियं ते न करोम्यहं वै ।
न मुच्यते वै दिवि चेह वा पुमा-
न्यस्ते मदन्योऽप्रियमारभेत ।

[(L. 1) T1.3 G1.3 वक्तुं (for कर्तुं). — (L. 3) T3 G3 M2–4 विद्यते (for मुच्यते). T3 G3 वै; G1 यः (for वा). — (L. 4) T1 M2–4 प्रियम् (for ऽप्रियम्).]

85 K1 om. 85 (cf. v. l. 81). — a) Da1 D1.5 चाभिसंधामि. B2 T1 M1.4 तथा(B2 °वा)पि; T3 G2.3 तथा हि (G2 °थाधि-) (for तवाधि-). T2 न वर्धयामस्तव चाधिराज्यं. — b) D3 त्वक्षेषु त्वं (for त्वमक्षेषु). Ś1 K2.4 B1 हिताय; D6 [अ]भिताय (for [अ]हि°). S (except T2) दृढं प्रसक्तः (for [अ]हिताय सक्तः). V1 B1.2 शक्तः; B3 D2 युक्तः. — D1 om. 85c–86d. — c) G1 हत्वा (for कृत्वा). B2 अनार्ययुक्तम्. — d) B (except B2) Dn1 D2–4.7 अस्माभिर्वा (D2.3.7 °वैं); D8 महायुद्धे (for एभिर्युद्धे). B2 मर्तुम् (for तर्तुम्). V1 Da1 D5 अर्हसि (for इच्छसि). V1 B Da1 Dn1 D2–4.6.7 त्वं (for तु). S अस्माभिराजौ व्यसनं तितीर्षसि (G2 °ति).

86 K1 D1 om. 86 (cf. v. l. 81, 85). — a) B3 partly damaged. M विविधा (for बहवो). B1 विवर्ज्याः; D2 T3 G2.3 M विधर्म्याः Ca.c °र्माः (as in text). — b) B2 श्रुतस्; G1 श्रितास्; G2 M3 श्रुत्वा. K3 वचः; B2 स्वान् (for यान्). — c) K4 तान्नैष; B4 तन्नपि; Da1 तां नैषि; D5 तांन्नेषि (sic); D6 तान्नैच्छ. Ca. c cite नैषि (as in text). B1 तान्वैशसं बद्धम्; T2.3 G तान्ने(T2 G2 °न्नै)च्छसि त्यक्तुम्; M तान्नैषिपस्त्यक्तुम् (for °षि संतर्तुम्). Ś1 K2 संतांतुम् (sic); Ś2 संतस्त्वम्; K3 B3 Dn1 D2–4.6.7 त्वं त्यक्तम्; V1 B2.4.5 Da1 D5.8 संत्यक्तम्; T1 त्यक्तम् (for संतर्तुम्). B1 T2 अकर्मजुष्टान् (T2 °ष्टां); Da1 D5 असाधुजुष्टा; T1.3 G2.3 M अनार्यजुष्टान् (for असाधु°) — d) Ś2 D8 येनास्स; K2 ये नः स; K3 B3.5 Dn1 D2–4.7 तेन स्म; B2 वै न स्म; Da1 D5 यैनैः स्म; S यैरा(M1.3 °र)स्म (for येन स्म). B1 D2 S निरये त्वयास्ताः; Dn1 °यं सपत्नाः. — After 86, N (K1 om.) T2 ins.:

725* सुखं त्वत्तो नाभिजानीम किंचि-
द्यतस्त्वमक्षैर्देवितुं संप्रवृत्तः ।
स्वयं कृत्वा परुषं पाण्डव त्वं
भूयस्तीक्ष्णाः श्रावयस्यद्य वाचः ।
शेतेऽस्माभिर्निहता शत्रुसेना

[5]

न्येन स्म सर्वे निरयं प्रपन्नाः ॥ ८६
त्वं देविता त्वत्कृते राज्यनाश-
स्त्वत्संभवं व्यसनं नो नरेन्द्र ।
मास्मान्क्रूरैर्वाक्प्रतोदैस्तुद त्वं

भूयो राजन्कोपयन्नल्पभाग्यान् ॥ ८७
एता वाचः परुषाः सव्यसाची
स्थिरप्रज्ञं श्रावयित्वा ततक्ष ।
तदानुतेपे सुरराजपुत्रो

C. 8. 3513
B. 8. 70. 23
K. 8. 73. 36

छिन्नैर्गात्रैर्भूमितले नदन्ती ।
त्वया हि तत्कर्म कृतं नृशंसं
यस्माद्दोषः कौरवाणां वधश्च ।
हता उदीच्या निहताः प्रतीच्या
नष्टाः प्राच्या दाक्षिणात्या विशस्ताः । [10]
कृतं कर्माप्रतिरूपं महद्भि-
स्तेषां योधैरस्मदीयैश्च युद्धे ।

[D1 om. from line 1 up to कृत्वा in line 3. — (L. 1) B3 partly damaged. Ś K2-4 V1 Da1 D5.6.8 T2 वयं; B2 स्वयं (for त्वत्तो). Ś1 B4 Dn1 D2 T2 नाभिजानामि; K3 नावसेवाम. — (L. 2) B5 मतस्; Da1 यस् (for यतस्). Dn1 D4.7 संप्रमत्तः. — (L. 3) B1.4 Dn1 D2-4.7 T2 व्यसनं; D1 पारुपं (for प°). K4 पांडवेय त्वं; T2 °वांस्तान्. — (L. 4) Ś2 भूयस्तीव्राः; B2 ऊपस्तीव्राः; Da1 D5 भूयस्तीक्ष्णः; Dn1 D3.4.7 अस्मांस्तीव्राः (Dn1 °व्रां); T2 तीक्ष्णां वाचं (for भूयस्तीक्ष्णाः). Ś1 [अ]प्यवाचः; K2 [अ]प्रवाचः; B2 [आ]च वाचः; T2 [अ]च राजन् (for [अ]थ वाचः). Dn1 वाचैः. — (L. 5) T2 येन (for शेते). D3 निहिता; T2 निहतः. T2 शत्रुसेनाः. — (L. 6) B5 छन्नैर्. D5 गात्रे. Ś K2.4 भूमितलेंद्रवीर (K4 °रः); T2 भूमितले-ष्वापतंति (for °ले नदन्ती). K3 नरेंद्राः; V1 B4 Da1 D1.5 स्तनंती; B2 तरस्वी; B3.5 D6.8 स्वनंती (for नदन्ती). — (L. 7) Dn1 [अ]हितकर्म; T2 हि यत्कर्म. Da1 D1.5 नृशंस. — (L. 8) D6 द्रोणः (for दोषः). T2 भीमः कृत्वा पापकं किंचिदेव. — T2 om. lines 9-12. With lines 9-10, cf. 96^{ab}. — (L. 9) Ś2 निहिताः. — (L. 10) Ś1 K2 प्राणा नष्टा; Ś2 प्राच्या नष्टा (by transp.); V1 B2 Da1 D1.5 प्राच्याः प्रनष्टा; B1.4 D3.4.7 तथा क्रूरा; B3 प्राच्या निरस्ता. Ś2 दक्षिणात्या. Ś K2.4 D6.8 विनष्टाः (for विशस्ताः). — (L. 11) K3 सत्यरूपं; B [अ]प्रतिम; B4 D3 प्रतिरूपं (for [अ]प्रति°). Ś K2-4 V1 B2 Da1 D1.5.6.8 महात्मभिस्. — (L. 12) D1 योधे; D6 तैरपि (for योधैर्). V1 योधैः (for युद्धे).]

87 K1 om. 87 (cf. v. l. 81). — a) K3 Dn1 G1 देवता; T1 देवित्वा (for देविता). K3 राष्ट्रनाशस्; V1 D6 राज्यनाशं. — b) K4 V1 त्वसंभवं; D4 त्वत्संभवो. Ś2 K3 V1 B Da1 Dn1 D1.2.4-7 नो व्यसनं (Dn1° नो) (by transp.); K4 नो व्यसनमिदं; D3 लोकव्यसनं. K2.4 नरेंद्रः; K3 °द्रात्. — c) B1 Da1 D1.5 नास्मान् (D1.5 °त्); Dn1 D6.8 सो(Dn1 सा)स्मान्; M1 मा स्मा. T2 वाक्यतोदैस् (for वाक्प्रतो°). K3 V1 B1.2.5 D (except D4.7) G1.2 M2-4 तुदंस्त्वं; T2 तुदस्व. — d) G1 partly damaged. K3 V1 B2.3.5 D1.5.6.8 T G2.3 M कोपयसि (T2 °स्व); B1.4 Dn1 D2.3.7 कोपयेन्; Da1 D4 कोपय (D4 °ये) (for °यन्). Ś1 K2 D2 अल्पभाग्याद्; Ś2 °भाग्यं; K2.3 D7 स्वल्पभाग्यान्; K4 स्वर्गं°; B1.3-5 Da1 Dn1 D3.4.8 त्व(B3.5 D3 अ-; D4 स्व)ल्पभाग्यः; B2 अन्यभाग्यान्; D6 अल्पभाग्य; S (G1 damaged) अल्पबुध्या (T2 °द्धिः).

88 K1 om. 88 (cf. v. l. 81). Before 88, K4 V1 B Da1 Dn1 D3.4.6.7 T G ins. संजय उवाच. — a) Dn1 D1 T1 पुरुषाः; D6 पांडवः; T3 पौरुषाः — b) Ś2 K3 स्थिरप्राज्ञं; B (except B2) Dn1 D2-4.6.8 M2-4 स्थिर-(Dn1 °रः)प्रज्ञः; Da1 D1.5 °प्रज्ञे; T1.3 G M1 °प्रतिज्ञः; T2 स्थितः प्राज्ञः (for स्थिरप्रज्ञं). Ś2 श्रावयत्वा. K3 V1 B1-3.5 Da1 Dn1 D2.4.5.7 तु रूक्षाः; B4 D6.8 [अ]तिरूक्षाः; D1.3 तु रूक्षां (D1 °क्षोः); S नरेंद्रं (for ततक्ष). — After 88^{ab}, K4 V1 B D (except D2.3) ins.:

726* बभूवासौ विमना धर्मभीरुः
कृत्वा प्राज्ञः पातकं किंचिदेवम् ।

[(L. 1) V1 B (except B3) Da1 D1.5 बभौ (V1 ततो) हतौजा (for बभूवासौ). — (L. 2) B (except B4) Da1 Dn1 D1.5.6 किंचिदेव.]

— c) B3 damaged. Da1 D1.5 T1.2 ततो (for तदा). B2 Da1 D1.5 T1 [अ]नुतप्यत् (B2 °त; T1 °न्); B4 °तापे; B5 स राजन्; T2 [अ]न्वतप्यत् (for [अ]नुतेपे). T1 भृशमार्तरूपो; T2 स च राजपुत्रो (for सुररा°). — d) B1 Dn1 D3.4.7 चासिमथ (for चाप्यसिम्). V1 B3 चापि कृशानुरूपं; B2.5 चापि विषण्ण(B2 °नु)रूपः; Da1 D1.5 चाप्य(D1 °प)कृतानुरूपं; T1 चापि स राजपुत्रं; T2 चापि भृषार्तरूपः (for चाप्यसिमुद्बबर्ह). B1 उद्बवाह. — T3 G M subst. for 88^{cd}: T1.2 ins. after 88^{ab}:

727* विनिश्वसञ्ज्येष्ठमनिष्टमुक्त्वा
ततस्तु कोशादसिमुद्बबर्ह ।

[(L. 1) T2 विनिश्वस्य. G2 अनीतिम् (for अनिष्टम्). — (L. 2) T1 M [अ]नुतेपे त्वसिम्; G2 विशोकादसिम् (for तु कोशा°).]

T1.2 cont.: V1 B2.3.5 Da1 D1.5 ins. after 88:

728* समुद्यधारासिमुदारकर्मा
निहन्तुमात्मानममित्रसाहम् ।

C. 8. 3514
B. 8. 70. 23
K. 8. 73. 26

विनिःश्वसंश्चाप्यसिमुद्बबर्ह ॥ ८८

तमाह कृष्णः किमिदं पुनर्भवा-
न्विकोशमाकाशनिभं करोत्यसिम् ।
प्रब्रूहि सत्यं पुनरुत्तरं विधे-
र्वचः प्रवक्ष्याम्यहमर्थसिद्धये ॥ ८९

इत्येव पृष्टः पुरुषोत्तमेन
सुदुःखितः केशवमाह वाक्यम् ।
अहं हनिष्ये स्वशरीरमेव
प्रसह्य येनाहितमाचरं वै ॥ ९०

निशम्य तत्पार्थवचोऽब्रवीदिदं
धनंजयं धर्मभृतां वरिष्ठः ।
प्रब्रूहि पार्थ स्वगुणानिहात्मन-

[(L. 1) $T_{1.2}$ समु(T_{2} तमु)द्बबर्ह (for °द्धार). V_{1} $D_{1.5}$ [अ]सिमुदारकर्मं; B_{2} °दग्रकर्मा; $T_{1.2}$ °वरं महात्मा. — (L. 2) $B_{2.5}$ अमित्रहंता; B_{3} °साहः; $T_{1.2}$ °घाती.]

89 K_{1} om. 89 (cf. v. l. 81). — ^{a}) G_{1} om. कृष्णः. — ^{b}) K_{4} विशोकम्; $B_{2.5}$ Dn_{1} $D_{1.4.5}$ विकोषम्; Da_{1} निकोषम्; D_{8} विकोषशम् (for विकोशम्). D_{6} आकोशमिदं. K_{2} (marg.) करोष्यसिं; K_{2} करोभ्यसिं (sic) (for °त्यसिम्). — ^{c}) K_{3} V_{1} B D ब्रवीहि. $B_{1.4}$ $D_{1-4.7}$ मां त्वं; G_{2} नित्यं (for सत्यं). $Ś_{2}$ पुनरुत्तमं. $Ś_{1}$ K_{2} lacuna; $Ś_{2}$ K_{1} D_{6} मे; Da_{1} Dn_{1} D_{1-7} वचस्; T_{1} वै; G_{2} सखे (for विधेर्). — ^{d}) Da_{1} Dn_{1} $D_{1-5.7}$ तथा; T_{1} सोहं (for वचः). S तवार्थसिद्धये.

90 K_{1} om. 90 (cf. v. l. 81). — ^{a}) B_{3} partly damaged. K_{3} इति च; V_{1} B_{2} Da_{1} $D_{1.5.8}$ $T_{2.3}$ $G_{1.3}$ M_{1} इतीव; G_{2} इति स्म; $M_{2.4}$ इतीह (for इत्येव). $B_{1.4.5}$ Dn_{1} $D_{2-4.6.7}$ T_{1} इत्येवमुक्तः (for °व पृष्टः). — ^{b}) G_{1} damaged. $Ś_{2}$ K_{2} Dn_{1} स दुःखितः; D_{8} सुदुःखितं. $B_{1.4.5}$ Dn_{1} $D_{2.4.6.7}$ अर्जुनोब्रवीत्; D_{2} $TG_{2.3}$ M आह पार्थः. — ^{c}) D_{6} S एतत् (for एव). — ^{d}) K_{4} प्रहृष्ट (for प्रसह्य). Ś $K_{2.4}$ D_{2} आचरन्वै; K_{3} उच्चरं वै; Dn_{1} आचर वै; T_{1} G_{2} M °रं च; T_{2} अद्य मे कृतं; T_{3} G_{3} उक्तवान्गुरुं (for आचरं वै).

91 K_{1} om. 91 (cf. v. l. 81). — ^{a}) B_{1} damaged. T_{3} हरिर् (for इदं). — ^{b}) S (except T_{2}) जनार्दनो (for धनंजयं). T_{2} G_{2} $M_{2.4}$ त्वरिष्ठं. — After 91^{ab}, K_{4} V_{1} B D (except $D_{2.3}$) $T_{1.2}$ ins.:

729* राजानमेनं त्वमितीदमुक्त्वा
किं कश्मलं प्राविशः पार्थ घोरम् ।
त्वं चात्मानं हन्तुमिच्छस्यरिघ्न
नेदं सद्भिः सेवितं वै किरीटिन् ।
धर्मात्मानं भ्रातरं ज्येष्ठमद्य [5]
खड्गेन चैनं यदि हन्या नृवीर ।
धर्माद्भीतस्तत्कथं नाम ते स्या-
त्किं चोत्तरं वाकरिष्यस्त्वमेव ।
सूक्ष्मो धर्मो दुर्विदश्चापि पार्थ
विशेषतोऽज्ञैः प्रोच्यमानं निबोध । [10]
हत्वात्मानमात्मना प्राप्नुयास्त्वं
वधाद्भ्रातुर्नरकं चातिघोरम् ।

[Before line 1, T_{2} ins. श्रीभगवान्. K_{4} om. lines 1–4. — (L. 1) V_{1} T_{2} एतत्; B_{4} Da_{1} $D_{1.3.5.6}$ एतं; D_{4} एवं (for एनं). V_{1} इतीवम्; B_{2-5} D_{7} अतीदम् (for इतीदम्). $T_{1.2}$ इति प्रयुक्ते (T_{2} °युंक्षे) (for इतीदमुक्त्वा). Dn_{1} उक्त — (L. 2) $T_{1.2}$ तत् (for किं). V_{1} B_{5} D_{6} कल्म(V_{1} °श्मा)षं. T_{1} प्राविशत्. Dn_{1} घोर. — (L. 3) B_{3} किं (for त्वं). Dn_{1} वा (for च). T_{1} इच्छन्. V_{1} [अ]रिघ्नो; $D_{6.7}$ [अ]नि(D_{7} °रि)घ्नन्; T_{2} [अ]रिघ्नं. — (L. 4) V_{1} $B_{2.3}$ Da_{1} $D_{1.5}$ सद्भिः प्रायो गर्हितं यत्किरीटिन्; B_{5} सद्भिः प्रयोगर्हि गर्हितं वै कि° (sic); T_{1} बहुष्वपायेषु ततः कि°; T_{2} बहु पापायैव ततः कि°. — (L. 5) Dn_{1} om. from भ्रातरं up to the end of line 10. T_{2} तत्त्वम्; T_{3} स त्वम् (for ज्येष्ठम्). — (L. 6) T_{1} [अ]सुं; T_{1} [अ]हं (for चैनं). V_{1} D_{6} यदि हन्यान्; $T_{1.2}$ परिहन्यां (T_{1} °न्या). K_{4} D_{4} नृवीरो; V_{1} हि वीर. — (L. 7) D_{7} भ्रातुस् (for भीतस्). Da_{1} $D_{1.5}$ कथंचन (for कथं नाम). Da_{1} om. ते. D_{8} [अ]स्मात्. T_{1} धर्माद्भीरुस्तत्कथमद्य मन्यसे; T_{2} °रु॰ कथमेनं हन्यात्; Cv °द्भीतस्त्वं कथं नाम तस्मात्. — (L. 8) $B_{2.3}$ च (for वा). K_{4} करिष्यंस्. B (except B_{4}) एवं (for एव). $T_{1.2}$ किं चोत्तरं नाम करिष्यसि त्वं. — (L. 10) B_{2} निरोध; D_{1} सुबोध (for नि°). D_{6} विद्वद्भेयः प्रोच्यते चापि दिव्यं; $T_{1.2}$ विशेषतः प्रोच्यमाने नृलोके. — (L. 11) D_{4} [आ]त्मनात्मानं (by transp.); $T_{1.2}$ [आ]त्मानं किं (T_{2} स) ततः. $T_{1.2}$ वै (for त्वं). — (L. 12) T_{2} यथा भ्रातुर्. V_{1} Da_{1} $D_{1.5.6}$ चापि घोरं; B_{1} Dn_{1} वा(B_{1} या)तिघोरं; B_{2} चापि रौरवं; $T_{1.2}$ घोररूपं.]

— Before 91^{cd}, T_{3} $G_{1.3}$ ins. श्रीकृष्णः. M_{3} om. (hapl.) 91^{c}–92^{c}. T_{1} reads 91^{c} twice. — ^{c}) V_{1} $B_{1.3.5}$ Dn_{1} $D_{2-4.6-8}$ ब्रवीहि. $B_{1.3.4}$ Dn_{1} $D_{2-4.7}$ वाचाद्य (B_{3} °त्म-) गुणान्; D_{6} वाचा स्वगुणानि (for पार्थ स्वगुणान्). D_{6} सात्मजस्; $M_{2.4}$ इहात्मना. $Ś_{1}$ K_{2} प्रब्रूहि पार्थ *प्राणानिहात्मनस्; $Ś_{2}$ K_{4} प्रब्रूहि पार्थ रक्षस्व प्रा(K_{4} गु)णा°; K_{3} तं ब्रूहि पार्थ स्वगुणानिहत्तस्तात् (sic); B_{2} Da_{1} $D_{1.5}$ T_{1} (also

स्तथा स्वहार्दं भवतीह सद्यः ॥ ९१

तथास्तु कृष्णेत्यभिनन्द्य वाक्यं
धनंजयः प्राह धनुर्विनाम्य ।
युधिष्ठिरं धर्मभृतां वरिष्ठं
शृणुष्व राजन्निति शक्रसूनुः ॥ ९२

न मादृशोऽन्यो नरदेव विद्यते
धनुर्धरो देवमृते पिनाकिनम् ।
अहं हि तेनानुमतो महात्मना
क्षणेन हन्यां सचराचरं जगत् ॥ ९३

मया हि राजन्सदिगीश्वरा दिशो
विजित्य सर्वा भवतः कृता वशे ।
स राजसूयश्च समाप्तदक्षिणः
सभा च दिव्या भवतो ममौजसा ॥ ९४

पाणौ पृषत्का लिखिता ममेमे
धनुश्च संख्ये विततं सबाणम् ।
पादौ च मे सशरौ सहध्वजौ
न मादृशं युद्धगतं जयन्ति ॥ ९५

हता उदीच्या निहताः प्रतीच्याः
प्राच्या निरस्ता दाक्षिणात्या विशस्ताः ।
संशप्तकानां किंचिदेवावशिष्टं
सर्वस्य सैन्यस्य हतं मयार्धम् ॥ ९६

शेते मया निहता भारती च
चमू राजन्देवचमूप्रकाशा ।
ये नास्त्रज्ञास्तानहं हन्मि शस्त्रै-

C. 8. 3526
B. 8. 70. 35
K. 8. 73. 45

as in text). 2 तस्माद्ब्रवीद्धात्मगुणानरिघ्न. — d) B1 Da1 D1.5 S (M3 om.) ततो (for तथा). K3 हंसामासो (sic) (for तथा स्वहार्दं). Ś1 K2 हार्दं; Ś2 महात्मा; V1 B D S (M3 om.) हृ(G2 म)तात्मा (for स्वहार्दं). B Dn1 D3.4.6.7 भवितासि; Da1 D1.5 T1.3 G M1.2.4 भवती(T3 G2.3 °सी)ति (for °तीह). Ś2 सद्याः; B D (except D2.3) T2 पार्थं(Dn1 °र्थः); T1.3 G M1.2.4 निश्चयः (for सद्यः).

92 K1 om. 92 (cf. v. l. 81). M3 om. 92abc (cf. v. l. 91). G3 om. 92. — a) K3 तथापि; V1 B2 तथा तु (for तथास्तु). V1 कृत्य (sic) (for कृष्ण). K4 [अ]-भिवंद्य. B (except B2) Dn1 D3.4.6.7 तद्वचो (for वाक्यं). T1 M1.2.4 तथा तु (T1 ददातु; M1 ततोपि) कृष्णस्य निशम्य तद्वचः; T2 ततः स कृष्णस्य निशम्य वाक्यं; T3 G1.3 तथा तु कृष्णस्य वचो निशम्य. — b) T1.3 G1.3 M1.2.4 ततोर्जुनः (for धनंजयः). K4 वितास्य; D2 विनाद्य; T G1.3 M1.2.4 प्रगृह्य (for विनाम्य). — d) T3 G3 M दुर्वचः स्वयं (for शक्रसूनुः).

93 K1 om. 93 (cf. v. l. 81). Before 93, T3 G1.3 ins. अर्जुनः. — b) Ś K2 D6 धनुर्धरं. D2 पिनाकिना; M4 °किनः. — c) K3 ते तेनुमितो (for तेनानुमतो). K3 B1.2.5 Da1 Dn1 D1.2.4.5 महात्मा; V1 °त्मन्.

94 K1 om. 94 (cf. v. l. 81). — a) D3 यथा हि; G3 मया च. D6 मया हि राजन्प्रदिशो दिशश्च. — b) Ś2 भवता. B2 रणे (for वशे). — d) D2 ममौजसः; D6 G2 महौजसा.

95 K1 om. 95 (cf. v. l. 81). — a) T G2.3 M पाणी; G1 प्राणी; Ca पाणौ (as in text). Ś2 K2 T3 G3 पृषट्का; V1 °त्कानि. B2.5 Da1 Dn1 D2-4.6.7 निशिता; T1.3 GM लिखितौ; T2 दि**; Ca लिखिता (as in text). V1 B1.3 मम दक्षिणेस्मिन् (B1 °णेन) (for लिखिता ममेमे). B2.4.5 D3.4.6.7 ममैव; Dn1 ममेवं; D2 ममैष मे; T1.2 M3 ममेतौ; T3 G1.3 [इ]मौ पुनः; G2 ममेषुधी; M1.2.4 ममेमौ (for ममेमे). — b) K3 V1 B1.2.4.5 Dn1 D3.4.7 G2 सज्यं; Da1 D1.2.5.8 T1.3 G1.3 M सव्ये (for संख्ये). T3 G3 विनतं (for विततं). B3 धनुश्च *व्ये स्थितमाततज्यं; T2 धनुःशराभ्यामनुलक्षिताविमौ. — c) K3 D1 सरथौ रथ(D1 सम)ध्वजौ; V1 B Da1 Dn1 D2-5.7.8 सरथौ सध्वजौ; D3 सुदृढौ स्यंदनस्थौ; S लक्ष(M2.4 दक्षि)गतः प्रशस्तौ (for सशरौ सहध्वजौ). — d) D6 युद्धगता. K4 चयेति (sic); B5 जयंते.

96 K1 om. 96 (cf. v. l. 81). — a) M4 गता (for हता). Ś2 K4 प्रहृताः; D2 निहिताः; T1 च हताः (for निहताः). — b) D5 T1 om. प्राच्या. T1 हता मया; T2 नष्टा; T3 G M1.3 हता; M2.4 गता (for निरस्ता). G1 दक्षिणात्या. Ś2 K4 D8 प्रनष्टाः; S निरस्ताः; Cc विषस्ताः; Ca विशस्ताः (as in text). — c) Some MSS. संसप्तकानां. K4 D2 [अ]विशिष्टं; B (except B3) Dn1 D3.4.7 [अ]स्ति शिष्टं (for [अ]वशिष्टं). — d) Dn1 सर्वसैन्यस्य; T3 G M1.2.4 सर्वस्य लोकस्य.

97 K1 om. 97 (cf. v. l. 81). — a) Ś2 निहिता. K4 B1.2.4 Dn1 D3.4.6. भारतीयं; B3.5 °तीया; S शत्रुसेना. — b) B1 प्राच्या राजन्; D6 हता चमूर् (for चमू राजन्). K4 Dn1 -प्रकाशाः (Dn1 °सा). S छि(T2 भि)न्नैर्गात्रैर्भूमितले स्तनंति (T2 लुठंति, also स्खलंति; M2 स्तनंती).

C. 8. 3526
B. 8. 70. 35
K. 8. 73. 45

स्तस्माल्लोकं नेह करोमि भस्मसात् ॥ ९७ | इत्येवमुक्त्वा पुनराह पार्थो

Tabular statement showing sequence of st. 97^{c}–100^{d} in $K_{3.4}$ V_1 B D (except D_8) and that of st. 97^{c}–101^{b} in S.

N. B. The repetitions are marked by "(r)".

K_3	K_4 Dn_1 D_7	V_1	B_{1-4} Da_1 $D_{1.3-5}$	B_5	D_2	D_6
97^{cd}	97^{cd}	97^{cd}	97^{cd}	97^{cd}	97^{cd}	97^{cd}
	730*	730*	730*	730*		730*
98^{ab}	98^{ab}				98^{ab}	
98^{cd}	98^{cd}	98^{cd}	98^{cd}	98^{cd}	98^{cd}	98^{cd}
	732*		732*	732*		732*
	संजय उवाच	संजय उवाच	संजय उवाच	संजय उवाच		
	98^{ab} (r)	98^{ab}	98^{ab}	98^{ab}		98^{ab}
	731*	731*	731*	731*		731*
98^{ef}	98^{ef}	98^{ef}	98^{ef}	98^{ef}	98^{ef}	98^{ef}
				100^{ab}		
				99^{cd}		
100^{cd}					100^{cd}	
	99^{ab}	99^{ab}	99^{ab}	99^{ab}	99^{ab}	99^{ab}
						100^{ab}
100^{ef}	100^{ef}	100^{ef}	100^{ef}	100^{ef}	100^{ef}	
99^{cd}	99^{cd}	99^{cd}	99^{cd}		99^{cd}	99^{cd}
						100^{ef}
100^{ab}	100^{ab}	100^{ab}	100^{ab}		100^{ab}	
100^{cd} (r)	100^{cd}	100^{cd}	100^{cd}	100^{cd}		100^{cd}

T_1 G_1 M	T_2	T_3 G_3	G_2	T_1 G_1 M	T_2	T_3 G_3	G_2
97^{cd}	97^{cd}	97^{cd}	97^{cd}	100^{cd}	100^{cd}	100^{cd}	100^{cd}
	संजय उवाच			99^{ab}	99^{ab}	99^{ab}	99^{ab}
98^{ab}	98^{ab}	98^{ab}	98^{ab}			99^{cd}	
		731*			100^{ab}	100^{ab}	
99^{cd}			99^{cd}				
100^{ab}			100^{ab}		99^{cd}		
100^{ef}			100^{ef}		100^{ef}	100^{ef}	
98^{cd}			98^{cd}		98^{cd}	98^{cd}	
Colophon			Colophon		730*	Colophon	
			संजय उवाच		98^{a} (r)		
			101^{ab}		100^{d} (r)		
98^{ef}	98^{ef}	98^{ef}	98^{ef}	101^{ab}	101^{ab}	101^{ab}	

— ^{c}) B Dn_1 $D_{2-4.6.7}$ T_2 च (for न). K_3 तानमिति (sic) हन्मि; V_1 B_3 तान्न निहन्मि; B_2 Da_1 $D_{1.5.8}$ T_2 वान्निहन्मि (for तानहं हन्मि). K_3 V_1 $BD_{2.3.6-8}$ T_2 चास्त्रैस्; Da_1 Dn_1 D_1 वास्त्रैस् (for शस्त्रैस्). Ś $K_{2.4}$ नानास्त्रांस्तां(Ś$_2$ °शस्त्रंस्तां-; K_4 °शस्त्रांस्त्रां)श्च निहन्मि शस्त्रैस्; $T_{1.3}$ G_3 M अनस्त्रज्ञान्नै(M_1 °ज्ञा नै-; M_3 °नस्त्रान्नै)व निहन्मि चास्त्रैस्; G_1 अनस्त्रा *** हन्मि चास्त्रैस्; G_2 अनस्त्रज्ञा नैव हि हानि चास्त्रैस् (sic). — ^{d}) V_1 B_{3-5} Da_1 Dn_1 $D_{1.3.5}$ लोकान्स्ते(D_5 °श्चि)ह; $B_{1.2}$ $D_{2.4.7}$ लोकानेष (D_2 °ह); D_8 (marg. *sec. m.* as in text) लोकमहं; $T_{1.3}$ GM अभस्मैव (for लोकं नेह). K_4 भस्मात्; Dn_1 $D_{3.4}$ T_2 भस्म; $T_{1.3}$ G M लोकान् (for भस्मसात्). — K_4 V_1 B D (except $D_{2.8}$) ins. after 97: T_2 after 98^{cd}:

730* जैत्रं रथं भीममास्थाय कृष्ण
प्रयाव शीघ्रं सूतपुत्रं निहन्तुम्।
राजा भवत्वद्य सुनिर्वृतोऽयं
कर्णं रणे नाशयितास्मि बाणैः।

[(L. 1) D_5 जैत्रं. B_5 राजन् (for कृष्ण). — (L. 2) K_4 प्रयाहि; V_1 प्रयात्; B_1 प्रायाय; Dn_1 D_3 प्रयावः; D_4 यावः. B_5 ** प्रयातः (for प्रयाव शीघ्रं). — (L. 3) K_4 राज्य. B (except B_3) D_7 भवत्यद्य. V_1 तु निर्वृतोयं; $B_{1.3.4}$ निवृत्त-(B_3 °रस्त)कोपः; Dn_1 T_2 सुनि(T_2 °स्वा)वृतोयं; D_6 °वृते*. — (L. 4) Da_1 $D_{1.5}$ कर्णौ. B_1 वशे (for रणे).]

98 For sequence in $K_{3.4}$ V_1 B D (except D_8) and S, cf. the above statement. K_1

युधिष्ठिरं धर्मभृतां वरिष्ठम् ।
अप्यपुत्रा तेन राधा भवित्री
कुन्ती मया वा तदृतं विद्धि राजन् ।
प्रसीद राजन्क्षम यन्मयोक्तं
काले भवान्वेत्स्यति तन्नमस्ते ॥ ९८
प्रसाद्य राजानममित्रसाहं
स्थितोऽब्रवीचैनमभिप्रपन्नः ।
याम्येष भीमं समरात्प्रमोक्तुं
सर्वात्मना सूतपुत्रं च हन्तुम् ॥ ९९
तव प्रियार्थं मम जीवितं हि
ब्रवीमि सत्यं तदवेहि राजन् ।
इति प्रायादुपसंगृह्य पादौ

C. 8. 3533
B. 8. 70. 42
K. 8. 73. 50

---

om. 98 (cf. v. l. 81). K4 Dn1 D7 read before the repetition of 98^{ab}; V1 B Da1 D1.3–5 T2 before 98, संजय उवाच. — ^{a}) K4 (first time) इत्येह मुक्त्वा. Dn1 (second time) उक्ता (for उक्त्वा). K4 (second time) V1 B (except B5) Da1 Dn1 (second time) D1.3–5.7 (second time) S (T2 second time) पुनरेव. D8 इत्येवमुक्त्वा सव्यसाची तु रोषाद्; T2 (first time) °क्त्वा गंतुमिच्छन्नरणाय. — K4 Dn1 D7 ins. after the repetition of 98^{ab}: V1 B Da1 D1.3–6 T3 G3 after 98^{ab}:

731* विमुक्तशस्त्रास्त्रधनुर्विसृज्य
कोशे च खड्गं विनिधाय तूर्णम् ।
स व्रीडया नम्रशिराः किरीटी
युधिष्ठिरं प्राञ्जलिरभ्युवाच ।

[T3 G3 om. lines 1 and 2. — (L. 1) B1 विमुक्तशस्त्राणि; B2.3 °शस्त्रस्तु (B2 °श्च); Dn1 D4 °च्य शस्त्राणि; D6 °क्तशस्त्राश्च (for °स्त्रास्त्र-). K4 D3.7 विस(D7 °प)ह्य; B1 विगृह्य; B5 विगाह्य (for विसृज्य). — (L. 2) B2.3.5 Da1 Dn1 D3–5.7 कोषे. D6 om. च. — (L. 3) B4 सुव्रीडया. D1 नम्रशिराः. Da1 D5 सव्रीडमानम्रशिराः किरीटी. — (L. 4) K4 अभ्यवाच; B1 D3.6 T2 इत्यु°.]

— ^{a}) K3 V1 B2–5 Da1 Dn1 D1–3 अद्यापुत्रा; K4 अद्यापि पुत्रा; B1 आद्यापुत्रा (for अप्यपुत्रा). V1 B D (except D2.3) सूतमाता (for तेन राधा). T G M2–4 अद्यापुत्रा (T1 जननि ह्यपुत्रा; G2 अद्य ह्य°; M3–4 अद्य त्व°) तेन हतेन राधा; M1 अद्यापुत्रा तेन राधा हतेस्मिन्. — ^{d}) G1 om. वा. Ś तस्मृतं; S तदिदं (for तदृतं). K3 कुंती मया चाद्य कृते विद्धि राजन्; K4 कुंती मया तादृशं बुद्धि रा°; V1 B5 कुंती वाथो त्वत्कृते विद्धि रा°: B1 Da1 D1.5 कुंती वाथो मया (B1 °म) वा तेन चापि; B3–4 Dn1 D2.4.7 कुंती वाथो मया वा (Dn1 वा मया) तेन वापि; D2.3 कुंती मया (D2 °यो [sic]) त्वत्कृते विद्धि राजन्; D6 कुंती मया त्वत्कृते चापि रा°. — After 98^{cd}, K4 B D (except D2.3) ins.:

732* सत्यं वदाम्यद्य न कर्णमाजौ
शरैरहत्वा कवचं विमोक्ष्ये ।

[(L. 2) Dn1 विमोक्षे. Da1 D1.5 शरैर्हत्वा कवचं वै विमोक्ष्ये.]

While D8 reads 100^{ef} after 98^{cd}.

On the other hand, S (except T2) ins. after 98^{cd} an addl. colophon. [*Adhy. name:* M1 अर्जुनपरुषवाक्यं. — *Adhy. no.:* T1.3 G 78; M 77.]

— D8 om. 98^{ef}. — ^{e}) Ś2 सम; K2.4 T G3 M मम; B2 Da1 D1.5 इति (for क्षम). G1.2 वचनं (for क्षम यन्). D2 त्वयोक्तं (for मयो°). — ^{f}) D2 न चाभवान्. B5 नमोस्तु.

99 For sequence in K3.4 V1 B D (except D8) and S, cf. the tabular statements on page 426. K1 om. 99 (cf. v. l. 81). K3 D8 om. 99^{ab}. — ^{a}) Ś2 (*sup. lin.*) B3.5 Da1 D1.5.6 T1.2 M1 अमित्र-साहः; Ś2 K4 °घाती (Ś2 °ते). — ^{b}) B1 Dn1 D3.4.7 चैव; B4 त्वेह (for चैनम्). Ś2 (*sup. lin.*) V1 B2.3 D2.6 M3 अभिप्रतप्तः; B5 Da1 D1.5 अतिप्रतप्तः; T1.3 G M1.2.4 अभिप्रतप्तं. — After 99^{ab}, Ś1 K2 read 100^{ef}. — ^{c}) M1 याम्येषु. Ś K2.4 प्रमुक्तं; T3 G3 विमोक्तुं. D8 सेना-निवेशं सुदृढं च कृत्वा. — ^{d}) D8 यास्याम्यहं (for सर्वा-त्मना). B1.5 Da1 D2.5 निहंतुं (for च हन्तुम्).

100 For sequence in K3.4 V1 B D (except D8) and S, cf. the tabular statements on page 426. K1 om. 100 (cf. v. l. 81). — ^{a}) B2 D8 T1.3 M भवत्प्रियार्थं; B5 तव प्रियार्थे. — ^{b}) D6 ब्रवीहि. K3 V1 B3–5 D (except Dn1 D5) T1 G2.3 M1 तदवैहि (M1 °ति); K4 तव देहि. — ^{c}) Ś2 प्रियाद्; B (except B2) D3.4.7 प्रयास्यन्; Dn1 यास्यन्; D6 प्रशाम्यन् (for प्रायाद्). B1.3–5 D3.4.6.7 उपगृह्य; B2 तूपसं°; Da1 D5 उपसंगृह्य. K3 (first time) S (T2 first time) ततः (G1 प्रसाद्य) पादावुपसंगृह्य (K3 °पगृह्य) पार्थः. — ^{d}) D2 दीप्ततेजाः. — Ś1 K2 read 100^{ef} after 99^{ab}; D8 reads it after 98^{cd}. — ^{e}) D6 नैवं (for नेदं). Ś2 K2..4 क्षिप्रतरं. K3 B1 Da1 D1.2.4–6 भविष्यत् (for °ष्यति). B3.5 T2 नेदं चिराद्य (B3 °नद्य; T2 °दाद्य) भविष्यतीह (B5 °ति). — ^{f}) K3 न्यवर्तते; B1 त्वावृत्त ते; (sic); Dn1

C. 8. 3533
B. 8. 70. 42
K. 8. 73. 50

समुत्थितो दीप्ततेजाः किरीटी ।
नेदं चिरात्क्षिप्रमिदं भविष्य-
त्यावर्ततेऽसावभियामि चैनम् ॥ १००
एतच्छ्रुत्वा पाण्डवो धर्मराजो
भ्रातुर्वाक्यं परुषं फल्गुनस्य ।
उत्थाय तस्माच्छयनादुवाच
पार्थं ततो दुःखपरीतचेताः ॥ १०१
कृतं मया पार्थ यथा न साधु
येन प्राप्तं व्यसनं वः सुघोरम् ।
तस्माच्छिरश्छिन्द्धि ममेदमद्य
कुलान्तकस्याधमपूरुषस्य ॥ १०२
पापस्य पापव्यसनान्वितस्य
विमूढबुद्धेरलसस्य भीरोः ।
वृद्धावमन्तुः परुषस्य चैव
किं ते चिरं मामनुवृत्य रूक्षम् ॥ १०३
गच्छाम्यहं वनमेवाद्य पापः
सुखं भवान्वर्ततां मद्विहीनः ।
योग्यो राजा भीमसेनो महात्मा
क्लीबस्य वा मम किं राज्यकृत्यम् ॥ १०४
न चास्मि शक्तः परुषाणि सोढुं
पुनस्तवेमानि रुषान्वितस्य ।
भीमोऽस्तु राजा मम जीवितेन
किं कार्यमद्यावमतस्य वीर ॥ १०५
इत्येवमुक्त्वा सहसोत्पपात
राजा ततस्तच्छयनं विहाय ।
इयेष निर्गन्तुमथो वनाय

$D_{1.2.4.5}$ प्रावर्तते; G_2 आवर्तितो; Ca आवर्तते (as in text). B_1 Dn_1 $D_{1.2.8}$ साध्वभियामि; G_2 सवभिरामि (sic) (for ऽसावभियामि). Ca cites अभियामि (as in text). D_2 चैवं; Ca एनम् (as in text). $B_{2.5}$ D_6 T_2 कृष्ण(T_2 क्रुद्धे)प्रसादात्तव चैव राजन्.

101 For sequence in S, cf. the tabular statement on page 426. K_1 om. 101 (cf. v. l. 81). Before 101, $T_{1.3}$ G M ins. संजय उवाच. — ^{b}) M_4 भ्रातृवाक्यं. $Ś_2$ T_1 G_2 पुरुषं; $T_{2.3}$ G_3 पौरुषं. Some MSS. फाल्गुनस्य; B_3 पांडवस्य; $T_{1.3}$ G M चार्जुनस्य (for फल्गु°). — ^{d}) K_4 पार्थें.

102 K_1 om. 102 (cf. v. l. 81). — ^{a}) D_3 कृत्णं; M_3 कृता (for कृतं). T_1 M_{2-4} न साधु येन; T_3 G M_1 न साधु कर्म (for यथा न साधु). — ^{b}) D_5 यैनैतत्प्राप्तं; T_1 प्राप्तं मया; M_{2-4} तेन प्राप्तं (for येन प्राप्तं). K_4 वा; T_2 वै (for वः). — ^{c}) $Ś_{1.2}$ (*sup. lin.*) $K_{2.4}$ D_3 क्रुंधि; D_6 क्रुद्धि (sic) (for छिन्द्धि). S (except G_1) [ए]तद् (for [इ]दम्). — ^{d}) K_4 कुंतालकस्य; D_6 कुलीन° (for कुलान्त°). K_3 -पौरुषस्य.

103 K_1 om. 103 (cf. v. l. 81). — ^{a}) $Ś_2$ पापस्य पापव्यसनान्हि तस्य (sic); S (except T_2) °स्य पाप्मो(T_1 $M_{2.4}$ °पो-; M_3 °प्मो)पहतस्य वीर. — ^{b}) D_6 व्यामूढ-; M_1 त्वं मूढ-. D_6 अवधस्य (for अलसस्य). T_1 G_2 वीर (for भीरोः). — ^{c}) T_2 वृथावमंतुः. $Ś_2$ K_{2-4} V_1 B $D_{2-4.6-8}$ S पुरुषस्य चैव (T_1 नित्यं); Da_1 $D_{1.5}$ प(D_1 पु)रुषाणि सोढुः. — ^{d}) Dn_1 वरं; T_1 वीरं (for चिरं). $Ś_2$ (*sup. lin.*) B_5 $T_{1.3}$ G M_4 मामनुसृत्य रूक्षं; K_3 मा मम राजकृत्यं; V_1 B_{1-4} Dn_1 $D_{2-4.6.7}$ मे ह्यनुसृत्य रूक्षं (D_6 पाथ); Ca मामनुवृत्य रूक्षं (as in text). Da_1 $D_{1.5}$ पुनस्तवेमानि रुषान्वितस्य.

104 K_1 om. 104 (cf. v. l. 81). — ^{a}) V_1 वनमद्य; S वनमद्यैव (for °मेवाद्य). Ś $K_{2.4}$ पापी. D_6 गच्छाम्यहं च तमेनाच्छ पापं (sic). — ^{b}) V_1 B_2 Da_1 D_1 सुखी. V_1 वर्ततु. — ^{c}) $Ś_2$ योग्या. $Ś_2$ K_2 महात्म्यात्. — ^{d}) K_3 बाह्लीकस्य; Ca क्लीबस्य (as in text). K_3 V_1 $B_{2.3}$ Da_1 $D_{1.5}$ S किं मम (by transp.). $B_{2.3}$ $D_{4.7}$ राजकृत्यं; D_6 राज्यकृत्यैः.

105 K_1 om. 105 (cf. v. l. 81). — ^{a}) V_1 Dn_1 चापि (for चास्मि). G_3 पुरुषाणि. — ^{b}) Dn_1 तमेवानि (sic); D_6 तथैवाति-; $G_{1.2}$ तवैमा(G_1 °ता)नि (for तवे°). — D_1 om. from 105^{c} up to ततस्तत् (in 106^{b}). — ^{c}) K_4 B_2 Dn_1 $D_{2.6.7}$ भीमस्तु. — ^{d}) K_3 V_1 B D (D_1 om.) $T_{1.2}$ G_2 M न (for किं). K_3 तथा वत्सस्य; V_1 अस्यावमतस्य; T_1 G_2 अन्याय(G_2 °य्य)गतस्य; M अद्यागतमद्य (M_1 °स्य) (for °वमतस्य). K_3 वीरे; D_4 वीरः. T_3 $G_{1.3}$ न कार्यमस्त्यत्र महानुभाव.

106 K_1 om. 106 (cf. v. l. 81). D_1 om. up to ततस्तत् (in 106^{b}) (cf. v. l. 105). — ^{b}) $B_{2.3}$ Da_1 D_5 S रुषान्वितस्तत्; B_4 राजा तु तत्. — ^{c}) $Ś_2$ इमेषु (sic) (for इयेष). D_2 अतो; S इतो (for अथो). D_2 विहाय

तं वासुदेवः प्रणतोऽभ्युवाच ॥ १०६
राजन्विदितमेतत्ते यथा गाण्डीवधन्वनः ।
प्रतिज्ञा सत्यसंधस्य गाण्डीवं प्रति विश्रुता ॥ १०७
ब्रूयाद्य एवं गाण्डीवं देह्यन्यस्मै त्वमित्युत ।
स वध्योऽस्य पुमाँल्लोके त्वया चोक्तोऽयमीदृशम् ॥ १०८
अतः सत्यां प्रतिज्ञां तां पार्थेन परिरक्षता ।
मच्छन्दादवमानोऽयं कृतस्तव महीपते ।
गुरूणामवमानो हि वध इत्यभिधीयते ॥ १०९
तस्मात्त्वं वै महाबाहो मम पार्थस्य चोभयोः ।
व्यतिक्रममिमं राजन् *संक्षमस्वार्जुनं प्रति ॥ ११०
शरणं त्वां महाराज प्रपन्नौ स्व उभावपि ।
क्षन्तुमर्हसि मे राजन्प्रणतस्याभियाचतः ॥ १११
राधेयस्याद्य पापस्य भूमिः पास्यति शोणितम् ।
सत्यं ते प्रतिजानामि हतं विद्ध्यद्य सूतजम् ।
यस्येच्छसि वधं तस्य गतमेवाद्य जीवितम् ॥ ११२
इति कृष्णवचः श्रुत्वा धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
ससंभ्रमं हृषीकेशमुत्थाप्य प्रणतं तदा ।
कृताञ्जलिमिदं वाक्यमुवाचानन्तरं वचः ॥ ११३
एवमेतद्यथात्थ त्वमस्त्येषोऽतिक्रमो मम ।

C. 8. 3548
B. 8. 70. 57
K. 8. 74. 15

(for वनाय). — ^{d}) K_4 ते; D_1 न (for तं). D_8 वासुदेव. D_8 (by corr. *sec. m.*) प्रणयाद् (for प्रणतो).

107 K_1 om. 107 (cf. v. l. 81). Before 107, Ś K_{2-4} D_2 ins. वासुदेव उवाच; T_2 भगवानुवाच. — ^{a}) $Ś_2$ विनितम्; K_4 विदतम्. B_5 $D_{3.4.6.7}$ वै (for ते). T G_3 राजन्न विदितं तत्ते (T_1 यत्ते; T_2 किं ते); G_2 M न राजन्विदि(G_2 °न्पीडि)तं तत्ते. — ^{b}) $Ś_2$ K_3 V_1 $D_{2.6}$ T_1 G_1 गांडीवधन्विनः. — ^{d}) D_8 गांजीवं. K_3 प्रति वै श्रुतः.

108 K_1 om. 108 (cf. v. l. 81). — ^{a}) K_2 $B_{1.3}$ Da_1 D_1 $T_{1.2}$ G_2 M एनं; K_3 पुनर्; V_1 एव (for एवं). D_8 गांजीवं. — ^{b}) B_5 Dn_1 D_2 [अ]न्यस्मै देयमित्युत. — ^{c}) K_3 स वध्योस्तु; $B_{1.4.5}$ Dn_1 $D_{3.4.6.7}$ वध्योस्य स (by transp.); T $G_{2.3}$ M स वध्यः स्यात्; G_1 स तु वध्यः. — ^{d}) S ह्युक्तो (for चोक्तो). B_1 D_6 G_1 ईदृशः.

109 K_1 om. 109 (cf. v. l. 81). — ^{a}) $B_{1.2.4}$ Dn_1 $D_{3.4.6.7}$ S ततः (for अतः). $Ś_2$ सत्यं; D_1 सत्या; D_6 सत्य-. $Ś_2$ प्रतिज्ञातं; D_1 °ज्ञा तां (for °ज्ञां तां). — ^{b}) K_3 परिरक्षतः; V_1 B_1 Dn_1 $D_{3.4.6.7}$ प्रतिरक्ष(V_1 °क्षि)ता; B_2 D_2 $G_{1.2}$ M_3 परिरक्षिता (G_2 °तां). — ^{c}) B_5 यच्छंदाद्; D_2 T_2 स्वच्छं°; D_6 G_3 मच्छन्दाद्; Ca मच्छन्दाद् (as in text). D_2 T_2 एव मानोयं (T_2 °नो हि). — T_2 om. (hapl.) 109de. — ^{d}) G_2 वृत्तस् (for कृतस्). D_6 तेन (for तव). — ^{e}) T_2 G_3 कुरूणां. K_4 D_8 अपमानो. D_8 यो (for हि).

110 K_1 om. 110 (cf. v. l. 81). V_1 reads 108^{ab} on marg. — ^{a}) K_3 त्वं हि; B_5 एनं; D_8 त्वेवं; S क्षम (for त्वं वै). S महासत्त्व. — ^{c}) T_3 G_3 M_4 इदं (for इमं). — ^{d}) Ś $K_{2.4}$ $B_{1.2.4.5}$ स संरक्ष; K_3 संररक्ष; Da_1 $D_{1.5}$ स संक्षास्य; D_6 संरक्षस्व; D_8 ससंक्ष्य (sic); D_8 (marg. *sec. m.*) स क्षमयाम् (for *संक्षमस्व). V_1 $B_{3.4}$ (marg.) Dn_1 $D_{2-4.7}$ S सत्यसं(T_1 स सत्यं; $M_{2.4}$ स सत्य)रक्षणं प्रति.

111 K_1 om. 111 (cf. v. l. 81). — ^{a}) $G_{1.2}$ M वा. Da_1 $D_{1.5}$ महाबाहो. — ^{b}) K_4 प्रपन्नौ स्थ; D_2 °पक्षौ स्व; D_8 प्रणतौ स्वः; $T_{2.3}$ $G_{1.3}$ प्रतिपन्नौ. — K_3 om. 111^{cd}. — ^{c}) D_2 मे नाथ; D_8 राजेंद्र (for मे राजन्).

112 K_1 om. 112 (cf. v. l. 81). — ^{a}) K_3 [अ]ति-; K_4 T_2 [अ]स्य; D_8 [अ]थ; $T_{1.3}$ G M च (for [अ]द्य). — K_3 om. (hapl.) 112^{bcde}. — ^{b}) D_4 पश्यति (for पास्यति). — ^{c}) K_4 प्रतिजानासि. — ^{e}) T_1 क्षयं (for वधं). — ^{f}) Ś $K_{2.4}$ अद्यैव; K_3 B (except B_4) Dn_1 Dn_1 $D_{2-4.7}$ अद्यस्य (for एवाद्य).

113 K_1 om. 113 (cf. v. l. 81). — ^{c}) K_2 हृषीकेशे. — ^{d}) V_1 D_2 प्रणतस्. V_1 $B_{2.3}$ तथा. — ^{e}) $B_{1.4}$ Dn_1 $D_{2-4.6.7}$ कृतांजलिस्त(D_6 °लिं त)तो; $B_{2.3}$ °लिरिदं; D_1 कृतांकृतिमिदं (sic) (for °जलि°). $T_{2.3}$ $G_{1.3}$ उवाचेदं (for इदं वाक्यम्). — K_4 reads 113^{f}–114^{a} twice. — ^{f}) V_1 B_2 Da_1 $D_{1.5}$ M ततः; G_2 गतं (for वचः). K_3 उक्तवानुत्तरं वचः; D_8 उवाच वदतां वरः; $T_{2.3}$ $G_{1.3}$ वाक्यं यत्समनंतरं.

114 K_1 om. 114 (cf. v. l. 81). K_4 reads 114^{a} twice (cf. v. l. 113). — ^{a}) $Ś_2$ V_1 $B_{1.4}$ Dn_1 $D_{2-4.7}$ एव; B_5 एष (for एतद्). T_2 यद्वात्थ (for यथात्थ). Dn_1 om. आत्थ. $D_{4.6.7}$ G_2 तत्त्वम् (for [आ]त्थ त्वम्). D_8 त्वद् (for त्वम्). — ^{b}) K_4 B_1 $D_{6.7}$ T_3 $G_{1.3}$ अस्त्वेषो; B_2 आस्त्वेषो; B_4 आह्रत्वेवा (sic) (for अस्त्येषो). Dn_1 [ऽ]तिक्रुषो (for °क्रमो). T_2 मम त्वेषो क्रम ** (sic). — ^{c}) D_8 अनुनीते स्म. K_4 गोविंदं. — ^{d}) D_8 मानितश्च; T_2 तारिताश्च. $B_{1.3.4}$ Dn_1 $D_{2-4.6-8}$ $T_{1.3}$ G M चास्मि; T_2 चास्म (for चाद्य). — M_2 om. 114^{cf}. — ^{e}) K_3 B_1

C. 8. 3549
B. 8. 70. 87
K. 8. 74. 15

अनुनीतोऽसि गोविन्द तारितश्चाद्य माधव ।
मोक्षिता व्यसनाद्धोराद्वयमद्य त्वयाच्युत ॥ ११४
भवन्तं नाथमासाद्य आवां व्यसनसागरात् ।
घोरादद्य समुत्तीर्णावुभावज्ञानमोहितौ ॥ ११५
त्वद्बुद्धिप्लवमासाद्य दुःखशोकार्णवाद्वयम् ।
समुत्तीर्णाः सहामात्याः सनाथाः स त्वयाच्युत ११६

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकोनपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ४९ ॥

५०

संजय उवाच ।
इति स कृष्णवचनात्प्रत्युच्चार्य युधिष्ठिरम् ।
बभूव विमनाः पार्थः किंचित्कृत्वेव पातकम् ॥ १
ततोऽब्रवीद्वासुदेवः प्रहसन्निव पाण्डवम् ।
कथं नाम भवेदेतद्यदि त्वं पार्थ धर्मजम् ।
असिना तीक्ष्णधारेण हन्या धर्मे व्यवस्थितम् ॥ २
त्वमित्युक्त्वैव राजानमेवं कश्मलमाविशः ।
हत्वा तु नृपतिं पार्थ अकरिष्यः किमुत्तरम् ।
एवं सुदुर्विदो धर्मो मन्दप्रज्ञैर्विशेषतः ॥ ३
स भवान्धर्मभीरुत्वाद्ध्रुवमैष्यन्महत्तमः ।

Dn_1 मोचिता; $D_{2.3}$ मोक्षितो; T_1 °ताश्च. S (except T_2) आ(T_1 चा-; M_1 ह्या)पदो (for व्यसनाद्), D_6 आपदो मोक्षितौ ह्यावां. — ^{f}) D_6 द्वावप्यथ (for वयमद्य). K_2 मया (for त्वया). K_4 [अ]च्युतः.

115 K_1 om. 115 (cf. v. l. 81). — ^{a}) S नावम् (for नाथम्). — After 115^a, D_3 M_4 read 116^b; while $M_{2.3}$ read 116^b, repeating it in its proper place. B_1 om. (hapl.) 115^b–116^a. — ^{b}) Ś K_{2-4} V_1 B (B_1 om.) Da_1 Dn_1 $D_{1-5.7}$ ह्यावां (for आवां). — D_3 M_4 om. 115^c–116^a. — ^{c}) $Ś_1$ K_2 समातीर्णाव्.

116 K_1 om. 116 (cf. v. l. 81). B_1 D_3 M_4 om. 116^a (cf. v. l. 115). — ^{a}) Ś D_6 -बलम् (for -प्लवम्). — $M_{2.3}$ read 116^b for the first time after 115^a. — ^{b}) T_3 भयं (for वयम्). — ^{c}) G_1 सहामात्यः. — ^{d}) G_1 सनराः; Ca सनाथाः (as in text). K_4 Dn_1 D_1 G_1 त्वयाच्युतः.

Colophon om. in K_1. — *Day of Karṇa's Generalship:* $Ś_2$ K_4 द्वितीये ($Ś_2$ °य-) युद्धदिवसे — *Adhy. name:* T_1 युधिष्ठिरं प्रति कृष्णसांत्ववादः; T_2 युधिष्ठिरनिंदाप्रशंसा; M_1 युधिष्ठिरप्रवादं. — *Adhy. no.* (figures, words or both): Ś 51; B_2 63; B_5 72; Da_1 81; D_1 66; D_4 70; D_6 71; $T_{1.3}$ 79; T_2 77; M 78.

50

1 K_1 om. up to स भवान् (in 4^a) (cf. v. l. 8. 49. 81). Da_1 $D_{1.5}$ om. 1–4. K_4 B Dn_1 D_6 ins. after the ref.: Da_1 $D_{1.5}$ (which om. 1–4) before 5:

733* धर्मराजस्य तच्छ्रुत्वा प्रीतियुक्तं वचस्ततः ।
पार्थं प्रोवाच धर्मात्मा गोविन्दो यदुनन्दनः ।

[(L. 1) B_2 वचः मम; B_3 इदं वचः (for वचस्ततः). — (L. 2) B_3 पार्थः. K_4 यदुनंदन.]

— After the above, K_4 B (except B_2) D_6 read st. 5 for the first time, repeating it in its proper place. — ^{b}) D_6 प्रत्युत्थाय; T_3 G_3 °वाच; Ca °च्चार्य (as in text). D_4 T_2 युधिष्ठिरः. — ^{c}) D_3 पार्थ. — ^{d}) $Ś_1$ T_3 कच्चित्; K_2 D_3 कश्चित्; Dn_1 D_6 कंचित् (for किं°). B_4 D_6 कृत्वेह; T_2 G_2 °त्वैव.

2 K_1 Da_1 $D_{1.5}$ om. 2 (cf. v. l. 1). — ^{e}) B_2 अद्य (for एतद्). — ^{f}) $K_{3.4}$ V_1 $D_{6.8}$ T_2 G_2 M_1 हन्याद्धर्मे; T_3 हन्यधर्मे (sic). M_3 om. from धर्मे up to धर्मभी (in 4^a).

3 K_1 Da_1 $D_{1.5}$ M_3 om. 3 (cf. v. l. 1 and 2). — ^{a}) K_4 त्वाम् (for त्वम्). K_3 $B_{2.4.5}$ Dn_1 $D_{2-4.7}$ [अ]थ; V_1 $B_{1.3}$ $D_{6.8}$ तु; $T_{1.3}$ G $M_{1.2.4}$ हि (for [ए]व). T_2 महाराज (for [ए]व राजानम्. — ^{b}) G_2 कल्मषम् (for कश्मलम्). $K_{2.4}$ B_5 आविश (K_2 °षः); B_{1-4} °शत् (for आविशः). — ^{c}) $M_{1.3.4}$ हि (for तु). D_6 भूपतिं. — ^{d}) $Ś_1$ D_2 आकरिष्यः; K_3 आचरिष्ये; K_4 B_1 अकरिष्यं (K_4 °ष्य); D_6 अकारिष्यः; S (M_3 om.) करिष्यसि. K_3 उत्तमं; Cc उत्तरम् (as in text). — ^{e}) K_3 B (except B_2) D (Da_1 $D_{1.5}$ om.) S (M_3 om.) हि; V_1 ह (for सु-). — ^{f}) D_2 मंदप्रज्ञे; D_3 °प्राज्ञैर्; G_2 मदप्र°.

4 K_1 om. up to स भवान् (in 4^a); Da_1 $D_{1.5}$ om. 4 (for both, cf. v. l. 1). M_3 om. up to धर्मभी (in 4^a) (cf. v. l. 2).

नरकं घोररूपं च भ्रातुर्ज्येष्ठस्य वै वधात् ॥ ४
स त्वं धर्मभृतां श्रेष्ठं राजानं धर्मसंहितम् ।
प्रसादय कुरुश्रेष्ठमेतदत्र मतं मम ॥ ५
प्रसाद्य भक्त्या राजानं प्रीतं चैव युधिष्ठिरम् ।
प्रयामस्त्वरिता योद्धुं सूतपुत्ररथं प्रति ॥ ६
हत्वा सुदुर्जयं कर्णं त्वमद्य निशितैः शरैः ।
विपुलां प्रीतिमाधत्स्व धर्मपुत्रस्य मानद ॥ ७
एतदत्र महाबाहो प्राप्तकालं मतं मम ।
एवं कृते कृतं चैव तव कार्यं भविष्यति ॥ ८
ततोऽर्जुनो महाराज लज्जया वै समन्वितः ।
धर्मराजस्य चरणौ प्रपेदे शिरसानघ ॥ ९
उवाच भरतश्रेष्ठ प्रसीदेति पुनः पुनः ।
क्षमस्व राजन्यत्प्रोक्तं धर्मकामेन भीरुणा ॥ १०
पादयोः पतितं दृष्ट्वा धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
धनंजयममित्रघ्नं रुदन्तं भरतर्षभ ॥ ११
उत्थाप्य भ्रातरं राजा धर्मराजो धनंजयम् ।
समाश्लिष्य च सस्नेहं प्ररुरोद महीपतिः ॥ १२
रुदित्वा तु चिरं कालं भ्रातरौ सुमहाद्युती ।
कृतशौचौ नरव्याघ्रौ प्रीतिमन्तौ बभूवतुः ॥ १३
तत आश्लिष्य स प्रेम्णा मूर्ध्नि चाघ्राय पाण्डवम् । C. 8. 3567 B. 8. 71. 16 K. 8. 73. 15

— ^{a}) M3 धर्मभीत्या (submetric); M3 * * * रूत्था (sic). — ^{b}) K3.4 V1 B1 D3 Ca एष्यन्; T1.3 G3 M2.4 यायान्; T2 यया; G1.2 M1 याया; M3 ययान् (sic) (for एष्यन्). Ś K1.2 ध्रुवमेष्याम(K1 °न्म)हत्तमः. — ^{c}) K3 तद् (for च). — ^{d}) D3 वधे.

5 K4 B (except B2) D6 read 5 for the first time after 733*. — ^{a}) K4 B (except B2) D6 (all first time) पार्थं; Da1 D1.5 पार्थं; D3 सर्वे-; G1 सत्यं (for स त्वं). D6 (second time) धर्मं भूतां (for धर्मभृतां). Ś K1.3.4 (second time) V1 B1 (second time) D6 (first time) T1 G2 श्रेष्ठ; M4 श्रेष्ठो. — ^{b}) D6 (first time) वचनं (for राजानं). K4 (first time) धर्मसंभृतं; B (except B2) D6 (all first time) °संश्रितं; B1 (second time) °संस्थितः; B5 (second time) °मोहितं; S संशि(G2 °भृ)तव्रतं. — Ś K1.2 om. (hapl.) 5^{cd}. — ^{c}) Da1 D1.5 प्रसादयन्. — ^{d}) B (except B2) (all first time) अद्य; B2 (second time) अनु-; D3 एव; G1 अद्यं (for अत्र). G1 इदं (for मतं). K4 (first time) एतद्यममृतं मम् (sic).

6 T3 om. (hapl.) 6^a–8^b. — ^{a}) Da1 D1 धर्म- (for भक्त्या). — ^{b}) K3.4 V1 B D S (T3 om.) प्रीते (K4 °तिं) चैव युधिष्ठिरे. — ^{c}) K3 B D (except D3) T1 प्रयावस; T2 प्रयाहि (for °मस).. K3 B Da1 Dn1 D2–5.7 T1 त्वरितौ; V1 D6 T2 त्वरितं; D1 त्वरितो; G M त्वरया. V1 Da1 D1.5.8 T2 युद्धे (for योद्धुं). — ^{d}) K4 Dn1 सूतपुत्रं रथं; D1.5.6 T1 G M1.2.4 °त्रवधं.

7 T3 om. 7 (cf. v. l. 6). — ^{a}) K3 V1 B D T2 तु समरे; T1 G M [अ]च (T1 °थ) समरे (for सुदुर्जयं). — ^{b}) B1 तम् (for त्वम्). T1 G M पार्थ (T1 °र्थं) (for अद्य). — ^{d}) D2 धर्मराजस्य. Ś K1.2.4 मारिष (for मानद). K3 धर्मपुत्रसीदतः (sic).

8 B1 T3 om. 8^{ab} (for T3, cf. v. l. 6). — ^{b}) Ś2 D1 प्राप्तकाल-. G1 कृतं (for मतं). — ^{c}) B1 कृते; Dn1 om. (for कृतं). B5 D6 T3 पार्थ (for चैव). — ^{d}) V1 तत्र (for तव).

9 Before 9, T3 G1.3 read संजय उवाच. — ^{b}) K3 लज्जयन्; D6 व्रीडया (for लज्जया). B5 D2 च; D3 तु (for वै). K1 समन्वितैः; D5 [अ]समन्वितः. — ^{c}) G2 चरणं. — ^{d}) K3 V1 B D प्रपद्य; S प्रपीड्य (for प्रपेदे). Ś2 K4 सह; K3 D6 ततः; B1–4 Dn1 D2–4.7 T2.3 G1.3 नतः; B5 Da1 D5 T1 [अ]नघः.

10 ^{a}) K3 B D S भरतश्रेष्ठं. — ^{c}) T1 मत्प्रोक्तं; T2 प्रोक्तं यद् (by transp.); T3 G M1–3 यत्प्रोक्तम्. — ^{d}) V1 B2–4 Da1 D1.5 वै मया (for भीरुणा). S त्वं मया (T3 मयेदं) धर्मभीरुणा.

11 Before 11, B2.3 D2.6 ins. संजय उवाच. — ^{a}) B1.4.5 Dn1 D3.4.6.7 दृष्ट्वा तु (for पादयोः). B (except B2) Dn1 D3.4.6.7 पद्भ्यां (for दृष्ट्वा). — D3 om. (hapl.) 11^c–12^b. — ^{d}) Ś1 पुरुषर्षभ; K3 D1 भरतर्षभः.

12 D3 om. 12^{ab} (cf. v.l. 11). — ^{a}) D3 M1.3 राजन्; T2 वीरं. — ^{b}) Da1 D1.5 धर्मपुत्रो (for °राजो). D1 धनंजय. T2 प्रणतं भ्रातृवत्सलः. — ^{c}) D1 संस्नेहं; M3 संदेहं. — ^{d}) D6 प्रारुरोद; D3 प्रारुरोदस (sic).

13 ^{a}) K3 B D T2 सुचिरं; V1 चाचिरं; T1.3 G1.3 M च चिरं. — ^{b}) S तौ महा(G1 °ह)द्युती (M1 °तिः) (for सुम°). — ^{c}) M1 (also as in text) कृतशोकौ (for कृतशौचौ). B1.4.5 Dn1 D3.4.6.7 T2 महाराज (for नरव्याघ्रौ). — ^{d}) K2 प्रीतिमत्तौ.

14 ^{a}) K1 विनस्य स (sic); K2 आश्लिष्यसे (for °ष्य स). V1 B2.3 Da1 D1.2.5 च; B1.4.5 Dn1 D3.4.6.7 तं (for स). S समाश्लिष्य च बाहुभ्यां. — ^{b}) T1.2 G2 M2–4 [उ]पाघ्राय. B1.4.5 D3.4.7.8 पांडवः; D2.5 पांडव.

C. 8. 3567
B. 8. 71. 15
K. 8. 73. 15

प्रीत्या परमया युक्तः प्रस्मयंश्चाब्रवीज्जयम् ॥ १४
कर्णेन मे महाबाहो सर्वसैन्यस्य पश्यतः ।
कवचं च ध्वजश्चैव धनुः शक्तिर्हया गदा ॥
शरैः कृत्ता महेष्वास यतमानस्य संयुगे ॥ १५
सोऽहं ज्ञात्वा रणे तस्य कर्म दृष्ट्वा च फल्गुन ।
व्यवसीदामि दुःखेन न च मे जीवितं प्रियम् ॥ १६
तमद्य यदि वै वीर न हनिष्यसि सूतजम् ।
प्राणानेव परित्यक्ष्ये जीवितार्थो हि को मम ॥ १७
एवमुक्तः प्रत्युवाच विजयो भरतर्षभ ।
सत्येन ते शपे राजन्प्रसादेन तवैव च ।
भीमेन च नरश्रेष्ठ यमाभ्यां च महीपते ॥ १८
यथाद्य समरे कर्णं हनिष्यामि हतोऽथ वा ।
महीतले पतिष्यामि सत्येनायुधमालभे ॥ १९
एवमाभाष्य राजानमब्रवीन्माधवं वचः ।
अद्य कर्णं रणे कृष्ण सूदयिष्ये न संशयः ।
तदनुध्याहि भद्रं ते वधं तस्य दुरात्मनः ॥ २०
एवमुक्तोऽब्रवीत्पार्थं केशवो राजसत्तम ।
शक्तोऽसि भरतश्रेष्ठ यत्नं कर्तुं यथाबलम् ॥ २१
एवं चापि हि मे कामो नित्यमेव महारथ ।

— ^{c}) D2 युक्तौ; T1 युक्तं. — D2 om. 14^d. — ^{d}) K3 प्रसरश्च (sic); B1.3.4 स्पृशंश्चापि; Dn1 D8 (marg. and also as in text) T1 G3 विसयंश्च (for प्रस°). K3 इदं; T1.3 G वचः (for जयम्). T2 पुनः पुनः (for [अ]ब्रवीज्जयम्). — After 14, T2 ins.:

734* अब्रवीत्तं महेष्वासं धर्मराजो धनंजयम् ।

15 K3 om. 15-16. — ^{a}) S (except T2) महाप्राज्ञ. — ^{c}) K4 D5 om. the first च. V1 B Da1 Dn1 D1.2.4-7 ध्वजं; D8 धनुरू (for ध्वजश्च). K4 (also as in text) रथो (for चैव). — ^{d}) D8 ततः (for धनुः). D8 शक्तीर्. Ś K1.2 V1 B2 D8 गदाः; B1.3.4 D3.4.6.7 शराः (for गदा). — For 15^{cd}, S subst.:

735* हतः सूतो धनुश्चैव रथः शक्तिर्ध्वजः शराः ।

[T1.2 G1 रथः; M1 रथाः (for रथः). T1 G1.3 शरो ध्वजः.]

— ^{c}) K4 D1 क्रुत्वा; G3 कर्तौ (for कृत्ता). B2 D8 महेष्वासो; G2 महाराज.

16 K3 om. 16 (cf. v. l. 15). — ^{a}) T1.3 G M दृष्ट्वा (for ज्ञात्वा). G2 कर्म (for तस्य). T2 दृष्ट्वा रणे तस्य कर्म. — ^{b}) T2 चित्रं (for कर्म). S कर्णस्य (for दृष्ट्वा च). Some MSS. फाल्गुन. — ^{d}) D8 वा; T1.3 G M तु; T2 हि (for च). D2 जीविते स्पृहा (for °तं प्रियम्).

17 ^{a}) B2 S त्वम्; D8 तद् (for तम्). M1 यमितं (for यदि वै). T2 मे; G2 चेद्; M2-4 तं (for वै). Da1 D1.5 T3 G3 M2-4 वीरं; T2 शत्रुं. B1.3-5 Dn1 D3.4.6.7 न चेदद्य हि तं (B1 हतं) वीरं (D5 °र). — ^{b}) B (except B2) Dn1 D2-4 निहनिष्यसि; D1.2 G2 न हनिष्यामि (D2 °ष्यति). V1 B D T1.3 G M संयुगे (for सूतजम्). T2 राधेयं निहनिष्यसि. — ^{c}) D8 परित्यक्षे. — ^{d}) M3 हितो (for हि को).

18 ^{a}) Ś1 उक्त्वा; M1 रक्तः (for उक्तः). — ^{b}) K3.4 Dn1 S भरतर्षभं (K4 Dn1 °भः). — ^{c}) Ś1 स तेन (for सत्येन). B3 om. ते. B1.4 च (for ते). — ^{d}) D6 om. देन तवै. S त्वत्पादेन; C0 प्रसा° (as in text). Ś1 K V1 B1-3.5 D S तथैव च (D6 *** च); B1 च कौरव (for तवैव च). — ^{e}) T G नरव्याघ्र. — After 18, D8 reads 20^{cdef}, repeating it in its proper place; while T G ins. after 18:

736* अहमेनं नरश्रेष्ठ सामात्यं च महीपते ।

19 B5 om. 19^{ab}. — ^{ab}) T3 G3 यथास्य. M1 कर्णं. K3 V1 B1.2.4 Dn1 D2-4.6.7 S [s]पि (for Sथ). D8 यथा कर्णं हनिष्यामि हतो वापि महीतले. — ^{c}) D8 पतिष्या-म्यहमचैव. — ^{d}) D1 आलभेत्. T1.3 G M सत्येनैव च ते शपे; T2 सत्यमेतद्ब्रवीमि ते.

20 ^{b}) S (except T2) ततः (for वचः). — D8 reads 20^{cdef} for the first time after 18. — ^{e}) V1 B3 Da1 D1.5 S त्वमनुध्याहि (Da1 D1.5 °यि); B1.2.4 Dn1 D3.4.6.7 तव व्रु(D6 भवद्रु)ध्या हि; D2.8 (both times) तदनुध्याय. D8 (both times) भव्यं (for भद्रं). — ^{f}) V1 B1.4.5 Dn1 D2-4.6.7 वधस्. G2 अस्य (for तस्य). D8 (both times) तथाद्य मे (for दुरात्मनः).

21 ^{a}) K1 Dn1 पार्थं; B3 वाक्यं. — ^{b}) K1 राजसत्तमं; K3 °सत्तमः. — ^{c}) B D (except D2) T3 G3 शक्तोसि. — ^{d}) B1 कर्णं हंतुं; B3-5 Dn1 D3.4.7 हंतुं कर्णं (for यत्नं कर्तुं). B (except B3) Dn1 D2-4.7 महाबलं; S यथा(T2 G2 °दा)स्थ मां (for यथाबलम्).

22 Before 22, M ins. युधिष्ठिर उवाच. — ^{a}) K3 V1 B D S एव (for एवं). D8 G2 वापि. T2.3 G1.3 स (for हि). T1 कामो मे (by transp.). — ^{b}) K4 महारथः; B2 °रथं; S °बल. — ^{c}) B2 रथं; D6 यथा (for कथं). — ^{d}) B (except B2) Dn1 D3.4.6.7 सत्तम; T2 फल्गुन (for मे

कथं भवान्रणे कर्णं निहन्यादिति मे मतिः ॥ २२
भूयश्चोवाच मतिमान्माधवो धर्मनन्दनम् ।
युधिष्ठिरेमं बीभत्सुं त्वं सान्त्वयितुमर्हसि ।
अनुज्ञातुं च कर्णस्य वधायाद्य दुरात्मनः ॥ २३
श्रुत्वा ह्ययमहं चैव त्वां कर्णशरपीडितम् ।
प्रवृत्तिं ज्ञातुमायाताविह पाण्डवनन्दन ॥ २४
दिष्ट्यासि राजन्निरुजो दिष्ट्या न ग्रहणं गतः ।
परिसान्त्वय बीभत्सुं जयमाशाधि चानघ ॥ २५

युधिष्ठिर उवाच ।

एह्येहि पार्थ बीभत्सो मां परिष्वज पाण्डव ।
वक्तव्यमुक्तोऽस्म्यहितं त्वया क्षान्तं च तन्मया ॥२६
अहं त्वामनुजानामि जहि कर्णं धनंजय ।
मन्युं च मा कृथाः पार्थ यन्मयोक्तोऽसि दारुणम् ॥२७

संजय उवाच ।

ततो धनंजयो राजञ्शिरसा प्रणतस्तदा ।
पादौ जग्राह पाणिभ्यां भ्रातुर्ज्येष्ठस्य मारिष ॥ २८
समुत्थाप्य ततो राजा परिष्वज्य च पीडितम् ।
मूर्ध्न्युपाघ्राय चैवैनमिदं पुनरुवाच ह ॥ २९
धनंजय महाबाहो मानितोऽसि दृढं त्वया ।
माहात्म्यं विजयं चैव भूयः प्राप्नुहि शाश्वतम् ॥३०

अर्जुन उवाच ।

अद्य तं पापकर्माणं सानुबन्धं रणे शरैः ।
नयाम्यन्तं समासाद्य राधेयं बलगर्वितम् ॥ ३१
येन त्वं पीडितो बाणैर्दृढमायम्य कार्मुकम् ।

C. 8. 3588
B. 8. 71. 35
K. 8. 75. 39

मतिः). $T_{1.3}$ G M हन्यादिति तथा(T_3 °दा)र्जुन. — After 22, S (except T_2) ins.:

737* एवमुक्तस्ततो राजन्पार्थो वचनमब्रवीत् ।
[Cf. 35[ab]. T_1 M राज्ञा (for राजन्).]

— After the above, S (except T_2) reads 36[a]–40[b] followed by 742*.

23 [a]) K_3 युधिष्ठिरं. K_3 त्वं; T_1 [अ]द्य; $T_{2.3}$ G M [इ]ह (for [इ]मं). K_2 भीभत्सुं. — [d]) $B_{1.2}$ शांतयितुम्. K_3 सांत्वयितुमिहार्हसि. — [c]) K_4 अनुज्ञांतुं (sic); B_{1-3} Da_1 Dn_1 $D_{1.5.7}$ T_1 G_2 °ज्ञातं (T_1 °तश्च); D_6 समुद्युक्तं. K_2 D_2 तु; $D_{6.8}$ हि (for च). — [f]) S (except T_2) वधायाशु (T_3 °स्य).

24 [a]) $Ś_1$ K_4 ह्यहमहं; B_2 Dn_1 $D_{2-4.7}$ ह्यहमयं; B_5 [अ]द्यहमयं (sic) (for ह्ययमहं). K_3 $D_{6.8}$ (marg. *sec. m.*) श्रुत्वाहमर्जुनश्चैव; S श्रुत्वा ह्यावां महासंख्ये (G_2 M °खे). — [c]) $Ś_2$ आयाते. — [d]) $Ś_2$ ताविहं पांडुनंदन (sic); K_3 B_5 Dn_1 $D_{2-4.6.7}$ इहा(D_6 °ह)वां पांडु°; V_1 इह ते पांडु°.

25 [a]) K_2 निरुद् (sic); K_3 $B_{1.3-5}$ Dn_1 $D_{2-4.7}$ T_2 न हतो; V_1 Da_1 $D_{1.5}$ $T_{1.3}$ G_3 M विरुजो; D_6 कुशली; G_1 विरजो (for निरुजो). G_2 दिष्ट्या राजन्व्रजे (submetric). — [b]) K_1 दिष्टासि. T_1 M_1 तु; Ca न (as in text). K_1 ग्राहणं; Ca ग्रहणं (as in text). B_2 ततः; T_1 कृतः; Ca गतः (as in text). — [c]) $B_{1.2}$ परिशांतय. K_2 T_2 भीभत्सुं. — [d]) K_3 आसादि; K_4 आसाधि; V_1 (marg.) आसाद्य; Da_1 $D_{1.5}$ आराधि (sic); S (except T_1) आशास्व (for आशाधि). K_3 वा (for च). D_6 कर्णस्य निधनोद्यतं.

26 T_1 om. 26[a]–27[b] with the ref. — [a]) K_4 एह्येति. T_2 वीर (for पार्थ). — [b]) D_4 T_2 मां परिष्वज्य; T_3 G M परिष्वज्य च. T_3 G_3 पांडवः (G_3 °वं). D_6 समाश्लिष्याव पांडव (sic). — [c]) $Ś_1$ $K_{1.2.4}$ [ऽ]सि; T_2 [ऽ]पि (for ऽस्मि). $Ś_2$ K_3 V_1 B D M हितं (for [अ]हितं). — [d]) K_2 क्षातुं; D_6 ख्यातं (for क्षान्तं). S $K_{2.4}$ तन्मम; K_1 तं मम (for तन्मया).

27 T_1 om. 27[ab] (cf. v. l. 26). — [b]) K_4 कर्ण. — [c]) V_1 मन्युश्च. K_1 पार्थो; D_6 वीर (for पार्थ). — [d]) K_1 दारुणान्. — After 27, B_2 ins. 738* and 739*.

28 T_3 G_3 om. the ref. — [a]) G_2 राजा. — [b]) K_4 शिरसि. $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ M पुनः; G_1 पुरः (for तदा). — [c]) G_1 स पुनः (for पाणिभ्यां). — [d]) T_2 M_{2-4} भारत (for मारिष).

29 [a]) K_3 V_1 B D S तमुत्थाप्य. — [b]) T_2 M_3 पांडवं; Ca पीडितम् (as in text). — [c]) Da_1 [अ]पाघ्राय; D_6 [उ]प°; T_1 चाघ्राय. Ś $K_{1.2.4}$ मूर्ध्यंव($Ś_2$ °वा)घ्रापयचैव (K_1 °नम्). — [d]) T_2 ततः (for इदं).

30 [b]) Ś $K_{1.2}$ पा(K_1 प)रितो (for मानितो). — [c]) Ś $K_{1.2.4}$ V_1 $D_{1.5}$ विनयं; D_7 विजयश्च (for विजयं). $Ś_1$ K_3 B Dn_1 $D_{2.3}$ चैवं; $T_{1.3}$ G चापि. — [d]) K_1 पुनः (for भूयः).

31 D_3 om., with the ref., from 31[a] up to त्वं (in 32[a]). M_{2-4} धनंजय (for अर्जुन). — [a]) K_4 अद्य त्वं; T_3 $G_{1.3}$ तमद्य (by transp.). — [b]) D_2 शितैः (for रणे). — [c]) D_1 समासेन (for °साद्य).

32 D_3 om. येन त्वं (cf. v. l. 31). — [a]) V_1 B_3 ताडितो (for पीडितो). — [b]) S (except T_2) भृशम् (for दृढम्). K_1 आयस्य; D_5 आयास्य; Ca आयस्य (as

C. 8. 3568
B. 8. 71. 36
K. 8. 75. 39

तस्याद्य कर्मणः कर्णः फलं प्राप्स्यति दारुणम् ॥ ३२
अद्य त्वामहमेष्यामि कर्णं हत्वा महीपते ।
सभाजयितुमाक्रन्दादिति सत्यं ब्रवीमि ते ॥ ३३
नाहत्वा विनिवर्तेऽहं कर्णमद्य रणाजिरात् ।
इति सत्येन ते पादौ स्पृशामि जगतीपते ॥ ३४

संजय उवाच ।
प्रसाद्य धर्मराजानं प्रहृष्टेनान्तरात्मना ।
पार्थः प्रोवाच गोविन्दं सूतपुत्रवधोद्यतः ॥ ३५
कल्प्यतां च रथो भूयो युज्यन्तां च हयोत्तमाः ।
आयुधानि च सर्वाणि सज्यन्तां वै महारथे ॥ ३६

---

in text). — c) K3 कर्णं; D3 कर्णं; G2 कर्म (for कर्णः). — d) K3 प्राप्स्यामि; B1.3.4 Dn1 D3.4.7 आप्स्यति.

33 a) D2 यतस् (for अद्य). M1 त्वस्. K3 B3 Dn1 D4.6.7 अनुपश्यामि; V1 B1.2.4.5 Da1 D1.3.5 अनुयास्यामि; D2 एव यास्यामि; D8 अभियास्यामि; S उपयास्यामि. — b) D3 हित्वा. — c) K3 D2 सभाजयंतम्; T2.3 G1.3 °ये त्वाम् (for °यितुम्). K4 आक्रंदाम्; T2 °दीर्. Ca.c as in text.

34 a) K1.4 विनिवर्तेयं; K3 V1 B D S °वर्तिष्ये. — b) D5 (marg.) राजन् (for अद्य). K4 रणाजिरा; V1 B1.2 Da1 D1.5 T1 °जिरे; B5 महारणात्; M4 रणाजरान्. — c) Ś2 सत्यं न. — K4 V1 B (B2 repeating only lines 7–8 here) D (except D3) S ins. after 34: B2 (first time) after 27:

738* संजय उवाच ।
इति ब्रुवाणं सुमनाः किरीटिनं
युधिष्ठिरः प्राह वचो बृहत्तरम् ।
यशोऽक्षयं जीवितमीप्सितं ते
जयं सदा वीर्यमरिक्षयं तदा ।
प्रयाहि वृद्धिं च दिशन्तु देवता [5]
यथाहमिच्छामि तवास्तु तत्तथा ।
प्रयाहि शीघ्रं जहि कर्णमाहवे
पुरंदरो वृत्र इवात्मवृद्धये ।

[(L. 2) B2 युधिष्ठिरं. D2.6 T1.3 G M बृहत्तदा (D2 °या); T2 [ऽ]वेवत्तदा (for बृहत्तरम्). — (L. 3) B2 यशो मयं; T2 शुभ्रं यशो; G2 यशो जगति (for यशोऽक्षयं). G2 [अ]क्षयम् (for जीवितम्). V1 B2 Da1 D1.5 ईप्सितं च ते; D6 अक्षयं च; S ईप्सितं जयं. — (L. 4) B2 राज्यं सदा; T1.3 G M सदा बलं; T2 बलं सदा (for जयं सदा). D6 तेजः सदैवाग्रम् (for जयं सदा वीर्यम्). B2.5 वैरिपरिक्षयं. B2 D2.6 च; B1.5 तथा; Da1 D1.5 S सुखं (for तदा). — (L. 5) B2 प्रियं तु; B5 प्रियाति-; Da1 D1.5 T1 G1 M प्रियाभि-; D6 सुखं च (for प्रयाहि). T2 सिद्धिं (for वृद्धिं). Da1 D1.5 तु (for च). — (L. 6) V1 B3.5 Da1 D1.5 तथा तवास्तु तद्; B तथा तवास्तु; D2.6 T2.3 G M तथास्तु तच्च (T3 G1.3 °च्च) ते; T1 तथास्तु देव ते. — After line 6, B (B2 first time) ins. an addl. colophon. — (L. 7) V1 B (B2 first time) Da1 D1.5 तूर्णं; B2 (second time) S कर्णं (for शीघ्रं). G1 जय (for जहि). B2 (second time) तूर्णम्; S शीघ्रम् (for कर्णम्). — (L. 8) Da1 D5 पुरंदरे. B2 (second time) अर्थसिद्धये; Da1 D5 आत्मसि°.]

B3.5 cont.:

739* रथे स्थितः फाल्गुन केशवस्ते
रश्मीन्समादाय रणे प्रयातु ।
जहि त्वमद्यैव समेत्य कर्णं
दैत्यं यथा केशवो राजमध्ये ।

[(L. 1) B5 स्थिते. — (L. 4) B5 partly damaged.]

— After the above, Ś2 K V1 B D S ins. an addl. colophon. [*Day of Karṇa's Generalship:* Ś2 K4 द्वितीययुद्धदिवसे. — *Adhy. name:* M1 युधिष्ठिरानुज्ञातः. — *Adhy. no.:* Ś2 D4 52; B1 71; B2 (second time) D1 64; B4 70; B5 73; Da1 82; D6 72; T1 83; T2 78; T3 G 80; M 79.]

35 T3 G3 read 35ab with the ref. after 742*. — b) D4 प्रकृष्टेन. — For S version of 35cd, cf. 737*

36 S (except T2) reads 36a–40b after 737*. — a) K3.4 B (except B2) D (except Da1) कल्पतां; T1 G1 अद्यैव; T3 इन्येत; G2 M हन्यते; G3 अन्येतद् (for कल्प्यतां). Ś1 K3.4 V1 B D स्ते (for च). T1 G1 सारथे (G1 °थो); T3 G2 M द्वैरथे (T3 °थो); G3 वै रथो (for च रथो). T2 संनह्यतां रथो भूयो. — b) Ś K3.4 V1 B1.4.5 Da1 Dn1 D2.6.7 T2.3 G1 M1 युज्यतां. T3 G3 वै (for च). D6 T2 हयोत्तमान् (T2 °मः); T3 रथोत्तमे; G3 हयोत्तमे. — After 36ab, T3 G3 read 37. T1 G1.2 M2–4 transp. 36cd and 37ab. — c) B4 च दिव्यानि; D3 समस्तानि (for च सर्वाणि). — d) K3.4 B1.3.5 Dn1 D3 सज्जंतां; D4 युज्यंतं; D5 सज्यंतो; D6 संभारा; T2 कल्पयंतां (hypermetric); T3 G1.3 सजय (for सजयन्तां). T1 G2 M सज्जयंतु (for सज्यन्तां वै). K3 V1 B1.4.5 Dn1 D2–4.6–8 मे; T2 च; T3 G1.3 स्वं (for वै). Ś1 K1.2 D3 महारथाः (D3 °थः); B2.3 °रणे.

उपावृत्ताश्च तुरगाः शिक्षिताश्चाश्वसादिनः ।
रथोपकरणैः सर्वैरुपायान्तु त्वरान्विताः ॥ ३७
एवमुक्ते महाराज फल्गुनेन महात्मना ।
उवाच दारुकं कृष्णः कुरु सर्वं यथाब्रवीत् ।
अर्जुनो भरतश्रेष्ठः श्रेष्ठः सर्वधनुष्मताम् ॥ ३८
आज्ञप्तस्त्वथ कृष्णेन दारुको राजसत्तम ।
योजयामास स रथं वैयाघ्रं शत्रुतापनम् ॥ ३९
युक्तं तु रथमास्थाय दारुकेण महात्मना ।
आपृच्छ्य धर्मराजानं ब्राह्मणान्स्वस्ति वाच्य च ।
समङ्गलस्वस्त्ययनमारुरोह रथोत्तमम् ॥ ४०
तस्य राजा महाप्राज्ञो धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
आशिषोऽयुङ्क्त परमा युक्ताः कर्णवधं प्रति ॥ ४१
तं प्रयान्तं महेष्वासं दृष्ट्वा भूतानि भारत ।
निहतं मेनिरे कर्णं पाण्डवेन महात्मना ॥ ४२
बभूवुर्विमलाः सर्वा दिशो राजन्समन्ततः ।
चाषाश्च शतपत्राश्च क्रौञ्चाश्चैव जनेश्वर ।
प्रदक्षिणमकुर्वन्त तदा वै पाण्डुनन्दनम् ॥ ४३
बहवः पक्षिणो राजन्पुंनामानः शुभाः शिवाः । C. 8. 3604 B. 8. 72. 12 K. 8. 76. 5

37 T1 G1.2 M2–4 transp. 36^{cd} and 37^{ab}. T3 G3 read 37 after 36^{ab}, T3 reading 37^{ab} twice. — a) K3 T2 उपवृत्ताश्च. — b) B D M चाश्व(B1 °स्म)सादिभिः; T (T3 both times) G चापि (T2 च स्व-) सादिभिः. — c) Ś2 K1.4 V1 Da1 D1.5.6.8 T2 रणोपकरणैः. V1 B2–5 Da1 D1.5.6.8 सज्जैर्; B1 D2–4.7 सज्जा; Dn1 सज्ज (for सर्वैर्). — d) Ś2 K4 उपाया(Ś2 °यं)तु; D6 अभियांतु; T2 अनु°. B4 त्वदान्विताः. T1 सद्यो निर्यातु मे रथः; T3 G सत्वरं (G2 सज्जोन्यो) यातु मे रथः; M संचरन्या(M1 also *inf. lin.* संत्वर या)तु मे रथः (sic). — After 37, N T2 ins.:

740* प्रयातौ स्वोऽद्य गोविन्द सूतपुत्रजिघांसया ।

[Ś2 प्रयाता स्वद्य; K3 D8 °तौ स्मो(D8 स्वा)द्य; K4 B5 Dn1 D3.4.6.7 °हि शीघ्रं; V1 B1.3.4 °तोस्म्य(V1 °तस्मा)द्य; B2 प्रयतस्वाद्य; D2 प्रयतोश्वद्य; T2 प्रयतो स्वाद्य. Dn1 गोविंदं.]

38 a) K3 B D T G1.3 M1 उक्तो. — b) Some MSS. फाल्गुनेन; B1.4 पांडवेन. K1 महात्मनः — c) M1 (*inf. lin.*) घातनं (for दारुकं). Dn1 कृष्ण. — d) M4 कुरुः. K3.4 Dn1 D1 सज्जं (for सर्वं). B4 तथा; S (except T2) यद् (for यथा). — e) K1 V1 B4.5 Da1 D2.7 T1.3 G3 M3 भरतश्रेष्ठ. — f) D1 सर्वमध्ये (for श्रेष्ठः सर्व-). D5 -धनुष्मतः.

39 b) K4 राजसत्तमः; T2 °सत्तमं. — c) T3 G1.3 M च (for स). — d) Dn1 शत्रुतापनः; T1 M2–4 °घात(T1 °ति)नं; G1 °पातनं. — After 39, V1 B (except B1) D (except D2.8) ins.:

741* सज्जं निवेदयामास पाण्डवस्य महात्मनः ।

40 a) D6 युक्तं तं; G2 यत्तं तु (for युक्तं तु). K3 B2–5 Dn1 D2–4.6.7 युक्तं तु तं रथं दृष्ट्वा; T2 सज्जीकृतं रथं दृष्ट्वा. — After 40^{ab}, S (except T2) ins.:

742* उपस्थितं रथं दृष्ट्वा पद्मनाभो रणान्तकृत् ।

— After the above, T3 G3 read 35^{ab} with the ref. — c) V1 B2.3 Da1 D5 आमंत्र्य; D1 आमंत्र; D..8 अ(D8 आ)पृच्छद्. Ś K1.2.4 धर्मराजं च (for °राजानं). S (except T2) संपूज्य देवताः सर्वा. — d) T1 ब्राह्मणाः; M1 ब्रह्माणाः. Ś K1.2.4 स्वस्ति वाचय(Ś2 °ना)न्; V1 D6 अभि(D6 स्वस्ति)वाद्य च. — e) K3 B1.4 Dn1 D2–4.6–8 सु(D8 स)मंगलं (D6 °ल-; D7 °लः) स्वस्त्ययनम्; V1 B2.3.5 Da1 D1.5 T2 G2 कृतमंगलस्वस्त्ययन (V1 B5 G2 °नम्; Da1 D1.5 °ना) (hypermetric); T1.3 G1.3 M कृतमंगलकल्याण (T1.3 G3 °णम्). Ca cites सुमंगलं; Cc मंगलं. — f) Ś2 आरुरोहे. T3 G रथं तदा (for रथोत्तमम्).

41 a) V1 B3 Da1 D1.5 राजन्; B2 राज्ञो (for राजा). B2 महाराजो. — b) T2 M1 धर्मपुत्रो. — c) K2 Dn1 D1 [ऽ]युक्त-; K4 (sic) [ऽ]युंक्तुं (for ऽयुङ्क्त). B Dn1 D3.4.7 सततः; D1.2 परमो (D2 °मां). S (except T2) आशिषः (T3 G2.3 °षं) परमा युक्त (G2 यत्तां; M1 युक्ता; M2–4 युंक्त). — d) Ś K2.4 युक्तः; B Dn1 D2–4.7 T2 प्रायात्; T1.3 G3 M2–4 युक्तं; G1.2 युक्तां; M1 युक्त- (for युक्ताः). B (except B2) Dn1 D2–4.7 G2 M कर्णरथं; T3 G3 वर्णवधं (for कर्ण°).

42 a) K4 D5.8 तं (D5 सं-) प्रयातं; B4.5 Dn1 D2–4.6.7 तमायांतं; Da1 D1 संप्रयांतं; T1.3 प्रयांतं तं (by transp.). T2 महाबाहुं. — b) Ś2 (*sup. lin.*) मेनिरे (for भारत). — c) Ś K1.2.4 समरे (for मेनिरे).

43 a) B2 विमनाः. D2 S राजन् (for सर्वा). — b) S (except G1) सर्वाः (for राजन्). D2 दिशोथ विदिशस्तथा. — c) Ś2 चाशाश्च; K2 T2 मा(T2 छा)षाश्च; B1.2 ता(B2 चा)साश्च; D4 (marg.) भासाश्च; D8 चाषा च (by corr. वाचश्च); G2 एषाश्च (for चाषाश्च). D4.8 सि(D4 स)तपत्राश्च; T1 शतपु°. — d) K3 श्रौतास्; D8 क्रौंचाश्. D3 चोच्चैर्; S (except T2) चापि (for चैव). K4 जनेश्वरः; D8 °श्वरं. — e) Da1 प्रदक्षिणाम्. G2 प्रकुर्वत. — f) Da1 D5 खे (for वै). D5 (also as in text) पांडुनंदनौ. S पांडवं पांडुपूर्वज.

44 b) Da1 D1.5.6 पुन्नामानाः. Da1 D1.2.5 T1.3

C. 8. 3605
B. 8. 72. 13
K. 8. 71. 5

त्वरयन्तोऽर्जुनं युद्धे हृष्टरूपा ववाशिरे ॥ ४४
कङ्का गृध्रा वडाश्चैव वायसाश्च विशां पते ।
अग्रतस्तस्य गच्छन्ति भक्ष्यहेतोर्भयानकाः ॥ ४५
निमित्तानि च धन्यानि पार्थस्य प्रशशंसिरे ।
विनाशमरिसैन्यानां कर्णस्य च वधं तथा ॥ ४६
प्रयातस्याथ पार्थस्य महान्स्वेदो व्यजायत ।
चिन्ता च विपुला जज्ञे कथं न्वेतद्भविष्यति ॥ ४७
ततो गाण्डीवधन्वानमब्रवीन्मधुसूदनः ।
दृष्ट्वा पार्थं तदायस्तं चिन्तापरिगतं तदा ॥ ४८
गाण्डीवधन्वन्संग्रामे ये त्वया धनुषा जिताः ।
न तेषां मानुषो जेता त्वदन्य इह विद्यते ॥ ४९
दृष्टा हि बहवः शूराः शक्रतुल्यपराक्रमाः ।
त्वां प्राप्य समरे वीरं ये गताः परमां गतिम् ॥ ५०
को हि द्रोणं च भीष्मं च भगदत्तं च मारिष ।
विन्दानुविन्दावावन्त्यौ काम्बोजं च सुदक्षिणम् ॥ ५१
श्रुतायुषं महावीर्यमच्युतायुषमेव च ।
प्रत्युद्गम्य भवेत्क्षेमी यो न स्यात्त्वमिव क्षमी ॥ ५२
तव ह्यस्त्राणि दिव्यानि लाघवं बलमेव च ।

G2.3 M शिवा: शुभा: (by transp.). — c) G2 त्वरवंतो. T2 [ऽ]र्जुनः. B1 Da1 D1.5 T1.2 G1 संख्ये; T3 G3 संवे; G2 खे च; M संखे (for युद्धे). — d) V1 B2 Da1 D1.5 S संप्रहृष्टा (for हृष्टरूपा). D3 चकासिरे; D2 प्रकाशिरे (for ववाशिरे).

45 a) D1 गृध्रकंका; T1 G1.2 कंका गृध्र-. Ś2 K1.4 चटाश्चैव; K3 V1 B1-4 Dn1 D3.4.6.7 ब(D6 पि)का: श्येना; B5 बलाश्चैव; Da1 D1.5 बला: श्येना; D2 शिवाश्चैव; S चळा° (for वडा°). — c) S अ(G1 आ)गच्छन्नग्रतस्तस्य. — d) K3 B (except B3) Dn1 D2-4.2.7 मांसहेतोर्; V1 Da1 D1.5 G2 M भक्ष°. D2 भयानया:.

46 a) Ś2 चान्यानि; Co धन्यानि (as in text). D6 S ध(T1.2 अ-; G1 या)न्यानि च निमित्तानि. — b) K4 प्रशशंशिरे; B3 [अ]भिशशंसिरे. K3 B1.5 D4.6.7 S पांडवस्य श(D4 प्र-; T2 च)शंसिरे; Dn1 D3 पार्थिवस्य प्रशं°. Ca cites शशंसिरे. — c) S (except T2) अरिसेनाया: (T1 °यां). — d) K3 निधनं (for च वधं). K3 B1.4 Dn1 D3.4.6.7 अति; B5 D2.8 तदा (for तथा). — After 46, G1 M ins.:

743* निमित्तानि च शुभ्राणि रुतं च मृगपक्षिणाम् ।

[G1 नृत्यं (for रुतं).]

47 T1 om.) 47-48. T2 G2 om. 47. — a) K3 [अ]पि; D3 च; T3 G1.3 M हि (for [अ]थ). — b) Ś K2.4 ह्यजायत; K1 T3 G1.3 M1.3 [ऽ]भ्यजा°. — c) V1 यज्ञे; S तीव्रा (for जज्ञे). — d) K1.3.4 Ca त्वेतद्; B1.2.4.5 Dn1 D2-4.7 चेदं B3 Da1 D1.5.8 T3 G1.3 M Co एतद् (for न्वेतद्). K1 भवेदिति.

— After 47, T3 G1.3 ins.:

744* विषण्णं तु ततो ज्ञात्वा सव्यसाचिनमच्युतः ।
संचोदयति तेजस्वी मधुहा वानरध्वजम् ।

48 T1 om. 48 (cf. v. l. 47). D6 transp. 48ab and 48cd. — ab) D3 गांजीवधन्वानम्. D3 गांडीवधन्वानमिदम् (for 48a). G3 धनंजयमथोवाच भगवान्देवकीसुतः. — B2 T1.2 G2 om. 48cd. — c) K2 lacuna for तदायस्तं. Ca आपन्नं; Co अपस्तं (for आयस्तं). K3 तथावस्थं; V1 M2-4 तदा यांतं; B (B2 om.) Dn1 D2-4.7 T3 G1.3 M1 तथा यांतं. D6 तं तु दृष्ट्वा तथा पार्थं. — d) M1 तथा (for तदा). D6 चिंतामुपगतं तथा.

49 Before 49, Ś K2-4 V1 Da1 D1-3 ins. वासुदेव उवाच; K1 श्रीकृष्ण उवाच; Dn1 वासुदेवाय नमः. — b) K3 धनुषो (for धनुषा). T1 [अ]र्जिताः. — c) Ś2 मानुषे; T2 धनुषा (for मानुषो).

50 a) K2 D3 (before corr.) दृष्ट्वा; S (except T2) एते (for दृष्टा). V1 B2 Da1 D1.5 मे (for हि). T2 वीराः. — b) Ś2 K4 शतक्रतुपराक्रमाः; T1.2 M1 शक्रतुल्या महारथाः. — c) B1 तं; M1 त्वं (for त्वां). K3 V1 B2 D2.3 शूरं; B1.3-5 Dn1 D3.4 6.7 शूरा; Da1 D1.5 शूर; S पार्थं (G2 °र्थम्) (for वीरं). — d) T G1.3 M प्रयाताः; G2 आगताः (for ये गताः).

51 a) K4 D3 transp. द्रोणं and भीष्मं. B2 बले (hypermetric) (for the first च). — b) T1 भगवंतं. D2 च सैंधवं; T1.3 G2.3 M जयद्रथं; T2 च भारत (also च पांडवं); G1 धनंजयं (for च मारिष). — c) Da1 D1.5 आवं(Da1 °वां)त्यो. — d) Some MSS. कांभोजं.

52 a) K1 श्रुत्वायुषं; B1 Da1 D1.5 श्रुतायुधं. S श्रुतायुं चाश्रु(M2-4 °च्यु)तायुं च. — b) Da1 D1.5 अच्युतायुधम्; D6 °मिषम्. S शतायुं च महारथं. — c) T2 प्रत्युद्यम्य. — d) M2.4 हि; M3 ह (for न). T1.3 G1.3 M त्वद्विधः; G2 तु विधिः (for त्वमिव). K3 B D M1 प्रभो; T G M2-4 प्रभुः (for क्षमी).

53 a) S अस्त्राणि तव दिव्यानि. — b) Ś2 भयम्; Ca

वेधः पातश्च लक्ष्यश्च योगश्चैव तवार्जुन ।
असंमोहश्च युद्धेषु विज्ञानस्य च संनतिः ॥ ५३
भवान्देवासुरान्सर्वान्हन्यात्सहचराचरान् ।
पृथिव्यां हि रणे पार्थ न योद्धा त्वत्समः पुमान् ॥५४
धनुर्ग्रहा हि ये केचित्क्षत्रिया युद्धदुर्मदाः ।
आ देवात्त्वत्समं तेषां न पश्यामि शृणोमि वा ॥५५
ब्रह्मणा च प्रजाः सृष्टा गाण्डीवं च महाद्भुतम् ।
येन त्वं युध्यसे पार्थ तस्मान्नास्ति त्वया समः ॥५६
अवश्यं तु मया वाच्यं यत्पथ्यं तव पाण्डव ।
मावमंस्था महाबाहो कर्णमाहवशोभिनम् ॥ ५७
कर्णो हि बलवान्धृष्टः कृतास्त्रश्च महारथः ।

C. 8. 3619
B. 8. 72. 26
K. 8. 76. 20

बलम् (as in text). — B1.4 Dn1 D3.4.7 transp. 53^cd and 53^ef. — ^e) D6 ब्यध: पतश्च (sic); S (except T1) वेधं (T2 G1.2 वेध:; T3 G3 वेधं; M1 वधं) पातं च. Ca.c cite वेध: and पात:. Ś2 लक्ष्यश्च; K3 D1.2 M लक्षं च; V1 B Dn1 D7 लक्षे(B3 °क्ष्ये)षु; Da1 D3-5.8 T2.3 G लक्ष्यं (D3.4 °क्ष्ये) च; D6 लब्धेषु; T1 लक्ष्यस्य (for लक्ष्यश्च). — ^d) D6 योगश्चैवं; T G M1.4 लघुता च. Cc cites लक्ष्यं and योग:. K3 V1 B1.3.5 Da1 D1.2.5.8 M1.4 तथार्जुन. M2.3 भारता लघुतार्जुन. — ^e) M1 रसो मोहश्च; Ca.c असंमो° (as in text). T1.3 G M तथा युद्धे; T2 च युद्धे तु. — ^f) T1 G1.3 धनुष्यश्चै(G1 °स्त्वे)व (for विज्ञानस्य च). V1 तु (for च). Da1 D1.5 T3 G1 संततिः. Ca ज्ञानस्य च समुन्नतिः.

54 ^a) K3 V1 B D S भवान्देवान्सगंधर्वान्. — ^b) B1 Da1 D5 निहन्यात्स-; D6 हन्याद्वै स-; M1 °त्सर्वान् (for °त्सह-). D7 -चरान्वरान् (for -चराचरान्). T G1.3 M2-4 हन्यात्स(T3 G1.3 हन्या: स)र्वांश्च राक्षसान्; G2 अन्यांश्च सर्वराक्षसान्. — ^c) Dn1 D3.4.7 तु (for हि). — ^d) K4 योधस् (for योद्धा). D6 पुन: (for पुमान्). S त्वत्समो नास्ति (T2 नैव) विक्रमे. — M2-4 ins. after 54: T G after 56:

745* न चाभिमुखतो वाच्यो भवानेतद्वचो मया।
मानितस्य महादर्पो भविष्यति रणेऽर्जुन ।
अवश्यमेव वक्तव्यमतस्त्वां प्रब्रवीम्यहम्।

[(L. 1) T1.3 G1.3 प्रमुखतो (for [अ]भिमु°). G2 वास (for वाच्यो). T2 तत्तद् (for एतद्). — (L. 2) T3 G3 महान्दर्पो. G2 मानिन: सुमहादर्पो; M2-4 आहिता: सुमहान्दर्पो (for the prior half). — (L. 3) T3 G1.3 वाच्यं मे (for वक्तव्यम्). T1.2 G1 एतस्त्वां; T3 G1.3 तेन त्वां (for अतस्त्वां).]

T2.3 G3 M2-4 cont.: T1 G1.2 ins. after 58:

746* अतिमानाच्च तेनात्मा मन्तव्यो वै कथंचन।
जीवमाने रणे कर्णे सूतपुत्रे महारथे ।
[(L. 1) T2 अभिमानाच् (for अति°).]

T1 G1.2 cont.: N T2.3 G3 M1 ins. after 58:

747* बहुनात्र किमुक्तेन संक्षेपाच्छृणु पाण्डव ।

त्वत्समं त्वद्विशिष्टं वा कर्णं मन्ये महारथम्।
परमं यत्नमास्थाय त्वया वध्यो महाहवे।

[T1.3 G M2 om. line 1. — (L. 1) B5 Da1 D1.5 तु (for [अ]त्र). — (L. 2) Ś K1 न; K2 नु; K4 च (for वा). K1 कर्णमन्ये; Da1 D1.5 मन्ये कर्णं (by transp.); M1 कर्मणीह. V1 B2.5 Da1 Dn1 D1.2.4.5.8 महाबलं; T1.3 G M1 परंतप (for महारथम्). — (L. 3) Dn1 परं (submetric); T1.8 G अवश्यं; M1 स परं (for परमं). T2 परं यत्नं समास्थाय (for the prior half). D2 यथा (for त्वया). K1 वध्ये. B1 महारणे.]

T3 G cont.: T1.2 M ins. after 62:

748* न हि कर्णं रणे प्राप्य शक्तो हि स्यात्पुरंदरः।
क्षेमी प्रत्यागमेत्पार्थं तादृशोऽस्य पराक्रमः।
त्वां तु प्राप्य महारङ्गे बलवानपि भारत।
निवर्तेत रणात्कर्ण इति मे धीयते मतिः।

[(L. 1) T1 G3 समासाद्य (for रणे प्राप्य). M2-4 [s]पि (for the second हि). — (L. 2) G2 प्रत्युद्गमेत्; M2-4 प्रत्यागमे. — (L. 4) G3 निश्चिता (for धीयते).]

55 ^a) Ś1 K4 धनुर्ग्राहा; K3 °ग्राहा; B Dn1 D1-4.7.8 °ग्रा(D1 °ग्रा)हा; Da1 D5 °ग्रांह. D6 S धनुर्गृह्णंति (for °ग्रहा हि). D3 च (for हि). — ^b) S क्षत्रिया भुवि भारत. — ^c) K3 D3 आ देहात्; B5 आ देयात्; Da1 D1.5.6 आदेवं (D6 °वान्); S आत्मन(M2-4 °नो)स् (for आ देवात्). V1 त्वं समं; S तु (M त्व) समं (for त्वत्समं). — ^d) B1.5 Dn1 D7 T1 च (for वा).

56 ^a) G1 ब्राह्मणा. Ś2 K4 यद्; T1 या; T2.3 G M1 हि (for च). K4 स्रष्टा. — ^b) D5 गांजीवं. Ś2 महाद्युतिं; B1 °धनु:; B3.4 Dn1 D2-4.6.7 महद्धनु:; S धनुर्वरं. — ^c) S तेन (for येन). T1.3 G M1 सेनां; M2-4 सेनास् (for पार्थ). — ^d) D2 S समस्त्वया (by transp.). — After 56, T1 G1.2 ins. 745*; T2.3 G3 ins. 745* and 746*.

57 T1.3 G M1 om. 57. T2 om. 57^ab. — ^a) B5 च; D2 हि (for तु). Da1 D1.5 त्वया. — ^b) Ś2 K4 त्वयि (for तव). K4 पांडवं.

58 T1 M read 58 after 62^ab; T3 G after 62.

C. 8. 3620
B. 8. 72. 27
K. 8. 76. 20

कृती च चित्रयोधी च देशे काले च कोविदः ॥ ५८
तेजसा वह्निसदृशो वायुवेगसमो जवे ।
अन्तकप्रतिमः क्रोधे सिंहसंहननो बली ॥ ५९
अयोरत्निर्महाबाहुर्व्यूढोरस्कः सुदुर्जयः ।
अतिमानी च शूरश्च प्रवीरः प्रियदर्शनः ॥ ६०
सर्वैर्योधगुणैर्युक्तो मित्राणामभयंकरः ।
सततं पाण्डवद्वेषी धार्तराष्ट्रहिते रतः ॥ ६१
सर्वैरवध्यो राधेयो देवैरपि सवासवैः ।
ऋते त्वामिति मे बुद्धिस्त्वमद्य जहि सूतजम् ॥ ६२
देवैरपि हि संयत्तैर्बिभ्रद्भिर्मांसशोणितम् ।
अशक्यः समरे जेतुं सर्वैरपि युयुत्सुभिः ॥ ६३
दुरात्मानं पापमतिं नृशंसं
दुष्टप्रज्ञं पाण्डवेयेषु नित्यम् ।
हीनस्वार्थं पाण्डवेयैर्विरोधे
हत्वा कर्णं धिष्ठितार्थो भवाद्य ॥ ६४

— [a]) Ś $K_{2.4}$ दृष्टः; K_1 सृष्टः; K_3 V_1 B D M दृप्तः; T_2 दुष्टः (for धृष्टः). — [b]) G_2 कृतांस्त्रस्य. K_1 B_5 $D_{1.5}$ S (except M_1) महाबलः (K_1 °लाः); K_4 °रथ. — [c]) T_2 कृत्येषु (for कृती च). Ca cites कृती (as in text). D_6 चित्रयोद्धा. — [d]) $Ś_2$ देशकाले च; K_3 V_1 B D S देशकालस्य. — After 58, N T_2 M_1 ins 747*; T_1 ins. 746* and 747*; T_3 G_3 ins. 747* and 748*; $G_{1.2}$ ins. 746*, 747* and 748*.

59 [a]) Ś $K_{1.2.4}$ D_6 वह्निसंकाशो; S (except T_2) ह्यग्निसदृशो. — [c]) $B_{2.3.5}$ Da_1 $D_{1.5}$ $T_{1.3}$ G M कोपे; T_2 युद्धे (for क्रोधे). — [d]) D_6 S वज्र- (for सिंह-). Ś $K_{1.2.4}$ जवे; D_2 युवा; D_3 (marg.) S बले (for बली).

60 [a]) K_4 आयोरत्निर्; V_1 $B_{3.4}$ अत्यरत्निर्; B_1 Dn_1 $D_{2-4.7}$ अष्ट°; $T_{1.3}$ $G_{1.3}$ M अष्टा°; T_2 उदारधीर्; G_2 अष्टारातिर् (for अयोरत्निर्). $Ś_1$ महाबाहो. — [c]) $K_{1.3}$ V_1 B Dn_1 $D_{3.4.7.8}$ S अभिमानी. — [d]) D_6 शुभदर्शनः.

61 [a]) K_1 V_1 B (except B_3) Dn_1 $D_{2.4.7.8}$ सर्वै-; K_4 सर्वैं. — [c]) S (except T_2) पांडवद्वेष्टा. — After 61, T_2 ins.:

749* न भीषये त्वां पार्थाहं हर्षं संजनयामि ते ।

62 [a]) G_1 स च सर्वैरवध्यो हि. — After 62[ab], T_1 reads 58, followed by 746* and 747*; M_1 reads 58, followed by 747*; M_{2-4} read 58. — [c]) D_1 कृते; G_2 जितस् (for ऋते). $T_{1.3}$ G त्वयेति. — [d]) K_3 V_1 B_2 Da_1 $D_{1.5.6}$ S तम्; $B_{1.3-5}$ Dn_1 $D_{3.4.7}$ तद् (for त्वम्). S भारत (for सूतजम्). — After 62, $T_{1.2}$ M ins. 748*; T_3 G_3 read 58, followed by 747* and 748*; $G_{1.2}$ read 58, followed by 746*, 747* and 748*.

63 [a]) $D_{4.7}$ संपन्नैर्. — [c]) K_4 अशक्तः. V_1 Da_1 $D_{1.5}$ तु रणे; $B_{1.3-5}$ Dn_1 $D_{3.4.7}$ स रथो; B_2 स रणे; D_6 स रथी (for समरे). — [d]) Da_1 $D_{1.5}$ देवैर् (for सर्वैर्). — For 63, S subst.:

750* देवैरपि हि संरब्धैः सवलोकेश्वरैरपि ।
अशक्यं तं रणे मन्ये सर्वैरपि युयुत्सुभिः ।

[(L. 1) M_{2-4} [इ] ह (for हि). G_2 गंधर्वैः (for संरब्धैः). T_1 सर्वलोकेश्वरेश्वरैः; T_2 °श्वरैः शरैः (for the posterior half).]

64 [a]) B (except B_2) Dn_1 $D_{2-4.6.7}$ S पापवृत्तं (for °मतिं). B_3 प्रहृष्टं; D_2 (also as in text) च क्रूरं (for नृशंसं). — [b]) B_4 धृष्टप्रज्ञं; T $G_{1.3}$ M दुष्टात्मानं; G_2 धृष्टात्मनः (for दुष्टप्रज्ञं). D_2 पांडवेषु. — [c]) V_1 B_2 हीनप्रज्ञं; Da_1 $D_{1.5}$ °प्रतिज्ञं; Dn_1 °स्वार्थं; D_4 °श्रायं; S सुयोधनार्थं (for हीनस्वार्थं). V_1 B_2 Da_1 $D_{1.5}$ पांडवानां (for °वेयैर्). K_4 विरोधं; V_1 B_2 Da_1 $D_{1.5}$ विनाशे; S विरुद्धं (for विरोधे). — [d]) V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1-5.7.8}$ T_1 Ca.c निश्चितार्थो; D_6 सुखि°. — After 64, N T_2 ins.:

751* तं सूत्रपुत्रं रथिनां वरिष्ठं
निष्कालिकं कालवशं नयाद्य ।

[(L. 1) B_1 वरिष्ठः; B_3 वरिष्ठ. — (L. 2) D_2 निकालिकं; D_6 निष्ठालिकं; D_8 निःकाल(marg. °ली)कं; T_2 वीर्याधिकं; Ca.c निःकालिकं.]

Dn_1 cont.:

752* तं सूतपुत्रं रथिनां वरिष्ठं
हत्वा प्रीतिं धर्मराजे कुरुष्व ।
जानामि ते पार्थ वीर्यं यथाव-
द्दुर्वारणीयं च सुरासुरैश्च ।

Dn_1 cont.: Ś K V_1 B Da_1 D_{1-8} T_2 ins. after 751*:

753* सदावजानाति हि पाण्डुपुत्रा-
नसौ दर्पात्सूतपुत्रो दुरात्मा ।

[(L. 1) Ś $K_{1.2.4}$ स चापि जानाति; K_3 सदा च जा°. Da_1 $D_{1.5}$ om. हि. — (L. 2) Ś K_2 असोदर्यात् (K_2 °न्); $K_{1.4}$ असोदर्या (K_4 °र्यां); D_6 भुजाबले; T_2 दर्पान्वितः (for असौ दर्पात्). K_1 सूर्यपुत्रो. K_4 महात्मा.]

वीरं मन्यत आत्मानं येन पापः सुयोधनः । | तमद्य मूलं पापानां जय सौतिं धनंजय ॥ ६५

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥

५१

संजय उवाच ।
ततः पुनरमेयात्मा केशवोऽर्जुनमब्रवीत् ।
कृतसंकल्पमायस्तं वधे कर्णस्य सर्वशः ॥ १
अद्य सप्तदशाहानि वर्तमानस्य भारत ।
विनाशस्यातिघोरस्य नरवारणवाजिनाम् ॥ २
भूत्वा हि विपुला सेना तावकानां परैः सह ।
अन्योन्यं समरे प्राप्य किंचिच्छेषा विशां पते ॥ ३
भूत्वा हि कौरवाः पार्थ प्रभूतगजवाजिनः ।
त्वां वै शत्रुं समासाद्य विनष्टा रणमूर्धनि ॥ ४
एते च सर्वे पाञ्चालाः सृञ्जयाश्च सहान्वयाः ।
त्वां समासाद्य दुर्धर्षं पाण्डवाश्च व्यवस्थिताः ॥ ५
पाञ्चालैः पाण्डवैर्मत्स्यैः कारूषैश्चेदिकेकयैः ।

C. 8. 3639
B. 8. 73. 6
K. 8. 77. 6

---

65 ^{a}) Ś2 वीरो. K3 V1 B1-4 D1.2.5.8 वीरव- (D2 °र्यवा-; D5 °रव)न्मन्यतेत्मानं; B5 Dn1 D3.4.6.7 आत्मानं मन्यते वीरं; S अधिकं (T1 कृपार्थं; M1 वीर्याधीकं [hypermetric]) मन्यतेत्मानं. — ^{d}) K3 V1 B D जहि (for जय). V1 सूतं (for सौतिं). S जहि कर्णमरिंदम. — After 65, N T2 ins.:

754* खड्गजिह्वं धनुरास्यं शरदंष्ट्रं तरस्विनम् ।
दृप्तं पुरुषशार्दूलं जहि कर्णं धनंजय ।
अहं त्वामनुजानामि वीर्येण च बलेन च ।
जहि कर्णं रणे शूरं मातङ्गमिव केसरी ।
यस्य वीर्येण वीर्यं ते धार्तराष्ट्रोऽवमन्यते । [5]
तमद्य पार्थ संग्रामे कर्णं वैकर्तनं जहि ।

[D3 om. line 1. — (L. 1) T2 धनुर्वक्त्रं (for °रास्यं). Ś K1.2.4 धनुरास्यं खड्गजिह्वं (for the prior half). — (L. 2) T2 दुष्टं (for दृप्तं). D6 पुरुषशार्दूल. K4 कर्ण धनंजयः. — (L. 3) T2 अभि- (for अनु-). — (L. 4) Dn1 मातंगवम् (hypermetric). — (L. 5) V1 Da1 D1.5 ते नित्यं; B5 शौर्येण; T2 वीर्यं हि (for वीर्यं ते). Ś2 K4 धार्तराष्ट्रे (K4 °ष्ट्रौ). T2 [ऽ]भिमन्यते. — (L. 6) D3 जहि (for पार्थ).]

Colophon. — *Day of Karṇa's Generalship:* Ś2 K4 द्वितीय(K4 °ये)युद्धदिवसे. — *Adhya. name:* M1 अर्जुनप्रशंसा. — *Adhy. no.* (figures, words or both): Ś1 52; B1 72; B3 D1 5; B5 74; Da1 83; T1.3 G 81; T2 79; M 80.

51

1 D6 om. from 1^{c} up to नरवा (in 2^{d}). — ^{c}) V1 B Dn1 Dn1 D2-4.6.7 S आयांतं (M1.3 °यत्तं) (for आयस्तं). — ^{d}) B1.3-5 Dn1 D3.4.6.7 S भारत; B2 D3 सर्वतः (for सर्वशः).

2 D6 om. up to नरवा (in 2^{d}) (cf. v. l. 1). — ^{b}) B2 S नित्यशः (for भारत). — ^{c}) S [अ]स्य (for [अ]ति-).

3 ^{a}) Ś2 भूता; G2 भृत्या (for भूत्वा). S च (for हि). K1 T1 विपुलां; B3 बहुला; D3 (marg. as in text) सकला (for विपुला). T1 शैलां (for सेना). — ^{b}) G2 महाचमूं (for परैः सह). — ^{c}) B (except B3) Dn1 D2-4.6.7 समरं; D3 मरणं (for समरे). — ^{d}) Ś2 केचित् T3 G1.3 महाहवे; M2-4 महाभये (for विशां पते).

4 ^{a}) Dn1 D7 वै (for हि). D3 सर्वे (for पार्थ). — ^{c}) Ś2 त्वं (for त्वां). Ś2 K4 B5 D6 T2 हि (for वै). V1 B3 Da1 D1.5.8 शूरं; B5 पार्थं; D6 शक्तं (for शत्रुं). S (except T2) विनष्टास्त्वां स(G1 °स्त्वर)मासाद्य. — K3 om. (hapl.) from 4^{d} up to समासाद्य (in 5^{c}). — ^{d}) Dn1 विनिष्टा; D3 प्रणष्टा (for विनष्टा). S (except T2) विक्षिपंत महद्धनुः.

5 K3 om. up to समासाद्य (in 5^{c}) (cf. v. l. 4). — ^{a}) B1.3 एतच्; G2 कर्णे (for एते). V1 B2.4.5 Da1 D1.3.5.6.8 M तु; B1.3 Dn1 D2.4.7 ते (for च). V1 B D S पृथिवीपालाः (for सर्वे पाञ्चालाः). — ^{b}) Dn1 संजयाश्च (for सृञ्ज°). K4 T3 G3 सह त्वया; B1.4 Dn1 D2-4.7 समागताः; B2 सहानुगाः; B5 D6 G2 महारथाः; T2 G1 महान्वयाः. — ^{c}) B1 दुर्धर्षाः. S त्वां समाश्रित्य (G3 °साद्य) वर्धते.

6 ^{a}) Ś2 पंचालैः. B2 मात्स्यैः; T2 मद्रैः; T1.3 G2.3 मात्स्यैः (for मत्स्यैः). — ^{b}) Ś2 B1.4 Da1 D1.3.5.1

C. 8. 3533
B. 8. 73. 6
K. 8. 77. 6

त्वया गुप्तैरमित्रघ्न कृतः शत्रुगणक्षयः ॥ ६
को हि शक्तो रणे जेतुं कौरवांस्तात संगतान् ।
अन्यत्र पाण्डवान्युद्धे त्वया गुप्तान्महारथान् ॥ ७
त्वं हि शक्तो रणे जेतुं ससुरासुरमानुषान् ।
त्रीँल्लोकान्समसुद्युक्तान्किं पुनः कौरवं बलम् ॥ ८
भगदत्तं हि राजानं कोऽन्यः शक्तस्त्वया विना ।
जेतुं पुरुषशार्दूल योऽपि स्याद्वासवोपमः ॥ ९
तथेमां विपुलां सेनां गुप्तां पार्थ त्वयानघ ।
न शेकुः पार्थिवाः सर्वे चक्षुर्भिरभिवीक्षितुम् ॥ १०
तथैव सततं पार्थ रक्षिताभ्यां त्वया रणे ।
धृष्टद्युम्नशिखण्डिभ्यां भीष्मद्रोणौ निपातितौ ॥ ११
को हि शक्तो रणे पार्थ पाञ्चालानां महारथौ ।
भीष्मद्रोणौ युधा जेतुं शक्रतुल्यपराक्रमौ ॥ १२
को हि शांतनवं संख्ये द्रोणं वैकर्तनं कृपम् ।
द्रौणिं च सौमदत्तिं च कृतवर्माणमेव च ।
सैन्धवं मद्रराजं च राजानं च सुयोधनम् ॥ १३
वीरान्कृतास्त्रान्समरे सर्वानेवानुवर्तिनः ।
अक्षौहिणीपतीनुग्रान्संरब्धान्युद्धदुर्मदान् ॥ १४

करूषैश्च; K_{4} D_{7} कुरूषैश्च; Dn_{1} करूषश्च; S कारूशैश्च. V_{1} $B_{2.5}$ Da_{1} $D_{1.2.5.8}$ (before corr.) चेदिका(D_{2} °को)शिकैः; $B_{1.4}$ Dn_{1} $D_{3.4.7}$ चेदिभिः सह; B_{3} S °काशिभिः (for °केकयैः). — After 6^{ab}, S (except M_{1}) ins.:

755* मागधैः पारिजातैश्च दाक्षिणात्यैश्च केरलैः ।

[T_{1} G_{1} पथि (G_{1} पांड्य-) जातैश्च (for पारिजातैश्च). T_{3} $G_{1.3}$ सकेरलैः.]

— ^{c}) K_{4} ग्रस्तैर; G_{1} मित्रैर् (for गुप्तैर्). Dn_{1} $D_{2.4}$ $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ अमित्रघ्नैः (D_{4} °घ्नः). — ^{d}) B_{2} शत्रुगणः क्षयः; B_{4} °परिक्षयः.

7 ^{a}) V_{1} शक्तो वै (for हि शक्तो). — Ś $K_{1.2}$ D_{8} $T_{1.2}$ om. (hapl.) 7^{b}–8^{a}. — ^{b}) S पार्थ (for तात). K_{3} Dn_{1} D_{7} संयुगे (for संगतान्). Da_{1} $D_{1.2.5.6}$ कौरवांस्तान्समागतान्. — ^{c}) S (except T_{1} M_{1}) पांडवाद्. — ^{d}) K_{3} V_{1} $B_{2.3}$ Da_{1} $D_{1.5}$ महाबलान्; K_{4} °सुरान् (for °रथान्). S श्वेताश्वाद्वानरध्वजात्.

8 Ś $K_{1.2}$ D_{8} $T_{1.2}$ om. 8^{a} (cf. v. l. 7). G_{2} om. 8–9. — ^{a}) K_{4} $B_{1.4}$ Dn_{1} $D_{3.4.7}$ शक्तस्त्वं हि (by transp.); T_{2} त्वया शक्तो. — ^{b}) $T_{1.3}$ $G_{1.3}$ -मानुषं; T_{2} M -मानवं (for -मानुषान्). — ^{c}) K_{3} समनुद्युक्तान्; V_{1} अद्य संयुक्तान्; $B_{1.4.5}$ Dn_{1} $D_{3.4.7}$ समरे युक्तान्; $B_{2.3}$ सुसमायुक्तान्; Da_{1} $D_{1.2.5.6.8}$ सु($D_{2.8}$ स)समुद्युक्तान्. S (G_{2} om.) लोकत्रयं समुद्युक्तं.

9 G_{2} om. 9 (cf. v. l. 8). — ^{a}) K_{3} B (except B_{3}) Dn_{1} $D_{2-4.6.7}$ च (for हि). — ^{b}) K_{3} प्रशक्तस् (for ऽन्यः शक्तस्). — ^{c}) $T_{1.3}$ $G_{1.3}$ M भरत- (for पुरुष-). — ^{d}) D_{1} सोपि (for योऽपि). T_{1} M_{1} वासवो भवेत् (for °वोपमः).

10 ^{a}) D_{8} तथैनां. — ^{c}) S शक्ताः (for शेकुः). — ^{d}) K_{3} V_{1} B Da_{1} Dn_{1} $D_{1.3-7}$ चक्षुर्भिरपि वीक्षि(B_{5} पीडि)तुं; D_{8} °भिश्चाभिवीक्षितुं; T_{1} °भ्यां पांडवेक्षितुं; $T_{2.3}$ $G_{1.3}$ °भ्यांमपि वीक्षितुं; G_{2} M °भ्यां सम्यगी(G_{2} सर्वमी)क्षितुं.

11 ^{b}) G_{1} [अ]नघ (for रणे). — After 11^{ab}, B_{2} ins.:

756* हत्वा तु बलनिष्पिष्टौ भीष्मद्रोणौ महारणे ।

— ^{d}) S द्रोणभीष्मौ.

12 ^{a}) $Ś_{1}$ का (for को). $Ś_{2}$ शक्ती; Dn_{1} शक्तौ. $T_{1.3}$ G जेतुं; M_{2-4} पार्थं (for पार्थ). — ^{b}) $Ś_{2}$ पंचालानां; V_{1} $B_{2.3}$ $D_{3.4.6}$ भरतानां; $B_{1.4.5}$ Da_{1} Dn_{1} $D_{1.5.7}$ T_{2} भारतानां (for पाञ्चालानां). D_{6} पितामहौ; D_{8} महारथः; M °त्मनां (for °रथौ). $T_{1.3}$ G कौरवान्पार्थ संगतान्. — ^{c}) D_{8} S (except T_{2}) रणे (for युधा). — ^{d}) D_{2} शक्रतुल्यबलोपि वा.

13 ^{a}) K_{3} V_{1} B D S भीष्मं (for संख्ये). — ^{b}) T_{2} कर्णं (for द्रोणं). K_{2} कृतं; D_{6} $G_{2.3}$ नृपं (for कृपम्). — ^{c}) B_{2} T_{2} सोमदत्तं. — ^{d}) T_{1} आहवे (for एव च). — ^{e}) K_{1} V_{1} B Dn_{1} $D_{3.4.6-8}$ T_{2} मद्रराजानं (for °राजं च). — ^{f}) D_{6} वसुषेणं (for राजानं च).

14 ^{a}) $T_{1.3}$ G राजन् (for वीरान्). — ^{b}) K_{3} [अ]भि-; V_{1} B (except B_{2}) D S (except G_{1}) [अ]नि- (for [अ]नु-). — ^{c}) T_{3} G M_{1} अक्षोहिणी-. B_{2} वीरान्; S (except T_{2}) सर्वान् (for उग्रान्). — ^{d}) $B_{1.4}$ Dn_{1} $D_{2-4.7}$ संह(Dn_{1} °हि)तान्; $B_{2.3.5}$ Da_{1} $D_{1.5}$ सरथान्; T_{1} G_{1} संयुद्धे(G_{1} °ध्ये)त्; T_{3} $G_{2.3}$ संयुगे (for संरब्धान्). — After 14, K_{4} V_{1} B D (except $D_{2.8}$) T_{2} ins.:

757* त्वामृते पुरुषव्याघ्र जेतुं शक्तः पुमानिह ।

[Da_{1} $D_{1.5}$ त्वमृते.]

श्रेण्यश्च बहुलाः क्षीणाः प्रदीर्णाश्वरथद्विपाः ।
नानाजनपदाश्चोग्राः क्षत्रियाणाममर्षिणाम् ॥ १५
गोवासदासमीयानां वसातीनां च भारत ।
व्रात्यानां वाटधानानां भोजानां चापि मानिनाम् १६
उदीर्णाश्च महासेना ब्रह्मक्षत्रस्य भारत ।
त्वां समासाद्य निधनं गताः साश्वरथद्विपाः ॥ १७
उग्राश्च क्रूरकर्माणस्तुखारा यवनाः खशाः ।
दार्वाभिसारा दरदाः शका रमठतङ्गणाः ॥ १८
अन्ध्रकाश्च पुलिन्दाश्च किराताश्चोग्रविक्रमाः ।
म्लेच्छाश्च पार्वतीयाश्च सागरानूपवासिनः ।
संरम्भिणो युद्धशौण्डा बलिनो दृढपाणयः ॥ १९
एते सुयोधनस्यार्थे संरब्धाः कुरुभिः सह ।
न शक्या युधि निर्जेतुं त्वदन्येन परंतप ॥ २०
धार्तराष्ट्रमुदग्रं हि व्यूढं दृष्ट्वा महाबलम् ।
यस्य त्वं न भवेस्त्राता प्रतीयात्को नु मानवः ॥ २१
तत्सागरमिवोद्धूतं रजसा संवृतं बलम् ।

C. 8. 3656 B. 8. 73. 23 K. 8. 77. 24

---

15 a) Ś1 K D8 T3 G3 श्रेणीश्च ; G2 श्रेयांसो ; T1 सेनाश्च ; T2 सेनाः सु- (for श्रेण्यश्च). K1.2 बहलाः ; V1 विपुलाः ; T3 G1.3 प्रबला ; M1 बहुधा (for बहुलाः). B5 ह्रीणाः ; S राजन् (for क्षीणाः). — b) Ś1 K2 प्रदीर्णाश्च -रथद्विपाः ; Da1 D1.5 °श्वनरद्विपाः ; T1 उदिताश्वा रथ° (sic) ; T2 G1.2 M उदीर्णाश्च (G2 M1.3 °श्व)रथ° ; T3 G3 प्रदीर्णाश्वरथ-द्विपान्. — c) B2 Da1 D1.5 -पदाकीर्णाः ; B4 -पदाश्चेमाः ; T2 -पदाढ्याश्च ; T3 G1.3 -पदाढ्याणां. — d) B4 अमर्षिणः ; G2 महर्षिणां (for अम°).

16 a) K1.2.4 B5 गोवाश(K4 B5 °स)दाशमीयानां ; B2 गोवासवासवी° ; S गणा(G2 °जां)श्च दाशमी°. Cv as in text. — b) V1 B1.4.5 Dn1 D7 वशातीनां ; B3 T2 वस° ; D1 वसादीनां ; G1 वासतीनां ; G2 वस्वादीनां (for वसातीनां). — After 16^{ab}, S (except T2) ins. :

758* नानादेशसमुत्थाश्च नानादेशसमुद्भवाः ।
त्वां समासाद्य बीभत्सो हता नागाश्च संयुगे ।

[(L. 1) T1 नानादेशसमर्थाश्च (for the prior half). — G2 om. line 2.]

— c) K3 V1 B (except B3) Dn1 D1-4.6.7 T G प्राच्यानां ; M2-4 प्रात्यानां (for व्रात्यानां). Dn1 वारिधा-नानां ; T3 G1.3 M मागधानां च (for वाटधानानां). — d) Ś K1.2.4 B1.4 Dn1 D3.4.6.7 चाभिमानानां ; K3 चाभिधा-नानां ; D8 चाभिभाविनां ; T3 G1.3 M2-4 चा(T3 G1.3 अ)निवर्तिनां (for चापि मानिनाम्).

17 T2 G2 om. 17^{ab}. — a) K3 V1 B1-3.5 D T3 G1.3 M उदीर्णाश्वगजा (B5 Da1 D1.5 °जाः) सेना ; B4 उदीर्णा समरे सेना ; T1 उदीर्णा गजसेना सा. — c) B1 तं ; D3 यं (for त्वां). S (except T2) विलयं (for निधनं). — d) K3 B2.5 M2-4 गताश्चाश्वरथद्विपाः ; Da1 D1.5 गताः साश्वनरद्विपाः ; Dn1 गता भीमं च भारत ; T1.3 G M1 गताश्चा(T1 °ताः सा- ; G2 °जाश्चा)श्वरथाकुलाः.

18 B5 om. 18^{ab}. — a) K4 B1.3.4 D (except D2.3) उग्राश्च भी(K4 श)मकर्माणस् ; S °श्च बहुलाः क्रूराः. — b) K3 V1 Dn1 D2.4.7 तुषारा ; B1 तथा वा ; T1 सुहारा ; T2.3 G गांधारा ; M1 स्तुहारा (marg. सुह्मका) ; M2-4 सुह्मारा (for तुखारा). K3 वसा ; D1.5 खगाः ; D2 तथा ; D4 श्वसाः ; S शकाः (for खशाः). — c) K2 दारा-भिसारा ; B5 दार्वाति° ; D1 दार्द्राभि° ; D5 M1 दर्वाभि° ; T1.3 G1.3 दर्पाभि° ; T2 M2-4 सर्वाभि° ; G2 दर्वापिसारा ; (for दार्वाभिसारा). — d) Ś1 (marg.) शर्करामवतंगणाः ; K3 B1 D3.5.7 शका माठ(B1 D7 °ट)रतंगणाः ; V1 शकाः सवर° ; B2 सकारमठतां° ; B3 शकाः कांबोजवाह्लिकाः ; B4 शका रामठतंगणाः ; B5 शकारमच° ; Dn1 शका माठरतेगणा ; D6 शकमालवतं° ; D8 शरकारमतङ्गणाः ; T G1.3 M खषाः (T3 G3 M1 कषाः ; G1 कर्षाः) परमतंकणाः ; G2 मंखणाः परतंकणाः.

19 a) Ś2 K1 D6.8 T3 G1.3 M2-4 अंधकाश्च ; V1 B5 D2.3 T1 आंध्र° ; Da1 D1.5 अनू° (D1 अनु°) ; T2 आंध° (for अन्ध्र°). S (except G2) कुणिंदाश्च (for पुलिन्दाश्च). — c) K3 B5 पर्वतीयाश्च ; K4 पार्वते° (for पार्वती°). — e) D6 lacuna for संरम्भिणो. Dn1 D3 M1 युद्धशौडा. — f) Ś2 K3 V1 B3.5 Da1 D1.5 दिरघपाणयः ; K4 B1.4 Dn1 D3.4.7 दृंड° ; B2 D2.6.8 T2 शस्त्र° ; T1 धर्मवा° ; T3 G2.3 M [ऽ]थाश्मपा° ; G1 [ऽ]थाश्नुपा° (for दृढ°).

20 a) D6 ये ते (for एते). — c) Dn1 T3 G शक्ता (for शक्या). Ś2 निर्जितुं.

21 a) D6 lacuna ; G2 उवाचेदं (for उदग्रं हि). — b) Da1 D1 व्यूहं दृष्ट्वा ; T G1.3 M दृष्ट्वा व्यूढं (by transp.) ; G2 * ह्रीदृशं (corrupt). K3 B (except B2) Dn1 D2-4.6.7 S महद्बलं (for महाबलम्). — c) Ś2 K4 B5 Da1 D1.5 यदि ; Dn1 D3.4.6.7 यत्र (for यस्य). Ś2 D3 T2 G2 M1 भवेत्त्राता ; K1.2 °स्त्राता ; K3 °त्त्रर्ता ; K4 °स्तात (for °स्त्राता). — d) K3 [ऽ]पि (for नु). K2 मानवाः. D3 प्रतरत्को नु मानवः ; T1 G2 M कः प्रतीप(G2 °दीप)मभिद्रवेत् ; T2.3 कः प्रतीपमभिद्रवेत्.

22 a) T2.3 G1.2 M2-4 तं (for तत्). D (except

C. 8. 3657
B. 8. 73. 74
K. 8. 77. 24

विदार्य पाण्डवैः क्रुद्धैस्त्वया गुप्तैर्हतं विभो ॥ २२
मागधानामधिपतिर्जयत्सेनो महाबलः ।
अद्य सप्तैव चाहानि हतः संख्येऽभिमन्युना ॥ २३
ततो दश सहस्राणि गजानां भीमकर्मणाम् ।
जघान गदया भीमस्तस्य राज्ञः परिच्छदम् ।
ततोऽन्येऽपि हता नागा रथाश्च शतशो बलात् ॥ २४
तदेवं समरे तात वर्तमाने महाभये ।
भीमसेनं समासाद्य त्वां च पाण्डव कौरवाः ।
सवाजिरथनागाश्च मृत्युलोकमितो गताः ॥ २५
तथा सेनामुखे तत्र निहते पार्थ पाण्डवैः ।
भीष्मः प्रासृजदुग्राणि शरवर्षाणि मारिष ॥ २६
स चेदिकाशिपाञ्चालान्करूषान्मत्स्यकेकयान् ।
शरैः प्रच्छाद्य निधनमनयत्परुषास्त्रवित् ॥ २७
तस्य चापच्युतैर्बाणैः परदेहविदारणैः ।
पूर्णमाकाशमभवद्रुक्मपुङ्खैरजिह्मगैः ॥ २८
गत्या दशम्या ते गत्वा जघ्नुर्वाजिरथद्विपान् ।

$D_{2.3.8}$) [ऽ]द्धूतं. — ^{b}) S सैन्यसागरमुल्बणं (T_3 $G_{1.3}$ °मक्षयं). — ^{c}) G_2 विदार्य (for °र्य). T_1 G_2 सार्धं; T_3 $G_{1.3}$ युद्धे (for क्रुद्धैस्). — ^{d}) $Ś_1$ $K_{1.2}$ गुप्तं. B_5 हतं प्रभो; $T_{1.3}$ G M हताः परे (G_1 °रैः; G_2 °रः); T_2 हतं बलं.

23 ^{a}) M_{3-4} मगधानाम्. — ^{c}) Ś $K_{1.2.4}$ Dn_1 $D_{6.7}$ वाहानि; D_8 वांदांनि (sic) (for चाहानि). S अद्य सप्त- (G_2 पंच)दिने नष्टः. — ^{d}) S स च (for हतः). G_2 M संखे (for संख्ये).

24 ^{a}) T_2 तथा (for ततो). D_8 सहस्राणां. — ^{c}) Ś $K_{1.2.4}$ ग(K_1 गा)णानां (for जघान). — ^{d}) D_6 परिच्छदान्. — ^{e}) D_6 S तथा (for ततो). $B_{2.3}$ [ऽ]न्यो. K_3 $B_{1.5}$ Dn_1 D_7 [ऽ]भि-; V_1 B_4 D_1 S नि-; $B_{2.3}$ Da_1 D_5 हि; D_6 च (for ऽपि). — ^{f}) $T_{1.3}$ $G_{1.3}$ योधाश्च; G_2 M यौधाश्च (for रथाश्च). D_2 बहवो (for शतशो). T_1 [ऽ]नघ; T_3 G M हताः (for बलात्).

25 ^{a}) $Ś_1$ $K_{1.2.4}$ त(K_4 तं)देव. K_3 B (except B_2) Dn_1 $D_{2-4.6.7}$ पार्थ (for तात). T_1 G_2 भीमसेनसमाः पार्थ; T_2 M_{2-4} भीमेन सहसा पार्थ; T_3 $G_{1.3}$ भीमसेनेन सहसा; M_1 भीमसेन सहसा पार्थ (sic). — B_3 om. (hapl.) from 25^{b} up to पार्थ (in 26^{b}). — ^{b}) D_8 भयावहे; T G महाह(G_2 °र)वे (for °भये). — ^{d}) $Ś_2$ Dn_1 त्वं. Ś $K_{1.2.4}$ B_5 कौरवपांडवाः. — ^{e}) V_1 B_5 Da_1 $D_{1.2.5}$ सवाजिरथनागाश्वा; $B_{1.4}$ Dn_1 $D_{3.4.6.7}$ °रथमातंगा; M_1 °नरनागाश्च. — ^{f}) D_2 मृत्योर्लोकम्.

26 B_3 om. up to पार्थ (in 26^{b}) (cf. v. l. 25). — ^{a}) V_1 D_6 यथा; S (except T_2) ततः (for तथा). D_6 S तस्मिन् (for तत्र). — ^{b}) $Ś_2$ निहिते; Dn_1 निहता. K_4 पार्थः; $T_{1.3}$ G तत्र; M तस्य (for पार्थ). D_2 पार्थिवैः (for पाण्डवैः). T_2 वध्यमानेथ पांडवैः. — ^{c}) $Ś_2$ (*sup. lin.* as in text) K_3 भीष्माः; K_1 M_2 भीमः (for भीष्मः). $Ś_2$ M_4 प्रसृजद्; $T_{1.3}$ G [ऽ]वासृ°. — ^{d}) $Ś_1$ K_3 V_1 B D S (except T_2) शरजालानि (for °वर्षाणि). S सुंघशः (for मारिष).

27 ^{a}) $Ś_2$ स चेदिकाशपंचालान्; D_8 °काशिकारूषान्; S (except T_2) °कान्सपांचालान्. — ^{b}) K_4 V_1 D_6 का(K_4 कु)रूषान्; D_8 पांचालान्; S करूशान् (for °षान्). K $D_{2.6.8}$ मत्स्यकैकयान्. — ^{cd}) T_2 शस्त्रैः (for शरैः). D_8 अगमत् (for अनयत्). $Ś_2$ पुरुषास्त्रवित्; K_4 पुरुषशास्त्रवित् (hypermetric); V_1 B D T_2 परमास्त्रवित् (for परुषा°). S (except T_2) शरैः प्रच्छादयांचक्रे (M °यञ्चक्रे) प्रवरः सर्वधन्विनां.

28 ^{d}) G_2 रुक्मपुंखैर्. D_2 शिलाशितैः (for अजिह्मगैः). — After 28, K_4 $B_{2.5}$ Dn_1 D_4(marg.)$._7$ ins.:

759* हन्याद्रथसहस्राणि एकेनैव तु मुष्टिना ।
लक्षं नरद्विपान्हत्वा समेतान्स महाबलान् ।

[(L. 1) K_4 हत्वा (for हन्याद्). B_5 एकैकेन तु; Dn_1 D_7 एकैकेनैव. — After line 1, K_4 ins.:

760* हत्वा दशसहस्राणि संनाहं स्वशरीरतः ।
प्रोत्सारयति गांगेय इति तस्याभवद्व्रतम् ।
निहत्य नानानृपतीनायुधान्याहवे त्यजेत् ।

— (L. 2) K_4 समहाबलः; $B_{2.5}$ °हवे (for °बलान्).]
— While T_2 ins. after 28:

761* तेन शूरेण बलिना मुक्तास्त्वयुतशः शराः ।

29 K_3 om. 29. — ^{a}) $Ś_1$ (*sup. lin.* as in text)$._2$ $K_{1.2.4}$ M_1 गत्वा; B_8 ततो (for गत्या). B_3 M_1 दशम्यां; D_1 दशम्य (sic). S (except T_2) तत्र (for गत्वा). — ^{b}) Ś $K_{1.2.4}$ जग्मुर् (for जघ्नुर्). S (except T_1 G_2) -नरद्विपान्. — ^{c}) B_1 छित्त्वा (for हित्वा). $Ś_1$ $K_{2.4}$ दुष्टः; $Ś_2$ हृष्टाः; K_1 मुष्टः (for दुष्टाः). T_1 M हित्वा तव गतिं दुष्टाः (T_1 दृस; M_1 दृष्ट्वा); T_2 हित्वा भारगतिं दुष्टां; T_3 G भित्त्वा तव गतिं ह(G_1 घ)ष्टः. — ^{d}) S बाणैर् (for बाणान्). Ś $K_{1.2.4}$ व्यायतो; V_1 वाहवे; B (except B_3) Dn_1 $D_{2-4.6-8}$ आहवे; T_1 वारितो; T_2 व्यधमच्; G_2 वाहतो; M_1 व्ययतो (for व्यायतो). V_1 $B_{1.4.5}$ Dn_1 $D_{3.4.6.7}$ [ऽ]त्यजत्; B_2 D_6 त्यजन्; $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ [ऽ]चरत्; T_2 G_1 चरन्

हित्वा नव गतीर्दुष्टाः स बाणान्व्यायतोऽमुचत् ॥ २९
दिनानि दश भीष्मेण निघ्नता तावकं बलम् ।
शून्याः कृता रथोपस्था हताश्च गजवाजिनः ॥ ३०
दर्शयित्वात्मनो रूपं रुद्रोपेन्द्रसमं युधि ।
पाण्डवानामनीकानि प्रविगाह्य व्यशातयत् ॥ ३१
विनिघ्नन्पृथिवीपालांश्चेदिपाञ्चालकेकयान् ।
व्यदहत्पाण्डवीं सेनां नराश्वगजसंकुलाम् ॥ ३२
मज्जन्तमप्लवे मन्दमुज्जिहीर्षुः सुयोधनम् ।
तथा चरन्तं समरे तपन्तमिव भास्करम् ।
न शेकुः सृञ्जया द्रष्टुं तथैवान्ये महीक्षितः ॥ ३३
विचरन्तं तथा तं तु संग्रामे जितकाशिनम् ।
सवोद्योगेन सहसा पाण्डवाः समुपाद्रवन् ॥ ३४
स तु विद्राव्य समरे पाण्डवान्सृञ्जयानपि ।
एक एव रणे भीष्म एकवीरत्वमागतः ॥ ३५
तं शिखण्डी समासाद्य त्वया गुप्तो महारथम् ।
जघान पुरुषव्याघ्रं शरैः संनतपर्वभिः ॥ ३६
स एष पतितः शेते शरतल्पे पितामहः ।
त्वां प्राप्य पुरुषव्याघ्र गृध्रः प्राप्येव वायसम् ॥३७
द्रोणः पञ्च दिनान्युग्रो विधम्य रिपुवाहिनीः ।
कृत्वा व्यूहं महायुद्धे पातयित्वा महारथान् ॥ ३८
जयद्रथस्य समरे कृत्वा रक्षां महारथः ।

C. 8. 3676
B. 8. 72. 43
K. 8. 77. 44

(for ऽमुचत्). B3 Da1 D1.5 मु(B3 यु)क्तास्त्वेयुतशः शराः.

30 a) K4 दिनादिनश भीष्मेण (sic). — b) T2 निहतं (for निघ्नता). S (except T2) हतं यौधिष्ठिरं बलं. — d) T1 हताश्व- (for °श्च). T2.3 G1 नरवाजिनः; G3 रथ° (for गज°). — After 30, S ins.:

761* दशमेऽहनि संप्राप्ते कृत्वा घोरं पराक्रमम् ।

[T1 ततो दशे निमेषाणि (sic); G2 ततो दशाहनि प्राप्ते; M1 दशमेह्नि ततः प्राप्ते (for the prior half).]

31 a) S (except T2) वीर्यं (for रूपं). — b) D7 -समो. D3 T1.3 G M1.3 भुवि (for युधि). — d) K3 Dn1 D2–4.7 प्रगृह्यासौ; B1 प्रविश्याद्य; B2–4 प्रविश्यासौ; B5 विगाह्यासौ; Da1 D1.5 प्रवि(D5 om. वि)श्याशु; D6 अगाह्यासौ (for प्रविगाह्य). B1 विशातयत्; D3 व्यनाशयत्; S (except T2) विशां पते (for व्यशातयत्).

32 b) K3 V1 Dn1 D2.3 -कैकयान्. T2 भीष्मः शांतनवो युधि. — c) Ś2 व्यनदत्; K4 विनदत्; V1 B4 G2 M अहनत्; B1–3.5 Da1 Dn1 D1.3–5.7.8 अदहत्; D2 व्यधमत्; T1.3 G1.3 न्यहनत् (for व्यदहत्). B2 Dn1 D4.5 पांडवी (for °वीं). — d) K3 V1 B Da1 Dn1 D1.3–8 रथाश्वगजसंकुलां (B2 °लान्); D2 नराश्वरथ°; T1.2 G1 M गजाश्वरथ°; T3 G2.3 गजाश्वरथमानुषां.

33 a) T2 वेगम्; G1 नग्नम्; M3 मग्नम् (for मन्दम्). — b) G2 उज्जिगीषुः (for °हीर्षुः). — c) S संग्रामे (for समरे). — d) T3 पतंतम् (for तपन्तम्). — After 33cd, B4 Dn1 D3.7 ins.:

762* पदातिकोटिसाहस्राः प्रवरायुधपाणयः ।

[B4 प्रवरायुधयोधिनः.]

— f) G2 तव (for तथा). Ś K1.2 वान्ये; K4 [अ]न्येवं; T3 G चान्ये (for [ए]वान्ये.

34 a) Ś K1.2.4 तदा (for तथा). — b) K4 जितकाशिनः; S °साध्वसं (for °काशिनम्). — c) K3 तरसा; V1 B2–4 Da1 D1.3.5.7 महता (for सहसा). B1.5 Dn1 सर्वोद्यमेन महता. — d) Dn1 D4.6–8 पांडवान् (D3 °वः). K2.4 D6 M3 समुपाद्रवत्; V1 B1.2.4 Da1 D2.3.5.8 T1.3 G समभिद्र(G1 °द्रु)वन्; Dn1 D1.4.7 M1 समभिद्रवत् (for समुपाद्रवन्).

35 a) B4 प्र- (for तु). Ś2 विद्राव; K4 व्यद्राव्य (for वि°). — b) D2 संजयैः सह.

36 a) V1 समामंत्र्य (for °साद्य). — b) V1 B1.3.4 D (except D6) S (except T2) महाव्रतं (G2 °तः); B2 °रथः; B5 मया रथः (for महारथम्). — c) V1 Da1 D5 पुरुषव्याघ्रे (V1 °घ्रः). — For 36cd, S subst.:

763 मृत्युर्जातोऽवधीद्भीष्मं शरौघैः पातयन्रथात् ।

[T2 पार्थं; M1 भीष्मः (for भीष्मं). T2.3 G1.3 पातयद्. T1 G2 M2–4 रथान्.]

37 a) M2–4 पातितः. — c) K3 V1 B D1–7 पुरुषव्याघ्रं. — d) K3 V1 Da1 Dn1 D1–5.7.8 S वृत्रः (for गृध्रः). K3 V1 B Da1 Dn1 D1–5.7.8 वासवं; S (except T2) वज्रिणं (for वायसम्). D6 वृत्रो देवपतिं यथा.

38 a) S (except T2) दिनं वीरो (for दिनान्युग्रो). — b) Dn1 विधस्य; D6 विविध्य; D8 विध्वस्य; T1 विमथ्य; G2 निहत्य (for विधम्य). Ś2 K3.4 V1 B D S रिपु(G2 पुर)वाहिनीं (K3 Dn1 °नी). — c) K3.4 व्यूढं (for व्यूहं). K4 महाद्युद्धे; V1 B1–4 Da1 Dn1 D1–5.7 अभेद्यं च; B5 तथाद्यं च; D3 महाघोरं; D8 S तथा युद्धे (for महायुद्धे). — d) G2 घातयित्वा. K1 महारथं.

39 a) Dn1 समरं; T2 संग्रामे (for समरे). — b)

C. 8. 3677
B. 8. 73. 44
K. 8. 77. 44

अन्तकप्रतिमश्चोग्रां रात्रिं युद्धादहत्प्रजाः ॥ ३९
अद्येति द्वे दिने वीरो भारद्वाजः प्रतापवान् ।
धृष्टद्युम्नं समासाद्य स गतः परमां गतिम् ॥ ४०
यदि चैव परान्युद्धे सूतपुत्रमुखान्रथान् ।
नावारयिष्यः संग्रामे न स्म द्रोणो व्यनङ्क्ष्यत ॥ ४१
भवता तु बलं सर्वं धार्तराष्ट्रस्य वारितम् ।
ततो द्रोणो हतो युद्धे पार्षतेन धनंजय ॥ ४२
क इवान्यो रणे कुर्यात्त्वदन्यः क्षत्रियो युधि ।
यादृशं ते कृतं पार्थ जयद्रथवधं प्रति ॥ ४३
निवार्य सेनां महतीं हत्वा शूरांश्च पार्थिवान् ।
निहतः सैन्धवो राजा त्वयास्त्रबलतेजसा ॥ ४४
आश्चर्यं सिन्धुराजस्य वधं जानन्ति पार्थिवाः ।
अनाश्चर्यं हि तत्त्वत्तस्त्वं हि पार्थ महारथः ॥ ४५
त्वां हि प्राप्य रणे क्षत्रमेकाहादिति भारत ।
तप्यमानमसंयुक्तं न भवेदिति मे मतिः ॥ ४६
सेयं पार्थ चमूर्घोरा धार्तराष्ट्रस्य संयुगे ।

D_5 रक्षो (for रक्षां). B_5 $D_{2.6.8}$ S महाबलः; Da_1 $D_{1.5}$ °त्मनः (for °रथः). — ^{c}) K_3 D_8 अंतकप्रतिमां. V_1 B Dn_1 $D_{2-4.6.7}$ $T_{2.3}$ $G_{1.3}$ M चोग्रो; T_1 वीरो; G_2 घोरो (for चोग्रां). — ^{d}) K_{2-4} D_8 (marg.) युद्धा; Dn_1 युद्धं (for युद्धा). K_1 [अ]दहन्; K_3 [अ]वहद् (for [अ]-दहत्). D_8 प्रजां. V_1 B $D_{2-4.6.7}$ $T_{1.3}$ G M रात्रियुद्धे-दहत्प्र(V_1 $B_{1.4}$ D_2 $G_{1.3}$ °त्प्र)जाः; T_2 रात्रियुद्धे महारथान्.

40 ^{a}) K_1 अथ (for अद्य). Ś दिनो (for दिने). K_3 अद्येति द्विदिनं वीर; K_4 अभेत्य द्वैरथे वीरो; V_1 $B_{1.4}$ अयुध्यद्धूजिनीं वीरो; B_2 Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$ दग्ध्वा (B_2 हत्वा; Dn_1 धग्धा) योधार्श्छरैर्वीरो; $B_{3.5}$ D_8 त्वया गुप्तं रणे वीरं (B_3 °र); D_2 अथ षष्ठे दिने वीरो; D_6 * * * * * * योधान्; $T_{1.3}$ G M पंचमे दिवसे वीरो; T_2 दग्ध्वा योगाच्छरै-र्वीरो. — ^{d}) K_4 S गतः स (by transp.); B_2 गताश्च.

41 D_8 reads 41 on marg. — ^{a}) K_3 D_6 दैव-; V_1 B_1 चाद्य; B_4 Da_1 Dn_1 $D_{1-3.5.7}$ वाद्य; D_4 वापि (for चैव). V_1 B_{1-4} D (except D_8) भवान् (for परान्). — ^{b}) B_5 D_6 रणे (for रथान्). — ^{c}) $K_{2.4}$ नवारयिष्यः (K_4 °ष्य); V_1 $B_{1.3.4}$ Da_1 $D_{1.3-5.7}$ नावारयिष्यत् (Da_1 D_4 °ष्यन्; D_1 °ष्य); Dn_1 नावारियिष्यन्; D_2 न्यवारयसि; D_6 नापारयिष्यन्; T $G_{1.3}$ M न (T_2 M ना-) वारयति (M °त); G_2 सवारयंति (sic) (for नावारयिष्यः). B_4 समरे (for संग्रामे). — ^{d}) K_1 न स; K_2 D_4 नास्म; D_8 तस्माद् (for न स्म). K_4 V_1 Da_1 व्यनंक्षत; B_2 व्यनक्ष्यते; T_2 भवेद्धतः (for व्यनङ्क्ष्यत). T_1 M कस्मा-द्द्रो(T_1 °णों द्रो)णं निमज्जयेत्; T_3 G_3 कस्माद्द्रोणमसौ जयेत्; G_1 कस्माद्द्रोणं समाजयत्; G_2 * * * * * *जंयत्.

42 ^{a}) D_1 भवतां. T_2 तद् (for तु). B_2 तुमुलं (for तु बलं). K_4 सर्वै. $T_{1.3}$ G M भवता तद्बलं तस्य. — ^{c}) T_2 तत्र (for ततो). V_1 $M_{2.4}$ द्रोणे. V_1 $M_{2.4}$ हते; G_3 गतो (for हतो). — ^{d}) Dn_1 धनंजयः.

43 ^{a}) $Ś_2$ K_1 क इवाद्य (K_1 °न्ये); K_3 क इहान्यो; $B_{1.4.5}$ D_7 क एवान्यो; B_2 एतन्वान्यो (sic); B_3 एतत्वन्यो; Dn_1 एवं वा को; $D_{2.6}$ एतान(D_6 °त्वा)न्यो; D_4 एवं कान्यो; D_8 कस्त्वेतद्वै (for क इव न्यो). — ^{b}) K_2 त्वरन्यः (for त्वदन्यः). B_2 $D_{1.5}$ भुवि; D_8 [ऽ]र्जुन (for युधि). — For 43^{ab}, S subst.:

764* कश्च शक्तो रणे कर्तुं त्वदन्यः पुरुषब्रुवः ।

[T_1 यश्च ; T_2 कस्तत्; G_2 कथं (for कश्च). T_1 पुरुप-ध्रुवः; T_2 G_1 °र्षभ; M_{2-4} °ब्रुवं (for °ब्रुवः).]

— ^{c}) Ś $K_{1.2.4}$ बलं (for कृतं). B_5 D_2 T_2 कर्म (for पार्थ). — ^{d}) $B_{2.5}$ D_4 -रथं (for -वधं).

44 ^{a}) S विदार्य (for निवार्य). K_4 सेना. D_8 transp. सेनां and महतीं. Dn_1 महती.

45 ^{b}) B_2 पांडवाः (for पार्थिवाः). S मन्यंते क्षत्रिया वधं. — ^{c}) $Ś_2$ (also as in text) हि तत्सर्वं; K_4 हि वीराणां; V_1 हि त्वत्तस्तत्; Da_1 $D_{1.5}$ हि त्वत्तस्तु; T_1 अहं मन्य; T_2 मम विभो; T_3 G ऋते त्वत्स्थम्; M_1 महत्त्वेतत्; M_{2-4} अहं त्वेतत् (for हि तत्त्वत्तस्). — ^{d}) T_1 M त्वत्तः; T_3 G अस्त्वं (for त्वं हि). $K_{1.4}$ Dn_1 T_3 G M_{2-4} महारथ (K_1 °थाः).

46 ^{a}) K_1 D_1 M_1 त्वं (for त्वां). D_8 प्राप्तं (for प्राप्य). T_1 G_1 क्षिप्रम् (for क्षत्रम्). — ^{b}) Da_1 $D_{1.3-5}$ $G_{1.2}$ एकाह्नाद्; $T_{1.2}$ M एकाह्ना (for एकाहाद्). $B_{3.4}$ इह (for इति). $T_{1.3}$ G M पुरुषोत्तम (T_1 °माः; G_2 °म); T_2 पुरुषर्षभ (for इति भारत). — ^{c}) K_3 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{2-5.7.8}$ S नश्यमानम्; D_6 नश्यप्रासुम् (sic) (for तप्यमानम्). K_3 V_1 B Dn_1 $D_{2-4.6-8}$ अहं (B_4 इदं) युक्तं; Da_1 $D_{1.5}$ अहं युद्धे; T_1 G_2 M इदं युद्धे; $T_{2.3}$ $G_{1.3}$ इदमन्ये (for असंयुक्तं). $Ś_2$ तप्यमानसमं (by metathesis) युक्तं. — ^{d}) K_3 V_1 B D_8 मन्येयम् (for न भवेद्). D_8 सर्वशः (for मे मतिः). $T_{1.3}$ G M मन्ये (T_3 G_1 युद्धे) जानन्ब(G_1 °नाब)लं तव; T_2 पार्थं राजबलं त्वया.

47 ^{a}) K_4 B_5 G_2 M_1 चमूघोरा; D_1 °र्घोरां (for °र्घोरा). — ^{c}) $Ś_2$ हता ससर्वस्ववीरा हि (hypermetric); K_3 V_1 B Dn_1 $D_{2.3.7.8}$ हतसर्वस्ववी°; Da_1 $D_{1.5.6}$

हता ससर्ववीरा हि भीष्मद्रोणौ यदा हतौ ॥ ४७
शीर्णप्रवरयोधाद्य हतवाजिनरद्विपा ।
हीना सूर्येन्दुनक्षत्रैर्द्यौरिवाभाति भारती ॥ ४८
विध्वस्ता हि रणे पार्थ सेनेयं भीमविक्रमात् ।
आसुरीव पुरा सेना शक्रस्येव पराक्रमैः ॥ ४९
तेषां हतावशिष्टास्तु पञ्च सन्ति महारथाः ।
अश्वत्थामा कृतवर्मा कर्णो मद्राधिपः कृपः ॥ ५०
तांस्त्वमद्य नरव्याघ्र हत्वा पञ्च महारथान् ।
हतामित्रः प्रयच्छोर्वीं राज्ञः सद्वीपपत्तनाम् ॥ ५१
साकाशजलपातालां सपर्वतमहावनाम् ।
प्राप्नोत्वमितवीर्यश्रीरद्य पार्थो वसुंधराम् ॥ ५२
एतां पुरा विष्णुरिव हत्वा दैतेयदानवान् ।
प्रयच्छ मेदिनीं राज्ञे शक्रायेव यथा हरिः ॥ ५३
अद्य मोदन्तु पाञ्चाला निहतेष्वरिषु त्वया ।
विष्णुना निहतेष्वेव दानवेयेषु देवताः ॥ ५४
यदि वा द्विपदां श्रेष्ठ द्रोणं मानयतो गुरुम् ।
अश्वत्थाम्नि कृपा तेऽस्ति कृपे चाचार्यगौरवात् ॥ ५५
अत्यन्तोपचितान्वा त्वं मानयन्भ्रातृबान्धवान् । C. 8. 3698 B. 8. 73. 60 K. 8. 77. 61

हतसर्व(D_1 °र्वं)प्रवी°; D_4 हतसर्वसुवी°; S हतसर्वस्वभूयिष्ठा. — ^{d}) D_6 यथा; S तथा (for यदा). D_8 transp. यदा and हतौ.

48 ^{a}) B_4 -योधा च; T_1 -योगाढ्या; T_3 G_3 M -योधाढ्या; G_1 -योधाद्या; G_2 M_1 -यौधाढ्या (for -योधाद्य). T_2 विशीर्णकवचौ चाश्व-; G_2 शीघ्रं तव रथौ याढ्या (sic). — ^{b}) Ś$_2$ $K_{3.4}$ V_1 B (except B_2) D_8 $T_{2.3}$ G -रथद्विपा (V_1 G_2 °पाः); M_1 -नरद्विपाः. — ^{c}) D_1 हीनः. T_1 पूर्णेंदु° (for सूर्येन्दु°). — ^{d}) $T_{1.3}$ G भारत (for भारती).

49 ^{b}) K_3 B_2 D_3 S भीम(M °ष्म)विक्रमैः; V_1 $B_{1.3-5}$ Da_1 Dn_1 D_{1-7} °विक्रमा (V_1 D_2 °म; Dn_1 °मः). — T_1 om. (hapl.) 49^{cd}. — ^{c}) Ś$_2$ आसुरेव; D_2 °रेयं; D_8 °री च (for °रीव). S (T_1 om.) महा- (for पुरा). — ^{d}) T_2 पुरंदर-; T_3 G M देवराज- (for शक्रस्येव).

50 ^{a}) Ś$_1$ $K_{1.2.4}$ M_3 हत(M_3 °ता)विशिष्टास्. — ^{b}) K_3 V_1 B D T G transp. पञ्च and सन्ति. M_1 घ्नंति पंच महारथाः. — ^{c}) D_2 कृपः कर्णः (for कृतवर्मा). S द्रौणिश्च कृतवर्मा च. — ^{d}) D_2 कृतवर्माथ मद्रपः.

51 ^{a}) B_5 महाबाहो (for नरव्याघ्र). — ^{b}) G_2 वीरान् (for पञ्च). — K_4 om. 51^{c}–53^{b}. T_1 G_2 om. 51^{cd}. — ^{c}) Ś$_1$ K_2. D_4 हतामित्र; K_1 T_3 $G_{1.3}$ M °मित्रां. — ^{d}) B (except B_1) Dn_1 $D_{2-4.7}$ T_2 राज्ञे. D_5 सद्वि*पत्तिनीं; T_2 सद्वीपपर्वतां. — After 51, $T_{2.3}$ $G_{1.3}$ M ins.:

765* द्रोणपुत्रं कृपं शल्यं भोजमाधिरथिं तथा ।
　　एतांस्तु वै नरव्याघ्र हत्वा वीरान्महारथान् ।

[(L. 1) Cf. 51^{ab}. $T_{2.3}$ $G_{1.3}$ आतिरथिं (T_2 °थं); M_1 आजिरथिं; (for आधिरथिं). $M_{1.3}$ तदा (for तथा). — (L. 2) T_3 G_3 रथ° (for नर°).]

52 K_4 om. 52 (cf. v. l. 51). — ^{a}) Ś$_2$ K_2 सकाश- (for साकाश-). — ^{b}) K_3 B_5 सपर्वतवनाचितां (B_5 °करां). — ^{cd}) Dn_1 om. from त्वमित (in 52^{c}) up to विष्णुरिव (in 53^{a}). V_1 D_2 आप्नोतु; $B_{1.3.4}$ प्राप्नोति (for प्राप्नोतु). D_3 अयं (for अद्य). D_6 प्राप्नोतु निखिलां राजा पृथ्वीं सागरमेखलां; S प्रयच्छामितवीर्याय पार्थायाद्य वसुंधरां.

53 K_4 om. 53^{ab} (cf. v. l. 51). Dn_1 om. up to विष्णुरिव (cf. v. l. 52). — ^{ab}) Da_1 $D_{1.5}$ एवं; $D_{6.8}$ एतान् (for एतां). D_3 इह (for इव). B_2 चासुर- (for दैतेय-). S एतान्हत्वा महाबाहो पुरा विष्णुरिवासुरान्. — K_3 om. 53^{c}–55^{d}. — ^{c}) D_5 राज्ञा. — ^{d}) V_1 B_{1-4} Da_1 Dn_1 $D_{2-5.7.8}$ G_2 $M_{1.3}$ शक्रायैव; B_5 D_6 T_2 °यादौ (for °येव). Dn_1 $D_{3.4.7}$ हरिर्यथा (by transp.); D_2 बृहस्पतिः.

54 K_3 om. 54 (cf. v. l. 53). — ^{a}) K_2 मोदन्त (for मोदन्तु). Ś$_2$ D_5 पंचाला. — ^{b}) Dn_1 निहितेषु. — ^{c}) D_1 $T_{2.3}$ $G_{2.3}$ M_1 [अ]भिहतेष्वेव (T_2 °ष्वाजौ); D_6 निहतेष्वाजौ. Da_1 $D_{1.5}$ आजौ (for एव). — ^{d}) K_4 दानवेषु च; Da_1 $D_{1.5.6.8}$ T_2 दानवेष्विव (for °येषु). S (except T_2) दानवेषु दिवौकसः.

55 K_3 om. 55 (cf. v. l. 53). — ^{a}) D_2 यमेव (for यदि वा). $K_{3.4}$ V_1 B D (except D_3) श्रेष्ठं. — ^{b}) Da_1 $D_{1.5}$ मानयते. — ^{c}) B_2 हते; T_1 सुते; G_2 कृपे (for कृपा). T_1 G_2 तस्मिन् (for तेऽस्ति). — ^{d}) Dn_1 lacuna for कृपे. K_1 V_1 B Dn_1 D_{1-7} वा (for च). Ś$_1$ K_2 [आ]चार्यकौरवात्; $B_{1.2.4}$ $D_{3.4.7}$ T_2 °गौरवं; Dn_1 D_1 °गौरवान्; S (except T_2) भरतर्षभ (for [आ]चार्यगौरवात्).

56 ^{a}) $D_{4.6.8}$ T_2 बंधून् (for वा त्वं). K_3 अत्यंतोपतितान्बंधून् (sic); V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1-3.5.7}$ G_2 M अत्यंतापचि(V_1 °पति-; D_2 °नुचि-; M_1 °वचि)तान्बंधून्; T_1 असत्योपचितान्बंधून्; T_3 $G_{1.3}$ अत्यंतसंमतान्बंधून्. Co cites अपचितान्. — ^{b}) B_2 आनयन्

C. 8. 3684
B. 8. 73. 60
K. 8. 77. 61

कृतवर्माणमासाद्य न नेष्यसि यमक्षयम् ॥ ५६
भ्रातरं मातुरासाद्य शल्यं मद्रजनाधिपम् ।
यदि त्वमरविन्दाक्ष दयावान्न जिघांससि ॥ ५७
इमं पापमतिं क्षुद्रमत्यन्तं पाण्डवान्प्रति ।
कर्णमद्य नरश्रेष्ठ जह्याशु निशितैः शरैः ॥ ५८
एतत्ते सुकृतं कर्म नात्र किंचिन्न युज्यते ।
वयमप्यत्र जानीमो नात्र दोषोऽस्ति कश्चन ॥ ५९
दहने यत्सपुत्राया निशि मातुस्तवानघ ।
द्यूतार्थे यच्च युष्मासु प्रावर्तत सुयोधनः ।
तत्र सर्वत्र दुष्टात्मा कर्णो मूलमिहार्जुन ॥ ६०
कर्णाद्धि मन्यते त्राणं नित्यमेव सुयोधनः ।
ततो मामपि संरब्धो निग्रहीतुं प्रचक्रमे ॥ ६१
स्थिरा बुद्धिर्नरेन्द्रस्य धार्तराष्ट्रस्य मानद ।
कर्णः पार्थान्रणे सर्वान्विजेष्यति न संशयः ॥ ६२
कर्णमाश्रित्य कौन्तेय धार्तराष्ट्रेण विग्रहः ।
रोचितो भवता सार्धं जानतापि बलं तव ॥ ६३
कर्णो हि भाषते नित्यमहं पार्थान्समागतान् ।

V1 भ्रात्रिबांधवान्; T3 मातृगौरवात् (for भ्रातृबान्धवान्). — c) T2 अद्य त्वं (for आसाद्य). — d) B2 न नेष्यामि; B5 न नयेष्यसि; T1.3 G M प्रेषयैनं (T3 G2.3 °येच; G1 °येनं) (for न नेष्यसि). T2 मातुलं शल्यमेव च. — After 56, T2 ins.:

766* युद्धा याम्यच तौ पार्थ संरब्धावाततायिनौ ।

57 T2 om. 57ab. — a) B2 भ्रातुर् (for मातुर्). — d) S न जिघांससि मानवन्.

58 S transp. 58 and 59. — a) Da1 D1.5 इदं (for इमं). Ś K1.2 Dn1 पापमतिक्षुद्रं. Da1 D1.5 क्रूद्रम्; S दुष्टम् (for क्षुद्रम्). — b) D6 T2 अहितं (for अत्यन्तं). — c) D5 दृष्ट्वा (for अद्य). S युधां (for नर-). — d) K3 V1 B1.2.4 Dn1 D2–4.6.7 जह्याः सु- (D6 °ह्य)निशितैः शरैः; B5 निजह्याशु शितैः शरैः; S जहि (T2 युधि) पार्थ शितैः शरैः.

59 S transp. 58 and 59. — a) T3 G M स्वकृतं. T2 M2–4 सर्वं (for कर्म). — b) D8 (marg.) नान्यत्; T3 G त्व(G2 त)त्र (for नात्र). K3 B4.5 Dn1 D2–4.6.7 M1 Cv किंचन (for किंचिन्न). B1 S (except T2) विद्यते (for युज्यते). — c) T1.2 अद्य; G2 अत्र (for अपि). K1.3 V1 B D S [अ]त्रु- (T1 G2 न) (for [अ]त्र). M1 जानामो. — d) G2 transp. अत्र and अस्ति. K4 D2 किंचन (for कश्चन).

60 a) Dn1 T1.3 G M2–4 दहनं; Cv दहते. Ś यः; K2 या; K4 याः; D6 M2–4 हि; M1 [ऽ]पि; Cv यत् (as in text). D1 सुपुत्राया; Cv स° (as in text). — b) K4 त्वया; Cv तया (for तव). — K3 om. 60cd. — c) Da1 D5 द्यूतार्थं. K1.2 यश्च (for यच्च). S द्यू-(G2 द्रु)तं यच्चैव युष्माकं. — d) K4 सुयोधनं; S (except T2) °धनात्. — Ś1 K1.2 om. (hapl.) 60e–61b.
— e) K4 B2.5 Dn1 D2.4.6.7 तस्य (B2 °त्र) सर्वस्य दुष्टात्मा. — f) K3 [अ]च्युत (for [अ]र्जुन). K4 V1 B1–4 Da1 Dn1 D1–5.7.8 कर्णो वै मूलमित्युत (D2 °माश्रितः); B5 D6 कर्णो मूलमिहोच्यते; S कर्णः पापकृतां वरः. — After 60, S reads 65–66 (T1 G2.3 M repeating 65c–66b; T2 repeating 65–66 and T3 G1 repeating 65cd in the proper place).

61 Ś1 K1.2 om. 61ab (cf. v. l. 60). — a) S कर्णं (for कर्णाद्). — c) D2 संरंभात्; T2 संक्रुद्धो (for संरब्धो). — d) Ś2 K4 Dn1 D8 T1.2 G2 M निगृहीतुं. T1 उपाक्रमत्; T3 G M1.3 पराक्रमात्; M2.4 प्रचक्रमत् (for प्रचक्रमे). — After 61, K3 ins.:

767* व्यनाशेय च युष्मासु अचर्मितः सुयोधनः (sic) ।

62 a) Ś2 स्थित्वा; K1.4 T G1.3 M1.3 स्थिता (for स्थिरा). Da1 D1.5 नरश्रेष्ठ; S नरेन्द्राणां (for नरेन्द्रस्य). — b) T1.3 G2.3 M चाविभो (M2–4 °भोः); T2 चोभयोः; G1 चाविभो (for मानद). — c) Ś K1.2.4 T2 पार्थे. B5 रणात्. — d) K4 विजिष्यंति (sic). S नाशयिष्यति सायकैः.

63 a) K3 कर्णमागच- (for °माश्रित्य). — b) S (except M1.3) धार्तराष्ट्रस्य. G1 विक्रमः; G2 विग्रहे. — c) Ś K (except K3) रोच(Ś2 °च्य)ते; D2 नोदितो; T1 रोचिते; T2.3 G1.3 रुचितो. — d) D2 T2 जानतो; T1 जानान् (for जानता).

64 a) D8 [ऽ]पि (for हि). S जल्पति वै (for हि भाषते). — b) M2.4 अहत् (for अहं). T2 सबांधवान् (for समागतान्). — c) K3 V1 B1–4 Da1 Dn1 D1–5.7 S च दाशार्हं; B5 च राजान्वै; D6.8 च राज्ञोन्यान् (for स-राजानं). — d) Dn1 D2.4.7 M2.4 महारथं; T3 G °हवे (for °रणे). D8 विजेष्यामीति महारणे (hypermetric);

वासुदेवं सराजानं विजेष्यामि महारणे ॥ ६४
प्रोत्साहयन्दुरात्मानं धार्तराष्ट्रं सुदुर्मतिः ।
समितौ गर्जते कर्णस्तमद्य जहि भारत ॥ ६५
यच्च युष्मासु पापं वै धार्तराष्ट्रः प्रयुक्तवान् ।
तत्र सर्वत्र दुष्टात्मा कर्णः पापमतिर्मुखम् ॥ ६६
यच्च तद्धार्तराष्ट्राणां क्रूरैः षड्भिर्महारथैः ।
अपश्यं निहतं वीरं सौभद्रमृषभेक्षणम् ॥ ६७

द्रोणद्रौणिकृपान्वीरान्कम्पयन्तो महारथान् ।
निर्मनुष्यांश्च मातङ्गान्विरथांश्च महारथान् ॥ ६८
व्यश्वारोहांश्च तुरगान्पत्तीन्व्यायुधजीवितान् ।
कुर्वन्तमृषभस्कन्धं कुरुवृष्णियशस्करम् ॥ ६९
विधमन्तमनीकानि व्यथयन्तं महारथान् ।
मनुष्यवाजिमातङ्गान्प्रहिण्वन्तं यमक्षयम् ॥ ७०
शरैः सौभद्रमायस्तं दहन्तमिव वाहिनीम् ।

C. 8. 3706
B. 8. 73. 75
K. 8. 77. 75

T2 °मीति संयुगे.

65 For sequence and repetitions in S, cf. v. l. 60. — ^{a}) T1 M2–4 प्रोत्साहयद्; M1 °हय. K1 सुरात्मानं. T2 (first time) प्रोत्साहयति दुष्टात्मा. — ^{b}) K1.3 V1 B D T1.2 (both time) M सुदुर्मति. — ^{c}) M1 (first time) समितो. Dn1 राजते; T1 M2–4 (all first time) गर्दिते; T1.3 G M (all second time) वल्गते; T2 M1 (both first time) गदते; T3 G (all first time) नदते (for गर्जते). D8 पापस् (for कर्णस्). T2 (second time) गर्जत्येव सदा कर्णस्. — ^{d}) T1 M2–4 (all first time) त्वम् (for तम्). D3 पांडव (for भारत). — After the repetition of 65^{cd}, T1.3 G ins. an addl. colophon [*Adhy. no.*: 82], followed by 68^{cd} in T3.

66 For sequence and repetitions in S, cf. v. l. 60. — ^{a}) K1.2 यश्च; D4 यद्यद्; T2 (first time) यं च (for यच्च). T2 (first time) पापो. D6 च (for वै). D8 transp. पापं and वै. — ^{b}) Ś K1.2.4 B1.3 G2 (first time) प्रतापवान्; B5 पुराकरोत् (for प्रयुक्तवान्). — After the repetition of 66^{ab}, T1 G2.3 M ins.:

768* सर्वत्रानृजुरप्राज्ञः कर्णमाश्रित्य वै पुरा ।

[T1 G2 सर्वज्ञा *** प्राज्ञं; G3 सर्वज्ञानृजुमप्रज्ञं (for the prior half).]

— After the above, G3 reads 68^{cd}. — ^{cd}) D8 transp. तत्र and सर्वत्र. D6 सर्वस्य (for सर्वत्र). K2 पापमभिर्मुखं; K4 °मतिर्मुखे; B5 °रतो मुखं. K3 कर्णयोधपतिर्मुखं (for ^{d}). T1.2 (both times).3 G M तस्य सर्वस्य दुर्बुद्धिः कर्णो मूलमिहार्जुन (cf. 60^{ef}).

67 T1 G1.2 read 67^{ab} after 769*. — ^{a}) K1.2 V1 यश्च (for यच्च). V1 D1.5.8 T3 G2.3 तं; D6 तैर् (for तद्). K3 B (except B5) Dn1 D3.4.7 धार्तराष्ट्रस्य. — ^{b}) S षड्भिः शूरैर्महारथैः. — ^{cd}) Ś1 Da1 D1.3 निहितं. K2 ऋषभीक्षणं. S पश्यतां संवृतं (T1 G1.2 समरे) वीरं (G1 पुत्रं) सौभद्रमपराजितं.

68 ^{a}) K4 G1 M3 द्रोणद्रोणिकृपान्; V1 Da1 D1.5 द्रोणं द्रौणिं कृपं. — ^{b}) Ś1 कंपयंतं; K3 कालयंतो (for कम्प°). V1 B D कर्ष(V1 Da1 D1.5.8 कंप)यंतं नरर्षभान् (D2.8 °भं); T1 G2 M कंपया(M3 °मा)नं रथेषुभिः; T2 G1 कंपयानं वरे(G1 महे)षुभिः; T3 G3 कंपमानं महेषुभिः. — After 68^{ab}, T1 reads 70^{ab}; G1 70^{a}–71^{b}; M 70^{a}–71^{b} followed by an addl. colophon. K3.4 om. (hapl.) 68^{cd}. T1.2 read 68^{c}–69^{d} after 71^{ab}. T3 reads 68^{cd} after the addl. colophon; G3 after 768*. — ^{c}) T1.3 G M निर्मनुष्याश्च. T1.3 G मातंगास्; M1 °गाद्; M2–4 °गा. — ^{d}) T1.3 G तुरगाश्; M1 द्विरदाश्; M2–4 विरथाश्. T1.3 G M महारथाः. — After 68, T1.3 G M ins.:

769* प्राद्रवन्ति स्म समरे दिशो भीताभिमन्यवे ।

[T1 भीता दशार्जुन; G1 भूताभिमन्यवे; G2 दश समंततः (for भीताभिमन्यवे).]

— After the above, T1 G1.2 read 67^{ab}.

69 G1.2 read 69 after 71^{ab}. — ^{a}) K1 D3 व्याश्वारोहांश्; K3 B5 D1.5 अश्वा°; S (except T2) विग (G1 °ह)तासूंश् (for व्यश्वारोहांश्). — ^{b}) B1 पत्तीन्व्यायुध-; Da1 D1.5 G2 पत्तीन्यायुध-; D6 M1 पत्तीनायुध- (for पत्तीन्व्यायुध-). V1 B1.3.4 D2–4.7 -जीविनः; D5 -जीविकान् (for °तान्). — ^{c}) T2 कुर्वाणम् (for कुर्वन्तम्). G2 ऋषभस्कंदं. — After 69, G1 reads 71^{c}–72^{b}.

70 T1 reads 70^{ab}; G1 M read 70^{a}–71^{b} after 68^{ab}. — ^{a}) K4 V1 B4 D6 व्यधमंतस्; D3 विव° (sic) (for विध°). — ^{b}) Da1 D1.5 बाधयंतं; T2 प्रमृद्नंतं; T3 G1.3 M प्रमर्दंतं; G2 प्रदहंतं (for व्यथयन्तं). — ^{c}) B5 D6 मनुष्यहयमातंगान्. — ^{d}) K3 V1 B1–4 D (except D6.8) प्राहिण्वतं; T1 प्रेषयानं; T2.3 G M प्रेषयंतं (for प्रहिण्वन्तं).

71 For sequence in G1 M, cf. v. l. 70. — ^{a}) Ś1 आयास्तं; K3 V1 B D (except D3) T3 G M2–4 आयांतं (for आयस्तं). — ^{b}) S (except M2–4) अरि- (for इव). — After 71^{ab}, T1.2 read 68^{c}–69^{d}; G1.2 69; and

C. 8. 3709
B. 8. 73. 76
K. 8. 77. 77

तन्मे दहति गात्राणि सखे सत्येन ते शपे ॥ ७१
यचत्रापि च दुष्टात्मा कर्णोऽभ्यद्रुह्यत प्रभो ।
अशक्नुवंश्चाभिमन्योः कर्णः स्थातुं रणेऽग्रतः ॥ ७२
सौभद्रशरनिर्भिन्नो विसंज्ञः शोणितोक्षितः ।
निःश्वसन्क्रोधसंदीप्तो विमुखः सायकार्दितः ॥ ७३
अपयानकृतोत्साहो निराशश्चापि जीविते ।
तस्थौ सुविह्वलः संख्ये प्रहारजनितश्रमः ॥ ७४
अथ द्रोणस्य समरे तत्कालसदृशं तदा ।
श्रुत्वा कर्णो वचः क्रूरं ततश्चिच्छेद कार्मुकम् ॥ ७५
ततश्छिन्नायुधं तेन रणे पञ्च महारथाः ।
स चैव निकृतिप्रज्ञः प्रावधीच्छरवृष्टिभिः ॥ ७६
यच्च कर्णोऽब्रवीत्कृष्णां सभायां परुषं वचः ।
प्रमुखे पाण्डवेयानां कुरूणां च नृशंसवत् ॥ ७७
विनष्टाः पाण्डवाः कृष्णे शाश्वतं नरकं गताः ।
पतिमन्यं पृथुश्रोणि वृणीष्व मितभाषिणि ॥ ७८
लेखाभ्रु धृतराष्ट्रस्य दासी भूत्वा निवेशनम् ।

M ins. an addl. colophon. [*Adhy. name*: M1 अर्जुनप्रशंसनं. — *Adhy. no.*: M 81.] G1 reads 71c–72b after 69. — c) B5 तस्मिन्; M1 तन्मा (for तन्मे). — d) Ś1 K1.2.4 स वै; Ś2 सर्वैः; T1.2 संख्ये; G2 M1.3 संखे (for सखे). Ś1 K1.2 संख्येन (for सत्येन).

72 a) K3 येन ब्रुवामि (*sic*); K4 यत्तवापि च; D1 यकृत्रापि च (*sic*); D2 यस्तत्रापि च; T1.3 G M यत्तत्रासीत्सु-; T2 यचत्र तत्र (for यचत्रापि च). — b) Ś1 K2 [ऽ]भ्यदह्यत; Ś2 [ऽ]स्यदहत; K1 [ऽ]भ्यरुह्यत; K3 [ऽ]भ्याद्रुह्यत; K4 [ऽ]पि दहति; Da1 D1.5 ह्यद्रुह्यत; D3 [ऽ]भिद्रुह्यत; T1 M1.2.4 [ऽ]विनिहतः; T2 [ऽ]भिद्रवते; G2 च समरे; M3 [ऽ]पि निहतः (for ऽभ्यद्रुह्यत). T1 M प्रभुः; G2 विभुः (for प्रभो). T3 G1.3 कर्णो विनिहतप्रभः (G3 °भुः). — c) Ś2 अशक्नुवांश्च. K4 चातिमन्योः. T1.3 G M न शक्तो ह्यभिमन्योस्तु; T2 अशक्नुवन्नवस्थातुम्. — d) B5 कर्णे. Da1 D1.5 रणे ततः; D2 तवाग्रतः; D3 रणाजिरे (for रणेऽग्रतः). T2 अभिमन्युरथाग्रतः.

73 c) T1.3 G क्रोधदीप्ताक्षो (for °संदीप्तो).

74 S transp. 74ab and 74cd. — a) D1 (also as in text) कृपया नकृतोत्साहं. — b) B5 निरुत्साहश्च; Da1 D1.5 निराशस्यापि. S (except T2) निरुत्साहश्च भारत. — After 74ab, B2.5 (both line 1 only) S ins.:

770* दुर्योधनं रणे दृष्ट्वा लज्जमानो मुहुर्मुहुः ।
नापयासीत्ततः पार्थः सोऽभिमन्योर्महारणे ।
दृष्ट्वा द्रोणं वधोपायमभिमन्योस्तु पृष्टवान् ।

[(L. 2) T2 रणे कर्णः (for ततः पार्थः). T2 महाहवे (for °रणे). — (L. 3) T2 तथोपायम् (for वधो°).]

— c) K1 B4 T G1.3 M स(स्व)विह्वलः; G2 विह्वलितः (for सुविह्वलः). G M संखे (G3 °खे) (for संख्ये). B3.5 तस्थौ सु(B5 स)विपुलं कालं; D6 स्थितः सुविपुलं कालं. — d) S (except T2) प्रहारजनि(T1 G2 °चकि)तच्छविः.

75 For S version of 75ab, cf. 770*. — b) B2 D6 T2 वचः; B4 तथा (for तदा). — c) V1 Dn1 कर्ण-; T1.3 G M द्रोण- (for कर्णो). K2 वशः; B5 D6 ततः (for वचः). B5 G2 M2–4 क्रूरः; D6 शूरः; D3 घोरं (for क्रूरं). T2 श्रुत्वा चातिरथिः कर्णः. — d) B5 D6 सोस्य (for ततश्च). T2 पाप आच्छेद कार्मुकं.

76 a) Ś K1 छिन्नायुधास्; Dn1 छित्त्वायुधं. T1 त छिन्नधनुषं तेन. — b) S दृष्ट्वा (for रणे). — c) Ś1 K3 Dn1 तं चैव; D2 सर्वे च; T1 G2 स चैनं (for स चैव). Ś Dn1 D2 निकृतिप्रज्ञाः; B2 लिप्यते प्राज्ञः; D1.3 निःकृतिप्रज्ञः; G1 निकृतिः प्रज्ञः. — d) K3 V1 B1 D2.3.8 प्राहरन्; B2 D4.6.7 T2 प्राहरत्; B3–5 Dn1 प्राहनन्; Da1 D1.5 प्राहनत्; T1 प्राहिणोत्; T3 G M प्रावृणोत् (for प्रावधीत्). B2 चैव (for शर-). — After 76, N T1.2 ins.:

771* तस्मिन्विनिहते वीरे सर्वेषां दुःखमाविशत् ।
[K4 विनहते. T2 शूरे (for वीरे).]

N T1.2 cont.: T3 G M1 ins. after 76:

772* प्राहसत्स तु दुष्टात्मा कर्णः स च सुयोधनः ।

[K4 प्राहवं; B2 प्रहरत् (for प्राहसत्). K1.2 सत्त; B2.4 स च (for स तु). B2 दुष्टः; D1 कर्णे (for कर्णः). T G M1 कर्णो राजा च (G2 °जश्च; M1 °जा तु) कौरवः.]

77 a) K1.2 यश्च (for यच्च). G1 कृष्णो (for कर्णो). K2 कृष्णां; Dn1 कृष्णा. — b) Dn1 पुरुषं (for परुषं). — c) V1 परुषे; D5 प्रमुखः. — d) Ś1 शूराणां (for कुरूणां). V1 B1 Da1 D1.3–5.7 नृशंसवान्; T2 °कृत्. T1.3 G M कुरूणां चैव पश्यतां.

78 a) K3 सर्वे (for कृष्णे). — D6 lacuna for 78b. — b) K1 शाश्वते. Da1 D1.5 निरयं (for नरकं). K3 विलयं साश्वतं गताः. — c) D3 तु सुश्रोणि (for पृथु°). — d) Da1 D1.5.8 वृणुष्व (for वृणीष्व). Ś2 B4.5 Dn1 D2–4.6.7 T2 मृदुभाषिणि (Dn1 D4 °णी); V1 [अ]मितभाषिणी; D3 [अ]मृतभाषिणि; T1.3 G M मृदुगामिनि (T3 G2.3 °नी) (for मितभाषिणि).

79 a) Ś K2 D3 लेखाभ्रू; K3.4 Dn1 D6.7 एषा त्वं; V1 निष्पत त्वं (hypermetric); B1.3.4 लेखभ्रूद्; B2 न ह्यत्र;

प्रविशारालपक्ष्माक्षि न सन्ति पतयस्तव ॥ ७९
इत्युक्तवानधर्मज्ञस्तदा परमदुर्मतिः ।
पापः पापं वचः कर्णः शृण्वतस्तव भारत ॥ ८०
तस्य पापस्य तद्वाक्यं सुवर्णविकृताः शराः ।
शमयन्तु शिलाधौतास्त्वयास्ता जीवितच्छिदः ॥ ८१
यानि चान्यानि दुष्टात्मा पापानि कृतवांस्त्वयि ।

तान्यद्य जीवितं चास्य शमयन्तु शरास्तव ॥ ८२
गाण्डीवप्रहितान्घोरानद्य गात्रैः स्पृशन्शरान् ।
कर्णः स्मरतु दुष्टात्मा वचनं द्रोणभीष्मयोः ॥ ८३
सुवर्णपुङ्खा नाराचाः शत्रुघ्ना वैद्युतप्रभाः ।
त्वयास्तास्तस्य मर्माणि भित्त्वा पास्यन्ति शोणितम् ॥ ८४ C. 8. 3724 B. 8. 73. 94 K. 8. 77. subst.
उग्रास्त्वद्भुजनिर्मुक्ता मर्म भित्त्वा शिताः शराः ।

B5 लिंपास्य (sic); D4 प्रेष्याभ्रु (marg. लेखभ्रु); T1 लेखिनी; T2 बलभृद्; T3 G3 लेखाभृद् (G3 °भृद्); G2 मेघाभं (for लेखाभ्रु). B1.3.5 Da1 D5.8 S धार्तराष्ट्रस्य. D2 लिंगस्याभूद्धतराष्ट्रोस्य (sic). Ca corrupt. ❀ Cc: लेखे चित्रनिर्मिते सुभ्रुवौ यस्य । ❀ — b) K4 V1 B2-5 Dn1 D3.4.6.7 S (except T2 M1) दासीभूता; D2 दासो भूत्वा. T2 निवेशने. — c) Ś K2 V1 B Da1 D1.2.5-7 T1.3 G1.3 -पद्माक्षि; D4 -पक्ष्माजि (for -पक्ष्माक्षि). ❀ Ca: अरालं कुटिलं पक्ष्म यस्य ।❀ — After 79, B2.4.5 S ins.:

773* न पाण्डवाः प्रभवन्ति तव कृष्णे कथंचन ।
दासभार्यासि पाञ्चालि स्वयं दासी च शोभने ।
अद्य दुर्योधनो ह्येकः पृथिव्यां नृपतिः स्मृतः ।
सर्वे चास्य महीपाला योगक्षेममुपासते ।
पश्येदानीं यथा भद्रे विनष्टाः पाण्डवाः समम् । [5]
अन्योन्यं समुदीक्षन्ते धार्तराष्ट्रस्य तेजसा ।
व्यक्तं षण्ढतिला ह्येते नरके च निमज्जिताः ।
प्रेष्यवच्चापि राजानमुपस्थास्यन्ति कौरवम् ।

[(L. 1) G1 तत्र (for तव). B2.4.5 पांडवाः प्रभवं(B4 °वदं)त्यद्य न ते कृष्णे (B2 °ष्ण) कथंचन. — (L. 2) B2.4 दासीति (for दासी च). — (L. 3) T2 पृथिव्याश्च पतिः स्मृतः (for the posterior half). — (L. 4) B2.4 तस्य; T3 G M2-4 अस्य; M1 विस (sic) (for चास्य). — (L. 5) G1 यदा (for यथा). B1 विशिष्टान्पांडवानयं; B5 T2 विनष्टान्पांडवान्समं (for the posterior half). — (L. 7) B2.4 S (except M1) षंढतिला. B2.4.5 निरये च; Bom. ed. न पुरेव (for नरके च). — B4 om. line 8. — (L. 8) B2.5 प्रेष्यत्वमपि राजेंद्रमुपयास्यंति कौरवं.]

80 a) K3 स धर्मज्ञस् (for अध°). S (except T2) उक्तवान्स च पापात्मा. — b) S सदा (T2 तथा) (for तदा). — c) K3 पाप; D8 T1 पापं; M2.4 पापा (for पापः). Ś2 V1 B (except B1) D2.6.7 S (except M2-4) पाप-; D8 पापो (for पापं). T3 G1.3 -वचाः; G2 -वशः (for वचः). — d) T2 पुण्यतस्य (for शृण्व°). T1.3 G M पश्यतस्ते धनंजय.

81 a) K3 V1 B D T2 अद्य; T1.3 G M अस्य (for तस्य). — c) K1 शिलाधातौ. — d) T2 त्वयास्ता (for °स्ता). Co cites अस्ता (as in text). T1.3 G M नाशयंतो- (T1 °यंत्यो-; M2-4 °यंस्त्व)स्य जीवितं. — T1.3 G M ins. a passage given in App. I (No. 23) after 81; T2 ins. it after the first occurrence of 82.

82 S (T2 second time) reads 82 after 777*. — a) B1 यदि (for यानि). T2 (first time) वाक्यानि (for चान्यानि). — K3 om. 82b–83a. K2 repeats 82b after 83. — b) T2 (first time) स्वयं (for त्वयि). — c) K4 D2 T3 G M तानद्य; Da1 D1.3 तान्यस्य (for तान्यद्य). V1 तस्य (for चास्य). — After the first occurrence of 82, T2 ins. App. I (No. 23). On the other hand, T1.3 G M ins. after 82: T2 after the repetition of 82:

774* शान्तं कुरु परिक्लेशं कृष्णायाः शत्रुतापन ।
हत्वा शत्रुं रणेऽश्लाघ्यं गर्जन्तमतिपौरुषम् ।
अद्य चाधिरथिर्विद्धस्तव बाणैः समन्ततः ।
मन्यतां त्वां नरव्याघ्र प्रवरं सर्वधन्विनाम् ।
गाण्डीवप्रसृतान्घोरानद्य गात्रैः स्पृशञ्शरान् । [5]
पततु कर्णो रणे पार्थ श्वाविच्छललितो यथा ।

[(L. 1) M3 परक्लेशं (sic) (for परि°). G1 शत्रुपातन; G3 °कर्शन; M1 °तापनः (for °तापन). — (L. 2) M1 -पौर्य (sic) (for -पौरुषम्). — (L. 3) T G चातिरथिर् (for चाधि°). G3 सुदारुणैः (for समन्ततः). — With line 5, cf. 83ab. — (L. 5) T1.2 G3 M गांडीवप्रहितान् (T2 °ता). T3 G3.5 बाणान् (for घोरान्). T1 अद्य गात्रे बहुन्शरान्; T3 G3 अद्य गात्रस्पृशस्त्वरन्; G2 अद्य गात्रैस्फुरत्स्वरन्. — (L. 6) T2 यातु; G1 भातु; M3 प्रैतु (for पततु). T2 श्वाविच्छलवितो; G1 °ललतो (for °ललितो).]

— After the above T1.3 G ins. 779*.

83 For S, cf. 775*. K3 om. 83a (cf. v. l. 82). — a) D3 गांजीवं (for गाण्डीव-). — D2 गांडीवप्रहितं घोरं. — b) D3 अस्य (marg. तव) (for अद्य). D6 गात्रस्पृशान् (for गात्रैः स्पृशन्). — After 83, K2 repeats 82b.

84 For S, cf. 775*. — b) Da1 D1.5 शतघ्नाः; Dn1 शत्रुघ्नौ (for °घ्ना). D1.2.3 विद्युतप्रभाः; Co वैद्युत (as in text). Cv cites वैद्युतः. — c) Ś1 (marg.) K3 V1 B1.2.4 Dn1 D2.7 वर्माणि; K4 शर्माणि.

85 For S, cf. 775*. — b) Ś K1.2.4 D3 वर्म भित्त्वा.

C. 8. 3724
B. 8. 73. 95
K. 8. 77. subst.

अद्य कर्णं महावेगाः प्रेषयन्तु यमक्षयम् ॥ ८५
अद्य हाहाकृता दीना विषण्णास्त्वच्छरार्दिताः ।
प्रपतन्तं रथात्कर्णं पश्यन्तु वसुधाधिपाः ॥ ८६
अद्य स्वशोणिते मग्नं शयानं पतितं भुवि ।
अपविद्धायुधं कर्णं पश्यन्तु सुहृदो निजाः ॥ ८७
हस्तिकक्ष्यो महानस्य भल्लेनोन्मथितस्त्वया ।
प्रकम्पमानः पततु भूमावाधिरथेर्ध्वजः ॥ ८८
त्वया शरशतैश्छिन्नं रथं हेमविभूषितम् ।

K_3 शता परा; V_1 B_{1-4} D महाशराः (for शिताः शराः). — ^{c}) K_1 (*sup. lin.*) अहि-; D_1 अथ (for अद्य). Da_1 कर्णे. — For 83–85, S ($T_{1.3}$ ins. after 779*) subst.:

775* गाण्डीवप्रेषितैर्भल्लैः शितैश्छिन्नतनुच्छदः ।
न चेत्स्मरति राधेयो वचनं द्रोणभीष्मयोः ।
सुवर्णपुङ्खाः शत्रुघ्ना नाराचा वैद्युतप्रभाः ।
न चेदाधिरथेर्वर्म भित्त्वा पास्यन्ति शोणितम् ।
उग्रास्त्वद्बाहुनिर्मुक्ता न चेन्मर्मच्छिदः शराः । [5]
अद्य कर्णं महावेगाः प्रहिण्वन्ति यमक्षयम् ।

[(L. 1) G_1 छन्न- (for छिन्न-). G_2 -तनुत्यजः (for °च्छदः). — (L. 2) $M_{1.3}$ सं (for न). T_2 विस्मरतु; T_2 G_3 चेत्स्मरतु; M_3 तु स्मरति (for चेत्स°). — (L. 3) G_1 सौवर्णपुंखाः. — (L. 4) $T_{1.3}$ G चेतातिरथेर्; T_2 वमाति° (for चेदाधि°). T_3 $G_{1.3}$ M मर्म (for वर्म). T_2 G_1 M पास्यति. — (L. 5) T_2 (marg. as in text) त्वद्भुजनिर्मुक्ता; T_3 $G_{2.3}$ त्वद्बाहुभि°. M_1 त्वद्बाणनि°. T_3 G_3 M_1 धर्मच्छिदः (M_1 °दां) (for मर्म°). T_2 न वा मर्मभिदः शराः (for the posterior half). — (L. 6) T_2 प्रापयंतु; T_3 $G_{1.3}$ प्रहिण्वंतु; M_1 प्राहिण्वंति. G_2 प्रहिण्वन्नीयतां क्षयं (for the posterior half).]

86 ^{a}) D_1 अथ (for अद्य). — ^{b}) B_1 विधन्वा (for विषण्णास्). $B_{4.5}$ स्वच्छरार्दितं. — For 86^{ab}, S subst.:

776* तं च हाहाकृतं दीनं विषण्णं शरपीडितम् ।

[T_2 अद्य (for तं च). M विवर्णं (for विषण्णं). T_2 M त्वच्छरार्दितं (for शरपीडितम्).]

— ^{c}) Da_1 $D_{1.5}$ अपतंतं; D_2 प्रपतेत (for प्रपतन्तं). M_1 रणात् (for रथात्). S तूर्णं (for कर्णं). — K_4 om. (hapl.) 86^d–87^c.

87 K_4 om. 87^{abc} (cf. v. l. 86). — ^{a}) S (except T_2) तं च (for अद्य). $B_{1.2.4}$ Dn_1 $D_{3.4.6.7}$ अद्य शो(B_2 स्व)णितसंम(B_4 °ल)ग्नं; D_2 अद्य ते शोणिते मग्नं. — ^{b}) M_1 पतिते (for °तं). T_1 G_2 M युधि (for भुवि). — ^{c}) T_1 अपविद्यायुधं. D_2 घोरं (for कर्णं). — ^{d}) K_1 नृपाः (for निजाः). K_3 V_1 B D $T_{2.3}$ $G_{1.3}$ M_{2-4} दीनाः (T_3 $G_{1.3}$ M_{2-4} अद्य) पश्यंतु बांधवाः; T_1 G_2 M_1 अद्य पश्यंतु पांडवाः (G_2 कौरवाः). — After 87, S ins.:

777* तथैवाद्य महद्धर्म गाण्डीवप्रेषितैः शरैः ।
रथोपस्थे विशीर्येत ताराजालमिवाम्बरात् ।
बाहु चाद्य शरास्तस्य संपतन्तो महाहवे ।
स्वच्छरैः संनिकृत्ताग्रा विशीर्यन्तां महीतले ।
त्वया चाद्य हते तस्य विक्रमे भरतर्षभ । [5]
विमुखाः सर्वराजानो भवन्तु गतजीविताः ।
तथा चाधिरथौ याते प्रयान्तु कुरवो दिशः ।
मन्वानास्त्वां रथश्रेष्ठं सर्वलोकेषु धन्विनम् ।
स चैवाद्य भयात्त्यक्त्वा धार्तराष्ट्रो महाचमूम् ।
दुर्योधनो भयोद्विग्नो द्रवतु स्वपुरं प्रति । [10]
तथाद्य तं हतं श्रुत्वा धार्तराष्ट्रो जनेश्वरः ।
मोहेन निपतेद्भूमौ निःसंज्ञो वै महीपतिः ।
अद्य जानन्तु ते पार्थ विक्रमं सर्वधन्विनः ।
यानवोचत्सभामध्ये परुषान्भारत त्वयि ।

[(L. 1) T_2 G_1 M_1 [अ]स्य (for [अ]द्य). T_3 G_3 महत्कर्म; G_2 °चर्म (for °द्धर्म). — (L. 2) T_3 G_3 ताराराज (for °जालम्). — (L. 3) T_3 $G_{1.3}$ [अ]स्य (for [अ]द्य). M_3 संपतंते. M महाभये (for °हवे). — (L. 5) T_3 G_3 [अ]स्य (for [अ]द्य). M हृते (for हते). T_2 कर्णे विक्रम्य (for तस्य विक्रमे). — (L. 7) T_1 G चातिरथौ; M_1 चाधिरथे. — (L. 8) $G_{1.2}$ M_1 मन्वानास्तां (G_2 °स्ता; M_1 °स्तं) (for °स्त्वां). — (L. 9) T_2 [अ]पि (for [ए]व). M स चेदद्य भयं (M_1 also as above) त्यक्त्वा (for the prior half). M_{2-4} महाचमूः. — (L. 10) T_2 स्वपुरीं. — (L. 11) T_2 यथाद्याधि-; M तथा चाद्य (for तथाद्य तं). — (L. 12) T_2 क्षणेन (for मोहेन). T_2 निपतद्; T_3 G_3 निहतो (for निपतेद्). — (L. 13) T_2 श्रावयंतु (for जानन्तु). — (L. 14) T_3 $G_{1.3}$ उवाच (for अवोचत्). $T_{2.3}$ G M_3 पु(T_3 G_3 प)रुषान्भरत त्वयि.]

— After the above, S (T_2 second time) reads 82.

88 ^{ab}) K_3 V_1 B D हस्तिकक्षो (D_3 °क्षा). B_5 क्ष्ययानेस्य (sic); T_2 महानद्य (for °स्य). $T_{1.3}$ G M हस्तिकक्ष्याद्य (T_1 °क्षाद्य; T_3 $G_{1.3}$ °क्षास्य; M_3 °क्ष्योद्य) भल्लेन न चेदुन्मथितस्त्व(T_3 G °ता त्व)या. — ^{c}) V_1 प्रपतद्; T_1 पतितं; $T_{2.3}$ $G_{1.2}$ M पतति (T_2 °तां). — ^{d}) K_3 भूमावाधिरथो ध्वजः; Dn_1 °वपि रथध्वजः; D_3 °वधिरथेर्ध्वजः; $T_{1.3}$ G M महानाधि(T_3 G °ति)रथे°; T_2 असौ चातिरथे°.

89 ^{a}) S (except T_2) न चेच्छरशतैश्चित्रं (M_{2-4} °श्छिन्नो). — ^{b}) D_3 हेमविभूषणं; S °परिष्कृतं (for °विभूषितम्). — ^{c}) K_1 हतयोध-; G_2 M हत(G_2 °तं)योधं.

हतयोधं समुत्सृज्य भीतः शल्यः पलायताम् ८९
ततः सुयोधनो दृष्ट्वा हतमाधिरथिं त्वया ।
निराशो जीविते त्वद्य राज्ये चैव धनंजय ॥ ९०
एते द्रवन्ति पाञ्चाला वध्यमानाः शितैः शरैः ।
कर्णेन भरतश्रेष्ठ पाण्डवानुजिहीर्षवः ॥ ९१
पाञ्चालान्द्रौपदेयांश्च धृष्टद्युम्नशिखण्डिनौ ।
धृष्टद्युम्नतनूजांश्च शतानीकं च नाकुलिम् ॥ ९२
नकुलं सहदेवं च दुर्मुखं जनमेजयम् ।
सुवर्माणं सात्यकिं च विद्धि कर्णवशं गतान् ॥ ९३
अभ्याहतानां कर्णेन पाञ्चालानां महारणे ।
श्रूयते निनदो घोरस्त्वद्बन्धूनां परंतप ॥ ९४
न त्वेव भीताः पाञ्चालाः कथंचित्स्युः पराङ्मुखाः ।
न हि मृत्युं महेष्वासा गणयन्ति महारथाः ॥ ९५
य एकः पाण्डवीं सेनां शरौघैः समवेष्टयत् ।

C. 8. 3735
B. 8. 73. 107
K. 8. 77. om.

Ś K1.2 तमुत्सृज्य (for समु°). K3 V1 B Da1 Dn1 D1.4–7 T2 हतयोधाश्वमुत्सृज्य. — d) D3 शल्य. S (except T2) पलायते. — After 89, S Bom. ed. ins.:

778* न चेत्कर्णसुतं पार्थ सूतपुत्रस्य पश्यतः ।
प्रतिज्ञापालनार्थाय निहनिष्यसि सायकैः ।

[(L. 2) T2 M1 -ता(M1 -चा)रणार्थाय (for -पालना°). T3 G1 निहनिष्यति.]

T2 M cont.: T1.3 G ins. after 774*:

779* हतं कर्णः सुतं दृष्ट्वा प्रियं पुत्रं दुरात्मवान् ।
स्मरतां द्रोणभीष्माभ्यां वचः क्षत्तुश्च मानद ।

[(L. 1) G1 कर्णसुतं; M1 कर्णस्तु तं. T1.3 G2.3 सूतपुत्रो (for प्रियं पुत्रं). — (L. 2) T3 G पांडव; M1 भारत; M2–4 मानदं (for मानद).]

— After the above, T1.3 ins. 775*.

90 a) S (except T2) न चेत् (for ततः). — b) K4 G1 आधिरथं; T3 G2.3 आतिरथिं (G2 °थं). G2 तथा (for त्वया). — c) G2 निर्विशो (for निराशो). S (except T2) जीवितादद्य. — d) K2 राज्यं. K3 V1 B1.3.4 Da1 Dn1 D1.3–5.7 भवत्वरिः (D4 °त्विह); B2.5 भविष्यति (for धनंजय). S सानुबंधो भविष्यति. — After 90, K4 B3–5 Da1 D1.5.6 S (except T2) ins.:

780* असौ हि तावकान्पार्थ कर्णो निघ्नति संयुगे ।
शक्रतुल्यबलो वीर्याच्छंकरप्रतिमोऽपि वा ।

[(L. 1) K4 B3–5 Da1 D1.5.6 एष वै (for असौ हि). Da1 D1.5 कर्णः (for पार्थ). M2.3 निघ्नंति. K4 B3–5 D6 कर्णो हंति स सायकैः; Da1 D1.5 पार्थ हंति स्वसायकैः (for the posterior half). — (L. 2) T1 G2 वीर्ये (for वीर्यात्). K4 B3–5 Da1 D1.5.6 शतक्रतुसमो वीर्ये (K4 वीर्यं; D6 युद्धे) (for the prior half). T1 युवा; G2 यथा (for ऽपि वा). M शंबर(M4 °ल)प्रतिमोपि वा (M1 °मो युवा).]

91 a) Ś2 B5 पंचाला. — b) G2 transp. शितैः and शरैः. — c) T3 G3 भारतश्रेष्ठ. — d) V1 उज्जिहीर्षतः; Da1 D1.5 °र्षवैः. D2 पांडवांस्तु जिहीर्षवः; S तान्समुद्धर पांडव.

92 a) B2 पंचालान्. — b) G3 धृष्टद्युम्नं शिखंडिनं. — S transp. 92cd and 93ab. — c) D4 धृष्टद्युम्नसु. Da1 D1.5 तु (for च). T3 G धृष्टद्युम्नकुमारांश्च. — d) D4 नाकुलं; T1 भारत; T3 पांडवं; G पांडव (for नाकुलिम्).

93 S transp. 92cd and 93ab. — b) D6 दुर्जयं; D3 दुर्धर्षं; S दौर्मुखिं (T2 G1.2 M1 °खं) (for दुर्मुखं). — c) K3 B1.3.5 Dn1 D2–4.7 सुधर्माणं; V1 B2.4 Da1 D1.5 T1.3 G सुश°; T2 प्रतिविंध्यं (for सुवर्माणं).

94 a) B2 अद्याहतानां; B5 प्रत्या° (for अभ्या°). — b) V1 B2.4 D3 पंचालानां. K3 V1 B D S (except T2) असौ (for महा-). — c) G2 घोरं (for घोरस्). — d) D3 विशां पते; T1.2 G2 M अबंधुवत्; T3 G1.3 अनाथवत् (for परंतप).

95 a) D7 नन्वेव; T1.3 G न चैव (for न त्वेव). D6 भूताः (for भीताः). Ś2 B4 D6 M1 पंचालाः. — b) D6 कथं वा स्युः; T1 केचित्सुस्युः (sic); G1 कथंचित्स्या (for °त्स्युः). K1 परंमुखाः. — Ś2 K3 om. (hapl.) 95c–96d. — d) K3.4 V1 B D महारणे (for °रथाः). S (except T2) जानंति युधि दुर्जयाः. — After 95, M ins. 781*.

96 Ś2 K3 om. 96 (cf. v. l. 95). — b) K4 सरोघैः; Dn1 शरोघैः (for शरौघैः). V1 अपिवेष्टयत्; T1.3 G समपीडयत् (for °वेष्टयत्). — c) B4 Dn1 पंचालाः. S तमप्यासाद्य समरे. — d) Dn1 D2–4.6.7 T1.3 G2.3 M2–4 भीष्मान् (for भीष्मं). K1 भीष्मेनासन्पराङ्मुखाः (corrupt); K4 भीष्मासमसान्प° (sic). — T G ins. after 96: M after 95:

781* ते कथं कर्णमासाद्य विद्रवेयुर्महाबलाः ।
यस्त्वेकः सर्वपाञ्चालानहन्यहनि नाशयन् ।
कालवच्चरते वीरः पाञ्चालानां रथव्रजे ।
तमप्यासाद्य समरे मित्रार्थे मित्रवत्सलाः ।

[M reads line 1 after line 4. — (L. 1) G2 विद्रुमेयुर्. T2 महारथाः (for °बलाः). — (L. 2) T1 यस्येकः (for यस्त्वेकः). T1 G2 M1 नाशय(T1 °ये)त्; T2 शातयत् (for नाशयन्). — (L. 3) M1 धीरः (for वीरः). T1 रथव्रजेत्

C. 8. 3735
B. 8. 73. 107
K. 8. 77. om.

तं समासाद्य पाञ्चाला भीष्मं नासन्पराङ्मुखाः ॥ ९६
तथा ज्वलन्तमस्त्राग्निं गुरुं सर्वधनुष्मताम् ।
निर्दहन्तं समारोहन्दुर्धर्षं द्रोणमोजसा ॥ ९७
ते नित्यमुदिता जेतुं युद्धे शत्रूनरिंदमाः ।
न जात्वाधिरथेर्भीताः पाञ्चालाः स्युः पराङ्मुखाः ९८
तेषामापततां शूरः पाञ्चालानां तरस्विनाम् ।
आदत्तेऽसूञ्शरैः कर्णः पतंगानामिवानलः ॥ ९९
तांस्तथाभिमुखान्वीरान्मित्रार्थे त्यक्तजीवितान् ।
क्षयं नयति राधेयः पाञ्चालाञ्शतशो रणे ॥ १००
अस्त्रं हि रामात्कर्णेन भार्गवादृषिसत्तमात् ।
यदुपात्तं पुरा घोरं तस्य रूपमुदीर्यते ॥ १०१
तापनं सर्वसैन्यानां घोररूपं सुदारुणम् ।
समावृत्य महासेनां ज्वलति स्वेन तेजसा ॥ १०२
एते चरन्ति संग्रामे कर्णचापच्युताः शराः ।
भ्रमराणामिव व्रातास्तापयन्तः स्म तावकान् ॥ १०३
एते चरन्ति पाञ्चाला दिक्षु सर्वासु भारत ।
कर्णास्त्रं समरे प्राप्य दुर्निवारमनात्मभिः ॥ १०४

(sic). — (L. 3) T_1 मित्राणां मित्रवत्सल.]

97 K_4 om. 97^a–98^b. M_{2-4} om. (hapl.) 97–98. — ^{a}) K_3 ज्वलतुम्; B_2 [अ]र्जुनं तम् (for ज्वलन्तम्). Dn_1 अस्त्राभिर्; T G M_1 अस्त्रैश्च (for अस्त्राग्निं). — ^{b}) T_3 G M_1 शूरं (for गुरुं). — ^{c}) T_2 निर्दहंतः. $Ś_1$ $K_{1.2}$ समारोहाद्; $Ś_2$ K_3 °रोहद्; V_1 B Dn_1 $D_{3.4.6.7}$ T_2 च समरे; Da_1 $D_{1.5}$ समारोहं; $T_{1.3}$ G M_1 °रूढा(T_1 °ढान्; T_3 G_3 °ढं) (for °रोहन्). — ^{d}) D_6 T G M_1 द्रोणमंजसा; D_8 °माहवे (for °मोजसा).

98 K_4 om. 98^{ab}; M_{2-4} om. 98 (cf. v. l. 97). — ^{a}) K_2 तं (for ते). T_2 चित्यम् (for नित्यम्). $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ उद्यता; T_2 अद्य तं; G_1 अंजसा (for उदिता). — ^{b}) K_3 V_1 B Dn_1 D_{1-8} $T_{1.3}$ मृधे (D_5 °द्धे); Da_1 शृधे; $G_{1.2}$ M_1 युधि (for युद्धे). K_3 B_5 $D_{4.6}$ $T_{2.3}$ G शत्रुम् (for शत्रून्). D_8 शत्रुविमर्दनाः; $T_{1.3}$ G_3 M_1 °नरिंदम (T_1 °मः). — ^{c}) T_2 [आ]ति° (for [आ]धि°). B जानंतोधिरथिं भीताः; $T_{1.3}$ G M_1 न चेदाति(T_1 M_1 °धि)रथेर्भीता. — ^{d}) $Ś_2$ B_4 Da_1 Dn_1 D_5 पंचालाः.

99 ^{a}) S अपि त(T_2 ग)तः (for आपततां). D_6 शूर; D_8 वीरः; $T_{1.2}$ G_2 M शूराः (for शूरः). — ^{b}) Some MSS पंचालानां. Dn_1 तरस्वनां. — ^{c}) K_3 V_1 B Dn_1 $D_{2-4.7}$ Cc आदत्त. $Ś_1$ $K_{1.2}$ शरान्; B_4 इषून्; Cc असून् (for शरैः). S प्राणानभ्या(T_3 G_3 °ह्या)ददे वीरः. — After 99, S ins.:

782* एते द्रवन्ति पाञ्चाला द्राव्यन्ते योधिभिर्द्रुतम् ।
कर्णेन भरतश्रेष्ठ पश्य पश्य तथाकृतान् ।

[(L. 1) G_2 प्राप्स्यते (for द्राव्यन्ते). T_3 $G_{2.3}$ M_{2-4} यौधिभिर्. $T_{1.3}$ G_3 ध्रुवं (for द्रुतम्).]

100 ^{a}) B_5 एतान्; T_2 तांस्तदा (for तांस्तथा). T_1 समरे निहतान्शूरान्; T_3 G M तान्समारोहतः शूरान्. — ^{cd}) Some MSS. पंचालान्; B_5 पंचानां; Dn_1 D_1 पां(D_1 पं)चाला. — For 100^{cd}, S subst.:

783* निस्तारय महाबाहो कर्णास्त्रात्पावकोपमात् ।

T_2 cont.: N ins. after 100:

784* तद्भारत महेष्वासानगाधे मज्जतोऽप्लवे ।
कर्णार्णवे प्लवो भूत्वा पाञ्चालांस्त्रातुमर्हसि ।

[(L. 1) T_2 तान् (for तद्). D_8 भारतं. K_1 मज्जतां. K_3 [ऽ]प्लवैः; B_2 युधि; D_6 [ऽ]प्लवान् (for ऽप्लवे). — (L. 2) T_2 कर्णप्लवे (for कर्णार्णवे). Some MSS. पंचालांस्.]

101 ^{b}) K_3 अपि सत्तमात्; G_2 द्विजस° (for ऋषिस°). — ^{c}) $K_{1.2}$ यदुपात्तुं; D_6 S यदवाप्तं (for यदुपात्तं). V_1 B Dn_1 D_{1-5} महा-; T_1 G_2 तथा; $T_{2.3}$ $G_{1.3}$ M तदा (for पुरा).

102 ^{a}) $T_{1.3}$ G -भूतानां (for -सैन्यानां). — ^{b}) S (except T_2) भयानकं (for सुदारुणम्). — ^{c}) S (except T_2) यमाश्रित्य (for समावृत्य). T_3 $G_{2.3}$ M_{2-4} महासेना; M_1 °सैन्ये. — ^{d}) K_3 B_4 Dn_1 ज्वलंतं; V_1 ज्वालंतं; $B_{1.2}$ Da_1 $D_{1.3-7}$ ज्वलितं; $T_{1.3}$ G दहते; M ज्वलते. V_1 श्वेत- (for स्वेन).

103 ^{a}) D_8 ज्वलंति; T_2 चलंति; M_{2-4} द्रवंति (for चरन्ति). — ^{c}) Da_1 $D_{1.5}$ भ्रममाणम् (for °राणाम्). — ^{d}) K_3 V_1 B Dn_1 $D_{2-5.7.8}$ T_2 तापयंति. K_3 D_6 च (for स्म). — For 103^{cd}, $T_{1.3}$ G M subst.:

785* भ्रमरा इव शत्रूणां पातयाना जनान्प्रभो ।
[T_1 पातयानाश्रितान्; T_3 °यानाञ्जनान्.]

104 T_1 G_2 om. 104^{ab}. — ^{b}) K_3 V_1 B D T_2 G_1 $M_{1.3}$ एते द्रवंति; T_3 G_3 ये विद्रवंति; $M_{2.4}$ एते भ्रमंति (for एते चरन्ति). $Ś_2$ पंचाला. — ^{b}) T_3 $G_{1.3}$ M उत्क्र(M_1 °त्क)मंति च मारिष. — ^{c}) T_2 पश्य (for प्राप्य). — ^{d}) K_3 V_1 B (except B_5) D S (except T_2) दुर्निवार्यम्. V_1 $D_{2.6}$ S महात्मभिः (for अना°).

105 ^{a}) B_2 महाक्रोधो; S (except T_1) दृढक्रोधी.

एष भीमो दृढक्रोधो वृतः पार्थ समन्ततः ।
सृञ्जयैर्योधयन्कर्णं पीड्यते स शितैः शरैः ॥ १०५
पाण्डवान्सृञ्जयांश्चैव पाञ्चालांश्चैव भारत ।
हन्यादुपेक्षितः कर्णो रोगो देहमिवाततः ॥ १०६
नान्यं त्वत्तोऽभिपश्यामि योधं यौधिष्ठिरे बले ।
यः समासाद्य राधेयं स्वस्तिमानाव्रजेद्गृहम् ॥ १०७
तमद्य निशितैर्बाणैर्निहत्य भरतर्षभ ।
यथाप्रतिज्ञं पार्थ त्वं कृत्वा कीर्तिमवाप्नुहि ॥ १०८
त्वं हि शक्तो रणे जेतुं सकर्णानपि कौरवान् ।
नान्यो युधि युधां श्रेष्ठ सत्यमेतद्ब्रवीमि ते ॥ १०९
एतत्कृत्वा महत्कर्म हत्वा कर्णं महारथम् ।
कृतार्थः सफलः पार्थ सुखी भव नरोत्तम ॥ ११०

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५१ ॥

५२

संजय उवाच ।
स केशवस्य बीभत्सुः श्रुत्वा भारत भाषितम् ।
विशोकः संप्रहृष्टश्च क्षणेन समपद्यत ॥ १
ततो ज्यामनुमृज्याशु व्याक्षिपद्गाण्डिवं धनुः ।
दध्रे कर्णविनाशाय केशवं चाभ्यभाषत ॥ २
त्वया नाथेन गोविन्द ध्रुव एष जयो मम । C. 8. 3753 B. 8. 74. 3 K. 8. 78. 3

— [b]) G2 प्रब्रूहि (hypermetric) (for वृतः). K4 D6 G1 पार्थः. D2 वृत्तः पार्थसत्तम: (submetric). — [c]) Ś2 योधय:; M1.3 योधयत्. — [d]) B Dn1 D3.4.6.7 S निशितैः (for स शितैः).

106 [a]) B5 S (except T1) पांचालान् (for पाण्डवान्). — [b]) B5 केकयांश्च; Dn1 om.; D3 पंचालांश्च; D6 कैकयांश्च; S (except T2) पांडवांश्च (for पाञ्चालांश्च). B5 D6 T2 चापि; Dn1 lacuna (for चैव). — [c]) S उपेक्षितो दहेत्कर्णो. — [d]) Dn1 देहिम्. K3.4 Dn1 D3.4.6.7 इवागतः; B2.3 इवातुरं; T G1.3 इवांतकः; G2 इवात्तत: (sic).

107 [a]) K3 नान्यस्; B2 नाहं (for नान्यं). K1 [ऽ]भिजानामि; V1 B D S (except G1) हि पश्यामि (for ऽभिप°). — [b]) Ś2 योधो; G1.2 M यौधं. — [c]) T3 G2.3 समासाद्य च (for यः समासाद्य). — [d]) K4 Dn1 आव्रजेद्. K3 B Da1 D1.5 S गृ(Da1 प्र)हान्; D3 अहं (for गृहम्).

108 [a]) तद् (for तम्). — [b]) Ś2 निहंतु (for निहत्य). K4 भरतर्षभ:; M2-4 युधि भारत (for भरतर्षभ). V1 B (except B3) Da1 Dn1 D1.3-5.7 विनिहत्य नरर्षभ (Da1 D1.5 परंतप). — [c]) Ś2 K1.2.4 T2.3 G2.3 M1 यथा प्रतिज्ञां (Ś2 °ज्ञा). Ś K1.2.4 पार्थस्त्व; B2 पार्थस्त्वं; B5 कृत्वा च (for पार्थ त्वं). — [d]) Ś K1.2.4 श्रुत्वा; B5 पार्थ त्वं (hypermetric); S (except T2) तीर्त्वा (for कृत्वा).

109 [a]) D5 रक्तो (for शक्तो). — [b]) K1 सकर्णांस्. B3 T2 अद्य (for अपि). — D1 om. 109[e]–110[a]. — [d]) T2 नित्यम् (for सत्यम्).

110 D1 om. 110[a] (cf. v. l. 109). — [a]) Ś K1.2.4 श्रुत्वा (for कृत्वा). — [b]) D1 स च (for हत्वा). Da1 D1.5 महाबलं (for °रथम्). — [c]) K4 कृतास्त्र:. K1 सफला:. Ś D1.2 T1 M1 पार्थः. — [d]) K3D4 नरोत्तम:.

Colophon om. in K3. — *Day of Karṇa's Generalship:* Ś2 K4 द्वितीये (K4 °य-) युद्धदिवसे. — *Adhy. name:* T2 कृष्णवाक्यं; M1 भगवद्वाक्यं. — *Adhy. no.* (figures, words or both): Ś2 53; B1 D6 73; B4 72; B5 75; Da1 84; D1 66; D4 (*sec. m.*) 54; T1 G 83; T2 80; T3 M 82.

52

1 K3 G1 om. the ref. — [a]) K2 भीमत्सु:. — [b]) T1 भरत. — [c]) S च (for सं-).

2 G2 om. 2 — [a]) K4 माम् (for ज्याम्). Ś2 K1 B2.5 D2.4 अवमृज्य; Dn1 D7 (marg. as in text) अभि°; D6 अस° (for अनु°). B5 स्वां (for [आ]शु). — [b]) K1.2.4 Da1 D1.4-6 व्या(D6 व्य)क्षिपन्; D3 क्षिपन्वै. T1.3 G1.3 M गांडीवं व्याक्षिपद्ध(M3 °न्ध)नुः. — [c]) K3 दग्ध- (for दध्रे). — [d]) Ś K1.2.4 [अ]स्यवंदत; V1 B3 D4 T1 M1 [अ]प्यभाषत; D6 [इ]दमब्रवीत्. B1.3.4 G1 मतिं कृष्णं च सो(G1 °ष्णमथा)ब्रवीत्.

3 Before 3, Da1 D1.5 ins. अर्जुन उवाच. — [b]) D6.3

C. 8. 3753 B. 8. 74. 3 K. 8. 78. 3

प्रसन्नो यस्य मेऽद्य त्वं भूतभव्यभवत्प्रभुः ॥ ३
त्वत्सहायो ह्यहं कृष्ण त्रींल्लोकान्वै समागतान् ।
प्रापयेयं परं लोकं किमु कर्णं महारणे ॥ ४
पश्यामि द्रवतीं सेनां पाञ्चालानां जनार्दन ।
पश्यामि कर्णं समरे विचरन्तमभीतवत् ॥ ५
भार्गवास्त्रं च पश्यामि विचरन्तं समन्ततः ।
सृष्टं कर्णेन वार्ष्णेय शक्रेणेव महाशनिम् ॥ ६
अयं खलु स संग्रामो यत्र कृष्ण मया कृतम् ।
कथयिष्यन्ति भूतानि यावद्भूमिर्धरिष्यति ॥ ७
अद्य कृष्ण विकर्णा मे कर्णं नेष्यन्ति मृत्यवे ।
गाण्डीवमुक्ताः क्षिण्वन्तो मम हस्तप्रचोदिताः ॥ ८
अद्य राजा धृतराष्ट्रः स्वां बुद्धिमवमंस्यते ।
दुर्योधनमराज्यार्हं यया राज्येऽभ्यषेचयत् ॥ ९
अद्य राज्यात्सुखाच्चैव श्रियो राष्ट्रात्तथा पुरात् ।

ध्रुवम्. K3 V1 B D S एव (for एष). — c) D8 यस्य गोविंदो; T1.3 G2.3 M यस्य (M1 °स्य) हि भवान्; T2 G1 यस्य (G1 °स्य) भगवान् (for यस्य मेऽद्य त्वं). — d) K3 V1 B Da1 Dn1 D1-7 लोके भूतभविष्यकृ(K3 °त; B5 °वि)त्; D8 S (except T2) भूतभव्यभविष्यकृत्.

4 B2 reads 4–22 for the first time after 8. 48. 7c. — a) B2 (first time) तत् (for त्वत्-). Da1 D1.5 ह्ययं (for ह्यहं). — b) B2 (first time) Da1 D1.3.5 S वै लोकान् (by transp.); D8 वा लोकान्. B2 (first time) सनातनान्. — c) B2 (first time) परलोकं; T3 G3 परांल्लोकान्. — d) B3-5 Dn1 D3.4.7.8 महाहवे; S (except T3) °रणं (for °रणे). D6 किं पुनः कर्णमाहवे.

5 K3 om. (hapl.) 5ab. — a) T3 पश्य मे (for पश्यामि). V1 Da1 D1.5 व्रवतीं (sic) (for द्रवतीं). D6 पश्यामि विद्रुतानां च. — b) Ś2 B3 D3.4.7 पंचालानां. — c) V1 G2 transp. कर्णं and समरे.

6 a) B2 (both times) प्र- (for च). — b) T1.2 प्रपतंतं; T3 G2.3 M प्रपतंतं; (for विचरन्तं). B4 Dn1 D3.4.6.7 ज्वलंतं कृष्ण सर्वशः. — c) D6 समरे (for वार्ष्णेय). — d) D2 शक्रेण च; T1 M1 °णैव. V1 B1.4 Dn1 D3.4.7 यथाशनिं (D4 °निः); T2 महाशनिः.

7 a) K3 खलुश्च; V1 D6 T3 G1.3 स खलु (by transp.). T1 G2 स संग्रामे; T2 सुसंग्रामो. — b) V1 B1.3.4 Da1 Dn1 D1-7 T2 कर्णं; B2 (second time) कर्णो; D8 पूर्वे (for कृष्ण). Ś1 K [अ]सकृत्; Ś2 V1 B1.3-5 D (except D8) T2 हतं; B2 (second time) हतः; T1.3 G1.3 M2-4 कृतः (for कृतम्). B2 (first time) यत्र कर्णो महाहेतः (sic). — After 7ab, Ś K1.2.4 ins.:

786* निर्जिता बहुशो योधाः पलायनपरायणाः।

— d) B2 (first time) भविष्यति; Cc धरि° (as in text).

8 a) Cv अथ (for अद्य). Ś K2 विवर्णा; Da1 D5 M विकर्णं; D8 विकीर्णा; Cc.v विकर्णा (as in text). Ś K1.2.4 ये (for मे). — b) Ś2 D5 कर्णं; K3 कथं (for कर्णं). B1.2 (both times).3 एष्यंति; D8 नेष्यति. — c) D8 गांडीवमुक्ताः. Da1 D1.5 क्षिप्यंतो; T2.3 G2.3 क्षिपंतो (for क्षिण्वन्तो). — d) V1 B2 (first time).3 Da1 D1.5 मया (for मम). K3 D2.3 हस्तप्रणोदिताः (for °प्रचोदिताः).

9 a) G2 धार्तराष्ट्रः. D6 T2 पार्थिवो धृतराष्ट्रोद्य. — b) T1.3 G स्व- (for स्वां). K4 अवमंस्यते; T1 M1 °मन्यते (for °मंस्यते). D4 स्वां सुबुद्धिमवमंस्यते (hypermetric). — c) G2 च राज्यार्हं. V1 दुर्योधनो अराज्यार्हो (sic). — d) K3 महा-; K4 D3 T1.3 G2.3 यथा; Cc यया (as in text). K3 B5 S न्य(T2 नि)वेशयत्; D3.4 [ऽ]भ्यषिंचयत्; D8 निषेचयेत् (for ऽभ्यषेचयत्). — After 9, S ins.:

787* गुणवन्तं हि यो हित्वा निर्गुणं कुरुते प्रभुम्।
स शोचति नृपः कृष्ण क्षिप्रमेवागते क्षये।
यथा हि पुरुषः कश्चिच्छित्त्वा चाम्रवणं महत्।
पलाशसेचने बुद्धिं कृत्वा शोचति मन्दधीः।
दृष्ट्वा पुष्पं फले गृध्नुः फलं दृष्ट्वानुशोचति। [5]
तथेदं धृतराष्ट्रस्य पुष्पलुब्धस्य मानद।
फलं दृष्ट्वा भृशं दुःखं भविष्यति जनार्दन।
सूतपुत्रे हते त्वद्य निराशो भविता प्रभुः।

[(L. 1) T3 G3 द्वेष्टि (for हित्वा). — (L. 2) G3 रोदति (for शोचति). T3 M नरः; T3 G1.3 चरं (for नृपः). T1 G2 स शोचेन्नृपतिः कृष्ण (for the prior half). — (L. 3) T3) च (for हि). M2-4 हित्वा त्वा(M3 ता)मवनं महत् (for the posterior half). — (L. 4) T2 फलशनेचने (sic); M1 फलाशस्य वने. — (L. 5) G1 पले (for फले). M1 गृद्ध्रः (for गृध्नुः). T1 G2 न; T3 G3 स (for [अ]नु-). — (L. 7) T1 दुःखी (for दुःखं). — (L. 8) G2 प्रहते (for भविता). T3 G1 भविष्यति निराशवत् (G1 °वान्) (for the posterior half).]

10 a) D7 यावत् (for राज्यात्). K1.2 सुखाश्चैव. — b) T2 निराशवान् (for तथा पुरात्). — c) T2 महाराजो (for °बाहो). — d) V1 Dn1 D3.4.7 विमोक्ष्यति; B1 विमोक्षते; B2 (both times).4.5 Da1 D1.2.3 विमोक्ष्यते; D6 वियोज्यति (for °क्ष्यते). — For 10, T1.3

पुत्रेभ्यश्च महाबाहो धृतराष्ट्रो वियोक्ष्यते ॥ १०
अद्य दुर्योधनो राजा जीविताच्च निराशकः ।
भविष्यति हते कर्णे कृष्ण सत्यं ब्रवीमि ते ॥ ११
अद्य दृष्ट्वा मया कर्णं शरैर्विशकलीकृतम् ।

स्मरतां तव वाक्यानि शमं प्रति जनेश्वरः ॥ १२
अद्यासौ सौबलः कृष्ण ग्लहं जानातु वै शरान् ।
दुरोदरं च गाण्डीवं मण्डलं च रथं मम ॥ १३
योऽसौ रणे नरं नान्यं पृथिव्यामभिमन्यते ।

C. 8. 3763
B. 8. 74. 21
K. 8. 78. 23

G M subst.:

788* अद्य राज्याच्च पुत्राच्च श्रियश्चैव निराशवान् ।
सुखाच्च विपुलात्कृष्ण धृतराष्ट्रो वियोक्ष्यति ।

[(L. 1) G_{1} विनाशनात् (for निराशवान्). — (L. 2) T_{3} G_{3} विमोक्ष्यति (for वियो°).]

11 ^{a}) V_{1} B (B_{2} both times) D (except $D_{2.3}$) $T_{1.2}$ M राज्याज् (for राजा). — ^{b}) $K_{1.4}$ B_{2} (first time) जीविताश्च; D_{2} °तार्थे. K_{3} $B_{1.2}$ (both times)$_{.4.5}$ $D_{2.3}$ S Co निराशवान् (D_{2} °वत्); V_{1} विनाशवान्; Da_{1} $D_{1.5}$ विरागवान् (for निराशकः). — After 11^{ab}, Da_{1} D_{5} read 13^{cd} followed by 790*. — ^{d}) $T_{1.2}$ $M_{1.2}$ तत्तु; T_{3} G ततः; $M_{3.4}$ तात (for कृष्ण).

12 ^{a}) B_{2} (first time) अथ; Dn_{1} अयं (for अद्य). $Ś_{1}$ K_{2} दिष्ट्या; $K_{1.4}$ दिष्टा; Da_{1} D_{5} दृष्टा; T_{2} श्रुत्वा (for दृष्ट्वा). S (except T_{2}) हतं (for मया). G_{1} कर्णः. — After 12^{ab}, K_{4} V_{1} B_{2} (both times)$_{.3.4}$ Da_{1} $D_{1.2.5.6}$ ins.:

789* पुरा देवासुरे युद्धे वृत्रं बलभिदा यथा ।

[V_{1} बलभिदो. D_{2} पाकमिंद्रेण संवृतं (for the posterior half).]

— ^{c}) Da_{1} $D_{6.7}$ (by corr.) स्मरता. $Ś_{2}$ वान्यानि; Dn_{1} वात्मानि; G_{2} वक्ष्यामि (for वाक्यानि). — ^{d}) B_{2} (first time) Da_{1} D_{5} T_{1} $G_{1.2}$ जनेश्वर (T_{1} °रं); M नरेश्वरः.

13 ^{a}) G_{1} M_{1} कृष्णो. — ^{b}) K_{3} ग्रहं; V_{1} B_{5} Dn_{1} $D_{3.4.6-8}$ T_{3} G M Co ग्लहान् (Dn_{1} °हा; G_{2} °हां); T_{2} घोरान् (for ग्लहं). D_{2} गृह्णातु; D_{8} प्रह्लातु (for जानातु). — Da_{1} D_{5} read 13^{cd} after 11^{ab}. — ^{c}) T_{2} दुर्योधनश्च; Co दुरोदरं (as in text). D_{1} गांडीवं च (by transp.); D_{8} च गांजीवं. — ^{d}) Bom. ed. प्रति (for मम). — After 13, $K_{3.4}$ V_{1} B (B_{2} both times) D T_{2} ins.:

790* अद्य कुन्तीसुतस्याहं दृढं राज्ञः प्रजागरम् ।
व्यपनेष्यामि गोविन्द हत्वा कर्णं शितैः शरैः ।

[(L. 1) B_{2} (first time) D_{6} T_{2} दीर्घं (for दृढं). D_{2} lacuna; D_{6} प्रजागृहं. — D_{2} om. line 2. — (L. 2) K_{4} व्यपनेख्यामि. K_{3} शतैः (for शितैः).]

$K_{3.4}$ V_{1} B (B_{2} both times) Da_{1} Dn_{1} $D_{1.3-8}$ T_{2} cont.: Ś $K_{1.2}$ ins. after 13:

791* अद्य कुन्तीसुतो राजा हते सूतसुते मया ।
सुप्रहृष्टमनाः प्रीतश्चिरं सुखमवाप्स्यति ।
अद्य चाहमनाधृष्यं केशवाप्रतिमं शरम् ।
उत्स्रक्ष्यामीह यः कर्णं जीविताद्भ्रंशयिष्यति ।
यस्य चैतद्व्रतं मह्यं वधे किल दुरात्मनः । [5]
पादौ न धावये तावद्यावद्धन्यां न फल्गुनम् ।
मृषा कृत्वा व्रतं तस्य पापस्य मधुसूदन ।
पातयिष्ये रथात्कायं शरैः संनतपर्वभिः ।

[(L. 1) B_{5} D_{6} T_{2} धर्मसुतो (for कुन्ती°). Ś $K_{1.2}$ सूर्यसुते (for सूत°). B_{4} तदा (for मया). Da_{1} D_{5} हते सूते मया प्रभो (for the posterior half). — (L. 2) $Ś_{2}$ K_{4} सुप्रहृष्टा (K_{4} °कृष्ट-) मनाः; T_{2} संप्रहृष्टमनाः. D_{6} परं (for चिरं). D_{8} राज्यम् (for सुखम्). K_{2-4} अवाप्स्यसि. — (L. 3) B_{1} Da_{1} $D_{5.8}$ वा (for च). K_{2} B_{4} अनाधृष्टं. — B_{1} om. from the post. half of line 3 up to the prior half of line 5. — (L. 4) $Ś_{2}$ उत्प्रेक्ष्यामि; K_{3} Da_{1} $D_{1.5}$ उत्स्रक्ष्यामि; D_{8} उत्सृजामि. D_{6} T_{2} ततः (for [इ]ह यः). B_{4} जीवितांतं करिष्यति (for the posterior half). — (L. 5) D_{8} (*sup. lin.* as in text) पश्य (for यस्य). $Ś_{1}$ $K_{1.2.4}$ B_{2} (both times)$_{.5}$ Da_{1} $D_{1.5.8}$ तद्दै; $Ś_{2}$ यद्दै; $B_{3.4}$ D_{8} [ए]तद्दै (for चैतद्). T_{2} व्रतं यत्तस्य वार्ष्णेय (for the prior half). $Ś_{1}$ $K_{1.2}$ व्रते किल; T_{2} मद्वधार्थं (for वधे किल). — (L. 6) V_{1} D_{8} धावयेत् (V_{1} °यत्). Ś K B_{5} D_{8} T_{2} हन्मि. Some MSS. फाल्गुनं; Da_{1} D_{5} फाल्गुन. — (L. 7) B_{5} कृष्ण; T_{2} वृथा (for मृषा). B_{5} त्वया (for कृत्वा). B_{5} D_{6} वितथं युधि (for मधुसूदन). — (L. 8) B_{4} कर्णं; T_{2} तूर्णं (for कायं).]

14 D_{2} om. 14^{a}–22^{c}. — ^{a}) S (except T_{2}) असौ (for योऽसौ). M_{2-4} कर्णौ (for रणे). S नरानन्यान्. — ^{b}) B_{2} (both times) इति; B_{3} D_{8} अति; Dn_{1} $D_{3.4.6.7}$ अनु-; $T_{1.3}$ G चाव-; T_{2} M अव- (for अभि-). — ^{c}) $T_{1.3}$ G [अ]स्य (for [अ]द्य). — ^{d}) $T_{1.3}$ G_{3} M_{2-4} मही (for भूमिः). G_{2} महीपालस्य शोणितं. — After 14^{abcd}, $K_{3.4}$ V_{1} B (B_{2} both times) Da_{1} Dn_{1} $D_{1.3-8}$ T_{2} ins.:

792* अपतिष्ठंसि कृष्णेति सूतपुत्रो यदब्रवीद् ।

K_{4} V_{1} B_{2} (both times)$_{.3-5}$ Da_{1} Dn_{1} $D_{1.3-7}$ cont.:

793* धृतराष्ट्रमते कर्णः श्लाघमानः स्वकान्गुणान् ।

[V_{1} B_{5} Da_{1} $D_{1.5}$ धृतराष्ट्रसुते; D_{6} ***पासते. D_{6}

C. 8. 3769
B. 8. 74. 21
K. 8. 78. 23

तस्याद्य सूतपुत्रस्य भूमिः पास्यति शोणितम् ।
गाण्डीवसृष्टा दास्यन्ति कर्णस्य परमां गतिम् ॥ १४
अद्य तप्स्यति राधेयः पाञ्चालीं यत्तदाब्रवीत् ।
सभामध्ये वचः क्रूरं कुत्सयन्पाण्डवान्प्रति ॥ १५
ये वै षण्ढतिलास्तत्र भवितारोऽद्य ते तिलाः ।
हते वैकर्तने कर्णे सूतपुत्रे दुरात्मनि ॥ १६
अहं वः पाण्डुपुत्रेभ्यस्त्रास्यामीति यदब्रवीत् ।
अनृतं तत्करिष्यन्ति मामका निशिताः शराः ॥ १७
हन्ताहं पाण्डवान्सर्वान्सपुत्रानिति योऽब्रवीत् ।
तमद्य कर्णं हन्तास्मि मिषतां सर्वधन्विनाम् ॥ १८
यस्य वीर्ये समाश्वस्य धार्तराष्ट्रो बृहन्मनाः ।
अवामन्यत दुर्बुद्धिर्नित्यमस्मान्दुरात्मवान् ।

स्यमानः; D_7 श्लाघ्य°.]

K_4 V_1 B_2 (both times).$_{3-5}$ Da_1 $D_{1.3-7}$ cont.: K_3 B_1 D_8 T_2 ins. after 792*:

794* अनृतं तत्करिष्यन्ति मामका निशिताः शराः ।
[K_3 V_1 $B_{1.2}$ (both times).$_{3.4}$ Da_1 $D_{1.5.8}$ निशिता मम सायकाः (for the posterior half).]

$K_{3.4}$ V_1 B (B_2 both times) D (D_2 om.) cont.: T_1 G ins. after 14^{abcd}:

795* आशीविषा इव क्रुद्धास्तस्य पास्यन्ति शोणितम् ।
[B_5 D_6 $T_{1.2}$ $G_{2.3}$ पिबंतस्तस्य (for तस्य पास्यन्ति).]

K_4 V_1 B (B_2 both times) Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$ cont.:

796* मया हस्तवता मुक्ता नाराचा वैद्युतत्विषः ।
[K_4 [अ]पहस्तवता (sic). D_6 सृष्टा (for मुक्ता). V_1 $B_{1.2}$ विद्युतत्विषः.]

— c) B_2 (first time) गांडीवसृष्टा; B_5 °मुक्तो; D_8 गांजीवसृष्टा; T_1 गांडीवस्तस्य; T_2 $G_{1.2}$ M_{2-4} गांडीवमुक्ता. — f) B_2 (second time) प्राप्स्यंति (for कर्णस्य).

15 B_5 D_2 om. 15 (for D_2, cf. v. l. 14). — a) V_1 तप्स्यसि; B_2 (first time) तक्ष्यति; $M_{1.2}$ लप्स्यति; M_4 मप्स्यति (sic). B_2 (first time) राधेय. — b) K_1 $D_{1.3}$ पांचाली. M_1 तदब्रवीत्. B_2 (first time) पांचालं यत्तदाब्रवीत्. — G_2 om. 15^c–16^b. — c) K_2 सतामध्ये (sic). — d) V_1 पांडवं. B_2 (both times) इति (for प्रति).

16 D_2 om. 16 (cf. v. l. 14). G_2 om 16^{ab} (cf. v. l. 15). — a) B_2 (first time) यो वै; B_5 ये ते; S (G_2 om.) एते (for ये वै). Ś शंडतिला(Ś$_2$ °ल)स्त; $K_{1.2}$ शंढ°; K_4 शठ°; T $G_{1.3}$ M_{2-4} षंड° (for षण्ढ°). B_{3-5} M_1 कृष्ण; T $G_{1.3}$ M_{2-4} कृष्णे (for तत्र). — b) S (G_2 om.) निर्वीर्या हृद्गतक्ष(T$_2$ हतविक्र)माः — After 16^{ab}, the sequence in T_3 G_3 is 17^{ab}; 18^{cd}; 18^{ab}; 17^{cd} and 16^{cd}. — c) K_3 विकर्तने. — d) Ś$_1$ $K_{1.2}$ सूर्यपुत्रे; B_2 (first time) सृत° (for सूत°). T_2 भूमिः पास्यति शोणितं.

17 For sequence in T_3 G_3, cf. v. l. 16. D_2 om. 17 (cf. v. l. 14). $T_{1.2}$ G_2 om. 17^{ab}. — a) V_1 स्व: (for वः:) M पांडवेयेभ्यो (for पाण्डुपुत्रेभ्यस्). T_3 $G_{1.3}$ पांडवेभ्यो भयं तीव्रं. — b) B_2 (first time) त्रातास्मीति. T_3 $G_{1.3}$ दास्यामीति (for त्रास्यामीति). Ś $K_{1.2.4}$ यदाब्रवीत्. M भयात्त्रास्येयमब्रवीत्. — After 17^{ab}, N (D_2 om.; B_2 both times) T_2 ins.:

797* धृतराष्ट्रसुतान्कर्णः श्लाघमानोऽऽत्मनो गुणान् ।
[Dn_1 धृतराष्ट्रसुता. T_2 सदा चैवाधमः कर्णः (for the prior half). $D_{4.8}$ श्लाघ्यमानो; T_2 श्लाघते च. Ś $K_{1.2.4}$ निजान् (for ऽऽत्मनो).]

— d) B_2 (first time) निशितैः. B_3 (both times) शरैः. — After 17, T_2 Bom. ed. ins.:

798* अद्यागः पाण्डुपुत्राणां समाप्तिमुपयास्यति ।
[Bom. ed. उद्योगः (for अद्यागः).]

18 For sequence in T_3 G_3, cf. v. l. 16. D_2 om. 18 (cf. v. l. 14). T_2 om. 18–21. — a) B_2 (both times) हंतानां; D_1 हंतारं. D_6 अद्य (for सर्वान्). — b) B_1 नियतो (for इति यो). S (T_2 om.) भारत (for ऽब्रवीत्). — B_2 (first time) om. 18^{cd}. B_1 T_1 G_2 transp. 18^{cd} and 19^{ab}. — d) T_1 G_2 समरे सूतनंदनं; T_3 $G_{1.3}$ समरे मधुसूदन. Cc cites मिषतां (as in text).

19 D_2 om. 19 (cf. v. l. 14). T_2 om. 19 (cf. v. l. 18). B_1 T_1 G_2 transp. 18^{cd} and 19^{ab}. — a) D_8 तस्य. $K_{3.4}$ B_2 (both times).$_{3-5}$ Dn_1 $D_{3.8}$ S (T_2 om.) वीर्यं; Da_1 D_5 वीर्यैः (for वीर्ये). Ś $K_{1.2}$ B_2 (first time) Da_1 Dn_1 $D_{1.5-7}$ समाश्वास्य; K_3 B_2 (second time).$_{3-5}$ D_8 S (T_2 om.) °श्रित्य; K_4 °साद्य (for °श्वस्य). — b) V_1 B (B_2 second time) Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$ महामनाः (B_5 °त्मना; D_4 °त्मनः); B_2 (first times) [ऽ]भ्यमर्षणः; G_1 [ऽ]ब्रवीन्मनः (for बृहन्मनाः). — $T_{1.3}$ G om. 19^{cdef}. T_2 M om. 19^{cd}. — c) K_3 V_1 $B_{1.2}$ (both times).$_4$ $D_{4.6-8}$ अवमन्यत (D_6 °तु). — d) B_5 अनात्मवान् (for दुरा°). — After 19^{abcd}, K_4 T_2 ins.:

799* हत्वाहं कर्णमाजौ हि तोषयिष्यामि भ्रातरम् ।
शरान्नानाविधान्मुक्त्वा त्रासयिष्यामि शात्रवान् ।

तमद्य कर्णं राधेयं हन्तासि मधुसूदन ॥ १९
अद्य कर्णे हते कृष्ण धार्तराष्ट्राः सराजकाः ।
विद्रवन्तु दिशो भीताः सिंहत्रस्ता मृगा इव ॥ २०
अद्य दुर्योधनो राजा पृथिवीमन्ववेक्षताम् ।
हते कर्णे मया संख्ये सपुत्रे ससुहृज्जने ॥ २१
अद्य कर्णं हतं दृष्ट्वा धार्तराष्ट्रोऽत्यमर्षणः ।
जानातु मां रणे कृष्ण प्रवरं सर्वधन्विनाम् ॥ २२

अद्याहमनृणः कृष्ण भविष्यामि धनुर्भृताम् ।
क्रोधस्य च कुरूणां च शराणां गाण्डिवस्य च ॥ २३
अद्य दुःखमहं मोक्ष्ये त्रयोदशसमार्जितम् ।
हत्वा कर्णं रणे कृष्ण शम्बरं मघवानिव ॥ २४
अद्य कर्णे हते युद्धे सोमकानां महारथाः ।
कृतं कार्यं च मन्यन्तां मित्रकार्येप्सवो युधि ॥ २५
न जाने च कथं प्रीतिः शैनेयस्याद्य माधव ।

C. 8. 3794
B. 8. 74. 49
K. 8. 76. 46

आकर्णमुक्तैरिषुभिर्यमराष्ट्रविवर्धनैः ।
भूमिशोभां करिष्यामि पातितै रथकुञ्जरैः ।
तत्राहवे महत्संख्ये संयते युद्धदुर्मदे । [5]

[(L. 1) K4 भारतं (for भ्रातरम्). — (L. 2) K4 नानाविधा युक्ता· K4 नाशयिष्यामि (for त्रास°). — After line 2, K4 ins.:

800* हनिष्ये तस्य सैन्यं तु रथैभाश्वपदातिमत् ।

— (L. 3) K4 विशिखैर् (for इषुभिर्). — (L. 4) K4 पतितै. — (L. 5) T2 महाघोरे (for महत्संख्ये). T2 Bom. ed. सपत्नं (Bom. ed. संपन्नं) युद्धदुर्मदं (for the posterior half).]

— c) M हंतास्मि (for राधेयं). K4 T2 अद्य कर्णमहं घोरं. — f) B2 (both times) हंताद्य; M समरे. K4 T2 सूदयिष्यामि सायकैः.

20 D2 T2 om. 20 (cf. v. l. 14, 18). — a) T1 कथं (for अद्य). — c) K2.4 V1 S (T2 om.) विद्रवंति; B1 D8 व्यद्रवंत (for विद्रवन्तु). B2 (first time) प्रीताः (for भीताः). — d) V1 B2 (second time) S (T2 om.) सिंहं (G2 व्याघ्रं) दृष्ट्वा; B2 (first time) सिंहहस्ता (for °त्रस्ता). T1 यथा मृगाः (for मृगा इव).

21 D2 T2 om. 21 (cf. v. l. 14, 18). — a) B1 Da1 D1.5 राज्यम्; B2 (first time) वाधम् (for राजा). — b) K1.3 अन्ववीक्षतां (K3 °तु); V1 अववेक्षतां; D8 T1.3 G3 M1 अन्ववेक्षते; G1.2 नान्ववेक्षते; M2-4 अनपेक्षंते. B1.2 (both times).4 Da1 Dn1 D1.3-7 आत्मानं चा(B1 Da1 D1.5 °नम्-; B2 [first time] °नं ना)नुशोचतां. — e) Dn1 कर्णे. K1 G2 M संख्ये.

22 D2 om. 22abc (cf. v. l. 14). — a) Da1 हि तं (for हतं). K3 पश्यन् (for दृष्ट्वा). — b) K1 V1 B2 (both times) [ऽ]भ्यमर्षणः; D8 ह्यम° (for ऽत्य°). — c) B2 (both times) नरश्रेष्ठ (for रणे कृष्ण). — After 22, K3.4 V1 B (B2 both times) D S ins.:

801* सपुत्रपुत्रो सामात्यं सभृत्यं च निराशिषम् ।

[T1.3 G·M सपुत्रपौत्रः सामात्यः (for the prior half). T1.2 G1.2 M सभृत्य(T1 °त्या)श्च; T3 G3 ससुहृच्च (for सभृत्यं च). V1 B5 Dn1 D2 निराश्रयं; B2 (first time) निवासिनं; T1.3 G M निराशिषः.]

— Ś K1.2 T2 ins. after 22: K3.4 V1 B (B2 both times) D ins. after 801* a passage given in App. I (No. 24).

On the other hand, T1.3 G M cont. after 801*:

802* पित्र्ये राज्ये निराशश्च धार्तराष्ट्रो जनाधिपः ।

[T1 G3 वृद्धो; M1 विद्धि (for पित्र्ये). T1 G2 M1 धृतराष्ट्रो. T1 G1.3 निराश्रयः; G2 नराधिपः (for जना°).]

— After 802*, T1.3 G M ins. a passage given in App. I (No. 25).

23 a) G1 कर्णं (for कृष्ण). — b) T1 G1 M धनुष्मतां; Ca °र्भृताम् (as in text). — c) K4 V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1.3-5.7 कोपस्य (for क्रोधस्य). S रथस्य च शराणां च. — d) S धनुषो (for शराणां). D8 गांडिवस्य. — After 23, D2 reads 27cd.

24 a) D2 स्वद्य (for अद्य). K4 Da1 D5 मोक्षे; D8 मन्ये. S (except T2) मोक्ष्याम्यद्य महद्दुः(G1 M2-4 °हादुः)खं. — b) B4 -समा घृतं (for -समार्जितम्). — c) Ś2 रणं. — d) Ś K3 शंभरं.

25 a) Dn1 हि ते (for हते). — b) Ś K1.2.4 सोपकारं; K3 मामकानां (for सोम°). — c) D3.4.6-8 कृतकार्यं. T1 कृतकार्यास्तु मामद्य; T2 G1 M कृतकार्याः प्रमोदंतां; T3 G2.3 कृतकार्या भविष्यंति· — d) G1 मित्रकार्योत्सवे युधि.

26 G1 reads 26ab twice. — a) B1 Dn1 D4 मम चैव; G1 (both times) M जानासि (G1 °सि) च (for न जाने च). K4 कृतं (for कथं). V1 प्रीतः; G1 (both times).2 प्रीतिं. — b) V1 D4 सैनेयस्य. Ś1 (*sup. lin.* as in text) [अ]स्य (for [अ]द्य). G1 (first time) महात्मनः (for [अ]द्य माधव). — D8 om. (hapl.) 26c-28b. B1 reads 26c-29b twice. — c) Ś2 भविष्यते.

C. 8. 3795
B. 8. 74. 30
K. 8. 78. om.

भविष्यति हते कर्णे मयि चापि जयाधिके ॥ २६
अहं हत्वा रणे कर्णं पुत्रं चास्य महारथम् ।
प्रीतिं दास्यामि भीमस्य यमयोः सात्यकेरपि ॥ २७
धृष्टद्युम्नशिखण्डिभ्यां पाञ्चालानां च माधव ।
अद्यानृण्यं गमिष्यामि हत्वा कर्णं महारणे ॥ २८
अद्य पश्यन्तु संग्रामे धनंजयममर्षणम् ।
युध्यन्तं कौरवान्संख्ये पातयन्तं च सूतजम् ।
भवत्सकाशे वक्ष्ये च पुनरेवात्मसंस्तवम् ॥ २९
धनुर्वेदे मत्समो नास्ति लोके
पराक्रमे वा मम कोऽस्ति तुल्यः ।
को वाप्यन्यो मत्समोऽस्ति क्षमायां
तथा क्रोधे सदृशोऽन्यो न मेऽस्ति ॥ ३०
अहं धनुष्मानसुरान्सुरांश्च
सर्वाणि भूतानि च संगतानि ।
स्वबाहुवीर्याद्गमये पराभवं
मत्पौरुषं विद्धि परः परेभ्यः ॥ ३१
शरार्चिषा गाण्डिवेनाहमेकः
सर्वान्कुरून्बाह्लिकांश्चाभिपत्य ।
हिमात्यये कक्षगतो यथाग्नि-
स्तथा दहेयं सगणान्प्रसह्य ॥ ३२

— ^{d}) B_2 त्वयि (for मयि). B_5 जयाधिपे.

27 D_8 om. 27 (cf. v. l. 26). Da_1 $D_{1.5}$ om. 27^{ab}. — ^{b}) Dn_1 वास्य. K_3 B_5 $D_{2.6}$ महाबलं (for °रथम्). $T_{1.3}$ G M पुत्रांश्चास्य बला(G_1 °द्य जया)धिकान्; T_2 पुत्रांश्चास्य महाबलान्. — D_2 reads 27^{cd} after 23. — ^{c}) M धास्यामि. K_3 प्रीतिं धास्यामि कर्णस्य. — ^{d}) K_3 सात्यकैरपि; B_1 (both times).$_{2-4}$ D (D_8 om.) सात्यकस्य च ($D_{4.7}$ वा) (for °केरपि). B_5 D_2 T_2 तथा (for अपि). $T_{1.3}$ G M सात्यकेर्यमयोस्तथा.

28 D_8 om. 28^{ab} (cf. v. l. 26). — ^{a}) Dn_1 D_2 -शिखंडीभ्यां. — ^{b}) $Ś_1$ B_1 D_8 पंचालानां. — For 28^{ab}, $T_{1.3}$ G M subst.:

803* धृष्टद्युम्नस्य वीरस्य तथैव च शिखण्डिनः ।

— ^{c}) Dn_1 [आ]नृणं. T_2 करिष्यामि (for गमि°). — ^{d}) K_3 V_1 B (except B_1) D $T_{2.3}$ G महाहवे (for °रणे). — After 28, S ins.:

804* धर्मराजस्य वार्ष्णेय संश्रुत्य शपथं मिथः ।

[G_1 संश्रित्य (for वार्ष्णेय). T_2 संश्रुतं; G_1 वार्ष्णेय; G_2 संश्रूत्य. T_3 $G_{2.3}$ च वधं (for शपथं). G_2 lacuna for मिथः.]

29 ^{a}) M_{2-4} पश्यतु. — ^{b}) $Ś_2$ अहर्पणं; D_6 T_1 G_2 M_{2-4} असार्पिणं. — ^{c}) B_5 युद्धे; D_6 सर्वान् (for संख्ये). S युध्यंतं कौरवैः सार्धं. — ^{d}) B_5 पातमंतं; Dn_1 $D_{2.3.4}$ (before corr.) S (except T_2) घातयंतं (G_1 °तु). — ^{e}) $B_{1.4}$ [ऽ]द्य (for च). S (except T_2) भवत्समक्षं वक्ष्यामि. — ^{f}) $Ś_2$ $K_{1.2.4}$ B_{2-4} [आ]त्मसंभवं; B_5 D_8 [आ]त्मनः स्तवं; Da_1 $D_{1.5}$ [अ]र्थसंभवं (for [आ]त्मसंस्तवम्). — After 29, S ins.:

805* इत्यप्यमित्रप्रवरमद्याहं हन्मि सूतजम् ।

[T_1 संतप्य; G_2 यद्यपि (for इत्यपि). T_2 [अ]मित्रप्रभवाम् (for °प्रवरम्).]

30 ^{a}) K_4 सत्समो. S (except T_2) को नु (for नास्ति). — ^{b}) G_2 om. मम कोऽस्ति तुल्यः. B_5 तुल्योस्ति कोन्यः (for कोऽस्ति तुल्यः). T_2 शौर्येण मे नास्ति तुल्यः कदाचित्. — ^{c}) T_2 न च (for को वा). K_1 स्पंदो; D_8 ह्यन्यो; T_1 [अ]स्त्वन्यो (for [अ]प्यन्यो). K_3 $D_{2-4.7}$ M_{2-4} [ऽ]स्ति क्षमावान्; T_2 नास्ति लोके; G_1 [ऽ]प्यस्ति लक्ष्म्या; G_2 M_1 [ऽ]स्ति क्षमाया. — ^{d}) D_8 क्रोधः. S (except T_2) ममानृशंस्ये सदृशोस्ति कोन्यः.

31 T_1 G_2 om. 31^{ab}. — ^{a}) D_1 असुरांश्च देवा; $D_{2.4}$ असुरासुरांश्च (D_2 °रास्तु); D_8 T_3 G_1 M ससुरासु(D_8 °न्सु)रांश्च. — ^{b}) D_6 संहितानि (for संग°). — ^{c}) $Ś_2$ गमय. — ^{d}) $Ś_2$ विद्ध; K_3 चाति-; Da_1 $D_{1.5}$ विधि; G_1 वापि (for विद्धि). K_3 V_1 B D S परं.

32 ^{a}) K_1 Dn_1 D_8 शरार्चिषां. Dn_1 D_4 गांडीवेन. — ^{b}) K_3 V_1 B D चाभिहत्य (D_4 °त्वा); S °पत्तः (M_{2-4} °त्तान्) (for °पत्य). — ^{c}) T_2 महाहवे; G_1 हिमक्षये (for हिमात्यये). Ś $K_{1.2.4}$ D_4 (before corr.) कक्ष्यगतो; G_2 कक्षमतो. — ^{d}) K_1 तथा दहेहं; T_3 G M स निर्दहेयं. K_1 Dn_1 सगणां; $T_{1.3}$ G M सहसा. T_3 $G_{1.3}$ प्रगृह्य (for प्रसह्य).

पाणौ पृषत्का लिखिता ममैते
धनुश्च सव्ये निहितं सबाणम् ।
पादौ च मे सरथौ सध्वजौ च
न मादृशं युद्धगतं जयन्ति ॥ ३३

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि द्विपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५२ ॥

५३

संजय उवाच ।
तेषामनीकानि बृहद्ध्वजानि
रणे समृद्धानि समागतानि ।
गर्जन्ति भेरीनिनदोन्मुखानि
मेघैर्यथा मेघगणास्तपान्ते ॥ १
महागजाभ्राकुलमस्त्रतोयं

C. 8. 3806
B. 8. 73. 3
K. 8. 79. 3

33 V1 om. 33. — a) D6 S पाणी. Ś2 K2 पृषट्का; K1 पृषंका; K4 पृषत्का; D6 पृषत्कैर्; T1 पृषत्कौ; G2 पृषकौ (for पृषत्का). G3 om. लिखिता. D6 T1.2 G1 M लिखितौ. K3 Da1 D5 ममेमे; B5 D6 T1 G3 M ममेमौ (D6 °तौ); D1 ममे*; T2 च मे तौ; T3 G1.3 ममैतौ (for ममैते). — b) K1 धन्वश्च. K3 T1 सर्वे; B1.3.4 सव्यं; B2.5 Dn1 D2–4.6.7 दिव्यं; T3 संख्ये; G2 संखे (for सव्ये). K3 B Da1 Dn1 D1–7 S विततं (M1 °तः); K4 निहतं; D8 मिषतं (for निहितं). — c) T3 G M चेमौ (for च मे). Ś1 K1.2 सरथं सध्वजं च; D6 सध्वजस्यंदनस्थौ. — After 33, N (V1 after 32) T1.2 ins.:

806* इत्येवमुक्त्वाच्युतमेकवीरः
क्षिप्रं रिपुक्षित्क्षतजोपमाक्षः ।
भीमं मुमुक्षुः समरे प्रयातः ।
कर्णस्य कायाच्च शिरो जिहीर्षुः ।

[(L. 1) B2 Dn1 D2–4.7 [अ]र्जुनम् (Dn1 D4.7 °न) (for [अ]च्युतम्). Ś K1.2.4 एकवीरं. — (L. 2) Ś K1.2.4 निलं; B1.4 कृष्णं (for क्षिप्रं). K3 B1.3 Da1 D2 रिपुघ्नः; K4 रिपुक्षे; V1 रिपुं क्षिपन्; B5 T1.2 रिपोः स; D6 lacuna (for रिपुक्षित्). Ś K1.2.4 क्षतजोक्षिताक्षः (K1 °तांगः); D8 क्षितजोपमाख्यः; T1 क्षतजोपमोक्षः; T2 °पमेक्षणः (for °पमाक्षः). — (L. 3) Ś2 (*sup. lin.*) मुमुर्षुः; K4 मुमुर्षोः (for मुमुक्षुः). Ś K1.2.4 V1 B1.3.4 Da1 D1.5.8 समरात् (for समरे). T1.2 भीमं रणान्मो(T2 °णे मो)चयितुं प्रयातः — (L. 4) Da1 कायात्स (for कायाच्च). D6 शिर उज्जिहीर्षुः.]

Colophon. — *Day of Karṇa's Generalship:* Ś K1.2.4 द्वितीये (Ś2 K4 °य-) युद्धदिवसे. — *Adhy. name:* M1 अर्जुनवाक्यं. — *Adhy. no.* (figures, words or both): Ś1 90; Ś2 54; B1 74; B4 73; B5 76; Da1 D5 85; D1 67; D4 55; D6 74; T1.3 G 84; T2 81; M 83.

53

☞ This adhy. is om. in T1.

1 Before 1, N T2 ins.:

807* धृतराष्ट्र उवाच ।
महाभये पाण्डवसृञ्जयानां
महाभये मामकानामगाधे ।
धनंजये तात रणाय याते
बभूव तद्युद्धमथो नु कीदृक् ।

[(L. 1) K4 Dn1 D8 समागमे; V1 B1–3.5 D2.6 महाहवे; T2 तथा हते (for महाभये). — (L. 2) D1 अधेये (sic) (for अगाधे). B2.3.5 D2.6 T2 तथावशिष्टस्य बलस्य मध्ये. — D2 reads from line 3 up to st. 3 after line 4 of 809*. — (L. 3) D6.8 चापि (for तात). — (L. 4) K3 B1 Da1 Dn1 D2.7 कर्णेन (for बभूव). D6 ततोभवद् (for बभूव तद्). B1.3.5 Dn1 D2–4.7 अथोत्र; D6 अतो नु; T2 अतीव (for अथो नु). K4 T2 कीदृशं.] — a) Ś2 अनेकानि. B1 T3 G M महाध्वजानि; D6 महारथानां; D8 (before corr.) बृहत्ध्वजानि (for °ध्वजानि). — b) G1 सुसंगतानि (for समा°). — c) Ś2 K3.4 गर्जंति भेरीनिनदोसु(K2 °सुं)खानि; D6 भेरीनिनादान्मुखरं निनादं. — d) K3.4 V1 B Da1 Dn1 D1–5.7.8 नादैर् (for मेघैर्). B5 मेघगतोयमत्ताः (for °गणास्तपान्ते). D6 मेघा यथा प्रावृगणास्तपांते. — For 1cd, S (T1 om.) subst.:

808* भेरीनिनादैर्मुखराण्यगर्जन्
मेघा यथा प्रावृषि मारुतास्ताः ।

[(L. 1) T2 M भेरीनिनादोन्मुखराणि (T2 °ति). T3 जग्मुर; G1 गर्जन् (for [अ]गर्जन्). — (L. 2) T3 G1.3 इव (for यथा). T2 तोयपूर्णाः; T3 G3 संगतास्ताः; G2 मारुतांस्तान्.]

2 For sequence in D2, cf. v. l. 1. — a) Ś1

C. 8. 3606
B. 8. 75. 3
K. 8. 79. 3

वादित्रनेमीतलशब्दवच्च ।
हिरण्यचित्रायुधवैद्युतं च
महारथैरावृतशब्दवच्च ॥ २
तद्भीमवेगं रुधिरौघवाहि
खड्गाकुलं क्षत्रियजीववाहि ।
अनार्तवं क्रूरमनिष्टवर्षं
बभूव तत्संहरणं प्रजानाम् ॥ ३

रथान्ससूतान्सहयान्गजांश्च
सर्वानरीन्मृत्युवशं शरौघैः ।
निन्ये हयांश्चैव तथा ससादी-
न्पदातिसंघांश्च तथैव पार्थः ॥ ४
कृपः शिखण्डी च रणे समेतौ
दुर्योधनं सात्यकिरभ्यगच्छत ।
श्रुतश्रवा द्रोणसुतेन सार्धं

K1.3 महागजाभ्र(K1 °भ्य)** मस्ततोयं; Ś2 °भ्रस्नुतशोणितोदं; K3 °भ्राकुलमद्यतोयं; K4 °भ्राकुलमश्रुतोया (sic); Da1 D1.5 °भाकुलमस्वतोयं; D6 महाजलाभ्याकुलमस्वभैरवं; T3 G M गजाकुलं चाकुलमस्ववेगैः (G1 °वागद्; M1 °वेगं). — b) K3 वादित्रनेमीतलशब्दवादि; T2 वाद्यप्रनेमीतलशस्त्रवच्च; G2 °नेमितभूः शब्दवच्च (sic). — c) K3 चर्माणि चित्रायुधविद्युवच्च; V1 B D (except D8) हिरण्यचित्रायुधविद्युतं च (V1 °वर्मचित्रं; D2 °वर्मछत्रं); T2.3 G M °वर्मा(M1 °र्णा)युधचर्मचित्रं (T2 °विद्युतं च; G2 M2.4 °वर्मचित्रं). — d) D2 महारथौघस्वनित-; T3 G M महारथा(G1 °वा)रावित- (for महारथैरावृत-). K3 संवृत-; D8 आचितं (for आवृत-). K3 V1 B Da1 Dn1 D1.3-7 T2 शरा(V1 शिरां)सिनाराच(Da1 D5 °व)महास्त्रधारं.

3 For sequence in D2, cf. v. l. 1. — a) D1 ते; M3.4 तं (for तद्). G1 भीमवेगो. Dn1 D8 रुधिरोघवाहि; T3 G M °रांबुधारं. — b) T3 G2.3 समाकुलं; G1 बला°; M बद्धा° (for खड्गा°). K4 V1 B D (except D8) क्षत्रियजीवघा(D6 °पा)ति; T2 °वीरपाती; M1 °बीजघाती; M2-4 °बीजवाहि (for °जीववाहि). — c) K3 अनातुवं; K4 V1 D6 अ(K4 आ)नर्तनं; Da1 D5 अनार्तकं; D8 अस्वार्तवं; T2 अनारतं (for °र्तवं). K1 D6 T2 अरिष्ट(K1 °ष्टि)वर्षं; T3 G अनिष्टवेषं (G2 °ष्टां) (for °वर्षं). — d) T2 संहारकरं; T3 G3 संघर्षकरं; G1 संरंभकरं; M तद्दुःखकरं (for तत्संहरणं). G1 जनानां (for प्रजानाम्). — After 3, K4 V1 B D (except D8) T2 ins.:

809* एकं रथं संपरिवार्य मृत्युं
नयन्त्यनेके च रथाः समेताः ।
एकस्तथैकं रथिनं रथाग्र्यां-
स्तथा रथश्चापि रथाननेकान् ।
रथं ससूतं सहयं च कंचि-　　　　[5]
त्कश्चिद्रथी मृत्युवशं निनाय ।
निनाय चाप्येकगजेन कश्चि-
द्रथान्बहून्मृत्युवशे तथाश्वान् ।

[T2 om. lines 1–2. — (L. 2) V1 [अ]नेकाश्च. — (L. 3) D4.5.7 तथैनं. B4 रथिनां; Dn1 रथिने. B1 D6 रथाग्र्यास्; B2 नराग्र्यं; B3-5 Dn1 D3.4.7 रथाग्र्यस्; Da1 D1.5 रथाग्र्यं; T2 रथाश्च. K4 एकस्तथैनां रथिनां रथाग्र्यस्. — (L. 4) V1 परश्चापि; Da1 D1.5 रथस्यापि; T2 रथांश्चापि (for रथ°). T2 गजान् (for रथान्). — After line 4, D2 reads from line 3 of 807* up to st. 3. — B3 reads lines 5–8 twice. — (L. 5) K4 रथः; B1.5 तथा (for रथं). D1 स (for च). V1 B1 D4 किंचित्; B2.5 Da1 D1.5.6 T2 कश्चित्. — (L. 6) V1 रथे रथे; Da1 D1.5 रथै रथैर्; D6 कियद्रथी; T2 त्वरन्रणे (for कश्चिद्रथी). — D6 om. lines 7–8. — (L. 7) T2 तथैव चान्येन रथेन कश्चिद्. — (L. 8) T2 तथा नयन् (for रथान्बहून्). K4 B1 T2 मृत्युवशं (for °वशे). B5 तथान्यान्; Da1 D1.5 T2 रथाश्वान्; D4 तथा नृपान्.]

4 D6 om. 4. — a) K4 सूतांश्च (for ससूतान्). B5 सनरान्; S (T1 om.) सगणान् (for सहयान्). Ś2 गवाश्च; T2 ध्वजांश्च; T3 G2.3 सहाश्वान्; G1 M नराश्वान् (for गजांश्च). — b) V1 मृत्युवशे. B1.4 शरौघः (B4 °घान्). T2 हयान्ससादीन्सपदातिसंघान्. — c) Ś2 K4 तथैव सादीन्; B5 ससादिनश्च (for तथा ससादीन्). — For 4cd, S (T1 om.) subst.:

810* निनाय पार्थो बलगर्विताक्षो
यथान्तकः सर्वहरो महौजाः ।

[(L. 1) T2 [ऽ]पि युधां वरिष्ठः (for बलगर्विताक्षो). — (L. 2) M1 [ऽ]मितौजाः (for महौजाः). T2 सर्वानरीन्मृत्युवशं शराग्रैः (cf. 4b).]

5 a) D8 कृपं शिषंडी. B5 D8 समेतो. — b) D8 T3 G M1.3 दुर्योधनः सात्यकिम् (G1 °र्). V1 B (except B1) Dn1 D3.4.7 अध्यगच्छत्; M1 अभ्यगच्छन् (for °गच्छत्). — c) Dn1 D2 श्रुतस्तथा; D8 श्रुतायुधो; G2 श्रुतश्रवं; M1 (sup. lin.) शत्रुश्रवा (for श्रुत°). V1 Dn1 D2-4.7 T3 G3 द्रोणपुत्रेण; D6 T2 द्रौणिमियाय (for द्रोणसु-

युधामन्युश्चित्रसेनेन चापि ॥ ५

कर्णस्य पुत्रस्तु रथी सुषेणं

समागतः सृञ्जयांश्चोत्तमौजाः ।

गान्धारराजं सहदेवः क्षुधार्तो

महर्षभं सिंह इवाभ्यधावत् ॥ ६

शतानीको नाकुलिः कर्णपुत्रं

युवा युवानं वृषसेनं शरौघैः ।

समार्दयत्कर्णसुतश्च वीरः

पाञ्चालेयं शरवर्षैरनेकैः ॥ ७

रथर्षभः कृतवर्माणमार्च्छ-

न्माद्रीपुत्रो नकुलश्चित्रयोधी ।

पाञ्चालानामधिपो याज्ञसेनिः

सेनापतिं कर्णमार्च्छत्ससैन्यम् ॥ ८

दुःशासनो भारत भारती च

संशप्तकानां पृतना समृद्धा ।

भीमं रणे शस्त्रभृतां वरिष्ठं

तदा समार्च्छत्तमसह्यवेगम् ॥ ९

कर्णात्मजं तत्र जघान शूर-

स्तथाच्छिनच्चोत्तमौजाः प्रसह्य ।

तस्योत्तमाङ्गं निपपात भूमौ

निनादयद्गां निनदेन खं च ॥ १०

सुषेणशीर्षं पतितं पृथिव्यां

विलोक्य कर्णोऽथ तदार्तरूपः ।

क्रोधाद्धयांस्तस्य रथं ध्वजं च

C. 8. 3617
B. 8. 75. 14
K. 8. 79. 14

सेन). D_6 T_2 वीरो; G_2 पार्थः (for सार्धं). — T_3 G M om. 5^d. — ^{d}) Dn_1 D_2 T_2 सार्धं; D_4 वापि (for चापि).

6 ^{a}) K_2 कर्णस्तु. $K_{3.4}$ V_1 $B_{2.5}$ D T_3 $G_{1.3}$ M_{2-4} पुत्रं तु. Ś$_2$ रथे; V_1 तथा; D_6 T_2 रणे; D_8 (by corr.) रथं (for रथी). T_2 G_2 सुषेणः. — ^{b}) K_3 समागमः; K_4 $B_{1.2}$ Dn_1 $D_{3.6.7}$ T_2 °गतं; G_2 M_1 °गताः (for °गतः). $K_{3.4}$ V_1 B Dn_1 $D_{2-4.6-8}$ G_1 M_{2-4} सृंजयश्च; Da_1 $D_{1.5}$ G_2 M_1 °याश्च; $T_{2.3}$ G_3 °यं. T_2 उत्तमौजसं (for चोत्तमौजाः). — ^{c}) D_8 क्षु*द्धो; S (T_1 om.) [ऽ]क्षधूर्तं (for क्षुधार्तो). — ^{d}) D_6 व्याघ्र (for सिंह). M_1 इह (for इव). D_4 [अ]भ्यधावन्; D_6 °गच्छत्.

7 ^{b}) B_5 Dn_1 $D_{3.6-8}$ युयुधानं (B_5 D_8 °नो); D_4 हत्वा युवानं; T_2 युधां पतिं (for युवा युवानं). Ś$_2$ D_6 T_3 $G_{1.3}$ वृषसेनः. Ś$_2$ शरौघः. — ^{c}) Ś$_1$ D_7 समार्द(D_7 °र्प)यन्; Ś$_2$ समर्दयः; K_3 V_1 B Dn_1 $D_{3-4.6.8}$ T_2 $G_{1.2}$ समार्पयत्; T_3 G_3 M °ह्वयत् (M_3 °न्) (for °र्दयत्). K_3 T_2 M_{2-4} कर्णपुत्रं (K_3 °त्रान्); K_4 °सुतं; V_1 B Dn_1 $D_{2-4.6-8}$ T_3 G M_1 °पुत्रश्च (for °सुतश्च). K_3 V_1 B D S (T_1 om.) शू(T_2 धी)रः (for वीरः). — ^{d}) K_4 पांचालायं; Da_1 $D_{1.5}$ पंचालेयं; T_3 G M_1 संछादयन्; M_{2-4} संचालयन्. Ś$_2$ नरेकैः; K_4 अनीकैः.

8 ^{a}) D_2 रथर्षभं. — ^{c}) $B_{2.4.5}$ Dn_1 $D_{3.4.7}$ T_2 पंचालानाम्. $K_{3.4}$ T_3 G_3 याज्ञसेनः (for °सेनिः). — ^{d}) $K_{1.3}$ V_1 B $D_{1-5.7.8}$ T_3 G M सेनापतिः; K_4 °पत्यं. M_1 आयात्; M_3 अच्छत्. D_2 G_1 शरौघैः (for ससैन्यम्).

9 ^{a}) D_7 भारतीं च; T_2 °तीयं; T_3 G_3 °तं तु; G_1 °तांतः; M °तैस्तु (for °ती च). — $T_{2.3}$ G M om. 9^b. — ^{b}) Some MSS. संसप्तकानां. Dn_1 पृतनाः. Dn_1 D_7 समृद्धाः; $D_{1.5}$ °द्धां. — ^{c}) D_1 शत्रुभृतां (for शस्त्र°). — ^{d}) K_3 भीमो; V_1 Da_1 $D_{1.5}$ भागं; B_{1-4} Dn_1 $D_{3.4.7}$ भीमं; B_5 मार्गं; $D_{2.6}$ सर्वे; D_3 भागो (for तदा). K_3 Da_1 $D_{1.5.8}$ महान(K_3 D_8 °ना)र्छंद्; K_4 समार्छस्त्वम्; B_2 °च्छेतुम्; D_2 °रुरुधुर्; D_6 °नच्छुंर् (for °च्छेत्तम्). — For 9^{cd}, $T_{2.3}$ G M subst.:

811* व्यात्ताननः क्रूर इवान्तकाभः

समासदद्भारत भीमसेनम् ।

[(L. 1) T_2 व्यात्ताननं क्रूरमिवांतकं तं. — (L. 2) T_3 G_3 समादधद्; G_2 °र्दयद्. G_1 M_1 भारतं. T_2 भीमवेगं; M_1 उत्तमौजाः; M_{2-4} भीमसेनः.]

10 ^{a}) Da_1 Dn_1 $D_{1.5.7}$ वीरस्य; M_1 शूरं. — ^{b}) $K_{1.4}$ D_7 तथाच्छिन्नश्च; B_5 °भिनन्; T_2 तनुच्छदाद्; T_3 $G_{1.3}$ M तनुच्छिदः (G_1 M_{2-4} °दा); G_2 तनुस्त्यजश्च (for तथाच्छिनच्). B_2 T_3 $G_{1.3}$ M सो(B_2 को)त्तमौजाः; T_2 उत्तमौजाः (for चोत्त°). B_{3-5} मस्तकमुत्तमौजाः (for चोत्तमौजाः प्रसह्य). — ^{c}) M_1 तथा (for तस्य). G_1 तस्माद्रथात्सोपि पपात भूमौ. — ^{d}) Ś$_1$ $K_{2.4}$ V_1 B_3 $D_{2.4.6.7}$ T_2 $G_{1.2}$ M_{2-4} निनादयन्; B_5 विनादयद्. $B_{2.3.5}$ $D_{2.6}$ खं; G_2 खां (for गां). $B_{2.3.5}$ $D_{2.6}$ वि(B_3 प्र)दिशो दिशश्च; Da_1 $D_{1.5}$ निनदे रथं च (for °देन खं च).

11 ^{a}) T_3 $G_{2.3}$ सुतस्य शीर्षं; G_1 सुवृतस्य शीर्षं; $M_{1.3}$ सु(M_1 पु)रूपशीर्षं. — ^{b}) T_2 तु (for ऽथ). — ^{c}) B_5 अथेतस्य (sic); M_1 हयं तस्य. K_4 ध्वजं रथं (by transp.); Dn_1 D_4 M_{2-4} रथध्वजं. — ^{d}) Ś$_2$ न्यकृतं; K_3 विकृतव्; B (except B_5) Da_1 Dn_1 $D_{3.4.7}$ T_3 G अकृं°; D_2 M_1

C. 8. 3817
B. 8. 75. 14
K. 8. 75. 14

बाणैः सुधारैर्निशितैर्न्यकृन्तत् ॥ ११
स तूत्तमौजा निशितैः पृषत्कै-
र्विव्याध खड्गेन च भास्वरेण ।
पार्ष्णिं हयांश्चैव कृपस्य हत्वा
शिखण्डिवाहं स ततोऽभ्यरोहत् ॥ १२
कृपं तु दृष्ट्वा विरथं रथस्थो
नैच्छच्छरैस्ताडयितुं शिखण्डी ।
तं द्रौणिरावार्य रथं कृपं स
समुज्जहे पङ्कगतां यथा गाम् ॥ १३
हिरण्यवर्मा निशितैः पृषत्कै-
स्तवात्मजानामनिलात्मजो वै ।
अतापयत्सैन्यमतीव भीमः
काले शुचौ मध्यगतो यथार्कः ॥ १४

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि त्रिपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५३ ॥

निकृं°; D6 चकर्त; M1 न्यकृंतन्.

12 a) K3 B5 D6 चोत्तमौजा; Da1 G1 उत्तमौजा. D6 निशितान्. Ś2 K2 पृषट्कैर्; K1 पृषंकैर्; D3 पृथत्कैर्; D1.5 पृषत्कैर्; D6 °त्कान् (for °त्कैर्). — b) B D3 T3 G M दिव्येन; T2 विद्धः स (for विव्याध). B2 D8 भासुरेण; B5 T2 G1 M सु(B5 नि)स्वनेन; D5 भास्करेण; D6 निकृत्य वीरः (for भास्वरेण). — c) Ś K1.2 प्राष्टिं; K3 पार्ष्णिं; M1 पार्ष्णीं; M2-4 क्रोधाद् (for पार्ष्णिं). Dn1 D2.4 T3 G2.3 पार्ष्णिग्रहांश्चैव; G1 स पार्ष्णिवाहं तु (for पार्ष्णिं हयांश्चैव). B3 तस्य; T2 चापि (for चैव). — d) M1 शिखंडिवाहां. B2 T2 त्वरितो; D6 स तदा; D8 T3 G1.3 च ततो; G2 M1 स ततो; M2-4 स्सरतो (for स ततो). K3 B1-4 Dn1 D2-5.7.8 S (T1 om.) [ऽ]भ्य(M1 °प्य)रोहत्; B5 [ऽ]भ्यगच्छत्; D6 रुरोह (for ऽभ्यरोहत्). — After 12, T2 ins.:

812* पाञ्चालराजस्य सुतस्तरस्वी
चक्रे शिखण्डी विरथं कृपं वै ।

13 a) B5 D6.8 च; G2 M2-4 lacuna (for तु). T3 G1.3 M1 कृपं दृष्ट्वा विरथं तं रथस्थो (M1 °स्थौ). — b) G2 नेच्छत्; M1 नैषत्. T3 G M ता(G2 स्था)पयितुं (for ताड°). — c) K4 B1.3 Da1 D1.5.7 आचार्यं (for आवार्य). K3 V1 B Dn1 D2-4.6-8 रथं कृपस्य; Da1 D1.5 वरं कृपं च; T2 G1 M कृपं रथस्थः (M1 °स्थं); T3 G2.3 कृपं रथं स्वं (for रथं कृपं स). — d) D6 समुद्धरत्; T2 °ज्जहे; G1 °ज्जहौ (for °ज्जहे). K3 समुत्सृजेदंकगतां यथा गाः; K4 B3.5 Da1 D1.5 सुमुज्जहे पंकगतं (D1 °तां) यथा गजं.

14 a) D6 T2 हिरण्यवर्णो (T2 °र्णान्) (for °वर्मा). T2.3 G3 विकिरञ्शितेषून्; G1.2 विकिरञ्श(G2 °कृतं श)रौघान्; M [अ]पि महाशितेपून् (M1 °पूः) (for निशितैः पृषत्कैस्). Ś K2 पृषट्कैस्; K1 पषंकैस् (sic); K4 पृषत्कैस्; D3 पृथत्कैस्. — b) B3.5 D6 [ऽ]सौ; T2 [ऽ]थ (for वै). T3 G M समार्करश्मीन्पवनात्मजोथ. — c) K2 D1.5.8 अपातयत्; K4 आताप°; B2 अताड°; B5 अवार°; T2.3 G अध(T2 °ह- ; G2 °थ)र्ष°; M1 असमर्षयन्; M2-4 ववर्ष तत् (for अतापयत्). K2 अभीत- (for अतीव). D6 सर्वं (for भीमः). — d) D6 T3 G M शुचौ स्थितो (G2 °ते; M1 °तौ) (for काले शुचौ).

Colophon. — *Day of Karṇa's Generalship:* Ś K1.2.4 द्वितीये(Ś2 K4 °य-)युद्धदिवसे. — *Adhy. name:* T2 द्वंद्वयुद्धं. — *Adhy. no.* (figures, words or both): Ś2 56; B1 D6 75; B2 65; B4 78; B5 77; Da1 95; D1 68; D4 56; T2 82; T3 G 85; M 84.

५४

संजय उवाच ।
अथ त्विदानीं तुमुले विमर्दे
द्विषद्भिरेको बहुभिः समावृतः ।
महाभये सारथिमित्युवाच
भीमश्चमूं वारयन्धार्तराष्ट्रीम् ।
त्वं सारथे याहि जवेन वाहै-
र्नयाम्येतान्धार्तराष्ट्रान्यमाय ॥ १
संचोदितो भीमसेनेन चैवं
स सारथिः पुत्रबलं त्वदीयम् ।
प्रायात्ततः सारथिरुग्रवेगो
यतो भीमस्तद्बलं गन्तुमैच्छत् ॥ २
ततोऽपरे नागरथाश्वपत्तिभिः
प्रत्युद्ययुः कुरवस्तं समन्तात् ।
भीमस्य वाहाग्र्यमुदारवेगं
समन्ततो बाणगणैर्निजघ्नुः ॥ ३
ततः शरानापततो महात्मा
चिच्छेद बाणैस्तपनीयपुङ्खैः ।
ते वै निपेतुस्तपनीयपुङ्खा
द्विधा त्रिधा भीमशरैर्निकृत्ताः ॥ ४
ततो राजन्नागरथाश्वयूनां
भीमाहतानां तव राजमध्ये ।
घोरो निनादः प्रबभौ नरेन्द्र
वज्राहतानामिव पर्वतानाम् ॥ ५
ते वध्यमानाश्च नरेन्द्रमुख्या
निर्भिन्ना वै भीमसेनप्रवेकैः ।
भीमं समन्तात्समरेऽध्यरोह-

C. 8. 3827
B. 8. 76. 7
K. 8. 80. 6

54

1 a) T1 कथं; M2–4 अथो (for अथ). M2–4 तदानीं (for त्वि°). K3 D3 तुमले. — b) T1 समर्थैः; T2.3 G1.3 निरुद्धः; G2 M प्ररुद्धः (for समावृतः). — c) K4 B1.4.5 Dn1 D2–4.7 T3 G2.3 महारणे; V1 B2 Da1 D1.5 T1.2 °हवे; G1 °रथे (for °भये). M2–4 प्रत्युवाच (for इत्यु°). — d) K3 V1 B D Cc वाहय; T G3 धारयन् (T1 °य); G1.2 M दारयन् (M1 °य) (for वार°). D6 T1 M1 धार्तराष्ट्रं. — e) S वाहिनीं (for वाहैर्). — f) S नियस्यतां (T1 नमायतां; T2 नियम्येतां) धार्तराष्ट्रीं यमाय.

2 a) Da1 D2.6 संनोदितो; S (except T1) स चो° (for संचो°). Da1 D5 चैव; S राजन् (for चैवं). — b) D4 सारथिं. T1 तवात्मजानां बलनाशहेतुः; T2.3 G M त्वात्म(M1 °रु)जानां हि (T2 तु) बलस्य हेतोः. — c) K3 V1 B1.3–5 D सत्वरम् (for सारथिर्). K1 प्रायात्तु तस्सारथिरुग्रवेगो (sic); B2 °त्ततस्तव पुत्रोग्रवेगो. — d) V1 D7 यत्तो (for यतो). B3 हंतुम्; B5 D6 तर्तुम् (for गन्तुम्). Da1 D1.5 इच्छेत् (for ऐच्छत्). S यतो यतो भीमसेनोभ्यगर्जत् (T1 °नोभ्यगर्जयत्; T2 °न*मैच्छत्; T3 G1.3 °नस्त्वगर्जत्; G2 °नस्त्वगच्छत्; M1 °नस्य गर्जन्).

3 a) S ततः परे (for ततोऽपरे). G1 (*sup. lin.* as in text) नागवराश्वपत्तिभिः. — b) K3 V1 B D T2 transp. कुरवस् and तं. K3 D6 T2 समेताः (for समन्तात्). T1.3 G M प्रत्युद्ययुः (T1 °द्ययुस्तं) कुरवो भीमसेनं. — c) B5 D6 ते भीम- (for भीमस्य). D3.7 वाहाग्रम्; Cc वाहोऽग्र्यं (sic). S वृकोदरं तूग्र(T3 G1.3 °र्णं)मुदारवेगं (T2 °दग्रवेगाः; T3 G1.3 °दारवेगाः). — d) D3 बाणशतैर् (for °गणैर्). D3 निजघ्नतुः; T1.3 G2.3 M4 अविध्यन्; T2 G1 M1–3 अविध्यत् (for निजघ्नुः).

4 a) G1 (*sup. lin.* as in text) महाशरैः (for महात्मा). — b) B5 -कल्पैः (for -पुङ्खैः). T1.3 G M शरैर्विचिच्छेद (G1 [*inf. lin.*] विचिच्छिदे चैष) सुवर्णपुंखैः. — c) S तेषां (T2 ते वै) निपेतुः शतधा (G1 °शः) शरौघाः. — d) K1 om. (hapl.) from शरै up to भीम (in 6b). K4 निकृंत्ताः (for निकृत्ताः).

5 K1 om. 5 (cf. v. l. 4). — a) S ततो (T2 तेषां) गजस्यंदनवाजिनां नृ(T1.2 M2–4 °जिनृ)णां. — b) Ś2 Dn1 D2.3.7 वर- (for तव). B2.3.5 D6 T2 M2–4 पतताम-जिमध्ये; D3 तव राजन्यमुख्यं; T1.3 G3 M1 महतामाजिमध्ये; G1 परमाजि°; G2 अहमाजि° (for तव राज°). — c) B2 सुरभौ; B4 प्रवहन्; D3 बभूव; S समभून् (for प्रबभौ). D3 राजन् (for नरेन्द्र).

6 K1 om. up to भीम (in 6b) (cf. v. l. 4). — a) B5 नरेंद्रपुत्रा (for °मुख्या). — b) K3 V1 B1.3–5 Da1 Dn1 D1.3–5.7 निर्भिद्यंतो भीमशरप्रवेकैः (V1 °गैः); B2 निर्भिद्यमानैश्च शरैः प्रवेशितैः; D2 निर्भिन्नास्ते

C. 8. 2627
B. 8. 76. 7
K. 8. 80. 6

न्वृक्षं शकुन्ता इव पुष्पहेतोः ॥ ६
ततोऽभिपातं तव सैन्यमध्ये
प्रादुश्चक्रे वेगमिवात्तवेगः ।
यथान्तकाले क्षपयन्दिधक्षु-
र्भूतान्तकृत्काल इवात्तदण्डः ॥ ७
तस्यातिवेगस्य रणेऽतिवेगं
नाशक्नुवन्धारयितुं त्वदीयाः ।
व्यात्ताननस्यापततो यथैव
कालस्य काले हरतः प्रजा वै ॥ ८
ततो बलं भारत भारतानां
प्रदह्यमानं समरे महात्मन् ।
भीतं दिशोऽकीर्यत भीमनुन्नं
महानिलेनाभ्रगणो यथैव ॥ ९
ततो धीमान्सारथिमब्रवीद्बली
स भीमसेनः पुनरेव हृष्टः ।
सूताभिजानीहि परान्स्वकान्वा
रथान्ध्वजांश्चापततः समेतान् ।
युध्यन्नहं नाभिजानामि किंचि-

भीमशस्त्रवेगैः; D_6 निर्भिद्यमानाश्च शितैः पृषत्कैः; D_8 भिन्नाश्च वै भीमशरप्रवेकैः; S निर्विध्य(T_1 °र्भिद्य)मानाश्च हि भीमबाणैः. — ^{c}) $K_{1.3}$ V_1 B D [ऽ]भ्य(K_3 व्य-; D_4 [ऽ]त्य)रोहन्; $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ M [ऽ]भिजग्मुर्; T_2 lacuna; Co ऽभ्यरोहन् (as in text). G_1 सर्वे च भीमं समरेभिजग्मुर्. — ^{d}) B_1 वृक्षान्. $B_{3.5}$ जातपक्षाः (for पुष्पहेतोः).

7 ^{a}) $K_{1.3}$ [ऽ]भियातं; V_1 $B_{1.4.5}$ Dn_1 $D_{1.3.4.7}$ °याते (D_7 °तो); $B_{2.3}$ °जाते; Da_1 D_5 °घाते; D_2 नियाते; D_6 [ऽ]भियांतं; D_8 °तापं (for °पातं). $Ś_1$ D_2 सैन्ये मध्ये; B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$ सैन्ये स भीमः; D_8 सैन्यमुख्यं (for °मध्ये). S ततो भीमस्तव सैन्यप्रवाहे ($T_{1.2}$ °स्य मध्ये; M_1 °*साहं; M_{2-4} °प्रवाहं). — ^{b}) Ś $K_{1.2.4}$ इवार्तवेगः; K_3 एवाति°; V_1 B_{1-4} Da_1 Dn_1 $D_{1-5.7}$ M अनंत°; B_5 D_6 T_3 अनुत्तमौजाः; D_8 एवात्तवेगः; $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ असह्य°; G_1 असह्यरूपः (for इवात्तवेगः). — ^{c}) B_2 च जगन् (sic); B_4 क्षमयन्; D_8 क्षिपयन्. D_4 दिदृक्षुर्; D_8 दिधक्षन् (for °क्षुर्). D_2 यथांतकाले लोकमिमं दिधिक्षुर्; D_6 °ले जगदेकभूतं. — ^{d}) D_6 लोकांत- (for भूतान्त-). K_3 इवात्तुदाताः (sic) (for इवात्तदण्डः). S भूतांतकृत्सर्वभूत(T_3 G_3 °कृद्भूतसर्व)क्षयाय.

8 ^{ab}) Dn_1 तस्याविवेगस्य; $D_{1.7}$ तथा(D_7 °स्या)भि° (for तस्याति°). V_1 B_2 Dn_1 $D_{1.5}$ वारयितुं (for धार°). S वेगं हि तस्याप्रतिम(T_3 G_3 °प्रतिमं; G_2 °प्रमेय)प्रभावं न शेकुरावारयितुं त्वदीयाः. — ^{c}) $T_{1.3}$ $G_{1.3}$ $M_{1.2.4}$ [आ]ददतो; T_2 °दहतो; G_2 °दयतो; M_3 °ददते (for °पततो). — ^{d}) D_8 कालश्च (for °स्य). D_8 रहतः (by metathesis) (for हरतः). T_1 G_2 M विजिघृक्षया हि (G_2 च); T_3 $G_{1.3}$ विजिघृक्षतः प्रजाः (for हरतः प्रजा वै).

9 V_1 reads 9^{ab} on marg. (*sec. m.*). — ^{a}) T_2 तावकानां (for भारतानां). — ^{b}) $Ś_2$ $K_{1.2.5}$ प्रमुह्यमानं; K_3 V_1 Dn_1 D_6 प्रसह्य°; $T_{1.3}$ G M तद्दृश्य°; T_2 विद्राव्य° (for प्रदह्य°). B_4 समरं. $Ś_1$ $K_{1.2}$ $B_{1.2.4}$ Da_1 $D_{1.5}$ माहात्मा; K_3 D_8 T_2 महात्मनां; V_1 Dn_1 D_{2-4} $T_{1.3}$ G_3 M_1 °त्मना; B_3 विमूढं; D_6 विमूलं (for महात्मन्). — ^{c}) B_1 भीतो; D_2 G_1 भीमं (for भीतं). T_3 G_3 [ऽ]दीर्यत (for ऽकी°). B_1 भीममर्थं; T_1 °नुत्तं (for °नुन्नं). B_5 D_6 T_2 भीतं दिशो विद्रवते (D_6 व्यद्रवत) स्म की(T_2 क)र्णं. — ^{d}) D_8 महानिले; G_2 °बलेन (for °निलेन). V_1 B_2 Da_1 Dn_1 $D_{1.5}$ [अ]भ्रगणा; B_1 [अ]भ्रा*णां; $B_{3.5}$ D_6 T_2 [अ]भ्रवृंदं; B_4 °गणं; D_8 वाभ्रगणो; $T_{1.3}$ G M_1 [अ]भ्रघनं; M_{2-4} °वनं (for °गणो). — After 9, S ins.:

813* तद्विप्रकीर्णं त्वथ भारतं बलं
पुनश्च भीमं परिवारयद्रणे ।

[$T_{1.2}$ G_2 तव (for त्वथ).]

10 ^{a}) B_5 D_8 भीमः (for धीमान्). B_5 $D_{6.8}$ वचः (for बली). S भीमोब्रवीत्सारथिमद्य (T_1 M_1 °भ्य-; T_2 G_1 °त्र) याहि. — ^{b}) B_5 D_6 स सर्वमावृत्य पुनः प्रहृष्टः; T_1 हतेषु सर्वेष्वहमस्म्यशोकः; T_2 G_1 हतेष्वेषु भवितास्मि ह्यशोकः; T_3 $G_{2.3}$ M हतेष्वेतेषु भवितास्म्यशोकः. — After 10^{ab}, S ins.:

814* त्वर त्वर ह्यद्य विशोक शीघ्र-
मेतान्ध्वजाग्रांश्च रथांश्च पश्य ।

[(L. 1) $T_{2.3}$ $G_{1.3}$ ह्यत्र; M_{2-4} त्वद्य (for ह्यद्य). — (L. 2) T_3 G_2 एतद् (for एतान्). T_2 ध्वजाग्र्यांश्च; T_3 $G_{1.3}$ ध्वजांश्चैव; M ध्वजाग्रांस्तु. $T_{2.3}$ $G_{1.3}$ हयांश्च; M रथांस्तु (for °श्च).]

— ^{c}) $Ś_2$ सूतौभिजानीहि; T_2 G_1 सूतात्र जा°; T_3 G_3 सूतात्र जानामि. K_3 V_1 B_{1-4} D (except $D_{6.8}$) transp. परान् and स्वकान्. B_5 नरान् (for परान्). T_2 शकान्; G_2 सकामान् (for स्वकान्). G_2 सूताभिजानामि परान्रथान्स्व-

न्मा सैन्यं स्वं छादयिष्ये पृषत्कैः ॥ १०
अरीन्विशोकाभिनिरीक्ष्य सर्वतो
मनस्तु चिन्ता प्रदुनोति मे भृशम् ।
राजातुरो नागमद्यत्किरीटी
बहूनि दुःखान्यभिजातोऽस्मि सूत ॥ ११
एतद्दुःखं सारथे धर्मराजो
यन्मां हित्वा यातवाञ्शत्रुमध्ये ।
नैनं जीवन्नापि जानाम्यजीव-
न्बीभत्सुं वा तन्ममाद्यातिदुःखम् ॥ १२
सोऽहं द्विषत्सैन्यमुदग्रकल्पं
विनाशयिष्ये परमप्रतीतः ।
एतान्निहत्याजिमध्ये समेता-
न्प्रीतो भविष्यामि सह त्वयाद्य ॥ १३
सर्वांस्तूणीरान्मार्गणान्वान्ववेक्ष्य
किं शिष्टं स्यात्सायकानां रथे मे ।
का वा जातिः किं प्रमाणं च तेषां

C. 8. 3835
B. 8. 76. 15
K. 8. 80. 15

कान्. — d) K3 रथव्रजानापततः; V1 D8 T2.3 G1.3 M3 रथान्ध्वजाना°; D6 ध्वजान्रथांश्चा°; T1 G2 ध्वजान्हयाना°; M2–4 नरान्ध्वजाना° (for रथान्ध्वजांश्चा°). T2 समंतात्. — e) Ś2 युध्यन्नाहं; V1 B1–3 Dn1 D2–5.7 T1 °न्ह्यहं; Da1 D1 °न्ह्ययं; T3 G2.3 संयुध्यतो; G1 M संयुध्यतोहं (for युध्यन्नहं). B2 नास्ति जानाति; G2 याहि जानामि (for नाभिजा°). — f) K3 स (for मा). D8 मा सैन्यं स्वं सूदयिष्ये प्रषत्कैः; T1.3 G M महत्सैन्यं (रयिष्येप्रमत्तः; T2 महत्सैन्यं शातयिष्ये पृषत्कैः.

11 a) Ś K1.2.4 विशोकान्हि निरीक्ष्य; T2.3 G1.3 °भिसमीक्ष्य; M4 °नभिवीक्ष्य (for °भिनिरीक्ष्य). K3 अरीन्विशोक समभिनिरीक्ष्य; B3.4 अरीन्विशोकाभिविलोकयाग्रतो. — b) D6.8 च (for तु). Ś2 K4 प्रधुनोति; K1 प्रदुनोमि (for प्रदुनोति). V1 B1.4.5 D1.5 रथान्ध्व(B1 °थे ध्व)जाग्राणि दुनोमि वै (B1 ते) भृशं; B2.3 Da1 रथो ध्वजाग्रा(B2 °ङ्या)णि धु(Da1 दु)नोमि वै भृशं; Dn1 D2–4.7 रथो ध्वजाग्राणि धुनोति मे भृशं; T G M2–4 महांश्च मन्युः पुनरेति मा (M2–4 मे) भृशं; M1 रथे ध्वजाग्रान्पुनरेति मा भृशं. — c) D7 नागमयत्; T1.3 G M नागमद्वै (for °मद्यत्). B3 राजानुगो नाप्यगमत्किरीटी; T2 रोषादेषो ह्यगमद्वै किरीटी. — d) K4 V1 B2.3.5 Da1 Dn1 D1.5.8 [अ]भियातोस्मि सूत (Dn1 °तः); D2 °जातोसि सूत; D6 °पन्नोस्मि सूत; S [अ]नुचिंतयामि (for [अ]भिजातोऽस्मि सूत).

12 b) G1 यो मां (for यन्मां). K3 B2 T2 M ग(B2 जा)तवान् (for यात°). — c) V1 B2.3 D8 T3 नैवं; B5 मैवं; Da1 D1.5 नेमं (for नैनं). K3 S नाभि-; B2 वापि; Dn1 D2–4.7 नाद्य; D6 नैव (for नापि). D6 चाप्यजीवन् (for जानाम्यजीवन्). — d) T2 भीभत्सुर् (for बीभत्सुं). K3 ममातीव दुःखं; B2 D2 T2.3 G1.3 °द्यापि दुःखं; M1 °द्या हि दुःखं (for °द्यातिदुःखम्).

13 a) V1 उदारकल्पं; B3 D6 उदग्रमेतद्; B4 °वीर्यं; B5 T2 °वेगं (for °कल्पं). T1.3 G M सोहं बलं ह्येतदुदग्रयौ(T1.3 G2.3 °यो)धं. — b) T3 G3 [ऽ]प्रति(G3 °थि)मप्रतीतः; Ca.c परम° (as in text). — c) K3 V1 B2–4 D2.6.8 एतन्; B1 D3.4.7 एनं; B5 Da1 D1.5 एवं; Dn1 एतं (for एतान्). K2.3 V1 B D Ca.c समेतं (for °तान्). — d) B2 प्रीत्या समेष्यामि त्वया सहाद्य.

14 a) K3 V1 B3 Dn1 D2–4.7 सर्वांस्तूणान्सायकानामवेक्ष्य; B1.2.4 Da1 D1.5 °णीरान्सायकानाम(B2 °नान-; B4 °नप्य)वेक्ष्य; B5 °णान्मार्गणानप्यवेक्ष्य; D6.8 °णीरान्मार्गणानामवेक्ष्य; T1.2 °णी(T1 °णीर)मार्गणानप्यवेक्ष्य. Co cites अवेक्ष्य (as in text). — b) D8 शेषं; Co शिष्टं (as in text). T1 विशोक (for रथे मे). — After 14ab, T1 ins.:

815* कियन्तो मे इषवः सद्य एव

while, T3 G M subst. for 14ab:

816* अवेक्षस्वं मे इषुधी विशोक
कियन्तो वा इषवो मेऽवशिष्टाः।

[(L. 1) G3 अवेक्षसे. G3 M transp. मे and इषुधी. G1 इषुधीर्. — (L. 2) Cf. 815*. G2 मे (for वा). M2–4 नो (for मे). G1 M विशिष्टाः; G3 lacuna (for ऽवशिष्टाः).] — c) T2.3 G1.3 M के वा जिताः (for का वा जातिः). T1 मानाजिताः किं प्रमाणाश्च तेषां; G2 कियंतो मे आयुधाः किं प्रमाणं. Co cites प्रमाणं (as in text). — d) V1 ज्ञात्वा युक्तं; D8 ज्ञात्वोक्तं (for ज्ञात्वा व्यक्तं). B1.3.5 Dn1 D3.4.7 तत्समाचक्ष्व; G2 ** आचक्ष्व (for तन्ममा°). D3 वीर (for सूत). — After 14, S (M1 om. lines 3–11) ins.:

817* कति वा सहस्राणि कति वा शतानि
ह्याचक्ष्व मे सारथे क्षिप्रमेव।
विशोक उवाच।
सर्वं विदित्वैवमहं वदामि
तवार्थसिद्धिप्रदमद्य वीर।
कैकेयकाम्भोजसुराष्ट्रबाह्लिका [5]
म्लेच्छाश्च सुह्माः परतङ्गणाश्च।
मद्राश्च वङ्गा मगधाः कुणिन्दा
आनर्तकावर्तकाः पार्वतीयाः।

C. 8. 2635
B. 8. 76. 13
K. 8. 80. 15

ज्ञात्वा व्यक्तं तन्ममाचक्ष्व सूत ॥ १४
विशोक उवाच ।
षण्मार्गणानामयुतानि वीर
क्षुराश्च भल्लाश्च तथायुताख्याः ।
नाराचानां द्वे सहस्रे तु वीर
त्रीण्येव च प्रदराणां च पार्थ ॥ १५
अस्त्यायुधं पाण्डवेयावशिष्टं
न यद्वहेच्छकटं षड्गवीयम् ।
एतद्विद्वन्मुञ्च सहस्रशोऽपि
गदासिबाहुद्रविणं च तेऽस्ति ॥ १६
भीम उवाच ।
सूताद्येमं पश्य भीमप्रमुक्तैः
संभिन्दद्भिः पार्थिवानाशुवेगैः ।
उग्रैर्बाणैराहवं घोररूपं

सर्वे गृहीतप्रवरायुधास्त्वां
संवेष्ट्य संवेष्ट्य ततो विनेदुः । [10]
रथे तवाखिलशिताः सुपीता-
स्ततो भल्ला द्वादश वै सहस्राः ।

[(L. 1) T1.2 G1 M om. the first वा. T2 जितानि (for ज्ञ°). G2 सहस्राणि वा शतानि व्याचक्ष्व. — (L. 2) T3 G1.3 M2-4 आचक्ष्व (for ज्ञा°). T2 दत्तं (for दृत्त). G2 मे सारथे क्षिप्रमेवाविशोकः. — G2 om. the ref. M1 om. lines 3-11. — (L. 3) T1 G2 M2-4 [इ]त्यम् (for [ए]नम्). T2 ददामि; M2-4 ब्रवीमि (for वदामि). — (L. 4) T1 तवार्थसिद्धिं च वदामि वीर; G2 °सिध्यै श्रृणु पांडुपुत्र. — (L. 5) G2 M2-4 कैकेयकांबोज- (for °भोज-). — (L. 6) T1 सिंहाः (for सुह्माः). — (L. 7) T1-2 M2-4 सिंधु-; T3 G2.3 वंका (for वङ्गा). T2 पुलिंदाः (for कुणिन्दाः). — (L. 8) G2 पत्तकाः (for वर्तकाः). T3 आनर्तकाः पर्वतीयाः समेताः — (L. 9) G2 -प्रवरायुधंस्तः — (L. 10) T3 G2.3 संवेष्ट्य (for the first संवेष्ट्य). G2 तथा (for ततो). T2 विनेशुः; T3 G3 निनेदुः (for वि°). — M2-4 om. line 11. — (L. 11) T1 सुवेतास् (for सुपीतास्). — (L. 12) T3 G2.3 M1 भल्लान्. G2 सहस्रशः (for सहस्राः).]

15 S om. the ref. Ś1 अशोक (for विशोक). — a) B5 असुतानि (for अयु°). S षण्मार्गणानां दश च क्षुरा(T1 °का)णां. Co cites मार्गणानां (as in text). — S om. 15b. — b) B1 D3 क्षुरांश्च भल्लांश्च. Co cites क्षुराः and भल्लाः. K1 [आ]युताख्याः (sic) (for °ख्याः). — c) B3 खे (for द्वे). K3 V1 B D च (D5 [ऽ]थ) (for तु). S पार्थ (for वीर). — After 15c, S ins.:

818* वत्सदन्तानां दश कर्णिनां च ।
अर्धचन्द्रा द्वादश षड्शतं च
विपाठानां प्रवराणां च सप्त ।
शिलीमुखानां दश च त्रिंशतं च
अयोमुखानां क्षुद्रकाणां च त्रिंशत् ।

[(L. 1) T2 दश कर्णिकानां. — (L. 2) T3 G2.3 अर्धचंद्राणां दश-; G1 अर्धचंद्राणां द्वादश-. — (L. 3) M प्रदराणां (for प्रव°). — (L. 4) T2 om. (hapl.) from दश च up to अयोमुखानां (in line 5). M त्रिंशतानि. — (L. 5) M क्षयोमुखानां.]

— S om. 15d. — d) B3.5 षट्साहस्राः; D3 षट्साहस्राणां; D5 षट्साहस्राणि (for त्रीण्येव च). K3 B1.2.4 Dn1 D2-4.7.8 प्रदराणां स्म; B3.5 प्रदराश्चापि (for °णां च). Ca cites प्रदराः; Co प्रदराणां (as in text).

16 a) D2 अस्त्रायुधं (for अस्त्या°). V1 [अ]विशिष्टं (for [अ]व°). — b) D2 षड्गवार्यं; D4 षंडवीर्यं; D5 षड्गुरीपं (for षड्गवीयम्). — For 16ab, S subst.:

819* अस्त्रायुतं पाण्डव तेऽवशिष्ट-
मेतद्वहेच्छकटं षड्गवं यत् ।

[(L. 1) T1 M अस्त्रायुधं (for °युतं). T2 G2 M [अ]विशिष्टं (T2 °ष्टः). — T1 om. line 2. — (L. 2) T3 न यत्; M1 चैनं; M2-4 चेदं (for एतद्). T2 षड्द्वयं यत्; G1.2 षाड्गवं यत्.]

— After 16ab, T2 ins. 821*. T1 om. 16cd. — c) T3 G M एवं (for एतद्). B5 विमुच्यापि; D3 चान्यन्मुंच; T2.3 G1.3 विद्वान्मुंच; G2 द्विपंतश्च (for विद्वन्मुञ्च). D3 [ऽ]न्ये (for ऽपि). — After 16c, T3 G ins.:

820* शत्रूञ्जयस्वाशुसहस्रवीर ।

[G1 -वीर्यान्; G2 -वीर्यं (for -वीर).]

— d) D1.5 M2-4 गदा च; D3 गदाश्च; D4 गदाश्व-; T2 गदास्व-; T3 G3 गदास्त्र-; G2 गवास्ति; M1 गदां च (for गदासि-). K3 हि; T2 यत्; G1 यच्च (for च). — B2.5 D (except D3) ins. after 16: T1 after line 1 of 819*: T2 after 16ab:

821* प्रासाश्च मुद्गराः शक्तयस्तोमराश्च
मा भैषीस्त्वं संक्षयादायुधानाम् ।

[(L. 1) B2.5 प्रासाश्च खड्गाश्च; Da1 D1.5 T2 प्रासाः खड्गाः; D5 प्रासाश्च खड्गाः; T1 प्रासां खड्गां. B5 सकुंततोमरा* (for शक्तयस्तोमराश्च). T2 transp. शक्तयस् and तोमराश्च.

नष्टादित्यं मृत्युलोकेन तुल्यम् ॥ १७
अद्यैव तद्विदितं पार्थिवानां
भविष्यति आकुमारं च सूत ।
निमग्नो वा समरे भीमसेन
एकः कुरून्वा समरे विजेता ॥ १८
सर्वे संख्ये कुरवो निष्पतन्तु
मां वा लोकाः कीर्तयन्त्वाकुमारम् ।
सर्वानेकस्तानहं पातयिष्ये
ते वा सर्वे भीमसेनं तुदन्तु ॥ १९
आशास्तारः कर्म चाप्युत्तमं वा
तन्मे देवाः केवलं साधयन्तु ।
आयात्विहाद्यार्जुनः शत्रुघाती

C. 8. 3842
B. 8. 76. 22
K. 8. 80. 25

— (L. 2) T1 मम प्रतिज्ञां सर्वलोके विशोक; T2 मा भीमीम प्राक्षयश्चायुधानां (for the posterior half).]

17 T G2.3 M ins. after the ref.: G1 ins. after 16:

822* अद्यैव नूनं कथयन्तु सिद्धां
मम प्रतिज्ञां सर्वलोके विशोक ।
न मोक्ष्यते वा समरे भीमसेन
एकः शत्रून्समरे वाप्यजैषीत् ।
आशंसितानामिदमेकमस्तु
तन्मे देवाः सकलं साधयन्तु ।

[T1 om. line 1. — (L. 1) T3 G3 अद्य वै. M क्षत्तः (for नूनं). G2 कथयंति सिद्धा. T2 अद्यैतत्ते कथयंतु मर्त्या. — (L. 2) G2 प्रतिज्ञाः. — With lines 3 and 4, cf. 18cd. — (L. 3) G2 मोक्ष्यंते. G1 om. वा. T1 G2 M समरं. — (L. 4) T1 एकः कुरून्वा समरेप्यजैपीत; T3 G2.3 M एकः कुरून्वा (M1 °न्वः) समरे व्य(G2 वि)जैपीत्. — (L. 5) T1 आशंसमानाम्. M2-4 एवम् (for एकम्). G2 आशंसतामिदमेक*स्तु. — (L. 6) T2 तन्मे देवाः सर्वे सकलं धारयंतु.]

— T3 om. 17a–18b. G2 om. 17ab. — a) K3 B1 सुताद्यैनं; K4 °ह्येनं; B2 °श्चैमां; B4 °द्यैमं; Dn1 D7 °द्येनं (for °द्येमं). K1.3.4 B1-4 Dn1 D2-4.7.8 भीमप्रयुक्तैः (for °मुक्तैः). B5 D6 T1.2 सूताद्य त्वं पश्य महाहुमुक्तैः; G1.3 सूताद्य महाहुयु(G3 °मु)क्तैः समंतात्; M सूता(M1 °तो)द्य महाहुमुक्तैः समस्तैः. — b) Ś2 K2-4 V1 B1.4.5 Da1 D1-6.8 T2 संछिंदद्भिः; B2.3 संछिन्न°; Dn1 संछिदद्भिः; D7 °नद्भिः; T1 संभिंछदद्भिः; G1 समाहनद्भिः; G2.3 संभिदद्भिः; M1 संभिन्नवद्भिः; M2-4 समं भिनद्भिः (for संभिन्दद्भिः). K3 B1.3.4 Dn1 D2-4.7.8 पार्थिवानां सुवेगैः; V1 पार्थिवानामंशुवेगैः; B2 पार्थयांतु*वेगैः (for पार्थिवानाशुवेगैः). — c) K3.4 V1 B D S (T3 om.) छ(B5 D8 G2 छि)न्नं (for उग्रैर्). B2 T2 आहवे; G M1 आहतं (for आहवं). — d) T1 G M2-4 मृत्युलोक(M2.4 °कं)प्रकारं; T2 °कप्रकाशं; M1 °कप्रवीरं (for °केन तुल्यम्).

18 T3 om. 18ab (cf. v. l. 17). — a) K3 V1 D8 अद्यैतद्; B (except B1) Dn1 D3.4.6.7 अद्यैतद्वै (for °व तद्). T2 पांडवानां (for पार्थि°). T1 अद्यैव कर्म विदितं भविष्यति; G M अद्यैव त(G1.3 म)त्कर्म विदितं भविष्यति. — D8 om. 18b–24c. — b) N (D8 om.) T2 ह्या(B2 Da1 D1.5 ह्य)कुमारं (for आकुमारं). T2 विशोक (for च सूत). T1 G M आकुमारं (T1 आकुमाराणां; G2 ** मारा) सर्वलोके विशोक (G2 °कं). — d) B4 ह्येकः (for एकः). D6 वै (for वा). K1 निजेता; K3 [ऽ]द्य जेष्ठः; K4 विजेताः; V1 B D (D8 om.) व्यजैषीद् (for विजेता). S एकः शत्रू(T2 क्रूरा)न्समरे वाप्यजैषीत्.

19 D8 om. 19 (cf. v. l. 18). — a) K4 M2-4 सर्वे. B3.5 D6 कामं; G1 लोके; G2.3 M संखे (G3 °घे) (for संख्ये). B2 निष्यंतु मां; T1 G1.2 निष्पतंति; T3 G3 M °तंतो; Ca निःपतंतु. — b) B5 वै (for वा). D6 लोके. B2 श*लाकाः (sic); T1.3 G ह्यस्माल्लोकः (T3 G3 °काः); M मास्माल्लोकात् (M1 °कान्) (for मां वा लोकाः). B1.2.4 S (except T3 G3) कीर्तयंति. D2 T2 आकुमाराः. — c) D6 ससैनिकास् (for सर्वानेकस्). T1 पोथयिष्ये (for पात°). V1 सर्वानहं तानेकः पातयिष्ये. — d) T1.2 G2 M ते सर्वे वा (by transp.); G1 सर्वे वा ते. T1 नयंतु; T2 नमंतु; T3 G1.3 पतंतु; G2 M नयंति (for तुदन्तु).

20 D8 om. 20 (cf. v. l. 18). — a) B2 D4 T2.3 G2.3 वा (for च). B5 T2 [अ]त्यद्भुतं मे; D1 प्युत्तमसे (sic) (for [अ]प्युत्तमं वा). K3 Da1 D5 S मे; V1 B1.3.4 Dn1 D2-4.6.7 ये (for वा). — b) K1 ते मे; B5 T2 तद्वै; D6 ते वै (for तन्मे). T2 G1 सफलं; Ca केवलं (as in text). B2 साधयंति; Ca °यन्तु (as in text). — c) Ś K1.2.4 आयात्विह ह्यर्जुनः; K3 °हादर्जुनः; B4 °त्विहाद्यार्जुनः; Dn1 °त्विहाद्यर्जुनः; T2 °तिहाथार्जुन. Ś2 K4 Da1 D3 शत्रुघाती. — d) B2 एव; D4.7 इह (for इव). D6 शत्रूंस्तूर्णं शक्रसुतोपहूतः. — For 20cd, T1.3 G M subst.:

823* आयातीह केशवसारथी रथ
इन्द्रो यज्ञे सहसेवोपहूतः ।

[(L. 1) T1 M2-4 आयातिहा; G2 आयांतीह. T3 G2.3 रथी (for रथ). — (L. 2) T1 G2 M3 सहसे(G2 °दे)वोपहूनः; G1 °सैवोपभूतः.]

T1.3 G M cont.: T2 ins. after 20:

C. 8. 3042
B. 8. 76. 22
K. 8. 80. 25

शक्रस्तूर्णं यज्ञ इवोपहूतः ॥ २०
ईक्षस्वैतां भारतीं दीर्यमाणा-
मेते कस्माद्विद्रवन्ते नरेन्द्राः ।
व्यक्तं धीमान्सव्यसाची नराग्र्यः
सैन्यं ह्येतच्छादयत्याशु बाणैः ॥ २१
पश्य ध्वजांश्च द्रवतो विशोक
नागान्हयान्पत्तिसंघांश्च संख्ये ।
रथान्विशीर्णाञ्शरशक्तिताडिता-
न्पश्यस्वैतान्रथिनश्चैव सूत ॥ २२
आपूर्यते कौरवी चाप्यभीक्ष्णं
सेना ह्यसौ सुभृशं हन्यमाना ।
धनंजयस्याशनितुल्यवेगै-
र्ग्रस्ता शरैर्बर्हिसुवर्णवाजैः ॥ २३
एते द्रवन्ति स्म रथाश्वनागाः
पदातिसंघानवमर्दयन्तः ।
संमुह्यमानाः कौरवाः सर्व एव
द्रवन्ति नागा इव दावभीताः ।
हाहाकृताश्चैव रणे विशोक

824* पश्यस्व पश्यस्व विशोक मे बलं
बलं परेषामभितश्च भिन्नम् ।
नानास्वरान्पश्य विमुच्य सर्वे
तथा द्रवन्ते बलिनो धार्तराष्ट्राः ।

[G2 om. lines 1–2. — (L. 1) T1 विकीर्णमेतद्; T2.3 G1.3 विशोक मे त्वं (T2 °क चैतद्; G1 °कमेवं) (for विशोक मे बलं). — (L. 2) T3 G3 M1 अभिघात-; M2–4 °पात- (for °तश्च). — (L. 3) G1 -स्वकान् (for -स्वरान्). — (L. 4) T2 तदा (for तथा). G1.2 M1 द्रवंतो (M1 °ति).]

21 D8 om. 21 (cf. v. l. 18). — a) K4 निरीक्षस्वैतां; B5 D2 T2 प्रे(B5 वी)क्षस्वैनां; D6 वीक्ष्यस्वैतां; T3 G M अवेक्ष(T3 °क्ष्य)स्व (for ईक्षस्वैतां). D1 G1 भारती. — b) D6 कस्मात्त्वेते (for एते कस्माद्). B3 महेंद्राः; D6 क्षितीशाः (for नरेन्द्राः). T G2.3 M नै(M2–4 ए)ते रथा अकुतश्चिद्व्रजंति (T2 °द्रुवंति); G1 नैते रथानारुरुहुर्व्रजंति. — c) D1 त्यक्तं (for व्यक्तं). Ś1 K1.2 B5 रथाग्र्यः; B2 D2 नरेंद्रः; D6 शरौघैः (for नराग्र्यः). — d) B1.4 छादयित्वा (for °यति). B1 [आ]शुवेगैः (for [आ]शु बाणैः). B5 संहत्यैतांश्छादयत्याशु शस्त्रैः; D6 सैन्यानेतान्छादयत्याचशस्त्रः. — For 21cd, S subst.:

825* धनंजयो नूनमायाति सूत
तस्मादेषा दीर्यते भारती चमूः ।

[(L. 2) G1 transp. दीर्यते and भारती. T2 तस्मात्सेना दीर्यते भारतीयं.]

22 D8 om. 22 (cf. v. l. 18). — a) B3 D6 ध्वजान्विद्रवतो; T2 G1 M1 °श्चाद्रवतो (T2 °रां; G1 °तां). K3 T3 G2.3 M2–4 द्रवतां; B2 प्रत्ये* (for द्रवतो). B5 परश्वधांश्च *द्रुवतो विशोक. — b) Ś1 K2 Da1 D2.3 नागा हयान्; K3 नागा इमान्; T1 G2 M हयान्द्विपान्; T3 G1.3 हयान्गजान् (for नागान्हयान्). K3 सादिसंघांश्च; K4 पत्तिसंघाश्च. B1 मध्ये; G M संखे (G1 M2 °घे) (for संख्ये). — c) T1.3 G2.3 त(G3 अ)था (for रथान्). V1 B D (except D6; D8 om.) G1 विकी(B5 °दी)र्णान् (for विशीर्णान्). Ś K1.2.4 नरशक्ति-; T1.3 G2.3 शरवृष्टि- (for शरशक्ति-). M -तापितान् (for -ताडि°). — d) Ś2 पश्यैस्वैतान् (sic); B2 पश्यथैतान् (sic); B5 °श्चैकान्; D6 पश्यार्दितान् (for पश्यस्वैतान्). T1.3 G पश्यस्व भग्नांश्च रथान्वि(T1 तथा वि)शोक; T2 व्यश्वान्कृतान्रथिनश्चापि सूत; M पश्यस्व चान्यांश्च रथांश्च (M2 °स्तु) सूत.

23 D8 om. 23 (cf. v. l. 18). — a) B5 आघूर्णितेव; Da1 D1.5 आर्ष्ट्रतु ते; D6 आघूर्णा ते; T1.2 आदीर्यते; T3 G M1.2.4 आपूर्यते (for °र्यते). B2 D1.5 कौरवीं; T3 G M कौरवाश्च. B2 om. च. — S (except T2) om. 23b. — b) Da1 D1.5 ह्यासौ; D6 ह्येषा (for ह्यसौ). B3 सदृशं (for सुभृशं). B2 Da1 D1.5 हन्यमानः. — c) T2 [अ]निल- (for [अ]शनि-). — G2 om. 23d. — d) D4 (*sup. lin.* as in text) ह्रस्ता (for ग्रस्ता). Ś2 (*sup. lin.* as in text) बर्हिसुवर्णपक्षैः; K3 B1–3.5 D2 कांचनबर्हिरा(K3 D2 °वा)जैः; V1 Da1 D1.5 कांचनबर्हिवाजितैः; B4 कांचनगृध्रराजैः; Dn1 D3.4.7 कांचनबर्हिजालैः; D6 कांचनवह्निजालैः; T1.3 G1.3 M मारुततुल्यवेगैः; T2 बर्हिणकंकजालैः (for बर्हिसुवर्णवाजैः).

24 D8 om. 24 (cf. v. l. 18). — a) Ś K1.2.4 B2 Da1 D6 रथाः स(K2 B2 °थाः स्म; Da1 °थाश्च)नागाः; T1 यथाश्व° (for रथाश्व°). — b) K1.2 अवमंदयंतः; V1 इव मर्द°; B1.5 Dn1 D3.6.7 अतिमर्द° (for अव°). — c) B2 संनह्यमानाः; Dn1 M1 समुह्य°; D6 संयुध्य°; T3 G समूह्य° (for संमुह्य°). G2 कुरवः (for कौरवाः). — d) Ś K2.4 चावभीताः; K1 वाव°; K3 V1 B1–3 D (except D6; D8 om.) दाह° (for दाव°). T1.3 G M द्रवंति दावादि(M1 °द)व नागसंघाः (T3 दाहभीताः); T2 विष्णोर्भयार्ता इव दैत्यसंघाः. — e) B5 हाहाकृतश्चापि; D1 हता इभाश्चैव (for हाहाकृता°). V1 G2 M1 विशोका (M6 °को). — Before 24f, T3 G1.3 M1 ins. विशोकः;

मुञ्चन्ति नादान्विपुलान्गजेन्द्राः ॥ २४
विशोक उवाच ।
सर्वे कामाः पाण्डव ते समृद्धाः
कपिध्वजो दृश्यते हस्तिसैन्ये ।
नीलाद्घनाद्विद्युतमुच्चरन्तीं
तथापश्यं विस्फुरद्वै धनुस्तत् ॥ २५
कपिर्ह्यसौ वीक्ष्यते सर्वतो वै
ध्वजाग्रमारुह्य धनंजयस्य ।
दिवाकराभो मणिरेष दिव्यो
विभ्राजते चैव किरीटसंस्थः ॥ २६
पार्श्वे भीमं पाण्डुराभ्रप्रकाशं
पश्येमं त्वं देवदत्तं सुघोषम् । C. 8. 2652 B. 8. 76. 32 K. 8. 80. 33

M2–4 सूतः. — G2 om. 24[f]. — [f]) K3 विमदा; B3 T2 विमुखा (for विपुलान्). B3 D1 T1 G1 नरेंद्राः (for गजेन्द्राः).

25 After the ref., K4 V1 B D (D3 partly damaged) T1.2 ins.:

826* किं भीम नैनं त्वमिहाशृणोषि
विस्फारितं गाण्डिवस्यातिघोरम् ।
क्रुद्धेन पार्थेन विकृष्यतोऽद्य
कच्चिन्नेमौ तव कर्णौ विनष्टौ ।

[(L. 1) K4 V1 Dn1 D1 किं भीमसेनं; B2 किं भीम नैवं; B5 न भीम नैन (sic); D6 न भीमसेन; T1 न भीम रावं; T2 न भीम*वं (for किं भीम नैनं). K4 त्वमिह शृणोषि; V1 B1–4 Da1 D1.4–7 त्वमिह शृणोषि. — (L. 2) K4 V1 B3.4 D3.4 विस्फार्यतो; B2 विस्फूर्यते; Da1 D1.6 विस्फार्य ते; D2.6 T1.2 विस्फूर्जितो (T1 °तो); D7 विस्फार्य यो (for °रितं). V1 B2.3 Da1 D1.5 [अ]तिघोरं (for °रम्). — (L. 3) V1 विकृष्य चाद्य; B2 विकर्षतोद्य; Da1 D5.6 विकृष्यतेद्य; T1 °ता ज्यं; T2 °तां ज्यां (for °तोऽद्य). — (L. 4) D2 कर्णे (for कर्णौ). Dn1 निविष्टः; D2 प्रविष्टः (for विनष्टौ). K4 किं स्विन्नासौ तव कर्णे प्रकृष्टः; V1 D6 कच्चिन्नासौ तव कर्णो विनष्टः; B2 कच्चिन्नासौ तव [सौत]कर्णप्रविष्टः; B3.5 T1.2 कच्चिन्नासौ तव कर्णौ (T1 तव कर्णे; T2 भवत्कर्णे) प्रविष्टः.]

— [a]) D3 पांडवतः; T1 °वाख्ये; T2 °वानां (for °व ते). T3 G3 सर्वैरेतैः पांडवाख्ये समृद्धैः; G1 सर्वैं रथैः पांडवाख्ये समेताः; G2 M1 सर्वैरेतैः पांडवाख्ये (M1 °व ते) समृद्धाः; M2–4 सर्वैरेतैः पांडवाख्यैः सुविद्धाः. — D6 om. 25[b]–26[a]. — [b]) K1 कपिध्वसौ; K3 V1 B Da1 Dn1 D1–5.7 कपि(B2 °लि)र्ह्यसौ; D8 कपिर्देशे ह्यसौ (for कपिध्वजो). D2 हस्तिमध्ये; T2 हस्त्यनीके (for हस्तिसैन्ये). S (except T2) असौ कपिर्दृश्यते हस्त्यनीके (T1 °कैः). — [c]) B3 मानाद् (for नीलाद्). K4 विद्युत्सुचरंति (sic); B1.5 विद्युदिवोच्चरंतीं (for विद्युतमुच्च°). D8 नीलाद्घनाद्विद्युतमुल्लसंतीं; S नीलाद्घना(M1 °लांबुदा)दुत्पतंतीव विद्युत्. — T3 G om. 25[d]. — [d]) K2.3 V1 B D तथा पश्य. K3 D2 विस्फुरन्वै; V1 B1–4 Da1 D3–5.7 °रंतीं; Dn1 D1 °रंती; D8 विस्फरद्धि (for विस्फुरद्वै). Ś2 धनुस्तं; V1 B Da1 Dn1 D1–5.7 °नुर्ज्यां; B5 °नुश्च (for °नुस्तत्). T1.2 M पश्यामं वै धनुषो गांडिवस्य. — After 25, M1 ins.:

827* दोधूयमानस्य धनंजयेन

26 D6 om. 26[a] (cf. v. l. 25). — [a]) K2 कपिध्वसौ (sic); B2 कलिर्ह्यसौ; Dn1 D1.3 कपि ह्यसौ. Ś2 K2.4 B1.4 D5 वीक्षते; B5 Da1 D1 दृश्यते (for वीक्ष्यते). T1.3 G M कपिर्ह्येष वीक्ष्यते (T3 G1.3 वीक्षते; M1 ध्वनते) वै समंतात्. — [b]) B5 D6 ध्वजाग्ररूढस्य (for °मारुह्य). K4 कपिध्वजस्य (for धनंजयस्य). — After 26[ab], N (except K3 D1) ins.:

828* विभ्रासयन्द्विपसंघान्विमर्दे
बिभेम्यस्मादात्मनैवाभिवीक्ष्य ।
विभ्राजते चातिमात्रं किरीटं
विचित्रमेतच्च धनंजयस्य ।

[(L. 1) V1 विनाशयद् (for विभ्रासयन्). Ś1 D2 रिपुसंघान्; K4 द्विष°; V1 द्विपत्सैन्यान्; B1 द्वीपसंघान्; B3 शत्रुसं°; B4 Dn1 D3.4.7 द्विपसं°; D6 अरिसं°; D8 द्विपदं° (for द्विपसं°). K4 विमर्द. — (L. 2) K1 बिभेमि; K4 बिभ्यमि (sic); D8 बिभेत् (for बिभेमि). D8 तस्माद् (for [अ]स्माद्). K1 [अ]भिवीक्ष्यः. — (L. 3) Ś1 K1.2 नत्वमात्रं (for चाति°). D8 किरीटी. — (L. 4) D8 पवित्रम् (for विचित्रम्). K1 B3 एतश्च (B2 °स्य) (for एतच्च). Da1 D5 धनुर्जयस्य.]

— [c]) Ś2 शिवाकराभो; K4 दिना° (for दिवा°). — [d]) T2 G1 M1.2.4 दिक्षु; M3 विष्णु- (for चैव). T1.3 G2.3 किरीटसंस्थो ज्वलते (T1 °तो) पश्य भीम (T1 यस्य भीम; G2 न पश्य).

27 T3 G3 read 27[a] after 831*. G1 repeats it after 830*. — [a]) D8 भौमं (for भीमं). T2 पांडुवर्ण- (for पांडुराभ्र-). B2 महास्वनं भीम विराजमानं; T1.3 G1 (second time).3 पार्श्वे स्थितं विमलाभ्रप्रकाशं; G1 (first time) पश्यस्वैनं वै धनुषो गांडिवस्य; G2 lacuna; M पार्श्वे सी(M1 ह्री)ममसलाभ्रप्रकाशं. — [b]) K3 D6 पश्यैनं त्वं; V1 B1 Da1 Dn1 D1–5.7 पश्यस्व शंखं; B3 D6 पार्थस्यैतं; B4 पार्थस्य शंखं; B5 पश्यस्वैनं त्वं; T1.3 G1.3 M1.3 पश्येनं वै; T2 पश्यैवैनं; G2 वश्यै*वै (for पश्येमं त्वं). M1 देवदत्ता. S K1.2.4 सुघोरं; B3.5 D6 T2 च शंखं (for सुघोषम्). B2

C. 8. 2652
B. 8. 76. 32
K. 8. 80. 35

अभीशुहस्तस्य जनार्दनस्य
विगाहमानस्य चमूं परेषाम् ॥ २७
रविप्रभं वज्रनाभं क्षुरान्तं
पार्श्वे स्थितं पश्य जनार्दनस्य ।
चक्रं यशो वर्धयत्केशवस्य
सदार्चितं यदुभिः पश्य वीर ॥ २८
भीम उवाच ।
ददामि ते ग्रामवरांश्चतुर्दश
प्रियाख्याने सारथे सुप्रसन्नः ।
दासीशतं चापि रथांश्च विंशतिं
यदर्जुनं वेदयसे विशोक ॥ २९

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि चतुःपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५४ ॥

पश्यस्व संख्ये द्विषतां निहंतुः; M4 पश्यै ********. — After 27ab, B3-5 D6 T2 ins.:

829* महाबलं भीम विराजमानं
पश्यस्व संख्ये द्विषतां निहन्तुः ।

[(L. 1) D6 T2 महास्वनं (for °बलं). T2 हेम- (for भीम). — (L. 2) B3-5 पश्य*; D6 पश्याथ (for पश्यस्व). D6 दिव्यं (for संख्ये). B4.5 निहंताः (B5 °तुं).]

On the other hand, T1 G1.2 M ins. after 27ab:

830* पार्श्वे स्थितं पार्थ धनंजयस्य
दिव्यं शङ्खं पाञ्चजन्यं च पश्य ।

[(L. 1) M2-4 पार्श्वे स्थितं पावकार्चिःप्रकाशं. — (L. 2) G1 lacuna for दिव्यं शङ्खं.]

— After the above, G1 repeats 27a. — c) K3 V1 B D (except D6) T2 M1 अभीशुहस्तस्य. G1.2 रथांगपाणेर् (for जनार्दनस्य). — T2 om. (hapl.) 27d-28b. — d) Ś1 B1.4 D2.3 विगाह्यमानस्य.

28 T2 om. 28ab (cf. v. l. 27). — a) D6 वज्रनिभं. B1.3.4 क्षुरामं; B5 स्फुरंतं (for क्षुरान्तं). — B5 om. 28b. — b) V1 पार्श्वस्थितं. D6 चापि (for पश्य). — For 28ab, T1.3 G M subst.:

831* चक्रं च पश्य ज्वलनप्रकाशं
पार्श्वे स्थितं पार्थ धनंजयस्य ।

[T1 G1.2 om. line 2.]

— After the above, T3 G3 read 27a. — c) S (except T2) रौद्रं (for चक्रं). Ś2 K4 वर्धयन्; K1 °येत्; K3 V1 B D T1.3 G2.3 M वर्धनं (D3 °या; M °ते) (for °यत्). T2 एतदस्य (for केशवस्य). — D6 reads 28d twice. — d) G1 om. यदुभिः. K4 D3 पश्य वीरः; S (except T2) उपेत्य वीरैः (for पश्य वीर). D6 (second time) सदार्चितो यदुभिर्यस्य शब्दः. — After 28, Ś K V1 B1-4 Da1 Dn1 D1-5.7.8 T2 ins. a passage given in App. I (No. 26); B5 D6 ins. it after 832*; while B5 (om. lines 2 and 5) D6 ins. after 28:

832* तथैव कृष्णस्य च पाञ्चजन्यं
महार्हमेतद्द्विजमाजवर्णम् (?) ।
कौन्तेय पश्योरसि कौस्तुभं च
जाज्वल्यमानां विजयस्रजं च ।
कृष्णस्यैमां पश्य च भीमसेन

On the other hand, T1.3 G M ins. after 28: T2 after App. I (No. 26):

833* सविद्युतश्चैव घनस्य शब्दं
विस्फार्यतो धनुषो गाण्डिवस्य ।
धनंजयेनाभिपन्नस्य काले
शब्दो घोरः श्रूयते तस्य नास्मिन् ।
कच्चिच्छ्रोताहो बधिरोऽसि पार्थ [5]

[T2 om. line 1. — (L. 1) M2-4 [इ]व (for [ए]व). M1 शब्दो. — (L. 3) M2-4 धनंजयस्य (for °जयेन). M1 om. काले and line 4. — (L. 5) M1-3 कच्चिद्युताहो.]

29 a) V1 B1.3-5 Da1 Dn1 D1.3.5.7 T3 G3 M2.4 ददानि; T2 वदामि (for ददामि). — b) D6.8 प्रियाख्याते; T G1.3 M °ख्यानात्; G2 °ख्यानस्य ते (for °ख्याने). — c) K1 B2 दासीशतां वा (for °तं च). S [अ]श्वतरीश्च (T1.2 G1 M1 °रीं च) (for [अ]पि रथांश्च). T3 G3 विंशतिर्. — d) Ś2 यदार्जुनं; D6 यन्मे°; T1.3 G2.3 यो मे°; T2 G1 M1 यो वा°; M2-4 योचा° (for यद°). B2 T1 G1 M1 वे(B2 वि)दयते (for °से). B2 T1 M4 विशोकः (M4 °कं).

Colophon. — *Day of Karṇa's Generalship*: Ś2 K1.4 द्वितीययुद्धदिवसे. — *Adhy. name*: T2 भीमसारथिसंवादः; M1 भीमसेनवाक्यं. — *Adhy. no.* (figures, words or both): Ś1 94; Ś2 56; B1.4 76; B5 78; Da1 87; D1 69; D4 57; T1.3 G M1 86; T2 83; M2-4 85.

५५

संजय उवाच ।

श्रुत्वा च रथनिर्घोषं सिंहनादं च संयुगे ।
अर्जुनः प्राह गोविन्दं शीघ्रं चोदय वाजिनः ॥ १
अर्जुनस्य वचः श्रुत्वा गोविन्दोऽर्जुनमब्रवीत् ।
एष गच्छामि सुक्षिप्रं यत्र भीमो व्यवस्थितः ॥ २
आयान्तमश्वैर्हिमशङ्खवर्णैः
सुवर्णमुक्तामणिजालनद्धैः ।
जम्भं जिघांसुं प्रगृहीतवज्रं
जयाय देवेन्द्रमिवोग्रमन्युम् ॥ ३
रथाश्वमातङ्गपदातिसंघा
बाणस्वनैर्नेमिखुरस्वनैश्च ।
संनादयन्तो वसुधां दिशश्च
क्रुद्धा नृसिंहा जयमभ्युदीयुः ॥ ४
तेषां च पार्थस्य महत्तदासी-
द्देहासुपाप्मक्षपणं सुयुद्धम् ।
त्रैलोक्यहेतोरसुरैर्यथासी-
द्देवस्य विष्णोर्जयतां वरस्य ॥ ५
तैरस्तमुच्चावचमायुधौघ-
मेकः प्रचिच्छेद किरीटमाली ।
क्षुरार्धचन्द्रैर्निशितैश्च बाणैः

C. 8. 3866
B. 8. 77. 6
K. 8. 81. 6

55

1 a) Ś2 K3 V1 B Dn1 D3.4.6.7 T2.3 G1.3 तु; G2 [अ]थ (for च). — K3 om. (hapl.) 1cd. — d) V1 D3 G1 वाहय; Dn1 D3.4.7 नोदय (for चोदय). D2 भीमं दर्शय मेच्युत. — After 1, M2–4 ins.:

834* जयतु भुवनभर्ता धर्मविद्धर्मराजो
दिशतु शिवमिदानीं केशवः पाण्डवेभ्यः ।
विपुलविजयवाजी जृम्भतां वै किरीटी
रिपुकुलवनदाहौ माद्रिपुत्रौ भवेताम् ।

2 b) B5 D6 गोविंदस्तमभाषत. — c) B5 अवगच्छामि; T2 एहि ग° (for एष ग°). T1.3 G2.3 तु क्षिप्रं; T2 G1 स(G1 सं)क्षिप्रं (for सु°).

3 Before 3, D2.3 ins. संजय उवाच. — a) K3 V1 B D S तं यांतम् (for आयान्तम्). T2.3 G अश्वा (for अश्वैर्). S (except T1) हिमशंखशुभ्राः (T3 G2.3 °भ्राः; M °भ्रैः) (for °वर्णैः). — b) T1 -जालनद्धाः; T2 -जालचित्राः (for -जालनद्धैः). T3 G M सुवर्णजालावन(M °त)ताव-(G2 °ताः पि)नद्धाः. — c) B2 यांतं; G2 गजं (for जम्भं). — d) Ś2 K4 [उ]ग्रमच्युतं; B1 °वेगं (for °मन्युम्). D3 जयाय निन्ये भगवाञ्शतमन्युं; T G M3 हया (T1 °रिं) यथा तत्र तथावहंस्तदा (T1 °स्तथा); M1.2.4 हया यथा तत्र वहंस्तदा रथं (M4 रथा वहन्रथं).

4 Before 4, M1 ins. संजयः. — a) K4 तथाश्व- (for रथाश्व-). Ś K2 M1 -पदातिसंघान्. — b) B1.2 नेमिरथ(B2 °थुन)स्वनैश्च (for °खुरस्वनैश्च). Ś1 K1.2 बाणस्व-(K2 °सु)रैर्नेमिखुरस्वरैश्च. — c) D5 संस्वानयंतो; T1 G1 M1.2.4 तदा (T1 °था) स्वनंतो; T3 G2.3 तथा नदंतो; M3 तदा स्वनको (for संनादयन्तो). Da1 D1.5 G1.2 M3 वसुधा. B2 दिवांश्च; B5 दिवं च; G1 दिशं च. D3 संताडयामास दिशोदिशश्च. — d) T3 G3 ते क्रुद्धाः सर्वेऽर्जुनम्; G1 क्रुद्धा हि वै फल्गुनम्; M1 धनंजयं जेतुमथ; M2–4 लोकप्रवीरार्जुनम् (for क्रुद्धा नृसिंहा जयम्). V1 B1 Dn1 D3.4.7 अभ्युदीरयन्; B1 °दीरन्; B3 Da1 D1.5 °दैरयन्; D3 अभ्यदीयुः; T1 अभ्युदीर्युः (for °दीयुः). G2 ते क्रुद्धाः सर्वे ह्यर्जुनमभ्यदीयुः.

5 a) D6 तैस्तस्य (for तेषां च). V1 B1.3.4 Dn1 D3.4.7 च मारिषासीद्; B2 महांस्तदासीद्; Da1 D1.5 च मा विषादीद्; D2.6 च (D6 तु) युद्धमासीद्; T1.3 G M2–4 च तत्र युद्धं (G3 °द्धे); T2 समागमेभूत्; M1 तदा हि युद्धं (for महत्तदासीद्). — S (except T2) om. 5b. — b) K1 देहास्वपाप्माक्षपणं; K3 देहासुपाप°; V1 देहेसुपाप°; B1.3–5 Da1 D5 देहासुपाप्मक्षयणं; B2 Dn1 D2.4 °पापक्षपणं; D6 °पापक्षयदं; D3 °नामक्षपया (sic); T2 महान्सुपापक्षयणं (for देहासुपाप्मक्षपणं). D6 सुघोरं (for सुयुद्धम्). — c) D6 ह्यसुरैर्. D3 तथा हि (for यथासीद्). — d) S एकस्य (for देवस्य). G1 जिष्णोर्. D3 चयस्य (for वरस्य). — After 5, M2–4 ins.:

835* त्रैलोकनाथस्य च चक्रपाणेः

6 a) Ś1 K1.2 B2.4 D4.7 अस्त्रम्; B1 अस्तुम्; Ca.o अस्तम् (as in text). V1 B1.3–5 Da1 Dn1 D1–7 S आयुधं तद् (Da1 D1.5 तु); B2 °घांश्च (for °धौघम्). D3 गांजीवमुक्तैश्च तवायुधौघमे. — b) K3 B2 तदे(B2 °दे)कः (for एकः). — c) Ś2 निशातैश्च. K3 V1 B D S भल्लैः (for बाणैः). — d) D3 जंघा (for तेषां). G1 विबाहून्

C. 8. 2866
B. 8. 77. 6
K. 8. 81. 6

शिरांसि तेषां बहुधा च बाहून् ॥ ६
छत्राणि वालव्यजनानि केतू-
नश्वान्रथान्पत्तिगणान्द्विपांश्च ।
ते पेतुरुर्व्यां बहुधा विरूपा
वातप्रभग्नानि यथा वनानि ॥ ७
सुवर्णजालावतता महागजाः
सवैजयन्तीध्वजयोधकल्पिताः ।
सुवर्णपुङ्खैरिषुभिः समाचिता-
श्चकाशिरे प्रज्वलिता यथाचलाः ॥ ८
विदार्य नागांश्च रथांश्च वाजिनः
शरोत्तमैर्वासववज्रसंनिभैः ।
द्रुतं ययौ कर्णजिघांसया तथा
यथा मरुत्वान्बलभेदने पुरा ॥ ९
ततः स पुरुषव्याघ्रः सूतसैन्यमरिंदम ।
प्रविवेश महाबाहुर्मकरः सागरं यथा ॥ १०
तं दृष्ट्वा तावका राजन्रथपत्तिसमन्विताः ।
गजाश्वसादिबहुलाः पाण्डवं समुपाद्रवन् ॥ ११
तत्राभिद्रवतां पार्थमारावः सुमहानभूत् ।
सागरस्येव मत्तस्य यथा स्यात्सलिलस्वनः ॥ १२
ते तु तं पुरुषव्याघ्रं व्याघ्रा इव महारथाः ।
अभ्यद्रवन्त संग्रामे त्यक्त्वा प्राणकृतं भयम् ॥ १३
तेषामापततां तत्र शरवर्षाणि मुञ्चताम् ।

(for च बा°).

7 a) B2 चूडाणि; G2 चित्राणि (for छत्राणि). K4 चापांश्च ध्वजांश्च (for वालव्यजनानि). — b) D6 तथा; M3-4 द्विपान् (for रथान्). Ś K2.4 पत्रिगणान्; D2 T3 G1.3 पत्तिगणाश्च (for °गणान्). D2 च नागान्; D8 अनेकान्; T3 G3 च ते तदा; M2-4 रथांश्च (for द्विपांश्च). — c) B2 T3 G3 निपेतुर् (for ते पेतुर्). B3 विरूणा; B4 द्विरूपा; B5 [अ]वरुग्णा; Da1 T2 G1 M1 [अ]वरुद्धा; T1.3 G2.3 विकृत्ता; M1 (sup. lin.) निकृत्ता; M2-4 [अ]वरुग्णा (for विरूपा). — d) V1 Da1 D1.5 -प्ररुग्णानि; B3 -प्रभुग्नानि; Dn1 D3.4.7 -प्रणुन्नानि (for -प्रभग्नानि). M3 धनानि (for वनानि).

8 a) B4 T2.3 G सुवर्णजालावन(B4 °भित-; T2 °वित)-ता (for °वतता). D6 T2 महाद्विपाः; D8 °ध्वजाः; T1.3 G M महाश्वैः (M1 °हांतैः) (for °गजाः). — b) D1 सविजयंती-. B3 D7 -योधकंपिताः (for -योधकल्पिताः). T1.3 G2.3 M2-4 स्वनंति (M2-4 ध्वजैश्च) नागा (M4 °ग-) ध्वज-कल्पिताग्रैः; T2 सवैजयंताश्च जयेचकल्पिताः; G1 नागाः पतंतो ध्वजरज्जुकल्पिताः; M1 नदंति नानाध्वजकल्पिताग्रैः. — c) Ś1 K1.2 समापिताश्च; B2 प्रचोदिताश्च; D2 समाहताश्च; T2 °श्रिताश्च; G2 °चिंताश्च (for °चिताश्च). — d) B2 ययानलः; B3 D6 T2.3 M इवाचलाः; G1 दवाग्निना (for यथाचलाः). — After 8, T1.3 G2.3 ins.:

836* विदीर्यमाणा वलिनात्र नागाः

while, M1 ins. after 8:

837* दवाग्निदग्धैरिव वंशदग्धैः

9 a) K2 निदार्य (for विदार्य). V1 धनंजयः (for च वाजिनः). K3 B D T G2.3 M विदार्य नागा(D8 ताम)-श्वरथान्धनंजयः; G1 °र्यमाणा इव पर्वतेंद्राः. — c) B5 D6 T1.3 G M तदा; T2 बली (for तथा). — d) D8 सरुद्रान् (for मरुत्वान्). Ś2 K4 बलिभेदने पुरे; B5 शूर-शत्रुहिंसया (sic); T2 बलिनं यथा पुरा. Ś1 K1.2 पुरे (for पुरा). T1.3 G M प्रवृद्धकोपो बलगर्विताक्षः.

10 a) Ś K1.2.4 गतः; T1.3 G M तथा (for ततः). D8 ततः स च महाबाहुः. — b) K3 V1 B D (except D8) तव (for सूत-). K3 B (except B3) D (except D8) T G2.3 M2-4 अरिंदमः.

11 a) B5 हृष्टास (for दृष्ट्वा). — b) V1 रथाः (for रथ-). Ś2 K4 B2 -समन्वितः. — c) V1 T3 G2.3 गजाश्व-वाजिबहुलाः; B4 °सादिबहुलां; M3 गजाश्च वातिबहुलाः. — d) T2 पांडवाः. Dn1 G1 M1 समुपाद्रवत्.

12 a) V1 B2-4 Da1 D1.5 तेषामाद्रवतां; B1 Dn1 D3.4.7 तेषामापततां (for तत्राभिद्रवतां). T2 [अ]पि (for [अ]भि-). B2 राजन् (for पार्थम्). T1.3 G M तत्र नादो महानासीत्. — b) Ś2 (sup. lin.) आरवः; B2 ससार. D7 स महान्. T1.3 G M पत(G1 M द्रव)तामेकमर्जुनं. — c) D8 च (for[ए]व). V1 B D (except. D8) क्षुब्धस्य (for मत्तस्य). S क्षुब्धस्य सागरस्येव (T1.2 °स्योच्चैर्). — d) D6 सलिलं घनः; D8 °लोद्गमः; G1 °लनिस्वनः (hypermetric) (for °लस्वनः).

13 a) T2 पुरुषव्याघ्रा. — b) B3 D6 महागजं (for °रथाः.) D2 व्याघ्रमिव वने मृगाः. — After 13ab, T1.3 G2.3 read 18ab for the first time, repeating it in its proper place. — c) G2 अभ्यवर्तंत (for °द्रवन्त). — d) M1 (sup. lin.) प्राणभृतां (for °कृतं).

14 a) Ś2 संपततां (for आप°). — b) D6 मुच्यतां

अर्जुनो व्यधमत्सैन्यं महावातो घनानिव ॥ १४
तेऽर्जुनं सहिता भूत्वा रथवंशैः प्रहारिणः ।
अभियाय महेष्वासा विव्यधुर्निशितैः शरैः ॥ १५
ततोऽर्जुनः सहस्राणि रथवारणवाजिनाम् ।
प्रेषयामास विशिखैर्यमस्य सदनं प्रति ॥ १६
ते वध्यमानाः समरे पार्थचापच्युतैः शरैः ।
तत्र तत्र स्म लीयन्ते भये जाते महारथाः ॥ १७
तेषां चतुःशतान्वीरान्यतमानान्महारथान् ।
अर्जुनो निशितैर्बाणैरनयद्यमसादनम् ॥१८
ते वध्यमानाः समरे नानालिङ्गैः शितैः शरैः ।
अर्जुनं समभित्यज्य दुद्रुवुर्वै दिशो भयात् ॥ १९
तेषां शब्दो महानासीद्द्रवतां वाहिनीमुखे ।
महौघस्येव भद्रं ते गिरिमासाद्य दीर्यतः ॥ २०
तां तु सेनां भृशं विद्ध्वा द्रावयित्वार्जुनः शरैः ।
प्रायादभिमुखः पार्थः सूतानीकानि मारिष ॥ २१
तस्य शब्दो महानासीत्परानभिमुखस्य वै ।
गरुडस्येव पततः पन्नगार्थे यथा पुरा ॥ २२
तं तु शब्दमभिश्रुत्य भीमसेनो महाबलः ।

C. 8. 3883
B. 8. 77. 23
K. 8. 81. 23

— ^{c}) B2 [ऽ]भ्यधमत् (for व्यध°).

15 ^{b}) B5 D6 S (except T2) शरवर्षैः (for रथ°). Co cites वंशैः. — ^{c}) Ś K1.2.4 B2 अभिगम्य; D6 °जग्मुर्; T3 G3 अपिधाय; G1 अभ्यधावन् (for अभियाय). B2 G1.2 महेष्वासं. — ^{d}) K4 D8 विविधुर्; G2 विव्यथुर्. D6 विमुंचंतं शिलीमुखान्. — After 15, K4 T2 ins.:

838* शक्तिभिस्तोमरैर्बाणैः कुणपैः कुरमुद्गरैः ।
शूलैस्त्रिमूलैः परिघैर्भिण्डिपालैः परश्वधैः ।
करनालैर्गडैः खड्गैरिष्टिभिर्मुशलैस्तथा ।
परिघैः पट्टिशैश्चैव गदाभिश्च परश्वधैः ।
महायोधनरैः क्षिप्तैः सशर्करजपांसुभिः । [5]
सशक्राशनिसंपातं जालैः पाशैः कडंगरैः ।
प्रदीप्तशिखरावर्षैः शिलाभिः काष्ठशंकुभिः ।
महार्ष्टिकाभिः कान्ताभिरयस्कान्तैर्विनाशनैः ।
प्रदुष्टचक्रैभहयैः ससंघैर्गूढमायुधैः ।
शिबिरादेकमायान्तमर्जुनं सहकेशवम् । [10]
नानादेश्या नृपवरा म्लेच्छाश्चायुतशोऽभ्ययुः ।

[(L. 1) T2 कणयैः (for कुणपैः). — (L. 2) T2 त्रिशूलैः (for त्रिमूलैः). — (L. 3) T2 करवालैर्हेमदंडैर्मुष्टिभिर्मुसलैर्हयैः. — (L. 4) T2 पट्टसैश् (for पट्टिशैश्). — (L. 5) T2 महायुधवरैः (for °योधनरैः). T2 ससर्जुरथ पांसुभिः (for the posterior half). — (L. 6) T2 प्रासैः कलंगकैः (for पाशैः कडंगरैः). — (L. 7) T2 प्रदीप्तशीकराविष्टैः (for the prior half). — (L. 8) T2 महेष्टकाभिः कुंताभिरयस्कुंतैर्भृशासनैः. — (L. 9) T2 प्रहृष्टाश्चक्रिरे पार्थं (for the prior half). T2 गूढम् (for गाढम्).]

16 ^{b}) Da1 D1.5 S (except T1.2) नर- (for रथ-). — ^{c}) K3 D8 समरे (for विशिखैर्). S (except T2) प्रे(M3 प्रै)षयच्छरसंघातैर्.

17 M2-4 om. (hapl.) 17–18. — ^{a}) Ś1 K2 संग्रामे (for समरे). — ^{b}) B1 Da1 नानालिंगैः शितैः; B2 पार्थबाणच्युतैः; D8 पार्थस्य निशितैः (for °चापच्युतैः). — ^{c}) B3 च; T G M1 [ए]व (for स्म). B2 सुलीयंते; D2.6 व्यलीयंत (D2 °ते) (for स्म लीयन्ते).

18 M2-4 om. 18 (cf. v. l. 17). T1.3 G2.3 read 18^{ab} for the first time after 13^{ab}. — ^{a}) K3 चतुःपथान्; T1.3 G2.3 (all first time) °शता (for °शतान्). D8 वीरः; T1.3 (both both times) G1.2.3 (both both times) M1 राजन् (for वीरान्). — ^{b}) K4 D1 पतमानान्; T2 पातयन्वै. T1.3 G2.3 (all first time) यतमाना महारथाः.

19 Ś1 om. 19. — ^{a}) D6 T1.2 हन्यमानाः (for वध्य°). — ^{b}) D2 सुतेजनैः; D6 S शरोत्तमैः (for शितैः शरैः). — ^{c}) Da1 D1.5 T1 समभिद्रुत्य (for °त्यज्य). — ^{d}) B2 D8 वि-; D6 च (for वै). K4 Da1 Dn1 D1.5 दश (for भयात्). S (except T2) समंताद्विप्रदुद्रुवुः.

20 ^{b}) D8 द्रवतो. — ^{c}) B2 मेघो यस्येव; D2 मह*स्येव; D6 महौघस्यैव; T2.3 G1.3 M3 मेघौघस्येव. K1 भद्रस्य; V1 वर्धते; Dn1 D3.4.7 जलधेर् (for भद्रं ते). — ^{d}) K4 दीर्यते; D6 दुर्भिदं; T2 भिद्यतः (for दीर्यतः).

21 ^{a}) V1 B (except B2) Da1 D1.5.6 S त्रस्तां; D8 विघ्नां (for विद्ध्वा). — ^{b}) B5 पुनः (for [अ]र्जुनः). — ^{c}) D6 प्रागाद् (for प्रायाद्). K1 G2 अभिमुखा (G2 °खं). K1 D5.8 M1 पार्थं; D6 पार्थ. — ^{d}) V1 B Da1 D1.5.6 Co सूतानीकाय; Dn1 D2-4.7 °नीकं हि (for °नीकानि). D8 मारिषः. S सूता(T3 G2.3 कर्णा)नीकाय भारत.

22 ^{a}) D2 तत्र (for तस्य). — For 22^{ab}, S subst.:

839* तस्याभिद्रवतः कर्णं रथघोषो महानभूत् ।

[T2 तत्र (for तस्य).]

— ^{c}) K4 गरुडस्यैव. B2 परतः (for पततः). — ^{d}) S पन्नगार्थं. T1 G2 यथासुखं; T2 M यथांबरे; T3 G3 महांबरे; G1 इवांबरे (for यथा पुरा).

23 ^{a}) S (except T2) तदा (T1 G2 M2 °था) श्रुत्वा

C. 8. 2883
B. 8. 77. 23
K. 8. 81. 23

बभूव परमप्रीतः पार्थदर्शनलालसः ॥ २३
श्रुत्वैव पार्थमायान्तं भीमसेनः प्रतापवान् ।
त्यक्त्वा प्राणान्महाराज सेनां तव समर्द ह ॥ २४
स वायुवेगप्रतिमो वायुवेगसमो जवे ।
वायुवद्व्यचरद्भीमो वायुपुत्रः प्रतापवान् ॥ २५
तेनार्द्यमाना राजेन्द्र सेना तव विशां पते ।
व्यभ्राम्यत महाराज भिन्ना नौरिव सागरे ॥ २६
तां तु सेनां तदा भीमो दर्शयन्पाणिलाघवम् ।
शरैरवचकर्ताग्रैः प्रेषयिष्यन्यमक्षयम् ॥ २७
तत्र भारत भीमस्य बलं दृष्ट्वातिमानुषम् ।
व्यत्रस्यन्त रणे योधाः कालस्येव युगक्षये ॥ २८
तथार्दितान्भीमबलान्भीमसेनेन भारत ।
दृष्ट्वा दुर्योधनो राजा इदं वचनमब्रवीत् ॥ २९
सैनिकान्स महेष्वासो योधांश्च भरतर्षभ ।
समादिशद्रणे सर्वान्हत भीममिति स्म ह ।
तस्मिन्हते हतं मन्ये सर्वसैन्यमशेषतः ॥ ३०
प्रतिगृह्य च तामाज्ञां तव पुत्रस्य पार्थिवाः ।
भीमं प्रच्छादयामासुः शरवर्षैः समन्ततः ॥ ३१

(for अभिश्रुत्य). — d) B2 -मानसः; Cc -लालसः (as in text). Ca cites लालसा. T1.3 G M1 तव सेनाप्रध- (T3 G3 °द)र्षणः; M2-4 तव सेनां प्रधर्षयन्.

24 a) S (except T2) तु (for [ए]व). — c) S त्यक्त्वा प्राणभयं राजन्. — d) Ś K1 तत्र; T2 अथ (for तव). T2 वै (for ह). T1.3 G M सेनां तामवमृद्नति (T1 °मृद्नतः; G1 °मर्दति).

25 a) B Dn1 D2-4.7 T1.2 G1 M वायुवीर्यप्रतिमो (for वायुवेग°). — B2 Da1 D1.5 om. (hapl.) 25^{bc}. — b) T3 G3 वायुवीर्यसमो; M3 °वेगसमा; Ca °वेगसमो (as in text). D6 G1 बले (for जवे). — c) K1 व्याचरद्; T2 चारयन्; M व्यचलद् (for °रद्). — d) D1 वायुवेगः (for °पुत्रः).

26 a) V1 D7 [अ]र्दमाना; T2 वध्य°; G2 [अ]र्धमानो (for °माना). — b) G2 [अ]तीव (for तव). D2 महात्मना (for विशां पते). — c) Ś K1.2.4 व्यद्राव्यत; K3 Dn1 D7 व्यभ्रश्यत; B2 Da1 D1.2.5 व्यभ्रामत; B3 व्यद्रवत्सा; D3 व्यभ्राजत (for °म्यत). S (except T2) व्यशीर्यत नरश्रेष्ठ. — d) S (except T2) नौरिवासाद्य पर्वतं.

27 Dn1 om. 27. — a) B1 G1 ततो (for तदा). — After 27^{ab}, K4 T2 ins.:

840* रथं रथेनाभ्यहनत्तुरगांस्तुरगैस्तथा ।
गजान्गजैर्नरवरान्नरैरेवानयत्क्षयम् ।
कंचिद्गजं समुत्क्षिप्य गजं भीमोऽभ्यधावत ।
महौषधिसमायुक्तं हनुमानिव पर्वतम् ।
स तु तेनाहनत्क्रुद्धो गिरिणेव महागिरिम् । [5]
कस्यचिद्दन्तमुत्पाट्य दन्तेनैवाहनद्गजम् ।
यथैरावतमासाद्य कुम्भकर्णः पुरा रणे ।
गजौ संगृह्य पाणिभ्यां संनिपातैरमारयत् ।
रथान्हयान्नृपवरानाविष्ट इव पाण्डवः ।

[(L. 1) K4 [अ]भ्यहनंस. — (L. 2) T2 वधं (for क्षयम्). — (L. 3) T2 व्यपातयत् (for ऽभ्यधावत). — (L. 8) K4 अजः (for गजौ). T2 संनिपातेन पातयत् (for the posterior half). — (L. 9) K4 पांडवं.]

— c) Ś2 अथ; T2.3 G M1 एव (for अव-). D2.6.8 अवचकर्ताङ्ग्यैः (D2 °ग्रैः) (for °कर्ताग्रैः). — d) D2 निन्ये चान्यान्; Ca प्रेषयिष्यन् (as in text). S (except T2) प्रे(M3 प्रै)पयद्य(G M2.4 °न्य)मसादनं.

28 Dn1 om. 28^{ab}. — c) Ś K1.2 व्यवसं(Ś1 °सं)त; K4 B1.4 Dn1 D3.4.7 व्यभ्रमंत; B2.3 M व्यत्रसंत; D2 व्यभ्राम्यंत; T1 हतसंघा; G2 नासहंत (for व्यत्रस्यन्त). G1.2 M यौधाः. — d) T1 युगात्यये; T2.3 G2.3 M जिघृक्षतः; G1 जिहीर्षतः; Ca युगक्षये (as in text).

29 a) Ś2 तदा; T1 तेन (for तथा). K3 तथार्दितं भीमबलं; B5 D3 T2 तथार्दितां तु तां सेनां. — b) D2 मारिष (for भारत). — c) B5 T3 G2.3 M राजन् (for राजा). — d) D1 वचनमिदम् (by transp.). D6 तत्कालसदृशं वचः.

30 a) K1.3 V1 B1-4 D (except D6) च; B5 तान् (for स). K3 V1 B (except B5) D S महेष्वासान्. — b) G1 M1.3 यौधांश्च. — c) K3.4 D2 समादिशन्. — d) K1 पूत (sic); D2 घ्नंत; D4 हंत; D8 T2 घ्नत (for हत). T1.3 G M भीमं नि(G3 ज)घ्नंतु संगताः. — e) K3 D8 S अस्मिन्. T G M1 सर्वं; M2-4 सैन्यं (for मन्ये). — f) V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1.3-5.7 पांडु-; D2 सर्वं; T2 इदं (for सर्व-). T1.3 G3 M2-4 मन्ये सैन्यं (M2-4 सर्वं) विशेषतः; G1.2 अरिसैन्यं विशेषतः; M1 शत्रुसैन्यं विवेशतः.

31 a) S (except T2) तु (for च). T1 वाचं (for आज्ञां). — b) T1 पुत्राश्च (for पुत्रस्य). B2 मारिष (for पार्थिवाः). — d) S समंतान्निशितैः शरैः. — After 31, G2 ins.:

गजाश्च बहुला राजन्नराश्च जयगृद्धिनः ।
रथा हयाश्च राजेन्द्र परिवव्रुर्वृकोदरम् ॥ ३२
स तैः परिवृतः शूरैः शूरो राजन्समन्ततः ।
शुशुभे भरतश्रेष्ठ नक्षत्रैरिव चन्द्रमाः ॥ ३३
स रराज तथा संख्ये दर्शनीयो नरोत्तमः ।
निर्विशेषं महाराज यथा हि विजयस्तथा ॥ ३४
तत्र ते पार्थिवाः सर्वे शरवृष्टीः समासृजन् ।
क्रोधरक्तेक्षणाः क्रूरा हन्तुकामा वृकोदरम् ॥ ३५
स विदार्य महासेनां शरैः संनतपर्वभिः ।
निश्चक्राम रणाद्भीमो मत्स्यो जालादिवाम्भसि ॥ ३६
हत्वा दश सहस्राणि गजानामनिवर्तिनाम् ।
नृणां शतसहस्रे द्वे द्वे शते चैव भारत ॥ ३७
पञ्च चाश्वसहस्राणि रथानां शतमेव च ।
हत्वा प्रास्यन्दयद्भीमो नदीं शोणितकर्दमाम् ॥ ३८
शोणितोदां रथावर्तां हस्तिग्राहसमाकुलाम् ।
नरमीनामश्वनक्रां केशशैवलशाद्वलाम् ॥ ३९
संछिन्नभुजनागेन्द्रां बहुरत्नापहारिणीम् ।
ऊरुग्राहां मज्जपङ्कां शीर्षोपलसमाकुलाम् ॥ ४०
धनुष्काशां शरावापां गदापरिघकेतनाम् ।
योधव्रातवतीं संख्ये वहन्तीं यमसादनम् ॥ ४१

C. 8. 3934
B. 8. 77. 41
K. 8. 81. 44

841* तस्मिन्रणे महाराज महेष्वासा नरास्तथा ।

32 K3 om. 32–33. — ^{a}) D2–5 T2 गजाश्व- (T2 °श्वा) (for गजाश्च). D3 बहुधा; T G1.3 M बहवो (for बहुला). G2 गजा हया रथेंद्राश्च. — T1 G2 om. 32^{bc}. — ^{b}) Ś2 K4 जयगृद्भिणः; D3 T2 °गृध्निनः (for °गृद्धिनः). T3 G1.3 हयाश्च जयगार्धि(G1 °गृद्धि)नः. — ^{c}) D2 यथा (for रथा). D4.7 रथे स्थिताश्च (for रथा हयाश्च). T3 G1.3 नराश्च (for हयाश्च). Da1 D1.5 नागेंद्र (for राजेन्द्र).

33 K3 om. 33 (cf. v. l. 32). — ^{a}) B1.4 शतैः (for स तैः). B4 परिवृतैः. — D3 om. 33^{cd}. — ^{c}) K4 V1 B Dn1 D1–4.6.7 T2 भरतश्रेष्ठो. T1.3 G M अशोभत नरश्रेष्ठो. — After 33, N (except D2) T2 ins.:

842* परिवेषी यथा सोमः परिपूर्णो विराजते ।
[D5 om. परिवेषी. Some MSS. परिवेशी.]

34 ^{a}) Ś2 स च राज; B2 महाराज; D3 प्रराज (for स र°). Da1 D1 यथा (for तथा). S स चचार महासंख्ये (G1.2 M °ख्ये; G3 °घे). — ^{b}) D1.3 नरोत्तम. — ^{c}) K3 G2 निर्विशेष- (G2 °षो). — ^{d}) D3 विजये; Ca विजयः (as in text). S विजयेनैव (M °नेह) संयुगे.

35 ^{a}) N (except D3) T1 तस्य (for तत्र). — ^{b}) K3 B1 Dn1 D3 S शरवृष्टिं (T3 G3 °ष्टीं) (for °वृष्टीः). D3 समासृजत्; S अवासृजन्. — ^{c}) B (except B3) Dn1 D7 शूरा; S (except T2) क्रुद्धा (for क्रूरा).

36 ^{a}) K3 V1 B D S तां (for स). — ^{c}) B2.3 D3 रणे (for रणाद्). — B1 om. (hapl.) 36^{d}–38^{c}. — ^{d}) M1 जालात्. — After 36, S (except T2) ins. an addl. colophon. [*Adhy. name:* M1 अर्जुनपुनर्युद्धावतरणः. — *Adhy. no.:* T1.3 G M1 87; M2–4 86.]

37 B1 om. 37 (cf. v. l. 36). Before 37, S (except T2) ins. संजयः. — ^{a}) T1 G2 शत-; T3 G3 शतं (for दश). D3 सहस्राणां. G1 स हत्वा दशसाहस्रं. — ^{d}) D6 T1.3 G2.3 M शते द्वे (by transp.); D3 द्वे च; G1 दश द्वे (for चैव).

38 B1 om. 38^{abc} (cf. v. l. 36). — ^{a}) Dn1 D4 वा for च). — ^{b}) D4 वा (for च). — ^{c}) D6 T2 ततः (for हत्वा). K3 D3 प्रावर्तयद्; G2 प्रास्पंदयन्. — ^{d}) Ś2 नंदीं; G2 महीं (for नदीं). Ś2 (*sup. lin.*) V1 B D (except D2) T2 शोणितवाहिनीं (for °कर्दमाम्).

39 ^{a}) Da1 D1.5 शोणितौघां (for °तोदां). G1 महावर्तां (for रथा°). — ^{b}) D3 हस्तिचास्थि- (sic) (for हस्तिग्राह-). — ^{c}) T3 G3 नरमत्स्याम् (for °मीनाम्). M1 अश्वचक्रां (for °नक्रां). Ś K1.2.4 नवमीना(K1.4 °मेवा)-श्वचक्रां तां; K3 V1 B D T1 नरमीनाश्वनक्रां तां (D6 T1 च); G1 °मीनाश्वनक्राढ्यां; G2 नरमत्स्याश्च नक्रां (submetric). — ^{d}) Ś K1.2 केशशेव(Ś2 °वा)ल-; D2 T2 °शैवाल- (for °शैवल-). Da1 D1.5 T1 G1.2 M -शाड्वलां; D3 -शाद्वलं (for -शाद्वलाम्).

40 ^{a}) D3 संभिन्न- (for संछिन्न-). S (except T2) -बाहुभुजगां (T1 G1.2 M1 °गान्) (for -भुजनागेन्द्रां). D2 हस्त्यश्वाद्रथो यत्र (submetric). — ^{b}) D2 बाहुसर्पाप-हारिणीं; D6 बहुरूपाप°; D3 बहुरत्नापचारिणीं; T1.3 G M नानारत्नविभूषितां; T2 वज्ररत्नापहारिणीं. — G1.2 om. 40^{cd}. — ^{c}) B2.4 M3 उरु(B2 °र)ग्रहां; B3 उग्रग्राहां; Da1 D4.5 उरूग्राहां; D3 कुरुग्राहां (for ऊरु°). Ś1 K1.2 lacuna; Ś2 V1 तथैवोग्रां; B1 महापंकां; T1 वसापंकां (for मज्जपङ्कां). — ^{d}) K3 V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1–7 T2 -समावृतां (Dn1 °तं); D3 -समन्वितां; T1.3 G3 M -निषेवितां (for -समाकुलाम्).

41 V1 repeats 41^{ab} after 843*; D2 repeats it after 42^{cd}. — ^{a}) V1 (second time) B1.2.4 D3.4 धनुष्कर्षां; Da1 Dn1 D1.5 °ष्को(Dn1 °ष्के)शां; D3 °ष्काशान् (for °ष्काशां). B2 शरावपां; B4 शरकाश-; Cv

C. 8. 2904
B. 8. 77. 44
K. 8. 81. 44

क्षणेन पुरुषव्याघ्रः प्रावर्तयत निम्नगाम् ।
यथा वैतरणीमुग्रां दुस्तरामकृतात्मभिः ॥ ४२
यतो यतः पाण्डवेयः प्रवृत्तो रथसत्तमः ।
ततस्ततोऽपातयत योधाञ्शतसहस्रशः ॥ ४३
एवं दृष्ट्वा कृतं कर्म भीमसेनेन संयुगे ।
दुर्योधनो महाराज शकुनिं वाक्यमब्रवीत् ॥ ४४
जय मातुल संग्रामे भीमसेनं महाबलम् ।
अस्मिञ्जिते जितं मन्ये पाण्डवेयं महाबलम् ॥ ४५
ततः प्रायान्महाराज सौबलेयः प्रतापवान् ।
रणाय महते युक्तो भ्रातृभिः परिवारितः ॥ ४६
स समासाद्य संग्रामे भीमं भीमपराक्रमम् ।
वारयामास तं वीरो वेलेव मकरालयम् ।
स न्यवर्तत तं भीमो वार्यमाणः शितैः शरैः ॥ ४७
शकुनिस्तस्य राजेन्द्र वामे पार्श्वे स्तनान्तरे ।

शरावापां (as in text). V1 (both times) D6 शरकाशवनां (D6 °र्तीं) भीमां; B3.5 शरचापप्लवां भीमां; D2 (first time) शरजालांचिलो भीमां (sic); S (except T2) धनुष्काशशराकारां (T3 G3 °घाटां; G1 °घटां). — ^{b}) B4 बलां (for गदा°). V1 (both times) B5 D2 (both times).6 -पन्नगां; T1.3 G1.3 M -फेनिलां; G2 -मेखलां (for -केतनाम्). T2 मांसशोणितकर्दमां. — After 41^{ab}, D2 reads 42^{cd}, followed by the repetition of 41^{ab}. After 41^{ab}, K4 V1 B (except B2) D (except D2.8) T2 ins.:

843* हंसच्छत्रध्वजोपेतामुष्णीषवरफेनिलाम् ।
हारपद्माकरां चैव भूमिरेणूर्मिमालिनीम् ।
आर्यवृत्तवतीं संख्ये सुतरां भीरुदुस्तराम् ।

[(L. 1) K4 शुभ्रहंस- (for हंसच्छत्र-). B1 पत्तिस- (sic) (for उष्णीष-). — (L. 2) B4 हारपद्मकरां; B5 °रत्नाकरां; T2 °पद्म्याकरांश्च. D6 भूमि- (for चैव). D6 -रेणुकेसरमाङ्गिनीं. — (L. 3) B5 Da1 D1.4.5 आर्यवृत्तवतां; D6 इत्थंवृत्तवतीं (for आर्यवृ°).]

— After the above, V1 repeats 41^{ab}. — ^{c}) V1 B Da1 D1.3–7 T2 योधग्राहवतीं (B3 D7 °तां); D8 °प्रांतवर्तीं; T3 G3 °वेत्रवतीं (for °व्रातवर्तीं). D2 संखे; T3 संघे (for संख्ये). G2 यौधपत्तिमसंखे च (sic); M1 यौधव्रातवर्तीं संखे; M2–4 यौधपत्रिमतिं संखे. — ^{d}) Ś2 K4 Da1 Dn1 D1.5.8 वहंती; T1 वर्धंतीं; T2 दहंति; G2 वर्धंती. K3 V1 B (except B5) Dn1 D2–4.7.8 T2 पितृसादनं (for यम°).

42 ^{a}) D6.8 पुरुषव्याघ्रं (D6 °घ्रां). — ^{b}) S (except T2) तां नदीं (for निम्नगाम्). D8 व्यावर्तयद्-निम्नंगाः. — D2 reads 42^{cd} after the first occurrence of 41^{ab}. — ^{c}) Ś2 Da1 D1.5 उग्रा. — ^{d}) D8 प्राकृतात्मभिः; T1 G2 उग्रकर्मभिः (for अकृता°). — After 42, V1 B D (except D2.8) ins.:

844* तथा दुस्तरणीं घोरां भीरूणां भयवर्धनीम् ।
[B2.3 D6 भयवर्द्धिनीं; D4 °वर्धनां.]

while, T1.2 ins. after 42:

845* तथा प्रावर्तयद्भीमो वीरयोधापहारिणीम् ।

43 ^{a}) Ś K2 पांडवीयः. — ^{b}) K3 V1 B1–4 D प्रविष्टो; B5 T1 G1.2 M प्रां(M3 प्र)तिष्ठद्; T2 प्राविशद् (for प्रवृत्तो). Ś2 V1 रथसत्तम; D8 रथिसत्तमः; D6 [ऽ]थ समंततः (for रथसत्तमः). T3 G3 प्रातिष्ठद्दृढसत्तमः. — G2 om. 43^{c}–44^{d}. — ^{c}) B2 D2.4 [ऽ]घातयत; B3 T1 M पा(M3 प)तयन्वै; Dn1 घातयतो; D6[ऽ]द्रावयद्वै; D7.8 पातयतो (D8 °ते); T2.3 G1.3 प्रापतन्वै (for ऽपातयत). T2.3 G3 योधाः; G1 यौधाः; M यौधान्.

44 G2 om. 44 (cf. v. l. 43). — ^{a}) B3.5 D6 T3 G1.3 M एतद् (for एवं). G1 द्रुतं (for कृतं). — ^{c}) V1 महाराजा. — After 44^{abc}, K3 reads 46^{bcd}. K3 om. 44^{d}–45^{b}.

45 K3 om. 45^{ab} (cf. v. l. 44). — ^{a}) B D2.6 S जहि (for जय). Da1 D1.5 जय मत्तेन संग्रामं. — ^{b}) D8 भीमं भीमं (for भीमसेनं). — S (except T2) om. 45^{c}–47^{d}. — ^{c}) Ś2 जितजिते (for जिते जितं). Da1 D1.5 जितान् (for जितं). D2 सर्वं (for मन्ये). — ^{d}) D2 महद्बलं (for महाबलम्). Da1 D1.5 पांडवेयान्महाबलान्; D6 पांडवानां महद्बलं.

46 S (except T2) om. 46 (cf. v. l. 45). K3 reads 46^{bcd} after 44^{abc}. — ^{b}) T2 सुबलस्यात्मजो बली. — ^{c}) B2.3 बलाय (for रणाय). V1 महतो (for महते).

47 S (except T2) om. 47^{abcd} (cf. v. l. 45). — ^{a}) B2 सममासाद्य (for स समा°). — ^{b}) D6 भीमसेनं महाबलं. — After 47^{ab}, T2 reads 48^{cd}. — ^{c}) B5 तं वीरं; D6 तं भीमो; T2 बलवान् (for तं वीरो). — D8 reads 47^{d}–48^{a} twice. — ^{d}) B2 बलेन (for वेलेव). K3 om. 47^{e}–48^{b}. — ^{e}) Ś1 K2.4 B1.4 D2.3.7.8 (both times) संन्यवर्तत; V1 B3 D6 नाभ्य°; B2.5 Da1 D1.5 अभ्य°; D4 (before corr.) संप्र°; T2 नात्य° (for स न्य°). K1 संवीरो; V1 D6 तं वीरो (for तं भीमो). T1.3 G M नातिवर्तेत भीमो हि. — After 47, T1.3 G ins.:

846* भागिनेयवचः श्रुत्वा शकुनिः शठकृत्तमः ।

प्रेषयामास नाराचान्रुक्मपुङ्खाञ्शिलाशितान् ॥ ४८
वर्म भित्त्वा तु सौवर्णं बाणास्तस्य महात्मनः ।
न्यमज्जन्त महाराज कङ्कबर्हिणवाससः ॥ ४९
सोऽतिविद्धो रणे भीमः शरं हेमविभूषितम् ।
प्रेषयामास सहसा सौबलं प्रति भारत ॥ ५०
तमायान्तं शरं घोरं शकुनिः शत्रुतापनः ।
चिच्छेद शतधा राजन्कृतहस्तो महाबलः ॥ ५१
तस्मिन्निपतिते भूमौ भीमः क्रुद्धो विशां पते ।
धनुश्चिच्छेद भल्लेन सौबलस्य हसन्निव ॥ ५२
तदपास्य धनुश्छिन्नं सौबलेयः प्रतापवान् ।
अन्यदादत्त वेगेन धनुर्भल्लांश्च षोडश ॥ ५३
तैस्तस्य तु महाराज भल्लैः संनतपर्वभिः ।
चतुर्भिः सारथिं ह्यार्च्छद्भीमं पञ्चभिरेव च ॥ ५४
ध्वजमेकेन चिच्छेद छत्रं द्वाभ्यां विशां पते ।
चतुर्भिश्चतुरो वाहान्विव्याध सुबलात्मजः ॥ ५५
ततः क्रुद्धो महाराज भीमसेनः प्रतापवान् ।
शक्तिं चिक्षेप समरे रुक्मदण्डामयस्मयीम् ॥ ५६
सा भीमभुजनिर्मुक्ता नागजिह्वेव चञ्चला ।
निपपात रथे तूर्णं सौबलस्य महात्मनः ॥ ५७
ततस्तामेव संगृह्य शक्तिं कनकभूषणाम् ।

C. 8. 2921
B. 8. 77. 61
K. 8. 81. 60

48 For the repetition in D8, cf. v. l. 47. K3 om. 48^{ab} (cf. v. l. 47). — a) T1 भीमस्य च महाबाहो; T2.3 G2.3 M भीमस्य शकुनिस्तत्र; G1 भीमसेनस्य शकुनिः. — b) K4 B D T2 वाम-; T1.3 G M सव्ये (G2 व्य-) (for वामे). Ś1 K1.2 पारे; Ś2 सारे; D8 G1 पार्श्वे (G1 श्वे-) (for पार्श्वे). D6 महारथः (for स्तनान्तरे). — T2 reads 48^{cd} after 47^{ab}. — c) K1 नाराचं; V1 विशिखान्. — d) M1 रुक्मपुंखाञ् (for रुक्म°).

49 a) K3 V1 B D S ते घोराः (M2 °रं) (for सौवर्णं). — b) K3 V1 B D S पांडवस्य (for बाणास्तस्य). —K3 om. 47^{cd}. — c) K4 V1 नि(V1 न्य)मज्जत; D8 अमज्जंत; M3 न्यमज्यंत (for °जन्त). — d) D8 कंकबर्हण-. V1 G1 -वासव: (for -वाससः).

50 a) D6 सोभिविद्धो (for सोऽति°). — b) V1 B Da1 Dn1 D1.3–7 T1 G1 M1 रुक्मविभूषितं; D2 M2–4 रत्न° (for हेम°). T2 सायकं कनकप्रभं; T3 G2.3 शरै रुक्मविभूषितैः. — c) Dn1 D4.7 स रुषा (for सहसा). — d) T3 G2.3 सायकं; M2–4 मारिष (for भारत).

51 a) Da1 D1.5 आपतंतं; M1 तमायासं (for °यान्तं). B5 D6 महाघोरं; G3 च राजेंद्र (for शरं घोरं). — b) B5 शत्रुतापनं. — c) D8 बिभेद (for चिच्छेद). K1 शतशो; K3 V1 B D T1.3 G2.3 M सप्तधा; T2 सहसा; G1 सुदृढं (for शतधा). K1 राजा. — d) K1 प्रतापवान् (for महाबलः).

52 a) Ś K1.2 निपातिते (for निप°). — b) Ś K1.2.4 भीमः क्रोधसमन्वितः.

53 c) Ś K2.4 V1 B2–5 D (except D6.8) आदाय (for आदत्त). G2 अथान्यदद्त वेगेन (sic).

54 a) G1 शितैस्तस्य (for तैस्तस्य तु). B3 च (for तु). T2 स तस्य समरे राजन्. — b) T2 G2 शरैः (for भल्लैः). T3 G1.3 च नत- (for संनत-). — c) V1 B (except B3) Da1 Dn1 D1–5.7.8 द्वाभ्यां (Da1 °भ्यो) स (for चतुर्भिः). B5 सारथिद्. B3 ह्यछेद्; B5 भीमः; Dn1 D1.3.7 ह्यछेद्; T1 G2 M चास्य; T2 विद्ध्वा; T3 G1.3 चैव (for ह्यार्च्छद्). D6 जंघान सारथिं द्वाभ्यां. — d) B5 प्राच्छेद् (for भीमं). V1 B D (except D6) सप्तभिर् (for पञ्चभिर्). K1 भीमसेनं च पंचभिः.

55 a) B2.3 D6 S धनुर् (for ध्वजम्). — b) B5 Dn1 D3.4.7 द्वाभ्यां छत्रं (by transp.); D6 S ध्वजं द्वाभ्यां. — d) D8 सुमहात्मनः (for सुबलात्मजः). — After 55, T2 ins.:

847* ततो हृष्टो महाराज तव पुत्रो महीपतिः ।
साधु साधु महाबाहो जहि भीमं शितैः शरैः ।
अयमेव सुदुष्टात्मा सर्वदास्मान्प्रबाधते ।
मर्दयैनं महाबाहो विनिहत्य सुखी भव ।

56 b) S (except T2) महाबलः (for प्रतापवान्). — d) D6 अयस्मयां (for °स्मयीम्). K3 रुक्मदंडां महायसीं; T1.3 G M भीमां (T1 G2 °म-; G1 M1 °मः) कोप(M2–4 क्रोध)समन्वितः.

57 a) Da1 D1.5 भीमसेन- (for °भुज-). B4 सा भीमसेनसमरे. — b) B1 नागजिह्वेन; T1 अजिह्वेव च; G2 M भीमजिह्वेव (for नाग°). T3 G1.3 भीमवेग(G1 °गा)-दुरासदा. — c) K3 B (except B5) Dn1 D2.7 रणे; G1 रथात् (for रथे). — d) M2.3 दुरात्मनः (for महा°).

58 Ś K1–3 D8 om. (hapl.) 58^{c}–59^{b}. — a) T1 भीमस्य (for संगृह्य). — b) V1 S (except T2) कनकभूषितां (for °भूषणाम्). — d) Da1 D1.5 क्रूररूपो (for क्रुद्ध°). — After 58, G2 ins.:

848* भीमोऽपि परमामर्षी तां शक्तिं संनिवार्य च ।
मुमोच शरवर्षाणि शकुनेः सर्वमर्मसु ।

C. 8. 3922
B. 8. 77. 62
K. 8. 81. 60

भीमसेनाय चिक्षेप क्रुद्धरूपो विशां पते ॥ ५८
सा निर्भिद्य भुजं सव्यं पाण्डवस्य महात्मनः ।
पपात च ततो भूमौ यथा विद्युन्नभश्च्युता ॥ ५९
अथोत्क्रुष्टं महाराज धार्तराष्ट्रैः समन्ततः ।
न तु तं ममृषे भीमः सिंहनादं तरस्विनाम् ॥ ६०
स संगृह्य धनुः सज्यं त्वरमाणो महारथः ।
मुहूर्तादिव राजेन्द्र छादयामास सायकैः ।
सौबलस्य बलं संख्ये त्यक्त्वात्मानं महाबलः ॥ ६१
तस्याश्वांश्चतुरो हत्वा सूतं चैव विशां पते ।
ध्वजं चिच्छेद भल्लेन त्वरमाणः पराक्रमी ॥ ६२
हताश्वं रथमुत्सृज्य त्वरमाणो नरोत्तमः ।
तस्थौ विस्फारयंश्चापं क्रोधरक्तेक्षणः श्वसन् ।
शरैश्च बहुधा राजन्भीममार्च्छत्समन्ततः ॥ ६३
प्रतिहत्य तु वेगेन भीमसेनः प्रतापवान् ।
धनुश्चिच्छेद संक्रुद्धो विव्याध च शितैः शरैः ॥ ६४
सोऽतिविद्धो बलवता शत्रुणा शत्रुकर्शनः ।
निपपात ततो भूमौ किंचित्प्राणो नराधिप ॥ ६५
ततस्तं विह्वलं ज्ञात्वा पुत्रस्तव विशां पते ।
अपोवाह रथेनाजौ भीमसेनस्य पश्यतः ॥ ६६
रथस्थे तु नरव्याघ्रे धार्तराष्ट्राः पराङ्मुखाः ।
प्रदुद्रुवुर्दिशो भीता भीमाज्जाते महाभये ॥ ६७
सौबले निर्जिते राजन्भीमसेनेन धन्विना ।
भयेन महता भग्नः पुत्रो दुर्योधनस्तव ।
अपायाज्जवनैरश्वैः सापेक्षो मातुलं प्रति ॥ ६८

सौबलः सोऽपि दुष्टात्मा भीमसेनशरार्दितः ।
पपात च रथोपस्थे पश्यतां सर्वभूभृताम् ।

59 Ś K1-3 D8 om. 59^{ab} (cf. v. l. 58). G2 om. 59^{c}–66^{b}. — ^{a}) Da1 D5 स्वा; G1 M1 स (for सा). — ^{b}) D6 T2 महौजसः (for महात्मनः). — ^{c}) K4 V1 B D (except D2.8) S (G2 om.) ni(T1 सं)-पपात (for पपात च). K3 V1 B D T1.2 तदा; T3 G1.3 M तथा (for ततो).

60 G2 om. 60 (cf. v. l. 59). — ^{a}) Da1 D1.3.4 अथो(D1 °था-; D4 °थ)क्रुष्टं (for °त्क्रुष्टं). — ^{b}) Ś2 धार्तराष्ट्रः; T1 °राष्ट्राः. — ^{c}) K3 तुमलं; D6 T2 G1 M न (T2 स) तु तन्; T1 न तु स्म (for न तु तं). Ś2 ममृशी; B2 ममृजे. T3 वीर (for भीमः).

61 G2 om. 61 (cf. v. l. 59). — ^{a}) Ś2 V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1.3–5.7 अन्यद्गृह्य (for स संगृह्य). Ś K1.2.4 D6 सज्जं; B5 श्रेष्ठं; G1 सद्यो (for सज्यं). — ^{b}) Ś2 त्वरमानो; G1 भीमसेनो. V1 B (except B5) D T2 महाबलः (for °रथः). — ^{c}) Ś K1.2.4 समंताद् (for मुहूर्ताद्). V1 Da1 D1.5 एव (for इव). — ^{d}) D3 सारथिं (for सायकैः). — ^{e}) G1 M1.3.4 संखे; G3 M2 संघे (for संख्ये). — ^{f}) G1 त्यक्त्वा नादे (for त्यक्त्वात्मानं). T3 सर्वमेव महात्मनः.

62 G2 om. 62 (cf. v. l. 59). — ^{a}) B1 तथा (for तस्य).

63 G2 om. 63 (cf. v. l. 59). — ^{a}) D6 हताश्व-; M1 हत्वाश्वं. — ^{b}) K1 B5 S (G2 om.) महारथः; V1 रथोत्तमः; B2 पराक्रमी; D6 [ऽ]थ सौबलः (for नरोत्तमः). — Ś K1.2.4 om. 63^{cdef}. — ^{e}) S (G2 om.) विष्फारयंश्च. — ^{f}) B5 D6 S परंतपः; Da1 D1.5 समेततः (for समन्ततः).

64 G2 om. 64 (cf. v. l. 59). — ^{a}) Da1 D5 T3 G1.3 प्रतिगृह्य (for °हत्य). T1 वेशं वै (for वेगेन). — ^{c}) D3 भल्लेन (for संक्रुद्धो). — ^{d}) Da1 D1.6 S (G2 om.) निशितैः (for च शितैः).

65 G2 om. 65 (cf. v. l. 59). — ^{a}) T G1.3 M1.3 स तु (for सोऽति-). — ^{b}) D1.5 शत्रूणां; D3 शतृणा. Ś K1.2.4 V1 B2.3 शत्रुकर्षणः (Ś2 °ण); D5 M1 °कर्शन; T2.3 G3 °तापनः; G1 °पातनः (for °कर्शनः). — ^{c}) K3 B Dn1 D3.4.6–8 T2 तदा (for ततो). — ^{d}) K3 V1 B Da1 Dn1 D1.3–7 नराधिपः; D2 जनाधिपः; D8 नरेश्वर.

66 G2 om. 66^{ab} (cf. v. l. 59). — ^{a}) D2.6 विकलं (for विह्वलं). — ^{c}) M1 रणेन (for रथेन). — ^{d}) D6 S (except T2) भीमसेनशरातुरं (D6 °र्दितं).

67 ^{a}) Ś2 रथस्ते. S शकुनिं विह्वलं दृष्ट्वा. — After 67^{ab}, B2 reads 70^{c}–71^{b}. — ^{c}) T3 G3 प्राद्रुद्रुवुर्. — ^{d}) V1 भीता (for जाते). K3 महाभयाः. D6 S भीमसेनभयात्प्रभो.

68 ^{a}) K1 साभले (for सौबले). — M4 repeats 68^{c}–69^{a} after 69^{ab}. — ^{c}) V1 D (except D2) [आ]विष्टः (for भग्नः). T1.3 G M (M4 both times) पुत्रो दुर्योधनस्तुभ्यं. — ^{d}) T1 दृष्ट्वा तु शकुनिं जितं; T3 G M (M4 both times) दृष्ट्वा तं निर्जितं रणे. — ^{f}) K1 सौपक्षो (sic); B1–3 साक्षेपो; Ca सापेक्षः (as in text).

पराङ्मुखं तु राजानं दृष्ट्वा सैन्यानि भारत ।
विप्रजग्मुः समुत्सृज्य द्वैरथानि समन्ततः ॥ ६९
तान्दृष्ट्वातिरथान्सर्वान्धार्तराष्ट्रान्पराङ्मुखान् ।
जवेनाभ्यपतद्भीमः किरञ्शरशतान्बहून् ॥ ७०
ते वध्यमाना भीमेन धार्तराष्ट्राः पराङ्मुखाः ।
कर्णमासाद्य समरे स्थिता राजन्समन्ततः ।
स हि तेषां महावीर्यो द्वीपोऽभूत्सुमहाबलः ॥ ७१
भिन्ननौका यथा राजन्द्वीपमासाद्य निर्वृताः ।
भवन्ति पुरुषव्याघ्र नाविकाः कालपर्यये ॥ ७२
तथा कर्णं समासाद्य तावका भरतर्षभ ।
समाश्वस्ताः स्थिता राजन्संप्रहृष्टाः परस्परम् ।
समाजग्मुश्च युद्धाय मृत्युं कृत्वा निवर्तनम् ॥ ७३

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि पञ्चपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५५ ॥

५६

धृतराष्ट्र उवाच ।
ततो भग्नेषु सैन्येषु भीमसेनेन संयुगे ।
दुर्योधनोऽब्रवीत्किं नु सौबलो वापि संजय ॥ १
कर्णो वा जयतां श्रेष्ठो योधा वा मामका युधि ।
कृपो वा कृतवर्मा च द्रौणिर्दुःशासनोऽपि वा ॥ २
अत्यद्भुतमिदं मन्ये पाण्डवेयस्य विक्रमम् ।

C. 8. 3942
B. 8. 78. 3
K. 8. 82. 3

69 For the repetition in M_4, cf. v. l. 68. — ^{a}) V_1 प्राङ्मुखं तं (for पराङ्मुखं तु). K_3 स राजा निहतं दृष्ट्वा. — ^{b}) K_3 तव (for दृष्ट्वा). Ś$_2$ सैन्याभि (sic) (for सैन्यानि). D_6 G_1 मारिष (for भारत). — ^{c}) D_6 प्रतिजग्मुः (for विप्र°). K_1 महाराज (for समुत्सृज्य). S उत्सृज्योत्सृज्य गच्छंति.

70 G_1 om. 70. — ^{a}) V_1 B Da_1 Dn_1 D_{1-7} S (G_1 om.) विद्रुतान्; D_8 विरथान् (for [अ]ति°). — Ś $K_{1.2}$ om. (hapl.) 70^c–71^b. B_2 reads 70^c–71^b after 67^{ab}. — ^{c}) B D_7 [अ]भ्यापतद्. G_2 भूमौ (for भीमः). — ^{d}) K_3 D_2 शरगणान्; D_4 शतशतान् (for शर°). S (G_1 om.) सर्वानेव महाबलः.

71 For sequence in B_2, cf. v. l. 70. Ś $K_{1.2}$ om. 71^{ab} (cf. v. l. 70). — ^{a}) S हन्यमाना (for वध्य°). — ^{d}) T_1 स्थिरा (for स्थिता). — ^{e}) D_6 T_2 G_1 तु (for हि). D_2 महाकर्णो; T_2 G_1 °राज (for °वीर्यो). — ^{f}) K_1 स्व-; B_{2-4} Da_1 Dn_1 $D_{1.3.4.7}$ स (for सु-). T_2 $G_{1.2}$ ह्यासीन् (for ऽभूत्सु-). $T_{1.3}$ G_3 M द्वीपो ह्यासीन्महारथः. Ca cites द्वीपः (as in text).

72 ^{a}) K_4 M_1 भिन्ना नावो; T G M_{2-4} भिन्ननावो (G_2 °वा) (for °नौका). B_2 महा- (for यथा). — ^{b}) Ś$_2$ निर्वृत्तः; T_2 निर्वृतिं. — B_2 om. 72^c–73^b. — ^{d}) K_3 कालपर्ययोः (sic).

73 B_2 om. 73^{ab} (cf. v. l. 72). — ^{a}) Dn_1 यथा (for तथा). Da_1 $D_{1.5}$ कर्णं. — ^{b}) $B_{1.4.5}$ Dn_1 $D_{3.4.7}$ पुरुषर्षभ (for भरत°). — After 73^{ab}, B_3 ins.:

849* अगाधे मज्जतां तेषां कर्णो द्वीपोऽभवत्तदा ।

— T_3 G M om. (hapl.) 73^{cd}. — ^{e}) Ś $K_{1.2.4}$ तथा (for स्थिता). — ^{f}) Ś K_2 निवर्तिनं (K_2 °नां) (for °र्तनम्).

Colophon. — *Day of Karṇa's Generalship:* Ś$_2$ K_4 द्वितीये (K_4 °य-) युद्धदिवसे. — *Adhy. name:* T_1 M_1 शकुनिपराजयः. — *Adhy. no.* (figures, words or both): Ś$_1$ 53 (?); Ś$_2$ D_4 58; B_4 76; B_5 79; Da_1 $T_{1.3}$ G M_1 88; D_1 70; D_6 77; T_2 84; M_{2-4} 87.

56

1 ^{a}) B_5 D_6 S एवं (for ततो). T_1 हतेषु; T_3 G_3 गतेषु (for भग्नेषु). T_1 सर्वेषु (for सैन्येषु). — ^{b}) $T_{2.3}$ $G_{1.3}$ M संजय (for संयुगे). — ^{c}) D_2 किंचिद्; $D_{4.6}$ T_1 G_1 किं तु (for किं नु). T_2 दुर्योधनः किमकरोत्. — ^{d}) B_4 सौबलेयोपि (for °लो वापि). D_6 T_3 G_3 M सांप्रतं; T_1 G_2 संवृत्तं; T_2 दुर्मतिः (for संजय). G_1 सौबलो वा स सांप्रतं.

2 ^{a}) T_3 यजतां (for जयतां). — ^{b}) D_6 $T_{1.3}$ G M_1 नृपा; $M_{2.4}$ नृपो (for योधा). — ^{c}) K_2 कृतो (for कृपो). K_3 V_1 B D S (except T_1 G_2) वा (for च).

3 ^{a}) $K_{1.3}$ V_1 B D S अहं (for इदं). — ^{b}) $K_{1.3}$ विक्रमां (K_3 °मे). — After 3^{ab}, K_4 V_1 B D (except D_8) $T_{1.2}$ ins.:

C. 8. 2943
B. 8. 78. 4
K. 8. 82. 4

यथाप्रतिज्ञं योधानां राधेयः कृतवानपि ॥ ३
कुरूणामपि सर्वेषां कर्णः शत्रुनिषूदनः ।
शर्म वर्म प्रतिष्ठा च जीविताशा च संजय ॥ ४
तत्प्रभग्नं बलं दृष्ट्वा कौन्तेयेनामितौजसा ।
राधेयानामधिरथः कर्णः किमकरोद्युधि ॥ ५
पुत्रा वा मम दुर्धर्षा राजानो वा महारथाः ।
एतन्मे सर्वमाचक्ष्व कुशलो ह्यसि संजय ॥ ६
संजय उवाच ।
अपराह्णे महाराज सूतपुत्रः प्रतापवान् ।
जघान सोमकान्सर्वान्भीमसेनस्य पश्यतः ।
भीमोऽप्यतिबलः सैन्यं धार्तराष्ट्रं व्यपोथयत् ॥ ७
द्राव्यमाणं बलं दृष्ट्वा भीमसेनेन धीमता ।
यन्तारमब्रवीत्कर्णः पाञ्चालानेव मा वह ॥ ८
मद्रराजस्ततः शल्यः श्वेतानश्वान्महाजवान् ।
प्राहिणोच्चेदिपाञ्चालान्करूषांश्च महाबलः ॥ ९
प्रविश्य च स तां सेनां शल्यः परबलार्दनः ।
न्ययच्छत्तुरगान्हृष्टो यत्र यत्रैच्छदग्रणीः ॥ १०
तं रथं मेघसंकाशं वैयाघ्रपरिवारणम् ।
संदृश्य पाण्डुपाञ्चालास्त्रस्ता आसन्विशां पते ॥ ११
ततो रथस्य निनदः प्रादुरासीन्महारणे ।

850* यदेकः समरे सर्वान्योधमायास मामकान् ।
[V1 (marg.) D2.6 योधान् (for सर्वान्). B2.3 सायकैः (for मामकान्).]

— B3 om. 3^{cd}. — ^{c}) Ś1 यथा प्रतिज्ञा; K1.2.4 B1 D6.8 T1.2 यथा प्रतिज्ञां; K3 सद्यः प्रतिज्ञां. G2 M1.2.4 यौधानां. — ^{d}) B5 D6 असौ (for अपि).

4 ^{ab}) K3 V1 B Dn1 D1–5.7 अथ (for अपि). Ś K1.2.4 B (except B1) D4 -निसूदनः; D8 -निपूदन. — For 4^{ab}, D6 S subst.:

851* सर्वेषां कुरुयौधानां कर्णो वै शत्रुसूदनः ।
[T1 M1 शत्रुयौ(T1 °यो)धानां; T2 G1 कुरुयोधानां; G2 °सैन्यानां (for °यौधानां). T3 G1 वा (for वै).]

— ^{cd}) Ś K1 कृतवर्म; K2 कृतवर्मा; K4 कृतकर्म (for शर्म वर्म). T2 विहित्वासौ (for जीविताशा). D6 S (except T2) प्रतिष्ठा जीविताशा च शर्म वर्म च संजय.

5 ^{a}) D8 तद्भग्नं स्वबलं दृष्ट्वा. — ^{c}) K4 अधिरथिः (for °रथः). K3 राधेयो नामाधिपतिः; V1 B1.2.4 Da1 Dn1 D1–5.7 राधेयो वाप्या(V1 Da1 °प्य)धिरथिः; B3.5 D8 स राधेयो ह्याधिरथिः (D8 ह्यतिरथः); D6 S धनुर्धराणां प्रवरः.

6 ^{a}) T2 पुत्रो वा मम दुर्धर्षो. — ^{b}) K3 D8 T2 महाबलाः (for °रथाः).

7 ^{c}) D6 T1.3 G1 संख्ये; G2 M संखे; G3 संघे (for सर्वान्). — Dn1 om. (hapl.) 7^{d}–8^{a}. — ^{d}) भीमो भीमस्य (for भीमसेनस्य). — ^{e}) K3 Da1 D1.5 [ऽ]प्रतिबलः; B4.5 D2.7 T3 G3 [ऽ]प्य(G3 °त्य)तिबलं; M ह्यतिबलं (for ऽप्यतिबलः). T1.3 G2.3 सेनां (for सैन्यं). T2 भीमश्चापि महाबाहुर्. — ^{f}) T2.3 G2.3 M1 धार्तराष्ट्रीं (T2 M1 °ष्ट्र). D6 अपोथयत्; T2 *योधयत् (for व्यपोथयत्). T1 धार्तराष्ट्रस्य पोथयत्. — After 7, N (except B4.5 Dn1 D6) ins.:

852* अथ कर्णोऽब्रवीच्छल्यं पाञ्चालान्प्रापयस्व माम् ।
[V1 पंचालान्.]

8 Dn1 om. 8^{a} (cf. v. l. 7). — ^{a}) Ś K1.2 D4.8 द्राव्यमानं; K4 द्रव्यमाण-; D2 T1 द्रवमाणं (for द्राव्य°). — ^{b}) B5 D6 S धन्विना (for धीमता). — D2 om. 8^{cd}. — ^{c}) Dn1 यांतारं; G2 यत्तारं (for यन्तारं). — ^{d}) Some MSS. पंचालान्. Ś2 माहवः; V1 B D (D2 om.) S (except G2) मां (for मा).

9 ^{b}) B2.3 D6 S मनोजवान् (for महा°). — ^{c}) D2 S पांचाल-. — ^{d}) B5 D3 कारूषांश्च; S -क(G2 -का)रूशेषु (for करूषांश्च). Ś2 महाबलाः; B5 °रथाः; D5 °बलं (for °बलः).

10 ^{a}) D8 स प्रविश्य (for प्रविश्य च). B1.4 Dn1 D3.4.7 महत्सैन्यं (for स तां सेनां). K3 स च (by transp.); G2 चैव. D2 प्रविश्य तां तदां सेनां. — ^{c}) G2 M1 नियच्छत् (M1 °न्). G2 हृष्टो. B2 व्यायच्छत्तुवाणान्हृष्टो (sic.). — ^{d}) K4 Da1 D8 अग्रणी (D8 °णीं); Cc अग्रणीः (as in text). D6 T1 यत्र यत्र च ते रथाः (T1 °थे); T3 यत्र यत्रेच्छति रथी; G M यत्र यत्रेच्छते (G2.3 °ती) रथी.

11 ^{a}) K3 ते (for तं). K4 भीमसंकाशं; S (except T2) हेम° (for मेघ°). — ^{b}) D1.5 द्वैयाघ्र-; M2.4 वय्याघ्र- (for वैयाघ्र-). D2.6 -वारिणं; T G -वारितं (G1 °णीं) (for -वारणं). — ^{c}) K1 संस्पृश्य; K3 Da1 D1.5 संदृष्ट्वा (for संदृश्य). D1 om. पांडु-. Ś2 -पंचालस्. — ^{d}) Ś K1–3 B Da1 D2–7 T G1.3 M2–4 ह्यासन् (for आसन्). D8 यत्ताश्चासन्; G2 त्रस्तास्यासीत्; M1 °स्ता ह्यासीत् (for °स्ता आसन्).

12 T1 om. (? hapl.) 12^{ab}. — ^{a}) S (T1 om.) तस्य शब्दो रथस्याथ. — ^{b}) D8 महात्मनः; S (T1 om.) विशां पते (for महारणे). — ^{c}) Ś2 Dn1 पर्जन्ये सम-

पर्जन्यसमनिर्घोषः पर्वतस्येव दीर्यतः ॥ १२

ततः शरशतैस्तीक्ष्णैः कर्णोऽप्याकर्णनिःसृतैः ।
जघान पाण्डवबलं शतशोऽथ सहस्रशः ॥ १३

तं तथा समरे कर्म कुर्वाणमतिमानुषम् ।
परिवव्रुर्महेष्वासाः पाण्डवानां महारथाः ॥ १४

तं शिखण्डी च भीमश्च धृष्टद्युम्नश्च पार्षतः ।
नकुलः सहदेवश्च द्रौपदेयाः ससात्यकाः ।
परिवव्रुर्जिघांसन्तो राधेयं शरवृष्टिभिः ॥ १५

सात्यकिस्तु ततः कर्णं विंशत्या निशितैः शरैः ।
अताडयद्रणे शूरो जत्रुदेशे नरोत्तमः ॥ १६

शिखण्डी पञ्चविंशत्या धृष्टद्युम्नश्च पञ्चभिः ।
द्रौपदेयाश्चतुःषष्ट्या सहदेवश्च सप्तभिः ।
नकुलश्च शतेनाजौ कर्णं विव्याध सायकैः ॥ १७

भीमसेनस्तु राधेयं नवत्या नतपर्वणाम् ।
विव्याध समरे क्रुद्धो जत्रुदेशे महाबलः ॥ १८

ततः प्रहस्याधिरथिर्विक्षिपन्धनुरुत्तमम् ।
मुमोच निशितान्बाणान्पीडयन्सुमहाबलः ।
तान्प्रत्यविध्यद्राधेयः पञ्चभिः पञ्चभिः शरैः ॥ १९

सात्यकेस्तु धनुश्छित्त्वा ध्वजं च पुरुषर्षभः ।
अथैनं नवभिर्बाणैराजघान स्तनान्तरे ॥ २०

भीमसेनस्तु तं क्रुद्धो विव्याध त्रिंशता शरैः ।
सारथिं च त्रिभिर्बाणैराजघान परंतपः ॥ २१

विरथान्द्रौपदेयांश्च चकार पुरुषर्षभः ।
अक्ष्णोर्निमेषमात्रेण तदद्भुतमिवाभवत् ॥ २२

C. 8. 3964
B. 8. 57. 25
K. 8. 82. 25

निर्घोषः; V1 पर्जन्यमिव नि°; B2 पर्यन्यसमनि°; D8 भिंदन्दिशां मुखानीव. — d) B2 च (for [इ]व). K2 दीर्घतः; K4 दीर्यते (for °तः). S (except T2) प्रास्वनद्येन मेदिनी.

13 b) K3.4 B Da1 Dn1 D1–5.7 कर्ण (K4 °र्णो) आकर्णनिःसृतैः; V1 D6.8 S आकर्णात्कर्ण°. — c) T1.3 G M हन्यते पांडवं सैन्यं; T2 अवध्यत महाराज. — d) T2 पांडवानां महाबलं.

14 a) V1 B1 Dn1 D3.4.7 M1 तत् (for तं). K3 D1.7 कर्ण (for कर्म). — b) K1 अतिमधुषं (sic); K3 V1 B D T1.3 G M अपराजितं; T2 अपलायिनं (for अतिमानुषम्). — d) T2 पांचालानां (for पाण्डवानां).

15 d) K3 ससोमकः; V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1–5.7 च सात्यकिः; D6 G2 च सात्वतः; T G3 M2–4 ससात्वताः (M3 °तः); G1 च सात्वताः (for ससात्यकाः). — e) D2 महेष्वासं (for जिघांसन्तो).

16 B2 om. 16a–17b. — a) D6 च (for तु). K3 V1 B (B2 om.) D (except D6.8) G1 तदा (for ततः). D3 क्रुद्धो (for कर्णं). — b) D3 वृषं च (for विंशत्या). — c) T2 राजन् (for शूरो). — d) D2 यत्तुदेशे (for जत्रु°). V1 T1.3 G2.3 नरोत्तम; B3.5 D6 °त्तमं; T2 महारथं (for नरोत्तमः).

17 B2 om. 17ab (cf. v. l. 16). — b) D6 तु (for च). K3 V1 B (B2 om.) D S सप्तभिः (for पञ्चभिः). — Ś K1.2.4 D6 om. (hapl.) 17cd. G2 om. 17c–18b. T1.3 G1.3 M transp. 17cd and 17ef. — d) T2 पंचभिः (for सप्तभिः). — e) D1 नकुलस्य.

18 G2 om. 18ab (cf. v. l. 17). — a) B5 D6 S (G2 om.) च (for तु). — b) D6 S (G2 om.) नतपर्वभिः. — d) D2 यत्तुदेशे (for जत्रु°). B4 T1 महारथः (for °बलः).

19 a) K3 V1 B D S अथ (for ततः). T1.3 G [अ]तिरथिर् (for [आ]धि°). — b) Ś2 M1 विक्षिपद्; V1 B D (except D8) T1.3 G व्या(T1 प्रा)क्षिपद् (Da1 D1 °न्) (for विक्षिपन्). — d) Dn1 G2 स (for सु-). K3 B5 D2 सुमहाबलान्; D5 °बलाः; D6.8 T1.3 G1.3 M स महारथः (D6.8 °थान्) (for सुमहाबलः).

20 ab) V1 B1 सात्यकिस्. K4 D2.3.6 च (for तु). Ś1 K1.2 transp. धनुः and ध्वजं. K3.4 B (except B5) Da1 Dn1 D2–4.6–8 S भरतर्षभ (K4 °भः); D1.5 पुरुषर्षभ. — c) K3 तथैनं; K4 D3 तथैव; B1 Dn1 D4.7 तं तथा (for अथैनं). — d) D2 परंतपः (for स्तनान्तरे).

21 D2 T1.2 G2 M2–4 om. 21. D6 reads 21ab after 22ab. — a) K3.4 V1 B D (D2 om.) T3 G1.3 M1 भीमसेनं ततः क्रुद्धो. — b) K1 T3 G1.3 निशितैः (for त्रिंशता). — After 21ab, K3.4 V1 B D (except D2) T3 G1.3 M1 ins.:

853* सहदेवस्य भल्लेन ध्वजं चिच्छेद मारिष ।

[K4 B2 मारिषः; T3 G1.3 M1 संयुगे (for मारिष).]

— d) K3 B5 T3 G1.3 M1 स्तनांतरे; V1 D3 परंतप (for परंतपः).

22 b) K3 V1 B1–4 D T1.3 G M भरतर्षभ (G1 °भः); B5 निशितैः शरैः; T2 [अ]मितविक्रमः (for पुरुषर्षभः). — After 22ab, D6 reads 21ab.

C. 8. 2965
B. 8. 78. 26
K. 8. 82. 26

विमुखीकृत्य तान्सर्वाञ्शरैः संनतपर्वभिः ।
पाञ्चालानहनच्छूरश्चेदीनां च महारथान् ॥ २३
ते वध्यमानाः समरे चेदिमत्स्या विशां पते ।
कर्णमेकमभिद्रुत्य शरसंघैः समार्दयन् ।
ताञ्जघान शितैर्बाणैः सूतपुत्रो महारथः ॥ २४
एतदत्यद्भुतं कर्णे दृष्टवानसि भारत ।
यदेकः समरे शूरान्सूतपुत्रः प्रतापवान् ॥ २५
यतमानान्परं शक्त्यायोधयत्तांश्च धन्विनः ।
पाण्डवेयान्महाराज शरैर्वारितवान्रणे ॥ २६
तत्र भारत कर्णस्य लाघवेन महात्मनः ।
तुतुषुर्देवताः सर्वाः सिद्धाश्च परमर्षयः ॥ २७
अपूजयन्महेष्वासा धार्तराष्ट्रा नरोत्तमम् ।
कर्णं रथवरश्रेष्ठं श्रेष्ठं सर्वधनुष्मताम् ॥ २८
ततः कर्णो महाराज ददाह रिपुवाहिनीम् ।
कक्षमिद्धो यथा वह्निर्निदाघे ज्वलितो महान् ॥ २९
ते वध्यमानाः कर्णेन पाण्डवेयास्ततस्ततः ।

---

23 ^{a}) B_5 विरथीकृत्य (for विमुखी°). K_3 V_1 $B_{2.3}$ Da_1 $D_{1.5.6.8}$ T_3 $G_{1.3}$ M शूरान्; B_1 वीरान् (for सर्वान्). — D_3 om. (hapl.) 23^{bc}. — ^{c}) V_1 अदहद्; B_5 अवधीत् (for अहनत्). Ś K B_{1-3} $D_{2.4.6-7}$ T $G_{2.3}$ शूरांश्च; B_5 सर्वांश्च (for शूरश्च). — ^{d}) K_2 चेदानीं (for चेदीनां). K_3 चैव भारत; Da_1 $D_{1.5}$ च महारथाः; T_3 $G_{2.3}$ M चैव ये रथाः; G_1 ईश्वराश्च ये (for च महारथान्). T_1 चेदिनां ये महारथाः; T_2 चेदिकान्संजयांस्तथा.

24 T_2 repeats 24^{ab} after 24^{ef}. — ^{a}) B_5 हन्यमाना (for वध्य°). — ^{b}) T_1 चेदिमुख्या (for °मत्स्या). — ^{c}) D_3 G_1 कर्णमेवाभिविद्रुत्य. — ^{d}) $Ś_2$ T_1 समर्दयन्; K_3 V_1 $B_{2.5}$ Dn_1 $D_{4.6}$ $T_{2.3}$ G M समर्पयन्; K_4 समार्दयत्; $B_{1.3.4}$ $D_{2.3.7}$ °पर्यन्. Da_1 $D_{1.5.8}$ शरवर्षैः समार्पयत्. — ^{e}) K_3 ततो (for तान्). K_3 शितान् (for शितैर्). D_6 S (except T_3) तान्हत्वा विविधैर्बाणैः. — ^{f}) K_3 महाबलः; Dn_1 °रथि; G_3 °रथाः. — K_3 ins. after 24: T_2 after the repetition of 24^{ab}:

854* प्राद्रवन्त रणे भीताः सिंहत्रस्ता मृगा इव ।

On the other hand, D_6 $T_{1.3}$ G M ins. after 24:

855* ततस्तान्प्रहसन्वीरो विजिग्ये पाण्डवान्रणे ।

25 ^{a}) K_3 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1-5.7.8}$ कर्म (for कर्णे). D_6 $T_{1.3}$ G M अत्य(D_6 तद्)द्भुतं रणे कर्म (G_1 °र्णे); T_2 तत्राद्भुततमं कर्म. — ^{c}) $Ś_2$ शूराः; D_3 शूरः. D_6 S योधयामास समरे. — After 25^{c}, D_6 S ins.:

856* यतमानान्महारथान् ।
योधयामास समरे.
[Cf 26^{ab}. (L. 1) G_2 यतमानो.]

— ^{d}) D_3 अवधीत्संयुगे वृषः.

26 ^{a}) D_6 यतमानः. V_1 शरं (for परं). — ^{b}) $Ś_2$ D_3 योधयानांश्च; K_1 B_4 Da_1 $D_{1.5.7}$ [अ]योधयंतांश्च; $K_{3.4}$ Dn_1 योधयंतश्च; V_1 योधयंश्च; $B_{1-3.5}$ $D_{2.4.6}$ [अ]योधयंस्तांश्च (for °यत्तांश्च). V_1 [ए]व (for च). D_3 पंचधा (for धन्विनः). — T_1 om. (hapl.) 26^{d}—29^{a}. — ^{d}) T_2 शरैरावारयद्रणे; $G_{2.3}$ ददाह समरे रिपून्.

27 T_1 om. 27 (cf. v. l. 26). — ^{a}) G_2 वीरस्य (for कर्णस्य). — ^{c}) K_3 $B_{1.4}$ Da_1 $D_{1.4-6}$ S (T_1 om.) तुष्टुवुर् (for तुतुषुर्). T_3 $G_{2.3}$ देवगंधर्वाः (for देवताः सर्वाः). — ^{d}) K_3 V_1 B D $T_{2.3}$ $G_{1.2}$ M सिद्धाश्च सहचारणैः (K_3 °चारणाः; T_3 G_2 °सैनिकैः); G_3 ससिद्धाः सहसैनिकाः.

28 T_1 om. 28 (cf. v. l. 26). — ^{a}) D_7 महेष्वासं. $B_{3.5}$ अपूजयंश्च समरे; M_1 °यंश्च महेष्वासा (hypermetric). — ^{b}) $Ś_1$ K_1 G_2 धार्तराष्ट्रान् (G_2 °ष्ट्रो). D_6 महौजसः; D_3 नरेश्वरं; G_1 महारथं (for नरोत्तमम्). — ^{c}) $Ś_1$ $K_{1.2}$ D_3 T_3 G_3 रथिवरश्रेष्ठं; M_{2-4} नरवर° (for रथवर°). — ^{d}) D_1 प्रेक्ष्य ते (hypermetric) (for श्रेष्ठं).

29 T_1 om. 29^{a} (cf. v. l. 26). $Ś_1$ $K_{1.2}$ lacuna up to रि (in 29^{b}). — ^{b}) D_6 $T_{1.3}$ G M ददाह समरे रिपून्. — For 29^{ab}, $Ś_2$ subst.:

857* एकवीरो महेष्वासो विप्रस्तापरिवाहिणम् (sic) ।

while, K_4 subst. for 29^{ab}:

858* समर्दयञ्छरैस्तीक्ष्णैः पाञ्चालानां प्रवाहिनीम् ।

— ^{c}) Ś $K_{1.2.4}$ कक्ष्यमिद्धो; D_6 T $G_{1.3}$ M_1 कक्षं शुष्कं; D_3 कक्षमिध्मे (sic); G_2 कक्षं वृक्षं; $M_{2.4}$ शुष्कं कक्षं (for कक्षमिद्धो). Cc cits इद्धः (as in text). B_2 Dn_1 D_7 महा-; G_3 यदा (for यथा). — ^{d}) Dn_1 निदाव-; D_1 निदह्ये (sic) (for निदाघे). K_3 ज्वलनो (for ज्वलितो). D_6 $T_{1.3}$ G M दहेत् (for महान्). T_2 निदाघे वायुनेरितः.

30 ^{c}) K_1 प्रावर्तत; K_2 प्रावर्तंतु; B_3 प्रद्रवंति; Dn_1 T_1 प्राद्रवंति (T_1 °ते); M_1 °वत्तु (for °वन्त). $Ś_1$ (*sup. lin.* as in text) K_2 रणे वीराः; $B_{2.5}$ रणाद्भीताः. — ^{d}) Dn_1 कर्णे. K_3 V_1 B D S महारथं (for °बलम्).

प्राद्रवन्त रणे भीताः कर्णं दृष्ट्वा महाबलम् ॥ ३०
तत्राक्रन्दो महानासीत्पाञ्चालानां महारणे ।
वध्यतां सायकैस्तीक्ष्णैः कर्णचापवरच्युतैः ॥ ३१
तेन शब्देन वित्रस्ता पाण्डवानां महाचमूः ।
कर्णमेकं रणे योधं मेनिरे तत्र शात्रवाः ॥ ३२
तत्राद्भुतं परं चक्रे राधेयः शत्रुकर्शनः ।
यदेकं पाण्डवाः सर्वे न शेकुरभिवीक्षितुम् ॥ ३३
यथौघः पर्वतश्रेष्ठमासाद्याभिप्रदीर्यते ।
तथा तत्पाण्डवं सैन्यं कर्णमासाद्य दीर्यते ॥ ३४
कर्णोऽपि समरे राजन्विधूमोऽग्निरिव ज्वलन् ।
दहंस्तस्थौ महाबाहुः पाण्डवानां महाचमूम् ॥ ३५
शिरांसि च महाराज कर्णांश्चञ्चलकुण्डलान् ।
बाहूंश्च वीरो वीराणां चिच्छेद लघु चेषुभिः ॥ ३६
हस्तिदन्तान्त्सरूंन्खड्गान्ध्वजाञ्शक्तीर्हयान्गजान् ।
रथांश्च विविधान्राजन्पताका व्यजनानि च ॥ ३७
अक्षेषायुगयोक्त्राणि चक्राणि विविधानि च ।
चिच्छेद शतधा कर्णो योधव्रतमनुष्ठितः ॥ ३८
तत्र भारत कर्णेन निहतैर्गजवाजिभिः ।
अगम्यरूपा पृथिवी मांसशोणितकर्दमा ॥ ३९
विषमं च समं चैव हतैरश्वपदातिभिः ।
रथैश्च कुञ्जरैश्चैव न प्राज्ञायत किंचन ॥ ४०
नापि स्वे न परे योधाः प्राज्ञायन्त परस्परम् । C. 8. 3983 B. 8. 78. 45 K. 8. 82. 45

---

31 ^{a}) K_4 D_5 क्रंदो; $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ नादो (for [आ]-क्रन्दो). — ^{b}) $Ś_2$ पंचालानां; B_1 D_6 T_3 G M पांडवानां (for पाञ्चालानां). $D_{6.8}$ S विशां पते (for महारणे). — ^{c}) K_1 साधकैस् (for सायकैस्). — ^{d}) D_6 S उग्रैः (M_1 °ग्र-) कर्णधनुश्च्युतैः; D_7 कर्णचापच्युतैः शरैः; D_8 °च्युतैरपि.

32 ^{b}) T_2 पांचालानां (for पाण्डवानां). D_6 T_3 G M महारथाः (for °चमूः). — ^{c}) G_2 M यौधं. — ^{d}) V_1 सर्व- (for तत्र). D_6 $T_{1.3}$ G M भारत (for शात्रवाः). B_5 D_8 मेने भरतसत्तम; T_2 मन्यमाना विशां पते.

33 ^{a}) K_1 परश्च; K_3 V_1 B D_{a1} D_{n1} $D_{1-5.7.8}$ पुनश्च; D_6 $T_{1.3}$ G M महच्च (for परं). T_2 तत्राद्भुततमं चक्रे. — ^{b}) Ś $K_{1.2.4}$ V_1 B_{1-3} शत्रुकर्षणः; B_5 D_6 S (except T_2) °तापनः (for °कर्शनः). — ^{c}) K_3 तमेकं; V_1 B D (except D_2) S (except G_2) यदे(T_1 °दै)नं. — ^{d}) K_1 शक्तेर् (for शेकुर्).

34 ^{a}) D_6 S जलौघः (for यथौघः). M_3 पर्वतं (for पर्वत-). — ^{b}) $Ś_2$ K_4 [अ]भिप्रदीयते. K_3 समासाद्यभिदृश्यते; B_2 D_8 समासाद्य प्र(D_8 °द्याभि)दीर्यते; D_6 S यथासाद्य (M_1 यथा सद्यः) प्रभिद्यते. Ca cites दीर्यते. — ^{c}) D_1 तत्पांडवं महासैन्यं. — ^{d}) T_1 भिद्यते; M_3 निर्यते (for दीर्यते). B_5 T_2 कर्णं प्राप्य व्यदीर्यत.

35 ^{a}) G_1 एको (for कर्णो). — ^{c}) D_{n1} दहन्हस्थौ (sic); D_2 तदा तस्थौ (for दहंस्तस्थौ). B_5 T_2 ददाह पुरुषव्याघ्रः; D_6 $T_{1.3}$ G M दहंस्ततो नरव्याघ्रः. — ^{d}) $D_{1.4.5}$ महाचमूः; $D_{6.8}$ $T_{1.3}$ G M अनीकिनीं (for महाचमूम्).

36 ^{a}) G_2 महाभाग (for °राज). D_8 शिरांश्चैव महाबाहुं; T_2 शिरांसि समरे राजन्. — ^{b}) $Ś_2$ K_3 V_1 B_{1-4} D_{a1} D_{n1} $D_{1-5.7.8}$ कर्णा($D_{3.8}$ °र्णं)श्चैव सकुंडलान्; K_1 कर्णांश्च चलकुंडलं; B_5 T_2 कुंडलालंकृतानि च; D_6 $T_{1.3}$ G M यो(G_2 $M_{1.3}$ यौ)धानां कुंडलानि च. — ^{c}) D_6 S बाहू-नूरूंस्त(D_6 °रूंश्च त)था जंघांश्च. — ^{d}) D_6 S परमेषुभिः (for लघु चेषुभिः).

37 ^{a}) $Ś_2$ K_3 $B_{1.3-5}$ D_{a1} D_{n1} D_{1-7} $T_{1.3}$ $G_{1.3}$ M हस्ति-दंतत्सरून्; B_2 °दंतं स°; D_8 °दंतंस°. — ^{b}) D_8 शंखान् (for ध्वजान्). K_3 D_8 शक्तिर्; D_8 शक्तीन्. T_1 G_2 ध्वजांश्च विविधानि च. — $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ om. 37^{cd}. — ^{c}) K_4 D_8 विविधा राजन्; T_2 °धाकरान् (for °धान्राजन्). — ^{d}) T_2 M_1 पताकान्.

38 B_3 om. 38^{ab}. — ^{a}) B_1 D_{a1} D_{n1} $D_{1-5.7}$ अक्षं च युग-; B_2 आक्रम्य यु°; B_5 अक्षांश्च यु°; T_2 अक्षेषु यु°. $K_{2.4}$ -योक्तृणि; B_4 -योष्ट्राणि (for -योक्त्राणि). D_6 $T_{1.3}$ G M ईषान(G_2 °म)क्षान्युगांश्चैव. — G_1 om. 38^{b}–40^{c}. — ^{b}) D_{n1} वीरो*; T_2 छत्राणि (for चक्राणि). D_1 विविधानि महांति च; D_6 $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ M चित्रांश्च र(M_1 विचित्रांश्च)थकूबरान् (T_3 G_3 °रं). — ^{c}) K_3 V_1 B D S (G_1 om.) बहुधा (for शतधा). D_6 राजन् (for कर्णो). — ^{d}) D_6 T_3 G_3 यौधव्रतम्; T_1 G_2 M यौधवृत्तिम्.

39 G_1 om. 39 (cf. v. l. 38). — ^{b}) D_{n1} $D_{1.3}$ निहितैर्. D_6 रथवाजिभिः; D_8 गजसादिभिः. — ^{c}) D_6 अगम्यमाना; G_2 °रूपां. G_2 पृथिवीं. — ^{d}) G_2 -कर्दमां.

40 G_1 om. 40^{abc} (cf. v. l. 38). — ^{a}) V_1 समं च विषमं चैव; B_2 विषमा च समा चैव; B_4 विसमश्च समश्चैव; D_4 विषमे च समे चैव. — ^{b}) K_4 V_1 $B_{2.3.5}$ D_{a1} $D_{1.5.8}$ T_2 M अश्वैः (for अश्व-). $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ निहतैरश्वसादिभिः. — ^{c}) D_6 $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ M रथै रथगतैश्चैव (T_1 M_{2-4} °श्चापि). — ^{d}) K_4 V_1 D_8 $T_{1.2}$ G_1 प्रज्ञायत; G_2 M व्य(M_1 वि)ज्ञायत.

C. 8. 3984
B. 8. 78. 46
K. 8. 82. 45

घोरे शरान्धकारे तु कर्णास्त्रे च विजृम्भिते ॥ ४१
राधेयचापनिर्मुक्तैः शरैः काञ्चनभूषितैः ।
संछादिता महाराज यतमाना महारथाः ॥ ४२
ते पाण्डवेयाः समरे कर्णेन स पुनः पुनः ।
अभज्यन्त महाराज यतमाना महारथाः ॥ ४३
मृगसंघान्यथा क्रुद्धः सिंहो द्रावयते वने ।
कर्णस्तु समरे योधांस्तत्र तत्र महायशाः ।
कालयामास तत्सैन्यं यथा पशुगणान्वृकः ॥ ४४
दृष्ट्वा तु पाण्डवीं सेनां धार्तराष्ट्राः पराङ्मुखीम् ।
अभिजग्मुर्महेष्वासा रुवन्तो भैरवान्रवान् ॥ ४५
दुर्योधनो हि राजेन्द्र मुदा परमया युतः ।
वादयामास संहृष्टो नानावाद्यानि सर्वशः ॥ ४६
पाञ्चालापि महेष्वासा भग्ना भग्ना नरोत्तमाः ।
न्यवर्तन्त यथा शूरा मृत्युं कृत्वा निवर्तनम् ॥ ४७
तान्निवृत्तान्रणे शूरान्राधेयः शत्रुतापनः ।
अनेकशो महाराज बभञ्ज पुरुषर्षभः ॥ ४८
तत्र भारत कर्णेन पाञ्चाला विंशती रथाः ।
निहताः सादयः क्रोधाच्चेदयश्च परःशताः ॥ ४९

---

41 [a]) D_6 परेणाथ; T_3 $G_{2.3}$ परे यौधाः. — [b]) D_7 T_2 प्र(T_2 व्य)ज्ञायंत. D_8 $T_{1.3}$ G M व्याज्ञायंत (M_1 विज्ञायंते; M_{2-4} ह्यज्ञायंत) विशां पते. — [c]) $K_{3.4}$ B_5 D_6 च (for तु). D_{a1} $D_{1.5}$ घोरेण वांधकारे तु. — [d]) D_{a1} $D_{1.5}$ कर्णास्त्रेण; D_6 T_2 M शस्त्रास्त्रे च; $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ शस्त्रास्त्रैश्च; G_1 शरशस्त्रश्च (hypermetric). B_2 M_1 तु (for च). K_4 विजृंभते; D_2 विक्रुंतति; T_3 G_3 विजृंभितैः; Ca °भिता.

42 [a]) D_6 S राधेयधनुषा मु(D_6 T_2 °षोन्मु-; G_1 °षो मु)क्तैः. — [b]) $K_{1.3}$ V_1 B (except $B_{1.2}$) कांचनभूषणैः; D_6 S (except G_1) कनकभूषणैः. — [cd]) D_6 S संछादितं. D_5 om. (hapl.) महाराज यतमाना. K_3 V_1 B D (D_5 om.) S पाण्डवानां (for यतमाना). D_6 T_1 महाबलं; $T_{2.3}$ G M महद्बलं (for महारथाः).

43 [b]) B (except B_5) D_{a1} D_{n1} $D_{1.3-5}$ राधेयेन (for कर्णेन स). K_3 च; D_2 तु (for स). D_8 समंततः (for पुनः पुनः). — [c]) K_3 अभिद्यंत; D_{a1} $D_{1.5}$ अभज्यत; D_8 आरुध्यत (for अभज्यन्त). V_1 B_5 D_{a1} $D_{1.3-5}$ तदा राजन् (for महाराज). D_6 S (except T_2) भज्यंते समरे राजन्. — [d]) D_8 भज्यमाना (for यत°). G_2 महाबलाः (for °रथाः).

44 [b]) G_2 दापयते (for द्राव°). D_{n1} नमः; D_6 तदा; D_8 वनाद्; $T_{1.3}$ G M तथा; T_2 बली (for वने). — After 43[ab], N (except D_6) T_2 ins.:

859* पाञ्चालानां रथश्रेष्ठान्द्रावयञ्छात्रवांस्तथा ।

[Some MSS. पंचालानां. B_5 नरश्रेष्ठान्; T_2 रथव्रातान् (for °श्रेष्ठान्). D_8 शतधा (for शात्रवांस्). Ś $K_{1.2.4}$ तदा (for तथा). B_5 अद्रावयत पांडवान्; T_2 कर्णो द्रावयते तथा (for the posterior half).]

— [c]) Ś योधास्; $K_{2.4}$ योधस्; D_8 योद्धा; T_3 G_3 M यौधांस्. D_6 G_1 तथा कर्णस्तु समरे. — [d]) K_1 यत्र यत्र; $B_{1.4}$ D_{n1} $D_{4.7}$ त्रासयन्सु-; D_6 G_1 योधांस्तत्र (for तत्र तत्र). $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ M_1 महारथः (for °यशाः) — [e]) V_1 B_5 D_{a1} $D_{1.5}$ T_2 पांडूनां; D_6 समरे; $T_{1.3}$ G M संक्रुद्धो (for तत्सैन्यं). — [f]) M पशुगणं. B_5 हरिः; T_2 वृषः (for वृकः).

45 [c]) B (except B_1) D_{n1} D_7 तत्राजग्मुर्; D_{a1} $D_{1.5}$ प्रति°; D_6 अनु° (for अभि°). $B_{2.5}$ महेष्वासान् (B_2 °श्च). — [d]) B_2 चरंतो; B_5 D_{a1} $D_{1.5.6}$ S नदंतो; D_{n1} $D_{3.7}$ रवंतो (for रुवन्तो).

46 [a]) B_5 D_{a1} $D_{1.6.8}$ S [ऽ]पि (for हि). D_8 संहृष्टो (for राजेन्द्र). — [b]) K_3 पुनः (for युतः). — [cd]) K_3 छादयामास संक्रुद्धो (for [c]). D_6 S (except T_2) नानावाद्यानि संहृष्टो वादयामास भारत.

47 [a]) Ś पां($Ś_2$ पं)चालेषु; K_3 पंचापि च; B_2 D_8 पंचालापि; B_3 पांचाला हि; B_5 $D_{2.6}$ S पां(B_5 $M_{2.3}$ पं)चालाश्च (T_2 °लाः स-). D_6 G_1 महावीरा (for महेष्वासा) — [b]) K_3 $B_{1.2.4}$ D_{n1} $D_{2-4.7.8}$ भग्नास्तत्र. K_1 महारणे; B_3 D_8 महारथाः; D_6 S पुनः पुनः (for नरोत्तमाः). B_5 D_{a1} $D_{1.5}$ संप्रभग्ना नरो(B_5 नृपो)त्तम. — G_2 om. 47[c]—48[d]. — [c]) D_6 निवर्तंत; M_1 व्यव°. T_1 ततः; T_2 रणे; G_1 तथा (for यथा). K_3 B (except B_4) D (except D_6) शूरं. — [d]) K_1 मृत्युर्यत्वा. $Ś_1$ K_2 D_{n1} निवर्तिनं.

48 G_2 om. 48 (cf. v. l. 47). — [a]) D_6 $T_{1.3}$ $G_{1.3}$ M ते (for तान्). T_1 G_1 M_{2-4} निवृत्ता. D_6 $T_{1.3}$ $G_{1.3}$ $M_{1.3}$ शूरा (for शूरान्). — [b]) D_6 $T_{1.3}$ $G_{1.3}$ M राधेयेन ततस्ततः — [d]) V_1 D_8 पुरुषर्षभ. D_6 S (G_2 om.) प्रभग्नाश्च (T_2 बभंज च; M_{2-4} भग्नास्तत्र) पुनः पुनः.

49 [a]) B_2 आमत (sic) (for भारत). — [b]) $Ś_2$ V_1 $B_{2.4}$ पंचाला (V_1 °लं); K_3 B_1 पांचालान्. K_4 विंशतिं. K_3 रथान्; D_8 हताः (for रथाः). D_6 S (except T_2) पांचालाः पंचविंशतिः. — [c]) D_2 निहिता. $Ś_2$ (*sup. lin.*)

कृत्वा शून्यान्रथोपस्थान्वाजिपृष्ठांश्च भारत ।
निर्मनुष्यान्गजस्कन्धान्पादातांश्चैव विद्रुतान् ॥ ५०
आदित्य इव मध्याह्ने दुर्निरीक्ष्यः परंतपः ।
कालान्तकवपुः क्रूरः सूतपुत्रश्चचार ह ॥ ५१
एवमेतान्महाराज नरवाजिरथद्विपान् ।
हत्वा तस्थौ महेष्वासः कर्णोऽरिगणसूदनः ॥ ५२
यथा भूतगणान्हत्वा कालस्तिष्ठेन्महाबलः ।
तथा स सोमकान्हत्वा तस्थावेको महारथः ॥ ५३
तत्राद्भुतमपश्याम पाञ्चालानां पराक्रमम् ।
वध्यमानापि कर्णेन नाजहू रणमूर्धनि ॥ ५४
राजा दुःशासनश्चैव कृपः शारद्वतस्तथा ।
अश्वत्थामा कृतवर्मा शकुनिश्चापि सौबलः ।
न्यहनन्पाण्डवीं सेनां शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ५५
कर्णपुत्रौ च राजेन्द्र भ्रातरौ सत्यविक्रमौ ।
अनाशयेतां बलिनः पाञ्चालान्वै ततस्ततः ।
तत्र युद्धं तदा ह्यासीत्क्रूरं विशसनं महत् ॥ ५६
तथैव पाण्डवाः शूरा धृष्टद्युम्नशिखण्डिनौ ।
द्रौपदेयाश्च संक्रुद्धा अभ्यघ्नंस्तावकं बलम् ॥ ५७

C. 8. 4002
B. 8. 78. 64
K. 8. 82. 63

सादिनः; K_3 V_1 B D S सायकैः (for सादयः). $K_{1.2.4}$ क्रोधाश्च; V_1 क्रुद्धा. — ^{d}) K_1 चेदयाश्च; D_3 रथाश्चैव; D_6 S भेदयंत; (for चेदयश्च). Ś $K_{1.2.4}$ समंततः; K_3 परंतपः; V_1 $B_{1.4}$ Dn_1 $D_{2-4.7.8}$ परं शताः; B_2 चतुःशताः; T_1 परःशतं; T_3 G_3 पराजिताः; G_2 परं स्थिताः (for परःशताः).

50 ^{a}) $Ś_{1.2}$ (*sup. lin.*) $K_{1.2.4}$ श्रुत्वा; $Ś_2$ दृष्ट्वा (for कृत्वा). $D_{4.6}$ शूरान् (for शून्यान्). — ^{b}) D_6 -शून्यांश्च (for -पृष्ठांश्च). — ^{d}) K_4 D_6 S प($M_{1.3}$ पा)-दातींश्च; Da_1 Dn_1 D_5 पदातांश्च (for पा°). V_1 च निपीडितान्; B_1 चैव विश्रुतान्; T_2 चापि विद्रुतान्; G_1 चैव*श्रुताः.

51 ^{b}) Ś $K_{1.2.4}$ D_8 दुर्निरीक्षः. B_4 परंतप; B_5 शरैस्तथा; D_6 S परैस्तथा (T_2 G_1 M °दा) (for परंतपः). — ^{c}) D_6 S इव (for -वपुः). K_1 क्रूर; K_3 B_5 $D_{2.6.8}$ S क्रुद्धः; V_1 B_{1-4} Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$ शूरः (for क्रूरः). — ^{d}) $Ś_2$ K_4 $D_{2.8}$ चकार ह; V_1 Da_1 $D_{1.5}$ व्यराजत; $B_{1.2.4}$ Dn_1 $D_{3.4.7}$ [ऽ]भ्यराजत; $B_{3.5}$ बभूव ह; D_6 S प्रकाशते (for चचार ह).

52 ^{a}) K_4 V_1 Da_1 Dn_1 D_{1-7} एतन्; D_8 एष; S एव; (for एतान्). — ^{c}) D_6 S (except T_2) नरव्याघ्रः (T_3 G_3 °घ्र) (for महेष्वासः). — ^{d}) G_1 -मर्दनः (for -सूदनः).

53 ^{b}) T_1 कालस्तीक्ष्णो; $T_{2.3}$ $G_{1.3}$ M °स्तस्थौ; G_2 तथा नैको (for कालस्तिष्ठेन्). B_2 महारथः (for °बलः). — B_2 om. (hapl.) 53^{cd}. M_{2-4} om. (hapl.) 53^{c}–55^{d}. — ^{c}) T G [अ]सौ (for स). — ^{d}) $G_{1.2}$ तथा नैकान् (G_2 °को) (for तस्थावेको). $K_{1.2}$ महारथाः; B_5 T_3 G M_1 °बलः (for °रथः).

54 M_{2-4} om. 54 (cf. v. l. 53). — ^{a}) D_8 तदद्भुतम्. D_8 M_1 अपश्यामः. — ^{b}) Some MSS. पंचालानां. — ^{c}) K_4 D_6 हि; $D_{2.8}$ तु; T G च (for [अ]पि). K_1 कर्ण*; V_1 B_{1-4} Da_1 Dn_1 $D_{1-5.7}$ T G यत्कर्णे; D_6 यत्कर्म; D_8 ये कर्ण (for कर्णेन). — ^{d}) $Ś_2$ K_4 D_6 T $G_{1.3}$ M_1 न जहू (K_4 °हु; G_1 °हू); G_2 नजाग (sic) (for नाजहू). B_5 यस्त्यजंति न संगरं.

55 M_{2-4} om. 55^{abcd} (cf. v. l. 53). — ^{a}) $D_{3.4}$ राजन्. B_5 दुर्योधनश्च (for दुःशासनश्च). D_6 ततो दुर्योधनो राजा; T G M_1 दुर्योधनः स्वयं राजा. — ^{b}) B_2 D_6 T G M_1 दुःशासनस् (for शारद्वतस्). T_2 G_1 M_1 तदा (for तथा). — ^{c}) D_2 अश्वत्थामाश्वाधिरथिः; D_6 $T_{1.3}$ G M_1 द्रौणिश्च कृतवर्मा च; T_2 कृतवर्मा च शकुनिर्. — ^{d}) $B_{2.5}$ चैव (for चापि). $B_{1.4}$ Dn_1 $D_{3.4.7}$ शकुनिश्च महाबलः; D_2 हार्दिक्यः शकुनिस्तथा; T_2 अश्वत्थामा च वीर्यवान्. — ^{e}) K_2 D_1 G_2 M_1 न्यहनत्; T_2 व्यधमत् (for न्यहनन्).

56 ^{a}) V_1 B D तु (for च). T_3 $G_{2.3}$ महाराज (for च राजेन्द्र). — ^{c}) K_3 निवारयेतां; B_5 आजघ्नतुस्तौ (for अनाशयेतां). $K_{3.4}$ B_5 $D_{2.8}$ बलिनौ. V_1 B_{1-4} Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$ निजघ्नाते बलं क्रुद्धौ; D_6 S बलं नाशयतस्त्वा- (D_6 °यतश्चा-; T_1 °यते ह्या-; T_2 °यितुं चा-; M_1 °यतान्स्वा-; M_{2-4} °यतः स्वा)जौ. — ^{d}) D_6 S पांचालानां (for °न्वै). $D_{6.8}$ समंततः (for ततस्ततः). V_1 B_{1-4} Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$ पांडवानामितस्ततः. — T_2 om. (hapl.) 56^{e}–58^{b}. K_4 D_8 repeat 56^{e}—57^{d} after 8. 57. 6. — ^{e}) K_3 तव (for तत्र). K_4 (second time) तदा च; V_1 B (except B_5) Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$ महच्च (for तदा हि). D_6 $T_{1.3}$ G M_1 पुनस्तत्राभवद्युद्धं; M_{2-4} तावकानां च भूयिष्ठं. — ^{f}) K_4 (first time) व्यसनसं; Co विशसनं (as in text). Da_1 $D_{1.5}$ तदा; D_2 तथा (for महत्).

57 For the repetition in K_4 D_8, cf. v. l. 56. T_2 om. 57 (cf. v. l. 56). — ^{a}) T_3 G_3 तथा च (for तथैव). — ^{c}) B_5 संरब्धा (for संक्रुद्धा). — ^{d}) S (T_2 om.) न्य(G_2 अ)हनंस् (for अभ्यघ्नंस्). K_4 D_8 (both

C. 8. 4002
B. 8. 78. 64
K. 8. 82. 64

एवमेष क्षयो वृत्तः पाण्डवानां ततस्ततः । | तावकानामपि रणे भीमं प्राप्य महाबलम् ॥ ५८

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि षट्पञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५६ ॥

५७

संजय उवाच ।
अर्जुनस्तु महाराज कृत्वा सैन्यं पृथग्विधम् ।
सूतपुत्रं सुसंरब्धं दृष्ट्वा चैव महारणे ॥ १
शोणितोदां महीं कृत्वा मांसमज्जास्थिवाहिनीम् ।
वासुदेवमिदं वाक्यमब्रवीत्पुरुषर्षभ ॥ २
एष केतू रणे कृष्ण सूतपुत्रस्य दृश्यते ।
भीमसेनादयश्चैते योधयन्ति महारथान् ।
एते द्रवन्ति पाञ्चालाः कर्णात्त्रस्ता जनार्दन ॥ ३

---

second time) कौरवं (for तावकं).

58 T$_2$ om. 58^{ab} (cf. v. l. 56). — ^{a}) G$_{1.2}$ एव (for एष). — ^{b}) T$_1$ पांचालानां (for पाण्डवानां). B$_4$ समंततः (for ततस्ततः). — ^{c}) B$_5$ च समरे; D$_6$ च भूयिष्ठं; D$_8$ रणे राजन् (for अपि रणे).

Colophon. — *Day of Karṇa's Generalship*: Ś K$_{1.2.4}$ द्वितीये (K$_4$ °य-) युद्धदिवसे. — *Adhy. no.* (figures, words or both): Ś$_1$ 74 (?); Ś$_2$ 58; B$_1$ 72; B$_4$ 77; B$_5$ 80; Da$_1$ T$_{1.3}$ G 89; D$_1$ 71; D$_4$ 59; D$_8$ 78; T$_2$ 85; M 88.

57

1 ^{a}) D$_8$ महाभाग. — ^{b}) K$_3$ V$_1$ B D हत्वा (for कृत्वा). K$_1$ पृशग्विधं; V$_1$ B (except B$_5$) Da$_1$ Dn$_1$ D$_{1.3-5.7}$ चतुर्विधं. — ^{c}) B$_{1-3.5}$ Da$_1$ D$_{1.3-5}$ च (B$_5$ स) संरब्धं; B$_4$ Dn$_1$ D$_7$ च संक्रुद्धं. — ^{d}) B$_2$ सैन्यं (for चैव). — For 1, S subst.:

860* हत्वा तु फल्गुनः सैन्यं कौरवाणां पृथक्पृथक् ।
सूतपुत्रस्य संरम्भं दृष्ट्वा चापि महाहवे ।

[(L. 1) G$_1$ पांडवः सेनां (for फल्गुनः सैन्यं). T$_3$ G$_3$ नरर्षभ (G$_3$ °भः) (for पृथक्पृथक्). — (L. 2) G$_1$ चैव (for चापि).]

2 ^{a}) K$_3$ शोणितौघां; D$_6$ °तोदा. Ś$_2$ मही; V$_1$ B$_{2-5}$ Da$_1$ D$_{1-6}$ S नदीं (for महीं). — ^{b}) B$_4$ Da$_1$ Dn$_1$ D$_{1.5}$ मांसशोणित- (for °मज्जास्थि-). K$_3$ D$_{2.3}$ -पंकिनीं; V$_1$ B D$_{3.4.7}$ -पंकलां; D$_6$ T$_2$ G$_1$ -कर्दमां; T$_{1.3}$ G$_{2.3}$ M -शैवलां (for -वाहिनीम्). — K$_4$ B Da$_1$ Dn$_1$ D$_{1.2.5.6.8}$ T$_2$ ins. after 2^{ab}; V$_1$ after 2:

861* मनुष्यशीर्षपाषाणां हस्त्यश्वकृतरोधसम् ।
शूरास्थिचयसंकीर्णां काकगृध्रानुनादिताम् ।
छत्रहंसप्लवोपेतां वीरवृक्षापहारिणीम् ।
हारपद्माकरवतीमुष्णीषवरफेनिलाम् ।
धनुःशरध्वजोपेतां नरक्षुद्रकपालिनीम् । [5]
चर्मवर्मभ्रमोपेतां रथोडुपसमाकुलाम् ।
जयैषिणां च सुतरां भीरूणां च सुदुस्तराम् ।
तां नदीं प्रापयित्वा तु बीभत्सुः परवीरहा ।

[(L. 1) B$_2$ -कृतरोधनां; D$_2$ °रोधसां. — (L. 2) V$_1$ शरास्थिचय-; D$_8$ शूरावयव- (for शूरास्थिचय-). K$_4$ -संकीर्णं. T$_2$ शूरास्थियवसा कीर्णां (for the prior half). K$_4$ कंक-. K$_4$ B$_5$ -नादितं (B$_5$ °नीं); D$_1$- मोदितां (for -नादिताम्). T$_3$ काकगृध्राभिनादितां. — (L. 3) Da$_1$ D$_5$ °छत्रं हंस-; T$_2$ छत्रमांस-. T$_2$ नरतीरापहारिणीं (for the posterior half). — (L. 4) K$_4$ हारपद्माकरवती; Da$_1$ D$_{1.5}$ °पद्मोत्पलवतीम्. — (L. 5) B$_3$ धनुःसरसिजोपेतां; Da$_1$ D$_{1.5}$ °शरजवो°; D$_6$ °गजो°; D$_8$ °कृष्णो°; T$_2$ °गृहो° (for the prior half). B$_2$ -क्षत्र- (for -क्षुद्र-). K$_4$ V$_1$ D$_5$ -कपालिनी (V$_1$ °नां). — (L. 6) V$_1$ D$_{1.5}$ T$_2$ वर्मचर्म- (for चर्मवर्म-). Dn$_1$ -समाकुले. — (L. 7) V$_1$ B$_{1.4.5}$ D$_{2.8}$ तु (for the first च). B$_2$ दुस्तरामपि (hypermetric) (for सुदुस्तराम्). — (L. 8) Da$_1$ D$_{1.5}$ पारयित्वा (for प्राप°). B$_2$ Da$_1$ D$_{1.5}$ T$_2$ वै; B$_3$ च (for तु). K$_4$ Dn$_1$ D$_{2.8}$ नदीं प्र(D$_2$ प्रा)वर्तयित्वा च (D$_8$ तु); B$_5$ प्रापयित्वा नदीं चैव (for the prior half). T$_2$ परवाहिनीं.]

— ^{d}) Ś$_1$ K$_{1.2.4}$ V$_1$ B$_{1-4}$ D$_{2.4.6.8}$ T$_2$ G$_{1.2}$ पुरुषर्षभः; B$_5$ परवीरहा; Da$_1$ D$_{1.5}$ T$_{1.3}$ G$_3$ भरतर्षभ.

3 Before 3, N ins. अर्जुन उवाच. — ^{a}) Dn$_1$ रसः (for रणे). G$_2$ तत्र (for कृष्ण). — ^{c}) K$_1$ -सेनात्रयश्च (sic). B$_2$ D$_6$ S चैव (for चैते). — ^{d}) K$_4$ योधयंतो-

एष दुर्योधनो राजा श्वेतच्छत्रेण भास्वता ।
कर्णेन भग्नान्पाञ्चालान्द्रावयन्बहु शोभते ॥ ४
कृपश्च कृतवर्मा च द्रौणिश्चैव महाबलः ।
एते रक्षन्ति राजानं सूतपुत्रेण रक्षिताः ।
अवध्यमानास्तेऽस्माभिर्घातयिष्यन्ति सोमकान् ॥ ५
एष शल्यो रथोपस्थे रश्मिसंचारकोविदः ।
सूतपुत्ररथं कृष्ण वाहयन्बहु शोभते ॥ ६
तत्र मे बुद्धिरुत्पन्ना वाहयात्र महारथम् ।
नाहत्वा समरे कर्णं निवर्तिष्ये कथंचन ॥ ७
राधेयोऽप्यन्यथा पार्थान्सृञ्जयांश्च महारथान् ।
निःशेषान्समरे कुर्यात्पश्यतोर्नौ जनार्दन ॥ ८
ततः प्रायाद्रथेनाशु केशवस्तव वाहिनीम् ।
कर्णं प्रति महेष्वासं द्वैरथे सव्यसाचिना ॥ ९
प्रयातश्च महाबाहुः पाण्डवानुज्ञया हरिः ।
आश्वासयन्रथेनैव पाण्डुसैन्यानि सर्वशः ॥ १०
रथघोषः स संग्रामे पाण्डवेयस्य संबभौ ।
वासवाशनितुल्यस्य महौघस्येव मारिष ॥ ११
महता रथघोषेण पाण्डवः सत्यविक्रमः ।
अभ्ययादप्रमेयात्मा विजयस्तव वाहिनीम् ॥ १२
तमायान्तं समीक्ष्यैव श्वेताश्वं कृष्णसारथिम् ।

C. 8. 4021
B. 8. 79. 16
K. 8. 83. 16

K_1 Dn_1 $D_{3.4.6.7}$ T_2 M महारथं; $K_{3.4}$ V_1 $B_{2.3}$ Da_1 $D_{1.5.8}$ $T_{1.3}$ G °रथाः; B_5 °बलं. — ^{e}) B_2 राजानं (for पाञ्चालाः). — ^{f}) K_1 कर्णात्रस्ता; $K_{3.4}$ V_1 $B_{1.3-5}$ D S कर्णत्रस्ता. B_2 सूतपुत्रेण रक्षिताः.

4 K_3 om. 4. — ^{b}) V_1 $B_{1.2.4.5}$ Dn_1 $D_{3.4.7}$ M धार्यंता (D_4 °तां); B_3 $D_{6.8}$ T G धार्यंते; Da_1 $D_{1.2.5}$ राजता (D_2 °ते) (for भास्वता). — Da_1 $D_{1.5}$ om. 4^c–6^b. — ^{d}) B (except B_5) $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ M बह्व($B_{2.4}$ °हु)- शोभत; D_2 बहुशो रणे.

5 Da_1 $D_{1.5}$ om. 5 (cf. v. l. 4). T_2 om. (hapl.) 5–6. K_3 transp. 5 and 6. — ^{a}) K_4 कृतश्च. — ^{b}) K_3 V_1 B_1 Dn_1 $D_{2-4.7.8}$ महारथः; $B_{2.3.5}$ °रथाः; B_4 °बल. D_6 S (T_2 om.) भारद्वाजश्च वीर्यवान्. — ^{d}) $Ś_2$ रक्षताः. — ^{e}) D_4 अवेक्ष्यमानास्; M_1 अयुध्य°. D_6 S (T_2 om.) ते चापि (for तेऽस्माभिर्). — ^{f}) K_3 वारयिष्यंति; B_5 पातयि°; D_6 S (T_2 om.) यो(M_4 यौ)धयि°.

6 Da_1 $D_{1.5}$ om. 6^{ab} (cf. v. l. 4). T_2 om. 6 (cf. v. l. 5). K_3 transp. 5 and 6. — ^{b}) T_1 G_1 M_1 रश्मिसंग्राह-; T_3 $G_{2.3}$ M_{2-4} °संग्रह- (for °संचार-). — ^{c}) B_5 तूर्णं (for कृष्ण). — ^{d}) $B_{1.2.4}$ Da_1 $D_{1.5}$ S (T_2 om.) बह्व($B_{2.4}$ $G_{2.3}$ °हु)शोभत. — After 6, K_4 D_3 repeat 8. 56. 56^e–57^d.

7 ^{a}) B_5 अत्र (for तत्र). — ^{b}) D_2 महाबल; D_6 S रथं मम (for महारथम्).

8 ^{a}) $Ś_2$ K_3 V_1 $B_{2.3}$ Dn_1 $D_{2.3}$ हि (for ऽपि). D_4 यथा (for [अ]न्यथा). K_1 पार्थं. D_6 S मा स्म (M_1 हि) कर्णो रणे पार्थान् (G_2 °र्थं). — ^{c}) Da_1 $D_{1.5}$ निःशेषं. D_6 T G M_{2-4} हन्यात्; M_1 हत्वा (for कुर्यात्). — ^{d}) $Ś_1$ पश्यतोर्नौ; K_3 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1-3.5-7}$ T_3 $G_{1.3}$ M °तां नो; D_4 °तां नौ; D_3 पश्येतां नो; T_1 पश्यंतोर्नौ; T_2 G_2 पश्यतो मे (for °तोर्नौ). — After 8, D_2 ins.:

862* एवमुक्तस्तु पार्थेन कृष्णो राजंस्त्वरान्वितः ।

9 Before 9, D_6 T_3 $G_{1.3}$ M_{2-4} ins. संजयः. — ^{a}) D_6 G_1 जवेन; M_1 रणेन (for रथेन). T_1 एवमुक्तस्ततः प्रायात्. — ^{c}) T_1 कर्णमद्रौ; G_2 प्रति मद्रान् (for कर्णं प्रति). D_1 M_1 महेष्वासा; D_6 T_3 $G_{1.3}$ महाराज; T_1 G_2 महेष्वासो (T_1 °सौ). — ^{d}) K_3 सरथे; $D_{1.5}$ द्वैरथे; M_1 द्वैरथं. Ś $K_{1.2.4}$ D_{2-4} T_2 सव्यसाचिनं; D_6 G M °साचिनः.

10 ^{a}) K_4 प्रयाताश्च; B_1 °तस्तु; D_3 प्रायातश्च. — ^{b}) D_3 पांडवानुग्रहो. — For 10^{ab}, D_6 S subst.:

863* स प्रयातो रथेनाशु कृष्णो राजन्महाहवे ।

[M_1 संप्रयातो. G_2 कृपो; M_1 शुक्लो; M_4 कर्णो (for कृष्णो). T_1 कृष्णे मंत्रिमहाहवे.]

— ^{c}) $Ś_2$ अश्वासयन्; V_1 $B_{2.4}$ T_2 G_2 आश्वासयद्. $Ś_2$ रथेनैवं; D_6 T_1 $G_{1.2}$ रणेनाशु; T_2 अमेयात्मा; T_3 G_3 रणे चाशु; M_1 रथेनाशु; M_{2-4} रवेणाशु (for रथेनैव). — ^{d}) T_1 सर्वतः (for सर्वशः).

11 ^{a}) B_5 च; D_2 T_2 तु (for स). — ^{b}) K_3 संनतौ; B_5 निर्बभौ; T_2 मारिष (for संबभौ). — ^{c}) T_2 -पातेन (for -तुल्यस्य). — ^{d}) V_1 D_2 मेघौघस्य; D_4 रथौ°; T_2 पर्वतस्य. B_2 [ए]व (for [इ]व). T_2 दीर्यतः (for मारिष). — For 11, D_6 S (except T_2) subst.:

864* रथघोषस्ततस्तस्य पाण्डवस्य बभूव ह ।
वासवाशनिपातेन पर्वतेष्विव मारिष ।

[(L. 2) T_1 वज्रेण धार्यमाणेषु; G_2 वासवस्याशनिर्घातं (for the prior half). T_1 भारत (for मारिष).]

12 ^{a}) B_2 रथवंशेन; D_2 °घोरेण. — ^{b}) M_3 पांडवाः. — ^{c}) D_6 S ता(T_1 G_1 त)ममेयात्मा (for अप्रमे°). V_1 अभ्ययायादमेयात्मा. — ^{d}) V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1-5.7}$ निर्जयंस्; D_3 तर्जयस् (for विज°).

C. 8. 4021
B. 8. 79. 18
K. 8. 83. 18

मद्रराजोऽब्रवीत्कर्णं केतुं दृष्ट्वा महात्मनः ॥ १३
अयं स रथ आयाति श्वेताश्वः कृष्णसारथिः ।
निघ्नन्नमित्रान्समरे यं कर्ण परिपृच्छसि ॥ १४
एष तिष्ठति कौन्तेयः संस्पृशन्गाण्डिवं धनुः ।
तं हनिष्यसि चेदद्य तन्नः श्रेयो भविष्यति ॥ १५
एषा विदीर्यते सेना धार्तराष्ट्री समन्ततः ।
अर्जुनस्य भयात्तूर्णं निघ्नतः शात्रवान्बहून् ॥ १६
वर्जयन्सर्वसैन्यानि त्वरते हि धनंजयः ।
त्वदर्थमिति मन्येऽहं यथास्योदीर्यते वपुः ॥ १७
न ह्यवस्थाप्यते पार्थो युयुत्सुः केनचित्सह ।
त्वामृते क्रोधदीप्तो हि पीड्यमाने वृकोदरे ॥ १८
विरथं धर्मराजं च दृष्ट्वा सुदृढविक्षतम् ।
शिखण्डिनं सात्यकिं च धृष्टद्युम्नं च पार्षतम् ॥ १९
द्रौपदेयान्युधामन्युमुत्तमौजसमेव च ।

---

13 ^{a}) K_1 समेक्ष्यैव; D_{a1} $D_{1.5.8}$ निरी°; D_2 समीक्षैवं. — ^{b}) K_4 M_4 कृष्णसारथिः. — ^{c}) D_6 तत्र राजा (for मद्रराजो). — ^{d}) D_6 दृष्ट्वा कर्ण; S दृष्ट्वा केतुं (by transp.).

14 ^{a}) V_1 रथम्. D_2 आयातः. — ^{c}) B_1 D_6 $T_{2.3}$ $G_{1.3}$ M संग्रामे (for समरे). — ^{d}) V_1 कर्णं यं (by transp.). D_{a1} $D_{1.5}$ परिपृच्छति.

15 D_6 S (except T_2) repeat 15 after App. I (No. 26). — ^{b}) T_1 (second time) संस्पृशन्; G_2 (first time) स स्पृशन्. — ^{c}) D_6 T_1 (both both times).$_3$ (first time) G_1 (both times).$_{2.3}$ M_1 (all first time).$_{2-4}$ (all both times) तं चेद्धनिष्यसि ह्यद्य; T_3 $G_{2.3}$ M_1 (all second time) तं (G_2 किं) चेद्धनिष्यसि त्वद्य. — ^{d}) K_3 T_1 G_2 $M_{1.3}$ (S MSS. first time) तन्न; B_5 D_2 ततः; D_{a1} तं नः; D_1 तं न; G_1 (first time) तं च (for तन्नः)..B_1 G_2 (second time) भविष्यसि. — $K_{3.4}$ V_1 B D_{a1} D_{n1} $D_{1-5.7.8}$ T_2 ins. after 15: D_6 $T_{1.3}$ G M after the second occurrence of 15:

865* त्वामभिप्रेप्सुरायाति कर्ण निघ्नन्वरान्रथान् ।
असज्जमानो राधेय तं याहि प्रति भारतम् ।

[(L. 1) D_5 माम् (for त्वाम्) D_1 अभिरिप्सुर्. K_3 चराचरान्; V_1 रथान्बहून्; $B_{2.4}$ D_3 वरान्वरान्; B_3 वरा**; B_5 अरीन्परान्; D_{a1} $D_{1.5}$ परान्बहून्; D_6 पराक्रमात्; T_1 बहून्परान्; $T_{2.3}$ G M परान्वरान् (for वरान्रथान्). — D_1 repeats line 2 after st. 16. — (L. 2) K_4 B_2 D_{n1} $D_{2.4}$ असह्यमानो; B_3 स सज्ज°; D_6 संस्तूय°; T_1 $G_{1.2}$ M_1 असज्य°; M_3 असंज°. K_3 त्वं (for तं). K_4 पाहि. K_3 V_1 D_{n1} D_1 (both times).$_{3.8}$ प्रति भारत. D_6 S तं प्र(G_1 त्वां प्र-; M_1 तान्प्र)याहीं(T_1 $G_{1.2}$ °वी)ति मे मतिः (for the posterior half).]

K_4 T_2 cont.:

866* घृणां त्यक्त्वा प्रसादं च भृगोरस्त्रं च संस्मरन् ।
दृष्टिं मुष्टिं च संधानं स्मृत्वा रामोपदेशजम् ।
धनंजयं जये प्रेप्सुः प्रत्युद्गम्य महारथान् ।
वाजिविद्यापरिज्ञाने न मे युद्धे बले हरिः ।
न मां विजेष्यते कर्ण गदायुद्धे विशेषतः । [5]

[(L. 1) T_2 प्रमादं (for प्रसादं). — (L. 2) T_2 धृष्टमुष्टेश्च संधानं (for the prior half). T_2 कृत्वा (for स्मृत्वा). — (L. 3) K_4 धनंजय-. T_2 प्रत्युद्गच्छ महारथं. — (L. 4) K_4 राजा- (sic) (for वाजि-). K_4 जयवुद्धौ (for न मे युद्धे).]

On the other hand, D_6 $T_{1.3}$ G M ins. after 15, a passage given in App. I (No. 26) followed by the repetition of 15.

16 D_1 reads 16 twice (see below). — ^{a}) D_6 $T_{1.3}$ G M_{2-4} ते दीर्यंते; T_2 संदी°; M_1 दीर्यंति ते (for विदीर्यंते). — ^{b}) T_1 धार्तराष्ट्रैः; G_2 °राष्ट्र. — ^{c}) D_6 S कर्णं (for तूर्णं). — ^{d}) K_2 निघातः; D_1 (both times) निघ्नत. D_2 रणे; M बहु (for बहून्). D_6 दीर्यंते हि समंततः. — After 16, D_1 repeats line 2 of 865* followed by the repetition of st. 16.

17 ^{b}) D_5 त्वरतो; D_8 त्वरिते; S (except T_2) त्वरितो. D_8 न; T_1 G_2 [ऽ]पि (for हि). — ^{d}) D_8 तथा (for यथा). K_2 सोदीर्यंते; K_3 [अ]स्य दी°; B_2 [अ]स्योदीप्यते (sic); D_{a1} $D_{1.5}$ स्याद्दीप्यते.

18 ^{a}) K_3 V_1 B D_{n1} $D_{2-4.6-8}$ G_3 अवस्थास्यते. — ^{c}) D_6 T_2 G_1 त्वदर्थें (G_1 °र्थैः); $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ M त्वद्दते (M_1 °तः) (for त्वामृते). $K_{1.2}$ क्रोधदग्धो; V_1 °दीपं; G_1 क्रोशमानो.

19 ^{a}) T_3 $G_{2.3}$ भ्रातरं (for विरथं). B_2 $D_{1.7}$ धर्मराजं तु; D_2 °राजानं. — ^{b}) $D_{1.3}$ सुदृढविक्ष(D_3 °क्षि)तं; D_2 °विक्रमं; D_6 तं भृशविक्षतं; $T_{1.2}$ G_1 तु(T_1 सं-; G_1 [अ]त्र) भृशवीक्षितं; T_3 $G_{2.3}$ M सुभृशविक्ष(G_2 °पीडि)तं (for सुदृढविक्षतम्). — ^{c}) B_2 विखंडितं. $Ś_2$ सात्तिकिं. — ^{d}) B_2 पार्श्वतं; D_8 पार्थिवं (for पार्षतम्).

20 D_5 reads 20^{a}–21^{b} on marg. — ^{a}) D_{a1} $D_{1.5}$ द्रौपदेया. — B_2 om. (hapl.) 20^{cd}. — ^{d}) D_6 $T_{1.3}$ G M वशगांस्ते (for भ्रातरौ द्वौ). T_2 प्रसमीक्ष्य तु (for द्वौ

नकुलं सहदेवं च भ्रातरौ द्वौ समीक्ष्य च ॥ २०
सहसैकरथः पार्थस्त्वामभ्येति परंतप ।
क्रोधरक्तेक्षणः क्रुद्धो जिघांसुः सर्वधन्विनाम् ॥ २१
त्वरितोऽभिपतत्यसांस्त्यक्त्वा सैन्यान्यसंशयम् ।
त्वं कर्ण प्रतियाह्येनं नास्त्यन्यो हि धनुर्धरः ॥ २२
न तं पश्यामि लोकेऽस्मिंस्त्वत्तोऽप्यन्यं धनुर्धरम् ।
अर्जुनं समरे क्रुद्धं यो वेलामिव धारयेत् ॥ २३
न चास्य रक्षां पश्यामि पृष्ठतो न च पार्श्वतः ।
एक एवाभियाति त्वां पश्य साफल्यमात्मनः ॥ २४
त्वं हि कृष्णौ रणे शक्तः संसाधयितुमाहवे ।
तवैष भारो राधेय प्रत्युद्याहि धनंजयम् ॥ २५
त्वं कृतो ह्येव भीष्मेण द्रोणद्रौणिकृपैरपि ।
सव्यसाचिप्रतिरथस्तं निवर्तय पाण्डवम् ॥ २६
लेलिहानं यथा सर्पं गर्जन्तमृषभं यथा ।
लयस्थितं यथा व्याघ्रं जहि कर्ण धनंजयम् ॥ २७
एते द्रवन्ति समरे धार्तराष्ट्रा महारथाः ।

C. 8. 4037
B. 8. 79. 44
K. 8. 63. 44

समीक्ष्य च). D6 T3 G1.3 M तु (for च). G2 वशगांस्तव वीक्ष्य तु.

21 a) D8 T1.3 G1.3 [ए]करथं. — b) K4 क्षभ्येत्य (sic) (for अभ्येति). K3 परस्परं; K4 V1 B Dn1 D1–4.7 S (except G1) परंतपः. — B2 om. 21^{c}–24^{b}. — c) T2 कर्णं (for क्रुद्धो). D6 T1.3 G M क्रोधसंरक्तनयनो. — d) K3 V1 B (B2 om.) D S सर्वे(K3 स च)पार्थिवान् (for (for °धन्विनाम्).

22 B2 om. 22 (cf. v. l. 21). — a) Ś K2.4 त्वरतो. K4 D8 [ऽ]भ्यपतति; Da1 D1.5 न्यप°; T1 G2 हि प°; M1 निप° (for ऽभिप°). D6 [ए]ष; D8 T1 G1.2 [अ]सात् (for [अ]सांस्). K1 त्वरतेभिपतत्यसात्. — b) K4 Dn1 त्यक्ता. D2 T2 [अ]संशयः. D6 G1 पार्थः (G1 हत्वा) सैन्यं पृथक्पृथक्; T1.3 G2.3 M हत्वा सैन्यं पृथग्विधं. — c) T2 तंकर्णं. D1 प्रतिपाह्येनं. — d) B3.5 D2 T2 पार्थं समरदुर्मदं.

23 B2 om. 23 (cf. v. l. 21). T2 transp. 23^{ab} and 23^{cd}. — a) B4 तु (for तं). — b) K3 V1 B (B2 om.) D T1.3 G3 M2–4 ह्यन्यं; T2 ह्येनं; G1 ह्यस्मिन्; G2 ह्यन्यः; M1 ह्यद्य (for ऽप्यन्यं). D6 S कथंचन (for धनुर्धरम्). — d) D8 बलाद् (for वेलाम्). K3 B1.5 वारयेत् (for धार°). — For 23^{cd}, D6 S subst.:

867* योऽर्जुनं सागरौघाभं क्रुद्धं वेलेव वारयेत् ।

[T2 सागरौघं तं (for °घाभं). D6 यो ह्यर्जुनं गतारोहं (for the prior half). T2 धारयेत्.]

24 B2 om. 24^{ab} (cf. v. l. 21). — a) M1 लक्षं (for रक्षां). T1 G2 न च रक्षां च पश्यामि. — b) K3 V1 B (B2 om.) D S पार्श्वे(B1 °र्षे)तो न च (K3 नाव-) पृष्ठतः. — c) T2 [अ]भियातस्. B2 त्वं.

25 a) S (except G1) transp. कृष्णौ and शक्तः. B2.3 Dn1 D8 कृष्णो; B5 कृष्णं. B5 महेष्वासः (for रणे शक्तः). — b) K4 सोसाधयितुम्; D8 स सा° (for संसा°). B5 शक्तो वारयितुं रणे; D6 S योद्धुमेतौ परंतपौ. — c) Ś K V1 B1.4 Dn1 D2–4.7 तवैव (for तवैष). D1 भागा; G2 भाति (for भारो). D8 राधेयं. — d) M1 धनंजयः.

26 a) D8 ह्येष. V1 B Da1 Dn1 D1.3–5.7 T2 समानो (T3 त्वं समो) ह्यसि भीष्मेण; D2 त्वं समानोसि भी°; D6 T3 G1.3 त्वं मतो ह्यसि (D6 G1 °स्य) भी°; T1 M1 त्वं ह(M1 म)तो ह्येष भी°; G2 त्वमतो न हतो ह्येष; M2–4 न धार्यो ह्येष भीष्मेण. — b) K1 द्रौणि- (for द्रोण-). V1 -कृपैरिव; B1 Dn1 D3.4.7 -कृपेण च; D6 S (except T2) -कृपादिभिः; D8 -कृतैरपि (for -कृपै°). — B5 om. 26^{c}–28^{d}. — c) K4 T2 सव्यसाची; G1.2 M °साचिं. D8 -प्रतिरथिस्; T3 G M °रथं (G2 °र्थीं). — d) T2.3 G M तं निवा(G2 M2–4 संनिवा-; M1 संनिता)रय भारतं (T2 पांडवं; G1 भारत). — For 26^{cd}, V1 B (B5 om.) D T1 subst.:

868* सव्यसाचिनमायान्तं निवारय महारणे ।

[D8 निवर्तय महारणं; T1 संनिवारय भारतं (for the posterior half).]

27 B5 om. 27 (cf. v. l. 26). — a) D8 तथा (for यथा). — b) Ś2 B2 D6 S वृषभं (for ऋषभं). K3 V1 तथा (for यथा). — c) K3 अवस्थितं; B2.3 नय°; Dn1 D2.3.7 वन°; D4 जय°; D8 भय°; T1 गुहा°; G1 M4 बिल°; G2 मार्गे स्थितं; G3 लयस्थितिं. Dn1 व्याघ्री; G2 व्यालं. — d) B2 कालं; B4 कर्णं (for कर्ण).

28 B5 om. 28 (cf. v. l. 26). — a) D6 S (except G2) समरान्; D8 पांचाला (for समरे). — D6 S transp. 28^{b} and 28^{d}. — b) D6 G1 महाबलाः (for °रथाः). — c) G1 भयत्रस्ता (for भयात्तूर्णं). — d) Ś1 K1.2 निराक्षेपा; K4 नरापेक्षा; D1 निरपेक्ष्य; T3 G3 °पेक्षं (for °पेक्षा). V1 B1.2.4 Da1 D1.3.4.5 T1.2 नराधिपाः (B2

C. 8. 4027
B. 8. 73. 44
K. 8. 83. 44

अर्जुनस्य भयात्तूर्णं निरपेक्षा जनाधिपाः ॥ २८
द्रवतामथ तेषां तु युधि नान्योऽस्ति मानवः ।
भयहा यो भवेद्वीर त्वामृते सूतनन्दन ॥ २९
एते त्वां कुरवः सर्वे द्वीपमासाद्य संयुगे ।
विष्ठिताः पुरुषव्याघ्र त्वत्तः शरणकाङ्क्षिणः ॥ ३०
वैदेहाम्बष्ठकाम्बोजास्तथा नग्नजितस्त्वया ।
गान्धाराश्च यया धृत्या जिताः संख्ये सुदुर्जयाः ॥ ३१
तां धृतिं कुरु राधेय ततः प्रत्येहि पाण्डवम् ।
वासुदेवं च वार्ष्णेयं प्रीयमाणं किरीटिना ॥ ३२

कर्ण उवाच ।
प्रकृतिस्थो हि मे शल्य इदानीं संमतस्तथा ।
प्रतिभासि महाबाहो विभीश्चैव धनंजयात् ॥ ३३
पश्य बाह्वोर्बलं मेऽद्य शिक्षितस्य च पश्य मे ।
एकोऽद्य निहनिष्यामि पाण्डवानां महाचमूम् ॥ ३४
कृष्णौ च पुरुषव्याघ्रौ तच्च सत्यं ब्रवीमि ते ।
नाहत्वा युधि तौ वीरावपयास्ये कथंचन ॥ ३५
स्वप्स्ये वा निहतस्ताभ्यामसत्यो हि रणे जयः ।

D1 °पः); D7 महारथाः. — After 28, B3 reads 32, repeating it in its proper place.

29 a) T1 G1.2 M1 वै तेषां; T3 G3 M2–4 चैतेषां (for तेषां तु). T2 एषां तु द्रवतां संघे. — b) K3 V1 B D T2 नान्योस्ति युधि (by transp.). K4 B1 माधव; D6 T3 मानदः; D8 मानव. T1.3 G M नान्योस्ति (M2–4 °स्त्यन्यो) भुवि मारिष. — c) D6 T1.3 G M भयाप° (T1 °व)हो (for भयहा यो). B1 सृधे; D6 भये (for भवेद्). K3 B1.2.5 Dn1 D1.2.4 वीरस्; B1 वीरास् (for वीर). D3 T2 भयं यो ना(T2 अं)शयेद्वीर (D3 °रस्). — d) T1 त्वदृते. G2 सूतनंदनं.

30 b) D2 तिष्ठत (for संयुगे). — c) Ś1 K1.2.4 B2 वेष्टिताः; K3 Dn1 D2–4 धिष्ठिताः (for विष्ठिताः). D3 T1 M पुरुषव्याघ्रास् (D3 M3 °घ्रस्).

31 a) D3 विदेहांबष्ठ°. Some MSS. °कांभोजास्. — b) K1 नग्नाजितास्; K2.4 D6.3 T3 G3 नग्नजितास्; T1 नाग्नजितास्; G2 नग्निजितास्; M2–4 ननजितस् (sic). T2 तथा (for त्वया). — c) Ś1 K3 (sup. lin. as in text), T2 G2 M1 यथा; D3 तथा (for यया). D6 T3 G1.3 जिताः संख्ये (G1 °ख्ये; G3 °ख्ये) (for यया धृत्या). Ś2 नृत्या; K2 हत्वा; T2 दृष्टा (for धृत्या). — d) D6 T3 G1.3 यया (D6 G1 °था) धृत्या (for जिताः संख्ये). G3 संघे; M संखे.

32 B3 reads 32 for the first time after 28. T2 reads 32a–37b after 44ab. — a) K3 द्रतिं; B2 (both times) धृत्तिं; M3 कृतिं (for धृतिं). D5 राधेये. — b) D1 T2 पांडव. — d) G1 ह्रीयमानं (for प्रीयमाणं). Ś2 किरीटिनः. — After 32, K4 V1 B2.3 Da1 Dn1 D1.2.5.6 ins.:

869* प्रत्युद्याहि महाबाहो पौरुषे महति स्थितः ।
[B3 समर° (for महति).]

On the other hand, T2 ins. after 32:

870* यथैकेन त्वया पूर्वं कृतो दिग्विजयो महान् ।
कलिङ्गाधिपतिं जित्वा तवानीता तदन्तरे ।
दुर्योधनस्य महिषी जरासंधं विजित्य च ।
तदेव सत्त्वमालम्ब्य जहि पार्थं धनंजयम् ।

— T2 ins. after the above; T1.3 G M after 32, an addl. colophon. [*Adhy. name:* T2 शल्यवाक्यं; M1 कर्णप्रोत्साहनं. — *Adhy. no.:* T1.3 G M1 90; T2 86; M2–4 89.]

33 For sequence in T2, cf. v. l. 32. — a) K3 V1 B1.3–5 D (except D8) T2 [S]सि मे; B2 यमे (sic) (for हि मे). — b) B1 संक्षतस् (for संम°). K4 D8 त्वया (for तथा). — c) M1 प्रतियाहि (for °भासि). — d) K3 B2 Dn1 मा भैषीस्त्वं; D2 विभीश्चापि; D8 भीतिश्चैव; T G M1 अ(T1 ह्य)भीतश्च; M2–4 अभितश्च (for विभीश्चैव). M धनंजयं (M1 °यः). Da1 D1.5.6 यथा पार्थस्य केशवः.

34 For sequence in T2, cf. v. l. 32. — a) K4 बाहोर्. — b) D8 शिक्षितं चैव (for °तस्य च). B1 मानद for पश्य मे). D6 S धनुषः शिक्षितस्य च. — G2 om. 34d–36b. — d) T2 पांडुसैन्यमनेकधा.

35 For sequence in T2, cf. v. l. 32. G2 om. 35 (cf. v. l. 34). — a) Bom. ed. पुरुषव्याघ्र. — b) Ś2 B1.2.4 Dn1 D1.3.4 T1 ततः B3 T2 एतत्; D6 भद्र; T3 G1.3 M1 तव (for तच्च). K4 तत्सत्यं च (for तच्च सत्यं). T3 G1.3 भोः; M1 वै (for ते). K3 V1 B5 Da1 D2.5.8 तत्सत्यं प्रब्रवीमि ते. — c) K3 न हत्वा. T3 G1.3 समरं (for युधि तौ). — d) V1 B Da1 Dn1 D1.3–5.7 व्यपयास्ये; D6 निवर्तिष्ये; S (G2 om.) प्रतियास्ये (for अप°).

36 For sequence in T2, cf. v. l. 32. G2 om

कृतार्थो वा भविष्यामि हत्वा तावथ वा हतः ॥ ३६
नैतादृशो जातु बभूव लोके
रथोत्तमो यावद्*अनुश्रुतं नः ।
तमीदृशं प्रतियोत्स्यामि पार्थं
महाहवे पश्य च पौरुषं मे ॥ ३७
रथे चरत्येष रथप्रवीरः
शीघ्रैर्हयैः कौरवराजपुत्रः ।
स वाद्य मां नेष्यति कृच्छ्रमेत-
त्कर्णस्यान्तादेतदन्ताः स्थ सर्वे ॥ ३८
अस्वेदिनौ राजपुत्रस्य हस्ता-
ववेपिनौ जातकिणौ बृहन्तौ ।
दृढायुधः कृतिमान्क्षिप्रहस्तो

C. 8. 4050
B. 8. 79. 56
K. 8. 83. 56.

36^{ab} (cf. v. l. 34). — ^{a}) Ś$_2$ स्वप्ने; K_3 D_{a1} $D_{1.5.7}$ शेष्ये; V_1 B_{3-4} D_{n1} शिश्ये; B_1 $D_{4.8}$ शिष्ये; B_5 शेश्ये (for स्वप्स्ये). — ^{b}) K_3 V_1 B D_{a1} D_{n1} $D_{1-5.7.8}$ T_2 अनित्यो; K_4 असित्यो (for असत्यो). K_1 वा (for हि). — ^{c}) K_3 V_1 B D_{a1} D_{n1} $D_{1-5.7.8}$ T_2 [ऽ]थ (for वा). — ^{d}) K_3 V_1 B D_{a1} D_{n1} $D_{1-5.7.8}$ T_2 वाप्यथ (for तावथ°). — For 36, D_6 S (except T_2) subst.:

871* निहतो वा गमिष्यामि नैकान्तोऽस्ति रणे जयः ।
कृतार्थो वा गमिष्यामि हतो वा स्वर्गमाप्नुयाम् ।

[T_1 transp. the prior half of line 1 and that of line 2. — (L. 1) G_2 om. the prior half. T_1 अथ वा युधि पार्थेन (for the prior half). D_6 M_1 [ऽ]सि (for ऽस्ति). — (L. 2) T_3 G_3 [ऽ]थागमिष्यामि (for वा गमि°). D_6 आप्नुयात्.]

— After 36, K_4 V_1 B D (except $D_{2.3}$) T_2 ins.:

872* शल्य उवाच ।
अजय्यमेनं प्रवदन्ति युद्धे
महारथाः कर्णं रथप्रवीरम् ।
एकाकिनं किमु कृष्णाभिगुप्तं
विजेतुमेनं क इहोत्सहेत ।

[(L. 1) K_4 B_5 D_6 T_2 अज(D_6 T_2 °जे)यम् (for अजय्यम्). B_5 D_{a1} $D_{1.5}$ एतं; T_2 एवं (for एनं). V_1 D_6 T_2 संख्ये; B_5 लोके (for युद्धे). — (L. 2) T_2 धनंजयं (for महारथाः). V_1 कुरु- (for रथ-). — (L. 3) D_{a1} $D_{1.5}$ किं नु (for किमु). D_6 कृष्णानुगुप्तं. — (L. 4) T_2 जेतुं सहायं (for विजेतुमेनं). D_{n1} इहोत्सहंत.]

37 For sequence in T_2, cf. v. l. 32. Before 37, K_4 V_1 B D (except D_3) ins. कर्ण उवाच. T_2 reads 37^{ab} twice. — ^{a}) K_4 जात (for जातु). S (except T_2) रणो (T_1 °थे; G_2 M_1 °णे) बभूव (for बभूव लोके). — ^{b}) V_1 महाबलो; B_5 रथोत्तमं; D_4 °त्तमौ; D_6 धनुर्धरो (for रथोत्तमो). D_3 द्यावद् (sic); T_2 (both times) यादृशम् (for यावद्). Ś$_1$ $K_{1.2}$ **द्रुतं; Ś$_2$ K_3 V_1 B D उपश्रुतं (Ś$_2$ °तो); K_4 अनुद्रुतं; T_2 (both times) तु श्रुतो (for *अनुश्रुतं). K_4 न; D_2 वः (for नः). $T_{1.3}$ G M_{1-3} अस्मिँल्लोके यादृशस्तु (T_1 °शोस्तु; M_1 °शं नु; $M_{2.3}$ °शं न) श्रुतो (M_{1-3} °तं) नः; M_4 अस्मिँल्लोके यादृशं ***. — After 37^{ab}, D_6 S ins.:

873* अद्याहं तं निहनिष्यामि संख्ये
धनंजयं पश्यतस्ते समृद्धम् ।

[(L. 1) T_1 अद्यैवाहं; T_2 तमीदृशं (for अद्याहं तं). D_6 om. तं. T_2 ह्यप्रतिमं च (for निहनिष्यामि). D_6 M संख्ये. — (L. 2) T_3 G_3 समृद्धः. T_2 धनंजयं शत्रुभिरप्रधृष्यं.]

D_6 T_3 G M read 37^{c}–38^{d} after 876*. T_1 reads 37^{cd} after 876*. T_2 transp. 37^{cd} and 38^{ab}. — ^{c}) K_4 पार्थं. — M_4 om. 37^{d}–38^{b}. — ^{d}) M_1 पश्यसि (for पश्य च). K_1 वा (for च). K_3 कौरवं (for पौरुषं). D_6 $T_{1.3}$ G M_{1-3} महाहवे त्वं म(D_6 तं म-; T_1 तन्म)मं पश्य पौरुषं.

38 For sequence in D_6 T_3 G M, cf. v. l. 37. T_1 om. 38. M_4 om. 38^{ab} (cf. v. l. 37). T_2 transp. 37^{cd} and 38^{ab}. — ^{a}) V_1 B D_{a1} D_{a1} $D_{1.3-5.7}$ रणे (for रथे). K_1 -प्रवीराः. — ^{b}) B_{1-4} D_{n1} $D_{2-4.7}$ सितैर् (for शीघ्रैर्). K_4 -राजपुत्र. — T_2 om. 38^{c}–38^{b}. — ^{c}) Ś K $D_{7.8}$ चाद्य (for वाद्य). K_4 मा. K_3 D_3 पृश्यति. V_1 D_{a1} $D_{1.5}$ अंतं; $B_{2.3}$ अतकं (for एतत्). — ^{d}) V_1 D_4 स्युः; D_{n1} D_4 तु (for स्थ). — For 38, D_6 $T_{1.3}$ G M subst.:

874* रथान्वरानेति रथप्रवीरः
शीघ्रैर्हयैः कौरवराजपुत्रः ।
स चाद्य मां नेष्यति क्षिप्रमन्तं
कर्णोऽस्यान्तेऽप्यत्र भवेत्समर्थः ।

[(L. 1) $M_{2.3}$ रथाद्वराद्. $G_{1.2}$ रथप्रवीर (G_2 °रं). D_6 रणे चरन्नेष रथप्रवीरः; M_1 रथावरी देववरप्रवीरः. — (L. 2) G_1 $M_{2.3}$ कौरव रा(G_1 °वा न्रा)जपुत्र (G_1 °त्रः). — (L. 3) M सं वाच (M_1 °चम्). M_1 [आ]नेष्यति (for मां ने°). M कृच्छ्रमंतं (M_1 °मंततः). D_6 स पाल्यमानो ह्येष वै क्षिप्रमस्यन्; $G_{1.2}$ संपाल्य(G_2 स पार्थ)मानेष्यति (G_2 °ष्नति) क्षिप्रमंतं (G_1 °ती). — (L. 4) D_6 कर्णस्यांते; G_2 M कर्णो(M_1 °र्ण)स्यांतो. D_6 तत्र; G_1 पुत्र; G_2 वात्र (for ऽप्यत्र). D_6 समृद्धः; G_1 समृद्धः; M_1 समंततः (for समर्थः).]

39 D_1 om. 39. T_2 om. 39^{ab} (cf. v. l. 38). — ^{a})

C. 8. 4030
B. 8. 79. 36
K. 8. 83. 36

न पाण्डवेयेन समोऽस्ति योधः ॥ ३९
गृह्णात्यनेकानपि कङ्कपत्रा-
नेकं यथा तान्क्षितिपान्प्रमथ्य ।
ते क्रोशमात्रं निपतन्त्यमोघाः
कस्तेन योधोऽस्ति समः पृथिव्याम् ॥ ४०
अतोषयत्पाण्डवेयो हुताशं
कृष्णद्वितीयोऽतिरथस्तरस्वी ।
लेभे चक्रं यत्र कृष्णो महात्मा
धनुर्गाण्डीवं पाण्डवः सव्यसाची ॥ ४१
श्वेताश्वयुक्तं च सुघोषमग्र्यं
रथं महाबाहुरदीनसत्त्वः ।
महेषुधी चाक्षयौ दिव्यरूपौ
शस्त्राणि दिव्यानि च हव्यवाहात् ॥ ४२
तथेन्द्रलोके निजघान दैत्या-
नसंख्येयान्कालकेयांश्च सर्वान् ।
लेभे शङ्खं देवदत्तं स तत्र
को नाम तेनाभ्यधिकः पृथिव्याम् ॥ ४३
महादेवं तोषयामास चैव

K2 अबेदिने (sic); B3 अवेदनौ; D2 G1 अखो(G1 °खे)दितौ; T1 अखेदतौ; M °दनौ. G1 राजसुतस्य (for °पुत्रस्य). T1 G1 M2-4 पाणी; T3 G3 पाणि; G2 पाणीन्; M1 वाणी (for हस्तात्). — ^{b}) K3 M2-4 अवेपनौ (K3 °णौ); V1 B Da1 Dn1 D2-5.7.8 T3 G अवेपमानौ (Dn1 °णौ); T1 अपापिनौ; M1 ह्यवेपेतौ (for अवेपिनौ). K4 जातकिनौ; T1.3 G2.3 °वर्णौ (for °किणौ). D6 S (T2 om.) महांतौ. — ^{c}) K1 दृढयुधः. Ś K1.2.4 G2 क्षितिपा(G2 °मा)न् (for कृतिमान्). T1 G2 M क्षिप्रकारी; T3 G1.3 °योधी (for °हस्तो). — ^{d}) Ś1 पांडवैयेन; Dn1 पांडवेन; T1.3 G2.3 M °वस्य; G1 °वेयस्य. S (except T2) सदृशो (for समो). M2-4 यौधः.

40 ^{a}) D2 कंकपत्र. — ^{b}) D2 निन्ये (for एकं). D8 तथा (for यथा). D6 पयानान् (sic) (for यथा तान्). Da1 D1.5 तत् (for तान्). K3 B2.3 Da1 D1.5.6.8 T2 प्रहिणोति चाशु (T2 वीरः); V1 B1.4.5 Dn1 D2-4.7 प्रतियोज्य (D2 °क्ष्य) चाशु (for क्षितिपान्प्रमथ्य). — ^{c}) K4 तद् (for ते). K3 V1 B D क्रोशमात्रे. K2 निपतं त्यमोघाः. — ^{d}) B2 तस्य (for तेन). K2 योधा; D8 योद्धा. — For 40, T1.3 G M subst.:

875* गृह्णन्विमुञ्चन्स निमेषमात्रा-
त्पुरंदरस्येव च तुल्यवीर्यः ।
ते क्रोशमात्रे निपतन्त्यमोघा
न पाण्डवस्य सदृशोऽस्ति कश्चित् ।

[(L. 1) M1 मुंचान् (for विमुञ्चन्). M2.3 निमेषमात्रान्.]

T1.3 G M cont.: D6 ins. after 40:

876* अतीवान्यान्धनुषा राजपुत्र-
स्त्वतीवान्यान्केशवश्चक्रयुद्धे ।

[(L. 1) T3 G3 अतीवायं. G1.2 धनुषो; M धनुषी. T1 M4 राजपुत्र; T3 G3 °पुत्रेषु. — M4 om. line 2. — (L. 2) T3 G3 अतीव (for त्वतीव). D6 G1 केशवं चा(G1 °वश्चा)पि युद्धे.]

— After the above, D6 T3 G M read 37^c–38^d; T1 reads 37^{cd}.

41 ^{a}) Ś2 K4 आतो(K4 अथो)षयत्; B5 अतर्प°; D4 M3 अतोषयन्. Ś1 K1 V1 B D (except D6.8) S खांडवेयो (for पाण्ड°). V1 M1 हुताशनं. — ^{b}) Ś2 हि रथस्; K4 हि रथं; Da1 D1.5 [ऽ]तिबलस् (for °रथस्). D6 S (except T2) कृष्णो हि कृष्णेन (D6 G1 कृष्णेन कृष्णो हि) युक्तस्तरस्वी. — ^{c}) D6 S (except T2) तत्र (for यत्र). — ^{d}) D3 गांजीवं. K2 सत्यसाची. B5 T2 दिव्यं धनुर्गांडि(B5 °डी)व सव्यसाची; D6 T1.3 G M धनुर्वरं गांडि(T3 °डी)वं सव्यसाची.

42 ^{a}) K3 V1 B Da1 Dn1 D1-5.8 च सुघोषमुग्रं (D8 °मग्रे); D6 बहुघोषमग्र्यं; S (except T2) च महौघघोषं (M3 °षो) (for च सुघोषमग्र्यं). — ^{b}) Ś K1.2.4 यथा (for रथं). G1 महाबुद्धिर् (for °बाहुर्). — ^{c}) G2 वक्षयौ (sic) (for चाक्षयौ). K3 V1 B Da1 Dn1 D1-5.7.8 M1 चा(Dn1 वा)क्षये दिव्यरूपे. D6 T1.3 G M2-4 विद्युदा(M3 °ता)भौ; T2 वीर्यरूपौ (for दिव्य°). — ^{d}) D4 दिव्याणि; D6 T3 G M चान्यानि; T1 चास्त्राणि (for दिव्यानि). T1.3 G2.3 M तु (for च). K3 बहूनि हुताशात्; B2 D8 च हव्यवाहः (D8 °हान्).

43 D4 om. 43. — ^{a}) V1 B2 अ(V1 र)थेंद्रलोके; D6, T3 G M यास्त्विन्द्र°; T1 यस्त्विन्द्रादीन् (for तथेन्द्रलोके). S (except T2) संघशो (for दैत्यान्). — ^{b}) K1 संख्ये (for सर्वान्). T1.3 G M यः कालकेयानपरांश्च दैत्यान्; T2 शरैरुग्रैः परिभूयातितेजाः. — T2 om. 43^{cd}. — ^{c}) B5 Da1 D1.5 T1 च; T3 G2.3 तु (for स). — ^{d}) M2-4 के (for को). T1.3 G2.3 M तस्य; G1 लोके (for तेन). B4 [अ]चधिकः (sic); D5 [अ]भ्या°. D2 च तत्र (for पृथिव्याम्).

44 ^{a}) B5 महेश्वरं (for महादेवं). T2 रोषयामास. K3 तत्र; V1 B1-3.5 Da1 D1.3.5.6.8 यो वै; B4 घोरैः।

साक्षात्सुयुद्धेन महानुभावः ।
लेभे ततः पाशुपतं सुघोरं
त्रैलोक्यसंहारकरं महास्त्रम् ॥ ४४
पृथक्पृथग्लोकपालाः समेता
ददुर्ह्यस्त्राण्यप्रमेयाणि यस्य ।
यैस्ताञ्जघानाशु रणे नृसिंहा-
न्स कालखञ्जानसुरान्समेतान् ॥ ४५
तथा विराटस्य पुरे समेता-
न्सर्वानस्मानेकरथेन जित्वा ।
जहार तद्गोधनमाजिमध्ये
वस्त्राणि चादत्त महारथेभ्यः ॥ ४६
तमीदृशं वीर्यगुणोपपन्नं
कृष्णद्वितीयं वरये रणाय ।
अनन्तवीर्येण च केशवेन
नारायणेनाप्रतिमेन गुप्तम् ॥ ४७
वर्षायुतैर्यस्य गुणा न शक्या
वक्तुं समेतैरपि सर्वलोकैः ।
महात्मनः शङ्खचक्रासिपाणे-
र्विष्णोर्जिष्णोर्वसुदेवात्मजस्य ।
भयं मे वै जायते साध्वसं च

C. 8. 4060
B. 8. 79. 66
K. 8. 83. 65

Dn1 D7 योधैः; D2 संख्ये; D4 योधैः (for चैव). — ^{b}) D6 समर्थश्च; G1 स्वयुद्धेन (for सुयु°). B2 तवानुभाव. — After. 44^{ab}, T2 reads 32^{a}–37^{b}. — ^{c}) K4 तथा (for ततः). T3 च घोरं. — ^{d}) K4 -सघोर- (for -संहार-).

45 ^{a}) Dn1 लोकपालः. M3 समेलत्ता (sic) (for समेता). — ^{b}) K4 दुदुरु; D1 दुदुरु; D6 ददुरु; G1 दद्यः (for ददुरु). Dn1 D7 महास्त्राणि; T1 चास्त्र णि; G1 शस्त्राणि (for ह्यस्त्राणि). B1 lacuna; T2 G1 [अ]प्रमेयाय. K3 V1 B Da1 D1–3.5.7.8 यस्मै; Dn1 D4 संख्ये; S तस्मै (for यस्य). — After 45^{ab}, D6 S (except T2) read 47^{cd}. T2 M2.4 om. 45^{cd}. — ^{c}) K3 V1 B Da1 Dn1 D1–5.7.8 नृसिंहः. D6 T1.3 G M1.3 अश्वैर्महौघाश्च (D6 M3 °महौघांश्च; T3 G1.3 °जंघानाश्च-; G2 °गंजोघाश्च)-रथप्रवीरान्. — ^{d}) V1 B Da1 D1.3–5.7 कालकंजान्; Dn1 D6 T1.3 G M1.3 °केयान्; D8 °जंघान् (for °खञ्जान्).

46 ^{a}) B2 यथा; T2 तदा (for तथा). T3 G3 पुरा (for पुरे). — ^{b}) T2 सर्वान्कुरून्; M2–4 अस्मान्सर्वान् (by transp.). — ^{c}) T1 [ए]तद् (for तद्). G2 (*sup. lin.* as in text) नो धनं (for गोधनम्). D6 S (except T2) राजमध्ये. — ^{d}) K1 वसुणि (sic) (for वस्त्राणि). D6 S महारथानां.

47 ^{a}) B2 वीर्यगुरुं भृशं च; D8 सवगुणोपपन्नं. — ^{b}) N T1.2 M1 परमं नृपाणां (Ś1 °ना)म् (for वरये रणाय). — After 47^{ab}, N T2 ins.:

877* तमाह्वयन्साहसमुत्तमं वै
जाने स्वयं सर्वलोकस्य शल्य ।

[(L. 1) Ś K समास्थितः (K4 °तं); B1–4 D2–5.7.8 समाह्वयन्; B5 Da1 D1.6 समाह्वये (Da1 °यत; D1 °यं). V1 D6 उद्वहं (D6 °हन्) (for उत्तमं). — (L. 2) Da1 D1.5 पश्य; Dn1 शल्यः (for शल्य). D6 समन्वितं लोकनाथेन शल्य; T2 करोमि कर्णोध सुवैरिसूदनं.]

— D6 S (except T2) read 47^{cd} after 45^{ab}. — ^{c}) B2 अंत- (for अनन्त-). B5 स (for च). Ś K V1 B1–3.5 D T1.3 G M1–3 गुप्तः (for गुप्तम्).

48 ^{a}) G2 गुणो. B4 शक्यो; B5 वक्तुं (for शक्या). — ^{b}) B5 शक्या (for वक्तुं). — ^{c}) K2 -पाणेः; G2 -पाणि-. — ^{d}) K4 Dn1 D1 विष्णो (for विष्णोर्). G2 जिप्णो (for जिष्णोर्). — ^{e}) K3 B1.3–5 Da1 Dn1 D1.3–5.7 T1.2 M भयं च मे (M वै); V1 न मे भयं; B2 भय च; D2 हर्षश्च मे; D6.8 T3 G भयं न मे (for भयं मे वै). B2 जप्यति (for जायते). — ^{f}) M2–4 ins. तु after दृष्ट्वा. Dn1 om. कृष्णौ. — After 48, K4 V1 B D (except D6.8) T2 ins.:

878* अतीव पार्थो युधि कार्मुकिभ्यो
नारायणश्चाप्रति चक्रयुद्धे ।

[(L. 1) B1 Da1 D1.5 कार्मु(B1 °मु)केभ्यो. — (L. 2) V1 B3.5 T2 चाप्रतिमश्च (V1 °मेश्च) युद्धे; B1 Da1 D1.5 चाप्यति-चक्र°.]

K4 V1 B D (except D6.8) cont.:

879* एवंविधौ पाण्डववासुदेवौ
चलेत्स्वदेशाद्धि भवान्न कृष्णौ ।

[(L. 2) K4 स्वदेशाद्धि-; Da1 D1.5 हि स्थानाद्धि (for स्वदेशाद्धि).]

while, T2 cont. after 878*:

880* कर्णः ।
किं मद्रराजार्जुनवर्णनेन
मां भीषयस्यद्य रणेऽप्रमत्तम् ।
नाहं त्वया भीषयितुं हि शक्यो
बन्दीव तस्यैव गुणांश्च स्तोषि ।
वीर्येण युक्तो युधि फल्गुनोऽसौ [5]

C. 8. 4060
B. 8. 79. 66
K. 8. 83. 66

दृष्ट्वा कृष्णावेकरथे समेतौ ॥ ४८

कोऽन्यः प्रतीयान्मदृते नु शल्य ॥ ४९

उभौ हि शूरौ कृतिनौ दृढास्त्रौ
महारथौ संहननोपपन्नौ ।
एतादृशौ फल्गुनवासुदेवौ

एतावहं युधि वा पातयिष्ये
मां वा कृष्णौ निहनिष्यतोऽद्य ।
इति ब्रुवञ्शल्यममित्रहन्ता

गुप्तो यथा केशवेनाद्य संख्ये ।
तथापि ते पश्यतस्तं निहन्मि
तूष्णीं स्थितश्चोदय तावदश्वान् ।
दृष्ट्वा कृष्णावेकरथे समेता-
वतीव हर्षो मम जायतेऽद्य । [10]

49 [a]) B1.4.5 T2 च; T1 तु (for हि). D6 वीरौ (for शूरौ). B5 Dn1 D3.4.7 बलिनौ (for कृतिनौ). Ś2 दृढाख्यौ; B2 Dn1 D3.4.7 दृढायुधौ; D6 S कृतास्त्रौ (for दृढास्त्रौ). — [b]) K4 महारथं. Dn1 T2 संवहनोप- (for संहननोप-). — After 49[ab], D6 S ins.:

881* एतादृशौ नरवीरौ समेतौ
स्थानाच्युता देवकुमाररूपौ ।
अग्न्यनिलाविन्द्रबृहस्पती वा
यमान्तकौ वा शशिपूषणौ वा ।
भगांशमित्रावरुणाश्विनौ वा [5]
मरुद्गणा वा वसवः सहेन्द्राः ।
व्यस्ताः समस्ताश्च युधा न शक्ता
जेतुं प्रसह्यार्जुनमच्युतं च ।

[(L. 1) D6 G1 M1 एतौ वीरौ; T1 एतौ रथे (for एतादृशौ). T1 रथवीरौ. — (L. 2) D6 T8 G8 स्थानच्युतौ; T2 पार्थौ°. T8 G8 -वर्चसौ (for -रूपौ). — (L. 3) D6 अग्न्यादित्यावु; T1 G1 M2-4 अग्न्यानिलावु. — (L. 5) D6 T2.8 G8 भगांशु-; G1 मृगांक- (for भगांश-). D6 अरुणावथाश्विनौ; T8 G8 °वश्विनौ वा. — (L. 6) D6 T8 G8 मरुद्गणौ. M4 om. वा. D6 T2 G1 समेताः (for सहेन्द्राः). — (L. 7) D6 पुमान्; T8 G8 युवा; G2 यथा (for युधा). — (L. 8) G2 प्रहस्य (for प्रसह्य). D6 G1 [अ]र्जुनं चाच्युतं च; T2 [अ]च्युतमर्जुनं च (by transp.).] — [c]) D6 S एतौ हि ता(T1 °को हि ता-; T2 °तौ सुरा-; G1 °ते हि ता)व(M8 °न)र्जुनवासुदेवौ. — [d]) M8 प्रदीयान् (for प्रती°). K1 V1 B1.3-5 Da1 D1.3-8 T8 G M तु; K8 चात्र; K4 नैव; B2 च; Dn1 तौ तु; D2 तन; T1.2 [S]च (for नु). K1 G1 शल्यः D2 तुल्यः (for शल्य). — After 49, N T2 ins.:

882* मनोरथो यस्तु ममाद्य शल्य
मद्रेश युद्धं प्रति पाण्डवस्य ।
नेदं चिरादाशु भविष्यतीद-
मत्यद्भुतं चित्रमतुल्यरूपम् ।

[(L. 1) D1.5 योद्य (for यस्तु). K2 ममाथ; B5 D2.6 ममेह (for ममाद्य). K3 V1 B1.3.4 Da1 Dn1 D1.3-5.7.8 तस्य; B2.3 D2.6 T2 नित्यं (for शल्य). — (L. 2) K4 युद्धे; B4 युक्तं; D6 योद्धुं (for युद्धं). D3.6 सह; D8 युधि (for प्रति). D2.6 T2 पांडवेन. — (L. 3) V1 B3.5 Da1 D1.2.5 नैवं; B1.2 Dn1 D6.7 नैतच्; B4 वैरं; D3 नैतं; D4 नैनं (for नेदं). D3 अद्य (for आशु). K3 T2 [इ]ह (for [इ]दम्). — (L. 4) Da1 अलद्भुतं; D1.5 ह्यलद्भुतं (for अत्य°). V1 B5 D6 भीमम् (for चित्रम्).]

D6 T2 cont.: T1.8 G M ins. after 49:

883* सर्वेषां वृष्णिवीराणां कृष्णे लक्ष्मीः प्रतिष्ठिता ।
सर्वेषां पाण्डुपुत्राणां जयः पार्थे प्रतिष्ठितः ।
तावुभौ पुरुषव्याघ्रौ समाने स्यन्दने स्थितौ ।
मामेकमभियोद्धारौ सुजातं बत शल्य मे ।

[(L. 1) T1.8 G2.8 एव देवानां (for वृष्णिवीराणां) and लक्ष्मीः कृष्णे (by transp.). — (L. 2) T1 G2 M2-4 राजपुत्राणां (for पाण्डु°). — (L. 3) T1.8 G2.8 समान-; G1 एकस्मिन् (for समाने). — (L. 4) T1.8 G2.8 अपि (for अभि-). T8 G8 सुजातौ (for सुजातं). D6 ते (for मे).]

S cont.:

884* नैतच्चिराक्षिप्रमिमं रथं मे
प्रवर्तयैतावभियामि चैव ।

[(L. 1) T2 नेदं; M2-4 नैतं. T2 ज्ञातं (for चिरात्). — (L. 2) M1 प्रावर्तते. G1 [ए]नाव् (for [ए]ताव्).]

T2 cont.:

885* अस्मिन्मुहूर्ते निहतौ पश्य कृष्णौ
ताभ्यां हतं वा युधि मां रिपुभ्याम् ।

50 [a]) B Da1 D1.5.6 T2 वा युधि (by transp.) V1 om. वा. Dn1 D3.4.7 एतौ च हत्वा युधि पातयिष्ये. — [b]) D8 मा. K3 V1 B D T2 वापि (for वा). D8 निहनिष्यते. — [d]) Ś2 इवानुनाद. — For 50, T1.8 G M subst.:

886* अस्मिन्मुहूर्ते निहतौ पश्य कृष्णौ
मया हतं वा युधि मामरिभ्याम् ।
एवं ब्रुवाणः सहसा महारथ-
स्त्वभ्यद्रवत्पाण्डवं सूतपुत्रः ।

कर्णो रणे मेघ इवोन्ननाद ॥ ५०
अभ्येत्य पुत्रेण तवाभिनन्दितः
समेत्य चोवाच कुरुप्रवीरान् ।
कृपं च भोजं च महाभुजावुभौ
तथैव गान्धारनृपं सहानुजम् ।
गुरोः सुतं चावरजं तथात्मनः
पदातिनोऽथ द्विपसादिनोऽन्यान् ॥ ५१
निरुन्धताभिद्रवताच्युतार्जुनौ
श्रमेण संयोजयताशु सर्वतः ।
यथा भवद्भिर्भृशविक्षताउभौ
सुखेन हन्यामहमद्य भूमिपाः ॥ ५२
तथेति चोक्त्वा त्वरिताः स्म तेऽर्जुनं
जिघांसवो वीरतमाः समभ्ययुः ।
नदीनदान्भूरिजलो महार्णवो
यथा तथा तान्समरेऽर्जुनोऽग्रसत् ॥ ५३
न संदधानो न तथा शरोत्तमा-
न्प्रमुञ्चमानो रिपुभिः प्रदृश्यते ।
धनंजयस्तस्य शरैश्च दारिता

C. 8. 4069
B. 8. 79. 75
K. 8. 83. 79

[For lines 1–2, cf. 885*. (L. 1) G2 निहते. T3 G3 कृष्णो. — (L. 2) G1 ताभ्यां (for मया). T1 हतौ. M2–4 मा (for माम्). G1 M2–4 रिपुभ्यां (for अरिभ्याम्).]

51 ^{a}) K4 अभ्येति; G1 अन्ये च (for अभ्येत्य). T1 M2–4 तथा (for तव). T1.3 G1.3 [अ]भिनंदिताः. — ^{b}) T2 सम्यक्तथोवाच (for समेत्य चोवाच). T1.3 G M2–4 चोक्ताः; M1 चोक्तः (for चोवाच). K3 V1 B D (except D6.8) कुरुप्रवीरं; T1.3 G M °वीरसत्तमाः (M1 °मैः). — T2 repeats 51^{cdef} after 52. — ^{c}) T1 (both times).3 G M कृपश्च भोजश्च. D8 T1 (both times).3 G M महारथावुभौ; T2 °नुभावं (for °भुजावुभौ). — ^{d}) K3 तथा च (for तथैव). V1 B Da1 Dn1 D1.3–7 गांधारपतिं. K3 B3.5 D2.6.8 सहात्मजं; B2 °नुगं (for °नुजम्). T1 (both times).3 G M स चापि राजा शकुनिः सहात्मजैः. — ^{e}) K1 D2 वावरजं. D8 महात्मनः (for तथा°). — ^{f}) K3 [ऽ]पि; T2 च (for ऽथ). K3 V1 B D च तान् (D2 तौ); T2 तथा (for ऽन्यान्). — For 51^{ef}, T1.3 G M subst.:

887* गुरोः सुतस्तत्र तवात्मजस्तथा
पदातिसादिद्विरदा रथास्तथा ।

[(L. 2) T1 (both times) तथा रथाः (by transp.). T3 G2.3 पदातिसंघाद्विरदास्तथा तथा.]

52 G2 om. 52. Before 52, T1 G1 M2–4 ins. दुर्योधनः. — ^{a}) K2 V1 Da1 D1.5 T1 नि(Da1 वि)रुद्धत; K3 B (except B5) Dn1 D2 निरुध्यत; T2 निरंधत; G1 निरुंध्यात; M1 येरुद्धत; M2–4 ते रुंधत (for निरुन्धत). D8 [अ]भिद्रुवतौ (for °द्रवत). K3 T1.3 M2–4 [अ]र्जुनाच्युतौ. — ^{b}) K3 ग्रामेण (for श्रमेण). M1 संयोजयित. T3 G1.3 [अ]पि (for [आ]शु). K3 V1 B Da1 Dn1 D1–5.7 G1 सर्वशः; D6 सर्वान्. — ^{c}) K1 V1 T G1.3 M1 तथा (for यथा). Ś2 K3 B2.4 D2.6–8 T1.2 G1 भृशवि(T1 G1 °वी-; T2 °मी)क्षितान्. — ^{d}) S (G2 om.) सुखेन हन्या (G1 M2–4 जह्या)न्मम वाहिनीपतिः (T1 °तेः) — After 52, T2 repeats 51^{cdef}.

53 ^{a}) S (except T1) चोक्तास् (for चोक्त्वा). T G M1 तथा; M2–4 तदा (for स्म ते). — ^{b}) D8 जिघांसवो; T1.3 G M °समाना; T2 जिघांसया (for °सवो). B1.4 Dn1 D2–4.7 वीरतराः; B5 D6 T2 वीतभयाः; D8 वीरवसाः; T1.3 G M समरे (for वीरतमाः). B4 Dn1 समाययुः; B5 समभ्यजुः (for °भ्ययुः). — After 53^{ab}, N T2 ins.:

888* शरैश्च जघ्नुर्युधि तं महारथा
धनंजयं कर्णनिदेशकारिणः ।

[(L. 1) B2 शनैश्च. D1 ते (for तं). V1 B3.5 D9 T2 महारथं. — (L. 2) T2 धनंजयं सर्वत एव पार्थिवाः.]

— ^{c}) Ś B4 नदीनदा; K1 B5 °नदां; K3 D8 °रयान्; V1 B1.2 Da1 Dn1 D1.5.7 °नदं (for °नदान्). Ś2 K3 B3.5 D8 M2–4 भूरिजलान् (Ś2 °लौ); K1 भूमिजलो; D2 T1.2 G1 M1 पूर्ण(M1 शूर)जलान्; T3 G3 शून्यजलान्; G2 शून्यजवान् (for भूरिजलो). Ś K1.2.4 यथार्णवो; K3 G1.3 महार्णवे (G3 °वान्). — ^{d}) D5 om. तथा. D7 तत् (for तान्). K3 [ऽ]ग्रहीत्; T1 ग्रसन् (for ऽग्रसत्).

54 ^{a}) D8 स (for the first न). K4 सुरोत्तमान्. — ^{b}) B5 व्यदृश्यत (for प्रदृश्यते). — For 54^{ab}, D6 S subst.:

889* न संदधच्चैव समुद्धरञ्शरा-
ञ्च चाभिमुञ्चञ्शरिभिः स दृश्यते ।

[(L. 1) D6 संदधानश्च; T3 G3 न संदधेश्चैव (for न संदध°). — (L. 2) D6 T1.2 G1 चापि (for चाभि-). T2 व्यदृश्यत.]

— ^{c}) K3 धनंजयस्यैव; V1 B D (except D8) °जयाश्चैस्तु (B5 °श्चैश्च; Da1 D5 °स्तैस्तु); T1.3 G M तथा(M °दा)र्जुनाश्चै(M2 °स्तै)स्तु (for धनंजयस्तस्य). T1 शितैर् (for शरैश्). K3 V1 B Da1 Dn1 D1–7 T1.3 G M

C. 8. 4069
B. 8. 79. 75
K. 8. 83. 78

हताश्च पेतुर्नरवाजिकुञ्जराः ॥ ५४
शरार्चिषं गाण्डिवचारुमण्डलं
युगान्तसूर्यप्रतिमानतेजसम् ।
न कौरवाः शेकुरुदीक्षितुं जयं
यथा रविं व्याधितचक्षुषो जनाः ॥ ५५
तमभ्यधावद्विसृजञ्शरान्कृप-
स्तथैव भोजस्तव चात्मजः स्वयम् ।
जिघांसुभिस्तान्कुशलैः शरोत्तमा-
न्महाहवे संजवितान्प्रयत्नतः ।
शरैः प्रचिच्छेद च पाण्डवस्त्वर-
न्पराभिनद्वक्षसि च त्रिभिस्त्रिभिः ॥ ५६
स गाण्डिवाभ्यायतपूर्णमण्डल-
स्तपन्रिपूनर्जुनभास्करो बभौ ।
शरोग्ररश्मिः शुचिशुक्रमध्यगो
यथैव सूर्यः परिवेषगस्तथा ॥ ५७
अथाग्र्यबाणैर्दशभिर्धनंजयं
पराभिनद्द्रोणसुतोऽच्युतं त्रिभिः ।
चतुर्भिरश्वांश्चतुरः कपिं तथा

वि(K_8 B_5 तु)दारिता; D_8 सुता° (for च दा°). T_2 तथार्जुनास्त्रैर्निशितैर्विदारिता. — ^{d}) B Dn_1 $D_{2-4.6.7}$ S निपेतुर् (for च पेतुर्). K_1 नव-; Da_1 $D_{1.5}$ गज-; T_2 हत- (for नर-). V_1 नरराजकुंजराः; M_3 °वाजिकुंजरः.

55 ^{a}) K_1 G_1 शरार्चिषां. K_1 गांडव-; K_4 Da_1 $D_{1.5}$ गांडिवं; Dn_1 गांडीव-; D_8 गांजिवम् (for गाण्डिव-). K_1 $T_{1.2}$ -चारुकुं(K_1 °मां)डलं; D_8 -चानुमंडलं; D_8 आजि°. — ^{c}) K_1 उदीक्षतुं; K_3 अवेक्षितं. D_6 S तदा (for जयं). — ^{d}) K_3 तथा रविं; D_6 T_2 G_1 रविं यथा (by transp.). D_6 S (except T_2) तथा (for जनाः). — After 55, Dn_1 T_2 ins.:

890* शरोत्तमान्स प्रहितान्महारथै-
श्चिच्छेद पार्थः प्रहसञ्शरौघैः ।
भूयश्च तानहनद्बाणसंघा-
न्गाण्डीवधन्वायतपूर्णमण्डलम् ।
यथोग्ररश्मिः शुचिशुक्रमध्यगः [5]
सुखं विवस्वान्हरते जलौघान् ।
तथार्जुनो बाणगणान्निरस्य
ददाह सेनां तव पार्थिवेन्द्र ।

[(L. 1) T_2 तां (for स). — (L. 3) T_2 अहरद्बाणसंघैर् — (L. 4) Cf. 57^a. T_2 -मंडलः. — (L. 5) (=57^c). T_2 यथोग्ररश्मिः किरणान्समग्रान्. — (L. 6) T_2 मुंचन् (for सुखं).] — After 55, G_2 ins. an addl. colophon.

56 Before 56, T_1 G_2 ins. संजयः. — ^{a}) B_2 $D_{2.8}$ अभ्यधावन्. K_3 V_1 B Da_1 Dn_1 D_{2-7} कृपः शरांस् (by transp.); D_1 कृपः शरास्; D_8 नृपः शरांस्. T $G_{1.3}$ तमभ्यधावद्द्वि(T_1 °न्द्वि)जपुंगवः (T_2 °ऋषभः) कृपस् (T_1 तदा). — ^{b}) Dn_1 भोजं; T_1 भोजास्. M_{2-4} transp. तव and च. Da_1 D_5 चात्मनः (for चात्मजः). T_2 च (for स्वयम्). — After 56^{ab}, N T_2 ins.:

891* महारथो द्रोणसुतश्च सायकै-
रवाकिरंस्तोयधरा यथाचलम् ।

[(L. 1) K_2 द्रौणसुतश्; V_1 द्रोणपुत्रश्. — (L. 2) D_1 अवाकिरस्. D_6 तोयधरो. D_8 T_2 इवाचलं (for यथा°).] while, T_1 ins. after 56^{ab}:

892* जिघांसवः पार्थमसह्यविक्रमं
यथैव वाह्निं शलभा महार्चिषम् ।

T_1 ins.: after the above; T_3 $G_{1.3}$ M ins. after 56^{ab}; G_2 after 55, an addl. colophon. [*Adhy. name.:* M_1 कर्णवाक्यं. — *Adhy. no.:* $T_{1.3}$ G 91; M_1 89; M_{2-4} 90.]

— Before 56^{cdef}, T_3 G_3 M ins. संजयः. — ^{c}) $B_{2.5}$ Dn_1 D_7 कुशलः. B_5 शरोत्तमैर्. — ^{d}) B_5 T_2 महारथैः; D_2 °भये; D_6 $T_{1.3}$ G M °स्मभि: (for °हवे). K_4 V_1 $B_{2.5}$ Da_1 $D_{1.2.5.8}$ संज(K_4 सज्ज)नितान्; D_6 $T_{1.3}$ G M_1 सं(M_1 सां)प्रहि°; M_{2-4} संप्रत° (for संजवि°). G_1 नरोत्तमः (for प्रयत्नतः). — ^{e}) D_8 शशैः (for शरैः). K_3 om. च. B (except B_2) Dn_1 $D_{3.4.7}$ T_2 G_1 स (for च). — ^{f}) V_1 D_2 पत्रिभिस्त्रिभिः; Bn_1 $D_{3.4.7}$ चेषुभि° (for च त्रिभि°). B_5 पराभिनच्चास्य पुनस्त्रिभिस्त्रिभिः; $T_{1.3}$ G M प(M_3 व)रान्विनिर्भिद्य च तांस्त्रि°; T_2 रथांश्च निर्भिद्य च तांस्त्रि°.

57 K_3 om. (hapl.) 57^a–58^b. — ^{a}) V_1 B Da_1 D_{1-7} T $G_{1.3}$ M_{2-4} गांडिवव्या(D_6 G_1 °वस्य -; M_{2-4} °वश्चा)यत-; Dn_1 D_8 G_2 M_1 गांडीवव्या (M_1 °श्चा)यत- (for गाण्डिवाभ्या°). D_8 G_1 -पूर्व- (for -पूर्ण-). G_2 -कुंडलस् (for -मण्डलस्). $Ś_2$ $K_{2.4}$ स गांडिवाभ्या($K_{2.4}$ °त्या)यतमंडलस्त्वरन्. — ^{b}) Ś $K_{1.2.4}$ तरन् (for तपन्). T_2 इषून् (for रिपून्). D_2 (*sup. lin.* as in text) यथा; $T_{1.3}$ G M स्वयं (for बभौ). — ^{c}) Dn_1 शराग्र-; D_6 यथोग्र- (for शरोग्र-). $Ś_2$ $M_{1.4}$ -शुक्ल- (for -शुक्र-). Dn_1 -मध्यगा. — ^{d}) Ś $K_{1.2.4}$ परिवेशगस्; V_1 B_{2-4} $D_{2.8}$ °वेशवांस् (B_2 °शनं); $B_{1.5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.4-8}$ S °वेषव स् (for °षगस्).

58 . K_3 om. 58^{ab} (cf. v. l. 57). — ^{a}) K_2 अथाग्र्य -;

शरैः स नाराचवरैरवाकिरत् ॥ ५८
तथा तु तच्चस्फुरदात्तकार्मुकं
त्रिभिः शरैर्यन्तृशिरः क्षुरेण ।
हयांश्चतुर्भिश्चतुरस्त्रिभिर्ध्वजं
धनंजयो द्रौणिरथान्यपातयत् ॥ ५९
स रोषपूर्णोऽशनिवज्रहाटकै-
रलंकृतं तक्षकभोगवर्चसम् ।
सुबन्धनं कार्मुकमन्यदाददे
यथा महाहिप्रवरं गिरेस्तथा ॥ ६०
स्वमायुधं चोपविकीर्य भूतले
धनुश्च कृत्वा सगुणं गुणाधिकः ।
समानयानावजितौ नरोत्तमौ
शरोत्तमैर्द्रौणिरविध्यदन्तिकात् ॥ ६१
कृपश्च भोजश्च तथात्मजश्च ते
तमोनुदं वारिधरा इवापतन् ।
कृपस्य पार्थः सशरं शरासनं

C. 8. 4081
B. 8. 72. 87
K. 8. 83. 90

V1 Da1 D1 अथोग्र- (Da1 °ग्र्य-); D2.5 T2 अथाग्र-. — b) D2 पराभिभद् (for °भिनद्). Ś2 [ऽ]युतं त्रिभिः; D8 [ऽ]त्यमर्षणः (for ऽच्युतं त्रिभिः). D6 S (except T2) गुरोस्तनूजः स तदा(D6 सहितो; G1 स ततो; M स तथा)च्युतं त्रिभिः. — c) D6 ईषांश्च (for अश्वांश्च). D6 T G1.3 च कपिं (for चतुरः). B2 om. from ततः up to चतुरस् (in 59c). G2 च कपिध्वजं (for चतुरः कपिं). K3 V1 B1.3–5 Da1 Dn1 D1–5.7.8 कपिं ततः; D6 त्रिभिः शरैः; T G1.3 M ततस्त्रिभिः (for कपिं तथा). G2 त्रिभिः (for तथा). — d) K3 V1 B1.5 Da1 Dn1 D2–4.7.8 T2 G1 शरैश्च; B3.4 M1 शतेन; D1.5.6 T1.3 G2.3 M2–4 शितैश्च (for शरैः स). Da1 T1 नाराचवरैर्; D2 °गणैर्. K3 D8 अवाकिरन्.

59 B2 om. up to चतुरस् (in 59c) (cf. v. l. 58). Dn1 om. from 59a up to शरैर् (in 59b). — a) K1 तथा तु तत्सरदात्तकार्मुकं; K3 D8 तथा तु तत्प्रस्फुरदात्तका°; K4 तथा तु तस्य स्फुरदात्तका°; V1 B1 Da1 D1.3–5.7 तथापि तु (B1 D3.4.7 तं) प्रस्फुरदात्त(D1 °त्तं)का°; B3–5 D2 तथाच्छिनत्प्रस्फुरदात्त(B4.5 °दस्य)का°; D6 स्थित्वा ततः स प्रदह्य का°; T1 G2 M2–4 ततोऽर्जुनः (G2 °नं) प्रस्फुरदर्चि-(T1 °दस्य; G2 °दास्य)का°; T2 अथार्जुनो द्रोणसुतस्य का°; T3 G1.3 M1 तथा ततः (G1 °था) प्रस्फुरदस्य का°. — b) क्षुरैर् (for शरैर्). Ś2 K4 क्षणेन; B1.3 Da1 D1.5.8 क्षुरेण च (B1.3 ह); D6 S (except T2) चकर्त ह (for क्षुरेण). — c) B1.5 Dn1 D2.7 च पुनस्त्रिभिर्; T2 च तथा ध्वजं (for चतुरस्त्रिभिर्). — d) K3 धनंजयं (for °जयो). K3 V1 B D S अपातयत् (for न्यपा°). — After 59, B4 ins.:

893* स द्रोणपुत्रस्य शरासनं बली
भल्लेन संछिद्य च तद्व्यपातयत् ।

60 a) K3.4 V1 B Dn1 D2–4.7.8 T2 मणिवज्र-; Da1 D1 मणिहेम-; D6 T1.3 G M द्युतिवज्र- (for ऽशनिवज्र-). — b) D1 असंकृतं (for अलं°). D8 -भोज- (for -भोग-). B2 T2 -संनिभं (for -वर्चसम्). — c) V1 B1–4 Da1 Dn1 D1–5.7.8 T2 महाधनं; B5 महावरं; D6 सनिस्वनं; T1.3 G M स तद्वधे (for सुबन्धनं). B5 Da1 अन्यम् (for अन्यद्). Ś1 K1.2.4 आदधे; K3 आददं (for आददे). — B5 om. 60d. — d) T2 यदा (for यथा). K4 M1 महार्हि (M1 °भि-); T2 *ग्रहि (for महाहि-). Ś K1.2.4 -प्रवरे; G2 -प्रतिमं; M1 -प्रवरस् (for -प्रवरं). V1 B2 D8 गिरिस्तथा (D8 °तटात्); B1.3.4 Da1 Dn1 D1.4.5.7 गिरेस्तटात् (Da1 °न्); D6 G2 तथैव; T1.3 G1.3 M तथैव च; T2 महत्तदा (for गिरेस्तथा).

61 a) K3 V1 B1.3–5 D2–4.7 चोपनि(D4 °रि)कीर्य; B2 चोपपरि°; Da1 D1.5 चापरि°; Dn1 चापनि°; D6 T2.3 G1.3 चापि वि°; T1 M चाथ (M1 °रु) वि°; G2 चाथ विकृष्य (for चोपविकीर्य). — b) Ś2 सुगुणं. K3 T1 G2 M गुणाधिकं (for °धिकः). — B5 om. 61c. — c) B1–4 D2–4 समादयत्ताव्; Dn1 D7 °दं(Dn1 °दि)यंताव्; D6 T G M2–4 °नयंस्ता(T1 °यत्ता)व्; M1 संमानयंताव् (for समानयानाव्). B1 शरोत्तमैः; B4 (marg.) शरोत्तमै (for नरोत्तमौ). — d) K4 द्रोणिर्. K1.4 अविध्यदंतिकान्; B3 अमित्रतापनः. — After 61, B3 ins. 894*.

62 a) D5 om. भोजश्च. K1.3 V1 B (except B3) Dn1 D2–4.6–8 S तव (for तथा). B5 om. ते. Da1 D1.5 [अ]नुजस्ते; D4 [आ]त्मजाश्च ते (for °जश्च ते). D6 T1.3 G तथा; M2–4 शरैः (for च ते). — V1 B1.2.4.5 Da1 Dn1 D1.3.4 (marg.).5.7 ins. after 62a: B3 after 61:

894* शरैरनेकैर्युधि पाण्डवर्षभम् ।
महारथाः संयुगमूर्धनि स्थिताः
[B5 om. line 1 — (L. 1) D1 पांडवर्षभ.]

— b) Ś2 Dn1 तमोनुदा (Dn1 °दे); K3 तमो नुदन्; B3 नृपोत्तमा (for तमोनुदं). K3 वारिधयो. B3 इवाभवन्; B5 Da1 D1.5 T2 °किरन्; D2.6.3 T1.3 G M °वृणोत् (for °पतन्). — After 62b, B5 ins.:

895* महाबला वीतभया रणाजिरे ।

C. 8. 4061
B. 8. 79. 87
K. 8. 83. 90

हयान्ध्वजं सारथिमेव पत्रिभिः ॥ ६२
शरैः प्रचिच्छेद तवात्मजस्य
ध्वजं धनुश्च प्रचकर्त नर्दतः ।
जघान चाश्वान्कृतवर्मणः शुभा-
न्ध्वजं च चिच्छेद ततः प्रतापवान् ॥ ६३
सवाजिसूतेष्वसनान्सकेतना-
ञ्जघान नागाश्वरथांस्त्वरंश्च सः ।
ततः प्रकीर्णं सुमहद्बलं तव
प्रदारितं सेतुरिवाम्भसा यथा ।
ततोऽर्जुनस्याशु रथेन केशव-
श्चकार शत्रूनपसव्यमातुरान् ॥ ६४
ततः प्रयान्तं त्वरितं धनंजयं
शतक्रतुं वृत्रनिजघ्नुषं यथा ।
समन्वधावन्पुनरुच्छ्रितैर्ध्वजै
रथैः सुयुक्तैरपरे युयुत्सवः ॥ ६५
अथाभिसृत्य प्रतिवार्य तानरी-

— c) B2 शरणं; M1.2.4 तु शरं (for सशरं). B3 हयान्ध्वजं (for शरासनं). — d) B1.2.4.5 D (except D6.8) ध्वजान् (for ध्वजं). V1 सारथिमे (sic) (for °मेव). B5 T2 अष्टभिः शरैः (for एव पत्रिभिः). V1 पतत्रिभिः; D6 T1.3 G M चाष्टभिः (for पत्रिभिः). B3 शरासनं सारथिमष्टभिः शरैः. — After 62, N (except D6) T2 ins.:

896* समार्पयद्बाहुसहस्रविक्रम-
स्तथा यथा वज्रधरः पुरा बलेः ।
स पार्थबाणैर्विनिपातितायुधो
ध्वजावमर्दे च कृते महाहवे ।
कृतः कृपो बाणसहस्रयन्त्रितो [5]
यथापगेयः प्रथमं किरीटिना ।

[(L. 1) Ś K1.2.4 B4.5 D4 समा(Ś2 K4 °म)र्दयद्; T2 न्यपात°. — Dn1 om. lines 2–5. — (L. 2) K1 om. यथा. Ś2 परा; Da1 D1.5 पुनर्; D2 यथा; D8 पुरो (for पुरा). B2 पुरंदरः (for पुरा बलेः). Ś K2 वडेः; K3 बलं K4 T2 बले; D2 [अ]सुरान् (for बलेः). — (L. 3) T2 पांडवेनाथ (for पार्थबाणैर्). K4 विनपातितायुधो; Da1 D1.5 विनिपातितो युधो; T2 निपातितायुधो. — (L. 4) K3 ययावजावर्मै (sic); B2 D2 ध्वजापमर्दे (D2 °वमर्दे) च. V1 om. कृते. D2 निरीक्ष्य सर्वशः (for कृते महाहवे). B2 महार्णवे (for महाहवे). — (L. 5) K3 B4 कृपः कृतो (by transp.); B2 Da1 D5 कृपः कृपो. V1 -यंतृतो; B2 -विक्रमो (for -यन्त्रितो). T2 ततः कृपो बाणसहस्रमाविशद्. — (L. 6) Dn1 तथा (for यथा).]

63 a) Dn1 प्रविच्छेद. V1 B5 D5 M2–4 तवात्मजस्य च. — K4 om. (hapl.) 63bc. — b) Ś2 ध्वजे. Ś K1.2 नर्तंतः; K3 मर्दनः; D2 साराथिं (for नर्दतः). — c) K3 om. च. M2–4 पार्श्वान् (for चाश्वान्). T2 रुषा and also रथा (for शुभान्). — d) Dn1 च विच्छेद; D8 प्रचि° (for च चि°). Ś1 K2 चिच्छेदतः (for °द ततः). B2 T2 पुनः (for ततः). D6 T3 G तवात्मजस्य (T3 G3 °जांश्च); M तवात्मजांश्च (M1 °स्तु) षट् (for ततः प्रतापवान्).

64 a) V1 -सूतेष्वशरान् (sic) (for °सनान्). B2 सकेतान् (for °तनान्). K3 सवाजिसूतेष्वसकेतुमानान्; T2 सवाजिपत्तिध्वजसूतकेतनान्. — b) K3 B3 Da1 D4–6 T3 G1.3 नागांश्च (for नागाश्व-). T1.2 गांडीवधरस्; G2 M1 नागाश्ववरांश् (for °रथांस्). B3 -रथास् (for -रथांस्). K3 B5 G1 M2.3 च सत्वरं (G1 °रः); B3 D6.8 T1.3 G3 M1.4 च (T1 स) स त्वरन्; T2 च सात्वतः; G2 च सत्त्वान् (for त्वरंश्च सः). V1 जघान नागांश्चतुरांस्त्वरींश्च. — c) V1 तु (for तव). — d) K3 D8 प्रदारितः; B2 T2 प्रसारि(B2 °दि)तं (for प्रदा°). B2 Dn1 सेतुम्; T2 स्रोत (for सेतुर्). K4 [अं]भसायका (sic); B5 D1 [अं]भसो (D1 °सं) यथा; D8 [अं]भसा यतः. B3 T1.3 G M प्रतापि(B3 G1 °पीडि)तं सवितुरिवौजसा भृशं (B3 °सः श्रियं). — e) D6 T3 G3 अथ; T1 G1.2 M तथा (for ततो). B3 समीक्ष्य दृष्टोथ; B5 ततः समीक्ष्याथ (for ततोऽर्जुनस्याशु). D6 [अ]भिरथैश्च; T1.3 G3 [अ]ति(T1 °धि)रथेन; T2 [अ]थ रथंस्; G1.2 M [अ]थ रथेन (for [आ]शु र°). — f) T2 सव्यान् (for शत्रून्). B4 परिसव्यम्; G2 अपि सव्यम्. B2 आतुलान्; D6 T3 G1.3 आदरात् (for आतुरान्).

65 a) Ś V1 B D (except D6) T G3 M2–4 प्रयातं. — b) Ś1 K1.2 lacuna for -क्रतुं वृत्र-. G2 शक्रक्रतुं. Ś2 तत्र (for वृत्र-). K3 वृत्रजिघांसया पुरा; K4 D8 व्रत्र निजघ्नपुं (D8 °घ्नुवं) यथा; B3.5 D6 T2 वृत्रहनं (D6 °हणं; T2 °वधे) यथा सुराः (B3 पुरा) (for °निजघ्नुषं यथा). Ś1.2 (sup. lin. as in text) K1.2 तदा; Da1 D1.5 तथा (for यथा). — c) V1 समन्वधावयन्; D2 T2 °भ्यधावन्; D6 G1 M तमन्वधा°; T3 G2.3 तमभ्य° (for समन्व°). K3 V1 B3 Dn1 D1.4.5.8 पुनरुत्थितैर्ध्वजैः; D6 युधि मूर्च्छितध्वजैः; T1.3 G M पुनरुच्छ्रि(T1 °श्र)तध्वजाः. — d) T1.3 G2 रथेषु (for रथैः सु-). K1.4 Dn1 M3 सयुक्तैर्; B5 D2 प्रयुक्तैर्; Da1 D1.5 प्रमुक्तैर्; G3 च युक्तैर् (for सुयु°). B5 G2 M2–4 अपरैर्.

66 a) K3 B5 यथा (for अथ). D2 [अ]नुसृत्य; G2

न्धनंजयस्याभि रथं महारथाः ।
शिखण्डिशैनेययमाः शितैः शरै-
विंदारयन्तो व्यनदन्सुभैरवम् ॥ ६६
ततोऽभिजग्मुः कुपिताः परस्परं
शरैस्तदाञ्जोगतिभिः सुतेजनैः ।
कुरुप्रवीराः सह सृञ्जयैर्यथा-
सुराः पुरा देववरैरयोधयन् ॥ ६७
जयेप्सवः स्वर्गमनाय चोत्सुकाः
पतन्ति नागाश्वरथाः परंतप ।
जगर्जुरुच्चैर्बलवच्च विव्यधुः
शरैः सुमुक्तैरितरेतरं पृथक् ॥ ६८
शरान्धकारे तु महात्मभिः कृते
महामृधे योधवरैः परस्परम् ।
बभुर्दशाशा न दिवं च पार्थिव
प्रभा च सूर्यस्य तमोवृताभवत् ॥ ६९

C. 8. 4090
B. 8. 79. 95
K. 8. 83. 95

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि सप्तपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५७ ॥

[अ]भिवृत्य (for °सृत्य). V_1 प्रविचार्यं; G_2 °बाध्य (for °वार्यं). Dn_1 प्रतिवार्यता नरो (for °वार्यं तानरीन्). V_1 चारीन्; T_1 $M_{2.4}$ चाहितान्; T_3 G चाहितां ($G_{1.2}$ °तान्); M_1 चाहितं; M_3 चापि तान् (for तानरीन्). — [b]) K_3 [अ]तिरथान्; V_1 B_2 Da_1 $D_{1.5}$ [अ]तिरथं; $B_{1.3-5}$ Dn_1 $D_{3.4.7}$ [अ]भिमुखं ($B_{4.5}$ °खा); $T_{1.2}$ G_1 M_{2-4} [अ]नु(T_1 °भि)चरा; T_3 $G_{2.3}$ [अ]भिचरान्; M_1 [अ]हिशरान् (for [अ]भि रथं). D_3 महारथः; T_3 $G_{2.3}$ M_1 °रथान्. $D_{2.6}$ धनंजयस्याथ (D_6 °स्य) पुरःसरा रथाः. — [c]) $D_{2.6}$ T_2 G_1 -मुखाः (for -यमाः). D_2 पुनः; D_3 सितैः (for शितैः). — [d]) Da_1 $D_{1.5}$ विनादयंतो; T_2 अवाकिरंतो (for विदारयन्तो). K_3 सुभैरवः; B_5 च भैरवं. D_6 $T_{1.3}$ G M अवा(M_1 रणे)किरंतः प्रणदंति भैरवं.

67 [a]) B_3 G_2 M [ऽ]भिजग्मुः. — [b]) K_3 Dn_1 $D_{1.2.3}$ G_1 तदाजोगतिभिः; V_1 तमंजौ°; T_1 तदाज्या°; T_2 तदाजूं°; $M_{2.4}$ तदंजो° (for तदाञ्जो°). K_3 सुतेजसैः; B_2 °जवैः; D_3 °जितैः. — [d]) K_3 सुरेतरा; $B_{1.3}$ यथासुरा; D_6 S सुरारयो (G_3 °सुरो) (for [अ]सुराः पुरा). $B_{1.4}$ Dn_1 $D_{2-4.7}$ देवगणैर्; T_3 G_3 °पतिं. K_3 Da_1 $D_{1.5.8}$ तपो(K_3 D_3 °थो)पमं; K_4 अयोधयत्; V_1 तथोद्यमं; $B_{1.4}$ Dn_1 $D_{2-4.7}$ तथाहवे; B_2 यथोपमं; $B_{3.5}$ परंतपाः; D_6 S यथा तथा (D_6 पुरा) (for अयोधयन्).

68 [a]) K_3 स्वर्गमवापुरुत्सुकाः; B_2 °मनाषचोत्सुकाः (sic); D_3 °मताय चो°; T_2 °मना यशो°; M_1 °मताय को°. — [b]) B_3 $D_{6.3}$ S सपत्तिनागाश्वरथाः (T_3 G_3 °रथैः; G_1 °वरैः; M_1 °वराः) (for पतन्ति नागा°). B_3 नराधिपाः; B_5 परंतपाः; D_6 G_1 समेताः; T $G_{2.3}$ M समंततः (for परंतप). — [c]) K_2 बलवश्च. D_6 S (except T_2) तथैव सर्वे बहवश्च विव्यधुः. — [d]) K_4 समुक्तैर्; Da_1 $D_{1.5}$ प्रमु°; D_6 अनेकैर्; T_3 G_3 स्वमुक्तैर् (for सुमु°). D_6 इतरेतरः (for °तरं). T_3 $G_{2.3}$ हृदि (for पृथक्). T_1 इतरेतरेतरं (for °तरं पृथक्).

69 [a]) D_6 च (for तु), and transp. महात्मभिः and कृते. K_2 कृतं. — [b]) B_5 महाहवे (for °मृधे). — [c]) $K_{3.4}$ V_1 B D चतुर्दिशो वै विदि(K_3 D_3 न प्रदि)शश्च पार्थिव. — [d]) D_3 भवेदिति (for [अ]भवत्). — For 69, S (except T_2) subst.:

897* शरान्धकारं च कृतं महात्मभि-
स्तदा दिशो न प्रबभुः शरार्दिताः ।

[(L. 1) M_{2-4} तु कृते (for च कृतं). — (L. 2) M_1 प्रबभुः. M शरावृताः. T_1 तदाजिदेशं न जहुः शरातुराः; G_1 तदा दिशो न प्रजहुश्च पार्थिवाः; G_2 तदा दिशो वा न बहुः शरातुराः.]

Colophon. — *Day of Karṇa's Generalship:* Ś $K_{2.4}$ द्वितीय($Ś_1$ °ये)युद्धदिवसे. — *Adhy. no.* (figures, words or both): $Ś_1$ 75 (?); $Ś_2$ 59; B_1 D_3 79; B_4 75; B_5 81; Da_1 90; D_1 72; D_4 60; $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ M_1 92; T_2 87; M_{2-4} 91.

५८

C. 8. 4081
B. 8. 80. 1
K. 8. 84. 1

संजय उवाच ।
राजन्कुरूणां प्रवरैर्बलैर्भीममभिद्रुतम् ।
मज्जन्तमिव कौन्तेयमुज्जिहीर्षुर्धनंजयः ॥ १
विमृद्य सूतपुत्रस्य सेनां भारत सायकैः ।
प्राहिणोन्मृत्युलोकाय परवीरान्धनंजयः ॥ २
ततोऽस्याम्बरमावृत्य शरजालानि भागशः ।
अदृश्यन्त तथान्ये च निघ्नन्तस्तव वाहिनीम् ॥ ३
स पक्षिसंघाचरितमाकाशं पूरयञ्शरैः ।
धनंजयो महाराज कुरूणामन्तकोऽभवत् ॥ ४
ततो भल्लैः क्षुरप्रैश्च नाराचैर्निर्मलैरपि ।
गात्राणि प्राक्षिणोत्पार्थः शिरांसि च चकर्त ह ॥ ५
छिन्नगात्रैर्विकवचैर्विशिरस्कैः समन्ततः ।
पतितैश्च पतद्भिश्च योधैरासीत्समावृतम् ॥ ६
धनंजयशराभ्यस्तैः स्यन्दनाश्वनरद्विपैः ।
रणभूमिरभूद्राजन्महावैतरणी यथा ॥ ७
ईषाचक्राक्षभङ्गैश्च व्यश्वैः साश्वैश्च युध्यताम् ।

58

1 G2 om. the ref. — a) Dn1 एतद्; T2 ततः (for राजन्). T1 G1.2 प्रवरा. — b) B2 बाणैर्; S (except T2) भल्लैर् (for बलैर्). D6 भीमसेनम् (for बलैर्भीमम्). T1 G1.2 M1 अभिद्रवन् (for °द्रुतम्). — c) V1 गर्जंतम्; D8 कथंतम् (for मज्जन्तम्). Ś K1.2.4 एव (for इव). — d) D3 G1 धनंजयं.

2 a) V1 B1 D6 विसृज्य; B4 विसृज्य; B5 M2-4 प्रमृद्य (for विमृद्य). — b) D6 T2 G1 सैन्यं; M1 सेना. D8 सेनां भरतसत्तम. — d) Ś1 K B2 नरवीरान् (for पर°).

3 a) B2 हि (for ऽस्य). V1 B D (except D8) आश्रित्य (for आवृत्य). — b) T1 G2 भारत (for भागशः). — c) S ततो (for तथा). K3 D8 G1 [अ]न्यानि; Da1 D1.5 [अ]न्योन्यं (for [अ]न्ये च). B5 इ (for च). D6 अद्दृश्यंतां ततो निम्ने. — d) K3 D1 निघ्नतस्; K4 B1.2.4 Da1 Dn1 D3.4.6.7 निजघ्नुस्; G1 निघ्नतुस् (for निघ्नन्तस्). Ś2 K1.2.4 सर्व-; G2 इव (for तव).

4 a) Ś2 K1.2.4 स पक्षिसंघ(Ś2 °घं)चरितम्. — b) D6 पूरयत्. — c) D1 ततो जयो (for धनंजयो). B1.4.5 Dn1 D2.4.6.7 S महाबाहुः (for °राज). — d) M1 अंतकोपमः (for °कोऽभवत्).

5 a) G1 क्षुरप्रैश्च. — b) K1 निदुलैर् (sic); K3 V1 B Da1 Dn1 D1-5.7.8 T2 विमलैर् (for निर्मलैर्). D6 T1.3 G M क्षुरैरंजलिकैरपि. — c) M1 शत्रूणां (for गात्राणि). K1 प्राक्षिपत्; B1-4 Dn1 D2.7 प्राच्छिनत्; D1 प्राच्छिनोत्; D6 G1 प्रहरन्; T1 पूरयन्; T3 G2 M प्राहिणोत्; T3 G3 प्रावृणोत् (for प्राक्षिणोत्). — d) Ś K1.2 च ननर्त; K3 विचकर्त; K4 न्वचकर्त (sic); B5 D6 T3 G1.3 M निच° (for च च°).

6 a) D6 S (except T2) भिन्न- (for छिन्न-). — b) K3 शिरस्कंधैः; B5 T1 G1 विशिरस्त्रैः; G2 विशरस्कैः. T1 G2 M सहस्रशः (for समन्ततः). — c) B2 D2.3.8 पातितैश्च; B3 ताडितैश्च. — d) D3 सर्वम्; G2 M यौधैर्. B1.4 Dn1 D2-4.7 T1.3 G M समावृता (M3 °तः); D6 यथावृतं; T3 धरावृता (for समावृतम्).

7 a) Ś2 (sup. lin.) K3 -शरान्यस्तैः; K4 -शरान्यस्तैः; B2.5 Da1 D1.5 -शर(B5 °रा)ध्वस्तैः (for -शराभ्यस्तैः). — b) Ś2 K1.3.4 V1 B D T3 G3 -रथद्विपैः (for -नरद्विपैः). — After 7^{ab}, N (except D6) T2 ins.:

898* संछिन्नभिन्नविध्वस्तैर्व्यङ्गाङ्गावयवैः स्तृता ।
सुदुर्गमा सुविषमा घोरात्यर्थं सुदुर्दृशा ।

[(L. 1) Ś1 K1.2 -छिन्नविध्वस्तैः (for -भिन्नविध्वस्तैः). B5 शरनिर्भिन्नविध्वस्तैर्; D8 संछिन्नभिन्नावयवैर् (for the prior half). Ś2 K4 स्रुता; K3 पृथक्; Dn1 स्तुता; D2 कृता; D8 स्रुताः; T2 तथा (for स्तृता). — K3 reads line 2 and 7^{c}–8^{b} after 10^{a}. — (L. 2) B2 सुदुर्दृशा (sic). D8 घोरा ह्यंतसुदारुणाः (for the posterior half).]

— c) T2 बभौ (for अभूद्). — For 7^{cd}, D6 T1.3 G M subst.:

899* गतसत्त्वैः ससत्त्वैश्च संवृतासीद्वसुंधरा ।

[T3 G2.3 गतप्राणैः सदश्वैश्च (for the prior half).]

8 For sequence in K3, cf. v. l. 7. — a) K2 V1 B1.3 ईशाचक्राक्षभग्नै(K2 °भंगै)श्च; K3 Da1 D1.5.8 ईषाचक्राक्षभग्नैश्च; K4 ईषाश्चक्रांगभंगैश्च; B2 ईषाभग्नदक्षिचक्रैश्च (sic); B4 Dn1 D2-4.7 ईषा(D3 °शा)चक्राक्षभङ्गैश्च; B5 सेशाचक्रैश्च भग्नाक्षैर् (sic); T2 ईषाचक्रैश्च भग्नैश्च. — b) K3 न सैः (sic) (for व्यश्वैः). — c) K3 असूतैर्. B3 युतसुतैश्च (for

ससूतैर्हतसूतैश्च रथैः स्तीर्णाभवन्मही ॥ ८
सुवर्णवर्मसंनाहैर्योधैः कनकभूषणैः ।
आस्थिताः कृतवर्माणो भद्रा नित्यमदा द्विपाः ।
क्रुद्धाः क्रुद्धैर्महामात्रैः प्रेषितार्जुनमभ्ययुः ॥ ९
चतुःशताः शरवर्षैर्हताः पेतुः किरीटिना ।
पर्यस्तानीव शृङ्गाणि ससत्त्वानि महागिरेः ॥ १०
धनंजयशराभ्यस्तैः स्तीर्णा भूर्वरवारणैः ।
अभिपेदेऽर्जुनरथो घनान्भिन्दन्निवांशुमान् ॥ ११
हतैर्गजमनुष्याश्वैर्भग्नैश्च बहुधा रथैः ।
विशस्त्रपत्रकवचैर्युद्धशौण्डैर्गतासुभिः ।
अपविद्धायुधैर्मार्गः स्तीर्णोऽभूत्फल्गुनेन वै ॥ १२
व्यस्फूर्जयच्च गाण्डीवं सुमहद्भैरवस्वनम् ।
घोरो वज्रविनिष्पेषः स्तनयित्नोरिवाम्बरे ॥ १३
ततः प्रादीर्यत चमूर्धनंजयशराहता ।

C. 8. 4106
B. 8. 80. 16
K. 8. 84. 16

हत°). — ^{d}) K3 कीर्णा; D8 छिन्ना (for स्तीर्णा). — For 8, D6 T1.3 G M subst.:

900* ससूतैर्हतसूतैश्च सादिहीनैश्च वाजिभिः ।
ईषाचक्राक्षभग्नैश्च रथैः स्तीर्णा वसुंधरा ।

[(L. 1) D6 T3 G1 सादिभिश्चैव वाजिभिः (for the posterior half). — (L. 2) T1 -भङ्गैश्च (for -भग्नैश्च). D6 ईषाचक्रैश्च भङ्गैश्च (for the prior half). T1 G1.2 कीर्णा (for स्तीर्णा).]

9 ^{a}) K4 V1 B Dn1 D2–4.7.8 T1 -वर्णसंनाहैर् (B2 °सांनाहैः; T1 °संनद्धैः) (for -वर्मसंनाहैर्). — ^{b}) G1 M1.2.4 यौधैः. D6 S (except T2) कनकमालि(G1 मौलि)भिः (for °भूषणैः). — ^{c}) Ś2 आस्थिताः; T2 आस्तृता (for आस्थिताः). V1 B1.3–5 D2 क्लृप्तवर्माणो; B2 व्याप्त°; Da1 D1.5 क्लिन्न°; Dn1 D7 कृष्ण°; D8 क्लिप्त°; D6 T2.3 G1.3 घृत°; G2 कृत्त° (for कृत°). — ^{d}) Dn1 D1 G2 नित्यमहा(G2 °द)द्विपाः. Ś K1.2.4 रुद्रादित्यमदान्विताः. — ^{e}) Ś2 क्रुद्धः. B1.3.4 Dn1 D3.4.7 क्रूरैर् (for क्रुद्धैर्). — ^{f}) K3 प्रेरिता; T1 प्रहिता (for प्रेषिता). T2 पार्थम् (for [अ]र्जुनम्). V1 B2.5 D6 प्रेषि(B2 °रि)ताः फाल्गुनं प्रति; B1.3.4 Da1 D1.5 प्रेषितो(Da1 D1.5 °तों)गुह्यचोदिताः; Dn1 D3.4.7.8 पाञ्ज्यैर्गुह्यप्रचोदिताः.

10 ^{a}) D3.6 चतुःशतं (D8 °तां). K1 शरशतैर्; K3 B1.3.5 D T1.2 G1 M °वरैर्; T3 G2.3 रथवरा (for शरवर्षैर्). — After 10^{a}, K3 reads line 2 of 898* and 7^{e}–8^{b}. — ^{b}) Ś K1 किरीटिनः. — ^{c}) K3 पयस्तातं चं (sic); B2 पार्वतानीव (for पर्यस्ता°). — ^{d}) V1 सरत्नानि; B2.5 Da1 Dn1 D2–4.7 सवृक्षानि (for ससत्त्वानि).

11 ^{ab}) K2 -शरम्यस्तैः; D6 -शरध्वस्तैः; T1 -शराभक्तैः (sic) (for -शराभ्यस्तैः). T1 G1.2 कीर्णा गौर्; T3 G3 कीर्णा भूर् (for स्तीर्णा भूर्). M गौर् (for भूर्). T2 धनंजयशरग्रस्तस्तीर्णोथ नरवारणैः. — After 11^{ab}, V1 B D (except D8) ins.:

901* समन्ताज्जलदप्रख्यान्वारणान्मदवर्षिणः ।

[B2 D2.6 स तु ताव्; Da1 D1.5 स(D1 सं)ततां (for समन्ताज्).]

^{c}) Ś K1.2 D6 अभिपेते (Ś1 °तेर्) (for °पेदे). K2 [S]र्जुनरथौ; T2 °नः सोथ. — ^{d}) T3 घनं. B5 भिन्नान् (for भिन्दन्). T1.3 G2.3 M घनं भित्त्वा (T3 हित्वा) यथांशुमान्; G1 घनं भित्वा ****.

12 K1 om. 12^{a}–13^{b}. G1 om. from 12^{a} up to सुमहद् (in 13^{b}). — ^{a}) T3 गजमनुष्यैश्च. — ^{b}) Ś2 B4 Dn1 D2.6.7 भिन्नैश्च; D1 भङ्गैश्च (for भग्नैश्च). V1 नृपैः (for रथैः). K3 भग्नैर्नैश्चवधा रथैः (sic). — ^{c}) B Da1 Dn1 D2–4.6.7 विशस्त्रयंत्र(B2.5 °वर्म-; D6 °चर्म)कवचैर्; D8 °पत्रभवनैर्; T1.3 G2.3 °व(G2 °श)स्त्रकवचैर्. — ^{d}) B2 हतासुभिः. — ^{e}) Ś2 मार्गेस्; K3 मग्ना; B1 मार्गोर्; D6 T G3 M स्तीर्णो; G2 कीर्णो. D3 अपविद्धायुधस्तम्भि (sic). — ^{f}) Ś2 B2 तीर्णो; B4 Dn1 D4.7 तीक्ष्णो; D8 तीर्णो (for स्तीर्णो). D6 S (G1 om.) मार्गे आसीत्किरीटिना (T2 M °नः).

13 K1 om. 13; G1 om. up to सुमहद् (in 13^{b}) (cf. v. l. 12). — ^{a}) K2 व्यस्फुज**श्च; K3 विस्फारयेयच्च; K4 विस्फूर्जयच्च; B1 विस्फूर्जयंश्च; B2.4 Da1 D1.2.5.7 व्यस्फारयद्वै (Da1 D1.5 °च्च); Dn1 D4 विस्फारयन्वै; D3 विस्फारयच्च; D6 T2 विस्फा(T2 °स्फा)रयंश्च; D8 विस्फूर्जन्नाति; T1 विस्फारितश्च; T3 G2.3 M विष्फारितं च (for व्यस्फूर्जयच्च). D8 गांजीवं. — ^{b}) T1.3 G2.3 M आ(T1 G2 इ)त्यासीद्; T2 अत्याक्षीद् (for सुमहद्). Ś1 K2 D2 भैरवं स्वनं; V1 B Dn1 D3.4.7 भैरवं रवं; T1 भैरवस्वनैः; Bom. ed. भैरवारवं (for °वस्वनम्). — ^{c}) Ś2 B1 Dn1 D3.4.7 घोर°; D6 घोषो (for घोरो). V1 B5 D2.3 घोरो वज्रविनिष्पेषं; B2–4 घोरवज्रविनिष्पेषं (B4 °षः); T1 G1 M सुघोरं (T1 G1 °रं) वज्रनिष्पेषं; T2 सुघोषं वज्रनिर्घोष; T3 G2.3 सुघोरं वज्रनिष्पेषैः. — ^{d}) Ś2 K4 स्तनयत्नोर्; B2 °यित्नुर्; Co °यित्नोर् (as in text). K2 अंबरैः. T G M2–4 स्तनयन्निव तोयदः; M1 स्तनन्निव च तोयदः.

14 ^{a}) T3 G1.3 तत (for ततः). K3 V1 M1 प्रदीर्यत; D8 G2 प्रकीर्यत; T2 व्यदी°; T3 G1.3 प्राकी° (for प्रादी°).

C. 8. 4107
B. 8. 80. 17
K. 8. 84. 16

महावातसमाविद्धा महानौरिव सागरे ॥ १४
नानारूपाः प्रहरणाः शरा गाण्डीवचोदिताः ।
अलातोल्काशनिप्रख्यास्तव सैन्यं विनिर्दहन् ॥ १५
महागिरौ वेणुवनं निशि प्रज्वलितं यथा ।
तथा तव महत्सैन्यं प्रास्फुरच्छरपीडितम् ॥ १६
संपिष्टदग्धविध्वस्तं तव सैन्यं किरीटिना ।
हतं प्रविहतं बाणैः सर्वतः प्रद्रुतं दिशः ॥ १७
महावने मृगगणा दावाग्निग्रसिता यथा ।
कुरवः पर्यवर्तन्त निर्दग्धाः सव्यसाचिना ॥ १८
उत्सृज्य हि महाबाहुं भीमसेनं तदा रणे ।
बलं कुरूणामुद्विग्नं सर्वमासीत्पराङ्मुखम् ॥ १९
ततः कुरुषु भग्नेषु बीभत्सुरपराजितः ।
भीमसेनं समासाद्य मुहूर्तं सोऽभ्यवर्तत ॥ २०
समागम्य स भीमेन मन्त्रयित्वा च फल्गुनः ।
विशल्यमरुजं चास्मै कथयित्वा युधिष्ठिरम् ॥ २१
भीमसेनाभ्यनुज्ञातस्ततः प्रायाद्धनंजयः ।
नादयन्रथघोषेण पृथिवीं द्यां च भारत ॥ २२
ततः परिवृतो भीमैर्दशभिः शत्रुपुंगवैः ।
दुःशासनादवरजैस्तव पुत्रैर्धनंजयः ॥ २३
ते तमभ्यर्दयन्बाणैरुल्काभिरिव कुञ्जरम् ।

— b) D8 -शरार्दिता; G2 M1.4 -शराहताः. — c) K3 महावातेन संविद्धा.

15 a) K3 V1 B D T1.2 प्राणहराः (for प्रहरणाः). — b) K3 गांडीवनोदिताः; D8 गांजीवनिर्गताः. — c) Ś2 V1 Da1 D5 आला(Ś2 °ल)तोल्काशनि-; D8 अलातोर्का°; T3 G अकालोल्का° (for अलातोल्का°). Cc cites अलातम् and उल्काशनी. Ś1 K1.2.4 -प्रख्यैस् (for -प्रख्यास्). — d) Ś K2.4 T2 M1.3 व्यनिर्दहन्; K1 व्यमर्दयत्; B2.5 व्यदीदहन्; D6 विनिर्दहेत् (for °र्दहन्). G2 तव सैन्यस्य निदहन्.

16 a) D8 महागिरेर्. — b) D6 T1.2 G3 M अग्नि-; T3 G1.2 अग्निः (for निशि). G1 M1 प्रज्वलितो (M1 °ता). — K2 reads 16c–18b twice. — c) V1 B1–3 Dn1 D3.4.7.8 T1 M4 महासैन्यं. — d) K1 प्रास्फतत्; K4 D6.8 T1.3 G M1 प्रस्फुरत्; B1 m.2.4.5 D3.4.7 M2–4 प्रा(M2.3 प्र)स्फुटत् (for प्रास्फुरत्).

17 For the repetition in K2, cf v. l. 16. — a) B5 संदिष्ट- (for संपिष्ट-). Ś2 -विश्वस्तं (for -विध्वस्तं). D6 तद्विनष्टं सुविध्वस्तं; T G2.3 M तत्पिष्ट(T1 °ष्टं)नष्टविध्वस्तं (G2 °ध्वस्तस्; M3.4 °स्तं तु). — c) Ś1 B1.4 Dn1 D3.4.7 कृतं प्रविहतं; K3.4 हत(K4 °तं)प्रति°; V1 D2 क्षतं प्रति°; B2.3 Da1 D1.5 कृतं प्रति°; B5 कृतप्रविहतं; D6 T2 G2 M2–4 हतविप्रहतं; D3 हतविप्रद्रुतं; T1.3 G3 हतं विप्रहतं (T1 °हता); G1 हता* प्रहता; M1 एवं प्रविहतं; Cc हतं प्रतिहतं (for हतं प्रवि°). — d) K4 यथा (for दिशः). K3 अर्जुनेन गदं त्रिशः (sic); D6 T3 G M अर्जुनेन गता (D6 हता; T3 G2.3 गतं) दिशः; T1.2 प्रायान्नीतं दिशो दश.

18 For the repetition in K2, cf. v. l. 16. — a) Dn1 महावनं. D6 S सश्वापदा (for मृगगणा). — b) K3.4 V1 B D S दा(D3 T3 G2.3 M द)वाग्नित्रासिता (for °ग्रसिता). K1 तथा; B5 D6 S इव (for यथा). — c) T2 पर्यधावंत (for °वर्तन्त). M1 पर्यवर्तत कुरवो.

19 a) B (except B3) Dn1 D3.7.8 T1.3 G च (for हि). B5 महाबाहो. — b) K3 रणांतरे; B1 D3 M1 महारणे; B4 Dn1 D4.7 तथा रणे; Da1 D1.5.6 T1.3 G M2–4 महाहवे; D2 तथेतरे (for तदा रणे). — c) T1 G1 आच्छिन्नं; T3 G2.3 उच्छिन्नं (for उद्विग्नं). — d) S (except T2) transp. सर्वम् and आसीत्. K4 पुरांमुखं (for पराङ्मुखम्).

20 b) K2 भीभत्सुर्. B5 अपलायितः; M1 अपराजितं. — d) B5 T2 स व्यतिष्ठत (for सोऽभ्यवर्तत). T1.3 G M मुहूर्तादभ्यवर्तत.

21 a) K1.3 V1 B D (except D8) T G M1 च; M2–4 तु (for स). — b) K3 V1 तु (for च). Some MSS. फाल्गुनः. D6 धनंजयः (for च फल्गुनः). S जल्पित्वा च (T3 G2.3 °त्वाथ) धनंजयः. — V1 om. 21c–23d — c) Dn1 अनुजं (for अरुजं). — d) G2 कल्पयित्वा (for कथ°).

22 V1 om. 22 (cf. v. l. 21). — b) K3 ततस्तधनंजयः (sic). — T2 om. from 22c up to the end of this adhy. — d) K4 च भारतः; S (T2 om.) इवारिहा.

23 V1 T2 om. 23 (cf. v. l. 21, 22). K3 repeats 23ab after 24. — a) K3 (both times).4 V1 D S (T2 om.) वी(D1 घो)रैर् (for भीमैर्). — b) Ś2 K1 शत्रुपुंगवः; K3 (second time) स धनंजयः; K4 B Da1 Dn1 D1.3–5.7 योधपुंगवैः; D6 S (T2 om.) शत्रुतापनः (M1 °न); D8 कुरुपुंगवैः (for शत्रु°). — c) G1 दुःशासनाय स्वरजैस् (sic). — d) K4 पुत्रौ (for पुत्रैर्). Da1 धनंजय.

24 T2 om. 24 (cf. v. l. 22). — a) Ś1 K2 अभ्यार्दयन्. — c) V1 व्याततेते नराः (sic); B2 अभ्रतप्वसनाः; (sic); D1 आसतेष्वसनाः; T1 आसन्स्वष्व°; G2 आतते-

आततेष्वसनाः क्रूरा नृत्यन्त इव भारत ॥ २४
अपसव्यांस्तु तांश्चक्रे रथेन मधुसूदनः ।
ततस्ते प्राद्रवञ्शूराः पराङ्मुखरथेऽर्जुने ॥ २५
तेषामापततां केतून्रथांश्चापानि सायकान् ।
नाराचैरर्धचन्द्रैश्च क्षिप्रं पार्थो न्यपातयत् ॥ २६
अथान्यैर्दशभिर्भल्लैः शिरांस्येषां न्यपातयत् ।
रोषसंरक्तनेत्राणि संदष्टौष्ठानि भूतले ।
तानि वक्त्राणि विबभुर्व्योम्नि तारागणा इव ॥ २७
तांस्तु भल्लैर्महावेगैर्दशभिर्दश कौरवान् ।
रुक्माङ्गदान्रुक्मपुङ्खैर्विद्ध्वा प्रायादमित्रहा ॥ २८

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि अष्टपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५८ ॥

५९

संजय उवाच ।
तं तु यान्तं महावेगैरश्वैः कपिवरध्वजम् ।
युद्धायाभ्यद्रवन्वीराः कुरूणां नवती रथाः ।
परिवव्रुर्नरव्याघ्रा नरव्याघ्रं रणेऽर्जुनम् ॥ १

C. 8. 4124
B. 8. 81. 2
K. 8. 85. 2

ष्वासना (for °ष्वसनाः). K3 V1 B Da1 Dn1 D1-5.7 T1.3 G3 शूरा; D6 G1.2 M वीरा (for क्रूरा). — ^{d}) B2 कौरवान्; D2 दृश्यते (for भारत). — After 24, K3 repeats 23^{ab}.

25 T2 om. 25 (cf. v. l. 22). — ^{a}) D6 S (T2 om.) अपसव्यं (for °सव्यांस्). K3 M2-4 ततश्; B2 च तांश् (for तु तांश्). — After 25^{ab}, N (D6 marg. *sec. m.*) T1 ins.:

902* नियुक्तान्हि स तान्मेने यमायाशु किरीटिना ।

[Ś2 (*sup. lin.*) K4 D8 (*sup. lin.* as in text) वियुक्तान्हि स; B1 नियुक्तान्स हि; B2 विमुक्तादिव; B3 न युक्तान्हि स (for नियुक्तान्हि स). K3 नियुक्तानसतात्मानो; D2 रिपून् भिगतान्मेने (for the prior half). K3 यमयास्तु (sic); K4 यतताशु (for यमायाशु).]

— ^{c}) D6 S (T2 om.) तथान्ये प्राणद(D6 प्रणम)न्मूढाः. — ^{d}) D6 T3 G पराङ्मुखमिवार्जुनं (G2 °नात्); T1 परावृत्ता रणेऽर्जुनात्; M1 पराङ्मुखरणेर्जुनात्.

26 T2 om. 26 (cf. v. l. 22). — ^{a}) Ś2 समाततां (for आपततां). T1.3 G2.3 M तेषां नानद(G2 °दय)तामश्वान्; G1 तेषां तु नर्दतामश्वान्. — ^{b}) K3 V1 B D अश्वांश् (for रथांश्). T1 M केतूंश्चांगानि सारथी(T1 °यका)न्; T3 G केतूंश्चापानि सारथीन्. — ^{d}) D3 व्यपातयत्; T1.3 G M द्य(G1 M न्य)कृंतत (for न्यपातयत्).

27 Ś K1.2 T2 om. 27 (for T2, cf. v. l. 22). — ^{a}) D3 अन्येषां. K3 D8 बहुभिर् (for दशभिर्). B5 बाणैः (for भल्लैः). — ^{b}) D8 आशु (for एषाम्). B1.4 Dn1 D2.4.6.7 S (T2 om.) अपातयत्; D8 व्यपा° (for न्यपा°). — ^{c}) K3 रोषैः; D5 रोषं; D8 रोषात् (for रोष-). S (T2 (om.) रोषरक्तांतनेत्राणि. — ^{d}) K4 Dn1 संदष्टोष्ठानि; D6 S (T2 om.) संदष्टोष्ठानि. — ^{e}) K3 D8 समं; V1 B2.5 D2.6 S (T2 om.) तेषां (for तानि). K4 transp. तानि and वक्त्राणि. B2 वज्राणि (for वक्त्राणि). Dn1 विवधुर् (sic); D8 ववभुर्; T1 च विभुर् (for विबभुर्). — ^{f}) K4 V1 B1.2.4 Da1 Dn1 D1.3-5.7 कमलानीव भूरिशः.

28 T2 om. 27 (cf. v. l. 22). — ^{a}) S (T2 om.) तान्स (for तांस्तु). T1.3 G2.3 महेष्वासो (T1 °सान्) (for महावेगैर्). — ^{b}) T1 M भारतान्; T3 G भारत (for कौरवान्). — ^{c}) T1.3 G2.3 रुक्मांगा(T1 °क्माग्रा)न्रुक्मपुंखैश्च. — ^{d}) V1 B D S (T2 om.) हत्वा (for विद्ध्वा).

Colophon om. in S. — *Day of Karṇa's Generalship*: Ś K1.2.4 द्वितीय(Ś1 K4 °ये)युद्धदिवसे. — *Adhy. no.* (figures, words or both): Ś1 76 (?); Ś2 60; B4 D1 73; B5 82; Da1 91; D4 61.

59

1 S om. the ref. B2 reads 1^{ab} after 2. Sequence of D6 T2 after the ref. is: 2, 1^{ab}, 3^{ab}, 1^{cd}, 903*, 1^{ef}. — ^{a}) G1 ततो (for तं तु). K3 Da1 Dn1 D1 प्रयातं; V1 B D2-8 T G2.3 M प्रयांतं (for तु यान्तं). — After 1^{ab}, D6 T2 read 3^{ab}, T2 repeating it in its proper place. B2 om. 1^{cdef}. — ^{c}) V1 B1.4 Da1 D1.5 अभिद्रवन्; B5 अभिमुखं (for अभ्यद्रवन्). K2 वीरान्; K3 वीरं; V1 B4 भीमः; B1 भीमाः; Da1 D1.5 भीमं (for वीराः). — ^{d}) Da1 नवभी; T3 G1.3 नृपते; M1 तावको (for नवती). — After 1^{cd}, N (except B2) T2 ins.:

903* कृत्वा संशप्तका घोराञ्शपथान्ब्राह्मलौकिकान् ।

[Some MSS. संसप्तका; Ś K2.4 T2 संशप्तकान्. K3 V1 B (except B2) Da1 Dn1 D1-5.7.8 घोरं. D6 कृत्वा संसप्तकगणाः (for the prior half). K1.2.4 ब्रह्म- (for ब्राह्म-). K3 शपथं ब्राह्मलौकिकं; V1 B (except B2) D शपथं पार(B1 परि)लौकिकं (for the posterior half).]

— ^{e}) K1 Da1 D1.5 नरव्याघ्रं; S (except T2) महात्मानं (T1 °नो). — ^{f}) Da1 D1.5 नरव्याघ्रो. K1 धनंजयं (for रणेऽर्जुनम्).

C. 8. 4125
B. 8. 61. 3
K. 8. 85. 3

कृष्णः श्वेतान्महावेगानश्वान्कनकभूषणान् ।
मुक्ताजालप्रतिच्छन्नान्प्रैषीत्कर्णरथं प्रति ॥ २
ततः कर्णरथं यान्तमरीन्घ्नन्तं धनंजयम् ।
बाणवर्षैरभिघ्नन्तः संशप्तकरथा ययुः ॥ ३
त्वरमाणांस्तु तान्सर्वान्ससूतेष्वसनध्वजान् ।
जघान नवतिं वीरानर्जुनो निशितैः शरैः ॥ ४
तेऽपतन्त हता बाणैर्नानारूपैः किरीटिना ।
सविमाना यथा सिद्धाः स्वर्गात्पुण्यक्षये तथा ॥ ५
ततः सरथनागाश्वाः कुरवः कुरुसत्तम ।
निर्भया भरतश्रेष्ठमभ्यवर्तन्त फल्गुनम् ॥ ६
तदायस्तममुक्ताश्वमुदीर्णवरवारणम् ।
पुत्राणां ते महत्सैन्यं समरौत्सीद्धनंजयः ॥ ७
शक्त्यृष्टितोमरप्रासैर्गदानिस्त्रिंशसायकैः ।
प्राच्छादयन्महेष्वासाः कुरवः कुरुनन्दनम् ॥ ८
तां कुरूणां प्रविततां शस्त्रवृष्टिं समुद्यताम् ।
व्यधमत्पाण्डवो बाणैस्तमः सूर्य इवांशुभिः ॥ ९
ततो म्लेच्छाः स्थितैर्मत्तैस्त्रयोदशशतैर्गजैः ।
पार्श्वतोऽभ्यहनन्पार्थं तव पुत्रस्य शासनात् ॥ १०

2 For sequence in D_6 T_3, cf. v. l. 1. — ^{a}) B_2 $D_{2.6}$ T_2 ततः कृष्णो; D_5 कृष्णश्च तान् (for कृष्णः श्वेतान्). — ^{b}) K_1 B (except B_2) D (except D_8) कांचनभूषणान्; $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ M_1 कनकभूषितान् (for °भूषणान्). — ^{c}) $Ś_2$ मुक्तजाल-; M_3 मुक्तोजाल- (for मुक्ताजाल-). K_4 D_8 -प्रतिच्छिन्नान्; S (except T_2) -परिच्छन्नान् (for -प्रति°). — After 2, B_2 reads 1^{ab}.

3 For sequence in D_6 T_3, cf. v. l. 1. B_2 om. 3. — ^{a}) T_1 प्रोष्यत् (sic); $T_{2.3}$ $G_{2.3}$ M प्रेक्ष्य; G_1 प्रेक्ष्यत् (for ततः). K_4 कर्णरथे; D_8 °वधे (for °रथं). B_2 D_6 T_2 (first time) कर्णायाभिमुखं वीरान्. — ^{b}) K_3 परिसंतं (sic); V_1 B Dn_1 $D_{2-5.8}$ T_1 G M अरिघ्नं तं; Da_1 $D_{1.6}$ अनिघ्नंतं (for अरीन्घ्नन्तं). B_2 यथा ययुः (for धनंजयम्). — ^{c}) Ś $K_{1.2}$ T_3 अभिघ्नंतं; K_4 अमित्रघ्नं. — ^{d}) Some MSS. संसप्तकरथा; K_4 तं संशप्तकरथा (hypermetric); $D_{6.8}$ S संशप्तकगणा (for °रथा). D_6 तदा (for ययुः).

4 ^{a}) Ś D_1 त्वरमाणास्; $K_{1.2.4}$, $D_{6.8}$ G_1 M °माणस्. K_3 शूरान् (for सर्वान्). — ^{b}) T_2 G_1 ससूतेष्वासनध्वजान्. — ^{c}) K_3 नवतो; K_4 V_1 M_3 नवतीं; G_1 नवति; M_1 नवतान् (for नवतिं). G_1 वीरो. — ^{d}) M_1 नवभिः (for निशितैः). T G M_{2-4} नवत्या फल्गुनः शरैः.

5 ^{a}) V_1 G_2 M_1 पतंति (for ऽपतन्त). $B_{3.4}$ D_7 हतैर् (for हता). B_2 $M_{2.3}$ तेपतन्निहता बाणैर्; D_2 ते पेतुर्निहिता बाणैर्; D_6 T_3 $G_{1.3}$ M_4 ते पतंति (M_4 °तं) महाबाणैर्; T_1 ते एवं निहता बाणैर्; T_2 तेपतन्वै महाबाणैर्. — ^{c}) $B_{2.3}$ Da_1 $D_{1.5}$ सुकृतिनः; B_5 यदा सिद्धाः (for यथा सिद्धाः). D_6 S विमानेभ्यः सुकृतिनः. — ^{d}) K_3 पुण्यक्षयं. K_3 गताः; V_1 $B_{2.3.5}$ Da_1 $D_{1.2.4-6}$ S यथा; D_8 भुवि (for तथा).

6 ^{a}) T_1 -नागाश्वान् (for -नागाश्वाः). — ^{b}) Ś K B (except B_5) Dn_1 $D_{2-5.7}$ कुरुसत्तमं. — After 6^{ab}, B_5 ins.:

904* क्षिप्रमेवाभिसंक्रुद्धाः समरेऽरिजिघांसया ।

K_3 om. 6^{cd}. D_6 damaged. — ^{c}) T_1 भरतश्रेष्ठा. — ^{d}) Some MSS. फाल्गुनं; Da_1 $D_{1.5}$ फाल्गुनः.

7 ^{ab}) V_1 B_2 आयास्तम्; B_1 आयांतं; $B_{3.4}$ $D_{4.6.7}$ T_2 आयात्त-; D_8 आयास्तं; G_2 यथा (for आयस्तम्). K_1 अमुक्तास्तु; V_1 अमुख्यास्तम्; B Da_1 Dn_1 $D_{1-5.7.8}$ $T_{1.2}$ -मनुष्याश्वम्; D_6 T_3 G M -मनुष्यं च (for अमुक्ताश्वम्). B_5 T_1 -रथवारणं; D_6 T_3 G M -रथवाजिमत् ($G_{1.2}$ °नं) (for -वरवारणम्). In dissolving the comp. Cc cites: आयस्ताः, मनुष्याः, अश्वाः, उदीर्णाः and वरवारणाः. — ^{c}) B_1 D (except $D_{6.8}$) महासैन्यं. — ^{d}) K_4 समरोत्सीद्; D_6 S (T_1 damaged) तदा(G_1 °था)रौत्सीद्; (for समरौत्सीद्). K_4 V_1 B D S (except T_1) धनंजयं.

8 ^{a}) K_1 T_2 $G_{1.2}$ शक्त्यष्टि-; K_4 शक्त्यृर्ष्टि- (for शक्त्यृष्टि-). K_3 शक्तितोमरप्रासासि-. — ^{b}) T_2 -निस्तृंश- (for -निस्त्रिंश-). — ^{c}) K_4 B_1 D_8 G_2 M_1 प्रच्छादयन्. — ^{d}) D_6 S कुरुसत्तमं ($T_{1.3}$ G_3 °म) (for °नन्दनम्).

9 ^{a}) K_3 V_1 B D S तामंतरि(V_1 $B_{1-3.5}$ D_3 °री)क्षे विततां. — ^{d}) K_3 अस्त्रवृष्टिं; D_5 शर° (for शस्त्र°). $B_{1.4}$ Dn_1 $D_{3.4.7}$ समंततः; S (except T_2 G_2) समुत्थितां (for समुद्यताम्). — ^{d}) G_2 तिग्मैः (for तमः). D_8 सूर्यम्. K_2 सूर्यात्तिवांशुभिः (sic).

10 G_1 om. 10. — ^{a}) S (except T_2; G_1 om.) तथा (M_1 °दा) (for ततो). B_1 म्लेच्छाश्रितैर्; $B_{2.3.5}$ Da_1 $D_{2.5}$ T_2 म्लेच्छाः स्थिता; B_4 $D_{1.7.8}$ $G_{2.3}$ M_1 म्लेच्छास्थितैर् (D_1 °ता); M_2 म्लेच्छैः स्थितैर्; $M_{3.4}$ म्लेच्छान्वितैर्. Cc cites स्थिताः. K_3 दांतैस्; T_1 वृत्तैस् (for मत्तैस्). D_6 तथास्थितैर्मदोद्रिक्तैस्. — ^{b}) Da_1 $D_{1.5}$ त्रयोदशगतैर् (for °शतैर्). — ^{c}) K_3 B (except B_5) Dn_1 $D_{3.4.7.8}$ व्यहनन् (D_4 °त्); V_1 D_2 G_2 M_1 [ऽ]भ्यहनत्; Da_1 $D_{1.5}$ T_3 G_3 व्यधमन्; T_1 न्यहनत् (for ऽभ्यहनन्). — ^{d}) $Ś_2$ शासनं.

कर्णिनालीकनाराचैस्तोमरैः प्रासशक्तिभिः ।
कम्पनैर्भिण्डिपालैश्च रथस्थं पार्थमार्दयन् ॥ ११
तामस्त्रवृष्टिं प्रहितां द्विपस्थैर्यवनैः स्मयन् ।
चिच्छेद निशितैर्भल्लैरर्धचन्द्रैश्च फल्गुनः ॥ १२
अथ तान्द्विरदान्सर्वान्नानालिङ्गैर्महाशरैः ।
सपताकान्सहारोहान्गिरीन्वज्रैरिवाभिनत् ॥ १३
ते हेमपुङ्खैरिषुभिराचिता हेममालिनः ।
हताः पेतुर्महानागाः साग्निज्वाला इवाद्रयः ॥ १४
ततो गाण्डीवनिर्घोषो महानासीद्विशां पते ।
स्तनतां कूजतां चैव मनुष्यगजवाजिनाम् ॥ १५
कुञ्जराश्च हता राजन्प्राद्रवंस्ते समन्ततः ।
अश्वाश्च पर्यधावन्त हतारोहा दिशो दश ॥ १६
रथा हीना महाराज रथिभिर्वाजिभिस्तथा ।
गन्धर्वनगराकारा दृश्यन्ते स्म सहस्रशः ॥ १७
अश्वारोहा महाराज धावमानास्ततस्ततः ।
तत्र तत्रैव दृश्यन्ते पतिताः पार्थसायकैः ॥ १८
तस्मिन्क्षणे पाण्डवस्य बाह्वोर्बलमदृश्यत ।
यत्सादिनो वारणांश्च रथांश्चैकोऽजयद्युधि ॥ १९

C. 8. 4142
B. 8. 81. 20
K. 8. 85. 27

11 ^{a}) K_4 कर्णनालीक-; T_1 G_1 कर्णि(G_1 °र्णी)नालिक- (for कर्णिनालीक-). — ^{b}) $K_{1.3}$ V_1 B D T G M_1 तोमर- (for तोमरैः). — ^{c}) Dn_1 $D_{2-4.7}$ मुसलैर्; D_6 S कंपणै(T_2 °रै)र् (for कम्पनैर्). V_1 B Da_1 $D_{1.3-5}$ भिंदिपालैश्च. — ^{d}) $Ś_2$ Da_1 आर्दयत्; K_3 V_1 $B_{1.5}$ $D_{6.8}$ S अर्दयन्.

12 G_1 om. 12^a–13^b. — ^{a}) K_4 प्रहतां (for प्रहितां). K_3 V_1 $B_{1-3.5}$ D T G_3 M तां शस्त्र(K_3 °र)वृष्टिमतुलां; B_4 तां शस्त्रवृष्टिं बहुलां; G_2 ताः शस्त्रवृष्टीस्तुमुला. — ^{b}) $Ś_1$ $K_{1.2}$ lacuna; $Ś_2$ (*sup. lin.*) परितः; $B_{2.3.5}$ $D_{2.3}$ प्रहितां ($D_{2.3}$ °ता) (for यवनैः). D_6 $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ M प्रेषितां प्रभुः; T_2 प्रहितां जयः (for यवनैः स्मयन्). V_1 B_4 Dn_1 $D_{3.4.7}$ द्विपहस्तैः प्रवेरितां. — ^{c}) B_2 $D_{2.6}$ S (except T_2; G_1 om.) बाणैर् (for भल्लैर्). — ^{d}) Dn_1 अर्धचंद्रश्च. Some MSS. फाल्गुनः.

13 G_1 om. 13^{ab} (cf. v. l. 12). — ^{a}) B_5 T_2 ततस् (for अथ). B_2 [ए]तान्; G_2 ता. — ^{b}) G_2 नानालिंगान्. K_3 (marg.) पतत्रिभिः; V_1 B (except B_5) Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$ T_3 शरोत्तमैः (for महाशरैः). — K_3 om. 13^c–14^a. — ^{c}) V_1 B D S सपताकध्व(T_2 °कान्ध्व) जारोहा(B_5 °जोपेता)न्. — ^{d}) D_6 इंद्र; D_8 वज्रिर्; S वज्र (for वज्रैर्). V_1 B (except B_5) Da_1 Dn_1 $D_{1-5.7}$ अहनत् T_2 अच्छिनत् (for अभिनत्).

14 K_3 om. 14^a (cf. v. l. 13). — ^{a}) M_3 तैर् (for ते). G_1 भीमपुंखैर् (for हेम°). D_8 विविधैर् (for इषुभिर्). — ^{b}) V_1 B D (except D_8) S अर्दिता (for आचिता). M_1 हेममालिनं. — K_3 reads 14^c–15^a twice. — ^{c}) $Ś_2$ महानागः; K_1 °रागाः; T_2 °वेगाः; T_3 $G_{1.3}$ °राज; G_2 °भागाः (for °नागाः). — ^{d}) M_1 इवाग्नयः. — After 14, S (except T_2) ins. an addl. colophon. [*Adhy. no.*: $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ 93; G_1 M 92.]

15 Before 15, $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ M ins. संजयः. — ^{a}) D_8 गांजीवनिर्घोषो. — ^{c}) $Ś_2$ (*sup. lin.*) कुरुतां; B_4 D_8 स्वनतां; Cc स्तनतां (as in text). K_3 व्रजतां; B_2 क्रूरतां; T_2 गर्जतां; G_2 कूजितां; Cc कूजतां (as in text). — ^{d}) $K_{3.4}$ मनुष्या- (for मनुष्य-). B_2 मनुष्याणां च वाजिनां.

16 ^{b}) B D_7 कुंजराश्व- (for कुञ्जराश्च). $G_{1.2}$ महाराज (G_2 °जन्); M_{2-4} [आ]हवा राजन्. — ^{b}) K_3 V_1 B D S दुद्रुवुस् (for प्राद्रवंस्). — ^{c}) B $D_{1.6.7}$ अश्वांश्च. K_3 पर्यवर्तंत (for °धावन्त). — ^{d}) S (except T_1 M_1) साश्वारोहा (for हता°).

17 ^{a}) G_1 रथा भीता; G_2 रथहीनान् (for रथा हीना). — T_1 om. (hapl.) 17^b–18^a. — ^{c}) T_3 $G_{1.3}$ वाजिनस् (for °भिस्). — ^{d}) Da_1 $D_{1.5}$ ते; T_3 G M_{2-4} च (for स्म). V_1 B_5 D_8 समंततः (for सहस्रशः).

18 T_1 om. 18^a (cf. v. l. 17). — ^{b}) D_8 M_1 धावमानांस् (M_1 °मानः). B_3 G_1 समंततः; B_4 Dn_1 D_7 इतस्ततः; $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ M सहस्रशः (for ततस्ततः). — After 18^{ab}, D_6 ins.:

905* नर्दन्तः कूजमानाश्च मनुष्यगजवाजिनः ।
[Cf. 15^{cd}.]

— ^{c}) $B_{3.5}$ D_6 स्म; T_1 च (for [ए]व). V_1 पश्यंते (for दृश्यन्ते). — ^{d}) K_3 D_8 G_2 M_2 पातिताः; V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$ निहताः; D_2 पदाताः (for पतिताः). G_2 पांडुसायकैः (for पार्थ°).

19 ^{c}) D_8 सादिना. $D_{8.3}$ वारणाश्च; D_6 वारणाश्व-. — ^{d}) K_3 यथा (for रथांश्). B_5 मृधे (for युधि). — After 19, S ins.:

906* असंयुक्ताश्च ते राजन्परिवृत्ता रणं प्रति ।
नरा नागा रथाश्चैव नदन्तोऽर्जुनमभ्ययुः ।

[(L. 1) T_2 G_1 असंवृत्ताश्; M_{2-4} °युताश् (for °युक्ताश्). — (L. 2) T_1 नर- (for नरा). M_{2-4} हयाश्चैव (for रथा°). M_1 नर्दंतो (for नदन्तो).]

C. 8. 4143
B. 8. 81. 21
K. 8. 85. 12

ततस्त्र्यङ्गेण महता बलेन भरतर्षभ ।
दृष्ट्वा परिवृतं राजन्भीमसेनः किरीटिनम् ॥ २०
हतावशेषानुत्सृज्य त्वदीयान्कतिचिद्रथान् ।
जवेनाभ्यद्रवद्राजन्धनंजयरथं प्रति ॥ २१
ततस्तत्प्राद्रवत्सैन्यं हतभूयिष्ठमातुरम् ।
दृष्ट्वा यदर्जुनं भीमो जगाम भ्रातरं प्रति ॥ २२
हतावशिष्टांस्तुरगानर्जुनेन महाजवान् ।
भीमो व्यधमदभ्रान्तो गदापाणिर्महाहवे ॥ २३
कालरात्रिमिवात्युग्रां नरनागाश्वभोजनाम् ।
प्राकाराट्टपुरद्वारदारणीमतिदारुणाम् ॥ २४
ततो गदां नृनागाश्वेष्वाशु भीमो व्यवासृजत् ।
सा जघान बहूनश्वानश्वारोहांश्च मारिष ॥ २५
कांस्यायसतनुत्रांस्तान्नरानश्वांश्च पाण्डवः ।

20 ^{a}) D6 T2.3 G M1 तत्र; M2–4 तं तु (for ततस्). Ś K1.3.4 तुंगेन; K2 Da1 D1.5 T2.3 G M त्र्यंगेन; D6 T1 त्र्यंशेन (for त्र्यङ्गेण). — ^{b}) M4 भरतर्षभः. — ^{c}) K2 परिवृतं; T1 °वृतः. S क्रुद्धो (for राजन्). — ^{d}) K4 Da1 D1.5 किरीटिना (for °टिनम्).

21 ^{a}) D6 S हताव(G3 °वि)शिष्टान् (for °वशेषान्). M1 उत्सृज्य (for उत्सृज्य). — ^{b}) S तावकान् (for त्वदीयान्). — ^{c}) V1 वेगेन (for जवेन). V1 [अ]भ्यहनद्; D6 S °पतद् (for °द्रवद्). D6 S (except T2) भीमो (for राजन्).

22 V1 om. (hapl.) 22. D3 om. 22^{c}–23^{b}. — ^{c}) K2 B Da1 Dn1 D1–5.7 [अ]र्जुनं त(K2 Da1 D1.5 च)दा (for यदर्जुनं). D6 T1.3 GM दृष्ट्वार्जुनं (T1 G1 °नो) रणे भीमम्; T2 दृष्ट्वार्जुनं समीपं तम्. — ^{d}) D6 T3 G आगतं; T1 भ्रातुरं; M ह्यागतं (for जगाम). T2 आगच्छंतं वृकोदरं.

23 D3 om. 23^{ab} (cf. v. l. 22). — ^{a}) Dn1 हतावशिष्टं. — ^{b}) V1 B1–4 Da1 Dn1 D1.3–5.7 महाबलान्; B5 D6 T2.3 G3 M °बलः; D2 °रथान्; T1 G2 °रथः; G1 °बलं (for °जवान्). — ^{c}) K2 व्यदमद्. B Dn1 D2–4.7 अभ्रांतो; D3 अभ्रांतैर् (for अभ्रान्तो). V1 भीमो मर्दनसंभ्रांतो; D6 S भीमोभ्यधावत्संक्रुद्धो (D6 T2 G1 M °हृष्टो). — After 23, S ins.:

907* गदापाणिं तदा भीमं दृष्ट्वा भारत भारताः ।
मेनिरे तमनुप्राप्तं दण्डहस्तमिवान्तकम् ।

[Cf. lines 7–8 of 911*. — (L. 1) M2–4 ततो (for तदा). G1 M1 transp. भीमं and दृष्ट्वा. — (L. 2) G2 समनुप्राप्तं (for तमनु°). G1 M2–4 दंडपाणिम् (for °हस्तम्).]

24 ^{a}) B3 [अ]त्युग्रं; Da1 D1 [अ]त्युग्र°. — ^{b}) V1 T1 -भोजिनां; B2 -वाजिनां; D6 -भोजिनीं; G3 -भेदिनीं (for -भोजनाम्). — ^{c}) K2 प्राकाराद्रि-; D2 प्रकाराट्ट- (for प्राकाराट्ट-). G1.2 -पुरद्वारां (for -पुरद्वार-). — ^{d}) Ś1 K2–4 G1 -दारुणीम्; B2 -दारुणाम्; T2 -वारणाम् (for -दारणीम्). K2 अतिदारुणीं.

25 D3 repeats 25^{ab} after 25. — ^{a}) K2 om. from गदां up to त्वाशु (in 25^{b}). B2.3.5 D2.3 (second time) T2 गदामादाय वेगेन; T1.3 G3 M2–4 गदां तुरगनागाय; G1.2 M1 गदां तु नगनागा(G1 °शा)य. — ^{b}) B2 पुनर्; T1.3 G M त्वरन् (for आशु). D6 T1.3 G1.3 व्यपासृजत्; G2 M1 [S]प्यवा° (for व्यवा°). B3.5 D2.3 (second time) T2 पुनः पुनरवासृजत्. — After 25^{ab}, B3.5 T2 ins.:

908* गजानश्वान्हयारोहानुद्दिश्योद्दिश्य भारत ।

— T2 om. 25^{cd} — ^{c}) K5 सो जघान; B2 आज° (for सा ज°).

26 ^{a}) K3 B2.3.5 Da1 Dn1 D1.3–8 कार्ष्णायस- (for कांस्या°). K3 B1.3–5 Dn1 D3.4.7 T1.2 -तनुत्राणान्; D6 T3 G M °त्रांश्च (for °त्रांस्तान्). D2 कर्णायसतनुत्रस्तान्. — ^{b}) B2 रथान् (for नरान्). T1.3 G M नागांश्च (for अश्वांश्च). D6 नरनागांश्च मारिष; T2 नरानश्वान्रथान्गजान्. — ^{c}) K3 T2 पातयामास (for पोथ°). — ^{d}) K4 सशब्दास्. V1 अपतन्हयात्; D2 ते परंतप (for तेऽपतन्हताः). — For 26^{cd}, D6 T1.3 G M subst.:

909* क्षणेन भीमः संक्रुद्धस्तान्निन्ये वै यमक्षयम् ।

[Cf. line 12 of 911*. T1 तान्निन्ये (for निन्ये वै).]

D6 T1.3 G M cont.: T2 ins. after 26:

910* ततः स समरश्लाघी गजानीकमपातयत् ।
गदया व्यधमत्संख्ये दण्डपाणिरिवान्तकः ।
गजान्सकङ्कटान्मत्तान्सारोहान्सपताकिनः ।
न्यहनल्लीलया राजञ्शिक्षया च बलेन च ।
ते गजा बह्वशोभन्त हन्यमाना महारणे । [5]
विनदन्तो यथा तूर्णं पक्षवन्त इवाद्रयः ।
निपेतुरुर्व्यां समरे भीमसेनेन पीडिताः ।
छिन्नपक्षा यथा काले वज्रगुणा इवाद्रयः ।

[(L. 1) T1 G2 गजानीकानि (for °नीकम्). T2 M2–4 निपातयत् (for अपा°). M1 ततोनीकस्य पातयत् (for the post. half). — (L. 2) T2 व्यचरत् (for व्यधमत्). D6 T3 G3 M संख्ये. — (L. 3) T1 सकर्णकान्; T3 G2 सकं(G2 °क). टकान् (for सकङ्क°). G1 सारोहाः — (L. 4) T1 G1

पोथयामास गदया सशब्दं तेऽपतन्हताः ॥ २६
हत्वा तु तद्गजानीकं भीमसेनो महाबलः ।
पुनः स्वरथमास्थाय पृष्ठतोऽर्जुनमन्वगात् ॥ २७
हतं पराङ्मुखप्रायं निरुत्साहं परं बलम् ।
व्यालम्बत महाराज प्रायशः शस्त्रवेष्टितम् ॥ २८
विलम्बमानं तत्सैन्यमप्रगल्भमवस्थितम् ।
दृष्ट्वा प्राच्छादयद्बाणैरर्जुनः प्राणतापनैः ॥ २९
ततः कुरूणामभवदार्तनादो महामृधे ।

C. 8. 4161
B. 8. 61. 30
K. 8. 85. 41

महनल (for न्यद्द°). D6 गदया (for शिक्षया). — (L. 5) D6 T3 G3 बहु शोभंत. T3 G3 महाहवे (for °रणे). — (L. 6) T1 M2-4 निनदंतो; M1 विनदंते. D6 T2 तथा तूर्णं; G1 तथा-भूवन् (for यथा तूर्णं). M1 पक्षयंत. D6 T1.2 G1 यथा (for इव). — (L. 7) D6 T1.2 G1 ताडिताः; M1 पातिताः; M2-4 तापिताः (for पीडिताः). — (L. 8) T1 इवाकाले (for यथा काले). T1 G1 यथा (for इव).]

T2 cont.: N (except D6) ins. after 26:

911* दन्तैर्दशन्तो वसुधां शेरते क्षतजोक्षिताः ।
भग्नमूर्धास्थिचरणाः क्रव्यादगणभोजनाः ।
असृङ्मांसवसामिश्रं तृप्ता मांसवसाशनाः ।
अस्थीन्यभ्यश्नती तस्थौ कालरात्रीव दुर्दशा ।
सहस्राणि दशाश्वानां हत्वा पत्तींश्च भूयसा । [5]
भीमोऽभ्यधावत्संक्रुद्धो गदापाणिरितस्ततः ।
गदापाणिं ततो भीमं दृष्ट्वा भारत तावकाः ।
मेनिरे समनुप्राप्तं कालं दण्डोद्यतं यथा ।
स मत्त इव मातङ्गः संक्रुद्धः पाण्डुनन्दनः ।
प्रविवेश गजानीकं मकरः सागरं यथा । [10]
विगाह्य च गजानीकं प्रगृह्य महतीं गदाम् ।
क्षणेन भीमः संक्रुद्धस्तांश्चिन्ये यमसादनम् ।
गजान्सकङ्कटान्मत्तान्सरोहान्सपताकिनः ।
पततः समपश्याम सपक्षान्पर्वतानिव ।

[(L. 1) K3 शरेस्ते; K4 शरते; Dn1 D1 शेरते. K4 क्षतजोक्षितां; Dn1 क्षततताक्षिताः (sic). — (L. 2) Ś K1.2.4 रुग्ण- (for भग्न-). D3 -चरणैः (for -चरणाः). V1 भग्नाक्षिचरणास्ते वै (for the prior half). Ś K B5 D2.3 -मोदनाः (K1 °नः); Da1 -भोजनः. — (L. 3) D3 असृक्क्लोम- (for असृङ्मांस-). V1 B2.5 Da1 D1.5 तृप्तिं चावाप्य (B5 °प) सा गदा; B1.4 Dn1 D2-4.7 तृप्तिमभ्यागता गदा; B3 तृप्तिमाप्यायसी गदा; T2 तृप्तिमाप हि सा गदा (for the posterior half). — (L. 4) Ś K V1 B5 Da1 D1.5.8 [उ]द्गिरती (for [अ]भ्यश्नती). K3.4 दुर्दशा. — (L. 5) K3 D3 भूरिशः; B3.5 D4 T2 भूयशः; D5 भूयात (sic) (for भूयसा). — (L. 6) B1 व्यधावत्; D1.5 [S]न्व°; T2 [S]ल° (for Sभ्य°). T2 इवांतकः (for इतस्ततः). — With lines 7–8, cf. 907*. — (L. 7) Ś K1.2.4 B4 तदा (for ततो). Ś1 भरत. K3 B5 D3 T2 मारताः; Dn1 तावकः. — (L. 8) T2 तमनु- (for समनु-). K3.4 B D (except D6) काल-; V1 कालो. T2 प्राप्तं कालोद्यतं (for कालदण्डो°). B1.2.4 Dn1 D2-4.7 यमं (for यथा). K1 कालदंडधरं यथा (for the posterior half). — (L. 10) B4 गदापाणिं (for गजानीकं). K1 तथा (for यथा). B5 भीमसेनमहाबलः (for the posterior half). — B5 reads lines 11–14 and 27[ab] after 912*. — (L. 11) B5 T2 स (for च). T2 मकरः सागरं यथा (for the posterior half). — (L. 12) Cf. 909*. Ś1 B3 Dn1 D3.4.7 तन्; T2 स (for तान्). D2 यमक्षयं (for °सादनम्). B1 तानि निन्ये यमक्षयं (for the posterior half). — (L. 13) K4 B D2.7 सकंटकान्; Da1 D1 सकंकरान्; D3 ससकटान् (for सकङ्कटान्). B3 सपदानुगान् (for °ताकिनः). — K2 T2 om. line 14. — (L. 14) D3 सारोहान् (for सपक्षान्). Ś1 पर्वतानि च (for °निव).]

27 [a]) G1 स हत्वा (for हत्वा तु). Da1 D1.5 T2 M1 तं (for तद्). — [b]) D3 भीमसेनं. B5 मकरः सागरं यथा. — [d]) K3 V1 B D (except D2) S अभ्ययात् (for अन्वगात्).

28 [a]) B5 दृष्ट्वा (for हतं). K3 हतं पराङ्मुखं प्रायात्; B1.4 निहतं प्राङ्मुखप्रायं; D6 S (except T2) ततः पराङ्मुखीभूतं (D6 °खमभूत्; T1 °खं भीतं; M °खमुखं). — [b]) K3 बलं परं (by transp.); B2.3.5 Da1 D1.2.5.6 S बलं तव; D3 परंतप. — [c]) K1.3 B2.3.5 T G3 M1 व्य(T3 वि)लंबत; D6 G1 तदानीं तु. — [d]) B2 D2 शस्त्रविक्ष(D2 °क्षि)तं; D6 G1 शस्त्र(G1 °र)पीडितं; T1 °वेधितं; T3 G1.3 M शरवेधि(G1 °गि-; M4 °पि)तं (for शस्त्रवेष्टितम्). K3 प्रायः शस्त्रविचेष्टितं.

29 [b]) K3 अप्रगर्भम्; B2 Da1 D1.5 °शस्तम्; G1 अप्रगल्भ्यम्; G2 °वल्गम् (for °गल्भम्). Ś K2.4 D6 इव स्थितं (for अवस्थितम्). T3 G3 प्राप्तलस्तमवस्थितं. — [c]) K1 Da1 प्राच्छादयन्; K2.3 T2 प्रच्छादयद्. D6 T1.3 G M दृष्ट्वा प्रच्छादयामास. — [d]) V1 प्राणपातनैः; T2 °नाशनैः (for °तापनैः). D6 T1.3 G M फल्गुनः शरवृष्टिभिः. — After 29, N (except D6) T2 ins.:

912* नराश्वरथमातङ्गा युधि गाण्डीवधन्वना ।
शरव्रातैश्चिता रेजुः कदम्बा इव केसरैः ।

[(L. 1) D3 -रथमातंगं (for -रथमातङ्गा). K1 गांडीवधन्वनः; K3.4 B1 °धन्विना. — (L. 2) K3 चिरं; D4.7 च्युता (for चिता). Ś K2.4 कबंधा (K2 °ध) (for कदम्बा). K3 B1.4 D4 केशरैः (K3 °रा).]

— After the above, B5 reads lines 11–14 of 911* and 27[ab].

30 [b]) Ś1 आर्तनादो. K3 V1 B Da1 Dn1 D1-3.7.8

C. 8. 4161
B. 8. 81. 30
K. 8. 85. 41

रथाश्वनागासुहरैर्वध्यतामर्जुनेषुभिः ॥ ३०
हाहाकृतं भृशं तस्थौ लीयमानं परस्परम् ।
अलातचक्रवत्सैन्यं तदाभ्रमत तावकम् ॥ ३१
आदीप्तं तव तत्सैन्यं शरैश्छिन्नतनुच्छदम् ।
आसीत्स्वशोणितक्लिन्नं फुल्लाशोकवनं यथा ॥ ३२
तद्दृष्ट्वा कुरवस्तत्र विक्रान्तं सव्यसाचिनः ।
निराशाः समपद्यन्त सर्वे कर्णस्य जीविते ॥ ३३
अविषह्यं तु पार्थस्य शरसंपातमाहवे ।
मत्वा न्यवर्तन्कुरवो जिता गाण्डीवधन्वना ॥ ३४
ते हित्वा समरे पार्थं वध्यमानाश्च सायकैः ।
प्रदुद्रुवुर्दिशो भीताश्चुक्रुशुश्चापि सूतजम् ॥ ३५
अभ्यद्रवत तान्पार्थः किरञ्शरशतान्बहून् ।

T2 महानृप (for °मृधे). — D2 ins. after 30^{ab}: D6 after 914*:

913* शतशो वध्यमानानां निशितैरर्जुनेषुभिः ।

— D2 om. 30^{cd}. — c) K3 नराश्वरथमातंगैर्; V1 B1.3–5 Da1 Dn1 D1.3–5.7 नराश्वनागासु(V1 B4 °श्रु)-हरैर्; B2 शतशो नरसिंहानां; D8 नराश्वनागांस्तु हतैर् (sic). — d) B3 युध्यंताम्; D8 वध्यंताम्; Cc वध्यताम् (as in text). — For 30, D6 T1.3 G M subst.:

914* कुरूणां तु महाराज आसीदार्तस्वरो महान् ।
नराश्वनागासुहरान्दृष्ट्वा बाणान्किरीटिनः ।

[(L. 1) G2 तं (for तु). T3 G3 M1–3 आर्तस्वनो (for °स्वरो). — (L. 2) T2 -नागासुहतान् (for °हरान्).]

31 a) D8 T3 G1.3 हाहाकारं; T1 G2 °भूतं (for °कृतं). T2 भयत्रस्तं; G1 बलं त्रस्तं; M1.3 भृशत्रस्तं (for भृशं तस्थौ). K3 V1 B D T1.3 G2.3 M2.4 त्रस्तं (for तस्थौ). — b) D8 नीयमानं (for लीय°). — c) T2 कुलाल- (for अलात-). D6 T3 G1.3 राजन् (for सैन्यं). — D2 om. (hapl.) 31^{d}–32^{a}. — d) D6 सैन्यं; D8 तत्र (for तदा). V1 भ्रमति; D6 S बभ्राम (for [अ]भ्रमत). G1 तद्बलं (for तावकम्). — After 31, Ś2 K3 V1 B D (except D2) ins.:

915* ततस्तद्युद्धमभवत्कुरूणां सुमहद्बलम् ।
न ह्यत्रासीदनिर्भिन्नो रथः सादी हयो गजः ।

[(L. 1) Ś2 K3 B5 D8 ध्वस्तम्; V1 अस्रम्; Da1 स्तब्धम् (for युद्धम्). B1.4 Dn1 D3.4.7 सुमहद्बलैः; D8 °हावलं (for °हद्बलम्). — (L. 2) Da1 D1.5.6 तत्र (for ह्यत्र).]
while S ins.:

916* ततः शरध्वस्तमभूत्कुरूणां सुमहद्बलम् ।
न तत्रासीदनिर्भिन्नो रथो वाजी नरो गजः ।

[(L. 1) T2 G1 ततोर्जुनशरध्वस्तं (G1 °स्कन्नं) (for the prior half). T2 अभवद् (for सुमहद्). — (L. 2) T1 ह्यत्र (for तत्र). T2 G M अनिर्भिण्णो. T2 G2 गजो (for नरो). T3 G3 नरो वाजि गजो रथः; G1 नरवाजिगजा रथाः (for the posterior half).]

32 D2 om. 32^{a} (cf. v. l. 31). — a) B1 आदीप्तम् (for °प्तं). K3 V1 B D (D2 om.) S इव (for तव). — b) B4 शनैश् (for शरैश्). D3 शरैश्छन्न-; T2 शर-भिन्न- (for शरैश्छिन्न-). D6 शरैश्छिन्नतनुत्वचं; G2 °श्छन्नं तु नश्वरं. — c) Ś2 K3.4 V1 B Dn1 D2.4.7 T1 सु-; T2 च; G1 स- (for स्व-) — d) K3 क्लेशशोक° (for फुल्लाशोक°). S (except T2) रौद्रं दृष्टं (G1 कष्टं; M1–4 द्रष्टुं) विशां पते. — After 32, D6 S ins.:

917* तत्सैन्यं भरतश्रेष्ठ वध्यमानं शितैः शरैः ।
न जहौ समरं प्राप्य फल्गुनं शत्रुतापनम् ।
तत्राद्भुतमपश्याम कौरवाणां पराक्रमम् ।
वध्यमानापि यत्पार्थं न जहुः समरे प्रभो ।

[(L. 1) D6 G1 हतभूयिष्ठं (for भरतश्रेष्ठ). D6 G1 आहतं निशितैः शरैः (for the posterior half). — (L. 2) M1 जहुः (for जहौ). — (L. 4) D6 वध्यमानाश्च; T3 G2.3 °नोपि; G1 पीड्यमानापि (for वध्य°). T1 च; T2 तु (for [अ]पि). T3 G1.3 न जहौ भ(G1 °हुर्भ)रतर्षभ (for the posterior half).]

33 a) K3.4 V1 B Da1 Dn1 D1–5.7.8 तं (for तद्). D6 S तं दृष्ट्वा विक्रमं तस्य. — b) D6 S कुरवः (for विक्रान्तं). V1 B (except B5) D (except D6) सव्य-साचिनं. — c) Ś2 समदृश्यंत; Da1 D1.5 M1 °पश्यंत (for °पद्यन्त).

34 a) B (except B1) अविसह्यं तु (B4 च); Da1 D1.5.8 °षह्यंत; D3 °शह्यं तु. D6 च (for तु). Ś1.2 (*sup. lin.* as in text) K1.2.4 कर्णस्य (for पार्थस्य). — b) K3 शरसंघातम्; T G2 M2–4 °संस्पर्शम् (for °संपातम्). G1.3 M1 शरस्पर्शं महाहवे. — c) B2 युद्ध्वा; B3 क्षुब्ध्वा (for मत्वा). Ś2 न्यववतत्; D8 व्यसर्पान् (sic). B5 T2 मत्वा न्यवर्तत तदा; D6 T1.3 G M कुरवः पर्यवर्त-(T1 °तप्यं)त. — d) Ś K2.4 जितं (for जिता). D2.6 G1 M1 गांडीवधन्विना (D2 °नः).

35 D2 om. (hapl.) 35–38. — a) G1 भित्त्वा; G2 हया (for हित्वा). V1 B (except B5) Dn1 D3.4.7 कर्णं (for पार्थं). — c) D6 S (except T2) विदुद्रुवुर् (for प्रदु°). B3 चापि (for भीताश्च). — d) D1 चक्रुशुश्च; T2 चक्रुशुः.

36 D2 om. 36 (cf. v. l. 35). — a) D6 T2.3

हर्षयन्पाण्डवान्योधान्भीमसेनपुरोगमान् ॥ ३६
पुत्रास्तु ते महाराज जग्मुः कर्णरथं प्रति ।
अगाधे मज्जतां तेषां द्वीपः कर्णोऽभवत्तदा ॥ ३७
कुरवो हि महाराज निर्विषाः पन्नगा इव ।
कर्णमेवोपलीयन्त भयाद्गाण्डीवधन्वनः ॥ ३८
यथा सर्वाणि भूतानि मृत्योर्भीतानि भारत ।
धर्ममेवोपलीयन्ते कर्मवन्ति हि यानि च ॥ ३९
तथा कर्णं महेष्वासं पुत्रास्तव नराधिप ।
उपालीयन्त संत्रासात्पाण्डवस्य महात्मनः ॥ ४०
ताञ्शोणितपरिक्लिन्नान्विषमस्थाञ्शरातुरान् ।
मा भैष्टेत्यब्रवीत्कर्णो ह्यभितो मामितेति च ॥ ४१
संभग्नं हि बलं दृष्ट्वा बलात्पार्थेन तावकम् ।
धनुर्विस्फारयन्कर्णस्तस्थौ शत्रुजिघांसया ।
पाञ्चालान्पुनराधावत्पश्यतः सव्यसाचिनः ॥ ४२
ततः क्षणेन क्षितिपाः क्षतजप्रतिमेक्षणाः ।
कर्णं ववर्षुर्बाणौघैर्यथा मेघा महीधरम् ॥ ४३

C. 8. 4177
B. 8. 81. 53
K. 8. 85. subst.

G1.3 तान्विद्रावयते पार्थः; T1 G2 M तानभिद्रवतः पार्थः. — b) D3 बाणगणान् (for शरशतान्). D6 S शितान् (for बहून्). — c) B5 पांडवान्सर्वान्; D6 S पां(T2 गां)डवीं सेनां (for पाण्डवान्योधान्). — d) V1 -पुरोमहान् (sic) (for -पुरोगमान्). D6 T1.2 G1 राजेंद्रं च वृकोदरं; T3 G2.3 M राजानं च युधिष्ठिरं.

37 D3 om. 37 (cf. v. l. 35). — a) D6 S तव (for तु ते). — d) K3 द्वीपं कर्णो; D6 G1 कर्णो द्वीपः (by transp.). T1 तथा (for तदा).

38 D3 om. 38 (cf. v. l. 35). — a) D6 S [s]पि (for हि). V1 महांतोपि (for महाराज). — b) S transp. पन्नगा and इव. — c) Ś K2-4 D1.3 [उ]पलीयंते; B5 [अ]वनिन्युस्ते; D5 [अ]भिलीयंते; T1 M3-4 [अ]वलीयंत; T3 G -व्यली° (for [उ]प°). — d) K4 D3 T3 G1.3 गांडीवधन्विनः; D3 गांजीवधन्वनः.

39 a) S यथा भूतानि सर्वाणि. — b) D6 मृत्यु-त्रस्तानि. Ś1 K3 V1 B1-4 D मारिष (for भारत). — M1 om. 39c-40b. — c) B2 [उ]पलीयंते. D6 T1 G2 M3-4 उपा-(T1 G2 °प)लीयंत संत्रासाद्; T3 G1.3 उपलीयंति संत्रासाद्. — d) Ś1 K1.3 कर्ण**; Ś2 (*sup. lin.* as in text) कर्णयंति; K4 कर्मवंती; V1 B2 D2 T3 धर्मवंति; Da1 कर्ण°; Co कर्म° (as in text). Ś2 Dn1 D1.5 ह (for हि). B2.3 Da1 D1.2.5 वै; D3 तु (for च). D6 यमं धर्मपरायणं; T1.3 G M3-4 धर्मं लोकपरायणं.

40 M1 om. 40ab (cf. v. l. 39). — b) K3 ते च (for तव). T1.3 G M3-4 जनाधिप (for नरा°). — c) B3 D2 T3 G1.2 उपली(B2 °नी)यंत (for उपा°). K4 D3 T3 संत्रस्ताः (for संत्रासात्).

41 b) K3 श्रमातुरान्; D3 शराहतान् (for °तुरान्). — c) T1 मैषि. — d) K3 D2.4-6.3 T3 ह्यभीतो (T3 °ता). V1 मामितेपि; Da1 D1.5 °हेति; Dn1 समितेति (for मामि°). Co मामती (corrupt). T1.3 G M भीतानाविष्टचेतसः.

42 a) B1.4 प्रभग्नं हि; D2-4.6.7 G1 M3-4 स (D5 सु-) भग्नं हि; T2 सप्रभग्नं; G2 संभिन्नं हि (for संभग्नं हि). — b) D2 बलात्पार्थो हि; D6 T1 G1 M महद् (for बलं). — b) D3 बलात्पार्थो हि; D6 महत्पार्थिव; T1 G1 M बलं पार्थिव; T2 महत्पार्थेन; T3 G2.3 पांडुपूर्वज (for बलात्पार्थेन). — c) T2 विष्फारयन्. — d) T3 पार्थ- (for शत्रु-). — For 42cd, D6 S (except T2) subst.:

918* विस्फारयित्वा दुर्धर्षश्चापमाधिरथिर्महत् ।
[D2 स्वधनुष्; T3 G3 दुर्धर्षं. D6 T3 G आतिरथिर् (G1 °थिः).]

— After 42cd, N (except D6) T2 ins.:

919* तान्विद्रुतान्कुरून्दृष्ट्वा कर्णः शस्त्रभृतां वरः ।
[B2 Dn1 D2.7 प्रद्रुतान्; D3 विद्गुतान् (for विद्रुतान्).]

K4 V1 B2-5 Dn1 D3.4 (marg.).7 cont.:

920* संचिन्तयित्वा पार्थस्य वधे दध्रे मनः श्वसन् ।
विस्फार्य सुमहच्चापं ततश्चाधिरथिर्वृषः ।

[(L. 1) K4 V1 स (for सं-). — (L. 2) V1 B1 om. च. B1 वृतः (for वृषः).]

— c) Ś1 Da1 D1.4.5 पंचालान्. D6 T1.3 G M1.4 स(M1 त)मभ्यधावत्पांचालान्; M2.3 तमभ्यधावत्पांचालाः.

43 a) B5 T3 G3 क्षितिपान्; Da1 D1.5 °जान्; M °प. — b) K1 B5 Da1 D1.5 T3 G3 M क्षतजप्रतिमेक्षणः. — c) B1.4 कर्णं ववृषुर्; Da1 D1.5 कर्णो ववर्ष. — d) B5 मेघो. B5 Da1 D1.5 महीधरान् (for °धरम्). — For 43cd, D6 S (except T2) subst.:

921* शरौघैश्छादयामास महामेघ इवाचलम् ।
[G1 छादयामासुर्. G1.2 महामेघा. T2 G3 [अ]चलान्.]

C. 8. 4178
B. 8. 81. 56
K. 8. 85. 60

ततः शरसहस्राणि कर्णमुक्तानि मारिष ।
व्ययोजयन्त पाञ्चालान्प्राणैः प्राणभृतां वर ॥ ४४

ततो रणो महानासीत्पाञ्चालानां विशां पते ।
वध्यतां सूतपुत्रेण मित्रार्थेऽमित्रघातिनाम् ॥ ४५

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकोनषष्टितमोऽध्यायः ॥ ५९ ॥

६०

संजय उवाच ।
ततः कर्णः कुरुषु प्रद्रुतेषु
वरूथिना श्वेतहयेन राजन् ।
पाञ्चालपुत्रान्व्यधमत्सूतपुत्रो
महेषुभिर्वात इवाभ्रसंघान् ॥ १
सूतं रथादञ्जलिकेन पात्य
जघान चाश्वाञ्जनमेजयस्य ।
शतानीकं सुतसोमं च भल्लै-
रवाकिरद्धनुषी चाप्यकृन्तत् ॥ २
धृष्टद्युम्नं निर्बिभेदाथ षड्भि-
र्जघान चाश्वं दक्षिणं तस्य संख्ये ।
हत्वा चाश्वान्सात्यकेः सूतपुत्रः
कैकेयपुत्रं न्यवधीद्विशोकम् ॥ ३
तमभ्यधावन्निहते कुमारे

---

44 K_1 om. 44–45. — [b]) D_8 T_2 भारत (for मारिष). — K_4 om. 44[c]–45[b]. — [c]) K_2 व्ययोवायंत (sic). $Ś_1$ $D_{2.4}$ पंचालान्; D_{a1} D_{n1} $D_{1.5}$ पांचालाः. — [d]) D_8 शस्त्रभृतां. K_3 B_1 D_8 वरः. — For 44[cd], D_6 S (except T_2) subst.:

922* पाञ्चालानां हरन्प्राणांस्तमांसीव तमोनुदः ।
[T_3 G_3 M_{2-4} हरन्.]

45 K_1 om. 45; K_4 om. 45[ab] (cf. v. l. 44). — [a]) K_3 ततो रौद्रो; V_1 B D तत्र (D_{a1} $D_{1.5}$ °तः) शब्दो (for ततो रणो). $T_{1.3}$ G M महदासीत्तदा (T_1 M_1 °तो) युद्धं; T_2 युद्धमासीत्ततो घोरं. — [b]) $D_{4.8}$ पंचालानां. B (except B_2) D_{n1} $D_{3.4.7}$ महामते; D_2 महीपते (for विशां पते). — [c]) K_4 वध्यतां. D_{a1} $D_{1.5}$ सूतपुत्रेति (for °त्रेण). — [d]) K_2 [ऽ]मित्रघातिनं; K_3 D °गृद्धिना (D_{n1} °नाः); V_1 B °गृद्धिनः; $T_{1.3}$ G M °भीरुणा (T_3 G_3 °णां); T_2 जयगृद्धिनां (for ऽमित्रघातिनाम्).

Colophon. — *Day of Karṇa's Generalship:* Ś $K_{1.2.4}$ द्वितीय($Ś_1$ °ये)युद्धदिवसे. — *Adhy. name:* T_2 भीमार्जुनकौरवयुद्धं. — *Adhy. no.* (figures, words or both): $Ś_1$ 77; $Ś_2$ 61; B_1 80; B_4 76; B_5 83; D_{a1} 92; D_1 74; D_4 62; $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ 94; T_2 88; G_1 M 93.

60

1 [a]) M_{2-4} द्रावितेषु (for प्रद्रु°). $Ś_1$ $K_{1.2}$ तत- (K_1 °तः)**कर्णे भयद्रुतेषु; $Ś_2$ ततश्च कर्णे प्रति(*sup. lin.* भय)विद्रुतेषु; K_4 ततः कर्णः पुरुषु भयद्रुतेषु. — [b]) V_1 वरूथिनां; D_6 S (except T_2) सेनापतिः (for वरूथिना). — [c]) Some MSS. पंचालपुत्रान्. V_1 अवधीत् (for व्यधमत्). — [d]) S रथेषुभिर् (for महे°). $Ś_2$ [अ]भ्रसंघात्; V_1 °संघं; D_2 °संहान्.

2 K_3 om. 2. — [a]) D_6 T_2 G_1 हत्वा (for पात्य). $Ś_1$ K_4 सूतं रथाश्वांजलिकैर्निपात्य; $Ś_2$ सूतं प(*sup. lin.* र)थाश्वांजलिकेन पत्य; K_1 B (except B_1) D_{n1} $D_{2-4.7}$ T_3 $G_{2.3}$ सूतं रथादंजलिकैर्निपा(K_1 °प)त्य; K_2 सूतं रथाश्वाञ्जनकैर्निपत्य; D_8 °दाञ्जलिके निपात्य. — [c]) T_1 श्रुतसोमं (for सुत°). — [d]) V_1 अवाकिरं; M_1 अवासृजद् (for °किरद्). T_3 $G_{2.3}$ M चाभ्यकृंतत्.

3 [a]) K_3 D_6 $T_{1.2}$ G_1 $M_{1.3}$ [आ]शु (for [अ]थ). B_5 शीघ्रं (for षड्भिर्). T_3 $G_{2.3}$ धृष्टद्युम्नं निशितैराजघान. — [b]) $Ś_2$ चाश्वे. K_1 V_1 B D_{n1} D_{2-8} [अ]श्वांस्तरसा; D_{a1} D_1 चाश्वांस्तरसा; G_1 M_1 चाश्वांन्दक्षिणां (for चाश्वं दक्षिणं). $T_{1.2}$ जघान चाश्वान्परवीरहंता; T_3 $G_{2.3}$ षड्भिर्बाहुदं(G_2 °हुं द)क्षिणं तस्य संख्ये; $M_{2.3}$ न पार्श्वं दक्षिणं तस्य संखे; M_4 ******* संखे. — [c]) D_{n1} सात्यकिः. G_1 M_4 सूतपुत्र. — [d]) S (except T_2) अवधीद् (for न्यव°).

4 M_1 om. 4. — [b]) $Ś_2$ दग्धधन्वा; K_1 दग्धपत्रा; V_1 B D (except D_6) उग्रकर्मा (D_{a1} °र्मी) (for °धन्वा). K_3 कैकेयसेनाधिपतिस्तरस्वी; S (M_1 om.) सेनापतिं (T_1 G_1 °तिः) केकयो मित्रवर्मा (T_1 °हंता; T_3 $G_{2.3}$ °धर्मा; M_3 °कर्मा). — [c]) V_1 $B_{2.5}$ D_{a1} D_{n1} $D_{1-5.7}$ T_2 विधुन्वन्;

कैकेयसेनापतिरुग्रधन्वा ।
शरैर्विभिन्नं भृशमुग्रवेगैः
कर्णात्मजं सोऽभ्यहनत्सुषेणम् ॥ ४
तस्यार्धचन्द्रैस्त्रिभिरुच्चकर्त
प्रसह्य बाहू च शिरश्च कर्णः ।
स स्यन्दनाद्गामपतद्गतासुः
परश्वधैः शाल इवावरुग्णः ॥ ५
हताश्वमञ्जोगतिभिः सुषेणः
शिनिप्रवीरं निशितैः पृषत्कैः ।
प्रच्छाद्य नृत्यन्निव सौतिपुत्रः
शैनेयबाणाभिहतः पपात ॥ ६
पुत्रे हते क्रोधपरीतचेताः
कर्णः शिनीनामृषभं जिघांसुः ।
हतोऽसि शैनेय इति ब्रुवन्स
व्यवासृजद्बाणममित्रसाहम् ॥ ७
स तस्य चिच्छेद शरं शिखण्डी
त्रिभिस्त्रिभिश्च प्रतुतोद कर्णम् ।
शिखण्डिनः कार्मुकं स ध्वजं च
छित्त्वा शराभ्यामहनत्सुजातम् ॥ ८
शिखण्डिनं षड्भिरविध्यदुग्रो

C. 8. 4166
B. 8. 82. 9
K. 8. 86. 9

B1.3 वितन्वन्; B4 वितुन्नन्; D3 विर्भिदन्; T1 वितुन्वन्; T3 G2.3 वितुन्नं; G1 M2-4 वितुन्नं (for विभिन्नं). K1 उग्रवीर्यैः; T3 G2.3 अग्निवेगः (for उग्र°). — d) K3 V1 B5 Da1 T2.3 G2.3 M (M1 om.) चास्यहनत्; B1-4 Dn1 D1-3 T1 G1 चाप्य° (for सोऽभ्य°). V1 B D (except D2.6.3) प्रसेनं; S (except T2; M1 om.) सुदेवं (for सुषेणम्).

5 a) G2 एव कर्ता (sic) (for उच्चकर्त). — b) M3 lacuna up to शिरश्च. K3 V1 B D (except D3) T3 G1.3 प्रहस्य (for प्रसह्य). D3 बाहूंश्च. K1 शिरैश्च; Dn1 शरश्च. K3 चकर्त; K4 Dn1 च कर्ण (for च कर्णः). — c) D3 स्यंदनांगाद् (for °नाद्गाम्). K3 V1 B D (except D3) अगमद् (for अपतद्). — d) K1.2.4 D6 T2.3 G M साल; T1 ताल (for शाल). Cc cites शालः. K3 [अ]पतन्महीं; D6 S [अ]वकृत्तः; D3 °रुग्नः (for °रुग्णः).

6 a) D2 T1 आजौ (T1 °जो) गतिभिः; Ca अञ्जोग° (as in text). K3 सुसुखेणं; V1 Da1 Dn1 D1.3-5 प्रसेनः; D3 सुखेणं; T1.3 G3 M1 सुषेणं; T2 सुदेवः; G2 M2-4 सुदेवं (for सुषेणः). — b) K3 V1 D3 T1.3 M2-4 शिनिप्रवीरो (V1 °रैर्; T1 M2-4 °रस्; G2 °रास्); G1 निशिप्रवीरो; M1 हतप्रवीरं (for शिनि°). D2 T1 G2 M त्रिश (M1 °शि)तैः (for निशितैः). Ś2 K2 पृषट्कैः; K4 प्रषक्तैः (for पृषत्कैः). — c) D3 पृच्छाद्य; S जघान (for प्रच्छाद्य). K4 V1 B1 G2 सूतपुत्रः; B2.5 Da1 Dn1 D1-7 T2.3 G1.3 कर्णपुत्रः (G3 °त्रं); D3 सोतिपुत्रः; T1 सौतपुत्रं; M सौत- (M1 °म)पुत्रिः (for सौतिपुत्रः). — d) G2 शिनेस्तु (for शैनेय-). B5 प्रपात (for पपात).

7 a) B5 D3 कोप- (for क्रोध-). — M3 lacuna for 7b. — b) D3 शनीनां. D6.3 S (M3 lacuna) प्रवरं (for ऋषभं). — c) K2 ब्रुवंस्तदा (for इति ब्रुवन्स). D6 T3 G1.3 हतोसि हे सात्यके (G1 °क) इत्युदीर्य; T1 G2 M हतोसि वै सा(M2-4 स)त्यक इत्युदीर्य (M1 °दित्वा). — d) Ś2 K4 व्यवासृजन्; T1 G1 व्यपासृजद्; T2 व्यपातयद् (for व्यवसृजद्). K3 बाणान्. D2 T1 अमित्रहासः (T1 °साहः); G1 अनीकसाहं (for अमित्र°).

8 a) K3 V1 B1.3.4 D S तमस्य (for स तस्य). V1 शिरं; Dn1 शरैः (for शरं). — b) Dn1 कर्णं. — c) V1 शिखंडिनं. V1 हि; B1.4 Dn1 D2.4.6.7 S च (for स). — d) V1 B D S क्षुराभ्यां (for शराभ्याम्). V1 न्यपतत्सुतेजाः; B1.4 Da1 D1 व्यधमत्सुजातः; B2 न्यपतत्सुतजातः; B3.5 D6 T2 न्यहनत्सुतेजाः; Dn1 D3-5.7 न्यपतत्सुजातः (Dn1 °ताः); D2 न्यवधीत्स्वयं च; D3 व्यहनत्सुतेजा; T1 G1.2 M न्यहनत्सुजातं; T3 G3 न्यहनत्सु(G3 °च)सूतं (for अहनत्सुजातम्). Cc cites सुजातः.

9 a) V1 अवध्यद्; Da1 D1.5 अभिद्यद् (for अविध्यद्). K3 उग्रतेजा; K4 D6.3 उग्रैर्; B5 आजौ (for उग्रो). — M3 lacuna for 9b. — b) Ś1 K1.2 ✱✱✱✱✱स- (K2 स्स)शिरश्चकर्त; Ś1 दांतो धाष्टद्युम्नः सशिरश्चकर्ता (sic); K3 धृष्टद्युम्नशिरः सोच्चकर्त; K4 धाष्टद्युम्नेः सशिरश्चकर्त; V1 B D S (M3 lacuna) धाष्ट(Da1 M4 धार्त-; D1 धात्री-; G1.2 M1 धृष्ट)द्युम्नेः स शिरश्चो(D7 °स्यो)च्चकर्त. — c) B2.5 D (except D2) तथा; S (M3 lacuna) ततो (for अथ). V1 [अ]च्छिनत्; G1 [अ]हनत् (for [अ]भि°). T2 सुतसेनं (for °सोमं). Ś1 गरेण; K2 चरेण; G1 क्षणेन; G3 क्षुरेण (for शरेण). — d) Ś1 K1 समंशितेन; K3 सुसंधि°; K4 स संश°; V1 D2-5.3 सुशंसि°; B Da1 Dn1 D1.6.7 S सुसंशि° (T1 °सि°) (for स संशि°). T2.3 G3 [अ]तिरथिद् (for [आ]धि°). — After 9, S (except T2) ins.:

C. 8. 4186
B. 8. 82. 9
K. 8. 86. 9

दान्तो धार्ष्टद्युम्नशिरश्चकर्त ।
अथाभिनत्सुतसोमं शरेण
स संशितेनाधिरथिर्महात्मा ॥ ९
अथाक्रन्दे तुमुले वर्तमाने
धार्ष्टद्युम्ने निहते तत्र कृष्णः ।
अपाञ्चाल्यं क्रियते याहि पार्थ
कर्णं जहीत्यब्रवीद्राजसिंह ॥ १०
ततः प्रहस्याशु नरप्रवीरो
रथं रथेनाधिरथेर्जगाम ।
भये तेषां त्राणमिच्छन्सुबाहु-
रभ्याहतानां रथयूथपेन ॥ ११
विस्फार्य गाण्डीवमथोग्रघोषं
ज्यया समाहत्य तले भृशं च ।
बाणान्धकारं सहसैव कृत्वा
जघान नागाश्वरथान्नरांश्च ॥ १२
तं भीमसेनोऽनु ययौ रथेन
पृष्ठे रक्षन्पाण्डवमेकवीरम् ।
तौ राजपुत्रौ त्वरितौ रथाभ्यां
कर्णाय यातावरिभिर्विमुक्तौ ॥ १३
अत्रान्तरे सुमहत्सूतपुत्र-

923* ततोऽपरे भारत दुष्प्रकम्प्याः
पाञ्चालानां रथसंघाः समेताः।
प्रतिश्रुता ह्यन्तरिक्षे गताभा
धनुःप्रवीरास्तु रथप्रवीराः ।

[(L. 3) G_1 प्रतिश्रुत्य (for °श्रुता). T_1 [ऽ]प्रहारा; T_3 G_3 प्रहाभा; G_3 गृहावा (for गताभा). M_1 प्रतिश्रुताप्यंतक-संनिकाशा; $M_{2.4}$ °ताप्यंतरिक्षे गुहेव.]

10 T_3 G M om. (?hapl.) 10^{a}–11^{a}. — ^{a}) $D_{2.3}$ तत्राक्रंदे; D_6 तथा°; $T_{1.2}$ जना° (for अथा°). Ca cites आक्रंदे (as in text). — ^{b}) $Ś_1$ धातुद्युंम्ने; K_2 धार्त°; K_3 धृष्ट°; Da_1 $D_{1.5.6.8}$ $T_{1.2}$ धार्ष्टद्युम्नौ (for °द्युम्ने). K_4 कर्णः (for कृष्णः). — ^{c}) T_1 अपांचालान्. T_1 यो हि. K_1 कर्ण (for पार्थ). — ^{d}) K_1 पार्थ (for कर्ण). K_3 V_1 D_3 T_1 राजसिंहः (V_1 T_1 °हं).

11 T_3 G M om. 11^{a} (cf. v. l. 10). — ^{a}) T_1 प्रसह्याशु (for प्रहस्याशु). K_3 नरप्रवीर; D_3 T_2 रथप्रवीरो. — ^{b}) K_3 D_2 [आ]धिरथं; $T_{2.3}$ $G_{2.3}$ [आ]तिरथेर्; M_1 [अ]पिरथेर् (for [आ]धिरथेर्). G_1 रथं रथेनातिरथे-भिजग्मु. — ^{c}) $Ś_1$ $K_{1.2.4}$ G_2 भयेन; G_1 जगाम (for भये). K_3 इच्छत्. K_1 दुबाहुर् (sic); Da_1 D_1 स्वबाहुर्. — ^{d}) B_5 अभ्यर्दितानां; V_1 $T_{1.2}$ M_1 अभ्यागतानां; G_1 अभ्याहतानां; M_3 damaged (for अभ्याहतानां). S (M_3 damaged) रथयूथपानां.

12 ^{a}) $T_{1.2}$ M (M_3 damaged) विष्फार्य. B_5 अथोग्रघोरं; D_6 अहोग्रघोषं ;T_2 उदग्र° (for अथोग्र°). G_2 विष्फारयन्गांडिवमग्र्यघोषं. — ^{b}) K_3 $D_{3.6}$ S ज्यां वै (for ज्यया). K_3 समारुह्य; D_6 T_1 °हृत्य (for °हत्य). K_4 B_3 तलं (for तले). — D_5 reads 12^{cd} twice. — ^{c}) S (except T_2) सहसा चकार (for °सैव कृत्वा). — ^{d}) T G नागांश्च (for नागाश्व-). K_1 हयान्रथांश्च; T_1 नरान्रथांश्च; T_2 G_1 रथान्हयांश्च (for रथान्नरांश्च). B_{1-4} Da_1 Dn_1 $D_{1.3.4.5}$ (both times). 6–8 जघान नागाश्वरथध्वजां(B_3 °द्विपां)श्च; B_5 °न पत्यश्वरथद्विपाश्च; T_2 °न तानश्वरथद्विपांश्च; G_1 °न चाश्वान्स गजान्नरांश्च. — After 12, N T_2 ins.:

924* प्रीताः शुकाः प्राद्रवन्नन्तरिक्षे
गुहा गिरीणामपतन्वयांसि ।
यन्मण्डलज्येन विजृम्भमाणो
रौद्रे मुहूर्तेऽभ्यपतत्किरीटी ।

[(L. 1) $Ś_2$ (*sup. lin.*) प्रावधन् (for प्राद्रवन्). V_1 $B_{1.4.5}$ $D_{3.4.7}$ प्रतिश्रुतिः (V_1 °ध्वनिः; B_5 $D_{3.7}$ °श्रुतः) प्राचरदंतरि($B_{1.5}$ D_3 °री)क्षे; $B_{2.3}$ $D_{2.6.8}$ प्रतिध्वनिः (B_3 °स्वनं) प्रापतदंतरिक्षे (B_2 °रीक्षं; B_3 °रीक्षे); Da_1 $D_{1.5}$ प्रतिश्रुत्काः प्रावदन्नंतरिक्षे; Dn_1 प्रतिश्रुतः प्राचरन्नंतरिक्षे; T_2 प्रतिश्रुतः प्राभवन्नंतरिक्षे. Ca.c cite प्रतिश्रुतीः; Ca प्रावदन् अंतरिक्षे. — (L. 2) K_3 Da_1 D_1 गुहां. $B_{2.3}$ $D_{2.3}$ T_2 गुहासु भीमासु तथा (T_2 °मा हि यथा) गिरीणां. Ca cites गुहा, गिरीणां. — (L. 3) K_4 यन्मंडलंज्येन; B_5 यत्पिंगलज्येन; T_2 सर्पिंगलाग्र्येण (for यन्मण्डलज्येन). Cc cites मंडलज्येन. $K_{3.4}$ विज्यं(K_4 °जं)-भमाणो (for विजृम्भ°). D_3 यन्मंडलाग्र्येन विक्षंभमाणो (sic). — (L. 4) K_4 मुहूर्तं. $Ś_2$ K_{2-4} Da_1 D_5 न्य(Da_1 D_5 सु)पतत् ;D_1 समुपतत् (for ऽभ्य°).]

13 ^{a}) B_3 तद् (for तं). B_5 [ऽ]भि- (for ऽनु). K_1 यथेन (for रथेन). — S (except T_2) om. 13^{b}. — ^{b}) K_3 B_1 पृष्ठेन (for पृष्ठे). V_1 B (except B_5) Dn_1 $D_{3.4.7}$ एकवीरः. — ^{d}) K_3 कर्णाय याते; D_6 °भियातावू; $T_{1.2}$ कर्णं हि यातां; T_3 $G_{2.3}$ कर्णं तु यातावू (G_2 °ताम्); G_1 कर्णौ यतेतांम्; M कर्णं यया(M_1 °यां)त (for कर्णाय यातावू). V_1 B Dn_1 $D_{1.3-5.7}$ S Cc वि(V_1 नि)षक्तौ (for विमुक्तौ). D_2 कर्णाय जातौ सुमहाप्रवीरौ.

14 ^{a}) K_3 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1-5.7.8}$ तत्र (for अत्र).

श्चक्रे युद्धं सोमकान्संप्रमृद्नन् ।
रथाश्वमातङ्गगणाञ्जघान
प्रच्छादयामास दिशः शरैश्च ॥ १४
तमुत्तमौजा जनमेजयश्च
क्रुद्धौ युधामन्युशिखण्डिनौ च ।
कर्णं विनेदुः सहिताः पृषत्कैः
संमर्दमानाः सह पार्षतेन ॥ १५
ते पञ्च पाञ्चालरथाः सुरूपै-
र्वैकर्तनं कर्णमभिद्रवन्तः ।
तस्माद्रथाच्यावयितुं न शेकु-
र्धैर्यात्कृतात्मानमिवेन्द्रियाणि ॥ १६

तेषां धनूंषि ध्वजवाजिसूतांस्-
*तूणं पताकाश्च निकृत्य बाणैः ।
तान्पञ्चभिः स त्वहनत्पृषत्कैः
कर्णस्ततः सिंह इवोन्ननाद ॥ १७
तस्यास्यतस्तानभिनिघ्नतश्च
ज्याबाणहस्तस्य धनुःस्वनेन ।
साद्रिद्रुमा स्यात्पृथिवी विशीर्णा
*इत्येव मत्वा जनता व्यषीदत् ॥ १८
स शक्रचापप्रतिमेन धन्वना
भृशाततेनाधिरथिः शरान्सृजन् ।
बभौ रणे दीप्तमरीचिमण्डलो

C. 8. 4199
B. 8. 62. 20
K. 8. 86. 21

K_1 D_1 सुमहन्; Dn_1 $D_{4.5}$ सुमहान् (for सुमहत्). D_6 तत्रांतरे सूतपुत्रश्च कर्णश्च. — b) Dn_1 D_7 युद्धे. $Ś_1$ $K_{1.2}$ सोमपान् (for °कान्). D_6 G_1 सोमकानां प्रमथ्य (for °कान्संप्रगृह्य). K_3 संप्रसृद्धं; V_1 Da_1 Dn_1 $D_{1.5.7}$ °गृह्य; B_1 °सृत्य; B_2 प्रगृह्य च; B_3 संप्रमर्दयन्; B_4 संप्रमृद्य; B_5 संविमृद्नन्; T_1 संप्रमत्तान्; T_2 °मृश्नन्; T_3 $G_{1.3}$ °वृत्तान्; M_1 °यत्तान्; M_{2-4} °मृत्नन् (for °मृद्नन्). — c) D_6 तथाश्व- (for रथाश्व-). B_5 -गणांश्च सख्ये; D_6 T_1 G_1 -रथाश्चि(T_1 °न्वि)जघ्ने; T_2 -नरानभिघ्नन्; T_3 $G_{2.3}$ M -नराश्चिजघ्ने (for -गणाञ्जघान). — d) B_5 Dn_1 $D_{3.4.6-8}$ S शरैर्दिशश्च; D_2 दिशश्च बाणैः (for दिशः शरैश्च).

15 a) M_1 जनमेजयस्य. — c) K_3 विचेरुः; V_1 विभिदुः; B_2 वितेतुः; B_4 Dn_1 $D_{2-4.6.7}$ Co बिभेदुः; B_5 विव्रेपुः (sic); D_1 विरेचुः (sic); D_5 विरेधुः; T_1 ववर्षे; T_3 G_3 M_{2-4} विरेदुः (for विनेदुः). B_2 D_6 S सहसा (for सहिताः). $Ś_2$ K_2 पृषट्कैः; K_1 पृषंकैः; K_4 प्रषक्कैः; $D_{1.3}$ पृषक्कैः (for पृषत्कैः). — d) $Ś_1$ संमर्थमानाः; K_2 समर्द°; K_3 संदर्श°; K_4 संमर्भ्य° (sic); V_1 सनर्द°; B_{1-3} $D_{2.4}$ संनर्द°; B_4 संमर्दयामास $D_{6.8}$ संमर्दयंतः; S संतर्जया(T_2 °मा)नाः (for संमर्दमानाः).

16 a) Some MSS. पंचाल-. $B_{1.2.4}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.3.5.7}$ T_2 -रथप्रवीरा (for -रथाः सुरूपैर्). V_1 $B_{3.5}$ D_2 प्र($B_{3.5}$ सु)वीराः; D_8 G_1 समेताः; $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ M समग्रा (for सुरूपैर्). — b) D_8 वैकर्तने. D_6 G_1 अभिद्रवंति. — c) $Ś_2$ रथां; $K_{1.2}$ रथाश्च; D_6 $T_{2.3}$ G रणाच् (for रथाच्). K_1 श्यावयितुं (sic); K_3 चाव°; V_1 चर°; B_2 च्यार°; D_1 व्याव°; D_6 S चाल° (for च्याव°). — d) K_1 वैयात् (sic); D_6 T_3 G M नरं; Ca धैर्यात् (as in text). B_5 जितात्मानम्; Ca कृता° (as in text). V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1-5.7.8}$ G_1 Ca.c.v [इं]द्रियार्थाः (for °याणि).

17 a) K_3 -चैतांस् (for -सूतांस्). — b) N तूर्णं (for *तूणं). K_3 निकृष्य; D_2 निहत्य (for निकृत्य). — For 17^{ab}, S subst.:

925* तेषां ध्वजान्वाजिसूतान्पताका-
स्तूणीर्धनूंषि प्रचकर्त बाणैः ।

[(L. 1) T_1 G_1 वाजिसंघान्; T_3 G_3 अनुकर्षान् (for वाजिसूतान्). T_1 G_1 पताकान्. — (L. 2) T_1 G_2 शरांश्च सूतः; M तूणां ध(M_{2-4} °णान्ध)नूंषि (for तूणीर्ध°).]

— c) S (except T_2) पांचालान् (T_1 G_2 °ला) (for पञ्चभिः). $K_{1.3}$ V_1 B D T_2 त्वभ्यहनत्; T_1 G_2 न्यहनत्; T_3 $G_{1.3}$ M अभ्यह° (for स त्वह°). $Ś_2$ K_2 पृषट्कैः; K_1 पृषंकैः; Dn_1 पृषत्कः. — T_1 om. 17^{d}. — d) $Ś_2$ कर्णैस्.

18 a) Da_1 D_1 [अ]स्ततस् T_2 [अ]ततस् (for [अ]स्य°). T_1 G_2 M अहेतान्घ्नतश्; T_3 $G_{1.3}$ अहितान्वै घ्नतश् (for अभिनिघ्नतश्). — b) Ś K_2 M_1 -हस्तस्थ- (M_1 °घ्न-) (for -हस्तस्य). K_1 धन्वः स्वनेन; K_3 धनुः स्वघनेन (sic) (for धनुःस्वनेन). — c) Dn_1 साद्रिमघा (for °द्रुमा). K_3 सा; S [आ]सीत् (for स्यात्). T_3 $G_{1.3}$ वसुधा (for पृथिवी). — d) Ś $K_{1.2}$ [इ]तीत्येव; K_3 V_1 B D [इ]त्यतीव; K_4 [इ]वातीव (for *इत्येव). K_4 विषीदतु; V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$ व्यसीदत्; Co व्यषी° (as in text). T_1 G_2 M [इ]तीव मत्वा तु (T_1 °त्वातु; G_2 °त्वास्तु) जना विषेदुः; $T_{2.3}$ $G_{1.3}$ इति प्रमत्तास्तु (T_2 °त्ताः सु-) जना विषेदुः.

19 a) K_2 B (except B_5) Da_1 D_7 स चक्र-; K_4 शशक्र-; S (except T_2) स चेंद्र- (for स शक्र-). D_2 T_1 G_2 धन्विना; Ca.c धन्वना (as in text). — b) $K_{1.3}$ V_1 B_{1-4} Da_1

C. 8. 4199
B. 8. 82. 20
K. 8. 86. 21

यथांशुमाली परिवेषवांस्तथा ॥ १९
शिखण्डिनं द्वादशभिः पराभिन-
च्छितैः शरैः पञ्चभिरथोत्तमौजसम् ।
त्रिभिर्युधामन्युमविध्यदाशुगै-
स्त्रिभिस्त्रिभिः सोमकपार्षतात्मजौ ॥ २०
पराजिताः पञ्च महारथास्तु ते
महाहवे सूतसुतेन मारिष ।
निरुद्यमास्तस्थुरमित्रमर्दना
यथेन्द्रियार्थात्मवता पराजिताः ॥ २१
निमज्जतस्तानथ कर्णसागरे
विपन्ननावो वणिजो यथार्णवे ।
उद्दध्रिरे नौभिरिवार्णवाद्रथैः
सुकल्पितैर्द्रौपदिजाः स्वमातुलान् ॥ २२
ततः शिनीनामृषभः शितैः शरैः
निकृत्य कर्णप्रहितानिषून्बहून् ।
विदार्य कर्णं निशितैरयस्मयैः
स्तवात्मजं ज्येष्ठमविध्यदष्टभिः ॥ २३
कृपोऽथ भोजश्च तवात्मजस्तथा
स्वयं च कर्णो निशितैरताडयत् ।
स तैश्चतुर्भिर्युयुधे यदूत्तमो
दिगीश्वरैर्दैत्यपतिर्यथा तथा ॥ २४
समानतेनेष्वसनेन कूजता
भृशाततेनामितबाणवर्षिणा ।
बभूव दुर्धर्षतरः स सात्यकिः

D_{n1} $D_{1-5.7}$ T_3 G_3 भृशायतेन; D_5 (also as in text).$_3$ $T_{1.2}$ °नतेन; $G_{1.2}$ भृशं तते(G_2 °तो)न (for भृशाततेन). $T_{2.3}$ G [स]तिरथिः. K_3 B_1 D_3 सृजञ्शरान् (by transp.); T_3 G_3 शिताञ्शरान्. — [c]) T_3 G_3 सृजन्बभौ (for बभौ रणे). K_3 दीप्ति-. — [d]) D_3 यथा हि सूर्यः (for यथांशुमाली). Ś $K_{2.4}$ B_{3-5} D_3 परिवेशवांस्; S (except T_2) °वेषकस् (T_1 G_1 °गस्; G_3 °कृत्).

20 T_2 om. 20–21. — [a]) K_3 पृषत्कैः (for पराभिनत्). — [b]) K_3 अभिनत् (for शितैः). — [c]) D_{a1} D_1 अभिध्य(D_1 °ध्य)द् (for अवि°). T_1 G_2 M आयसैस् (for आशुगैस्). G_1 त्रिभिर्युधामन्युमुदायुधं ततः. — [d]) D_{a1} D_1 om. one त्रिभिः. K_3 त्रिभिश्च तं (for त्रिभिस्त्रिभिः). K_3 D_{a1} D_1 पार्षतसोमकात्मजौ (K_3 °जं); B_5 D_6 G_1 पार्षतसात्वतौ तथा (B_5 °सोमकावुभौ); $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ M सोमकपार्षतौ तथा. Co cites सोमकात्मजं.

21 T_2 om. 21 (cf. v. l. 20). — [a]) M_1 तैर् (for ते). — [b]) G_1 महासुते (for °हवे). — [c]) $K_{2.4}$ निरुध्य(K_4 °द्ध)मास्. K_3 V_1 B D $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ M_{2-4} अमित्रनंदना (for °मर्दना). G_1 निषिध्यमानास्युरमित्रदर्शनं; M_1 निरुद्यमा* * *मित्रनर्निदिता (sic). — [d]) Ś $K_{1.2.4}$ [इं]द्रियार्थो वशिना; D_{a1} D_{n1} $D_{1.4}$ °ण्या(D_{n1} °र्थो)त्मवता (for °र्थात्मवता). Ca cites आत्मवता (as in text). D_6 [अ]भवंस्तथा (for पराजिताः). S (T_2 om.) य(G_2 र)थेंद्रियार्थो(G_1 M_1 °ण्या; G_2 M_{2-4} °ह्मा)त्मवता जितास्तथा.

22 [a]) D_1 कर्मसागरे. — [b]) V_1 विपन्नगावो; $D_{6.8}$ °नौका (for °नावो). — [c]) $Ś_1$ $K_{2.3}$ D_3 उदध्रिरे; $K_{1.4}$ विद्°; B_1 तद्द°; D_{a1} तद्°; S समुद्धरन् (for उद्दध्रिरे). K_3 नौरिव. G_2 हढैः (for रथैः). — [d]) Ś $K_{1.2}$ सु(K_1 स्व)-कल्पजाः; G_2 संकल्पितैर्. T_2 द्रौपदिजान्. K_3 D_6 तु; T_2 स- (for स्व-). D_2 सुकल्पिते नौभिरिवार्णवाद्रथैः.

23 [a]) S (except T_2) अधिपः (for ऋषभः). K_3 शतैः (for शितैः). D_3 ततः शनीनामधिपः शतैः शरैर्. — [b]) D_2 निहत्य (for निकृत्य). K_4 रिपून् (for इषून्). — [c]) K_3 अताडयत्; K_4 अयिसंयैस्; G_1 अयस्मरैस् (for °यैस्). — [d]) K_2 D_1 अष्टिभिः. K_3 तवात्मजं चाष्टभिर्मार्गणैर्द्ध.

24 [a]) K_3 D_3 कृपश्च भोजौ च (D_3 द्रोणिश्च). — [b]) D_6 T_3 G M कर्णश्च बाणैर् (for स्वयं च कर्णो). — [c]) D_3 युयुधुर् (for युयुधे). Ś K_2 यदू(K_2 °दु)त्तमैर्; K_4 यदुत्तमौ. — [d]) K_3 D_2 देवपतिर् (for दैत्य°).

25 [a]) K_1 V_1 $B_{1.3}$ D_{n1} $D_{3-5.7.8}$ T G_1 M समाततेने(V_1 °नि)ष्वसनेन कूज(T_2 G_1 °जि)ता; K_3 समास्ततोनष्वसतेन कू°; K_4 समानतेतेष्वसनेन कू°; $B_{2.4.5}$ D_{a1} $D_{1.6}$ $G_{2.3}$ समातता(B_2 D_1 °सते-; D_6 °यते)नेष्वसनेन कू°; D_2 समाततोनेषु वरेण कू°. Cc cites समातलेन. — [b]) K_4 V_1 B_{1-4} D_{n1} $D_{3-5.7.8}$ भृशाय(D_3 °न)तेन; B_5 D_6 महास्वनेन; D_{a1} $D_{1.2}$ भृशं तु (D_2 च) तेन (for भृशाततेन). K_4 -बागवर्षता; D_3 -वर्षिणा च (for -बाणवर्षिणा). K_3 भृशानतेनासितपाणिसर्जिना; S महास्वनेनाशनिबाण(G_1 °पात)दीधितिः (T_1 G_2 °दीधिभिः; T_2 °वर्षिणा; $M_{2.4}$ °दीपितः; M_3 °पीडितः). — [c]) D_6 $T_{2.3}$ G_3 M बभौ सु- (for बभूव). $G_{1.2}$ बभौ समुद्धर्षतरः (for बभूव दुर्धर्षतरः). $T_{1.3}$ $G_{1.2}$ M तु (for स). — [d])

शरन्नभोमध्यगतो यथा रविः ॥ २५

पुनः समासाद्य रथान्सुदंशिताः
शिनिप्रवीरं जुगुपुः परंतपाः ।
समेत्य पाञ्चालरथा महारणे
मरुद्गणाः शक्रमिवारिनिग्रहे ॥ २६

ततोऽभवद्युद्धमतीव दारुणं
तवाहितानां तव सैनिकैः सह ।
रथाश्वमातङ्गविनाशनं तथा
यथा सुराणामसुरैः पुराभवत् ॥ २७

रथद्विपा वाजिपदातयोऽपि वा
भ्रमन्ति नानाविधशस्त्रवेष्टिताः ।
परस्परेणाभिहताश्च चस्खलु-
र्विनेदुरार्ता व्यसवोऽपतन्त च ॥ २८

तथा गते भीमममीस्तवात्मजः
ससार राजावरजः किरञ्शरैः ।
तमभ्यधावत्त्वरितो वृकोदरो
महारुरुं सिंह इवाभिपेतिवान् ॥ २९

ततस्तयोर्युद्धम्*अतीतमानुषं
प्रदीव्यतोः प्राणदुरोदरेऽभवत् ।
परस्परेणाभिनिविष्टरोषयो-
रुदग्रयोः शम्बरशक्रयोर्यथा ॥ ३०

शरैः शरीरान्तकरैः सुतेजनै-
र्निजघ्नतुस्ताबितरेतरं भृशम् ।
सकृत्प्रभिन्नाविव वाशितान्तरे
महागजौ मन्मथसक्तचेतसौ ॥ ३१

तवात्मजस्याथ वृकोदरस्त्वर-

C. 8. 4212
B. 8. 82. 33
K. 8. 86. 42

Ś2 शरानभोमध्य-; K4 D6.8 चरन्नभो°; V1 B1.3.4 S शरद्यहर्मध्य- (for शरन्नभोमध्य-).

26 a) T1.3 G ततः (for पुनः). Ś2 समासद्य; K3 V1 B D T G2.3 M समास्थाय; G1 समासयास्थाय (for समासाद्य). B2 रथं. K3 B1.4.5 Da1 D1.5 T3 G1.2 सुदंशिताञ् (for °शिताः). — b) Ś2 K3 G1 शनिप्रवीरं; K1.2 कुरुप्र°; K4 यदुप्र°; V1 निशि प्र°; Da1 शिनिं प्र° (for शिनिप्र°). T1 जुहुवुः; G1 जुहुपुः (for जुगुपुः). K1 D5 परंतपां (K1 °पा). — c) Some MSS. पंचाल-. K1.3 V1 BD पांचालमहारथा रणे (K3 °थो). S महाहवे (for °रणे).

27 c) K1–3 B (except B2) नराश्व- (for रथाश्व-). B2 -विनीशिनं (for -विनाशनं). T2 तदा (for तथा). — d) T3 G3 अधिपैः (for असुरैः).

28 a) Ś1 K4 B D3–7 रथा; V1 यथा (for रथ-). V1 B D तथा (for ऽपि वा). T1.3 G M र- (G1 त)थाश्वमातंगपदातयश्च (T1 G2 om. च); T2 तथाश्वमातंगरथाश्च पत्तयो. — b) B (except B3) Da1 Dn1 D2–5.7 भवंति (for भ्रमन्ति). K4 नाना-विधमस्त्रिवेष्टिताः. — c) D6 G1 [अ]पि (for [अ]भि-). D8 चक्रुशुर् (for चस्खलुर्). — d) K2 आत्ता; B5 आर्तो (for आर्ता). K3 पदातयः; K4 पतंत्यथो; V1 D6 S पतंति च; B1.3–5 Dn1 D2–4.7.8 [ऽ]पतंस्तथा; B2 Da1 D1.5 [ऽ]पतन्भुवि (for ऽपतन्त च).

29 a) K1 तथागतं; D3 तथागतैर्. K3 तवात्मजं. — b) B3 S शरान्; Da1 शनैः (for शरैः). — c) Ś K1.2.4 वृकोदरं. — d) Ś K1.2.4 महीरुहं; B5 D1 यथा रुरुं (for महारुरुं). K2 सिद्ध (for सिंह). V1 B1.4 Dn1 D2–4.6–8 S [अ]भिपेदिवान्; B2 °दिमान्; Da1 D1.5 [अ]तिपेथिवान् (for [अ]भिपेति°).

30 a) Ś K V1 B1–4 Da1 Dn1 D1–7 S अतीव दारुणं (Ś1 K2 °व **षं; Ś2 K4 °व भीषणं; K3 V1 °व मानुषं); B5 D8 अभूद(D8 °तीत्य)मानुषं (for *अतीत°). — b) Da1 D1 G2 प्रतीच्छतोः; M1 प्रदीप्यतोः (for °व्यतोः). K3 प्राणदुरोदरे भवेत्; V1 B Da1 Dn1 D1.3–8 T3 °दरं (D8 °दरे) द्वयोः; D2 °दरोभवत्; T1 °दरं तयोः; T2 °दरोदरं द्वयोः; G1.3 °द(G3 °दु)रोदरैस्तथा (G1 °र्यथा); M °दरो दरे (M2.4 om. दरे) तदा. Ca cites प्राणदुरोदरं. — c) T G2.3 M परस्पराभावनिविष्ट(T2 °निवद्ध-; T3 G3 °विवृद्ध-; G2 °विरुद्ध)रोषयोर्; G1 परस्परा-भावविवर्धयोस्तयोर्. — d) K3 तदग्रयोः; T1 G2 उदारयोः; T2 युदग्रयोः (sic) (for उद°) D6 T G2.3 M इव (for यथा). G1 उदारयोस्तयोः शंबरयोरिव (sic).

31 a) K3 V1 B1–4 D (except D2) T3 G3 शरीरार्तिकरैः; K4 °तांतकैः; G1 M1.2.4 °राति(M1 °र्ति)-गतैः; M3 °रातिदरैः (for °रान्तकरैः). K3 सुतेजसैर् (for °जनैर्). — b) K3 विनिघ्नतुस्; T2 बिभेद°; G1.2 M1 विरेज°; G3 M2–4 विरेद° (for निजघ्न°). K4 B1 इतरेतरे. — c) T2 -प्रभिन्ना इव. Ca cites सकृत्प्रभिन्नौ. K3 वाशिताकृते; Ca वासितांतरे. — d) G2 महाभुजौ (for °गजौ). B2 तावथ (for मन्मथ-). K3 T3 G3 M महागजौ दोर्भि- (K3 दन्ति)रदीनघातिनौ; D6 G1.2 °जौ दोर्भिरतीव घातिनौ (D6 पातितौ). — After 31, D6 S ins. a passage given in App. I (No. 28).

32 In T3, the portion from st. 32 up to the end

C. 8. 4212
B. 8. 82. 33
K. 8. 26. 42

ऽधनुः क्षुराभ्यां ध्वजमेव चाच्छिनत् ।
ललाटमप्यस्य बिभेद पत्रिणा
शिरश्च कायात्प्रजहार सारथेः ॥ ३२
स राजपुत्रोऽन्यदवाप्य कार्मुकं
वृकोदरं द्वादशभिः पराभिनत् ।
स्वयं नियच्छंस्तुरगानजिह्मगैः
शरैश्च भीमं पुनरभ्यवीवृषत् ॥ ३३

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि षष्टितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥

६१

संजय उवाच ।
तत्राकरोद्दुष्करं राजपुत्रो
दुःशासनस्तुमुले युध्यमानः ।
चिच्छेद भीमस्य धनुः क्षुरेण

---

of the Parvan is lost on missing folios. — [a]) D_6 T_1 G M भृशं (for त्वरन्). — [b]) K_3 तीव्र-; T_2 (also as in text) रथं (for धनुः). — [c]) M_1 अभ्यस्य (for अप्यस्य).

33 T_3 missing (cf. v. l. 32). — [a]) D_8 दुःशासनोपि (for स राजपुत्रो). K_3 [ऽ]पि विनम्य (for ऽन्यदवाप्य). — [b]) T_1 G_2 ऽथ(G_2 अ)वाकिरत्; G_3 अवाभिनत् (for परा°). — [c]) K_1 अजिह्वैः (sic) (for अजिह्मगैः). D_8 (*sup. lin.* as in text) स्वयं निरच्छस्तरसा न जिह्मगैः. — [d]) T_1 G M स्वयं च (for शरैश्च). $Ś_2$ अभ्यवीवृषं; B Dn_1 D_{2-8} $T_{1.2}$ $G_{1.2}$ M_1 अप्यवीवृष(D_8 °ध)त् (for अभ्यवीवृषत्). — After 33, Dn_1 $T_{1.2}$ ins.:

926* ततः शरं सूर्यमरीचिसप्रभं
सुवर्णवज्रोत्तमरत्नभूषितम् ।
महेन्द्रवज्राशनिपातदुःसहं
मुमोच भीमाङ्गविदारणक्षमम् ।
[(L. 1) T_2 शरोत्तमं (for ततः शरं). — (L. 3) T_1 -निस्वनं (for -दुःसहं).]

Dn_1 $T_{1.2}$ cont.: D_2 ins. after 33:

927* स तेन निर्भिन्नतनुर्वृकोदरो
निपातितः स्रस्ततनुर्गतासुवत् ।
प्रसार्य बाहू रथवर्यमाश्रितः
पुनश्च संज्ञामुपलभ्य चानदत् ।
[(L. 1) Dn_1 D_2 निर्विद्धतनुर् (for निर्भिन्न°). — (L. 3) $T_{1.2}$ आस्थितः (for आश्रितः). — (L. 4) T_2 पुनः स.]

Colophon om. in K_3; T_3 missing. — *Day of Karṇa's Generalship*: Ś $K_{2.4}$ द्वितीय($Ś_1$ °ये)युद्धदिवसे. — *Adhy. name:* Da_1 $D_{1.5}$ दुःशासनवधः; $T_{1.2}$ भीमदुःशासनयुद्धं (T_2 °नसमागमः). — *Adhy. no.* (figures, words or both): $Ś_1$ 78 (?); $Ś_2$ 62; B_1 81; B_4 90; B_5 84; Da_1 93; D_1 75; D_4 63; D_6 82; T_1 $G_{2.3}$ M_1 95; T_2 79; G_1 M_{2-4} 94.

61

☞ This adhy. is missing in T_3 (cf. v. l. 8. 60. 32).

1 K_3 om. the ref. — After the ref., D_6 S (T_3 missing) ins.:

928* स राजपुत्रेण समाच्छेदुग्रं
दुःशासनेन निकृतो निकृत्या ।
[G_1 समक्षम् (for समाच्छेद्).]

— [a]) G_2 दुष्कृतं (for दुष्करं). T_2 दुष्करकर्म युद्धे (for दुष्करं राजपुत्रो). — [b]) V_1 B Dn_1 $D_{2-4.6.7}$ तुमुलं (Dn_1 °ल); D_8 तुमले. B_2 वध्यमानः (for युध्य°). S (T_3 missing) दुःशासनः कुरुवीरो महात्मा. — After 1^{ab}, D_6 S (T_3 missing) ins.:

929* यद्भीमसेनं प्रतियोधयद्रणे
जम्भो यथा शक्रमुदारवीर्यम् ।
[(L. 1) T_1 $M_{1.4}$ प्रतियोधयन्.]

— After the above, G_3 ins. App. I (No. 30). G_3 om. 1^c–6^b. — [c]) V_1 $B_{1.3.4}$ D शरेण (for क्षुरेण). T_1 $G_{1.2}$ M धनुश्छित्त्वा भीमसेनस्य संख्ये (T_1 G_1 °ख्ये). — [d]) $B_{1.4}$ Dn_1 $D_{2-4.6.7}$ षष्ट्या शरैः; B_2 शरैः

पञ्चभिः शरैः सारथिमप्यविध्यत् ॥ १
ततोऽभिनद्धद्भुभिः क्षिप्रमेव
वरेषुभिर्भीमसेनं महात्मा ।
स विक्षरन्नाग इव प्रभिन्नो
गदामस्मै तुमुले प्राहिणोद्वै ॥ २
तयाहरद्दश धन्वन्तराणि
दुःशासनं भीमसेनः प्रसह्य ।
तया हतः पतितो वेपमानो
दुःशासनो गदया वेगवत्या ॥ ३
हयाः ससूताश्च हता नरेन्द्र
चूर्णीकृतश्चास्य रथः पतन्त्या ।
विध्वस्तवर्माभरणाम्बरस्रग्-
विचेष्टमानो भृशवेदनार्तः ॥ ४
ततः स्मृत्वा भीमसेनस्तरस्वी

C. 8. 4228
B. 8. 83. 13
K. 8. 87. om.

पञ्चभिः (by transp.). D8 अप्यपातयत्; T1.2 G1.2 M अभ्यविध्यत् (for अप्य°). — N ins. after 1: T1.2 after 2ab:

930* स तत्कृत्वा राजपुत्रस्तरस्वी
विव्याध भीमं नवभिः पृषत्कैः ।

[L. 1) T1 तं (for तत्). — (L. 2) T1.2 भूयो (for भीमं). D2 दशभिः (for नवभिः). Ś2 K2 पृषत्कैः.] — T1.2 ins. a passage given in App. I (No. 29) after the above; Dn1 ins. it after 2ab.

2 G3 om. 2 (cf. v. l. 1). — a) D2 क्षिप्रहस्तो (for °मेव). T1.2 G1.2 M ततोविध्यत्रिंशता भीमसेनं. — b) K3 परेषुभिर्. Ś K1.2 भीमसेनो महात्मा; T1.2 G1.2 M वन्यमिव द्विपेंद्र. — After 2ab, Dn1 ins. App. I (No. 29). On the other hand, G1.2 M ins. a passage given in App. I (No. 30) after 2ab; T1 after line 8 of App. I (No. 29); T2 ins. lines 1–4 after line 8 of App. I (No. 29) and lines 17–24 after line 16 of App. I (No 29); G3 ins. after 929*. T1 G1.2 M om. (? hapl.) 2c–6b. — c) B5 क्षितिं विशन् (for स विक्षरन्). — d) K3 D8 तुमले.

3 T1 G M om. 3 (cf. v. l. 2, 1). D8 om. 3ab. — a) K3 तथा (for तया). V1 B2–4 Da1 D1.5 [अ]हनद्; B5 [अ]वधीद् (for [अ]हरद्). — b) B2 भीमसेनं. K1 तरस्वी; K3 B2 प्रगृह्य (for प्रसह्य). — c) K3 तथा (for तया). V1 परितो (for पतितो).

4 T1 G M om. 4 (cf. v. l. 2, 1). — a) K4 हताश्वसूता; D2 हयाश्च सूताश्; T2 हयश्च वेगेन (for हयाः ससूताश्). V1 B1–4 Da1 D1.3–5.7 समग्राश्; B5 D6 समस्ताश् (for ससूताश्). Dn1 D3.4.6.7 निहता (for च हता). — b) K3 चापि (for चास्य). K3 रथाः पतंती; B1 रथः शतघ्न्या. D8 T2 चूर्णीकृताश्चापि तथाप(T2 रथास्य)तत्या (T2 °तः). — c) B5 विस्रस्त- (for विध्वस्त-) T2 -वर्माभरणोत्तमस्तको (for °भरणाम्बरस्रग्). — d) Ś K2 विवेष्टमानो (for विचेष्ट°). K1 भृशवेदनार्तः; V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1.3–7 °नातुरः (for °नार्तः). — After 4, K2.4 Dn1 D8 ins.:

931* दुःशासनं पाण्डवाः प्रेक्ष्य सर्वे
हृष्टाः पाञ्चालाः सिंहनादानमुञ्चन् ।

[(L. 2) K2 पंचालाः; K4 पांचालैः.] — On the other hand, T2 ins. after 4: K4 after 934*:

932* तं पातयित्वाथ वृकोदरोऽयं
जगर्ज हर्षेण विनादयन्दिशः ।
नादेन तेनाखिलपार्श्ववर्तिनो
मूर्छाकुलाः पतितास्त्वाजमीढ ।
स समीपस्थितो भीमो विसंज्ञं वीक्ष्य ते सुतम् । [5]
चकार खेदं मनसा चिन्तां च परमां ययौ ।
अचेतनस्य रुधिरं कथं पास्याम्यहं रिपोः ।
अजानतोऽस्य पापस्य दुर्मतेर्मित्रघातिनः ।
एवं विचिन्तयन्भीमो ददर्शाथ विचेतनम् ।
वस्त्रेणावीजयच्चैनं तेन संज्ञामवाप ह । [10]
दृष्ट्वा ससंज्ञं सावज्ञं पादेनाक्रम्य वक्षसि ।
प्रहृष्टरूपो भीमस्तु सासीः प्रोवाच तं तदा ।

[L. 1) T2 अपि (for ऽयं). — (L. 4) T2 मूर्धानुकुलाः (for मूर्छाकुलाः). T2 त्वाजिमध्ये (for त्वाजमीढ). — After line 4, T2 ins.:

933* भीमोऽपि वेगादवतीर्य याना-
द्दुःशासनं वेगवानभ्यधावत् ।

— (L. 5) T2 समीपस्थितं (for °स्थितो). — (L. 6) T2 भेदं. — (L. 8) T2 मित्रपातिनः (for °घातिनः). — (L. 9) T2 विचिंतयद्. — (L. 10) T2 [अ]वीजयच्चैव (for [अ]वीजयच्चैनं). T2 सः (for ह). — (L. 11) T2 स संज्ञासंपन्नं (for ससंज्ञं सावज्ञं). — (L. 12) T2 निर्मीः (for सासीः).]

5 T1 G M om. 5 (cf. v. l. 2, 1). — After 5ab, K4 V1 B D (except D2.3) ins. a passage given in App. I (No. 31). — c) K1 स्म; D2–5.8 सु (for स). V1 भूमिं. — d) K3 यत्नेन. B5 तत्र (for तस्मिन्). K3 D2 transp. तस्मिन् and चक्षुः. — After 5, K4 ins.:

934* ततो भीमस्तमब्रवीन्महात्मा
कथं द्रौपदीं केशपक्षे प्रधर्षीः ।

C. 8. 4228
B. 8. 83. 13
K. 8. 87. om.

सापत्नकं यत्प्रयुक्तं सुतैस्ते ।
रथादवप्लुत्य गतः स भूमौ
यत्नेन तस्मिन्प्रणिधाय चक्षुः ॥ ५
असिं समुद्धृत्य शितं सुधारं
कण्ठे समाक्रम्य च वेपमानम् ।
उत्कृत्य वक्षः पतितस्य भूमा-
वथापिबच्छोणितमस्य कोष्णम् ।
आस्वाद्य चास्वाद्य च वीक्षमाणः
क्रुद्धोऽतिवेलं प्रजगाद वाक्यम् ॥ ६
स्तन्यस्य मातुर्मधुसर्पिषो वा
माध्वीकपानस्य च सत्कृतस्य ।
दिव्यस्य वा तोयरसस्य पाना-
त्पयोदधिभ्यां मथिताच्च मुख्यात् ।
सर्वेभ्य एवाभ्यधिको रसोऽयं

वदाशु यद्वौरिति तद्ब्रुवाणो
हृष्टः समं कर्णसुयोधनाभ्याम् ।
तेषां समीक्ष्यापचिते (sic) दुरात्मन् [5]
गच्छामि येनाद्य कुलप्रधानः ।
श्रुत्वा तु तद्भीमवचः सुघोरं
दुःशासनो भीममिदं निरीक्ष्य ।
उवाच भीमं स तदा स्मितेन
संपश्यतां कौरवसोमकानाम् । [10]
स एष मे बाहुवरोऽस्तु भूय
एष त्वया राज्यहरः समीक्ष्य ।
द्यूतच्छलाद्व्यथिता समेतां
क्लिष्टामार्यां पश्यतस्ते त्वनेन ।
असौ करो गोधनवान्समर्थो [15]
विषस्य दाता भुजगेन्द्रकल्पः ।
भिक्षाभुजो येन कृताः समस्ता
अष्टादश द्वा च कुरुष्व यत्नम् ।

— After the above, K_4 ins 932*. On the other hand, D_8 ins. after 5:

935* भीमः ।
द्रौपद्यास्तु कचग्राहे यः प्रयुक्तस्त्वया करः ।
दिश्यतां च स मे पापिन्कं तमुत्पाटयाम्यहम् ।
दुःशासनः ।
अयं करिकराकारः कामिनीकुचमर्दनः ।
गोसहस्रप्रदाता च क्षत्रियान्तकरः करः ।
संजयः ।
एतच्छ्रुत्वा तु वचनं भीमसेनोऽत्यमर्षणः । [5]
उत्पाटयामास भुजं वाभेतरमरिंदम ।

6 T_1 G M om. 6^{ab} (cf. v. l. 2, 1). — ^{a}) K_3 B_{1-3} Da_1 $D_{1.5}$ समुद्गृह्य; V_1 $B_{4.5}$ Dn_1 $D_{2-4.6-8}$ °द्यम्य (for °द्धृत्य). — ^{b}) K_3 D_2 कंठं. V_1 पराक्रम्य; B D (except D_2) पदा° (for समा°). K_3 च वेगमानं; B_5 $D_{1.5}$ च वेपमानः (D_5 °नौ); D_2 स रोपमाणं. — After 6^{ab}, K_4 D_2 T_2 ins. a passage given in App. I (No. 32). — ^{c}) T_1 $G_{2.3}$ M उद्धृत्य (for उत्कृत्य). — ^{d}) $Ś_1$ $K_{1.2.4}$ अपातयत्; $Ś_2$ अपाययत्; D_2 T_1 तथापिबत्; T_2 G M ततोपिबत् (for अथापिबत्). K_3 G_2 चोष्णं; M कोष्ठजं; Ca. v कोष्णं (as in text). — After 6^{abcd}, N ins.:

936* ततो निपात्यास्य शिरोऽपहृत्य
तेनासिना तव पुत्रस्य राजन् ।
सत्यां चिकीर्षुर्मतिमान्प्रतिज्ञां
भीमोऽपिबच्छोणितमस्य कोष्णम् ।

[(L. 1) Ś K_4 निपत्य; K_3 निहत्य; D_8 [ऽ]भिपत्य (for निपात्य). K_3 [आ]शु (for [अ]स्य). V_1 प्रकृत्य; B Da_1 Dn_1 $D_{1.3.5.7}$ [ऽ]पकृत्य; D_2 प्रगृह्य (for ऽपहृत्य). — (L. 2) K_4 [अ]तिमर्षी (for [अ]सिना). — (L. 3) K_1 T_2 सत्यं. V_1 Da_1 $D_{1.2.5.8}$ चिकीर्षन् (for °र्षुर्). — (L. 4) Ś $K_{1.2.4}$ कंठात्; D_8 कंठ्य (for कोष्णम्). K_3 असौ पिवं छोणितकं पमस्य (sic).] — ^{e}) K_4 आसाद्य. D_8 om. the first च. $Ś_2$ $K_{1.3}$ V_1 Da_1 $D_{1.3-5.8}$ T_1 च वीक्ष्यमाणः; D_2 समीक्ष° (for च वीक्ष°). — ^{f}) K_3 B (except B_3) Da_1 $D_{1.3.4.6.7}$ [ऽ]ति चैनं; V_1 [ऽ]तिवैरं; Dn_1 D_5 हि चैनं; D_2 [ऽ]भिवेलं; T_1 G M प्रहृष्टो; T_2 [ऽ]तिहृष्टो (for ऽतिवेलं). V_1 B (except B_5) D (except $D_{2.3}$) S (T_3 missing) निजगाद (for प्रज°).

7 ^{a}) T_1 स्तनस्य. $Ś_2$ B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$ T_2 मधुसर्पिषोर्वा; K_3 °सर्पिषोढ (sic); T_1 G पयसोमृतस्य; M पयसो घृतस्य. — ^{b}) $Ś_1$ मात्स्वीकपानस्य; $K_{2.3}$ मांदी(K_3 °ध्वि)क°; K_4 मध्वेक° (for माध्वीक°). Ca cites माध्वीका. D_3 च संस्कृतस्य; T_2 सुसंस्कृतस्य (for च सत्कृतस्य) T_1 माध्वीकजस्यैव रसस्य चैव; $G_{1.2}$ M °जस्येव रस(G_2 वर)स्य तस्य; G_3 °जस्येक्षुरसस्य तस्य. — ^{c}) K_3 नोय ममस्य (sic); T_2 तोयधरस्य (for °रसस्य). T_1 G मधोश्च पानाद्यवक(G_3 °दिवत)स्य पानात्; M_1 मधोश्च आदाय परस्य पानात्; M_{2-4} मधोश्च पानीयवरस्य पानात्. — ^{d}) $K_{2.4}$ $G_{1.2}$ मथिताश्च; K_3 V_1 D_8 मथितस्य; T_2 रुधिराच्च (for मथिताच्च). Ś $K_{1.2.4}$ मुख्यं; B_4 मोहात्; D_2 मुखं. D_4 पयोदधिभ्योन्मथिताच्च मुख्यात्. ❀ Ca पयसा दध्ना च मथितस्य मुख्यात् तक्रश्रेष्ठात्। ❀ — After 7^{abcd}, N T_2 ins.:

मतो ममाद्याहितलोहितस्य ॥ ७
एवं ब्रुवाणं पुनराद्रवन्त-
मास्वाद्य वल्गन्तमतिप्रहृष्टम् ।
ये भीमसेनं ददृशुस्तदानीं
भयेन तेऽपि व्यथिता निपेतुः ॥ ८
ये चापि तत्रापतिता मनुष्या-
स्तेषां करेभ्यः पतितं च शस्त्रम् ।
भयाच्च संचुक्रुशुरुच्चकैस्ते
निमीलिताक्षा ददृशुश्च *तन्न ॥ ९
ये तत्र भीमं ददृशुः समन्ता-
द्दौःशासनं तद्रुधिरं पिबन्तम् ।
सर्वे पलायन्त भयाभिपन्ना
नायं मनुष्य इति भाषमाणाः ॥ १०
शृण्वतां लोकवीराणामिदं वचनमब्रवीत् ।

C. 8. 4249
B. 8. 83. 42
K. 8. 88. subst

937* अन्यानि पानानि च यानि लोके
सुधामृतस्वादुरसानि तेभ्यः ।
[(L. 2) Ś2 सुधामृता-; D3 स्वधामृत-; D5 क्षुधामृत-; D8 सुधारस- (for सुधामृत-). V1 सुधारसस्वादुतरानि तेभ्यः; T2 सुधारसास्वादुनश्चाधिमुख्यात्. Ca cites सुधा and अमृतं.]
while, G ins. after 7abcd:
938* तयेक्षुसारस्य मनोहरस्य ।
— T1 om. 7e. — e) B1 सर्वस्य. T2 ह्यधिको (for [अ]भ्यधिको). G1.3 M रसोस्य; G2 रसस्य (for रसोऽयं). — f) D6 ततो (for मतो). Da1 मात्याहित-; D1 महात्माहित- (for ममाद्याहित-). G1 -रिहितस्य (for -लोहितस्य) K3 मनोनमस्याहितलोहितस्य; B3 मते ममाहितलोकहितस्य (sic); Dn1 D4 ममाद्य चात्याहितलोहितस्य; D5 महामात्याहित°; T1 रसोधिको मे तव लोहितस्य; T2 मतो ममाद्याहितशोणितस्य. Ca cites अहितलोहितस्य. — After 7, V1 B D (except D2.8) ins.:
939* अथाह भीमः पुनरुग्रकर्मा
दुःशासनं क्रोधपरीतचेताः ।
गतासुमालोक्य विहस्य सुस्वरं
किं वा कुर्या मृत्युना रक्षितोऽसि ।
[(L. 3) V1 B5 Da1 D5 सस्वरं; B3 सस्वनं; D1 सत्वरं (for सुस्वरं). — (L. 4) Da1 D1 किं ते (for किं वा). Cv as above.]
8 a) K3 च तथा हसंतम्; S (T3 missing) पुनरुत्थितं तम् (for °राद्रवन्तम्). — b) Ś2 आस्वद्य; B3 D6 T1 G M आस्फोट्य; D3.4 आसाद्य (for आस्वाद्य). K3 वल्पांतम् (sic); K4 D3 वलांतम् (sic); B2 G1 वल्कंतम्; D1 वक्रांतम्; D4 मलांतम्; D8 वालांतम्; T1 वल्गयंतम् (for वल्गन्तम्). K1 अतिप्रहृष्टवत्; T2 अतीव हृष्टं; M अभिप्रहृष्टं (for अति°). B5 Dn1 D2 आस्वाद्यमानं तमतिप्रहृष्टं. — c) B3 om. (hapl.) from तदानीं up to ददृशुः (in 9d). — d) S (T3 missing) प्रायेण (for भयेन). V1 तेन (for तेऽपि). G2 अव्यथिता; M1 विव्य°. Ś1 (marg. as in text) बभूवुः (for निपेतुः).

9 B3 om. 9 (cf. v. l. 8). — a) B4 ते (for ये). K3 यत्राप्यहिता; B5 S (T3 missing) ना(B5 चा)सन्पतिता; Dn1 D3.4.6.7 नासन्प्रथिता (for तत्रापतिता). — b) T2 [ऽ]पि पपात (for पतितं च). K3 V1 B Da1 Dn1 D1-5.7 हि; T1 G M तु (for च). — c) K3 तथा (for भयाच्च). K4 D1 संचकुशुर. K3 B1-3 Dn1 D2.3.7.8 अस्वरैस्ते; V1 Da1 D1.5 अंबरैस्ते; B4 om.; B5 आर्तनादं; D4.6 आर्तरावं; T1 G M अस्वरैस्तदा; T2 विस्वरास्ते (for उच्चकैस्ते). — d) T1 G2 M मसृदुश्च; G1.3 मुमुहुश्च (for ददृशुश्च). Ś K1.2.4 च तत्र; K3 च सत्तम; V1 Dn1 समंततः; B1.4 D3.4.7 च तं ततः; B2 D8 ततस्ततः; Da1 D1.5 च तत्तद्; B5 च तं ते; D2 च ते च तं; D6 T1 G M1 च तत्र; T2 च तं तु; M2.4 च तत्र ये; M3 च तत्र वै (for च *तत्र).
10 D2 om 10ab. — a) Ś1 D2 तं; B1.3.4 Dn1 D7 ते (for ये). G1.3 M रुधिरं पिबंतं (for ददृशुः समन्ताद्). T1 G2 ये भीमसेनं रुधिरं पिबंतं. — b) S (T3 missing) दुःशासनस्य ददृशुः प्रपन्नाः. — T1 G M transp. 10c and 10d. — c) D8 भयाद्विपन्ना; T1 भियाभिपन्ना; T2 भये निमग्ना. — d) K1 B1.2 न वै (for नायं). B3 समनुष्येति च (for मनुष्य इति). D2 स्वति-; T1.2 G M स्विति ((for इति). K4 भाषमाणः. Dn1 D3.4.6.7 न वै मनुष्योयमिति ब्रुवाणाः. — N ins. a passage given in App. I (No. 33) after 10; T2 after 952*. On the other hand, after 10, T1 G M ins. an addl. colophon [*Adhy. name:* T1 दुःशासनवधः; T2 दुःशासनपातनं. — *Adhy. no.:* T1 G 96; M1 97; M2-4 95.], which is followed by:
940* संजयः ।
स पीत्वा रुधिरं तस्य चरणौ गृह्य भारत ।
11 T1 M om 11ab. — a) K2 शृण्वतां. T2 सर्ववीराणाम् (for लोक°). — b) K2 पुनर्वाक्यमथाब्रवीत्. — For 11ab, G subst.:
941* इत्युच्चैर्वचनं प्राह प्रतिनृत्य वृकोदरः ।
[G3 प्रतिनृत्यन्.]

C. 8. 4249
B. 8. 83. 2
K. 8. 88. 2

एष ते रुधिरं कण्ठात्पिबामि पुरुषाधम ।
ब्रूहीदानीं सुसंरब्धः पुनर्गौरिति गौरिति ॥ ११
प्रमाणकोट्यां शयनं कालकूटस्य भोजनम् ।
दशनं चाहिभिः कष्टं दाहं च जतुवेश्मनि ॥ १२
द्यूतेन राज्यहरणमरण्ये वसतिश्च या ।
इष्वस्त्राणि च संग्रामेष्वसुखानि च वेश्मनि ॥ १३
दुःखान्येतानि जानीमो न सुखानि कदाचन ।
धृतराष्ट्रस्य दौरात्म्यात्सपुत्रस्य सदा वयम् ॥ १४
इत्युक्त्वा वचनं राजञ्जयं प्राप्य वृकोदरः ।

— ^{c}) K_{3} स्वादु; S (T_{3} missing) तीव्रं (for कण्ठात्). — ^{d}) K_{4} पुरुषाधमं; T_{1} G M °द्वत्. — ^{e}) T_{1} G M वद (for ब्रूहि). K_{1} B_{5} तु संरब्धः; V_{1} B_{2} Dn_{1} $D_{4.7}$ तु संहृष्टः; $B_{1.3.4}$ Da_{1} $D_{1.3.5.6}$ सुसंहृष्टः (for °रब्धः). — ^{f}) T_{1} भारत (for the second गौरिति). ❀ Cc गौर्गौरिति-देशभाषानुकरणम् । ❀ — After 11, V_{1} B (except B_{3}) D (except $D_{2.8}$) S (T_{3} missing) ins.:

942* ये तदास्मान्प्रनृत्यन्ति पुनर्गौरिति गौरिति ।
　　तान्वयं प्रतिनृत्यामः पुनर्गौरिति गौरिति ।

[B_{1} om. (hapl.) line 1. — (L. 1) B_{4} प्रनृत्यंत. $T_{1.2}$ G M ये चास्मान्प्रति(T_{2} °त्य)नृत्यंति (T_{2} °त) (for the prior half). B_{4} मूढा; $G_{2.3}$ M तदा (for पुनर्). — B_{2} Da_{1} om. (hapl.) line 2. — (L. 2) V_{1} $B_{1.4}$ $D_{1.5}$ तान्संप्रति प्रनृत्यामः (for the prior half.]

12 ^{a}) $T_{1.2}$ G_{1} M_{1} शयने; $G_{2.3}$ शनकैः. — ^{b}) T_{1} G M कालकूटक°; T_{2} कालकूटेन (for °कूटस्य). — ^{c}) V_{1} $B_{1.2.4.5}$ $D_{6.7}$ T_{1} $G_{2.3}$ M_{2-4} दंशनं; B_{3} दर्शनं. $Ś_{2}$ जहिभिः (sic) (for चाहिभिः). K_{3} $B_{2.3.5}$ Dn_{1} $D_{3.4.6-8}$ कृष्णैर्; V_{1} Da_{1} $D_{1.5}$ दुष्टैर्; $B_{1.4}$ गुप्तैर्; S (T_{3} missing) तीक्ष्णैर् (for कष्टं). — ^{d}) D_{2} दाहं तु; D_{8} दहनं. T_{1} $G_{2.3}$ M दाहं ज(G_{2} जा)तुगृहे च यत् ($M_{2.3}$ वयं; M_{4} च यं); T_{2} G_{1} दाहो जतुगृहे च यः. — After 12, K_{4} ins. 944* and 945*.

13 $Ś_{1}$ K om. (hapl.) 13. — ^{a}) $Ś_{2}$ दूतेन. V_{1} राज्याहरणम्. T_{1} G M द्यूते च (G_{2} °तेष्व-) दोषभूयस्त्वम्. — ^{b}) B_{5} M_{3} अरण्य- (for अरण्ये). D_{2} वसतिं; $M_{1.3}$ वसतीश्च. $D_{2.3}$ तथा; M च याः. — After 13^{ab}, $Ś_{2}$ V_{1} B D T_{2} ins.:

943* द्रौपद्याः केशपक्षस्य ग्रहणं च सुदारुणम् ।

[Da_{1} $D_{1.5}$ द्रौपदी- (for द्रौपद्याः). $Ś_{2}$ D_{8} केशपाशस्य (for °पक्षस्य).]

— ^{c}) T_{2} महाक्षयश्च (for इष्वस्त्राणि). B_{5} Da_{1} $D_{1.5}$ संग्रामे. T_{1} इष्वस्त्राणां सहस्राणि. — ^{d}) B_{5} Da_{1} $D_{1.5}$ सुसु(B_{5} °सु)खानि. $Ś_{2}$ वेश्मसु; B_{4} वेश्मानं (for वेश्मनि). D_{2} असुखाणि च गृहाणि च; T_{1} G M अनिलानिलवेश्मसु (T_{1} °नि); T_{2} अस्त्राद्यैर्नौचवेश्मनि. — V_{1} B Da_{1} Dn_{1} $D_{1.3-7}$ T_{2} ins. after 13: K_{4} ins. after 12:

944* विराटभवने यश्च क्लेशोऽस्माकं पृथग्विधः ।

K_{4} T_{2} cont.:

945* शकुनेर्धार्तराष्ट्रस्य राधेयस्य च मन्त्रिते ।
　　अनुभूतानि दुःखानि तेषां हेतुस्त्वमेव हि ।
　　[K_{4} अनुभूयानि.]

14 ^{a}) Ś K_{2} दुःखाती($Ś_{2}$ °नी)तानि (for °न्येतानि) $G_{1.3}$ M [ए]त्राभि-; G_{2} [ए]व हि (for [ए]तानि). T_{1} दुःखान्येवाभिजातानि. — ^{b}) T_{1} मा (for न). — ^{d}) D_{6} वधं सदा; T_{1} वयं हताः; $G_{1.2}$ M वयं सदा (by transp.); G_{3} वयं तदा. — After 14, D_{2} ins.:

946* सुखान्येतानि जानीमो लब्धवन्तो न संशयः ।

15 T_{2} repeats 15, after 951*. — ^{a}) S (T_{3} missing; T_{2} first time) इत्युच्चैर्वचनं प्रोच्य. — D_{6} repeats 15^{cd} after line 12 of 948*. — ^{c}) D_{6} (both times) $T_{1.2}$ (first time) G M एव; T_{2} (second time) आच्छेद् (for आह). K_{3} D_{6} (second time) महाबाहुः (for °राज). — ^{d}) K Da_{1} Dn_{1} $D_{1.2.5.8}$ G M स्मयंतौ (for स्मयंस्तौ). D_{6} (both times) $T_{1.2}$ (first time) तव सैन्यमभिद्रवत्. — After 15, N (except D_{6}) T_{2} (after the first occurrence) ins.:

947* असृग्दिग्धो विस्रवल्लोहितास्यः
　　क्रुद्धोऽत्यर्थं भीमसेनस्तरस्वी ।

[(L. 1) K_{4} असृग्विधौ. K_{3} त्वतिश्च (sic); D_{2} गृध्रवल् (for विस्र°).]

On the other hand, D_{6} T_{1} $G_{2.3}$ M ins. after 15: T_{2} after the second occurrence of 15:

948* रक्तार्द्रगात्रस्तु ततो महात्मा
　　गदापाणिः काल इवान्तकाले ।
　विभीषयानस्तव पुत्रसैन्य-
　　मितस्ततो धावति वाहिनीं ते ।
　ततः क्षणाद्भारत शून्यमासी- [5]
　　द्रायोधनं घोरतरं कुरूणाम् ।
　यत्राजिमध्ये प्रापिबद्भीमसेनो
　　दुःशासनस्य रुधिरं क्रोधदीप्तः ।
　स हत्वा समरे राजन्राजपुत्रं महाबलम् ।
　पूर्णकामो मदोदग्रः सिंहो रुरुमिवोत्कटम् । [10]
　रुधिरार्द्रो महाराज ह्यशोभत परंतपः ।
　सपुष्पः किंशुक इव रक्ताद्रक्ततरो बभौ ।

पुनराह महाराज स्मयंस्तौ केशवार्जुनौ ॥ १५
  दुःशासने यद्रणे संश्रुतं मे
    तद्वै सर्वं कृतमद्येह वीरौ ।
  अद्यैव दास्याम्यपरं द्वितीयं
    दुर्योधनं यज्ञपशुं विशस्य ।
  शिरो मृदित्वा च पदा दुरात्मनः
    शान्तिं लप्स्ये कौरवाणां समक्षम् ॥ १६
  एतावदुक्त्वा वचनं प्रहृष्टो
    ननाद चोच्चै रुधिरार्द्रगात्रः ।
  ननर्त चैवातिबलो महात्मा
    वृत्रं निहत्येव सहस्रनेत्रः ॥ १७

C. 8. 4260
B. 8. 83. 52
K. 8. 86. 16

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥

रुधिरार्द्रवपुर्घोरः क्रुद्धो राजन्वचोऽब्रवीत् ।

[D_6 om. lines 1–8. — (L. 1) T_2 इत्यार्द्रपाणिस्; G_2 रक्तार्द्रकायस् (for °गात्रस्). — (L. 4) T_1 तव (for ते). — (L. 5) T_2 M शून्यरूपम् (for °मासीद्). — (L. 6) G_3 क्रूरतरं (for घोर°). — (L. 7) T_1 यद्राजमध्ये (for यत्राजि°). G_2 प्रपिबन्. — D_6 reads lines 9–10 after line 12. — (L. 9) T_2 महाबलः. — T_2 M read line 10 after line 12. — (L. 10) T_1 यथोदग्रः (for मदो°). M पूर्णकाममनोदग्रः (for the prior half). G_3 उत्कटः. — (L. 11) D_6 सशोभत (for ह्यशो°). — (L. 12) M_{2-4} सुपुष्पः. D_6 तरुः (for इव). D_6 यथा; T_2 परं; M_1 रक्तो; M_{2-4} रक्त- (for रक्ताद्). — After line 12, D_6 repeats 15^{cd}. — D_6 om. line 13. — (L. 13) T_2 रुधिराक्तो घोरवेपः; M रुधिराक्तनेपो घोराभः (for the prior half).]

$T_{1.2}$ $G_{2.3}$ cont.:

949* ब्रूहीदानीं पापमते नृशंस पतितो ह्यसि ।
[T_2 ह्यपतिर् (for पतितो).]

For 949*, M subst.:

950* ब्रूहीदानीं पापमते नृशंस
  अपतिर्ह्यसि द्रुपदस्यात्मजा त्वम् ।
[(L. 2) M_1 पुरा पांचालीमपति ह्यसीति.]

16 G_1 om. from 16 up to चिच्छेद (in 8. 62. 19^{ab}). — ^{a}) T_1 G_3 दुःशासनो; G_3 °सनाद्. K_3 यद्द्रोण-; $B_{1.3.5}$ Da_1 $D_{1.5}$ T_1 G_2 M याद्दशं; B_2 यन्मृशं (for यद्रणे). D_2 वै; T_1 G_2 M_1 वस्; M_{2-4} नस् (for मे). — ^{b}) K_3 तद्धो; B_1 सत्यं; D_8 तद्धः (for तद्वै). K_3 V_1 B D सत्यं (for सर्वं). V_1 सकृतस् (for कृतम्). $Ś_2$ (*sup. lin.*) अद्येव वीरौ; B_2 महाप्रवीरौ; D_3 अद्येह वीर. T_1 $G_{2.3}$ M तदवाप्तं पांडवैः सर्वमेतत् (G_2 °मेव); T_2 सर्वं कृतं तन्मयाद्येह वीरौ. — ^{c}) $Ś_2$ V_1 B Dn_1 $D_{3-5.7.8}$ T_2 M_1 अत्रैव; K_3 अस्त्येव; $G_{2.3}$ M_{2-4} अत्रैवम् (for अद्यैव). D_2 मां पश्य; T_2 वदामि; $G_{2.3}$ M_{2-4} ह्याप्स्यामि (for दास्यामि). K_4 परं; D_2 रणे; D_8 [अ]ध्वरं च (for [अ]परं). T_2 चाहमद्य (for द्वितीयं). D_6 अत्रैवमाप्स्यां परमं द्वितीयं; T_1 अत्रावप्स्याम्यपरं वै द्वितीयं. — ^{d}) D_2 यच्च पशुं; T_2 सानुबंधं (for यज्ञपशुं). K_8 D_8 विशस्य; T_2 निहत्य; $Ca.o$ विशस्य (as in text). — ^{e}) D_2 [अ]स्य (for च). K_8 परं (for पदा). T_1 $G_{2.3}$ M [अ]स्य पुनश्च शांतिं (for च पदा दुरात्मनः). — ^{f}) T_1 $G_{2.3}$ M यास्याम्यहं (for शान्तिं लप्स्ये). K_8 गंता; D_2 लिप्स्ये; D_6 लभे (for लप्स्ये). — After 16, $T_{1.2}$ $G_{2.3}$ M ins.:

951* या चापतिः सा सपतिर्हि जाता
  यास्ताः सपतयोऽपतयस्तु जाताः ।
पश्यन्तु चित्रं विविधं हि लोके
  ये वै तिलाः षण्डतिला बभूवुः ।
ते चेत्सिद्धा निधनं गताः परे [5]
  किं चित्ररूपं बत जीवलोके ।

[(L. 1) $T_{1.2}$ M_{2-4} या सा(T_2 यासां)पतिः (for या चा°). M_1 या ***सावपतिर्हि जाता. — (L. 2) T_1 यास्ता सपत्यस्तु; T_2 यस्यास्तु वै पतयो; G_3 यास्ताः सपत्यो; M यास्ता (M_1 यान्स्ता) सपतयस्ता (for यास्ताः सपतयो). — (L. 3) T_1 विविधस्य; G_3 °धे तु (for °विधं हि). — (L. 4) M_{2-4} षंढतिला. — (L. 5) T_1 ते चेत्ससिद्धा; T_2 ते वै.सुविद्धा; G_3 ये चेत्सिद्धा; M_{2-4} ते चोत्सिक्ता (for ते चेत्सिद्धा). — (L. 6) G_2 चात्ररूपं (for चित्र°).]

— After the above, T_2 repeats 15.

17 G_1 om. 17 (cf. v. l. 16). Dn_1 reads from 17 up to पुते समे (in 8. 62. 3^a) after line 12 of App. I (No. 32). — ^{a}) V_1 एतद् (for एतावद्). — ^{b}) K_2 रुधिरांद्रगात्रः; V_1 °रार्द्रचक्षुः; D_8 °रात्यार्द्रगात्रः (for °रार्द्रगात्रः). T_1 $G_{2.3}$ M प्राक्रोशदुच्चै(M_{2-4} °प्रै)रुधिरार्द्रवक्त्रः ($G_{2.3}$ °वक्त्रः). — ^{c}) K_3 B Dn_1 $D_{2-4.6.7}$ G_3 ननर्द; V_1 Da_1 D_1 ननंद; D_5 ननाद (for ननर्त). — ^{d}) K_3 T_2 G_2 निहत्यैव. — After 17, D_6 $T_{1.2}$ $G_{2.3}$ M ins.:

952* दृष्ट्वा तु नृत्यन्तमुदग्ररूपं
  कालं यथा त्वन्तकाले प्रजानाम् ।
महद्भयं चाधिरथिं विवेश
  जये निराशाश्च सुतास्त्वदीयाः ।

[(L. 2) M_{2-4} यथैव (for यथा तु). — (L. 3) T_2 महद्भीमं (for °द्भयं). T_1 G_2 चातिरथं; T_2 त्वातिरथिं; G_3 चातिरथिं (for °रथिं).]

— After the above, T_2 ins. App. I (No. 33).

Colophon om. in T_1 G M; T_3 missing — *Day of Karṇa's Generalship*: $K_{1.4}$ द्वितीययुद्धदिवसे. — *Adhy. name*: S K $B_{2.4.5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1-5.7.8}$ दुःशासनवधः; T_2 चित्रसेनवधः. — *Adhy. no.* (figures, words or both): $Ś_1$ 79 (?); $Ś_2$ D_4 64; B_1 82; B_5 85; Da_1 94; D_1 76; D_6 83; T_2 90.

६२

C. 8. 4251
B. 8. 84. 1
K. 8. 88. 16

संजय उवाच ।

दुःशासने तु निहते पुत्रास्तव महारथाः ।
महाक्रोधविषा वीराः समरेष्वपलायिनः ।
दश राजन्महावीर्या भीमं प्राच्छादयञ्शरैः ॥ १
कवची निषङ्गी पाशी दण्डधारो धनुर्धरः ।
अलोलुपः शलः संधो वातवेगसुवर्चसौ ॥ २
एते समेत्य सहिता भ्रातृव्यसनकर्शिताः ।
भीमसेनं महाबाहुं मार्गणैः समवारयन् ॥ ३
स वार्यमाणो विशिखैः समन्तात्तैर्महारथैः ।
भीमः क्रोधाभिरक्ताक्षः क्रुद्धः काल इवाबभौ ॥ ४
तांस्तु भल्लैर्महावेगैर्दशभिर्दशभिः शितैः ।
रुक्माङ्गदो रुक्मपुङ्खैः पार्थो निन्ये यमक्षयम् ॥ ५
हतेषु तेषु वीरेषु प्रदुद्राव बलं तव ।
पश्यतः सूतपुत्रस्य पाण्डवस्य भयार्दितम् ॥ ६

62

☞ This adhy. is missing in T3 (cf. v. l. 8. 60. 32).

1 For sequence in Dn1, cf. v. l. 8. 61. 17. G1 om. up to चिच्छेद (in 19^{b}) (cf. v. l. 8. 61. 16). T1 G2.3 M om. the ref. — ^{b}) B4.5 Dn1 D7 तव पुत्रा (by transp.). D8 महारथ. — ^{c}) T1 M1 वीर (for वीराः). K2 महाक्रोधिविषा वीराः; K4 B5 D8 °धवशा वीराः; D6 T1.2 G3 M महत्क्रो(D6 T1.2 °हाक्रो)धविषं वीराः; G2 महत्क्रोधं महावीराः. — ^{d}) D2 संग्रामेषु; S (T3 missing; G1 om.) धारयंतो (for समरेषु). T2 [अ]पलायिताः; G3 महाबलाः (for [अ]पलायिनः). — ^{e}) D6 S (T3 missing; G1 om.) ते तु (for दश). K1 महावीर्यं; D5 °वीर्यं. — ^{f}) K1.3 V1 B1 Da1 Dn1 D1.4 T2 G2 M1.2.4 प्रच्छादयन्.

2 For sequence in Dn1, cf. v. l. 1. G1 om. 2 (cf. v. l. 1). G2 om. 2–3. — ^{a}) Ś2 V1 Dn1 D2 G3 transp. कवची and निषङ्गी. K4 transp. कवची and पाशी. K3 B2.3 T1.2 M शंखी (K3 शस्त्री; B2.3 पाशी) च (hypermetric); D8 G3 खड्गी (for पाशी). — ^{b}) K3 B D (except D8) धनुर्ग्रहः (for °धरः). — ^{c}) Ś K1.2.4 सहगंधो; K3 सत्यसंधो; V1 B Dn1 सहः षंढो (B1.4 षंडो; B5 संधो) (for शलः संधो). T1.2 G3 M अलंबुजं(M1 °बं)लसंधश्च (T2 °धौ च); Cop सत्यसंधः सहः सलः. — ^{d}) K3 तरुवेदासुवर्चसौ; V1 वायुवेगसु°; Dn1 D8 वातवेगः सु°.

3 For sequence in Dn1, cf. v. l. 1. G1.2 om. 3 (cf. v. l. 1, 2). — ^{a}) Da1 D1.2 द्रवंति; T2 न चे[वै ?]व (for समेत्य). — ^{b}) K3 T1 भ्रातुर् (for भ्रातृ-). Ś K1.2.4 V1 B1–4 Dn1 D2.4.7 -क(Ś2 -व)र्षिताः. — K4 om. (hapl.) 3^{c}–4^{b}. — ^{c}) B1 महावीर्यं (for °बाहुं). — ^{d}) D4 (marg.) मार्गमाणैः (hypermetric) (for मार्गणैः). Da1 D1.5 समवाकिरन् (for °रयन्). D6 T1.2 G3 M पीडयामासुरंजसा.

4 G1 om. 4 (cf. v. l. 1). K4 om. 4^{ab} (cf. v. l. 3). — ^{a}) T1.2 G2 M वध्यमाणो (T1 G2 °नो); G3 पीड्यमानो (for वार्यमाणो). — ^{b}) T2 वै (for तैर्). B1 महारथाः. — ^{c}) V1 B1.3–5 D (except D2) क्रोधाग्नि(B5 D6 °ति)रक्ताक्षः; B2 °भिरुग्णाक्षः; M2–4 °भिताम्राक्षः (for °भिरक्ताक्षः). — After 4, T1.2 G2.3 M ins.:

953* ततः परिवृतो राजन्नवभिः शत्रुतापनैः ।
दुःशासनादवरजैः पुत्रैस्तव वृकोदरः ।
[(L. 1) T1 राजा (for राजन्).]

5 G1 om. 5 (cf. v. l. 1). — ^{a}) K3 स- (for तु). Ś2 फल्लैर् (for भल्लैर्). M2.4 महाराज (for °वेगैर्). — ^{b}) Ś2 K2 शतैः; K3 D2 शरैः (for शितैः). K1 B Da1 Dn1 D1.3–7 T1 दशभिर्दश भारतान्; V1 °र्दश वेगितैः; D8 °र्दश वीर्यवान्; T2 G2.3 M नवभिर्नव भारतान्. — K3 repeats 5^{c}–6^{b} after 42^{c}. — ^{c}) K3 (first time) V1 B D S (T3 missing; G1 om.) रुक्मांगदान् (Da1 D1.5 °दाद्). D8 (marg.) रुक्मपुंखैः शिताग्रैश्च. — ^{d}) K3 (second time) यथा; D8 (marg.) T2 भीमो (for पार्थो).

6 G1 om. 6 (cf. v. l. 1). For the repetition in K3, cf. v. l. 5. — ^{a}) K4 हतेष्वेतेषु. T1 G2.3 M ह(G2 ए)तेषु तव पुत्रेषु. — ^{b}) K3 (second time) दुद्राव च (for प्रदुद्राव). T1 G2.3 बलं तद्विप्रदुद्रुवे; T2 प्राद्रवत्तावकं बलं. — M1 om. 6^{c}–7^{d}. — ^{d}) D8 पांडवेय-; T2 पांडुपुत्र-; M3 भीमसेन- (for पांडवस्य). D4 भयार्दिते.

ततः कर्णो महाराज प्रविवेश महारणम् ।
दृष्ट्वा भीमस्य विक्रान्तमन्तकस्य प्रजास्विव ॥ ७
तस्य त्वाकारभावज्ञः शल्यः समितिशोभनः ।
उवाच वचनं कर्णं प्राप्तकालमरिंदम ।
मा व्यथां कुरु राधेय नैतत्त्वय्युपपद्यते ॥ ८
एते द्रवन्ति राजानो भीमसेनभयार्दिताः ।
दुर्योधनश्च संमूढो भ्रातृव्यसनदुःखितः ॥ ९
दुःशासनस्य रुधिरे पीयमाने महात्मना ।
व्यापन्नचेतसश्चैव शोकोपहतमन्यवः ॥ १०
दुर्योधनमुपासन्ते परिवार्य समन्ततः ।
कृपप्रभृतयः कर्ण हतशेषाश्च सोदराः ॥ ११
पाण्डवा लब्धलक्षाश्च धनंजयपुरोगमाः ।
त्वामेवाभिमुखाः शूरा युद्धाय समुपास्थिताः ॥१२
स त्वं पुरुषशार्दूल पौरुषे महति स्थितः ।
क्षत्रधर्मं पुरस्कृत्य प्रत्युद्याहि धनंजयम् ॥ १३
भारो हि धार्तराष्ट्रेण त्वयि सर्वः समर्पितः ।
तमुद्वह महाबाहो यथाशक्ति यथाबलम् ।
जये स्याद्विपुला कीर्तिर्ध्रुवः स्वर्गः पराजये ॥ १४
वृषसेनश्च राधेय संक्रुद्धस्तनयस्तव ।
त्वयि मोहसमापन्ने पाण्डवानभिधावति ॥ १५
एतच्छ्रुत्वा तु वचनं शल्यस्यामिततेजसः ।

C. 8. 4277
B. 8. 84. 17
K. 8. 88. 35

---

7 G_1 M_1 om. 7 (cf. v. l. 1, 6). M_8 partly damaged. — ^{a}) B_{2-4} Dn_1 D_6 $T_{1.2}$ $G_{2.8}$ कर्णं (for कर्णो). — ^{b}) V_1 B D $T_{1.2}$ $G_{2.8}$ M_{2-4} महद्भयं (B_1 °द्रणं; D_8 °त्तमः) (for महारणम्). — ^{d}) T_2 प्रजेश्वर (for प्रजास्विव). K_8 अंतकप्रतिमं तदा.

8 G_1 om. 8 (cf. v. l. 1). — ^{a}) D_8 तस्य त्वाकारतत्त्वज्ञः. Ca cites आकारभावौ, while Cc आकारः and भावः. — ^{b}) K_4 शमितसोभनः. — ^{c}) K_2 कवचं (for वचनं). — ^{d}) D_2 प्रमुखंतम् (for प्राप्तकालम्). K_1 अरिंक्रमः (sic); V_1 B D (except D_8) अरिंदमं (Da_1 $D_{1.5}$ °मः); T_1 $G_{2.8}$ M हितं तदा; T_2 हि तद्यथा (for अरिंदम). — After 8^{cd}, T_1 $G_{2.8}$ M ins. an addl. colophon. [*Adhy. name:* G_2 दुःशासनवधः. — *Adhy. no.:* T_1 $G_{2.8}$ 97; M_1 98; M_{2-4} 96.]
— Before 8^{ef}, T_1 $G_{2.8}$ M ins. शल्यः. — ^{e}) Ś $K_{1.2.4}$ राजेंद्र; D_5 राधेये (for राधेय). — ^{f}) B_5 Dn_1 $D_{8.4.7}$ नैवं (for नैतत्).

9 G_1 om. 9 (cf. v. l. 1). M_1 partly damaged. — ^{c}) B_5 D_8 तु (for च). D_4 भृशं मूढो (for च संमूढो). — ^{d}) T_1 M_1 भ्रातुर् (for भ्रातृ-). $B_{1.4.5}$ -कर्षितः; Dn_1 $D_{2-4.7}$ T_1.$G_{2.8}$ -कर्शितः (for -दुःखितः).

10 G_1 om. 10 (cf. v. l. 1). K_8 om. 10. B_2 om. 10^c–11^b. — ^{c}) Ś $K_{1.2.4}$ व्यासन्नचेतसश्च (for व्यापन्न°). B_{8-5} [ए]ते (for [ए]व). S (T_8 missing; G_1 om.) व्यापन्नचेताः सहसा. Cc cites व्यापक्षं (sic). ❀ Ca व्यापन्नं नष्टं चेतो येषाम्। ❀ — ^{d}) K_4 B_1 Dn_1 $D_{7.8}$ (before corr.) T_2 कोपेन हतचेतसः (K_4 °मन्यवः); D_6 T_1 $G_{2.8}$ M शोकोपहतचेतनः (D_6 °नाः). Ca.c cite मन्युः.

11 G_1 om. 11 (cf. v. l. 1). B_2 om. 11^{ab} (cf. v. l. 10). — ^{a}) D_8 om. (hapl.) from धनमुपासन्ते up to लक्षाश्च (in 12^a). $Ś_1$ $K_{1.2.4}$ उपासंत. D_6 S (T_8 missing; G_1 om.) उपासते त्वा(G_2 °त इ)मेते हि. — ^{b}) D_6 S (T_8 missing; G_1 om.) महारथाः (T_1 G_2 °थं) (for समन्ततः). — ^{c}) V_1 D_1 G_2 कृपः. Dn_1 चैते; D_2 T_2 चैव (for कर्ण). — ^{d}) Dn_1 सहोदराः; D_2 च बांधवाः; D_6 S (T_8 missing; G_1 om.) च भारताः (D_6 T_2 M_1 °त) (for च सोदराः).

12 G_1 om. 12 (cf. v. l. 1). D_8 om. 12^a (cf. v. l. 11). — ^{a}) K_1 $D_{4.6}$ लब्धलक्ष्याश्च; Co °क्षाश्च (as in text). D_2 पांडश्यालाश्च दुर्धर्षा (sic). — ^{d}) Da_1 $D_{1.5}$ समवस्थिताः (for समुप°).

13 G_1 om. 13 (cf. v. l. 1). — ^{b}) Dn_1 पौरुषेण समास्थितः; D_2 किं विषादे हि संस्थितः. — ^{c}) V_1 प्रेक्ष्य; T_1 G_2 युद्ध-; M_1 यत्र (for क्षत्र-).

14 G_1 om. 14 (cf. v. l. 1). — ^{b}) T_1 G_2 M सर्वं. Dn_1 D_6 S (T_8 missing; G_1 om.) समाहितं (Dn_1 D_6 °तः) (for समर्पितः). — ^{c}) Ś $K_{1.2.4}$ D_2 समुद्वह (K_4 °द्धर); $D_{8.4.7}$ तदुद्धर (for तमुद्वह). — ^{d}) $K_{8.4}$ D_2 यथाशक्तिर्; Ca.c °शक्ति (as in text). D_8 महाबलं (for यथा°). Ca cites बलं. T_1 $G_{2.8}$ प्रत्युद्याहि यथाबलं (G_2 धनंजयं). — ^{e}) $D_{1.5}$ विपुलां (D_5 °लं). Dn_1 D_1 कीर्तिं. — ^{f}) K_8 B_{1-4} Da_1 $D_{1.8-5.7.8}$ $G_{2.8}$ M_1 ध्रुवं (for ध्रुवः). T_1 M_1 स्वर्गं. B_1 पराजयात्.

15 G_1 om. 15 (cf. v. l. 1). — ^{a}) Ś $K_{1.2.4}$ राजेंद्र (for राधेय). — ^{b}) D_2 सन्नद्धस (for संक्रु°). — ^{c}) V_1 B D $T_{1.2}$ $G_{2.8}$ $M_{2.4}$ मोहं (for मोह-). K_8 त्वयि मोहत्वमापन्नः. — ^{d}) M_1 अपि (for अभि-). B_2 कर्णं ते पांडवान्प्रति.

16 G_1 om. 16 (cf. v. l. 1). Before 16, $T_{1.2}$

C. 8. 4278
B. 8. 84. 17
K. 8. 86. 35

हृदि मानुष्यकं भावं चक्रे युद्धाय सुस्थिरम् ॥ १६

ततः क्रुद्धो वृषसेनोऽभ्यधाव-
दातस्थिवांसं स्वरथं हतारिम् ।
वृकोदरं कालमिवात्तदण्डं
गदाहस्तं पोथमानं त्वदीयान् ॥ १७

तमभ्यधावन्नकुलः प्रवीरो
रोषादमित्रं प्रतुदन्पृषत्कैः ।
कर्णस्य पुत्रं समरे प्रहृष्टं
जिष्णुर्जिघांसुर्मघवेव जम्भम् ॥ १८

ततो ध्वजं स्फाटिकचित्रकम्बुं
चिच्छेद वीरो नकुलः क्षुरेण ।
कर्णात्मजस्येष्वसनं च चित्रं
भल्लेन जाम्बूनदपट्टनद्धम् ॥ १९

अथान्यदादाय धनुः सुशीघ्रं
कर्णात्मजः पाण्डवमभ्यविध्यत् ।
दिव्यैर्महास्त्रैर्नकुलं महास्त्रो
दुःशासनस्यापचितिं यियासुः ॥ २०

ततः क्रुद्धो नकुलस्तं महात्मा
शरैर्महोल्काप्रतिमैरविध्यत् ।
दिव्यैरस्त्रैरभ्यविध्यच्च सोऽपि

G3 ins. संजयः. — c) B1 अद्य (for हृदि). Ś2 K1 मानुषकं; Dn1 D2 चावश्यकं; T1 धैर्ययुतं; T2 चावस्थितं; Ca मानुष्यकं (as in text). V1 (marg. as in text) हृदिकान्वश्यंकं भावं. ❀ Co मानुष्यं मनुष्वजेतव्यं मर्तव्यम् ।❀ — d) Da1 D1.5 त्यक्त्वा; G2.3 M कृत्वा (for चक्रे). B1.4 संस्थितः; Da1 D1.3-7 तस्थिवान्; T1 सोद्रवत्; G2.3 M सोत्वरत् (for सुस्थिरम्).

17 G1 om. 17 (cf. v. l. 1). Before 17ab, G2.3 ins. संजयः. — a) V1 [ऽ]भ्यधावन्; T2 [ऽ]न्वधावद् (for ऽभ्य°). — b) Da1 D1.2.5 आतस्थिवांश्च; Ca °वांसं (as in text). Ś K2.4 आतस्थिवान्स (K4 न्स-) रथं पांडवस्य; K1 यातस्थिवां स रथं पांडव तं (sic); K3 अंते स्थिरं वा संस्वयहतारिं (sic); K4 B1-4 Dn1 D3.4.6.7 अवस्थितं प्रमुखे (B3 सुरथं; B4 स्वरथं) पांडवं तं (B2 यं; B3 च); B5 आतस्थिवांसं स्वरथे पांडवं च; T2 भीमं स्थितं ह्याजिमध्ये सुघोरं. Co cites हतारिं (as in text). — c) K3 [अं]तदंडं (sic); D5 [आ]तं° (sic). — d) K3 D3 पोथयानं; V1 B3.4 Da1 D2.5 °यंतं; B1.2.5 Dn1 D1.3.4.6.7 T2 योधयंतं (B5 °मानं; T2 °यानं) (for पोथमानं). — For 17bcd, T1 G2.3 M subst.:

954* भीमं समायान्तममित्रसाहम् ।
बाणैः किरन्तं प्रतियात्य चोग्रं
व्यात्ताननं कालमिवापतन्तम् ।

[(L. 2) T1 प्रतिपद्य; G2.3 °याति (for °यात्य).]

18 G1 om. 18 (cf. v. l. 1). — a) V1 B1-4 D3.4.6.7 अथ (for तम्). T1 G2.3 M प्रवीरम्. — b) T1 G2.3 M आराद् (for रोषाद्). T2 अमित्रान्. D3 प्रणुदन्; T1 प्रण°; T2 प्रम° (for प्रतु°). Ś2 K3 पृषट्कैः; K1 पृषंकैः (for पृषत्कैः). — c) V1 B1.2.4 D3.4.6.7 T2 प्रहृष्टैर्. T1 G2.3 M तं कर्णपुत्रं परम(T1 G3 °मं)प्रहृष्टो. — d) K4 D2 G2 जिष्णुं; B3.5 Da1 Dn1 D1.5 T2 पुरा; T1 विष्णुं; Co जिष्णुर् (as in text). B4 D7 जिघांसुं. K4 जृंभं; D1 जंघं (for जम्भम्). K3 जिष्णुं जित्वा स मघवेव जृंभं; D3 जिघांसुमेवं मघवेव जंभं; M2-4 जंभं जिघांसुं मघवानिवेंद्रः.

19 G1 om. up to चिच्छेद (in 19b) (cf. v. l. 1). — a) Da1 D1.5 T2 M1 स्फाटिकं. Ś2 K1 -चित्रकंबं; K3 -केतुचित्रं; K4 -चित्रबिंदु; V1 B1.2.4 D3.4.7 -बिंदुचित्रं; B3.5 -चित्रकंबुकं; Da1 D1.5 इंदुचित्रं; Dn1 -चित्रकंचुकं; D2 -रत्नचित्रं; D6 S (T3 missing; G1 om.) -हेमचित्रं (for -चित्रकम्बुं). — b) S (T3 missing) धैर्यान् (for वीरो). D3 क्षणेन (for क्षुरेण). — d) S (T3 missing) क्षुरेण (for भल्लेन). K1 -पटचित्रं; K3 D3 G1 -पट्टबंधं; V1 T2 G3 °बद्धं; B2 °रुद्धं; B5 -पट्टिनद्धं; Dn1 -चित्रनद्धं; T1 -पट्टबद्धः; G2 -चित्रपट्टं (for -पट्टनद्धम्).

20 a) K1.3.4 B3.4 Dn1 D2.4-8 T1.2 G1.3 M स शीघ्रं (for सुशीघ्रं). — b) B5 D3 G1 अप्यविध्यत् (for अभ्य°). K3 कर्णात्मजस्तं विशिखैरविध्यत्. — B1.5 om. (hapl.) 20c-21b. T1 G M om. 20cd. — c) B3 Dn1 T2 कृतास्त्रो; D4 महास्त्रं; D3 सोप्यविध्यत् (for महास्त्रो). — D3 om. (hapl.) 20d-21b. — d) Ś2 K3 D5 [अ]पचितिं; D2 °चतिं; Ca.o °चितिं (as in text). D1.4 ययासुः; D2 जिज्ञासोः (for यियासुः).

21 B1.5 D3 om. 21ab (cf. v. l. 20). T1 G M transp. 21ab and 21cd. — a) V1 B2.4 Da1 D1.3.6.7 ततः स (V1 om. स; B2 सं-; Da1 D1 च) क्रुद्धो नकुलो महात्मा; T1 G M ततः क्रुद्धो (T1 कर्णौ) नकुलः कर्णपुत्रं. — b) D1 वरैर् (for शरैर्). Ś2 K3 D5 महोल्क-; Dn1 महोल्का- (for महोल्का-). S (T3 missing) शरैर्महोल्का-

कर्णस्य पुत्रो नकुलं कृतास्त्रः ॥ २१
कर्णस्य पुत्रो नकुलस्य राज-
न्सर्वानश्वानक्षिणोदुत्तमास्त्रैः ।
वनायुजान्सुकुमारस्य शुभ्रा-
नलंकृताञ्जातरूपेण शीघ्रान् ॥ २२
ततो हताश्वादवरुह्य याना-
दादाय चर्म रुचिरं चाष्टचन्द्रम् ।
आकाशसंकाशमसिं गृहीत्वा
पोप्लूयमानः खगवच्चचार ॥ २३
ततोऽन्तरिक्षे नृवराश्वनागां-
श्चिच्छेद मार्गान्विचरन्विचित्रान् ।
ते प्रापतन्नसिना गां विशस्ता
यथाश्वमेधे पशवः शमित्रा ॥ २४
द्विसाहस्रा विदिता युद्धशौण्डा

C. 8. 4288
B. 8. 84. 26
K. 8. 88. 45

भिरिवाभ्यपीडयत् (T2 °वाभ्यदीपयत्; M1 °व प्रदीप्तैः). — T2 om. 21^{cd}. — c) B4 अस्त्रैर्दिव्यैर् (by transp.); B5 दिव्यैर्महास्त्रैर्. K1.3 V1 B1.3–5 D अभ्यवर्षच् (for °विध्यच्). S (T3 missing; T2 om.) तदै(T1 G2 °थै)नं (for च सोऽपि). B2 ततः कृतास्त्रः ससज्जमानः. — d) B5 D8 पुत्रं. B1.2.4 D3.6.7 T1 G M कृतास्त्रं. — After 21, N ins.:

955* शराभिघाताच्च रुषा च राज-
न्स्वयं च भासास्त्रसमीरणाच्च ।
जज्वाल कर्णस्य सुतोऽतिमात्र-
मिद्धो यथा ज्याहुतिभिर्हुताशः ।

[(L. 1) K2 शराभिघाताश्च. K3 om. रुषा च राजन्. Dn1 D1.3 रुषाच्. — (L. 2) K2 भापास्त्रमभीरणात् (sic). K3 स्वयमेव भासा सुसमीरणाच्च; V1 B D स्व(Da1 D1 त्व)या च भासास्त्र-(D6.8 °च्च)समीरणाच्च (B4 °णेन); T2 स वैमनाः शस्त्रस° (sic). Co cites स्वया. — (L. 4) K2 D8 सिद्धो (for इद्धो). Ś K D8 ह्याहुतिभिर् (for ज्या°). K3 हुताशनः. T2 विद्धो यथास्याच्च निबहिताशः (sic).]

22 a) S (T3 missing) स कर्ण- (for कर्णस्य). — b) D6.7 अस्त्रान् (for अश्वान्). S (T3 missing) सर्वानस्त्रा(T1 °न्सुखा)न्वारयदुत्तमास्त्रैः. — After 22^{ab}, S (T3 missing) ins.:

956* आसीत्सुघोरं भरतप्रवीर
युद्धं तदा कर्णजपाण्डवाभ्याम् ।

— c) K2 वरायुजान्; K3 वाणायुक्ते; B1.4 Da1 D7 M2–4 Cv वानायुजान्; B2 बाणात्मजान्; D2 वानायुतान्; D8 नानायुजान्; Ca वना° (as in text). Da1 D1.5 सुकुमारानस्य; Dn1 D6 M2 वै नकुलस्य; T1 G M1.3.4 सुकुमारान्सु-; Cv सुकुमारस्य (as in text). B3.5 शुभान्; Cv शुभ्रान् (as in text). D2 वनायुजान्मौक्तिकाभान्सु-मुक्तान्; T2 वनायुजाश्वान्नकुलस्य शुभ्रान्. — d) B3 सुसत्कृतान्; T1 G2.3 सुसंस्कृ°; M स्वलंकृ° (for अलंकृ°). Ś2 शुभ्रान्; K3 शीघ्रं; K4 सद्यः; V1 B1.2.4 Da1 D1.3–7 T1 G M चित्रान् (for शीघ्रान्). Dn1 T2 उदग्रगा(T2 अलंकृता)न्हेमजालावनद्धान्. — After 22, D6 S (T3 missing) ins.:

957* जघान चाश्वान्नकुलस्य वीरो
रणाजिरे सूतपुत्रस्य पुत्रः ।

[(L. 1) T2 जघान शस्त्रैश्च ततोस्य वीरो. — (L. 2) T1 महाजवान्; T2 कर्णाजिरे (for रणा°). T2 G2 M वसुषेण(G2 °सेन)स्य (for सूतपुत्रस्य).]

23 B1 om. (hapl.) 23^{a}–24^{b}. — a) B2.4.5 Da1 D1.3–5.7 अवप्लु(B5 °स्नु)त्य (for °रुह्य). — b) Ś1 (marg. as in text) वर्म (for चर्म). D2 om. चाष्ट-. K3 सुचित्रं; D3 पंचचंद्रं (for चाष्ट°). V1 B (B1 om.) Da1 Dn1 D1.3–5.7 आदाय चर्मा(Da1 D1.5 चंद्रा-; Dn1 दर्मा)मलरुक्मचंद्रं; D6 S (T3 missing) चर्माददे रुचिरं पंचचंद्रं (D6 बंधचित्रं; G1 बद्धचित्रं; G3 पद्मचित्रं). — c) Dn1 T1.2 प्रगृह्य; D6 G M च गृह्य (for गृहीत्वा). — d) Ś K1.2 D3 पोप्रूयमाणः; K3 दुदूयमानः (sic); V1 Dn1 दोधूय°; B2 Ca पोप्लूयमाणः; B3 प्रोन्नूयमानः; D4 प्रोप्लूयमाणः; D6 T1 M प्राक्रोशमानः (M1 °णः); D8 पाप्लूयमाणः; G1 प्रकाशमानः; G2 पृषट्क°; G3 प्राकाशमानं (for पोप्लूयमानः). D2 चकाशे; D4 (marg. as in text) स्वधावत् (for चचार).

24 B1 om 24^{ab} (cf. v. l. 23). — a) K3 तातस्य रक्षा; V1 B3.4 ततोंतरीक्षे; D5 ततो रक्षान् (for ततोऽन्तरिक्षे). K3 B2 D7 नृवरांश्च नागांश्च; B3.5 सरथांश्च (B5 °श्व-) नागांश्च; Dn1 च रथाश्वना°; D2 नृरथाश्व° (for नृवरा°). — b) Ś2 बाणान् (for मार्गान्). B2 विद्रावयन् (for विचित्रान्). Dn1 चिच्छेद तूर्णं नकुलश्चित्रयोधी. — For 24^{ab}, D6 S (T3 missing) subst.:

958* ततोऽस्य पक्षाननयद्यमाय
द्विसाहस्रान्नकुलः क्षिप्रकारी ।

— c) K4 प्रेतापतन्नसिना; T2 ते प्रासेनासिना. S (T3 missing) वै; Co गां (as in text). Ś1 विशस्तान्; Ś2 विस्ता (sic); K2.4 विशस्ता. — d) T2 पशवो वै; Cv पशवः (as in text). Ś K1.2 च चित्राः; K3 V1 B3.4 समित्राः; K4 सचित्राः; B1 समिद्धाः; B2.4 (marg.) Da1 D1.6 विशस्ताः; Dn1 D3 T1.2 G2 शमित्राः; D5 विशस्ताः; Cv शमित्रा (as in text).

25 a) D6 S (T3 missing) ततस्ततो (for द्विसाहस्रा). Ś2 विचिता; Dn1 D6 पातिता; T2 G1.3 M1 विजिता;

C. 8. 4286
B. 8. 84. 25
K. 8. 89. 45

नानादेश्याः सुभृताः सत्यसंधाः ।
एकेन शीघ्रं नकुलेन कृत्ताः
सारेप्सुनेवोत्तमचन्दनास्ते ॥ २५
तमापतन्तं नकुलं सोऽभिपत्य
समन्ततः सायकैरभ्यविध्यत् ।
स तुद्यमानो नकुलः पृषत्कै-
र्विव्याध वीरं स चुकोप विद्धः ॥ २६
तं कर्णपुत्रो विधमन्तमेकं
नराश्वमातङ्गरथप्रवेकान् ।
क्रीडन्तमष्टादशभिः पृषत्कै-
र्विव्याध वीरं स चुकोप विद्धः ॥ २७
ततोऽभ्यधावत्समरे जिघांसुः
कर्णात्मजं पाण्डुसुतो नृवीरः ।
तस्येषुभिर्व्यधमत्कर्णपुत्रो
महारणे चर्म सहस्रतारम् ॥ २८
तस्यायसं निशितं तीक्ष्णधार-

G_2 विविधा; M_{2-4} विष्ठिता (for विदिता). — ^{b}) G_1 नानादिश्याः. B_2 Ca संभूताः; $D_{3.4}$ सुभृशाः; T_1 G सुहृदः; T_2 संभृताः; Co सुभृताः (as in text). $G_{2.3}$ सत्यबद्धाः (for °संधाः). — ^{c}) T_2 G_2 M_{2-4} एतेन (for एकेन). B_3 Dn_1 संख्ये (for शीघ्रं). K_3 B_1 कृत्वा; K_4 कृंता; Dn_1 कृत्या; S (T_3 missing) नुन्नाः (for कृत्ताः). — ^{d}) K_3 सरेसुजेव; Dn_1 जयेप्सुना; D_2 विरेजुरेव; $D_{3.4}$ सारेप्सुना(D_4 °प्सव)श्च; D_6 °पुणेव; D_7 सारेप्सुना च T_1 जयेप्सनिव; T_2 जयेप्सवो (for सारेप्सुनेव). Ca cites सारो. K_4 om. इव. B_1 उत्तमचंदनां मे (sic); Dn_1 $T_{1.2}$ °नांगाः; D_6 G M °नस्य (for °नास्ते).

26 ^{a}) B_2 जवेन (for सोऽभिपत्य). — After 26^a, B_2 ins.:

959* कर्णस्य पुत्रः सहसाभिपत्य च ।
रणे जिघांसुं निशितैरनेकैः

— ^{b}) B_2 सायकस्त्[म ?]जैः (for सायकैर्). K_3 V_1 B D प्रत्यविध्यत् (B_2 °ध्यत) (for अभ्य°). — For 26^{ab}, S (T_3 missing) subst.:

960* भूमौ चरन्तं नकुलं रथस्थाः
समन्ततः सायकैः प्रत्यगृह्णन् ।

[(L. 1) T_2 रथाग्र्या; G_1 रथौघाः (for रथस्थाः). — (L. 2) G_2 प्रत्यविध्यन् (for °गृह्णन्).]

— ^{c}) B_3 नकुलं. $Ś_1$ K_3 पृषट्कैर्; D_5 °त्कौ; D_8 °क्कैर्; S (T_3 missing) विहंगै(M_1 °गमै)श्च (for पृषत्कैर्). — ^{d}) $B_{3.5}$ समाचरन्पु(B_5 तदाचरत्पु)तनाया विघातं; D_8 जघान नागांश्च रथान्सपत्तीन्; S (T_3 missing) चचार संख्ये द्वि(G_2 M_1 °खे द्वि-; G_3 °घे द्वि-; M_{2-4} °खैर्द्वि)षतो विनिघ्नन्. — After 26, $Ś_2$ K_3 V_1 $B_{1.3-5}$ D (except $D_{2.6}$) ins.:

961* महाभये रक्ष्यमाणो महात्मा
भ्रात्रा भीमेनाकरोत्तत्र भीमम् ।

[(L. 1) K_3 B_1 Da_1 $D_{3.7.8}$ रक्षमाणो.]

27 $Ś_1$ $K_{1.2.4}$ B_2 $D_{2.6}$ om. (hapl.) 27. — ^{a}) K_3 $B_{1.5}$ Dn_1 $D_{3.4.7}$ व्यधमंतम्; B_1 °मत्तम्; S (T_3 missing) विचरंतम् (for विधमन्तम्). $Ś_2$ एनं; S (T_3 missing) भाजौ (G_2 भाशु) (for एकं). — ^{b}) B_3 Da_1 $D_{1.5}$ रथाश्व- (for नराश्व-). V_1 B_1 Da_1 $D_{1.5}$ -रथप्रवेकं; T_1 $G_{1.3}$ M -रथ(G_3 -नर)प्रवीरान्; G_2 -रथान्विनिघ्नन् (for -रथप्रवेकान्). — ^{c}) S (T_3 missing) निघ्नंतम् (for क्रीडन्तम्). $Ś_2$ पृषट्कैर्. — ^{d}) T_1 G M वीरः. Dn_1 $T_{2.3}$ नकुलं सरोषः; G_1 स तु कोपविद्धः; G_3 स चुकोप युद्धे (for स चुकोप विद्धः). — After 27, Dn_1 T_2 ins.:

962* स तेन विद्धोऽतिभृशं तरस्वी
महाहवे वृषसेनेन राजन् ।

28 ^{a}) $Ś_2$ $K_{1.3}$ V_1 $D_{1-5.8}$ ततोभ्यधावन्; Dn_1 क्रुद्धेन धावन्; G_1 (*sup. lin.*) ततोन्वधावन्; G_2 ततो यथावत् (for ततोऽभ्यधावत्). K_3 नकुलो; B_4 सुकुमारं (for समरे). — ^{b}) V_1 $B_{1.2.4}$ Da_1 $D_{1.3-7}$ [ऽ]ति(B_1 °थ)- वीरः; Dn_1 T_1 G M_1 नृवीर (T_1 G °रं) (for नृवीरः) — After 28^{ab}, Dn_1 T_2 ins.:

963* वितत्य पक्षौ सहसा पतन्तं
श्येनं यथैवामिषलुब्धमाजौ ।
अवाकिरद्वृषसेनस्ततस्तं
शितैः शरैर्नकुलमुदारवीर्यम् ।
स तान्मोघांस्तस्य कुर्वञ्शरौघां- [5]
श्चचार मार्गान्नकुलश्चित्ररूपान् ।
अथास्य तूर्णं चरतो नरेन्द्र
खड्गेन चित्रं नकुलस्य तस्य ।

[(L. 3) T_2 अवाकिरन्. — (L. 4) Dn_1 शतैः (for शितैः). Dn_1 उदारवीर्यैः. — (L. 8) T_2 विध्यन् (for चित्रं).]

— ^{c}) Dn_1 D_8 T_2 महेषुभिर् (for तस्ये°). D_4 विधमत्- K_3 D_8 T_1 G M सूतपुत्रो (for कर्ण°). — ^{d}) B_1 Dn_1 T_2 महाहवे; G_1 M महद्रणे (for महारणे). $Ś_2$ (*sup. lin.*). K_3 वर्म; D_8 चर्म (for चर्म). K_3 सहस्रधारं; V_1 $G_{2.3}$ °भारं; T_1 °तारकं (for °तारम्).

29 K_3 om. 29^a. — ^{a}) Dn_1 D_8 T_2 तं च (for

मासिं विकोशं गुरुभारसाहम् ।
द्विषच्छरीरापहरं सुघोर-
माधुन्वतः सर्पमिवोग्ररूपम् ॥ २९
क्षिप्रं शरैः षड्भिरमित्रसाह-
श्चकर्त खड्गं निशितैः सुधारैः ।
पुनश्च पीतैर्निशितैः पृषत्कैः
स्तनान्तरे गाढमथाभ्यविध्यत् ॥ ३०
स भीमसेनस्य रथं हताश्वो
माद्रीसुतः कर्णसुताभितप्तः ।
आपुप्लुवे सिंह इवाचलाग्रं
संप्रेक्षमाणस्य धनंजयस्य ॥ ३१
नकुलमथ विदित्वा छिन्नबाणासनासिं
विरथमरिशरार्तं कर्णपुत्रास्त्रभग्नम् ।
पवनधुतपताका ह्रादिनो वल्गिताश्वा
वरपुरुषनियत्तास्ते रथाः शीघ्रमीयुः ॥ ३२
द्रुपदसुतवरिष्ठाः पञ्च शैनेयषष्ठा
द्रुपददुहितृपुत्राः पञ्च चामित्रसाहाः ।
द्विरदरथनराश्वान्सूदयन्तस्त्वदीया-

C. 8. 4306
B. 8. 65. 2
K. 8. 88. 53

तस्य). V_1 $B_{1.4}$ D_7 [आ]यतं सं(V_1 तं)निशितं; T_2 [आ]यतं सुशितं. T_1 M_{2-4} तं सायकास्यात्सु(T_1 °भ्यां सु)शितं सुपीतम्; G_1 तत्सायकास्यं सुशितं सुवीतम्; $G_{2.3}$ तस्याथ कांस्यं सुशितं सुपीतम्; M_1 तं सायकास्यं सुशितं सुपीतम्. — ^{b}) K_3 असिं विशोकं; B_1 असिं सकोषं; $B_{2.3.5}$ Da_1 D_{3-5} आसिं विकोषं; Dn_1 D_2 T_2 विकोशमुग्रं; T_1 $G_{2.3}$ असिप्रवीरं; G_1 असिप्रहर्षं; M असिप्रबर्हं (for असिं विकोशं). T_1 गुरुभूतवाहं (for °भारसाहम्). — ^{c}) Dn_1 D_2 T_2 द्विषच्छरीरांतकरं (for °रापहरं). — ^{d}) K_2 T_1 G M_{2-4} आधून्वतः; K_3 अभूत्ततः; K_4 आतन्वतः (for आधु°). G M इवात्तकोशं (for इवोग्ररूपम्).

30 ^{a}) Ś$_2$ अमित्रसाहैश्च; G_1 °साहं; G_2 °सिंहश्च (for °साहश्च). — ^{b}) Ś$_1$ (marg. as in text) चकर्ष (for चकर्त). V_1 Dn_1 T_2 सुवेगैः; B_1 पृषत्कैः; B_4 $D_{3.4.7}$ क्षुराग्रैः; D_2 सुघोरैः (for सुधारैः). — ^{c}) V_1 Dn_1 $D_{2.5}$ $T_{1.2}$ दीप्तैर्; Da_1 D_1 पातैर्; D_6 G M पार्थं; D_3 पूतैर् (for पीतैर्). Ś$_2$ K_2 पृषट्कैः; K_1 पर्षकैः (sic); K_4 पृषत्कैः; B_1 क्षुराग्रैः (for पृषत्कैः). — ^{d}) T_1 $G_{2.3}$ क्षिप्रम्; G_1 M चूक्षम् (for गाढम्). B_1 अथाप्यविध्यत्; D_3 अथोप्य°; $T_{1.2}$ G_2 इवाभ्य°; $G_{1.3}$ M इवात्य° (for अथाभ्य°). — After 30, N T_2 ins.:

964* कृत्वा तु तद्दुष्करमार्यजुष्टं
नरैरन्यैः कर्म रणे महात्मा ।
ययौ रथं भीमसेनस्य राज-
न्शराभितप्तो नकुलो महात्मा ।

[T_2 om. (hapl.) lines 1–2. — (L. 1) V_1 $B_{1.4}$ Da_1 $D_{1.4-8}$ च (for तु). D_3 तं (for तद्). B_2 तस्य सुष्करम् (for तु तद्दु°). K_4 आर्तजुष्टं; D_2 आर्जयुष्टं (sic); Co आर्यजुष्टं (as above). — (L. 2) K_3 शरैरन्यैः; $B_{2.3}$ Dn_1 अन्यैर्नरैः (by transp.). K_3 कर्णरणे; B_5 यत्कृतं (for कर्म रणे). $B_{3.5}$ महात्मन्. V_1 Da_1 $D_{1.5}$ नरैर्नान्यैर्यत्कृतं तन्महात्मा. — $B_{2.3}$ read lines 3–4 twice. — (L. 4) Dn_1 T_2 नकुलस्त्वरावान् (for °लो महात्मा).]

31 ^{a}) Ś$_2$ रथे (for रथं). K_3 हतरथाश्वो (for रथं हता°). $B_{1.4}$ $D_{3.4.7}$ महात्मा; D_6 च गत्वा (for हताश्वो). — ^{b}) Da_1 $D_{1.5}$ माद्रीपुत्रः (for °सुतः). Ś$_2$ कर्णसुताभितप्ताः; B_2 Dn_1 T_2 °शराभितप्तः; B_3 °सुताभिपीडितः; D_2 °सुताभियातः (for °सुताभितप्तः). — ^{d}) Ś$_2$ K_2 V_1 स प्रेक्षमाण(Ś$_2$ °न)स्य; $K_{1.3}$ $B_{1.4.5}$ D संप्रेक्ष्य°. — For 31, T_1 G M subst.:

965* स भीमसेनस्य रथं च हत्वा
ववर्ष वै शरवर्षं सुघोरम् ।
[(L. 1) T_1 हित्वा; G_3 गत्वा (for हत्वा).]

— After 31, N T_2 ins. a passage and colophon given in App. I (No. 34).

32 Before 32, Ś$_2$ Dn_1 D_3 T_2 G_3 ins. संजयः. — ^{a}) G_2 मथित्वा (for विदित्वा). B_3 छिन्नबाणासिपाणिं (for °बाणासनासिं). — ^{b}) K_2 अरिशरांतं; K_3 °मूर्तिं; V_1 Da_1 D_1 अथ शरार्तं; D_6 $T_{1.2}$ G_1 (also as in text)$_{2.3}$ अरिभिरार्तं; $M_{2.3}$ (also as in text) अरिनरार्तं (for °शरार्तं). $T_{1.2}$ $G_{1.3}$ M सूत- (for कर्ण-). Da_1 $D_{1.5}$ -त्तसं; D_6 T_1 -मग्नं (for -भग्नम्). G_2 विरथमरिभरार्त्तं सूतपुत्रात्समुत्तं (sic). — ^{c}) Ś $K_{2.4}$ पवनयुतपताका; T_2 G M °चल-पताका (G_2 °को). D_1 T_2 G ह्ला(G_2 वा)दिनो (for ह्रादिनो). Ś$_2$ वल्लिताश्वा; B_2 वल्गिताश्रा; Da_1 D_5 वल्गि° (for °ताश्वा). — ^{d}) Ś K_1 $G_{2.3}$ व($G_{2.3}$ प)रपुरुष-नियंतास्; K_3 V_1 B D T_1 वरपुरुष(Da_1 $D_{1.5.3}$ पुरुषवर)-नियुक्तांस; T_2 G_1 M Cc परपुरुषनियत्ता(T_2 G_1 Cc °युक्ता)-स्. Ca cites पुरुषवरः. K_1 ते नराः; Dn_1 D_3 ते रथैः; D_2 ते शराः; T_1 चेतरे; T_2 $G_{1.3}$ स्वैरथैः; G_2 स्वेतरे; M स्वे रथाः (for ते रथाः). T_1 एयुः (for ईयुः).

33 ^{a}) T_2 द्रुपददुहितृपुत्राः; Co °सुतवरिष्ठाः (as in

C. 8. 4306
B. 8. 68. 2
K. 8. 88. 53

न्भुजगपतिनिकाशैर्मार्गणैरात्तशस्त्राः ॥ ३३

अथ तव रथमुख्यास्तान्प्रतीयुस्त्वरन्तो
हृदिकसुतकृपौ च द्रौणिदुर्योधनौ च ।
शकुनिशुकवृकाश्च क्राथदेवावृधौ च
द्विरदजलदघोषैः स्यन्दनैः कार्मुकैश्च ॥ ३४

तव नरवरवर्यास्तान्दशैकं च वीरा-
न्प्रवरशरवराग्र्यैस्ताडयन्तोऽभ्यरुन्धन् ।
नवजलदसवर्णैर्हस्तिभिस्तानुदीयु-
र्गिरिशिखरनिकाशैर्भीमवेगैः कुणिन्दाः ॥ ३५

सुकल्पिता हैमवता मदोत्कटा
रणाभिकामैः कृतिभिः समास्थिताः ।
सुवर्णजालावतता बभुर्गजा-
स्तथा यथा वै जलदाः सविद्युतः ॥ ३६

कुणिन्दपुत्रो दशभिर्महायसैः
कृपंससूताश्वमपीडयद्भृशम् ।
ततः शरद्वत्सुतसायकैर्हतः
सहैव नागेन पपात भूतले ॥ ३७

---

text). V_1 सैनेयजुष्टा (for शैनेयषष्ठा). — b) T_2 द्रुपदसुतवरिष्ठाः (for °दुहितृपुत्राः). K_2 शामित्रसाहाः; K_3 चारित्र°; D_3 वामित्र° (for चामित्र°). — c) K_3 द्विरद-रथनागाश्वान्; B_2 °रथनराश्वान्; T_2 °नररथाश्वान्; G_1 सपदि गजरथाश्वान् (for द्विरदरथनरा°). B_2 सूदया *****. $Ś_1$ K_2 त्वदीया. — d) D_3 उरगपति- (for भुजगपति-). K_3 -विकाशैर् (for -नि°). $Ś_2$ K_1 आत्तशाखाः; K_2 अतुशखाः. S (T_3 missing) भगवत इव रुद्राः संख्यया हेतिमंतः.

34 a) K_3 नरवर-; D_2 तव वर- (for तव रथ-). D_2 त्वरंतः प्रतीयुः (by transp.); G_2 प्रतीयुर्द्धनिंदा (sic). K_2 प्रतीयंस्. D_3 स्मरंतो; $T_{1.2}$ $G_{1.3}$ M ध्वजिन्या (for त्वरन्तो). — b) Dn_1 कृपहृदिकसुतौ; D_2 कृपहृदिसुतकृपौ (sic); M_1 हृदिककृपसुतौ (for °सुतकृपौ). D_3 तु (for च). K_3 -दुर्योधनस्य. D_3 तु (for the second च). — c) Ś $K_{2.4}$ T_2 शकुनिसुतवृकाश्च; K_3 V_1 B D °सुतवृकौ (D_3 °कृपौ) च. $Ś_1$ K_2 क्राथदेव ** च; $Ś_2$ °देवप्रदौ च; K_1 °दवः ** च; K_3 °देवावृकश्च; K_4 °देवस्तथैव; B_5 चक्रे-दवातिदेवौ; $D_{1.2.3}$ क्राव्य(D_2 काथि)देवावृधौ (D_3 °तौ) च; T_2 *** वा वृधौ च; G क्राथ(G_2 क्रोध)देवावृधौ च; M_{2-4} क्रायदेवा पृथू च (for °वावृधौ च). — d) D_6 -योधैः; M -शोषैः (for -घोषैः). B_2 कार्मुकैश्च नरेंद्र (for स्यन्दनैः कार्मुकैश्च).

35 a) K_4 तव नरवरचर्यास्; V_1 B Da_1 $D_{1.3-7}$ नरवररथव(Da_1 °च)र्यां(V_1 D_4 °र्यां)स् (for तव नरवर°). $K_{1.4}$ स- (for च). Ś $K_{1.2.4}$ V_1 वीराः (for वीरान्). K_3 नवनररथवार्धौर्यांस्ताद्दशैकं च वीरान् (sic); Dn_1 तव नृप रथिवीरास्ते दशैकं च वीरान्; D_2 तव रथनरवाहास्तान्महैशैकां वीरान् (sic); $T_{1.2}$ $G_{1.3}$ M तव रथवर(G_3 अथ तवं रथ)वर्यां(T_1 °मुख्या)स्तान्दशैक(T_1 °कः; M_{2-4} कं)प्रवीरान्; G_2 °तव हि रथवरीय्यास्तान्द-शैकप्रवीरान्. — b) K_1 प्रहर-; K_3 नृवर-; K_4 प्रचर- (for प्रवर-). V_1 B Dn_1 D_{2-8} नृवर शर(V_1 °त)वराग्रै ($D_{5.8}$ °ग्र्यै)स्; Da_1 D_1 नृवर वरशराग्र्यैस् (for प्रवरशरवरा°). K_1 -वराग्रैस्. K_1 [ऽ]भ्यधावन्; K_3 [ऽ]भ्ययुद्धे; B_2 [ऽ]भिरक्षन्; B_4 [ऽ]भ्यनंदन् (for ऽभ्यरुन्धन्). T_1 इषुभिरशनिकल्पैस्तोमरैस्तानमृध्नन्; T_2 G M इषुभि(G_1 °चि)-रशनिकल्पैस्ताडयंतो न्यरुंधन् (G_2 °मृंदन्). — c) K_4 उदीयं; V_1 उदीयंद्; Da_1 D_1 नदीयुद् (sic) (for उदीयुद्). $T_{1.2}$ नवजलधरवर्णैर्हस्तिभिस्तांश्च (T_2 °स्तान्स) वव्रुः; $G_{1.2}$ M नव नव च विभागान्सह(G_2 नगगोपा ह-; M_1 नगभा-माह-; $M_{2.4}$ नभगाभा ह-; M_3 नभ्रगादौ ह)स्तिभिस्तान्स वव्रुः (G_2 वभ्रुः); G_3 तपनभगयमाभान्हस्तिभिस्तान्विवव्रुः. — d) Da_1 $D_{1.5}$ दिवि शिखरविकाशैर्. $Ś_1$ $K_{1.2.4}$ कुविंदाः; $Ś_2$ कुनिंदाः; V_1 B D (except D_3) कुलिंदाः (for कुणिन्दाः). — After 35, T_1 G M ins. an addl. colophon. [*Adhy. no.:* T_1 G_3 98; $G_{1.2}$ M_{2-4} 97; M_1 99.]

36 Before 35, T_1 G M ins. संजयः. — a) G_2 हेमवता; $Ca.c$ हैम° (as in text). — b) G_2 रणाभि-रामैः (for °कामैः). — c) K_1 वसुर्णजालावततवेशुर् (sic); K_3 °तालावतता; Dn_1 °जालैर्विंतता; T_1 °मालावतता; T_2 °जालावितता; G °जालावनता; M_1 °जालाः पतताश्च; M_3 °जालापतता. V_1 चतुर्गजास्; Da_1 बभूर्ग°; M_1 चहुर्ग° (sic). — d) D_3 रथाः (for यथा). V_1 B D खे (for वै). Da_1 जवदाः; D_1 जयदाः (for जलदाः). T_2 M_1 सविद्युताः.

37 a) Ś $K_{1.2.4}$ D_2 शिखंडिपुत्रो; K_3 विमर्द°; V_1 $D_{1.5.6.8}$ विषर्दि°; B_1 Dn_1 D_3 (marg.) कुलिंद°; B_2 वेत्थांग°; $B_{3.4}$ Da_1 Cc विखर्दि° (Cc °र्गि°); D_3 विखंगि°; $D_{4.7}$ निषाद°; D_7 (*sup. lin.*) विखङ्गि°; T_2 G_1 $M_{2.4}$ कुणिंदराजो (T_2 °जा); M_1 विकंदपुत्रो; M_3 कुलिंदराजो. $G_{2.3}$ महाशरैः (for °यसैः). — b) $K_{2.4}$ अपीडयन्; T_2 $G_{2.3}$ M अताडयद् (for अपीड°). — c) B_2 ततः स शारद्वतसाय-कैर्हतः. — d) S (T_3 missing) च भूतलेपतत् (for पपात भूतले).

कुणिन्दपुत्रावरजस्तु तोमरै-
 र्दिवाकरांशुप्रतिमैरयस्मयैः ।
रथं च विक्षोभ्य ननाद नर्दत-
 स्ततोऽस्य गान्धारपतिः शिरोऽहरत् ॥ ३८

ततः कुणिन्देषु हतेषु तेष्वथ
 प्रहृष्टरूपास्तव ते महारथाः ।
भृशं प्रदध्मुर्लवणाम्बुसंभवा-
 न्परांश्च बाणासनपाणयोऽभ्ययुः ॥ ३९

अथाभवद्युद्धमतीव दारुणं
 पुनः कुरूणां सह पाण्डुसृञ्जयैः ।
शरासिशक्त्यृष्टिगदापरश्वधै-
 र्नराश्वनागासुहरं भृशाकुलम् ॥ ४०

रथाश्वमातङ्गपदातिभिस्ततः
 परस्परं विप्रहतापतन्क्षितौ ।
यथा सविद्युत्स्तनिता बलाहकाः
 समास्थिता दिग्भ्य इवोग्रमारुतैः ॥ ४१

ततः शतानीकहतान्महागजां-
 स्तथा रथान्पत्तिगणांश्च तावकान् ।
जघान भोजश्च हयानथापत-
 न्विशस्त्रकृत्ताः कृतवर्मणा द्विपाः ॥ ४२

अथापरे द्रौणिशराहता द्विपा-
 स्त्रयः ससर्वायुधयोधकेतवः ।

C. 8. 4316
B. 8. 85. 12
K. 8. 89. 4

38 ^{a}) Ś $K_{1.2.4}$ D_2 शिखंडिपुत्रावरजस्; K_3 विमर्दपुत्रा°; V_1 $D_{6.8}$ विषर्दि(D_8 °र्दं)पुत्रा°; $B_{1.2.4}$ विखङ्गि°; B_3 D_{a1} विखर्दि°; D_{n1} कुलिंद°; D_3 विखंगि°; D_4 निषाद°; D_7 विश्वंगि°; T_2 G_1 M_{2-4} कुणिंदराजा°; M_1 विकुंदपुत्रा° (for कुणिन्द°). B_2 T_2 च (for तु). — S (T_3 missing) om. 38^{cd}. — ^{c}) $K_{1.2.4}$ नंदतस्; K_3 मर्दं°; V_1 नर्दि° (for नर्द°). — ^{d}) = 50^{d}. K_3 गांधारप्रतिविरोहरत् (sic); D_2 °शिरोहरन्भृशं (for °पतिः शिरोऽहरत्).

39 D_{n1} repeats and S (T_3 missing) reads 39–41 after 50 (T_1 reading 39^{a} twice). — ^{a}) $Ś_1$ $K_{1.2.4}$ कुविंदेपु; V_1 B D (except D_8; D_{n1} both times) कुलिंदेपु (for कुणिन्देषु). $Ś_1$ $K_{1.2.4}$ D_8 तेपुथ (sic) (for तेष्वथ). T_1 (second time) G_1 om. [अ]थ. T_1 (first time) ततः कुणिंदा निहताश्च सर्वे. — ^{c}) K_1 प्रदांसुं (sic) (for प्रदध्मुर्). $Ś_1$ $K_{1.2}$ -संभवाः. — ^{d}) D_1 पुरांश्च. K_3 बाणासनयान्नृपा (sic) (for °सनपाणयो). $Ś_2$ $K_{3.4}$ B_1 ययुः (for ऽभ्ययुः).

40 For the repetition in D_{n1} and sequence in S (T_3 missing), cf. v. l. 39. — ^{a}) G_1 यथा (for अथ). — ^{b}) G_1 तदा (for पुनः). — ^{c}) D_{n1} (second time) T_1 G_2 -शक्त्यष्टि- (for -शक्त्यृष्टि-). T_1 -महा- (for -गदा-). — ^{d}) D_{n1} (second time) रथाश्व- (for नराश्व-).

41 For the repetition in D_{n1} and sequence in S (T_3 missing), cf. v. l. 39. — ^{a}) $Ś_1$ K D_8 नराश्व-; D_1 तथाश्व- (for रथाश्व-). D_{n1} (second time) $T_{1.2}$ G पदातयस् (for °तिभिस्). — ^{b}) G_2 M_3 परस्परैर्. Ś $K_{1.2.4}$ V_1 D_2 गताः क्षितिं; D_8 पुरः क्षितौ; G_1 क्षितौ पतन् (for ऽपतन्क्षितौ). — ^{c}) $G_{1.3}$ M -तटितो (for -स्तनिता). $T_{1.2}$ $G_{1.3}$ M जलप्रदाः (for बलाहकाः). B_2 यथा प्रभग्ना गगने बलाहकाः; G_2 यदासिविद्युल्लसिता जलप्रदाः. — ^{d}) V_1 समागता; B D_{a1} D_{n1} (both times) D_{1-7} °इता; D_8 °स्थितैर्; T_1 समुरिक्षतौ; T_2 G M समुत्थितैर् (for समास्थिता). G_1 दिव्य इव; G_3 अग्निभिर् (for दिग्भ्य इव). D_2 इवांशु-; G_3 M इवाभ्र- (for इवोग्र-).

42 S (T_3 missing) om. 42^{ab}. — ^{a}) $Ś_1$ K D_{n1} D_2 शतानीकहता; V_1 °महान्. Ś K_{2-4} D_2 महाग($Ś_2$ °र)जास्. — ^{b}) Ś K_{2-4} रथाः (for रथान्). D_6 न्यस्त्रगणांश् (for पत्ति°). Ś K D_2 पत्तिगणाश्च तावकाः; D_7 °गणांश्चरन्बहून् (for °श्च तावकान्). — D_2 om. 42^{cd}. — ^{c}) K_3 D_8 S (T_3 missing) भोजस्य; V_1 B D_{a1} D_{n1} $D_{1.3-7}$ भोजस्तु. Ś $K_{1.2.4}$ रथान् (for हयान्). K_3 अपातयन्; B_3 तथापतन्; S (T_3 missing) अनेकशः (for अथापतन्). — ^{d}) K_1 निशस्त्रकृत्ता; K_3 V_1 B D_{a1} $D_{1.3.5-7}$ विशस्तकृत्ताः (K_3 °ता; D_1 °स्वा); D_{n1} $D_{4.8}$ क्षणाद्विशस्ता (D_8 °स्त्रिकृत्ताः) (for विशस्त्रकृत्ताः). Cc cites विशस्त्राः and कृत्ताः. K_3 कृतकर्मणा; V_1 B_2 D_{n1} $D_{4.5}$ °वर्मणः. V_1 B D (D_2 om.) शरैः (for द्विपाः). $T_{1.2}$ G M_1 क्षुरैर्विशस्ताः (G_1 °कृत्ताः) कृतवर्मणा (M_1 °णो) गजाः; M_{2-4} क्षुरैर्विशस्तः कृतवर्मणा हतः.

43 ^{a}) B_1 द्रौणिशराहरा; D_{n1} °हता महा-; S (T_3 missing) °शरार्दिता (for °शराहता). V_1 D_5 lacuna; S (T_3 missing) गजास् (for द्विपास्). — ^{b}) K_3 नृपास्तु; G_2 सयंत्र- (for त्रयः स-). Ś $K_{2.4}$ T_1 G_3 तु; M_1 स्व- (for स-). V_1 B_{1-4} D_{a1} $D_{1.3-7}$ तु सज्जायुध-; D_8 सयंत्रायुध-; T_2 सहस्राहत-; G_1 सहसा युधि (for ससर्वायुध-). D_1 -योधकेतवैः; $D_{2.6}$ T_2 °केतनाः; G_1 योधकैस्तव; G_2 M_{2-4} -यौधकेतवः (for -योध°). — ^{c}) B_3 व्यसन- (for व्यसवः). Ś $K_{1.2.4}$ D_2 पिपासितास्; K_3 प्रतापितास्; D_{n1} निपाति-

C. 8. 4316
B. 8. 65. 12
K. 8. 89. 4

निपेतुरुर्व्यां व्यसवः प्रपातिता-
स्तथा यथा वज्रहता महाचलाः ॥ ४३
कुणिन्दराजावरजादनन्तरः
स्तनान्तरे पत्रिवरैरताडयत् ।
तवात्मजं तस्य तवात्मजः शरैः
शितैः शरीरं विभिदे द्विपं च तम् ॥ ४४
स नागराजः सह राजसूनुना
पपात रक्तं बहु सर्वतः क्षरन् ।
शचीशवज्रप्रहतोऽम्बुदागमे
यथा जलं गैरिकपर्वतस्तथा ॥ ४५
कुणिन्दपुत्रप्रहितोऽपरद्विपः
शुकं ससूताश्वरथं व्यपोथयत् ।
ततोऽपतत्क्राथशराभिदारितः
सहेश्वरो वज्रहतो यथा गिरिः ॥ ४६
रथी द्विपस्थेन हतोऽपतच्छरैः
क्राथाधिपः पर्वतजेन दुर्जयः ।
स वाजिसूतेष्वसनस्तथापत-
द्यथा महावातहतो महाद्रुमः ॥ ४७
वृको द्विपस्थं गिरिराजवासिनं
भृशं शरैर्द्वादशभिः पराभिनत् ।

तास्; T_1 विचेतनास्; T_2 विचेतसस्; G नि(G_1 वि)केतनास्; M विकेतवस् (for प्रपातितास्). — ^{d}) T_1 ततायुधा; G_2 तथा हता (for तथा यथा). Ś$_1$ (before corr.) K_2 Dn_1 महाबलाः; Ś$_2$ मथाचलाः (sic); K_3 बलाचलाः (sic); B_5 T_2 G इवाचलाः; D_2 बलाहकाः (for महाचलाः).

44 ^{a}) $K_{1.4}$ V_1 B Da_1 D_{2-7} कुलिंद- (for कुणिन्द-). K_3 -राजावरदाद् (for °वरजाद्). K_3 अनंतरं; Co °रः (as in text). D_1 कुलिंदराजादनंतरस्ततः (sic); T_1 $G_{2.3}$ कुणिंदराजस्य सुतोपरस्तदा. — ^{b}) T_2 शास्त्रवरैर्; M_1 वज्रि° (for पत्रि°). B_2 अपाडयत् (sic). T_1 द्विपेन देवा प्रथमं व्यताडयत्. — ^{c}) M_3 damaged. Ś$_1$ $K_{2.4}$ तदात्मजं (for तवा°). G_2 [आ]त्मजस्याथ (for [आ]त्मजं तस्य). D_8 तं तु (for तस्य). $D_{6.7}$ तदात्मजः (for तवा°). K_1 शितैः; Da_1 om.; T_2 G M (M_3 damaged) ततः (for शरैः). — ^{d}) K_1 T_1 G M शरैः; K_3 शतैः (for शितैः). D_3 शरीरे. Ś$_1$ $B_{3.4}$ Dn_1 D_7 व्यहनद्; G_1 विरथं (for विभिदे). Ś$_2$ द्विपं शतं; K_1 च तं द्विपं (by transp.); T_1 $G_{2.3}$ M द्विपंचभिः; G_1 व्यपोथयत्. — After 44, G_1 ins. 967*.

45 G_1 om. 45^a–49^c. — ^{a}) D_4 नागराज्ञः. K_3 $D_{4.6}$ नागसूनुना (for राज°). — ^{c}) K_3 स शक्र-; Dn_1 महेंद्र-; D_2 मुमुंच; T_1 शचीव (for शचीश-). Ś $K_{2.4}$ -प्रहतो घनागमे; V_1 $D_{2.4}$ -प्रहितोंबुदागमे; B_1 -प्रहतोभ्युदागमे (sic); D_3 °तो ह्यथागमे; G_2 M_1 -प्रहतांबुदा° (for °तोऽम्बुदा°). — D_2 om. 45^d–46^c. — ^{d}) S (T_3 missing; G_1 om.) पुरा (for जलं). Ś$_2$ गैरिकसर्वतस् (for °पर्वतस्).

46 G_1 om. 46; D_2 om. 46^{abc} (cf. v. l. 45). T_1 reads 46 twice. — ^{a}) Ś$_2$ $K_{1.4}$ V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$ कुलिंद- (for कुणिन्द-). G_2 -प्रहतो. $K_{3.4}$ B D (D_2 om.) [ऽ]परो (D_6 रथे; D_7 [ऽ]पि स; D_3 सितो) द्विपः; T_1 (first time) G_3 M_{2-4} [ऽ]परो गजः; G_2 M_1 वरो गजः (for ऽपरद्विपः). T_1 (second time).$_2$ कुणिंदपुत्रस्त्वपरो द्विपेन. — ^{b}) Ś K_1 B_{3-5} Da_1 $D_{1.5}$ T_1 (second time) शकं; K_2 चकं; K_3 वृकं; K_4 कथं; V_1 सकं; B_1 स तं; B_2 D_4 Cv क्राथं; Dn_1 D_7 क्रथं; D_3 चक्रं; T_1 (first time) ध्वजं; T_1 (second time).$_2$ क्रोधं; M_1 शुकस्; M_2 सूतं (for शुकं). D_6 ससूतनागाश्व- (for शुकं ससूताश्व-). T_1 (first time) $G_{2.3}$ M तु (T_1 च) साश्वं स- (for स सूताश्व-). — ^{c}) M_3 damaged. Cv काय- (for क्राथ-). B_5 -शरावदारितः (for -शराभि°). K_2 -दानितः Da_1 $D_{1.3-6}$ -ताडितः; Dn_1 -घातितः (for -दारितः). T_1 $G_{2.3}$ ततोपतत्तस्य शरार्दितो गजो; T_1 (second time) ततोपतद्द्रौणिशरार्दितो गजो; T_2 °त्क्रोधशरार्दितो गजान्; $M_{1.2.4}$ °त्सशरव(M_2 °श)रार्दितो गजो. — ^{d}) Ś$_1$ K_2 सहेश्वरे; K_3 महेश्वरो; V_1 B_2 D_5 सकेश्वरो; B_{3-5} Da_1 Dn_1 $D_{1.3.6.7}$ शकेश्वरो; D_4 सकेशरो (for सहेश्वरो). $D_{3.4.6.7}$ यथाचलः (for यथा गिरिः). T_1 (both times).$_2$ $G_{2.3}$ M महेंद्रवज्राभिह(M_3 °ग)तो यथा गिरिः.

47 G_1 om. 47 (cf. v. l. 45). — ^{a}) K_2 रथे; D_3 रथा; T_1 $G_{2.3}$ M_{2-4} रथो; T_2 अथ; M_1 रथान् (for रथी). — ^{b}) Ś$_2$ B_1 क्राथाद्विपः; Da_1 D_1 क्राथोधिपः; D_2 नृपा°; $T_{1.2}$ क्रोधा°; G_2 क्रोधास्थितः; G_3 क्षताधिपः; M कृता°; Co क्रथा° (for क्राथा°). B_1 D_6 G_2 M पर्वतराजदुर्जयः (G_2 °सूनुनां); B_2 पर्वयेन दुर्जयः सः (sic); D_2 सर्वजनेन दुर्जयः. — ^{c}) G_2 राज- (for वाजि-). K_3 ध्वजां शरैः (sic); V_1 B D $T_{1.2}$ $G_{2.3}$ M ध्वजस्तथा (for तथापतद्). — After 47^c, K_3 repeats 5^e–6^b. — ^{d}) K_3 तथा (for यथा). G_2 महीवात- (for महा°). Dn_1 -हता (for -हतो). D_2 जलाशयः (for महाद्रुमः).

48 G_1 om. 48 (cf. v. l. 45). — ^{a}) T_2 वृतो (for वृको). S (T_3 missing; G_1 om.) गजस्थं (for द्विपस्थं).-

ततो वृकं साश्वरथं महाजवं
त्वरंश्चतुर्भिश्चरणे व्यपोथयत् ॥ ४८
स नागराजः सनियन्तृकोऽपत-
त्पराहतो बभ्रुसुतेषुभिर्भृशम् ।
स चापि देवावृधसूनुरर्दितः
पपात तुन्नः सहदेवसूनुना ॥ ४९
विषाणपोत्रापरगात्रघातिना
गजेन हन्तुं शकुनेः कुणिन्दजः ।
जगाम वेगेन भृशार्दयंश्च तं
ततोऽस्य गान्धारपतिः शिरोऽहरत् ॥ ५०
ततः शतानीकहता महागजा
हया रथाः पत्तिगणाश्च तावकाः ।
सुपर्णवातप्रहता यथा नगा-
स्तथा गता गामवशा विचूर्णिताः ॥ ५१
ततोऽभ्यविध्यद्बहुभिः शितैः शरैः
कुणिन्दपुत्रो नकुलात्मजं स्मयन् ।

C. 8. 4326
B. 8. 85. 21
K. 8. 89. 17

Ś1 K1.2 वर *** वासिनं; Ś2 गिरिराजवासनं; K4 धरराजवासिनं. — b) Ś2 परावृत्तं (for °भिनत्). — c) Dn1 महाद्विपो; D6 S (T3 missing; G1 om.) °गजस् (for °जवं). — d) Dn1 D2 द्रुतं (for त्वरंश्). T1 तथा वै (for चतुर्भिश्). Ś2 (*sup. lin.* as in text) D2 G3 च शरैर्; K1 B Da1 Dn1 D1.3–7 G2.3 M चरणैर् (for चरणे). D2 न्यपातयत्; D6 G2.3 M व्यपोथयत् (for व्यपो°).

49 G1 om. 49abc (cf. v. l. 45). — a) D2 पतनः (sic) (for ऽपतत्). — After 49a, D2 ins.:

966* समागतो यत्र वृको महाबलः ।

— b) Ś1 तथा हतो; K3 पुराहत-; B1 Dn1 शराहतो (for परा°). B1 वज्र- (for बभ्रु-). K3 -सुतेषुना. D8 हतः (for भृशम्). — T1.2 G2.3 M subst. for 49ab: G1 ins after 44:

967* स पोथितो नागवरेण वीर्यवा-
न्पराभिनद्वादशभिः शिलीमुखैः ।
वृकेण बाणाभिहतोऽपतत्क्षितौ
स वारणो बभ्रुसुतेन सार्धम् ।
[(L. 4) G3 साकं (for सार्धम्).]

T1 G2.3 M2.3 (damaged).4 cont.:

968* कुणिन्दराजस्य सुतोऽपरस्तदा
द्विपेन देवापृथु[देवावृध ?]मभ्यपीडयत् ।

[(L. 1) M2.4 ततोपरस्तदा (M4 °स्तद्). — T1 G3 om. line 2. — (L. 2) G2 द्वीपेन देवा व्यधमस्य पीडयत् (sic).]

— c) Ś K1.2.4 स सां(K1 मां)गदो मागधसूनुरर्दितः; K3 स चांगदो माधवसूनुरर्दित; V1 B Da1 D1.3–7 स चां-(B1 चक्रां)गदो मागधसूनुरर्दितः; D2 स चांगदो माधवसूनुनर्दितः; D8 स चांगदो मावृधसूनु°; S (T3 missing) स चापि शूरः सहसा (M1 समरे) समर्पितः. ❀ C0 मागधस्य सुतोऽङ्गदः । ❀ — d) Ś K V1 B2.5 Da1 D1.2.6–8 S (T3 missing) बाणैः; B1 भूमौ (for तुन्नः). G3 सुबलस्य (for सहदेव-).

50 a) K1.2.4 विषाणपौत्रा(K1 °पेत्वा [sic]; K2 °पत्रौ)परगात्रघातिना; K3 विशन्पुच्छापरगात्र°; V1 B2.3 Da1 D1.5 C0 विषाणपुच्छाव(C0 °प)रगात्रघातिना (Da1 D5 °नां); B1.4.5 D3.4.7 विशालपुच्छावर°; Dn1 विषाणगात्रावरयोध°; D2.6.8 T1.2 G1.2 °पुच्छापरगात्रघा(G1 °पा)तिना. — b) D1 जवेन (for गजेन). Ś K1.2 वाहः; K3.4 V1 B2–5 D (except Dn1) वाहाः; S (T3 missing) वाहान् (G2 °हं) (for हन्तुं). Ś K1–3 शकुनिः; Dn1 °नि-; D4.7 °ने. Ś2 K4 V1 B1.2.4 Da1 Dn1 D1.3–7 कुलिंदजाः (Ś2 V1 Da1 Dn1 °ज); K3 कुणिंदजाः; B3.5 च पोथिताः; D2 कलिं*जा; D8 कुनिंदजाः; C0 कुलिंदाः (for कुणिन्दजः). — After 50ab, G3 ins.:

969* निनाय वैवस्वतमन्दिरं रणे·

— N (except Dn1) om. 50c–51b. — c) Cf. 38c. T1 G1 रथं च संक्षुभ्य ननाद नर्दि(G1 रणे निनर्द)नस्; T2 G2.3 M रथं च संक्षुद्य (G3 M2.4 °भ्य) ननर्द (T2 रणे न-; G3 M3 ननाद) नर्दनस्. — d) = 38d. G1 ततस्य (for ततोऽस्य). — After 50, Dn1 repeats and S (T3 missing) reads 39–41.

51 N (except Dn1) om. 51ab (cf. v. l. 50). With 51ab, cf. 42ab. — a) T2 G1.2 M -शरा (for -हता). T1.2 G1.2 M हता (T1 °या) गजाः; G3 गजा हयाः (for महागजाः). — b) T1 G3 रथाः पुनः; G1 हया वराः (for हया रथाः). S (T3 missing) पत्तिवराश्च (for °गणाश्च). — c) Da1 D1.5.8 सुवर्ण- (for सुपर्ण-). B5 -राज-; T2 -वेग- (for -वात-). K4 T2 -प्रहिता. V1 Dn1 D1.5 T1.2 G यथोरगास्; B4 नगास्तथा; D1 हता यथा; D2 यया हयास् (for यथा नगास्). C0 cites नगाः. — d) B4 D1 यथा (for तथा). G3 हता (for गता). D4 गा; T2 नागा (for गाम्). Ś K D2 मगधा; Dn1 विवशा; T1 अविशन्; T2 ह्यवशा; G3 अगमन् (for अवशा). B5 T2 G1 M2–4 विघूर्णिताः; Dn1 विचूर्णताः.

52 a) Da1 D1.5 [ऽ]त्यविध्यद्; D8 [ऽ]भि°; G3 ह्य° (for ऽभ्य°). K1.3 शतैः शरैः; D8 शरैः शितैः (by transp.). — b) Ś K1.2 B2.3 D2.8 T1 G M सविंदपुत्रो; K4 V1 B4 Da1 Dn1 D1.3.5–7 कुलिंद°; B1.5 D4 कुलिंग°; T3

C. 8. 4328
B. 8. 95. 21
K. 8. 89. 17

ततोऽस्य कायान्निचकर्त नाकुलिः
शिरः क्षुरेणाम्बुजसंनिभाननम् ॥ ५२
ततः शतानीकमविध्यदाशुगै-
स्त्रिभिः शितैः कर्णसुतोऽर्जुनं त्रिभिः ।
त्रिभिश्च भीमं नकुलं च सप्तभि-
र्जनार्दनं द्वादशभिश्च सायकैः ॥ ५३
तदस्य कर्मातिमनुष्यकर्मणः
समीक्ष्य हृष्टाः कुरवोऽभ्यपूजयन् ।
पराक्रमज्ञास्तु धनंजयस्य ते
हुतोऽयमग्नाविति तं तु मेनिरे ॥ ५४

ततः किरीटी परवीरघाती
हताश्वमालोक्य नरप्रवीरम् ।
तमभ्यधावद्वृषसेनमाहवे
स सूतजस्य प्रमुखे स्थितं तदा ॥ ५५
तमापतन्तं नरवीरमुग्रं
महाहवे बाणसहस्रधारिणम् ।
अभ्यापतत्कर्णसुतो महारथो
यथैव चेन्द्रं नमुचिः पुरातने ॥ ५६
ततोऽद्भुतेनैकशतेन पार्थं
शरैर्विद्ध्वा सूतपुत्रस्य पुत्रः ।

चूकस्य पुत्रो; Cv कुणिन्दपुत्रो (as in text). K_4 स्रयत्; D_8 T_2 स्वयं; G_2 स्ररन् (for स्रयन्). K_3 सविंदपुत्रं नकुलात्मजः स्रयात्. — ^{c}) D_4 कोपाद् (for कायान्). $K_{1.3}$ V_1 B D $T_{1.2}$ विचकर्त (for निच°). — ^{d}) T_2 शरः (for शिरः). D_{n1} सुरेण (sic) (for क्षुरेण). T_1 G M [अं]बुजतुल्यवर्चसं (for °संनिभाननम्).

53 ^{a}) D_{a1} D_5 अभिद्यद् (for अविध्यद्). K_3 V_1 B D S (T_3 missing) आयसैस् (for आशुगैस्). — K_8 om. 47^{bcd}. — ^{b}) K_1 V_1 B D T_2 $G_{1.3}$ शरैः; K_2 शतैः (for शितैः). B_4 [ऽ]र्जुनस्. D_8 प्रति (for त्रिभिः). — ^{c}) $Ś_2$ $K_{2.4}$ स (for च). — ^{d}) D_{n1} जनार्दने. T_1 G_2 पृषत्कैः (for च सायकैः).

54 ^{a}) D_8 $M_{2.4}$ तदास्य; $T_{1.2}$ G_3 M_1 ततोस्य; $G_{1.2}$ अथास्य (for तदस्य). — ^{b}) T_2 कर्ण (for हृष्टाः). $Ś_2$ व्यपूजयन्; T_1 ह्य° (for ऽभ्य°). — ^{c}) D_2 T_2 च (for तु). K_8 धनंजयश्च; B_1 ततोर्जुनस्य (for धनंजयस्य). B_{2-4} D_{a1} $D_{1-5.7}$ $T_{1.2}$ $G_{2.3}$ M ये; D_8 यस्य; G_1 om. (for ते). — ^{d}) K_8 om. ऽयम्. Ś $K_{1.2.4}$ विदितं; B_{3-5} D_{n1} $D_{2.4.6.7}$ इति ते तु; D_{a1} $D_{1.5}$ इति तेषु; D_2 विततं (for इति तं). T_1 हुताशन्नास्त्विति मे रेते (sic); T_2 हुताशमत्रं त्विति मेनिरे तु तं; G_1 हुताशमन्त्विति मेनिरे ते; G_2 हुतामन्नस्त्विति ते तु मेनिरे; G_3 हुतं तमग्नाविति मेनिरे च ते; M हुताशमग्नं (M_1 °ग्निं) त्विति तं (M_1 ते) तु मेनिरे. — After 54, T_1 G M ins. an addl. colophon. [*Adhy. name:* M_1 कुणिंदवधः. — *Adhy. no.:* T_1 $G_{2.3}$ 99; G_1 M_{2-4} 98; M_1 89.]

55 Before 55, T_1 G M ins. संजयः. — ^{a}) $Ś_2$ परिवीर- (for पर°). T_2 -हंता (for -घाती). — ^{b}) G_3 हतं समालोक्य (for हताश्व°). D_4 आरोप्य (for आलोक्य). D_{n1} D_2 G_3 नरप्रवीरः; $T_{1.2}$ $G_{1.2}$ M कुरुप्रवीरं (M_4 °रः). — After 55^{ab}, N $T_{1.2}$ ins.:

970* माद्रीसुतं नकुलं लोकमध्ये
समीक्ष्य कृष्णं भृशविक्षतं च ।

[(L. 1) T_1 राजमध्ये (for लोक°). — (L. 2) S K_2 T_2 कर्णं; K_3 कृष्णे; T_1 बाणैर् (for कृष्णं). $Ś_2$ $K_{3.4}$ $B_{1.4}$ D_8 मृशवी($Ś_2$ °व-; K_4 $B_{1.4}$ °वि)क्षितं च; D_2 च शरार्दितं भृशं (for भृशविक्षतं च).]

— ^{c}) B_1 D_{n1} $D_{2.3.6.7}$ समभ्य- (for तमभ्य-). K_3 महाहवे; S (T_3 missing) उग्रो (for आहवे). — ^{d}) $D_{4.6}$ सूतपुत्रप्र(D_6 °त्रं प्र)मुखे. D_{n1} स्थितस्तदा. S (T_3 missing) राधासुतस्य प्रमुखेथ (T_1 °खेस्य; T_2 G_3 °खस्य) पुत्रं.

56 ^{a}) B_2 नरवीरमुख्यं. — For 56^{ab}, $T_{1.2}$ G M subst.:

971* तमापतन्तं तरसोग्ररूपं
कुरूत्तमं बाणसहस्रधारम् ।

[(L. 2) $G_{1.3}$ M -धारिणं (for -धारम्).]

— ^{c}) D_{n1} D_2 महारथं (D_2 °थे); S (T_3 missing) महात्मा (for महारथो). — ^{d}) K_4 यथैव चंद्रं; $B_{1.3-5}$ D_{n1} $D_{2-4.6.7}$ यथा महेंद्रं; T_2 यथामरेंद्रं (for यथैव चेन्द्रं). V_1 B_1 D_{a1} $D_{1.5}$ तथैव; B_2 तथैव तं; B_{3-5} D_{n1} $D_{1-4.6.7}$ T_2 G_2 M_1 पुरा तथा; T_1 $G_{1.3}$ पुरा रणे (for पुरातने). — After 56, S (T_3 missing) ins.:

972* तौ तत्र शूरौ रथकुञ्जरौ रणे
परस्परस्याभिमुखौ महारथौ ।
ससर्जतुः शरसंघाननेका-
न्संभ्रान्तरूपौ सुभृशं तदानीम् ।

[(L. 2) T_2 महारणे (for °रथौ). — (L. 3) G_1 अमोघान्; G_2 ऩनेकशः (for अनेकान्).]

57 ^{a}) K_2 तदद्भुतेन (for ततोऽद्भुतेन). K_8 [पृ]-

ननाद नादं सुमहानुभावो
विद्ध्वेव शक्रं नमुचिः पुरा वै ॥ ५७
पुनः स पार्थं वृषसेन उग्रै-
र्बाणैरविध्यद्भुजमूलमध्ये ।
तथैव कृष्णं नवभिः समार्दय-
त्पुनश्च पार्थं दशभिः शिताग्रैः ॥ ५८
ततः किरीटी रणमूर्ध्नि कोपा-
त्कृत्वा त्रिशाखां भ्रुकुटिं ललाटे ।
मुमोच बाणान्विशिखान्महात्मा
वधाय राजन्सूतपुत्रस्य संख्ये ॥ ५९
विव्याध चैनं दशभिः पृषत्कै-
र्मर्मस्वसक्तं प्रसभं किरीटी ।
चिच्छेद चास्येष्वसनं भुजौ च
क्षुरैश्चतुर्भिः शिर एव चोग्रैः ॥ ६०
स पार्थबाणाभिहतः पपात
रथाद्विबाहुर्विशिरा धरायाम् ।

C. 8. 4344
B. 8. 85. 37
K. 8. 90. 14

कशयेन; T1.2 °शरेण; G M °रथेन (for °शतेन). G1 पांडवं (for पार्थं). K4 ततो द्रुतं नैकशतेन पार्थं; V1 B Da1 D1-4. 6.7 ततो द्रु(D3.6 °तोद्धु)तं चैकरथेन (B6 चैकतुयेन; Da1 D1 चैकशतेन; D2 °शरेण) पार्थं; Dn1 ततो द्रुतोनेकशरेण पार्थं; D5.8 ततो द्रुतं चैकशयेन तेन (D8 पार्थं). — b) K3 V1 B Da1 D1.3-8 G M शरेण; Dn1 D2 T1.2 शितेन (for शरैद्). B2.3.5 Dn1 T2 युधि कर्ण- (for सूतपुत्रस्य). K3 सूनुः; K4 सूतः (for पुत्रः). — c) T2 G M नादान् (for नादं). — d) Dn1 शक्रे. K3 D2 G1 पुरा वने (D2 यथा; G1 रणे); K3 सुपुंखैः; Da1 D1.5 पुरैव; Dn1 स वीरः (for पुरा वै).

58 G3 om. 58. — a) D8 ततः (for पुनः). B1.3 च (for स). Ś1 Dn1 D8 वृषसेनम्. B5 उच्चैर् (for उग्रैर्). T1 G1.2 M ततोर्जुनं वृषसेनो भुजाग्रे (G1 महात्मा). — b) Ś अवध्यद्. V1 B Da1 Dn1 D1.3-8 भुजमूले तु सव्ये; D2 भजयोश्च मूले (for भुजमूलमध्ये). K3 अस्याहनद्भृकुटिमध्ये च सव्ये; T1 G1.2 M शरैरविध्यद्दशभिश्चित्रपुंखैः (T1 °भिः सुपुंखैः). — c) Ś कृष्णो; K1.2 कृष्णौ. K3 T1.2 समर्पयन् (T2 °त्); V1 B1.2.4 Da1 D3.5-7 समार्पयत्; B5 शिताग्रैः; D1 सपार्थयन् (sic); D2.8 समर्दयद् (for समार्द°). G1.2 M स वासुदेवं नवभिः पृषत्कैः. — d) D8 स (for च). G1.2 M नवभिः (for दशभिः). K3 शताग्रैः; B2 शिताखैः; B3 शराग्रैः; B5 समार्पयत्; Dn1 T1.2 जघान; D2 G1 M पृषत्कैः; D8 सिताग्रैः; G2 शिलीमुखैः (for शिताग्रैः). — After 58, K4 V1 B Da1 Dn1 D1.3-7 T1.2 ins.:

973* पूर्वं तथा वृषसेनेन विद्धो
महाजवैः श्वेतहयः शरैस्तैः ।
संरम्भमीषद्गमितो वधाय
कर्णात्मजस्याथ मनः प्रदध्रे ।

[(L. 1) B5 Da1 Dn1 यथा; T1 तदा (for तथा). V1 महावृषसेनेन सिद्धो; Dn1 T1.2 °सेनप्रयुक्तैर्. — (L. 2) K4 महाजवः; Dn1 T1.2 अस्याहतः (T2 °ताः) (for महाजवैः). B2 D1 T2 श्वेतहयैः (T2 °ताः). Dn1 D5 शरस् (for शरैस्). — (L. 3) B2 कुपितो (for गमितो). Da1 D1.5 महाहवे (for वधाय). — (L. 4) T1 [अ]नुमतिं; T2 [अ]श्वपतेः (for [अ]थ मनः). T1 हि दध्रे (for प्रदध्रे).]

59 a) S (T3 missing) स रुष्टो (M4 °ष्टा) (for किरीटी). T2 रथमूर्ध्नि. S (T3 missing) पार्थः (for कोपात्). — b) Ś2 त्रिशाखौ; Ś2 (*sup. lin.*) त्रिभंगं; B1 त्रिशिखां; T2 [अ]द्रिशाखां; Co त्रिशाखां (as in text). Ś2 V1 B1 Da1 D6 T2 G2.3 M1-3 भ्रुकुटीं (Ś2 °टं). — After 59ab, K4 Dn1 D4 (marg.). 6-8 ins. a passage given in App. I (No. 35). K3 om. 59cd. — c) V1 B D (except D2) ससर्ज (for मुमोच). B3.5 Dn1 D6 T1 तूर्णं; T2 GM राजन् (for बाणान्). K3 सविषान्; B4 D2 निशितान् (for विशिखान्). — D6 om. 59d. — d) G2 रथाय (for वधाय). B5 Dn1 T2 वधे सू(Dn1 सू)तः (for वधाय राजन्). Ś2 T1 G M तूर्णं; K3 वै (for राजन्). Ś2 K1.3.4 V1 B D (D6 om.) T2 G3 कर्णसुतस्य (for सूतपुत्रस्य). G1 M1.2.4 संखे; G3 युद्धे; M3 संखे (for संख्ये).

60 a) D6 निशितैः; D8 नवभिः (for दशभिः). Ś1 K2.4 पृषत्कैर् (K4 °त्कैर्); K1 पृषत्केर्; D2 किरीटी (for पृषत्कैर्). — b) K3 मर्मस्वसक्तैः; B1 मर्मसु सक्तं; Dn1 मर्मस्वशंकं (for °सक्तं). Co cites अशक्तं (sic). Dn1 T2 प्रहसन् (for प्रसभं). B3 T1 G M किरीटमाली वृषसेनमुग्रैः (G1 °ग्रः); D2 तमस्वसक्तं प्रसभं पृषत्कैः. — c) G1 वा (for च). G1 [इ]ष्वसनौः; M3 °सङ्ग (for °सनं). Ś1 K3 om. च. D2 चिच्छेद चापं शरसंभुजौ च (sic). — d) T1.2 G M2-4 क्षुरेण वीरः (G3 °रं) (for क्षुरैश्चतुर्भिः). Ś K1.2 शिखरेषु; M1 शित एव (for शिर एव). B3.5 निशितैः शिरश्च; D2 शितचारुवेगैः; D6 च शिरस्तथोग्रैः (for शिर एव चोग्रैः). D8 राजन्; T1.2 G2 M2-4 चोग्रः; G1 चाग्रैः (for चोग्रैः).

61 K2 reads 61a twice. — b) T1 G1.3 नदन्; G2 M स्तनन् (for रथाद्). K2 विशरा; D3 G2 विशिरो

C. 8. 4343
B. 8. 85. 38
K. 8. 90. 14

सुपुष्पितः पर्णधरोऽतिकायो
वातेरितः शाल इवाद्रिशृङ्गात् ॥ ६१
तं प्रेक्ष्य बाणाभिहतं पतन्तं
रथात्सुतं सूतजः क्षिप्रकारी ।
रथं रथेनाशु जगाम वेगा-
त्किरीटिनः पुत्रवधाभितप्तः ॥ ६२

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि द्विषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥

६३

संजय उवाच ।
वृषसेनं हतं दृष्ट्वा शोकामर्षसमन्वितः ।
मुक्त्वा शोकोद्भवं वारि नेत्राभ्यां सहसा वृषः ॥ १
रथेन कर्णस्तेजस्वी जगामाभिमुखो रिपून् ।
युद्धायामर्षताम्राक्षः समाहूय धनंजयम् ॥ २
तौ रथौ सूर्यसंकाशौ वैयाघ्रपरिवारणौ ।
समेतौ ददृशुस्तत्र द्वाविवार्कौ समागतौ ॥ ३
श्वेताश्वौ पुरुषादित्यावास्थितावरिमर्दनौ ।

(for विशिरा). — K_2 om. 61^{cd}. — ^{c}) Ś K $B_{1.2.4}$ $D_{4.7.8}$ वर्णधरो; Dn_1 वृक्षवरो (for पर्णधरो). D_6 S (T_3 missing) सुपुष्पितो वज्रहतोतिमात्रो (D_6 °मात्रं; T_2 °गात्रो). — ^{d}) Ś K_1 साल; T_2 वृक्ष (for शाल). K_4 [क्ष]द्रिशृंगं. D_6 $G_{1.3}$ M भग्नो यथा साल इवावकृत्तः (D_6 °द्रिशृंगात्); T_1 G_2 भग्नो महासाल इवापकृत्तः.

62 ^{a}) V_1 तं प्रेक्ष; B_2 Dn_1 $D_{3.4.6.7}$ संप्रेक्ष्य; S (T_3 missing) तं पार्थ- (for तं प्रेक्ष्य). K_3 तं प्रेप्यमाणाभिहतं पतंतं (sic); $D_{1.5}$ °क्ष्यमाणो नि(D_5 °णोभि)हतं पतंतं. — ^{b}) $Ś_2$ D_4 रथात्सूतं; K_3 रथातथाभूतं (sic) (for रथात्सुतं). S (T_3 missing) संप्रे(G_2 समी)क्ष्य कर्णः सुतमाशुकारी. — ^{c}) K_3 V_1 B Dn_1 D_{2-8} रोषात्; Da_1 D_1 कोपात् (for वेगात्). S (T_3 missing) रथं रथेनाधि(T_2 G °ति)रथिजगाम. — ^{d}) $D_{2.6.8}$ G_3 M_1 किरीटिनं. — After 62, Dn_1 ins.:

974* ततः समक्षं स्वसुतं विलोक्य
कर्णो हतं श्वेतहयेन संख्ये ।
संरम्भमागम्य परं महात्मा
कृष्णार्जुनौ सहसैवाभ्यधावत् ।

while T_2 G M ins.:

975* शिरः करौ चैव धनुश्च पार्थ
एकेषुणा वृषसेनस्य संख्ये ।
चिच्छेद पार्थो ह्यङ्गराजस्य सैन्यं
कोपाग्निना चतुरङ्गं ददाह ।

[(L. 1) T_2 शरौ; $G_{1.2}$ करं; M_1 शरं (for करौ). T_2 G_3 शरासनं च; G_1 M_1 शरेण (M_1 °रांश्च) पार्थ (for धनुश्च पार्थ). — (L. 2) T_2 ह्येकेषुणा. M संखे (for संख्ये). — (L. 3) T_2 गजराज-; M_1 अंगराजस्य (for ह्यङ्ग°). G_2 भित्त्वाथ पार्थोंगदराजसैन्यं. — (L. 3) M चातुरंगं.]

Colophon (T_3 missing). — *Day of Karṇa's Generalship:* $Ś_2$ K_4 द्वितीय(K_4 °ये)युद्धदिवसे. — *Adhy. name:* Ś K V_1 $B_{2.4.5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1-4.7}$ T_2 G_2 M वृषसेनवधः. — *Adhy. no.* (figures, words or both): $Ś_1$ 80 (?); $Ś_2$ 64, B_1 83; B_5 86; Da_1 95; D_1 78; D_4 65; D_8 84; T_1 $G_{2.3}$ M_1 100; T_2 92; G_1 M_{2-4} 99. — After the colophon, K_4 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$ ins. a passage given in App. I (No. 36). T_2 ins. it after 8. 63. 2.

63

☞ This adhy. is missing in T_3 (cf. v. l. 8.60.32).

1 ^{b}) $T_{1.2}$ रोषामर्ष-; G_1 क्रोधामर्ष-; $G_{2.3}$ M कोपामर्ष- (for शोकामर्ष-). — ^{c}) B_2 मुक्त-; Dn_1 T_2 पुत्र-; T_1 G M दुःख- (for मुक्त्वा). — ^{d}) Dn_1 समवासृजत् (for सहसा वृषः). S (T_3 missing) [अ]सृजत् (for वृषः).

2 ^{b}) K_3 V_1 B D (except D_8) $T_{1.2}$ G M_{2-4} रिपुं (for रिपून्). — ^{c}) K_2 वृद्धाय (for युद्धाय). — After 2, T_2 ins. a passage given in App. I (No. 36).

3 Before 3, T_2 ins. संजयः. — ^{b}) G_2 वैयाक्र-; $M_{2.5}$ वय्याघ्र- (for वैयाघ्र-). K_3 V_1 Dn_1 D_2 $T_{1.2}$ G_2 -परिवारितौ; B_3 G_1 $M_{1.3}$ -परिवारिणौ (for -परिवारणौ). — T_2 om. 3^{cd}. — ^{c}) K_3 ससेनौ; D_3 समैतौ; D_8 समेतो. — ^{d}) K_3 प्रलयार्क- (for द्वाविवार्कौ). Dn_1 समुद्गतौ; T_1 G_3 समाहितौ; M_1 °गतुः (for °गतौ).

4 S (T_3 missing) transp. 4^{ab} and 4^{cd}. — ^{a}) K_4 श्वेताश्वो; S (T_3 missing) श्वेताश्वैः. B_2 Dn_1 D_2 T_1

शुशुभाते महात्मानौ चन्द्रादित्यौ यथा दिवि ॥ ४
तौ दृष्ट्वा विस्मयं जग्मुः सर्वभूतानि मारिष ।
त्रैलोक्यविजये यत्ताविन्द्रवैरोचनाविव ॥ ५
रथज्यातलनिर्ह्रादैर्बाणशङ्खरवैरपि ।
तौ रथावभिधावन्तौ समालोक्य महीक्षिताम् ॥ ६
ध्वजौ च दृष्ट्वा संसक्तौ विस्मयः समपद्यत ।
हस्तिकक्ष्यां च कर्णस्य वानरं च किरीटिनः ॥ ७
तौ रथौ संप्रसक्तौ च दृष्ट्वा भारत पार्थिवाः ।
सिंहनादरवांश्चक्रुः साधुवादांश्च पुष्कलान् ॥ ८
श्रुत्वा तु द्वैरथं ताभ्यां तत्र योधाः समन्ततः ।
चक्रुर्बाहु*वलं चैव तथा चेलवलं महत् ॥ ९
आजग्मुः कुरवस्तत्र वादित्रानुगतास्तदा ।
कर्णं प्रहर्षयन्तश्च शङ्खान्दध्मुश्च पुष्कलान् ॥ १०
तथैव पाण्डवाः सर्वे हर्षयन्तो धनंजयम् ।
तूर्यशङ्खनिनादेन दिशः सर्वा व्यनादयन् ॥ ११
क्ष्वेडितास्फोटितोत्क्रुष्टैस्तुमुलं सर्वतोऽभवत् ।

C. 8. 4383
B. 8. 67. 12
K. 8. 91. 12

पुरुषौ (T_1 °षा) दिव्यावू (for °षादित्यावू). — ^{b}) D_6 G_1 सुस्थितावू (for आस्थितावू). Cc cites आस्थितौ (as in text). M_4 परिमर्दनौ (for अरि°). — After 4^{ab}, S (T_3 missing) ins.:

976* रथौ चतुर्भिर्जलदैर्भगमित्राविवाम्बरे ।

[G_3 अथो (for रथौ). M यथा चतुर्भिर्जे(M_1 °र्द)ल्दौ भगमित्रांशवासवैः.]

— ^{c}) V_1 B D (except D_2) महेष्वासौ (for महात्मानौ). — ^{d}) S (T_3 missing) द्वावादित्यौ (for चन्द्रा°).

5 ^{a}) $Ś_2$ दृष्टौ (for दृष्ट्वा). — ^{b}) Dn_1 सर्वसैन्यानि (for °भूतानि). G_1 (*sup. lin.*) सहितौ तौ निरक्षयौ. — ^{c}) B_2 त्रैलोक्यविजयो. B_2 मत्तावू; D_6 प्राप्तावू (for यत्तावू).

6 ^{a}) K_3 रथाक्ष- (hypermetric); $G_{1.2}$ अथ (for रथ-). Some MSS. -निह्रादैर्; $B_{1.3}$ -निर्घोषैर्. — ^{b}) K_3 V_1 B_6 Da_1 $D_{1.5.6.8}$ G_1 बाणसंघरवैर्; B_{1-4} Dn_1 $D_{3.4.7}$ बाणसिंह°; D_2 बाणपुंख° (for बाणशङ्ख°). Dn_1 तथा (for अपि). — ^{c}) K_3 B_4 Dn_1 $D_{2-4.6-8}$ अभ्यधावंतौ (K_3 °तां); S (T_3 missing) अभ्यवर्तंत (for अभिधावन्तौ). B_3 तावुभावपि धावंतौ. — ^{d}) K_4 समीक्षितौ; B_2 महीक्षिता; D_2 °चिंता; D_4 समाक्षितां (for मही°). S (T_3 missing) क्षत्रियाः सर्व एव हि (M ह).

7 ^{a}) V_1 ध्वजं (for ध्वजौ). D_2 transp. च and दृष्ट्वा. $B_{1.3.4}$ $D_{2.3.6.7}$ संयुक्तौ (for संसक्तौ). S (T_3 missing) ध्वजावालोक्य वीराणां. — ^{b}) $Ś_2$ विस्मया; K_4 विस्मयं. T_1 समजायत (for °पद्यत). — ^{c}) K_3 V_1 B (except B_5) D (except D_4) हस्तिकक्षां (Dn_1 °क्षं); T_2 G_2 °कक्ष्यं (for °कक्ष्यां). — ^{d}) K_4 D_6 वानरस्य (for °रं च).

8 ^{a}) $Ś_2$ K_3 B (except B_2) $D_{3.4.6.7}$ संप्रयुक्तौ; M_1 °सुक्तौ (for °सक्तौ). K_3 V_1 B (except B_3) Dn_1 $D_{2-4.6-8}$ तु; T_1 $G_{2.3}$ वै (for च). — ^{b}) B_1 -सत्तमाः (for पार्थिवाः).

9 D_6 om. (hapl.) 9–10. — ^{a}) Dn_1 दृष्ट्वा च (for श्रुत्वा तु). D_2 भाव्यं (for ताभ्यां). K_3 श्रुत्वा तद्वै रथाभ्यां तु; S (T_3 missing) श्रुत्वा तयोर्द्वैरथं च. — ^{b}) V_1 चित्रं (for तत्र). G_2 M यौधाः. $B_{3.5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.5}$ सहस्रशः (for समन्ततः). — Da_1 $D_{1.5}$ om. 9^{cd}. T_1 G_2 om. 9^{c}–10^{b}. — ^{c}) Ś $K_{1.2.4}$ D_8 बाहुवनं; $Ś_2$ (*sup. lin.*) K_3 G_3 M बाहुरवं; V_1 $B_{1.2.5}$ $D_{2-4.7}$ °बलं; B_3 Dn_1 °स्वनांश्च; B_4 °स्वनं; T_2 °रवांश्च; G_1 °वरं (for बाहु*वलं). Ca cites °चक्रुर्बाहुबलं; Cv चक्रुर्बाहुवरं चैव. — ^{d}) Ś K_4 चेलवनं; K_1 D_8 वे(D_8 वै)लवनं; K_2 चेलवणं; V_1 चैलस्वनं; B_1 D_7 Ca दैवबलं; $B_{2.5}$ चेलस्वनं; B_3 चैव स्वनं; B_4 चेव सुनं (sic); D_2 चास्त्रवलं; D_4 चैलवलं; $G_{1.3}$ M बाणरवं (for चेलवलं). Dn_1 D_3 (marg.) T_2 तथा चैवा(T_2 चेला)वधूननं; Cv तथा चेलवलं महत्. ❀ Cv चेलानां वस्त्राणां वलं धूननम् । वलपरिवर्तन इति धातुः ।❀

10 D_6 om. 10; T_1 G_2 om. 10^{ab} (cf. v. l. 9). — ^{a}) K_1 V_1 B (except B_4) D (except D_8; D_6 om.) $G_{1.3}$ M आजघ्नुः (for आजग्मुः). — ^{b}) D_8 तथा (for तदा). V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$ T_2 $G_{1.3}$ M वादित्राणि समंततः; D_2 °त्राणि बहूनि च. — ^{c}) K_3 V_1 B D (D_6 om.) प्र(Da_1 $D_{1.5}$ च)हर्षयिष्यंतः (for °यन्तश्च). — ^{d}) Dn_1 च सर्वशः; T_2 सहस्रशः (for च पुष्कलान्). — For 10^{cd}, T_1 G M subst.:

977* राधेयमभितो दध्मुः शङ्खाञ्शतसहस्रशः ।

11 ^{a}) Dn_1 सर्वे. — ^{b}) D_2 नंदयंतो (for हर्ष°). — ^{c}) Ś $K_{1.2.4}$ तुर्यशब्द-; K_3 D_6 तूर्ण(D_6 °र्णं)शंख-; B_1 शंखतुर्य- (for तूर्यशङ्ख-). — ^{d}) K_3 पूर्वा (for सर्वा). K_3 V_1 $B_{1.4}$ Dn_1 $D_{3.4.6.7}$ G_2 [अ]भ्यनादयन्; Da_1 $D_{1.5}$ च नादयन्; D_8 व्यनादयत्; G_1 ह्यनादयन्.

12 ^{a}) $Ś_2$ क्ष्वेदितास्फोटितोत्क्रुष्टैस्; K_3 क्ष्वेडितां स्फो°; D_8 क्ष्वेलितास्फो°; D_4 क्ष्वेडितास्फौडिताक्रु°; $D_{6.8}$ °स्फोटितोत्क्रुष्टैस्; T_1 G_2 M क्ष्वेलितास्फोटितोत्क्रुष्टैस्; T_2 क्ष्वेलितास्फोटिताक्रु°; G_1 क्ष्वेलितास्फोटनोद्घुष्टैस्. — ^{b}) K_3 D_8 तुमलं; T_1 तुमुलैः; G M तुमुलः. G_1 सस्वनो (for सर्वतो). — ^{c}) K_2 बाहुघोषाच्च; K_3 $B_{1.3.5}$ Da_1 $D_{1.5}$ °घोषश्च;

C. 8. 4383
B. 8. 87. 12
K. 8. 91. 12

बाहुघोषाश्च वीराणां कर्णार्जुनसमागमे ॥ १२
तौ दृष्ट्वा पुरुषव्याघ्रौ रथस्थौ रथिनां वरौ ।
प्रगृहीतमहाचापौ शरशक्तिगदायुधौ ॥ १३
वर्मिणौ बद्धनिस्त्रिंशौ श्वेताश्वौ शङ्खशोभिनौ ।
तूणीरवरसंपन्नौ द्वावपि स सुदर्शनौ ॥ १४
रक्तचन्दनदिग्धाङ्गौ समदौ वृषभाविव ।
आशीविषसमप्रख्यौ यमकालान्तकोपमौ ॥ १५
इन्द्रवृत्राविव क्रुद्धौ सूर्याचन्द्रमसप्रभौ ।
महाग्रहाविव क्रूरौ युगान्ते समुपस्थितौ ॥ १६
देवगर्भौ देवसमौ देवतुल्यौ च रूपतः ।

K_4 B_2 °घोषांश्च; Dn_1 °शब्दैश्च; D_8 S (T_3 missing) °घोषैश्च (for °घोषाश्च). Dn_2 S (T_3 missing) शूराणां (for वीराणां). — [d]) K_3 -समागते; D_8 -समागतौ (for -समागमे).

13 [b]) $T_{1.2}$ $G_{2.3}$ M समान(T_2 M °ने)स्यंदने स्थितौ; G_1 विस्मितौ स्यंदने स्थितौ. — G_2 om. 13[c]–14[d]. — [c]) K_4 -महाचायौ (for -महाचापौ). — [d]) V_1 B_4 Dn_1 $D_{2-4.7.8}$ $T_{1.2}$ G_1 M -ध्वजायुतौ; B_1 D_6 G_3 -ध्वजायुधौ; $B_{2.3.5}$ Da_1 $D_{1.5}$ -ध्वजायुभौ (for -गदायुधौ).

14 G_2 om. 14 (cf. v. l. 13). — [a]) K_3 चर्मणौ; B_1 $D_{2.7}$ G_1 चर्मिणौ (for वर्मिणौ). K_3 D_8 बद्धनिस्तृंशौ. — [b]) $K_{2.3}$ V_1 B (except B_5) D T_2 शंखशोभितौ (for °शोभिनौ). — After 14[ab], N (except B_1) T_2 ins.:

978* कृष्णशल्यरथोपेतौ तुल्यरूपौ महारथौ ।
सिंहस्कन्धौ सिंहभुजौ रक्ताक्षौ हेममालिनौ ।
चापविद्युद्ध्वजोपेतौ शस्त्रसंपत्तिशोभिनौ ।
चमरव्यजनोपेतौ श्वेतच्छत्राभिशोभिनौ ।

[T_2 om. line 1. — (L. 1) D_2 -समायुक्तौ; D_7 -रथोपस्थौ (for -रथोपेतौ). B_4 om. (hapl.) from the posterior half of line 1 up to the prior half of line 4. B_5 D_8 महाबलौ (for °रथौ). — T_2 reads line 2 after line 4. — (L. 2) V_1 $B_{2.3}$ D (except D_8) दीर्घभुजौ (for सिंह°). — (L. 3) K_4 Da_1 D_8 (marg. as above).$_{4.6.7}$ -लत्तोपेतौ (for -ध्वजोपेतौ). $Ś_2$ Dn_1 D_2 -योधिनौ; V_1 $D_{1.3.4.6.7}$ -शोभितौ (for -शोभिनौ). K_3 शस्त्रशक्त्यृष्टिशोभिनौ; Da_1 D_5 शरसंपत्ति°. — B_2 D_8 om. line 4. — (L. 4) T_2 om. the prior half. $Ś_2$ K_4 $B_{2.5}$ Dn_1 D_6 श्वेतछत्रोपशोभितौ (B_5 °नौ); V_1 °छत्रादिशोभितौ; D_2 उभौ राधेयफाल्गुनौ (for the posterior half).]

— B_2 D_7 om. 14[cd]. B_1 om. 14[d]–15[b]. — [d]) B_3 Dn_1 अप्येतौ; G_3 अतीव (for अपि स). K_3 स सुदंशनौ; V_1 T_2 स्मर(T_2 °य)दर्शनौ; M_1 स सुदर्शिनौ (for स सुदर्शनौ). B_5 द्वावपि प्रियदर्शनौ; D_2 द्वावप्यन्योन्यमुद्यतौ; D_6 चापवर्मसुदंशितौ; G_1 द्वावपीद्धौ सुदंशितौ.

15 B_1 om. 15[ab] (cf. v. l. 14). — [a]) K_1 -दिग्धाक्तौ (for -दिग्धाङ्गौ). — G_1 om. 15[b]. — [b]) K_4 समधौ (for समदौ). V_1 $B_{3.4}$ Da_1 $D_{1.3-7}$ इव कुंजरौ; B_2 Dn_1 D_2 गोवृषाविव (for वृषभाविव). $T_{1.2}$ $G_{2.3}$ M संरब्धाविव चाचलौ. — Ś K V_1 B_{2-5} D T_2 ins. after 15[ab]; B_1 after 14[c]:

979* सिंहस्कन्धप्रतीकाशौ व्यूढोरस्कौ महाबलौ ।
अन्योन्यस्पर्धिनौ राजन्नन्योन्यस्य वधैषिणौ ।
अन्योन्यमभिधावन्तौ गोष्ठेष्विव महर्षभौ ।
प्रभिन्नाविव मातङ्गौ संरब्धाविव चाचलौ ।

[(L. 1) B_1 om. the prior half. $Ś_1$ $K_{1.2.4}$ महाभुजौ; S_2 °बजौ (for °बलौ). — After line 1, K_3 reads 15[cd]. K_4 om. line 2. — (L. 2) Dn_1 अन्योन्यवधमिच्छंतावन्योन्यजयकांक्षिणौ. — D_2 om. lines 3–4. — (L. 3) Ś $K_{1.2.4}$ सिंहाविव (for गोष्ठेष्विव). K_3 गोमध्ये वृषभाविव; Dn_1 गोष्ठे गोवृषभाविव (for the posterior half). — (L. 4) B_2 om. from मातङ्गौ up to महाग्रहाविव (in st. 16[c]). D_1 चापलौ (for चाचलौ). V_1 B_5 Dn_1 D_8 T_2 सुसंरब्धाविवाचलौ (for the posterior half).]

— D_2 om. 15[cd]. K_3 reads 15[cd] after line 1 of 979*. — [c]) B_{3-5} $D_{3.4.6-8}$ -समस्पर्शौ; Dn_1 T_2 -शिशुप्रख्यौ (for -समप्रख्यौ). — [d]) T_1 G समेतौ कर्णपांडवौ.

16 B_2 om. up to महाग्रहाविव in 16[c] (cf. v. l. 979*). — [a]) K_3 इंद्रदैत्याविव. — [b]) $Ś_2$ K V_1 $B_{1.5}$ $D_{3.4.5.8}$ सूर्यचंद्रसम($K_{1.2}$ D_8 °मस)प्रभौ; $B_{1.3}$ Da_1 $D_{5.7}$ सूर्याचंद्रसमप्रभौ; $D_{1.2}$ सूर्यचंद्रमसाविव; S (T_3 missing) चंद्रसूर्यसमप्रभौ. — D_1 om. 16[c]–17[b]. — [c]) V_1 B Da_1 Dn_1 D_{3-8} क्रुद्धौ; D_2 शूरौ (for क्रूरौ). — [d]) K_3 V_1 $B_{1.3.4}$ Da_1 Dn_1 $D_{3.5-8}$ S (T_3 missing) युगांताय समुत्थि(Da_1 Dn_1 D_6 °ह्रि)तौ; D_2 °तायोपसंगतौ; D_4 °ताय समुपस्थितौ (hypermetric).

17 D_1 om. 17[ab] (cf. v. l. 16). — [a]) K_3 देवगतौ (for °गर्भौ). B_2 Dn_1 T_2 देवबलौ (for °समौ). D_2 देवगर्भसमौ वीरौ. — [b]) M_1 देवरूपौ (for °तुल्यौ). T_1 रूपतौ; G_1 रूपितः; M_1 तुल्यतः (for रूपतः). — After 17[ab], N (except D_6) T_2 ins.:

980* यदृच्छया समेयातां सूर्याचन्द्रमसाविव ।
बलिनौ समरे दृप्तौ नानाशस्त्रधरौ युधि ।

समेतौ पुरुषव्याघ्रौ प्रेक्ष्य कर्णधनंजयौ ॥ १७
उभौ वरायुधधरावुभौ रणकृतश्रमौ ।
उभौ च बाहुशब्देन नादयन्तौ नभस्तलम् ॥ १८
उभौ विश्रुतकर्माणौ पौरुषेण बलेन च ।
उभौ च सदृशौ युद्धे शम्बरामरराजयोः ॥ १९
कार्तवीर्यसमौ युद्धे तथा दाशरथेः समौ ।
विष्णुवीर्यसमौ वीर्ये तथा भवसमौ युधि ॥ २०
उभौ श्वेतहयौ राजन्रथप्रवरवाहिनौ ।
सारथी प्रवरौ चैव तयोरास्तां महाबलौ ॥ २१
तौ तु दृष्ट्वा महाराज राजमानौ महारथौ ।
सिद्धचारणसंघानां विस्मयः समपद्यत ॥ २२
धार्तराष्ट्रास्ततः कर्णं सबला भरतर्षभ ।
परिवव्रुर्महात्मानं क्षिप्रमाहवशोभिनम् ॥ २३
तथैव पाण्डवा हृष्टा धृष्टद्युम्नपुरोगमाः ।
परिवव्रुर्महात्मानं पार्थमप्रतिमं युधि ॥ २४
तावकानां रणे कर्णो ग्लह आसीद्विशां पते ।

C. 8. 4402
B. 8. 87. 31
K. 8. 91. 34

[D1 T2 om. line 1. — (L. 1) K3 Dn1 D3. 5. 8 समा- (D3 °मे)यातौ (for समेयातां). K1. 3. 4 सूर्यचंद्रमसाविव; Dn1 सूर्यचंद्रमसौ यथा. — (L. 2) Ś K संगरे (for समरे). B5 तथा (for युधि).]

K3. 4 V1 B Da1 Dn1 D1–5. 7. 8 T2 cont.: D6 ins. after 17^{ab}:

981* तौ दृष्ट्वा पुरुषव्याघ्रौ शार्दूलाविव वेगितौ ।
बभूव परमो हर्षस्तावकानां विशां पते ।
संशयः सर्वभूतानां विजये समपद्यत ।

[(L. 1) D6 समेतौ (for तौ दृष्ट्वा). K3 वल्गिनौ; Dn1 धिष्ठितौ; D2 वेगिनौ (for वेगितौ). — (L. 3) K4 संतयः (for संशयः). K4 विजयं; D6 विजयः.]

— ^{c}) Ś K1. 2 तौ दृष्ट्वा (for समेतौ). — ^{d}) Ś2 D2 प्रेक्ष; K4 श्रेष्ठं (for प्रेक्ष्य).

18 ^{a}) B4 ततो (for उभौ). — Dn1 reads from कृतश्रमौ (in 18^{b}) up to सारथी (in 21^{c}; but om. 19) after 23^{ab}. — T1 G M subst. for 18^{ab}: T2 ins. after 18^{ab}:

982* उभावस्त्रभृतां श्रेष्ठावुभौ सिंहपराक्रमौ ।

[T1 G2 अस्त्रविदां; M1 वज्रभृतां (for अस्त्रभृतां). T1 M1 तीव्रपराक्रमौ; G उग्र° (for सिंह°).]

— ^{c}) G1 जयशब्देन (for बाहु°). — ^{d}) V1 क्षोभयंतौ (for नाद°). B5 भुवस्तलं; Da1 D1. 5 नभस्तलौ; T1. 2 G °स्थलं.

19 Dn1 om. 19 (cf. v. l. 18). — ^{b}) D2 विक्रमेण (for पौरुषेण). — ^{c}) G2 उभावसदृशौ. — ^{d}) K1 शंभरामर-; V1 शंभरासुर- (for शम्बरामर-).

20 For sequence in Dn1, cf. v. l. 18. G1 om. 20^{a}–21^{b}. — ^{a}) K3 V1 B (except B2) D T1 G2. 3 M चोभौ (for युद्धे). — ^{b}) T1 G2. 3 M उभौ (for तथा). K3 यथा दशरथात्मजौ. — ^{c}) K3 V1 B D T1. 2 G2. 3 M चोभौ (for वीर्ये). — ^{d}) T1 damaged. T2 G2. 3 M2–4 उभौ (for तथा).

21 For sequence in Dn1, cf. v. l. 18. G1 om. 21^{ab} (cf. v. l. 20). — ^{b}) B2 M रथ(M2–4 °थौ)प्रवरवाजिनौ; B5 °प्रवीरवाहिनौ; D8 °प्रवरशोभिनौ; G2. 3 °प्रवरमास्थितौ. — ^{c}) K1. 3. 4 B (except B3) D T1. 2 G1. 2 M सारथि-. V1 B (except B5) Da1 D1. 3–7 S (T3 missing) चापि (for चैव). — ^{d}) K1 तथैवास्तां; D2 तयोदास्तौ (sic) (for तयोरास्तां). K3 V1 B D महारणे (for °बलौ). S (T3 missing) उभौ मद्र(M1 [*inf. lin.*] मित्र)जनार्दनौ.

22 ^{a}) K1 Dn1 D2 ततो; B2. 5 तौ च (for तौ तु). G2 तौ दृष्ट्वा तु महाराज. — ^{b}) D2 राजमाणौ; T1 M4 भ्राजमानौ; G2 नर्दं° (for राज°). T1. 2 G1. 3 M वृषाविव; G2 ग्रहाविव (for महारथौ). — ^{c}) B2 सिंह- (for सिद्ध-). — ^{d}) K4 Dn1 समपद्यत:; Da1 D1. 5 T1. 2 G समजायत.

23 ^{a}) M3 partly damaged. B3. 5 Dn1 तव पुत्रास् (for धार्तराष्ट्रास्). K3 Dn1 कर्णे; T2 G3 तूर्णं (for कर्णं). — ^{b}) B2 सबलां; D8 सबलो. — After 23^{ab}, Dn1 reads from कृतश्रमौ (in 18^{b}) up to सारथी (in 21^{c}; but om. 19). — ^{c}) K4 यदि (for परि-). — B2 om. (hapl.) 23^{d}–24^{c}. — ^{d}) T1 शूरम्; T2 G M कर्णम् (for क्षिप्रम्).

24 B2 om. 24^{abc} (cf. v. l. 23). — ^{a}) B5 तत्र वै (for तथैव). G1 दृष्ट्वा (for हृष्टा). — T2 om. (hapl.) from 24^{b} up to the prior half of line 3 of 983*. T1 G M ins. after 24^{ab}: T2 after 24^{a}:

983* यमौ च चेकितानश्च प्रहृष्टाश्च प्रभद्रकाः ।
नानादेशाश्च ये शूराः शिष्टा युद्धाभिनन्दिनः ।
ते सर्वे सहिता हृष्टाः परिवव्रुर्धनंजयम् ।
रिरक्षिषन्तः शत्रुघ्नाः पत्यश्वरथकुञ्जरैः ।
धनंजयस्य विजये धृताः कर्णवधेऽपि च । [5]
तथैव तावकाः सर्वे यत्ताः सेनाप्रहारिणः ।
दुर्योधनमुखा राजन्कर्णं जुगुपुराहवे ।

[(L. 4) M2 om. रिरक्षिषन्तः. T1 परिक्षिपंतः. G3 शत्रुघ्नं. G1 -रथकुंजराः (for °कुञ्जरैः). — (L. 5) G2 दृष्टाः (for धृताः). — (L. 6) T1 M2–4 यत्तसेनाः; T2 M1 यत्ताः सेनाः (for यत्ताः सेना-).]

— T1 G M om. 24^{cd}. — ^{c}) Ś K2. 4 महात्मानः (for °त्मानं).

25 B2 om. 25^{ab}. K3 D8 om. (hapl.) 25^{bc}. — ^{b})

C. 8. 4403
B. 8. 87. 31
K. 8. 91. 24

तथैव पाण्डवेयानां ग्लहः पार्थोऽभवद्युधि ॥ २५
त एव सभ्यास्तत्रासन्प्रेक्षकाश्चाभवन्स ते ।
तत्रैषां ग्लहमानानां ध्रुवौ जयपराजयौ ॥ २६
ताभ्यां द्यूतं समायत्तं विजयायेतराय वा ।
अस्माकं पाण्डवानां च स्थितानां रणमूर्धनि ॥ २७
तौ तु स्थितौ महाराज समरे युद्धशालिनौ ।
अन्योन्यं प्रतिसंरब्धावन्योन्यस्य जयैषिणौ ॥ २८
तावुभौ प्रजिहीर्षेतामिन्द्रवृत्राविवाभितः ।
भीमरूपधरावास्तां महाधूमाविव ग्रहौ ॥ २९
ततोऽन्तरिक्षे साक्षेपा विवादा भरतर्षभ ।
मिथो भेदाश्च भूतानामासन्कर्णार्जुनान्तरे ।
व्याश्रयन्त दिशो भिन्नाः सर्वलोकाश्च मारिष ॥ ३०
देवदानवगन्धर्वाः पिशाचोरगराक्षसाः ।
प्रतिपक्षग्रहं चक्रुः कर्णार्जुनसमागमे ॥ ३१
द्यौरासीत्कर्णतो व्यग्रा सनक्षत्रा विशां पते ।
भूमिर्विशाला पार्थस्य माता पुत्रस्य भारत ॥ ३२

B_1 ग्रह; D_6 गृहा; T_2 गृह (for ग्लह). Ś $K_{1.2.4}$ V_1 B_{3-5} Dn_1 $D_{2-4.7}$ ह्यासीद् (for आसीद्). — ^{d}) B_1 T_2 ग्रहः; D_6 गृहाः (for ग्लहः). K_3 V_1 B D S (T_3 missing) तदा (for युधि).

26 ^{a}) B_2 तत्तव; B_4 य एव; S (T_3 missing) तयोस्तु (G_2 °श्च) (for त एव). — ^{b}) K_3 D_3 भवन्; M_1 [अ]-भवद्. $B_{1.3}$ D_2 तदा; B_2 महे; $B_{4.5}$ $D_{3.4.6.7}$ च ते; D_8 रणे; S (T_3 missing) युधि (for स ते). — ^{c}) D_8 तथैव. K_3 Ca ग्रहमाना(Ca °णा)नां; D_6 T_2 गृह°; G_1 गृह° (for ग्लह°). — ^{d}) $Ś_1$ V_1 B Da_1 D_{1-7} ध्रुवं; K_3 ध्रुवो; T_2 द्युतौ (for ध्रुवौ).

27 ^{a}) B_5 द्यूते. K_4 समायांतं; B_1 °यात्तं; B_5 °सत्ते; Dn_1 °सक्तं; D_2 यथायत्तं (for समायत्तं). K_3 ताभ्यां द्युति-समायत्तां; D_6 $T_{1.2}$ G_1 M ताभ्यां वै द्यू(D_6 द्रु)तमासक्तं; $G_{2.3}$ ताभ्यां वै द्युतिरा(G_3 द्यूतमा)सीत्तु. — ^{b}) $D_{2.6.8}$ T_1 G_1 च (for वा). K_3 विजये नरनाय च (sic). — ^{c}) $D_{1.5}$ युष्माकं; G_1 आस्माकं. S (T_3 missing) पांडवेयानां (for °वानां च). — ^{d}) G_1 आस्थितां (for स्थितानां).

28 ^{a}) $Ś_1$ अस्थितौ; K_3 स्थितौ तु (by transp.); T_1 $G_{2.3}$ संरब्धौ; T_2 M संस्थितौ; G_1 संहितौ. T_2 महात्मानौ (for °राज). — ^{b}) T_1 शुद्धशोभिनौ; G_1 M युद्धषाळिनौ (for °शालिनौ). — ^{c}) $D_{1.5.8}$ T_2 G_2 अन्योन्य- (for अन्योन्यं). G_2 -जय- (for प्रति-). — ^{d}) K_3 V_1 B_{1-4} Da_1 D_{1-8} वधैषिणौ (for जयै°). B_5 Dn_1 S (T_3 missing) अन्योन्यवध($G_{1.3}$ °जय)कांक्षिणौ.

29 ^{a}) K_3 T_2 G_3 M_{2-4} प्रजिगीषंताव् (K_3 °ताम्); K_4 °हीषंतम्; B_1 $D_{1.6.7}$ प्रा($D_{6.7}$ प्र)जिहीर्षेताव्; $B_{3.5}$ प्रज्ञ(B_5 °ज)यापताव्; Da_1 $D_{1.5}$ प्राजि(Da_1 °हि)हीर्षेताम् (sic); Dn_1 प्रजहीर्षताव्; $D_{2.3}$ T_1 G_1 प्रजिहीर्षताव्; G_2 °गीर्षताव्; M_1 प्रतिजिहीर्षताव् (hypermetric); Ca प्रजिहीर्षेताम् (as in text). — ^{b}) K_1 [अ]भिमाः; K_3 [अ]मितौ; V_1 B Dn_1 $D_{2-4.6.7}$ S (T_3 missing) प्रभो; Da_1 $D_{1.5}$ प्रभौ; D_3 [अ]भिभो (for [अ]भितः). — ^{c}) G_1 भीमायुध- (for भीमरूप-). G_2 आस्थां (for आस्तां). — ^{d}) K_3 महाधम; B_2 Da_1 D_5 °धूम्राव् (for °धूमाव्). — After 29, T_2 ins. 992*.

30 ^{a}) $Ś_2$ ततोंतवृक्षे; V_1 B $D_{3.4}$ °रीक्षे. D_2 सिद्धानां; D_6 S (T_3 missing) संजज्ञे (for साक्षेपा). — ^{b}) K_3 'विषादा; $D_{2.6}$ S (T_3 missing) विवादो (for विवादा). Dn_1 भरतर्षभं. — D_2 om. 30^{c}–31^{b}. — ^{c}) $Ś_1$ K_2 lacuna; K_1 मिथेश्च; K_4 देवर्षि-; D_6 भूताश्च; $T_{1.2}$ G M_{2-4} भेदश्च; M_1 भूतश्च (for भेदाश्च). — ^{d}) T_2 $G_{2.3}$ M आसीत् (for आसन्). B_2 कृष्णार्जुनांतरे (for कर्णा°). — ^{e}) K_3 विविभ्रंत (sic); V_1 B (except B_4) Dn_1 D_4 (before corr.) $G_{1.3}$ व्यश्रूयंत; T_2 व्यश्र°; G_2 अश्रू° (for व्याश्र°). B_2 Dn_1 मिथो; S (T_3 missing) द्विधा (for दिशो). — ^{f}) B_2 लोकपालाश्च; B_5 सर्वलोकस्य (for °लोकाश्च). Dn_1 तु (for च). S (T_3 missing) सर्वे ($G_{1.3}$ M_1 °र्वं-; G_2 °र्वो) लोकाः परंतप.

31 D_2 om. 31^{ab} (cf. v. l. 30). — ^{b}) G_1 सयक्षोरग- (for पिशाचोरग-). — ^{c}) K_3 प्रतिलब्धग्रहं; $T_{1.2}$ °पक्षग्ल-(T_2 °गृ)हं; G M °पक्षा ग्ल(G_1 ग्र)हं; Ca °पक्षग्रहं (as in text). B_2 क्रुद्धः (for चक्रुः). — ^{d}) B_2 कृष्णार्जुन-; T_2 कर्णानन- (for कर्णार्जुन-).

32 ^{a}) Dn_1 सूतपुत्रस्य; $D_{2.3}$ सर्वतो व्यग्राः T_1 कर्णमाश्रित्य; T_2 G °पक्षेत्र; M °तोप्यत्र (for °तो व्यग्रा). — ^{b}) Dn_1 पक्षे मातेव धिष्ठिता. — ^{c}) D_2 विशीर्णा (for विशाला). Dn_1 $T_{1.2}$ भूमिर्धनंजयस्यासीन्; G M भूर्विशाला पार्थमाता. Ca cites भूमिर् (as in text). — ^{d}) K_3 D_2 मारिषः (D_2 °ष); V_1 B Da_1 $D_{1.3-7}$ वै यथा; D_8 चानघ (for भारत). Dn_1 T_1 मातेव जय(T_1 हित)कांक्षिणी; T_2 मातेव हितकारिणी; G M पुत्रस्य जय-कांक्षिणी (G_1 °णः).

सरितः सागराश्चैव गिरयश्च नरोत्तम ।
वृक्षाश्चौषधयस्तत्र व्याश्रयन्त किरीटिनम् ॥ ३३
असुरा यातुधानाश्च गुह्यकाश्च परंतप ।
कर्णतः समपद्यन्त खेचराणि वयांसि च ॥ ३४
रत्नानि निधयः सर्वे वेदाश्चाख्यानपञ्चमाः ।
सोपवेदोपनिषदः सरहस्याः ससंग्रहाः ॥ ३५
वासुकिश्चित्रसेनश्च तक्षकश्चोपतक्षकः ।
पर्वताश्च तथा सर्वे काद्रवेयाश्च सान्वयाः ।
विषवन्तो महारोषा नागाश्चार्जुनतोऽभवन् ॥ ३६
ऐरावताः सौरभेया वैशालेयाश्च भोगिनः ।
एतेऽभवन्नर्जुनतः क्षुद्रसर्पास्तु कर्णतः ॥ ३७
ईहामृगा व्याडमृगा मङ्गल्याश्च मृगद्विजाः ।
पार्थस्य विजयं राजन्सर्वे एवाभिसंश्रिताः ॥ ३८
वसवो मरुतः साध्या रुद्रा विश्वेऽश्विनौ तथा ।
अग्निरिन्द्रश्च सोमश्च पवनश्च दिशो दश ।

C. 8. 4418
B. 8. 87. 47
K. 8. 91. 48

33 a) Ś2 Dn1 गिरयः (for सरितः). Ś2 K2 सागरश्च. S (T3 missing) सागराश्चैव (M2-4 °श्चापि) गिरयः. — b) S (T3 missing) सरितश्च (for गिरयश्च). K4 D2 नरोत्तमः (D2 °माः). Dn1 नद्यश्च सजलास्तथा. — D8 om. 33c–34b. — c) K1 वृत्ताश्च (for वृक्षाश्च). V1 चोषधयश्च. K3 V1 B D (D8 om.) चैव (for तत्र). S (T3 missing) महीजा (G1 M1 °ही च) जलजा (G1 M1 °दा) श्चैव. — d) K1 व्याद्रयंत (sic); K3 आश्रयंत; V1 व्याश्रयंति; B Da1 D1.3-7 ह्याश्रयंत (B5 °ते; Da1 D1.5 °ति); D2 साधयंतु; T3 व्यश्रयंत (for व्याश्र°). B3 किरीटिनौ; Dn1 परस्परं (for किरीटिनम्).

34 D8 om. 34ab (cf. v. l. 33). — a) Ś2 यातुधानश्च; B5 आतुधानाश्च. — b) K3 यक्षाश्चैवं (for गुह्यकाश्च). — With 34cd, cf. line 1 of 987*. — c) B3 Dn1 ते कर्णे; Ca कर्णतः (as in text). S (T3 missing) कर्णः समभवच्च (T1 °त्त) त्र. — After 34abc, Dn1 ins.:

984* हृष्टरूपाः समन्ततः ।
मुनयश्चारणाः सिद्धाः

— d) K3 V1 B Da1 D2-8 खेचराश्च; Dn1 वैनतेयाः; D1 विवराश्च (for खेचराणि).

35 a) K4 विधयः (for निधयः). B2.4 D2 चैव (for सर्वे). K3 निधयश्चैव रत्नानि. — b) B5 वरदाश्च (hypermetric) (for वेदाश्च). — c) B5 साम- (for सोप-). K3 D1 सोपवेदोपनिषदाः; D2 °वेदोपवेदाश्च; G1 °वेषोपनिषदः. Ca cites उपवेदाः and उपनिषदः. — d) K1 समेग्रहाः (for ससं°). K3 सूत्राश्च ससमग्रहाः; S (T3 missing) व्या (T2 व्य) श्रयंत (T1 °ते) किरीटिनं (cf. 33d).

36 b) K3 तक्षको योपतक्षकः; B1.3-5 Da1 D1.3-6 °कोथोप°; B2 °कोपोप°; Dn1 °कस्तक्षकस्तथा; D2 °कोपोथतक्षकः; D7 °कोप्युप°; D8 °को योध°. — c) K3 पर्वतश्च; B5 Dn1 D3-7 सर्पा (Dn1 D8 °र्पां-; D4 °र्वा) श्चैव (for पर्वताश्च). S (T3 missing) मही वियज्जलं च (G2 घ) रा. — d) K1 चाद्रवेयाश्च; K3 D8 काद्रे°; G2 द्रो (sup. lin. र) द्र° (for काद्र°). K2.4 सात्वयाः; B2 सानुगाः; Da1 D1.5 सान्वयः. — e) K3 विषमंतो; G1 निवेवंतो; M1 द्विष° (for विष°). B2-4 Dn1 D7 महाराज; D2 °घोरा; T1 G3 M °वेगा; T2 G1 °नागा; G2 °वेगो (for °रोषा). — f) G1 वेगिनो (for नागाश्च). T1 [अ]र्जुनशो (for °नतो). Dn1 D8 G2 [ऽ]भवत्; D5 भवेत्. G3 वेगिनश्चार्जुनेभवत्.

37 a) K3 T2 ऐरावतः; K4 एरावता; D8 पारावताः. T2 सौरमेयो. — b) D1.3 (marg. as in text) भागिनः (for भोगिनः). — c) T1.2 G1.3 अर्जुनस्य (for °नतः). — d) D3.4.6 क्षुद्राः; T1 G1.3 पापाः; T2 G2 M पाप- (for क्षुद्र-). G1 सर्वाश्च (for सर्पास्). V1 B4 Dn1 T1.2 G M च (for तु).

38 a) K1 रोहामृगा; K3 रक्षा°; B1 महा°; D1.2.4.7.8 इहा°; M1 ईहामृग-; Ca.v °मृगा (as in text). K1 व्याघ्रमृगा; K3 व्यालगणा; K4 व्याडमृणा; B2.3.5 Da1 Dn1 D1.5.6.8 Cv व्यालमृगा; D4 व्याय° (sic); D7 व्याघ्र°; T1.2 G M व्याळ°; Ca वात° (for व्याड°). — b) D3 मांगल्याश्च. T1.2 G1.3 M मंगल्या (T1 G1 °ळ्या; T2 °ळा) मृगपक्षिणः; G2 श्वसृगालाश्च कर्णतः. — After 38ab, G2.3 ins.:

985* मङ्गल्याः पशवश्चैव सिंहव्याघ्रास्तथैव च ।
[Cf. line 2 of 987*. G3 मंगळाः.]

— G1 M2-4 repeat 38cd after line 2 of 987*. — c) B1.4 Da1 D1.4-7 विषयं; B5 Dn1 T1.2 G1 (both times) M (M2-4 both times) विजये (for विजयं). — d) G2 M हि (for [अ]भि-). Dn1 D8 [अ]भिसंसृताः; D2 संमिताः; D6 °संस्थिताः; T1 G1 (both times).3 समाश्रिताः (for [अ]भिसं°).

39 a) K3 transp. वसवो and मरुतः. G1 M1 वसवश्च महेंद्रेण. — b) K3 चैव; G3 देवाश्च (for विश्वे). T1.2 G2.3 M2-4 अपि (for तथा). G1 साध्याश्च मरुतस्तथा; M1 मरुतश्च सहाश्विना. — After 39ab, G1 ins.:

986* अर्जुनस्य जये चास्तामश्विनावपि सम्प्रियौ ।

— M1 om. 39cd. — d) V1 पर्वतो; B3 पर्वताश्च; S (T3 missing) पन्नगाश्च (for पवनश्च). Ś K3 V1 B (except

C. 8. 4419
B. 8. 87. 47
K. 8. 91. 49

धनंजयमुपाजग्मुरादित्याः कर्णतोऽभवन् ॥ ३९
देवास्तु पितृभिः सार्धं सगणार्जुनतोऽभवन् ।
यमो वैश्रवणश्चैव वरुणश्च यतोऽर्जुनः ॥ ४०
देवब्रह्मनृपर्षीणां गणाः पाण्डवतोऽभवन् ।
तुम्बुरुप्रमुखा राजन्गन्धर्वाश्च यतोऽर्जुनः ॥ ४१
प्रावेयाः सह मौनेयैर्गन्धर्वाप्सरसां गणाः ।
ईहामृगव्याडमृगैर्द्विपाश्च रथपत्तिभिः ॥ ४२
उह्यमानास्तथा मेघैर्वायुना च मनीषिणः ।

B_3) $D_{1-4.6-8}$ [ऽ]थ; Dn_1 [ऽ]च (for च). — After 39^{cd}, $T_{1.2}$ $G_{1.3}$ M_{2-4} ins.:

987* कर्णतः समपद्यन्त श्वसृगालवयांसि च ।
मृगाश्च पशवश्चैव सिंहव्याघ्रास्तथैव च ।
वसवश्च महेन्द्रेण मरुतश्च सहाग्निना ।

[(L. 1) Cf. 34^{cd}. T_2 श्वसृगाला (for श्वसृगाल-). — T_1 $G_{1.3}$ om. line 2. — (L. 2) Cf. 985*. T_2 वसवश्(for पशवश्). T_2 om. the post. half. — *After line 2,* G_1 M_{2-4} *repeat* 38^{cd}. — *(L. 3)* T_2 *transp.* वसवश्. and मरुतश्.]

On the other hand, G_2 *ins. after* 39^{cd}:

988* अग्नि(ग्नी?) रुद्रश्च सोमश्च यमो वैश्रवणस्तदा ।

— ^{e}) K_3 B_1 D_3 धनंजयस्य ते स्व(B_1 चा-; D_3 व)व्या; V_1 Dn_1 °यस्य ते पक्षे; B_{3-5} Da_1 D_{1-7} $T_{1.2}$ G M °यस्य ते वर्गा (B_5 M °र्ग्यां; T_1 °स्या). — ^{f}) K_4 Dn_1 [ऽ]भवत्. — After 39, N (except B_3) ins.:

989* विशः शूद्राश्च सूताश्च वर्णसंकरजाश्च ये ।
सर्वसत्त्वेषु ते राजन्राधेयमभजंस्तदा ।

[(L. 1) D_6 वीराः (for विशः). Ś $K_{1.2.4}$ transp. शूद्राश्. and सूताश्. D_6 शूराश् (for शूद्राश्). B_1 सूतश्च. D_8 वर्णसंकरिणश् (for °संकरजाश्). B_1 वर्णसंकरजा यतः; $B_{4.5}$ Dn_1 ये च संकरजातयः (for the posterior half). — (L. 2) Dn_1 सर्वशस्ते महाराज (for the prior half). Ś$_1$ $K_{1.2.4}$ अगमंस् (for अभजंस्). B_1 Dn_1 $D_{3.4.8}$ तथा; D_6 सदा (for तदा).]

40 B_3 om. 40^{ab}. — ^{a}) S (T_3 missing) देवताः (for देवास्तु). — ^{b}) B_5 Dn_1 सपदानुगाः; D_2 पार्थतोभवन् (for [अ]र्जुन°). $T_{1.2}$ G M ऋषय(G_1 °षिभि)श्च परंतप. — After 40^{ab}, $T_{1.2}$ $G_{1.3}$ M read 41^{cd}. — ^{c}) Ś$_2$ $D_{2.5}$ वैश्रवणाश्. — After 40, N ins.:

990* ब्रह्म क्षत्रं च यज्ञाश्च दक्षिणाश्चार्जुनं श्रिताः ।
असुरा यातुधानाश्च क्रव्यादाश्च मृगाण्डजाः ।
राक्षसाः सह यादोभिः श्वसृगालाश्च कर्णतः ।

[(L. 1) K_1 क्षेत्रं च; B_3 क्षत्रश्च. V_1 $B_{1.2.4}$ Da_1 $D_{1.3-7}$ यज्ञश्; D_2 यक्षाश्; D_8 वर्णाश् (for यज्ञाश्). D_8 स्त्वर्जुनं (for चा°). D_2 दक्षिणायार्जुनं प्रति (for the posterior half). — (L. 2) D_2 सुघोरा (for असुरा). Da_1 प्रेताश्चैव पिशाचाश्च (for the prior half). — (L. 3) K_3 V_1 स-सृगालाश्; $B_{2.3.5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.5.7}$ श्वश्व° (for श्वसृ°). $D_{3.4.6.7}$ तु (for च).]

41 G_2 transp. 41^{ab} and 41^{cd}. — ^{a}) D_2 -ऋषीणां च (for -नृपर्षीणां). — For 41^{ab}, S (T_3 missing) subst.:

991* देवर्षिब्रह्मर्षिगणाः सर्वे च खचराश्च ये ।

[T_1 देवर्षयो ब्रह्मर्षयः (for the prior half). T_1 शक्रमुखाश्; T_2 M चक्रधराश् (for च खचराश्). G_1 सशक्रखाश्चराधये (sic) (for the posterior half).]

— $T_{1.2}$ $G_{1.3}$ M read 41^{cd} after 40^{ab}. — ^{c}) $K_{3.4}$ Dn_1 तुंबरु-; D_8 तुंबर- (for तुम्बुरु-). S (T_3 missing) सर्वे (for राजन्). — ^{d}) T_2 G M भरतर्षभ (for च यतोऽर्जुनः).

42 ^{a}) V_1 B_{2-5} Da_1 Dn_1 $D_{1-5.7}$ Co प्राधेयाः (Dn_1 °योः); B_1 राधेयाः; D_6 प्रालेयाः; D_8 प्रयाता; T_1 G_3 M_1 प्रमेयाः; G_2 M_{2-4} प्रापे(G_2 °मे)याः; Cv प्रावेयाः (as in text). V_1 Dn_1 D_2 $T_{1.2}$ G_3 M Cv मौनेया; B_2 $D_{6.7}$ (marg. as in text) सैनेयैर्; D_8 मैनेयैर्; Co मौनेयैर् (as in text). G_1 प्रवेयाश्च समौमेया. Ca cites प्राधेयमौनेयाः. — ^{b}) D_6 S (T_3 missing) शुभा(G_2 M °भ्रा)श्चाप्सरसां (for गन्धर्वा°). K_3 B $D_{2-4.7.8}$ गणैः (for गणाः). — After 42^{ab}, $T_{1.2}$ G M ins. a passage given in App. I (No 37). — ^{c}) K_4 B_4 Da_1 Dn_1 D_{4-7} ई(Dn_1 $D_{4.7}$ इ)हामृगा; $D_{2.3}$ इहामृग-; Co ईहामृगैर् (for ईहामृग-). K_3 -बालमृगैर्; B_5 $D_{6.8}$ G_3 -व्यालमृगैर् (B_5 °ग-); Dn_1 पक्षिगणा; $T_{1.2}$ $G_{1.2}$ M -व्यालमृगैर्; Co -व्याडमृगैर् (as in text). V_1 ईहामृगौ बालमृगैर्. — ^{d}) V_1 B D (except D_4) $T_{1.2}$ $G_{2.3}$ M द्विपाश्च- (for द्विपाश्च). K_3 मृगा द्विपाश्चपत्तिभिः; G_1 द्विपाश्चै-रथपंक्तिभिः.

43 ^{a}) D_6 T_1 $G_{1.2}$ $M_{1.4}$ उह्यमाना (M_1 °नं). S (T_3 missing) परे (for तथा). — ^{b}) B_3 वर्मणा (for वायुना). D_3 [अ]थ (for च). $G_{2.3}$ निमिषेक्षणाः (for च मनीषिणः). — ^{c}) K_4 दिदृक्षतः. — ^{d}) K_4 B_1

दिदृक्षवः समाजग्मुः कर्णार्जुनसमागमम् ॥ ४३
देवदानवगन्धर्वा नागा यक्षाः पतत्रिणः ।
महर्षयो वेदविदः पितरश्च स्वधाभुजः ॥ ४४
तपो विद्यास्तथौषध्यो नानारूपाम्बरत्विषः ।
अन्तरिक्षे महाराज विनदन्तोऽवतस्थिरे ॥ ४५
ब्रह्मा ब्रह्मर्षिभिः सार्धं प्रजापतिभिरेव च ।

C. 8. 4423
B. 8. 87. 56
K. 8. 91. 64

D$_{2.6}$ M$_1$ -समागमे (for -समागमम्).

44. ^{a}) T$_2$ G$_{1.2}$ -गंधर्व- (for -गन्धर्वा). — ^{b}) K$_4$ B Da$_1$ Dn$_1$ D$_{1.2.6-8}$ T$_1$ नागयक्षाः; V$_1$ यक्षा नागाः (by transp.); T$_2$ G$_{1.2}$ M$_1$ नागयक्ष-; G$_3$ नागा यक्ष-. — ^{c}) D$_2$ नारदाद्याः; S (T$_3$ missing) देवगणाः (for वेदविदः). — ^{d}) Ś$_1$ K$_{1.2}$ V$_1$ सुधा(V$_1$ °हा)भुजः; D$_3$ सुधाशनाः (for स्वधाभुजः).

45 ^{a}) B$_4$ निष्ठास्; D$_6$ विंध्यास् (for विद्यास्). Cc cites अविद्या. D$_1$ तथौषध्यौ. S (T$_3$ missing) तपो विद्यौ-(T$_2$ °द्यो)षधीः सिद्धा (G$_1$ सर्वा). — ^{b}) Ś$_2$ K$_1$ नानारूपस्वरत्विषः; K$_3$ °रूपातरस्विनः; K$_4$ °रूपसुरद्विषः; V$_1$ B$_{1.2.4}$ Da$_1$ D$_{1.3-7}$ °रूपांबरस्रजः; B$_5$ °रूपाः सुरद्विषः; Dn$_1$ °रूपबलान्विताः; D$_2$ °रूपमृगद्विजाः; D$_8$ °रूपावरत्विषः. Ca cites नानारूपाः. — ^{c}) V$_1$ B (except B$_4$) D$_4$ अंतरीक्षे. — ^{d}) K$_3$ विहरंतो; T$_{1.2}$ G$_{1.3}$ M विवदंतो (for विन°). K$_3$ विदास्थिरे (sic); G$_3$ वित° (for ऽवत°).

46 ^{c}) Ś$_2$ K$_{3.4}$ B (except B$_2$) Da$_1$ D$_{1.3.5.8}$ चास्थितो (B$_1$ °तौ); D$_{4.7}$ ह्या° (for [श्र]व°). V$_1$ भगवानास्थितो यानं; Dn$_1$ D$_2$ भवश्चैव स्थितो याने; T$_2$ भवश्चैवास्थितो यानं; T$_1$ G M आस्थितो यानमाकाशे. — ^{d}) K$_3$ V$_1$ B$_{1.3-5}$ D S (T$_3$ missing) आगमत् (D$_1$ °मं); B$_2$ आगतः (for अभ्ययात्). — N T$_1$ ins. after 46: T$_2$ after 29:

992* समेतौ तौ महात्मानौ दृष्ट्वा कर्णधनंजयौ ।
अर्जुनो जयतां कर्णमिति शक्रोऽब्रवीत्स्वयम् ।
जयतामर्जुनं कर्ण इति सूर्योऽभ्यभाषत ।
हत्वार्जुनं मम सुतः कर्णो जयतु संयुगे ।
हत्वा कर्णं जयत्वद्य मम पुत्रो धनंजयः । [5]
इति सूर्यस्य चैवासीद्विवादो वासवस्य च ।
पक्षसंस्थितयोस्तत्र तयोः पुरुषसिंहयोः ।
द्वैपक्षमासीद्देवानामसुराणां तथैव च ।
समेतौ तौ महात्मानौ दृष्ट्वा कर्णधनंजयौ ।
अकम्पन्त त्रयो लोकाः सहदेवर्षिचारणाः । [10]
सर्वे देवगणाश्चैव सर्वभूतानि यानि च ।
यतः पार्थस्ततो देवा यतः कर्णस्ततोऽसुराः ।
रथयूथपयोः पक्षौ कुरुपाण्डववीरयोः ।

[Ś K$_{1-3}$ D$_{2.3}$ om. line 1. — (L. 1) T$_1$ तौ समीक्ष्य; T$_2$ तौ समेतौ (by transp.). K$_4$ तु (for तौ). — (L. 2) B$_4$ सुरान्; B$_5$ Dn$_1$ D$_2$ T$_{1.2}$ तदा (for स्वयम्). — After line 2, B$_1$ reads line 10. D$_1$ repeats lines 3–4 after line 9. — (L. 3) T$_1$ transp. जयतां and अर्जुनं. Ś$_2$ कर्म (for कर्ण). K$_1$ जयतामर्जुनः कर्णम् (for the prior half). K$_1$ मूढो (for सूर्यो). B$_5$ [ऽ]प्यभाषत. — (L. 4) T$_{1.2}$ इहार्जुनो (T$_2$ °नं) (for हत्वार्जुनं). V$_1$ B$_4$ D$_{3.4.7}$ जयति (for जयतु). — (L. 5) D$_3$ जयति. — (L. 6) B$_2$ om. the first च. — (L. 7) Ś$_1$ K$_{1.2}$ पक्षशः स्थितयोस्; K$_3$ पक्षस्य स्थि°; K$_4$ पक्षसः स्थि°; V$_1$ B$_{1.2.4.5}$ D$_{3.4.6.7}$ पक्षतः स्थि°; B$_3$ Da$_1$ D$_{1.5}$ पक्षयोः स्थि°; D$_8$ पक्षसंश्रितयोः (for °संस्थितयोः). B$_5$ Dn$_1$ D$_8$ T$_{1.2}$ विबुधसिंहयोः (for पुरुष°). — (L. 8) K$_3$ द्वौपक्षम्; B$_2$ द्विपक्षम्; Dn$_1$ D$_2$ विपक्षम्; T$_{1.2}$ द्वैविध्यम्; Cc द्वैपक्षम् (as above). B$_1$ द्वैधमासीत्तु देवानाम्. B$_5$ Dn$_1$ T$_{1.2}$ च भारत (for तथैव च). — T$_{1.2}$ om. lines 9–11. — (L. 9) Ś K$_{1.2.4}$ समागतौ; B$_5$ तौ समेतौ (by transp.). B$_{1.3}$ च (for तौ). — (L. 10) Ś$_1$ K$_{1.2.4}$ B$_5$ -चारणैः; Ś$_2$ D$_8$ -चारिणैः; B$_1$ (first time) -दानवाः (for -चारणाः). — (L. 11) Ś$_2$ K$_3$ B$_{3.4}$ D$_8$ सर्व- (for सर्वे). — (L. 13) Ś K$_{1.2}$ तत्र; K$_3$ पक्षं; T$_2$ पक्षे (for पक्षौ). K$_3$ -सेनयोः (for -वीरयोः).]

T$_1$ cont.: T$_2$ G M ins. after 46:

993* ततः प्रजापतिस्तूर्णमाजगाम महीपते ।
द्वैरथं युधि तं द्रष्टुं कर्णपाण्डवयोस्तदा ।
विजित्य कर्णः स्विदिमां वसुंधरा-
मथार्जुनः स्वित्प्रतिपद्यतेऽखिलाम् ।
इतीश्वरस्यापि बभूव संशयः [5]
प्रजापतेः प्रेक्ष्य तयोर्महद्बलम् ।

Colophon.

संजयः ।

प्रजापतिस्तु तं दृष्ट्वा देवभागं समागतम् ।
अब्रवीत्तु ततो राजन्पश्यतो वै स्वयंभुवः ।
उभावतिरथौ शूरावुभौ दृढपराक्रमौ ।
उभौ सदृशकर्माणौ वज्रिचक्रायुधोपमौ । [10]
अहो बत महद्युद्धं कर्णार्जुनसमागमे ।
भविष्यति महाघोरं वृत्रवासवयोरिव ।

[(L. 1) M$_1$ महीतले (for °पते). — (L. 2) T$_3$ तद् (for तं). — (L. 3) T$_2$ विचिंत्य (for विजित्य). T$_1$ G$_2$ त्विदिमां (for स्विदिमां). — (L. 4) G$_1$ अथो (for अथ). M$_1$ स्युः (for स्वित्). M$_1$ प्रतिपत्स्यते किल (for °पद्यतेऽखिलाम्). — (L. 6) T$_2$ वीक्ष्य (for प्रेक्ष्य). T$_{1.2}$ G$_1$ M महात्मनोः (G$_1$ °नः) (for महद्बलम्). — Colophon. *Adhy. name:* T$_2$ कर्णार्जुनानंतरे जगद्द्वैविध्यकथनं; M$_1$ द्वैरथे सर्वलोकगमनं.

C. 8. 4428 B. 8. 87. 57 K. 8. 91. 64

भवेनावस्थितो यानं दिव्यं तं देशमभ्ययात् ॥ ४६
दृष्ट्वा प्रजापतिं देवाः स्वयंभुवमुपागमन् ।
समोऽस्तु देव विजय एतयोर्नरसिंहयोः ॥ ४७
तदुपश्रुत्य मघवा प्रणिपत्य पितामहम् ।
कर्णार्जुनविनाशेन मा नश्यत्वखिलं जगत् ॥ ४८
स्वयंभो ब्रूहि तद्वाक्यं समोऽस्तु विजयोऽनयोः ।
तत्तथास्तु नमस्तेऽस्तु प्रसीद भगवन्मम ॥ ४९
ब्रह्मेशानावथो वाक्यमूचतुस्त्रिदशेश्वरम् ।

— *Adhy. no.*: T1 G2.3 M1 101; T2 94; G1 M2-4 100. — T2 reads lines 7–12 after 995*. — (L. 8) T1.2 G1 M स (for तु). G2 [S]श स्वयं प्रभुः (for वै स्वयंभुवः). — (L. 9) G1 अपि (for अति-). — (L. 10) T1.2 G3 M वज्र- (for वज्रि-). — (L. 11) T1.2 G1 M4 समं; G2 महा- (for महद्).]

47 ^{a}) K3 देवः. T1 G M प्रजापतिरथोक्त्वैनं (G1 °क्त्वेव; G3 °क्त्वैव). — ^{b}) K3 D1.2.5 G M2-4 अचोदयत्; V1 B Da1 Dn1 D3.4.6-8 T1 M1 अचो(D8 °नो)दयन् (for उपागमन्). T2 स्वयंभुं समचोदयन्. — After 47^{ab}, Dn1 T1.2 ins.:

994* कोऽनयोर्विजयी देव कुरुपाण्डवयोधयोः ।
[(T1.2 -वीरयोः (for -योधयोः).]

— After the above, T2 reads 48^{cd}, repeating it in its proper place. — ^{c}) Ś K1.2.4 समस्तु; K3 समोस्ति (for समोऽस्तु). Ś1 K2 देव विजया; B3 Dn1 D5 विजयो देव (by transp.); T1.2 G M विजयः कामम्. — ^{d}) K1 जावयोर्; T1.2 G M उभयोर् (for एतयोर्). Dn1 नृसिंहयोः (submetric).

48 S (T2 missing) om. 48^{ab}. N (except Ś2) reads 48^{ab} after 49. — ^{a}) K3 तम् (for तद्). K3 B3 D3.6 Ca मघवान्. — T2 reads 48^{cd} for the first time after 994*. — ^{c}) K3 V1 B D S (T2 missing; T2 both times) -विवादेन (for -विनाशेन). — ^{d}) B2 नश्यदखिलं; D2 नश्येत्त्व°; G M नश्येद° (for नश्यत्व°). Dn1 D8 (marg.) T1.2 (both times) सर्वं (Dn1 °र्वे) संशयितं जगत्. — After 48, Dn1 T1.2 ins.:

995* स्वयंभो ब्रूहि नस्तथ्यमेतयोर्विजयं प्रभो ।
[T1.2 तत्त्वम् (for तथ्यम्). T2 प्रति (for प्रभो).]

— After the above, T2 reads lines 7–12 of 993*.

49 ^{a}) K4 स्वयं वो; D2 स्वयं नो (for स्वयंभो). Da1 D1.5 यद् (for तद्). — ^{b}) B2 [S]नयः. — After 49^{ab}, N ins.:

996* व्यज्ञापयत देवेशमिदं मतिमतां वरः ।
पूर्वं भगवता प्रोक्तं कृष्णयोर्विजयो ध्रुवः ।

[(L. 1) Ś2 om. the prior half. Ś1 K2 व्यज्ञापयच; K1.4 विज्ञापयम्; K3 Dn1 D2.8 वि(D8 व्य)ज्ञापय(D8 °यं)त; D1 आज्ञा° (for व्यज्ञा°). K3 इति (for इदं). B3 Dn1 D3.4.6-8 मतिमतां वर (D3 °रं).. — (L. 2) Cf. line 3 of 1002*. Ś2 भागवतः; D8 मघवता. D2 विजयं. V1 B (except B5) D (except Dn1) ध्रुवं.]

On the otherhand, S (T2 missing) ins. after 49^{ab}:

997* एवमुक्तस्तु भगवाञ्जये साम्यामनिश्चिते ।
इत्यब्रवीन्महाराज महान्ब्रह्मा प्रजापतिः ।
द्वावप्येतौ हि कृतिनौ द्वावप्यतिबलोत्कटौ ।
भविष्यत्यनयोर्युद्धं त्रैलोक्यस्य भयावहम् ।
ततः प्रजापतिं तत्र सहस्राक्षोऽभ्यचोदयत् । [5]

[(L. 1) T1.2 M अनिश्चितं. — M1 repeats line 2 after line 5. — (L. 2) G2.3 M (M1 both times) तदा राजन् (for महाराज). G3 M (M1 both times) महा- (for महान्). T1.2 प्रजापतिं. — (L. 3) M1 कृती युद्धे (for हि कृतिनौ). T1.2 अतिबलोर्जितौ; G1 °बले स्थितौ; M °बलोदितौ (for °बलोत्कटौ).]

— For 49^{cd}, cf. line 4 of 1002*. — ^{c}) K2 तव (for तथा). — ^{d}) T2 प्रभो ब्रूहि पितामह. — After 49, N (except Ś2) reads 48^{ab}.

50 T2 reads 50^{ab}, followed by the repetition of 50^{c}–55^{d} after 1002*. T1 G2.3 M3.4 repeat 50–55; G1 M1.2 repeat 50–52 after 1002*. — ^{a}) K3 ब्रह्मा ऋतमथो; D3 ब्रह्मेशानाविदं; T1 G M (all second time) °शानौ ततो (for °शानावथो). — ^{b}) K3 जगाद (for ऊचतुस्). T1 G (all second time) भुवनेश्वरं (T1 G1.2 °रौ) (for त्रिदशे°). — ^{c}) Dn1 D2 T1.2 (both first time) ध्रुवम्. B5 Dn1 [अ]स्य (for [अ]स्तु). — ^{d}) T1 G2.3 M (all second time) पांडवस्य (for विजयस्य). — Dn1 Bom. ed. ins. after 50: T1 after the repetition of 55: T2 after the repetition of 50^{cd}:

998* खाण्डवे येन हुतभुक्तोषितः सव्यसाचिना ।
स्वर्गं च समनुप्राप्य साहाय्यं शक्र ते कृतम् ।
कर्णश्च दानवः पक्ष अतः कार्यः पराजयः ।
एवं कृते भवेत्कार्यं देवानामेव निश्चितम् ।
आत्मकार्यं च सर्वेषां गरीयस्त्रिदशेश्वर । [5]
महात्मा फल्गुनश्चापि सत्यधर्मरतः सदा ।
विजयस्तस्य नियतं जायते नात्र संशयः ।

विजयो ध्रुव एवास्तु विजयस्य महात्मनः ॥ ५०
मनस्वी बलवाञ्शूरः कृतास्त्रश्च तपोधनः ।
बिभर्ति च महातेजा धनुर्वेदमशेषतः ॥ ५१
अतिक्रमेच्च माहात्म्याद्दिष्टमेतस्य पर्ययात् ।
अतिक्रान्ते च लोकानामभावो नियतो भवेत् ॥ ५२
न विद्यते व्यवस्थानं कृष्णयोः क्रुद्धयोः क्वचित् ।
स्रष्टारौ ह्यसतश्चोभौ सतश्च पुरुषर्षभौ ॥ ५३
नरनारायणावेतौ पुराणावृषिसत्तमौ ।

C. 8. 4431
B. 8. 87. 79
K. 8. 92. 13

तोषितो भगवान्येन महात्मा वृषभध्वजः।
कथं वा तस्य न जयो जायते शतलोचन।

[Dn1 om. lines 1–3. — (L. 3) T1.2 कर्णे. T1.2 अतः (for अतः). — (L. 4) T1.2 इति (for एव). — T1 om. lines 5–9. — (L. 5) T2 वरीयस् (for गरीयस्). — (L. 6) Dn1 फाल्गुनश्.]

Dn1 T2 cont.: K4 B Da1 D1.3–7 ins. after 50:

999* यस्य चक्रे स्वयं विष्णुः सारथ्यं जगतः प्रभुः।

51 For the repetition in T1.2 G M, cf. v. l. 50. — [a]) T1 G2.3 (all second time) जयवान्; T2 (second time) मितवाक्; Kumbh. ed. जयतां (for बलवान्). — [b]) K3 V1 B5 Dn1 D8 कृतास्त्रोथ; D8 °र्थश्च; T1.2 (both both times) G1 (first time).2.3 (both both times) M1.2 (both first time).3.4 (both both times) कृतविद्यश्च (for कृतास्त्रश्च). — Dn1 ins. after 51: T2 after the repetition of 51:

1000* पार्थः सर्वगुणोपेतो देवकार्यमिदं यतः।
क्लिश्यन्ते पाण्डवा नित्यं वनवासादिभिर्भृशम्।
संपन्नस्तपसा चैव पर्याप्तः पुरुषर्षभः।
[(L. 1) T2 वचः (for यतः).]

52 For the repetition in T1.2 G M, cf. v. l. 50. — [a]) K1.2 अतिक्रमेश्च; K3 Kumbh. ed. °क्रामेच्च; K4 D6 °क्रमे च; B2 °क्रामश्च; T1 (both times).2 G1 (both first time).3 (both times).3 M (all first time) °क्रमेत; T2 (second time) °क्रामेत (for °क्रमेच्च). Da1 D3.7.8 महात्माद्. — [b]) K4 B1 D4 T1 G2 (both second time) दृष्टम्; D7 T2 (second time) द्दष्टम्; Ca दिष्टम् (as in text). D8 अप्यस्य (for एतस्य). K3 V1 B1.3.4 Da1 Dn1 D1–5 अप्यस्य पर्ययं; B2.5 D7 अप्यर्थपर्ययं; T1 (first time).2 (both times) G2 M3.4 (all second time) अस्य (T2 °च) विपर्ययात्; G1 (first time) अस्य स वीर्ययात्; G2.3 M1 (all both times) अस्य स (G2 च) वीर्यवान्; M3 (first time) अस्य निवार्ययान् (for एतस्य पर्ययात्). D6 विषमप्यस्य पर्ययः (sic); T1 (first time) विष्णुमप्यतिवीर्यवान्. Ca cites विपर्ययः. — [c]) V1 ह्यतिक्रांते; B1 T1 (both times).2 (second time) G2 (both times).3 (first time) M1.2 (both first time).3.4 (both both times) अतिक्र(T2 °क्रा)मे; D6 असंक्रांते; G1 (first time) अतिक्रमेच; Ca °क्रान्ते (as in text). — [d]) G1 (first time) आहवो; M1 (first time) अभावौ. K1.3 V1 B D नियतं; K4 नियता (for नियतो). Ś2 [ऽ]भवद्.

53 For the repetition in T1.2 G2.3 M3.4, cf. v. l. 50. — [a]) Dn1 D1 निविद्यते. D2 ह्यवस्थातुं; Ca °धानं; Ca °स्थानं (as in text). T1.2 (both first time) G1.3 (first time) M1.2.3.4 (last two first time) नावस्थानं च पश्यामि; T1 G2 (both second time) न कश्चिच्चव्यवस्थानं; G2 (first time) न च विद्धव्यवस्थानं; G3 (second time) न च विद्य ह्यवस्थानं; M3.4 (both second time) न च विद्यव्यवस्थानं. — [b]) K3 V1 B D T2 (first time) G1.3 (both times) M3.4 (both second time) transp. कृष्णयोः and क्रुद्धयोः. K3 महद् (for क्वचित्). — [c]) K3 ह्यासतुश्चैतौ; Dn1 D3 G3 (second time) जगतश्चैव; T1.2 (both first time) G1.2.3 (last two ssecond time) M1.2.3.4 (last two second time) जगतश्चैतौ (G2 °श्चोभौ); T2 (second time) एतौ स्वतश्च; T1 (second time) G2 M3.4 (all first time) असतश्चैव (M3.4 °तौ) (for ह्यसतश्चोभौ). Ca.c cite असतः (as in text). B1–3 D3.4.6.7 चैव; Dn1 D1.5.8 चैतौ (for चोभौ). ❀Ca: असन्तमप्यर्थे सन्तं कुरुतः।❀ — [d]) Ś2 सत्यश्च; K4 सतस्य; Dn1 D8 T2 (second time) सततं; T1 (first time) ततस्तौ; T2 (first time) स्वतश्च; G1.2 (first time).3 (both times) M1.2.3.4 (last two first time) ततश्च (for सतश्च). Cc cites सतः. T1 (first time *sup. lin.*) भरतर्षभौ (for पुरुष°).

54 For the repetition in T1.2 G2.3 M3.4, cf. v. l. 50. — [b]) Ś2 K1 पुराणावृषसत्तमौ; G1 °णौ वृष्णि°. — [c]) Ś K3.4 Dn1 अनिर्यतौ; V1 B D T1.2 (both both times) G1 M1.2.3.4 (last two both times) Ca °यम्यौ; G3 (both times) °याम्यौ (for °यत्तौ). — [d]) V1 D7 अतीतौ स्म; Dn1 T1 (second time) एतौ तस्मात्; D2 उभौ तौ स्म; M3.4 (both second time) जातौ तस्मात् (for अभीतौ स्म). T1 (first time).2 (both times) G1.2.3 (last two both times) M1.2.3.4 (last two second time) जगतः पुरुषर्षभौ. — Dn1 ins. after 54: T2 after the repetition of 54:

1001* नैतयोरस्तु समः कश्चिद्दिवि वा मानुषेषु वा।
अनुगम्य त्रयो लोकाः सह देवर्षिचारणैः।

C. 8. 4451
B. 8. 67. 79
K. 8. 92. 14

अनियत्तौ नियन्तारावभीतौ सं परंतपौ ॥ ५४
कर्णो लोकानयं मुख्यान्प्राप्नोतु पुरुषर्षभः ।
वीरो वैकर्तनः शूरो विजयस्त्वस्तु कृष्णयोः ॥ ५५
वसूनां च सलोकत्वं मरुतां वा समाप्नुयात् ।
सहितो द्रोणभीष्माभ्यां नाकलोके महीयताम् ॥ ५६
इत्युक्तो देवदेवाभ्यां सहस्राक्षोऽब्रवीद्वचः ।
आमन्त्र्य सर्वभूतानि ब्रह्मेशानानुशासनात् ॥ ५७
श्रुतं भवद्भिर्यत्प्रोक्तं भगवद्भ्यां जगद्धितम् ।
तत्तथा नान्यथा तद्धि तिष्ठध्वं गतमन्यवः ॥ ५८
इति श्रुत्वेन्द्रवचनं सर्वभूतानि मारिष ।
विस्मितान्यभवन्राजन्पूजयांचक्रिरे च तत् ॥ ५९
व्यसृजंश्च सुगन्धीनि नानारूपाणि खात्तथा ।

सर्वदेवगणाश्चापि सर्वभूतानि यानि च ।
अनयोस्तु प्रभावेन वर्तते निखिलं जगत् ।

[(L. 1) T2 भवितां (for दिवि वा). — (L. 3) T2 सर्वे देव-.]

55 For the repetition in T1.2 G2.3 M3.4, cf. v. l 50. — a) Ś2 K4 कर्णे. Ś2 K1 लोकायनं; D8 °निमान् (for °नयं). T1.2 (both first time) कामतः स(T2 सु)कृताँल्लोकान्; T1 (second time) G1.2 (both times) कामं तु (T1 °मतः) सुकृतां लोकान्; T2 (second time) G3 (both times) M1.2.3.4 (last two both times) कामं तु (M1.4 °मस्तु) सुकृताँल्लोकान्. — b) K4 T1.2 (both both times) G2 (second time).3 (both times) M1.3.4 (last two both times) प्राप्नोति; Dn1 D2.5.8 आप्नोतु; G2 (first time) प्राप्नोहि (sic) (for प्राप्नोतु). V1 B1 पुरुषर्षभ; T1.2 (both both times) G1.2.3 (last two both times) M1.2.3.4 (last two both times) [ए]ष परंतपः. — c) Dn1 D2 T1.2 (both both times) G1.2.3 (last two both times) M1.2.3.4 (last two both times) कर्णौ; D7 वीरौ (for वीरो). K3 चैव; G1 शूरौ (for शूरो). — d) K3 तस्य (for त्वस्तु). G1 [अ]र्जुनो ध्रुवं; G3 (first time) नरे ध्रुवः; M1.2.3.4 (last two first time) [अ]नयोर्ध्रुवः (for [अ]स्तु कृष्णयोः). T1 (first time) विजयस्तु जयद्रथः; T1 G2.3 (all second time) विजयस्तु नरो (G3 °रे) ध्रुवः; T2 (both times) विजये तु जयो ध्रुवः; G2 (first time) °योस्त्वर्जुनो नरः; M1.2.3.4 (last two first time) °स्त्वनयोर्ध्रुवः.

56 a) B3 T1 G M वा स-; Dn1 D2 सम-; T2 वसु- (for च स-). — b) K4 महतां (for मरुतां). K3 सवाप्नुतां; D8 (marg. sec. m. as in text) सवोक्रतां (sic); S (T3 missing) समश्नुतां (for समाप्नुयात्). — c) T2 G M सहैव (for सहितो). V1 T2 भीष्मद्रोणाभ्यां. — d) B5 S (T3 missing) नाकपृष्ठे; Dn1 °लोकम् (for °लोके). B4 D2.6.7 महीयते; Dn1 अवाप्नुयात्; T2 महीक्षितां (for °यताम्). — After 56, S (T3 missing) ins.:

1002* क्लेशितो हि वने पार्थो दीर्घकालं पितामह ।
तस्मादेष जयेद्युद्धे तपसाभ्यधिकोऽर्जुनः ।
पूर्वं भगवता प्रोक्तः कृष्णयोर्विजयो ध्रुवः ।
तत्तथास्तु नमस्तेऽस्तु प्रभो ब्रूहि पितामह ।
तत्सहस्राक्षवचनं निशम्य भगवान्प्रभुः ।　　[5]
नोवाच तज्जयं तुल्यं तयोः कर्णकिरीटिनोः ।
तस्मादाशां गतः शक्रस्तूष्णींभूते पितामहे ।
विजयं पाण्डवेयस्य वधं कर्णस्य चाहवे ।

[(L. 1) M3 om. the posterior half. M1 पितामहः. — (L. 2) M3 om. तस्मादेष. T2 एव (for एष). G1 अपि (for अभि-). — (L. 3) Cf. line 2 of 996*. M1 प्रोक्तं. — (L. 4) Cf. 44^{cd}. M1 पितामहः. — (L. 6) M2.3 प्रोवाच (for नोवाच). G1 तं (for तद्). G1 M पुरुषसिंहयोः (for कर्णकिरीटिनोः). — (L. 8) G1 वधः. T1 G2 कर्णस्य विजयं भवेत्; G3 कर्णस्य च वधं भवेत् (for the posterior half).] — After the above, T2 reads 55^{ab}, followed by the repetition of 50^{c}–55^{d}; T1 G2.3 M3.4 repeat 50–55; G1 M1.2 repeat 50–52.

57 a) K3 B1.4 Da1 D1.3–5.7 इत्युक्ते (K3 °क्त्वा); T1.2 G M तथोक्ते (T2 °क्तो) (for इत्युक्तो). — d) Ś2 K3 V1 B D M2.4 ब्रह्मेशानानुशासनं.

58 a) G1 श्रुतौ. — b) T2 भवद्भ्यां जगतोहितं. — c) T2 व्येतु तो (वो?) रागः; G1.3 M1 व्ये(M1 व्यै)तु वो रोगः; G2 [अ]प्येतु वो रागः; M2–4 व्यैतु वो रागः (for नान्यथा तद्धि). T1 तत्तथार्योमरो रागः (sic). — d) Dn1 विगतज्वराः (for गतमन्यवः). Cc cites मन्युः. T1.2 G M शमाप्नुत(T1 °वृत-; G2 °पात)विमन्यवः.

59 a) Ś2 श्रुतेंद्र-; K3 श्रुत्वाथ; Da1 D1.5 श्रुत्वैवं (for श्रुत्वेन्द्र-). — c) Da1 D1.5 विस्मिताश्च (for °तानि). Ś2 K1 अभवद्. — d) Ś2 K3 V1 B1.4.5 Da1 D1–7 च तं; B2 वचः; Dn1 तदा; D8 च तौ (for च तत्). — For 59^{cd}, T1 G M subst.:

1003* नोचुस्तदा जयं तुल्यं तयोः पुरुषसिंहयोः ।

[Cf. line 6 of 1002*. G1 सर्वभूतानि मारिष (for the posterior half).]

60 a) K3.4 D8 विसृजंश्च; D3 (marg. as in text) व्यसृतंश्च; D6 व्यसृजंत; S (T3 missing) ससृजुश्च (for

पुष्पवर्षाणि विबुधा देवतूर्याण्यवादयन् ॥ ६०
दिदृक्षवश्चाप्रतिमं द्वैरथं नरसिंहयोः ।
देवदानवगन्धर्वाः सर्वे एवावतस्थिरे ।
रथौ च तौ श्वेतहयौ युक्तकेतू महास्वनौ ॥ ६१
समागता लोकवीराः शङ्खान्दध्मुः पृथक्पृथक् ।
वासुदेवार्जुनौ वीरौ कर्णशल्यौ च भारत ॥ ६२
तद्भीरुसंत्रासकरं युद्धं समभवत्तदा ।
अन्योन्यस्पर्धिनोर्वीर्ये शक्रशम्बरयोरिव ॥ ६३
तयोर्ध्वजौ वीतमालौ शुशुभाते रथस्थितौ ।
पृथग्रूपौ समार्छन्तौ क्रोधं युद्धे परस्परम् ॥ ६४
कर्णस्याशीविषनिभा रत्नसारवती दृढा ।
पुरंदरधनुःप्रख्या हस्तिकक्ष्या व्यराजत ॥ ६५
कपिश्रेष्ठस्तु पार्थस्य व्यादितास्यो भयंकरः ।

C. 8. 4466
C. 8. 87. 94
K. 8. 93. 5

व्यसृजंश्च). B3 D1 सुगंधानि. — b) Dn1 पुष्पवर्षाणि. K3 B6 D8 खात्तदा; Da1 D1.5 खे तदा; Dn1 हर्षिताः; D6 वा तथा; T1 G M चोद्यताः; T2 हर्षिताः (for खात्तथा). — c) Dn1 नानारूपाणि विबुधा. — d) K3 देवरूपाणि (for °तूर्याणि). T2 G3 M वादयन्; G2 नादयन् (for [अ]वाद°). G1 नानारूपाणि चोद्यदन्.

61 a) S (T3 missing) दिदृक्षया गताः सर्वे. — d) D6 [उ]पतस्थिरे (for [अ]व°). — For 61cd, S (T3 missing) subst.:

1004* विस्मयोत्फुल्लनयना नान्या बुबुधिरे क्रियाः ।
[G1 विबुधिरे (for बुबु°).]

— After the above, T1.2 G M ins. an addl. colophon. [*Adhy. name:* T2 कर्णार्जुनजयपराजयदेवतासंसनं; M प्रजापतींद्रसंवादः. — *Adhy. no.:* T1 G2.3 M1 102; T2 95; G1 M2-4 101.]

— Before 61ef, T1.2 G1.2 M ins. संजयः. — e) K3 D3 तथा (for रथौ). K3 B3.5 तु तौ; V1 B1.2.4 Da1 Dn1 D1.3-7 T1 G2.3 M1 तयोः; D8 तौ तु; T2 G1 M2-4 ततः (for च तौ). B5 S (T3 missing) श्वेतहयैर् (for °हयौ). D2 रथौ तु श्वेततुरगौ. — f) Ś1 K1.2.4 रक्तकेतू; K3 युक्तकेतु; B6 S (T3 missing) युक्तौ दिव्यौ; Dn1 दिव्यैर्युक्तौ; Bom. ed. दिव्यौ युक्तौ (for युक्तकेतू). B3 Dn1 महात्मनोः; T1 °स्वरौ (for °स्वनौ). — After 61, N ins.:

1005* यौ तौ कर्णार्जुनौ राजन्प्रहृष्टावभ्यतिष्ठताम् ।
[(Ś K1.2.4 D2.8 तयोः; K3 V1 B5 ततः (for यौ तौ). K1 कर्णार्जुनं. Ś2 प्रहृष्टा. Ś1 K1 D2 अप्यतिष्ठतां; Ś2 Dn1 व्यव°; K2 Da1 D1.5 अध्य°; K4 अन्य°; B5 D6 अभ्यधावतां (for °तिष्ठताम्).]

62 a) D8 सेनागता; S (T3 missing) समास्थितौ (for °गता). K4 लोकवराः; T1.2 G2.3 M1 °वीरौ (for °वीराः). — b) T1 G2.3 M1 शंखं; M4 शंखा. — c) T1 G2.3 चोभौ (for वीरौ). — d) K3 शल्यकृष्णौ; V1 B D (except Dn1) T1 G M शल्यकर्णौ (for कर्णशल्यौ).

63 a) K3 तद्भीत; B6 न तत्र; T1 तद्भीम (for तद्भीरु). V1 B1.3 Da1 D5 -त्रासनकरं; B2 D3.4.6.7 -त्रासजननं; D1 -त्रासनकं च (for -संत्रासकरं). — b) B4 D3.4.6.7 तदभवत् (for सम°). — c) K3 V1 B1.2 Da1 D1-3.5.7.8 T1 M1 -स्पर्धिनौ (for -स्पर्धिनोर्). B1.2.4 वीर्यं; Dn1 उग्रं; D6 संख्ये; D8 शौर्ये; S (T3 missing) घोरं (G1 °रः) (for वीर्ये). — d) K4 शक्रसंवरयोर्; D8 शंखशंबरयोर् (for शक्र°).

64 a) K3 तावागतौ (for तयोर्ध्वजौ). K3 V1 B3.5 Da1 Dn1 D1.2.5.8 T1 वीतमलौ; B1.4 D3.4.7 वीरतमौ; B3 वीतभयौ; D6 प्रविमलौ; T2 G M हि (G2 तु) विमलौ (for वीतमालौ). — b) K1.3 V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1.2.4.5 रथे स्थितौ; T1 G2.3 शुभाकृती; T2 G1 M शुभान्वितौ (for रथस्थितौ). — After 64ab, Dn1 T2 ins.:

1006* राहुकेतू यथाकाशे उदितौ जगतः क्षये ।

— Dn1 om. 64cd. — c) K3 B5 D8 पृथग्रूपं; B1-4 Da1 D1.3-7 Ca.o °रभूतौ (D8 °यः) (for °ग्रूपौ). K1 समास्कंतौ (sic); K2 °छंतौ; K3 सनाछैतौ; Da1 D1.5 समांछ्यौ; D8 समृच्छेतां; Co समछंनौ (for समार्छन्तौ). T1.2 G M पृथग्ज्वलंतौ सज्जे (T1 सज्ये°; G2 दृश्ये°; G3 युज्ये°)तां. — d) K3 V1 B D (Dn1 om.) S (T3 missing) क्रुद्धौ (for क्रोधं). B5 तत्र (for युद्धे). — After 64, B2 (marg.) reads 66cd and युद्धाभि (in 67a), repeating the same in its proper place.

65 a) कर्णस्याशिविषनिभा; K4 M1 °स्यासी(M1 °शी)विषनिभां; D2 °स्यासीद्विषा रौद्रा; T1 G2 °स्यासीविषसमा. — b) Da1 D1.5 रत्नभासवती; Dn1 S (T3 missing) °सारमयी(M1 °यं); D2 वज्रसममयी; D4 तत्र सारवती (for रत्नसार°). M1 दृढां. — c) K3 -धनुःप्रख्या; B1 -रथप्रख्या; T1.2 G M2-4 -ध्वजप्रख्या; M1 -समप्रख्या (for -धनुःप्रख्या). — d) K4 V1 B (except B5) D T1 हस्तिकक्षा (D2 °क्ष; T1 °क्ष्य) (for °कक्ष्या). Ś2 Dn1 D1 M1 विराजते (Ś2 °त); K4 D8 व्यरोचत; T1 व्यराजति (for °जत). — After 65, T1 G2.3 read 69, repeating it in its proper place.

66 a) T2 कपिध्वजस् (for °श्रेष्ठस्). B5 D8 च; D6 [S]थ (for तु). — b) Dn1 व्यादितास्य; G1 व्यायतास्यो

C. 8. 4466
B. 8. 87. 94
K. 8. 93. 5

भीषयन्नेव दंष्ट्राभिर्दुर्निरीक्ष्यो रविर्यथा ॥ ६६
युद्धाभिलाषुको भूत्वा ध्वजो गाण्डीवधन्वनः ।
कर्णध्वजमुपातिष्ठत्सोऽवधीदभिनर्दयन् ॥ ६७
उत्पत्य च महावेगः कक्ष्यामभ्यहनत्कपिः ।
नखैश्च दशनैश्चैव गरुडः पन्नगं यथा ॥ ६८
सुकिङ्किणीकाभरणा कालपाशोपमायसी ।
अभ्यद्रवत्सुसंक्रुद्धा नागकक्ष्या महाकपिम् ॥ ६९
उभयोरुत्तमे युद्धे द्वैरथे द्यूत आहृते ।
प्रकुर्वाते ध्वजौ युद्धं प्रत्यहेषन्हयान्हयाः ॥ ७०
अविध्यत्पुण्डरीकाक्षः शल्यं नयनसायकैः ।
स चापि पुण्डरीकाक्षं तथैवाभिसमैक्षत ॥ ७१
तत्राजयद्वासुदेवः शल्यं नयनसायकैः ।

(for ध्यादि°). B_5 भयानकः; D_{n1} इवांतकः; T_2 भयावहः; G_1 व्यराजत (for भयंकरः). — B_2 reads 66^{cd} and युद्धाभि (in 67^a) for the first time after 64. — ^{c}) K_3 पिष्टयन्; B_2 (both times) भीषयन्नेव (for °न्नेव). V_1 $B_{1.3-5}$ D_{a1} $D_{1.3-8}$ S (T_3 missing) इव (for एव). D_2 देष्टाभिर् (sic); D_4 दंष्ट्राभि (for दंष्ट्राभिर्). D_{n1} दंष्ट्राभि-र्भीषयन्भाभिर्. — ^{d}) Ś$_2$ K_{2-4} $D_{2.3}$ दुर्निरीक्षो; K_1 °रीक्ष्ये (for °रीक्ष्यो). B_2 (first time) रथिर् (for रविर्). M_1 transp. रविः and यथा.

67 D_2 om. (hapl.) 67–68. — ^{a}) K_3 V_1 D_{n1} D_3 युद्धा(K_3 °क्का)भिलाषको भूत्वा; T_1 G M क्रुद्धो(T_1 युद्धा)भिलषि(G_1 °क्षि)तं गत्वा. — ^{b}) M_1 ध्वजौ. D_3 गांजीव- (for गाण्डीव-). D_7 G_1 -धन्विनः (for -धन्वनः). — ^{c}) B_2 कपिध्वजम् (for कर्ण°). Ś$_2$ अपातिष्ठत्; D_3 उपातिष्ठन्. — ^{d}) K_3 शौवधीद् (sic); B (except B_2) D_{n1} $D_{3.4.6.7}$ S (T_1 missing) स्वस्थानाद् (for सोऽवधीद्). Ś K अभिनंदयन्; $B_{1.2}$ अतिनर्दयन्; $B_{3.5}$ D_{n1} S (T_3 missing) वेगवान्कपिः; B_4 $D_{3.4.6.7}$ अभिनिर्दहन्; D_{a1} $D_{1.5}$ °निर्दयन् (for °नर्दयन्).

68 D_2 om. 68 (cf. v. l. 67). — ^{a}) K_3 D_{n1} उत्पपात; $B_{2.4}$ उपेत्य तु; T_1 उत्पद्य च (for उत्पत्य च). V_1 $B_{1.3-5}$ D_{a1} $D_{1.3-8}$ तु (for च). — ^{b}) V_1 B (except B_5) D (D_2 om.) कक्षाम् (for कक्ष्याम्). K_3 V_1 $B_{4.5}$ D_{a1} D_{n1} $D_{1.5.7}$ अभ्याहनत्; K_4 D_3 अभ्यहनन्; T_2 अध्यहनत् (for अभ्य°). B_5 D_{n1} S (T_3 missing) तदा (for कपिः). — B_2 om. (hapl.) 68^c–69^d. — ^{c}) K_1 नगैश्च (for नखैश्च). — ^{d}) T_2 पतगं (for पन्नगं). K_4 तथा (for यथा).

69 B_2 om. 69 (cf. v. l. 68). T_1 $G_{2.3}$ read 69 for the first time after 65. — ^{a}) V_1 $B_{1.3-5}$ D_{n1} D_{3-7} T_1(second time)$._2$ G_3 (second time) M सा; D_{a1} D_1 T_1 (first time) $G_{1.2}$(both times)$._3$ (first time) स- (for सु-). — ^{b}) D_6 गदा; T_1 $G_{2.3}$ (all first time) परा; T_1 (second time) तथा; G ($G_{2.3}$ both times) तदा; T_2 M गता (for [आ]यसी). D_2 कक्षा नागोपमायती; T_2 M कालपाशोपमां गता. — ^{c}) K_3 सुसंक्रुद्धो; D_{n1} सुसंरब्धा. V_1 $B_{1.3.4}$ $D_{3.4.6.7}$ अभ्यद्रवत संक्रुद्धा; T_1 G_2 (both first time) अभ्यद्दश्यत संरब्धा; T_1 (second time)$._2$ $G_{1.2}$ (second time)$._3$ (both times) M अभ्यद्रवत संरब्धा. — ^{d}) V_1 $B_{3.4}$ D_{a1} D_{1-7} नागकक्षा; B_1 °कल्पा; D_{n1} हस्तिकक्षा (for नागकक्ष्या). V_1 $B_{1.3-5}$ D_{a1} D_{n1} $D_{1.3-8}$ G_1 [अ]थ तं; D_2 च तं; T_1 $G_{2.3}$ (all first time) [अ]स्य तं; T_1 (second time) [अ]पि तं; T_2 $G_{2.3}$ (both second time) [अ]पि तं (for महा-). K_3 नागवृक्षवनं कपिः.

70 ^{a}) K_3 V_1 $B_{1.3.5}$ D_{a1} $D_{1.2.5.8}$ तयोर्घोरतमे (B_1 °मैर्); $B_{2.4}$ D_{n1} $D_{3.4.6.7}$ S (T_3 missing) तयोर्घोरतरे (for उभयोरुत्तमे). Ś$_2$ उत्तमै. D_2 तत्र (for युद्धे). — ^{b}) $K_{2.4}$ [ऽ]च्युत; $D_{4.6.7}$ युद्ध (for द्युत). Co cites द्यूते (as in text). B_1 $D_{1.3.5.7.8}$ आहते; B_2 D_6 आगते; B_3 D_{n1} T_2 आहिते; T_1 $G_{1.2}$ M आह्वये (G_1 °योः); G_3 आहवे (for आहृते). — ^{c}) K_1 B_1 $D_{4.8}$ अकुर्वा(D_4 °र्वी)ते; K_4 D_6 प्रकुर्वते; $B_{3.5}$ D_{n1} M_{2-4} प्रा(B_3 अ)कुर्वतां (for प्रकुर्वाते). K_2 ध्वजो; V_1 ध्वजे; G_2 ध्वजा (for ध्वजौ). D_2 युद्धे (for युद्धं). — ^{d}) T_1 G_2 प्रत्यहैषन्. K_3 D_8 हया हयान् (by transp.); B_3 हया हयाः; G_1 नयान्नयाः. V_1 प्रत्यहेषयतां हयान्; D_{n1} T_2 पूर्वं (T_2 °र्वे-) पूर्वतरं तदा (T_2 °था). — After 70, D_{n1} T_2 ins.:

1007* हया हयानभ्यहेषन्स्पर्धमानाः परस्परम् ।

[With the prior half, cf. 70^d. T_2 अभ्यहनन् (for °हेषन्).]

71 ^{a}) D_8 आविध्यत्. S (T_3 missing) पुंडरीकाक्षं (for °काक्षः). D_2 अदहत्पांडवीं सेनां. — ^{b}) D_2 S (T_3 missing) शल्यो. — Ś $K_{1.2}$ B_2 D_2 om. (hapl.) 71^c–72^b. — ^{c}) S (T_3 missing) तं (for स). D_{n1} शल्यश्च (for स चापि). D_{n1} S (T_3 missing) पुंडरीकाक्षः (D_{n1} °क्ष). — ^{d}) G_3 M [आ]जौ (for [अ]भि-). K_4 D_8 [अ]भिसमीक्षत; V_1 °समैष्यत; $T_{1.2}$ $G_{1.2}$ [आ]जौ समीक्षत (for [अ]भिसमै°). K_3 तथैताभिसमीक्षता.

72 Ś $K_{1.2}$ B_2 D_2 om. 72^{ab} (cf. v. l. 71). — ^{a}) D_4 वा (for च). $D_{2.3}$ [अ]जयं (D_3 °यन्); M_2 [अ]नयद्

कर्णं चाप्यजयद्दृष्ट्वा कुन्तीपुत्रो धनंजयः ॥ ७२
अथाब्रवीत्सूतपुत्रः शल्यमाभाष्य सस्मितम् ।
यदि पार्थो रणे हन्यादद्य मामिह कर्हिचित् ।
किमुत्तरं तदा ते स्यात्सखे सत्यं ब्रवीहि मे ॥ ७३

शल्य उवाच ।

यदि कर्णं रणे हन्यादद्य त्वां श्वेतवाहनः ।
उभावेकरथेनाहं हन्यां माधवपाण्डवौ ॥ ७४

संजय उवाच ।

एवमेव तु गोविंदमर्जुनः प्रत्यभाषत ।
तं प्रहस्याब्रवीत्कृष्णः पार्थं परमिदं वचः ॥ ७५
पतेद्दिवाकरः स्थानाच्छीर्येतानेकधा क्षितिः ।
शैत्यमग्निरियान्न त्वा कर्णो हन्याद्धनंजयम् ॥ ७६
यदि त्वेवं कथंचित्स्याल्लोकपर्यसनं यथा ।
हन्यां कर्णं तथा शल्यं बाहुभ्यामेव संयुगे ॥ ७७
इति कृष्णवचः श्रुत्वा प्रहसन्कपिकेतनः ।
अर्जुनः प्रत्युवाचेदं कृष्णमक्लिष्टकारिणम् ।
ममाप्येतावपर्याप्तौ कर्णशल्यौ जनार्दन ॥ ७८
सपताकाध्वजं कर्णं सशल्यरथवाजिनम् ।
सच्छत्रकवचं चैव सशक्तिशरकार्मुकम् ॥ ७९
द्रष्टास्यद्य शरैः कर्णं रणे कृत्तमनेकधा ।
अद्यैनं सरथं साश्वं सशक्तिकवचायुधम् ।

C. 8. 4462
B. 8. 87. 110
K. 8. 93. 21

(for [अ]ज°). B1 Da1 D1 M2 दृष्ट्वा (for दृष्ट्या).

73 a) M3 तथा (for अथ). D3 om. (hapl.) from त्सूतपुत्रः up to ब्रवी (in 73f). — b) K3 सन्मितं; K4 संमितं; D2 पाणिना; D4 आस्थितं; D5 सास्मितं (for स°). — After 73ab, D2 ins.:

1008* उवाच प्रणयाद्राजन्सामपूर्वमिदं वचः ।

— Before 73c, D2.6 ins. कर्णः. — d) D8 T2 इति (for इह). — e) B2 किमन्यत्; G2 किमंतरं (for किमुत्तरं). K3 B2 T1 G3 तदा तस्मात्; G1 तु दातव्यं; G2 तदा तस्य (for तदा ते स्यात्). Dn1 T3 किं करिष्यसि संग्रामे. — f) T1 G M सत्यमेतद् (for सखे सत्यं). Ś2 ब्रवीमि ते (for °हि मे). Dn1 T2 शल्य सत्यमथोच्यताम्.

74 Ś K V1 D1-3.5.8 ins. after the ref.: B Da1 D6.7 ins. after 73:

1009* हते त्वयि ह्यहं हन्यामुभौ कृष्णधनंजयौ ।

[K3 V1 B D3.6.7 तु (for हि). D8 हनिष्यामि (for ह्यहं हन्याम्). D2 हते मयि कथं हन्याद् (for the prior half).] — a) G1 कर्णं. Ś K2 रथे (for रणे). — b) Ś K1.2.4 एष (for अद्य). — c) B2 [आ]जौ (for [अ]हं). — d) B2 माधवफाल्गुनौ (for °पाण्डवौ).

75 Ś K1.2 S (T3 missing) om. the ref. — a) K1.2.4 B4 एतत् (for एव). — b) T1 G2 ह्यभ्यभाषत; T2 G1.3 M [ऽ]प्यभ्य° (for प्रत्य°). — c) G1 स प्रसह्य (for तं प्रहस्य). K3 कृष्ण. B5 अथाब्रवीत्तदा कृष्णः. — d) B5 Dn1 सत्यं पार्थं (Dn1 °र्थम्) (for पार्थं परम्). K3 रम्यमिदं; B3 Da1 D1.5 सत्य°; T2 परिमितं (for परमिदं).

76 a) K3 एते (for पतेद्). — b) K3 V1 B1.3-5 Da1 D1.3-5.7 दीर्ये(K3 °र्यं)त; K4 दर्पिता; B2 दीर्यते (for शीर्येत). K2 [अ]नेकदा. Dn1 शुष्येदपि महोदधिः; D2 मेरु दीर्येत वा क्षितिः; S (T3 missing) शीर्ये(T1 भज्ये°; M1 शीर्या)द्भूमिरनेकधा. — c) Da1 D1.5 शे(Da1 शै)त्यमश्नेद्. K3 V1 B Da1 D1-5.7.8 न त्वां; D6 T1 M हित्वा; T2 नित्यं; G1.3 हि त्वां; G2 यद्वा (for न त्वा). — d) Dn1 transp. हन्यात् and कर्णो. K3 V1 B2.3.5 Da1 Dn1 D3-5.7.8 धनंजय (Dn1 D8 °यः) (for °यम्).

77 a) D4 यदित्वेवं. V1 चैवं; Dn1 वैतत्; D6 S (T3 missing) त्वेतत् (for त्वेवं). D6 कदाचित् (for कथं°). — b) K3 लोकं; T1 G2 M लोके (for लोक-). Ś Dn1 D1.3 -पर्यासनं; B1 -पर्यसनात्; B2 °वनं (for °सनं). Ca cites लोकपर्यसनं (as in text). K3 B2.5 तथा; B1 महत्; Dn1 D6 S (T3 missing) भवेत् (for यथा). — c) D8 हन्यात्. Dn1 कर्णौ; M3 कर्णस्. — d) Dn1 संयुगौ.

78 b) D8 प्रहसत्; M1 प्राहसन्. — d) Dn1 अक्लिष्टकारिणः. — e) D8 तम् (for मम). V1 B1.3 [ए]व ताव्; B5 [ए]वैतद्; Dn1 तावद् (for [अ]प्येताव्). B2.4 Da1 D1.3-7 ममैव (B2 °मापि; B4 °मैवं) तावत्पर्याप्तौ; S (T3 missing) ममैव तु न (G3 न तु) पर्याप्तौ (G2 °प्तो). Ca cites पर्याप्तौ. — f) K3 V1 B D (except Dn1 D2) शल्यकर्णौ. Ś2 जनार्दनं.

79 a) Ś2 K1 V1 B Da1 Dn1 D1.3-8 S (T3 missing) सपताक-; D2 त्वमद्य स- (for सपताका-). K3 -रथं (for -ध्वजं). — b) T2 सशल्यं. D8 -कार्मुकं (for -वाजिनम्). — c) B2 छत्रं वै कवचं; T2 सचित्रक° (for सच्छत्र°). — Da1 om. (hapl.) 79d-80c. — d) B5 D3.6-8 T2 G2.3 M -वरकार्मुकं (for -शर°).

80 Da1 om. 81abc (cf. v. l. 79). — a) D6 द्रक्ष्यसि (for द्रष्टासि). V1 B Dn1 D1.3-7 रणे (for शरैः). K1.2 Dn1 कृष्ण; V1 B2 D1.5 तूर्णं (for कर्णं). D2 सिद्धाष्ट

C. 8. 4484 B. 8. 87. 112 K. 8. 93. 23

न हि मे शाम्यते वैरं कृष्णां यत्प्राहसत्पुरा ॥ ८०
अद्य द्रष्टासि गोविन्द कर्णमुन्मथितं मया ।
वारणेनेव मत्तेन पुष्पितं जगतीरुहम् ॥ ८१
अद्य ता मधुरा वाचः श्रोतासि मधुसूदन ।
अद्याभिमन्युजननीमनृणः सान्त्वयिष्यसि ।
कुन्तीं पितृष्वसारं च संप्रहृष्टो जनार्दन ॥ ८२
अद्य बाष्पमुखीं कृष्णां सान्त्वयिष्यसि माधव ।
वाग्भिश्चामृतकल्पाभिर्धर्मराजं युधिष्ठिरम् ॥ ८३

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि त्रिषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६३ ॥

समरे तूर्णं; D8 दृष्ट्वा शल्य रथे कर्णं; S (T3 missing) तं पश्याद्य मया कृष्ण (G1 कर्णं). — ^{b}) K3 V1 B D (Da1 om.) शरैश्छिन्नं (for रणे कृत्तम्). T1.2 G2.3 M शरैः क्षिप्तं (M1 कृष्णं) धरातले; G1 कृष्ण क्षिप्तं शरैर्मया. — ^{c}) K1 अद्यैनं; K3 D2 T3 अयैनं; B2 अद्यैवं; Dn1 G2 अद्यैव (for अद्यैनं). Ś K1.2.4 सशरं (for सरथं). T1 चार्थं (for सार्थं). — ^{d}) K3 श्वरायुधं; S (T3 missing) -वरकार्मुकं (for -कवचायुधम्). — After 80^{abcd}, K4 V1 B Da1 Dn1 D1.3–7 S (T3 missing) ins.:

1010* संचूर्णितमिवामर्दे पादपं पश्य दन्तिना ।
अद्य राधेयभार्याणां वैधव्यं समुपस्थितम् ।
ध्रुवं स्वप्नेष्वनिष्टानि ताभिर्दृष्टानि माधव ।
ध्रुवमद्यैव द्रष्टासि विधवाः कर्णयोषितः ।

[(L. 1) K4 B1.4.5 D3.6.7 संचालितम् (for संचूर्णितम्). B2 मया कृष्ण; Dn1 T2 इवारण्ये; T1 इवामध्ये; G3 °च त्वं (for °मर्दे). D6 संमर्दं (for पादपं). Dn1 दंतिना यथा (for पश्य दन्तिना). S (T3 missing) वृक्षं पश्याद्य दंतिना (for the posterior half). — (L. 2) G1 -दाराणां (for -भार्याणां). — (L. 3) K4 V1 B1–4 Da1 D1.3.4.6 स्वप्ने हि; B5 सुप्ते हि; D7 स्वप्नानि (for स्वप्नेषु). K4 D6 [अ]रिष्टानि (for [अ]नि°). — (L. 4) Dn1 T2 द्रष्टासि ध्रुवमद्यैव (for the prior half). T1 G M कर्णशल्ययोः (for °योषितः).]

— After the above, G3 reads 82^{cd}. V1 B1.5 Da1 D1.5 read 80^{ef} twice. T1 reads 80^{ef} after 82^{cd}. — ^{e}) B1 तत् (for मे). K3 शम्यते. Da1 D1.5 (all second time) वीरं; Dn1 मन्युः (for वैरं). V1 B5 Da1 D5 (all first time) न शाम्यति हि मे मन्युः; B1 (first time).3 D8 न हि शाम्यति मे मन्युः (D8 वीर). — ^{f}) K4 कृष्णं यत्; B5 (first time) यत्कृष्णां (by transp.); D1 (first time).2 कृष्णा यत्. V1 B1.5 Da1 D1.5 (all second time) यदनेन कृतं पुरा; Dn1 S (T3 missing) यदनेन पुरा कृतं. — After 80, V1 B1.5 Da1 Dn1 D1.5.6 T2 G M ins.:

1011* कृष्णां सभागतां दृष्ट्वा सूतेनादीर्घदर्शिना ।
अस्मांस्तथावहसता क्षिपता च पुनः पुनः ।

[(L. 2) Om. in M. B1 तदा (for तथा). Da1 D1.5.6 तदोपहसता; T2 तथाप°. B1 क्षिप्यता; T2 ज्वलता (for क्षिपता).]

81 T1 om. (hapl.) 81^{a}–82^{b}. — ^{b}) K2 ऊर्मथितं (for उन्म°). B1 रणे (for मया). — ^{c}) K3.4 G3 वारणेनैव; G1 °न च (for °नेव). — ^{d}) K1 -रुहत् (for -रुहम्). Co cites जगतीरुहम् (as in text).

82 T1 om. 82^{ab} (cf. v. l. 81). — ^{a}) K3 अधुना; G2.3 अद्य तां. K4 वाचाः; G3 वाचं. — ^{b}) G3 श्रोतास्मि. K4 D2.8 मधुसूदनः. — After 82^{ab}, V1 B Da1 Dn1 D1.3–7 T2 G M ins.:

1012* दिष्ट्या जयसि वार्ष्णेय इति कर्णे निपातिते ।

[V1 दृष्ट्वा. T2 G M गोविंद (for वार्ष्णेय).]

— D8 om. 82^{cdef}. G3 reads 82^{cd} after 1010*. — ^{c}) K3 अथ (for अद्य). B5 G3 अभिमन्योर् (for अभिमन्यु-). — ^{d}) B5 अनृणं; Dn1 प्रहृष्टः; D1.8 T1 G1.3 अनृणां (for अनृणः). K3 सांत्वयिष्यामि; B3 °यिष्यति; B4 शांतयिष्यसि (for सान्त्व°). D2 अनृणा सन्प्रयास्यसि — After 82^{cd}, T1 reads 80^{ef} — ^{e}) K1 Da1 D1.5 कुंती (for कुन्तीं). Ś K1.2.4 Da1 D1.5 G2 पितृ(Da1 D1.5 °तुः)स्वसारं (for °ष्वसारं). — ^{f}) B3 G3 संप्रहृष्टा (G3 °ष्टां); Dn1 प्रहृष्टः सन् (for संप्रहृष्टो). K3 D1 जनार्दनः.

83 ^{b}) K3 V1 B1.3.4 D (except Dn1 D8) S (T3 missing) समाश्वासय (for सान्त्वयिष्यसि). — ^{d}) T1 धर्मराजो. Dn1 च पांडवं (for युधिष्ठिरम्).

Colophon om. in Ś1; T3 missing. — *Day of Karṇas Generalship:* Ś1 K1.2 द्वितीये (K1 °य-) युद्धदिवसे. — *Adhy. name:* T2 कर्णार्जुनयुद्धं; M1 द्वैरथं. — *Adhy. no.* (figures, words for both): Ś1 (*sec. m.*) 81; B1 85; B3 88; Da1 97; D1 80; D4 67; D8 86; T1 G2.3 M1 103; T2 96; G1 M2–4 102.

६४

संजय उवाच ।

तद्देवनागासुरसिद्धसंघै-
गन्धर्वयक्षाप्सरसां च संघैः ।
ब्रह्मर्षिराजर्षिसुपर्णजुष्टं
बभौ वियद्विस्मयनीयरूपम् ॥ १

नानद्यमानं निनदैर्मनोज्ञै-
र्वादित्रगीतस्तुतिभिश्च नृत्तैः ।
सर्वेऽन्तरिक्षे ददृशुर्मनुष्याः
खस्थांश्च तान्विस्मयनीयरूपान् ॥ २

ततः प्रहृष्टाः कुरुपाण्डुयोधा
वादित्रपत्रायुधसिंहनादैः ।
निनादयन्तो वसुधां दिशश्च
स्वनेन सर्वे द्विषतो निजघ्नुः ॥ ३

नानाश्वमातङ्गरथायुताकुलं
वरासिशक्त्यृष्टिनिपातदुःसहम् ।
अभीरुजुष्टं हतदेहसंकुलं
रणाजिरं लोहितरक्तमावभौ ॥ ४

तथा प्रवृत्तेऽस्त्रभृतां पराभवे

C. 8. 4494
B. 8. 88. 5
K. 8. 94. 5

64

☞ This adhy. is missing in T3 (cf. v. l. 8.60.32).

1 ^a) K3 D8 तद्देव; Dn1 तैदेव (sic); T1 तथैव; G1 सदेव-; G3 तदैव (for तद्देव-). K1 -नागास्वर-; M1 -नागसुर- (for -नागासुर-). K3 V1 B1.2.4.5 Dn1 D2–4.6–8 -सिद्धयक्षैर्; B3 Da1 D1.5 T1.2 G1 -यक्षसिद्धैर् (T1 °द्धौ); G2.3 M -सिद्धयक्ष- (for -सिद्धसंघैर्). — ^b) K3 -यक्षाप्सरसश्; V1 B Da1 Dn1 D1–7 T1 G1.3 -रक्षोप्सरसां; D8 -यक्षोरगणां (sic); G2 M1 -नागाप्सरसां; M2–4 -विद्याप्स° (for -यक्षाप्स°). D8 om. च. D6 समूहैः; S (T3 missing) गणैश्च (for च संघैः). — ^c) K8 -सुवर्णजुष्टं; B1 -सुपर्णगुह्यं (for -सुपर्णजुष्टं). — ^d) Da1 D1.8 विस्मयनीयकल्पं; D2 °मानरूपं (for °नीयरूपम्).

2 D2 om. (hapl.) 2. D7 om. 2^abc. — ^a) K4 ननाद्यमानं; T1 रौराद्य°; G1 M रारंस्य°; G2 रारस्य°; G3 दारस्य° (for नानद्य°). M1 निनदं. — ^b) K4 वादित्रगीतैः; G1.2 °हास- (for °गीत-). K8 V1 B1.3–5 D3.4.6.7 -स्तुतिहास(D6 °स्य)नृत्यैः; B2 Dn1 -स्तुतिनृत्यहासैः; T1.2 -स्तुतिहास(T2 °स्य)नृत्तैः; G1.2 -स्तुतिगीतनृत्तैः (for -स्तुतिभिश्च नृत्तैः). K4 नृत्यैः. Da1 D1.5 वादित्रनृत्यस्तुतिहासनीतैः. — ^c) K3.4 Da1 Dn1 D1.3.5 S (T3 missing) सर्वेंतरि(Dn1 °र)क्षं; V1 B D4 °रीक्षं (B1 °क्षे) (for °रिक्षे). — ^d) K3.4 D6 स्वस्थांश्च; V1 B5 T2 स्व(T2 ख)स्थाश्च; D7 खस्तांश्च (for खस्थांश्च). V1 तद् (for तान्). K8 विस्मयरूपयुक्तान्; K4 B2 विस्मयनीयरूपं (for °रूपान्). Dn1 स्वस्थाश्च तद्विस्मयनीयरूपं.

3 ^a) S (T3 missing) -मुख्या (for -योधा). — ^b) D2 विचित्र- (for वादित्र-). K1 B6 -यंत्रायुध-; K4 -गोधायुध-; V1 B1–4 Da1 D1.8–7 -शब्दायुध-; Dn1 -शंखस्वन-; D2 -शंखायुध-; D8 -यंत्रायुत-; M1 -चित्रायुध- (for -पत्रायुध-). — ^c) V1 B3 Da1 Dn1 D1.2.5 विनादयंतो; D6 S (T3 missing) संनाद° (for निनाद°). K1 D5 G1 M1 वसुधा. V1 B1.4 Da1 D1.3–7 दिवं; M1 दिवश् (for दिशश्). — ^d) V1 सर्वे-; B2 सर्वं; Dn1 सर्वान् (for सर्वे). B2 D6 द्विषतां. M [ऽ]भिजघ्नुः (for नि°).

4 ^a) K3 V1 B D नराश्व-; K4 ननास्व- (sic); S (T3 missing) रथाश्व- (for नानाश्व-). K3 (marg. as in text) V1 -रथैर्युताकुलं; B2 D6 -रथायुधाकुलं; Dn1 D2 -रथैः समाकुलं; S (T3 missing) -नरा(G3 -रथा)युतं तदा (for -रथायुताकुलं). — ^b) K4 वराशि-; V1 B1.3.4 Da1 D1.3.4.6–8 गदासि-; B2 कुलंसि- (sic); Dn1 D2.5 S (T3 missing) शरासि- (for वरासि-). K4 -शक्तृष्टि-; D8 -शक्त्यृष्टिं-; T1.2 G2 M1 -शक्तयष्टि- (for -शक्त्यृष्टि-). G2 M -दुःषहं (for -दुःसहम्). — ^c) K8 अभीतजुष्टं; Dn1 क्षंभोरु°; D8 असीम° (for अभीरु°). V1 B1.3.4 नरदेव-; Da1 D1.3–5 नरदेह- (for हतदेह-). — ^d) Ś K B3.5 Dn1 D2.8 लोहितमावभौ तदा (K2 °था); B2 °रक्तया बभौ (for °रक्तमावभौ). Co cites लोहितं and रक्तं. — After 4, N ins.:

1013* बभूव युद्धं कुरुपाण्डवानां
यथा सुराणामसुरैः सहाभवत् ।
[(L. 2) Ś2 K4 ह्यसुरैः (for असुरैः).]

5 ^a) K1 [ऽ]स्तुभ्यतां (sic); K3 D4.8 [ऽ]सुभृतां (K3 °ता); B2.3 Da1 D1.5 सुहृदां; D2 [ऽ]स्वसृतां (for °भृतां). Dn1 तुमुले सुदारुणे; S (T3 missing) सुभृशं परंतपौ (for ऽस्त्रभृतां पराभवे). — ^b) Ś1 B5 D (except D2) धनंजयस्य (for °जयश्च). V1 B1.3.4 Da1 Dn1 D1.3–7.8 (by corr.) T1 [आ]धिरथेश्; B5 D2.8 (before corr.) °रथश्; T2 G [अ]तिरथि(G2 °थ)श् (for [आ]धि°). — ^c) M3 partly damaged. T1.2 G M1.2.4 सर्वां निशितैर् (for सैन्यं च शितैर्). B2 शतैर्; D8 शरैर् (for

C. 8. 4494
B. 8. 88. 5
K. 8. 94. 5

धनंजयश्चाधिरथिश्च सायकैः ।
दिशश्च सैन्यं च शितैरजिह्मगैः
परस्परं प्रोर्णुवतुः स्म दंशितौ ॥ ५
ततस्त्वदीयाश्च परे च सायकैः
कृतेऽन्धकारे विविदुर्न किंचन ।
भयात्तु तावेव रथौ समाश्रयं-
स्तमोनुदौ खे प्रसृता इवांशवः ॥ ६
ततोऽस्त्रमस्त्रेण परस्परस्य तौ
विधूय वाताविव पूर्वपश्चिमौ ।
घनान्धकारे वितते तमोनुदौ
यथोदितौ तद्वदतीव रेजतुः ॥ ७

न चाभिमन्तव्यमिति प्रचोदिताः
परे त्वदीयाश्च तदावतस्थिरे ।
महारथौ तौ परिवार्य सर्वतः
सुरासुरा वासवशम्बराविव ॥ ८
मृदङ्गभेरीपणवानकस्वनै-
र्निनादिते भारत शङ्खनिस्वनैः ।
ससिंहनादौ बभतुर्नरोत्तमौ
शशाङ्कसूर्याविव मेघसंप्लवे ॥ ९
महाधनुर्मण्डलमध्यगावुभौ
सुवर्चसौ बाणसहस्ररश्मिनौ ।
दिधक्षमाणौ सचराचरं जग-

शितैर्). — d) Ś1 प्रोर्णुवंतः; Ś2 प्रोर्णवंतः; K1.4 प्रा(K4 प्रो)र्णवत्तः; K3 प्राणुदतां; V1 Da1 D1.5.8 प्रोत्तुवतुश्च; B2 तौ वक्षवश्च (sic); B3 Dn1 T1 G M प्रावृणु(G2 °ण)तां; D3 ताडयतुः; D4 प्रणुदतुश्च; D6 प्रोर्णुदतुश्च; T2 प्राणवतां; Ca प्रोर्णुवतः; Co मोचयंतौ (for प्रोर्णुवतुः). K3 B3 D8 सु-; V1 B1.2.4 Da1 D1.3–7 S (T3 missing) च (for स्म). K4 G1.2 दंसितौ; G3 M दंसितैः (for दंशितौ). B5 Dn1 D2 सुदंशितैः (for स्म दंशितौ).

6 a) Ś2 K4 तदा (for ततस्). D8 त्वदीयांश्च (for °याश्च) K4 परा; D8 परांश्च (for परे). K2 om. च. — b) K3 D2 G1 कृतांधकारे (for कृतेऽन्ध°). Dn1 ददृशुर् (for विविदुर्). D8 किंचन. — c) B1.4 Da1 D1.3–5.7 भयातुरा; B3 D6 T1 °तुराव्; D2 °त्तु ताम् (for °त्तु ताव्). Ś2 (*sup. lin.* as in text) K4 V1 B3–5 Dn1 D3.4.6 T1 M2.4 एकरथौ; K3 Da1 D1.2.5.7 एकरथं (D1 °थ-); B1 D8 एकरथे (for एव रथौ). Ś1 V1 D2.8 G1 समाश्रयं (G1 °यस्); K2 °श्रयत्; K3 महाश्रयौ (for समाश्रयंस्). B2 भयान्वभावेकरथौ समाश्रयंस्. — d) Ś2 तमो रदौ; K1 तु सो नुदौ (sic); B1 D7 तमोभ्रुदौ; B2 तमानुदौ; M1 वमेरदौ (for तमोनुदौ). K1.2 * प्रसृत; K3 D2.6 T2 G3 खप्रसृ(D6 °कृ)ता; B2 खेऽद्भुतम्; T1 G2 तौ प्रहृता; M स्वाः- (M1 स्वा)प्रसृता (for खे प्रसृता). B2 एव सर्वतः; D2 इवांशुमान् (for °शवः). Dn1 ततोभवत्त्वद्भुतमेव सर्वतः.

7 a) K1.2 [S]स्त्रमंत्रेण. K3 परस्यतौ; Dn1 D1.2 °स्परं तौ; T1.2 °स्परं च तौ; G M परेण तौ (G1 वै) तदा (for परस्परस्य तौ). B1.4 D7.8 om. तौ. — b) Da1 D1.5 विधूय रुद्राव्; T1 विधूतवाताव्; M1 विधूतपापाव्. — c) D2 बाणांधकारे (for घनान्ध°). B4 तमोनुमौ; Da1 तमौनुदौ; Ca.o तमो° (as in text). G1 घनांधकारो विततो यथोदितौ. — d) K1 यथोदितस्; K3 तथोदितौ; G1 तमोनुदौ (for यथोदितौ).

8 a) D2 नरा; D8 ततो (for न च). K3 D1 [अ]ति- (D1 °भि)मर्तव्यम्; K4 [अ]भ्यमंतव्यम्; V1 B1.2.5 Da1 Dn1 D5.8 S (T3 missing) [अ]भिसर्तव्यम्; B3.4 D3.4.6.7 Cv [अ]तिसर्तव्यम्; D2 हि मर्तव्यम् (for [अ]भिमन्तव्यम्). K3 अवायुरात्मकाः (sic); Dn1 इति प्रहर्षिताः; D2 इतीव मोहिताः; T2 इति प्रबोधिताः (for इति प्रचोदिताः). — b) Dn1 T1.2 तथा; M2 तव (for तदा). — d) B1.5 D6.7 T1.2 G1.2 सुरासुरौ (for °सुरा). B2.8 Dn1 शंबरवासवाव् (for वासवशम्बराव्).

9 a) T1 -पटहानक- (for -पणवानक-). Ca cites पणवः. Ś1 K2 -स्वरैर्; K1 -सुरैर्; K4 -श्वनैर् (for -स्वनैर्). — Dn1 D2 om. (hapl.) 9b. — b) K3 B D3.4.6.7 T2 G1 निनादितं (K3 T2 °तैर्; G1 °तौ); T1 विनादिते (for निना°). S (T3 missing) वाहन- (for भारत). Ś K D8 -निःस्वनैः. — c) V1 तौ (for स-). K4 Dn1 S (T3 missing) स(G2.3 तौ)सिंहनादैर्; B Da1 D1.3–7 तौ (B2.5 स-) सिंहनादं (for ससिंहनादौ). K1 वभत (sic); K3 वहतुर्; K4 V1 B Da1 Dn1 D1.3.5–7 नदतुर्; D4 वदतुर् (for बभतुर्). D2 च बभूवतुस्तौ (for बभतुर्नरोत्तमौ). — d) G2.3 पतंगचंद्राविव दुःसहावुभौ. — After 9, Dn1 ins.:

1014* विरेजतुस्तौ पुरुषर्षभौ तदा ।

10 G2 om. 10. — a) K1 -मध्यगावभौ; T1 -मध्यवर्तिनौ; T2 G1.3 M -मध्यगोचरौ (for -मध्यगावुभौ). — b) V1 G1 M1.2.4 -रश्मिणौ; Dn1 D6.8 (before corr.) T2 -दीधिती; D8 (by corr.) -दीधती (for -रश्मिना). — c) K1 Dn1 दिधक्षमानौ (Dn1 °सौ); K3 दिधक्ष्यमाणौ; D8 दिधिक्ष°; T1 M1 द(M1 वि)धक्ष° (for

द्युगास्तसूर्याविव दुःसहौ रणे ॥ १०
उभावजेयावहितान्तकावुभौ
जिघांसतुस्तौ कृतिनौ परस्परम् ।
महाहवे वीरवरौ समीयतु-
र्यथेन्द्रजम्भाविव कर्णपाण्डवौ ॥ ११
ततो महास्त्राणि महाधनुर्धरौ
विमुञ्चमानाविषुभिर्भयानकैः ।
नराश्वनागानमितौ निजघ्नतुः
परस्परं जघ्नतुरुत्तमेषुभिः ॥ १२
ततो विसस्रुः पुनरर्दिताः शरै-
र्नरोत्तमाभ्यां कुरुपाण्डवाश्रयाः ।
सनागपत्त्यश्वरथा दिशो गता-
स्तथा यथा सिंहभयाद्वनौकसः ॥ १३
ततस्तु दुर्योधनभोजसौबलाः
कृपश्च शारद्वतसूनुना सह ।
महारथाः पञ्च धनंजयाच्युतौ
शरैः शरीरान्तकरैरताडयन् ॥ १४
धनूंषि तेषामिषुधीन्हयान्ध्वजा-
न्रथांश्च सूतांश्च धनंजयः शरैः ।
समं च चिच्छेद पराभिनच्च ता-
ञ्शरोत्तमैर्द्वादशभिश्च सूतजम् ॥ १५
अथाभ्यधावंस्त्वरिताः शतं रथाः

C. 8. 4505
B. 8. 86. 16
K. 8. 84. 16

दिधक्ष°). — d) T1 G1 M दुःषहावुभौ (for दुःसहौ रणे). G3 उभौ (for रणे).

11 a) T1.2 G1.2 M अजय्याव् (G2 °ह्याव्) (for अजेयाव्). K2 अहितार्तकाव्; T1 °तांतराव् (for °तान्तकाव्). — b) V1 B Da1 Dn1 D1.3–7 T1.2 G M2–4 उभौ (V1 विश्वं) जिघांसू; D8 जिघांसयंतौ (for °तुस्तौ). Ś K1.2 D2 कृतिनः (for °नौ). M1 जिघाजिघांसकृतितौ परस्परं. — c) T2 महाभये; M2–4 °रणे (for °हवे). K3 वीरवरैः; V1 B1–4 Da1 D1.3–5.7.8 G M °तरौ (M1 °रे); B5 Dn1 T2 वीतभयौ (for वीरवरौ). D2 उभौ धनुर्गाहवरौ संमीयतुर्. — d) B (except B1) Dn1 D3.4.6–8 महेंद्र-; S (T3 missing) सुरेंद्र- (for यथेन्द्र-). Ś2 -जंबाव्; D8 -जृंभाव्; G2.3 M2–4 -वृत्राव् (for -जम्भाव्). Da1 D1.5 पार्थसूतजौ (for कर्णपाण्डवौ).

12 D8 om. 12. Dn1 reads 12ab on marg. — b) Dn1 D1.5 भयानकौ (for °नकैः). — c) K3 अरिसमितानि (for अमितौ निजघ्नतुः). V1 B D (D8 om.) अमितान् (for अमितौ). S (T3 missing) रथान्द्विपांश्चापि तथा हयान्न(G2 हयांस्तथा न)रान्. — d) K1 जघ्नत्तर् (sic); K4 जघ्नुतुर्. V1 B Da1 Dn1 D1.4–7 परस्परं चा(D4 वा)पि महारथौ नृ(V1 Da1 D1.5 °शरैर्नृ)प.

13 a) K3 V1 [S]भिसस्रुः; D8 विशस्रुः (for विसस्रुः). K1 अर्दिभाः (sic); B5 उर्जिताः; D3.7 G2 आर्दिताः. Dn1 नरा (for शरैर्). — b) Ś1 K1.2 वरोत्तमाभ्यां; Ś2 यथो° (for नरो°). Ś1 K1.2 D1 कुरुपांडवाद्र(D1 °श्र)यः; D8 °वाश्रयं; G1 °वाश्रिताः (for °वाश्रयाः). — c) Ś2 -पत्याश्व-; D8 -पद्मयश्व- (for -पत्त्यश्व-). D8 -विरथा (for -रथा). G1 शरा हतास् (for दिशो गतास्). K1 गतस्; K3 B5 Dn1 दश; D8 धुतास्; T1.2 G1.3 M द्रुतास् (for गतास्). — d) K1 तथा तथा; K3 यथा तथा (by transp.); T1 मृगा यथा. Dn1 सिंहहता (for °भयाद्).

14 a) K3 B5 च (for तु). K1 -सेफलाः (sic) (for -सौबलाः). — b) Da1 Dn1 कृपेण; D8 द्रौणिश्च (for कृपश्च). K1 B1 Da1 D1.3–6 Ca शारद्वतिसूनुना; K4 V1 D2 सारद्वत°. S (T3 missing) कृपो गुरोश्चापि सुतो महाहवे. — c) B2 धनंजयावुभौ; G1 °जयं रणे. — d) Da1 Dn1 T1 शरीरार्तिकरैर्; G1 °रातिगमैर्; G2.3 M °रातिदरैर् (for °रान्तकरैर्). K4 V1 G1 M1 अताडयत् (for °डयन्).

15 a) K1.2 M1 इषुधीर्; B2.4 Da1 D1.3–7 °धी-; T1 G °भिर् (for °धीन्). K1 D8 हया (D8 °य-) ध्वजाः: Dn1 D2 ध्वजान्हयान् (by transp.); G2 हया द्विपाः. K3 om. ध्वजान्. V1 गजान्; B5 रथान्; T1.2 G1.3 M1 द्विपान् (for ध्वजान्). — b) K4 रथाश्व- (for रथांश्च). K3.4 V1 B1.3.4 Da1 D1.3–5.7 स- (for च). — c) Ś1 समंश-चिच्छेद; K3 D2 स संप्रचिच्छेद; V1 B1.4 Da1 D1–7 S (T3 missing) समं प्र°; D8 ततः प्र° (for समं च चि°). K3 शराभिनछतान्; K4 पदातिनः शरान् (for पराभिनच्च तान्). B5 ततः (for च तान्). B2.3 Dn1 समं प्रमथ्याशु परान्संततः. Ca cites समं (as in text). — After 15, D2 ins.:

1015* ते पञ्च वीराः सततं हता[या]रथाः
निकृत्तदेहार्जुनबाणवेगैः ।
प्रदुद्रुवुस्तत्र पदातयो भृशं
रुरुहु[हू]रथान्येषु पुनर्ययुश्च तम् ।

16 a) K3 D7 तथा; M3 अतो (for अथ). K3 V1 B Da1 D1.3–7 त्वरितं; D8 चरितं (for त्वरिताः). D6 transp. शतं and रथाः. — b) Ś K1.2.4 V1 B3 Dn1 D2 गजा(K4 °जां)श्चार्जुनम्; D6 T2 G च नागा जयम्; T1 च

C. 8. 4303
B. 8. 88. 16
K. 8. 94. 16

शतं च नागार्जुनमाततायिनः ।
शकास्तुखारा यवनाश्च सादिनः
सहैव काम्बोजवरैर्जिघांसवः ॥ १६
वरायुधान्पाणिगतान्करैः सह
क्षुरैर्न्यकृन्तंस्त्वरिताः शिरांसि च ।
हयांश्च नागांश्च रथांश्च युध्यतां
धनंजयः शत्रुगणं तमक्षिणोत् ॥ १७
ततोऽन्तरिक्षे सुरतूर्यनिस्वनाः
ससाधुवादा हृषितैः समीरिताः ।
निपेतुरप्युत्तमपुष्पवृष्टयः
सुरूपगन्धाः पवनेरिताः शिवाः ॥ १८
तदद्भुतं देवमनुष्यसाक्षिकं
समीक्ष्य भूतानि विसिस्मियुर्नृप ।
तवात्मजः सूतसुतश्च न व्यथां
न विस्मयं जग्मतुरेकनिश्चयौ ॥ १९
अथाब्रवीद्द्रोणसुतस्तवात्मजं
करं करेण प्रतिपीड्य सान्त्वयन् ।
प्रसीद दुर्योधन शाम्य पाण्डवै-
रलं विरोधेन धिगस्तु विग्रहम् ॥ २०
हतो गुरुर्ब्रह्मसमो महास्त्रवि-

नागाः शतम् (for °गार्जुनम्). — ^{c}) $Ś_1$ K_2 शकारास्तुखारा; K_3 B (except B_5) Da_1 Dn_1 $D_{1.2.4-7}$ शकास्तुषारा; T_1 $G_{2.3}$ गतास्तुरंगैर्; T_2 G_1 M_1 शकास्तुरंगैर्; M_{2-4} शतं (M_2 °रं) तुरंगैर् (for शकास्तुखारा). G_2 यवनैश्. V_1 B_{2-4} $D_{3.4.6-8}$ तु; B_5 स- (for च). — ^{d}) Some MSS. कांभोजवरैर्; K_1 काम्बोज°; K_3 कांबोजशरैर्; D_2 °रथैर् (for °वरैर्). K_3 जिघांसयान् (for °सवः).

17 ^{a}) S (T_3 missing) वरायुधं (for °युधान्). T_2 प्रासशतं; M_1 प्राणिशतं (for पाणिगतान्). $B_{1.4}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$ पाणिगतैः शरैः सह; D_2 पाणितलैर्भुजा-श्शरैः; T_1 G_1 (*sup. lin.*) M_{2-4} प्रा(M_{2-4} पा)णिशतं शरैः सह; $G_{2.3}$ प्राणिश(G_3 °ग)तं महीपते (for पाणिगतान्करैः सह). K_3 समस्तान् (for करैः सह). — ^{b}) K_2 नृकृंतंस्, K_3 निकृंतं; V_1 $B_{4.5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$ न्य(V_1 नि)कृंतत्; B_1 निकृंतस् (for न्यकृन्तंस्). K_3 V_1 B_{2-5} Da_1 $D_{1.2-5.7}$ त्वरितः; Dn_1 प्रपतन् (for त्वरिताः). T_1 G_1 निकृंतन्यपतन्; T_2 G_3 M निकृत्तान्यपतन्; G_2 निकृत्य न्यपतन् (for न्यकृन्तंस्त्वरिताः). D_2 सह क्षुरैर्निकृंतानि शिरांसि॰. — ^{c}) G_3 हताश्च- (for हयांश्च). K_3 om. रथांश्च. K_2 युयुध्यतां; Dn_1 D_6 युध्यतो; $D_{3.4}$ युध्यतान्. $T_{1.2}$ $G_{1.2}$ M हयाश्च नागाश्च रथाश्च युध्यतां (M °ता). — ^{d}) K_3 शत्रुगणाक्षिदक्षिणैः; V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$ शत्रुगणान्क्षि(B_5 °णं क्षि)तौक्षिणो(V_1 Da_1 D_1 क्षणा)त्; D_2 शत्रुगणानवाक्षिणोत् (for °गणं तमक्षिणोत्). S (T_3 missing; M_3 *sup. lin.*) धनंजये नारिगणाः क्षिताविह (T_1 क्षता इव; T_2 G_1 M_3 क्षिताविति). Ca cites अक्षिणोत् (as in text). — For 17, D_3 subst.:

1016* तदा स तेषां युधि सव्यसाची
क्षुरैः प्रचिच्छेद धनंजयश्च ।
नागान्हयान्रथसूतांश्च तत्र
शिरांसि तेषामिषुभिः किरीटी ।
धनंजये युध्यमाने च तत्र		[5]
क्षणेन सर्वं क्षयमाविवेश ।

18 ^{a}) $Ś_2$ V_1 B D_3 ततोंतरी($Ś_2$ °वृ)क्षे (for °रिक्षे). K_4 स्वरतूर्य-; D_2 सुरतूर्ण-; D_3 नृपतूर्य- (for सुरतूर्य-). Some MSS. -निःस्वनाः (for -निस्वनाः). — ^{b}) B_1 हर्षितैः; D_3 हृषितौ (for हृषितैः). V_1 समर्पिताः (for समीरिताः). — ^{c}) T_2 अत्युत्तम- (for अप्युत्तम-). — ^{d}) $Ś_2$ सगंधरूपाः; K_1 $D_{2.6.7}$ G_3 स्वरूपगंधाः; K_3 M_3 सरूप°; V_1 B_2 सपुष्प°; Da_1 $D_{1.5}$ स(Da_1 सु)पुण्य°; Dn_1 सुगंधि°; T_1 वबुश्च गंधाः (for सुरूपगन्धाः). Dn_1 $D_{2.6}$ S (T_3 missing) शुभाः (for शिवाः).

19 ^{a}) G_1 ततोऽद्भुतं (for तद°). D_2 -सेवितं; G_1 -साक्षीन् (for -साक्षिकं). — ^{b}) G_1 निरीक्ष्य (for समीक्ष्य). $Ś_2$ $K_{3.4}$ विसि(K_4 °स)स्मयुर्; K_1 D_3 विसि(D_3 °स)स्मियुर्; B_5 °श्मियुर्; D_2 °स्मिषुर्; D_3 °स्मियूर्; D_6 $T_{1.2}$ G_1 विसि(T_1 °शि)स्मिरे; $G_{2.3}$ M °ष्मिरे (for °ष्मियुर्). V_1 B_1 D_2 नृपाः; B_2 Da_1 Dn_1 $D_{1.5}$ तदा (for नृप). — After 19^{ab}, D_2 ins.:

1017* अहोऽर्जुनेनैव कृतं महत्तरं
यदेकवीरो युयुधे महारथान् ।
समीक्ष्य देवाश्च नृराजमुख्या[:]
शशंसु[:] कृष्णार्जुनयोर्महद्यशः ।

— ^{c}) K_3 तवात्मजाः. G_1 सूतपुत्रश् (for °सुतश्). S (T_3 missing) तावुभौ (for न व्यथां).

20 ^{a}) T_1 $G_{2.3}$ तदा (for अथ). — ^{b}) K_2 सांत्वयं; K_3 D_3 सान्त्वयः (D_3 °यं); $B_{1.4}$ शांतयत्; G_2 सांद्रयन् (sic) (for सान्त्वयन्). — ^{d}) D_3 G_2 M_1 विग्रहः (for °हम्).

21 ^{a}) G_1 अहो (for हतो). $Ś_1$ ब्राह्मसमो; G_1 मे महितो; M_3 ब्रह्मसुतो (for °समो). — ^{b}) D_3 भीष्मप्रवरा

तथैव भीष्मप्रमुखा नरर्षभाः ।
अहं त्ववध्यो मम चापि मातुलः
प्रशाधि राज्यं सह पाण्डवैश्चिरम् ॥ २१
धनंजयः स्थास्यति वारितो मया
जनार्दनो नैव विरोधमिच्छति ।
युधिष्ठिरो भूतहिते सदा रतो
वृकोदरस्तद्वशगस्तथा यमौ ॥ २२
त्वया च पार्थैश्च परस्परेण
प्रजाः शिवं प्राप्नुयुरिच्छति त्वयि ।
व्रजन्तु शेषाः स्वपुराणि पार्थिवा
निवृत्तवैराश्च भवन्तु सैनिकाः ॥ २३
न चेद्वचः श्रोष्यसि मे नराधिप
ध्रुवं प्रतप्तासि हतोऽरिभिर्युधि ।
इदं च दृष्टं जगता सह त्वया
कृतं यदेकेन किरीटमालिना ।
यथा न कुर्याद्बलभिन्न चान्तको
न च प्रचेता भगवान्न यक्षराट् ॥ २४
अतोऽपि भूयांश्च गुणैर्धनंजयः
स चाभिपत्स्यत्यखिलं वचो मम ।
तवानुयात्रां च तथा करिष्यति

C. 8. 4315
B. 8. 88. 26
K. 8. 94. 36

(for °प्रमुखा). Ś2 नरोकृताः (*sup. lin.* °तः); B5 नरोत्तमाः; Da1 Dn1 D1.5 महारथाः; S (T3 missing) नराधिपाः (for नरर्षभाः). — c) K3 च शेषो; G1 M1 च वध्यो (for त्ववध्यो). K4 चास्मि; S (T3 missing) चैव (for चापि).

22 a) K3 स्वास्यति; B3 Dn1 T1 शाम्यति (for स्थास्यति). — b) D2 धनंजयो (for जनार्दनो). K3 विरोद्धुम् (for °धम्). — c) D3 युधिष्ठिरे (for °ष्ठिरो). K3 भूत्यहिते (for भूत°). Dn1 S (T3 missing) transp. सदा and रतः. — d) Ś2 त्वद्वशगस्; T2 तद्वशगास् (for °शगस्). G2 रणे (for यमौ).

23 a) Dn1 त्वया तु; D8 प्रयाहि (for त्वया च). K3 पार्थौ च; S (T3 missing) पार्थेन (for पार्थैश्च). Ś2 K3.4 B Da1 D1-8 परस्परेण च (Ś2 K4 हि; B5 वः); Dn1 T1.2 G1 M कृते च (T2 तु) संविदे; G2.3 कृते च संगमे (for परस्परेण). — b) Ś2 K4 शमं; D8 T1.2 G सुखं; M2-4 स्वयं (for शिवं). Ś K1.2.4 B (except B5) D3.4.7 ह्याप्नुयुर्; K3 ह्याप्नुयर् (sic) (for प्राप्नुयुर्). B5 D8 इच्छतस्तव; Dn1 S (T3 missing) इच्छया तव (for इच्छति त्वयि). — c) Ś K1.2.4 प्रयांतु (for व्रजन्तु). Ś2 D8 सुपुराणि; G2 तु पु° (for स्वपु°). Dn1 बांधवा (for पार्थिवा). — d) Dn1 -युद्धाश्च (for -वैराश्च). B1 G2.3 M3 (*sup. lin.*) तु (for च). B5 पार्थिवाः (for सैनिकाः). — After 23, D8 ins.:

1018* न चेद्वतं श्रोष्यसि चैव कर्ण
महाबलं पार्थिव सूतपुत्रम् ।
विहाय राज्यं त्वखिलं समस्तं
गन्तासि कर्णस्य पथं विचित्रम् ।

24 a) D2 मे (for चेद्). G1 श्रोष्यसे (for °सि). D8 G1 चेन् (for मे). K3 न साध्विदं (for नराधिप). — b) K3 प्रतप्तोसि; T1.2 G1 हि त(T1 सु)प्तोसि; G2.3 M हि (G2 च; M4 ह) तप्तासि (for प्रत°). V1 B1 हतायुधो (B1 °धो) युधि; D2 निपातितोरिभिः; G1 हतो रिपुर्युधि (for हतोऽरिभिर्युधि). — After 24ab, T1.2 G M ins. a passage given in App. I (No. 38). — c) V1 B2 Da1 D1.5 M1 जगतः; T1 जगतां (for °ता). D8 G2 सहायता (G2 °तां) (for सह त्वया). — d) Ś2 कृते (for कृतं). Dn1 किरीटिमालिना. — e) K3 तथा (for यथा). K1 om. from भिन्न up to राजन् (in 25d). K2.4 बलिभिद्; S (T3 missing) बलहा (for बलभिन्). K3 न चातंको; B5 D4 तथांतको; D2 न चांतिको. — f) D6 वा (for च). Dn1 चापि धाता (for च प्रचेता). Ca cites प्रचेता (as in text). B1 स (for न).

25 K1 om. up to राजन् (cf. v. l. 24). — a) V1 B2 Da1 D1.5 अतोपि भूयः; B5 °तिसूयान्; T1 M2-4 अतश्च भूयांश्च; T2 अतोभिधेयश्च; G M1 अ(M1 अं)तश्च भूयश्च (for अतोऽपि भूयांश्च). V1 B2.5 Da1 Dn1 D1.2.5.8 स्वगुणैर् (for च गु°). D8 जनार्दनः (for धनंजयः). — b) V1 B (except B2) D (except D8) S (T3 missing) न (G1 तु) (for स). Ś1 K3 D8 (before corr.) चाभि(K3 °ति)पश्यति; Ś2 D8 (by corr.) चापि पश्यति; K3 चाप्यपत्स्यति; V1 B1 चाभिशंसति; B3 Da1 Dn1 D1-7 चाति(Da1 D5 [before corr.] °भि)वर्तिष्यति; B4.5 चाति(B5 °भि)मंस्यति; T1 चावपत्स्यति; T2 चातिव°; G चापमे°; M चातिवे°; Ca अभिवत्स्यति (for चाभिपत्स्यति). B3 D (except D8) मे वचोखिलं (for [अ]खिलं वचो मम). — c) K3 B5 Da1 D1.5 M1 तवानुयात्रं; V1 तवाथ यात्रां; D2 तवानुज्ञां (for °नुयात्रां). Ca.c cite अनुयात्रां (as in text). K3 V1 B D S (T3 missing) सदा (for तथा). B5 करिष्यते. — d) Ś K1.2.4 श(K4 स)मामुहि; B3-5 D2 शिवाय वै (for शमाय वै). D3 om. वै. Dn1 S (T3 missing) प्रसीद राजेंद्र शमं स्वमाप्नुहि; D8 प्रसीद राजेंद्र यतः शिवाय वै. — After 25, K4 T2 ins.:

C. 8. 4515
B. 8. 88. 25
K. 8. 94. 36

प्रसीद राजञ्जगतः शमाय वै ॥ २५
ममापि मानः परमः सदा त्वयि
ब्रवीम्यतस्त्वां परमाच्च सौहृदात् ।
निवारयिष्यामि हि कर्णमप्यहं
यदा भवान्सप्रणयो भविष्यति ॥ २६
वदन्ति मित्रं सहजं विचक्षणा-
स्तथैव साम्ना च धनेन चार्जितम् ।
प्रतापतश्चोपनतं चतुर्विधं
तदस्ति सर्वं त्वयि पाण्डवेषु च ॥ २७
निसर्गतस्ते तव वीर बान्धवाः
पुनश्च साम्ना च समाप्नुहि स्थिरम् ।
त्वयि प्रसन्ने यदि मित्रतामियु-

1019* न चातितीव्रं पितृवैरमुद्यतं
निहन्तुमुग्रे रिपुमुल्बणं युधि ।
तथापि तत्पथ्यहितं न चेच्छतः
प्रकाशितं साधुरिहाद्य पाण्डवैः ।

[(L. 2) T_2 आक्षेयकम् (for उग्रे रिपुम्). — (L. 4) T_2 साधु विहाय (for साधुरिहाद्य).]

26 ^{a}) D_6 S (T_3 missing) ममाभि- (for ममापि). — ^{b}) M_{2-4} त्वा (for त्वां). $K_{1.2}$ परमाश्च; V_1 B_4 Da_1 $D_{1.5.6}$ °मार्थं-; G_1 °मात्स-; G_2 °मा च (for °माच्च). G_1 सौहृदाः; Cc °दात् (as in text). — ^{c}) K_3 V_1 $B_{2.3.5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.5.6.8}$ S (T_3 missing) च; K_4 ह; $B_{1.4}$ $D_{2-4.7}$ [अ]थ (for हि). S (T_3 missing) आहवे (for अप्यहं). — ^{d}) K_4 सन् (for स-). K_3 भविष्यसि. S (T_3 missing) महान्हि मेस्ति प्र(G_1 मेस्मिन्प्र)णयोत्र (G_1 M_1 °योस्ति; M_3 °योस्य) सूतजे (T_2 °ज). Ca cites सप्रणयः (as in text).

27 ^{a}) V_1 विदंति; G_1 सदंति (for वदन्ति). D_6 S (T_3 missing) मैत्रीं सहजां (for मित्रं सहजं). G_1 विचक्षणां. — ^{b}) G_2 मानाच (for साम्ना च). B_5 वचनेन (for च धनेन). K_3 $D_{3.4.6}$ व($D_{3.4}$ वा)र्जितं; B_5 चार्पितं; T_1 चाजरां; T_2 चाचिरां; G राजन्; M_{2-4} चार्जितां (for °तम्). — D_8 ins. after 27^{ab}: K_3 after 28:

1020* मया हि पूर्वं कथितं कृपादिभि-
स्तथा हि राजा तव देहदेहजः ।
अन्यैश्च सर्वैर्गुणभावविस्तरैः
धनंजयाच्चास्ति समो धनुर्धरः ।
बभूव लोके परमास्त्रसंग्रही [5]
विष्णुः सखा यस्य सखा न विग्रहः ।
कर्माणि यस्याखिलान्यद्भुतानि
सर्वाणि वः संस्मर तानि पूर्वम् ।
युद्धान्तमाच्छाद्य सुयोधनाद्य
कर्णस्य पुत्रावधि मा व्यनीनशः । [10]
न श्रोष्यसि त्वं यदि मे महारथ
तथा हतं द्रक्ष्यसि पाण्डवैर्बलम् ।
अथार्जुनं कालसमप्रभावं
कथं न द्रष्टासि रणे चरन्तम् ।
तेजस्विनामद्य रविं महाप्रभं [15]
कथं वरास्त्रं समरे न पश्यसि ।
त्वयि प्रनष्टे नरवीरसत्कृतो
भोक्ता हि राज्यं भुवि धर्मसूनुः ।

[(L. 1) D_8 तथापि राज्ञा तव देहजेन. — (L. 6) D_8 तथापि (for सखा न). — (L. 7) K_3 [अ]खिल च (for [अ]खिलानि). — (L. 8) D_8 चेत् (for वः). K_3 सम ** तानि (for संस्मर तानि). — (L. 9) D_8 इच्छसि (for आच्छाद्य). — (L. 10) K_3 व्यनीनशत् (for °नशः). — (L. 11) D_8 महारथं. — (L. 14) D_8 प्रद्रष्टासि (for न द्र°). — (L. 15) D_8 तेजस्विनं मेघरवं महाप्रभं. — (L. 16) K_3 न शस्त्रं (for वरास्त्रं). — (L. 17) K_3 -सत्कृतौ (for -सत्कृतो).]

D_8 cont.:

1021* इत्येवमुक्तो गुरुसूनुना कथं
स मे स्थितश्चैव तथैव दुर्मनाः ।
सखे त्वमेवाद्य कथं प्रवक्ता
पार्थस्य पक्षाद्युधि जातहर्षात् ।
विमुक्तबाहुः प्रहसन्सुदुर्बलो [5]
दुर्योधनो दुर्गतिकालचोदितः ।
वृकोदरं हन्मि सबान्धवं रणे
कथं बिभेमि प्रयतो महामृधे ।

— D_8 om. 27^c–30^d. — ^{c}) V_1 T_1 प्रभावतश्च; D_6 T_2 प्रतापिनश्च; G_2 °पनाच् (for °पतश्च). B_5 चोपनतश्च; D_6 G_3 M_{2-4} °नतां (D_6 °तौ) (for °नतं). T_2 G_3 M_{2-4} चतुर्विधां (T_2 °धाः) (for °विधं). — ^{d}) B_5 वदंति (for तदस्ति). K_3 V_1 B D (except D_6; D_8 om.) तव (for त्वयि). V_1 B Dn_1 $D_{3.4.6.7}$ $T_{1.2}$ $G_{1.3}$ M_1 om. च.

28 D_8 om. 28 (cf. v. l. 27). — ^{a}) K_4 त्वयि (for तव). D_3 T_1 G_2 पांडवाः (for बान्धवाः). — ^{b}) K_3 V_1 D_6 शम(D_6 °त)माप्नुहि; B Dn_1 $D_{2-4.7}$ Ca समवा(B_5 °मा)प्नुहि; Da_1 D_5 शममाप्नुयुश्च; D_1 समवाप्नुयुश्च; S (T_3 missing) हितमाप्नुयुः (T_2 °हि) (for च समाप्नुहि). V_1 B_4 Dn_1 D_6 S (T_3 missing) प्रभो; Da_1 $D_{1.5}$

ध्रुवं नरेन्द्रेन्द्र तथा त्वमाचर ॥ २८
स एवमुक्तः सुहृदा वचो हितं
विचिन्त्य निःश्वस्य च दुर्मनाब्रवीत् ।
यथा भवानाह सखे तथैव त-
न्ममापि च ज्ञापयतो वचः शृणु ॥ २९
निहत्य दुःशासनमुक्तवान्बहु
प्रसह्य शार्दूलवदेष दुर्मतिः ।
वृकोदरस्तद्धृदये मम स्थितं
न तत्परोक्षं भवतः कुतः शमः ॥ ३०
न चापि कर्णं गुरुपुत्र संस्तवा-
दुपारमेत्यर्हसि वक्तुमच्युत ।
श्रमेण युक्तो महताद्य फल्गुन-
स्तमेष कर्णः प्रसभं हनिष्यति ॥ ३१
तमेवमुक्त्वाभ्यनुनीय चासकृ-

C. 8. 4523
B. 8. 88. 34
K. 8. 94. 46

चिरं (for स्थिरम्). — ^{c}) B_5 यथा (for त्वयि). T_2 प्रसन्नो. $B_{3.5}$ D_2 त्वयि (for यदि). B_2 D_6 गते; Dn_1 गतां; G_3 ययुद् (for इयुद्). — ^{d}) $B_{1.3}$ त्वमाचरः; B_5 समाचर (for त्वमा°). $B_{2.4}$ (both marg. as in text) Dn_2 $D_{3.4.6.7}$ S (T_3 missing) हितं कृतं स्याज्जगतस्त्वयातुलं. — After 28, K_3 ins. 1020*.

29 D_8 om. 29 (cf. v. l. 27). — ^{a}) S (T_3 missing) इतीदम् (for स एवम्). K_3 सुहृदि. — ^{b}) Some MSS. निश्वस्य; $Ś_1$ निःश्वास्य; K_3 निश्विस्य; B_1 विश्वस्य. G_1 दुर्मनो. — ^{c}) K_3 हितं; Da_1 $D_{1.5}$ यदा (for यथा). M_1 तथानाह (for भवा°). G_1 सुखे (for सखे). G_2 यथैव (for तथैव). K_1 G_2 तं; K_4 तु (for तन्). — ^{d}) K_3 च ज्ञापियतो; K_4 B D (D_8 om.) S (T_3 missing) विज्ञापयतो (for च ज्ञाप°). — After 29, T_2 ins.:

1022* कोऽन्योऽस्ति मे दुःखसखः सदैव
मुक्त्वा भवन्तं मम चैकवीरम् ।

30 D_8 om. 30 (cf. v. l. 27). — ^{a}) G_2 निगृह्य (for निहत्य). K_3 बहुः; $B_{1.3.4}$ Dn_1 $D_{3.4.7}$ वचः (for बहु). — ^{b}) B (except B_2) Da_1 $D_{2.3.5.7}$ $T_{1.2}$ $G_{1.3}$ प्रहस्य; D_6 प्रशस्य; Co प्रसह्य (as in text). T_1 G_2 शार्दूल इवैष; T_2 °लवधेषु; G_1 °लवदेव (for °लवदेष). — ^{c}) D_6 G_1 स्थिरं; $G_{2.3}$ M_{2-4} [आ]स्थितं (for स्थितं). — ^{d}) V_1 भवता. K_3 कुतः स नः; K_4 शमः कुतः (by transp.); $G_{2.3}$ कथं शमः. — $K_{3.4}$ V_1 B Da_1 Dn_1 D_{1-7} S (T_3 missing) ins. after 30: D_8 cont. after 1021*:

1023* न चापि कर्णं प्रसहेद्रणेऽर्जुनो
महागिरिं मेरुमिवोग्रमारुतः ।
न चाश्वसिष्यन्ति पृथात्मजा मयि
प्रसह्य वैरं बहुशो विचिन्त्य ।

[(L. 2) $K_{3.4}$ V_1 B Da_1 $D_{1.3-5.7}$ यथा महा-; D_6 G M_1 महागिरि(M_1 °रे)र् (for °गिरिं). K_4 -मोहम्; B_2 -मेवम् (for मेरुम्). D_6 इवोग्रमारुतं. D_8 यथा हि महामेरुमितोग्रमारुतः. — After line 2, D_6 ins. 1024*. D_6 om. lines 3–4. — (L. 3) K_3 Dn_1 T_1 न चाश्वशिष्यंति; V_1 °श्वषिष्यंति; D_8 यथाश्वसिष्यंति (for न चाश्व°). — (L. 4) K_3 प्रशस्य; D_8 G M प्रस(D_8 °स)ज्य (for प्रसह्य). K_3 निशम्य च; B_5 विचिंत्य च; D_2 तिं संचन (sic); D_8 विशब्य च; T_1 G M विपद्य (G_1 °स) च; T_2 विपद्य (for विचिन्त्य).]

31 D_8 om. 31^{ab}. — ^{ab}) $Ś_1$ K_1 कुरुपुत्र (for गुरु°). K_3 V_1 $B_{1.3-5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1-5.8}$ S (T_3 missing) संयुगादुपारमेति; B_2 D_7 संयुगाद्युपा° (for संस्तवादुपा°). K_3 D_8 वक्तुमुद्यतं (D_8 °तां); B_5 °मन्यता; S (T_3 missing) वीर भाषितुं (for वक्तुमच्युत). — ^{c}) Some MSS. फाल्गुनस्; V_1 B_{1-4} Da_1 $D_{1.3-5.7}$ पांडवस् (for फल्गुनस्). — ^{d}) K_3 अद्य; $B_{1.3.4}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.2.5.7}$ Co एव (for एष). K_3 T_1 $G_{1.3}$ प्रहसन् (for प्रसभं). K_3 हनिष्यसि; G_3 हरिष्यति; Co हनि° (as in text). — S (T_3 missing) ins. after 31: D_6 after line 2 of 1023*:

1024* वसुंधरायाः परिवर्तनं भवे-
द्व्रजेच्च शोषं मकरालयोऽर्णवः ।
प्लवेयुरप्यद्रिवरा महाम्बुधौ
न चार्जुनो जेष्यति कर्णमाहवे ।
अपां पृथिव्या नभसो नभस्वतः [5]
द्युतिग्मदीप्तेश्च हिरण्यरेतसः ।
अभाव एषामपि सर्वतो भवे-
न्न चार्जुनो जेष्यति कर्णमाहवे ।

[M_3 om. lines 1–4. — (L. 3) T_1 अप्यद्रयो वा; G_2 अथाप्युपला (for अप्यद्रिवरा). T_2 G_2 $M_{1.3.4}$ महोदधौ (for महाम्बुधौ). — D_6 om. line 4. — (L. 5) D_6 अपः पृथिव्यां नभसश्च मारुतः — (L. 6) D_6 T_1 $G_{1.2}$ द्युतीक्ष्ण(G_2 °तिग्म)दीप्तेश्च (for द्युतिग्मदीप्तेश्च). D_6 हि सूर्यरश्मिभिः (for हिरण्यरेतसः). — (L. 7) M_{2-4} सर्वशो (for सर्वतो).]

C. 8. 4523
B. 8. 88. 34
K. 8. 94. 46

चवात्मजः स्वाननुशास्ति सैनिकान् ।
समाघ्नताभिद्रवताहितानिमा-
न्सबाणशब्दान्किमु जोषमास्यते ॥ ३२

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि चतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥

६५

संजय उवाच ।
तौ शङ्खभेरीनिनदे समृद्धे
समीयतुः श्वेतहयौ नराग्र्यौ ।
वैकर्तनः सूतपुत्रोऽर्जुनश्च
दुर्मन्त्रिते तव पुत्रस्य राजन् ॥ १

यथा गजौ हैमवतौ प्रभिन्नौ
प्रगृह्य दन्ताविव वाशितार्थे ।
तथा समाजग्मतुरुग्रवेगौ
धनंजयश्चाधिरथिश्च वीरौ ॥ २
बलाहकेनेव यथा बलाहको

---

32 ^{a}) K_3 Dn_1 S (T_3 missing) [अ]प्यनुनीय; B_5 [अ]त्यनु°; D_2 ह्यनु° (for [अ]भ्य°). — ^{b}) B_5 स्वाननुशिष्टवांसतः (sic); D_6ताननुशिष्टवांस्ततः; S (T_3 missing) स्वाननुनीय सैनिकान्. — ^{c}) $K_{3.4}$ B_5 Dn_1 समाहि(K_4 °घ्न)ताभिद्रवत; V_1 B_{1-4} Da_1 $D_{1.3-5.7}$ विनिघ्नताभि(Da_1 $D_{1.2}$ °ति)द्रवत; D_6 प्रधावता°; T_1 $G_{1.3}$ M द्रुतं घ्नता° (G_1 °तो°); T_2 दृढं घ्नता°; G_2 द्रुतं ततोभि° (for समाघ्नता°). M_1 om. अभिद्रवताहितानिमा. $B_{1.3}$ om.; T_1 [अ]खिलान् (for [अ]हितान्). Dn_1 मम; T_1 न (for इमान्). — ^{d}) K_3 B_4 (marg.) Da_1 $D_{1-5.7.8}$ सबाणशब्दाः; V_1 सवाद्यशब्दाः; $B_{1.2.4.5}$ Dn_1 D_4 (marg.) सबाणहस्ताः; D_6 T_2 G M अदीनसत्वाः; T_1 नदीनसत्वान् (for सबाणशब्दान्). K_3 किमजोषमासत:; V_1 किमु योषमासत (for किमु जोषमास्यते). Ca cites जोषम् (as in text). B D (except D_2) T_1 G_3 आसत (T_1 °तः; G_3 °ते) (for आस्यते).

Colophon missing in T_3. — *Day of Karṇa's Generalship:* Ś $K_{2.4}$ द्वितीये ($Ś_2$ °य-; K_4 °यं) युद्धदिवसे. — *Adhy. name:* K_1 द्रौणिसांत्ववचनं; K_3 दुर्योधनं प्रत्यश्वत्थामावाक्यं; T_2 अश्वत्थामवाक्यं; M_1 द्रौणिहितोपदेशः. — *Adhy. no.* (figures, words or both): $Ś_1$ 82 (*sec. m.*); $Ś_2$ 65; B_1 86; B_2 76; B_4 95; B_5 89; Da_1 98; D_4 68; D_6 87; T_1 $G_{2.3}$ M_1 104; T_2 97; G_1 M_{2-4} 103.

65

☞ T_3 is missing in this adhy. (cf. v. l. 8. 60. 32).

1 ^{a}) D_2 -निनदैः; G_2 -निनदौ (for -निनदे). K_3 समेद्धे (sic); Da_1 G_2 om. (for समृद्धे). D_8 तौ शंखभेरीनिनदेन राजन्. — M_4 om. (hapl.) 1^{b}–3^{c}. — ^{b}) V_1 समीयतः; G_2 महाबलौ (for समीयतुः). — ^{c}) D_1 वैकर्तकः (for °र्तनः). B_1 Da_1 $D_{1.3.7}$ T_2 $G_{1.3}$ M_{1-3} सूत(M_1 °र्थं)सुतो; G_2 श्वेतहयो (for सूतपुत्रो). — ^{d}) D_7 दुर्मंत्रितैस्. $T_{1.2}$ G M_{1-3} ते स(T_2 M_1 स्व)सुतस्य (for तव पुत्रस्य). — After 1, $T_{1.2}$ G M_{1-3} ins.:

1025* आशीविषावग्निमिवोत्सृजन्तौ
वैरं मुखाभ्यामभिनिश्वसन्तौ ।
यशस्विनौ जज्वलतुर्मृधे तदा
घृतावसिक्ताविव हव्यवाहौ ।

[(L. 1) T_2 आशीविपाद्; M_1 °विषाम् (for °विषाव्). T_1 अग्निविवावमंतौ; G_2 अस्त्रमिवावघूतौ (sic); G_3 अग्निमिवापधूमं; M_1 °मिवाविधूमं; $M_{2.3}$ °मिवोद्वमंतौ (for °मिवोत्सृजन्तौ). — (L. 2) T_1 M_1 तौ वै; T_2 यथा; G_1 $M_{2.3}$ तथा (for वैरं). T_2 अभित[:] श्वसंतौ (for °निश्वसन्तौ). — (L. 3) $G_{1.2}$ तौ (for तदा). — (L. 5) G_1 हव्यवाहनौ.]

2 M_4 om. 2 (cf. v. l. 1). — ^{a}) G_1 गजा. K_1 होमवतौ; K_3 हेम°; K_4 हैमवतः; B_2 हिमवतौ. — ^{b}) M_3 partly damaged. V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$ T_2 प्रवृद्ध-; D_8 प्रसृद्य; T_1 प्रसह्य; G_3 विगृह्य (for प्रगृह्य). T_1 $G_{2.3}$ दंतैद् (for दन्ताव्). Ś $K_{2.4}$ V_1 B D वासितार्थे (for वाशि°). Ca cites वासिता. — ^{c}) G_1 तथैव सं- (for तथा समा-). Dn_1 $T_{1.2}$ G M_{1-3} उग्रवीर्यौ (for °वेगौ). — ^{d}) G चातिरथिश्च (for चाधि°).

3 M_4 om. 3^{abc} (cf. v. l. 1). — ^{a}) $D_{2.3}$ T_2 G_3 M_1 [ए]व (for [इ]व). K_2 om.; B_2 महान्; B_5 Dn_1 $D_{4.6.7}$ महा- (for यथा). $D_{2.3}$ T_2 transp. यथा and

यदृच्छया वा गिरिणा गिरिर्यथा ।
तथा धनुर्ज्यातलनेमिनिस्वनौ
समीयतुस्ताविषुवर्षवर्षिणौ ॥ ३
प्रवृद्धशृङ्गद्रुमवीरुदोषधी
प्रवृद्धनानाविधपर्वतौकसौ ।
यथाचलौ वा गलितौ महाबलौ
तथा महास्त्रैरितरेतरं घ्नतः ॥ ४
स संनिपातस्तु तयोर्महानभू-
त्सुरेशवैरोचनयोर्यथा पुरा ।
शरैर्विभुग्नाङ्गनियन्तृवाहनः
सुदुःसहोऽन्यैः पटुशोणितोदकः ॥ ५
प्रभूतपद्मोत्पलमत्स्यकच्छपौ
महाह्रदौ पक्षिगणानुनादितौ ।
सुसंनिकृष्टावनिलोद्धतौ यथा
तथा रथौ तौ ध्वजिनौ समीयतुः ॥ ६
उभौ महेन्द्रस्य समानविक्रमा-

C. 8. 4530
B. 8. 89. 7
K. 8. 95. 9

बलाहकौ. — b) D1 यदृच्छयाद्. K1 या; T1.2 G1.2 M1–3 वै (for वा). K3 गिरिणो. Dn1 D2 transp. गिरिः and यथा. — c) Some MSS. -नेमिनिःस्वनौ; K3 -निस्वनौ च तौ; V1 B2.4 D3.6.7 -नेमिनिःस्वनैः; Da1 Dn1 D1.4 °निस्वनैः (for -नेमिनिस्वनौ). D5 तथा धनुर्ज्यं तिलने** स्वनः (sic). — d) K3 इषुवर्यधारिणौ (for °वर्षवर्षिणौ). — After 3, S (T3 missing) ins.:

1026* शरास्त्रशक्त्यृष्टिगदासिसर्पौ
रोषानिलोद्धूतमहोर्मिमालौ ।
यथा चलौ चाचलतस्तथा तौ
यथार्णवौ चाययतुर्युगान्ते ।

[T2 om. line 1. M3 damaged from शरास्त्र- in line 1 up to महोर्मि- in line 2. — (L. 1) G2 शराग्र-; G3 शरासि- (for शरास्त्र-). G2 -संघौ; M1.2.4 -सत्त्वौ (for -सर्पौ). — (L. 2) T1.2 M1 -मालिनी (for -मालौ). — G1 om. line 3. — (L. 3) M1 यथार्णवौ; M2–4 नरार्णवौ (for यथा-चलौ). G2 तौ वलतस्; G3 द्वौ चलतस्; M1.2.4 चाचलतुस्; M3 चाययतुस् (for चाचलतस्). G2 कृतौ (for तौ). — (L. 4) G2 यथाश्रवौ (for °र्णवौ). T2 आययतुर्; G1 तौ ययतुर्; G2 वययतुर् (sic); G3 चैव चतुर्; M आशु चतुर् (for चाययतुर्).]

4 a) D2 S (T3 missing) प्रभिन्न- (for प्रवृद्ध-). G1 -शंख-; G2 -शृंगे (for -शृङ्ग-). Ś K1.2.4 V1 B4 Da1 Dn1 D1–5.7 T1.2 G1.2 -वीरुधौषधी (D7 °धीः); B2 -वीरुसोषधीः (sic); D6 M -वीरुदौषधी; D8 -वीरुधाविव (for -वीरुदोषधी). — b) T2 -नागाविव (for -नानाविध-). B1 Dn1 T2 G1 M -निर्झरौकसौ; D1 -पर्वतौकसां; D2 -वर्षतौकसौ; T1 -निर्जनौकसौ; G2.3 -निर्झरोघौ (for -पर्वतौकसौ). — After 4ab, G1 ins.:

1027* महामहीध्राविव पक्षवन्तौ ।

— c) B5 अथाचलौ. K3 D8 आगलितौ; V1 B Dn1 D1.3–5.7 आचलितौ; D2.6 आ(D6 वा)मिलितौ; T1 वेगयुतौ; G1 वै चलिनौ; G2 M1–3 आ(G2 वा)गळितौ (for वा गलितौ). M3 damaged from तौ up to 4d. D2 तथा स्वतौ; T1 महाघनैस्; G2.3 M1 महाजलैस् (for °बलौ). — d) D2 ततो महास्त्रा (for तथा महास्त्रैर्). G1 इतरेतरघ्नौ (for °तरं घ्नतः). K3 B (except B5) Da1 D1–8 M1 घ्नतुः; Dn1 G3 हतः; T1 गतौ (for घ्नतः).

5 a) B2 तु ततो; S (T3 missing) रथयोर् (for तु तयोर्). — b) K1 स्वरेश-; B1 T1.2 G सुरेंद्र- (for सुरेश-). T2 द्वयोरिव; G इवानयोः (for यथा पुरा). M सुरेशवैरोचनयानयोरिव. — c) K1 विभुग्नांग- (sic); K3 Da1 Dn1 D1–5.7.8 विनुन्नांग-; V1 B2 D6 विभिन्नांग-; B1.3.5 वितुन्नांग-; S (T3 missing) वितु(T1 G2 °नु-; G1 °भि)न्नाश्व- (for विभुग्नाङ्ग-). K1 -वियंतृ-; K3 -निसन्न-; D3 -नितांत- (for -नियन्तृ-). Ca cites नियंता. K3 V1 B D G3 -वाहयोः; T1.2 G1.2 M -देहयोः (for -वाहनः). Ca cites वाहाः. — d) K1.4 V1 सुदुःसहान्यैः (K1 °हन्योः); B1 M2–4 सुदुःषहोन्यैः; T1 नृषा भृशं वै (sic); G1 सुदुःसहौ वै; G2.3 °हास्त्रैः (for °होऽन्यैः). K3 B1.3.5 Da1 Dn1 D3 कटुशोणितोदकः; D2.6 बहु°; T1.2 G1 M1 परिशोणितोदयोः (T2 M1 °दकः; G1 °दकैः); G1.3 परिभिन्नदेहयोः (for पटुशोणितोदकः). Cc cites पटु (as in text).

6 a) G1 -कच्छपाकुलौ (for -मत्स्यकच्छपौ). — b) K3 B1 महाद्रुमौ (for °ह्रदौ). K2 पक्षगणानुनादितौ; K3 पक्षिगणानि°; Dn1 °गणैरिवावृतौ; M2-4 °गणानुनादिनौ (for °गणानुनादितौ). — c) B1 D6 ससंनिकृष्टाव्; D2 T2 असं° (for सुसं°). B4 अनिलो यथोद्धुतौ; D4.7 अनिलोद्धुतौ यथा (for °लोद्धतौ यथा). K3 सुना संनिकृष्टाज्वलिनोद्धते यथा (sic). — d) D6 रथौ च तौ वै; T2 तथा रथौ द्वौ. B5 D6 ध्वजिनी (for ध्वजिनौ).

7 a) Da1 D1.5 महेंद्रसमान- (for महेन्द्रस्य समान-). — b) T2 गजेंद्रप्रतिमौ (for महेन्द्र°). B4 महाबलौ (for °रथौ). — c) K4 महेंद्रवज्रं (for °वज्र-). S (T3 missing) महाशरैर् (for च सायकैर्). — d) M1 om. from वृत्राविव

C. 8. 4330
B. 8. 89. 7
K. 8. 95. 9

तावुभौ महेन्द्रप्रतिमौ महारथौ ।
महेन्द्रवज्रप्रतिमैश्च सायकै-
र्महेन्द्रवृत्राविव संप्रजह्नतुः ॥ ७
सनागपत्त्यश्वरथे उभे बले
विचित्रवर्णाभरणाम्बरस्रजे ।
चकम्पतुश्चोन्नमतः स विस्मया-
द्वियद्गताश्चार्जुनकर्णसंयुगे ॥ ८
भुजाः सवज्राङ्गुलयः समुच्छ्रिताः
ससिंहनादा हृषितैर्दिदृक्षुभिः ।
यदार्जुनं मत्तमिव द्विपो द्विपं
समभ्ययादाधिरथिर्जिघांसया ॥ ९
अभ्यक्रोशन्सोमकास्तत्र पार्थं
त्वरस्व याह्यर्जुन विध्य कर्णम् ।
छिन्ध्यस्य मूर्धानमलं चिरेण
श्रद्धां च राज्याद्धृतराष्ट्रसूनोः ॥ १०
तथास्माकं बहवस्तत्र योधाः
कर्णं तदा याहि याहीत्यवोचन् ।
जह्यर्जुनं कर्ण ततः सचीराः

up to भुजाः स (in 9ᵃ). K3 B2.4 Dn1 D6 T1.2 G M2-4 सं(G1 वि)प्रजघ्नतुः (for °जह्नतुः).

8 M1 om. 8 (cf. v. l. 7). — ᵃ) D2 -रथोत्तमे (for -रथे उभे). Ś K B5 D6 [ऽ]प्युभे बले; Dn1 शुभे बले; G1 बले उभे (*by transp.*); G3 उभौ बले. — ᵇ) K1 विचित्रवर्णाभरणासुरस्रजे; K3 V1 B1.3-5 Da1 Dm D1-3.5-8 T1 G M2-4 °व(K3 °च)र्माभरणा(Dn1 °णं)-बरायुधे; B2 °वर्माभरणायुधायुधि; D4 T2 °वर्माभरणायुधा-बरे. — ᶜ) K4 चोत्तमतः स; V1 B2.5 Da1 D1.5.6 T1.2 G M2-4 चोन्नदतु(B5 °त)श्च; B1.3.4 D3.4.7.8 °मतुश्च (for °मतः स). T1 राजन्; M3 विस्मयो; (for विस्मयाद्). K3 चकंपतुश्चोत्तममीमविस्मया; Dn1 Bom. ed. °तुर्विस्मयनी-यरूपैर् (Bom. ed. °रूपे); D2 °तुर्नेदतु जातुविस्मयो. — ᵈ) K3 द्विपागताश्च; Dn1 वियद्गतौ; D3 द्विपद्गताश्च; T1.2 G M2-4 धरावियच्च (for वियद्गताश्च). K3 -संयुगाः; B3.5 D2.6.8 T1 G M2-4 -संगमे; T2 -संगरे (for -संयुगे).

9 M1 om. भुजाः स (cf. v. l. 7). — ᵃ) K4 भुजाः स; B3 भुजः स-; T2 भुजाग्र- (for भुजाः स-). V1 B1-3 Da1 Dn1 D1-5.7.8 G3 सवज्रांगुलयः; B4 समस्तां°; B5 D6 सहस्ता(D6 °हस्ता)भरणाः (for सवज्राङ्गुलयः). V1 B2 समुत्थिताः (for °च्छ्रिताः). — ᵇ) B1.3.5 Dn1 D3.4.6.7 T1 ससिंहनादैर्; G1 तदा सनादा (for ससिंह°). T2 मुदितैर् (for हृषितैर्). — ᶜ) K3.4 V1 B Da1 D1.3-8 T2 G3 यद(D6 T2 °था)र्जुनं; Dn1 D2 यदर्जुनो; T1 यथार्जुनो (for यदार्जुनं). Ś1 Dn1 S (T3 *missing*) मत्त (for मत्तम्). K3 इव द्विपोत्तमः; B2 द्विपोत्तमो द्विपं; D1 इव द्विपं तं (for इव द्विपो द्विपं). — ᵈ) B1 समाभ्ययाद् (for समभ्य°). K3 आधिरथं; V1 Dn1 D1 °रथिं; T2 G आतिरथिर् (for आधि°). — After 9, S (T3 *missing*) ins.:

1028* ततः कुरूणामथ सोमकानां
शब्दो महान्प्रादुरभूत्समन्तात् ।
यदार्जुनं सूतपुत्रोऽपराह्णे
महाहवे शैलमिवाम्बुदोऽछैत् ।
तथैव चासीद्रथयोः समागमो [5]
महारणे शोणितमांसकर्दमे ।

[(L. 2) M1 प्रादुरासीत् (for °रभूत्). — (L. 3) G1.2 M1 यदर्जुनं (for यदा°). M सूतसुतो (for °पुत्रो). G1 वराहेर्; G2 [अ]पराह्ले. — (L. 4) M महाभये (for °हवे). T1 [अ]-चलो (for [अ]म्बुदो). T1 [ऽ]पतत्; G1 [ऽ]च्छदत्; G2 [ऽ]च्छिनत्; G3 महान् (for ऽच्छैत्). — (L. 5) G2 वृद्वयोः समागमे (for रथयोः समागमो). — (L. 6) G1 M2-4 महाहवे (for °रणे).]

10 ᵃ) B3 Dn1 D6 S (T3 *missing*) उद्(G2 °दा)-क्रोशन्; D3.7.8 अत्य(D7 °च; D8 °भ्या)क्रोशन् (for अभ्य°). — ᵇ) Ś1 K1.2 तरस्वी; V1 त्वरयस्व (for त्वरस्व). G1 अर्जुनं. V1 विंध्य; B1.4.5 D3.4.7 भिंधि; D2 वध्य; D8 छिंद्धि; S (T3 *missing*) युध्य; Ca विध्य (as in text). K3 त्वरंस्त्वं ह्यर्जुन भिंधि कर्णं; K4 त्वरस्स्वया ह्यर्जुन विद्धि कर्णं; Dn1 पुरःसरश्चार्जुन भिंधि कर्णं; D6 जहि त्वमथार्जुन याहि कर्णं. — ᶜ) K1 किंस्यस्य (sic); K2.4 छिंधस्य; K3 छित्वा च; T2 M भिंध्यस्य; G2 छिंध्यस्व (for छिन्ध्यस्य). — ᵈ) Ś2 om. च. K3 श्रुत्वा प्रशद्धा (sic); D1 श्रद्धां च मे तां; G1.2 श्रद्धां च राज्ये. Ś2 K4 B4 D3.7 धृतराष्ट्रस्य सुनोः (for °राष्ट्रसूनोः).

11 ᵃ) S (T3 *missing*) तथास्(T1 °था त्व-; G2 °दास)दीया बहवोत्र यो(G3 M यौ)धाः. — ᵇ) B1.5 Dn1 D2.8 T1 G1.3 M तथा (for तदा). K3 M4 om.; D8 व्याहि (for the first याहि). Ś2 [अ]वोचम्; K3 °वद्; Da1 D1.5 [अ]चोदयन् (for [अ]वोचन्). — ᶜ) B1.3.4 Da1 Dn1 D1.3-5.7 शरैः; B2 हताः (for ततः). K1.4 स(K4 सु)वीराः; K3 V1 B2.3.5 D2.6.8 S (T3 *missing*) सु(B5 तु)दीनाः; B1.4 Da1 Dn1 D1.3-5.7

पुनर्वनं यान्तु चिराय पार्थाः ॥ ११
ततः कर्णः प्रथमं तत्र पार्थं
महेषुभिर्दशभिः पर्यविध्यत् ।
तमर्जुनः प्रत्यविध्यच्छिताग्रैः
कक्षान्तरे दशभिरतीव क्रुद्धः ॥ १२
परस्परं तौ विशिखैः सुतीक्ष्णै-

C. 8. 4536
B. 8. 89. 13
K. 8. 95. 19

सुतीक्ष्णैः (for सचीराः). — ^{d}) D2 यातु; M यांति (for यान्तु). D8 T1.2 G1.2 M [अ]चिरेण; G3 [अ]चिराय (for चिराय). D7 पार्थैः; T2 पार्थान्.

12 ^{a}) Ś K2.4 B2.5 D6.7 तथा (for ततः). Dn1 D5 पार्थैं; D8 पार्थं. — ^{b}) K3 D6.8 अथेषुभिर्; V1 B (except B3) Da1 D1.3.4.7 रथे° (for महे°). K3 V1 B D (except D2) प्रत्यवि(K3 °व)ध्यत् (for पर्य°). — ^{c}) K1 om.; B3 Dn1 D6.7 तं चार्जुनः (for तमर्जुनः). — ^{d}) Ś K2.4 कक्ष्यांतं च (Ś2 [*sup. lin.*] °तरे) (for कक्षान्तरे). K3.4 दशभीर्. K3 अतीव विद्धः; V1 संप्रगृह्य; B3 संप्रसक्तः; B5 संप्रयुज्य; Dn1 संप्रहस्य; D6 संप्रसह्य (for [अ]तीव क्रुद्धः). — For 12, S (T3 missing) subst.:

1029* कर्णोऽथ पूर्वं दशभिः पृषत्कै-
गाण्डीवधन्वानमविध्यदाशु ।
जघान तं चापि ततः किरीटी
शरैस्तथाष्टादशभिः सुमुक्तैः ।

[(L. 3) G2.3 चाशु (for चापि). T2 किरीटमाली (for ततः किरीटी). — (L. 4) T2 G2.3 तदा (for तथा). T2 पृषत्कैः; G2 सुमुक्तः (for °क्तैः).]

S (T3 missing) cont.:

1030* पुनश्च कर्णस्त्वरितोऽथ पार्थं
रथेषुभिस्तं दशभिर्जघान ।
तं चापि पार्थो दशभिः शिताग्रैः
कक्ष्यान्तरे तीक्ष्णमुखैरविध्यत् ।
कर्णस्ततो भारत सांपराये [5]
घोरेऽतिवेलं रणसंविमर्दी ।
जघान पार्थं नवभिः शिताग्रैः
कक्ष्यान्तरे नागमिव प्रभिन्नम् ।
ततोऽपराभ्यां युधि सूतपुत्रो
द्वाभ्यां क्षुराभ्यां हरिमाशुकारी । [10]
समाजघान त्वरया महात्मा
यथा सुरेन्द्रं नमुचिः प्रसह्य ।
तं पाण्डवः पञ्चभिरायसाग्रै-
राकर्णपूर्णैर्निजघान कर्णम् ।
ते शोणितं तस्य पपुस्तदानीं [15]
कालस्य दूता इव पार्थबाणाः ।
कर्णोऽपि पार्थं सहवासुदेवं
समाचिनोद्भारत वत्सदन्तैः ।

[(L. 1) T1 [s]पि (for ऽथ). — (L. 2) G2 अथेषुभिस् (for रथे°). — (L. 3) G2 शिताखैः (for °ग्रैः). — (L. 4) T2 G1.3 कक्षांतरे (for कक्ष्या°). — (L. 6) G2 रेजे (for घोरे). T2 M1 रणसंविमर्दे (for °विमर्दी). — (L. 7) G1 दशभिः (for नवभिः). — (L. 8) T2 G2 M1 कक्षांतरे; G3 कक्षांते (for कक्ष्यान्तरे). — (L. 10) T2 G1.2 M1 शराभ्यां (for क्षु°). G2 युधि च; G3 रिपुम् (for हरिम्). — (L. 13) T2 M आयसाग्र्यैर् (for °ग्रैर्). — (L. 14) M1 आकर्णपूर्णं (for °पूर्णैर्). — (L. 15) G3 पुरस् (for पपुस्). — (L. 17) G2 हि (for ऽपि).]

13 ^{a}) K4 B1 परस्परौ (for °स्परं). V1 Da1 om. सुतीक्ष्णैस्. K3 B1.3-5 Dn1 D1.3-8 सु(D1 स-; D3 स्व)-पुंखैस्; B2 शिताग्रैस्; T1.2 G1.2 M प्रमुक्तैस्; G3 पृषत्कैस्. — ^{b}) B2.3 ततक्षतः; T2 ते तक्षतुः; G1 M1 ततः क्षतः (M1 °तुः) (for ततक्षतुः). K1.4 सूर्यपुत्रो; M सूतसुतो (for °पुत्रो). D6 [s]र्जुनौ च. — ^{c}) Ś1 K1.2 B1 [अं]-तरेप्सुर्; D8 [अं]तरप्रेप्सू (for [अ]न्तरेप्सू). K3 परस्परस्यांतरे सुविमर्दे; V1 B2.5 D6 °स्यांतरदर्शिनौ तु; Dn1 °रं तौ बिभिदुर्विमर्दे; S (T3 missing) °रं छिद्रदिदृक्षया च. — ^{d}) B3 न भीतिम्; Dn1 D5 समीमस् (for सु°). K1 अभ्याययतः; K3 °पचतुश्च; B (except B3) Da1 Dn1 D1.3-5.7 °पततुश्च; G3 °सयतुः (for °ययतुः). K3 B1.3-5 Da1 Dn1 D1.3-5.7 च हृष्टौ; D3 च हृष्टौ; S (T3 missing) प्रहृष्टौ (for °हृष्टौ). V1 भीमस्तमभ्यापततुश्च हृष्टौ; D2 सुभीममप्यायतु संप्रहृष्टौ; D6 अमुंचतां नादमतीव हृष्टौ. — After 13, N ins.:

1031* ततोऽर्जुनः प्रासृजदुग्रधन्वा
भुजावुभौ गाण्डिवं चानुसृज्य ।
नाराचनालीकवराहकर्णान्
क्षुरांस्तथा साञ्जलिकार्धचन्द्रान् ।
ते सर्वतः समकीर्यन्त राज- [5]
न्पार्थेषवः कर्णरथं विशन्तः ।
अवाङ्मुखाः पक्षिगणा दिनान्ते
विशन्ति केतार्थमिवाशु वृक्षम् ।
यानर्जुनः सभ्रुकुटीकटाक्षः
कर्णाय राजन्नसृजज्जितारिः । [10]
तान्सायकैर्ग्रसते सूतपुत्रः
क्षिप्तान्पाण्डवस्येषुसंघान् ।

[(L. 1) K2 प्रसृजद् (for प्रास°). B5 उग्रकर्मा (for °धन्वा). — (L. 2) Ś K B1.4 Da1 D1.3-5.7.8 उभौ बाहू (for भुजावुभौ). D1 गांडीवं; D3 गांजिवं. K2 चानुसृज्य; D3.4.7 चाभिमृज्य (for चानु°). D6 गांडीवज्यां विक्षिपंश्चातिमन्युः.

C. 8. 4536
B. 8. 89. 13
K. 8. 95. 19

स्ततश्चतुः सूतपुत्रोऽर्जुनश्च । परस्परस्थान्तरेप्सू विमर्दे

— (L. 3) K1.3 -कर्णौ (for -कर्णान्). — (L. 4) K1 D1.3 क्षुराश्च. Ś2 K3.4 Da1 D1.5.8 च राजन् (for तथा). Ś2 अंजसा सार्धचंद्रान्; K3 D1.5 अंजलिकार्धं°; K4 प्रासृजदर्धं°; Da1 अंजलिकानर्धं° (for साञ्जलिकार्धं°). Ś1 K1.2 च राज ***** चंद्रान्. — (L. 5) D8 संमताः (for सर्वतः). — (L. 6) K3 पार्थेव च; K4 पार्थवणा (for पार्थेष्वः). K4 D8 कर्णरथे (for °रथं). V1 निषेदुः (for विशन्तः). — (L. 7) Ś K1.2 D2 अयोमुखाः (Ś2 °खः); K4 B (except B5) Da1 D1.3–5.7 अधो° (for अवाङ्मुखाः). D6 पत्रिणो यद् (for पक्षिगणा). — (L. 8) Ś K1.2 वसुर्निकेतार्थम्; K3 विशंति वासार्थम्; V1 Da1 D1.5 निशानिकेतार्थम्; B2 निशात्मकेतार्थम्; B5 [ऽ]विशन्निकेतार्थम्; D2 समेत्य वासार्थम्; D8 निशानिवासार्थम् (for विशन्निकेतार्थम्). B5 इवांशु-; D2 इवासु- (for इवाशु). K4 विशंति केवान्मिवाशु वृक्षं; D6 यथा निकेतं स्वनिवासवृक्षं. — After line 8, D8 ins. 1032*. — (L. 9) D1 यानिर्जुनं; D6 तथार्जुनः (for यान°). Ś K1.2.4 वै; B5 सु- (for स-). K1 Dn1 D2.8 -भ्रु(Dn1 -भृ)कुटीकटाक्षं; K3.4 D1.5.8 -भृकुटीकटाक्षः. — (L. 10) K3 असृजन्. D8 बाणाग्राजन्ससृजे जितारिः. — (L. 11) Ś K1.2.4 सायकान् (for °कैर्). — (L. 12) K3 पांडवस्यैव संधान्; B4 D3.4.7 °वेयेषुसं°; D2 अर्जुनस्येषुसं°; D6 पांडवस्येषुजालान्.]

V1 B Da1 D1–7 cont.: K4 ins. after line 2 of 1046*: D8 after line 8 of 1031*:

1032* ततः कर्णो भार्गवेणाभिसृष्टं
प्रादुश्चक्रे ब्राह्ममस्त्रं महात्मा ।
ततः प्रजज्वाल तदस्त्रमुग्रं
युगान्तसूर्यज्वलनप्रकाशम् ।

[(L. 1) K4 D8 भार्गवेनाभि(D8 °नु)सृष्टं; D2 °णातिसृष्टं (for °णाभिसृष्टं). — (L. 2) D8 भार्गवास्त्रं (for ब्राह्ममस्त्रं). — (L. 3) K4 तदा तदू (for तदस्त्रम्).]

D2 cont.:

1033* पातालमस्त्रेण निहत्य तेन
जघान कर्णो नरनागसंघान् ।

— After the above, D2 reads 14[abcd].

K4 cont. after 1032*: Dn1 cont. after 1031*: S (T3 missing) ins. after 13:

1034* ततोऽस्त्रमाग्नेयममित्रतापनं
मुमोच कर्णाय सुरेश्वरात्मजः ।

[(L. 1) K4 Dn1 अमित्रसाधनं (for °तापनं). — (L. 2) K4 Dn1 महेंद्रसूनुः (for सुरेश्वरात्मजः).]

K4 S (T3 missing) cont.:

1035* धनंजयः संयुगमूर्धनि ज्वल-
न्नथ प्रजज्वाल तदस्त्रमुत्तमम् ।

[(L. 1) K4 T2 M त्वरन् (for ज्वलन्). G1 धनंजयः संयुगमूर्ध्नि निःसृतं; G2 धनंजयः संयति मूर्ध्नि रुज्वलन् (sic). — (L. 2) K4 ततः; G1 तद्रां (for अथ). G2 तद्रा (for तद्).]

T2 cont.:

1036* ज्वालाभिरत्यर्थविनिःसृताभि-
रस्त्रस्य सूरस्य महेन्द्रसूनोः ।

T2 cont.: Dn1 cont. after 1034*:

1037* भूम्यन्तरिक्षे च दिशोऽर्कमार्गं
प्रावृत्य देहोऽस्य बभूव दीप्तः ।

[(L. 2) T2 प्रवृत्य (for प्रा°). T2 दीप्तं.]

Dn1 T2 cont.: K4 cont. after 1034*:

1038* योधाश्च सर्वे ज्वलितान्तरार्ताः
प्रदुद्रुवुस्तत्र विदग्धवस्त्राः ।
शब्दश्च घोरोऽति बभूव तत्र
यथा वने वेणुवनस्य दह्यतः ।

[(L. 1) Dn1 ज्वलितांबरा भृशं; T2 °ता यथा भृशं (for °न्तातरार्ताः). — (L. 2) K4 सुदुद्रुवुस् (for प्रदु°).]

K4 Dn1 T2 cont.: T1 G M cont. after 1035*:

1039* समीक्ष्य कर्णो ज्वलनास्त्रमुद्यतं
स वारुणं तत्प्रशमार्थमाहवे ।
समुत्सृजन्सूतसुतः प्रतापवान्
स तेन वह्निं शमयांबभूव ।
बलाहकास्त्रेण दिशस्तरस्वी [5]
चकार सर्वास्तिमिरेण संवृताः ।

[(L. 1) K4 Dn1 तद्वीक्ष्य (for समीक्ष्य). T1 ज्वलनात्समुद्धतं (for °स्त्रमुद्यतं). — (L. 2) K4 वारणं (for °रुणं). — (L. 3) K4 T2 समुत्सृजत्. K4 सुतजः (for सूतसुतः). — (L. 4) G1 शमयांचकार; G3 M2–4 °बभूव ह (for °बभूव). — (L. 5) K4 बलाहकौघश्च (for °कास्त्रेण). M3 शरस् (for दिशस्). M2–4 तरस्विना (for °स्वी). — (L. 6) G1 तु शिरेण (for तिमिरेण). K4 वै दिशो (for संवृताः).]

Dn1 cont.:

1040* ततो धरित्रीधरतुल्यरोधसः
समन्ततो वै परिवार्य वारिणा ।
तैश्चातिवेगात्स तथाविधोऽपि
नीतः शमं वह्निरतिप्रचण्डः ।
बलाहकैश्चैव दिगन्तराणि [5]
व्याप्तानि सर्वाणि यथा नभश्च ।

C. 8. subst.
B. 8. 89. subst.
K. 8. 93. subst.

सुभीममभ्याययतुः प्रहृष्टौ ॥ १३ | अमृष्यमाणश्च महाविमर्दे

Dn1 cont.: K4 (om. line 1) ins. after st. 14:

1041* तथा च सर्वांस्तिमिरेण वै दिशो
मेघैर्वृता न प्रदृश्येत किंचित् ।

[(L. 2) K4 मेघेकृता (for मेघैर्वृता).]

K4 Dn1 cont.: S (T3 missing) cont. after 1039*:

1042* अपावहन्मेघगणांस्ततस्ता-
न्समीरणास्त्रेण समीरितेन सः ।
ततः सोऽस्त्रं दयितं देवराज्ञः
प्रादुश्चक्रे वज्रममित्रतापनः ।
गाण्डीवज्यां विमृशंश्चातिमन्यु- [5]
र्धनंजयः शत्रुसंघप्रमाथी ।
ततः क्षुरप्राञ्जलिकार्धचन्द्रा
नाराचनालीकवराहकर्णाः ।
गाण्डीवतः प्रादुरासन्सुतीक्ष्णाः
सहस्रशो वज्रसमानवेगाः । [10]

[(L. 1) T1 अपाहरन्; T2 G1 M1 अपोवह(G1 °वाहा)न् (for अपा°). K4 अधापोवाहास्त्रमेवांस्ततस्तान् (sic); Dn1 अथोपवाहादस्त्रसंघांस्ततस्तान्. — (L. 2) T2 G1 M1 om. सः. K4 Dn1 वायव्यास्त्रेणापततः (K4 °ण ततः) स कर्णात् (K4 °न्). — (L. 3) K4 तदा तदस्त्रं; Dn1 ततोप्यशस्त्रं; G1 ततस्तेतौस्त्रं (sic) (for ततः सोऽस्त्रं). — (L. 4) K4 Dn1 अतिप्रभावं; M अमित्रतापं (for °तापनः). — (L. 5) K4 Dn1 T1 गांडीवं ज्यां (for °वज्यां). K4 Dn1 विशिखांश्च; G1 विक्षिपंश्च; G2 विसृजंश्च (for विमृशंश्च). K4 Dn1 चानुमंत्र्य (for चातिमन्युर्). — (L. 6) K4 Dn1 शत्रुभिरप्रधृष्यः; T2 °संघः प्रमाथी (for °संघप्रमाथी). — S (T3 missing) om. line 7. — (L. 7) K4 शराः (for क्षुर-). — (L. 8) K4 Dn1 नालीकनाराचव(K4 °वा)-राहकर्णान्. — (L. 9) K4 सुतीक्ष्णां; G2 सुदीक्ष्णाः.]

S (T3 missing) cont.:

1043* ते सर्वतः पर्यधावन्त घोराः
पार्थेषवः कर्णरथं विहंगाः ।
अधोमुखाः पक्षिगणा दिनान्ते
निशानिकेतार्थमिवाशु वृक्षम् ।
जग्राह तान्सूतपुत्रः पृषत्कैः [5]
क्षिप्तांस्तथा पाण्डवबाणसंघान् ।
अमृष्यमाणस्य धनंजयस्य
रणाजिरे त्वन्तकतुल्यकर्मा ।
वैकर्तनो रोषपरीतचेता
ज्योतिष्प्रभां यद्वदुदागतः सन् । [10]
दिवाकरो नाशयते क्षणेन
पार्थस्य तान्बाणगणान्समग्रान् ।
व्यनाशयद्युध्यत एव कर्णः

[(L. 1) T1 M1 पर्यंति (for पर्यधावन्त). — (L. 2) T2 विहंगमाः; G1.3 विलग्नाः (for विहंगाः). — (L. 3) M अयोमुखाः (for अधो°). — (L. 5) M जग्रास (for °ह). M क्षुरप्रैः (for पृषत्कैः). — (L. 6) M1 क्षिप्तास्. — G2 om. from °न्तक (in line 8) up to पार्थस्य तान् (in line 12). M1 om. line 9. — (L. 10) T1 उपागतः (for उदा°). — (L. 12) G1 तद् (for तान्). — (L. 13) G3 न्यनाशयद् (for व्यना°).]

The above is followed by 1045* in T1 and 1048* in G M.

T2 cont.: K4 Dn1 cont. after 1042*:

1044* ते कर्णमासाद्य महाप्रभावाः
सुतेजना गार्ध्रपत्राः सुवेगाः ।
गात्रेषु सर्वेषु हयेषु चापि
शरासने युगचक्रे ध्वजे च ।
निर्भिद्य तूर्णं विविशुः सुतीक्ष्णा- [5]
स्तार्क्ष्यत्रस्ता भूमिमिवोरगास्ते ।
शराचिताङ्गो रुधिरार्द्रगात्रः
कर्णस्तदा रोषविवृत्तनेत्रः ।

[(L. 1) K4 महानुभावाः (for °प्रभावाः). — (L. 2) K4 Dn1 गार्धपत्राः (for गार्ध्र°). — (L. 3) K4 वापि (for चापि). — (L. 7) K4 शरोरुवेगो रुधिरार्द्रगात्राः. — (L. 8) T2 [अ]-तीव (for रोष-).]

K4 Dn1 T2 cont.: T1 cont. after 1043*:

1045* दृढज्यमानाम्य समुद्रघोषं
प्रादुश्चक्रे भार्गवास्त्रं महात्मा ।
महेन्द्रशस्त्राभिमुखान्विमुक्तां-
श्छित्वा कर्णः पाण्डवस्येषुसंघान् ।

[(L. 1) K4 दृढज्यमानम्य; T1 दृढो मानश्च (sic); T2 नानयमानश्च (for दृढज्यमानाम्य).]

K4 Dn1 T2 cont.: V1 B Da1 D1.3.4-8 cont. after 1032*:

1046* पार्थास्त्रमस्त्रेण निहत्य तेन
जघान कर्णो नृगजाश्वसंघान् ।
अमृष्यमाणस्तु महाविमर्दे
महारथो भार्गवास्त्रप्रभावात् ।
पाञ्चालानां प्रवरांश्चापि योधा- [5]
न्क्रोधाविष्टः सूतपुत्रस्तरस्वी ।
बाणैर्विव्याधाहवे सुप्रमुक्तैः
प्रहस्य कृष्णौ तु नरप्रवीरः ।
ततः पाञ्चालाः सोमकाश्चापि राज-
न्कर्णेनाजौ पीड्यमानाः शरौघैः । [10]

C. 8. subst.
B. 8. 39. subst.
K. 8. 93. subst.

तत्राक्रुध्यद्भीमसेनो महात्मा ।　|　अथाब्रवीत्पाणिना पाणिमाघ्न-

क्रोधाविष्टा विव्यधुस्तं समन्ता-
　　त्तीक्ष्णैर्बाणैः सूतपुत्रं समेताः ।
तानस्तांस्तैः स निकृत्याशु बाणा-
　　न्पाञ्चालानां रथनागाश्वसंघान् ।
अभ्यर्दयद्बाणगणैः प्रसह्य　　[15]
　　विक्षोभयन्समरे सूतपुत्रः ।
ते भिन्नदेहा व्यसवो निपेतुः
　　कर्णेषुभिर्भूमितले स्वनन्तः ।
क्रुद्धेन सिंहेन यथैव नागा
　　महाबला भीमबलेन तद्वत् ।　　[20]
पाञ्चालानां प्रवरान्संनिहत्य
　　प्रस्पर्धमानान्बलिनो योधमुख्यान् ।
ततः स राजन्विरराज कर्णः
　　शरान्वमन्मेघ इवाम्बुधाराः ।
कर्णस्य मत्वा तु जयं त्वदीयाः　　[25]
　　परां मुदं सिंहनादांश्च चक्रुः ।
सर्वे ह्यमन्यन्त वशे कृतौ तौ
　　कर्णेन कृष्णाविति कौरवेन्द्र ।
तत्तादृशं प्रेक्ष्य महारथस्य
　　कर्णस्य वीर्यं च परैरसह्यम् ।　　[30]
दृष्ट्वा तु कर्णेन धनंजयस्य
　　संग्राममध्ये निहतं तदस्त्रम् ।

[(L. 1) K_4 पार्थोस्त्रम्; D_{n1} T_2 तस्यास्त्रम्; D_8 पार्थार्थम् (for °स्त्रम्). K_4 D_{n1} D_8 T_2 सोथ (for तेन). — (L. 2) K_4 कर्ण (for कर्णो). K_4 B_5 $D_{8.4}$ नृगजा(D_8 °जां)श्व; V_1 D_{a1} $D_{1.5}$ नरनागाश्व-; B_1 D_6 नरनाग-; B_2 नगनाग- (for नृगजाश्व-). D_{n1} T_2 जघान संख्ये रथनागपत्तीन्; D_8 जघान संख्ये नरनागाश्वपत्तीन्. — After line 2, K_4 ins. 1032*. — (L. 3) $B_{3.5}$ D_{n1} $D_{3.7}$ च (for तु). D_{n1} महेंद्रकर्मा (for महाविमर्दे). — (L. 4) K_4 महारथे; D_{n1} T_2 °रणे; D_4 °नथो (for °रथो). B_1 -स्वभावात्; B_2 -प्रसादात्; D_{n1} D_8 -प्रतापवान्; T_2 -प्रतापात् (for -प्रभावात्). — D_8 om. lines 5–32. — (L. 5) B_4 D_{a1} $D_{1.5}$ पंचालानां. V_1 प्रवरश्; $D_{5.8}$ °राश्; D_6 प्रचुरांश् (for प्रवरांश्). B_4 चाति- (for चापि). — (L. 7) K_4 विद्धान्वा; B_2 $D_{4.7.8}$ विद्धा च (for विव्याध). $B_{2.4}$ D_7 आहवेषु प्रमु(D_7 °यु)क्तैः; T_2 प्रहतैः सुमुक्तैः (for आहवे सुप्रमुक्तैः). K_4 B_3 D_{a1} $D_{1.5.8}$ सुप्रयुक्तैः (for °मुक्तैः). — (L. 8) D_4 damaged. $B_{1.4.5}$ D_{a1} $D_{1.5}$ च (for तु). D_8 तुरगं (for तु नर-). D_{n1} T_2 शिलाशितै रुक्मपुंखैः प्रगृह्य; D_8 शिलाशितैरुत्स्मयन्नाशु गृह्य. — D_4 reads lines 9–12 on marg. — (L. 9) D_{n1} तत्; D_{a1} $D_{1.5}$ ते (for ततः). B_5 पंचालाः. — (L. 10) D_1 पीडमानाः (for पीड्य°). — (L. 11) B_2 क्रोधा*त्ते; B_3 क्रोधात्तु ते (for °विष्टा). V_1 विविधुस्ते; D_6 विविशुस्तं (for विव्यधुस्तं). B_4 om. तं. D_8 महद्भिस् (for समन्तात्). — K_4 reads line 12 twice. — (L. 12) K_4 (both times) समंतात्; D_8 समस्ताः (for समेताः). — (L. 13) V_1 B तांस्तांस्तैः; D_6 तांस्तान्शूरैः (for तानस्तांस्तैः). V_1 संनिकृत्य; B_1 स विकृत्य; $B_{2.3}$ निहत्य; B_5 निकृत्य (for स निकृत्य). K_4 $D_{4.7.8}$ श(D_8 अ)स्त्राण्यस्त्रैस्तान्नि($D_{4.7}$ °स्त्रैर्विनि-; D_8 °स्त्रैः स नि)हत्याशु बाणैः; D_{n1} T_2 तान्सूतपुत्रो निजघान बाणैः. — (L. 14) B_4 D_4 पंचालानां. V_1 B_2 रथनागसंघान्; D_5 °नागाश्वसंघो (for °नागाश्वसंघान्). — (L. 15) V_1 अभ्यद्रवद्; D_8 T_2 अभ्यर्दयन् (for °र्दयद्). D_1 बाणगतैः; D_8 °जालैः (for °गणैः). T_2 प्रहस्य (for प्रसह्य). — (L. 16) B_4 D_{a1} $D_{2.5.7}$ विक्षोभयत्; D_{n1} विद्धा हर्षात्; T_2 विद्धा हयान् (for विक्षोभयन्). D_{n1} T_2 संगरे; D_8 संयुगे (for समरे). — (L. 17) V_1 छिन्नदेहा (for भिन्न°). — (L. 18) K_4 B D_7 स्तनंतः; D_{a1} $D_{1.5}$ ष्टनंतः; D_6 श्वसंतः (for स्वनन्तः). — (L. 19) B_2 यथैव नाथा; D_{n1} T_2 यथेभयूथा (for यथैव नागा). — (L. 20) K_4 D_4 महाबले; D_7 °हवे; T_2 °गजा (for °बला). K_4 $D_{5.7}$ तेन (for तद्वत्). — (L. 21) B_4 $D_{1.5}$ पंचालानां. D_1 संनिहत्य; D_7 (*sup. lin.*) संनिपत्य; D_8 (before corr.) तान्निनादान् (for संनिहत्य). — (L. 22) K_4 $D_{7.8}$ प्रयुध्यमानान्; V_1 B_5 संस्पर्ध°; B_1 प्रस्पर्ध्यमानान्; D_4 damaged (for प्रस्पर्धमानान्). D_{n1} T_2 प्रसह्य योधान(T_2 °न्नि)खिलानदीनः. — (L. 24) $B_{1.5}$ सृजन्; D_{a1} $D_{1.5}$ धमन्; D_6 अस्यन् (for वमन्). K_4 $D_{4.7.8}$ शरांबुदो मेघ इवाभिवृष्टः; D_{n1} T_2 यथांबरे भास्कर उग्र(T_2 °रस्तिग्म)रश्मिः. — (L. 25) D_6 सत्वाच्च बलं; D_8 जित्वा तु जयं (for मत्वा तु जयं). B_2 त्वदीयां. — (L. 26) V_1 तलानजघ्नुः; B_1 तानेव जघ्नुः; B_{2-4} तान्निजघ्नुः; B_5 D_{a1} $D_{1.5}$ तलाञ्जघ्नुः; D_6 तांस्तान्निजघ्नुः (for परां मुदं). T_2 सिंहनादाश्च. K_4 $D_{4.7.8}$ सं(D_8 नि)दध्मि(K_4 °ध्मि)रे शंखवरांस्तदानीं. — (L. 27) T_2 [ऽ]वमन्यंत (for ह्य°). K_4 $D_{4.6-8}$ वशीकृतौ. V_1 रणे हतौ तौ; D_{n1} T_2 भृशाहतौ च (for वशे कृतौ तौ). K_4 तु; $B_{2.3}$ रणे (for तौ). — (L. 28) B_4 तौ नरेंद्र; T_2 कौरवेंद्रास्. D_6 कृष्णौ तु कर्णेन तु कौरवेंद्र. — (L. 29) V_1 B_1 T_2 तं (for तत्). D_6 वीक्ष्य (for प्रेक्ष्य). D_8 T_2 तु कर्म संख्ये (T_2 चाजौ) (for महारथस्य). — (L. 30) K_4 V_1 $B_{2.4.5}$ D_{a1} $D_{1.4.5.7}$ तु (for च). B_1 वीर्यं तु कर्णस्य परैरसह्यं; D_6 कर्णस्य वीर्यं तमसह्यकल्पं. — (L. 31) V_1 B_{2-4} D_{n1} T_2 च (for तु). — (L. 32) D_{n1} D_8 T_2 तथा(T_2 °दा)जिमध्ये (for संग्राम°). $B_{1.2.5}$ D_{n1} $D_{1.5}$ विहतं; B_4 D_6 विहितं (for निहतं).]

— After the above, D_8 (marg.) ins. 1049*.

14 D_3 om. 14^a. D_2 reads 14^{abcd} after 1033*.

न्संदष्टौष्ठो नृत्यति वादयन्निव ।
कथं नु त्वां सूतपुत्रः किरीटि-

— a) Ś1 K1 असृस्यमाणश्च ; B3 Da1 असृष्यमानश्च ; D2 °माणस्तु. B5 तदैव राजंस् ; D2 तदा विमर्दे (for महावि°). — b) Da1 D1.5 तदा ; D2 दृष्ट्वा (for तत्र). — c) D2 om. अथ. Ś1 K1.2.4 अथाब्रवीत्तं (for °ब्रवीत्). K3 पाणि स्पृद्गन् (sic) ; D8 पाणिमघ्नन्. — d) K1.3 B1.3.4 D4.7 संदष्टो (K3 °ष्टौ)ष्ठं ; V1 °ष्टोष्ठे ; Da1 D1.5 °ष्टौष्ठौ (for °ष्टौष्ठो). K3 नृत्यभि- ; V1 Da1 D1 नृत्यन् ; D8 (by corr.) ङ्यती* (for नृत्यति). B2 संदष्टवेग नृत्यते चोदयन्निव ; D2 संष्टोष्ठौ रोषमाणौ वायुसूनुः (sic) ; D8 (marg.) भीमो नृत्यन्नर्जुनं सत्यसंधं. — For 14^{abcd}, Dn1 T2 subst. :

1047* ततस्त्वमर्षी क्रोधसंदीप्तनेत्रो
वातात्मजः पाणिना पाणिमार्छत् ।
भीमोऽब्रवीदर्जुनं सत्यसन्ध-
ममर्षितो निःश्वसञ्जातमन्युः ।

[(L. 1) Dn1 -संदीप्तनेत्रौ. — (L. 2) T2 ऋच्छन् (for आर्छत्). — (L. 3) Dn1 सत्यसंधो. — (L. 4) Dn1 निश्वसन्न्.]

On the other hand, T1 (cont. after 1045*) G M (all ins. it after 1043*) subst. for 14^{abcd}:

1048* रोषात्प्रदीप्तः सुमहान्विमर्दे
भीमस्ततोऽक्रुध्यददीनसत्त्वः ।
पाणिं स पाणौ विनिपिष्य रोषा-
दमर्षितो वाक्यमुवाच पार्थम् ।

[(L. 1) T1 G1 सुमहाविमर्दी (G1 °र्दे) ; G3 °रिमर्दे. G2 रोषात्प्रदीप्तं तु महानुभावो. — (L. 2) T1 [ऽ]नृत्यद् (for ऽक्रुध्यद्). — (L. 3) G स्व- (for स). G2 विनिक्षिप्य (for °पिष्य). T1 पाणिं पाणौ संविनिष्पिष्य रोषाद्.]

Dn1 T2 cont. after 1047*: D8 (marg.) after 1046*:

1049* कथं नु पापोऽयमपेतधर्मः
सूतात्मजः समरेऽद्य प्रसह्य ।
पाञ्चालानां योधमुख्याननेका-
ञ्जिजघ्निवांस्तव जिष्णो समक्षम् ।

[(L. 1) D8 (marg.) पार्थायम् (for पापोऽयम्). — (L. 2) Dn1 ह्यप्रसह्य ; T2 [अ]भिप्र° (for ऽद्य प्र°).]

Dn1 D8 T2 cont.: K4 V1 B Da1 D1.3–7 cont. after 1046*: Ś K1–3 after 1031*: D2 after 14^{abcd}:

1050* पूर्वं दैत्यैरजितं कालकेयैः
साक्षात्स्थाणोर्बाहुसंस्पर्शमेत्य ।

[(L. 1) V1 Dn1 D2.8 T2 देवैर् (for दैत्यैर्). B1.4 D7 अजितः ; D6 °तैः (for °तं). V1 कालकेयश्च (for °केयैः). D8 (before corr. as above) पूर्वैर्दैत्यैरजितः कालिकेयैः. — (L. 2) D8 शंभोर् (for स्थाणोर्). Ś K1.2.4 -संसर्गम् ;

न्महेषुभिर्दशभिरविध्यदग्रे ॥ १४
यया धृत्या सर्वभूतान्यजैषी-

C. 8. 4564
B. 8. 89. 41
K. 8. 93. 30

D6 -संघट्टम् (for -संस्पर्शम्). K3 अन्यं (for एत्य).]

— Before 14^{c}, M3 ins. भीमः. — c) Ś K2 नु त्वा ; K3 नावधी ; Da1 D1.4–6.8 न (D4.6 तु ; D8 च) त्वां (for नु त्वां). K3 सूतपुत्रं. Ś1 K1.2 किरीटिर् (K1 °टिं) (for °टिन्). T1 G M त्वां सूतपुत्रो नु कथं किरीटिन् (G2 °नं). — f) K3 V1 रथेषुभिर् ; B Da1 Dn1 D1–5 अथेषुभिर् ; D6 शिते° ; D8 शते° (for महे°). K3 अवध्यदुग्रैः ; V1 B3.5 Dn1 D6.8 प्रागविध्यत् (D8 °न्) ; Da1 D1.5 विध्यदग्रे (for अवि°). T1 G M रथेषुभिर्हंति शिताग्रधारैः. — After 14, K4 V1 B D T2 ins. :

1051* त्वया क्षिप्तांश्चाग्रसद्बाणसंघा-
नाश्चर्यमेतत्प्रतिभाति मेऽद्य ।
कृष्णापरिक्लेशमनुस्मर त्वं
यथाब्रवीत्षण्ढतिलान्स वाचः ।
वाचः सुतीक्ष्णास्थिभिदोऽमनोज्ञाः [5]
सूतात्मजोऽयं गतभीर्दुरात्मा ।
संस्मृत्य सर्वं तदिहाद्य पापं
जह्याशु कर्णं युधि सव्यसाचिन् ।
कस्मादुपेक्षां कुरुषे किरीटि-
न्नुपेक्षितुं नायमिहाद्य कालः । [10]

[D8 reads lines 1–8 on marg. — (L. 1) K4 V1 B (except B3) Da1 D1.3–5.7 om. च. D5 बाणसंघो (for °संघान्). T2 त्वया क्षेप्ता ह्याहता बाणसंघा. — (L. 2) D1 प्रतिमेघसद्य ; (sic) ; D8 (by corr.) °भातीदमद्य (for °भाति मेऽद्य). — (L. 2) D1 अनुसरंस्त्वं, D6 °सरं तं ; D8 °सरन्वै ; T2 °सरंश्च (for °सर त्वं). — (L. 4) K4 B2.5 Da1 D1.5–8 यच्च ; T2 यश्च (for यथा). B4 D6.8 T2 षंढतिलान् ; (for षण्ढ°). V1 B Da1 D1.3–8 इति स ; Dn1 सः वाचः ; T2 च वाचः (for स वाचः). D2 यथाब्रवीत्कंडबलानित्यसान् (sic). — (L. 5) K4 om. वाचः. D2 मनुष्याः (for ऽमनोज्ञाः). Dn1 T2 रूक्षाः सुतीक्ष्णाश्च हि पापबुद्धिः. — (L. 6) K4 [ऽ]यं गतभिर् ; Dn1 D2 [ऽ]यं गतभी ; T2 शमितह्री (for ऽयं गतभीर्). — (L. 7) K4 V1 B (except B2) D1.3.4.6–8 transp. सर्वं and तत्. Da1 D2 om. तत्. D6 इहात्म- (for इहाद्य). — (L. 8) T2 वध्याशु (for जह्याशु). D5 कर्णं. D8 जहि (for युधि). — (L. 9) T2 कथं हि (for कस्माद्). B3 उच्चक्षामयसे (for उपेक्षां कुरुषे). Co cites उपेक्षा. D8 कथं नु त्वां सूतपुत्रः किरीटिन् ; (marg.) कथं ह्युपेक्षां कुरुषे त्वं किरीटिन्. — (L. 10) D8 (marg. as above) रथेषुभिर्दशभिरविध्यदुग्रैः.]

15 B2 om. (hapl.) 15^{ab}. — a) D2 मया (for यया). K1 पृत्या ; K2 हत्या ; K3 D1.2 वृत्या (for धृत्या). K3.4 अजैषीद् (for °षीर्). S (T3 missing) धृत्या हि (G2 च)

C. 8. 4564
B. 8. 89. 41
K. 8. 95. 30

ग्रासं ददद्वह्नये खाण्डवे त्वम् ।
तया धृत्या सूतपुत्रं जहि त्व-
महं वैनं गदया पोथयिष्ये ॥ १५
अथाब्रवीद्वासुदेवोऽपि पार्थं
दृष्ट्वा रथेषून्प्रतिहन्यमानान् ।
अमीमृदत्सर्वथा तेऽद्य कर्णो
ह्यस्त्रैरस्त्राणि किमिदं किरीटिन् ॥ १६
स वीर किं मुह्यसि नावधीयसे
नदन्त्येते कुरवः संप्रहृष्टाः ।
कर्णं पुरस्कृत्य विदुर्हि सर्वे
त्वदस्त्रमस्त्रैर्विनिपात्यमानम् ॥ १७
यया धृत्या निहतं तामसास्त्रं
युगे युगे राक्षसाश्चापि घोराः ।
दम्भोद्भवाश्चासुराश्चाहवेषु
तया धृत्या त्वं जहि सूतपुत्रम् ॥ १८
अनेन वास्य क्षुरनेमिनाद्य
संछिन्द्धि मूर्धानमरेः प्रसह्य ।
मया निसृष्टेन सुदर्शनेन

मूतानि यया(T1 G1 यथा-; M1 जया)जयस्त्वं. — b) B3 भिक्षां; M1 असन्; Co ग्रासं (as in text). K3 D6 G1 M1.2.4 ददन्; Da1 D1.5 चादाद्. K3 B5 D2 transp. वह्नये and खाण्डवे. Dn1 S (T3 missing) ग्रासं ददत्खांडवे पावकाय. — c) D1 त्वया धृत्या; D2 तया वृत्या; T1.2 G M धृत्या तया (by transp.). D1 जहिस्. — d) Ś K1.2.4 ह्यहं (for अहं). K3 V1 B1.3.4 D2–4.7.8 T2 G2 M1 चैनं; B5 त्वैनं; D6 वायेनं; G1 तु वै (for वैनं). — After 15, S (T3 missing) ins.:

1052* समेत्य पार्थं स नृशंसवादी
जीवन्नायं यास्यति कालपक्वः ।

[(L. 1) G1.3 M सु- (for स-). G3 नृशंसवर्ती. — (L. 2) T1.2 G2 नार्थं (for नायं). T1 कालपावकं (for °पक्वः).]

16 a) D6 श्रुत्वा (for अथ). D3 [अ]वदद् (for [अ]ब्रवीद्). S (T3 missing) चक्रधरो (for वासुदेवो). Dn1 पार्थैं. — b) K1 रथेष्टं; K3 रथेषु; D1 पूर्वान् (for रथेषून्). D6 दृष्ट्वा तथेषुं प्रतिहन्यमानं. — Before 16cd, D6 ins. श्रीकृष्णः. — c) K3 D6 अमीमदत्; D3 °मृदन्. Ś1 सकृथा ते; B4.5 सर्वदा ते; Dn1 D1.2 सर्वपाते; D6 °धा ते (for °था ते). S (T3 missing) असूमुष(G2 °च)त्पश्यत एव तेद्य. — d) B3.5 Dn1 D2 अस्त्रं (for अस्त्राणि). K3 B (except B1) Da1 Dn1 D1.2.4.5.7.8 किमिदं त्वं (K3 च; B2 वै; D8 त्वां) (for किमिदं). D6 ह्यस्त्रैरस्त्रं किमिदं सव्यसाचिन्; S (T3 missing) ह्यस्त्राणि कर्णोस्त्रगणैः (T1 °थ रथे; G2.3 °द्य रणे) किरीटिन् (T1 °टि). — After 16, T1 G M ins. an addl. colophon. [*Adhy. name:* M1 अस्त्रयुद्धं. — *Adhy. no.:* T1 G2.3 M1 135; G1 M2–4 104.]

17 Before 17, T1 G2.3 ins. भगवान्; G1 M कृष्णः. — a) K3 D3 सु-; D6 त्वं (for स). B1.4 Da1 Dn1 D1.3.5.7 नावधत्से; B5 नावधीयन्; D4 °तुंत्से; D6 °धीस्तं (for °धीयसे). S (T3 missing) स (T1 भो) पार्थं किं मुह्यसि (T1 मा मुह्यसे) वेत्सि चैतान्. — b) B1.4 D7 नदंते ते; D6 नदंत्येश. S (T3 missing) हृष्टान्समंता- (T1 हृष्टान्समेता-; G1 दृष्ट्वा समंता-; G2.3 दृष्टा समेता-; M3 हृष्टः समंता)न्नदतः कुरूंस्त्वं. — c) T2 नदंति (for विदुर्हि). D3 (before corr.) स वै (for सर्वे). — d) V1 B3.5 D2.6 तवास्त्रम्; B1 तद° (for त्वद°). B2 S (T3 missing) विनिहन्य(B2 °त्य)मानं (for विनिपात्य°).

18 a) K1 धृता; K3 वृत्या (for धृत्या). K3 विहतं; B4 D2 निहता (for °तं). K1 ताममास्त्रं; D2 रामचंद्रं (for तामसास्त्रं). B2 D6 S (T3 missing) यया धृत्या ताम(D6 राक्ष)साञ्जघ्निवांस्त्वं. — b) D1 त्वं संयुगे (for युगे युगे). D8 रक्षसश्च (for राक्षसाश्च). B2 संयुगे रक्षसांश्चापि घोरान्; S (T3 missing) युगे युगे राक्षसांश्चाति(T2 राक्षसांश्चापि; G1.2 M1 रजसाश्चाति-; G3 राजसांश्चित्र)घोरान्. — c) B2 दंभोद्भवाश्चाहवेषु प्रवृत्त्या; D6 दंभोद्भवांश्चासुरानाहवेन्यान्; S (T3 missing) दं(T1.2 स्तं)भोद्भवं चासुरमाहवे त्वं. Co cites दम्भोद्भवाः (as in text). — After 18abc, B5 D6 S (T3 missing) ins.:

1053* दर्पोत्सिक्तं वीर्यमन्तं किरीटिन् ।

[B5 दर्पोत्सिक्ता; D6 °त्सिक्तान् (for °त्सिक्तं). D6 वीर्यवतः.] — d) D6 तथा (for तया). K3 D2.8 वृत्त्या (for धृत्या). K1 त्वा; K3 [अ]द्य (for त्वं). D7 transp. त्वं and जहि. B5 D6 जहि युध्येद्य पार्थं; Dn1 जहि कर्णं त्वमद्य; S (T3 missing) त्वं जहि कर्णमद्य (for त्वं जहि सूतपुत्र). — After 18, B5 D6 ins.:

1054* कर्णं समासाद्य रिपुप्रमाथिन् ।

On the other hand, S (T3 missing) ins. after 18:

1055* पार्थाहवे व्यक्तमस्त्रं समर्थम् ।

[T1.2 M2–4 व्यक्तशस्त्रं; G1.3 त्यक्तुमस्त्रं (for व्यक्त°). G1 समल्पः; G2.3 समर्थः (for °र्थम्).]

19 a) G1 om. वा. K3 V1 B Da1 Dn1 D1–5.7 चास्य; D6 चास्यन्; D8 चाद्य; T1.2 G2.3 M1 चाशु; M2–4

वज्रेण शक्रो नमुचेरिवारेः ॥ १९

किरातरूपी भगवान्यया च
त्वया महत्या परितोषितोऽभूत् ।
तां त्वं धृतिं वीर पुनर्गृहीत्वा
सहानुबन्धं जहि सूतपुत्रम् ॥ २०

ततो महीं सागरमेखलां त्वं
सपत्तनां ग्रामवतीं समृद्धाम् ।
प्रयच्छ राज्ञे निहतारिसंघां
यशश्च पार्थातुलमाप्नुहि त्वम् ॥ २१

संचोदितो भीमजनार्दनाभ्यां
स्मृत्वा तदात्मानमवेक्ष्य सत्त्वम् ।
महात्मनश्चागमने विदित्वा
प्रयोजनं केशवमित्युवाच ॥ २२

प्रादुष्करोम्येष महास्त्रमुग्रं
शिवाय लोकस्य वधाय सौतेः ।
तन्मेऽनुजानातु भवान्सुराश्च
ब्रह्मा भवो ब्रह्मविदश्च सर्वे ॥ २३

C. 8. 4574
B. 8. 89. 51
K. 8. 96. 10

इत्यूचिवान्ब्राह्ममसह्यमस्त्रं

वाशु (for वास्य). D6 त्वं (for [अ]द्य). — S (T3 missing) transp. 19^{b} and 19^{c}. — b) Ś1 संभिधि; K4 संछिन्न-; D6 T2 G छिंद्धयस्य; T1 छेत्स्यामि; M1 ऽभिंद्धयस्य; M2–4 ऽछिंद्धयस्य (for संछिन्द्धि). D2 अलं (for अरेः). D2 चिरेण (for प्रसह्य). — c) K3 यथा (for मया). V1 B4 Da1 Dn1 D1.5–7 T1 G3 M1 विसृष्टेन; D2 प्रदत्तेन; T2 [अ]-तिसृष्टे; G1.2 निदृष्टेन (for °सृष्टेन). — d) Ś2 वज्रेन. V1 इवापरः (for इवारेः).

20 a) D6 किरातरूपो (for °रूपी). K3 यथा त्वया; V1 Da1 D1.5.6 G2 M1 (*inf. lin.* as in text) यथा च; Dn1 सुधृत्या; D4 यया त्वं; T1 lacuna (for यया च). — b) K4 V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1.3–5.7 S (T3 missing) महात्मा; D2 च मत्या (for महत्या). Dn1 परिजोपितो (for °तोषितो). B3.5 भव (B5 °वः) (for ऽभूत्). K3 तथा त्वया परिभूतोभूत्. — K2 om. 20^{cd}. — c) K3 D7 त्वं तां (by transp.); D2 तं त्वं; D6 स तां. K3 D3 वृत्तिं; D1 धृतिर्; D2 वृत्ति. K3 om. वीर. Dn1 S (T3 missing) स तां (Dn1 तां त्वं) पुनर्वीर धृतिं गृहीत्वा. — d) G1 सबांधवं त्वं (for सहानुबन्धं). Ca cites सानुबंधं.

21 b) Da1 D1.5 G2.3 सपत्तन-; T1 सपट्टणां; T2 सपट्टण- (for °त्तनां). D2 शैलवतीं (for ग्राम°). — c) K3 प्रायच्छ (for प्र°). K2 D1 निहतारिसंघा; D6 °संघो; G1 °संखा; M1 नयतारिसंघान्. — d) V1 पार्थाचलम्; M1 पार्थस्तुलम् (for पार्थातुलम्). D4.5 त्वां (for त्वम्). — After 21, N (except D2) ins.:

1056* स एवमुक्तोऽतिबलो महात्मा
चकार बुद्धिं हि वधाय सौतेः ।

[(L. 1) B5 वलिना (for ऽतिबलो). — (L. 2) B1 च (for हि). D8 शत्रोः (for सौतेः).]

On the other hand, S (T3 missing) ins. after 21:

1057* कर्णं पुरस्कृत्य नदन्ति सर्वे
तवास्त्रमुर्व्यां प्रतिहत्य वीराः ।
कुरु प्रयत्नं भरतप्रवीर
द्रवन्त्यमी सृञ्जयसोमकाश्च ।
दृष्ट्वा च कर्णं समरे प्रहृष्टं [5]
त्वां चापि दृष्ट्वा परिहीयमानम् ।

[(L. 1) G1 चरंति (for नदन्ति). T3 हृष्टास् (for सर्वे). — (L. 2) G1 उग्रं (for उर्व्यां). T2 प्रतिहंति (for °हत्य). — (L. 4) G1 प्रयांति; G2 दृश्यंति; M1 द्रक्ष्यंति (for द्रवन्ति). T2 G1 M1 संजयाः (for सृञ्जय-). — (L. 5) T1 G2.3 [अ]थ; G1 [अ]पि; M1 om. (for च). — (L. 6) M1 त्वं (for त्वां).]

22 Before 22, G2.3 ins. संजयः. D2 om. 22^{ab}. — a) B Dn1 D4.6 S (T3 missing) स चोदितो; D8 स नो° (for संचो°). G1 -जनार्दनार्हं (for -जनार्दनाभ्यां). K3 संनोदितो भीमसेनाच्युताभ्यां. — b) G1 तदात्मना (for स्मृत्वा तदा). B3 Dn1 तथा (for तदा). K1 अवीक्ष्य; T2 G3 अवेत्य; Co °क्ष्य (as in text). V1 Dn1 T2 G M सर्वं; B2 सत्रुं; D8 सत्वरं; T1 पूर्वं; Co सत्त्वम् (as in text). — c) K3 सहात्मनश्; V1 B (except B2) Dn1 D3.4.7.8 T1.2 G2.3 M इहा°; D2 महात्मनेश्; G2 उभात्मनश्; Ca महा° (as in text). Ś1 K1.2.4 T1.2 चागमनं (for °मने). Ca cites आगमने (as in text). — d) K3 Ca प्रयोजने; D6 प्रायोर्जुनः (for प्रयोजनं).

23 a) T1 G2 एव (for एष). — b) Da1 D1.5 हिताय; G1 सुखाय (for शिवाय). K2.4 सौते; G1 सौरेः; Ca सौतेः (as in text). — c) K1 तं मे; B2 तस्मा-; D6 ततो (for तन्मे). Ca cites तत् and मे (as in text). T1 अनुजानंतु. — d) B5 G1 तथा (for ब्रह्मा). B5 ब्रह्मा; Dn1 भवेद्; T1.2 G2.3 M शिवो (for भवो). Ś2 ब्रह्मविदाश्च; Dn1 वेदविदश्च (for ब्रह्म°). — After 23, Dn1 S (T3 missing) ins.:

1058* इति स्मोक्त्वा पाण्डवः सव्यसाची
नमस्कृत्वा ब्रह्मणे सोऽमितात्मा ।

[Dn1 इत्युच्य देवं (for इति स्मोक्त्वा).]

24 a) Ś2 इत्युच्युवान्; Da1 D1.5 इत्युक्त°; Dn1 तदु

C. 8. 4574
B. 8. 89. 51
K. 8. 96. 110

प्रादुश्चक्रे मनसा संविधेयम् । समावृणोत्सायकैर्भूरितेजाः ।
ततो दिशश्च प्रदिशश्च सर्वाः ससर्ज बाणान्भरतर्षभोऽपि

त्तमं; D2 इत्यालपन्; S (T3 missing) अनुत्तमं (for इत्युचिवान्). After इत्युचिवान्, K3 reads from क्रोधदीप्तो in line 5 up to जनास्तत् in line 8 of 1059* followed by 24ᵉ–28ᵇ and ततोऽर्जुन. Ś2 K2 D5 ब्रह्मम्; K3 Dn1 ब्राह्मयम्. — ᵇ) Da1 D1.5 सुमना (for मनसा). Ś2 संविदेयं; K3 °धीय; K4 B5 Dn1 D6 S (T3 missing) च(K4 स)-द्विधेयं; V1 विधेयं; D2 संविधाय; Ca °धेयम् (as in text). — After 24ᵃᵇ, N ins.:

1059* तदस्त्र हत्वा विरराज कर्णो
मुक्त्वा शरान्मेघ इवाम्बुधाराः ।
समीक्ष्य कर्णेन किरीटिनस्तु
तथाजिमध्ये विहितं तदस्त्रम् ।
ततोऽमर्षी बलवान्क्रोधदीप्तो [5]
भीमोऽब्रवीदर्जुनं सत्यसंधम् ।
ननु त्वाहुर्वेदितारं महात्मं
ब्राह्मं विधेयं परमं जनास्तत् ।
पुनर्युक्ताक्षममितः किरीटि-
न्निति स्रोक्तोऽयोजयत्सव्यसाची । [10]

[Ś K1–3 om. lines 1–2. B2 repeats lines 1–2 after st. 26. — (L. 1) B3.5 Da1 D1.5.6.8 विननाद (for विरराज). — (L. 2) V1 B2 (first time) Da1 D1.5 शरान्वर्षन् (D1 °र्षते; D5 °र्ष्यन्); D8 शरांबुदं (for मुक्त्वा शरान्). D7 अंबुधारान् (for °धाराः). — (L. 3) K1 कर्णो न (for कर्णेन). D2 किरीटिना (for °टिनस्). Ś K1.2.4 तदा; Da1 D5 तद्; D1 तथा (for तु). — (L. 4) Ś K1.2.4 अथ; B5 D6 तदा (for तथा). D1 स राजमध्ये (for तथाजि°). K3 विदितं; V1 B1.3–5 Da1 D1.3.5.7 विहतं; B2 Dn1 D2.6 निहतं (for विहितं). — (L. 5) K3 [s]मर्ष-; K4 महर्षी; V1 मत्वा; D2 यमर्षी; D6[s]मर्षाद्. After बलवान्, K3 reads 28ᶜᵈ. — (L. 6) D2 transp. अब्रवीद् and अर्जुनं. — (L. 7) K3 ननु त्वामाहुर्; B1 D1 (before corr.) न तु त्वाहुर्; B2 ननु त्वां तु; D6 न त्वामाहुर् (for ननु त्वाहुर्). K1 वेशितारं; D8 वेदिताहं; D8 विदितारं (for वेदि°). Ś K1.2.4 तदस्त्रं (for महा°). — D6 om. line 8. — (L. 8) K1 ब्रह्म; K3 D8 ब्राह्मयं. Ś1 जनास्तं; K3 जनास्ततः; D2 महास्त्रं; D8 (marg. as above) जवास्तत् (for जना°). — Ś K D2.3 om. lines 9–10. — (L. 9) V1 युंक्ष्वास्त्रम्; B1 नयं क्षमास्त्रम् (sic); B4 युक्तं क्षमास्त्रम्; Da1 D1.5 नियुंक्ष्वास्त्रम् (for युक्ता°). Dn1 D3.4.6.7 तस्मादन्यद्योजय सव्यसाचिन्. — D6 om. line 10.]

— ᵉ) B1 Dn1 प्रदिशश्चापि (for च प्रदिशश्च). — After 24ᶜᵈ, K4 Dn1 S (T3 missing) ins.:

1060* गाण्डीवमुक्तैर्भुजगैरिवोग्रै-
र्दिवाकरांशुप्रतिमैर्ज्वलद्भिः ।

— K4 repeats 24ᵉᶠ after 1062*. — ᵉ) B4 बाणा (for बाणान्). K4 (first time) Dn1 S (T3 missing) स(K4 स्र-; G2 ह)ष्टास्तु बाणा भरतर्षभेण (K4 T2 °न). — ᶠ) Ś1 K1.2.4 (second time) शतं शितान्; K3 शतां शतान् (for शतंशतान्). K1 आशुवेगात्. V1 B Da1 D1–8 शतंशतान्येकवदाशु चैव (D2 °पराशु वेगाः); T1 G3 M (M3 damaged) शतं शता (T1 °तो) हेमपु(M1–3 °पुं)-खाः सुतीक्ष्णाः; T2 G1.2 शतं (G2 °ता) शता (T2 °तं) भी-(G2 हे)मसुखाः सुतीक्ष्णाः. — After 24, K4 Dn1 S (T3 missing) ins.:

1061* प्राच्छदयन्कर्णरथं क्षणेन
युगान्तवह्न्यर्ककरप्रकाशाः ।

[(L. 1) T1 G1.2 M1 प्रच्छादयन्. G1 अंतरिक्षं (for कर्णरथं). — (L. 2) T1 -वासर्ककर-; G1.2 M -कालार्ककर-; G3 -कालप्रतिम- (for -वह्न्यर्ककर-). T1 -प्रकाशं (for -प्रकाशाः).]

K4 Dn1 T2 cont.:

1062* ततश्च शूलानि परस्वधानि
चक्राणि नाराचशतानि चैव ।
निश्चक्रमुर्घोरतराणि योधा-
स्ततो न्यहन्यन्त समन्ततोऽपि ।
छिन्नं शिरः कस्यचिदाजिमध्ये [5]
पपात योधस्य परस्य कायात् ।
भयेन सोऽप्याशु पपात भूमा-
वन्यः प्रनष्टः पतितं विलोक्य ।
अन्यस्य सासिर्निपपात कृत्तो
योधस्य बाहुः करिहस्ततुल्यः । [10]
अन्यस्य सव्यः सह चर्मणा च
क्षुरप्रकृत्तः पतितो धरण्याम् ।
एवं समस्तानपि योधमुख्या-
न्विध्वंसयामास किरीटमाली ।
शरैः शरीरान्तकरैः सुघोरै- [15]
र्दौर्योधनं सैन्यमशेषमेव ।

[(L. 1) T1 परश्वधाश्च (for °स्वधानि). — (L. 2) T2 चक्रानि साराणि गुरूणि चैव. — (L. 3) K4 विचक्रमुर् (for निश्च°). T2 घोरतराश्च (for °तराणि). — (L. 4) Dn1 ह्यहन्यंत (for न्य°). — (L. 5) T2 शरैः (for शिरः).

शतंशतानेकवदाशुवेगान् ॥ २४
वैकर्तनेनापि तथाजिमध्ये
सहस्रशो बाणगणा विसृष्टाः ।
ते घोषिणः पाण्डवमभ्युपेयुः
पर्जन्यमुक्ता इव वारिधाराः ॥ २५
स भीमसेनं च जनार्दनं च
किरीटिनं चाप्यमनुष्यकर्मा ।
त्रिभिस्त्रिभिर्भीमबलो निहत्य
ननाद घोरं महता स्वरेण ॥ २६
स कर्णबाणाभिहतः किरीटी
भीमं तथा प्रेक्ष्य जनार्दनं च ।
अमृष्यमाणः पुनरेव पार्थः
शरान्दशाष्टौ च समुद्बबर्ह ॥ २७
सुषेणमेकेन शरेण विद्ध्वा
शल्यं चतुर्भिस्त्रिभिरेव कर्णम् ।
ततः सुमुक्तैर्दशभिर्जघान
सभापतिं काञ्चनवर्मनद्धम् ॥ २८
स राजपुत्रो विशिरा विबाहु-
र्विवाजिसूतो विधनुर्विकेतुः ।
ततो रथाग्रादपतत्प्रभग्नः
परश्वधैः शाल इवाभिकृत्तः ॥ २९
पुनश्च कर्णं त्रिभिरष्टभिश्च

C. 8. 4566
B. 8. 89. 65
K. 8. 96. 18

— (L. 6) T_2 शिरश्च (for परस्य). — (L. 7) K_4 जवेन (for भयेन). K_4 सोथाशु; T_2 काप्याशु (for सोऽप्याशु). — (L. 8) T_2 प्रणष्टः. — (L. 9) K_4 कृत्वो; Dn_1 क्षत्तो (for कृत्तो). — (L. 11) K_4 कायः (for सव्यः). Dn_1 वर्मणा (for चर्मणा). T_2 करः (for च). — (L. 12) K_4 क्षुरप्रकृन्नः (for °प्रकृत्तः). K_4 धरिण्यां. — (L. 13) K_4 एवं समत्तादधियोगसंघान् (sic). — (L. 14) K_4 किरीटिमाली.]
— After the above, K_4 repeats 24^{cd}.

25 ^{a}) $Ś_2$ कैवर्तनेन; D_5 विकत्तनेन (for वैकर्त°). T_1 G $M_{1.3}$ आशु (for अपि). D_6 यथाजिमध्ये; T_1 M रणाजि°; T_3 G तदाजि° (for तथाजि°). — ^{c}) D_6 चैषव:; S (T_3 missing) चाक्षयाः (for घोषिणः). B_4 T_1 अभ्यपे(T_1 °ये)युः; D_4 अभ्यपेतुः; G_1 ह्यभ्युपेयुः (for अभ्यु°). — ^{d}) S (T_3 missing)) -सृष्टा (for -मुक्ता).

26 ^{a}) Dn_1 S (T_3 missing) ततः स (T_1 च) कृष्णं च किरीटिनं च. — ^{b}) D_2 चाप्यनुमेष- (for चाप्यमनुष्य-). Dn_1 S (T_3 missing) वृकोदरं चाप्रतिमप्रभावः (G_1 °काशः; $M_{2.4}$ °भावं). — ^{c}) T_1 भीमबलान् (for °बलो). B_{2-4} Da_1 $D_{1.5}$ G_1 [ऽ]भिहत्य; $B_{1.5}$ विहत्य; D_2 om. (for निहत्य). — ^{d}) D_2 निनाद (for न°). K_3 चोच्चैर् (for घोरं). K_4 महत्तां. K_4 वरेण; B_2 सुरेण; B_5 $G_{1.3}$ स्वनेन (for °रेण). — After 26, B_2 repeats lines 1–2 of 1059*.

27 ^{a}) T_1 G $M_{1.2.4}$ ततः स; T_2 तं तस्य (for स कर्ण-). K_3 B_5 D_6 T_2 G_3 -बाणाभिहतं (for °भिहतः). — ^{b}) S (T_3 missing) तदा (for तथा). — ^{c}) M_1 अमृष्यमाणाः. T_2 पार्थं. — ^{d}) $Ś_2$ दशाष्टा (for °ष्टौ). K_4. समुद्बबर्हः; D_3 (before corr.) समृद्धबर्ह; $G_{1.3}$ समसुद्वर्षं (for समुद्बबर्ह).

28 ^{a}) Dn_1 S (T_3 missing) स केतुम् (for सुषेणम्). $Ś_2$ शिरेण. D_6 हत्वा (for विद्ध्वा). — ^{b}) B_1 निशितेन (for त्रिभिरेव). — K_3 reads 28^{cd} after बलवान् in line 2 of 1059*. — ^{c}) K_3 Da_1 T_1 G_2 M_1 स मुक्तैर्; D_2 तु मुक्तैर्; D_3 सुयुक्तैर्. — ^{d}) D_6 सेनापतिं (for सभा°).

29 ^{a}) K_1 सु- (for स). K_2 विशरा; K_3 T_1 विशिरो (for °रा). — ^{c}) K_3 B D (except D_2) S (T_3 missing) हतो (G_3 अथो) (for ततो). K_1 T_1 G_2 M रथाग्र्याद्; V_1 °श्वाद् (for °ग्राद्). K_3 D_2 प्ररुग्नः; V_1 $B_{1.4}$ Da_1 Dn_1 $D_{3.4.7}$ स रुग्णः; $B_{2.3.5}$ S (T_3 missing) प्ररुग्णः; $D_{1.5}$ सुरुग्णः; D_6 च भूमौ; D_3 परासुः (for प्रभग्नः). — ^{d}) Some MSS साल (for शाल). K_4 D_2 इवाभिकृंतः; V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$ S (T_3 missing) °वकृत्तः (for °भिकृत्तः).

30 ^{b}) D_2 भित्त्वा (for विद्ध्वा). — ^{c}) K_1 $D_{6.8}$ चतुःशतां (D_7 °तं) (for °तान्). K_3 सुयोधनान्; K_4 सायुधा*; B_2 सायुधानान्; Dn_1 D_6 °धान्वै; Ca °धीयान् (as in text). S (T_3 missing) चतुःशतं द्विरदानां निपात्य. — ^{d}) B_4 $D_{3.7}$ हयान्; $T_{1.2}$ महा- (for हत्वा). $B_{1.3.5}$ Dn_1 $D_{2.7}$ $T_{1.2}$ अष्टशताञ् (for °शतं). D_6 G M रथाश्वघानाष्ट रणे किरीटी. — ^{e}) Ś सहस्रशश्वांश्च; V_1 Dn_1 °शोश्वांश्च (for °मश्वांश्च). K_3 चतुरश् (for च पुनश्). V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1-4.7.8}$ $T_{1.2}$ M_{2-4} स- (for च). G_1 सादिनाम् (for सादीन्). — ^{b}) D_2 पत्तिसंघान् (for °वीरान्). — After 30, N T_2 ins.:

1063* कर्णं ससूतं सरथाश्वकेतु-
मदृश्यमञ्जोगतिभिश्च चक्रे ।
ततोऽक्रोशन्कुरवो वध्यमाना
धनंजयेनाधिरथिं समन्तात् ।
सुञ्चाभिविद्ध्यार्जुनमाशु कर्णं   [5]

C. 8. 4388
B. 8. 89. 65
K. 8. 96. 18

द्वाभ्यां चतुर्भिर्दशभिश्च विद्धा।
चतुःशतान्द्विरदान्सायुधीया-
न्हत्वा रथानष्टशतं जघान।
सहस्रमश्वांश्च पुनश्च सादी-
नष्टौ सहस्राणि च पत्तिवीरान् ॥ ३०
दृष्ट्वाजिमुख्यावथ युध्यमानौ
दिदृक्षवः शूरवरावरिघ्नौ।
कर्णं च पार्थं च नियम्य वाहा-

बाणैः पुरा हन्ति कुरून्समग्रान्।
स चोदितः सर्वयत्नेन कर्णो
मुमोच बाणान्सुबहूनभीक्ष्णम्।
ते पाण्डुपाञ्चालगणान्निजघ्नु-
र्मर्मच्छिदः शोणितमांसदिग्धाः। [10]
तावुत्तमौ सर्वधनुर्धराणां
महाबलौ सर्वसपत्नसाहौ।
निजघ्नतुश्चाहितसैन्यमुग्रा-
वन्योन्यमप्यस्त्रविदौ महास्त्रैः।
अथोपयातस्त्वरितो दिदृक्षु- [15]
र्मन्त्रौषधाभ्यां विरुजो विशल्यः।
कृतः सुहृद्भिर्भिषजां वरिष्ठै-
र्युधिष्ठिरस्तत्र सुवर्णवर्मा।
तत्रोपयातं युधि धर्मराजं
दृष्ट्वा मुदा सर्वभूतान्यनन्दन्। [20]
राहोर्विमुक्तं विमलं समग्रं
चन्द्रं यथैवाभ्युदितं तथैव।

[(L. 1) K3 सशरांश्च; B2.3 सरथाश्च; Dn1 D6 सरथं स- (for सरथाश्व-). — (L. 2) Ś K2–4 D3 ह्यदृश्यम् (for अदृ°). Ś2 Da1 D5 om. च. B3.4 चकार; Dn1 T2 प्रचक्रे (for च चक्रे). D2 हत्पार्श्वमध्ये व्यहनत्प्रवीरः (sic). — (L. 3) Dn1 T2 अथ (for ततो). Ś2 मध्यमाना (for वध्य°). — (L. 4) Ś K D2 आधिरथेः (K3 °थे) (for °रथिं). D2 पुरस्तात्; D6 च वीरं; T2 समेताः (for समन्तात्). — (L. 5) K3 मुंचस्व भिंद्धय; K4 स चाभिविद्धो; D6 मुक्ताभिविध्य (for मुञ्चाभिविद्धय). K4 D2 कर्णः; D6 कर्णं (for कर्ण). V1 B Da1 D1.3–5.7 प्रमुंच (B2 °मुंज) बाणाञ्जहि पांडु(B5 सूत)-पुत्रं. — (L. 6) B5 अयं; T2 परान् (for पुरा). Ś K1.2.4 समंतात्; B4 समेतान् (for समग्रान्). — Ś K1.2 om. lines 7–8. — (L. 7) K3 D2 सन्नो(D2 °नो)दितः; K4 Da1 D1.5 संचो° (for स चो°). K4 सर्वबलेन; D6 धार्तराष्ट्रेण (for सर्वयत्नेन). — (L. 8) K3 परेषां; K4 V1 B2–5 Da1 D1–4.5 असक्तान्; B1 असह्यान्; D6 समंतात्; D7.8 सुमुक्तान् (for अभीक्ष्णम्). — (L. 9) D2 -पंचाल-; D5 -पांचाल्या- (for -पाञ्चाल-). Ś K1.2 -गणा (for -गणान्). K3 V1 B Da1 D1.3–8 मर्मच्छिदः शोणितपाः सुमु(K3 °पांसुमु; B2 °पाः प्रमु-; D6 °वास्तुमु)क्ताः; D2 मर्मच्छिदः क्रोधभरेण मुक्ताः. — (L. 11) K3 तान् (for तौ). — Ś K1.2 om. lines 12–15. — (L. 12) K3 एवसाहौ (sic) (for -सपत्नसाहौ). — (L. 13) B3 विहित-; D6 सहित- (for चाहित-). Dn1 D6 T2 उग्रम् (for उग्रौ). — (L. 14) D3 अन्योन्यतश्च (for °मपि). B1 D6.8 T2 महास्त्रौ (for °स्त्रैः). — (L. 15) B3 तत्र (for अथ). T3 [उ]पयातुम् (for °यातम्). K4 अथोपयात्तस्त्वरितो दिदृक्षुः. — (L. 16) K1 V1 B1.3.5 D4.7 मंत्रौषधीभ्यां; B4 Da1 D1.5 °षधिभ्यां; B5 Dn1 T2 °षधीभिर् (for °षधाभ्यां). K3 विरजो; B1.4 Dn1 D3.4.7 निरुजो (for विरुजो). — After line 16, K4 T2 ins.:

1064* नासत्यदस्रात्रिसुतोद्भवाद्यै-
रष्टाङ्गविद्याश्रमसुद्वहद्भिः।
आबद्धपट्टो व्रणलाघवेन
यथा सुरेशो दितिजैः क्षताङ्गः।

[[(L. 1) T2 हंसन्यदस्राभिहतोद्रवर्त्तैर् (sic). — (L. 2) T2 अष्टांगविद्यासनमुद्वहद्भिः. — (L. 3) T2 आबद्धकक्ष्यः प्रतिबद्धचेताः. — (L. 4) K4 क्षितांगः (for क्षताङ्गः).]]

— (L. 17) V1 ततः; D6 कृतं; T2 वृतः (for कृतः). Ś K1.2.4 द्विपतां (for भिषजां). Ś2 अनिष्टैर् (for वरिष्ठैर्). — (L. 18) Dn1 सुवर्णवर्णा; D3 °वर्मे (for °वर्मा). — (L. 19) Ś K2.3.4 Dn1 D3 तथा; B5 T2 अथ; D2 ततः; D6 यथा (for तत्र). D2 प्रयातं (for [उ]प°). — (L. 20) B1 [अ]भिंदन् (for [अ]न°). Ś K1.2.4 दृष्ट्वा भूतान्यभ्यनंदन्मुदा वै. — (L. 21) T2 ग्रहाद् (for राहोर्). B3 निपुणं (for विमलं). K3 शुभाग्रं; D3 सुमंत्रं (for समग्रं). — (L. 22) Dn1 [अ]-प्युदितं (for [अ]भ्यु°).]

31 [a]) K3 V1 B D S (T3 missing) दृष्ट्वा तु (D3 °ष्ट्वाथ; M1–4 °ष्ट्वा च) (for दृष्ट्वाजि-). S (T3 missing) अति- (for अथ). — [b]) K3 Da1 D1.5 शूरवीरौ; V1 तत्र वीरौ; B2 D6 शूरतरौ (for °वरौ). K3 अरिघ्नौ (sic); B2 अरिष्टौ (for °घ्नौ). — [c]) V1 निशम्य (for नियम्य). K1 मियस्य वाहा (sic); Dn1 विलोकयंतः; T1 निशम्य वीराः (for नियम्य वाहान्). G1 बाणान् (for वाहान्). — [d]) K3 V1 Dn1 D1.2.4.6 स्वस्था (for खस्था). B4 महीस्थाश्च (for °स्थाश्च). Ś K1.2.4 जना हि तस्थुः; K3 जनाधितस्थुः; V1 B Da1 D1–5.8 जना वितस्थुः; D7 जनाभितस्तुः (for जना वतस्थुः). T1 G1.3 M सर्वे महीष्ठा(T1 महीस्था-; G1.3 वरिष्ठा)श्च ततोवतस्थुः; T2 G2 सर्वे महीशा(G2 हिस्था)श्च तदोपतस्थुः. — After 31, N T2 ins.:

1065* स कार्मुकज्यातलसंनिपातः
सुमुक्तबाणस्तुमुलो बभूव।
हतोस्तथान्योन्यमिषुप्रवेकै-
र्धनंजयस्याधिरथेश्च राजन्।

न्वस्था महीस्थाश्च जनावतस्थुः ॥ ३१
ततो धनुर्ज्या सहसातिकृष्टा
सुघोषमाच्छिद्यत पाण्डवस्य ।
तस्मिन्क्षणे सूतपुत्रस्तु पार्थं
समाचिनोत्क्षुद्रकाणां शतेन ॥ ३२
निर्मुक्तसर्पप्रतिमैश्च तीक्ष्णै-

C. 8. 4599
B. 8. 89. 75
K. 8. 96. 21

[(L. 2) Ś$_{1}$ K$_{2.4}$ Dn$_{1}$ D$_{1.8}$ समुक्त-; B$_{2}$ प्रमुक्त- (for सुमुक्त-). K$_{3}$ D$_{8}$ तुमलो. — (L. 3) K$_{3}$ तयोस्; D$_{2}$ क्षतास्. T$_{2}$ ततो (for तथा). T$_{2}$ इषुः प्रवेगैः. D$_{6}$ क्षतस्ततोन्यं त्विषुभिः प्रवेकैर्. — (L. 4) B$_{5}$ [आ]धिरथिश्. D$_{2}$ [ऽ]पि (for च). Dn$_{1}$ T$_{2}$ तत्र (for राजन्).]

— After the above, sequence in T$_{2}$ is: 33^{cd}, 1066*, 1067*, 32, 33^{ab}, 33^{cd} (r).

32 For sequence in T$_{2}$, cf. v. l. 1065*. — ^{a}) K$_{3}$ धनूंषी; K$_{4}$ D$_{6}$ धनुर्ज्यां (for °ज्या). K$_{1}$ सहसावकृष्टा; K$_{3}$ °सा निकृंता; K$_{4}$ °सातिकृष्टां; B$_{1}$ °सातिकृत्ता; Da$_{1}$ D$_{1.5}$ °सा निकृष्टा; D$_{6.8}$ °सा विकृष्टां (D$_{8}$ °ष्टा) (for °सातिकृष्टा). Ca cites निकृष्टाः. T$_{1.2}$ G M प्रच्छादयामास ततः पृषत्कैः. — ^{b}) K$_{3}$ B$_{1.2.4.5}$ Da$_{1}$ D$_{1.5-8}$ T$_{1.2}$ G$_{2}$ M Ca सघोषम्; D$_{3}$ सद्योधम् (sic); G$_{3}$ स एव (for सुघोषम्). Ś$_{2}$ B$_{3}$ Dn$_{1}$ अच्छि(Ś$_{2}$ °च्छा)द्यत; B$_{1}$ आच्छद्यत; D$_{2}$ अच्छिनत्; T$_{1}$ G M आच्छिद्य च (G$_{1}$ तु); T$_{2}$ आस्फाल्य च; Ca आच्छिद्यत (as in text). K$_{3}$ B$_{2.5}$ D$_{2.6}$ गांडिवस्य; T$_{1.2}$ G$_{2.3}$ M गांडिवज्यां; G$_{1}$ गांडिवस्वनं (for पाण्डवस्य). — ^{c}) G$_{1.3}$ M$_{2-4}$ अस्मिन् (for त°). K$_{3.4}$ D$_{2.3}$ च (for तु). Dn$_{1}$ T$_{1.2}$ G M$_{2-4}$ फल्गुनं (Dn$_{1}$ पांडवं) सूतपुत्रः; M$_{1}$ **** सूतपुत्रं (for सूतपुत्रस्तु पार्थं). — ^{d}) Dn$_{1}$ समाधिनोत्; D$_{3}$ °वृणोत्; G$_{1}$ °च्छिनोत् (for °चिनोत्). K$_{1.3.4}$ क्षुद्रकानां; T$_{2}$ प्रदराणां; Ca क्षुद्रकाणां (as in text). D$_{8}$ सहस्रं (for शतेन).

33 For sequence in T$_{2}$, cf. v. l. 1065*. — ^{a}) B$_{5}$ विमुक्त-; T$_{2}$ स मुक्त- (for निर्मुक्त-). B$_{1}$ -सर्पप्रतिपैश्; T$_{2}$ -सर्वप्रतिमैः; G$_{2}$ -संगप्रतिमैः (for -सर्प°). B$_{2}$ Dn$_{1}$ अभीक्ष्णं; D$_{2.6}$ T$_{1.2}$ G$_{2.3}$ M$_{2-4}$ °सुतीक्ष्णैस् (for च तीक्ष्णैस्). — ^{b}) D$_{2}$ तैलप्रयातैः; D$_{3.4.7}$ °प्रधूतैः; D$_{5}$ °प्रधौतः; T$_{1}$ °प्रभूतैः (for °प्रधौतैः). V$_{1}$ खगपत्रराजैः; B$_{2.5}$ °पत्रवाजितैः; D$_{2}$ °पत्रिवाजौ; G$_{1}$ °वाजिवाजैः; Ca °पत्रवाजैः (as in text). — ^{c}) Dn$_{1}$ D$_{6}$ S (T$_{3}$ missing; T$_{2}$ both times) षष्ट्या बिभेदाशु च वासुदेवं. — ^{d}) B D$_{7}$ तदनंतरं; D$_{2}$ °नंतरे. Ś$_{1}$ K$_{1.2}$ प्रात्वरंत (K$_{1}$ °तं); K$_{3}$ प्रहरंतः; Da$_{1}$ D$_{1.5}$ प्राद्रवंत; D$_{2}$ प्राद्रवंतं (for °वन्त). Dn$_{1}$ T$_{2}$ (first time) अनंतरं फा(T$_{2}$ फ)ल्गुनमष्टभिश्च; D$_{6}$ अनंतरं सत्वरं सोमकांश्च; T$_{1}$ तमंतरा प्रासान्सोमकांश्च; T$_{2}$ (second time) M$_{2-4}$ तदंतरा प्रत्वरन्सोमकांश्च. G$_{1}$ ******* सोमकांश्च; G$_{2}$ M तमंतरा प्रात्वरन्सोमकाश्च. — Dn$_{1}$ ins. after 33: T$_{2}$ after the first occurrence of 33^{cd}:

1066* पूषात्मजो मर्मसु निर्बिभेद
मरुत्सुतं चायुतशः शराग्रैः ।
कृष्णं च पार्थं च तथा ध्वजं च
पार्थानुजान्सोमकान्पातयंश्च ।

[(L. 2) T$_{2}$ मरुत्सुतं चाष्टशतैः शिताग्रैः. — (L. 3) T$_{2}$ कृष्णश्च पार्थश्च ततोर्जुनश्च. — (L. 4) T$_{2}$ पार्थानुगाः सोमकाः पत्तयश्च.]

Dn$_{1}$ T$_{2}$ cont.: Ś K V$_{1}$ B Da$_{1}$ D$_{1-8}$ ins. after 33:

1067* प्राच्छादयंस्ते निशितैः पृषत्कै-
र्जीमूतसंघा नभसीव सूर्यम् ।
आगच्छतस्तान्विशिखैरनेकै-
र्व्यष्टम्भयत्सूतपुत्रः कृतास्त्रः ।
तैरस्तमस्त्रं विनिहत्य सर्वं [5]
जघान तेषां रथवाजिनागान् ।
तथा तु सैन्यप्रवरांश्च राज-
न्नभ्यर्दयन्मार्गणैः सूतपुत्रः ।
ते भिन्नदेहा व्यसवो निपेतुः
कर्णेषुभिर्भूमितले स्तनन्तः । [10]
क्रुद्धेन सिंहेन यथाश्वयूथ्या
महाबला भीमबलेन तद्वत् ।
पुनश्च पाञ्चालवरास्तथान्ये
तदन्तरं कर्णधनंजयाभ्याम् ।
प्रस्कन्दन्तो बलिनः साधुमुक्तैः [15]
कर्णेन बाणैर्निहताः प्रसह्य ।
जयं तु मत्वा विपुलं त्वदीया-
स्तलान्निजघ्नुः सिंहनादांश्च नेदुः ।
सर्वे ह्यमन्यन्त वशे कृतौ तौ
कर्णेन कृष्णाविति ते विनेदुः । [20]

[(L. 1) Ś$_{2}$ K$_{3}$ D$_{2.6.7}$ प्रच्छादयं(Ś$_{2}$ °य)स्; K$_{4}$ Dn$_{1}$ प्राच्छादयस्; Da$_{1}$ D$_{1.5}$ आच्छादयंस् (for प्राच्छा°). Ś K$_{1.2.4}$ तं; B$_{1}$ तु (for ते). Dn$_{1}$ D$_{2}$ विशिखैः (for निशितैः). K$_{2}$ पृषद्कैर्; K$_{3}$ Da$_{1}$ °क्तैर्; D$_{8}$ पृथक्तैर् (for पृषत्कैर्). T$_{1}$ प्रच्छादयंतो निशितैः पृपत्कैर्. — (L. 2) B$_{5}$ जीमूतसंघान्; Da$_{1}$ D$_{1.5}$ °संघे; D$_{6}$ °संघास् (for °संघा). D$_{6}$ तमसीव (for नभ°). — (L. 4) Da$_{1}$ D$_{1.5}$ व्यस्तंभयत् (for व्यष्टम्भयत्). D$_{8}$ कृतास्त्रैः; D$_{6}$ बलीयान् (for कृतास्त्रः). — (L. 5) K$_{1.2}$ अस्तमस्तं; K$_{3.4}$ B$_{1.3.4}$ D$_{1.4.7.8}$ अस्त्रमस्त्रं; V$_{1}$ D$_{2}$ T$_{2}$ अस्त्रमस्त्रैर्; Dn$_{1}$ अस्तमस्त्रैर् (for °मस्त्रं). Ś K Da$_{1}$ D$_{2-5}$ च निहत्य (for विनि°). D$_{6}$ अस्यंतमस्त्रं विनिहत्य पार्थे. — (L. 7) B$_{2}$ ततस् (for तथा). B$_{5}$ च (for तु). K$_{3}$ चापि; B$_{1}$ D$_{3.4.7}$

C. 8. 4599
B. 8. 89. 75
K. 8. 96. 21

स्तैलप्रधौतैः खगपत्रवाजैः ।
षष्ट्या नाराचैर्वासुदेवं विभेद
तदन्तरं सोमकाः प्राद्रवन्त ॥ ३३
ततो धनुर्ज्यामवधम्य शीघ्रं
शरानस्तानाधिरथेर्विधम्य ।
सुसंरब्धः कर्णशरक्षताङ्गो
रणे पार्थः सोमकान्प्रत्यगृह्णात् ।
न पक्षिणः संपतन्त्यन्तरिक्षे

तु (for च). D_6 तथा च सैन्यप्रवरान्प्रसह्य. — (L. 8) D_4 अभ्यर्दलन् (for °र्दयन्). D_8 व्यक्षोभयत्समरे सूतपुत्रः. — (L. 9) K_4 विवसा (for व्यसवो). D_2 [ऽ]भ्यपेतुः; T_2 [ऽ]भि° (for नि°). — (L. 10) K_2 भूरितले (for भूमि°). V_1 $B_{1.4}$ Dn_1 $D_{1-3.4}$ (by corr.).$_{7.8}$ T_2 स्वनंतः (for स्त°). D_6 कर्णेपुभिर्भूतले निश्वसंतः. — T_2 om. lines 11–12. — (L. 11) Da_1 $D_{1.5.8}$ क्षुद्रेण सिंहेन; Dn_1 $D_{3.4.7}$ सिंहेन क्षुद्रेन (by transp.). K_1 यथा स्वयूथ्य; K_3 V_1 Da_1 $D_{1.2.5}$ °श्वयूथा (K_3 °थाः); K_4 D_3 °स्वयूथा; B_2 °श्वमुथ्या (sic); D_6 यथा तु नागा; D_8 (*marg. sec. m.*) यथेभयूथा (for यथाश्वयूथ्या). — *(L. 13)* *Ś*$_2$ *B*$_5$ पांचालवर(*B*$_5$ °रां)स्; B_4 Da_1 $D_{1.6}$ पंचालवरास्. V_1 निपेतुस् (for तथान्ये). B_5 Dn_1 D_6 T_2 तदंतरे (*for* °रं). — (L. 15) Ś$_2$ K_2 $B_{1.3.4}$ Dn_1 $D_{2.6-8}$ प्रस्कंदतो; K_3 °दिते; B_5 °दयंतो; T_2 °दिनो (for प्रस्कन्दन्तो). Dn_1 बलिना; T_2 बलिभिः (for °नः). D_6 साधुपुंखैः (for °मुक्तैः). — (L. 16) K_2 निहतः; D_2 निहिना (for °हताः). D_8 प्रसज्य (for °सह्य). — (L. 17) B_1 जयस् (for जयं). Dn_1 जयं मत्वा विपुलं वै त्वदीयास्. — (L. 18) Ś $K_{1.2.4}$ D_8 त(K_4 D_8 ता)लान्घ्नंत; K_3 तान्घ्नतः; V_1 तलं निजघ्नुः; B_5 तलान्निजघ्नंतः; D_6 T_2 तथा (T_2 °दा) निघ्नन् (for तलान्निजघ्नुः). K_1 नेद्धः (sic); D_2 चक्रुः (for नेदुः). — D_8 om. lines 19–20. — (L. 19) D_6 [ऽ]पि (for हि). K_3 T_2 वशी; K_4 वसे; Dn_1 वशं; D_2 वसी (for वशे). — (L. 20) B_{1-4} Da_1 $D_{1.3-5.7}$ कौरवेंद्र; B_5 Dn_1 T_2 ते विमर्दे (for ते विनेदुः). V_1 कृष्णेन कर्णाविति कौरवेंद्र; D_6 कृष्णौ तु कर्णेन महाविमर्दे.]

T_1 G M ins. after 33: T_2 after the repetition of 33^{cd}:

1068* ततो नवज्यां सुदृढां किरीटी
स्वबाहुविक्षेपणजां प्रगृह्य ।
समाददे गाण्डिवे क्षिप्रकारी
निमेषमात्रेण महाधनुष्मान् ।
ज्याछेदनं ज्याविधानं च तस्य 5]
नैवावबुध्यत्सूतपुत्रो लघुत्वात् ।
पार्थस्य संख्ये द्विषतां निहन्तु-
स्तदद्भुतं तत्र बभूव राजन् ।

[(L. 1) T_1 नवत्यां; G_1 धनुर्ज्यां; G_2 नवां ज्यां (for नवज्यां). T_2 ततोच्छिनज्ज्यां सुदृढं किरीटिनः. — (L. 2) G_1 M_1 -विक्षेपसहां (for -विक्षेपणजां). — (L. 3) G_1 समादधद्; G_3 °दधे; M समदधे (for समाददे). T_1 G_2 गांडिवं (for °वे). — (L. 5) T_1 G_2 ज्याविधनं; T_2 °वहनं; M °वधानं (for °विधानं). T_2 संख्ये (for तस्य). — (L. 6) T_1 G_1 नैवाबुध्यद्; T_2 नैबुध्यतः; G_2 नैव्याबुध्यत् (for नैवाव°). — G_3 om. lines 7–8. — (L. 7) G_2 M संखे (for संख्ये).]

34 ^{a}) K_2 अवधस्य; K_3 D_3 °वध्य; V_1 B_3 D_6 °मृज्य; B_1 °नह्य; B_2 अनविध्य; $B_{4.5}$ $D_{3.4.7}$ Ca अवनम्य; Da_1 Dn_1 $D_{1.5}$ °नास्य; D_2 °लंब्य (for °धम्य). — ^{b}) B_5 D_6 तु तान् (for अस्तान्). K_2 D_8 (before corr.) विधस्य; D_6 विहत्य; Ca विधम्य (as in text). — For 34^{ab}, S (T_3 missing) subst.:

1069* पार्थोऽपि तां ज्यामवधाय तूर्णं
शरासनज्यामाधिरथेर्विधम्य ।

[(L. 1) T_1 G_2 ताभ्याम्; T_2 तज्याम् (for तां ज्याम्). — (L. 2) T_2 शरासनं (for शरासन-). T_2 आतिरथेर्; G_2 अति°; M अधि° (for आधि°). T_1 निधम्य; G_1 निहत्य; $G_{2.3}$ विमथ्य (for विधम्य).]

— ^{c}) D_2 असंरब्धः; M स (M_1 सु-) संक्रुद्धः (for सुसंरब्धः). T_1 G M कर्णशरैः (for कर्णशर-). B_4 -विक्षतांगो (for -क्षताङ्गो). — ^{d}) S (T_3 missing) यो(T_2 $G_{2.3}$ M_3 यौ)धान् (for पार्थः). Dn_1 कौरवान्; D_6 S (T_3 missing) तावकान् (for सोम°). D_4 M_1 प्रत्यगृह्णन्; D_3 (before corr.) °गृह्णीत्; Ca °गृह्णात् (as in text). — After 34^{cd}, N T_2 ins.:

1070* ज्यां चानुमृज्याभ्यहनत्तलत्रे
बाणान्धकारं त्वकरोत्क्षणेन ।
शल्यं च कर्णं च कुरूंश्च सर्वा-
न्बाणैरविध्यद्युगपत्किरीटी ।

[(L. 1) $K_{2.4}$ चानुसृज्य; V_1 D_6 T_2 चावमृज्य (for चानु°). Da_1 $D_{1.5}$ व्यहनत्; D_2 [अ]भ्यवधीत् (for °हनत्). Ś $K_{2.4}$ तलेन; K_1 मुलेन (sic); K_3 $D_{6.8}$ T_2 तलत्रैर्; D_2 कलेत्रे (sic) (for तलत्रे). — (L. 2) V_1 B_{2-5} Da_1 $D_{1.3.5-7}$ बाणांधकारान् (for °कारं). K_3 प्रकरोत्; V_1 B Da_1 D_{1-3} अकरोत् (for त्वक°). Dn_1 T_2 बाणांधकारं सहसा च चक्रे. — (L. 3) V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$ transp. शल्यं and कर्णं. Da_1 D_5 om.; D_1 बाणैर् (for सर्वान्). — (L. 4) Dn_1 प्रसभं; D_2 समरे; T_2 प्रहसन् (for युगपत्). K_3 बाणैरवध्यस्त्वमत्किरीटी; D_1 अविध्यद्युगपद्रणे किरीटी.]

— D_1 (erroneously) reads $8.65.34^{e}$–$8.66.4^{d}$ after

क्षेपीयसास्त्रेण कृतेऽन्धकारे ॥ ३४

शल्यं च पार्थो दशभिः पृषत्कै-
भृंशं तनुत्रे प्रहसन्नविध्यत् ।
ततः कर्णं द्वादशभिः सुमुक्तै-
र्विद्ध्वा पुनः सप्तभिरभ्यविध्यत् ॥ ३५

स पार्थबाणासनवेगनुन्नै-
र्दृढाहतः पत्रिभिरुग्रवेगैः ।
विभिन्नगात्रः क्षतजोक्षिताङ्गः
कर्णो बभौ रुद्र इवाततेषुः ॥ ३६

ततस्त्रिभिश्च त्रिदशाधिपोपमं
शरैर्बिभेदाधिरथिर्धनंजयम् ।
शरांस्तु पञ्च ज्वलितानिवोरगा-
न्प्रवीरयामास जिघांसुरच्युते ॥ ३७

ते वर्म भित्त्वा पुरुषोत्तमस्य
सुवर्णचित्रं न्यपतन्सुमुक्ताः ।
वेगेन गामाविविशुः सुवेगाः

C. 8. 4613
B. 8. 89. 89
K. 8. 96. 29

8.66.10^{ab}. — c) Da1 D1.5 तं पक्षिणः; D2 ते पत्रिणः. B5 स्मापतन्; Dn1 बभ्रमुर्; D6 प्रापतन् (for संपतन्ति). V1 B D8 अंतरीक्षे. T1 नैवापतन्पक्षिणो ह्यंतरिक्षे; T2 G1 M नैवापतत्पक्षिगणों(T2 °णां)तरिक्षे; G2.3 नैवापतत्पक्षिरुहा(G3 °गणो)प्यंतरिक्षे. — f) Dn1 तदा महास्त्रेण; D2 पार्थेन शस्त्रैश्च; S (T3 missing) पार्थेन चास्त्रेण (for क्षेपीयसा°). Ca.c. cite क्षेपीयसा (as in text). K3 B1.4.5 Da1 D2–7 T2 G2 M1 कृतांधकारे. — After 34, N T2 ins.:

1071* वायुर्वियत्स्थैरमरैः समेत्य
व्युवाह बाणानवलोकयद्भिः ।

[(L. 1) Ś1 K1.2.4 वायोर्. Ś2 विवत्स्थैर्; K3 विमानस्थैर्; D3 विवत्कैर् (sic); T2 वियस्थैश् (for °त्स्थैर्). T3 च सुरैः (for अमरैः). Dn1 D2.6 आयुर्वियत्स्थैरी(D6 °र्वा)रितो भूतसंघैः; D1 वायुर्वियत्स्थैरः समेत्य एव (sic). — (L. 2) Ś K1.2.4 ह्युवाह; T2 व्यपोह; Ca.c व्युवाह (as above). K3 व्युवाह बाणेन च लोकयद्भिः; Dn1 D2.6 उवाह दिव्यः (D6 °रम्यः) सुरभि(D6 °भी)स्तदानीं.]

35 For sequence in D1, cf. v. l. 34. D2 om. 35^{ab}. — a) V1 B2 शल्यस्य; D6.8 T1 G2.3 M4 शल्यं तु; G1 M1 कर्णं तु (for शल्यं च). D6.8 (marg.) नवभिः (for दश°). Ś2 K2 पृषट्कैर्; K1 पृषंकैर्; K3 D3 पृषक्तैर्; K4 प्रषत्कैर्; S (T3 missing) निमेषाद् (for पृषत्कैर्). — b) K3 तुत्रे (sic); V1 B2 तनुत्रं; G1 तु नेत्रं. — c) K3 D3 सुयुक्तैर्; Dn1 समुक्तैर्; D4 (marg.) सुप्रमुक्तैर्; D3 तु मुक्तैर्; T2 G2.3 पृषत्कैर्. — d) B4 Da1 D1.2.5.6.8 T1 G M अप्यविध्यत् (for अभ्य°).

36 For sequence in D1, cf. v. l. 34. — a) B1.3.5 -बाणाशनि-; B4 D3 -बाणाशन-; D4 (by corr.) -बाणाशुने- (sic) (for -बाणासन-). K1 -चक्र-वेगैर् (sic); K3 B1 -वेगतुन्न- (B1 °न्नो); V1 Dn1 D2 -वेगमुक्तैर् (for -वेगनुन्नैर्). — c) G1 M1 विभिन्नगात्र-; G2 प्रभिन्नगात्र-. K3 D3 क्षतजोषि(D3 °क्ष)तांग-; B1 °जोक्षितांगं. — D6 reads 36^{d} after 1072*. — d) K3 D2 इवांतरेषु; D3 (marg. as in text) इवाच्युतेषु:; T2 G1 M2–4 इवांतकाले (for इवाततेषुः). Ca cites आततेषुः (as in text). — After 36, K4 V1 B D (except D2.3) ins.:

1072* प्रक्रीडमानोऽथ श्मशानमध्ये
रौद्रे मुहूर्ते रुधिरार्द्रगात्रः ।

[(L. 1) K4 V1 Da1 D1.3–5.7 प्रक्रीडमानेव; B1 °मानेन; B2 °मातंग-; B4 D6 °मानश्च; B5 °मानोव- (for °मानोऽथ). K4 Dn1 सशानमध्ये.]

— After the above, D6 reads 36^{d}.

37 For sequence in D1, cf. v. l. 34. — a) K3 V1 B Da1 Dn1 D1–7 S (T3 missing) तं (for च). D8 ततस्त्रिभिस्तं त्रिदशोपमं शरैः. — b) D8 भृशं (for शरैर्). T2 G [अ]तिरथि(G1 °धि)र् (for [आ]धि°). — c) D1.8 शराश्च. B D (except D2.3) S (T3 missing) च (for तु). B2 रुषितान्; T2 [अं]जलिकान् (for ज्वलितान्). G1 ज्वलनानिलोरगान्; G2 ज्वलतोग्निवेगान्. — d) K3 T1.2 G1.3 M1 प्रवेशयामास; Da1 D1.5.8 Ca प्रवेर°; Cap प्रावेर° (for प्रवीर°). K4 प्रवेदयामासु जघांसुरच्युतं; V1 B1 Dn1 प्रवेशयामास जिघासयाच्युतं; B2–5 D2–4.6.7 G2 M2–4 प्रवेश(B4 प्रवार-; B5 D4 प्रवेर-; D2 स प्रेष-; G3 प्रयोज)यामास जिघांसुरच्युतं (M2–4 °तौ).

38 For sequence in D1, cf. v. l. 34. — a) K4 om. ते वर्म. S (T3 missing) सुवर्णचित्रं पुरुषोत्तमस्य. — b) K3 B D (except D6) सुवर्णचित्रा (for °चित्रं). K3 [अ]प्यपतन्; K4 B1.2.4 Da1 D1.3–5.7 ह्य(K4 नि)प° (for न्यप°). T1 भित्त्वा च वर्मण्यपतन्सुपुंखाः; T2 ते वर्म भित्त्वा न्यपतन्सुपुंखा; G M वर्माथ (G1 °व-) भित्त्वा न्यपतन्सुपुंखाः. — c) B2 सुवेगः; D6 सवेगाः. S (T3 missing) वेगेन गां ते विविशुश्च राजन्. Ca.c cite गां (as in text). — d) D6 त्यक्त्वा; Ca स्नात्वा (as in

C. 8. 4613
B. 8. 89. 89
K. 8. 96. 39

स्नात्वा च कर्णाभिमुखाः प्रतीयुः ॥ ३८
तान्पञ्चभल्लैस्त्वरितैः सुमुक्तै-
स्त्रिधा त्रिधैकैकमथोच्चकर्त ।
धनंजयस्ते न्यपतन्पृथिव्यां
महाहयास्तक्षकपुत्रपक्षाः ॥ ३९
ततः प्रजज्वाल किरीटमाली
क्रोधेन कक्षं प्रदहन्निवाग्निः ।
स कर्णमाकर्णविकृष्टसृष्टैः
शरैः शरीरान्तकरैर्ज्वलद्भिः ।
मर्मस्वविध्यत्स चचाल दुःखा-
द्धैर्यात्तु तस्थावतिमात्रधैर्यः ॥ ४०
ततः शरौघैः प्रदिशो दिशश्च
रविप्रभा कर्णरथश्च राजन् ।
अदृश्य आसीत्कुपिते धनंजये
तुषारनीहारवृतं यथा नभः ॥ ४१
स चक्ररक्षानथ पादरक्षा-
न्पुरःसरान्पृष्ठगोपांश्च सर्वान् ।
दुर्योधनेनानुमतानरिघ्ना-

---

text). M_4 om. from च up to तान् (in 39^a). M_1 तु (for च). $B_{2.3}$ D_{n1} D_2 कर्णोद्विमुखाः (for °भिमुखाः).

39 For sequence in D_1, cf. v. l. 34. M_4 om. तान् (cf. v. l. 38). — ^{a}) V_1 B (except B_5) D_{a1} D_{n1} $D_{1.3-5.7}$ S (T_3 missing) दशभिः (for त्वरितैः). B_3 D_4 सुयुक्तैस् (for °मुक्तैस्). — ^{b}) K_4 त्रिधास्; G_2 द्विधा; M_1 विद्धा (for the first त्रिधा). V_1 [ए]वैकम् (for [ए]कै°). — ^{c}) V_1 D_{n1} धनंजयाश्वैर् (for °जयस्ते). B_2 ह्यपतन्; B_5 [ऽ]भ्य°; G_2 $M_{1.3}$ न्यपतत्. — ^{d}) Ś $K_{1.2.4}$ महाभयं; K_3 °जवास्; B_1 °भयस् (for °हयस्). K_3 B_1 -पत्रपक्षाः; D_3 (marg. as in text) -पुत्रकक्ष्याः (for -पुत्रपक्षाः). $C_{a.c}$ cite तक्षकपुत्रः and पक्षः. S (T_3 missing) यथा (M_1 इवा-) हयास्ताक्ष्यसुतेन (G_1 °मुखेन) कृत्ताः.

40 For sequence in D_1, cf. v. l. 34. — ^{a}) G_1 तथा (for ततः). — M_4 om. 40^b. — ^{b}) Ś $K_{1.2.4}$ कक्ष्यं; K_3 om.; C_a कक्षं (as in text). $Ś_2$ प्रवहन् (for प्रद°). — After 40^{ab}, N ins.:

1073* तथा विनुन्नाङ्गमवेक्ष्य कृष्णं
　　सर्पेषुभिः कर्णभुजप्रसृष्टैः ।

[(L. 1) Ś $K_{1.2.4}$ विभुग्नांगम्; K_3 तु नुन्नांगम्; V_1 $B_{1.3-5}$ D_{a1} $D_{1.5}$ वितुन्नांगम्; B_2 D_6 विभि° (for विनु°). — (L. 2) K_3 D_{n1} $D_{1.6.7}$ सर्वेषुभिः; C_a सर्पे° (as above). K_3 कर्णभुजः (for कर्णभुज-).]

— ^{c}) B_2 सु- (for स). K_3 -निकृष्टमुग्रैः; B_4 D_{a1} $D_{1.4.5.7.8}$ C_a -निकृ(D_7 °घृ)ष्टसृष्टैः; D_3 M_1 -निसृष्ट° (for -विकृष्ट°). D_6 स कर्णमाकृष्य सकृत्प्रसृष्टैः. ❀ C_a: स्थिरीकृत्य धनुषः प्रेरणं त्रिकृष्टम् ।❀ — ^{d}) K_3 V_1 B_2 D_{a1} $D_{1.5.8}$ शरीरार्तिकरैर्; T_2 °राभिदुरैर्; G M °रातिद(G_1 °त)रैर् (for °रान्तकरैर्). — ^{e}) G_3 [अ]भिद्यत् (for [अ]विध्यत्). — ^{f}) $B_{2.4}$ D_7 T_2 धैर्याच्च; B_5 ततस्तु (for धैर्यात्तु). D_{n1} दैवादवातिष्ठत धैर्यबुद्धिः; D_8 धैर्यात्वतस्थौवभिमात्रधैर्य (sic). — After 40, S (T_3 missing) ins.:

1074* प्रादुश्चकाराथ शरान्महात्मा
　　देहं विचिन्वन्निव सूतजस्य ।
शरास्तु ते काञ्चनचित्रपुङ्खाः
　　संपेतुरुर्व्यां शतशो महान्तः ।

[(L. 1) T_1 [आ]शु (for [अ]थ). — (L. 2) T_1 विभिंदन्; G_1 वितन्वन्; M_{2-4} विधू° (for विचि°). — (L. 4) M_{2-4} उग्राः (for उर्व्यां).]

41 For sequence in D_1, cf. v. l. 34. — ^{a}) $Ś_2$ शरौघः; D_6 शराख्यैः. — ^{b}) V_1 रविः प्रभा; $B_{2.4}$ D_{a1} $D_{1.3.5.7}$ $G_{1.3}$ रवि(B_2 °व)प्रभाः; $B_{3.5}$ D_{n1} D_3 रवेः प्रभा (B_3 °भाः); D_4 रविप्रभैः; D_6 T_1 °प्रभां; T_2 M °प्रभः; G_2 °प्रकाशैः (for °प्रभा). D_6 कर्णरथस्य; T_1 G_3 (before corr.) °रथं च; G_1 °धरश्च (for °रथश्च). — ^{c}) K_3 अदृश्यमाने; K_4 V_1 $B_{1.3.4}$ D_{n1} $D_{2.6.7}$ °श्यमासीत्. T_2 अदृश्य आसीत्सहसा सूतपुत्रस्. — ^{d}) B_5 -कृतं; C_a -वृतं (as in text). D_6 -वृतो यथा नगः; S (T_3 missing) -वृतो गिरि(T_2 रवि)र्यथा (for -वृतं यथा नभः).

42 For sequence in D_1, cf. v. l. 34. — ^{a}) B_2 चर्मरक्षान् (for चक्र°). K_3 सह पार्श्वरक्षान् (for अथ पाद°). S (T_3 missing) स चक्ररक्षा अ(T_2 G_1 M_2 °क्षाव)पि पृष्ठगोपाः — ^{b}) D_4 पुनः स तान्; D_7 पुरश्चरान् (for पुरःसरान्). S (T_3 missing) कर्णस्य ये चापि पुरःसराश्च. — After 42^{ab}, S (T_3 missing) ins.:

1075* भीता द्रवन्ति स्म निहन्यमाना
　　महेषुभिः पार्थकरप्रणुन्नैः ।
ततोऽर्जुनो वै भरतप्रवीरो
　　महानुभावः समरे निहन्ता ।

[(L. 2) G_1 -प्रसूतैः; G_3 -प्रमुक्तैः (for -प्रणुन्नैः). — (L. 3) M_1 -प्रवीरान् (for -प्रवीरो). — (L. 4) T_2 समरेषु हंता.]

— ^{c}) K_3 V_1 $B_{1.2.4}$ D_{a1} $D_{1.4.5}$ दुर्योधनस्य; S (T_3 missing) सुयोधनेन (for दुर्यो°). Ś $K_{1.2.4}$ अनुमितान्; $D_{6.8}$ (marg.) °गतान्; D_8 °गतां (for °मतान्). V_1 $B_{1.4}$ D_{a1} $D_{1.3-5.7}$ वरिष्ठान्; B_5 D_{n1} $D_{2.6.8}$ T_2 अरिघ्नः; T_1 अरीन्घ्नन्; G विनिघ्नन् (for अरिघ्नान्). — ^{d}) K_3 V_1

न्समुचितान्सुरथान्सारभूतान् ॥ ४२
द्विसाहस्रान्समरे सव्यसाची
कुरुप्रवीरानृषभः कुरूणाम् ।
क्षणेन सर्वान्सरथाश्वसूता-
न्निनाय राजन्क्षयमेकवीरः ॥ ४३
अथापलायन्त विहाय कर्णं
तवात्मजाः कुरवश्चावशिष्टाः ।
हतानवाकीर्य शरक्षतांश्च
लालप्यमानांस्तनयान्पितॄंश्च ॥ ४४
स सर्वतः प्रेक्ष्य दिशो विशून्या
भयावदीर्णैः कुरुभिर्विहीनः ।
न विव्यथे भारत तत्र कर्णः
प्रतीपमेवार्जुनमभ्यधावत् ॥ ४५

C. 8. 4621
B. 8. 89. 97
K. 8. 96. 41

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि पञ्चषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥

B1-4 Da1 D3.5.6 S (T3 missing) समुच्छ्रितान्; K4 B5 D1.4 °स्थितान्; Dn1 D2.7 °द्यतान्; D8 समाच्छिनत्; Ca समुचितान्. Ś2 K4 Dn1 D2 S (T3 missing) सरथान्; V1 B (except B5) Da1 D1.3-5.7 रथिनः; D8 सारथान् (for सुरथान्). K3 सर्वभूतान्; D2 साश्वसूतान्; D3 (marg.) सायुधीयान् (for सारभूतान्).

43 For sequence in D1, cf. v. l. 34. K3 om. (? hapl.) 43[abc]. D6 om. 43. — [a]) B2 om. समरे. D8 सत्यसाची (for सव्य°). S (T3 missing) गांडीवधन्वा द्विगुणं सहस्रं. — [b]) D7 T2 वृषभः (for ऋ°). — [c]) D8 स्वरथाश्व-; D8 च रथांश्च; S (T3 missing) सरथान्स- (for सरथाश्व-). — [d]) D8 क्षपास् (for क्षयम्). D7 एव धीरः (for एकवीरः).

44 For sequence in D1, cf. v. l. 34. — [a]) B1.2.4 Da1 D1.5.8 T1 G2.3 M अथो पलायंत; B5 Dn1 D3.4.6.7 T2 ततोप° (for अथाप°). — T2 om. (hapl.) from 44[b] up to line 8 of 1076*. — [b]) Dn1 ये (for च). K3 [अ]वसिष्टाः. T1 G M तवात्मजा ये कुरवश्च शिष्टाः. — [c]) Dn1 D2 अपाकीर्य (for अवा°). B1.4 D3.4.7 शरैः; M1 शरां (for शर-). — [d]) D2 तातप्यमानांस्; T1 विलंघमानांस्; G M विलप्य° (for लालप्य°). G2.3 विसृज्य न् (for पितॄंश्च). — After 44, S (T3 missing, T2 om. lines 1-8) ins.:

1076* सर्वे प्रणेशुः कुरवो विहीनाः
पार्थेषुभिः संपरितप्यमानाः ।
सुयोधनेनाथ पुनर्वरिष्ठाः
प्रचोदिताः कर्णरथानुयाने ।
भोः क्षत्रियाः शूरतमाश्च सर्वे [5]
क्षात्रे च धर्मे निरताः स्थ यूयम् ।
न युक्तरूपं भवतां समीपा-
त्पलायनं कर्णमभिप्रहाय ।
तवात्मजेनापि तथोच्यमानाः
पार्थेषुभिः संपरितप्यमानाः । [10]
नैवावतिष्ठन्त भयाद्विवर्णाः
क्षणेन नष्टाः प्रदिशो दिशश्च ।

[(L. 1) G1 न शेकुः; G2.3 प्रणेदुः (for °शुः). G1 विभग्नाः; M2-4 विभिन्नाः (for विहीनाः). — (L. 2) G2.3 पार्थेन सर्वे परितप्यमानाः. — (L. 3) T1 [अ]थ (for [अ]थ). G1 विशिष्टाः (for वरिष्ठाः). — (L. 5) G1.3 तु; M स्थ (for च). — (L. 6) T1 च (for स्थ). — (L. 7) G2 न युक्तरूपं त्वत्समीपाच्च सर्वे. — (L. 8) G2 पलायतां (for °यनं). G1 अतिप्रहाय; G3 इति प्रहाय; M1 अभिप्रजह्य (for अभिप्रहाय). M2-4 पलायनं कर्णरथं प्रजह्य. — (11) G1 सुदीर्णाः; G3 विदीर्णाः; M2-4 उदीर्णाः (for विवर्णाः). — (L. 12) G2 जुष्टाः (for नष्टाः).]

45 For sequence in D1, cf. v. l. 34. — [a]) B2 सर्वे- (for प्रेक्ष्य). K3 G3 दिशोपि (G3 °पि) शून्या; T2 विदीर्णपक्षा (for दिशो विशून्या). — [b]) K3 T2 भयाद्विदीर्णैः; K4 D6 G1 °वदीर्णः; V1 Da1 D1.5 °वकीर्णैः; T1 G2.3 M °वतीर्णैः (for °वदीर्णैः). K1 Dn1 D5 विहीनाः; T2 प्रहीणः. — [c]) B5 भारतमेव (for भारत तत्र). — After 45[c], T2 ins.:

1077* महारथः सूतपुत्रस्तथापि ।

— [d]) Dn1 प्रहृष्ट; G3 प्रदीपम्; Ca प्रतीपे (for प्रतीपम्). D1.4 अभ्यधावन्.

Colophon missing in T3; om. in G2. — *Day of Karṇa's Generalship*: Ś K2 द्वितीये (Ś1 °य-) युद्धदिवसे. — *Adhy. name*: D2 युधिष्ठिरागमनं; T2 कर्णार्जुनयुद्धं; M2 द्वैरथे कर्णपलायनं. — *Adhy. no.* (figures, words or both): Ś1 (*sec. m.*) 83; Ś2 66; B1 87; B2 76; B4 96; B5 90; Da1 99; D2 69; D6 88; T1 G3 M1.4 106; T2 98; G1 M2.3 105.

C. 8. 4622
B. 8. 90. 1
K. 8. 97. 1

६६

संजय उवाच ।

ततोऽपयाताः शरपातमात्र-
मवस्थिताः कुरवो भिन्नसेनाः ।
विद्युत्प्रकाशं ददृशुः समन्ता-
द्धनंजयास्त्रं समुदीर्यमाणम् ॥ १

तदर्जुनास्त्रं ग्रसते स्म वीरा-
न्वियत्तथाकाशमनन्तघोषम् ।
क्रुद्धेन पार्थेन तदाशु सृष्टं
वधाय कर्णस्य महाविमर्दे ॥ २

रामादुपात्तेन महामहिम्ना
आथर्वणेनारिविनाशनेन ।
तदर्जुनास्त्रं व्यधमद्दहन्तं
पार्थं च बाणैर्निशितैर्निजघ्ने ॥ ३

ततो विमर्दः सुमहान्बभूव

66

☞ T_3 is missing in this adhy. (cf. v. l. 8.60.32).

1 For sequence in D_1, cf. v. l. 8.65. 34. — [a]) D_{n1} प्रयाताः; G_2 [ऽ]पयांताः (for ऽपयाताः). — [b]) $D_{6.8}$ व्यवस्थिताः. S (T_3 missing) वै कुरवो (M_1 कुरवो वै) नरेंद्र (for कुरवो भिन्नसेनाः). D_2 भिन्नदेहाः; D_6 °सैन्याः (for °सेनाः). — [c]) B_2 वैद्युत्प्रकाशं. D_8 समेताद्.

2 For sequence in D_1, cf. v. l. 1. — [a]) D_3 ततोर्जुनास्त्रं. V_1 B D (except D_8) ग्रसति. B_3 वीरं; D_{n1} D_6 कर्णो (for वीरान्). S (T_3 missing) ततोग्रसत्सूतपुत्रोर्जुनस्य. — [b]) K_3 V_1 B D_{a1} $D_{1-5.7.8}$ कृत्स्नं तदा (for वियत्तथा). K_8 इवात्तघोषं; B_2 अनंतकोपं. D_{n1} S वियद्गतं घोरतरैः शरैस्तत् (D_{n1} °स्तं); D_6 क्षिप्रं तदा तारतमैः शरौघैः. — [c]) K_8 V_1 B D भृशाभिसृ(D_8 °तुषि)ष्टं; S (T_3 missing) भृशं ($G_{1.3}$ शरं) विसृष्टं (for तदाशु सृष्टं). — [d]) G_2 कर्णस्तु. K_1 महाविदर्भे; M_1 °न्विमर्दे. — After 2, N T_2 ins.:

1078* कर्णः सुघोरेष्वसनं दृढज्यं
विस्फारयित्वा विसृजञ्छरौघान् ।
उदीर्यमाणं स्म कुरून्दहन्तं
सुवर्णपुङ्खैरिषुभिर्महात्मा ।

[(L. 1) K_3 च (for सु-). V_1 B_{1-4} D_{a1} $D_{1-5.7.8}$ सुघोपेष्वसनं; D_{n1} त्वमोघे° (for सुघोरे°). D_3 दृदष्वं (sic); D_8 (before corr.) दृढत्वं (for °ज्यं). D_6 कर्णः सुघोरे व्यसनं दृढत्वं; T_2 कर्णस्त्वमोघान्प्रसमं दृढज्यां. — (L. 2) T_2 विष्फारयित्वा. K_8 B D_7 व्य(B_3 वि)सृजच् (for विसृजञ्). — V_1 $B_{1.3}$ D_{a1} $D_{1.5}$ T_2 om. lines 3–4. B_5 D_{n1} $D_{2.6.8}$ transp. lines 3 and 4. — (L. 3) D_2 उदीर्यमाणस्. B_5 $D_{4.8}$ च; D_2 तु; D_3 स (for स्म). D_4 रिपून् (for कुरून्). $Ś_2$ $K_{1.2.4}$ म($Ś_2$ द)हांतं; D_8 दहंस्तत् (for दहन्तं). — (L. 4) D_{n1} विशिखैर्विमर्दे (for इषुभिर्महात्मा).]

3 For sequence in D_1, cf. v. l. 1. — [a]) B_5 रामादवाप्तेन (for °दुपात्तेन). M_1 महामहिम्नः. — [b]) N $T_{1.2}$ G_1 M_4 ह्या(D_8 T_1 M_4 ह्य)-थर्वणेन. V_1 $B_{1.3.4}$ D_{a1} $D_{1.3-5.7}$ -विदारणेन (for -विनाशनेन). — Ś K om. 3[cd]. — [c]) G_3 तथा; M_1 ततो; M_{2-4} तदा (for तद्). $D_{3.4}$ विधमन् (for व्यधमद्). $D_{2.8}$ तदा महास्त्रं कुरूनादहंतं; D_6 तदा महास्त्रं स कुरून्दहंतं. — [d]) S (T_3 missing) अविध्यत् (for निजघ्ने). D_{n1} कर्णस्तु बाणैर्निशितैर्महात्मा; $D_{2.8}$ चिच्छेद पार्थस्य ततो महात्मा; D_6 सुवर्णपुंखैरिषुभिर्महात्मा (= line 4 of 1078*).

4 For sequence in D_1, cf. v. l. 1. — [a]) Ś $K_{1.2.4}$ तथा (for ततो). D_6 तु; D_8 च (for सु-). — [b]) $Ś_2$ K_3 V B D तत्रार्जुनस्य; S (T_3 missing) धनंजयस्य. $Ś_2$ [अ]धिरथे; T_2 G [अ]तिरथेश्च. T_2 महात्मन् (for च राजन्). — [c]) K_3 आसादयतः; D_7 आच्छादयतोः; T_1 $G_{1.2}$ M आघातव(T_1 M_1 °य)तोः; T_2 आघातरतैः; G_3 आयातवतोः. $Ś_2$ K_2 पृषत्कैर्. — [d]) T_1 $G_{1.2}$ विषाणपातैर् (for °घातैर्). T_2 गजयोर् (for द्विपयोर्). S (T_3 missing) इवाजौ (for इवोग्रैः). — After 4, K_4 $B_{2.5}$ D_{n1} $D_{2.6.8}$ S (T_3 missing) ins.:

1079* ततोऽस्त्रसंघातसमावृतं तदा
बभूव राजंस्तुमुलं रणाजिरम् ।
तत्कर्णपार्थौ शरवृष्टिसंघै-
र्निरन्तरं चक्रतुरम्बरं तदा ।
तद्बाणजालैकमयं महास्त्रं [5]
सर्वेऽद्राक्षुः कुरवः सोमकाश्च ।
नान्यं च भूतं ददृशुस्तदा ते
बाणान्धकारे तुमुले च तस्मिन् ।

[(L. 1) D_{n1} $D_{2.6}$ तत्र (for ततो). B_5 -संघैश्च (for -संघात-). B_2 तु (for तदा). — (L. 2) D_{n1} स सर्वतः; G_2 सुदारुणं (for रणाजिरम्). K_4 $B_{2.5}$ $D_{2.6.8}$ बभूव दिक्क मदृश्यभास्करं. — (L. 3) K_4 $B_{2.8}$ $D_{2.5.6}$ शरजालवृष्ट्या

तस्यार्जुनस्याधिरथेश्च राजन् ।
अन्योन्यमासादयतोः पृषत्कै-
र्विषाणघातैर्द्विपयोरिवोग्रैः ॥ ४
ततो रिपुघ्नं समधत्त कर्णः
सुसंशितं सर्पमुखं ज्वलन्तम् ।
रौद्रं शरं संयति सुप्रधौतं
पार्थार्थमत्यर्थचिराय गुप्तम् ॥ ५
सदार्चितं चन्दनचूर्णशायिनं
सुवर्णनालीशयनं महाविषम् ।
प्रदीप्तमैरावतवंशसंभवं

C. 8. 4645
B. 8. 90. 22
K. 8. 97. 22

(for °वृष्टिसंघैर्). — (L. 4) K4 B2.5 D2.6.8 अंतरिक्षं (for अम्बरं तदा). — (L. 5) B5 महांतं (for महाखं). B2 D8 तद्बाणजालं सुमहद्वियस्तं (D8 °मुक्त); D2 तद्बाणजालं सुमहद्ध सर्वे; D6 ते बाणजालममलं महांतं; S (T3 missing) ततो महद्बाणमयं महाहवे. — (L. 6) D2 तदा दुद्रुः (sic) (for सर्वेऽद्राक्षुः). S (T3 missing) जालं हि सर्वे (T1 G2 M2.4 °र्वै) ददृशुर्नरेंद्रा. — (L. 7) D2 संपतद्धि (for तदा ते). K4 नात्यद्भुतं ददृशुः सम्यगेते; B2 D8 नान्यत्किंचिद्-(D8 °द्भुतं द)दृशुः संपतद्धि; B5 D6 इ(D6 ना)त्यद्भुतं ददृशुः पतद्धि; S (T3 missing) नान्यच्च भू(T2 °न्यद्भू)तं ददृशे पतद्धि. — (L. 8) D2 om.; T1.2 G तु; M स (for च). K4 संप्रवृत्ते; Dn1 [s]थ किंचित् (for च तस्मिन्).]

A passage given in App. I (No. 39) is ins. in K4 B2.5 Dn1 D2.6.8 after 1079*; in V1 Da1 D1.5 after line 20 of App. I (No. 40); in B4 after st. 4; in T1.2 after 1080*; whereas V1 B1.3 Da1 D1.3–5.7 ins. a passage given in App. I (No. 40) after st. 4. On the other hand, T1.2 G M cont. after 1079*:

1080* ततस्तु तौ वै पुरुषप्रवीरौ
राजन्वरौ सर्वधनुर्धराणाम् ।
त्यक्त्वात्मदेहौ समरेऽतिघोरे
प्राप्तश्रमौ शत्रुदुरासदौ हि ।
दृष्ट्वा तु तौ संप्रति संप्रयुक्तौ [5]
परस्परं छिद्रनिविष्टदृष्टी ।
देवर्षिगन्धर्वगणाः सयक्षाः
संतुष्टुवुस्तौ पितरश्च हृष्टाः ।
Colophon.

[(L. 1) M2.4 दृष्ट्वा (for ततस्). — (L. 3) T2 महांतौ (for ऽतिघोरे). — (L. 4) G2 शत्रुदुरासदा. — (L. 5) T2 हि (for तु). T1 G संयति (for संप्रति). G2.3 संप्रवृत्तौ (for °युक्तौ). — (L. 6) M परस्परश्च. — (L. 7) G2 -नराः (for -गणाः). T1 समक्षं (for सयक्षाः). — (L. 8) T2 सु (for च). G1 तुष्टाः (for हृष्टाः). — Colophon. *Adhy. name:* M1 कर्णार्जुनप्रशंसा. — *Adhy. no.:* T1 M1.4 107; G2 M3 106.]

5 Before 5, S (T3 missing) ins. संजयः. — [a]) K1.4 समदत्त; K3 समधात्स; D2 सरसंध (sic) (for समधत्त). — [b]) K3 सुसंधितं; V1 D4 °शंसितं; Dn1 °संचितं; D2 °संस्तितं; D8 °शंशितं; D6 G1.3 M4 °संहितं; (for °संशितं). Da1 D1.5 G2 सर्वमुखं. — T1 om. 5[c]. — [c]) B5 D8 संप्रति; G2 संयदि (for संयति). K3 सुप्रधूतं (for °धौतं). B3 Dn1 D6 रौद्रं शरं संनतसुप्रधौतं. — [d]) K1.2.4 अभ्यर्थ्य°; S (T3 missing) इत्येव (for अत्यर्थ-). V1 B (except B2) Dn1 D2–4.7.8 T2 G1 M -चिराभिगुप्तं (for -चिराय गु°). K3 पार्थार्थमभ्यर्च्य चिराभिगुप्तं.

6 [a]) B4 समर्चितं (for सदा°). K3 चंदनचूर्णशायतं; V1 °चूर्णधूपैः; Dn1 D6.8 °चू(D8 °पू)र्णशायितं; S (T3 missing) °चू(G2 °पू)र्णदिग्धं. — [b]) S2 सुवर्णनाशीशयनं; B5 °नालं शयनं; Dn1 D6 °तूणीरशयं (for °नालीशयनं). Dn1 महार्चिषं; G M1 पुराणं; M2–4 पुरातनं (for महाविषम्). — After 6[ab], K4 V1 B D (except D2.8) S (T3 missing) ins.:

1081* आकर्णपूर्णं प्रविकृष्य कर्णः
पार्थोन्मुखं संदधे तिग्ममन्युम् ।

[(L. 1) B4.5 प्रतिकृष्य; Dn1 च वि°; S (T3 missing) प्र-(T2 G1.3 M1 वि)चकर्ष (for प्रविकृष्य). — (L. 2) B2 Dn1 पार्थोन्मुखः. B1 संप्रदधे (for संदधे). B2.5 D6 तिग्म(B2 °प्र)मन्युः; Dn1 D4 चोत्तमौजाः; D4 (marg.) तिग्मतेजाः. S (T3 missing) विमोक्तुकामः शरमुग्रवेगं (M °हेलं).]

— [c]) K3 -वंशमुद्भवं; D8 -दंतसंभवं; S (except M3; T3 missing; M3 damaged) -नागपुत्रं (for -वंशसंभवं).
— After 6[c], T1 ins.:

1082* मुमोच शीघ्रं स रिपुप्रमाथी ।

— [d]) K3 B5 D8 G M1.3.4 जिहीर्षन् (for °र्षुर्). Dn1 M2 युधि सव्यसाचिनः; T1.2 G1.2 M1.3.4 भरतर्षभस्य; G3 युधि भारतस्य (for °धि फल्गुनस्य). Some MSS. फाल्गुनस्य. — After 6, K4 V1 B D (except D2.8) S (T3 missing) ins.:

1083* ततः प्रजज्वाल दिशो नभश्च
उल्काश्च घोराः सहसा निपेतुः ।
तस्मिंस्तु नागे धनुषि प्रयुक्ते
हाहाकृताः सर्वलोकाः सशक्राः ।

[D6 reads lines 1–2 after line 3. — (L. 1) S (except T2; T3 missing) transp. दिशः and नभः

C. 8. 4643
B. 8. 90. 22
K. 8. 97. 22

शिरो जिहीर्षुर्युधि फल्गुनस्य ॥ ६
तमब्रवीन्मद्रराजो महात्मा
वैकर्तनं प्रेक्ष्य हि संहितेषुम् ।
न कर्ण ग्रीवामिषुरेष प्राप्स्यते
संलक्ष्य संधत्स्व शरं शिरोघ्नम् ॥ ७
अथाब्रवीत्क्रोधसंरक्तनेत्रः
कर्णः शल्यं संधितेषुः प्रसह्य ।
न संधत्ते द्विः शरं शल्य कर्णो
न मादृशाः शाठ्ययुक्ता भवन्ति ॥ ८
तथैवमुक्त्वा विससर्ज तं शरं
बलाहकं वर्षघनाभिपूजितम् ।
हतोऽसि वै फल्गुन इत्यवोच-

— (L. 2) D4 स्त- (for च). B2 घोराशनयो. K4 B1.3-5 Da1 D1.3.5.7 ह्यशनी(K4 D3.7 °नि)र्; V1 अशनिर्; Dn1 शतसः; D4 नमसः (for सहसा). Dn1 प्रपेतुः. — (L. 3) B5 च; D8 तु- (for तु). K4 बाणैर्; G1 घोरे (for नागे). Da1 D1.5 प्रमुक्ते; G2 प्रसक्ते (for प्रयुक्ते). — (L. 4) Dn1 D6 लोकपालाः; D4 S (T3 missing) देवगणाः (for सर्वलोकाः). K4 V1 B1.2.4 D3.7 सशोकाः; D4 समस्ताः; M2-4 समेताः (for सशङ्काः).]

K4 V1 B Da1 Dn1 D1.3-5.7 T2 cont.:

1084* न चापि तं बुबुधे सूतपुत्रो
बाणे प्रविष्टं योगबलेन नागम् ।
[(L. 2) B2 रणे; D4 बाणं (for बाणे).]

Dn1 T2 cont.:

1085* दशशतनयनोऽहिं इय्य बाणे प्रविष्टं
निहत इति सुतो मे स्यस्तगात्रो बभूव ।
जलजकुसुमयोनिः श्रेष्ठभावोऽजितात्मा
त्रिदशपतिमवोचन्मा व्यथिष्ठा जये श्रीः ।
[(L. 1) T2 संदृश्य (for ऽहिं दृ°). — (L. 2) T2 न हिं न हि च (for निहत इति). — (L. 3) T2 कमलकुसुमयोनिर्लोकनाथो महात्मा. — (L. 4) T2 जयश्रीः.]

On the other hand, D6 T1 G M cont. after 1083*: T2 after 1085*:

1086* स सूतपुत्रस्तमपाङ्गदेशे
नवाज्ञमुखं संधयति स्म रोषात् ।
न तं स जानाति महानुभाव-
मपाङ्गदेशाभिनिविष्टमाजौ ।
[D7 om. lines 1-2. — (L. 2) T1 पार्थोन्मुखं संनयति स रोपात्; T2 ह्यवाङ्मुखं संदधति स रो°. — (L. 3) G3 ते स; M1 तस्य (for तं स). T1 G3 M1 महानुभाव. D7 न तं स जानाति महानुभावम्. — (L. 4) T1 ह्यपांग- (for अपाङ्ग-). D7 T2 G2 -देशेभि-; T1 -देशे हि (for -देशाभि-).]

7 D4 reads 7-8 after 20. — a) V1 B1.2.4 Da1 Dn1 D1.3-5.7 ततो (for तम्). — b) Ś K1.2 V1 B2 Da1 D1-3.5.7 संधि(V1 °ह)तेषुं; K4 ** तेषुं; B1 संहितेषुः (for संहितेषुम्). Dn1 दृष्ट्वा कर्णं प्रहितेषुं तमुग्रं; D4 वैकर्तनं त्वं हननीयमध्यो (sic); D6 T2 G1 M °नं संधि(D6 °ह-; T2 G1 °हि)तबाणमीक्ष्य; D8 °नं प्रेक्ष्य हि संजिहीर्षुं; T1 G2.3 °नं संधु(T1 °ह)तबाणमाजौ. — c) D6 शत्रु- (for कर्ण). Ś1 K1 [इ]षु (sic); D7 [इ]षम् (for [इ]ष). K3 V1 B2.3.5 Dn1 D6.8 T2 लप्स्य(D8 °क्ष्य)ते; Da1 D1.5 प्राप्स्यते; D4 लब्धवान्; D7 आप्स्यते (for प्राप्स्यते). T1 G M ग्रीवा यतः कर्ण न संधि(G °हि)तोयं. — d) B2.5 Dn1 D4.6 S (T3 missing) समीक्ष्य (for संलक्ष्य). B1.4 transp. संलक्ष्य and संधत्स्व. D1 शरां; D4 पुनः; D8 om. (for शरं). D1 शिरास्तं; D4 शरं त्वं; T1 M2-4 रिपुघ्नं; T2 G M1 परघ्नं (for शिरोघ्नम्).

8 For sequence in D4, cf. v.l. 7. — a) D4 स चाब्रवीत्क्रोधविवृत्तनेत्रः; S (T3 missing) तमब्रवीत्क्रोधविदीप्त°. — b) K3 चाल्पं (for शल्यं). D2.3 संहितेषुः. D8 प्रसज्य (for °सह्य). Dn1 D4.6 S (T3 missing) मद्राधिपं सूतपुत्रो मन(Dn1 D4.6 °न्त्रस्तर)स्वी. — b) D4 संद(marg. °ह)धे (for संधत्ते). K8 द्विशरं. — d) K3 न यादृशाः; Dn1 समादृशा (sic) (for न मा°). K3 V1 B1.2.4.5 Da1 D1.5.7 Ca शठयुद्धा; B3 Dn1 D6 जिह्मयुद्धा; D2 शतशल्या; D3 शतयुद्धा; D4 युद्धजिह्मा; D8 शठ्युद्धा (sic); S (T3 missing) युद्धशंठा (T1 °शौंडा; T2 °तुच्छा) (for शाठ्ययुक्ता). — After 8, D4 ins.:

1087* प्रासस्य पार्थः प्रणता स्व स्वाहाः
संस्थाप्य कृष्णेन पुनस्तदीयम् (sic)।

9 a) K3 V1 B Da1 D1-3.5.7.8 तथैव चोक्त्वा; Dn1 D6 इतीदमुक्त्वा; D4 क्रोधनकर्णो (sic); S (T3 missing) तथोक्तवाक्यो (for तथैवमुक्त्वा). — b) K2 बलाहवे (sic); Da1 Dn1 D1.4-6 S (T3 missing) प्रयत्नतो; Ca.c बलाहकं (as in text). K1.3 V B D S (T3 missing) वर्ष(T2 देव)गणाभिपूजितं (Dn1 °जनं). — c) D6.8 रे; S (T3 missing) हे (for वै). Some MSS. फाल्गुन; K3 D4 फाल्गुनम्. Ś1 K1.2.4 B2.3 इत्यवोचम्; Dn1 °त्यधिक्रमं; D1.3 °त्यवोचन्; D4 °त्युवाच; D6 S (T3 missing) °त्यविक्रवं (for °त्यवोचत्). — d) Ś1 K2 B5 त्वरन्न(B5 °च्चु)र्जितम्; K1 त्वरस्त्वार्जितम्; K3 त्वरंजितम्;

ततस्त्वरन्नूर्जितमुत्ससर्ज ॥ ९
संधीयमानं भुजगं दृष्ट्वा कर्णेन माधवः ।
आक्रम्य स्यन्दनं पद्भ्यां बलेन बलिनां वरः ॥ १०
अवगाढे रथे भूमौ जानुभ्यामगमन्हयाः ।
ततः शरः सोऽभ्यहनत्किरीटं तस्य धीमतः ॥ ११
अथार्जुनस्योत्तमगात्रभूषणं
धरावियद्द्योसलिलेषु विश्रुतम् ।
बलाद्भसर्गोत्तमयत्नमन्युभिः

C. 8. 4658
B. 8. 89. 90.33
K. 8. 95. 97.34

K4 त्वरन्निर्जितम्; B2.4 त्वरस्तू°; D2 त्वरन्वर्जि° (for त्वरन्नू°). V1 B1.4 Da1 D1.3–5.7 त्वरन्स राजन्विजयार्थमुद्यतः; Dn1 उवाच चोच्चैर्गिरमूर्जितां वृषः; D6 S (T3 missing) मुमोच तदो-च्चैस्त (D6 T2 °मुच्चैस्त-; G1 °थोच्चैस्त-; G2 M1 °तोच्चैस्त)-रमूर्जितं वृषा. — After 9, B2.4 ins. 1088*.

10 [a]) K3 संधायमानं. — [c]) B D3.7 आक्रामत्; D2 आक्रमन् (for आक्रम्य).

11 K4 B1–4 D3.7 om. 11[cd]. V1 Da1 Dn1 D1.4–6 T3 subst. for 10–11; B2.4 ins. after 9:

1088* स सायकः कर्णभुजाभिसृष्टो
हुताशनार्कप्रतिमः सुघोरः ।
गुणच्युतः प्राज्वलदन्तरिक्षे
कुर्वन्सीमन्तं नभसो भीमरूपः ।
तं प्रेक्ष्य दीप्तं युधि माधवस्तु [5]
त्वरान्वितः कंसरिपुः सलीलम् ।
पदा विनिष्पिष्य रथोत्तमं तं
प्रावेशयज्जगतीं किष्कुमात्रम् ।
क्षितिं गता जानुभिस्ते तु वाहा-
स्ततः शरः सोऽभ्यहनत्किरीटम् । [10]

[D1 om. lines 1–2. — (L. 1) Dn1 कर्णभुजप्रसृष्टो; T3 °भुजाद्विसृष्टो. — (L. 2) T3 हुताशनार्चिः (for °नार्क-). D1 सुघोराः. — (L. 3) B2.4 Da1 D1.5 गुणाच्च्युतः; D6 समायातं (for गुणच्युतः). Dn1 D4 T3 कर्णधनुः(D4 °भुज-)प्रमुक्तो (for प्राज्वलदन्तरिक्षे). — (L. 4) Dn1 D4 T3 वियद्गतः प्राज्वलद्-(D4 °लन्सों)तरिक्षे. — After line 4, T3 reads lines 1–2 of 1089*, and om. lines 5–6. — (L. 5) B4 Da1 D1.5 तदा (for तु). D4 संप्रेक्ष्य चैनं युधि माधवेन. — (L. 6) Dn1 त्वरान्वितः संत्वरयैव लीलया; D4 त्वरान्वितेन त्वरया बलीयसा. — (L. 7) Dn1 सः (for तं). D4 पादौ विनिष्पीड्य रथोत्तमोसौ. — (L. 8) Dn1 प्रविशयत् (for प्रावेश°). Dn1 पृथिवीं; Co जगतीं (as above). Dn1 T3 किंचिदेव; Ca कृष्णमात्रं (sic) (for किष्कुमात्रम्). Co cites किष्कुः. D6 हस्तार्धमात्रं जगतीं प्रवेशितः. — (L. 9) D6 भूमिं (for क्षितिं). T3 जानुतलेन (for °भिस्ते तु). Dn1 तेथ; D4 अस्य; D6 तत्र (for तं तु). — (L. 10) V1 B2 [ऽ]भ्यहरत्. Dn1 हेमच्छन्नाश्चंद्रमरीचिवर्णाः; D4 सत्त्ववंतस्तमवमेयुक्ताः (sic).]

On the other hand, T1 G M subst. for 10–11; T2 cont. after 1088*:

1089* तमापतन्तं ज्वलितं निरीक्ष्य
वियद्गतं वृष्णिकुलप्रवीरः ।
रथस्य चक्रं सहसा निपीड्य
पद्भ्याकुलं मज्जयति स्म वीरः ।

[T2 reads lines 1–2 after line 4 of 1088. — (L. 1) T1 समीक्ष्य (for निरीक्ष्य). — (L. 2) G3 -कुरु- (for -कुल-). — (L. 3) T3 पादेन (for रथस्य). T1.2 चक्रे. G3 रथं स्यचक्रे सहसा निपत्य. — (L. 4) G3 पंचांगुलिं. T1.2 M सादयदप्रमेयः; G1 मज्जयताप्रमेयः.]

T1.2 G M cont.: V1 Da1 Dn1 D1.4–6 cont. after 1088*: B1.3 D3.7 ins. after 11[ab]: B5 ins. after 11[cd]:

1090* ततोऽन्तरिक्षे सुमहाहिनादः
संपूजनार्थं मधुसूदनस्य ।
दिव्याश्च वाचः सहसा बभूवु-
र्दिव्यानि पुष्पाण्यथ सिंहनादाः ।
तस्मिंस्तथा वै धरणीं निमग्ने [5]
रथे प्रयोगान्मधुसूदनस्य ।

[(L. 1) B1.3.5 D3 ततोंतरीक्षे. D1 (before corr. as above) तु (for सु-). — G2 om. lines 3–6. — (L. 3) T1.2 G1.3 M वाताः (for वाचः). — (L. 4) D4.6 transp. दिव्यानि and पुष्पाणि. D4 [अ]थ चाशु पेतुः; D6 [अ]थ सिंहनादः; T1.2 G3 च कृष्णमर्चन् (G3 °माच्छैन्); G1 तु कृष्णतोपतन्; M च कृष्णमार्चयन् (M1 °मर्चयत्) (for [अ]थ सिंहनादाः). — (L. 5) D6 रथे वै; T1.2 G1.3 M च किंचिद् (for तथा वै). D1.3 T1.2 M2–4 धरणी. D1 [इ]व मग्ने (for निमग्ने). — (L. 6) D6 यथा (for रथे). B1 D4 T1.2 G1.3 M प्रयत्नान् (for प्रयोगान्).]

— After the above, T1.2 G M1.3.4 cont. 1093*.

12 D2 om. 12. T1 G1.2 M1.3.4 read 12 and T2 reads 12[a] after 1094*. G3 om. 12[a]. — [a]) B2 तथा; T1.3 G1.2 M2–4 ततो (for अथ). K3 -गाढ- (for -गात्र-). — After 12[a], T1 G1.2 M1 read 13[b] repeating it in its proper place. T2 om. 12[bcd]. G3 reads 13[bcd] after 17. — [b]) K3 वरं; G1 रथा- (for धरा-). K3 B1.5 -वियचौ-; B2 -वियत्या-; Da1 D1.5 -वियत्योः; T1 G3 -वियत्स्व-; G1.2 -वियचौः- (for -वियद्द्यो-). D5 सलिलेष्ट- (for -सलिलेषु). ❀ Co: द्यौःसलिलेनेतिभावेऽपि संधिरार्षः। ❀ — After 12[ab], D1 (erroneously) reads 8.65.34[c]–8.66.4[d]. — [c]) V1 B1.3–5 Da1 Dn1 D1.2.5.7 ब्यालास्त्र- (for बलाद्भ-). B2 D6.8 महेंद्रदत्तं रिपुपूगहा वृषः (D6 हरिः); D4 जयार्थमर्थोत्तमरत्नमर्चितं; S (T2 om.; T3 missing)

C. 8. 4638
B. 8. 90.33
K. 8. 97.35

शूरेण मूर्ध्नः स जहार सूतजः ॥ १२
दिवाकरेन्दुज्वलनग्रहत्विषं
सुवर्णमुक्तामणिजालभूषितम् ।
पुरंदरार्थं तपसा प्रयत्नतः
स्वयं कृतं यद्भुवनस्य सूनुना ॥ १३
महार्हरूपं द्विषतां भयंकरं
विभाति चात्यर्थसुखं सुगन्धि तत् ।
निजघ्नुषे देवरिपून्सुरेश्वरः
स्वयं ददौ यत्सुमनाः किरीटिने ॥ १४
हराम्बुपाखण्डलवित्तगोप्तृभिः
पिनाकपाशाशनिसायकोत्तमैः ।
सुरोत्तमैरप्यविषह्यमर्दितुं

बलाच्च(T1 G3 °त्रि)सर्गोत्तममन्युभिस्तदा (G1 °भिः सह). Co cites व्यालाश्वसंसर्गः. — d) K3 मूर्ध्ना; Dn1 मूर्ध्नि; T1 तद्वै; G2 वीरः (for मूर्ध्नः). K3 संजुहार (sic); V1 B D (except D3; D2 om.) T1 G M प्रजहार (for स ज°).

13 a) V1 Dn1 D2 -ज्वलनप्रभ(V1 °ह)त्विषं; B1 -ज्वलनाग्रहद्विषं. — T1 G1.2 M1 read 13b for the first time after 12a. — b) Dn1 D2.6 T1 (both times) G M -मणि(M2 -बलि)वज्रभूषितं (G1 M1 [both first time] °भूषणं; G2 [first time] °चित्रितं); T2 -मणिरत्न°. B1 -भूषणं (for -भूषितम्). — c) Ś K1.2.4 पुरंदरार्त. — d) K3 तद् (for यद्). K4 भवनस्य; V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1.3–7.8 (marg.) T2 G M विभु(G3 °चि)ना; T1 हि महत् (for भुवनस्य). V1 B1–4 Da1 Dn1 D1.3–7.8 (marg.) S (T3 missing) स्वयंभुवा; B5 भर्त्रा (for सूनुना).

14 a) D2 T1 महाश्व(T1 °हि)रूपं; T2 °र्हं सूतं. Ś K1.2.4 द्विषतो. D4 विनाशनं (for भयंकरं). — G1.3 om. 14b. — b) Ś1 K3 D3 सुगंधितं (Ś1 °नं) (for °गन्धि तत्). V1 B2 D1.5 विमलैरि(V1 °वि)न्नं सुसु(V1 स्वसु-; B3 स्वलु)खं सुगंधिनं; B1.4 विभर्त्यरिष्टं सुसुखं सुगंधि च (B1 °संधिनं); B3.5 प्रभावद(B5 °स)त्यर्थसुखं सुगंधि च; Dn1 D2 T2 G2 M विभर्तुरत्यर्थसुखं सुगंधिनं (D2 °धिं; T2 °धि यत्; M °धि च); D3.7 विमलैरिन्नं सुसुखं सुगंधिं; D4.6 विचित्ररूपं च सुगंधिसुज्वलं; T1 ददावविप्रीतमनाः किरीटिने. — c) K3 T1.2 M निजघ्नुषो; Dn1 D4.6 जिघांसते (D6 before corr. °तो); G निजघ्न(G2 °घ्नि)ते; Ca °घ्नुषे (as in text). K3 सुरारेः; B5 पुरंदरः; D4 किरीटिने; G1 भयंकरान् (for सुरेश्वरः). — d) K1 सुमना; D6 सुमहत्. K3 किरीटिनः; D4 सुरेश्वरः. S (T3 missing) स्वयं ददौ यद्धि मुदार्जुनाय.

15 T1 G M1.3.4 read 15 after 1095*. — a) B4 सूर्यंबु-; Da1 D1.5 Ca सूरंबु-; D2 हरांबु- (for हराम्बु-). Ś1 (sup. lin. as in text) -पाखंडव-; K3 °आखंडल°; Ca -पा° (as in text). K3 -गोत्रभित्-; Da1 -गोतृभिः; Ca -गोप्तृ (as in text). T1 धृतं च पूर्वं हरिवृत्र-गोप्तृभिः; T2 G M हरप्रचेतोहरिवित्त°. — b) D1 पिनाकि-. K4 -सायकोत्तम; B2 -निकायोत्तमैः; S (T3 missing) -दंडधारिभिः (for -सायकोत्तमैः). —For 15ab, D6 subst.:

1091* क्षतं नयद्रुद्रगणैः पिनाकिना
सहायवान्पावकसंनिभैः शरैः ।

— c) B1 शरोत्तमैद्; M2–4 सुरेश्वरैद्; Ca सुरोत्तमैद् (as in text). B1.4 D3.4 (before corr. as in text) [अ]-विसह्यम्; D5 [अ]तिसह्यम्; Ca [अ]विषह्यम् (as in text). B1 अर्चितं; B4 (marg.) Da1 D1.5 Ca आहवे; D7 Cc अर्दितं (for अर्दितुं). — After 15c, T1 G2 ins.:

1092* चिरं धृतेनादितिनेह राजन् ।

— d) B2 वेगेन (for नागेन). B2 जिहीर यद्; D4 वरेण तं (for जहार यद्). B1 G3 तद्वृषः; D3 (marg. as in text) यद्विषः; T1.2 G1.2 M तद्वृषा. B4 (marg.) Da1 D1.5 Ca जहार नाराचवरेण त(Da1 य)द्वृषः. — B2 Da1 Dn1 D1.4–7 M2 ins. after 15: K4 V1 B5 D3 after 16: T1.2 G M1.3.4 cont. after 1090*:

1093* स दुष्टभावो वितथप्रतिज्ञः
किरीटमस्याहनदर्जुनस्य ।

[(L. 1) D3.7 -प्रभिज्ञः; G1 -प्रयत्नः (for -प्रतिज्ञः). — (L. 2) D4 अस्याहरद् (for अस्याहनद्). K4 B2 Da1 D1.5.7 किरीटमासाद्य तमुग्ररूपः; Dn1 °टमिमसत्वद्भुतमर्जुनस्य.]

K4 V1 B2.5 Da1 Dn1 D1.3–7 M2 cont.: T1.2 G1.2 M1.3.4 ins. after 17:

1094* विशुद्धजाम्बूनदरत्नभूषितं
पार्थोत्तमाङ्गादहरत्तरस्वी ।
तद्धेमजालावततं सुघोषं
जाज्वल्यमानं निपपात भूमौ ।

[(L. 1) D6 प्रतप्त- (for विशुद्ध-). B2 -चित्ररूपं (for -रत्नभूषितं). Dn1 T2 नागो महार्हं तपनीयचित्रं; D4 T1 G2 M1 ततः (D4 नागः) किरीटं तपनीयचित्रं; G1 M2–4 ततः किरीटं (G1 °टी) बहुरत्नचित्रं (M3 °चित्रितं). — (L. 2) D1 G2 प्रहरत्; D4 व्यधमत्; T1 न्यहनत्; M प्रदहत् (for अहरत्). — V1 B5 D3.7 om. lines 3–4. — (L. 3) B2 Da1 D1.5.6 रत्न-

प्रसह्य नागेन जहार यद्वृषः ॥ १५
तदुत्तमेषून्मथितं विषाग्निना
प्रदीप्तमर्चिष्मदभिक्षिति प्रियम् ।
पपात पार्थस्य किरीटमुत्तमं
दिवाकरोऽस्तादिव पर्वताज्ज्वलन् ॥ १६
ततः किरीटं बहुरत्नमण्डितं
जहार नागोऽर्जुनमूर्धतो बलात् ।
गिरेः सुजाताङ्कुरपुष्पितद्रुमं
महेन्द्रवज्रः शिखरं यथोत्तमम् ॥ १७
मही वियद्द्यौः सलिलानि वायुना
यथा विभिन्नानि विभान्ति भारत ।
तथैव शब्दो भुवनेष्वभूत्तदा
जना व्यवस्यन्व्यथिताश्च चस्खलुः ॥ १८
ततः समुद्धूय सितेन वाससा

C. 8. 4667
B. 8. 90. 41
K. 8. 97. 41

(for हेम-). K4 -जालावितलं; T2 °विततं; G1 °वनतं (for °वततं). K4 D2 (before corr.) सुघोरं; B2 Da1 D1.5.6 सुचारु (for सुघोरं). — (L. 4) T1.2 G1 M2-4 संप्र(T1 प्रज)-ज्वलत्तन्; G2 M1 सं(G2 वि)प्रज्वलंतं (for जाज्वल्यमानं). K4 घोरं (for भूमौ). B2 Da1 D1.5.6 वपुंपाश्रिया च (B2 °पाश्रिरूपं) (for निपपात भूमौ).]

— After the above, B2 reads 17, repeating it in its proper place, while T1.2 G1.2 M1.3.4 read 12 after 1094* and 17 after 15.

16 D6 transp. 16 and 17. — a) B2 तत्तद्धनेपून्मथितं; D1 तदुत्तमेसुन्म°; D4 तमुत्तमेषून्म°. D8 विषासिना. — b) Ś1 K1.2 अभिक्षि°; K3 V1 B2 D8 अतिक्षितौ; K4 अभिक्षितं; B1.3.4 D3.7 अधि(D3.7 °भि)-क्षितौ (B1 °मौ); B5 Dn1 अथो क्षितौ (for अभिक्षिति). Da1 D1.5 अतिप्रियं क्षितौ; D2 अभिक्षितौ पुरं; D4.6 अतीव शोभनं; T1.2 M अतीव च प्रियं; G1.3 अतीव सुंदरं; G2 अति-प्रदीप्तं (for अभिक्षिति प्रियम्). — Dn1 D2 om. (hapl.) 16d–17d. — d) G1 पर्वतोज्वलान्; G2 °तो ज्वलन्; Bom. ed. रक्तमंडलः (for पर्वताज्ज्वलन्).

17 Dn1 D2 om. 17 (cf. v. l. 16). T2 om. 17. B2 reads 17 for the first time after 1094*. D6 transp. 16 and 17. T1.2 G1.2 M1.3.4 read 17 after 15. — a) K3 स तत्; V1 B5 स वै (for ततः). G1 किरीटी. D7 -भूषितं; G1 -चित्रं; G3 -चित्रितं (for -मण्डितं). B2 (first time) D6 दिव्यं प्रमथ्याशु (B2 °थ्यांत) नरेन्द्र संख्ये. — b) T1 नागोहरद् (for जहार नागो). B3 (second time) बाणो; D8 नापि (for नागो). D1 -मूर्धजो; D5 -मूर्धता. — c) Da1 D1.5 शिरः (for गिरेः). K3 सुजातद्रुम°; B2 (first time) D6 °तोत्तम- (for °ताङ्कुर-). K3 द्रुतं (for द्रुमं). V1 गिरेः सजांकुरपुष्पवर्धितं द्रुमं. — d) B5 D8 G -वज्रं; M1 -वज्रैः. B5 शिखिनं; D8 शिखरो. B2 (first time) D6 यथैव शृंगं खलु वज्रहा(B2 °ह)रितं. — After 17, D4.6 ins. 1095*, T1.2 G1.2 M1.3.4 ins. 1094* and G3 reads 13bcd.

18 D4 om. 18–19. D6 om. 18a–20b. — a) D2 वियन्द्यौः; M1 वियद्द्योः. Dn1 सलिलं च; D8 सलिलेन (for °लानि). T2 सलिलानिवायून् (for °लानि वायुना). — b) K4 om. यथा. K1 om. भान्ति. K3 D8 यथा विभग्ना(D8 °भासा)नि नदंति भारत; V1 B Da1 D1.3.5.7 यथा वि-(Da1 D1.5 °थाव)रुग्णानि नदंति भारत; Dn1 प्रसह्यमुष्टे विनिचूर्णितं यथा; D2 यथा निसृष्टानि दहंति पावकाः; T1.2 प्रसह्य रुग्णानि च (T2 °निव) चूर्णितानि; G1 (*sup. lin.*).2 प्रसह्य रुग्णानि विघूर्णितानिव (G1 orig. °ता दिवि); G3 M प्रसह्य रुग्णानि विचूर्णितानि (M1 °ताय) वा. — c) K3 V1 B1.3-5 Da1 D1.3.5.7.8 तथैव शब्दं भुवनेषु तं तु(D8 तत्त)दा; B2 Dn1 D2 T1 अतीव शब्दो (D2 °ब्दं) भुवनेषु वै तदा; T2 G M इतीव शब्दं भुवनेषु (T2 °ने तु) तत्तथा (M2-4 °दा). — d) D5 जनाव्. Ś1 V1 B2-4 D3.5.7 [अ]-व्यवसन्; K4 व्यसस्तन्; Dn1 [अ]व्यवसश्च; D5 प्रत्रसन्; G2 [अ]व्यवध्यन् (for व्यवस्यन्). T1.2 G2 M1 च विह्वलाः; M2-4 बभूवुः (for च चस्खलुः). G1.3 जना व्यवस्यंति दिशश्च विह्वलाः. — After 18, B5 Dn1 S (T2 missing) ins. 1095*.

19 D4.6 om. 19 (cf. v. l. 18). B5 om. 19. — a) K3 स जग्रंचय्य (corrupt); V1 स तद्धूय; B1.4 Da1 स उद्धूय; B2 स जद्धूय (for समु°). V1 वासा (for वाससा). D2 ततः समावेष्ट्य यदच्छन वाससा (sic). — b) K3 सु-; Da1 D1.5.8 G2 स- (for स्व-). K4 अभ्ययतस; T2 अभ्यधिकस् (for अभ्यर्चितस्). Ś K V1 D3.7 ततो; B2 D1.8 T1.2 G3 M तदा; G1.2 तथा (for स्थितो). — K4 V1 B1-4 Da1 D1-3.5.7 ins. after 19ab: B5 Dn1 S (T2 missing) after 18: D4.6 after 17:

1095* विना किरीटं शुशुभे स पार्थः
श्यामो युवा शैल इवास्तशृङ्गः ।

[(L. 2) D4.6 न; T1 M1 [ऽ]थ; G1 [ऽ]ख (for स). — (L. 2) D6 तमोवृतः; M श्यामो यथा (for श्यामो युवा). Dn1 T1 नील (for शैल). K4 V1 B1.2.3.5 D2-4.6.7 T1.2 G इवात्त-; Dn1 इवोच-; M इवाप- (for इवास्त-).]

C. 8. 4567
B. 8. 90. 41
K. 8. 97. 41

समूर्धजान्व्यथितः स्थितोऽर्जुनः।
विभाति संपूर्णमरीचिभास्वता
शिरोगतेनोदयपर्वतो यथा॥ १९
बलाहकः कर्णभुजेरितस्ततो
हुताशनार्कप्रतिमद्युतिर्महान्।
महोरगः कृतवैरोऽर्जुनेन
किरीटमासाद्य समुत्पपात॥ २०
तमब्रवीद्विद्धि कृतागसं मे

K_4 V_1 B_{1-4} Da_1 $D_{1.3.5.7}$ cont.: Dn_1 B_5 ins. after 19:

1096* गोकर्णा सुमुखी कृतेन इषुणा गोपुत्रसंप्रेषिता
गोशब्दात्मजभूषणं सुविहितं सुव्यक्तगोऽसुप्र भम्।
दृष्ट्वा गोगतकं जहार मुकुटं गोशब्दगोपूरि वै
गोकर्णासनमर्दनश्च न ययावप्राप्य मृत्योर्वशम्।

[(L. 1) B_2 [अ]भिमुखी (for सु°). K_4 इषुणां. V_1 ˚संप्रेक्षिता (for °षिता). — (L. 2) B_2 om. सुविहितं. K_4 सुव्यक्तो (for सुव्यक्त). V_1 ˚गोसुप्रजं; $B_{2.4}$ ˚गोसुप्रभं. — (L. 3) K_4 गोत्तकं (for गोगतकं). V_1 ˚गोरूपि (for ˚गोपूरि). — (L. 4) Da_1 गौकर्णासन˚. V_1 गोकर्णासनमर्दन˚ भ्रमतया न प्राप मृत्योर्वशं. — Co comments on different senses of गो here.]

On the other hand, Ś K_{1-3} $D_{2.8}$ read 25–36 after 19^{ab}. K_3 V_2 B Da_1 $D_{1.3-8}$ om. 19^{cd}. K_4 reads 19^{cd} after 36. — ^{a}) Dn_1 D_2 विभासि तः सूर्यमरीचिना हतं; S (T_3 missing) बभौ स (T_1 G_1 च) संपूर्णमरीचिनेंदुना. — Ś $K_{1.2.4}$ D_2 ins. a passage given in App. I (No. 41) after 19; K_3 V_1 B Da_1 Dn_1 *$D_{1.3.5-8}$ ins. after 36; D_4 after 25.*

20 *D_6 om. 20^{ab} (cf. v. l. 18).* — ^{a}) K_4 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1-3.5.7}$ स सा($B_{1.5}$ शा)यकः कर्णभुजप्रसृष्टो (B_2 °जाभिसृष्टो; B_3 °जप्रमुक्तो; D_1 °जप्रहृष्टो); D_4 स चापि राधेयभुजातिसृष्टो; S (T_3 missing) स चापि राधेयभुज˚ (T_1 G_1 °कर)प्रमुक्तो (G_2 °मुक्तेः; M_{3-4} °युक्तो). — ^{b}) K_1 हुताशनांक˚. K_4 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1-3.5.7}$ ˚प्रतिमो महाहवे (Dn_1 D_7 °हार्हः); D_4 ˚प्रथमो महार्धि (for ˚प्रतिमद्युतिर्महान्). — ^{c}) K_4 V_1 B Da_1 $D_{1.3.5.7}$ $T_{1.2}$ G_1 [ऽ]र्जुनस्य (for °नेन). — ^{d}) $G_{1.2}$ आहृत्य (for आसाद्य). M समुत्पपात ह. K_4 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1-3.5.7}$ किरीट(Dn_1 °टि)माह(B_4 Da_1 D_7 °हृ)त्य ततो व्यतीयात्; D_4 किरीटमाहत्य ततो द्वितीयं. — For 20^{cd}, *D_6 subst.: B_5 ins. after 20:*

1097* किरीटमाकृष्य तथार्जुनस्य
महोरगः कृतवैरः स तूर्णम्।

[(L. 1) B_5 दत्त्वा किरीटस्तु (for किरीटमाकृष्य). — (L. 2) B_5 महावेगः (for महोरगः).]

— After the above D_6 cont.:

1098* पथासृजत्पार्थवधाय कर्णः
समीक्ष्य सर्पः पुनरेति कर्णम्।
व्यावृत्य तस्माच्च ततः किरीटात्

On the other hand, K_3 ins. after 20:

1099* तमुत्पतन्तं स किरीटमीक्ष्य
पार्थोऽब्रवीद्वासुदेवं महात्मा।

while K_4 V_1 B_{1-4} Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$ T_2 ins. after 20: B_5 cont. after 1097*: D_6 after 1098*:

1100* तं चापि दग्ध्वा तपनीयचित्रं
किरीटमाकृष्य तदर्जुनस्य।
पुनः स मत्वा प्रविवेश तूर्णं
पृष्टश्च कर्णेन ततोऽब्रवीदिदम्।
मुक्तस्त्वयाहं न समीक्ष्य कर्ण [5]
शिरो हृतं यन्न मयार्जुनस्य।
समीक्ष्य मां मुञ्च रणे त्वमाशु
हन्तासि शत्रुं तव चात्मनश्च।
इत्येवमुक्तो युधि सूतपुत्र-
स्तमब्रवीत्को भवानुग्ररूपः। [10]

[B_5 D_6 om. lines 1–2. — (L. 1) K_4 तत्र; B_{1-4} Da_1 $D_{1.5}$ तच्च; D_4 स च (for तं च). Da_1 दग्धा; T_2 दृष्ट्वा (for दग्ध्वा). — (L. 2) B_{1-4} Da_1 $D_{1.5}$ T_2 आविष्कृ˚ (B_{1-3} °स्कृ)तम्; $D_{3.7}$ आगस्कृतम् (for आकृष्य तद्). D_4 किरीटमस्यात्मविनाशनाय. — (L. 3) K_4 तूर्णं. B_5 Dn_1 $D_{4.6}$ T_2 इयेष गंतुं (B_5 कर्णं) पुनरेव तूर्णं. — (L. 4) B_3 Dn_1 $D_{4.6}$ दृष्टश्च; D_3 पृथश्च; T_2 दृष्टं (for पृष्टश्च). B_3 $D_{4.6}$ T_2 तं (for इदम्). — (L. 5) B_4 तया; D_7 तथा (for त्वया). V_1 B_2 Da_1 $D_{1.5}$ असमीक्ष्य; B_3 Dn_1 त्वस°; $D_{4.6}$ ह्यस° (for न स°). — (L. 6) B_2 Da_1 $D_{1.5}$ T_2 शिरोहरं (for °रो हृतं). T_2 यत्नवतो (for यन्न मया). V_1 Da_1 $D_{1.5}$ तदर्जुनस्य; $B_{1.3}$ तदार्जु° (for मयार्जु°). D_4 शिरो हराम्येष ततोर्जुनस्य. — (L. 7) T_2 समीक्ष्य मां युंक्ष्व रणेर्कपुत्र. — (L. 8) Da_1 $D_{1.5}$ हत्वासि. T_2 वचनात्मनश्च (for तव चात्म°). — (L. 9) $B_{1.5}$ Dn_1 $D_{4.6}$ स एवम् (for इत्येवम्). B_2 T_2 उक्त्वा. T_2 सूतपुत्रं. — (L. 10) V_1 किं नु रूपः; D_4 नागरूपः (for उग्र°). T_2 भूयोब्रवीत्क्रोधवान्नागपुत्रः.]

D_4 reads 7–8 after 20. Finally, D_3 ins. after 20:

1101* ततः स नागः प्रहसन्निवाहितं
पपात चावेक्ष्य तमर्जुनस्त्वरन्।

21 Ś repeats 21^{ab} after 22^{ab}. K_{1-3} $D_{2.8}$ read it after 22^{ab}. — ^{a}) K_3 ततोब्रवीद्; K_4 V_1 B

कृष्णाद्य मातुर्वधजातवैरम् । | ततः कृष्णः पार्थमुवाच संख्ये

(except B5) D (except D3) नागोत्र° (for तमग्र°). K2 कृतागसं. K3 नः; K4 V1 B D मां (for मे). — b) K3 V1 B Da1 Dn1 D1-7 पार्थेन; D3 नागेन (for कृष्णाद्य). B1 -वैरः; Da1 D5 -वैरी (for -वैरम्). K4 पार्थो न मातुर्वधं कारितेन (sic). — For 21ab, T2 subst.:

1102* नागः।
नागोऽस्मि श्वेतः कृतवैरोऽर्जुनेन
माता पुरा ह्युत्पतिता नभस्तः ।

T2 cont.: N ins. after 21ab:

1103* यदि स्वयं वज्रधरोऽस्य गोप्ता
तथापि याता पितृराजवेश्मनि ।

[(L. 1) V1 वज्रधरस्य; D6 °धरश्च. T2 त्रायंती मां मृत्युभयाभिपन्नं. — (L. 2) T2 अनेन (for तथापि). B3 गामी; D6 यातः; T2 नीता; Ca.c याता (as above).]

— After the above, Ś K1-3 D2.3 read 24, while, K4 B3 T2 cont. after 1103*: V1 B1.2.4.5 Da1 Dn1 D1.3.5-7 cont. after 1108*: D4 after 1109*:

1104* कर्णः।
न नाग कर्णोऽद्य रणे परस्य
बलं समास्थाय जयं बुभूषेत् ।
न संदधे द्विः शरमेव नाग
यद्यर्जुनानां शतमेव हन्यात् ।

[(L. 1) K4 V1 B (except B3) D3 बलं (for रणे). B1 रणावयाज्यं; B4 रणाय बाह्यं (for रणे परस्य). K4 परस्परं; V1 परीयं (for परस्य). — (L. 2) K4 V1 B (except B3) D3 रणे (for बलं). K4 समासाद्य (for °स्थाय). V1 B2 बुभूषते सदा (B2 जयं) (for जयं बुभूषेत्). B3 कृष्णेचेत् (sic); T2 वमाचे; Ca बुभूषते (for बुभूषेत्). — T2 om. lines 3-4. — (L. 3) B3 Dn1 D4.6 संदध्यां (for °धे). Ca cites द्विः (as above). V1 नाग; B2.3 चापि; Dn1 D4.6 चैव (for एव). V1 चापि (for नाग). — (L. 4) V1 हन्मि; B3.4 Dn1 D4 हन्यां (for हन्यात्). D6 यद्यर्जुनो मां स शरैर्निहन्यात्.]

Dn1 cont.: T2 cont. after 1110*:

1105* तमाह कर्णः पुनरेव नागं
तदाजिमध्ये रविसूनुसत्तमः ।

Dn1 T2 cont.: K4 V1 B D (except D3) cont. after 1104*:

1106* व्यालाखसर्गोत्तमयत्नमन्युभि-
र्हन्तास्मि पार्थं सुसुखी व्रज त्वम् ।
स एवमुक्तो युधि नागराजः
कर्णेन दीनो ह्यसहंस्तु वाक्यम् ।
स्वयं प्रायात्पार्थवधाय राजन्
कृत्वेपुरूपं विजिघांसुरर्जुनम् । [5]

[(L. 1) D6 अहं स्व- (for व्यालास्त्र-). Ca cites व्याल (as above). V1 Da1 D5 -शस्त्रोत्तम-; B1.5 -सर्पो°; B2 -संज्ञो°; D7 -चक्रो° (for -सर्गो°). T2 वलास्त्रमार्गैः सुदृढं हि युक्तः ❀ Ca: अस्त्रसर्गादिभ्यः उत्तमयत्नो गुरुपरंपराप्राप्तः प्राप्तवानित्यर्थोऽत्रः । ❀ — (L. 2) D4 (before corr.) हतं तस्मि (for हन्तास्मि). K4 पार्थ. K4 B2.3 T2 सुमुखं (K4 °खी; T2 °ख); D1.6 स सुखी. B2.3 व्रजंतं (for व्रज त्वम्). — (L. 3) B3 Dn1 D4.6 इति (for स). — (L. 4) K4 D7 वाक्यं (for दीनो). B3 तु (for हि). Dn1 T2 कर्णेन रोषादसह(Dn1 °ह)स्तस्य वाक्यं; D3 कर्णेन वाक्यं ह्यसहंस्तस्य वाक्यं; D4 कर्णेन वीरः प्रहसंस्तदानीं. — After line 4, D6 ins.:

1107* ततोऽब्रवीद्वासुदेवं स पार्थः
दाशार्ह को ह्येष महान्हि नागः ।

— (L. 5) T2 यातः (for प्रायात्). D4 पार्थरथं हि (for °वधाय). D6 स्वयं प्रयात्पार्थिरथं हि कृष्ण. — (L. 6) V1 Dn1 स्व-; D1.5 [ए]ष; D6 इषु- (for [इ]षु-). Dn1 D6 T2 उग्रः (for अर्जुनम्). D4 कृत्वा स्वरूपं (marg. बाणरूपं) विजयार्थमुग्रं.]

On the other hand, V1 B1.2.4.5 Da1 Dn1 D1.3.5-7 cont. after 1103*:

1108* त्वं मावमंस्थाः कुरु मे वचोऽद्य
निहन्मि शत्रुं तव मुञ्च मां त्वम् ।

[L. 1) V1 त्वयामवंस्थाः; D1.5 त्वं मावसंस्थाः. V1 वचाथ. — (L. 2) V1 B5 Da1 D5.6 द्रुतं (for त्वम्).]

while D4 cont. after 1103*:

1109* त्वया न संधानवताहं मुक्त-
स्तेनापि कृष्णेन च वञ्चितोऽस्मि ।

Finally, T2 cont. after 1104*:

1110* ममैव बाह्वोस्तु बलेन शक्तो
युद्धेऽर्जुनानां शतमेव हन्तुम् ।
व्रतं यदत्रापि न वेत्सि मे भवान्
वदामि कृष्णस्य समक्षमेव ।
युधोऽद्य हत्वा युधि पाण्डवानां [5]
हन्तास्मि युद्धे हि स्वति[वि]क्रमेण ।
एतद्व्रतं जानमानः प्रयातु
किं वै कृता पाण्डवे ते प्रतिज्ञा ।
नागः ।
जित्वा अहं युद्धगतं यमाय
प्रवर्तितुं श्वो भवनं प्रयातुम् । [10]
कर्णः ।
मित्रार्थमेतन्मम जानतोऽपि
यतः शरीरे यवपाति वीर ।

C. 8. 4678
B. 8. 90. 50
K. 8. 97. subst.

महोरगं कृतवैरं जहि त्वम् ॥ २१

स एवमुक्तो मधुसूदनेन
गाण्डीवधन्वा रिपुषूग्रधन्वा ।
उवाच को न्वेष ममाद्य नागः
स्वयं य आगाद्गरुडस्य वक्त्रम् ॥ २२

कृष्ण उवाच ।

योऽसौ त्वया खाण्डवे चित्रभानुं
संतर्पयानेन धनुर्धरेण ।
वियद्गतो बाणनिकृत्तदेहो
ह्यनेकरूपो निहतास्य माता ॥ २३

ततस्तु जिष्णुः परिहृत्य शेषां-

हन्ता यदि त्वं रणमूर्ध्नि पार्थं
किं वाभिशक्तोऽसि ह कौरवेयैः ।
नागः ।
सकृदेव हि वै कर्ण वासुदेवं महाबलम् । [15]
अहमेव हनिष्यामि पार्थं चैव न संशयः ।

— Ś K_{1-3} $D_{2.3}$ transp. 21^{c}–22^{b} and 22^{c}–23^{d}. — ^{c}) $B_{1.4}$ पार्थं (for कृष्णः). B_{4} कृष्णः (for पार्थम्). D_{4} सेव्यं; D_{6} काले; T_{2} वाक्यं (for संख्ये). — After 21^{c}, T_{2} ins.:

1111* तवाजिमध्ये रविसूनुसत्तमो
नागास्त्रमङ्गे सुदृढं विमुक्तम् ।

— ^{d}) D_{5} जहि वैरं; D_{6} कृतवर्मं (for °वैरं). D_{6} कृतिस् (for जहि). V_{1} B $D_{3.7}$ [इ]मं (for त्वम्). — T_{1} G M subst. for 21: T_{2} ins. after 21:

1112* तमुत्पतन्तं द्विपदां वरिष्ठो
दृष्ट्वा वचः पार्थमुवाच कृष्णः ।
महोरगं पाण्डव पश्य पश्य
प्रयोजितं त्वन्निधनार्थमुग्रम् ।
[(L. 1) G_{2} समुत्पतंतं.]

22 For sequence in Ś K_{1-3} $D_{2.3}$, cf. v. l. 21. — ^{a}) B_{3} transp. स and एवम्. — ^{b}) $D_{1.5.8}$ गांजीव- (for गाण्डीव-). K_{3} रिपुसंगमार्थं; B_{2} D_{3} [अ]रिपु मुख्य(D_{3} चोग्र)धन्वा; B_{5} रिपुसुप्रकर्मा; D_{n1} रिपुवीर्यसाहः; S (T_{3} missing) हरिमुग्रधन्वा (T_{2} °न्वी). — Ś repeats 21^{ab}, while K_{1-3} $D_{2.3}$ read 21^{ab} after 22^{a}. Before 22^{cd}, $Ś_{1}$ ins. अर्जुनः. — ^{c}) Ś K_{1-3} दा- ($Ś_{1}$ K_{2} द)शार्हं (for उवाच). K_{3} क चेष्ट (sic); D_{n1} D_{2} को ह्येष; D_{3} नन्वेष; $D_{5.7}$ न (D_{5} के) त्वेष; D_{6} कोप्येष (for को न्वेष). — ^{d}) S (T_{3} missing) क्षयाय (for स्वयं य). D_{n1} D_{2} आयाद्; T_{1} नागो; T_{2} चागाद्; G $M_{1.3}$ नागाद्; $M_{2.3}$ (*inf. lin.*), $_{4}$ मा गाद् (for आगाद्). $K_{3.4}$ V_{1} B_{1-4} D_{a1} $D_{1.3.7.8}$ गरुडस्ये(D_{1} °स्यै)व ($D_{5.8}$ om. व) (for °डस्य). D_{a1} $D_{1.5}$ वक्त्रं; G_{1} वक्त्रे. D_{4} स्वेयं- प्रयायात: सुमहानुभावः (sic). — For 22^{cd}, B_{5} subst.:

1113* ततोऽब्रवीद्वासुदेवं महात्मा
दाशार्हं को न्वेषं ममाद्य नागः ।
धनुश्च्युतः शर इव शीघ्रवेगः
स्वयं य आयाद्गरुडस्येव वक्त्रम् ।

23 For sequence in Ś K_{1-3} $D_{2.3}$, cf. v. l. 21. B_{2} om. the ref. K_{3} वासुदेव; D_{7} T_{1} $G_{2.3}$ भ(T_{1} G_{2} श्रीभ)गवान् (for कृष्ण). — ^{a}) D_{4} पांडव (for खाण्डवे). K_{3} भिन्न- (for -चित्र-). — ^{b}) K_{3} D_{3} संतर्प्यर्यानेन; K_{4} °र्प्यर्यनिन (sic); D_{n1} D_{2} °र्प्यं(D_{2} °र्पं)- याणेन; D_{a1} $D_{1.4.5}$ °र्प्यमाने(D_{4} °णे)न. K_{3} धनुर्धराणां (for °रेण). — ^{c}) K_{3} -निकृंतदेहो; B_{5} -निकृत्यदेहा (sic) (for -निकृत्तदेहो). K_{4} V_{1} B_{1-4} D (except $D_{6.8}$) S (T_{3} missing) वियद्गतो जननीगुप्तदेहो. — ^{d}) K_{3} महानत्यरूपो; K_{4} D_{4} सा त्वेकरूपा; V_{1} B_{1-4} D_{a1} D_{n1} $D_{1-3.5.7}$ मत्वैकरूपं; B_{5} ह्यनेकरूपा; D_{6} अनेकरूपो; T_{1} G M_{2-4} न त्वेकरूपो (G_{3} °पा); T_{2} नन्वेकरूपा; M_{1} न त्वैकरूपान्. — After 23, K_{4} V_{1} B D (except $D_{2.8}$) S (T_{3} missing) ins.:

1114* स एष ते वैरमनुस्मरन्वै
त्वामद्य चायाति वधाय पार्थ ।
नभश्च्युतां प्रज्वलितां महोल्कां
पश्यैनमायान्तममित्रसाह ।

[(L. 1) D_{n1} $D_{4.6}$ S (T_{3} missing) तद् (for ते). — (L. 2) D_{n1} D_{6} S (T_{3} missing) प्रार्थ(G_{1} °प)यत्यात्म- (for अद्य चायाति). D_{n1} D_{6} नूनं; S (T_{3} missing) नागः (for पार्थ). D_{4} त्वं पार्थ पश्यात्मवधाय घोरः. — (L. 3) G_{1} नभश्च्युताः. $B_{2.5}$ D_{n1} $D_{1.4}$ S (T_{3} missing) इवोल्कां; Cnp महोल्कां (as above). — (L. 4) D_{5} आमित्र-. B_{5} D_{n1} D_{6} $T_{1.2}$ $G_{2.3}$ M_{1} -साहं; G_{1} -साग्रहं (for -साह).]

24 Before 24, K_{4} V_{1} B D (except $D_{2.8}$) T_{2} ins. संजय उवाच. Ś K_{1-3} $D_{2.3}$ read 24 after 1103*. — ^{a}) K_{4} V_{1} B (except B_{5}) D_{a1} D_{n1} $D_{1-3.5.7}$ स; D_{4} om. (for तु). $Ś_{1}$ $K_{1.2}$ V_{1} $B_{2.3.5}$ D_{a1} D_{n1} $D_{1.2.4-6.8}$ S (T_{3} missing) परिवृत्य; $K_{3.4}$ $B_{1.4}$ $D_{3.7}$ °वर्त्य (for °हृत्य). K_{3} दोर्भ्यां; K_{4} V_{1} B D S (T_{3} missing) रोषा(D_{6} कोपा)च् (for शेषांश्). — ^{b}) K_{3} प्रगृह्य (for चिच्छेद). K_{4} V_{1} B D_{a1} $D_{1.3-7}$ पृषत्कैः (K_{4} D_{4} °कैः); T_{2} च भल्लैः; G_{2} क्षुरप्रैः (for सुधारैः). — ^{c}) M_{4} नाहं (for नागं). D_{6} S (T_{3} missing) बली (for वियत्). K_{4} V_{1} B D_{7} T_{1} G $M_{1.2.4}$ इवापतंतं; D_{a1} $D_{1.5}$ M_{3} अवाप°; D_{6} अथाप° (for इवोत्प°). D_{4} नागो हतस्तेन तथापतंतः.

श्चिच्छेद पञ्चिभिर्निशितैः सुधारैः ।
नागं वियत्तिर्यगिवोत्पतन्तं
स छिन्नगात्रो निपपात भूमौ ॥ २४
तस्मिन्मुहूर्ते दशभिः पृषत्कैः
शिलाशितैर्बर्हिणवाजितैश्च ।
विव्याध कर्णः पुरुषप्रवीरं
धनंजयं तिर्यगवेक्षमाणम् ॥ २५
ततोऽर्जुनो द्वादशभिर्विमुक्तै-
राकर्णमुक्तैर्निशितैः समर्प्य ।
नाराचमाशीविषतुल्यवेग-
माकर्णपूर्णायतमुत्ससर्ज ॥ २६
स चित्रवर्मेषुवरो विदार्य
प्राणान्निरस्यन्निव साधु मुक्तः ।
कर्णस्य पीत्वा रुधिरं विवेश
वसुंधरां शोणितवाजदिग्धः ॥ २७
ततो वृषो बाणनिपातकोपितो
महोरगो दण्डविघट्टितो यथा ।
तथाशुकारी व्यसृजच्छरोत्तमा-
न्महाविषः सर्प इवोत्तमं विषम् ॥ २८
जनार्दनं द्वादशभिः पराभिन-

C. 8. 4698
B. 8. 90. 60
K. 8. 97. 53

— ^{d}) Da1 D1.5 G2.3 M संछिन्न- (for स छि°). T1 भूतले (for भूमौ). — After 24, K4 V1 B D (except D2.3.8) ins.:

1115* हते तु तस्मिन्भुजगे किरीटिना
स्वयं विभुः पार्थिवभूतलादथ ।
समुज्जहाराशु महाभुजः स तं
रथं भुजाभ्यां पुरुषोत्तमः पुनः ।

[(L. 1) Dn1 D7 गते (for हते). Dn1 च (for तु). — (L. 3) B2 Dn1 पुनः पततं (for महाभुजः स तं). K4 B3.4 शतं; V1 समं; D6 स्वयं; D7 च तं (for स तं). — (L. 4) B2 पुरुषोत्तमं. Dn1 ततः (for पुनः).]

25 Ś K1-3 D2.3 read 25–36 after 19^{ab}. — ^{a}) Ś K1.2.4 निशितैः (for दशभिः). Ś2 K2 पृषत्कैः; D3 पृथक्कैः. — ^{b}) K4 शिलासितैर्. K3 शिलाशितैर्बर्हणबर्हवाजैः; V1 °शतैर्बर्हिणबर्हराजतैः; B Dn1 D2.3.5.7 °शितैर्बर्हिणबर्ह- (D5 om. बर्ह)वाजितैः (B1 °वाजैः); D4 °शितैश्चित्रचकोरपत्रैः; D6 वराहकर्णैर्निशितैः समाच्छैन्. S (T3 missing) शिलाशितैर्बर्हिणकंकपत्रैः (M °वाजैः). — ^{c}) D3 कर्णः. B3 Dn1 D3 पुरुषप्रवीरो. — ^{d}) K1 अवेक्ष्यमाणं; V1 B1-4 Da1 Dn1 D1.3.5.7.8 अवेक्ष(B1.4 D7 °क्ष्य)माणः; D4 °क्षमाणे (by corr. °णः). K3 धनंजयं तीर्यतावेक्ष्यमाणं (sic). Cv तिर्यगथापततम्. — After 25, D4 ins. a passage given in App. I (No. 41).

26 For sequence in Ś K1-3 D2.3, cf. v. l. 25. — ^{a}) D3 पुनर् (for ऽर्जुनो). K3 D2 G1 पृषत्कैर् (K3 °कैर्); V1 B1.3-5 Da1 Dn1 D1.3.4 (marg.).5-8 सु(Dn1 स)मुक्तैर्; B2 प्रमुक्तैर्; T1.2 G2.3 M सुतीक्ष्णैर् (for विमुक्तैर्). — D4 reads 26^{b} (by corr.) on marg. — ^{b}) K3 वराहकर्णैः; V1 B Da1 Dn1 D1-5.7.8 G M व(D2.4 वा)राहकर्णैर् (for आकर्णमुक्तैर्). Ś2 समर्च्य; B1 पृषत्कैः; D4 समर्प्य यत्; D5 समर्थं; D7 समार्पयत्; G1 प्रविध्यत्; G2 प्रपीड्य; G3 प्रविध्य; M स्व(M1 श)विध्यत् (for समर्प्य). D6 शिताशितैश्चित्रचकोरपत्रैः; T1 वराहकर्णैस्तु शरैः प्रविध्य; T2 शिलाशितैर्निशितैरभ्यविध्यत्. — ^{c}) B1.3 -वक्र(B3 -वेग)तुल्यम्; Da1 D1.5 -तुल्यवेगाम्; D2 °रूपम् (for °वेगम्). — ^{d}) D4 अरिप्रधानाय च उत्ससर्ज.

27 For sequence in Ś K1-3 D2.3, cf. v. l. 25. — D4.3 om. 27^{ab}. — ^{a}) B5 स छिन्न- (for स चित्र-). B4 D3.7 -चर्मेषुधरो; Dn3 -वर्गेषुवरो; T1.2 G2.3 M -वर्मेषुरु(T1 °प)रो (for °षुवरो). — ^{c}) D3 om. पीत्वा. — ^{d}) Ś2 -वाजिदिग्धः; K3 V1 B1.3-5 Da1 Dn1 D1-3.5.7.8 T1.2 G2.3 M Cv -दिग्धवाचः (K3 °ज); B2 D6 -दिग्धपत्रः; D4 G1 -दिग्धवक्त्रः.

28 For sequence in Ś K1-3 D2.3, cf. v. l. 25. — ^{a}) S (T3 missing) वृषा. Ca cites वृषः (as in text). K3 -निघात- (for -निपात-). D4 S (T3 missing) -रोषितो (for -कोपितो). — D4 transp. 28^{b} and 28^{c}. — ^{b}) T1 G3 M1 महारणे (for महोरगो). K1 -निर्घट्टितो; Dn1 -विघतितो; T2 G3 M4 -निपातितो; G1 M1-3 -नि(M1 -वि)घातितो (for -विघट्टितो). T1 महारणे दंडहतो यथोरगः. — ^{c}) V1 B Da1 Dn1 D1.5-8 T2 M तदाशुकारी; D4 अथाशु°. Ś1 T2 व्यसृजंश्; K1.2 D6 वृसृजत्; V1 D3 T1 G1 M विसृजन् (D3 G1 °त्); B1 व्यसृजन् (for °जत्). K1 T2 G M शरोत्तमं (K4 °मां); K3 शरात्क्रमान्. — ^{d}) K3 महावृषः; D5 °द्विषः T1.2 G3 M °विषं. B1.4 D3.4.6.7 इवोद्रम(B1 °त्तम-; D6 °द्वृद्द)न्विषं; T1 M इवोत्तमत्विषत् (T1 M3 °षं).

29 For sequence in Ś K1-3 D2.3, cf. v. l. 25. — ^{a}) G1 द्वादशतः. D6 सुपत्रिभिर् (for पराभिनन्). — ^{b}) Da1 D1.5 शरैर्; T2 स तैर् (for नवैर्). T2 नवत्याथ (for त्या च). D6 निशितैर् (for च शरैस्). K3

C. 8. 4588
B. 8. 90. 60
K. 8. 97. 53

न्नवैर्नवत्या च शरैस्तथार्जुनम् ।
शरेण घोरेण पुनश्च पाण्डवं
विभिद्य कर्णोऽभ्यनदज्जहास च ॥ २९
तमस्य हर्षं ममृषे न पाण्डवो
बिभेद मर्माणि ततोऽस्य मर्मवित् ।
परं शरैः पत्रिभिरिन्द्रविक्रम-
स्तथा यथेन्द्रो बलमोजसाहनत् ॥ ३०
ततः शराणां नवतीर्नवार्जुनः
ससर्ज कर्णेऽन्तकदण्डसंनिभाः ।
शरैर्भृशायस्ततनुः प्रविव्यथे
तथा यथा वज्रविदारितोऽचलः ॥ ३१
मणिप्रवेकोत्तमवज्रहाटकै-
रलंकृतं चास्य वराङ्गभूषणम् ।
प्रविद्धमुर्व्यां निपपात पत्रिभि-
र्धनंजयेनोत्तमकुण्डलेऽपि च ॥ ३२
महाधनं शिल्पिवरैः प्रयत्नतः

तदार्जुनं; $D_{4.6}$ धनंजयं; S (T_3 missing) वृ(M वि)षार्जुनं (for तथा°). — After 29^{ab}, $B_{2.5}$ D_6 ins.:

1116* संछाद्य बाणैः स तु गार्ध्रपत्रैः
[D_6 संछाद्यमानः]

— ^{c}) B_2 Da_1 $D_{1.5}$ विदार्य (for पुनश्च). — ^{d}) $B_{2.5}$ $D_{2.4.7}$ बिभेद; Dn_1 $M_{2.4}$ विदार्य; D_3 निर्भिद्य; D_6 विसृज्य (for विभिद्य). K_1 Dn_1 $D_{2.4}$ S (T_3 missing) व्यनदज्; K_3 व्यनदं; V_1 [ऽ]भ्यहनज्; D_6 [ऽ]प्यसकृज्; D_8 [ऽ]स्यनदज् (for ऽभ्यहनज्). K_3 om.; D_6 तं (for च). — After 29, B_2 ins.:

1117* जगर्जे चाजीवर्हि (?) हर्षयन्कुरून्

30 For sequence in Ś K_{1-3} $D_{2.3}$, cf. v. l. 25. — ^{a}) K_4 ममृष्यै न; V_1 न ममर्ष; D_3 ममृषे न च (for °षे न). S (T_3 missing) तदस्य (T_1 °तः स; $G_{1.3}$ °तोस्य; G_2 °दास) वक्षः शरवर्षेण पांडवो (G पार्थो). — B_5 reads 30^b twice. — ^{b}) K_3 वर्माणि (for मर्माणि) and वर्मवित् (for मर्मवित्). — ^{c}) B_1 Dn_1 D_8 G_3 परः- (for परं). D_6 परश्वधैः (for परं शरैः). V_1 B_{1-4} Da_1 Dn_1 $D_{1.2.3}$ G_3 शतैः; B_5 शधेः (sic) (for शरैः). Ca.c cite परःशतैः. D_2 उग्र- (for इन्द्र-). K_3 परां शरैः पितृभिरुग्रविक्रमस्; D_4 शरैः शतैः पत्रिभिरात्तवेगैः. — ^{d}) D_4 पुरा (for तथा). T_2 G बलिम्; Ca बलम् (as in text). K_3 [अ]हरत्; Dn_1 $D_{4.6}$ रणे; D_2 [अ]वधीत् (for [अ]-हनत्).

31 For sequence in Ś K_{1-3} $D_{2.3}$, cf. v. l. 25. B_2 om. 31. — ^{a}) D_4 T_2 G_2 M_1 पुनः (for ततः). $G_{1.3}$ शरान्वै (for शराणां). K_1 D_2 नवती; Dn_1 D_6 T_1 G नवतिं (G_2 °तिर्); M_1 नवभिर् (for नवतीर्). K_3 M_1 नवार्जुन (M_1 °नं); Dn_1 T_1 G तदार्जुनः. — ^{b}) K_2 कर्णे तुक- (sic); K_3 D_3 G_1 कर्णांतक-; D_6 M_1 कर्मांतक-. K_1 om. -दण्ड-. Da_1 $D_{1.5.6}$ S (T_3 missing) -संनिभान्; Dn_1 °भां; D_2 °भं. — ^{c}) V_1 $D_{2.4.6.8}$ $T_{1.2}$ $G_{2.3}$ M स तैर्; $B_{1.2.4}$ शतैर् (for शरैर्). V_1 B (B_2 om.) Da_1 $D_{1.3.5.8}$ S (T_3 missing) भृशाविद्ध-; D_2 वृषो विध्य; D_4 भृशंविधं (for भृशायस्त-). D_8 -वपुः (for -तनुः). D_3 M_{2-4} स विव्यथे; D_6 च पांडवः; T_2 प्रदीप्यते (for प्रविव्यथे). K_3 स तैर्भृशाविद्धतनुश्च विव्यथे; Dn_1 तैः पत्रिभिर्विद्धतनुः स विव्यथे. — After 31^c, D_6 ins.:

1118* पुरा रुषा गोत्रसमूहभिद्यता ।

— ^{d}) D_8 (before corr.) तदा (for तथा). D_6 G_1 transp. तथा and यथा. Dn_1 om. यथा.

32 For sequence in Ś K_{1-3} $D_{2.3}$, cf. v. l. 25. — ^{a}) D_4 मणिप्रभावोत्तम-; T_1 $G_{2.3}$ °प्रवेकोज्वल- (for °त्तम-). B_5 -हाटकोत्तमैर्; Dn_1 -वज्रहारकैर् (for °हाटकैर्). ꕥ Ca: मणिभिर्मुक्तादिभिः प्रवेकैर्विविक्ता रचना । ꕥ — ^{b}) G_1 अलंकृतश्च. D_1 वा (for च). D_6 वराह- (for वराङ्ग-). — ^{c}) $B_{1.3.4}$ Dn_1 $D_{1.3.5}$ प्रकृत्तम् (D_3 °कृत्त; D_5 °कृंतम्); B_2 मुहूर्तम्; S (T_3 missing) प्ररु(T_1 °रि)ग्णम् (for प्रविद्धम्). K_3 B_1 D_8 ऊर्व्यां. — D_8 om. 32^d–34^a. — ^{d}) K_3 धनंजयश्च (for °येन). D_2 -कुंडलेन; D_4 (marg. as in text) -देहभूषणं (for -कुंडलेऽपि च). ꕥ Co: कुंडलेपीत्यार्षः संधिः । ꕥ

33 For sequence in Ś K_{1-3} $D_{2.3}$, cf. v. l. 25. D_8 om. 33 (cf. v. l. 32). B_5 om. 33^a. — ^{a}) K_3 T_2 महाधनैः; Ca °धनं (as in text). K_2 T_2 शिल्पवरैः. — ^{b}) B_5 कृष्णं (for कृतं). K_3 Da_1 D_1 यदास्य. V_1 -वर्ण-; G_1 -हेम-; M_1 -वज्र- (for -वर्म-). Ś B_3 D_6 भासुरं (for भास्वरम्). — ^{c}) K_4 D_4 (*sup. lin.* as in text) स्व-; D_6 स (for सु-). K_3 -काले हि (for -कालेन). K_3 विहस्य; V_1 $B_{1.2.5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.3.5.7}$ ततोस्य (for तदस्य). — ^{d}) Da_1 $D_{1.5}$ क्षुरेण (for क्षणेन). D_5 om. बाणैर्. K_4 व्यसातयत्; D_4 व्य(before corr. व)नातयत्; D_6 [अ]स्य पातयत् (for व्यशा°). G_1 क्षणेन बाणैर्व्यवसातयत्क्षितौ. — After 33, S (T_3 missing) ins.:

1119* तस्येषुभिः खण्डितकुण्डलान्तः
परिक्षतश्चाभ्यधिकं तदानीम् ।

कृतं यदस्योत्तमवर्म भास्वरम् ।
सुदीर्घकालेन तदस्य पाण्डवः
क्षणेन बाणैर्बहुधा व्यशातयत् ॥ ३३
स तं विवर्माणमथोत्तमेषुभिः
शरैश्चतुर्भिः कुपितः पराभिनत् ।
स विव्यथेऽत्यर्थमरिप्रहारितो
यथातुरः पित्तकफानिलव्रणैः ॥ ३४
महाधनुर्मण्डलनिःसृतैः शितैः
क्रियाप्रयत्नप्रहितैर्बलेन च ।
ततक्ष कर्णं बहुभिः शरोत्तमै-
र्बिभेद मर्मस्वपि चार्जुनस्त्वरन् ॥ ३५
दृढाहतः पत्रिभिरुग्रवेगैः
पार्थेन कर्णो विविधैः शिताग्रैः ।
बभौ गिरिर्गैरिकधातुरक्तः
क्षरन्प्रपातैरिव रक्तमम्भः ॥ ३६
साश्वं तु कर्णं सरथं किरीटी
समाचिनोद्भारत वत्सदन्तैः ।
प्रच्छादयामास दिशश्च बाणैः
सर्वप्रयत्नात्तपनीयपुङ्खैः ॥ ३७
स वत्सदन्तैः पृथुपीनवक्षाः
समाचितः स्वाधिरथिर्विभाति ।
सुपुष्पिताशोकपलाशशाल्मलि-
र्यथाचलः स्पन्दनचन्दनायुतः ॥ ३८
शरैः शरीरे बहुधा समर्पितै-

C. 8. 4704
B. 8. 90. 76
K. 8. 97. 70

स लोहिताङ्गश्चवणश्चकाशे
सलोहिताङ्गश्रवणो यथा दिवि ॥

[(L. 1) $T_{1.2}$ M तस्येषुणा. G_3 कुंडलोंत:. — (L. 2) $G_{2.3}$ प(G_2 पा)रिक्षितश्. — (L. 4) T_1 M_{3-4} दिवीव (for यथा दिवि).]

34 For sequence in Ś K_{1-3} $D_{2.3}$, cf. v. l. 25. D_3 om. 34^{a} (cf. v. l. 32). — ^{a}) Da_1 संतं; G_3 सूतं; (for स तं). D_2 अवेक्ष पांडव: (for अथोत्तमेषुभि:). — ^{b}) V_1 शतं; B D (except $D_{2.4}$) $T_{1.2}$ G_2 M शि(D_3 सि)-तैश् (for शरैश्). D_3 कुमति:; G_1 कुपितै:. — ^{c}) K_3 V_1 B Dn_1 $D_{2.3.6-8}$ अरिप्र(D_6 °ग्र)ताडितो; Da_1 $D_{1.5}$ °प्रतापितो; S (T_3 missing) अरातिहा तथा (G_2 °नाहतो). — ^{d}) K_3 -कफानिजव्रणै:; V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3.5.7}$ °निलज्वरै:; D_6 °तिमेळनै:; T_2 °निलैर्घनै: (for °निलव्रणै:).

35 For sequence in Ś K_{1-3} $D_{2.3}$, cf. v. l. 25. — ^{a}) K_3 -धनुर्मंडलनिसृतै:; Da_1 $D_{1.5}$ °लिन: सृतै:; K_3 V_1 D_6 S (T_3 missing) शरै: (for शितै:). — ^{b}) B_5 सवेगवद्भि:; D_4 जयाय यत्न- (for क्रियाप्रयत्न-). T_1 G_2 om. च. — ^{c}) S (T_3 missing) तत: स (for ततक्ष). — ^{d}) K_3 [अ]र्जुनव्यसन्; Da_1 D_5 °नस्त्वरं; D_1 °नसत्वर: (sic); T_1 G_2 °न: स्मरन्; G_3 °न: स्मयन्.

36 For sequence in Ś K_{1-3} $D_{2.3}$ cf. v. l. 25. — ^{a}) D_2 पंचभिर् (for पत्रि°). — ^{b}) D_2 निशितै:; D_6 बिभिदे (for विविधै:). — ^{c}) K_3 तदा (for गिरिर्). D_4 -चित्र:; G_1 -रूषित:; G_2 -रत्न: (for -रक्त:). — ^{d}) K_3 स वज्रपातैर्; D_4 शर: प्रयातैर्; G_2 क्षतं प्रपातैर्; M_3 क्षरन्प्रवातैर्. $K_{2.3}$ रक्तसंभव:; D_6 $G_{1.3}$ रक्तमंभसां. — After 36, Ś $K_{1.2.4}$ D_2 read 19^{cd}, followed by a passage given in App. I (No. 41); while K_3 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3.5-8}$ read it after 36.

37 B_3 om. 37^{abc}. D_4 om. 37–38. — ^{a}) V_1 साश्वश्च (for साश्वं तु). G_1 ससूतं (for तु कर्णं). K_3 कर्णस्य (for कर्णं स-). — ^{b}) G_2 समाच्छिनोद्. Dn_1 दंतवक्त्रै: (for वत्सदन्तै:). — ^{c}) D_2 संछादयामास. D_2 S (T_3 missing) सर्वा (for बाणै:). — ^{d}) D_2 बाणै: (for सर्व-). K_3 -मुख्यै: (for -पुङ्खै:). S (T_3 missing) बाणै: शिताग्रैस्तपनीयपुंखै:.

38 D_4 om. 38 (cf. v. l. 37). — ^{a}) D_3 om. दन्तै:. K_3 वपुषीव वज्र:; D_2 पृथुनीयवक्ष: (for °पीनवक्षा:). — ^{b}) G_2 समाहितस् (for °चित:). $Ś_1$ $K_{3.4}$ साधिरथिर्; $B_{1.3-5}$ Dn_1 $D_{3.4.7}$ सोधि°; B_2 T_1 M_{2-4} स्वाधि°; D_2 चाधि°; D_6 सूतपुत्रो; T_2 G M_1 त्वा(G_2 त्व)तिरथिर् (for स्वाधि°). D_3 om. रथि. Dn_1 विभाती; D_6 रराज. — ^{c}) $Ś_1$ K_2 स- (for सु-) T_1 G_3 -वने च; G_1 M_{2-4} -वन: स-; G_2 M_1 -वनेव (for -पलाश-). G_1 -वन: समंता (for -पलाशशाल्मलिर्). Ś $K_{1.2.4}$ M -शल्मलि(M_1 °ली)र्; T_1 $G_{2.3}$ -शल्मली. — ^{d}) $Ś_1$ (*sup. lin.* as in text) $K_{3.4}$ B_4 D_7 स्यंदन- (for स्पंदन-). B_2 चंदनकांचनैर्युत:; $B_{3.5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.5.6}$ T_2 चंदन(T_2 °पक)काननायु(D_6 °र्चि)त:; G_1 स्पंदनतालयुक्त:; G_2 °चंदनं युत: (for °चन्दनायुत:). B_1 यथा चलंश्चंदनस्यंदनायुत:; D_2 °लं लोहितचंदनैर्युत:; T_1 यथा नग: स्यंदनगैरिकायुत:.

39 ^{a}) S (T_3 missing) शरीरं. K_3 V_1 B D (except D_4) बहुभि: (for बहुधा). $B_{1.4}$ Da_1 $D_{1.3.5.7}$ सम(B_1 °मा)र्पितो; B_5 समार्दितैर्; D_2 समार्पितैर्; D_4 S

C. 8. 4704
B. 8. 90. 76
K. 8. 97. 70

विभाति कर्णः समरे विशां पते ।
महीरुहैराचितसानुकन्दरो
यथा महेन्द्रः शुभकर्णिकारवान् ॥ ३९
स बाणसंघान्धनुषा व्यवासृज-
न्विभाति कर्णः शरजालरश्मिवान् ।
सलोहितो रक्तगभस्तिमण्डलो
दिवाकरोऽस्ताभिमुखो यथा तथा ॥ ४०
बाह्वन्तरादाधिरथेर्विमुक्ता-
न्बाणान्महाहीनिव दीप्यमानान् ।
व्यध्वंसयन्नर्जुनबाहुमुक्ताः

(T3 missing) समाचि(D4 G2 °चिं)तं (for समर्पितैर्). — K3 B1 om. (hapl.) 39^b–40^a. — ^b) D4 M2–4 कर्णस्य रणे (for कर्णः समरे). T1.2 G M1 विभाति कर्णस्य विशां पते रणे. — ^c) K2 आशित-; Da1 D1.5 वाचित- (for आचित-). K1 -सर्व- (for -सानु-). K4 B5 -कंधरो; D1 -कंदरे; S (T3 missing) -गह्वरो. — ^d) V1 B2.3 Da1 Dn1 D1.3–7 गिरींद्रः; S (T3 missing) नगेंद्रः (for महेन्द्रः). B2.3 Dn1 Dn1 D3.6.7 स्फुट- (for शुभ-). S (T3 missing) -कर्णिकारः (M3 °कावनः).

40 K3 B1 om. 40^a (cf. v. l. 39). — ^a) K1 बाणसंघां; K2 °संघा. Dn1 D4 बहुधा; D6 धनुशो. D2 प्रयुक्तान्; D4 पुनः सृजन्; D6 विबाधयन्; T1.2 व्यपासृजन्; M1 व्यवासृजद्. — ^b) B2 शरजालरश्मिमान्; D6 °जाल-दीधितिः; S (T3 missing) °रश्मिजालवान् (T1 °जालान्). — ^c) Ś1 K2 D2 सुलोहितो; V1 B1.4 Da1 D1.3.5 समाचितो; T1 सलोहिता. — ^d) D8 [ऽ]स्ताभिममो (for °मुखो). Da1 D5 यथा; T2 बभौ (for तथा).

41 ^a) D6 भुजांतराद्; D8 बह्वंत°; Ca बाह्वन्त° (as in text). K3 om. from दाधिरथे up to समा (in ^d). K1 (before corr. as in text) V1 D1.5 आधिरथिर्; Co °थेर् (as in text). Da1 बाह्वंतरासद्विरथिर्विमुक्तान् (sic); T1 G M2–4 बहूञ्छितानाति(M2–4 °धि)रथिप्रमु(G1 °यु)-क्तान्; T2 बहूंश्च तानाधिरथिप्र°; M1 बहूञ्छरानाधिरथिप्र°. — ^b) G1 नव- (for इव). Ś1 D2 दीप्यमानां (D2 °ना). — ^c) Dn1 D8 विध्वंसयन्; D6 विध्वंसयति (for व्यध्वंसयन्). D8 -बाणमुक्तान् (for -बाहुमुक्ताः). S (T3 missing) विध्वंसयामास स(G1 °यन्नर्जुनो)वेगमुक्तैः. — ^d) D8 शरः. K3 समग्राः; B1.2 शिताग्र्याः (B2 °ग्रौ) (for शिताग्राः). S (T3 missing) शरैः (T2 दिशः) समावृत्य दिशः समग्राः (T2 समुग्रैः; G1 च सर्वाः). — After 41, Dn1 T2 ins.:

1120* ततः स कर्णः समवाप्य धैर्यं
बाणान्विमुञ्चन्कुपिताहिकल्पान् ।
विव्याध पार्थं दशभिः पृषत्कैः
कृष्णं च षड्भिः कुपिताहिकल्पैः ।

[(L. 2) T2 विसर्जन् (for विमुञ्चन्).]

Dn1 T2 cont.: V1 B2–5 Da1 D1.3–7 ins. after 41:

1121* ततो महेन्द्राशनितुल्यनिस्वनं
महाशरं सर्पविषानलोपमम् ।
अयस्मयं रौद्रमहास्त्रसंमितं
महाहवे क्षेप्तुमना धनंजयः ।

[(L. 1) Some MSS. -निःस्वनं. Dn1 ततः किरीटी भृशमुग्र-निःस्वनं. — (L.2) Da1 D1.5 महास्वरं; D6 °स्वनं. B2 -विषा-नलप्रभं (for °नलोपमम्). — (L. 3) D6 -महींद्र- (for -महास्त्र-). B3 -संनिभं; B4 -संविदं; Dn1 -संभृतं; D8 -संस्मितं; T2 -मंत्रैः (for -संमितं). — (L. 4) D6 महाशरं (for °हवे). T2 क्षेप्तुमतो (for °मना). Dn1 महामतिः; T2 मनो दधे (for धनंजयः).]

V1 B2–5 Da1 Dn1 D1.3–7 T2 cont.: B1 T1 G M Cv ins. after 41:

1122* कालो ह्यदृश्यो नृप विप्रशापा-
न्निदर्शयन्कर्णवधं ब्रुवाणः ।
भूमिस्तु चक्रं ग्रसतीत्यवोच-
त्कर्णस्य तस्मिन्वधकालेऽभ्युपेते ।

[(L. 1) V1 B1.2.4 Da1 D1.5 T1 G2.3 [ऽ]प्यदृश्यो; D4 [ऽ]भिदृश्यन्; D6 [ऽ]थ दृश्यस्; D7 [ऽ]थ दृश्यो. B3 D6 त्वथ; M2–4 निज- (for नृप-). V1 B D3.4.6.7 T2 Cv -शापं; Dn1 D5 -कोपान् (for -शापान्). — (L. 2) V1 D6 व्यदर्शयन् (V1 °त्); B5 विद°. V1 B2.3 कर्णमिति; Da1 D1.3.5 T2 Cv °रथं; G2 °वसं (for °वधं). B5 Da1 D1.5 ब्रुवाणं. — (L. 3) B1.4.5 V1 Da1 D1.5 Cv च (for तु). D4 [उ]वाच (for [अ]वोचत्). D6 चक्रं क्षितिस्ते ग्रसतीति राजन्. — (L. 4) Om. in Cv. T1 कर्णस्य तद्वद्; G2 कर्णसुतद् (sic) (for °स्य तस्मिन्). Dn1 वधकाल. V1 न्युपात्ते; B1.4 Da1 D3.5.7 [अ]प्युपात्ते (Da1 D8 °पाते); B5 ह्युपाते; Dn1 आगते; D1 [ऽ]प्युयाते; T1.2 [ऽ] भ्युपैति (T2 °पेत्य); M1 ह्युपागते (for ऽभ्युपेते).]

V1 B Da1 Dn1 D1.3–7 cont.:

1123* ब्राह्मं महास्त्रं मनसि प्रनष्टं
यच्चार्गवोऽप्यस्य ददौ महात्मा ।
वामं चक्रं ग्रसते मेदिनी स्म
प्राप्ते तस्मिन्वधकाले नृवीर ।
ततो रथो घूर्णितवान्नरेन्द्र [5]
शापात्तदा ब्राह्मणसत्तमस्य ।

शराः समासाद्य दिशः शिताग्राः ॥ ४१
ततश्चक्रमपतत्तस्य भूमौ
स विह्वलः समरे सूतपुत्रः ।
घूर्णे रथे ब्राह्मणस्याभिशापा-
द्रामादुपात्तेऽप्रतिभाति चास्त्रे ॥ ४२

असृष्यमाणो व्यसनानि तानि
हस्तौ विधुन्वन्स विगर्हमाणः ।
धर्मप्रधानानभिपाति धर्म
इत्यब्रुवन्धर्मविदः सदैव ।
ममापि निम्नोऽद्य न पाति भक्ता-

C. 8. 4715
B. 8. 90.67
K. 8. 97.80

[(L. 1) Dn1 ततस्तदस्त्रं (for ब्राह्मं महास्त्रं). Dn1 D4.5 मनसः. D6 प्रणष्टं. — (L. 2) V1 ह्यस्य; B5 तस्य; Dn1 [s]से प्र-; D4.6 [s]स्य प्र- (for ऽप्यस्य). — (L. 3) D7 चक्रं (for वामं). B5 [अ]स्य भूमिः (for मेदिनी स). V1 B4 वामं च (B4 om. च) चक्रं ग्रसते स मेदिनी; B2 वामं च चक्रं ग्रसते च भूमिः; Da1 D1.5 चक्रं च संग्राग्रसन्भू(D1.5 समाग्रसद्भू)मिरस्य; Dn1 Bom. ed. चक्रं च वामं प्राग्रसद्भू(Bom. ed. ग्रसते भू)मिरस्य; D4 चक्रं वामं ग्रसते मेदिनीस्य; D6 चक्रं तु मग्नं ग्रसतेस्य भूमिः; Cnp. वामं चक्रं ग्रसते अस्ति सौतेः. — (L. 4) V1 B1 नृवीरे; B2 च वीर; D4 तु सौमे; D6 निहंतुं (for नृवीर). — (L. 5) V1 ततो रथो घूर्णितो वा रणेंद्र (sic). — (L. 6) D4 हेतो (for तदा). V1 ब्रह्मण-.]

S (T3 missing) cont. after 1122*:

1124* न चास्य घोरं प्रतिभाति चास्त्रं
यद्भार्गवो ह्यस्यवदन्महात्मा ।
चक्रं तु वामं ग्रसतेऽस्य भूमि-
र्यथास्य कालो मृत्युपतिर्न्यविष्टत् ।
ततो रथो भारत घूर्णते स्म [5]
शापात्तदा ब्राह्मणसत्तमस्य ।
ब्राह्मं वधं शंसति चाप्यथास्त्रं
प्रणश्यमानं द्विजमुख्यशापात् ।

[(L. 2) G1.3 ह्यस्य ददौ; G2 प्रतवदन् (sic); M1 ह्यस्यददन्. — With lines 2–6, cf. lines 2–6 of 1123*. — (L. 4) T1 G2 काले. T1 मृत्युरपि; M पति. — (L. 5) T1 पूर्णते स; G2 घूर्णितस्तदा (for घूर्णते स). — (L. 7) M3 partly damaged. T1 प्राप्यं. T2 [इ]वास्य चास्त्रं; G1 तं महास्त्रं.]

42 For 42^ab in V1 B Da1 Dn1 D1.4–7 S (T3 missing), cf. 1123* and 1124*. — Ś1 K D2.3 ins. after 42^ab: V1 B Da1 Dn1 D1.4–7 cont. after 1123*:

1125* सवेदिकश्चैत्य इवातिमात्रः
सुपुष्पितो भूमितले निमग्नः ।

[(L. 1) Ś1 K1.2.4 स वैदिकश्च; K3 स चेदेकश्च; B2 स कंपितश्च; Cô. cites सवेदिकः (as above). Ś1 K1.2 शैव्य; V1 चैव; B2 चैव (for चैत्य). K3 [अ]तिमग्नः; V1 B Da1 D1.2.5–7 मात्रं. — (L. 2) K1 स (for सु-). B1.4 सुपुष्पिते. B1 तालवने (for भूमितले).]

— ^c) Ś1 K1.2.4 घूर्णंत्रयो; K3 D3 घूर्णंत्रये; V1 B2.3 D5 G3 भग्ने रथे; D2 कर्णे रथो; T1 घूर्णो रथो; G1 M घूर्ण रथं; G3 भग्नं रथं (for घूर्णे रथे). D3 ब्राह्मणस्य. Da1 D1.6 [अ]पि (for [अ]भि-). S (T3 missing) ब्राह्मणशापमूढो (T1 °लो) (for °णस्याभिशापाद्). — ^d) Dn1 रामादुपात्ति; T2 न चाप्युपात्ते (for रामादु°). V1 Da1 D1.5 न प्रति-; Dn1 त्ववि- (for ऽप्रति-). K3 D1 चास्त्रै; K4 चास्त्रं. D2 निपातयामास तदा किरीटी; D6 अस्त्रे च तस्मिन्परमे प्रणष्टे; T1 G M ह्यस्त्रं च तन्मोघमिषुं च सर्पं (G2 °र्पं). — After 42, N T2 ins.:

1126* छिन्ने शरे सर्पमुखे च घोरे
पार्थेन तस्मिन्विषसाद कर्णः ।

[(L. 1) Ś1 K1.2.4 सु-; K3 [अ]ति-; D1 न; T2 तु (for च). — (L. 2) B2 पार्थे; D6 यथैव; D8 पार्थे च (for पार्थेन).]

43 ^a) T1 असृष्यमाण-; Cv °माणो (as in text). D5 om. तानि. — ^b) K4 विधुन्वन्. Ś1 K2.3 D3 विगर्हमानः. S (T3 missing) हस्तौ (G1 M °स्तं) विधू- (G1 °धु)न्वन्वि(T2 G2 °क्षि-; M1 °न्द्रि)जगर्ह धर्मं. ❀Ca: हस्तौ विधुन्वन्धर्मनिन्दां कुर्वन्।❀ — T2 om. (? hapl.) 43^cdef. — ^c) K3 सविह्वलो वै; B2 कर्मप्रधानान्; Dn1 धर्मप्रधानं. Ś1 K2.4 अतिपाति; B1 Dn1 D2 किल पाति; D6 T1 न हि पाति; D3 अभियाति. D5 om. पाति धर्म. — ^d) G2 [अ]ब्रवीद् (for [अ]ब्रुवन्). — After 43^cd, N ins.:

1127* वयं च नित्यं प्रयताम धर्मं
चर्तुं यथाशक्ति यथाश्रुतं च ।

[(L. 1) Ś1 K1.2.4 D2 धर्मं; Dn1 धर्मे (for नित्यं). B3 (also as above) प्रति प्रयताम् (for प्रयताम धर्मं). Ś1 K1.2.4 Dn1 नित्यं (for धर्मं). — (L. 2) K4 चतुर्यथा; Dn1 D6 यथाबलं; D2.4.8 कर्तुं यथा- (for चर्तुं यथा-). D2 यथाव्रतं (for °श्रुतं). D8 वा (for च).]

— M3 damaged for 43^ef. — ^e) K1 सचातितिरुोक्षत पाति धर्मान् (sic); V1 B1.2.3 Da1 Dn1 D1.2.4–6 स चापि (B2 चाभि-; D4 वै वि-) निम्नाति न पाति भ(V1 वा)क्तान्; B3.4 D3.7 सु चापि निम्नमभिपाति भ°; D8 T1.2 G M1.2.4 न चाद्य (D8 स चाद्य; T1 G3 नैवाद्य; M1 न चास्य) चा(D8 ना)स्मानभिपाति भ°. Ca.c cite निम्नति. — ^f) K2

C. 8. 4713
B. 8. 90. 37
K. 8. 97. 80

न्मन्ये न नित्यं परिपाति धर्मः ॥ ४३

एवं ब्रुवन्प्रस्खलिताश्वसूतो
विचाल्यमानोऽर्जुनशस्त्रपातैः ।
मर्माभिघाताच्छलितः क्रियासु
पुनः पुनर्धर्ममगर्हदाजौ ॥ ४४

ततः शरैर्भीमतरैरविध्यत्त्रिभिराहवे ।
हस्ते कर्णस्तदा पार्थमभ्यविध्यच्च सप्तभिः ॥ ४५

ततोऽर्जुनः सप्तदश तिग्मतेजानजिह्मगान् ।
इन्द्राशनिसमान्घोरानसृजत्पावकोपमान् ॥ ४६

निर्भिद्य ते भीमवेगा न्यपतन्पृथिवीतले ।
कम्पितात्मा तथा कर्णः शक्त्या चेष्टामदर्शयत् ॥४७

बलेनाथ स संस्तभ्य ब्रह्मास्त्रं समुदैरयत् ।
ऐन्द्रास्त्रमर्जुनश्चापि तद्दृष्ट्वाभिन्यमन्त्रयत् ॥ ४८

गाण्डीवं ज्यां च बाणांश्च अनुमन्त्र्य धनंजयः ।
असृजच्छरवर्षाणि वर्षाणीव पुरंदरः ॥ ४९

ततस्तेजोमया बाणा रथात्पार्थस्य निःसृताः ।
प्रादुरासन्महावीर्याः कर्णस्य रथमन्तिकात् ॥ ५०

तान्कर्णस्त्वग्रतोऽभ्यस्तान्मोघांश्चक्रे महारथः ।

मन्ये ह्यति*; D_6 नान्यः कथं यं (for मन्ये न नित्यं). Ca cites मन्ये (as in text).

44 a) T_1 M प्रस्खलितश्च (for °ताश्व-). K_3 इति ब्रुवन्प्रस्खलितश्च सूतो. — b) D_6 विभज्यमानो (for विचाल्य°). K_3 -पातबाणैः; V_1 B D -बाणपातैः; $T_{1.2}$ $G_{1.3}$ M -बाणघातैः (for -शस्त्रपातैः). — c) G_3 M_{2-4} मर्मातिः (for °भि-). Dn_1 -पातात् (for -घातात्). K_3 प्रचत् (sic); V_1 B D $G_{1.3}$ M_{2-4} शिथिलः (G_3 °लाः); $T_{1.2}$ G_2 M_1 शिथिल- (for छलितः). K_3 D_6 क्रियासुः; T_2 प्रयासः; G_2 क्रियावान्. — d) D_6 असुं (for the first पुनः). K_1 *हदाजौ; Dn_1 D_6 T_2 असौ जगर्हे; T_1 G M अगर्हयद्धै (for °दाजौ).

45 a) K_3 भीमरवैर्. — b) D_4 अविधत्. — c) K_3 कर्णं सयन्; K_4 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3.5.7.8}$ कृष्णं तथा (for कर्णस्तदा). T_2 हस्तिकक्ष्यां तथा पार्थौ. — d) D_3 अत्यविध्यच्च; T_2 ह्यभ्यविध्यत्स. — For 45, D_6 T_1 G M subst.:

1128* ततः शरैर्भीमतरैरविध्य-
स्तनान्तरे कृष्णधनंजयौ सः ।
[(L. 1) D_6 तीक्ष्ण- (for भीम-). — (L. 2) D_6 त्रिभिः शरैराहववर्धमानः.]

46 M_3 partly damaged. — a) K_3 सप्तदशांस्; B_2 °दशभिर् (hypermetric); D_4 T_2 °शरांस्; G_1 तु सुमहान्; G_2 सप्तशतं (for °दश). — b) K_3 V_1 $B_{1.3-5}$ D (except D_2) तिग्मवेगान्; B_2 वायुवेगान्; T_1 G तिग्मतेजा (G_1 °जो); T_2 महातेजा (for तिग्मतेजान्). S (T_3 missing) महाजवान् (for अजिह्मगान्). — c) D_3 °समान्बाणान्; T_1 G M -समस्पर्शान् (for -समान्घोरान्). — d) D_6 व्यसृजत् (for असृ°). S_2 पावकोत्तमान्.

47 a) $Ś_1$ K_2 नि***; $Ś_2$ K_1 निगृह्य ते; K_4 शरांस्तीक्ष्णान्; T_1 ते निर्भिद्य (by transp.); G_1 निर्भिद्य तं. $Ś_1$ $K_{2.4}$ भीमवेगान्; S (T_3 missing) तं (T_1 G_1 तु) वेगेन (for भीमवेगा). K_3 निर्भिद्य भीमवेगास्ते. — b) $Ś_1$ $K_{2.4}$ अपतत्; K_1 नृपतन् (sic); V_1 B D (except D_2) ह्यप°; M_1 न्यपतत्. — G_1 om. 47^{cd}. — c) K_3 V_1 B D $T_{1.2}$ $G_{2.3}$ M ततः (for तथा). — d) D_1 अदर्शयन्. K_3 शक्तिं स समचिंतयत्; $T_{1.2}$ $G_{2.3}$ M शक्तिं शिक्षां च दर्शयन्.

48 D_3 om. 48. — a) D_4 च (for [अ]थ). T_2 G_2 सु- (for स). S $K_{2.4}$ संस्तंभ्य; B_4 संस्तस्य; D_6 संभ्रांतो. G_1 राधेयस्त्वथ संभ्रांतो. — b) K_1 समुदारयत् K_3 V_1 B (except B_3) Dn_1 $D_{3.4.6.7}$ T_1 G M_1 °दीरयत् (D? °न्); T_2 समयोजयत्. D_2 ब्रह्ममस्त्रमुदीरयन्. — c) K_1 इंद्रास्त्रम्; K_3 इंद्रं तम्; K_4 V_1 B D (D_3 om.) S (T_3 missing) ऐंद्रं ततो (for ऐन्द्रास्त्रम्). M_1 अर्जुनं. — d) K_3 B_2 D (D_3 om.) S (T_3 missing) तं (for तद्). K_3 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1-5.7}$ G_3 [अ]भ्युपमंत्रयत्; K_4 [अ]भ्युपमर्दयन् (sic); D_6 T_2 M ह्युपमंत्रयत् (M °न्); T_1 चाप्यमंत्रयत्; G_1 [अ]प्युपमं°; G_2 चाभिमं°.

49 a) D_6 गांडीव-; D_3 गांजिव-. T_1 G_2 चापि; T_2 ज्यांश्च (for ज्यां च). $G_{1.3}$ गांडीवं च शरं दिव्यं (G_3 °रान्दिव्यान्). — b) K_3 V_1 B D सोत्तु(D_6 सोभि)मंत्र्य; T_1 [अ]प्यभि°; T_2 [अ]प्यनु°; $G_{1.3}$ अभि°; $M_{2.4}$ (also as in text) द्विरा° (for अनु°). K_3 V_1 B D S (T_3 missing) परंतपः (for धनंजयः). — c) $B_{1.3}$ Dn_1 S (T_3 missing) व्यसृजत्; D_3 असकृत् (for असृजत्). D_2 छत्र- (for शर-). — d) K_3 बलाहकः (for पुरंदरः). S (T_3 missing) घर्मांते जलदो यथा.

50 a) K_3 तेनोपमा; D_2 °युता; D_6 तेजुपमा; M_1 तेजोमयो. — b) K_3 पार्थवि- (for पार्थस्य). Some MSS. निसृताः; D_2 संसृताः. — c) $G_{1.2}$ प्रादुरासीन्. K_1 महावीर्यान्. — d) $K_{3.4}$ रथमंतिकं (K_4 °कान्); S (T_3 missing) च रथांतिकात्.

51 a) K_1 [ऽ]भ्यस्य; K_3 V_1 B D (except D_3)

ततोऽब्रवीद्वृष्णिवीरस्तस्मिन्नस्त्रे विनाशिते ॥ ५१
विसृजास्त्रं परं पार्थ राधेयो ग्रसते शरान् ।
ब्रह्मास्त्रमर्जुनश्चापि संमन्त्र्याथ प्रयोजयत् ॥ ५२
छादयित्वा ततो बाणैः कर्णं प्रभ्राम्य चार्जुनः ।
तस्य कर्णः शरैः क्रुद्धश्चिच्छेद ज्यां सुतेजनैः ॥ ५३
ततो ज्यामवधायान्यामनुमृज्य च पाण्डवः ।
शरैरवाकिरत्कर्णं दीप्यमानैः सहस्रशः ॥ ५४
तस्य ज्याच्छेदनं कर्णो ज्यावधानं च संयुगे ।
नान्वबुध्यत शीघ्रत्वात्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ५५
अस्त्रैरस्त्राणि राधेयः प्रत्यहन्सव्यसाचिनः ।
चक्रे चाभ्यधिकं पार्थात्स्ववीर्यं प्रतिदर्शयन् ॥ ५६
ततः कृष्णोऽर्जुनं दृष्ट्वा कर्णास्त्रेणाभिपीडितम् ।

C. 8. 4731
B. 8. 90. 102
K. 8. 97. 95

न्यस्तान् (for ऽभ्य°). S (T3 missing) स कर्णोग्रसदस्त्रास्त्रं (T2 °दस्त्राग्रं; G2 °ते चास्त्रं). — M3 om. 51b–52c. — b) Da1 D1 घोरांश्चक्रे; T1 कुर्वंन्नोषं; T2 G M1.2.4 कुर्वन्मोक्षं (G1 °घं) (for मोघांश्चक्रे). — c) D6.8 G2 वृष्णिवरस्; T1 वासुदेवस. — d) K3 D3 श्रर्थे; Da1 D1.5 नास्त्र- (for अस्त्रे). K3 विशां पते; B1 प्रणाशिते; D2 निपातिते; G2.3 [ऽ]स्त्रनाशिते (for विना°).

52 M3 om. 52abc (cf. v. l. 51). — a) K4 विसृजास्त्रं. B2 परस्यार्थे; B4 परं चक्रं (for °रं पार्थ). — b) K3 परान् (for शरान्). — c) K4 V1 B Da1 Dn1 D1.3.5–7 S (T3 missing; M3 om.) ततो ब्रह्मास्त्रमत्युग्रं (B1 G °त्यग्र:; B2–5 D7 °त्यग्रं). — d) D4 सोनुमंत्र्यं (for संमन्त्र्याथ). K3 V1 B Da1 Dn1 D1.3.5–7 S (T3 missing) संमंत्र्य (K3 संक्रुद्ध:; B1 D6 अर्जुन:) समयोजयत् (D1 °न्); D2 संप्रयुज्ये सुसंयुत:.

53 a) K3 V1 B Da1 D1.3.5–8 दिशो; D4 सितैर् (for ततो). — b) Ś2 प्रभ्रस्य; K1 उत्रास्य (for प्रभ्राम्य). K3 V1 B Da1 Dn1 D1–7 T1 G2.3 M कर्णं प्रत्यस्य(B3 °त्याश्य)दर्जुन:; D8 कर्णं प्रति सदावृत:; T2 G1 कर्णं (G1 °र्ण:) प्रत्यवधीत्तदा. — c) Dn1 तत: (for तस्य). K3 शतै:; V1 B Da1 Dn1 D1.3.5.7 T2 G M शितै: (for शरै:). Dn1 T2 G M बाणैर् (for क्रुद्धश्). T1 तत: कर्णोपि संक्रुद्धो. — d) Dn1 T2 ज्यां चिच्छेद (by transp.). K3 सुदंशित: (for सुतेजनै:). T1 G2.3 M2–4 ज्यां छि(T1 भि)त्वा समताडयत्; G1 ज्यां च चिच्छेद वीर्यवान्; M1 ज्यापातैरिह ताडित:. — After 53, K4 Dn1 T2 ins.:

1129* द्वितीयां च तृतीयां च चतुर्थीं पञ्चमीं तथा ।
षष्ठीमथास्य चिच्छेद सप्तमीं च तथाष्टमीम् ।
नवमीं दशमीं चास्य तथा चैकादशीं वृषः ।
ज्याशतं शतसंधानः स कर्णो नावबुध्यते ।

[(L. 1) K4 द्वितीयां तृतीयायां च (for the prior half). T2 चतुर्थं. K4 पंचमी. — (L. 2) K4 [अ]ष्टमी. — (L. 3) K4 दशमी. T2 चैव (for चास्य). T2 तथैवैकादशीं वृषा. — (L. 4) K4 T2 शतसंधानं. T2 नुध्यत. K4 स कर्णोतीव युध्यत (for the posterior half).]

54 a) K3 M अवसृज्य; B D3.7 °धांयें; Dn1 T2 विनिधाय; D4 संवि°; D6 G1 अनुबंध्य; T1 अवसृश्य; G2.3 °सज्य (for °धाय). K3 S (T3 missing) [अ]थ; V1 [अ]न्यान् (for [अ]न्याम्). — b) K1.2 D3 अनु(D3 °व)सृज्य; K3 °सृत्य; B (except B2) D3.7 समासृज्य; Da1 सस्त्रंसृज्य (sic); Dn1 D2 अभिमंत्र्य; D1 समं सृज्य; D5 स#सृंज्य; D6 S (T3 missing) अनुमंत्र्य (for °मृज्य). T1 स (for च). K3 D4 पांडवं (D4 °व). V1 समासृजत पांडव:. — c) K3 Da1 D2.3 G1 अवाकिरन्. — d) Ś2 K1 D3 दीप्यमानं. K4 समंतत:; Dn1 S (T3 missing) इवाग्नि(Dn1 °हि)भि: (for सहस्रश:). V1 B (except B5) Da1 D1.3.5.7 दीप्तास्त्रैरुरगैरिव.

55 a) T1 कर्ण. — b) Ś K D4 व्यवधानं; G ज्याविधा(G1 °स्था)नं (for ज्यावधानं). — c) Ś2 नान्वबध्यत; K3 तान्नबुध्यत; T1.2 G M1 नाव(M1 °न्य)बु°.

56 a) Dn1 S (T3 missing) संवार्य (for राधेय:). — b) V1 B Da1 D1.3–5.7 प्राहनत्; Dn1 T2 G M प्रत्यघ्नन् (T3 °त्); D2 प्रतिघ्नन्; D6 व्यहनत्; T1 प्रहसन्; Bom. ed. प्रनिघ्नन् (for प्रत्यहन्). Ś2 सविसाचिन:; S (T3 missing) सव्यसाचिनं. — c) K1 चाधिधिकं (sic); Dn1 D2.6.7 चाप्यधिकं. M1.3 (*inf. lin.* as in text) पार्थ:; M2.4 पार्थे. V1 B Da1 D1.3.5 चक्रेऽभ्यधिकमात्मानं. — d) B (except B4) D3.7 स्वं वीर्यं. K3 प्रतिदर्शनं; Dn1 अतिदर्शयन्; D2 प्रत्य°. D6 S (T3 missing) स्वयं वीर्यं प्रदर्शयन्.

57 a) K3 कृष्णार्जुनं; T1 कर्णोर्जुनं. — b) G2.3 स्वस्यास्त्रेण (for कर्णा°). Ś2 Dn1 D7 च पीडितं; V1 B (except B4) Da1 D1.3.5 T2 G2.3 M2–4 [अ]वपी°; D4 प्रपी°; D6 T1 G1 निपी° (for [अ]भिपी°). — c) Ś K1.3.4 Dn1 D3.8 अभ्य(K3 °भ्या)सेति; D2 सृत्य सेति (sic); D6 अन्यमिति; T1 G M1 युध्यस्वेति; T2 M2–4 बुध्यस्वेति. Ca cites अभ्यस्य (as in text). D4 अभ्यसे(by corr. °स्ये)ताब्रवीत्पार्थम्. — d) D3 M2–4 मा तिष्ठ; Ca आतिष्ठ (as in text). Dn1 D2 [अ]स्त्रं ब्रजेति च; D6 T2 G3 M

C. 8. 4731
B. 8. 90. 102
K. 8. 97. 93

अभ्यस्येत्यब्रवीत्पार्थमातिष्ठास्त्रमनुत्तमम् ॥ ५७
ततोऽन्यमग्निसदृशं शरं सर्पविषोपमम् ।
अश्मसारमयं दिव्यमनुमन्त्र्य धनंजयः ॥ ५८
रौद्रमस्त्रं समादाय क्षेप्तुकामः किरीटवान् ।
ततोऽग्रसन्मही चक्रं राधेयस्य महामृधे ॥ ५९
ग्रस्तचक्रस्तु राधेयः कोपादश्रूण्यवर्तयत् ।
सोऽब्रवीदर्जुनं चापि मुहूर्तं क्षम पाण्डव ॥ ६०
मध्ये चक्रमवग्रस्तं दृष्ट्वा दैवादिदं मम ।
पार्थ कापुरुषाचीर्णमभिसंधिं विवर्जय ॥ ६१
प्रकीर्णकेशे विमुखे ब्राह्मणे च कृताञ्जलौ ।
शरणागते न्यस्तशस्त्रे तथा व्यसनगेऽर्जुन ॥ ६२
अबाणे भ्रष्टकवचे भ्रष्टभग्नायुधे तथा ।

त्वं त(D6 तत्त्व)थेति च (D6 G3 वै); T1 G1.2 त्वं तथैव च (for [अ]स्त्रमनुत्तमम्).

58 ^{a}) K3 यमाग्नि-; D6 G1.3 कालाग्नि- (for ऽन्यमग्नि-). Dn1 ततोऽग्निसदृशं घोरं. — ^{b}) Ś1 K1.2 -विषोत्तमं. — ^{c}) K3 Dn1 D1 अश्मसा(K3 शा)रमयं (sic); G3 अश्मसारमियं. — ^{d}) B2 Dn1 D2 G1.3 अभिमंत्र्य. B2 T1.2 G M परंतपः; D6 धनंजये.

59 ^{a}) K3 रौद्रास्त्रं (submetric); D2 रौद्रसरं; D6 जैत्रमस्त्रं (for रौद्र°). K3 V1 B D G1 M समाधाय. — ^{b}) Ś1 किरीटकान्; K4 °टिवान्; D2 परंतपः; S (T3 missing) किरीटिने. D6 क्षेप्तुकामे किरीटिनि. — ^{d}) Ś2 धारयस्य (for राधे°). K3 V1 B Da1 Dn1 D1.3–5.7.8 S (T3 missing) तदा नृप (K3 D6 °पः); D2.6 महात्मनः (for °मृधे). — After 59, K4 Dn1 T2 ins.:

1130* ततोऽवतीर्य राधेयो रथादाशु समुद्यतः ।
चक्रं भुजाभ्यामालम्ब्य समुत्क्षेप्तुमियेष सः ।
सप्तद्वीपा वसुमती सशैलवनकानना ।
गीर्णचक्रा समुत्क्षिप्ता कर्णेन चतुरङ्गुलम् ।

[(L. 2) K4 समुत्क्षिप्तम्. — (L. 4) K4 गिरिचक्रा; T2 शीर्ण°. K4 समुत्क्षिप्ता.]

60 ^{a}) G1.3 च (for तु). — ^{b}) K3 Dn1 D6 क्रोधात्; T1.2 G1.3 M रोषात् (for कोपात्). B1 D1.4 G1 M4 [अ]वर्तयन्; D2 °र्तत; D6 [अ]पातयत्. G2 मुहूर्तं कश्मलो भव. — Dn1 D4.6 ins. after 60^{ab}: K4 after 60:

1131* अर्जुनं वीक्ष्य संरब्धमिदं वचनमब्रवीत् ।
भो भो पार्थ महेष्वास मुहूर्तं परिपालय ।

[(L. 1) Om. in K4. D4 सत्यम् (for संरब्धम्). D4.6 इदमाह वचस्तदा. — (L. 2) D4 om. one भो. K4 D6 प्रतिपालय.]

K4 Dn1 D4.6 cont.: V1 B2.3.5 ins. after 60:

1132* यावच्चक्रमिदं ग्रस्तमुद्धरामि महीतलात् ।

[D6 सव्यं (for यावच्). K4 मही-; D4 इमं (for इदं). V1 B2.3.5 भूम्याम् (for ग्रस्तम्) and धनंजय (for महीतलात्).]

D4.6 cont.:

1133* क्षत्रधर्ममवेक्षस्व कर्तुमर्हसि पाण्डव ।

[D6 शूद्र- (for क्षत्र-) and साधुवृत्तं च पांडव (for the posterior half).]

— Dn1 D6 om. 60^{cd}. D4 reads 60^{cd} after 1134*. — ^{c}) V1 B (except B5) Da1 D1.3.5.7 S (T3 missing) अर्जुनं चाब्रवीत्कर्णो.

61 D6 om. 61. D2 repeats 61^{ab} after 65. — ^{a}) K3.4 V1 B Da1 Dn1 D1.3–5.7.8 S (T3 missing) सव्यं (Dn1 T2 °व्य-); D2 सत्यां (for मध्ये). K1 T2 इदं; V1 B Da1 Dn1 D1.3–5.7 मही-; G1 अपि; G2.3 M1 अप-; M2–4 मम (for अव-). — ^{b}) Ś2 चैवाधिकं; K1 देवादिशं (for दैवादिदं). K3 अरिंदम (for इदं मम). D2 अभिवीक्ष्य विधिवशात्. — Before 61^{cd}, D2 ins. कर्ण उवाच. — ^{cd}) D3 कापुरुषाचीर्णाम्. Ś K1.2 अतिसंधिं; Da1 D1.5 अभिसंधि; Ca °संधिं (as in text). K3 V1 B (except B3) Dn1 D2.3.7.8 T1.2 G M1.2.4 विसर्जय; Da1 D1.5 च वर्जय. K3 कर्म मा कुरु वीरहन् (for ^{d}). K4 पार्थ कापुरुषाचीर्णमिति संधिं विवर्जय. — Dn1 T2 ins. after 61: D4.6 cont. after 1133*:

1134* न त्वं कापुरुषाचीर्णं मार्गमास्थातुमर्हसि ।
ख्यातस्त्वमसि कौन्तेय विशिष्टो रणकर्मसु ।
विशिष्टतरमेव त्वं कर्तुमर्हसि पाण्डव ।

[(L. 1) Om. in T2. D4.6 कापुरुषाम्यस्तं. — (L. 2) D6 श्रेष्ठस् (for ख्यातस्). D4 रणकर्मणि; D6 मूर्धनि. — (L. 3) D4.6 विशिष्टमेव(D4 °क)त्वं कर्तुमिहा(D4 °म*)र्हसि धनंजय.]

62 B3 om. 62^{ab}. — ^{a}) Ś2 प्रकेर्णकेशे; D3 (before corr.) प्रकीर्णे केशे; Ca °र्णकेशे (as in text). D2.6 विकले; T1 विजयी; M1 विमले; M2–4 विरथे (for विमुखे). — ^{b}) Dn1 T2 [ऽ]थ; D6 om. (for च). B (B3 om.) D3.7 ब्रह्मवादिकृतांजलौ; Da1 D1.2.5.6 T1 G M विकले (D2.6 T1 M3 [inf. lin.] °मुखे; G °रथे) ब्रह्मवादिनि. — ^{c}) Hypermetric. T2 शराहते (for शरणागते). V1 B (except B3) Da1 D1.3.5.7 याचमाने; D8 न्यस्तरूपे (for °शस्त्रे). — ^{d}) V1 B (except B3) Da1 D1.3.5.7 न्यस्तशस्त्रे तथैव च; Dn1 S (T3 missing) याच(Dn1 याच्य-; G2 याव)माने तथार्जुन.

63 ^{a}) D2 अबाण-. D6 विकीर्णकवचे दीर्णे. — ^{b}) K3 भ्रष्टे (for भ्रष्ट-). S (T3 missing) -चक्रायुधे (for

न शूराः प्रहरन्त्याजौ न राज्ञे पार्थिवास्तथा ।
त्वं च शूरोऽसि कौन्तेय तस्मात्क्षम मुहूर्तकम् ॥ ६३
यावच्चक्रमिदं भूमेरुद्धरामि धनंजय ।
न मां रथस्थो भूमिष्ठमसज्जं हन्तुमर्हसि ।
न वासुदेवात्त्वत्तो वा पाण्डवेय बिभेम्यहम् ॥ ६४
त्वं हि क्षत्रियदायादो महाकुलविवर्धनः ।
स्मृत्वा धर्मोपदेशं त्वं मुहूर्तं क्षम पाण्डव ॥ ६५

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि षट्षष्टितमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥

६७

संजय उवाच ।
अथाब्रवीद्वासुदेवो रथस्थो
राधेय दिष्ट्या स्मरसीह धर्मम् ।
प्रायेण नीचा व्यसनेषु मग्ना

C. 8. 4748
B. 8. 91. 1
K. 8. 98. 2

-भ्रमा°). — ^{d}) D_4 न राज्ञोक्षत्रियास्तथा. — For 63^{cdef}, V_1 B D_{a1} D_{n1} $D_{1.3.5–7}$ S (T_3 missing) subst. :

1135* न विमुञ्चन्ति शस्त्राणि शूराः साधुव्रते स्थिताः ।
　　त्वं च शूरतमो लोके साधुवृत्तश्च पाण्डव ।

[(L. 1) $T_{1.2}$ $G_{2.3}$ M विमुंचं(M_1 °च)ति हि शस्त्राणि (for the prior half). D_{a1} $D_{1.5.6}$ सत्यव्रते. — (L. 2) G_3 तु (for च). T_2 शूरतपो; G_3 M_1 °तरो. D_{a1} $D_{1.5}$ दभ्रे (for साधु-). B_2 D_6 त्वं च शूरतमः पार्थ त्रिपु लोकेपु विश्रुतः; B_5 त्वं च शूरोसि कौंतेय तस्मात्क्षम मुहूर्तकं (= 63^{ef}).]
— K_3 ins. after 63: V_1 $B_{3.5}$ cont. after 1137*: $B_{1.2.4}$ D S (T_3 missing) after 1135*:

1136* अभिज्ञो युद्धधर्माणां तस्मात्क्षम मम क्षणम् ।

[D_{a1} D_1 युद्धमार्गाणां; D_2 धर्मयुद्धानां; T_1 ह्यसि धर्माणां; G_2 युद्धकर्माणां. $G_{1.3}$ मुहूर्तकं (for मम क्षणम्). B_2 D_6 साधुवृत्तश्च पांडव; B_3 D_{n1} $D_{2.4.8}$ T_2 वेदांतावभृथा(D_4 °थ-; D_8 °त-; T_2 °थे)प्लुतः; T_1 क्षणं तस्मात्क्षमस्व च; $G_{2.3}$ मम तस्मात्क्षणं क्षम; M तस्मात्क्षममधर्षणं (for the posterior half).]
$B_{2.4}$ D_{n1} $D_{4.6}$ T_2 cont.: V_1 $B_{3.5}$ cont. after 1135*:

1137* दिव्यास्त्रविदमेयात्मा कार्तवीर्यसमो युधि ।
　　[D_4 दिव्यायु(marg. ध)विदमेयात्मा.]

64 D_4 om. 64^{ab}. — ^{a}) K_3 D_{a1} D_{n1} D_1 G_2 इमं (for इदं). V_1 भूम्याम्; D_{n1} अस्तम् (for भूमेर्). — ^{b}) K_1 उद्धचासि (sic); K_3 उद्धरामो. D_{n1} महाभुज (for धनंजय). — ^{c}) D_3 मा (for मां). D_2 चारथस्थं (for मां रथस्थो). $K_{3.4}$ $D_{2.4}$(marg.)$_{.6.8}$ T_1 $G_{1.2}$ $M_{1.3.4}$ भूमिस्थं; T_2 भुविष्ठम्. — ^{d}) B_5 G अ(G_2 वि)संज्ञं; D_{n1} M_2 विकलं; D_2 सजत (sic); D_4 असमं; D_8 संयुगे; $M_{1.3.4}$ ससंज्ञं (for असज्जं). $G_{2.3}$ कर्तुम् (for हन्तुम्). K_3 न संहर्तुमिहार्हसि; T_1 न विसंहर्तुमर्हसि. — ^{e}) K_4 वापि देवात् (for वासुदे°). — ^{f}) $G_{1.3}$ पांडवेभ्यो. — After 64, $B_{2.5}$ ins.:

1138* स्मृत्वा तु धर्मं शूराणां मुहूर्तं प्रतिपालय ।

65 D_6 om. 65. — ^{a}) K_1 -दायादौ; K_2 -दायदो. — ^{b}) T_2 महान् (for महा-). D_2 -विवर्धनं. — ^{c}) T_2 श्रुत्वा (for स्मृत्वा). K_3 D_8 धर्मोपदेशांश्च; D_2 °शं तु. B_2 D_{n1} अतस्त्वां प्रब्रवीम्येष (B_2 °नं); T_1 G M श्रुत्वा कर्णोपदेशं च (G_3 तं; M इत्थं). — ^{d}) D_{n1} मुहूर्तं प्रतिपालय. — After 65, K_3 ins.:

1139* यावत्करोमि धनुषं सज्जं मतिमतां वर ।

while D_8 repeats 61^{ab} after 65.

Colophon om. in K_1 D_6; T_3 missing. — *Day of Karṇa's Generalship:* Ś द्वितीये ($Ś_2$ °य-) युद्धदिवसे. — *Adhy. name:* D_{n1} रथचक्रग्रसनं; D_2 तक्षकात्मजक्षेपः; T_2 कर्णार्जुनयुद्धे नागास्त्रप्रयोगः; M_1 चक्रमज्जनं. — *Adhy. no.* (figures, words or both): $Ś_1$ (*sec. m.*) 80; B_1 88; B_3 T_2 99; B_5 91; D_{a1} 100; D_1 83; D_4 70; T_1 $M_{1.4}$ 108; G_1 106; $G_{2.3}$ $M_{2.3}$ 107.

67

☞ T_3 is missing in this adhy. (cf. v. l. 8.60.32).

1 B_4 om. the ref. — ^{a}) V_1 B D (except $D_{2.6}$) तम् (for अथ). S (T_3 missing) महात्मा (for रथस्थो). — ^{b}) V_1 दृष्ट्वा (for दिष्ट्या). — After 1^{ab}, S (T_3 missing) ins.:

1140* धर्मे हि गृद्धाः सततं हि पार्था-
　　स्तेभ्यस्ततो वृद्धिमसौ ददाति ।
　　धर्मादपेताः परिवृद्धलोभा-
　　स्तस्माद्गता वै कुरवो विनाशम् ।

[(L. 1) $T_{1.2}$ धर्मेण पार्थाः (T_2 वृद्धाः); G_1 धर्माभिषिक्ताः; $G_{2.3}$ M_1 धर्मे हि पार्थाः (G_3 बद्धाः; M_1 गृध्राः). T_1 G_3 बद्धास् (for पार्थास्). — (L. 2) $T_{1.2}$ G_1 त्वसौ (for ततो). $T_{1.2}$ G_2 वृत्ति(T_2 °द्धि)मतो; G_3 वृत्तिमसौ (for वृद्धि°). T_2

C. 8. 4748
B. 8. 91. 1
K. 8. 96. 2

निन्दन्ति दैवं कुकृतं न तत्तत् ॥ १
न ते कर्ण प्रत्यभात्तत्र धर्मः ॥ २

यद्द्रौपदीमेकवस्त्रां सभाया-
मानाय्य त्वं चैव सुयोधनश्च ।
दुःशासनः शकुनिः सौबलश्च
न ते कर्ण प्रत्यभात्तत्र धर्मः ॥ २

यदा सभायां कौन्तेयमनक्षज्ञं युधिष्ठिरम् ।
अक्षज्ञः शकुनिर्जेता तदा धर्मः क्व ते गतः ॥ ३
यदा रजस्वलां कृष्णां दुःशासनवशे स्थिताम् ।

ददासि (for °ति). — (L. 3) G1.3 परिपंथिनस्ते; M2–4 °दंधलोभास् (for °बद्धलोभास्). (L. 4) M1 गत्तो (for गता).]
— c) B1 प्रायेषु; G2.3 महत्सु (for प्रायेण). G1.2 चापि (for नीचा). B3 D8 G1 व्यसने निमग्ना; D2 व्यसनेषु सक्ता (for °नेषु मग्ना). — d) Ś1 (marg. as in text) K2 निघ्नंति (for निन्दन्ति). B1–4 Da1 D1.3–5.7 धर्मं; B5 Dn1 देवं (for दैवं). Ś2 तत्तं; K3 तत्र तत्; V1 B Da1 Dn1 D3–5.7 तु स्वं; D1.2 तु स्वयं (for तत्तत्). D6 S (T3 missing) निंदंति दैवं (M1 °वा) न तु (G2 तु न) दुष्कृतं स्वं (G1 त्वं; G2 स्वकं; G3 स्वयं).

2 a) Da1 D1.5 एकवस्त्रां.; D6 कृष्णां यदाकर्षयदेकवस्त्रां सभायां (hypermetric); S (T3 missing) कृष्णां सभां (T2 °भायां) कर्ण यदेकवस्त्रां. — b) Ś2 आनाययस्; K3 अनोय (for आनाय्य). B Dn1 D3.6 आनीतवांस्त्वं (B2.4 Dn1 D8 °नाययेस्त्वं; B2.3.5 °नयिथास्त्वं; D6 °नयित्वा त्वं) च सुयोधनश्च. — c) D2 दुःशासनिः. D6 दुःशासनः सौबलश्चैव न त्वं. — d) D2 स्मृतस् (for प्रत्यभात्). K3 तंतः कर्ण प्रत्यभ्यत्तव धर्मः (sic); D8 T2 G1.3 M धर्मस्तदा ते रुचितो न (D8 °तोथ) कस्मात्; T1 धर्मस्तदा क्व गतंस्ते तदास्मात्; G2 धर्मस्तदा क्व गतो वै न कस्मात्.

3 a) Dn1 T2 राजानम् (for कौन्तेयम्). — b) B1 अनक्षज्ञं. — After 3ab, G2.3 ins.:

1141* कैतवात्सौबलोऽजैषीद्दयालुं सर्वजन्तुषु ।

— c) B2 D4 अजैषीत् (for अक्षज्ञः). D8 वेत्ता (for जेता). B4.5 Dn1 D6 अजैषीच्छकुनिर्जानात् (B5 °जानन्; D6 °ज्ञात्वा). T1 G1.3 M अजमीढकुले जातं; T2 आनीय जीवितांवाय; G2 आनीय जितवन्तो वै. — d) K4 कुतो (for क्व ते). K5 V1 B D S (T3 missing) क्व ते (K5 चूते; G2 कुतो) धर्मस्तदा (D1.5 °थां) गतः. — After 3, T1 M ins. 1145*. On the other hand, K3 V1 B1–4 Da1 D1–4.6–8 T2 G1 ins. after 3: Dn1 after 1144*: D5 G3 after line 1 of 1145*: T1 G3 M after 1145*:

1142* यद्भीमसेनं सर्पैश्च विषयुक्तैश्च भोजनैः ।
आचरस्त्वन्मते राजा क्व ते धर्मस्तदा गतः ।

[(L. 1) K3 सात्यर्थे (sic) (for सर्पैश्च). G3 भीमसेनं च सर्पैश्च (for the prior half). D6 विषमुक्तैश्; S (T3 missing) °दिग्धैश् (for °युक्तैश्). Da1 D1.5 सु- (for च). B4 भोजनं; D8 मोदकैः (for भोजनैः). — (L. 2) D4.6 विकृतं; D8 धिकृतं (for त्वन्मते). K3 अशरद्विकृतै राजन्; B2 आचरन्मन्यते राजा; D2 आचिन्वन्क ते राजन् (submetric); S (T3 missing) आरम(T1 M1 °रेभे; G1.2 °रमे; G3 °रोहे)त्वन्मुखो (M2–4 °न्मते) राजा (for the prior half). Da1 कृते (for क्व ते).]

— After the above, K3 D3.8 cont. 1144*.
V1 B1.3.4 Da1 Dn1 D1.5–7 T1.2 G1 M1 cont. after 1142*: B2 ins. after 5: B5 D4 after 1144*: G2.3 after 3:

1143* यद्वारणावते पार्थान्सुप्ताञ्जतुगृहे तदा ।
आदीपयस्त्वं राधेय क्व ते धर्मस्तदा गतः ।

[(L. 1) Da1 D1.5 तथा; D4 T2 G2.3 M1 पुरा; G1 पुनः (for तदा). D6 गुप्ताञ्जतुकागृहे (submetric) (for the posterior half). — After line 1, G2 ins. 1146*. G2 M1 om. line 2. — (L. 2) V1 B1.3.4 Da1 D1.4–7 आदीपयसि (V1 °ति) (for °यस्त्वं). G1.3 हंतुकामास्तदा यूयं (for the prior half). T1 पुरोचनमुखेनैव दग्धुमैच्छत्सुयोधन.]
V1 B1.3.4 Da1 D1.5.7 T2 G1 cont.: K3 D3.8 cont. after 1142*: B5 ins. after 5: D4 after 4:

1144* वनवासे व्यतीते च कर्ण वर्षे त्रयोदशे ।
न प्रयच्छसि यद्राज्यं क्व ते धर्मस्तदा गतः ।

[(L. 1) K3 [ऽ]भ्यतीते (for व्य°). K3 D4 T2 तु (for च). B4 वनवासव्यतीतायां (for the prior half). V1 B1.3–5 Da1 D1.3.4.7.8 transp. कर्ण and वर्षे. B5 चतुर्दशे. K3 वर्षैकश्च तदा गतः (for posterior half). — (L. 2) V1 B5 D7.8 प्रा(V1 प्र)यच्छत (for प्रयच्छसि).]
— After the above, B5 D4 cont. 1143*; T2 reads 5cd; and G1 cont. 1146*.

4 K3 V1 B2 D2.6.8 T1.2 G1.3 M om. 4. G2 om. 4ab. — a) Ś2 (sup. lin. as in text) तदा (for यदा). — b) K1 दुःशासनवशं गतां. — c) K4 D4 प्राहसत्. K1 Dn1 कर्णः. — After 4, D4 ins. 1144*. On the other hand, B1.3–5 Da1 Dn1 D1.3.5.7 G2 ins. after 4: V1 D8 cont. after 1144*: B2 after 1142*: T1 M ins. after 3: T2 after 5cd: G3 cont. after 1143*:

1145* यदनार्यैः पुरा कृष्णां क्लिश्यमानामनागसम् ।
विनष्टाः पाण्डवाः कृष्णे शाश्वतं नरकं गताः ।
पतिमन्यं वृणीष्वेति वदंस्त्वं गजगामिनीम् ।
उपप्रेक्षसि राधेय क्व ते धर्मस्तदा गतः ।

[(L. 1) V1 D8 यदा नागपुरे कृष्णां; B1.4.5 Da1 D1.3.5.7

सभायां प्राहसः कर्ण क्व ते धर्मस्तदा गतः ॥ ४
राज्यलुब्धः पुनः कर्ण समाह्वयसि पाण्डवम् ।
गान्धारराजमाश्रित्य क्व ते धर्मस्तदा गतः ॥ ५

एवमुक्ते तु राधेये वासुदेवेन पाण्डवम् ।
मन्युरभ्याविशत्तीव्रः स्मृत्वा तत्तद्धनंजयम् ॥ ६
तस्य क्रोधेन सर्वेभ्यः स्रोतोभ्यस्तेजसोऽर्चिषः ।

C. 8. 4767
B. 8. 91. 19
K. 8. 98. 20

यदा(B1.4 Da1 D7 °द)नारी पुरे कृष्णां (D1 °ष्णा); T1 G2.3 M पुरा नीतां यदा भीतां; T2 आनीयतां यदा कृष्णां (for the prior half). B2 वार्यमाणाम्; T1 G2.3 M कृष्यमाणाम् (for क्लिश्यमानाम्). Da1 T1.2 G2.3 M अनागसीं (Da1 °सां). — After line 1, Dn1 D7 read line 4, repeating it in its prope place; while D5 G2 ins. 1142* after line 1. T1.2 G3 M om. lines 2–3. — (L. 3) D3 गजगामिनी. — (L. 4) V1 Dn1 (first time) T2 उपप्रेक्ष्यसि; D8 दृशा प्रेक्षसि; T1 उपप्रेक्षच; G2 M1 °प्रेक्षश्च; G3 °प्रेक्ष्य च; M2–4 °प्रेक्षी च (for °प्रेक्षसि). B2 उपप्रेक्षितवांस्त्वं हि (for the prior half).]

— After the above, T1 G3 M ins. 1142*.

5 K3 B1 D2.6.8 T1 G M om. 5[ab]. — [b]) V1 B2.3 Dn1 पांडवान्. — T2 reads 5[cd] after 1143*. — [c]) T2 यदा शकुनिमाश्रित्य. — After 5, B2 ins. 1143* and B5 ins 1144*. On the other hand, V1 B3.4 Da1 Dn1 D1.3–5.7.8 T2 ins. after 5: K3 G1 cont. after 1144*: B1 after 1145*: B2.5 D6 T1 M1 after 1143*: D2 M2.3 after 1142*: G2 after line 1 of 1143*:

1146* यदाभिमन्युं बहवो युद्धे जघ्नुर्महारथाः ।
परिवार्य रणे बालं क्व ते धर्मस्तदा गतः ।

[(D2 om. line 1. — (L. 1) B2 D6 अभिमन्युं यदा बालं (for the prior half). B2 D6 परिवार्य; D8 T1.2 G1.2 M1–3 युधि जघ्नु(T1 °घ्नु)र् (for युद्धे जघ्नुर्). — (L. 2) K3 T1 तु (T1 च) राधेय; D4 T2 G1.2 M1–3 बालं राधेय (hypermetric) (for रणे बालं). B2 D6 विरथं चक्रुराक्रंदे; D2.3 आवार्य बालं राधेय (for the prior half).]

Dn1 T2 cont.:

1147* यद्येष धर्मस्तत्र न विद्यते हि
किं सर्वथा तालुविशोषणेन ।
अद्यैव धर्माणि विधत्स्व सूत
तथापि नैवाद्य विमोक्ष्यसे त्वम् ।
नलो ह्यक्षैर्निर्जितः पुष्करेण [5]
पुनर्यथा राज्यमवाप वीर्यात् ।
प्राप्तास्तथा पाण्डवा बाहुवीर्या-
त्सर्वे समस्ताः परिवृत्तलोभाः ।
निहत्य शत्रून्समरे प्रवृद्धा-
न्ससोमका राज्यमवाप्नुयुस्ते । [10]
तथा गता धार्तराष्ट्रा विनाशं
धर्माभिगुप्तैः सततं नृसिंहैः ।

[(L. 1) Dn1 यद्येप (for यद्येष). — Dn1 om. lines 3–6. — (L. 7) T2 पार्थास्तथा पांडवानां हि वीर्यात्. — (L. 8) T2 लप्स्येत राज्यं पुनरेव कर्ण. — (L. 9) T2 निपात्य (for निहत्य). T2 प्रबुद्धान् (for प्रवृ°). — (L. 12) T2 सुलभं (for सततं).]

Dn1 T2 cont.: M3 cont. after 1146*:

संजय उवाच ।

1148* एवमुक्तस्तदा कर्णो वासुदेवेन भारत ।
लज्जयावनतो भूत्वा नोत्तरं किंचिदुक्तवान् ।
क्रोधात्प्रस्फुरमाणौष्ठो धनुरुद्यम्य भारत ।
योधयामास वै पार्थं महावेगपराक्रमः ।
ततोऽब्रवीद्वासुदेवः फल्गुनं पुरुषर्षभम् । [5]
दिव्यास्त्रेणैव निर्भिद्य पातयस्व महाबल ।

[T2 M3 om. the ref. M1 om. line 1. — (L. 2) T2 अब्रवीत् (for उक्तवान्). — (L. 3) T2 प्रस्फुरमाणोष्ठो. Dn1 भारतः. — (L. 5) T2 M3 फाल्गुनं. — M3 om. line 6.]

6 Before 6, Ś K V1 B3.4 Da1 D1.3–7 ins. संजय उवाच. D8 reads 6 twice. — [a]) M उच्यति (for उक्ते तु). B2 D8 (second time) अथैवमुच्यमानोपि (D8 °नो वै); Dn1 T2 एवमुक्तस्तु देवेन. — [b]) D8 वासुदेवे तु. Ś K1.2.4 भारत; B2 D8 (second time) सूतजः (for पाण्डवम्). Dn1 T2 क्रोधमागात्तदार्जुनः. — [c]) Dn1 मन्युस्. V1 अथाविशद्; D2.4 अत्य(D4 °त्या)नि°; D8 (first time) अप्य° (for अभ्या°). K3 B4 तीव्रं; B3.5 Dn1 D8 (first time) T1 G2.3 M घोरं; D4 तूर्णं (for तीव्रः). B2 D8 (second time) क्रोधं परममातस्थे; T2 G1 तं (G1 स)मन्युराविशद्धोरं. — [d]) Da1 D4 श्रुत्वा (for स्मृत्वा). K1 V1 B1 तत्तु; D2 चैव; D8 (first time) तेन; D8 (second time) तत्र (for तत्तद्). B1.2 Dn1 D3 M1 धनंजयः. K3 D8 स्मृत्वा तत्रा(D8 °त्त)स्य किल्बिषं. — After 6, V1 reads 8[cd].

7 D2 om. (hapl.) 7[a]–8[b]. — [a]) K4 ततो; G2.3 तदा (for तस्य). V1 B1 Dn1. S (T3 missing) क्रुद्धस्य (for क्रोधेन). Cv as in text. — [b]) K1 प्रेतोभ्यस् (sic); K3 स्रोतै°; B1 श्रोत्रे°; B4 Da1 D1.4.5.8 श्रोतो- (D4 °ते)भ्यस्; D6 चांगे°; T2 गात्रे°; Ca.o स्रोतो° (as in text). V1 तु ततोर्चिषः; D3 तमसो°; S (T3 missing) पावका° (for तेजसो°). Cv as in text. — [c]) K3

C. 8. 4767
B. 8. 91. 20
K. 8. 9.8 20

प्रादुरासन्महाराज तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ७
तं समीक्ष्य ततः कर्णो ब्रह्मास्त्रेण धनंजयम् ।
अभ्यवर्षत्पुनर्यत्नमकरोद्रथसर्जने ।
तदस्त्रमस्त्रेणावार्य प्रजहारास्य पाण्डवः ॥ ८
ततोऽन्यदस्त्रं कौन्तेयो दयितं जातवेदसः ।
मुमोच कर्णमुद्दिश्य तत्प्रजज्वाल वै भृशम् ॥ ९
वारुणेन ततः कर्णः शमयामास पावकम् ।
जीमूतैश्च दिशः सर्वाश्चक्रे तिमिरदुर्दिनाः ॥ १०
पाण्डवेयस्त्वसंभ्रान्तो वायव्यास्त्रेण वीर्यवान् ।
अपोवाह तदाभ्राणि राधेयस्य प्रपश्यतः ॥ ११
तं हस्तिकक्ष्याप्रवरं च बाणैः
सुवर्णमुक्तामणिवज्रमृष्टम् ।

V_1 B D (D_2 om.) S (T_3 missing) तदा ($T_{1.2}$ G M °तो) राजंस् (for महाराज).

8 D_2 om. 8^{ab} (cf. v. l. 7). T_2 reads 8^{abcd} twice. — ^{a}) V_1 $B_{1.3}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.3.5.7.8}$ T_2 (first time) तत्; B_5 $T_{1.2}$ (second time) G M स (for तं). D_6 G_1 पुनः (for ततः). $T_{1.2}$ (second time) $G_{2.3}$ M कर्णं (for कर्णो). — ^{b}) B_2 धनंजयः. S (T_3 missing; T_2 second time) प्रसह्याक्षैर्घं(T_2 °क्षं ध)नंजयः (G_3 °यं). — V_1 reads 8^{cd} after 6. — ^{c}) D_2 प्रकर्षं तं (for अभ्यवर्षत्). $T_{1.2}$ (second time) G_2 M_{2-4} ववर्ष कर्णोपि तदा; $G_{1.3}$ ववर्ष शरवर्षाणि; M_1 ववर्ष तस्य यत्नाश्च (sic). — ^{d}) M_1 नाकरोद् (for अक°). K_{1-3} रथमज्जने; K_4 V_1 B (except B_3) Dn_1 $D_{3.4.6-8}$ T_2 (first time) M_1 °सज्जने (K_4 °ते); Da_1 $D_{1.5}$ °सत्तमे (for °सर्जने). $T_{1.2}$ (second time) G_2 M_{2-4} पार्थबाणसमाहतः; $G_{1.3}$ जिघांसुः सूतजं तदा. — After 8^{cd}, N T_2 ins.:

1149* ब्रह्मास्त्रेणैव तं पार्थो ववर्ष शरवृष्टिभिः ।
[Ś $K_{1.2.4}$ D_2 च (for [ए]व). K_3 राजेंद्र (for तं पार्थो).]

while $G_{1.3}$ ins. after 8^{cd}:

1150* कर्णश्चापि ततो राजन्क्रोधरक्तान्तलोचनः ।
[G_3 तदा (for ततो).]

— B_2 om. 8^{ef}. — ^{e}) B_5 ततोस्त्रम् (for तदस्त्रम्). V_1 $B_{1.4}$ $D_{3.6.7}$ S (T_3 missing) अस्त्रमस्त्रे(G_3 °मंत्रे)ण संवार्य. — ^{f}) K_3 प्रहरस्य; Da_1 $D_{1.5}$ प्रद्गुहार (sic); T_2 प्रजहासे (for °हार). K_3 [आ]सु; B_5 Dn_1 $D_{6.8}$ $T_{1.2}$ $G_{2.3}$ M च (for [अ]स्य). K_3 $T_{1.2}$ $G_{2.3}$ M पांडवं (K_3 °व). G_1 प्रत्यमित्रमयोधयत्.

9 ^{a}) Ś $K_{1.2}$ B_1 G_2 [ऽ]न्यम्; B_2 [ऽ]स्त्रम् (for ऽन्यद्). K_4 D_3 कौंतेय. — ^{b}) D_6 ज्वलितं (for दयितं). B_5 $D_{1.5}$ जातवेदसं. — ^{c}) $K_{1.2.4}$ D_2 M_1 आदिश्य (K_1 °स्य; K_4 °स्स) (for उद्दिश्य). — ^{d}) K_3 तच्च प्रज्वाल; V_1 damaged (for तत्प्रज°). V_1 B_1 damaged; $B_{2.5}$ D_6 स्से तदा; B_3 वैद्युतं; Dn_1 D_2 S (T_3 missing) तेजसा (for वै भृशम्).

10 ^{a}) D_2 तदा (for ततः). K_3 कर्ण. — ^{b}) K_3 Da_1 D_5 शा(K_3 स)मयामास (for शम°). K_4 D_3 पांडवं (for पावकम्). — ^{c}) D_2 ततः (for दिशः). T_2 जीमूतेन ततः सर्वांश्. — ^{d}) K_1 Da_1 $D_{1.5.6}$ -दुर्दिनं (K_1 °नः) (for -दुर्दिनाः). D_3 दिशश्चक्रे तमोवृताः; S (T_3 missing) चक्रे वीरः (T_1 दिशश्चक्रे) सुदुर्दिनं.

11 ^{a}) D_6 स; T_2 G M [अ]पि (for तु). — ^{b}) T_1 M सूर्यवद्; G_1 लाघवात्; $G_{2.3}$ तूलवत् (for वीर्यवान्). — ^{c}) $K_{3.4}$ D_3 त(K_3 य)दभ्राणि; B_1 Da_1 $D_{1.5}$ तदा-(D_5 °द)स्त्राणि; D_2 महास्त्राणि; $T_{1.2}$ G ततोस्त्राणि (for तदाभ्राणि). — ^{d}) B_1 damaged. Dn_1 lacuna; S (except T_2; T_3 missing) महात्मनः (for प्रपश्यतः). — After 11, K_4 V_1 B D (except $D_{2.3}$) T_2 ins. a passage given in App. I (No. 42).

On the other hand, T_1 G M ins. after 11: T_2 after App. I (No. 42):

1151* तत्राद्भुतं भारत सूतपुत्र-
श्चक्रे चक्रे भूमिमनुप्रविष्टे ।
यशोधयत्पाण्डवमुग्रवेगं
विव्याध चैनं दशभिः पृषत्कैः ।
ततोऽतिविद्धो भरतप्रवीरः [5]
कर्णेन राजन्समरेऽर्जुनस्तु ।
बभूव कोपेन भृशं प्रदीप्तो
घृतावसिक्तः सदसीव वह्निः ।

[(L. 1) T_2 तदद्भुतं; M_{2-4} ततो° (for तत्रा°). — (L. 2) G_3 चक्रे चचक्रे. T_1 च वै (for the second चक्रे). T_2 भूमितलं प्रविष्टे. — (L. 3) T_2 उग्रवीर्यं; M_1 °हेलं (for °वेगं). — (L. 5) T_2 [ऽ]भिविद्धो; $G_{1.3}$ प्रविद्धो (for ऽति°). — (L. 6) T_1 G_2 च (for तु).]

12 ^{a}) K_3 तद् (for तं). Ś$_1$ $K_{1.3}$ V_1 B D हस्तिकक्षाप्र(D_7 °स्र)वरं. V_1 च हस्तं; B_1 $D_{3.4}$ विहस्तं; B_2 वृहतं (sic); B_{3-5} बृहंतं; Dn_1 T_2 च केतुं; D_2 च बाणं; D_6 वहंतं; D_7 विशस्तं; T_1 G M हि केतुं (for च बाणैः). — ^{b}) $K_{1.4}$ B_1 -वज्रसृष्टं; K_3 °भ्रष्टं; V_1 $B_{1-3.5}$ $D_{2-4.7}$ °पृष्ठं; Da_1 $D_{1.5.6}$ S (T_3 missing) °जुष्टं (Da_1 °ष्टं); Dn_1 °पृष्टं; D_3 -वज्रकल्पं (for -वज्रमृष्टम्). — ^{c}) Ś $K_{1.2.4}$ काले (for काल-). K_3 कांतं प्रपत्तोत्तमसिल्पगत्नैः; V_1 B $D_{3.4.7}$ T_2 ज्ञानप्रकर्षो(T_2 °दीप्तो)त्तमशिल्प(B_5 °ल्पि)यत्नैः;

कालप्रयत्नोत्तमशिल्पियत्नैः
कृतं सुरूपं वितमस्कमुच्चैः ॥ १२
ऊर्जस्करं तव सैन्यस्य नित्य-
ममित्रवित्रासनमीड्यरूपम् ।
विख्यातमादित्यसमस्य लोके
त्विषा समं पावकभानुचन्द्रैः ॥ १३
ततः क्षुरेणाधिरथेः किरीटी
सुवर्णपुङ्खेन शितेन यत्तः ।
श्रिया ज्वलन्तं ध्वजमुन्ममाथ
महारथस्याधिरथेर्महात्मा ॥ १४
यशश्च धर्मश्च जयश्च मारिष
प्रियाणि सर्वाणि च तेन केतुना ।
तदा कुरूणां हृदयानि चापत-
न्बभूव हाहेति च निस्वनो महान् ॥ १५
अथ त्वरन्कर्णवधाय पाण्डवो
महेन्द्रवज्रानलदण्डसंनिभम् ।
आदत्त पार्थोऽञ्जलिकं निषङ्गा-
त्सहस्ररश्मेरिव रश्मिमुत्तमम् ॥ १६
मर्मच्छिदं शोणितमांसदिग्धं
वैश्वानरार्कप्रतिमं महार्हम् ।

C. 8. 4788
B. 8. 91. 41
K. 8. 98. 41

D_{a1} $D_{1.5}$ ज्ञानप्रयत्नोत्तमशिल्पियत्नैः; D_{n1} D_{6} ज्ञानप्रकर्षोत्तमशिल्पियुक्तैः (D_{6} °वृत्तैः); D_{2} काले प्रयत्नोत्तमशिल्पमुख्यैः; T_{1} G काले (G_{3} कला) प्रकृष्टोत्तमशिल्पि(G_{1} °ल्प)यत्नैः; M कालप्रकर्षोत्तमशिल्पि(M_{1} °ल्प)यत्नैः. — [d]) K_{3} कृष्णं; G_{2} कृत्त-; G_{3} कृतः (for कृतं). $Ś_{1}$ $K_{1.2.4}$ D_{a1} $D_{1.5}$ $G_{2.3}$ स्वरूपं. B_{5} उच्चं. $K_{1.3}$ V_{1} विमनस्कमुच्चैः; $B_{1.2.4}$ D_{n1} $D_{3.4.6.7}$ S (T_{3} missing) तपनीयचित्रं (B_{1} °पत्रं; G_{1} °चित्रैः); D_{8} विगतांधकारं (for वितमस्कमुच्चैः).

13 [a]) K_{3} D_{8} यशस्करं; K_{4} ऊर्जस्फुरं; B_{3} D_{7} °स्वरं; D_{n1} जयास्पदं; D_{2} यर्जस्वरं (sic) (for ऊर्जस्करं). S (T_{3} missing) ऊर्ज(T_{2} यश-; M_{1} ओज)स्करं ते सततं बलस्य. — [b]) D_{2} -वित्राशनिम् (for °सनम्). D_{2} इद्ध-रूपं; D_{4} अग्नि°; D_{6} भीम° (for ईड्य°). T_{1} द्विषत्सैन्यासादसमुग्ररूपं; T_{2} द्विषत्सैन्यं त्रासनं भीमरूपं; G_{1} M द्विट्सैन्यवित्रासनभीमरूपं; $G_{2.3}$ द्विषत्सेनाबाधनं भीमरूपं. — [c]) K_{1} G आदित्यसुतस्य; K_{3} D_{4} °समं च; D_{8} °समं हि; T_{2} °करस्य (for °समस्य). D_{8} लोकं; T_{2} om. (for लोके). — [d]) $B_{1.2.4}$ $D_{3.6.7}$ समत्विषं; T_{1} त्विषः समं; T_{2} यथासमं (for त्विषा समं). K_{3} पावकदीप्तियुक्तं (for °भानुचन्द्रैः).

14 [a]) T_{2} G [अ]तिरथेः (for [आ]धि°). K_{3} V_{1} B_{5} D_{a1} $D_{1.2.5.8}$ S (T_{3} missing) महात्मा (for किरीटी). B_{1-4} $D_{4.7}$ ततः क्षुरप्रेण सुसंशितेन; D_{n1} D_{3} ततः क्षुरप्रेण सुशंसि(D_{3} सुतसंशि)तेन (sic); D_{6} ततः क्षुरेण प्रसुसंशितेन. — [b]) $Ś_{2}$ $K_{1.4}$ शरेण यत्तः (K_{1} °तुः); K_{3} B_{5} D_{a1} D_{1} सितेन यत्तः (K_{3} °स्मात्); B_{1-4} D_{n1} $D_{3.4.6.7}$ हुताग्नि(D_{6} °श)वर्चसा (for शितेन यत्तः). D_{2} यत्नात्; D_{8} युक्तः; T_{1} G_{3} यत्नः; T_{2} यत्नतः (for यत्तः). — [c]) K_{2} ज्वलत्तं (sic). T_{1} $G_{2.3}$ भृशम् (for ध्वजम्). — [d]) T_{1} ध्वजं (for महा-). $Ś_{1}$ K_{2} lacuna; G [अ]तिरथेः (G_{3} °थः) (for [आ]धि°). K_{3} V_{1} B D S (T_{3} missing) किरीटी (for महात्मा). K_{4} महारथस्याधेर्महामहात्मा (sic).

15 $Ś_{1}$ K_{2} om. 15[ab]. — [a]) D_{n1} T_{1} M_{1} दर्पश्च; T_{2} G_{2} M_{2-4} दर्पं; $G_{1.3}$ गर्वं (for धर्मश्च). B_{3} यशश्च; D_{8} श्रियश्च; T_{1} जलं; T_{2} G M बलं (for जयश्च). K_{4} D_{n1} जय(D_{n1} तथा)प्रियाणि; B_{2} D_{6} तथा जयोपि (for जयश्च मारिष). — [b]) D_{n1} सर्वाणि; T_{1} स्वयाणि (for प्रियाणि). D_{n1} कार्याणि (for सर्वाणि). D_{6} येन (for तेन). — [c]) V_{1} B_{1} शोकं; $B_{2.5}$ समं; $B_{3.4}$ D_{a1} D_{n1} $D_{1.3-5.7.8}$ साकं; D_{6} शोकः; T_{1} भृशं; T_{2} हृतं; G_{1} M द्रुतं; $G_{2.3}$ ध्रुवं (for तदा). D_{6} हृदये विवेश (for °यानि चापतन्). D_{n1} D_{3} T_{2} G_{1} $M_{1.2.4}$ [अ]पतद्. — [d]) Some MSS. निःस्वनो°

— After 15, K_{4} D_{n1} S (T_{3} missing) ins.:

1152* दृष्ट्वा ध्वजं तं पतितं पृथिव्यां
कुरुप्रवीरेण निकृत्तमाशु ।
नाशंसिरे सूतपुत्रस्य सर्वे
जयं जना भारत ये त्वदीयाः ।

[(L. 1) K_{4} D_{n1} दृष्ट्वा ध्वजं पातितमाशुकारिणा (K_{4} °कर्णिना). — (L. 2) K_{4} निकृंत्तम्. K_{4} D_{n1} आहवे (for आशु). — (L. 3) T_{1} $M_{1.4}$ शशंसिरे. — (L. 4) T_{1} पराजयं (for (for जयं जना). K_{4} D_{n1} $G_{2.3}$ तदा (for जना).]

16 $T_{1.2}$ G M om. 16[a]. — [a]) D_{n1} -वधौ (for -वधाय). D_{n1} om. from पाण्डवो up to शोणितमांस (in 17[a]). V_{1} $B_{1.4.5}$ D_{a1} $D_{1.3.5.7}$ पार्थो; B_{2} घोरं (for पाण्डवो). — [b]) V_{1} D_{a1} D_{1} महेंद्रवज्राशनि-; $B_{2.3.5}$ $D_{4.6}$ °ज्रांतक-; D_{8} °ज्रायुध- (for °ज्रानल-). D_{a1} $D_{1.5}$ -संनिभः (D_{5} °भ). D_{2} महेंद्रदंडासनिसंनिभं महत्; S (T_{3} missing) ततो महेंद्राशनिसंनिकाशं. — [c]) D_{8} पार्थांजलिकं; $G_{1.2}$ पार्थोज्वलिकं (G_{2} °तं). — [d]) T_{2} G M एकं (for उत्तमम्). T_{1} सहस्ररश्मिप्रतिमानकोपं.

17 [a]) D_{n1} om. up to शोणितमांस (cf. v. l. 16). S (T_{3} missing) म(T_{1} व)र्मच्छिदं बाणवरं सुपुंखं. — [b])

C. 8. 4769
B. 8. 91. 41
K. 8. 98. 41

नराश्वनागासुहरं त्र्यरत्निं
षड्वाजमञ्जोगतिमुग्रवेगम् ॥ १७
सहस्रनेत्राशनितुल्यतेजसं
समानक्रव्यादमिवातिदुःसहम् ।
पिनाकनारायणचक्रसंनिभं
भयंकरं प्राणभृतां विनाशनम् ॥ १८

युक्त्वा महास्त्रेण परेण मन्त्रवि-
द्विकृष्य गाण्डीवमुवाच सस्वनम् ।
अयं महास्त्रोऽप्रतिमो धृतः शरः
शरीरभिच्चासुहरश्च दुर्हृदः ॥ १९
तपोऽस्ति तप्तं गुरवश्च तोषिता
मया यदिष्टं सुहृदां तथा श्रुतम् ।

B2 Da1 D1.5 महास्त्रं; D6 S (T3 missing) ज्वलंतं (for महार्हम्). — c) B2 रथाश्व- (for नराश्व-). D8 -नागा-सुहरिं. K3 (by corr.) अरिघ्नं; V1 D4.6 सुघोरं; B2.3 D7 त्र्यरत्नि; S (T3 missing) प्रदीप्तं (for त्र्यरत्निं). — d) K3 षड्वांगम्; V1 D4 अघ्यम्; B2 षट्सुपत्रम्; D6 आकृष्टम्; D7 षड्भ्राजम्; T1 वशार्हम्; T2 G M वरार्हम्; Ca षड्वाजम् (as in text). K4 पुंजोगतिम् (sic); Ca अञ्जो° (as in text). B5 उग्ररूपं (for °वेगम्).

18 a) K3 -तुल्यतेजं; B2.3.5 Dn1 °वीर्यं; D6 -वज्रतुल्यं; T1.2 G2.3 M -तुल्यनिस्वनं; G2 °नादं (for °तेजसं). — b) K3 V1 B1.4 Da1 D1–5.7 निशासु क्रव्यादम् (D4 °त्तम्); D8 T1 G M यमाननं व्यात्तम् (T1 व्यक्तम्) (for समानक्रव्यादम्). Da1 D1.4.5 अतीव (D4 इवाशु-) दुःसहं; T1 इवाश्रदुष्प्रहं (for °तिदुःसहम्). B2.3.5 Dn1 D6 काला(B2 हुता)नलं व्यात्तमिवातिघोरं; T2 यमाननं व्यात्तविषाहिदुःसहं. — c) M1 -शक्र- (for -चक्र-). T1 G1.2 -दुःसहं (for -संनिभं). — d) G1 प्राणवतां. G2 हि नाशनं (for विना°). — After 18, S (T3 missing) ins.:

1153* सुरेन्द्रसेनापतिशक्तिसंनिभम् ।

S (T3 missing) cont.: K4 Dn1 ins. after 18:

1154* जग्राह पार्थस्तमतिप्रहृष्टो
यो देवसंघैरपि दुर्निवार्यः ।
संपूजितो यः सततं महात्मा
देवासुरान्यो विजयेन्महेषुः ।
यं वै प्रकृष्टं प्रसमीक्ष्य युद्धे [5]
चचाल सर्वं सचराचरं जगत् ।
स्वस्ति जगत्स्यादृषयः प्रचुक्रुशु-
स्तमुद्यतं प्रेक्ष्य महाहवेषुम् ।
ततस्तु तं वै शरमप्रमेयं
गाण्डीवधन्वा धनुषि न्ययोजयत् । [10]

[(L. 1) K4 स्वशरेण हृष्टो; Dn1 स्वशरं प्रहृष्टो; M तमभिप्र° (for तमतिप्र°). — Lines 2–4 partly damaged in M8. — (L. 2) M8 यद् (for यो). T1.2 G2.3 M2.4 दुर्निवारः. — (L. 3) T1 G2 महात्मना. — (L. 4) K4 T1.2 G M1.2.4 देवासुराणां च जये महेषुः (K4 M4 °षु; T1 °षुं; T2 °षुभिः). — (L. 5) K4 Dn1 तं (for यं). Dn1 प्रमुष्टं; Bom. ed. प्रमृष्टं (for प्रकृष्टं). — (L. 6) G1 ससुरासुरं; Bom. ed. च चरा° (for सचराचरं). — T2 om. lines 7–8. (L. 7) K4 स्वस्तिर्जगत्यास्त्वृषयः प्रचक्रुसु; T1 कृत्स्नं जगत्तद्भय-मोहितं तदा; G1 यमप्रमेयं ऋषयो वदंति; G2.3 कृत्स्नं जगत्स्वस्त्वृषयो हि (G3 °योभि-) चक्रुसु; M1 कृत्स्नस्य जगतो महर्षयो स्वस्ति इत्यृषयो हि चक्रुसु; (sic); M2–4 महर्षयो जगतः स्वस्ति चक्रुसु. — (L. 8) K4 तमुद्यतं प्रेक्ष्य महामहेषु; T1 G M तमुद्यतं (T1 तमुद्धृतं; M2–4 समुद्यतं) दृश्य महात्मनेषुं. — (L. 9) K4 सुसंवित् (for तु तं वै).]

19 M1.3 partly damaged. — a) K1 युक्त्या; K4 D1 युक्ता; D4 युक्तं; G2 युंक्त्वा (for युक्त्वा). G3 वरास्त्रेण (for महा°). D4 च तेन; T2 G M2–4 वरेण (for परेण). K3 V1 B3.4 D7 चा(B3 वा)स्त्रविद्; B1 D2.8 चास्त्रं (D2 °स्त्र-); Dn1 D3 चापं; D8 चाशु; T1.2 G M मंत्रैर् (for मन्त्रविद्). — b) Ś1 विकृश्य; Ś2 K1.2.4 विक्रम्य; D4 विस्फार्य (for विकृष्य). D8 गांजीवम्; M1 पांडवम् (for गाण्डीवम्). K3 V1 B Da1 Dn1 D1.3–8 M3 सत्वरं; D2 M2–4 सस्वरं; T1.2 G2.3 सुस्वरं; G1 पार्थः (for सस्वनम्). — c) Ś1 K2 मयास्त्रोप्रतिघो; K1 मयास्त्रो-प्रतिमो; B2–5 Da1 D1.6.8 T1 G M महास्त्रप्रतिमो; Dn1 T2 महास्त्रं (T2 °स्त्र-) प्रहितो; D2 ममास्त्रोप्रतिमो. K3 V1 B2–5 D2.8 T1 G2 M2.4 [ऽ]स्तु मे; Da1 D1.5 [ऽ]स्तु ते; T2 स्तुवन् (for धृतः). Dn1 D6 महाश(Dn1 °स)रः; G1.3 शरोत्तमः; M1 मेश्वरः (for धृतः शरः). K1 चरश् (sic). K4 अयं महास्त्रो प्रतियातु मे शरः; B1 D3.4.7 अयं महास्त्र-प्रतिमोत्तमे शरः. — d) K2.4 शरीरं(K4 °रि)भिश्; K3 शरीरिणां; V1 B1.3–5 Dn1 D3.6–8 T2 G1.3 M शरीरहृच्; Da1 D1.5 °कृच्; D2 °भृच्; D4 शरीररां (sic); T1 शरीर*; G2 शरीरिभिच्. G2 M1 चासुहरच् (M1 °रं). Ś2 सुहृदः; D2.3 T1.2 G1.3 M1.2.4 दुर्हृदां; D6 दुर्धरः; G2 दुःसहं. B2 सुशल्य एव भीमभुजंगसंनिभः.

20 a) B2 D6 च; T2 हि; G M1.3 [ऽ]भि- (for ऽस्ति). T1 कुरवश् (for गुर°). G2 पूजिता (for तोषिता). — b) V1 B D M2.3 यदी(D6 प्रदि)ष्टं. B5

अनेन सत्येन निहन्त्वयं शरः
सुदंशितः कर्णमरिं ममाजितः ॥ २०
इत्यूचिवांस्तं स मुमोच बाणं
धनंजयः कर्णवधाय घोरम् ।
कृत्यामथर्वाङ्गिरसीमिवोग्रां
दीप्तामसह्यां युधि मृत्युनापि ॥ २१
ब्रुवन्किरीटी तमतिप्रहृष्टो
*अयं शरो मे विजयावहोऽस्तु ।
जिघांसुरर्केन्दुसमप्रभावः
कर्णं समाप्तिं नयतां यमाय ॥ २२
तेनेषुवर्येण किरीटमाली
प्रहृष्टरूपो विजयावहेन ।

C. 8. 4797
B. 8. 91. 49
K. 8. 98. subst.

सुहृढं; D2 सुहयं; D6 सुहृतं; S (T3 missing) सुहुतं (for सुहृदां). B5 श्रुतं; D6 यथा; S (T3 missing) यदि (for तथा). B2 Dn1 श्रुतं तथा (by transp.). B3 शुभं; B5 च यत्; Da1 D1. 5 कृतं; D2 सुतं (for श्रुतम्). — c) V1 अन्येन (for अनेन). K1 सत्त्वेन; D2 सत्ये नु; D3 सष्टेन (sic) (for सत्येन). K3 नयतु (for निहन्तु). B2 अनेन सत्येन हि पांडवेयः. — d) K1. 2. 4 सुदंसितः; K3 सुसंमितः; V1 B Da1 D1. 5. 7 G2 M1 सुसंशितः (B1 °तं); Dn1 सुसंश्रितः; D2. 4. 8 सुसांसितः; D3 T1 सुशंसितः; D6 T2 G1. 3 M2–4 सुसंहितः (M2–4 °तं) (for सुदंशितः). G2 अयं (for अरिं). B2 D6 अरातिमास्थितं; B4 (marg.) अरातिमास्थितः (for अरिं ममाजितः). Ś2 ममार्जितः; K1 समाजितः; K3 ममाजितं; K4 °र्जितं; V1 B1. 4. 5 D3. 7 T2 G मयार्चि(V1 °र्जि)तः; B3 Dn1 D4 ममोर्जितं (D4 °तः); Da1 D1. 5 सभाजितः; D2 समार्जितः; T1 ममोर्चितः; M ममार्चितः (for °जितः). — After 20, T1 ins.:

1155* धर्मात्मा सत्यसंधश्च धर्मराजो दयापरः ।
जितेन्द्रियः सत्यवादी तथैनं जहि सूतजम् ।

21 Before 21, M1 ins. संजयः. — a) K3 [ऊ]चिवानः; B2 D5 [इ]दमुक्त्वा (for [ऊ]चिवांस्तं). T2 [ऊ]चुवांस्तत्र (for [ऊ]चिवास्तं स). K3 V1 B D प्रमुमोच; T1 G2 M2–4 मुमुचे च; G1. 3 प्रमुमुक्षुश्च; M1 मुमुचुश्च (for स मुमोच). B2 D3 तं शरं (for बाणं). — c) K3 D6 कृत्वा (for कृत्याम्). T1 G2 कृत्या ह्यथर्वांगिरसी (G1 °स) प्रचोदितो; T2 कृत्यां त्वथर्वांगिरसी प्रचोदिता; G1 कृत्वा ह्यथर्वांगिरसि प्रचोदितो; G3 कृत्या ह्यथर्वांगिरसि प्रचोदिता; M1 कृत्यां ह्यथर्वांगिरसि प्रवेरिता; M2–4 कृत्या ह्यथर्वांगिरसी प्रचोदिता. — d) M3 partly damaged. D5 असह्यो; D6 अशक्यां (for असह्यां). T1. 2 G M1. 2. 4 यथा त्वं जहि शात्रवं मम.

22 B5 repeats 22 after 23. — a) B5 (second time) D6 हढं (for ब्रुवन्). V1 B2–4. 5 (second time) D3. 7 [इ]त्यतिसंप्रहृष्टो; B1 Da1 D1. 5 [इ]त्यभिसं°; D2 तदनुप्रविष्टो; D4. 8 तमिति प्रहृष्टो; S (T3 missing) तमभि° (for तमति°). — b) Ś K1. 2. 4 V1 B1–4. 5 (first time) Da1 Dn1 D1–3. 5–8 ह्ययं; K3 जयं; D4 ह्यसौ (for *अयं). K3 करो (for शरो). Ś2 K4 D2 विजयाय वो(Ś2 व)स्तु (for °वहोऽस्तु). B5 (second time) T2 ससर्ज कर्णाय तमप्रमेयं; T1 G [ऽ]सृजद्देवानां (G1 महाहवे) जयहेतुं म(G1. 3 °तुमं)हेषुं; M1 ह्ययं देवा जयहेतोर्महेषुः; M2–4 ञ्यवासृजज्जयहेतोर्महेषुं. — T2 om. (? hapl.) 22c–23b. — c) B2 D6 G1 -प्रभावं. — d) K3 V1 B (B5 first time) Da1 Dn1 D1–3. 5–7 मयास्तो (K3 °स्त्रो; B2 °स्तं); D4 रिपुं मे; D8 महास्त्रो (for समाप्तिं). B5 (second time) D6 कर्णं विषक्तं विषमे निमग्ने (B5 °ग्नं); T1 G M कर्णं (G3 °र्णो) वशी (T1 वली) पांडवः क्षिप्रकारी. — After 22, Dn1 S (T3 missing) ins.:

1156* ततो विमुक्तो बलिना महेषुः
प्रज्वालयामास दिशो नभश्च ।

[(L. 1) Dn1 तथा (for ततो). G विमुक्तोंजलिकः (for °क्तो बलिना). Dn1 [अ]र्कतेजाः (for महेषुः). — (L. 2) T1 G नभो दिशश्च (by transp.).]

23 T2 om. 23ab (cf. v. l. 22). D6 om. 23. — a) K3 तं च (for तेन). K1. 3 D8 [इ]षुवी(K1 °वा)र्येण; B5 [अ]स्त्रवीर्येण (for [इ]षुवर्येण). Dn1 किरीटिमाली. — b) K3 प्रहृष्टयोधा; D2 °चेता (for °रूपो). K2. 4 विजयाय वाहने (K4 °य वोस्तु); K3 विनयावहोना (sic). — c) D2 जिघांसुरर्केण; D8 जघान चार्केंदु-; T2 जिघाय कर्णेंदु- (for जिघांसुरर्केन्दु-). B1 -समप्रभे ते; Da1 D1. 5 °प्रभेन; T2 °प्रभावः. — d) K1. 4 विमुक्तं (for विषक्तं). Da1 D1. 5 T2 कर्णं विवि(T2 °ष)क्तं विषमे निमग्नं. — T1 G M subst. for 23: Dn1 ins. after 23:

1157* सैन्यान्यनेकानि च विप्रमोह्य
गाण्डीवमुक्तैर्विजयेन भल्लैः ।
तेनार्जुनः सन्नहनीयमध्या-
च्छिरोऽहरत्सूतपुत्रस्य राजन् ।

[G2 om. lines 1–2. — (L. 1) G1. 3 [अ]नीकानि. T1 विप्रशीर्य; M1 °मुह्य. — (L. 2) G1. 3 गांडीवमुक्तेन ततो महात्मा. — (L. 3) G1. 3 तेनार्जुनस्तन्महनीयमस्य; G2 ततोर्जुनस्तेन स वीरवर्यः.]

T1 G M cont.: T2 cont. after line 6 of 1159*:

1158* छिन्नं पपाताञ्जलिकेन तूर्णं
कायोऽस्य पश्चाद्धरणीं जगाम ।

C. 8. 4737
B. 8. 91. 50
K. 8. 93.subst.

जिघांसुरर्केन्दुसमप्रभेण
चक्रे विपक्तं रिपुमाततायी ॥ २३
तदुद्यतादित्यसमानवर्चसं
शरन्नभोमध्यगभास्करोपमम् ।
वराङ्गमुर्व्यामपतच्चमूपते-
र्दिवाकरोऽस्तादिव रक्तमण्डलः ॥ २४
तदस्य देही सततं सुखोदितं
स्वरूपमत्यर्थमुदारकर्मणः ।
परेण कृच्छ्रेण शरीरमत्यज-
द्गृहं महर्द्धीव ससङ्गमीश्वरः ॥ २५
शरैर्विभुग्नं व्यसु तद्विवर्मणः
पपात कर्णस्य शरीरमुच्छ्रितम् ।
स्रवद्व्रणं गैरिकतोयविस्रवं
गिरेर्यथा वज्रहतं शिरस्तथा ॥ २६
देहात्तु कर्णस्य निपातितस्य
तेजो दीप्तं खं विगाह्याचिरेण ।

[(L. 1) T_2 शिरः (for छिन्नं). — (L. 2) T_3 M_{2-4} च (for ऽस्य).]

On the other hand, K_4 V_1 B Da_1 $D_{1.3-7}$ T_2 ins. after 23: Dn_1 cont. after 1157*:

1159* ततोऽर्जुनस्तस्य शिरो जहार
वृत्रस्य वज्रेण यथा महेन्द्रः ।
शरोत्तमेनाञ्जलिकेन राजं-
स्तदा महास्त्रप्रतिमञ्चितेन ।
पार्थोऽपराह्णे शिर उच्चकर्त [5]
वैकर्तनस्याथ महेन्द्रसूनुः ।
तस्यापतच्चाञ्जलिकेन छिन्न-
मथास्य कायो निपपात पश्चात् ।

[(L. 1) T_2 तेन (for ततो). K_4 — (L. 2) वज्रेण वृत्रस्य (by transp.). B_4 नरेंद्रः; D_4 सुरेंद्रः (for महेन्द्रः). — (L. 6) T_2 ननाद चापि (for वैकर्तनस्य). Da_1 $D_{1.5}$ T_2 [आ]शु (for [अ]थ). — With lines 7–8 in T_2, cf. 1158*. — (L. 8) V_1 D_4 अपास्य; Dn_1 तथास्य.]

24 Ś K_{1-3} D_2 om. 24^{ab}. D_8 om. 24. — ^{a}) T_1 M_1 तम् (for तद्). B_5 $G_{1.3}$ उद्यदादित्य-; T_1 अद्भुता°; T_2 G_2 M उद्गता° (for उद्यता°). Dn_1 G_3 -तेजसं (for -वर्चसं). D_4 ततोज्वलद्वह्निसमानवर्चसं. — ^{b}) K_4 शरोत्तमो मध्यग- (for शरन्नभो°). V_1 -मध्यगताक्षरोत्तमं. T_1 M शिरः सु(M_2 शिरस्सु-; M_4 शरस्तु)मध्यंदिनभास्करत्विषं; T_2 शिरस्तु मध्यंदिनभानुनोपमं; G शिरस्तु (G_1 °रःस-; G_2 °रःसु)मध्यंदिनभास्करप्रभं. — After 24^{ab}, K_3 ins.:

1160* शरेण कर्णस्य शिरो जहार ।

— ^{c}) D_6 वीरांगम्; G_2 परांगम् (for वराङ्गम्). D_4 न्यपतत्. K_3 च भूपते; B_1 D_7 चमूपते; B_2 वृषस्य; B_5 Dn_1 D_2 S (T_3 missing) चमूमुखे; Da_1 $D_{1.4.5}$ च भूपतेर् (for चमू°). — ^{d}) D_2 M_2 रक्तमंडलं.

25 T_2 om. 25. — ^{a}) K_3 V_1 $B_{1.3}$ Da_1 $D_{2.3.5.7.8}$ तमस्य; $B_{2.5}$ Dn_1 D_6 M ततोस्य; D_1 तमभ्य-; D_4 तं तस्य; T_2 तत्तस्य (for तदस्य). K_1 Dn_1 T_1 देहे; K_3 V_1 B Da_1 $D_{1-5.7.8}$ G_1 देहं; D_6 जीवः (for देही). K_3 G सुखेधितं; V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1-3.5-8}$ सुखोचितं; D_4 सुषोधितं; T_1 सुखैधितं; M सुखेधितः (for सुखोदितं). — ^{b}) $Ś_2$ $K_{1.3.4}$ V_1 B D_{2-8} S (T_3 missing) सुरूपम्; Dn_1 *रूपम् (for स्व°). T_1 G M सुखं सुगंधि च (for उदारकर्मणः). — D_8 reads 25^c–26^b on marg. — ^{c}) K_3 शस्त्रेण; K_4 शक्रेण (for कृच्छ्रेण). K_3 शरैर्यथात्यजद्; V_1 शरैरथा°; B $D_{3.4.7}$ T_1 शिरः सम°; Da_1 $D_{1.5}$ शनैरथा°; Dn_1 शिरं सम°. K_1 अभ्यजद्; D_6 G_1 अत्यगाद् (for [अ]त्यजद्). D_8 परेण कृच्छ्रेण शरो यथात्यजद्; Cv वरेण कृच्छ्रेण शिरः समत्यजद्. — ^{d}) K_1 गृमहंद्रीव (sic) (for गृहं महर्द्धीव). Dn_1 $D_{1.5}$ महर्द्धैव; D_2 महद्दीव (for महर्द्धीव). V_1 $B_{1.3}$ Dn_1 $D_{2.8}$ सुसंगमीश्वरः; D_1 समग्र°. K_3 गृहं समृद्धो वसुसंगमीश्वरः; K_4 गृहं महर्द्धीवशसंग°; B_2 गृहं महद्वीपसगांग° (sic); B_5 गृहं शनैर्महर्धीव संग°; D_4 गृहं यथा सर्वसमृद्ध°; D_6 गृहं महार्ध्रि च समग्र°; D_3 गृहं गृहीव व्यपसंग°; T_1 G_1 गृहं महर्धी नि(G_1 गृहान्महर्द्धेश्वि)वसन्महेश्वरः; G_2 गृहान्सिद्धिरसन्महामुनिः; G_3 M गृहान्महर्धी नि(G_3 °र्धैर्नि)वसन्निवेश्वरः; Cv ग्रहं महर्जीवसभंगमीश्वरः.

26 ^{a}) K_3 व्यनुन्न-; K_4 विभग्नं; V_1 $B_{1.3.4}$ G_1 वितुन्नं; B_2 Da_1 Dn_1 $D_{1.5.6}$ $T_{1.2}$ $G_{2.3}$ M विभिन्नं; B_5 $D_{3.4.7.8}$ विनुन्नं; D_2 विरुग्णं (for विभुग्नं). $Ś_2$ विसु; D_6 वसु (for व्यसु). V_1 $B_{1-3.4}$ (marg.) $D_{3.7}$ तत्सुवर्चसः; $B_{4.5}$ Da_1 $D_{1.4.5.8}$ $M_{2.3}$ तत्सुव(B_4 °ध)र्मणः; Dn_1 तत्सवर्चसः; D_2 सुवर्मणः; D_6 सूर्यवर्चसः; T_1 तद्विवर्मा; T_2 तत्सुपर्वभिः; G_1 तत्सुकर्मणः; G_2 तद्विवर्म; G_3 तत्सुवर्म; $M_{1.4}$ तत्सुवर्मिणः (for तद्विवर्मणः). — ^{b}) T_1 $G_{1.2}$ M उज्झितं (M_1 °तः); G_1 आचितं (for उच्छ्रितम्). — T_1 om. 26^c. — ^{c}) K_3 द्रवद्व्रणं; G_1 स्रुवद्व्रणं. G_2 T_2 $G_{1.3}$ M गैरिकतोयमास्रवद्. K_1 -विस्रवो; K_3 -निश्रवं; $D_{4.6.8}$ -विश्रवं (for -विस्रवं). — ^{d}) V_1 T_2 गिरिर्. T_2 M_1 वज्रहतः. K_3 शरस्तथा; Dn_1 महाशिरः; G_2 शिरस्तदा (for °था).

27 ^{a}) Dn_1 च (for तु). T_2 निपाति तत्तदा (sic).

तदद्भुतं सर्वमनुष्ययोधाः
पश्यन्ति राजन्निहते स्म कर्णे ॥ २७
तं सोमकाः प्रेक्ष्य हतं शयानं
प्रीता नादं सह सैन्यैरकुर्वन् ।
तूर्याणि चाजघ्नुरतीव हृष्टा
वासांसि चैवादुधुवुर्भुजांश्च ।
बलान्विताश्चाप्यपरे ह्यनृत्य-
न्नन्योन्यमाश्लिष्य नदन्त ऊचुः ॥ २८
दृष्ट्वा तु कर्णं भुवि निष्टनन्तं
हतं रथात्सायकेनावभिन्नम् ।

C. 8. 4807
B. 8. 91. 59
K. 8. 98. 59

— b) V1 B D (except D8) S (T3 missing) सूर्यं (B2 °र्यैं) (for दीप्तं). Dn1 वितत्य; S (T3 missing) विदार्य (for विगाह्य). K3 V1 B D S (T3 missing) [आ]विवेश (for [अ]चिरेण). — c) B2 D6 -वीराः; M2–4 -यौधास्. — d) B2 पश्यंतिवंतो; Dn1 T2 G2.3 संदृष्टवंतो; T1 संहृष्टवंतो; G1 M ते द(M1 तदृ)ष्टवंतो (for पश्यन्ति राजन्). — K4 V1 B Da1 Dn1 D1.3.5–7 ins. after 27: D4 after 28cd: T2 cont. after 1164*:

1161* ततः शङ्खान्पाण्डवा दध्मुरुच्चै-
दृष्ट्वा कर्णं पातितं फाल्गुनेन ।
तथैव कृष्णश्च धनंजयश्च
हृष्टौ तदा दध्मतुराशु शङ्खौ ।

[(L. 1) T2 यादवा (for पाण्डवा). — (L. 2) T2 पतितं. — After line 2, D4 ins.:

1162* अथान्तरिक्षेऽपि विगाह्य सूर्यं
विवेश तेजो ज्वलितं हि तस्य ।
हतोत्तमाङ्गं च शरीरमाजौ
पपात कर्णस्य शरावकीर्णम् ।

— (L. 3) K4 कृष्णस्य; V1 कृष्णोपि. — (L. 4) B4 D6 कृष्णौ (for हृष्टौ). K4 B2 तथा; B1 damaged; Dn1 D3.4 यमौ (for तदा). B2 आशु शंखैः; V1 Dn1 वारिजातौ; T2 वारिजौ तौ (for आशु शङ्खौ).]

After the above, D4 cont. 1163* and T2 1166*.

28 a) V1 ते (for तं). K4 प्रेक्ष्य (for प्रेक्ष्य). B2 D6 दृष्ट्वा भृशं सोम(D6 सैनि)काः सिंहनादान्. — b) D4 प्रीत्या. V1 B1.3.4 Da1 D1.3–5.7 नादान्. K3 प्रीता ननादान्सहसानकुर्वन्; B2 D6 नेदुर्दृष्ट्वा (D6 नेदः संख्ये) निहतं सूतपुत्रं; B5 Dn1 सैन्यैः सार्धं सिंहनादानकुर्वन् (Dn1 °न्प्रचक्रुः); S (T3 missing) प्रीता निनादं मुमुचुः ससैन्याः (T2 °मेताः). — c) Ś2 D4 तूर्यानि; G2 स्तूर्याणि. K1.3 B5 Dn1 D2.4.8 सं(D2 om. सं)जघ्नुर्; Da1 D3 वाजघ्नुर्. — d) T1 G M चापि (for चैव). K4 B1 ध्वजांश्च (for भुजांश्च). — After 28cd, D4 ins. 1161*; while, Ś K V1 B Da1 Dn1 D1–3.5.7.8 ins. after 28cd: D4 cont. after 1161*:

1163* संवर्धयन्तश्च नरेन्द्रयोधाः
पार्थं समाजग्मुरतीव हृष्टाः ।

[(L. 1) B1 समूर्धयंतश्. B2 तु (for च). — (L. 2) D8 समाजघ्नुरतीव तुष्टाः.]

— e) D2 ववल्गुरन्ये; D4 बलाश्रिताश्च; T1 बलाधिकाश्च; T2 पताकिताश्च; G1.3 बलानि तस्य; G2 बलानिनश्च (sic); M बलाकिनीं च (for बलान्विताश्च). K1 B3.4 Dn1 D3.7 [अ]परे ह्यप्यनृत्यन्; K2 परे ह्यनृत्यन्; K3 [अ]प्यपरे निगृह्य नृत्यंति; K4 °परैर्ह्यनृत्यन्; B2 °प्यपश्यन्नृत्यन्; B5 °परेभ्य-नृत्यन्; D2 ह्यपरे ह्यनृत्य; S (T3 missing) [अ]प्यपरे ह्य-(G2 न)नर्तयन्. D6 वरूथिन्यां चाप्यनृत्यंत चान्ये. — T1 G2 om. 28f. — f) K3 च तदूचुः; B2 प्रहृष्टरोमाः; B3 च दुद्रुतुश्च; B5 च तद्वदूचुः; Da1 D1.2.5.8 T2 G1.3 M2–4 च तत्तदूचुः; D6 च तत्तमूचुः; M1 च तं तमूचुः (for नदन्त ऊचुः).

29 a) K3 om. दृष्ट्वा. B4 D2 T1.2 G M om.; D6.8 च (for तु). K3 भुजान् (for तु कर्णं). D3 om. कर्णं. K3 भुवि निस्वसंतं; Dn1 भुवि वा विपन्नं; D2 भुवि विष्पतंतं; D3 भुवि निसृनंतं (sic); D4 भूमितले निषण्णं; D6 भुवि विस्वपंतं; D8 भुवि निस्वनंतं; T1 तत्र मही पतंतं; T2 M2–4 भूमिमनुप्रविष्टं; G1 भूमिरनिष्टनंतं; G2.3 भीमपराक्रमं तं; M1 भूमिमभिष्टनंतं (for भुवि निष्टनन्तं). — b) V1 B Da1 D1.3–5.7 कृतं; Dn1 कृत्ता; D8 दृतं; M2–4 हृतं (for हतं). Ś2 V1 B1–4 D3.4.6.7 तथा (for रथात्). Dn1 सायकैर्; Ś2 [अ]वभिंदं; V1 B1.4 Da1 D1.3–5.7 [अ]तिभिन्नं; B2.5 [अ]तिविद्धं; B3 [अ]पविद्धं; Dn1 [अ]र्जुनस्य; D6 [अ]तिविभ्रम्; G1 [आ]तंदेहं; M2–4 [अ]र्दयित्वा (for [अ]वभिन्नम्). T1.2 G2.3 हृदं (T2 G2.3 हतं) हृदात्सर्वमिवाव(T2 °न·; G2.3 प)विद्धं; M1 हृतं रथात्सायकात्तधन्वा. — T2 om. (? hapl.) 29c. — c) Ś1 K2 मलानिलेन; K3 देहानिलेव (for महानिलेन). K1 V1 B3–5 Dn1 D3.4.7 अद्रिम्; T1 G M अभ्रम् (for अग्निम्). D6 संकल्पवृक्षं मारुतेनेव भग्नं. — d) Ś1 (sup. lin. as in text) K1 D8 चयने; K3 नयने; V1 B3–5 Da1 Dn1 D1.3.5–7 T1.2 G M1.3 (sup. lin.) [अ]ग्निमिव; B1 D4 M2.4 [अ]-ग्निरिव; B2 चयाने; D2 शयनं (for शयने). K3 D8 निशांतं; K4 निशंते; V1 B Da1 Dn1 D1.3–7 S (T3 missing) प्रशांतं; D2 *शितं (for निशान्ते). — K4 V1 B D (except D2.8) ins. after 29: T1.2 G M cont. after 1167*:

C. 8. 4808
B. 8. 91. 60
K. 8. 98. 59

महानिलेनाग्निमिवापविद्धं
यज्ञावसाने शयने निशान्ते ॥ २९
शरैराचितसर्वाङ्गः शोणितौघपरिप्लुतः ।
विभाति देहः कर्णस्य स्वरश्मिभिरिवांशुमान् ॥ ३०
प्रताप्य सेनामामित्रीं दीप्तैः शरगभस्तिभिः ।
बलिनार्जुनकालेन नीतोऽस्तं कर्णभास्करः ॥ ३१
अस्तं गच्छन्यथादित्यः प्रभामादाय गच्छति ।
एवं जीवितमादाय कर्णस्येषुर्जगाम ह ॥ ३२
अपराह्णे पराह्णस्य सूतपुत्रस्य मारिष ।
छिन्नमञ्जलिकेनाजौ सोत्सेधमपतच्छिरः ॥ ३३
उपर्युपरि सैन्यानां तस्य शत्रोस्तदञ्जसा ।
शिरः कर्णस्य सोत्सेधमिषुः सोऽपाहरद्द्रुतम् ॥ ३४

1164* रराज कर्णस्य शिरो निकृत्त-
मस्तं गतं भास्करस्येव बिम्बम् ।

[(L. 1) K4 निकृंतम्; Dn1 निकृत्यम्. — T2 om. line 2. — (L. 2) K4 B5 Da1 D1.3.5 अस्तं गते; B2 T1 G2.3 M1.2 अ(M1 ह्य)स्ते गिरौ; D6 G1 अस्ताद्रिरेर् (for अस्तं गतं).]

— After the above, T2 cont. 1161*, while B2.5 D6 cont. after 1164*:

1165* हतोत्तमाङ्गश्च स तस्य देहः
परिप्लुतः शोणितौघप्रसेकैः ।
रराज कर्णस्य शरावकीर्णः
स्वरश्मिजातावततो यथार्कः ।

[(L. 1) B2.5 कृतो (for हतो). — (L. 2) B2.5 -प्रमुक्तः (for -प्रसेकैः). — (L. 4) B2.5 सुरश्मि- (for स्वरश्मि-).]

B2.5 D6 cont.: Dn1 cont. after 1164*: T2 after 1161*:

1166* प्रताप्य सेनां खलु पाण्डवीं रणे
शरांशुभिः पावकतुल्यदीप्तिभिः ।
किरीटिकालेन तु कर्णभास्करो
व्यनीयतास्तं दिवसावसाने ।

[(L. 1) B2 विष्टभ्य (sic); T2 ततोच्य (sic) (for प्रताप्य). Dn1 T2 स तु पांडवो (for खलु पाण्डवीं). — (L. 2) Dn1 T2 शरांशुभिर्भास्करतुल्यदीधितिः. — (L. 3) B5 किरीटिना तेन (for °टिकालेन). B2 स; Dn1 सु-; T2 हि (for तु). — (L. 4) B2.5 D6 प्रसह्य नीतोस्त(B5 °तः स)-मुदीर्णतेजसा (D6 गिरिं महात्मना).]

On the other hand, T1.2 G M ins. after 29:

1167* तदाननं सूतपुत्रस्य राज-
न्विभ्राजते पद्ममिवापनालम् ।

[(L. 1) G1 सूर्यसुतस्य (for सूतपुत्रस्य). — (L. 2) G1 निपातितं (for विभ्राजते). T1 धर्मन् (for पद्मम्).]

30 a) K3 अर्दित- (for आचित-). M3 -सर्वांगं. — b) K3 शोणितेन (for °तौघ-). M2-4 -परिप्लुतं. — c) S (T3 missing) रराज (for विभाति). T1 G1 M2-4 देहं. — d) B2.5 Da1 D1.5 सुरश्मिभिर्; G2 तस्यांशुभिर् (for स्वरश्मि°). B2.5 om. इव.

31 a) B2 om. प्रताप्य. D6 विष्टभ्य; T1 संताप्य; T2 विष्टाप्य; G1.3 M निष्टप्य (for प्रताप्य). K3 धारित्रीं; B1 अमितां; T1 बहुभिर्; T2 आमित्रां; M1 आमैत्रीं; M2.4 तामैंद्रीं; M3 (*sup. lin.* as in text) तामिंद्रीं (for आमित्रीं). G2 नष्टव्यसनमामित्रिं. — c) T1 अर्जुनेन बलात्काले. — d) Ś K गतोस्तं; Da1 D1.5 नीतोंतं; T1 नितांतं (for नीतोऽस्तं). T1 -भास्करं.

32 a) D3 ग्रस्तं (for अस्तं). G2 M4 गच्छद्. D8 तथा (for यथा). K3 आदित्य; T1 °त्यं. D6 प्रसह्य चांत आदित्यः. — b) K3 प्रभा व्यादाय. — c) Dn1 तथा (for एवं). — d) K2 D8 कर्णस्ते(D8 °से)षुर्. B3-5 Dn1 D2.6 T1.2 G2 M सः (for ह).

33 a) K3.4 D2.4.8 G2 Ca अपराह्ने (for °ह्णे). Ś2 [ऽ]परानस्य (sic); K3 श्रमार्तस्य; B1 °कृत्य; B4 Bom. ed. °ह्नोस्य; D6 पराह्णे च; G2 परांगस्य; Ca. n. v. Madras ed. [ऽ]पराह्णस्य; Cc Cal. ed. [ऽ]पराद्धस्य; Cap पराह्णस्य (as in text). G1 अपराह्णापराह्णे च. ❀Cv: कुन्त्याः कन्यावस्थायां जातत्वात् अपराणि सर्वेभ्योपि बहूनि अहानि दिनानि यस्य सोयमपराह्णः कर्णस्तस्य बहुवयस्कस्येत्यर्थः ।❀ — b) B2.4 (marg.) Da1 Ca श(B2 ग)तपूर्वस्य (for सूतपुत्रस्य). K3 मारिषः; Ca °ष (as in text). — c) B2 छिन्नसंजलिके चैव; M1 छित्त्वै***** जौ. — d) T2 सोच्छ्रायम्; G2 सोत्सधीम्; Cv सोत्सेधम् (as in text). B4 (marg.) अगमत् (for अपतत्). B2 पुनरादाय सायकः. Ca सोच्छेधमपतस्थिरः (corrupt).

34 a) T1 सेनां तां; T2 G3 M1 सेनानां; G2 M2-4 सेनायां (for सैन्यानां). D6 यत्र पांडुबलव्योम्नि. Cv as in text. — b) K4 तदंजसाः; V1 B1 तदांजसा; Dn1 तदंजसां; B2 ततोंजसा. D9 दिवाकर इवापतत्; T1 G2.3 विनिघ्नन्निहितं (T1 °न्नहितं) जनं; G1 विनिघ्नन्वितराञ्जनान्; M विनिघ्नन्नितरं (M1 °रतं) जनं. — c) K2 सोत्सेधे; D4 सोत्स्येधम्; T2 M2 चोत्सेधम् (for सो°). — d) B1.4 D3.7 इषुणापा(B1 °प्रा)हरद् (for इषुः सोऽपा°). K2 सौराहरद्; B2.5 Dn1 सोप्यह°; D2 सोपह°; D4 आपह°; D6 तदह° (for सोऽपाह°). S (T3 missing) इषुस्तदहरद्रणे. — After 34, D6 S (T3 missing) ins.:

संजय उवाच ।
कर्णं तु शूरं पतितं पृथिव्यां
शराचितं शोणितदिग्धगात्रम् ।
दृष्ट्वा शयानं भुवि मद्रराज-
श्छिन्नध्वजेनापययौ रथेन ॥ ३५
कर्णे हते कुरवः प्राद्रवन्त
भयार्दिता गाढविद्धाश्च संख्ये ।
अवेक्षमाणा मुहुरर्जुनस्य
ध्वजं महान्तं वपुषा ज्वलन्तम् ॥ ३६
सहस्रनेत्रप्रतिमानकर्मणः
सहस्रपत्रप्रतिमाननं शुभम् ।
सहस्ररश्मिर्दिनसंक्षये यथा
तथापतत्तस्य शिरो वसुंधराम् ॥ ३७

C. 8. 4817
B. 8. 91. 67
K. 8. 98. 71

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि सप्तषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥

1168* तच्छिरो भरतश्रेष्ठ शोभयामास मेदिनीम् ।
यदृच्छया महाराज आदित्य इव गां गतः ।
तं दृष्ट्वा समरविमर्दलब्ध नद्धं
दष्टोष्ठं रुधिरपरीतकातराक्षम् ।
राधेयं रथवरपृष्ठसंनिषण्णं [5]
हीनांशुर्दिवसकरो मुहूर्तमासीत् ।
निःशब्दतूर्यं हतयौधमुख्य
प्रशान्तदर्पं धृतराष्ट्रसैन्यम् ।
न शोभते सूर्यसुतेन हीनं
वृन्दं ग्रहाणामिव चन्द्रहीनम् । [10]

[(L. 2) D6 G1.3 यदृच्छयेव पतितं मंडलं चंड(G1 तिग्म-; G3 चंद्र)दीधितेः. — (L. 3) D6 -वद्धनिधिं (for -लब्धनिद्धं). — (L. 4) T2 रुधिरपराहतकातराक्षं; M °परीतकेक(M3 °त)-राक्षं. — (L. 5) D6 राधेयं रथमभिवद्धपुः संनिषण्णं; T2 राधेयं स्वरथवित्तमंद्युहीनं; M1 राधेयं रथवरपृष्ठसंनिषण्णु. — (L. 7) D6 हतयोधवीर्यं; T2 °वीरयोधं; G1.3 °योधमुख्यं; M °यौधवीरं (M1 °र). — (L. 9) M1 सुतसुतेन (for सूर्य°). — (L. 10) D6 सुराणाम् (for ग्रहाणाम्). G3 सूर्यहीनं (for चन्द्र°). T2 न शोभंते सूर्यपुत्रेण हीनं.]

35 Cf. 8. 68. 3^ab; 6^cd. S (T3 missing) om. 35. — ^a) D6 दृष्ट्वा (for शूरं). — ^b) Ś2 शिराचितं. — ^d) Ś K1.2.4 [उ]पययौ; K3 प्रययौ; B1.3 Dn1 D2.4.7 [अ]थ ययौ; B5 [अ]पि ययौ (for [अ]पययौ).

36 ^a) K3 V1 B Da1 Dn1 D1-3.5.7.8 हते कर्णे (by transp.); K4 कर्णे मृते; D4 हते तु कर्णे. — ^b) D4 च (for तु). — ^c) Ś2 K3.4 B1 Da1 Dn1 D1 अवेक्ष्य(B1 °क्ष्य)माणा; K1 D4 अवेक्षमाना (for °णा). — ^d) K4 वपुला (for °षा). — For 36, D6 subst.:

1169* हते तु कर्णे कुरवः प्राद्रवन्त भयार्दिताः ।
गाढविद्धाश्च संख्ये ते बाणैर्गाण्डीवधन्वना ।
अवेक्षमाणाः पार्थस्य ध्वजं भीषणवानरम् ।
प्रतीपसैन्यहन्तारं प्राद्रवंस्ते दिशो दश ।

On the other hand, S (T3 missing) (which reads it after 8.68.6) subst. for 36:

1170* कर्णे हते पार्थभयात्प्रदुद्रुवु-
र्वैकर्तने धार्तराष्ट्राः सशल्याः ।
अवेक्षमाणा मुहुरर्जुनस्य
केतुं महान्तं यशसा ज्वलन्तम् ।

[G2 om. lines 1-2. — (L. 1) T1 कौरवस- (for पार्थभयात्). T2 हते कर्णे विद्रुता वै महारथा. — (L. 3) M अपेक्षमाणा. — (L. 4) T1 कपिना (for यशसा).]

— After the above, S (T3 missing) cont. 1176*.

37 ^a) Ś2 K4 -प्रतिमाण-; B1 °मस्य; D6 °मेन; T1 °नेन (for °मान-). D6 पातितं; T1 कर्मणा; T2 -कर्णं (for -कर्मणः). — ^b) K3 B2-5 Da1 D1.2.4-8 T2 सहस्रनेत्र-; G1 °रश्मि-; G2.3 °रश्मेः (for °पत्र-). K3 -प्रतिमं मुखं शुभं; B5 D6 -प्रतिमं तदाननं (for -प्रतिमाननं शुभम्). — ^c) D6 T1.2 G2.3 M दिवसक्षये (for दिनसंक्षये). — ^d) M1 ततो (for तथा). D8 [अ]वदत्; M1 पतं (for [अ]पतत्). K1.3 V1 B D S कर्णशिरो (for तस्य शिरो). D4 धरायां; D6 धरातले (for वसुंधराम्). — After 37, D6 T1 G ins.:

1171* व्यूढोरस्कं कमलनयनं तप्तहेमावभासं
कर्णं दृष्ट्वा भुवि निपतितं पार्थबाणाभितप्तम् ।
पांसुग्रस्तं मलिनमसकृत्पुत्रमन्वीक्षमाणो
मन्दं मन्दं व्रजति सविता मन्दिरं मन्दरश्मिः ।

[(L. 1) D6 कमलवदनं. T1 दीप्त- (for तप्त-). — (L. 2) G1 पुत्रं (for कर्णं). — (L. 3) G1 कर्णम् (for पुत्रम्). T1 G1 उद्वीक्षमाणो (for अन्वी°). — (L. 4) G3 मंदरं (for मन्दिरं). D6 मंदरश्मेः.]

Colophon missing in T3. — *Day of Karṇa's Generalship:* Ś K1.2.4 द्वितीये (Ś2 K1 °य-) युद्धदिवसे. — *Adhy. name:* Ś K V1 B D (except D6) T1.2 G1.2 कर्णवधः; M1 द्वैरथे कर्णवधः. — *Adhy. no.* (figures, words or both): Ś1 (*sec. m.*) 80; Ś2 67 (as in text); K1 68; B1 D3 89; B3 76; B4 99; B5 92; Da1 101; D4 71; T1 M1 109; T2 100; G1 107; G2.3 M2-4 108.

C. 8. subst.
B. 8. 92. 1
K. 8. 89. 6

६८

संजय उवाच ।
शल्यस्तु कर्णार्जुनयोर्विमर्दे
बलानि दृष्ट्वा मृदितानि बाणैः ।
दुर्योधनं यान्तमवेक्षमाणो
संदर्शयन्भारत युद्धभूमिम् ॥ १
निपातितस्यन्दनवाजिनागं
दृष्ट्वा बलं तद्धतसूतपुत्रम् ।
दुर्योधनोऽश्रुप्रतिपूर्णनेत्रो
मुहुर्मुहुर्न्यश्वसदार्तरूपः ॥ २
कर्णं तु शूरं पतितं पृथिव्यां
शराचितं शोणितदिग्धगात्रम् ।
यदृच्छया सूर्यमिवावनिस्थं
दिदृक्षवः संपरिवार्य तस्थुः ॥ ३
प्रहृष्टवित्रस्तविषण्णविस्मृता-

68

☞ T_3 is missing in this adhy. (cf. v. l. 8.60.32).
1 Ś K $D_{2.3}$ repeat 1^{ab} after 6. — ^{b}) B_5 $D_{4.5}$ निहतानि बाणैः; D_6 T_1 G_1 विपुलध्वजानि; T_2 $G_{2.3}$ M मृ- (T_2 मु)दितध्वजानि (for मृदितानि बाणैः). D_2 (first time) भूयः (for बाणैः). — ^{c}) K_2 D_2 यातुम् (for यान्तम्). Ś K_{1-3} अवेक्षमाणं (K_3 °ण). — ^{d}) Ś K_{1-3} $D_{2.5}$ संदर्शयन् (K_1 °यं). $B_{3.5}$ Da_1 D_3 ददर्श तां युद्धभूमिं सुघोरां. — For 1^{cd}, D_4 subst.:

1172* निपातिते चाधिरथौ महारथे
ध्वज* ये सोमकपाण्डवैश्च ।

while D_6 S (T_3 missing) subst. for 1^{cd}:

1173* ययौ स तेनैव रथेन तूर्णं
हेलीकृतः सृञ्जयसोमकैश्च ।

[(L. 1) G_3 कर्णं (for तूर्णं). D_6 स व्रीडयन्; T_1 G हेळीकृतः.]
On the other hand, $B_{1.2.4}$ $D_{3.7}$ subst. for 1:

1174* शल्यस्तु कर्णे निहते किरीटिना
त्रस्तं बलं प्रसमीक्ष्यार्तरूपम् ।
ययौ हते चाधिरथौ पदानुगे
रथेन संच्छिन्नपरिच्छदेन ।

[(L. 2) D_3 [आ]त्तं (for [आ]र्तं-). — (L. 3) B_2 चाधिरथे.]
2 ^{a}) Ś$_2$ निपातत-; K_4 B_1 D_4 °तितं; Da_1 $D_{1.5}$ निपातितः (for °तित-). D_3 -वाजिनागान् (for °नागं). — ^{b}) K_4 उद्धत-; $B_{1.4.5}$ $D_{3.7}$ निहतं (for तद्धत-). $B_{2.3}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.5.6}$ S (T_3 missing) बलं च दृष्ट्वा हत- (B_2 निहतं)सूतपुत्रं. — After 2^{ab}, S (T_3 missing) reads 7^{ab}, and D_6 S (T_3 missing) read 2^{cd} after 1176*. — ^{c}) D_2 दुर्योधनं; D_4 मद्राधिपो. K_2 [ऽ]स्रु-; K_4 तु (for ऽश्रु-). $B_{1.2}$ Dn_1 $D_{3.6.7}$ -परिपूर्ण- (for -प्रति°). — ^{d}) K_4 B_4 निश्वसद्; B_2 न्यस्यसद्; B_5 न्यश्वसंश्च; D_3 निःश्वसद् (for न्यश्व°). K_1 भ्रांतरूपः; K_2 भ्रातु° (for मार्त°). K_3 मुहुर्मुहुर्दुःपश्च सदा पतंतं (sic); Dn_1 $D_{3.7}$ S (T_3 missing) दीनो मुहुर्निश्वसन्ना(Dn_1 T_2 °संश्चा-; D_2 °सदा)र्तरूपः; D_4 मुहूर्तं *श्वसदार्तरूपः. — After 2, Ś K Da_1 Dn_1 $D_{1.2.5.8}$ ins.:

1175* धृतराष्ट्र उवाच ।
कथं नु कर्णार्जुनयोर्विमर्दे
दग्धस्य रौद्रेऽहनि विद्रुतस्य ।
बभूव रूपं कुरुसृञ्जयानां
बलस्य बाणोन्मथितस्य संख्ये ।

[Cf. lines 1–4 of App. I (No. 43). — (L. 1) $K_{1.3}$ Da_1 Dn_1 $D_{2.5.8}$ तु (for नु). — (L. 2) K_2 दुग्धस्य. K_3 रौद्रे*ति (for रौद्रेऽहनि). Ca cites रौद्रा. Ś D_2 विश्रुतस्य (for विद्रु°). — (L. 3) K_4 -श्रंजयानां; D_2 -संज° (for -सृञ्ज°). — (L. 4) K_3 बाणोर्मथितस्य; K_4 बाणैर्मथि°; Da_1 बाणोन्मथिते च; D_2 बाणैर्मथिते* (for बाणोन्मथितस्य). Da_1 D_2 कर्णे (for संख्ये). K_3 बलेन बाणोन्मथितेन कर्णे.]
3 Cf. 8. 67. 35^{ab}. D_4 om. 3. Before 3, Ś K Da_1 $D_{1.2.5}$ ins. संजय उवाच; B_3 धृतराष्ट्र उवाच. — ^{a}) Ś$_2$ कथं (for कर्णं). Da_1 पृथिव्या. — ^{b}) Ś$_2$ शराचितः; T_1 G_2 °चिंतं (for °चितं). — ^{c}) Ś$_2$ K_4 सूर्यं (for सूर्यम्). Ś $K_{2.4}$ अवनिस्थो; D_2 °तस्थं; D_6 S (T_3 missing) °निं गतं (for °निस्थं). — ^{d}) K_4 दिदृच्छवः (for °क्षवः). D_3 सूर्यमिवाव-; G_1 ते परिवार्य (for संपरि°).
4 ^{a}) Da_1 D_4 प्रकृष्ट- (for प्रहृष्ट-). V_1 D_6 G_1 -विध्वस्त-; Da_1 D_1 -विभ्रष्ट-; D_5 -वित्रष्ट-; M_{2-4} -वित्रस्त- (for -वित्रस्त-). Cc cites वित्रस्ता. K_2 -विषाग्ल- (sic); K_3 -सुखाश्च (for -विषण्ण-). Cc cites विषण्णा. K_3 V_1 B D S (T_3 missing) -विस्मितास् (for -विस्मृतास्). — ^{b}) G_1 तत्रापरे (for तथा°). V_1 B (except B_5) Da_1 $D_{1.3.5.7}$ -परायणा; Dn_1 D_3 -हता इव; D_6 S (T_3 missing) -समन्विता (for -गता इव). — Ś $K_{1.2.4}$ D_3 om. (hapl.) 4^{cd}. D_5 repeats 4^{cd} after 5. — ^{c}) G_3 पदे (for

स्तथापरे शोकगता इवाभवन् ।
परे त्वदीयाश्च परस्परेण
यथा यथैषां प्रकृतिस्तथाभवन् ॥ ४
प्रविद्धवर्माभरणाम्बरायुधं
धनंजयेनाभिहतं हतौजसम् ।
निशम्य कर्णं कुरवः प्रदुद्रुवु-
र्हतर्षभा गाव इवाकुलाकुलाः ॥ ५
कृत्वा विमर्दं भृशमर्जुनेन
कर्णं हतं केसरिणेव नागम् ।
दृष्ट्वा शयानं भुवि मद्रराजो
भीतोऽपसर्पत्सरथः सुशीघ्रम् ॥ ६
मद्राधिपश्चापि विमूढचेता-

C. 8. 4827
B. 8. 92. 9
K. 8. 99. 10

परे). D5 (second time) त्वदीयाच्. K3 V1 B Da1 D1-4. 5 (both times). 7 च परस्परं जना (K3 तदा; D2 तथा); D6 S (T3 missing) च रणे विशां पते (for च परस्परेण). — d) D6 यथावशेषं; T1 G3 यथा यथेष्टं; G1 यथा तथैषां. T1 प्रततास्; G1. 2 पृतनास् (for प्रकृतिस्). B2 यथा (for तथा). V1 B1-4 Da1 D1. 3. 7 T2 G1 M तथा; D5 om.; D6 G3 गता; T1 गताः; G2 युता (for [अ]-भवन्). ❀ Ca: यथा यथा हर्षशोकादिमयी प्रकृतिस्तथा तथा परे त्वदीयाश्चाभवन्। ❀

5 a) Ś1 K2 प्रवि॰-; K1 तं विद्ध-; K3 प्रभ्रष्ट-; B5 सविद्ध-; D2. 6 M1 प्रवृद्ध- (for प्रविद्ध-). V1 -धर्मांतरणांबरायुधं; B1. 4 Da1 D1. 3-5. 7 -वर्माभरणांबरायुधा; D6 T2 G3 °णायुधांबरं; D8 °णांतरायुधं; G1 °णायुधांतरं; G2 °णायुतांबरं (for °णाम्बरायुधं). — b) K3 युद्धे जवेन (for धनंजयेन). B1 अभिहता; D8 °हितं (for °हतं). K1. 3 B3-5 Dn1 D8 महौजसं; V1 B1. 2 Da1 D1-3. 5. 7 महौजसा (for हतौजसम्). D4 धनंजयेनाप्रतिमौजसा तदा; D6 S (T3 missing) °येन प्रह(G1 °हृ)तं महारथं. — c) K3 Dn1 D6 T2 G3 M निशाम्य; B2 विशल्य; G2 निहत्य (for निशम्य). V1 कर्णः; D8 सर्वे; T1 G2 चैनं (for कर्णं). — d) K3 [आ]कुला यथा; B5 Dn1 [अ]जने वने; D4 [अ]भवंस्तदा; Co [आ]-कुलाकुलाः (as in text). D6 S (T3 missing) हत(D6 मह)र्षभं केसरिणेव गोकुलं. — After 5, D5 repeats 4cd. K4 V1 B Da1 Dn1 D1. 3. 4. 6. 7 ins. after 5: D5 after the repetition of 4cd: S (T3 missing) after 1170*:

1176* भीमश्च भीमेन महास्वनेन
नादं कृत्वा रोदसी कम्पयानः ।
आस्फोटयन्वल्गते नृत्यते च
हते कर्णे त्रासयन्धार्तराष्ट्रान् ।
तथैव राजन्सोमकाः सृञ्जयाश्च [5]
शङ्खान्दध्मुः सस्वजुश्चापि सर्वे ।
परस्परं क्षत्रिया हृष्टरूपाः
सूतात्मजे निहते वै तदानीम् ।

[(L. 1) T2 G2 तु (for च). B1 महाश्रमेण; B2 °सुरेण; B3. 5 °स्वरेण; Dn1 D6 तदा स्वनेन; D4 गदास्वनेन; S (T3 missing) तदा स्वरेण (for महास्वनेन). — (L. 2) B2 कृत्वा नादं (by transp.); B3 कृत्वा नादः. B5 कंपयित्वा (for °यानः). D6 S (T3 missing) समुन्नदद्रो(G2 M1 °श्रो)दसी (T1 G2 °सि) कंपयंश्च. — D6 om. line 3. — (L. 3) Da1 D1. 5 आस्फोटते (for °यन्). K4 D3. 7 हसते (for वल्गते). K4 कंपते च; B5 स प्रनृत्यन् (for नृत्यते च). S (T3 missing) आस्फोटयन्नृत्यति वल्गते च (G2 °तेव; M °नेन). — (L. 4) G2 च कर्णे (for कर्णे). G1. 2 द्रावयन् (for त्रास°). — (L. 5) T1. 2 G2 तथा (for तथैव). B4 Da1 D1. 3. 7 सोमक-; T2 मद्रकाः. K4 संजयश्; Dn1 संजयाश्; D4 पांडवाश्. B3 D6 G1. 3 M तथा राजन्संजयाः सोमकाश्च. — (L. 6) K4 V1 B2 Da1 D1. 3. 5. 7 सस्वजुश्चैव; B4 °जिरे च; D6 °नश्चापि; G1 °नुश्चापि (for °जुश्चापि). — (L. 7) K4 क्षत्रियान्. — (L. 8) B5 वैकर्तने; D3 सुतात्मजे. B2. 3 Da1 Dn1 D1. 4. 6 G1 वै निहते (by transp.); D5 विनिहते.]

— After the above, D6 S (T3 missing) read 2cd.

6 a) B5 दृष्ट्वा (for कृत्वा). B3 च युद्धं; D4 तु युद्धं; T2 [अ]रिमर्दं (for वि°). — b) K4 केशरिणेव. V1 B Da1 Dn1 D1. 3-5. 7 कर्णो हतः (Da1 D1. 5 °वः) केस(B1 D3. 4 °श)रिणेव नागः. — After 6ab, V1 B Da1 Dn1 D1. 3-5. 7 ins.:

1177* तीर्णा प्रतिज्ञा पुरुषर्षभेण
वैरस्यान्तं गतवांश्चापि पार्थः ।

[(L. 1) Da1 D4 पुरुषर्षभेन. — (L. 2) V1 B1. 2. 4 Da1 D1. 3. 5. 7 चैव (for चापि). D1 पार्थं.]

— V1 B (except B5) D (except D2. 3) G2 om. 6cd. With 6cd, Cf. 8. 67. 35cd. — c) T1. 2 G1. 3 M युधि (for भुवि). — d) D2 सरथाच् (for सरथः). K1 D3 स-; D2 च (for सु). T1. 2 G1. 3 M छिन्नध्वजेनापययौ रथेन. — After 6, Ś K D2. 3 repeat 1ab and S (T3 missing) ins. 1170*.

7 Ś K D2. 3 om. 7ab. S (T3 missing) read 7ab after 2ab. — a) B1 मद्राधिपतिश्च. V1 B (except B5) Da1 D3. 5. 7 चैव (for चापि). G1 विमूढचेता. — b) Dn1 [अ]पकृति-; Bom. ed. °कृत- (for °हृत-). D6 S (T3 missing) तूर्णं ध्वजेनापहृ(D6 °नोपहृ-; T2 °नोपह)-तेन तेन. — c) Dn1 D4 राजन्; D3 दीनः (for शीघ्रं). D6 S (T3 missing) रथेन दुर्योधनमेत्य तूर्णं (M2-4 शल्यः).

C. 8. 4827
B. 8. 92.9
K. 8. 99.10

स्तूर्णं रथेनापहृतध्वजेन ।
दुर्योधनस्यान्तिकमेत्य शीघ्रं
संभाष्य दुःखार्तमुवाच वाक्यम् ॥ ७
विशीर्णनागाश्वरथप्रवीरं
बलं त्वदीयं यमराष्ट्रकल्पम् ।
अन्योन्यमासाद्य हतं महद्भि-
र्नराश्वनागैर्गिरिकूटकल्पैः ॥ ८
नैतादृशं भारत युद्धमासी-
द्यथाद्य कर्णार्जुनयोर्बभूव ।
ग्रस्तौ हि कर्णेन समेत्य कृष्णा-
वन्ये च सर्वे तव शत्रवो ये ॥ ९
दैवं तु यत्तत्स्ववशं प्रवृत्तं
तत्पाण्डवान्पाति हिनस्ति चास्मान् ।
तवार्थसिद्ध्यर्थकरा हि सर्वे
प्रसह्य वीरा निहता द्विषद्भिः ॥ १०
कुबेरवैवस्वतवासवानां
तुल्यप्रभावाम्बुपतेश्च वीराः ।
वीर्येण शौर्येण बलेन चैव
तैस्तैश्च युक्ता विपुलैर्गुणौघैः ॥ ११
अवध्यकल्पा निहता नरेन्द्रा-
स्तवार्थकामा युधि पाण्डवेयैः ।
तन्मा शुचो भारत दिष्टमेत-
त्पर्यायसिद्धिर्न सदास्ति सिद्धिः ॥ १२
एतद्वचो मद्रपतेर्निशम्य

— d) B3 प्रभास्य (for संभाष्य). Ś1 दुःखात्तम्; K1.2 दुःखांतम्; K3 V1 B Da1 D1.3.5.7.8 दुःखार्तं (for °र्तम्). Dn1 D4 स बाष्प(D3 आभाष्य)दुःखाद्वचनं बभाषे; D6 पश्यन्दुःखादश्रु मुमोच राजन्; S (T3 missing) पश्यन्सु- (T2 °श्रास्सु-; M3.4 °श्यन्स)दुःखार्तमुवाच राजन्.

8 Before 8, D2 ins. शल्य उवाच. — a) D2 om.; T2 विकीर्णं-; M4 उदीर्णं- (for विशीर्णं-). D2 -पश्यत्यश्व- (for -नागाश्व-). D6 -प्रगल्भं (for -प्रवीरं). — c) K3 V1 B1.2.4 D2–4.6–8 S (T3 missing) हतैर् (for हतं). B3 सुहृद्भिर्; D6 S (T3 missing) शयानैर् (for महद्भिर्). — d) B3 नरैस्तथेति; T2 नराश्च नागैर्.

9 a) Da1 D1.5 न तादृशं; D6 नैतत्समं. D2 अतीव युद्धं तुमुलमभूत. — b) Dn1 D8 तु; D2 om.; D6 S (T3 missing) हि (for [अ]द्य). — c) K3 *तौ हि; D6 भास्तौ हि; T2 ग्रस्तौ च; G2 त्रस्ता हि (for ग्रस्तौ हि). — d) D6 G3 अन्ये हि; G1 अन्येपि (for अन्ये च). K3 शत्रवा ये; V1 °चोपि; D6 शत्रुयोधाः; D7 शात्रवो ये; T1.2 G M2–4 शात्रवा ये; M1 शात्रवेयाः (for शत्रवो ये).

10 a) V1 B (except B5) Da1 D1.3.5.7 यत्तत्; M1 तत्तत् (for यत्तत्). V1 स्ववश-; B4 स्वबलं; T1 G3 त्ववशे; G1 स्ववशे M त्ववश- (for स्ववशं). Dn1 दैवं ध्रुवं पार्थवशात्प्रवृत्तं; D6 दैवं तु यत्स्ववशेन प्रवृत्तं; T2 दैवं तु यत्तस्य वशे प्र°; G2 दैवं त्वदद्य त्ववशे प्र°. — b) Dn1 D5.6.8 यत् (for तत्). Ś2 K1.4 B6 D6 S (T3 missing) निहंति; K2 नो हंति (for हिनस्ति). D2 तत्पांडवा जयहिता*स्मान्. — c) K3 तत्रार्थ-; D8 यत्पार्थ (for तवार्थ-). Ś2 K3 -सिद्धार्थकरा; B2–5 -सिद्धौ (B5 °ध्यै) निरता; D2 -संसिद्धिकरा (for -सिध्यर्थ°). B3.5 प्रवीराः; Dn1 तु सर्वे (for हि सर्वे). — d) B3 सर्वे (for वीरा). G2 निषता (for निहता). K3 प्रसह्य वीराणि हताधि षद्भिः (sic).

11 a) K2 -वैवस्वत-. — b) G3 -प्रभो वा (for -प्रभावा). D2 om. from वीरा up to बलेन (in 11c). K3 नृपतेश्च वीराः; Dn1 नृपते सुवीराः; D2.6 S (T3 missing) वरुणस्य चापि (D2 चैव) (for [अ]म्बुपतेश्च वीराः). — c) B4 आर्येण शौर्येण; B5 शौर्येण वीर्येण (by transp.). Cc cites आर्येण (for वीर्येण). Dn1 बलेन तेजसा; D6 S (T3 missing) पराक्रमेण; D8 बलेन दैवं (for °न चैव). — d) D5 ते तैश्च; D6 तैश्चापि D7 तैस्तैः प्र- (for तैस्तैश्च). B1.2 D7 मुक्ता (for युक्ता). V1 Dn1 विविधैर्; B5 D2.6 T1 G2.3 M विमलैर्; T2 विनतैर्, G1 ह्यमलैर् (for विपुलैर्). K3 गणौघैः.

12 a) Da1 D1 निहतान् D6 न रुद्रास् (for नरेन्द्राम्). — b) D6 ते पार्थ- (for तवार्थ-). B5 -कामाद् (for -कामा). — c) K3 V1 B2–5 Dn1 D1.3.4.8 T1 G2 M1 तान्मा शुचो; T2 अस्मासु नो. — d) K1 D6 पर्यायसिद्धं; Dn1 °श्चसत्वं; G3 °यसिद्धं; Ca °यसिद्धिर् (as in text). Cc cites पर्यायः. D6 तु दिष्ट-; तु नित्य-; T2 G2 M हि नित्य- (for सदास्ति).

13 Before 13, D2 ins. संजय उवाच. D7 reads 13 on marg. — a) D6 T2 G1 स तद् (for एतद्). — b) K1 स्वं चापनीतं; B4 स्वं चापनीतं; Da1 D1.5 मुंजाप°; D6 स्वां चापि नीतं; T1 स्वयं विनातं; T2 स्वस्यापनीतं; G2 स्वं चावनीतं (for स्वं चाप°). B2 T1.2 G M2–4 विचिंत्य; D6 निशम्य; M1 [अ]नुचिंत्य (for निरीक्ष्य). — c) Cf. 2c. D6 S (T3 missing) दुर्योधनोश्रुप्रति(D6 °परि)पूर्णनेत्रो. — d) Cf. 2d. K3 B6 D2.4 निश्वसद् (for न्य°). D6

स्वं चापनीतं मनसा निरीक्ष्य ।
दुर्योधनो दीनमना विसंज्ञः
पुनः पुनर्न्यश्वसदार्तरूपः ॥ १३
तं ध्यानमूकं कृपणं भृशार्त-
मार्तायनिर्दीनमुवाच वाक्यम् ।
पश्येदमुग्रं नरवाजिनागै-
रायोधनं वीरहतैः प्रपन्नम् ॥ १४
महीधराभैः पतितैर्महागजैः
सकृत्प्रविद्धैः शरविद्धमर्मभिः ।
तैर्विह्वलद्भिश्च गतासुभिश्च
प्रध्वस्तयन्त्रायुधवर्मयोधैः ॥ १५
वज्रापविद्धैरिव चाचलेन्द्रै-
र्विभिन्नपाषाणमृगद्रुमौषधैः ।
प्रविद्धघण्टाङ्कुशतोमरध्वजैः
सहेममालै रुधिरौघसंप्लुतैः ॥ १६
शरावभिन्नैः पतितैश्च वाजिभिः
श्वसद्भिरन्यैः क्षतजं वमद्भिः ।
दीनैः स्तनद्भिः परिवृत्तनेत्रै-

C. 8. 4899
B. - 94 5
K. r. 99. 20

G1 मुहुर्मुहुर्निश्वसदार्त्त(G1 °र्तं)रूपः; T1.2 G2.3 दीनाननो (G2 °द्धीनो; G3 °र्दितो) निश्वसन्नार्तरूपः. — V1 B Da1 Dn1 D1.3–5.7 ins. an addl. colophon after 13; K4 after 14ab. [*Adhy. name:* B3 दुर्योधनानुतापः.—*Adhy. no.:* B1 9; B5 93; Da1 102; D4 72.]

— After the addl. colophon, K4 V1 B Da1 Dn1 D1.3–5.7 ins. a passage given in App. I (No. 43).

— After the above, K4 V1 B Da1 Dn1 D1.3–5.7 ins.:

संजय उवाच ।

1178* दृष्ट्वा तु सैन्यं विनिवर्त्यमानं
पुत्रेण ते मद्रपतिस्तदानीम् ।
संत्रस्तरूपः परिमूढचेता
दुर्योधनं वाक्यमिदं बभाषे ।

[B2 om. the ref. — (L. 1) K4 D4 विनिवर्तमानं; V1 Dn1 परिवृत्य°; Da1 D1.5 विनिषण्ण° (for °वर्त्य°). — (L. 3) B1–4 D3.7 संत्रस्तरूपं; B5 संतप्तरूपः. Da1 D1.5 परिमूढभावो (for °चेता).]

14 V1 B Da1 Dn1 D1.3–5.7 om. 14ab. — a) D3 -रूपं (for -मूकं). Ś1 K1 D2.3 भृशार्थम्. — b) Ś2 K4 आर्तायणिर्. T1 G M राजन् (for वाक्यम्). — After 14ab, K4 ins. an addl. colophon. Before 14cd, K4 V1 B Da1 Dn1 D1.3.4 (marg.).5.7 M2.4 ins. शल्य उवाच. — c) D3 M1.3 [ए]नम्; D6 [ए]तम्; T2 [ए]तद् (for [इ]दम्). D6 G1 M3 उग्रैर् (for उग्रं). M1 -योधैर् (for -नागैर्). — d) D4 आजोधनं. Dn1 -शतैः; D4 -हणैः; D5 -हतः; G2 -हते; M3 -गतैः (for -हतैः). Ś2 सुपूर्णः; K1.3 V1 B D T1.2 G1.3 M सुपूर्णं; G2 तु कर्णे (for प्रपन्नम्).

15 a) K4 महागणैः; Dn1 D6 S च नागैः (for महागजैः). — b) K3 V1 Da1 D1–5.7.8 प्रभिन्नैः (for प्रविद्धैः). V1 D2 -भिन्नम(D2 °व)र्मभिः (for -विद्ध°). Dn1 T1.2 G1 M सकृत्प्रभिन्नैः (T1 °सक्तैः; G1 °यत्तैः) शरभिन्नदेहैः (G1 °गात्रैः); D6 सकृत्प्रयत्नैः गतभिन्नगात्रैः; G2.3 महीं प्रपन्नैः शरभिन्नदेहैः. — c) B2 D4 तैर्विद्र-वद्भिश्च; Da1 D1.5 तैर्विज्वल°; Dn1 संविह्वल°; D2 तैर्त्रिजल°; D6 S (T3 missing) प्रविह्वल° (for तैर्विह्वल°). D6 गत-प्रयत्नैः; T2 ततास्रमृद्भिः (for गतासुभिश्च). B1 3–5 D3.7 तैर्विद्रवद्भिश्च समंततो वै. — d) K3 प्रध्वस्तचित्रायुधवर्मयानैः; V1 °चर्मायुधवर्मयोधैः; B D2.3.7.8 °वर्मायुधयोधमुख्यैः (D3 °वर्मयोधैः); Da1 Dn1 D1.5.6 S (T3 missing) प्रध्वस्त(T2 °ध्वंस)वर्मायुधसर्वयोधैः (Da1 D1.5 °चर्मयोधैः; Dn1 °चर्मखड्गैः).

16 a) Da1 D1.5 वज्रावरुद्धैर्; D4 वज्रेण विद्धैर्; D6 T1.2 M यंत्रापविद्धैर् (for वज्रा°). K4 चापलेंद्रैर्; B3 Dn1 T1 चाचलोत्तमैर्; D6 T2 G M चाच(M1 °प)लौघैर् (for °लेन्द्रैर्). — b) D6 G1 विषण्ण- (for विभिन्न-). K3 -सम-; V1 B Da1 Dn1 D1.3.5.7 -महा-; T2 -मृद-; G3 -वर- (for -मृग-). B2 D6 S (T3 missing) -द्रुमौ(T2 -द्विमो)-घैः (for -द्रुमौषधैः). — c) Ś K1.2.4 D2 प्रवृद्ध-; Da1 D1.5 प्रभिन्न- (for प्रविद्ध-). G1 -वर्माङ्कुश- (for -घण्टाङ्कुश-). K3 तोमरोघैः; D3 -तोमरध्वजः (for °ध्वजैः). — d) K3 -वर्णैः; K4 -माली; V1 B D (except D3) S (T3 missing) -जालै (for -मालै). B2 -संहतैः; D2.6 T1.2 G3 M -संप्लवैः; G2 -पुप्लवैः (for -संप्लुतैः).

17 a) B2 शरप्रभिन्नैः; D2 शरार्धभिन्नैः; G1.3 °भि-(G3 °व)नुन्नैः; M1 °भिपन्नैः (for °वभिन्नैः). B2 चरंगमैः; B5 च वादिभिः; Dn1 S (T3 missing) तुरंगमैः; D2 तु वाजिभिः; D6 तुरंगैः (for च वाजिभिः). — b) K3 स्वसद्भिर्; B1 श्वर°; T1.2 G2.3 M स्तन° (for श्वस°). V1 B Da1 Dn1 D1.3.5.7 T1.2 G2.3 M आर्तैः (for अन्यैः). B2 सततं (for क्षतजं). K1 वसद्भिः; T3 स्रवद्भिः (for वम°). D3 स्वसिद्भरन्यक्षतजं वमद्भिः (sic); D6 स्तनद्भिरार्तैर्विविधैर्ज्वलद्भिः; G1 नदद्भिरार्तैर्विवशैर्ज्वलद्भिः. — B5 om

C. 8. 4890
B. 8. 94. 5
K. 8. 99. 20

मेहीं दशद्भिः कृपणं नदद्भिः ॥ १७
तथापविद्धैर्गजवाजियोधै-
र्मन्दासुभिश्चैव गतासुभिश्च ।
नराश्वनागैश्च रथैश्च मर्दितै-
र्मही महावैतरणीव दुर्दशा ॥ १८
गजैर्निकृत्तापरहस्तगात्रै-
रुद्वेपमानैः पतितैः पृथिव्याम् ।
यशस्विभिर्नागरथाश्वयोधिभिः
पदातिभिश्चाभिमुखैर्हतैः परैः ।
विशीर्णवर्माभरणाम्बरायुधै-
र्वृता निशान्तैरिव पावकैर्मही ॥ १९
शरप्रहाराभिहतैर्महाबलै-

17^{cd}. D_4 om. (hapl.) from 17^c up to line 1 of 1180*. — ^{c}) K_3 V_1 B (B_5 om.) D ((except D_6; D_4 om.) S (except G_1; T_3 missing) दीनं ($D_{1.7}$ °न-) (for दीनैः). K_3 स्वसद्भिः; D_6 स्ववद्भिः; D_8 T_2 स्वनद्भिः; G_1 त्रसद्भिः (for स्तनद्भिः). D_8 om. (hapl.) from परि up to दशद्भिः (in 17^d). $Ś_2$ परिरेंद्र-; K_3 °वृत्य; T_1 प्रविवृत्त- (for परि°). — ^{d}) $D_{1.5}$ M_1 मही (for महीं). M_1 om. from दशद्भिः up to निकृत्ता (in 19^a). D_6 मंहीयमद्भिः क्षतजैर्बभूव; T_1 G M_{2-4} मही नद(G_2 पत)द्भिः कृपणा (M_{2-4} °णं) बभूव; T_2 महीं नमद्भिः कृपणां बभूव.

18 D_4 M_1 om. 18 (cf. v. l. 17). — ^{a}) K_3 शरापविद्धैर्; B_4 $D_{3.7}$ अथाप° (for तथाप°). G_2 M_{2-4} -यौधैर् (for -योधैर्). — After 18^a, N (except D_6; D_4 om.) ins.:

1179* बलापविद्धै रथवीरसंघैः ।

[$Ś_2$ बलापिविद्धै; K_4 भल्लाप°; V_1 विलाप° (for बलाप°). V_1 रथवीरसंहैः; B_2 गजवाजिसिंहैः; D_{a1} D_5 रथयोधसंघैः (for रथवीर°).]

— ^{b}) K_1 ममासुभिश्च; K_4 D_2 ममांशु° (D_2 °सु°); T_2 पदाति° (for मन्दासु°). T_1 $G_{2.3}$ चापि (for चैव). D_{n1} om. from गतासु up to मर्दितै (in ^{c}). — ^{c}) $D_{2.3}$ विमर्दितैर् (for च म°). D_6 T_2 G_1 नरैश्च नागैश्च रथै(T_2 हयै)श्च तुरगैर्; T_1 $G_{2.3}$ M (M_1 om.) रथैश्च नागैस्तुरगै(M_{2-4} °श्च नरै)श्च तुरगैर्. — ^{d}) D_6 G_1 अश्वैर्मही (for मही महा-). K_2 सुदृशा; $K_{3.4}$ $D_{1.3}$ दुर्दृशा; V_1 D_{n1} D_6 T_2 G M (M_1 om.) भाति; D_2 दर्शसा (for दुर्दशा). T_1 मही महान्त्रावरणावभाति.

19 D_4 om. 19^{ab} (cf. v. l. 17); M_1 om. up to निकृत्ता (cf. v. l. 17). — ^{a}) K_1 गणैर् (for गजैर्). K_3 निकृंतावर-; K_4 निकृंतापर-; V_1 D_{a1} $D_{1.5.8}$ $T_{1.2}$ M_{2-4} निकृ(M_3 °वृ)त्तावर-; $B_{1.3-5}$ $D_{3.7}$ °त्तायत- (B_1 न-); B_2 °त्ताधवं-; D_{n1} °त्तैर्नर-; Bom. ed. °त्तैर्वर- (for °त्तापर-). D_{n1} -हस्तिगात्रैर्; D_6 $T_{1.2}$ G_1 M -गात्रहस्तैर् (for -हस्तगात्रैर्). — ^{b}) $K_{1.2.4}$ D_{a1} $D_{1.5}$ तद्वेपमानैः; D_2 उद्वेष्ट° (for उद्वेप°). — Ś K V_1 B D_{a1} D_{n1} $D_{1-3.5.7.8}$ ins. after 19^{ab}; D_4 after 17^{ab}:

1180* विशीर्णदन्तैः क्षतजं वमद्भिः
स्फुरद्भिरार्तैः करुणं रणाजिरे ।
सुयोधवर्मायुधपादगोसृभिः
प्रकीर्णतूणीरपताककेतुभिः ।
सुवर्णजालावततैर्भृशाहतै- [5]
र्मही वियद्द्यौर्जलदैरिवावृता ।

[D_4 om. line 1. — (L. 1) K_1 D_8 (before corr.) क्षतजैर् (for °जं). K_1 वसद्भिः — (L. 2) K_1 आंतैः; K_3 आत्तैः; D_5 आर्तिः (for आर्तैः). K_3 करणं; D_4 कुरूणां (for करुणं). K_3 $B_{2.3}$ D_{a1} $D_{1.2.5.8}$ रणाजिरं; B_5 D_{n1} नदद्भिः (for रणाजिरे). — (L. 3) K_1 $B_{1.3.4}$ D_{a1} $D_{1.3-5.7.8}$ सयोध-; B_5 सुवर्ण-; D_2 स्वयोध- (for सुयोध-). K_3 -गोत्रभिः; D_{a1} -गोतृभिः (for -गोसृभिः). D_{n1} निकृत्तचक्रेषु युगैः स योक्तृभिः. — (L. 4) K_3 विशीर्ण-; B_2 D_{n1} प्रविद्ध-; B_5 D_8 विकीर्ण- (D_8 °र्य-) (for प्रकीर्ण-). — (L. 5) K_4 D_4 भृशं हतैर्. — After line 5, K_3 D_8 ins.:

1181* संयंतृयोधाचरणैर्महागजैः ।

[D_8 सयंनृयोधा- (sic.)]

— (L. 6) K_1 मही वियद्ध्यां; K_3 V_1 B D_{a1} $D_{1.3.5}$ मही बभौ द्यौर्; D_{n1} महारथैर्धैर्; D_7 मही बलौघैर्; D_8 महीभवद्यौः (for मही वियद्यौर्). D_2 जलजैर्; D_8 सलिलैर् (for जलदैर्). D_2 आवृतं.]

— ^{c}) $Ś_2$ $K_{1.3.4}$ V_1 D_{a1} $D_{1.4.5.8}$ -वराश्व- (for -रथाश्व-). D_6 S (T_3 missing) रथ(D_6 मह)षैर्नागवराश्वयो(G_2 M °यौ)धैः. — ^{d}) K_4 D_4 चाति-; G_2 चापि (for चाभि-). K_2 वृतैः परैः; K_3 D_8 पराहतैः; $B_{1.2.4}$ हतैः शरैः; $G_{1.3}$ परैः हतैः (by transp.); M_3 हतैश्च. — ^{e}) $Ś_1$ $K_{2.4}$ -वर्णाभरणांबरायुधैर्; K_1 T_1 $G_{2.3}$ -वर्माभरणायुधांबरैर्; D_6 °णांबरस्थैर्; D_8 °युधवस्त्रभूषणैर्. — $B_{1.3.4}$ $D_{3.4.7}$ om. 19^f. — ^{f}) D_6 युता; G_2 वृतां (for वृता). V_1 B_5 D_{a1} D_{n1} $D_{1.2.5}$ S (T_3 missing) प्रशांतैर्; D_4 श्मशानैर् (for निशान्तैर्). B_2 च्युतान्युशाल्मैरिव पावकैर्मही (sic).

20 Before 20, T_1 ins. संजयः. — ^{a}) T_2 महारथैर् (for °बलैर्). — ^{b}) $B_{1.2.4.5}$ D_{a1} $D_{6.8}$ T_2 G M

रवेक्ष्यमाणैः पतितैः सहस्रशः ।
प्रनष्टसंज्ञैः पुनरुच्छ्वसद्भि-
र्मही बभूवानुगतैरिवाग्निभिः ।
दिवश्च्युतैर्भूरतिदीप्तिमद्भि-
र्नक्तं ग्रहैर्द्यौरमलेव दीप्तैः ॥ २०
शरास्तु कर्णार्जुनबाहुमुक्ता
विदार्य नागाश्वमनुष्यदेहान् ।
प्राणान्निरस्याशु महीमतीयु-
र्महोरगा वासमिवाभितोऽग्रैः ॥ २१
हतैर्मनुष्याश्वगजैश्च संख्ये
शरावभिन्नैश्च रथैर्बभूव ।
धनंजयस्याधिरथेश्च मार्गे
गजैरगम्या वसुधातिदुर्गा ॥ २२
रथैर्वरैरुन्मथितैश्च योधैः
संस्यूतसूताश्वत्रायुधध्वजैः ।
विशीर्णशस्त्रैर्विनिकृत्तबन्धुरै-

C. 8. 4808
B. 8. 94. 14
K. 8. 99. 27

अवेक्षमाणैः (G2 °णा); T1 अवेक्ष्यमाणा (for °माणैः). D6 विरलैः (for पतितैः). S (T3 missing) समंततः (for सहस्रशः). — Dn1 transp. 20cd and 20ef. — c) Ś K1.2 B1 T1.2 G1 प्रणष्टसंज्ञैः; D6 प्रनष्टशब्दैः; G2 प्रणष्टदेहैः (for प्रनष्टसंज्ञैः). D6 S (T3 missing) आ(अ)श्वसद्भिर् (for उच्छ्व°). — d) D6 om. बभूवानुगतैरिवाग्निभिः. K3 B5 [अ]सुगतैर् (for [अ]नु°). Dn1 D2 अर्चिभिः (for अग्निभिः). D4 मही बभूवाग्निपरीतगात्रा; D7 मही बभौ वायुगतैरिवाग्निभिः; S (T3 missing) मही बभौ कुंभगतैरिवाग्नि(T2 °ह्नि)भिः. — After 20cd, N (except D6) ins.:

1182* कर्णार्जुनाभ्यां शरभिन्नगात्रै-
हतैः प्रवीरः कुरुसृञ्जयानाम् ।

[(L. 2) V1 B1-3.5 D1.5.7.8 हत-; B4 मही (for हतैः).] — e) K3 दिवश्च्युतैर्; K4 दिवच्युतैर्; D4 विराजते; D6 रक्तैश्च्युतैर्; T1 G3 M2-4 रक्तै°; T2 रक्तैस्तु तैर्; G2 रक्तैच्युतैर्; M1 रत्नच्युतैर् (for दिवश्च्युतैर्). K1 द्युति; Da1 D5 अभि- (for अति-). K1.2.4 Da1 Dn1 D1.5 -दीप्तमद्भिर् (for -दीप्ति°). B3 बभूव तैरप्यतिदीप्तिमद्भिर्; G1 रक्तैश्च्युतैर्भू-मिरदीप्तिमद्भिः. — f) K3 अमलेव दीप्तिभिः; V1 B1.3 Da1 D1.3.5 °लैश्च दीप्तैः; B2.4.5 Dn1 D2.7 °लप्रदीप्तैः; T1 अमरैरिवाबभौ; T2 अतुलैर्विभाति; G1 अमलेव भाति; G2 M2-4 °लैर्विभाति; G3 विमलैर्विभाति; M1 अमरैर्विभाति (for °लेव दीप्तैः). D4 वज्राहतैर्दीप्तवलैर्हि दैत्यैः; D6 रक्तग्रहैर्दुर्विमलैर्विभाति.

21 a) Ś1 K1.2.4 वराश्च-; Ś2 वारश्च-; B1.3.4 D3.7 शराश्च; D2 घोराश्च-; D4 शरास्त्र-; D8 शरैस्तु (for शरास्तु). D4 -कर्णायुत- (for °र्जुन-). Ś K1.2.4 -बाणभिन्नैर्; K3 V1 B1.3-5 Da1 D1.3.7.8 -बाहु(B5 D3 °ण)मुक्ता; B1 -बाहुरुत्वना; D2 -बाणनैर् (sic); D6 G1 -चापमुक्ता (G1 °का) (for -बाहुमुक्ता). — D6 om. 21b. — b) Ś2 K3.3 नागाश्च; K1 D3 नागांश्च (for नागाश्व-). G2 -नागान् (for -देहान्). — c) K3 [अ]थ (for [आ]शु). K3 ययावापुर्; B1.3.4 D7 व्यतीयुर्; B2 समीयुर्; B5 Dn1 D2.5.6 S (T3 missing) प्रतीयुर् (for अ°). D4 निपेतुरस्याशु महीमतीव. — d) K3 B1-4 D2-4.7.8 S (T3 missing) [अ]भिताग्राः (D4 °ग्रः); K4 °तोग्रैः (sic); V1 °तास्रैः; B5 Da1 D1.5 [अ]तिताग्राः; Dn1 [अ]भिनम्राः; D6 °तजाः (for °तोऽग्रैः).

22 a) Dn1 हते; T2 M2-4 हयैर् (for हतैर्). K4 Da1 मनुष्याश्च; D6 T2 G M °व्यैश्च (for °व्याश्व-). K3 रथैश्; D2 -गणैश्; G1 गजाश् (for -गजैश्). V1 B3 Da1 D1.3.5.7.8 असंख्यैः; B5 अनेकैः; G2.3 च संधे (G3 °धैः); M च संख्ये. T1 हतैर्मनुष्याश्वगजाश्वसंधैः. — b) B3 Dn1 शरापविद्धैश् (for °वभिन्नैश्). Dn1 च रथैर्नरैश्; D4 च रथैर्गजैश्च; D6 T1.2 G1.3 M रुधिर(D6 G1 °रैः)प्रदिग्धैः (T1 °दीप्तैः) (for च रथैर्बभूव). B1 om. (hapl.) from बभूव up to रथै (in 22e). G2 शरावसंधैरुधिरः प्रदिग्धैः (sic). — c) D1 [अ]धिरथश्; T2 G1.2 [अ]तिरथेश् (for [आ]धि°). V1 B (except B5) Dn1 D3.7 T1.2 च मार्गणैर्; D2 च मार्गो; D4 च मिश्रैर्; G1 च संख्ये (for च मार्गे). D6 धनंजयश्चातिरथिश्च संधे. — D2 om. 22d-23c. — d) Da1 D1.5 नरैर्; D6 S (T3 missing) हतैर् (for गजैर्). D4 अनम्या (for अगम्या). K3 [अ]तिदुर्गाः; V1 B1-3 D3.4.7 M1 °दुर्गमा (B2 °माः); T2 °दुर्गमं; G2 हि दुर्गा (for [अ]तिदुर्गा). Dn1 अगम्यरूपा वसुधा बभूव.

23 D2 om. 23abc (cf. v. l. 22). — a) K3 रथैर्वरिष्ठोन्मथितैः; D4 परस्परैरुन्म°; D6 S (except T1; T3 missing) रथैर्महे(M1 °नरै)रुन्मथितैः (for °वरैरुन्म°). K3 V1 D6 सुयोधैः; B1.3.4 Da1 D1.3.5.7 सयोधैः; B3 स योधैः; B5 सघोषैः; Dn1 सुकल्पैः; D6 T1 G M सु(G3 स)-कल्पितैः; T2 सुवीतैः (for च योधैः). — b) K1 D1.5 सस्यूतसूताश्व-; K3 संसस° (sic); Da1 संस्कृत°; D6 T1 G M1 सनागयो(T1 G2 M1 °यौ)धाश्व-; D3 संजातसूताश्व-; T2 ससूतयोधाश्व-; M2-4 प्रभग्नयौधाश्व- (for संस्यूतसूताश्व-). D8 -रथानन- (for -वरायुध-). — c) D3 G2 M4 विकीर्ण-

C. 8. 4908
B. 8. 94. 14
K. 8. 99. 27

निकृत्तचक्राक्षयुगत्रिवेणुभिः ॥ २३

विमुक्तयन्त्रैर्निहतैरयस्मयै-
र्हतानुषङ्गैर्विनिषङ्गबन्धुरैः ।
प्रभग्ननीडैर्मणिहेममण्डितैः
स्तृता मही द्यौरिव शारदैर्घनैः ॥ २४

विकृष्यमाणैर्जवनैरलंकृतै-
र्हतेश्वरैराजिरथैः सुकल्पितैः ।
मनुष्यमातङ्गरथाश्वराशिभि-
र्द्रुतं व्रजन्तो बहुधा विचूर्णिताः ॥ २५

सहेमपट्टाः परिघाः परश्वधाः
कडङ्गरायोमुसलानि पट्टिशाः ।
पेतुश्च खड्गा विमला विकोशा
गदाश्च जाम्बूनदपट्टबद्धाः ॥ २६

चापानि रुक्माङ्गदभूषणानि
शराश्च कार्तस्वरचित्रपुङ्खाः ।
ऋष्टयश्च पीता विमला विकोशाः

(for विशीर्ण-). Dn1 D8 S (T3 missing) -योक्त्रैर् (for -शङ्खैर्). Ś1 K3 B2.3.5 D1.7 विनिकृत्य; D4.6 S (T3 missing) °कीर्ण- (for °कृत्त-). K3 -शूरैर्; V1 B5 Dn1 T1.2 G2.3 -बंधनैर्; D4 -चामरैर् (for -बन्धुरैर्) — D4 om. 25d. — d) K3 निकृत्य; D2.5 निकृंत- (for निकृत्त-).

24 a) K3 -यान्त्रैर्; V1 B1.3.4 Da1 D1.3.5.7 -चक्रैर्; B2 Dn1 T1 -शङ्खैर्; B5 -पत्रैर्; D4 corrupt; G2.3 -योक्त्रैश् (for -यन्त्रैर्). K3 V1 B1.3.4 Da1 D1.3.5.7.8 विहतैर्; Dn1 T1.2 G2.3 M च तथा; D6 G1 च रथैर् (for निहतैर्). K3 Da1 D1.5 अपस्करैर्; V1 भयस्करैर्; B D2–8 G1 उपस्करैर्; Dn1 व्युपस्करैर्; T1 विमुक्तकैर्; T1 M1 [अ]-प्यवस्करैर्; G2.3 विमस्तकैर्; M2–4 व्यवस्करैर् (for अयस्मयैर्). — b) Ś2 K1.2 B5 T1 G3 M2–4 हृ(K1 ह्र)तानुषंगैर्; K3 B1.3 Da1 Dn1 D1–7 हतानुकर्षैर्; K4 °संधैर्; V1 B3 हृतानुकर्षैर्; B2 कृतात्मकर्षैर्; D8 दूतानुकर्षैर्; G1 कृतानुषंगैर्; M1 वृता° (for हता°). V1 विनियुक्त-; D6 °बंध-; G1 °बद्ध- (for °षङ्ग-). K3 -बंधिभिः; V1 B3.5 Dn1 D2–4.7.8 T1.2 G2.3 M -बंधनैः; Da1 D1.5 -धन्वनैः; D6 G1 -कूबरैः (for -बन्धुरैः). — c) D6 G1 प्रभिन्न- (for प्रभग्न-). V1 D6 -नीलैर्; G M -नीळैर् (for -नीडैर्). K3 -कुंडलैर्; V1 B1 Dn1 D6 S (T3 missing) -भूषितैस्; D2 -बंधनैर् (for -मण्डितैस्). — d) K3 महीर्; D2 भृता; D4 सृता; D6 G1 तदा; D8 मही; T1 G2 वृता; T2 स्तुता; G3 विना (for स्तृता). K3 D3 बभौ (for मही). K4 सारदैर्. D7 T1 वनैः (for घनैः).

25 a) B5 D3.7 निकृष्यमाणैर्; D6 निषज्यमाना; S (T3 missing) नि(T2 वि)कृष्यमाणा (for विकृष्यमाणैर्). K3 D3 जघनैर्; D4 घवनैर् (sic) (for जवनैर्). V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1–3.5–7 S (T3 missing) तुरंगमैर्; D4 अलंकृता (for °कृतैर्). — b) K3 हतैश्च शूरैर्; G1 हतेश्वरा (for °श्वरैर्). Ś1 राजो रजः (sic); K2 आजरजः; K3 नागर-थैः; K4 आजिरजः; V1 B Da1 Dn1 D1–3.5.7.8 आजरथैः (for आजि°). D6 रथैश्च नानाजवनैः सुकल्पितैः; T1.2 G2.3 M हतेश्वरा राजि(T2 वै सु-; G3 राज)रथाः सुकल्पिताः. — c) D4 धनूंषि- (for मनुष्य-). K2 -रथांब-; T2 -वराश्व- (for -रथाश्व-). B2 -पत्तिभिर्; D8 -वाजिभिर्; S (T3 missing) -सादिषु (for -राशिभिर्). — d) T1.2 द्रुतं. Ś2 K1 व्रजंतं; K3 व्रजद्भिर्; D8 वियद्भिर्; G2 विचिंत्यो (for व्रजन्तो). K3 B1.3.4 D8 वसुधा (for बहुधा). Ś K1.2.4 D2 विचूर्णितैः; K3 B1 D6.8 G2 विघूर्णिताः (K3 B1 °ता); Dn1 विचूर्णता (for °र्णिताः).

26 a) Dn1 lacuna for परश्वधाः. D2 सहेमपट्टैः परिघैः परश्वधैः; D6 S (T3 missing) सहेमपृष्ठाः स(T1.2 °पट्टाः स; M1–4 °पृष्ठासि)परश्वधा(G3 °था)युधाः. — b) Ś K3 D8 कडंगरायोमुसु(D8 °श)लानि; K3 परस्वधायोमुश°; K4 करंडरायोमुश°; V1 B1–4 Da1 D1.3.5.7 शि(B1 सि)ताश्च शूला मुस(V1 °श-; B1.2 °ष)लानि; B5 कडंगरीयामुस°; Dn1 सिताश्च सूला मुस°; D2 कलिंगराजो मुश° (for कडङ्गरायोमुस°). K1.2 पट्टिसाः; B2 पट्टिशैः; Dn1 मुद्गराः (for पट्टिशाः). D4 शिवाश्वषङ्गामुशलोग्रमुद्गरा; D6 S (T3 missing) शिता(D6 °ला)श्च शूला (T2 °रा) मुसलाः स(G2.3 °लाश्च)मुद्गराः. — c) D8 विचित्र-; T2 G M2–4 चित्राश्च; M1 चक्राश्च (for पेतुश्च). D1 खंजा (for खड्गा). D4 सिताश्वशक्त्यो (for पेतुश्च खड्गा.) B5 विपुला; T2 वितताश् (for विमला). Ś2 K1 D2.3.8 विशोका; B Da1 D1.5.7 विकोषा; D6 S (T3 missing) च कोशा (for विकोशा). — Ś K1.2.4 B3 D2 om. (hapl.) 26d–27c. — d) B1 गताश्च; B4 D2.8 गजाश्च (for गदाश्च). T1 om. (hapl.) from पट्ट up to रुक्माङ्गद (in 27a). K3 B (B3 om.) D (except D8; D2 om.) G1.3 M -पट्टनद्धाः; D3 (before corr.) T2 -पट्टबंधाः (for °बद्धाः).

27 Ś K1.2.4 B3 D2 om. 27abc (cf. v. l. 26). T1 om. up to रुक्माङ्गद (cf. v. l. 26). — a) D4 रक्तावनि; D6 S (T1 om.; T3 missing) जांबूनद- (for रुक्माङ्गद-). D4 T1 G2.3 -भूषितानि; M3.4 -रूषितानि (for -भूषणानि). — b) D4 कर्तास्वर-; M2–4 जांबूनद-

प्रासाः सखङ्गाः कनकावभासाः ॥ २७
छत्राणि वालव्यजनानि शङ्खाः
स्रजश्च पुष्पोत्तमहेमचित्राः ।
कुथाः पताकाम्बरवेष्टिताश्च
किरीटमाला मुकुटाश्च शुभ्राः ॥ २८
प्रकीर्णका विप्रकीर्णाः कुथाश्च
प्रधानमुक्तातरलाश्च हाराः ।
आपीडकेयूरवराङ्गदानि
ग्रैवेयनिष्काः ससुवर्णसूत्राः ॥ २९
मण्युत्तमा वज्रसुवर्णमुक्ता
रत्नानि चोच्चावचमङ्गलानि ।
गात्राणि चात्यन्तसुखोचितानि
शिरांसि चेन्दुप्रतिमाननानि ॥ ३०
देहांश्च भोगांश्च परिच्छदांश्च

C. 8. 4915
B. 8. 94. 22
K. 8. 99. 35

(for कार्तस्वर-). — c) K3 भल्लाश्च; B1 D6 ऋष्याश्च; Da1 ऋष्यश्च; D4 रिष्ट्यश्च; D8 रुष्यश्च; T2 यष्टीश्च; G1 वदश्च (sic); M3 ऋष्टीश्च; M4 हृव्यश्च (for ऋष्ट्यश्च). T2 केशा; G1 खड्गाश्च (for पीता). B (B3 om.) Da1 D1.3.5.7 विकोषाः; D6 S (T1 om.; T3 missing) च कोशाः (for विकोशाः). — K3 D8 om. 27d. — d) V1 D4 प्राशाः. B2 D2 सदंडैः (for सखङ्गाः). K4 पेतुश्च खड्गाः कंनकावभाषाः; Da1 D1.5 प्रासाश्च खड्गाः कनकावभासः; Dn1 °श्च दंडैः कनकावभासैः; D6 S (T1 om.; T3 missing) प्रा(D6 भा)साश्च दंडाः (T2 कुंताः) कनकप्रभासाः (T2 °काशाः).

28 a) D6 S (T3 missing) शुभ्राणि (for छत्राणि). K1 व्याल-; D6 चाप-; M बाल- (for वाल-). — b) B3 भुजाश्च; D2 गजाश्च- (for स्रजश्च). D4 पुष्पोत्तर- (for °त्तम-). B1.2.4.5 Da1 D3.5.7 भुजा(B5 स्रज)श्च पुष्पोत्तमहेमभूषिताः; Dn1 M2-4 छिन्नापविद्धाश्च स्रजो विभिन्नाः (Dn1 °चित्राः); D1 भुजाश्च पुष्पोत्तमभूषिता जनाः; D6 छिन्नावरुद्धावरुजन्स्रजश्च; T1 छिन्नापविद्धा ह्यरुजस्रजश्च; T2 छिन्नापविद्धाः प्ररुचस्रजश्च; G1 छिन्नावरुद्धा विरुजस्रजश्च; G2.3 छिन्नापविद्धा विरुजः स्रजश्च; M1 छिन्नापविद्धाश्च रुजस्रजश्च. — T2 om. 28c–30d. — c) K3 कुताः; D4 कुथा; M1 कथाः (for कुथाः). Ś2 Dn1 -भूषणानि; K2 B3 D4.8 -वेष्टनाश्च; D2 -जटिताश्च; D6 S (T2 om.; T3 missing) -वेष्टनानि (for -वेष्टिताश्च). V1 B1.2.4.5 D3.7 कुथाः प-(D7 °थान्प)ताका रथवेष्टनानि (V1 B5 °श्च); Da1 D1.5 खड्गाः पताकाः परिधाः परश्वधाः; D8 क्रुधाः पताकांबरवेष्टनानि. — d) Ś2 D8 किरीटमाली; K3 °टमौली; Dn1 °टिमाला (for °टमाला). D6 G2.3 M मकुटाश्च (for मुकु°). Da1 D1.5 शुभाः (for शुभ्राः). Ś1 K1.2.4 किरीटमाली मुकुटश्च शुभ्रः (K1.4 °भ्राः); D4.8 (marg.) किरीटहारा (D4°री) मणिविद्रुमाश्च.

29 T2 om. 29 (cf. v. l. 28). — a) V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1.3.5.7 T1 विप्रकीर्णा(Dn1 °र्णे)श्च राजन्; D2 °कीर्णा हुथाश्च; D4 °कीर्णांश्च तत्र; D6 G1 °कृताश्च भूमौ; G2.3 M °तिकीर्णकाश्च (for °कीर्णाः कुथाश्च). — b) Ś2 K1 V1 B Da1 Dn1 D1.3.5.7 प्रवाल- (for प्रधान-). Cc cites प्रवाला. V1 B5 D2.4 -मुक्ताभरणाश्च; D6 M2-4 -मुक्तास्तरला(D6 °ला)श्च; T1 G M1 -मुख्यास्तरला-(M1 °णा)श्च (for -मुक्तातरलाश्च). — c) K3 D4 -वरांगदाश्च (for °गदानि). — D4 om. 29d–51a — d) D2 तथा परिष्काः (for ग्रैवेयनिष्काः). Ś2 D2 G1.2 M2-4 सु-; B4 Da1 D1.5 च (for स-). D2.3.7 -चित्राः; D5 -सूत्रः; D6 G2 -सूताः (for -सूत्राः).

30 D4 T2 om. 30 (cf. v. l. 29, 28). — a) G2.3 वस्त्र- (for वज्र-). K3 D6.8 G M -युक्ता (for -मुक्ता). — b) D6 रक्तानि (for रत्नानि). M2-4 चोच्चानि च (for °वच-). B2 -भूषणानि; D2 -सांगजानि (for -मङ्गलानि). — c) K1.4 चार्म्यंत-; D6 S (T2 om; T3 missing) चाभांति (for चात्यन्त-). K3 D8 -सुखेधितानि; B2 -सुखेषितानि; M1.3 सुखोचितानां (for -सुखोचितानि). — d) B5 चंद्र- (for चेन्दु-). K3 -प्रतिमासितानि; D2 °मप्रभानि; D8 °भाननानि (for °माननानि).

31 D4 om. 31 (cf. v. l. 29). — a) K1 परिश्छदांश्च; D3 परस्वधांश्च (for परिच्छदांश्च). — b) K3 ततो (for त्यक्त्वा). D8 मनोज्ञाति- (for °ज्ञानि). Dn1 सुखानि चैव; D6 S (T3 missing) हताः (T1.2 G1 हतः; M च तैः) सुखानि (for सुखानि चापि). — c) K3 सुधर्म-; D6 G1 स्वकर्म-; T2 सधर्म- (for स्वधर्म-). D8 -निष्ठा. — After 31abc, D2 ins.:

1183* गता इतः स्वर्गलोकाय राजन् ।

— d) V1 partly damaged. K3 व्याश्चाव- (sic); V1 B Dn1 D3.7 व्याप्याशु; Da1 D1 **शु; D2 घ्यत्याशु; D5 व्या*शु; D6 T2 G M2-4 प्रासश्च; T1 प्रासव्य-; M1 प्रासांश्च (for व्याप्ताश्च). G1 लोका- T1 युधि सं-; T2 हि समा-; G2 [अ]थ सं- (for यशसा). K3 B Da1 Dn1 D3.5-7 S (T3 missing) गतास्ते; D3 गतांश्च (for समीयुः). — V1 B Da1 Dn1 D1.3.5-8 S (T3 missing) ins. after 31: D2 after 32a:

C. 8. 4915 B. 8. 94. 22 K. 8. 99. 35

त्यक्त्वा मनोज्ञानि सुखानि चापि ।
स्वधर्मनिष्ठां महतीमवाप्य
व्याप्तांश्च लोकान्यशसा समीयुः ॥ ३१
इत्येवमुक्त्वा विरराम शल्यो
दुर्योधनः शोकपरीतचेताः ।
हा कर्ण हा कर्ण इति ब्रुवाण
आर्तो विसंज्ञो भृशमश्रुनेत्रः ॥ ३२
तं द्रोणपुत्रप्रमुखा नरेन्द्राः
सर्वे समाश्वास्य सह प्रयान्ति ।
निरीक्षमाणा मुहुरर्जुनस्य
ध्वजं महान्तं यशसा ज्वलन्तम् ॥ ३३
नराश्वमातङ्गशरीरजेन
रक्तेन सिक्ता रुधिरेण भूमिः ।
रक्ताम्बरस्रक्तपनीययोगा-
न्नारी प्रकाशा इव *सर्वगम्या ॥ ३४
प्रच्छन्नरूपा रुधिरेण राज-

1184* निवर्त दुर्योधन यान्तु सैनिका
व्रजस्व राजञ्शिबिराय मानद ।
दिवाकरो ह्येष विलम्बते प्रभो
पुनस्त्वमेवात्र नरेन्द्र कारणम् ।

[(L. 1) B1 D2.8 T1 G2 निव(D8 °र्वं)र्त्य; Da1 D1.5 वयं तु; T2 G1 M निवृत्य (for निवर्त). Da1 D1.5 याम; T2 M1 यांति (for यान्तु). — (L. 2) B Da1 D1.3.5.7 व्रजंतु; D8 भजस्व (for व्रजस्व). V1 शिबिराश्चाददानाः; B1.3–5 D3.7.8 G3.8 °राणि मानद; B2 °राण्यददानाः (sic); Da1 D1.5 °राय दीनाः; T1 °राञ्चिनाय (for °राय मानद). D2 वज्राख्यनास्ते शिबिराय मानदाः; D6 सुजन्स्वराजं च विनात्ममानं. — (L. 3) B3 Dn1 D2.6.8 [ऽ]प्येष (for ह्येष). — (L. 4) D8 एतान्हि (for एवात्र). V1 B2 वेत्सि; D8 योत्स्यसे (for कारणम्).]

— After the above, sequence in D6 T1 G2.3 M1 is: 44c–46b, 1194*, 46e–53b, 40c–41d, 1186*, 1187*, 1188*, 42ab, 1189*, 42c–43b, 1191*, 43c–44b, 53cd, 1194*, 53e–57d, 1196*, 58–60; followed by lines 13–16 of App. I (No. 44) in D6 T1 G2 M1, and by lines 13–14 in G3.

32 Before 32, G1.3 M2–4 ins. संजयः. D4 om. 32 (cf. v. l. 29). — a) D6 S (T3 missing) एतावदू (for इत्येवम्). K4 उक्ता. — After 32a, D2 ins. 1184*. — b) K3 V1 B Da1 Dn1 D1–3.5.7.8 दुर्योधनं. B5 -चित्तः; Da1 D1.5 -चित्तं (for -चेताः). D6 S (T3 missing) दुर्योधनं चैव निवर्तयित्वा. — c) K3 V1 B Da1 Dn1 D1.3.5.7.8 ब्रुवाणम्. — d) K1.4 अस्रुनेत्रः (K4 °त्रं); D2 उत्पपात (for अश्रुनेत्रः). K1 अंतोविसंज्ञो भृशमस्रुनेत्रः; K3 V1 B Da1 Dn1 D1.3.5.7.8 आर्तं विसंज्ञं भृशमश्रुनेत्रं. — For 32cd, D6 S (T3 missing) subst.:

1185* मुदाय राजन्विनिविष्टबुद्धि
हा कर्ण हा कर्ण इति ब्रुवाणम् ।

[(L. 1) D6 G1 राजाभिनिविष्ट- (for राजन्विनि°).]

33 D4 om. 33 (cf. v. l. 29). — a) T2 नरेंद्र. — b) T2 समाश्वस्य. Ś1 V1 B1–4 Da1 Dn1 D1.3.5.7 मुहुः प्रयांति (B3 °याताः); B5 सह प्रयाताः; D6 S (T3 missing) ततः प्रजग्मुः (for सह प्रयान्ति). D2 सर्वे शोकास्ते तदाभवद् (sic). — D3 om. 33c–8.69.17b. — c) K3.4 Dn1 D1.3.6.7 G3 निरीक्ष्यमाणा; B4 °क्षमाणं (for °क्षमाणा). D6 S (T3 missing) ध्वजम् (for मुहुर्). — d) D6 G1.3 रथं च दिव्यं; T2 G2 M दिव्यं महांतं (for ध्वजं महान्तं). Ś2 K1.4 B5 सहसा (for यशसा).

34 D2.4 om. 34 (cf. v. l. 33, 29). — b) K3 D6.8 S (T3 missing) रक्तेन सिक्तां रुधिरेण भूमिं; V1 B Da1 Dn1 D1.3.5.7 रक्तेन सिक्तां च तथैव भूमिं. Cc cites रक्तेन (as in text). — Ś K1.2.4 om. 34c. — c) V1 रक्तांबरं; T1 युक्तांबर- (for रक्ताम्बर-). K3 V1 B5 तपनीययोगां D6 °योधान् (for °योगान्). T2 रक्तांबरालंकृतगात्रयष्टिं. — d) K3 V1 B Da1 Dn1 D1.3.5.7.8 S (T3 missing) नारीं; D6 अरीन् (for नारी). K3 D8 प्रकामाम्; V1 B Da1 Dn1 D1.3.5–7 T1.2 G M1 Ca प्रकाशाम्; M2–4 प्रशांताम् (for प्रकाशा). Ś K1.2.4 सर्वगस्य; K3 V1 B Da1 Dn1 D1.3.5.7.8 T2 Ca °गम्यां; D6 G1.3 M °रम्यां; T1 G2 °रूपां (for *सर्वगम्या).

35 D2.4 om. 35 (cf. v. l. 33, 29). — a) Ś1 K3 B1–3 Dn1 D6.8 T1 G1.2 M2–4 प्रच्छन्नरूपां; Ś2 K1 प्रच्छिन्नरूपा; V1 Da1 D1.5 प्रच्छन्ननाना-; T2 प्रधूम्ररूपां (for प्रच्छन्नरूपा). — b) T1 हि; T2 च; G2 M3 [ऽ]भि- (for ऽति-). K3 B2.3 D6.8 S (except G3; T3 missing) -विराजमानां; B1.4.5 Da1 Dn1 D1.3.5.7 °माने (for °माना:). — c) K3 नैतायतत्वस्थुः (sic) (for नैवावतस्थुः). — d) T1 कृपातिता (sic); T2 प्रवेगिता; M1 प्रव्राजितो (for °जिता). K3 V1 B1.3–5 Da1 Dn1 D1.3.5.7.8 देवलोकाय सर्वे; D6 T1 G M नरदेवा (M1 °वो)

रौद्रे मुहूर्तेऽतिविराजमानाः ।
नैवावतस्थुः कुरवः समीक्ष्य
प्रव्राजिता देवलोकाश्च सर्वे ॥ ३५
वधेन कर्णस्य सुदुःखितास्ते
हा कर्ण हा कर्ण इति ब्रुवाणाः ।
द्रुतं प्रयाताः शिविराणि राज-
न्दिवाकरं रक्तमवेक्षमाणाः ॥ ३६
गाण्डीवमुक्तैस्तु सुवर्णपुङ्खैः
शितैः शरैः शोणितदिग्धवाजैः ।
शरैश्चिताङ्गो भुवि भाति कर्णो
हतोऽपि सन्सूर्य इवांशुमाली ॥ ३७
कर्णस्य देहं रुधिरावसिक्तं
भक्तानुकम्पी भगवान्विवस्वान् ।
स्पृष्ट्वा करैर्लोहितरक्तरूपः
सिष्णासुरभ्येति परं समुद्रम् ॥ ३८
इतीव संचिन्त्य सुरर्षिसंघाः
संप्रस्थिता यान्ति यथानिकेतम् ।
संचिन्तयित्वा च जना विसस्रु-
र्यथासुखं खं च महीतलं च ॥ ३९
तदद्भुतं प्राणभृतां भयंकरं

C. 8. 4925
B. 8. 94. 32
K. 8. 99. 45

यथाक्षैः (T1 °क्षे); T2 नरदेवा ययुस्ते (for देवलोकाश्च सर्वे). B2 कुरुप्रवीराः सह भूप सर्वैः.

36 D2.4 om. 36 (cf. v. l. 33, 29). D6 om. 36[a]–37[b]. — [a]) Ś2 वदेन; T2 पातेन (for वधेन). V1 B1.3–5 Da1 Dn1 D1.3.5.7 तु (for सु-). Da1 D1.5 -दुःखिताः (D1 °ता:) स्थिता; M1 °तास्तैर् (for °तास्ते). B2 नृपं समाश्वास्य सुदुःखितास्ते. — [b]) K2.4 ब्रुवाण:; B2 ब्रुवाणौ (for °णाः). — [c]) G1 द्रुमं (for द्रुतं). S (except T2; T3 missing) प्रजग्मुः (for प्रयाताः). K2 (*inf. lin.*) शिबिरान्; B5 T1 G2 °राय (for °राणि). — [d]) K3 V1 Da1 Dn1 D1.5.8 अवेक्ष्यमाणाः; K4 अवेक्षमाणः; D3.7 निरीक्ष्यमाणाः; G2 M1 इवेक्ष° (for अवेक्ष°).

37 D2.4 om. 37 (cf. v. l. 33, 29). D6 om. 37[ab] (cf. v. l. 36). V1 repeats 37 after 40 and B2.5 after the repetition of 40[c]. — [a]) D3 गांजीव- (for गाण्डीव-). Dn1 -मुक्तं (for -मुक्तैस्). K3 V1 (both times) B2 (second time).5 (first time) Da1 D1.5.8 T2 च (for तु). Ś1 सुपर्ण- (for सुवर्ण-). — [b]) T2 damaged. K3 V1 (first time) B1.2 (first time).3.4.5 (first time) Da1 Dn1 D1.3.5.7 S (T2 damaged; T3 missing) शिलाशितैः; B2 (second time) सितैः शरैः; B5 (second time) बाणैश्चितः (for शितैः शरैः). V1 (first time) -दिग्धराजैः; B2 (first time) °गात्र-; B5 (second time) T1 °गात्रैः; G2 °वस्त्रैः (for °वाजैः). — [c]) G1 चितांगैर्. B1 Dn1 T1 युधि भाति; D6 T2 G M विरराज (for भुवि भाति). V1 (second time) महावपुष्मानभिभाति कर्णो; B2.5 (both second time) महावपुः संविरराज कर्णो. — [d]) B2.5 (both second time) -जालैः (for -माली). V1 (second time) हतोपि सूर्यस्य इवांशुजालैः; D3 S (T3 missing) हतोपि दीप्तांशुरिवांशुजा(D6 G3 °मा)लैः.

38 D2.4 om. 38 (cf. v. l. 33, 29). — [a]) D6 S (except T1; T3 missing) रुधिरांबुसिक्तं (for °रावसिक्तं). — [b]) G2 पुत्रानुकंपी (for भक्ता°). — [c]) B1.4 पृष्ट्वा (for स्पृष्ट्वा). D3 स्पृष्टांशुभिर्. V1 B Da1 Dn1 D1.3.5.7 [अं]शुभिर् (for करैर्). K3 -कांतरूपं; B2 Da1 D1.5 -रक्तरूपं (for °रूपः). D6 T1.2 G1.3 M2–4 स्पृ(T2 द्र)ष्ट्वा कराग्रैः क्षतजानुरूपैः (D6 °जानुलेपैः; G1 °जानुकूलैः; M2–4 °जात्क-रूपैः); G2 स्पृष्ट्वाक्षराग्रैः क्षमतानुवेति; M1 स्पृष्ट्वा कराग्रैर्लोहितरक्तरूपं; Cv स्पृष्टांशुभिर्लोहितरक्तरूपं. — [d]) V1 स्विन्नः सुरभ्येति (sic). B1.3–5 Da1 Dn1 D1.3.5.7.8 Cc सिस्नासुर् (for सिष्णा°). S K2.4 [अ]परं (for परं). K4 शुमद्रं (sic). K1 सिस्नासुरभ्येत्य परे समुद्रं; K3 अस्तात्समभ्येति परं समुद्रं; B2 सिस्नातुं समभ्येत्य परं समुद्रं; D6 T2 तदा(T2 तृष्णा)नुरागादपरं स°; T1 G स्नातुं तदागादपरं स°; M सिष्णासुरागाद°; Cv सिस्नासुरभ्येत्य परं स°.

39 D2.4 om. 39 (cf. v. l. 33, 29). — [a]) Ś K1.2.4 इत्येव (for इतीव). Dn1 D5.8 संचित्य. K1 सुरर्षिसंघः; B1 °र्षिसंघैः; D6 °र्षयस्तत; T1.2 G2 महर्षयश्च; G1.3 M सुरर्षयश्च (for °र्षिसंघाः). — [b]) D6 सु- (for सं-). K3 om.; D6 S ते तु (for यान्ति). K1 B4 Dn1 D3.7 -निकेतनं; G1 -निकेतुं (for -निकेतम्). — [c]) Ś1 K2 एवं ** यित्वा; Ś2 (*sup. lin.* as in text) एवं कथयित्वा; D6 T1.2 G संचित्य सर्वा (for °न्तयित्वा). Ś2 च जनता; K1 मजताः (sic); K3 V1 B D (D2.4 om.) T1.2 G M1 Ca.c जनता; M2–4 तु जना (for च जना). K3 विसस्तुर्; D6 [अ]वसद्य; G1 तु सूर्यं; Cc विसस्तुः (as in text). — [d]) Da1 D1.5 यथायथं (D1 °था); T1.2 G2 °गतं; G1 तथा सुखं (for यथासुखं). K3 चाति-; Da1 D1.5 स्वं च; D6 S खे च (for खं च). D6 S महीतले (for °तलं).

40 D2.4 om. 40 (cf. v. l. 33, 29). M1 om. 40[ab]. — [a]) K2 भयंकरैर् (for °करं). — [b]) Ś2 K3 B3 Dn1 D3.6.8 T1 G M2–4 निशाम्य (for निशम्य). B1.4.5

C. 8. 4925
B. 8. 94. 32
K. 8. 99. 45

निशम्य युद्धं कुरुवीरमुख्ययोः ।
धनंजयस्याधिरथेश्च विस्मिताः
प्रशंसमानाः प्रययुस्तदा जनाः ॥ ४०
शरैः संकृत्तवर्माणं वीरं विशसने हतम् ।
गतासुमपि राधेयं नैव लक्ष्मीर्व्यमुञ्चत ॥ ४१
नानाभरणवान्राजन्मृष्टजाम्बूनदाङ्गदः ।
हतो वैकर्तनः शेते पादपोऽङ्कुरवानिव ॥ ४२
कनकोत्तमसंकाशः प्रदीप्त इव पावकः ।

D6 -मुख्याः; D8 -संख्ययोः; G2 -युद्धे (for -मुख्ययोः). — After 40ab, M2.4 read 59. B2.5 repeat 40c followed by the repetition of 37, after 40. G1 M3 read 40cd after 53ab. — c) M1 धनंजयश्च. D6 T1 G2 [स]तिरथस्य (D6 °श्च); T2 M1 [स]तिरथेश्च (for [आ]धि°). Ś2 विस्मृताः. B2.5 (both second time) धनंजयं चाधिरथिं (B5 °थं) च सर्वे. — d) D6 T1 G M [स]र्जुनं (for जनाः). — After 40, V1 repeats 37 and D6 T1 G M ins. an addl. colophon [*Adhy. name:* M1 रणाजिरवर्णनं. — *Adhy. no.:* D6 90; T1 M1 110; G2 109].

41 *Before 41, D6 S (except T2; T3 missing) ins.* संजयः. For sequence in D6 T1 G2.3 M1, cf. v. l. 31. D2.4 om. 41 (cf. v. l. 33, 29). — a) K3 V1 B3.5 Dn1 D5.8 T1.2 G1.3 M शर-; G2 रथ- (for शरैः). K4 -मर्माणं (for -वर्माणं). — b) Ś2 विशासने; Ca विशसने (as in text). Dn1 D6 S (T3 missing) रुधिरोक्षितवक्ष- (Dn1 °वास)सं. — c) M1 गांगेयं (for राधेयं). — d) B2.5 Dn1 D6 S (T3 missing) विमुंचति (T1 °ते) (for व्यमुञ्चत). V1 B1.2.4 Da1 D1.3.5.7 न लक्ष्मीः प्रतिमुंचति. — After 41, V1 B Da1 Dn1 D1.3.5–7 S (T3 missing) ins.:

1186* निष्टप्तहेमवपुषं ज्वलनार्कसमत्विषम् ।
जीवन्तमिव तं शूरं सर्वभूतानि मेनिरे ।
हतस्यापि महाराज सूतपुत्रस्य संयुगे ।
वित्रेसुः सर्वभूतानि सिंहस्येवेतरे मृगाः ।

[Da1 D1.5 om. lines 1–2. — (L. 1) B1 निस्तप्त-; B3–5 D7 निष्टप्त; D3 निमृल- (for निष्टप्त-). Dn1 D6 S (T3 missing) तं तु (Dn1 T2 G1 तप्त-) जांबूनदनिभं (for the prior half). B1.2.4.5 Dn1 T2 -प्रभं (for -त्विषम्). D6 T1 G M बालार्क(M2–4 चंद्रार्क)सदृशद्युतिं (D6 °प्रभं). — (L. 2) B1 ज्वलंतम् (for जीवन्तम्). V1 B1.4.5 D7 शूरं च; B3 T3 शूरं तं (by transp.); D8 शूरश्च. — (L. 3) V1 हता राज (for महाराज). — (L. 4) B2 Dn1 D6 T1.2 G3 M सर्वतो यो(M यौ)धाः (for °भूतानि). T2 परे (for [इ]तरे).]

B2.5 Dn1 D6 S (T3 missing) cont.:

1187* हतोऽपि पुरुषव्याघ्रो व्याहरन्निव लक्ष्यते ।

[Dn1 T2 M2–4 जीववान् (for व्याहरन्). B2.5 दृश्यते (for लक्ष्यते).]

B2.5 Dn1 D6 S (T3 missing) cont.: V1 B1.3.4 Da1 D1.3.5.7 cont. after 1186*:

1188* नाभवद्विकृतं किंचिन्मृतस्यापि महात्मनः ।
चारुवेषधरं राजञ्चारुमौलिशिरोधरम् ।
तन्मुखं सूतपुत्रस्य पूर्णचन्द्रसमद्युति ।

[(L. 1) B1 विकृतिं; Dn1 T2 G2.3 विकृतिः; D6 विदितं (for विकृतं). V1 वक्त्रे; B5 वक्त्रं; Dn1 T2 काचिन् (for किंचिन्). V1 मृगस्य; B1 D3.7 सूतस्य; D6 G1 हतस्य; T2 गतस्य (for मृतस्य). — (L. 2) V1 B1.3–5 D3 -वेशधरं (for -वेष°). Dn1 T2 वीरं (for राजन्). D6 चारुवेष- (for °मौलि-). B3 -शिरोरुहं; D3.7 -धरं शुभं (for -शिरोधरम्). — (L. 3) B2 D3.7 T2 -समद्युतिं; D6 -समद्युतिः; G1 -समप्रभं (for -समद्युति).]

42 For sequence in D6 T1 G2.3 M1, cf. v. l. 31. D2.4 om. 42 (cf. v. l. 33, 29). T2 G1 M2–4 read 42ab after 43. — a) V1 नानाकचणवान् (sic) (for नानाभरण°). — b) K1.4 हृष्ट-; V1 B D3.4.7 तप्त- (for मृष्ट-). D6 S (T3 missing) तप्तजांबूनदप्रभः. D6 S (T3 missing) ins. after 42ab: Dn1 ins. after 43:

1189* वर्षित्वा शरवर्षाणि प्रताप्य रिपुवाहिनीम् ।
श्रीमानिव सहस्रांशुर्ज्वलन्सर्वान्प्रताप्य च ।

[(L. 1) Dn1 T2 शरवर्षेण (for °वर्षाणि). — (L. 2) Dn1 T2 जगत्सर्वं (for ज्वलन्सर्वान्). Dn1 नः (for च).]

Dn1 T2 cont.:

1190* हतो वैकर्तनः कर्णः सपुत्रः सहवाहनः ।
अर्थिनां पक्षिसंघस्य कल्पवृक्षो निपातितः ।

[T2 om. line 1. — (L. 2) Dn1 पक्ष- (for पक्षि-).]

— c) D8 ततो (for हतो). D6 S (T3 missing) कर्णः (for शेते). — d) T2 सूतपुत्रः सनातनः. — After 42, Ś K D8 ins. 1192*.

43 For sequence in D6 T1 G2.3 M1, cf. v. l. 31. D2.4 om. 43 (cf. v. l. 33, 29). — a) T2 बभावुत्तम-संकाशः. — b) V1 B Da1 Dn1 D1.3.5–7 S (T3 missing) ज्वलन्निव विभावसुः. — After 43ab, V1 B Da1 Dn1 D1.3.5–7 S (T3 missing) ins.:

1191* स शान्तः पुरुषव्याघ्रः पार्थसायकवारिणा ।
यथा हि ज्वलनो दीप्तो जलमासाद्य शाम्यति ।

सपुत्रः पुरुषव्याघ्रः संशान्तः पार्थतेजसा ।
प्रताप्य पाण्डवान्राजन्पाञ्चालांश्चास्त्रतेजसा ॥ ४३
ददानीत्येव योऽवोचन्न नास्तीत्यर्थितोऽर्थिभिः ।
सद्भिः सदा सत्पुरुषः स हतो द्वैरथे वृषः ॥ ४४
यस्य ब्राह्मणसात्सर्वमात्मार्थं न महात्मनः ।
नादेयं ब्राह्मणेष्वासीद्यस्य स्वमपि जीवितम् ॥ ४५
सदा नॄणां प्रियो दाता प्रियदानो दिवं गतः ।
आदाय तव पुत्राणां जयाशां शर्म वर्म च ॥ ४६
हते स्म कर्णे सरितो न स्रवन्ति
जगाम चास्तं कलुषो दिवाकरः ।

C. 8. 4943
B. 8. 94. 49
K. 8. 100. 15

कर्णाग्निः समरे तद्वत्पार्थमेघेन शामितः ।
प्रगृह्य च यशो दीप्तं सुयुद्धेनात्मनो भुवि ।

[(L. 1) D1 प्र-; T2 सु-; M2-4 सं- (for स). B1. 5 Da1 T1 -व्याघ्र (for -व्याघ्रः). B2 -धारिणा (for -वारिणा). — (L. 2) D6 G1 यथाग्निर् (for यथा हि). T2 G2. 3 M2-4 यथाग्निर्ज्वलितो दीप्तो (for the prior half). M1 शामितः (for शाम्यति). — G1 om. line 3. — (L. 3) M2-4 कर्णोघ (for कर्णाग्निः). B1. 3. 4 शमितः; B2. 5 D5. 7 शामितः (for समरे). G2 पार्थमेकेन (for °मेघेन). V1 B (except B5) Dn1 D5. 7 संयुगे (for शामितः). D6 पार्थेनैकेन शाम्यति. — (L. 4) B2 Dn1 D6 M आहत्य; T1 आश्रुत्य; G आश्रित्य (for प्रगृह्य). D6 T1 M स; G1. 2 स्व-; G3 सु- (for च). T2 आहत्य वर्चसे दीप्तं (for the prior half). T2 महात्मानो (for सुयुद्धेन). D6 विभो (for भुवि).]

V1 B Da1 Dn1 D1. 3. 5. 7 cont.: Ś K D8 ins. after 42:

1192* विसृज्य शरवर्षाणि प्रताप्य च दिशो दश ।

— B5 transp. 43^{cd} and 43^{ef}. — ^{a}) Dn1 D6 S (T3 missing) सपुत्रः समरे कर्णः. — ^{d}) K1. 4 B Dn1 D5. 7 M1 स शांतः; V1 निहतः; T1 G2. 3 प्रशांतः; T2 सुशांतः (for सं°). — ^{e}) B5 संजयान् (for प्रताप्य). G2 समरे (for पाण्डवान्). Dn1 D6 S (T3 missing) सर्वान् (for राजन्). — ^{f}) G1. 2 पंचालांश्. V1 B1-4 Da1 D1. 3. 5-7 om. च. K3 च सुतेजसा; B5 स्वस्त्र°; T2 चातितेजसः (for चास्त्रतेजसा). — After 43, Dn1 ins. 1189* and T2 G1 M2-4 read 42^{ab}.

44 For sequence in D6 T1 G2. 3 M1, cf. v. l. 31. D2. 4 om. 44 (cf. v. l. 33, 29). T2 om. 44^{a}–45^{b}. — ^{a}) K3 B2 D3 ददामि (for °नि). Ś2 [ऽ]नोचन् (sic); B2 वाचो; Dn1 D3 वाचं; T1 G1. 3 M प्रादान् (for ऽवोचन्). D6 ददात्येव हि यः प्राणान्; G2 ददौ निन्येम यः प्रादान् (sic). — ^{b}) D6 S (T2 om.; T3 missing) अर्थिने (G1 °तो-; M °नो) वदद् (for °तोऽर्थिभिः). V1 नार्थस्तीत्यर्थितो विभुः (sic). — Before 44^{cd}, T1 G2 ins. संजयः. — ^{c}) D6 सत्यं; G1. 3 सद्भयः; G2 सद्धाः (for सद्भिः). K2 तत्पुरुषः. — ^{d}) K3 स हितो; T1 संगतो; G2 स तेन (for स हतो). M2-4 द्वैरथो (for °थे). V1 D3 नृपः; D6 S (T2 om.; T3 missing) वृषा (for वृषः).

45 For sequence in D6 T1 G2. 3 M1, cf. v. l. 31. D2. 4 om. 45 (cf. v. l. 33, 29). T2 om. 45^{ab} (cf. v. l. 44). — ^{a}) T1 ब्राह्मणवान्; Ca °सात् (as in text). G1 M2-4 पूर्वं (for सर्वम्). — ^{b}) Ś K2. 4 D6. 8 आत्मानं न (Ś2 नो); K3 °र्थेच; V1 B Da1 Dn1 D1. 3. 5. 7 S (T2 om.; T3 missing) वित्तमासीन् (for आत्मार्थं न). — ^{c}) V1 damaged; D6 G1 तद्देयं; T2 सदा हि (for नादेयं). D6 S (except T2; T3 missing) ब्राह्मणेभ्यश्च (for °ष्वासीद्). — ^{d}) B2 यस्यार्थम्; D6 यश्चादाद्; G1 सति स्वम्; G2 तस्य स्वम् (for यस्य स्वम्).

46 For sequence in D6 T1 G2. 3 M1, cf. v. l. 31. D2. 4 om. 46 (cf. v. l. 33, 29). — ^{a}) K3. 4 V1 B Da1 D5. 6. 7 G3 M2-4 नृणां; Dn1 T2 स्त्रीणां (for नॄणां). D6 प्रियं. Dn1 T2 नित्यं; D6 T1 G M राजन् (for दाता). — ^{b}) K3 प्रियदाने (for °दानो). Dn1 D6 S (T3 missing) दाता चैव महारथः (D6 G1. 3 मनोरथान्). — After 46^{ab}, V1 B Da1 Dn1 D1. 3. 5-7 S (T3 missing) ins.:

1193* स पार्थास्त्रविनिर्दग्धो गतः परमिकां गतिम् ।
यमाश्रित्याकरोद्वैरं सुतस्ते स गतो दिवम् ।

[(L. 1) B2 पार्थास्त्रैः; Da1 D1. 5 पार्थास्त्रा (for पार्थास्त्र-). B3. 5 D3. 7 स पार्थास्त्राग्निनिर्दग्धो; Dn1 T1. 2 स वै पार्थास्त्रनिर्दग्धो (for the prior half). — (L. 2) Dn1 D3 T1. 2 पुत्रस् (for सुतस्). B4 transp. गतो and दिवं.]

— ^{d}) K4 सर्वं वर्मं (sic); D6 T1 G2 M चैव श (D6 व-; G3 क) र्म (for शर्म वर्म).

47 For sequence in D6 T1 G2. 3 M1, cf. v. l. 31. D2. 4 om. 47 (cf. v. l. 33, 29). — ^{a}) Ś1 स (for स्म). K4 तु सुवंति (for न स्रवन्ति). K3 V1 B Da1 Dn1 D1. 3. 5. 7. 8 G2 M हते कर्णे सरितो न प्रसस्रुर् (K3 न स्रवंति; D1 न प्रसंस [sic]; D3. 7 वै न प्रसस्रुर्; D3 नाश्रवंत); D6 हते च कर्णे त्वरितोनसूयया; T1. 2 हते च (T2 °ते-पि) कर्णे सरितो न (T2 वि-) सस्रुर्; G1. 3 हते च कर्णे सरितो न प्रसस्रुर्. — ^{b}) B1 चास्त्रं (for चास्तं). K1 कलुशो; Dn1 T2 सविता; D6 कलुषं; T1 G2 M1 कलुषी (for °षो). — ^{c}) T2 ग्रहाश्च तिर्यग्; G1 M1 श्वेतो ग्रहश्च. Ca cites ग्रहः (as in text). K1 ज्वलितांक-; B3. 5 °तोग्र-; Dn1 T2 ज्वलनार्क- (for ज्वलितार्क-). D6 T1 G2. 3 M2-4 श्वेतो ग्रहश्च ज्वलितोर्कवर्णो. — ^{d}) B (except B5) Dn1 D3. 7 G3

C. 8. 4943
B. 8. 94. 49
K. 8. 100. 15

ग्रहश्च तिर्यग्ज्वलितार्कवर्णो
यमस्य पुत्रोऽभ्युदियाय राजन् ॥ ४७
नभः पफालाथ ननाद चोर्वी
ववुश्च वाताः परुषातिवेलम् ।
दिशः सधूमाश्च भृशं प्रजज्वलु-
र्महार्णवाश्चुक्षुभिरे च सस्वनाः ॥ ४८
सकाननाः साद्रिचयाश्चकम्पुः
प्रविव्यथुर्भूतगणाश्च मारिष ।
बृहस्पती रोहिणीं संप्रपीड्य
बभूव चन्द्रार्कसमानवर्णः ॥ ४९
हते कर्णे न दिशो विप्रजज्ञु-
स्तमोवृता द्यौर्विचचाल भूमिः ।
पपात चोल्का ज्वलनप्रकाशा
निशाचराश्चाप्यभवन्प्रहृष्टाः ॥ ५०
शशिप्रकाशाननमर्जुनो यदा
क्षुरेण कर्णस्य शिरो न्यपातयत् ।
अथान्तरिक्षे दिवि चेह चासकृ-
द्बभूव हाहेति जनस्य निस्वनः ॥ ५१
स देवगन्धर्वमनुष्यपूजितं
निहत्य कर्णं रिपुमाहवेऽर्जुनः ।

सोमस्य; G_2 यमश्च (for यमस्य). D_7 (marg.) भ्राता (for पुत्रो). Ca cites यमभ्राता. K_1 [ऽ]त्युदियाय; D_6 T_1 $M_{1.2.4}$ [ऽ]भ्युदितस्तु; $G_{1.3}$ °दितः स; G_2 M_3 °दितश्च (for °दियाय). $B_{1.4}$ Dn_1 $D_{3.7}$ T_1 G M तिर्यक्; T_2 केतुः (for राजन्).

48 For sequence in D_6 T_1 $G_{2.3}$ M_1, cf. v. l. 31. $D_{2.4}$ om. 48 (cf. v. l. 33, 29). — ^{a}) ŚK_2 प्रकालाव- (sic); $K_{1.3}$ D_3 पफालाव-; K_4 प्रकाला च; $B_{3.5}$ Dn_1 T_2 पफालेच; D_6 T_1 G M चचालाथ (for पफा°). Ca cites पफाल (as in text). $B_{3.5}$ चचाल; D_3 (marg.) ननाम (for °द). Ca cites अवननाद (for [अ]थ न°). K_2 चोक्षी (sic); K_3 रोदसी; T_2 पृथ्वी; Ca चोर्वी (as in text). — ^{b}) Dn_1 विवुश्च (for व°). K_2 T_3 G_1 M_3 पुरुषाः (for परुषा). V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3.5.7}$ T_2 M_1 सुघोराः; D_6 T_1 G M_{2-4} च घोराः (for [अ]तिवेलम्). — ^{c}) Da_1 $D_{1.5}$ दिशश्च (for दिशः). K_1 प्रजज्वलं; B_2 D_7 प्रजज्ञिरे (for °ज्वलुर्). Dn_1 D_6 S (T_3 missing) दिशो बभूवुर्ज्वलिताः स(D_6 °ताश्च)धूमाः. — ^{d}) K_1 D_1 चक्षुभिरे च; K_3 निक्षुभिरेव (sic); K_4 D_7 चुक्षुभिरेव (for °रे च). B_2 महार्णवश्चुक्षुभितश्च सर्वतः; Dn_1 D_6 $T_{1.2}$ $G_{1.3}$ M महार्णवाः सस्वनुश्चुक्षुभुश्च (D_6 °श्चक्षुभिश्च); G_2 °र्णवाः चुक्षुभुः सस्वनुश्च.

49 For sequence in D_6 T_1 $G_{2.3}$ M_1, cf. v. l. 31. $D_{2.4}$ om. 49 (cf. v. l. 33, 29), — ^{a}) T_2 महार्णवाः (for सकाननाः). D_6 T_2 साद्रिवराश्; T_1 चाद्रयो वै; T_1 (*inf. lin.*) चाभिधराश्; $G_{1.3}$ M चाद्रिचराश्; G_2 चाद्रिभुवश् (for साद्रिचयाश्). $Ś_2$ चकंपः; K_3 चकंप भूस्तदा; V_1 चचाल भूः; B $D_{3.7}$ विदद्रिरे; Da_1 $D_{1.5.8}$ चकंप भूः; Dn_1 D_6 S (T_3 missing) चकंपिरे (for चकम्पुः). — ^{b}) Dn_1 सर्वे (for मारिष). — ^{c}) K_3 संप्रगृह्य; V_1 स प्रपीड्य (for संप्र°). Dn_1 D_6 S (T_3 missing) बृहस्पतिः (D_6 G_1 ग्रहः शनिः) संपरिवार्य रोहिणीं. — ^{d}) Dn_1 D_6 S (T_3 missing) -समो विशां पते (for -समानवर्णः).

50 For sequence in D_6 T_1 $G_{2.3}$ M_1, cf. v. l. 31. $D_{2.4}$ om. 50 (cf. v. l. 33, 29). — ^{a}) K_1 विप्रजजेगुस् (sic); K_3° जज्ञे; V_1 विजज्ञुश्चस्; B_4 विप्रजग्मुस्; D_6 °कारैस् T_1 °काशिरे; $G_{1.3}$ °चाराः; M_1 न प्रचाराः; M_{2-4} संप्रकाशाः (for विप्रजज्ञुस्). B_2 हते कर्णे नैव दिशो विजज्ञिरे; Dn_1 T_2 हते तु (T_2 °तेपि) कर्णे विदिशोपि जज्वलुस्; G_2 हते कर्णे न दिगीशप्रचाराः. — ^{b}) K_3 त्वनोद्धता (sic); D_6 ततश्चंद्रार्कौ; T_1 G M सचंद्रार्कौ (for तमोवृता). B_2 विननाद; $B_{3.5}$ च बभूव; T_1 च चचाल (for विच°). K_3 एषा; $B_{3.5}$ कृत्स्ना (for भूमिः). — ^{c}) K_3 तवो (sic) (for पपात). D_6 -प्रभावा; $G_{1.3}$ M_{2-4} -प्रभा च; G_2 M_1 -प्रभाश्च (for -प्रकाशा). — ^{d}) V_1 संप्रहृष्टाः; B_2 सुहृष्टाः (for प्र°). D_6 चचार हृष्टाः सुमना बभूवुः; T_1 निशाचरा हर्षमाणा बभूवुः; G M °चरा हृष्टमना ($G_{1.3}$ °तरा; M_1 °रूपा) बभूवुः.

51 For sequence in D_6 T_1 $G_{2.3}$ M_1, cf. v. l. 31. D_2 om. 51 (cf. v. l. 33). D_4 om. 51^{a} (cf. v. l. 29). T_2 om. 51^{ab} — ^{a}) D_6 शशिप्रकाशेन यदार्जुनो दृढं. — ^{b}) Da_1 $D_{1.5}$ शरेण (for क्षुरेण). K_3 [ऽ]न्वपातयत् (for न्यपा°). D_6 S (T_2 om.; T_3 missing) जहार (T_1 क्षुरेण) कर्णस्य शिरः शरेण. — ^{c}) V_1 $B_{1-3.5}$ D_3 [अं]तरीक्षे. B_2 सैव (for चेह). K_1 om. from चास up to हवे (in 52^{b}). $K_{3.4}$ वासकृद्; V_1 $B_{1.3-5}$ Da_1 $D_{1.3.5.7.8}$ राजन्; B_2 शब्दो (for चासकृद्). Dn_1 D_6 S (T_3 missing) ततो(Dn_1 T_1 M_{2-4} °दां)तरिक्षे सहसैव शब्दो. — ^{d}) Some MSS. निःस्वनः. Dn_1 D_6 T_1 G M सु(G_2 श)रैर्विमुक्तः; D_3 महान्विनिःस्वनः; T_2 सुरैर्वियत्स्थैः (for जनस्य निस्वनः).

52 For sequence in D_6 T_1 $G_{2.3}$ M_1, cf. v. l. 31. D_2 om. 52 (cf. v. l. 33). K_1 om. up to हवे (in 52^{b})

रराज पार्थः परमेण तेजसा
वृत्रं निहत्येव सहस्रलोचनः ॥ ५२
ततो रथेनाम्बुदवृन्दनादिना
शरन्नभोमध्यगभास्करत्विषा ।
पताकिना भीमनिनादकेतुना
हिमेन्दुशङ्खस्फटिकावभासिना ।
सुवर्णमुक्तामणिवज्रविद्रुमै-
रलंकृतेनाप्रतिमानरंहसा ॥ ५३
नरोत्तमौ पाण्डवकेशिमर्दना-
वुदाहितावग्निदिवाकरोपमौ ।
रणाजिरे वीतभयौ विरेजतुः
समानयानाविव विष्णुवासवौ ॥ ५४
ततो धनुर्ज्यातलनेमिनिस्वनैः
प्रसह्य कृत्वा च रिपून्हतप्रभान् ।
संसाधयित्वैव कुरूञ्शरौघैः
कपिध्वजः पक्षिवरध्वजश्च ।
प्रसह्य शङ्खौ धमतुः सुघोषौ
मनांस्यरीणामवसादयन्तौ ॥ ५५

C. 8. 4953
B. 8. 94. 59
K. 8. 100. 23

(cf. v. l. 51). — ^{a}) T1 तदेव- (for स देव-). Da1 D1.5 G2 -पूजितो (for °तं). — ^{c}) Ś2 रराम (for रराज). Dn1 D6 S (T3 missing) राजन् (for पार्थः). Dn1 T2 वर्चसा; G2 कर्मणा (for तेजसा). — ^{d}) B1 सहस्रनेत्रः (for °लोचनः). Dn1 D6 S (T3 missing) यथा पुरा वृत्रवधे शतक्रतुः.

53 For sequence in D6 T1 G2.3 M1, cf. v. l. 31. D2 om. 53 (cf. v. l. 33). G1 M3 read 53^{ab} after 59. — ^{a}) K3 T2 -नादनादिना; D4 -नादिना तदा; G2 -तुल्यनादिना (for -वृन्द°). — ^{b}) K4 शरन्नजो- (sic); T2 शरैर्नभो-). B2 -गतांकतेजसा; Dn1 T2 -दिवाकरार्चिषा (for -गभास्करत्विषा). D4 शरन्नभोमध्यमतार्कतेजसा (sic); D6 T1 G2.3 M शरद्यहर्म(D6 °र्हं म)ध्यदिवाकरत्विषा. — After 53^{ab}, G1 M3 read 40^{cd}. — ^{c}) K3 पताकिनी; D6 G2.3 M1 पदातिना (for पताकिना). T1 G2 -निनादिना तदा (for °दकेतुना). D4 पताकिना वानरकेतुना वहिर्. — ^{d}) V1 कुंदेंदुशंख-; D4 महेंद्रवज्र-; T1 G1.3 M1.3 रथेन शंख-; G2 रथेन पुंख- (for हिमेन्दुशङ्ख-). B1 -स्फटिकावभाषिणा; B2 -स्फोटकावभासिना; B3 -स्फटिकाववाजिना; B5 M2 °भवाजिना; D3 °भभासिना; G2 °भिहासिना; M1.3.4 °भिभासिना (for °वभासिना). — After 53^{cd}, Dn1 D1.6 S (T3 missing) ins.:

1194* महेन्द्रवाहप्रतिमेन तावुभौ
महेन्द्रवीर्यप्रतिमानपौरुषौ ।

[(L. 1) G2 -चाप- (for -वाह-). — (L. 2) D2 -वाह- (for -वीर्य-).]

— ^{e}) K1 -वज्रविद्रुमौ; K3 -रत्नविद्रुमैर्; D6 -चंद्र-; G3 -वज्रभूषितैर् (for °विद्रुमैर्). — ^{f}) V1 damaged. Dn1 अलंकृताव् (for °तेन). V1 B1.5 Dn1 D3.6 S (T3 missing) [अ]प्रतिमेन (T2 °ण) (for °मान-). D6 -तेजसा (for -रंहसा).

54 For sequence in D6 T1 G2.3 M1, cf. v. l. 31. D2 om. 54 (cf. v. l. 33). — ^{a}) K3 -मर्दिनाव् (for -मर्दनाव्). B3.5 Dn1 D6 S (T3 missing) नरोत्तमौ यादव(B3.5 Dn1 केशव)पां(Dn1 °पं)डुनंदनौ. — ^{b}) K3 V1 B Da1 Dn1 D1.5.8 तदा(B1 Da1 D1.5 °वा)-हिताव् (for उदाहि°). D3.4.7 तदाहिता(D4 °हतौ हुता)-वग्निदिवाकरौ यथा; D6 T2 G1 M हुताशना (D6 कृतौ हुता-; T2 हुता हुता-; G1 समीरणा)वीव दिवाकराविव; T1 G2.3 दिवाकरौ दीप्तहुताशनाविव. — K3 om. 54^{c}–55^{d}. — ^{c}) T2 वीरभयौ (for वीत°). B1.4 D3.7 विचेरतुः; D4 विहेतुः (sic) (for विरेजतुः). — ^{d}) Dn1 -यानादिव; D6 G2.3 M -योगाविव; G1 -वेगाविव (for -यानाविव).

55 For sequence in D6 T1 G2.3 M1, cf. v. l. 31. D2 om. 55 (cf. v. l. 33). K3 om. 55^{abcd} (cf. v. l. 54). — ^{a}) V1 B3.5 Da1 D1.5 -पात-; B1.4 D3.7 -घात-; B2 -कर्ष-; Dn1 D8 T2 -बाण- (for -नेमि-). Some MSS. निःस्वनैः. D4 ततो धनुर्ज्वानलबाननिदवनैः (sic). — ^{b}) D8 कृत्वाथ-; D6 G1 कृत्वैव (for कृत्वा च). T1 om. (? hapl.) from हत up to कुरून् (in 55^{c}). V1 B1–4 D1.3.5.7 रिपुं हतप्रभं; B5 रिपून्हतप्रभः; G2 °न्गतप्रभान् (for °न्हतप्रभान्). D4 प्रसह्य कृथावरिपून्हतप्रेतान् (sic). — ^{c}) Ś2 सांसादयित्वैव; B2.5 Dn1 D4 T2 संछादयित्वा तु (T2 च); D6 G2.3 स सादयित्वा च (G3 °त्वाथ) (for संसाधयित्वैव). D8 G1 M च (for [ए]व). G2.3 M2–4 रिपून् (for कुरून्). Dn1 D4 T2 G2 M2–4 शरोत्तमैः (for शरौघैः). — After 55^{c}, D4 ins.:

1195* उभौ तदा यादवपाण्डुनन्दनौ ।

— T2 om. 55^{cd}. — ^{e}) V1 B Dn1 D3.4.7 हृष्टौ (B5 कृष्णौ) ततस्तावमितप्रभावौ; D6 T1 G M प्रदध्म(T1 °ध्म)-तुः शंखवरौ (M3 °रवौ) सुघोषौ (D6 °घोषणौ). — ^{f}) K3 D8 प्रविदारयंतौ; V1 B Dn1 D3.4.7 T1 अवदारयंतौ; Da1 D1.5 द्रव दार°; D6 M उपपात°; G उपताप° (for अवसाद°).

C. 8. 4353
B. 8. 94. 56
K. 8. 100. 24

सुवर्णजालावततौ महास्वनौ
हिमावदातौ परिगृह्य पाणिभिः ।
चुचुम्बतुः शङ्खवरौ नृणां वरौ
वराननाभ्यां युगपच्च दध्मतुः ॥ ५६
पाञ्चजन्यस्य निर्घोषो देवदत्तस्य चोभयोः ।
पृथिवीमन्तरिक्षं च द्यामपश्चाप्यपूरयत् ॥ ५७
तौ शङ्खशब्देन निनादयन्तौ
वनानि शैलान्सरितो दिशश्च ।
वित्रासयन्तौ तव पुत्रसेनां
युधिष्ठिरं नन्दयतः स्म वीरौ ॥ ५८
ततः प्रयाताः कुरवो जवेन
श्रुत्वैव शङ्खस्वनमीर्यमाणम् ।
विहाय मद्राधिपतिं पतिं च
दुर्योधनं भारत भारतानाम् ॥ ५९
महाहवे तं बहु शोभमानं
धनंजयं भूतगणाः समेताः ।
तदान्वमोदन्त जनार्दनं च
प्रभाकरावभ्युदितौ यथैव ॥ ६०
समाचितौ कर्णशरैः परंतपा-
वुभौ व्यभातां समरेऽच्युतार्जुनौ ।

---

56 For sequence in D_6 T_1 $G_{2.3}$ M_1, cf. v. l. 31. D_2 om. 56 (cf. v. l. 33). D_8 om. 56^a. — ^{a}) K_1 -जालावकृतौ; K_4 G_1 -जालावनतौ; $T_{1.2}$ °विततौ (for °वततौ). D_4 मनस्विनौ (for महास्वनौ). — ^{b}) K_4 हिमापदांतौ; D_6 भीमावदातौ (for हिमाव°). $Ś_2$ K_4 पाणिना; M_{2-4} वारिभिः (for पाणिभिः). — K_3 om. 56^c–57^d. — ^{c}) K_4 Da_1 D_2 चचुं(D_8 चुचं)वतुः. T_1 G_2 M_{2-4} शंखरवौ; G_1 °वरं (for °वरौ). K_4 महाभुजौ; $B_{1.4}$ $D_{3.7}$ वराननौ; B_2 नृसिंहौ; Da_1 lacuna; D_5 परानृणां (for नृणां वरौ). — D_6 M_1 om. 56^d. — ^{d}) T_2 महास्वनाभ्यां (for वरान°). D_8 युगपत्र (for °पच्च). D_4 वराननाभ्यां युगपं नृध्यातस्य भरतर्षभ (corrupt); T_1 G M_{2-4} विघोषयंतौ विजयं जगाम्नये.

57 For sequence in D_6 T_1 $G_{2.3}$ M_1, cf. v. l. 31. K_3 D_2 om. 57 (cf. v. l. 56, 33). — ^{c}) V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7.8}$ T_2 चांतरिक्षं (V_1 °रिक्ष्यं; B_5 °रीक्षं) (for °मन्त°). D_6 पृथिवीं सागरांतां च. — ^{d}) $B_{3.5}$ अघश्च (for अपश्च). $Ś_1$ $K_{1.3}$ अपूरयन् (for °यत्). V_1 (partly damaged) $B_{1.2.4}$ Da_1 $D_{1.3.5.7}$ दिवं च समचालयत्; Dn_1 T_2 दिशश्चैवानुनादयत्; D_4 द्यां च पश्चादपूरयन्; D_6 T_1 दिवं च समपूरयन्; G M दिशश्च समपूरयत् ($G_{2.3}$ M_1 °यन्). — After 57, K_4 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$ S (T_3 missing) ins.:

1196* वित्रस्ताश्चाभवन्सर्वे कुरवो राजसत्तम ।
शङ्खशब्देन शूरस्य माधवस्यार्जुनस्य च ।

[(L. 1) B_5 Dn_1 T_2 कौरवा (for कुरवो). — G_2 om. line 2. — (L. 2) Dn_1 तेनाथ; T_2 वित्रस्ता (for शूरस्य). D_6 T_1 G_1 M_1 उभयोः शंखघोषेण; G_3 M_{2-4} शूरयोः शंखशब्देन (for the prior half).]

58 For sequence in D_6 T_1 $G_{2.3}$ M_1 cf. v. l. 31. D_2 om. 58 (cf. v. l. 33). — ^{a}) K_3 शंखनादेव (for °शब्देन). — ^{b}) D_3 वनं (for वनानि). Dn_1 $D_{4.6}$ S (T_3 missing) गुहा(M_1 °हां)श्च (for दिशश्च). — ^{c}) K_1 विश्रामयंतौ (for वित्रास°). K_3 पुत्रस्य सेना. — ^{d}) K_1 नर्दयतः (for नन्द°). K_3 V_1 $B_{1.2.4}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.3.5.7.8}$ युधिष्ठिरं नंदयतां वरिष्ठौ (K_3 प्रहृष्टौ); $B_{3.5}$ $D_{4.6}$ T_2 G M °ष्ठिरं नंद(D_6 दर्श)यितुं प्रयातौ (T_2 जग्मतुः); T_1 °ष्ठिरं तौ समनुप्रयातौ.

59 For sequence in D_6 T_1 $G_{2.3}$ M_1, cf. v. l. 31. D_2 om. 61 (cf. v. l. 33). $M_{2.4}$ read 59 after 40^{ab}. — ^{a}) $D_{4.6}$ G M प्रजग्मुः (for प्रयाताः). K_3 जयेन; K_4 [ऽ]र्जुनेन; D_6 T_1 नृपाश्च (for जवेन). — ^{b}) K_4 V_1 -स्वनवीर्यमाणं; G_2 -स्वनपीड्यमानं (for °मीर्यमाणम्). D_4 श्रुत्वैव शंखश्च न दीर्यमानान्; D_6 °व शंखेन विदीर्यमाणा; T_1 °व शंखे स्वनमीर्यमाणाः. — ^{c}) M विधाय (for विहाय). D_4 मद्राधिपतिः. D_7 च वीरं; T_1 च वीराः; T_2 च धीरं (for पतिं च). Co cites भारतानां पतिं. K_4 सर्वे विहायाधिपतिं पतिं च. — After 59, G_1 M_3 read 53^{ab}.

60 For sequence in D_6 T_1 $G_{2.3}$ M_1, cf. v. l. 31. D_2 om. 60 (cf. v. l. 33). — ^{a}) Da_1 $D_{1.5}$ तद् (for (for तं). $G_{2.3}$ परि (for बहु). B_2 Dn_1 रोचमानं (for शोभ°). D_4 महाहवे तं जयशब्दलब्धं. — ^{b}) D_6 T_1 $G_{1.3}$ योधगणाः; G_2 M_{2-4} यौध°; M_1 यौधगुणाः (for भूतगणाः). — ^{c}) K_3 तद्वच्च मोदंत; B_2 D_7 तदान्वमोदं च; T_2 प्रापुः प्रमोदं च (for तदान्वमोदन्त). D_4 मुदाद्यमंत जनार्दनश्च (sic); D_6 तौ चातिमोदंश्च जनाः समेताः; T_1 G M तावन्व(T_1 °भ्य)मोदंश्च जनाः प्रकामं. — ^{d}) B_3 Dn_1 T_2 दिवाकराव् (for प्रभा°). K_1 अत्युदितौ. $Ś_2$ यथा वै; D_6 T_1 G_1 M यथा च; D_8 (by corr.) यथावलौ (for यथैव). — After 60, D_6 T_1 M_1 read line 13–16 and G_2 lines 13–14 of App. I (No. 44), while $G_{1.3}$ M_{2-4} ins. an addl. colophon after 60 [*Adhy. no.*: G_1 109; G_3 $M_{2.3}$ 110; M_4 111].

61 D_2 om. 61 (cf. v. l. 33). M_1 om. 61–63.

तमो निहत्याभ्युदितौ यथामलौ
शशाङ्कसूर्याविव रश्मिमालिनौ ॥ ६१
विहाय तान्बाणगणानथागतौ
सुहृद्वृतावप्रतिमानविक्रमौ ।
सुखं प्रविष्टौ शिविरं स्वमीश्वरौ
सदस्यहूताविव वासवाच्युतौ ॥ ६२
सदेवगन्धर्वमनुष्यचारणै-
र्महर्षिभिर्यक्षमहोरगैरपि ।
जयाभिवृद्ध्या परयाभिपूजितौ
निहत्य कर्णं परमाहवे तदा ॥ ६३

C. 8. 4962
B. 8. 94. 67
K. 8. 100. om.

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि अष्टषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६८ ॥

— b) B2 D7 [ऽ]र्जुनाच्युतौ. D6 तथैव संरेजतु[:] विष्णुवासवौ; T1 G2 सहैव संरेजतुरर्जुनाच्युतौ; T2 G1.3 M2–4 सहै- (G1.3 तथै)व संरेजतुरच्युतार्जुनौ. — D6 om. 61c–62d. — c) V1 B1.2.4 Da1 D1.3.5.7 T1 G2 विहत्य; D8 M2–4 [ऽ]भिहत्य (for नि°). K1 अत्युदितौ. T2 यथामरौ; G2 यथेमौ; M2–4 यथाचले (for °मलौ). — d) B3.5 Dn1 D4 G1 दिवि (for इव). K3 रश्मिजालिनौ; T2 °वंतौ (for °मालिनौ).

62 D2.6 M1 om. 62 (cf. v. l. 33, 61). — a) K3 तथागतौ; V1 B1.2.4 Da1 D1.3.5.7 S (M1 om.; T3 missing) महाबलौ; D4 lacuna; D8 अथायुतौ (for °गतौ). — b) D4 lacuna; D8 सुहृद्वृताव्; T1 G2 °स्तमाव् (for °वृताव्). G2 आवृतमान- (for अप्रति-). Ś2 -विक्रुमौ (for -विक्रमौ). — T1 G2 om. 62cd. — c) K3 स्वकं (for सुखं). K3 तम् (for स्वम्). D4 सुखं प्रहृष्टौ वरुणे विरेजतुः; T2 G1.3 M2–4 सुखं प्रविष्टौ (T2 °संप्रहृष्टौ) सुखदौ (M2 °खिनौ; M3.4 °खितौ) विरेजतुः. — d) Ś2 सदस्यसूताविव; K3 °कृताविव; V1 °भूताविव; B1 °निंदाविव; D3.7 °निंद्याविव (for °हूताविव). Dn1 विष्णुवासवौ (for वासवाच्युतौ). D4 सदा सख्यायाविव कृष्णवासवौ; T2 जयश्रियं प्राप्य जनार्दनाच्युतौ; G1.3 M2–4 सदस्यचिंत्याविव विष्णुवासवौ.

63 D2 M1 om. 63 (cf. v. l. 33, 61). — a) Dn1 सौ (for स-). D4 lacuna from न्धर्व up to 63b. V1 lacuna for -चारणै. — b) G2 यस्य मनोक्षगैर् (for यक्षमहोरगैर्). — c) Ś K1.2 जयाभिवृध्या; K3 °वृत्त्या; V1 °य वृद्धौ; B5 °तिवृद्ध्या; D4 ययाभिवृद्ध्या (for जया°). — d) Ś2 नहत्यकर्णं (sic); Dn1 हते तु कर्णे. T1 तथा (for तदा). — After 63, K4 V1 B Da1 Dn1 D1.3–7 S (M1 om.; T3 missing) ins.:

1197* यथानुरूपं प्रतिपूज्य तानथ
प्रशस्यमानावतुलैश्च कर्मभिः ।
ननन्दतुस्तौ ससुहृद्गणौ तदा
बलिं नियम्येव सुरेशकेशवौ ।

[Lines 1–2 damaged in V1. — (L. 1) K4 B1.3.4 D3.7 वयोभिरूपं; B2.5 Da1 D1.5 वयोनुरूपं (for यथा°). K4 प्रतिपूजितावथ; B2 °गृह्य तानथ; B3 Dn1 °पूजितावुभौ; B5 °पूजितानथ; D3.7 °पूज्य तावथ; D1 damaged (for °पूज्य तानथ). — (L. 2) K4 वृषसमानाव्; B2 D3 प्रशस्यमाना (for °मानाव्). K4 B1 D3.7 बहुलैश्च (for अतु°). Dn1 प्रशस्यमानौ स्वकृतैर्गुणौघैः. — (L. 3) K4 ससुहृद्गणैस् (for °द्गणौ). D6 T1.2 G M2–4 ननंदतुश्चैव सुहृद्भिरा(T1.2 M2–4 °द्गणा)वृतौ. — (L. 4) D3.6 T1 G M2–4 वलं (for बलिं). D6 G M3.4 निहत्येव; T2 निगृह्येव (for नियम्येव).]

Colophon om. in Ś2 K1 D2 T2 M1; missing in T3. — *Day of Karṇa's Generalship:* Ś1 K1 द्वितीये युद्धदिवसे. — *Adhy. name:* K3 शिबिरागमनं; Dn1 D1 रणभूमिवर्णनं. — *Adhy. no.* (figures, words or both): Ś1 (*sec. m.*) 86; B1 92; B2 81; B3 96; D6 91; T1 G2 112; G1 108; G3 M1.3 109; M4 110. — After the colophon, K4 V1 B D (except D2.6) T1.2 G M2–4 ins. a passage given in App. I (No. 44).

६९

C. 8. 4382
B. 8. 69. 1
K. 8. 101. subst.

संजय उवाच ।
तथा निपातिते कर्णे तव सैन्ये च विद्रुते ।
आश्लिष्य पार्थं दाशार्हो हर्षाद्वचनमब्रवीत् ॥ १
हतो बलभिदा वृत्रस्त्वया कर्णो धनंजय ।
वधं वै कर्णवृत्राभ्यां कथयिष्यन्ति मानवाः ॥ २
वज्रिणा निहतो वृत्रः संयुगे भूरितेजसा ।
त्वया तु निहतः कर्णो धनुषा निशितैः शरैः ॥ ३
तमिमं विक्रमं लोके प्रथितं ते यशोवहम् ।
निवेदयावः कौन्तेय धर्मराजाय धीमते ॥ ४
वधं कर्णस्य संग्रामे दीर्घकालचिकीर्षितम् ।
निवेद्य धर्मराजस्य त्वमानृण्यं गमिष्यसि ॥ ५
तथेत्युक्ते केशवस्तु पार्थेन यदुपुंगवः ।
पर्यवर्तयदव्यग्रो रथं रथवरस्य तम् ॥ ६
धृष्टद्युम्नं युधामन्युं माद्रीपुत्रौ वृकोदरम् ।
युयुधानं च गोविन्द इदं वचनमब्रवीत् ॥ ७
परानभिमुखा यत्तास्तिष्ठध्वं भद्रमस्तु वः ।

69

☞ T3 is missing in this adhy. (cf. v. l. 8.60.32). V1 is missing up to st. 6 [cf. v. l. line 27 of App. I (No. 44)]. D2 om. st. 1^{a}–17^{b} (cf. v. l. 8.68.33). D4 om. up to धृतराष्ट्रो भ (in 32^{d}) [cf. v. l. line 36 of App. I (No. 44)].

For this adhy., D6 S subst. a passage, the text of which is given separately with variants under v. l. 43.

1 ^{a}) K2 D8 निपतिते. — ^{b}) B1 Dn1 पर-; D8 तथा (for तव). D3.7 निपातिते (for च विद्रुते).

2 V1 missing; D2.4 om. 2 (cf. v. l. 1). — ^{a}) B2 ततो; B3 यथा (for हतो). Dn1 वज्रभृता; D7 बलिभिदा. — ^{b}) K1 कर्णे; K3 कर्ण. K1 धनंजयः; B1.4 निपातितः (for धनंजय). — ^{c}) K1 ये (for वै). D1 कर्ता (for कर्ण-). B1.3.4 D3.7.8 वधं वै वृत्रकर्णाभ्यां; B2 Dn1 वृत्रकर्णवधं घोरं.

3 V1 missing; D2.4 om. 3 (cf. v. l. 1). K3 om. 3^{a}–4^{b}. — ^{a}) B Da1 Dn1 D1.3.5.7.8 वज्रेण. — ^{d}) Dn1 विशितैः. Da1 धनुष्या निशितैः शतैः.

4 V1 missing; D2.4 om. 4 (cf. v. l. 1). K3 om. 4^{ab} (cf. v. l. 3). — ^{b}) Ś1 प्रति यं (for प्रथितं). K2 तं; D1 ये (for ते). B Da1 Dn1 D1.3.5.7 यशस्करं (B2 °स्विनं) (for यशोवहम्). — ^{c}) K3 निवेदयामः; B1.4 Da1 D1.5 °य त्वं; B2.3.5 D3.7 संनि(B2 तं नि)वेदय. — ^{d}) K3 B2 D8 कुरुराजाय (for धर्म°). Da1 D1.5 भारत (for धीमते). B1.3–5 D3.7 धर्मराजस्य भारत; Dn1 कुरुराजस्य धीमतः.

5 V1 missing; D2.4 om. 5 (cf. v. l. 1). — ^{b}) K1 दीर्घकालं. B2 दीर्घकालाभिवांछितं. — ^{c}) K3 B Da1 Dn1 D1.3.5.7 धर्मराजाय (for °राजस्य). — ^{d}) B3.5 Da1 D1.5 अवाप्स्यसि (for गमिष्यसि). — After 5, K4 ins. 1200*. B Da1 Dn1 D1.3.5.7 ins. after 5: K4 after 8:

1198* वर्तमाने तु युद्धे वै तव कर्णस्य चोभयोः ।
द्रष्टुमायोधनं पूर्वमागतो धर्मनन्दनः ।
सुभृशं गाढविद्धत्वान्नाशकत्स्थातुमाहवे ।
ततः स्वशिबिरं यातः स राजा पुरुषर्षभ ।

[(L. 1) K4 तु युद्धं वै; Dn1 महायुद्धे. — (L. 2) D1 द्रष्टम्. Da1 धर्मनंदन. — (L. 3) Dn1 भृशं तु (for सुभृशं). B2 Da1 Dn1 D1.3.5 गात्र(D3 °ह)विद्धत्वान्. K4 B D7 नाशक्तः; Da1 D1.3.5 न शक्तः (for नाशकत्). — (L. 4) B2 तु; Dn1 D8 स (for स्व-). Dn1 गत्वा (for यातः). B1 धर्मराजो युधिष्ठिरः; Dn1 स्थितवान्पुरुषर्षभः (for the posterior half).] — After the above, K4 reads 9.

6 V1 missing; D2.4 om. 6 (cf. v. l. 1). K4 reads 6 after 1200*. — ^{a}) Ś2 K3 B Da1 Dn1 D1.3.5.7.8 तथेत्युक्तः. — ^{b}) B4.5 D7 यदुनंदनः; Dn1 पांडुपुंगवः. — K3 om. 6^{c}–9^{b}. — ^{c}) B1.3–5 Da1 D1.3.5.7.8 पर्यावर्त°; B2 पर्यवेद°. — ^{d}) Dn1 रथो (for रथं). D1 रथे; D8 रथि- (for रथ-). B2 च (for तम्). — After 6, B1.3 Da1 Dn1 D1.3.5.7 ins.:

1199* एवमुक्त्वार्जुनं कृष्णः सैनिकानिदमब्रवीत् ।

7 K3 D2.4 om. 7 (cf. v. l. 6,1). B1 Da1 Dn1 D1.3.5.7 transp. 7 and 8^{ab}. — ^{b}) V1 माद्रीपुत्रो; D8 °पुत्रं.

8 K3 D2.4 om. 8 (cf. v. l. 6,1). V1 om. 8^{ab}. B1 Da1 Dn1 D1.3.5.7 transp. 7 and 8^{ab}. — ^{a}) Ś2 यत्तस्; Da1 D1.5 यत्तांस्. — ^{b}) K4 D1 भद्र न(D1 वा)स्तु (sic) (for भद्रमस्तु). — ^{c}) V1 B1.3–5 Da1

यावदावेद्यते राज्ञे हतः कर्णोऽर्जुनेन वै ॥ ८
स तैः शूरैरनुज्ञातो ययौ राजनिवेशनम् ।
पार्थमादाय गोविन्दो ददर्श च युधिष्ठिरम् ॥ ९
शयानं राजशार्दूलं काञ्चने शयनोत्तमे ।
अगृह्णीतां च चरणौ मुदितौ पार्थिवस्य तौ ॥ १०
तयोः प्रहर्षमालक्ष्य प्रहारांश्चातिमानुषान् ।
राधेयं निहतं मत्वा समुत्तस्थौ युधिष्ठिरः ॥ ११
ततोऽस्मै तद्यथावृत्तं वासुदेवः प्रियंवदः ।
कथयामास कर्णस्य निधनं यदुनन्दनः ॥ १२
ईषदुत्स्मयमानस्तु कृष्णो राजानमब्रवीत् ।
युधिष्ठिरं हतामित्रं कृताञ्जलिरथाच्युतः ॥ १३
दिष्ट्या गाण्डीवधन्वा च पाण्डवश्च वृकोदरः ।
त्वं चापि कुशली राजन्माद्रीपुत्रौ च पाण्डवौ ॥ १४
मुक्ता वीरक्षयादस्मात्संग्रामाल्लोमहर्षणात् ।
क्षिप्रमुत्तरकालानि कुरु कार्याणि पार्थिव ॥ १५
हतो वैकर्तनः क्रूरः सूतपुत्रो महाबलः ।
दिष्ट्या जयसि राजेन्द्र दिष्ट्या वर्धसि पाण्डव ॥ १६
यः स द्यूतजितां कृष्णां प्राह सत्पुरुषाधमः ।
तस्याद्य सूतपुत्रस्य भूमिः पिबति शोणितम् ॥ १७
शेतेऽसौ शरदीर्णाङ्गः शत्रुस्ते कुरुपुंगव ।

C. 8. 5002
B. 8. 96. 22
K. 8. 101. subst.

D1.3.5.7.8 आवेद्यतां. B2 न यावदावेद्य संग्रामे. — After 8, K4 ins. 1198*. B3.4 Da1 Dn1 D1.3.5.7 ins. after 8: K4 after 5:

1200* तावद्भवद्भिर्यत्तैस्तु भवितव्यं नराधिपैः ।

After the above, K4 reads 6.

9 D2.4 om. 9 (cf. v. l. 1). K3 om. 9^ab. K4 reads 9 after 1198*. — ^a) Dn1 तौ शूरौरु (sic) (for तैः शूरैरु). V1 शतैः शूरैरनुज्ञायो (sic).

10 D2.4 om. 10 (cf. v. l. 1). — ^a) Ś1 शयनं; Da1 D1 शयाने. D5 राजशार्दूल. — ^b) B3 कांचने परमासने. — ^cd) Ś1 K1.2 अगृह्लेतां; V1 °ह्णतां; Dn1 °हीतां; D3 °ह्णीताग्र. B3.5 प्र- (for च). K3 V1 B Da1 Dn1 D1.3.5.7.8 मुदितौ चरणौ (by transp.). D3 (before corr.) पार्श्वतस्य.

11 D2.4 om. 11 (cf. v. l. 1). — ^a) D3 प्रकर्षम् (for प्रह°). V1 B2.3.5 D3 आलोक्य (for आलक्ष्य). — ^b) K3 प्रहारास्तीति मानुषानुषान् (sic); Dn1 हर्षादश्रूण्यवर्तयत्. — ^c) Dn1 निहते. K3 ज्ञात्वा (for मत्वा). — ^d) Dn1 युधिष्ठिर. — After 11, K4 V1 B Da1 Dn1 D1.3.5.7 ins.:

1201* उत्थाय स महाबाहुः पुनः पुनररिंदमः ।
वासुदेवार्जुनौ प्रेम्णा पुनश्च परिषस्वजे ।

[(L. 1) Dn1 उवाच (for उत्थाय). B1.4 समुत्थाय (for उत्थाय स). B2.3 Da1 D1.5 च; Dn1 om. (for स). — (L. 2) K4 वासुदेवोर्जुनो. Dn1 तावुभौ (for पुनश्च). K4 परिषस्वजे; B1 D7 परिसस्वजे.]

V1 B2 Da1 D5 cont.:

1202* वासुदेवं च वार्ष्णेयं पप्रच्छ कुरुनन्दनः ।
[V1 कुरुपुंगवः.]

12 D2.4 om. 12 (cf. v. l. 1). — ^a) Ś K1.2.4 तथास्मै; K3 ततोस्मै; B2 Dn1 तत्तस्मै; D3 ततोसौ (for ततोऽस्मै). Da1 D1 यद् (for तद्). — ^b) V1 B2.3 Da1 D1.3.5.7 प्रियं वचः; Dn1 सहार्जुनः (for प्रियंवदः). — K3 om. 12^cd. — ^cd) B3 D7 transp. कर्णस्य and निधनं. Dn1 यदुपुंगव.

13 D2.4 om. 13 (cf. v. l. 1). — ^a) K3 ईषदुःस्मयमानस्तु; V1 ईषद्विस्मय°. — ^b) Da1 D1.5 कर्णो (for कृष्णो). — ^c) K3 तदा मित्रं.

14 D2.4 om. 14 (cf. v. l. 1). — ^a) B3.5 गांडीवधन्वायं (B5 °न्वायां). — ^b) K1 (before corr.) D3 पांडवाश्च; K4 °वस्य. — ^c) B3 चैव (for चापि). V1 B4 D3 राजा. — ^d) K1 पार्थिव; B1 D3.7 पांडव (D3 °वा) (for पाण्डवौ).

15 D2.4 om. 15 (cf. v. l. 1). — ^a) Ś1 K2.4 मुक्तान्; Da1 मुक्ती. — ^c) D3 (before corr.) -कार्योणि (for -कालानि). V1 B2 तदद्य प्राप्तकालानि. — ^d) K3 V1 B Dn1 D3.7.8 पांडव; Da1 D1.5 पांडवः (for पार्थिव).

16 D2.4 om. 16 (cf. v. l. 1). — ^a) K3 V1 B1-4 Da1 D1.3.5.7.8 कर्णः (K3 Da1 °र्ण); B5 Dn1 राजन् (for क्रूरः). — ^b) B5 सूतपुत्रैः. B3 महारथैः; Dn1 °रथः (for °बलः). — ^d) B3 Dn1 भारत (for पाण्डव). B2 दिष्ट्या ते निहतो रिपुः.

17 D2 om. 17^ab; D4 om. 17 (cf. v. l. 1). — ^a) Ś1 यस्माद्; K3 V1 B1.4 Da1 Dn1 D1.3.5.7.8 यस्तु; B2.3.5 योसौ (for यः स). K1.3 B3 द्यूते जितां; B2 द्यूतहृतां. — ^b) B5 सत्पुरुषर्षभ (for °षाधमः). — ^c) B5 तस्यास्य; Dn1 तदद्य (for तस्याद्य). — ^d) D3 (before corr.) पास्यति (for पिबति).

18 D4 om. 18 (cf. v. l. 1). — ^a) K3 V1 B Da1 Dn1 D1-3.5.7.8 शरपूर्णाङ्गः (for °दीर्णाङ्गः). — ^b)

C. 8. 5003
B. 8. 96. 22
K. 8. 101. subst.

तं पश्य पुरुषव्याघ्र विभिन्नं बहुधा शरैः ॥ १८
युधिष्ठिरस्तु दाशार्हं प्रहृष्टः प्रत्यपूजयत् ।
दिष्ट्या दिष्ट्येति राजेन्द्र प्रीत्या चेदमुवाच ह ॥१९
नैतच्चित्रं महाबाहो त्वयि देवकिनन्दन ।
त्वया सारथिना पार्थो यत्कुर्यादद्य पौरुषम् ॥ २०
प्रगृह्य च कुरुश्रेष्ठः साङ्गदं दक्षिणं भुजम् ।
उवाच धर्मभृत्पार्थ उभौ तौ केशवार्जुनौ ॥ २१
नरनारायणौ देवौ कथितौ नारदेन ह ।
धर्मसंस्थापने युक्तौ पुराणौ पुरुषोत्तमौ ॥ २२
असकृच्चापि मेधावी कृष्णद्वैपायनो मम ।
कथामेतां महाबाहो दिव्यामकथयत्प्रभुः ॥ २३
तव कृष्ण प्रभावेण गाण्डीवेन धनंजयः ।
जयत्यभिमुखाञ्शत्रून्न चासीद्विमुखः क्वचित् ॥ २४
जयश्चैव ध्रुवोऽस्माकं न त्वस्माकं पराजयः ।
यदा त्वं युधि पार्थस्य सारथ्यमुपजग्मिवान् ॥ २५
एवमुक्त्वा महाराज तं रथं हेमभूषितम् ।

D8 रिपुस् (for शत्रुस्). Ś1 K1.2.5 D2 कुरुपुंगवः; K3 °नंदन (for °पुंगव). — ^{c}) Dn1 भ्रतस्य (for तं पश्य). K3 B1.3.4 Da1 D1.3.5.7.8 पुरुषव्याघ्रं. — ^{d}) Dn1 D8 बहुभिः. — After 18, K4 Dn1 ins.:

1203* हतामित्रामिमामुर्वीमनुशाधि महाभुज ।
त्वत्तो भूत्वा सहास्माभिर्भुङ्क्ष्व भोगांश्च पुष्कलान् ।

Dn1 cont.:

संजय उवाच ।
1204* इति श्रुत्वा वचस्तस्य केशवस्य महात्मनः ।

19 D4 om. 19 (cf. v. l. 1). Before 19, most MSS. ins. संजय उवाच. — ^{ab}) B2 माकर्ण्य (sic) (for दाशार्हं). D2 सुहृष्टः. Dn1 धर्मपुत्रः प्रहृष्टात्मा दाशार्हं वाक्यमब्रवीत्. — ^{c}) Ś1 K2 lacuna for राजेन्द्र. — ^{d}) K3 V1 B Da1 Dn1 D1.3.5.7.8 वाक्यं (for प्रीत्या). Da1 D1.5 एतद् (for चेदम्).

20 D4 om. 20 (cf. v. l. 1). — ^{b}) D8 त्वया (for त्वयि). Da1 D1.5 देवकिनंदने. — ^{c}) D2 जिष्णुर् (for पार्थो). — ^{d}) D2.3 प्र-; D8 यः (for यत्). K1.3 V1 B Da1 D1-3.5.7.8 अप्य(D8 °ति)मानुषं (for अद्य पौरुषम्). Dn1 यत्नवानहनच्च तं. — After 20, Dn1 Bom. ed. ins.:

1205* न तच्चित्रं महाबाहो युष्मद्बाहुप्रसादजम् ।
[Bom. ed. बुद्धि- (for बाहु-).]

21 D4 om. 21 (cf. v. l. 1). — ^{a}) B2 पस्पर्श (for प्रगृह्य). K3 B1 Dn1 D1.2 कुरुश्रेष्ठ. — ^{b}) D8 सानंदं (for साङ्गदं). K1 भुजां; B5 D2 करं (for भुजम्). — ^{cd}) K3 Da1 D2.3.5.7 धर्मविद् (for °भृत्). K3 द्वौ (for तौ). B3 उवाच पार्थगोविंदावुभौ कुंतीसुतो नृपः.

22 D4 om. 22 (cf. v. l. 1). — ^{b}) K3 V1 B Da1 Dn1 D1.3.5.7.8 मे; K4 च (for ह). D2 कथिताविति सत्तमः. — ^{c}) K3 V1 B Da1 Dn1 D1-3.5.7.8 धर्मसंरक्षणे (for °स्थापने). K4 युद्धौ; V1 B1.3.5 Da1 D1-3.5.7 यत्तौ; D8 यौ तौ (for युक्तौ). Dn1 धर्मात्मानौ महात्मानौ. — ^{d}) Ś2 (*sup. lin.* as in text) वृषसत्तमौ; K3 V1 B Da1 Dn1 D1-3.5.7.8 ऋषिस° (for पुरुषो°).

23 D4 om. 23 (cf. v. l. 1). — ^{a}) Ś1 K2 lacuna. K3 चैव (for चापि). — ^{c}) K3 नरव्याघ्र; B1.4.5 Da1 D1-3.5.8 महाभागो; B3 Dn1 °भागां (for °बाहो). — ^{d}) K3 व्यासो मेकथयत्प्रभुः; Dn1 कथयामास तत्त्ववित्.

24 D4 om. 24 (cf. v. l. 1). Ś2 reads 24^{ab} after 25^{ab}. — ^{a}) B1 प्रभावोयं; Dn1 प्रसादेन (for प्रभावेण). — ^{b}) Ś K2 गांडीवं च; K1 °वी हि; K3 V1 B Da1 Dn1 D1-3.5.7.8 पांडवोयं (for गाण्डीवेन). K2 धनंजय. — Ś1 K2 om. (hapl.) 24^{c}-25^{b}. — ^{c}) Dn1 जिगाय (for जयति). Ś2 K1 V1 B Da1 Dn1 D1-3.5.7 [अ]भिमुखः (Ś2 °खा); K4 [अ]धिमुखः (sic) (for [अ]भिमुखान्). Da1 D1.5 शत्रुर्. — ^{d}) K3 वा (for च). Ś2 विमुखान्; K4 °खा.

25 D4 om. 25 (cf. v. l. 1). Ś1 K2 om. 25^{ab} (cf. v. l. 24). — ^{a}) Ś2 जया (for जयश्). K1 D7 जयश्चैवं; B1 विजयश्च. K3 ध्रुवो नित्यं. B2 ध्रुव एव जयोस्माकं. — ^{b}) Ś2 K1 न चैव हि; B2 कुत एव; D7 नैवास्माकं (for न त्व°). — After 25^{ab}, Ś2 reads 24^{ab}. — ^{c}) K3 यदि (for यदा). — ^{d}) V1 पार्थस्यम् (sic) (for सारथ्यम्). — After 25, Dn1 ins.:

1206* भीष्मो द्रोणश्च कर्णश्च महात्मा गौतमः कृपः ।
अन्ये च बहवः शूरा ये च तेषां पदानुगाः ।

Dn1 cont.: D2 ins. after 25:

1207* त्वद्बुद्ध्या निहते कर्णे हता गोविन्द सर्वथा ।

26 D4 om. 26 (cf. v. l. 1). — ^{a}) D2 महाराजस्- B3 Dn1 इत्युक्त्वा धर्मराजस्तु. — ^{b}) Ś1 K4 V1 Dn1 D2 तं (D2 तु) रथं हेमविभूषितं (hypermetric); B2.3 रथं हेमविभूषितं. — K3 om. 26^{cd}. — ^{c}) B2 दंतावंवैद्;

दन्तवर्णैर्हयैर्युक्तं कालवालैर्महारथः ॥ २६

आस्थाय पुरुषव्याघ्रः स्वबलेनाभिसंवृतः ।
कृष्णार्जुनाभ्यां वीराभ्यामनुमन्य ततः प्रियम् ॥ २७

आगतो बहुवृत्तान्तं द्रष्टुमायोधनं तदा ।
आभाषमाणस्तौ वीरावुभौ माधवफल्गुनौ ॥ २८

स ददर्श रणे कर्णं शयानं पुरुषर्षभम् ।
गाण्डीवमुक्तैर्विशिखैः सर्वतः शकलीकृतम् ॥ २९

सपुत्रं निहतं दृष्ट्वा कर्णं राजा युधिष्ठिरः ।
प्रशशंस नरव्याघ्रावुभौ माधवपाण्डवौ ॥ ३०

अद्य राजासि गोविन्द पृथिव्यां भ्रातृभिः सह ।
त्वया नाथेन वीरेण विदुषा परिपालितः ॥ ३१

हतं दृष्ट्वा नरव्याघ्रं राधेयमभिमानिनम् ।
निराशोऽद्य दुरात्मासौ धार्तराष्ट्रो भविष्यति ।
जीविताच्चापि राज्याच्च हते कर्णे महारथे ॥ ३२

त्वत्प्रसादाद्वयं चैव कृतार्थाः पुरुषर्षभ ।
त्वं च गाण्डीवधन्वा च विजयी यदुनन्दन ।
दिष्ट्या जयसि गोविन्द दिष्ट्या कर्णो निपातितः ३३

एवं स बहुशो हृष्टः प्रशशंस जनार्दनम् ।

C. 8. 5027
B. 8. 6. 15
K. 8. 101. subst.

Dn1 श्वेतवर्णैर्; D2 शुक्लवर्णैर् (for दन्त°). — d) Ś2 B4 महारथैः; B2.3.5 महीपतिः; Dn1 मनोजवैः (for महारथः).

27 D4 om. 27 (cf. v. l. 1). — a) Ś1 K2 lacuna for आस्थाय. K3.4 B2 Dn1 पुरुषव्याघ्र. — b) D3.7 [अ]भिपूजितः (fos °संवृतः). — Dn1 reads 27^{cd} after 28^{ab}. — c) D8 om. वीराभ्याम्. — d) Ś1 अनुमत्य; K1 °मनू (sic); K3 °गम्य; V1 B Dn1 D3.7 °मन्त्र्य; Da1 D1.5 °यातं (for °मन्य). K3 कृतप्रियः; Da1 D1.5 तव प्रियं; D2 ततः श्रयं (sic).

28 B5 om. 28^{ab}. — a) V1 B2 प्रययौ; D2 एतद्धि (for आगतौ). K3.4 बहुदृष्टां(K4 °ष्टं)तं; B2 वृत्तवृत्तांतं; Da1 D1.5.8 बहुद्रष्टां(D8 °ष्टं)तं (for °वृत्तान्तं). Dn1 प्रययौ स महाबाहुर्. — b) B2 समरं घोरदर्शनं. — After 28^{ab}, Dn1 reads 27^{cd}. — c) K2 आभाष्यमाणस्; B3.4 °षमाणौ; D2 आभीषमाणस्. — d) K3 B4 माधवपांडवौ; K4 V1 B2.3.5 Da1 Dn1 D1–3.5.7.8 °फाल्गुनौ; B1 पांडवमाधवौ.

29 D4 om. 29 (cf. v. l. 1). — After 29^{ab}, K4 Dn1 ins.:

1208* यथा कदम्बकुसुमं केसरैः सर्वतो वृतम् ।
चितं शरशतैः कर्णं धर्मराजो ददर्श ह ।
गन्धतैलावसिक्ताभिः काञ्चनीभिः सहस्रशः ।
दीपिकाभिः कृतोद्द्योतं पश्यते वै वृषं तदा ।

[(L. 1) K4 अथ कादंबकुसुमं शबलं शबलैस्तथा. — (L. 2) Dn1 वृतं (for चितं). Dn1 दशशरैः (for शरशतैः). — (L. 3) K4 कांचनाभिः. — (L. 4) K4 सदोद्योत* पश्यद्दै (for कृतोद्द्योतं पश्यते वै).]

K4 cont.: Dn1 subst. for 29^{cd}:

1209* संछिन्नभिन्नकवचं बाणैश्च विदलीकृतम् ।
[K4 विरलैः कृतं.]

— c) D8 गांजीव- (for गाण्डीव-). — d) V1 शरणीकृतं (for शकली°).

30 D4 om. 30 (cf. v. l. 1). — a) K4 सूतपुत्रं हतं दृष्ट्वा. — After 30^{ab}, K4 Dn1 ins.:

1210* संजातप्रत्ययोऽतीव वीक्ष्य चैवं पुनः पुनः ।
[K4 चैतं (for चैवं).]

— d) Ś2 K1 B1 D8 पांडवमाधवौ; V1 माधवफाल्गुनौ.

31 D4 om. 31 (cf. v. l. 1). — d) V1 विद्विषा. D2 सत्यमेतद्ब्रवीम्यहं.

32 D4 om. up to धार्तराष्ट्रो भ in 32^{d} (cf. v. l. 1). — a) V1 B Da1 Dn1 D1.3.5.7 श्रुत्वा (for दृष्ट्वा). D2 एतत्कर्म कृतं दृष्ट्वा. — b) K1.3 V1 B2 Dn1 D2.3.7.8 अतिमानिनं; B4 D8 (before corr.) अतिमानुषं; Da1 D1.5 चाभिमानिनं. — c) K3 निराशोसौ. Dn1 हते कर्णे (for दुरात्मासौ). B1 D3.7 स (for [अ]सौ). — d) K1 धार्तराष्ट्रा. B1.4 D3.7 भविष्यति सुयोधनः. — e) B Da1 D1.3.5.7 चैव (for चापि). K3 जीविता वापि राज्या च; K4 °ताश्चापि राज्याश्च; Dn1 °ते चैव राज्ये च. — f) D2 सपदश्च (for हते कर्णे). Dn1 हते राधात्मजे रणे.

33 b) D4 lacuna for पुरुषर्षभ. K3 Dn1 कृतार्थां (Dn1 °र्थं-) पुरुषर्षभः. — Dn1 reads 33^{ef}, 33^{cd} and the portion up to जागरेण in line 1 of 1211* after सपुत्रं in line 1 of 1212*. B2 om. 33^{cd}. — c) V1 B5 Da1 Dn1 D1.5 दिष्ट्या; D4 damaged (for त्वं च). D8 गांजीवधन्वा विजयी. — d) V1 damaged. Ś1 K2 lacuna; Ś2 विजये; D8 अयं च. B1.3.5 पांडुनंदनः; Da1 D1.5 त्वं च केशव; Dn1 D8 यदुनंदनः. — D2 om. 33^{e}–34^{b}. — f) D4 दृष्ट्वा (for दिष्ट्या). K3 V1 B Da1 Dn1 D1–5.7.8 शत्रुर् (for कर्णो). — K4 ins. after 33: Dn1 after सपुत्रं in line 1 of 1212*:

1211* त्रयोदश समास्तीर्णा जागरेण सुदुःखिताः ।
स्वप्स्यामोऽद्य सुखं रात्रौ त्वत्प्रसादान्महाभुज ।

[Dn1 ins. up to जागरेण (in line 1) and om. the rest.]

34 D2 om. 34^{ab} (cf. v. l. 33). Before 34, Ś

C. 8. 5027
B. 8. 96. 46
K. 8. 101. subst.

अर्जुनं चापि राजेन्द्र धर्मराजो युधिष्ठिरः ॥ ३४
ततो भीमप्रभृतिभिः सर्वैश्च भ्रातृभिर्वृतम् ।
वर्धयन्ति स्म राजानं हर्षयुक्ता महारथाः ॥ ३५
नकुलः सहदेवश्च पाण्डवश्च वृकोदरः ।
सात्यकिश्च महाराज वृष्णीनां प्रवरो रथः ॥ ३६
धृष्टद्युम्नः शिखण्डी च पाण्डुपाञ्चालसृञ्जयाः ।
पूजयन्ति स्म कौन्तेयं निहते सूतनन्दने ॥ ३७
ते वर्धयित्वा नृपतिं पाण्डुपुत्रं युधिष्ठिरम् ।
जितकाशिनो लब्धलक्षा युद्धशौण्डाः प्रहारिणः ॥ ३८
स्तुवन्तः स्तवयुक्ताभिर्वाग्भिः कृष्णौ परंतपौ ।
जग्मुः स्वशिबिरायैव मुदा युक्ता महारथाः ॥ ३९
एवमेष क्षयो वृत्तः सुमहाँल्लोमहर्षणः ।
तव दुर्मन्त्रिते राजन्नतीतं किं नु शोचसि ॥ ४०

वैशंपायन उवाच ।

श्रुत्वा तदप्रियं राजन्धृतराष्ट्रो महीपतिः ।

$K_{1.2.4}$ ins. संजय उवाच. — ^{a}) B_2 परं (for एवं). K_3 V_1 B_1 Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7.8}$ राजन्; B_{2-5} राजा (for हृष्टः). — ^{b}) B_1 D_7 प्रशशंसन्; D_4 *श*त (for प्रशशंस). B_3 धनंजयं (for जनार्दनम्). — ^{c}) B_3 वार्ष्णेयं (for अर्जुनं). B Dn_1 $D_{3.4.7}$ राजेंद्रो. Bom. ed. अर्जुनं च कुरुश्रेष्ठं. — After 34, V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$ ins.:

संजय उवाच ।

1212* दृष्ट्वा च कर्णं निहतं सपुत्रं पार्थसायकैः ।
पुनर्जातमिवात्मानं मेने कुरुकुलोद्वहः ।

[(L. 1) Da_1 $D_{1.5}$ तु (for च). V_1 B_5 D_4 दृष्ट्वा च निहतं कर्णं; $B_{1.4}$ D_7 दृष्ट्वा कर्णं च निहतं (for the prior half). After सपुत्रं, Dn_1 reads 33^{ef}, 33^{cd} and the portion up to जागरेण in line 1 of 1211*. — (L. 2) Dn_1 मेने च स महीपतिः.]

V_1 $B_{2.5}$ Dn_1 cont.:

1213* समेत्य च महाराज कुन्तीपुत्रं युधिष्ठिरम् ।

B_5 cont.:

1214* प्रशशंसुस्ततः सर्वे राजानो भूरितेजसः ।

35 Before 35, K_3 D_8 ins. संजय उवाच. V_1 B_2 Dn_1 om. 35^{ab}. — ^{b}) K_3 $B_{1.3-5}$ $D_{1.3-5.7}$ सर्वैस्तैर् (B_5 °स्ते); D_2 ससैन्य- (for सर्वैश्च). K_3 D_8 सह (for वृतम्). — — ^{c}) Dn_1 हर्षयंति (for वर्ध°). — K_3 om. 35^{d}–37^{c}. — ^{d}) Da_1 $D_{1.5}$ हर्षयंतो (for °युक्ता).

36 K_3 om. 36 (cf. v. l. 35). — ^{a}) K_1 D_4 om. नकुलः. — ^{b}) D_4 वृकोदर; D_8 (before corr.) महारथः. — Da_1 $D_{1.5}$ om. 36^{cd}. — ^{d}) K_4 रथी; V_1 रथाः; D_2 तथा (for रथः).

37 K_3 om. 37^{abc} (cf. v. l. 35). — ^{a}) $Ś_2$ K_4 Dn_1 D_7 धृष्टद्युम्न-. — ^{b}) K_1 Dn_1 -संजयः. — ^{c}) K_1 च (for स्म). Dn_1 कौंतेय; D_2 निहिते. — ^{d}) D_2 कृष्णयो (sic) (for निहते). $Ś_2$ K_1 सूर्यनंदने; Dn_1 सूतनंदन.

38 ^{b}) D_2 पांडुपुत्रे. — ^{c}) Hypermetric. K_3 जिताश्चारयो; D_2 जितारयो. Some MSS. लब्धलक्ष्या. — ^{d}) D_4 partly damaged. D_4 युद्धसौंड-.

39 ^{a}) B_3 स्तुवंति. — ^{c}) D_4 च (for स्व-). K_2 स्वविशिरायैव (sic); K_3 Da_1 $D_{1.5}$ °शिबिराण्येव; V_1 °शिबिकायैव. D_2 कर्णस्तु शिबिरामेव (sic). — ^{d}) $B_{1.3.4}$ $D_{3.7}$ रथान्मुक्ता; D_2 मुक्ता युक्ता.

40 Before 40, $Ś_1$ $K_{1.2.4}$ ins. संजय उवाच. — ^{b}) D_2 सुमहारोमहर्षणः. — ^{d}) K_3 V_1 B Da_1 $D_{1-5.7.8}$ तत्त्वं किमनुशोचसि; Dn_1 किमर्थमनुशो°.

41 D_8 om. the ref. After the ref., B_3 ins.:

1215* एवमेतन्महच्चासीद्युद्धं परमदारुणम् ।

— ^{a}) K_3 [इ]दमप्रियं; $B_{2.3}$ Dn_1 $D_{2.4.8}$ [ए]तदप्रियं; D_5 तदाप्रियं. V_1 $B_{2.3}$ Da_1 Dn_1 $D_{2.4.5.8}$ राजा (for राजन्). — ^{b}) D_4 partly damaged. Dn_1 धृतराष्ट्रोंबिकासुतः. — ^{c}) B_3 राजेंद्र; D_2 निश्वस्य (for निश्चेष्टः). — D_2 om. 41^{d}–42^{d}. — ^{d}) K_2 परमार्तिवत्; K_3 V_1 B Da_1 $D_{1.3-5.7.8}$ °मासनात्. Dn_1 छिन्नमूल इव द्रुमः. — ^{e}) K_4 तस्य (for तथा). V_1 $B_{2.3}$ सत्यवती; $B_{1.4.5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.3.5.7}$ सा पतिता (for सत्यव्रता). — ^{f}) K_3 दूरदर्शिनी; V_1 B (except B_5) Da_1 Dn_1 $D_{1.3.5.7.8}$ दीर्घदर्शि(B_1 D_7 °र्शं)नी (for धर्म°). — After 41, Dn_1 ins.:

1216* शुशोच बहुलालापैः कर्णस्य निधनं युधि ।

42 D_2 om. 42 (cf. v. l. 41). — ^{a}) K_3 प्रत्यगृह्णीद्. V_1 B (except B_2) Da_1 Dn_1 $D_{1.3.5.7}$ तं (Dn_1 तां) पर्यगृह्णाद्विदुरो. — ^{b}) K_3 Da_1 $D_{1.5}$ तदा; D_4 om. (for तथा). — ^{c}) $Ś_1$ K_2 ***सुयतश्च; D_4 ***** नुश्च (for पर्याश्वासयतश्च). K_3 $D_{3.8}$ चैव. — ^{d}) B (except B_3) अपि; D_7 चापि (for एव).

43 ^{a}) D_4 तया च (for तथैव). $Ś_2$ [उ]त्थापयामास. — ^{b}) $K_{1.3}$ गांधारी. K_3 कुरवोपि च; V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7.8}$ कुरुयोषितः (for राज°). — After 43^{ab}, V_1 B_{2-5} Da_1 Dn_1 $D_{4.5}$ ins.:

1217* स दैवं परमं मत्वा भवितव्यं च पार्थिवः ।

[Dn_1 om. मत्वा. B_3 स (for च). Da_1 $D_{1.5}$ पार्थिव.]

Dn_1 cont.:

1218* परां पीडां समाश्रित्य नष्टचित्तो महातपाः ।
चिन्ताशोकपरीतात्मा न जज्ञे मोहपीडितः ।

पपात भूमौ निश्चेष्टः कौरव्यः परमार्तिवान् । तथा सत्यव्रता देवी गान्धारी धर्मदर्शिनी ॥ ४१

C. 8. 5036
B. 8. 96. 53
K. 8. 101. subst.

— c) Ś1 K2 lacuna for श्यामाश्वासितो रा॰. D4 om. ताभ्यामाश्वासि॰ — d) B3 विशां पते; D4 विचेतसं.

N ins. after 43: S (T3 missing) ins. after 1224*:

1219* इदं महायुद्धमखं महात्मनो॰
धनंजयस्याधिरथेश्च यः पठेत् ।
स सम्यगिष्टस्य मखस्य यत्फलं
तदाप्नुयात्संश्रवणाच्च भारत ।
मखो हि विष्णुर्भगवान्सनातनो [5]
वहन्ति तं चाग्न्यनिलेन्दुभानवः ।
अतोऽनसूयुः शृणुते पठेच्च यः
स सर्वलोकांश्च जयेत्सुखी भवेत् ।

[Before line 1, T1 ins. सूतः. — (L. 1) K3 B3. 5 D6. 8 इमं; G1 एवं; G2. 3 नरो (for इदं). D4 महायुद्धमभूत्; D8 °मुखं; T2 °विधं; G °मिदं (for °मखं). K1. 2. 4 D6. 8 G3 महात्मनो; Dn1 D1. 4 °त्मनां. — (L. 2) K4 [आ]धिरथे; G [अ]तिरथेश्. — D2 om. lines 3–6. — (L. 3) D1 partly damaged. B2 कृतस्य (for मखस्य). — (L. 4) K1 संश्रवणाश्च. D6 S (T3 missing) तदाप्नुयाच्च शृणु(D6 G3 °याच्छृणु-; G2 °याच्च श्रु)याच्च नित्यशः. — After line 4, K3 ins.:

1220* सर्वतीर्थेषु यत्पुण्यं सर्वदानेषु यत्फलम् ।
तत्फलं लभते मर्त्यः कर्णाख्यानं शृणोति हि ।
हिरण्यवस्त्रधान्यानि गां सवत्सामुपानहौ ।
तेन ब्रह्मा च विष्णुश्च रुद्राश्च वसवस्तथा ।
पूजिता मुनयः सर्वे पितरश्च तथाश्विनौ ।
यः शृणोति सदा भक्त्या कर्णाख्यानमनुत्तमम् ।
धर्मार्थकाममोक्षाणां चतुर्विधफलं लभेत् ।

— K3 om. lines 5–8. — (L. 5) B1 यथा; D6 मघो; Cc मखो (as above). T1 च; Cc हि(as above). K4 मुखो हि विष्णुं भगवान्समानो॰ — (L. 6) V1 Dn1 D7. 7 वदंति; Da1 D1. 5 मखं च; D6 G1 भवंति (for वहन्ति). Dn1 D3. 7 तच्च; D8 यं (for तं). D6 यस्मात्सलिलेंदु-; T1 यं वस्वनिलेंदु-; T2 G M यच्चाप्य°. K1 B2 D6 G2 -भावनः (B2 °नं; G2 °ना) (for -भानवः). ❀ Cc: अनिलादयः सर्वानुगदेवताः ।❀ — (L. 7) K4 V1 B1 Da1 Dn1 D2. 3. 7 G2 अतोनुसूयुः (G2 °यः); B3. 5 अथान(B5 °नु)सूयुः; D4 अतो हि **; T1 ततोनसूयः. Ś2 शृणु तं; V1 B Da1 Dn1 D1. 2. 6 S (T3 missing) शृणुयात्. D3. 7. 8 पठेत (D8 °त्तु) यः; M2–4 च यः पठेत् (for पठेच्च यः). — (L. 8) Ś2 K1 स सर्वलोकानुगतः; K3 स सर्वलोकास्तनुचरेत् (sic); B Da1 Dn1 D1–3. 5. 7. 8 स सर्वलोका-(D3. 7 °कामा)नुचरः; D6 सर्वांश्च लोकान्सुजयेत्; T2 G2 M स सर्वलोकानजरः; G3 स सर्वलोकान्विजयेत्. B1. 4 D3. 7 समेधते; T1 सुखं भवेत्; M2–4 सुखी भजेत्. Ś1 K2 स सर्वलोकांस्त ******.]

Dn1 cont.:

1221* तां सर्वदा भक्तिमुपागता नराः
पठन्ति पुण्यां वरसंहितामिमाम् ।
धनेन धान्येन यशसा च मानुषा
नन्दन्ति ते नात्र विचारणास्ति ।
अतोऽनसूयुः शृणुयात्सदा तु वै [5]
नरः स सर्वाणि सुखानि चाप्नुयात् ।
विष्णुः स्वयंभूर्भगवान्भवश्च
तुष्यन्ति ये यस्य नरोत्तमस्य ।
वेदावाप्तिर्ब्राह्मणस्येह दृष्टा
रणे बलं क्षत्रियाणां जयो युधि । [10]
धनज्येष्ठाश्चापि भवन्ति वैश्याः
शूद्रारोग्यं प्राप्नुवन्तीह सर्वे ।

Dn1 cont.: V1 B1. 3–5 D3. 7 ins. after 1219*:

1222* तथैव विष्णुर्भगवान्सनातनः
स चात्र देवः परिकीर्त्यते यतः ।
ततः स कामाल्लँभते सुखी नरो
महामुनेस्तस्य वचोऽर्चितं यथा ।

[(L. 1) V1 मखो; हि B1 यथैव; B4 सदैव (for तथैव). — (L. 2) V1 चात्र यः; B4 वासुदेवः; Dn1 चात्र देवः. — (L. 4) V1 महावचोस् (for °मुनेस्). B3 [ऽ]मितं (for ऽर्चितं).]

Finally, Dn1 cont.:

1223* कपिलानां सवत्सानां वर्षमेकं निरन्तरम् ।
यो दद्यात्सुकृतं तद्धि श्रवणात्कर्णपर्वणः ।

— For adhy. 69 (st. 1–43), D6 S (T3 missing) subst.:

1224* चिन्तयन्तो वधं घोरं सूतपुत्रस्य संयुगे ।
अर्जुनस्य जयं युद्धे चिन्तयानाः पुनः पुनः ।
पाण्डवानां महेष्वासा न्यविशन्त परंतपाः ।
प्रहृष्टमनसः सर्वे जित्वा शत्रून्महारथान् ।
ततो युधिष्ठिरं तत्र निविष्टं वै मुदान्वितम् । [5]
समेत्य सर्वे पञ्चाला वर्धयन्तो यथाविधि ।
अर्जुनस्तु रथात्तूर्णमवरुह्य महायशाः ।
धर्मराजस्य चरणौ पीडयामास हृष्टवत् ।
तमुत्थाप्य महाराज धर्मपुत्रः प्रतापवान् ।
सस्वजे भरतश्रेष्ठमुपजिघ्रन्नुपस्पृशन् । [10]
नकुलः सहदेवश्च पाण्डवश्च वृकोदरः ।
अभिवाद्य महाराजमस्वजन्त स्म फल्गुनम् ।
धृष्टद्युम्नः शिखण्डी च पाण्डवानां च ये रथाः ।
वर्धयन्ते स्म राजानं निहते सूतनन्दने ।
ततः कृष्णो महाराज सात्यकिश्चापि सात्वतः । [15]
अवर्धयेतां राजानं निहते सूतनन्दने ।
वासुदेवश्च कौन्तेयं प्रणयादिदमब्रवीत् ।
अद्य राजन्हताः सर्वे धार्तराष्ट्राः सराजकाः ।

C. 8. 3037
B. 8. 96. 59
K. 8. 101 subst.

तं प्रत्यगृह्णाद्विदुरो नृपतिं संजयस्तथा ।
पर्याश्वासयतश्चैवं तावुभावेव भूमिपम् ॥ ४२

हते वैकर्तने कर्णे रथानां प्रवरे रथे ।
यदि लोकास्त्रयः सर्वे योधयेयुः सवासवाः । [20]
तथापि दुर्जयः सूतस्तव कोपात्तु सूदितः ।
एवमुक्तः प्रत्युवाच धर्मराजो जनार्दनम् ।
तव प्रसादाद्गोविन्द हतः कर्णो महायशाः ।
पाण्डवाश्च जयं प्राप्ता नाशिताश्चापि शत्रवः ।
त्वं हि शक्तो भयात्त्रातुं यस्य कस्यचिदाहवे । [25]
त्वमस्य जगतो गोप्ता पाण्डवानां च सर्वदा ।
त्वां समासाद्य शक्रोऽपि मोदते दिवि नित्यशः ।
त्वं पाता पाण्डुपुत्राणां यथैव जगतस्तथा ।
अनाश्रयौ जयस्तेषां भक्तिर्येषां त्वयि प्रभो ।
त्वया नाथेन गोविन्द नाथवन्तो वयं युधि । [30]
यथेन्द्रेण पुरा देवास्त्वया चापि जनार्दन ।
स्वप्स्याम्यद्य सुखं कृष्ण निद्रां लप्स्ये वसन्क्षपाम् ।
विगतं हि भयं मेऽद्य त्वत्प्रसादान्न संशयः ।
एवमुक्तस्तु पार्थेन केशवः प्राह पाण्डवम् ।
निमित्तमात्रं तु वयं तव ह्यस्मिन्मुदागमे । [35]
यस्य ते भ्रातरः शूरा भीमसेनादयो नृप ।
संबन्धिनश्चेन्द्रवीर्याः पार्षतप्रमुखास्तथा ।
अर्हते च भवान्वक्तुं प्रियं नित्यं हि मद्धितम् ।
प्रियो हि मे त्वमेतेन वचनेन नरोत्तम ।
इत्युक्तो धर्मराजस्तु स्वरथं हेमभूषितम् । [40]
दन्तवर्णैर्हयैर्युक्तं कालवालैर्महीपतिः ।
आस्थाय पुरुषव्याघ्रः स्वबलेनाभिसंवृतः ।
प्रययौ बहुवृत्तान्तं द्रष्टुमायोधनं प्रति ।
संभाषमाणौ तौ वीरावुभौ पाण्डवमाधवौ ।
स ददर्श रणे कर्णं शयानं पुरुषर्षभ । [45]
गाण्डीवमुक्तैर्विशिखैः सर्वतः सुनिपीडितम् ।
सपुत्रं निहतं दृष्ट्वा कर्णं राजा युधिष्ठिरः ।
प्रशशंस नरव्याघ्रावुभौ पाण्डवमाधवौ ।
अद्य राजास्मि सर्वस्यां पृथिव्यां मधुसूदन ।
दिष्ट्या जयसि गोविन्द दिष्ट्या शत्रुर्निपातितः । [50]
एवं सुबहुशो राजन्प्रशशंस जनार्दनम् ।
अर्जुनं च कुरुश्रेष्ठो धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
दृष्ट्वा च निहतं कर्णं सपुत्रं पार्थसायकैः ।
पुनर्जातमिवात्मानं मेने कुरुकुलोद्वहः ।
समेत्य च कुरुश्रेष्ठं कुन्तीपुत्रं युधिष्ठिरम् । [55]
वर्धयन्ति स्म राजानं हर्षयुक्ता महारथाः ।

संजय उवाच ।

एवमेष क्षयो वृत्तः सुमहाल्लोमहर्षणः ।
तव दुर्मन्त्रिते राजन्दिष्ट्या त्वमनुशोचसि ।

वैशंपायन उवाच ।

श्रुत्वैतद्विप्रियं राजा धृतराष्ट्रो महीपतिः ।
पपात भूमौ निश्चेष्टः कौरव्यः परमासनात् । [60]
तथा सत्यव्रता देवी गान्धारी दिव्यदर्शिनी ।
ततस्तूर्णं तु विदुरस्तं नृपं संजयस्तथा ।
पर्याश्वासयतां चैतावुभावेव तु भूमिपम् ।
तथैवाश्वासयामास गान्धारी राजसत्तमम् ।
स दैवं परमं मेने भवितव्यं च तत्तथा । [65]
ताभ्यामाश्वासितो राजा तूष्णीमास्ते विशां पते ।
एवमाख्याय राज्ञे च संजयो राजसत्तम ।
जगाम शिबिरं भूयो हते कर्णे महात्मनि ।
स दृष्ट्वा निहतं शल्यं राजानं च सुयोधनम् ।
योधांश्च सुबहून्राजन्सैनिकांश्च सहस्रशः । [70]
तथैव पाण्डवीं सेनां निहतां प्रेक्ष्य संजयः ।
सौप्तिके द्रौणिना राजन्हतवाजिनरद्विपान् ।
स हि दृष्ट्वा हतान्सर्वान्समन्ताद्युधि संजयः ।
प्रयातो हस्तिनपुरं शोकार्तो भयविह्वलः ।
हतेषु पुनरेतेषु प्रभूतगजवाजिषु । [75]
योधैश्चैव महाराज नानादेशसमुद्भवैः ।
कुरुक्षेत्रं तु तत्सर्वं शून्यमासीज्जगत्पते ।
निहतैः पाण्डवेयैश्च धार्तराष्ट्रैश्च संयुगे ।
यथाविषयजं वृत्तं धार्तराष्ट्रस्य संजयः ।
न्यवेदयत तत्सर्वं यथावृत्तं यथाविधि । [80]

[G_2 om. lines 1–4. M_1 om. from line 1 up to भरत in line 10. — (L. 2) G_1 वधं (for जयं). — (L. 3) D_6 G_3 पांडवाश्च. T_2 महाराज (for महेष्वासा). T_2 om. the posterior half of line 3 and the prior half of line 4. T_1 न्यविशन्न (for °शन्त). $M_{3.4}$ महारथाः (for परंतपाः). — (L. 4) $M_{3.4}$ शूरा (for सर्वे). D_6 M_2 शत्रुं. D_6 M_2 महारथाः; T_2 G_3 महाबलाः. — (L. 6) $G_{2.3}$ वर्तंते ते; M_{2-4} वर्धयंत. G_3 यथा दिवि. — After line 6, T_2 ins.:

1225* शरांशुर्निहितं कर्णं फल्गुनेन महात्मना ।

— (L. 8) D_6 G_1 दृष्टवान्. — (L. 9) D_6 महाराजा; M_2 °राजो. — (L. 10) D_6 उपाजिघ्रन्; T_2 M_1 अप(T_2 °व)जि°; G_1 उपजिघ्रद्. T_1 सस्वजे भरतश्रेष्ठ मूर्ध्नि शीघ्रमुपस्पृशन्. — (L. 11) = 36^{ab}. D_6 T_1 पांडवं च वृकोदरं. — (L. 12) T_2 अभिनंद्य (for °वाद्य). D_6 T_1 महाराज. D_6 सस्वजंतश्च फाल्गुनं; T_1 वृष्णीनां प्रवरो रथः (for the posterior half). — (L. 13) Cf. 37^{ab}. D_6 $T_{1.2}$ $G_{1.2}$ पांचालानां (T_1 °ला ये) (for पाण्डवानां). T_1 G_3 M_{2-4} महारथाः (for च ये रथाः). — (L. 14) Cf. 37^{cd}. D_6 वर्धयंत; $T_{1.2}$ G_1 °यंति. — T_2 G_2 om. (hapl.) lines 15–16. — (L. 16) D_6 अवर्धयंतो; T_1 °यंत. — (L. 18) D_6 G_1 अथ राजन्; G_2 राजन्नद्य (by transp.). — (L. 19) T_1 तदा; M_{2-4} रणे (for रथे). — (L. 21) D_6 T_1 M_{2-4} तु (for

तथैवोत्थापयामासुर्गान्धारीं राजयोषितः । ताभ्यामाश्वासितो राजा तूष्णीमासीद्विचेतनः ॥ ४३

C. 8. 5040
B. 8. 96. 58
K. 8. 101. subst.

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकोनसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥

॥ समाप्तं कर्णपर्व ॥

[अ]पि). M1 दुर्जयास्ततस् (for °यः सुतस्). — (L. 23) D6 T1 G1 महारथः (for °यशाः). — (L. 24) M2-4 पांडवानां जयं प्राप्तं. — (L. 25) D6 यस्य कस्य महाहवे (for the posterior half). — (L. 26) T1 सर्वतः; M2-4 नित्यदा (for सर्वदा). — (L. 27) G1 M2-4 समाश्रित्य (for °साच). G1 चक्रो (for शक्रो). — (L. 28) T1 गोप्ता; T2 धाता (for पाता). D6 त्वमेव (for यथैव). — (L. 29) D6 अनाश्चर्यं; G2 अनपायो. — (L. 30) T2 सनाथा वयमच्युत (for the posterior half). — (L. 31) T2 जयं; G2 यथा; (for पुरा). G2 लोकास् (for देवास्). D6 T1 हता द्रोणमुखा देव (T1 °वा) (for the prior half). T2 [अ]पि च (by transp.); M3 त्राता. — (L. 32) D6 स्वपाम्यथ; T1 स्वप्स्यामोथ. D6 T1 वयं (for सुखं). G3 त्वहं (for वसन्). D6 क्षपाः. T1 लप्स्ये स्वपन्निशां क्षपाः; T2 मोक्ष्याम्यथ सुखं क्षपां; G2 निद्रां लप्स्येहमक्षपां (for the posterior half). — (L. 33) M1 विभयं (for हि भयं). — (L. 35) G1 -मात्रा. D6 T1 G1.3 हि (for तु). G1.3 [अ]पि (for हि). D6 T1 तवाप्यस्ति मुदा जयः (T1 भजे) (for the posterior half. — (L. 36) T2 शूर. — (L. 37) D6 T1 [ऽ]प्यतिरथाः (for) चेन्द्रवीर्याः). D6 तव (for तथा). — (L. 38) T2 अर्हसे न (for °ते च). M1 नित्यं (for वक्तुं). T2 वक्तुं (for नित्यं). T2 G2.3 च (for हि). D6 T1 वर्धितुं; T2 मे हितं (for मद्धितम्). — G2 transp. lines 41 and 42. — (L. 41) Cf. 26^{cd}. D6 कृष्णवालैर्; G1 काळकालैर्. G3 महीपते. — (L. 42) Cf. 27^{ab}. G1.2 पुरुषव्याघ्र. G2 [अ]भिसंवृतं; G3 [अ]पि संवृतः. — (L. 43) Cf. 28^{ab}. G2 बल- (for बहु-). M2.3 प्रभो (for प्रति). — (L. 44) Cf. 28^{cd}. D6 G1 M1 माधवपांडवौ.

— After line 44, T1 ins.:

1226* ययतुस्तत्र तौ तूर्णं यत्रासीद्वीरसंक्षयः ।

while T2 ins.:

1227* प्रदीपहस्ताः शतशः समन्तात्प्रत्ययुर्नराः ।

— D6 M1 om. (hapl.) lines 45–48. — With line 45, cf. 29^{ab}. — (L. 46) Cf. 29^{cd}. T2 निशितैः (for विशिखैः). T1 संप्रपीडितं (for सुनि°). T2 खंडितं सर्वतः शरैः (for the posterior half). — T1 om. lines 47–48. T2 G2 om. (hapl.) 47–51. — With line 47, cf. 30^{ab}. — (L. 48) Cf. 30^{cd}. G1 माधवपांडवौ. — (L. 49) Cf. 31^{ab}. D6 T1 हि; G1 [अ]सि (for [अ]स्मि). G1 सर्वसाः; G3 सर्वत्र. — (L. 50) Cf. 33^{cd}. M1 शत्रून्. — (L. 51) Cf. 34^{ab}. D6 स (for सु-). — (L. 52) Cf. 34^{cd}. G2 अर्जुने. D6 [अ]पि राजेंद्रो; T2 रणे शक्तं; G2 रणश्रेष्ठे; M1 कुरुश्रेष्ठं.

— With lines 53–54, cf. 1212*. — (L. 53) D6 वि-; T1 तु (for च). — After line 54, T2 ins.:

1228* पुनश्च शिबिरं प्राप्तो भ्रातृभिर्भरतर्षभः ।
यत्कृत्वा तु च कर्तव्यं सुखासीनं युधिष्ठिरम् ।

— (L. 55) Cf. 1213*. T1 G3 कुरुश्रेष्ठ; T2 G2 M महाराज (M1.4 °जं). T2 राजानस्तमनुव्रताः (for the posterior half). — (L. 56) Cf. 35^{cd}. T2 संहृष्टा; G2.3 राजानो (for °नं). D6 वर्धयंतं महाराजं (for the prior half). T2 हर्षयुक्तं. — T2 M om. the ref. — (L. 57) Cf. 40^{ab}. D6 दैत्यः; M3 वृक्षः (for वृत्तः). — (L. 58) Cf. 40^{cd}. D6 एवं दुर्मंत्रितो राजन् (for the prior half). M1 अनुशोचति. — (L. 59) Cf. 41^{ab} D6 [ए]वं; G1 तद् (for [ए]तद्). G1.3 अप्रियं; G2 विप्रियो. T1 G1.2 राजन् (for राजा). — (L. 60) Cf. 41^{cd}. T1 पपात सहसा भूमौ निश्चेष्टः परमासनात्. — (L. 61) Cf. 41^{ef}. D6 अथ (for तथा). G2 सत्यव्रतो. M1 गंधारी. T2 G3 दिव्यदर्शना. — (L. 62) Cf. 42^{ab}. G2 कर्णं; G3 पूर्णं (for तूर्णं). D6 स (for तु). T2 विदुरस्तं (for तु विदुरस्). G2 स (for तं). T2 तदा (for तथा). — M1 partly damaged for lines 63–66. — (L. 63) Cf. 42^{cd}. T2 पर्याश्वासयतश्च; M1 समाश्वासय॰. M4 भूमिप. D6 T1 G1 उभावस्येत्य भूमिपं; D6 तावुभावेव भू° (for the posterior half). — (L. 64) Cf. 43^{ab}. M2.3 गांधारीं राजसत्तमः (M3 °म). — (L. 65) Cf. 1217*. T1 तथैव; T2 दैवत्तं; M2.3 सा दैवं. D6 T1 G1 मत्वा (for मेने). G1.3 भारत; G2 भावयन् (for तत्तथा). — With line 66, cf. 43^{cd}. — (L. 67) T2 राजेंद्र; G1 राधेय; M1 राधेसौ; M2-4 सो राधे (for राधे च). D6 T1 एवमाख्यातवाञ्राधे (for the prior half). T2 नृपसत्तम. — (L. 68) D6 गते कर्णे दुरात्मनि. — (L. 69) G2 शल्यो. — (L. 70) D6 T1 शकुनिं (for योधांश्च). T2 बहुसाहस्रान्; M1 सुबहूनन्यान् (for °हून्राजन्). M2-4 योधांश्च बहुशो राजन्. — (L. 71) G2 निहतं. T1 वीक्ष्य (for प्रेक्ष्य). — (L. 72) T2 हतान्; M1 गज° (for हत-). D6 -नरद्विपां; T1.2 G1.2 -रथद्विपान् (for -नर°). — (L. 73) D6 T1.2 G1.3 समस्तान् (for समन्ताद्). T2 G युधि (G1 योध-) सत्तमान् (for युधि संजय). — (L. 74) T2 G2.3 विह्वलश्चिव; M2-4 राजसत्तम (for भयविह्वलः). — (L. 75) M2-4 निहतेषु तु सर्वेषु (for the prior half). — (L. 76) G2 योधे; M योधैश्च. D6 T1 च तैर्; G2 चैश्च (for चैव). G3 महाराजैर्. — (L. 77) T1 G2.3 विशां पते; T2 महीपते (for जगत्पते). — (L. 78) D6 T1 निहतैः पांडवैः सर्वैर्. — (L. 79) D6 T1 यथा (D6 °दा) हि विषयं वृत्तं; T2 M यथार्हं (T1 M1 °थांग-) विषयं वृत्तं. D6 T2 G3 M1 धृतराष्ट्रस्य. — (L. 80) G निवेदयति. T2 यथाक्रमं; M1 यथा विधिः.]

Colophon. — *Day of Karṇa's Generalship:* Ś2 K1.4 द्वितीययुद्धदिवसः. — *Adhy. name:* Ś1 K1.2.4 युधिष्ठिरानंदः; B1.4 कर्णवधः; D4 पांडवशिबिरप्रवेशः; D8 कर्णवधोपाख्यानं. — *Adhy. no.* (figures, words or both): Ś1 (*sec. m.*) 87; B1 94; D8 92; T1 113; T2 101; G1 110; G2.8 M1.8 111; M4 112.

— After the last colophon, Ś K1 ins.:

समाप्तं चेदं (K1 °ह्येयं) कर्णपर्वेति श्रीः। अतः परं शल्यपर्व भविष्यति।

Ś1 K1 cont.: Ś2 ins. after the last colophon:

अतः परं शल्यपर्व नवमं भारते शुभम्।
प्रतिसंधिरयं श्लोकः प्रथमोऽस्य प्रकल्पितः।

अस्यायं प्रतिसंधिः। (Ś2 om. this line)

श्रीजनमेजय उवाच।
एवं निपातिते कर्णे समरे सव्यसाचिना।
स्वल्पावशिष्टाः कुरवः किमकुर्वन्नतः परम्।

Ś K1 cont.: K2 ins. after the last colophon:

कर्णपर्वणि संख्यानं व्यासेनोक्तं महात्मना।
एकान्न(Ś2 °कोन)सप्ततिश्चैव अध्यायाः कथिताः पुरा।
चत्वार्ये(Ś2 °रे)व सहस्राणि नव श्लोकशतानि च।
चतुःषष्टिस्तथा श्लोकाः पर्वण्येतत्प्रकीर्तितम् (Ś2 °ताः)।

[Ś2 ins. here no. ४९६४.]

वृत्तान्ताश्चात्र संख्याता दश पञ्चसमन्विताः।
अष्टमं चैव निर्दिष्टमेतत्पर्व जनप्रियम्।

Ś cont.:

कर्णाभिषेकः। पाण्डववधः। त्रिपुरघातनं। कर्णशल्य(Ś2 °ल्ययं)विवादः। हंसकाकेयोपाख्यानं। मद्रदेशकुत्सननं। युधिष्ठिरपराजयः। कर्णभीमयोर्युद्धं। युधिष्ठिरार्जुनप्रसादश्च। (Ś2 °ष्ठिरपलायनं। युधिष्ठिरार्जुनसंवादश्च।) दुःशासनवधः। द्रौणि(Ś2 द्रोण)सान्त्ववाक्यानि। कर्णवधः। युधिष्ठिरानन्दः।

Ś1 concludes with:

श्रवणाञ्जलिपुटपेयं विरचितवान्भारताख्यममृतं यः।
तमहमगाधमबाधं कृष्णद्वैपायनं नौमि॥
शरवस्वब्धिते वर्षे कर्णपर्वेदमुत्तमम्।
श्रीदामोदरकौलेन लिखितं शुद्धिमत्तरम्।

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय। नमो विश्रान्तकाय। श्रीदेव्यै नतयः॥

Ś2 concludes with:

संवत् ८४ शके १६३० वै मति १ शुक्रे समाप्तं कर्णपर्व॥ शुभमस्तु लेखकपाठयोः। लेखकोऽयं गिरोभट्टगणेशकः॥ शुभं। शुभं। शुभं।

K1 enumerates the episodes (as *in* Ś) and concludes with:

श्रवणाञ्जलिपुटपेयं विरचितवान्भारताख्यममृतं वा।
******* कृष्णजैस्समापनं [? कृष्णद्वैपायनं] नौ वन्दे॥

समाप्तं कर्णपर्व।

K2 concludes with:

राम। राम। राम।

समाप्तं कर्णपर्व। पत्रसंख्या १८२। अध्याय ६९ (as in text). ग्रंथसंख्या ४८६४।

— After the last colophon, K3 concludes with:

कर्णपर्व समाप्तः। कर्णचरितं। अस्यानु शल्यपर्व भविष्यति। श्री श्री श्री श्री। कल्याणमस्तु। संवत् १८५०। शाके १७१५ मिति माघवदि २। शनिवासरे लिखितं। मिश्रराधकृष्ण गोपालगढमध्ये महाराजि श्रीरणजीतसंघस्य राज्ये प्रवर्तमाने।

— After the last colophon, K4 concludes with:

समाप्तं चेदं कर्णपर्व॥ संवत् १८२८। मिती आषाढ कृष्णा १। भृगुवासरे। लिपिकृतं मिश्रभगवानवासी आंभानेरिको शुभं॥ अतः परं शल्यं भविष्यति।

— After the last colophon, V1 concludes with:

कर्णपर्व समाप्तं। शुभमस्तु। सं ३२७ भाद्र सुदि १० रवौ महाराजाधिराजश्रीमद्धृदयनारायणराज्ये हाटातपासंण **** **पुरे श्रीकृष्णपतीना लिखितमिदं कर्णपर्व॥ ३॥

ॐ नमः शिवाय॥ ॐ नमो नारायणाय॥

— After the last colophon, B1 concludes with:

समाप्तं कर्णपर्व।

— After the last colophon, B2 concludes with:

कर्णपर्व समाप्तं।
खवेदाश्वाश्विमिते नत्वा कृष्णपदं मुदा।
कर्णपर्वाख्यकं विप्रो नृपाज्ञायाः समालिखत्।

— After the last colophon, B4 concludes with:

समाप्तं चेदं कर्णपर्वेति।

— After the last colophon, Da1 concludes with:

कर्णपर्व समाप्तमिति॥ अस्यानु शल्यपर्व भविष्यति। यस्यायं प्रतिसंधिर्भविता॥ जनमेजय उवाच। एवं निपातिते कर्णे समरे सव्यसाचिना इत्यादि॥ वृत्तान्ताश्चास्मिन्पर्वणि॥ कर्णाभिषेकः। पौराणां [णं?] त्रिपुरपातनं। सारथ्यं मद्रराजस्य। कर्णशल्ययोर्विवादः। हंसकाकीयं। युधिष्ठिरकिरीटिनोः क्रोधः। युधिष्ठिरप्रसादनं। दुःशासनवधः। कर्णवधश्चेति दश वृत्तान्ताः। कर्णपर्वण्यपि तथा भोजनं सार्वकामिकं। श्री॥ इति कर्णपर्वटीका समाप्ता। श्रीरस्तु कल्याणमस्तु॥

— After the above, Da1 (*sec. m.*) adds:

ततस्तु चेदिकारूषान्संजयांश्च महारथान्।
कर्णो जघान संक्रुद्धो भीमसेनस्य पश्यतः।
कर्णपर्वणि अध्यायाः शतं पञ्चाधिकाः स्मृताः।
समाप्तं कर्णपर्व च तेनातुष्यत्स केशवः।

— After the last colophon, Dn1 concludes with:

शुभमस्तु। अतः परं विचित्रार्थं पर्व भविष्यति। यस्यायमाद्यः श्लोकः।

जनमेजय उवाच।
एवं निपातिते कर्णे समरे सव्यसाचिना।
अल्पावशिष्टाः कुरवः किमकुर्वत वै द्विज।

वृत्तान्ताश्चास्मिन्पर्वणि ॥ कर्णाभिषेकः । पौराणं त्रिपुराख्यानं । कर्णशल्ययोर्विवादः । हंसकाकीयोपाख्यानं । भीमादिभिः सह युद्धं । अर्जुनगर्हणं । युधिष्ठिरार्जुनयोः क्रोधः । युधिष्ठिरप्रणदनंष्ठः (sic) । दुःशासनवधः । वृषसेनादिवधः । कर्णार्जुनयोर्द्वैरथं । दिव्यास्त्रयुद्धं । किरीटहरणं । चक्रग्रह[स?]नं । कर्णवासुदेवसंवादः । कर्णवधः । शल्यपलायनं । शिबिरगमनं । युधिष्ठिरहर्षः ॥ — After the last colophon, D1 ins.:

अस्यानन्तरं शल्यपर्व भविष्यति । यस्यायमाद्यश्लोकः । Then reads from जनमेजय उ° up to भोजनं सर्वकामिकं (as in Da1) and concludes with:

संवत् १७९२ वर्षे । अश्वनमासे । कृष्णपक्षे दशम्यां । सोमवासरे । लिखितोयमिदं कर्णपर्व । भटकेवलरामेणं ॥ श्रीरस्तु ॥ श्रीः ॥ श्रीः ॥ श्रीः ॥

करकृतमपराधं क्षन्तुमर्हन्ति सन्तः ।
यादृशं पुस्तकं दृष्ट्वा तादृशं लिखितं मया ।
यदि शुद्धमशुद्धं वा मम दोषो न दीयते ।
भग्नपृष्टिकटिग्रीवा बद्धमुष्टिरधो मुखम् ।
कष्टेन लिखितं ग्रन्थं यत्नेन परिपालयेत् ।

— After the last colophon, D3 concludes with:

कर्णपर्व समाप्तमिति । संवत् १६५९ । समये ज्येष्ठसुदी चतुर्थी लिषितं कायस्थधारदासेन ॥

— After the last colophon, D4 concludes with:

कर्णपर्व समाप्तं ॥ शुभं भवतु । अतःपरं शल्यपर्व भविष्यति ।

— After the last colophon, D5 reads up to सर्वकामिकं as in Da1 and concludes with:

सं. १६७० वर्षे भाद्रपदशुक्लषष्ठ्यां बुधे षट्पद्रनागरज्ञातिभूषणभट्टश्रीविष्णुभटात्मजेन सकलविद्याविशारदेन भट्टश्रीगोपालसर्वज्ञेन भट्टश्रीसूरभट्टश्रीकेशवभट्ट श्रीकल्याणादीनामेषां च पुत्रपौत्राणां पठनार्थमन्येषां विदुषामुपकृत्ये लिखापितमिदं शुभं । यादृशमिति न्यायान्न मे दोषः । श्रीरामाय नमः । वंशीविभूषितकरान्नवमी[नी]रदाभात्पीताम्बरात् ॥

— After the last colophon, D6 concludes with:

बिन्दुर्लिपिविसर्गविधिका
शृङ्गपङ्क्तिपदभेददूषणम् ।
हस्तवेगजमबुद्धिपूर्वकं
क्षन्तुमर्हथ समीक्ष्य सज्जनाः ।

श्रीः ॥ करकृतमपराधं क्षन्तुमर्हन्तु सन्तः । श्रीः । साम्बमूर्तये नमः ॥ शुभमस्तु ॥

— After the last colophon, D7 concludes with:

कर्णपर्व समाप्तमिति । शुभमस्तु । संवत् १६६९ समये भाद्रपदवदी चतुर्दशि लिखितं । वनवारीना । श्रीरामकृष्ण ।

— After the last colophon, D8 ins.:

समाप्तं चेदं कर्णपर्व । अस्यातु शल्यपर्व । यस्यायं प्रतिसन्धिः । Then reads the first stanza of Śalyaparvan followed by the episodes in Karṇaparvan and concludes with:

भलेखि कर्णपर्वेदमष्टिभूसुरभूमिपे ।
मिते संवति शुक्रेऽधौ वारे॰गतिभौ सिते ।

संवत् १५१७ वर्षे । ज्येष्ठमासे । शुक्लपक्षे । चतुर्थ्यां तिथौ रविवासरे लिखितमिदं पुस्तकम् ॥

— After the last colophon, T1 concludes with:

श्रीकृष्णाय नमः ।

T2 concludes with:

श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ कर्णपर्व समाप्तम् ॥

G1 concludes with:

हरिः ॐ शुभमस्तु । श्रीकृष्णाय नमः ॥

G2 concludes with:

श्रीकृष्णाय नमः ॥
शुकतातं त्रयीमार्गे तत्तातं च विनिर्णये ।
तत्ताततातमाचारे तातार्याचार्यमहं भजे ।
श्रियै नमः । श्रीधराय नमः । हरिः ॐ ।
एकादशशतं प्रोक्तमध्यायाः कर्णपर्वणि ।
चत्वार्येव सहस्राणि नव श्लोकशतानि च ।

श्रीशैलतातमहादेशिकाय नमः । सीतालक्ष्मणभरतशत्रुघ्नहनूमत्समेतरघुनन्दनपरब्रह्मणे नमः । शुभमस्तु ।

आसीत्कृतयुगे कश्चित्तपस्वी विष्णुभक्तिमान् ।
अघमर्षण इति ख्यातः वेदवेदाङ्गपारगः ।

G3 concluded with:

हरिः ॐ शुभमस्तु । श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ श्री ॥ श्री ॥ श्री ॥

— After the last colophon, M1 concludes with:

कालहा शूलधृक्शंकरः पातु वः ।
पाराशर्यवचःसरोजममलं गीतार्थगन्धोत्कटम् ।
नानाख्यानककेसरं हरिकथासंबोधनाबोधितम् ।
लोके सज्जनषट्पदैरहरहः पेपीयमानं मुदा ।
भूयाद्भारतपङ्कजं कलिमलप्रध्वंसि वः श्रेयसे ।
नमः कमलनाभाय भक्तानामार्तिहारिणे ।
दामोदराय कृष्णाय गोवर्धनधराय च ॥

हरिः । कृष्णाय नमः । गुरुभ्यो नमः । कृष्णेन नमन श्रेणि न **** after this, the MS. is damaged.

M2 concludes with:

कर्णपर्व समाप्तं । श्रीवेदव्यासाय नमः । श्रीकृष्णाय नमः ।
अक्षरं यत्परिभ्रष्टं मात्राहीनं तु यद्भवेत् ।
क्षन्तुमर्हन्ति विद्वांसः कस्य नास्ति व्यतिक्रमः ।

कोल्लं ९१७ आ. मते मेडमासं ९ आं तेदि बुधाळच ई पुस्तकं एळुदि कूडि । नीलकण्ठगुरुभ्यो नमः । केशवेन लिखितमिदम् ॥

M3 concludes with:

श्रीकृष्णाय नमः । ताळे कायति न्न चेक्कुणि पुळुतियत् ।
शुभमस्तु ।

M4 concludes with:

कर्णपर्व समाप्तं । श्रीवेदव्यासाय नमः । श्रीकृष्णाय नमः ॥

APPENDIX I

This Appendix comprises a series of additional passages found in different MSS. which have been cited in the foregoing footnotes to the constituted text, but which, for various reasons, were not quoted there in extenso. They are mainly passages which were too long to be included in the footnotes; but along with them there will be found a certain number of short unimportant passages also, which could have been very easily accommodated in the footnotes, but which being found in single MSS. or in a very small group of cognate MSS. have been relegated to the Appendix as being of no special value for critical purposes.

The variants cited here are of the same order as those of the additional lines noted in the footnotes to the constituted text; in other words, the variants of monosyllabic verse-filling particles (such as च-वै-तु-हि) and adverbs (such as तथा-सदा-ततः, एव-एवं), discrepant readings of single MSS., corrupt readings, and common doublets (वेदि-वेदी, रोम-लोम) have been generally ignored, scribes' errors have been silently corrected. Furthermore, the variants of the short prose formulaic references to the speaker (such as वैशंपायन उवाच) have been uniformly ignored here.

1

T1 G1.2 M2–4 ins. after the colophon of adhy. 11 : T2.3 G3 M1 after the addl. colophon following 8.17.29 :

संजय उवाच ।
श्रुतकीर्तिमथायान्तं किरन्तं निशितान्शरान् ।
मद्रराजो महाराज वारयामास हृष्टवत् ।
मद्रराजं समासाद्य श्रुतकीर्तिर्महारथः ।
विव्याध भल्लैस्त्रिंशत्या कार्तस्वरविभूषितैः ।
प्रतिविव्याध तं शल्यस्त्रिभिस्तूर्णमजिह्मगैः ।   [5]
सारथिं चास्य भल्लेन भृशं विव्याध भारत ।
स शल्यं शरवर्षेण छादयामास संयुगे ।
मुमोच निशितान्बाणान्मद्रराजरथं प्रति ।
ततः शल्यो महाराज श्रुतकीर्तिभुजच्युतान् ।
चिच्छेद समरे बाणान्बाणैः संनतपर्वभिः ।   [10]
श्रुतकीर्तिस्ततः शल्यं भित्त्वा नवभिरायसैः ।
सारथिं त्रिभिरानर्छत्पुनः शल्यं च पञ्चभिः ।
तस्य शल्यो धनुश्छित्त्वा हस्तावापं निकृत्य च ।
विव्याध समरे तूर्णं सप्तभिस्तं शरोत्तमैः ।
अथान्यद्धनुरादाय श्रुतकीर्तिर्महारथः ।   [15]
मद्रेश्वरं चतुःषष्ट्या बाह्वोरुरसि चार्पयत् ।
ततस्तु समरे राजंस्तेन विद्धः शिलीमुखैः ।
प्रतिविव्याध तं चापि नवत्या निशितैः शरैः ।
तस्य मद्रेश्वरश्चापं पुनश्चिच्छेद मारिष ।
संछिन्नधन्वा समरे गदां चिक्षेप सत्वरः ।   [20]
पट्टैर्जाम्बूनदैर्बद्धां रूप्यपट्टैश्च भारत ।
भ्राजमानां यथा नारीं दिव्यवस्त्रविभूषिताम् ।
तामापतन्तीं सहसा दीप्यमानाशनिप्रभाम् ।
शरैरनेकसाहस्रैर्व्यष्टम्भयत मद्रराट् ।
विष्टभ्य च गदां वीरः पातयित्वा च भूतले ।   [25]
श्रुतकीर्तिमथायत्तो राजन्विव्याध पञ्चभिः ।
तस्य शक्तिं रणे भूयश्चिक्षेप भुजगोपमाम् ।
तां द्विधा चाच्छिनच्छल्यो मेदिन्यां सा त्वशीर्यत ।
तस्य शल्यः क्षुरप्रेण यन्तुः कायाच्छिरोऽहरत् ।
बालहस्ताद्यथा श्येन आमिषं वै नरोत्तम ।   [30]
स पपात रथोपस्थात्सारथिस्तस्य भारत ।
ततस्ते प्राद्रवन्संख्ये हयास्तस्य महात्मनः ।
पलायमानैस्तैरश्वैः सोऽपनीतो रणाजिरात् ।
श्रुतकीर्तिर्महाराज पश्यतां सर्वयोधिनाम् ।
ततो मद्रेश्वरो राजा पाण्डवानामनीकिनीम् ।   [35]
व्यगाहत मुदा युक्तो नलिनीं द्विरदो यथा ।
लोलयामास स बलं सिंहः पशुगणानिव ।
शल्यस्तत्र महारङ्गे पाण्डवानां महात्मनाम् ।
निहत्य पाण्डुपाञ्चालान्पृतनासु व्यवस्थितः ।
अशोभत रणे शल्यो विधूमोऽग्निरिव ज्वलन् ।   [40]
सेनाकक्षं महद्दग्ध्वा कक्षमग्निरिवोत्थितः ।
स्थितो रराज समरे पुरं दग्ध्वेव शंकरः ।

Colophon.

1

M2.4 om. the ref. — (L. 1) M1 तमायांतं (for अथा°). — (L. 3) T1 M2.3 मद्रेश्वरं (for मद्रराजं). — (L. 4) T1 विंशत्या; G1 त्रिशद्भिः (for त्रिंशत्या). — (L. 5) G1 शल्यं (for शल्यस्). — (L. 7) M छादयन्निव (for °यामास). G2 हृष्टवत् (for संयुगे). — (L. 8) G1.2 M3 मद्रेश्वर- (for मद्रराज-). — (L. 9) T1 श्रुतकीर्तिधनुश्च्युतान् (for the post. half). — (L. 10) M राजन् (for बाणान्). M4 -पार्वभिः. — (L. 11) T1 छित्त्वा (for भित्त्वा). T1 M4 नवभिराशुगैः (for °रायसैः). — (L. 14) T1 चामरैस्; M विवरे (for समरे). — (L. 15) T1 महायशाः (for महारथः). — G2 om. lines 16–18. — (L. 19) G1 चापि (for चापं). — (L. 20) T2 G1 स छिन्न- (for संछिन्न-). T1 M सत्वरं. — (L. 21) G2 नद्धां; M2 विद्धां (for बद्धां). — (L. 22) M1 भ्राजमानं. M1 om. (hapl.) from नारीं up to यत्तो (in line 26). G2 दिव्यस्रगनुलेपनां (for the post. half). — (L. 23) T1 M (M1 om.) दीप्यमानां शशिप्रभां (for the post. half). — (L. 26) T1 श्रुतकीर्तिवधायत्तो. T1 M पत्रिभिः (for पञ्चभिः). — (L. 28) T1 व्यच्छिनत् (for चाच्छि°). — (L. 30) M2.4 नरोत्तमः. — (L. 31) M1 सा (for स). M3 तथोपस्थात् (for रथो°). — (L. 32) T1 व्यद्रवन् (for प्राद्र°). G2 सर्वे; M3 संखे (for संख्ये). — (L. 33) T1 M वातायमानैस् (for पलाय°). T1 सोपावीतो; G2 अपनीतो (for सोऽप°). T1 M महारणात् (for रणाजिरात्). — (L. 35) G2 गतो (for ततो). M2–4 राजन् (for राजा). — (L. 37) T1 लोडयामास (for लोल°). T1 M च (for स). — (L. 38) G2 अनीकिनीं (for महात्मनाम्). — G1 om. lines 39–42. — (L. 39) G2 निपाल (for निहत्य). — (L. 40) G2 अहो बत रणे शल्यो (for the prior half). — (L. 41) G2 सेनाकक्षमहद्दग्ध्वा (for the prior half). — Colophon. *Adhy. name:* T1 श्रुतकीर्तिपराजयः; T2 श्रुतकीर्तिशल्ययुद्धं. — *Adhy. no.:* T1 G1.2 M 13.

2

For 8.24.62[a]–84[b], S subst.:

बलार्धं यदि मे देवा न धारयितुमाहवे ।
शक्ताः सर्वे हि संगम्य यूयं तत्प्रब्रवीमि वः ।
समा भवन्ति मे सर्वे दानवाश्चामराश्च ये ।
शिवोऽस्मि सर्वभूतानां शिवत्वं तेन मे सुराः ।
किं स्वधर्मेण वर्तन्ते यस्मात्ते सुरशत्रवः । [5]
तस्माद्वध्या मयाप्येते युष्माकं च हितेप्सया ।
शरणं वः प्रपन्नानां धर्मेण च जिगीषताम् ।
साहाय्यं वः करिष्यामि निहनिष्यामि वो रिपून् ।
दीयतां च बलार्धं मे सर्वैरपि पृथक्पृथक् ।
पशुत्वं चैव मे लोकाः सर्वे कल्पन्तु पीडिताः । [10]
पशूनां तु पतित्वं मे भवत्वद्य दिवौकसः ।
एवं न पापं प्राप्स्यामि पशून्हत्वा सुरद्विषः ।
कल्पयध्वं च मे दिव्यं रथं चाश्वान्मनोजवान् ।
धनुः शरं सारथिं च ततो जेष्यामि वो रिपून् ।
इति श्रुत्वा वचो देवा देवदेवस्य भूपते । [15]
विषादमगमन्सर्वे पशुत्वं प्रति शङ्किताः ।
तेषां भावं ततो ज्ञात्वा देवस्तानिदमब्रवीत् ।
मा वोऽस्तु पशुभावेऽस्मिन्भयं विबुधसत्तमाः ।
श्रूयतां पशुभावस्य विमोक्षः क्रियतां च सः ।
यो वः पशुपतेश्चर्यां चरिष्यति स मोक्ष्यते । [20]
पशुत्वादिति सत्यं वः प्रतिजाने समागमे ।
ये चाप्यन्ये चरिष्यन्ति व्रतं मोक्ष्यन्ति तेऽप्युत ।
नैष्ठिकं द्वादशाब्दं वा योऽब्दमर्धमृतुत्रयम् ।
मासं द्वादशरात्रं वा स पशुत्वाद्विमुच्यते ।
तस्मात्परमिदं गुह्यं व्रतं दिव्यं चरिष्यथ । [25]
तं तथेत्यब्रुवन्देवा देवदेवनमस्कृतम् ।
ऊचुश्चेदं गृहाणेदं तेजसोऽर्धमिति प्रभुम् ।
प्रत्युवाच तथेत्येव शूलधृग्राजसत्तम ।
ततस्ते प्रददुः सर्वे तेजसोऽर्धं महात्मने ।
सर्वमादाय सर्वेषां तेजसोऽर्धं दिवौकसाम् । [30]
तेजसाप्यधिको भूत्वा भूयोऽप्यतिबलोऽभवत् ।
ततः प्रभृति देवानां देवदेवोऽभवद्भवः ।
पतिश्च सर्वभूतानां पशूनां चाभवत्तदा ।
तस्मात्पशुपतिश्चोक्तो भवत्वाच्च भवेति वै ।
अर्धमादाय सर्वेषां तेजसा प्रज्वलन्निव । [35]
भासयामास तान्सर्वान्देवदेवो महाद्युतिः ।
ततोऽभिषिषिचुः सर्वे सुरा रुद्रं पुरारिणम् ।
(63[cd]) महादेव इति ह्यासीद्देवदेवो महेश्वरः ।

Colophon.

दुर्योधनः ।
तेजसोऽर्धं सुरा दत्वा शंकराय महात्मने ।
पशुत्वमपि चोपेत्य विश्वकर्माणमव्ययम् । [40]
ऊचुः सर्वे समाभाष्य रथः संकल्प्यतामिति ।
विश्वकर्मापि संचिन्त्य रथं दिव्यमकल्पयत् ।
(68[ab]) समेतां पृथिवीं देवीं विशालां पुरमालिनीम् ।
(68[cd]) सपर्वतवनद्वीपां चक्रे भूतधरां रथम् ।
ईषां नक्षत्रवंशं च छत्रं मेरुं महागिरिम् । [45]

2

Before line 1, M_{2-4} ins. भगवान्. — (L. 1) G_1 बलार्थं. — (L. 2) T_1 [ऽ]भिसंगत्या; M_{2-4} हि संहत्य (for हि संगम्य). T_1 तत्र (for तत्प्र-). — (L. 3) T_3 G_3 ते (for मे). T_1 समा ह्येते च सर्वे मे (for the prior half). — (L. 4) G_2 शीलत्वं (for शिवत्वं). — (L. 5) G_2 वर्तेत (for वर्तन्ते). — (L. 6) T_1 ह्यद्य; M_{2-4} [अ]प्यद्य (for [अ]प्येते). — (L. 7) G_1 प्रपन्नार्थान् (for °न्नानां). G_2 जिगीषया (for °षताम्). — (L. 8) T_1 M_{2-4} साह्यं रणे (for साहाय्यं वः). G_1 न हनिष्यामि (for निह°). T_1 ते; G_1 च (for वो). — (L. 11) T_1 पशुत्वं (for पतित्वं). — (L. 13) T_2 G_2 M_1 रथं (for च मे). M_3 कल्पय ध्वज मे दिव्यं (sic) (for the prior half). G_2 रथस्य. T_1 M_{2-4} रथं चाश्वांश्च (T_1 °श्वं च) पारगान्; T_2 M_1 रथाश्वांश्चैव पारगान् (for the post. half). — (L. 14) T_3 G_3 वै (for वो). — (L. 15) T_1 भाषितं; T_3 G_3 भूपतेः. — (L. 17) T_2 G_1 M_1 भवो (for ततो). $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ देवांस्. T_2 M_1 transp. इदम् and अब्रवीत्. — (L. 19) G_2 पशुभावश्च. — (L. 20) T_1 यो (for वः). G_2 चरिष्यंति. — (L. 21) G_2 सत्त्वं (for सत्यं). — (L. 22) G_2 करिष्यंति; M_4 तरि° (for चरि°). T_2 M_1 च (for [उ]त). — (L. 23) T_1 नैष्ठिकीं; T_3 $G_{1.3}$ नैलकं; G_2 नैष्ठिं यो (sic) (for नैष्ठिकं). T_1 द्वादशासं. G_2 यो (for वा). T_2 M_1 [ऽ]र्धमब्दम् (by transp.); G_2 *तदर्धम्. T_1 G_1 $M_{2.4}$ ऋतुद्वयं. — (L. 24) T_2 G_1 M_7 विमोक्ष्यते (for विमुच्यते). — (L. 25) T_1 M_{2-4} transp. गुह्यं and दिव्यं. — (L. 26) M_{2-4} शिवं देव(M_4 °वं)नमस्कृतं (for the post. half). — (L. 27) $G_{1.2}$ M_{2-4} चैनं (for चेदं). T_1 श्रुणोदं ते (sic) (for गृहाणेदं). — (L. 28) T_1 शूलभृद्; T_2 M_1 °धृद् (for °धृग्). — (L. 30) T_1 M_{2-4} समादाय स (for सर्वमादाय). — (L. 31) T_3 भवो (for भूयो). — (L. 32) T_3 $G_{2.3}$ पतिः (for भवः). — (L. 33) G_2 पतिं. — T_1 reads line 34 after line 38. — (L. 34) T_1 ह्यासीद् (for चोक्तो). — (L. 36) T_1 देवान्; M_{2-4} देशान् (for सर्वान्). T_1 M_{2-4} महादेवो (for देव°). — (L. 37) G_2 ततोभिर्षिच्यते राजन् (for the prior half). G_2 सर्वे देवां (for सुरा रुद्रं). M_{2-4} पु(M_4 सु)रारिहं (for °रिणम्). — After line 38, T_1 reads line 34. — Colophon. *Adhy. name:* T_1 त्रिपुरदहने पशुपतिसंवादः; G_1 त्रिपुरदहने. — *Adhy. no.:* S 25. — (L. 41) T_1 रथं. — (L. 42) T_1 M_{2-4} च (for [अ]पि). — (L. 43) T_1 विशालांबरमालिनीं; T_2 विशालां पुरशालिनीं. — (L. 44) G_1 भूतधराधरं (for °धरां रथम्). — (L. 45) G_1 नक्षत्रपाशं (for °वंशं). — $M_{2.4}$ om.

अनेकद्रुमसंछन्नं रत्नाकरमनुत्तमम् ।
हिमवन्तं च विन्ध्यं च नानाद्रुमलताकुलम् ।
अवस्करं प्रतिष्ठानं कल्पयामास वै तदा ।
अस्तं गिरिमधिष्ठानं नानाद्विजगणायुतम् ।
चकार भगवांस्त्वष्टा उदयं रथकूबरम् । [50]
मीननक्रझषावासं दानवालयमुत्तमम् ।
समुद्रमक्षं विदधे पत्तनाकरशोभितम् ।
चक्रं चक्रे चन्द्रमसं तारकागणमण्डितम् ।
दिवाकरं चाप्यपरं चक्रं चक्रेऽशुमालिनम् ।
गङ्गां सरस्वतीं तूर्णीं चक्रे विश्वकृदव्ययः । [55]
अलंकारा रथस्यासन्नापगाः सरितस्तथा ।
त्रीनग्नीन्मन्त्रवच्चक्रे रथस्याथ त्रिवेणुकम् ।
(70^{ab}) अनुकर्षान्ग्रहान्दीप्तान्वरूथांश्चापि तारकाः ।
(70^{cf}) ओषधीर्वीरुधश्चैव घण्टाजालं च भानुमत् ।
अलंचकार च रथं मासपक्षर्तुभिर्विभुः । [60]
अहोरात्रैः कलाभिश्च काष्ठाभिरयनैस्तथा ।
(72^{cd}) द्यां युगं युगपर्वाणि संवर्तकबलाहकान् ।
(73^{ab}) शम्यां धृतिं च मेधां च स्थितिं संनतिमेव च ।
(80^{c}) ऋग्वेदं सामवेदं च धुर्यावश्वावकल्पयत् ।
(81^{a}) पृष्ठाश्वौ च यजुर्वेदः कल्पितोऽथर्वणस्तथा । [65]
अश्वानां चाप्यलंकारं विदधे पदसंचयम् ।
(74^{cd}) सिनीवालीमनुमतिं कुहूं राकां च सुप्रभाम् ।
(74^{ef}) योक्त्राणि चक्रे चाश्वानां कूश्माण्डांश्चापि पन्नगान् ।
{259* ll. 1–2} {कालपृष्ठोऽथ नहुषः कार्कोटकधनंजयौ ।
इतरे चाभवन्नागा हयानां वालबन्धनम् । [70]
अभीषवः षडङ्गानि कल्पितानि महीपते ।
ओंकारः कल्पितस्तस्य प्रतोदो विश्वकर्मणा ।
यज्ञाः सर्वे पृथक्कॢप्ता रथाङ्गानि च भागशः ।
(75^{cd}) अधिष्ठानं मनश्चासीत्परिरथ्या सरस्वती ।
(76^{ab}) नानावर्णानि चाभ्राणि पताकाः पवनेरिताः । [75]
(76^{cd}) विद्युदिन्द्रधनुर्युक्ता रथं दीप्त्या व्यदीपयत् ।
वर्म योद्धुश्च विहितं नभो ग्रहगणाकुलम् ।
अभेद्यं भानुमच्चित्रं कालचक्रपरिष्कृतम् ।
कॢप्तं तु तं रथं दृष्ट्वा विस्मिता देवताभवन् ।
सर्वलोकस्य तेजांसि दृष्ट्वैकस्थानि मारिष । [80]
युक्तं निवेदयामासुः देवास्तस्मै महात्मने ।
(77^{ab}) एवं तस्मिन्महाराज कल्पिते रथसत्तमे ।
(77^{cd}) त्वष्ट्रा मनुजशार्दूल द्विषतां भयवर्धनः ।
(78^{ab}) स्वान्यायुधानि दिव्यानि न्यदधाच्छंकरो रथे ।
(78^{cd}) ध्वजयष्टिं वियत्कृत्वा स्थापयामास गोवृषम् । [85]
(79^{ab}) ब्रह्मदण्डः कालदण्डो रुद्रदण्डश्च ते ज्वराः ।
(79^{cd}) परिष्कारा रथस्यासन्समन्ताद्दिशमुद्यताः ।
(83^{ab}) विचित्रमृतुभिः षड्भिः कृत्वा संवत्सरं धनुः ।
(263*) {छायामेवात्मनश्चक्रे धनुर्ज्यामक्षयां ध्रुवाम् ।
कालो हि भगवान्रुद्रस्तच्च संवत्सरं धनुः । [90]

---

lines 46–47. — (L. 46) T_2 अनेकरत्नसंछन्नं (for the prior half). — After line 46, T_2 reads line 52. — (L. 47) G_1 हिमवंध्यं (for °वन्तं). T_1 नानाद्रुमवनाकुलं; T_2 °लतायुतं (for the post. half). — (L. 48) T_1 उपस्करं (for अव°). — (L. 50) T_1 उदरं; G_2 गिरींश्च (for उदयं). — T_2 om. line 51. — (L. 51) G_1 -चक्र- (for -नक्र-). M अद्भुतं (for उत्तमम्). — T_2 reads line 52 after line 46. — (L. 52) $T_{1.2}$ पट्टणाक(T_2 पत्तनागा)-रशोभितं (for the post. half). — (L. 54) $G_{1.2}$ चाप्यवरं. — (L. 55) T_2 वेणीं; G_2 तूर्णं; M वाणीं (for तूर्णीं). T_1 अव्ययां. — (L. 56) G_2 M_1 अलंकारं (M_1 °रो). G_2 सनागाः (for आपगाः). — (L. 57) T_1 त्रिसंध्यां; G_1 त्रीनाग्नीं. — (L. 58) G_1 M अनुकर्षं (G_1 °र्षां). T_2 महा-; T_3 $G_{2.3}$ रथे; M_3 ग्रहा (for ग्रहान्). M_2 दीप्ता. T_2 G_2 M वरूथं. — (L. 59) M_1 औषधीर्. — (L. 62) T_1 ज्यां (for द्यां). — (L. 63) T_1 श्रद्धां (for शम्यां). G_2 मेधावी (for मेधां च). — (L. 64) M_1 धुर्यानश्वान् (for °वश्वाव्). — (L. 65) G_2 पृष्ठौ द्वौ; $M_{3.4}$ पृष्ठाश्वं. — (L. 67) G_1 M_1 अनुमतीं. $T_{1.2}$ M सुव्रतां (T_2 °त) (for सुप्रभाम्). — (L. 68) M_1 कूश्मांडानि च (for °ण्डांश्चापि). T_1 G_2 घंटि(G_2 °ट)कान्; M कंटकान् (for पन्नगान्). — (L. 69) T_2 वालपृष्ठो; T_3 ताशपृष्ठौ (sic); $G_{2.3}$ काळ(G_3 °ल)पृष्ठौ. T_3 G_2 तु (for ऽथ). T_2 कर्कोटकधनंजयौ. — (L. 70) G_3 इतरश्. — (L. 73) G बद्धा (for कॢप्ता). — (L. 74) T_1 M पारिरथ्या; G_2 परिधाय (for °रथ्या). — (L. 75) T_3 G_3 छत्राणि; $G_{1.2}$ च्चित्राणि (for चाभ्राणि). T_2 नानावर्णविचित्राणि (for the prior half). — (L. 76) G_1 युक्तां; G_2 युक्तं. T_3 G_3 दीप्या; M_1 दीप्ता (for दीप्त्या). T_1 M_1 व्यदीपयन्; G_1 °रयत्; M_{2-4} [अ]-प्यदीपयन् (for व्यदी°). T_2 रथं दिव्यमया जयन्; G_2 रथं दीप्तानि दीपयन् (for the post. half). — (L. 77) T_3 मर्म (for वर्म). G_2 धर्मवध्वोश्च गगनं (sic) (for the prior half). — (L. 78) M_1 अंभोद- (for अभेद्यं). T_2 G_1 कालचक्रं (for °चक्र-). — $T_{1.2}$ $G_{1.2}$ M om. lines 79–81. — (L. 82) G_2 इत्थं स वै (for एवं तस्मिन्). — (L. 83) T_2 G_2 भयवर्धन; M अघवर्धने. — (L. 84) G_2 अदधात्; M_1 न्यदधत्. T_2 शांकरे. — (L. 85) $T_{1.2}$ G_2 M_1 रथयष्टिं (for ध्वज°). — (L. 86) G_2 ब्रह्मदंडं. M_{2-4} त्रयः (for ज्वराः). T_2 स्वतेजसा (for च ते ज्वराः). — G_2 om. line 87. — (L. 87) T_1 परिष्कारं. T_1 उद्यतां; T_3 G_3 उद्धताः. — (L. 89) G_2 अक्षयं. T_2 दृढां; M_1 ध्रुवात् (for ध्रुवाम्). — (L. 90) G_2 तं (for

(83^cd) तस्माद्रौद्रा कालरात्रिर्ज्या कृता धनुषोऽजरा ।
ततो रथे रथाश्वांस्तान्नृपयः समयोजयन् ।
एकैकशः सुसंहृष्टानादाय सुधृतव्रताः ।
दक्षिणस्यां धुरि कृत ऋग्वेदो मन्त्रपारगैः ।
सव्यतः सामवेदश्च युक्तो राजन्महर्षिभिः । [95]
पार्ष्णिदक्षिणतो युक्तो यजुर्वेदः सुरद्विजैः ।
इतरस्यां तथा पार्ष्ण्यां युक्तो राजन्नथर्वणः ।
एवं ते वाजिनो युक्ता यज्ञविद्भिस्तदा रथे ।
अशोभन्त तथा युक्ता यथैवाध्वरमध्यगाः ।
कल्पयित्वा रथं दिव्यं ततो बाणमकल्पयत् । [100]
चिन्तयित्वा हरिं विष्णुमव्ययं यज्ञवाहनम् ।
शरं संकल्पयांचक्रे विश्वकर्मा महामनाः ।
तस्य वाजांश्च पुङ्खं च कल्पयामास वै तदा ।
पुण्यगन्धवहं राजञ्श्वसनं राजसत्तम ।
अग्नीषोमौ शरमुखे कल्पयामास वै तदा । [105]

3

After 8.24.111, K4 V1 B1.4.5 D Co ins.:

तत उत्थाप्य भगवांस्तान्हयाननिलोपमान् ।
बभाषे च तदा स्थाणुमारोहेति सुरोत्तमः ।
ततस्तमिषुमादाय विष्णुसोमाग्निसंभवम् ।
आरुरोह तदा स्थाणुर्धनुषा कम्पयन्परान् ।
तमारूढं तु देवेशं तुष्टुवुः परमर्षयः । [5]
गन्धर्वा देवसंघाश्च तथैवाप्सरसां गणाः ।
स शोभमानो वरदः खड्गी बाणी शरासनी ।
प्रदीपयन्रथे तस्थौ त्रींल्लोकान्स्वेन तेजसा ।
ततो भूयोऽब्रवीद्देवो देवानिन्द्रपुरोगमान् ।
न हन्यादिति कर्तव्यो न शोको वः कथंचन । [10]
हतानित्येव जानीत बाणेनानेन चासुरान् ।
ते देवाः सत्यमित्याहुर्निहता इति चाब्रुवन् ।
न च तद्वचनं मिथ्या यदाह भगवान्प्रभुः ।
इति संचिन्त्य वै देवाः परां तुष्टिमवाप्नुवन् ।
ततः प्रयातो देवेशः सर्वैर्देवगणैर्वृतः । [15]
रथेन महता राजन्नुपमा नास्ति यस्य ह ।
स्वैश्च पारिषदैर्देवः पूज्यमानो महायशाः ।
नृत्यद्भिरपरैश्चैव मांसभक्षैर्दुरासदैः ।
धावमानैः समन्ताच्च तर्जमानैः परस्परम् ।
ऋषयश्च महाभागास्तपोयुक्ता महागुणाः । [20]
आशंसुर्वै जयं देवा महादेवस्य सर्वशः ।
एवं प्रयाते देवेशे लोकानामभयंकरे ।
तुष्टमासीज्जगत्सर्वं देवताश्च नरोत्तम ।
ऋषयस्तत्र देवेशं स्तुवन्तो बहुभिः स्तवैः ।
तेजश्चास्मै वर्धयन्तो राजन्नासन्पुनः पुनः । [25]
गन्धर्वाणां सहस्राणि प्रयुतान्यर्बुदानि च ।
वादयन्ति प्रयाणेऽस्य वाद्यानि विविधानि च ।

तच्). — (L. 91) G2 रौद्री; G3 रौद्राः. G1 कालरात्री. G1 ज्वारा (for ऽजरा). — (L. 92) T1 महाश्वांश् (for रथा°). — (L. 93) G1 एकैकः सुसुहृष्टानां (for the prior half). — (L. 94) G2 दिशि (for धुरि). — (L. 96) T1 पार्ष्णैर्; T3 G3 M4 प्राष्ठिर्; G2 M3 प्राष्टिर्; M2 प्राणिर् (for पार्ष्णि-). M2-4 सुरद्विषैः (for °द्विजैः). — (L. 97) T1 G2 उत्तरस्यां (for इत°). T1 पार्ष्ण्यां; T3 G3 प्राष्ठ्यां; G2 पाष्ट्यां; M2-4 पृष्ठ्यां (M3 °ष्ट्यां). — (L. 98) T G M1 तथा (for तदा). — (L. 99) G2 तथैव. T1 तथैवांबरमध्यगाः (for the post. half). — (L. 102) G2 महात्मना (for °मनाः). — (L. 103) T1 तस्य वाजाश्च पुंखाश्च; T2 तस्य वाजांश्च पुच्छं च (for the prior half). — M2 om. (hapl.) lines 104–105. — (L. 104) T2 वाजिसत्तम; G2 राजसत्तमः. — (L. 105) G2 M3 रथमुखे (for शर°).

3

(L. 1) K4 B1.4 Dn1 D2.3.6.7 उत्थाय (for उत्थाप्य). D3 स्तान् (for तान्). K4 अश्वान् (for हयान्). — (L. 2) K4 B1.4.5 Da1 D1.3–5.7 आरुहेति; Dn1 आरुरोह; D3 आरोहस्व (for °हेति). B4 रथोत्तमं; D6 सुरोत्तमं; D3 Co सुरोत्तम. — (L. 3) K4 विष्णुं सोमार्थसंभवं; V1 विष्णुसोमाग्निसंनिभं; D1.5 °सोमोग्निसंभवं (for the post. half). — (L. 4) K4 तथा. — After line 4, Dn1 reads 8.24.110–111; D3 reads 8.24.111. — (L. 6) D6 दैवगंधाश्च (for देवसंघाश्च). Da1 D1.5 अप्सरसो. — (L. 7) = 8.24.94^ab. V1 (*sup. lin.* as above) शोधमानो. — (L. 8) Dn1 एव (for रथे). — (L. 10) B4 हन्यामिति (for °दिति). — (L. 11) K4 जानंत; Dn1 जानीते. — (L. 12) Dn1 तं (for ते). — After line 12, D1 repeats lines 10–11. — (L. 14) V1 अवाप्नुयुः. — (L. 15) Da1 (also as above) स यातो. K4 सर्व- (for सर्वैर्). — (L. 16) V1 B1.4 Da1 Dn1 D1.5 transp. नास्ति and यस्य. D6 उपमानस्य नास्ति च (for the post. half). — (L. 17) K4 पार्षदैर् (submetric); V1 परिषदैर्. Dn1 महारथः (for °यशाः). — (L. 18) K4 मांसभक्ष्यैर्; B1 °भावैर्. — (L. 19) Dn1 धावमानः. Dn1 तर्जमानः. — (L. 20) D6 तथेत्युक्त्वा (for तपोयुक्ता). — (L. 21) K4 आसंस. V1 B1.5 Da1 Dn1 D1.5 विजयं; B1 D2.3 वै जना (for वै जयं). D6 आशशंसुर्जयं देवा (for the prior half). — (L. 22) K4 D4 देवेश; B4 Da1 Dn1 D1.2.5.6 वरदे (for देवेशे). — (L. 24) D3 देवेश. — (L. 25) Dn1 चासिन् (for चास्मै). — (L. 26) V1 अयुतानि. K4 षट् (for च). — (L. 27) K4 अवादयन्प्रयाणेस्य (for the prior half). D2 भव्यानि (for वाद्यानि).

4

After 277*, $K_{3.4}$ V_1 B (except B_2) D (except D_8) T_2 Ca. c. n ins.:

प्रयाते रथमास्थाय त्रिपुराभिमुखे भवे ।
ननाद सुमहानादं वृषभः पूरयन्दिशः ।
वृषभस्यास्य निनदं श्रुत्वा भयकरं महत् ।
विनाशमगमंस्तत्र तारकाः सुरशत्रवः ।
अपरेऽवस्थितास्तत्र युद्धायाभिमुखास्तदा । [5]
ततः स्थाणुर्महाराज शूलधृक्क्रोधमूर्छितः ।
त्रस्तानि सर्वभूतानि त्रैलोक्यं भूः प्रकम्पते ।
निमित्तानि च घोराणि तत्र संदधतः शरम् ।
तस्मिन्सोमाग्निविष्णूनां क्षोभेण ब्रह्मरुद्रयोः ।
स रथो धनुषः क्षोभादतीव ह्यवसीदति । [10]
ततो नारायणस्तस्माच्छरभागाद्विनिःसृतः ।
वृषरूपं समास्थाय उज्जहार महारथम् ।
सीदमाने रथे चैव नर्दमानेषु शत्रुषु ।
स संभ्रमात्तु भगवान्नादं चक्रे महाबलः ।
वृषभस्य स्थितो मूर्ध्नि हयपृष्ठे च मानद । [15]
तदा स भगवान्रुद्रो निरैक्षद्दानवं पुरम् ।
वृषभस्यास्थितो रुद्रो हयस्य च नरोत्तम ।
स्तनांस्तदाशातयत खुरांश्चैव द्विधाकरोत् ।
ततः प्रभृति भद्रं ते गवां द्वैधीकृताः खुराः ।
हयानां च स्तना राजंस्तदा प्रभृति नाभवन् । [20]
पीडितानां बलवता रुद्रेणाद्भुतकर्मणा ।

5

After 8.25.2, K_4 V_1 B D T_2 Ca.c.n ins.:

यथा देवगणैस्तत्र वृतो यत्नात्पितामहः ।
तथास्माभिर्भवान्यत्नात्कर्णादभ्यधिको वृतः ।
यथा देवैर्महाराज ईश्वरादधिको वृतः ।
तथा भवानपि क्षिप्रं रुद्रस्येव पितामहः ।
नियच्छ तुरगान्युद्धे राधेयस्य महाद्युते । [5]
शल्य उवाच ।
मयाप्येतन्नरश्रेष्ठ बहुशो नरसिंहयोः ।
कथ्यमानं श्रुतं दिव्यमाख्यानमतिमानुषम् ।
यथा च चक्रे सारथ्यं भवस्य प्रपितामहः ।
यथासुराश्च निहता इषुणैकेन भारत ।
कृष्णस्य चापि विदितं सर्वमेतत्पुरा ह्यभूत् । [10]
यथा पितामहो जज्ञे भगवान्सारथिस्तदा ।
अनागतमतिक्रान्तं वेद कृष्णोऽपि तत्त्वतः ।
एतदर्थं विदित्वापि सारथ्यमुपजग्मिवान् ।

4

K_3 om. lines 1–8. — (L. 1) T_2 प्रयाति. — (L. 2) K_4 सुमहन्. Dn_1 D_6 T_2. ऋषभः. — (L. 3) V_1 Da_1 $D_{1.5.6}$ ऋषभस्य. T_2 तस्य (hypermetric) (for [अ]स्य). Dn_1 ऋषभस्य च तं नादं (for the prior half). Da_1 D_{3-5} भयंकरं; D_2 भयकरो. T_2 महच्छ्रुत्वा भयंकरं (for the post. half). — (L. 4) B_4 (marg.) कातरा; Da_1 तारकः; $D_{1.5}$ तावकाः; Co सारकाः. V_1 तावका सुरसूनवः; T_2 तारकाद्याः सुरादयः (for the post. half). — (L. 5) K_4 Da_1 $D_{1.5}$ च; B_4 [ऽ]पि (for ऽव-). T_2 ययुः (for तदा). — (L. 6) Co cites क्रोधमूर्छितः. — (L. 7) Dn_1 भूश्च कंपिता; T_2 समकंपत (for भूः प्रकम्पते). — (L. 8) V_1 B_4 तत्रासंदधतः; T_2 तत्र संधीयतः. V_1 शरान्. — (L. 9) D_2 तस्मिन्नणे स समाग्निविष्णुनां (sic) (for the prior half). Co cites क्षोभेण (as above). D_6 विष्णुरुद्रयोः (for ब्रह्म°). — (L. 10) Dn_1 त्ववसीदति; D_6 ज्याव°. K_3 अतीवमवसीदति (for the post. half). — (L. 11) B_5 अतो (for ततो). B_5 विनिर्गतः (for विनिःसृतः). — (L. 12) K_3 Dn_1 T_2 वृषभं रूपमास्थाय (for the prior half). B_1 तज्जहार. — (L. 13) Da_1 $D_{1.5}$ वर्धमानेषु (for नर्द°). — (14) K_3 T_2 शस्त्रवीर्यो (for संभ्रमात्तु). T_2 मंदं चक्रे महाबले (for the post. half). — (L. 15) V_1 $B_{3.4}$ Da_1 $D_{1.5}$ [आ]स्थितो (for स्थितो). T_2 मानदः. — (L. 16) Da_1 $D_{1.5}$ तथा (for तदा). D_2 से (for स). K_3 क्रुद्धो (for रुद्रो). K_3 $B_{3.4}$ निरीक्ष्य; V_1 निरैक्षन्. — (L. 17) D_6 T_2 स्थितो. B_3 मूर्ध्नि; B_5 देवो (for रुद्रो). K_3 नरोत्तमः. — B_3 om. line 18. — (L. 18) K_3 ततस् (for स्तनांस्). B_5 Da_1 $D_{1.5}$ [अ]शातयीत; T_2 [अ]था उरसि. K_3 तावद् (for चैव). V_1 transp. द्विधा and अकरोद्. — K_3 om. lines 19–20. — (L. 19) V_1 Dn_1 D_6 तदा प्रभृति. Dn_1 T_2 चैव द्विधा (for द्वैधीकृताः). T_2 (before corr.) [अ]करोत् (for खुराः). — (L. 20) Co cites स्तना (as above). Dn_1 D_1 नो(D_1 ना)भवत्; T_2 भावयन्. — (L. 21) Dn_1 बलवतां; D_7 भगवता.

5

D_8 om. lines 1–8, — (L. 1) V_1 यदा (for यथा). D_6 यंता (for यत्नात्). — (L. 2) D_6 यंता (for यत्नात्). B_2 कार्याद् (for कर्णाद्). — $B_{1.4}$ $D_{2.8}$ om. line 3. V_1 reads lines 3–4 on marg. B_1 om. line 4. — (L. 4) D_6 तथा त्वं पुरुषव्याघ्र (for the prior half). — After line 4, B_2 reads 8.25.2[cd]. — (L. 5) B_3 T_2 महाद्युतेः; B_5 Da_1 $D_{1.5.6}$ °त्मनः. — (L. 6) B_5 Da_1 $D_{1.5}$ ममा(B_5 D_5 °या)प्येवं सुबहुशः (for the prior half). K_4 Co. np सुरसिंहयोः; Ca.n नर° (as above). B_5 Da_1 $D_{1.5}$ चरितं सुरसिंहयोः (for the post. half). — (L. 7) D_8 वीरम् (for दिव्यम्). B_2 इति मानुषं (for अतिमा°). — (L. 9) D_8 तथा (for यथा). — (L. 11) K_4 V_1 $B_{2.5}$ D_1 यज्ञे (for जज्ञे). Dn_1 D_8 भवस्य (for भगवान्). D_6 भवस्य किल सारथिः; T_2 तथा रुद्रस्य सारथिः (for the post. half):

स्वयंभूरिव रुद्रस्य कृष्णः पार्थस्य भारत
यदि हन्याच्च कौन्तेयं सूतपुत्रः कथंचन । [15]
दृष्ट्वा पार्थं हि निहतं स्वयं योत्स्यति केशवः ।
शङ्खचक्रगदापाणिर्धक्ष्यते तव वाहिनीम् ।
न चापि तस्य क्रुद्धस्य वार्ष्णेयस्य महात्मनः ।
स्थास्यते प्रत्यनीकेषु कश्चिदत्र नृपस्तव ।
संजय उवाच ।
तं तथा भाषमाणं तु मद्रराजमरिंदमः । [20]
प्रत्युवाच महाबाहुरदीनात्मा सुतस्तव ।
मावमंस्था महाबाहो कर्णं वैकर्तनं रणे ।
सर्वशस्त्रभृतां श्रेष्ठं सर्वशास्त्रार्थपारगम् ।
यस्य ज्यातलनिर्घोषं श्रुत्वा भयकरं महत् ।
पाण्डवेयानि सैन्यानि विद्रवन्ति दिशो दश । [25]
प्रत्यक्षं ते महाबाहो यथा रात्रौ घटोत्कचः ।
मायाशतानि कुर्वाणो हतो मायापुरस्कृतः ।
न चातिष्ठत बीभत्सुः प्रत्यनीके कथंचन ।
एतांश्च दिवसान्सर्वान्भयेन महता वृतः ।
भीमसेनश्च बलवान्धनुष्कोट्याभिचोदितः । [30]
उक्तश्च संज्ञया राजन्मूढ औदरिको यथा ।
माद्रीपुत्रौ तथा शूरौ येन जित्वा महारणे ।
कमप्यर्थं पुरस्कृत्य न हतौ युधि मारिष ।
येन वृष्णिप्रवीरस्तु सात्यकिः सात्वतां वरः ।
निर्जित्य समरे शूरो विरथश्च बलात्कृतः । [35]
सृञ्जयाश्चेतरे सर्वे धृष्टद्युम्नपुरोगमाः ।
असकृन्निर्जिताः संख्ये स्मयमानेन संयुगे ।
तं कथं पाण्डवा युद्धे विजेष्यन्ति महारथम् ।
यो हन्यात्समरे क्रुद्धो वज्रहस्तं पुरंदरम् ।
त्वं च सर्वास्त्रविद्वीरः सर्वविद्यास्त्रपारगः । [40]
बाहुवीर्येण ते तुल्यः पृथिव्यां नास्ति कश्चन ।
त्वं शल्यभूतः शत्रूणामविषह्यः पराक्रमे ।
ततस्त्वमुच्यसे राजञ्शल्य इत्यरिसूदन ।
तव बाहुबलं प्राप्य न शेकुः सर्वसात्वताः ।
तव बाहुबलाद्राजन्किं नु कृष्णो बलाधिकः । [45]
यथा हि कृष्णेन बलं धार्यं वै फल्गुने हते ।

— (L. 12) K_4 देव (for वेद). T_2 तद्विसु (for तत्त्वतः). — (L. 13) Da_1 $D_{1.5}$ एतमर्थं; T_2 एवमर्थं (for एतदर्थं). Da_1 Dn_1 $D_{1.5.6.8}$ तु (for [अ]पि). V_1 उपजग्मतुः (for °जग्मिवान्). B_2 सारं च सूपजग्मतुः (sic) (for the post. half). — (L. 15) D_6 फाल्गुनं यं; D_8 स कौंतेयं. T_2 यद्येष हन्यात्कौंतेयं (for the prior half). — (L. 16) K_4 विनिहतं (for हि नि°). V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.5.6.8}$ दृष्ट्वा विनिहतं पार्थं (for the prior half). Da_1 योत्सति. — (L. 17) B_1 रक्ष्यते; Dn_1 T_2 भज्यते; D_1 भक्ष्यते (for धक्ष्यते). — (L. 19) B_1 स्थाप्यते; Da_1 $D_{1.5}$ क्षाम्यते (for स्थास्यते). — (L. 20) Da_1 $D_{1.5}$ भाषमाणस् (for °माणं). T_2 पुनरेवम् (for मद्रराजम्). K_4 अरिंदम; V_1 B_1 D_8 °दमं; D_2 °दमे (for °दमः). — (L. 22) D_8 (marg. *sec. m.* as above) मामवस्था (for मावमंस्था). B_3 om. from post. half of line 22 up to line 26. B_2 युधि (for रणे). D_5 कर्णविकर्तनं रणे (for the post. half). — (L. 23) K_4 V_1 Da_1 $D_{1.5.6}$ सर्वशस्त्रास्त्र(K4 °र्थे)पारगं; B_5 D_8 °शास्त्रास्त्र(D_8 °नु)पारगं (for the post. half). — (L. 24) B_1 भयंकरं. — (L. 26) Dn_1 महाराज (for °बाहो). — (L. 28) Da_1 $D_{1.2.5.8}$ T_2 नावतिष्ठति (for न चातिष्ठत). D_8 भयेन महता वृतः (for the post. half). — (L. 29) T_2 स (for च). T_2 सैन्येन (for भयेन). D_6 नय ** समावृतः (sic); D_8 प्रघनीके कथंचन (sic) (for the post. half). — (L. 30) D_2 [ऽ]पि (for च). D_5 बलवद् (for °वान्). Dn_1 च चोदितः; D_2 [अ]भिनोदितः; D_8 °योधितः (for °चोदितः). — (L. 31) D_8 उक्ताश्च. K_4 $B_{3.4}$ D_8 चासंज्ञया; V_1 D_6 चावज्ञया; B_2 चासंख्यया; $D_{4.8}$ चासीत्तथा (D_8 °दा) (for च संज्ञया). B_5 Da_1 $D_{1.5}$ उक्तवांश्चासकृद्राजन् (for the prior half). B_1 मुक्तौदरिकेति च; B_5 Da_1 $D_{1.5.6}$ मूढकौ(D_6 मूढ औ)दरिकेति च; D_4 मूढश्चौदरिको यथा; D_8 मूढात्मौदरिकेति च (for the post. half). — (L. 32) D_8 (marg. *sec. m.*) शस्त्रास्त्रविदुषौ रणे (for the post. half). — (L. 33) K_1 किमप्यर्थं; D_1 कथमर्थं; C_a कमप्यर्थं (as above). T_2 हंता (for हतौ). K_4 भारत; $B_{1-3.4}$ (marg. as above) सारथे (B_2 °थेः) (for मारिष). — (L. 34) D_2 व्यासप्रधानस् (for वृष्णिप्रवीरस्). Da_1 $D_{1.3-5}$ सत्वतां (for सात्वतां). — (L. 35) V_1 Da_1 $D_{1.5}$ वीरो (for शूरो). D_6 om. विरथश्च. V_1 $B_{1.3}$ $D_{2.8}$ T_2 तथा कृतः; B_2 रथात्कृतः; D_6 समाहृतः (for बलात्कृतः). Da_1 $D_{1.5}$ विरथाश्च तथा कृताः. — (L. 37) D_{6-8} T_2 सर्वे (for संख्ये). — (L. 38) B_3 तत्; D_1 न; D_8 ते (for तं). B_5 Da_1 $D_{1.5}$ संख्ये (for युद्धे). D_4 महारथाः (for °रथम्). — (L. 40) D_8 सर्वास्त्रवद्वीरः. K_4 V_1 B (except B_2) Da_1 $D_{1.4-6}$ सर्वविद्यासु पारगः (for the post. half). — (L. 41) V_1 संस्तुल्यः (for ते तुल्यः). V_1 कंचन (for कश्चन). — (L. 42) K_4 V_1 $D_{6.8}$ T_2 अविषह्य(V_1 °ह्य)पराक्रमः (K_4 °मे). — (L. 43) K_4 उच्यते (for उच्यसे). D_2 इत्यरिसूदनः. — (L. 44) D_8 (marg. as above) सर्वसायताः (for °सात्वताः). D_2 न शेकुः शर्वसत्रवः (for the post. half). — (L. 45) Om. in D_6. D_8 T_2 सारथ्यं कुरु मा वा त्वं (D_8 वामात्वं) (for the prior half). K_4 किं च; V_1 $B_{1.3}$ Dn_1 $D_{2.4.7.8}$ T_2 किं तु; B_5 ननु; C_a किं तु (as above). T_2 कर्णो (for कृष्णो). — After line 45, Da_1 $D_{1.5}$ ins.:

एवं बलवतां युद्धे किंतु कृष्ण बलाधिकः ।

— (L. 46) B_5 तथा कृष्णेन च बलं; Da_1 $D_{1.5}$ यथा कृष्णेन

तथा कर्णात्ययीभावे त्वया धार्यं महद्बलम् ।
किमर्थं समरे सैन्यं वासुदेवो न्यवारयत् ।
किमर्थं च भवान्सैन्यं न हनिष्यति मारिष ।
त्वत्कृते पदवीं गन्तुमिच्छेयं युधि मारिष । [50]
सोदराणां च वीराणां सर्वेषां च महीक्षिताम् ।

शल्य उवाच ।

यन्मां ब्रवीषि गान्धारे अग्रे सैन्यस्य मानद ।
विशिष्टं देवकीपुत्रात्प्रीतिमानस्म्यहं त्वयि ।
एष सारथ्यमातिष्ठे राधेयस्य यशस्विनः ।
युध्यतः पाण्डवाग्र्येण यथा त्वां वीर मन्यसे । [55]
समयश्च हि मे वीर कश्चिद्वैकर्तनं प्रति ।
उत्सृजेयं यथाश्रद्धमहं वाचोऽस्य संनिधौ ।

संजय उवाच ।

तथेति राजन्पुत्रस्ते सह कर्णेन मारिष ।
अब्रवीन्मद्रराजानं सर्वक्षत्रस्य संनिधौ ।
सारथ्यस्याभ्युपगमाच्छल्येनाश्वासितस्तदा । [60]
दुर्योधनस्तदा हृष्टः कर्णं तमभिषस्वजे ।
अब्रवीच्च पुनः कर्णं स्तूयमानः सुतस्तव ।
जहि पार्थान्रणे सर्वान्महेन्द्रो दानवानिव ।
स शल्येनाभ्युपगते हयानां संनियच्छने ।
कर्णो हृष्टमना भूयो दुर्योधनमभाषत । [65]
नातिहृष्टमना ह्येष मद्रराजोऽभिभाषते ।
राजन्मधुरया वाचा पुनरेनं ब्रवीहि वै ।
ततो राजा महाप्राज्ञः सर्वास्त्रकुशलो बली ।
दुर्योधनोऽब्रवीच्छल्यं मद्रराजं महीपतिम् ।
पूरयन्निव घोषेण मेघगम्भीरया गिरा । [70]
शल्य कर्णोऽर्जुनेनाद्य योद्धव्यमिति मन्यते ।
तस्य त्वं पुरुषव्याघ्र नियच्छ तुरगान्युधि ।
कर्णो हत्वेतरान्सर्वान्फल्गुनं हन्तुमिच्छति ।
तस्याभीपुग्रहे राजन्प्रयाचे त्वां पुनः पुनः ।
पार्थस्य सचिवः कृष्णो यथाभीपुग्रहो वरः । [75]
तथा त्वमपि राधेयं सर्वतः परिपालय ।

बलवत्; D_8 यथा कृष्णो न बलवान्; T_2 यथा कृष्णेन सा सेना (for the prior half). Da_1 कार्यं वै; D_2 धार्यं ते (for धार्यं वै). Some MSS. फाल्गुने; K_4 फाल्गुणे. T_2 कार्यां वै फल्गुने हते (for the post. half). — (L. 47) D_1 कर्णोत्ययीभावे; T_2 कर्णात्ययीभावि. B_4 (marg.) Cc बृहद्बलं; D_2 महाबलं; T_2 इदं बलं (for महद्बलम्). Da_1 $D_{1.5}$ त्वया कार्यं बृहद्बलं (for the post. half). Cc कार्यं (for धार्यं). — (L. 48) Om. in T_2. D_8 सैन्यान् (for सैन्यं). D_8 (marg.) किमर्थं संगरे सैन्या (for the prior half). K_4 निवारयत्; $D_{6.8}$ नि(D_6 न)वारयेत्; Cc न्यवारयत् (as above). B_5 न हनिष्यति मारिष; D_8 (marg.) वसुदेवो निवारयत् (for the post. half). — (L. 49) Om. in B_5. T_2 न (for च). B_2 महानस्यति; D_2 न तरिष्यति; D_8 न हनिष्यसि. — (L. 50) D_6 त्वत्कृतां पदवीं प्राप्तुम्; D_8 तत्कृते पदवीं दातुम् (for the prior half). — (L. 51) D_8 transp. वीराणां and सर्वेषां. D_6 सोदर्याणां च वीर्याणां (for the prior half). B_3 चैव भूभृतां (for च महीक्षिताम्). — D_8 om. lines 52–76. K_4 V_1 B D (except D_8) read lines 52–59 for the first time after 8.23.47. — (L. 52) T_2 वदसि (for ब्रवीषि). D_4 मध्ये; D_6 ह्यग्रे; T_2 तस्य (for अग्रे). B_2 D_6 मारिष (for मानद). — (L. 53) T_2 वरिष्ठं (for विशिष्टं). B_2 ततः (for त्वयि). D_2 प्रीतिमान्हि वचो मयि (for the post. half). — (L. 54) K_4 एक- (for एष). B_3 एवमारथ्यमातिष्ठे (for prior half). B_3 महात्मनः; Dn_1 यशन्वितः (sic) (for °स्विनः). — (L. 55) Dn_1 युद्धेत (for युध्यतः). D_2 पांडवाग्रेण. — T_2 om. lines 56–57. — (L. 56) Da_1 $D_{1.5}$ चैव (for च हि). K_4 स मापयंश्चाहवे वीर (hypermetric); B_2 समर्थश्च हये वीर; D_6 समाश्वसिहि ये वीर (for the prior half). — (L. 57) B_3 उत्सक्ष्ये हि; Ca उत्सृजेयं (as above). B_2 तथाश्रद्धम्; Ca यथा° (as above). K_4 वाचास्य; V_1 वागस्य; B_2 वार्ष्णेस्य; D_2 त्वा वास्य (for वाचोऽस्य). D_6 संयुगे (for संनिधौ). — After line 57, T_2 reads 8.25.3–6, repeating the same in its proper place. D_6 om. (hapl). lines 58–59. — (L. 59) T_2 स तु राजानं (for मद्रराजानं). — (L. 60) T_2 [अ]भ्युपगमः; Ca °गमात् (as above). V_1 स सारथ्याभ्युपगमात् (for the prior half). B_5 आश्वासितं (for °सितस्). — (L. 61) T_2 भूयः (for हृष्टः). V_1 $B_{2.4.5}$ Da_1 $D_{1.5}$ T_2 समभिस(V_1 B_5 T_2 °ष)स्वजे. — (L. 62) $D_{4.5}$ कर्णे (for कर्णं). — (L. 64) B_4 स शल्ये चाभ्युपगते (for the prior half). K_4 शंनियच्छने; Dn_1 संनियच्छके; T_2 °यंत्रणे; Ca °यच्छने (as above). — (L. 66) Om. in B_5. B_2 नास्ति (for नाति-). D_2 [ऽ]भ्यभाषत (for ऽभिभाषते). — (L. 67) Dn_1 राजन्निपुंजय वाचः (for the prior half). K_4 V_1 $B_{2.5}$ Dn_1 $D_{1.2.4-6}$ पुनरेवं (V_1 °व) (for °रेनं). D_2 ब्रवीति वै; T_2 ब्रवीमहे (for °हि वै). — (L. 68) D_4 राजन् (for राजा). D_8 महाप्रज्ञः. $D_{1.5}$ सर्वार्थकुशलो (for सर्वास्त्र°). T_2 रणे (for बली). — B_1 om. lines 69–73. — (L. 69) T_2 महीपते (for °पतिम्). B_2 मद्रराजमहीपतिं (for the post. half). (L. 71) Dn_1 कर्णः शल्यार्जुनेनाद्य (for the prior half). Da_1 मन्ये*; D_2 मन्यसे (for मन्यते). — (L. 72) B_2 असात् (for तस्य). D_6 तुरगाद् (for तुरगान्). — (L. 73) Some MSS. फाल्गुनं; T_2 अर्जुनं. Da_1 $D_{1.5}$ इच्छसि (for इच्छति). — (L. 74) $B_{1.4}$ Dn_1 D_2 अस्य (for तस्य). K_4 B_5 $D_{6.7}$ अभिषुग्रहे (for अभीषु°). Da_1 $D_{1.5}$ T_2 अस्याभीषु(T_2 °शु)-ग्रहो राजन् (for the prior half). K_4 V_1 B (except B_1) Da_1 Dn_1 $D_{1.3.5.6}$ प्रसा(K_4 °शा)दे (for प्रयाचे). —Lines 75–76 = var. 8.23.6. — (L. 75) K_4 अभीषुगृहो; T_2 °शुग्रहो (for °पुग्रहो). D_1 यथाभीपुवरः प्रभुः (for the post. half). — After line 76, Da_1 $D_{1.5}$ repeat 8.25.2[cd].

6

After 8.31.4, S (except T2) ins.:

कर्णस्य रथघोषेण मौर्वीनिष्पेषणेन च।
संग्रहेण च रश्मीनां समकम्पन्त सृञ्जयाः।
तानि सर्वाणि सैन्यानि कर्णं दृष्ट्वा विशां पते।
बभूवुः संप्रहृष्टानि तावकानि युयुत्सया।
अश्रूयन्त ततो वाचस्तावकानां विशां पते [5]
कर्णार्जुनमहायुद्धमेतदद्य भविष्यति।
अद्य दुर्योधनो राजा हतामित्रो भविष्यति।
अद्य कर्णं रणे दृष्ट्वा फल्गुनो विद्रविष्यति।
अद्य तावद्वयं युद्धे कर्णस्यैवानुगामिनः।
कर्णबाणमयं युद्धं भीमं द्रक्ष्याम संयुगे। [10]
चिरकालोद्यतमिदमद्यैवेदानीं भविष्यति।
अद्य द्रक्ष्याम संग्रामं घोरं देवासुरोपमम्।
अद्येदानीं महद्युद्धं भविष्यति भयानकम्।
अद्येदानीं जयो नित्यमेकस्यैकस्य वा रणे।
अर्जुनं किल राधेयो वधिष्यति महारणे। [15]
अथ वा कं नरं लोके न स्पृशन्ति मनोरथाः।
इत्युक्त्वा विविधा वाचः कुरवः कुरुनन्दन।
आजघ्नुः पटहांश्चैव तूर्यांश्चैव सहस्रशः।
भेरीशङ्खांश्च विविधान्सिंहनादांश्च पुष्कलान्।
मुरजानां महाशब्दानानकानां शुभान्रवान्। [20]
नृत्यमानाश्च बहवस्तर्जमानाश्च मारिष।
अन्योन्यमभ्ययुर्युद्धे युद्धरङ्गगता नराः।

7

Ś. K1-3 ins. after 8.31.51: K4 V1 B D Co.n after 419*: T2 Cv after 8.31.52ab:

एष ध्वजाग्रे पार्थस्य प्रेक्षमाणः समन्ततः।
दृश्यते वानरो भीमो द्विषतामघवर्धनः।
एतच्चक्रं गदा शार्ङ्गं शङ्खः कृष्णस्य धीमतः।
अत्यर्थं भ्राजते कृष्णे कौस्तुभस्तु मणिस्ततः।
एष शार्ङ्गगदापाणिर्वासुदेवोऽतिवीर्यवान्। [5]
वाहयन्नेति तुरगान्पाण्डुरान्वातरंहसः।
एतत्कूजति गाण्डीवं विकृष्टं सव्यसाचिना।
एते हस्तवता मुक्ता घ्नन्त्यमित्राञ्शिताः शराः।
विशालायतताम्राक्षैः पूर्णचन्द्रनिभाननैः।
एषा भूः कीर्यते राज्ञां शिरोभिरपलायिनाम्। [10]
एते सुपरिघाकाराः पुण्यगन्धानुलेपनाः।
उद्यतायुधशौण्डानां पात्यन्ते सायुधा भुजाः।
निरस्तनेत्रजिह्वान्ता वाजिनः सह सादिभिः।
पतिताः पात्यमानाश्च क्षितौ क्षीणाश्च शेरते।
एते पर्वतशृङ्गाणां तुल्यरूपा हता द्विपाः। [15]

6

(L. 2) T3 G3 सुसंग्राहेण; G2 सुसंग्रहेण च (hypermetric) (for संग्रहेण च). T3 G3 समकंपत. — (L. 7) T1 हतान् (for हता). — (L. 8) M1 [ऽ]पि द्रविष्यति (for विद्र°). — (L. 9) G2 अत्र (for अद्य). T1 वाचद्वयं (for तावद्वयं). — (L. 10) T3 G M1 भीमं युद्धं (by transp.). — (L. 11) T1 G1.2 चिरकालेप्सितम्; T3 G3 °लानतम्; M1 °लोद्वतम् (for °लोद्यतम्). T1 मर्त्येधाम (for अद्येदानीं). — (L. 12) T1 दैवासुरोपमं. — (L. 13) T1 महायुद्धं. G2 अभविष्यद् (for भविष्यति). — (L. 15) T1 किमु (for किल). — (L. 16) T1 किं नरं (for कं नरं). — (L. 17) T1 [आ]सन् (for [उ]क्त्वा). T1 कुरूणां (for कुरवः). — (L. 18) T1 तूर्याणि च (for तूर्यांश्चैव). — (L. 19) T3 G1.3 M1 भेरीनादांश्च (for °शङ्खांश्च). — (L. 20) G2 मुरवानां (for °जानां). T3 G1.3 M1 महारवां (for शुभान्रवान्). T1 आनकांश्च शुभाल्यान् (for the post. half). — (L. 21) T1 नृत्यमानांश्च; G1 M1 बहुशस् (for बहवस्). T1 तर्जमानांश्च.

7

(L. 1) Ś1 K2-4 Dn1 D3 प्रेक्ष्यमाणः; B1.3.4 D3.4.7 प्रेक्षणीयः. Ś K1.2.4 सुसंमतः (K1 °ताः) (for समन्ततः). — (L. 2) Dn1 D3 T2 घोरो (for भीमो). K3 D2.6 भयवर्धनः; B3.4 मन्यु°; Cn अघ° (as above). Co cites अर्थ. — Da1 D1.5.8 om. lines 3–4. — (L. 3) Ś2 चक्रे; Cv चक्रं (as above). Ś1 K1.2.4 सदा शार्ङ्गं; Ś2 गदा शार्ङ्गे. K1 Dn1 शंखं; B2 शंखाः. Ś1 K1-3 कृष्णश्च (K3 °स्य) वीर्यवान् (for °स्य धीमतः). — Ś K1-3 om. lines 4–5. — (L. 4) D6 कर्णे (for कृष्णे). B2 भाजंते कर्णे चात्यर्थं; Dn1 अत्यर्थं कर्णे राजंते (for the prior half). K4 मणिस्तथा; B4 महामणिः; D6 मणिर्वरः. — (L. 5) D5 शार्ङ्गि°. V1 Da1 Dn1 D1.2.5.6.8 T2 च (for ऽति-). — (L. 6) B2 वाहयल्लेति (for °न्नेति). Ś K1.2 V1 पांडवान् (V1 °रान्) (for पाण्डुरान्). — (L. 7) Da1 D1.5 एष (for एतत्). K1 कूजंति; V1 कूजित-; D1 कुंडति. D3 गांजीवं (for गाण्डीवं). B2 निकृष्टं (for वि°). — (L. 8) B2 युक्ता (for मुक्ता). B5 शिलाशितान्; D1.5 शिताः शिराः — (L. 9) Ś K1.2 विशालायतपूर्णाक्षैः (for the prior half). D2 पूर्णचंद्रविमाननैः. — (L. 10) D2 तीर्यते (for की°). B3.4 D2-4.7 राजन् (for राज्ञां). — (L. 11) K3 D2 एतेत्र; B1.3.4 एतेषु; B2 एते वै (for एते सु-). V1 B5 Da1 Dn1 D1.5.6.8 T2 एते परिघसंकाशाः. — (L. 12) Ś1 K2 Da1 D1.5.6 उद्यता युद्धशौंडानां; K4 सुधतायुध°; T2 अस्यतां रण°. K3 पार्थते; Dn1 पलंते; T2 पद्यंते (for पात्यन्ते). K1 भुजः. — (L. 13) Ś2 K3 Da1 D6 निरस्तनेत्रजिह्वांश्च (K3 °जिह्वांश-; D6 °जिह्वात्रा); B D3-4.7 °नेत्रिजिह्वाश्च; Da1 °नेत्रांतं जिह्वं; Dn1 D3 T2 °जिह्वा(T2 °ह्व)नेत्रांता. — (L. 14) Ś2 पालताः (sic); V1 Da1 D5 T2 पातिताः. K2 पत्यमानाश्च (for पात्य°). — (L. 15) K3 एवं (for एते). Ś K V1 पर्वत-

संछिन्नभिन्नाः पार्थेन प्रपतन्त्यद्रयो यथा ।
गन्धर्वनगराकारा रथा हतनरेश्वराः ।
विमानानीव पुण्यानि स्वर्गिणां निपतन्त्यमी ।
व्याकुलीकृतमत्यर्थं पश्य सैन्यं किरीटिना ।
नानामृगसहस्राणां यूथं केसरिणा यथा । [20]
घ्नन्त्येते पार्थिवान्वीराः पाण्डवाः समभिद्रुताः ।

8

After 8.32.22, S ins.:

तद्विगाह्य रथानीकं सूतपुत्रो महारथः ।
नदीं प्रवर्तयामास शोणितौघतरङ्गिणीम् ।
शोणितोदां क्षुद्रमत्स्यां नागनक्रां दुरत्ययाम् ।
मांसमज्जाकर्दमिनीं चक्रकूर्मां रथोडुपाम् ।
पतितैर्मेघसंकाशैस्तत्र तत्र महाद्विपैः । [5]
अशनीभिरिव ध्वस्ता मही राजन्विराजते ।
तां शरोर्मिमहावर्तां छत्रहंससमाकुलाम् ।
तनुत्रोष्णीषसंघाटां हस्तिपाषाणसंकुलाम् ।
अपारामनपारां तां शङ्खदुन्दुभिघोषिणीम् ।
रौद्रां नदीं महाराज रजसा सर्वतो वृताम् । [10]
अतितीक्ष्णां नराकीर्णां नदीमन्तकगामिनीम् ।
समं च विषमं चैव समायान्तीं महाभयाम् ।
आ गुल्फाच्चात्र सीदन्तीं नराञ्शोणितकर्दमे ।
नरैरभिपरिक्षिप्ता यथा राजन्महाद्रुमाः ।
ततस्ते तत्र तत्रैव प्रतरन्तो महानदीम् । [15]
विचेरुः सर्वतो योधा नौवारणमहासनैः ।
शोणितेन समं राजन्कृतमासीत्समन्ततः ।
नदीवेगैर्यथा भूमिस्तद्वदासीद्विशां पते ।

9

After 8.33.14, $K_{3.4}$ V_1 B D S ins.:

सोऽवज्ञाय तु निर्विद्धः सूतपुत्रेण मारिष ।
प्रजज्वाल ततः क्रोधाद्धविषेव हुताशनः ।
ततो विस्फार्य सुमहच्चापं हेमपरिष्कृतम् ।
समाधत्त शितं बाणं गिरीणामपि दारणम् ।

रूपाणां; D_2 °सानूनां; Co पर्वरूपाणां (for °तत्राङ्गाणां). $K_{1.4}$ B_2 D_2 हत-; V_1 B_4 Da_1 Dn_1 $D_{1.5.6}$ T_2 महा-; B_1 D_4 हया (for हता). B_3 transp. हता and द्विपाः. — (L. 16) K_1 संभिन्नछिन्नाः; K_3 प्रच्छिन्नभिन्नाः; K_4 शरैर्विछिन्नाः (for संछिन्न-भिन्नाः). Ś $K_{1.2.4}$ निपतंति; $B_{1.3}$ $D_{3.4.7}$ T_2 प्रचरंति (for प्रपतन्ति). — (L. 18) V_1 $B_{1.5}$ Dn_1 $D_{6.8}$ T_2 पुण्यांते. K_3 विमानाश्री करुण्याते (sic) (for the prior half). — (L. 20) Ś $K_{3.4}$ यथा (for नाना-). D_2 यूथाः. Ś $K_{3.4}$ तथा (for यथा). — (L. 21) T_2 घ्नतेति. Ś $K_{1.2.4}$ transp. पार्थिवान् and पाण्डवाः. Ś $K_{1.2.4}$ समभिद्रुतान्; K_3 समविद्रुताः. — After line 21, T_2 repeats 8.31.52[ab].

8

(L. 1) T_1 M_1 तं. T_1 G_1 विगाह्यं. T_1 $G_{1.3}$ महानीकं (for रथा°). — (L. 2) G_2 M_1 प्रावर्तयामास. — (L. 3) T_3 $G_{1.3}$ नागनक्र-. G_2 शोणितोदा क्षुद्रमत्स्या नागनक्रदुरत्यया. — (L. 4) T_1 G_2 मांसमज्जाकर्दमिनी (for the prior half). T_3 G $M_{1.3}$ चक्रकूर्ममहोडुपां (G_2 °पाः) (for the post. half). — M_3 reads lines 5–6 after line 11. — (L. 5) T_1 अतीतैर्; T_3 G पातितैर्. — (L. 6) $M_{1.3}$ ध्वस्तैर्. T_3 G $M_{1.3}$ नदी (for मही). G_2 विराजिते; M_3 प्रकाशते. T_1 अशनिभिरिव विध्वस्ता नदी ** राजते. — (L. 7) T_1 शरौघ-; T_3 G_3 शूरोर्मि- (for श°). T_1 चक्रहंससमाकुलं. — (L. 8) T_1 G_1 तनुत्रोष्णी(G_1 °टी)षसंघातां; G_2 °त्राणीषसंघाटां. T_3 $G_{2.3}$ असि-; G_1 आसि- (for हस्ति-). T_2 हस्तिपाषाणसंकुलं. — (L. 9) $T_{1.3}$ G $M_{1.3}$ च (for तां). — (L. 10) G_2 रौद्रीं. G_3 रक्षसा (for रजसा). — (L. 11) $T_{1.3}$ $G_{1.3}$ नराकीर्णां. G_2 अतितीक्ष्णान्नराकारान् (sic); M_1 अभिक्षतनरोत्तीर्णान्; M_3 अतितीक्ष्णनराकीर्णां. — After line 11, M_3 reads lines 5–6. — (L. 12) G_2 विषमां. T_1 M_1 समयां(M_1 °यं)तीं; G_1 समायांति. G_2 सापयंतं महाभयं; M_3 न शायत महाहवे (for the post. half). — (L. 13) T_3 G कूलाच्चात्र; M_1 गुल्फमात्रं (for गुल्फाच्चात्र). $T_{1.3}$ G $M_{1.3}$ सीदंति. T_1 आ गुल्फाच्चावसीदंति. T_1 $G_{1.2}$ M_3 नराः; M_1 नरां (sic). — (L. 14) T_1 G_2 अपि (for अभि-). G_1 -परिक्षिप्तां. T_1 G_1 महाद्रुमां (T_1 °मैः). — (L. 15) T_3 G प्रच(G_1 °व)रंतो. — (L. 16) M_3 यौधा. $T_{1.3}$ G ते (T_1 नौ-; T_3 नृ-; G_2 न) वारणमहारथैः; $M_{1.3}$ नौवां(M_3 °नौवा)रणमहाधनैः (for the post. half). — (L. 17) T_3 G_3 वृतम् (for कृतम्). — After line 17, S ins. 427*.

9

B_2 om. line 1. — (L. 1) D_6 [ऽ]वज्ञानाद्; M_{2-4} [ऽ]वज्ञया (for ऽवज्ञाय). T_2 [अ]थ (for तु). K_3 D_8 निर्भिन्नः (for निर्विद्धः). B_3 भारत; S (except T_2) पांडव (for मारिष). — (L. 2) $K_{3.4}$ B_5 D (except $D_{3.7}$) S महाबाहुर् (for ततः क्रोधाद्). S (except T_2) हविषा (G_2 आहुत्या) हव्यवाडिव (for the post. half). — After line 2, Dn_1 T_2 ins.:

ज्वालामालापरिक्षिप्तो राज्ञो देहो व्यदृश्यत ।
युगान्ते दग्धुकामस्य संवर्ताग्नेरिवापरः ।
ते प्रदीप्तायुधधरा दीप्तस्रस्ताम्बरास्रजः ।
सैनिकास्त्वथ राजेन्द्र व्यद्रवन्ति दिशो दश ।

[(L. 3) T_2 दीप्तशस्त्रास्तरस्विनः (for the post half). — (L. 4) T_2 तव (for त्वथ).]

— (L. 3) S विष्फार्य. K_3 Dn_1 D_{2-4} हेमपरिस्कृतं; D_8 कालानलोपमं. — (L. 4) D_6 समावर्तं; S (except T_2) समभक्त

ततः पूर्णायतं तीक्ष्णं यमदण्डनिभं शरम्। [5]
मुमोच त्वरितो राजा सूतपुत्रजिघांसया।
स तु वेगवता मुक्तो बाणो वज्राशनिस्वनः।
विवेश सहसा कर्णं सव्ये पार्श्वे महारथम्।
स तु तेन प्रहारेण पीडितः प्रमुमोह वै।
स्रस्तगात्रो महाबाहुर्धनुरुत्सृज्य स्यन्दने। [10]
ततो हाहाकृतं सर्वं धार्तराष्ट्रबलं महत्।
विवर्णमुखभूयिष्ठं कर्णं दृष्ट्वा तथागतम्।
सिंहनादश्च संजज्ञे क्ष्वेडाः किलकिलास्तथा।
पाण्डवानां महाराज दृष्ट्वा राज्ञः पराक्रमम्।
प्रतिलभ्य तु राधेयः संज्ञां नातिचिरादिव। [15]
दध्रे राजविनाशाय मनः क्रूरपराक्रमः।
स हेमविकृतं चापं विस्फार्य विजयं महत्।
अवाकिरदमेयात्मा पाण्डवं निशितैः शरैः।

10

After 8.33.34, S ins.:

एतस्मिन्नन्तरे शूराः पाण्डवानां महारथाः।
ववर्षुः शरवर्षाणि राधेयं प्रति भारत।
सात्यकिः पञ्चविंशत्या शिखण्डी नवभिः शरैः।
अवर्षतां महाराज राधेयं शत्रुकर्शनम्।
शैनेयं तु ततः क्रुद्धः कर्णः पञ्चभिरायसैः। [5]
विव्याध समरे राजंस्त्रिभिश्चान्यैः शिलीमुखैः।
दक्षिणं तु भुजं तस्य त्रिभिः कर्णोऽभ्यविध्यत।
सव्यं षोडशभिर्बाणैर्यन्तारं चास्य सप्तभिः।
अथास्य चतुरो वाहांश्चतुर्भिर्निशितैः शरैः।
सूतपुत्रोऽनयत्क्षिप्रं यमस्य सदनं प्रति। [10]
अपरेणाथ भल्लेन धनुश्छित्त्वा महारथः।
सारथेः सशिरस्त्राणं शिरः कायादपाहरत्।
हताश्वसूते तु रथे स्थितः स शिनिपुंगवः।
शक्तिं चिक्षेप कर्णाय वैडूर्यमणिभूषिताम्।
तामापतन्तीं सहसा द्विधा चिच्छेद भारत। [15]
कर्णो वै धन्विनां श्रेष्ठस्तांश्च सर्वानवारयत्।
ततस्तान्निशितैर्बाणैः पाण्डवानां महारथान्।
न्यवारयदमेयात्मा शिक्षया च बलेन च।
अर्दयित्वा शरैस्तांस्तु सिंहः क्षुद्रमृगानिव।
पीडयन्धर्मराजानं शरैः संनतपर्वभिः। [20]
अभ्यद्रवत राधेयो धर्मपुत्रं शितैः शरैः।

(for समा°). D_6 शतं बाणाद् (for श्रितं बाणं). K_3 B_2 Da_1 $D_{1.4.5}$ दारुणं. — (L. 5) K_3 Dn_1 $D_{4.8}$ T_2 तं तु (for ततः). K_4 $B_{3.4}$ D_8 पूर्णायततोत्कर्षं; B_1 Dn_1 D_2 °यतोत्कृष्टं; G_1 °यतुतीक्ष्णं. B_5 D_6 तत्संक(D_8 तत्तत्क)-र्णायतं तीक्ष्णं; T_3 G_3 संधाय धनुषि श्रेष्ठे (for the prior half). K_3 V_1 B_5 Da_1 Dn_1 $D_{1.4.5}$ T_2 यमदंडसमप्रभं; D_8 °डोपमप्रभं (for the post. half). — (L. 6) S (except T_2) त्वरितं. — (L. 7) B_2 युक्तो (for मुक्तो). K_3 D_8 S (except T_2) -प्रभः (for -स्वनः). B_2 बाणो वज्रसमस्वनः; D_2 वज्राशनिसमप्रभः (for the post. half). — (L. 8) K_3 V_1 Da_1 Dn_1 $D_{1.2.5.6}$. S (except M_1) बिभेद (for विवेश). Dn_1 T_2 तरसा; $T_{1.3}$ G M_{2-4} समरे (for सहसा). K_3 Dn_1 T_2 M_1 सव्य-; D_6 अन्यः (for सव्ये). S (except M_1) स्तनांतरे (for महारथम्). — (L. 9) $B_{3.4}$ पतितः (for पीडितः). — (L. 10) K_3 Dn_1 S स्रस्तबाहुर्; D_2 स तु राजन्; D_6 श्लथद्गात्रो; D_8 भ्रष्टबाहुर् (for स्रस्तगात्रो). K_3 D_8 $T_{1.3}$ G M महेष्वासो; Dn_1 T_2 महाराज (for महाबाहुर्). K_3 तत्क्षणात्; D_8 संयुगे; S (except T_2) कंपितः (for स्यन्दने).

— After line 10, Dn_1 D_8 T_2 ins.:

गतासुरिव निश्चेताः शल्यस्याभिमुखोऽपतत्।
फल्गुनस्यादधत्कीर्तिं कर्णेनास्त्रमसुस्रुत।
राजापि भूयो नाजघ्ने कर्णं पार्थहितेऽप्सया।

[(L. 1) T_2 -मुखे. — (L. 3) T_2 राजा भूयो न जघ्ने च (for the prior half).]

— (L. 11) $D_{3.4.7}$ सैन्यं (for सर्वं). K_3 V_1 B_5 Dn_1 $D_{2.6.8}$ T_2 धार्तराष्ट्रस्य नद्बलं (for the post. half). — (L. 12) D_4 विवर्णं. Dn_1 D_8 T_2 विवर्णं हतभूयिष्ठं; $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ M °र्णंमुखमार्तं च; G_1 °र्णंविमुखार्तं च (for the prior half). K_3 D_8 तथाकृतं. — (L. 13) K_3 S (except T_2) सिंहनादाश्च ($G_{1.3}$ °दांश्च). B_4 तु (for च). K_3 S (except T_2) संजज्ञुः (K_3 G_2 °ग्मुः) (for संजज्ञे). K_4 $B_{1.2}$ Dn_1 $D_{2-4.7}$ S क्ष्वेलाः. S (except T_2) किलि- (for किल-). — (L. 14) K_3 च विक्रमं; D_8 भुवि° (for परा°). $B_{2.3}$ Da_1 $D_{1.5}$ दृष्ट्वा पांडुसुतं तदा (for the post. half). — (L. 15) K_4 प्रतिलभ्यत; T_1 G_2 °लभ्य च. V_1 इति (for इव). D_6 संज्ञानादिविरादिव (for the post. half). — (L. 16) K_3 दधे. K_3 राज्ञो; Da_1 D_5 राजन् (for राज). Da_1 $D_{1.5}$ मति-; T_1 धनुः (for मनः). D_1 क्रूरं (for क्रूर-). $B_{3.4}$ -पराक्रमं; Dn_1 -पराक्रमाः. — (L. 17) Da_1 $D_{1.5}$ हेमं (for हेम-). K_3 विस्फूर्य; S विष्फार्य. — (L. 18) V_1 B_5 Da_1 $D_{1.5}$ अवारयद् (for °किरद्). T_2 G_1 पांडवान्.

10

(L. 2) T_3 G_3 M_3 ववृषुः. — (L. 4) T_2 ववर्षतुर्; T_3 G अवर्षत. T_1 सत्य- (for शत्रु-). — (L. 5) T_1 M शैनेयस्. T_3 G_3 M_1 क्रुद्धं. T_1 M कर्णं. — (L. 7) T_2 $G_{1.2}$ ह्यविध्यत; T_3 G_3 [अ]भ्यवि°; $M_{2.4}$ व्यवि°. — (L. 9) M_4 दिशितैः (for नि°). — (L. 10) G_1 [ऽ]नयीत् (for ऽनयत्). — (L. 11) $T_{2.3}$ G M_1 अथापरेण (by transp.). — (L. 13) G_2 स्ते (for स). — T_2 om. line 19. — (L. 21) T_2 अभ्यर्दयच्च (for °द्रवत). $G_{1.2}$ अभ्यद्रवदमेयात्मा (for the prior half).

11

After 463*, S ins.:

एतस्मिन्नन्तरे दृष्ट्वा मद्रराजो वृकोदरम् ।
जिह्वां छेत्तुं समायान्तं सान्त्वयन्निदमब्रवीत् ।
भीमसेन महाबाहो यत्त्वा वक्ष्यामि तच्छृणु ।
वचनं हेतुसंपन्नं श्रुत्वा चैतत्तथा कुरु ।
अर्जुनेन प्रतिज्ञातो वधः कर्णस्य शुष्मिणः । [5]
तां तथा कुरु भद्रं ते प्रतिज्ञां सव्यसाचिनः ।
भीम उवाच ।
दृढव्रतत्वं पार्थस्य जानामि नृपसत्तम ।
राज्ञस्तु धर्षणं पापः कृतवान्मम संनिधौ ।
ततः क्रोधाभिभूतेन शेषं न गणितं मया ।
पतिते चापि राधेये न मे मन्युः शमं गतः । [10]
जिह्वोद्धरणमेवास्य प्राप्तकालं मतं मम ।
अनेन तु नृशंसेन समवेतेषु राजसु ।
अस्माकं शृण्वतां कृष्णा यानि वाक्यानि मातुल ।
असह्यानि च नीचेन बहूनि श्रावितानि भोः ।
नूनं ते तत्परिज्ञातं दूरस्थस्यापि पार्थिव । [15]
छेदनं चास्य जिह्वायास्तदेवाकाङ्क्षितं मया ।
राज्ञस्तु प्रियकामेन कालोऽयं परिपालितः ।
भवता तु यदुक्तोऽस्मि वाक्यं हेत्वर्थसंहितम् ।
तद्गृहीतं महाराज कटुकस्थमिवौषधम् ।
हीनप्रतिज्ञो बीभत्सुर्न हि जीवेत कर्हिचित् । [20]
अस्मिन्विनष्टे नष्टाः स्युः सर्व एव सकेशवाः ।
अद्य चैव नृशंसात्मा पापः पापकृतां वरः ।
गमिष्यति पराभावं दह्यमानः किरीटिना ।
युधिष्ठिरस्य कोपेन पूर्वं दग्धो नृशंसकृत् ।
त्वया संरक्षितस्त्वद्य मत्समीपादुपायतः । [25]

12

After 8.35.22, K4 V1 B D (except D2) S Ca.c.n ins.:

ततो भीमो रणश्लाघी छादयामास पत्रिभिः ।
कर्णं रणे महाराज पुत्राणां तव पश्यताम् ।
ततः कर्णो भृशं क्रुद्धो भीमं नवभिरायसैः ।
विव्याध परमास्त्रज्ञो भल्लैः संनतपर्वभिः ।
आहतः स महाबाहुर्भीमो भीमपराक्रमः । [5]
आकर्णपूर्णैर्विशिखैः कर्णं विव्याध सप्तभिः ।
ततः कर्णो महाराज आशीविष इव श्वसन् ।
शरवर्षेण महता छादयामास पाण्डवम् ।
भीमोऽपि तं शरव्रातैश्छादयित्वा महारथम् ।
पश्यतां कौरवेयाणां विननर्द महाबलः । [10]
ततः कर्णो भृशं क्रुद्धो दृढमादाय कार्मुकम् ।
भीमं विव्याध दशभिः कङ्कपत्रैः शिलाशितैः ।

11

(L. 2) G1 जिह्वा. T2 *छेत्तुमायांतं; T3 G3 संछेत्तु°; G1.2 निच्छित्तुं°; M निच्छित्तु° (for छेत्तुं समा°). — (L. 3) T1.2 त्वां. — (L. 4) T2 हेतुसंयुक्तं. — (L. 7) T1 दृढं व्रतं तु (for दृढव्रतत्वं). G3 नृपसत्तमः. — (L. 8) T1 धर्षणः. — (L. 9) T3 G1.3 कोपाभिभूतेन (for क्रोधा°). G1.2 राजन् (for शेषं). — (L. 10) M1 शतं शतं (for शमं गतः). — (L. 12) T2.3 G M तु- (for तु). — (L. 13) T1 शृणुतां. T1 G2 कृष्णां; T2 चापि (for कृष्णा). — (L. 14) T3 M असमे(T2 M1 °हे)यानि; G3 असंहियानि (sic) (for असह्यानि च). G2 राधेयो (for नीचेन). T2 transp. बहूनि and श्रावितानि. T3 G3 M श्राविता वि(M2-4 प्र)भो (for °तानि भोः). T2 मे (for भोः). — (L. 15) T1 यतत्; T2 च तत्; T3 G चैतत् (for ते तत्). T1.3 G3 प्रतिज्ञातं; T2 परिज्ञातुं; G1 °ज्ञाने; G2 °ज्ञाते; M1 °ज्ञानं (for °ज्ञातं). M2-4 मातुल (for पार्थिव). — (L. 16) T1.2 M तदेव. — (L. 17) T1 प्रतिपचितः; G1 M2-4 प्रतिपालितः; G2 प्रतिपादिता (for परिपालितः). — (L. 18) G1 हेत्वर्थसंश्रितं; M2-4 °संयुतं (for °संहितम्). — (L. 19) T1 G2 मया राजन् (for महाराज). T1 कटुतिक्तम्; T2 कंटकस्तम्; T3 G1.3 करक° (for कटुक°). — (L. 20) T2 जीवेत; M1 जीवेतु; M2-4 जीवति (for जीवेत). — (L. 21) T2 तस्मिन् (for अस्मिन्). T1.2 M स; G1.2 स्युः (for सः). — (L. 22) T1 M1 चैष; M2-4 चैवं. — (L. 23) T3 G3 परीभावं (for परा°). — (L. 25) M2-4 स रक्षितस्. T1 अपायतः; G2 उपागतः (for °यतः).

12

(L. 1) B5 बल- (for रण-). D8 ततो मुहूर्ताद्राजेंद्र कर्णं विव्याध मार्गणैः. — (L. 2) B3 कर्णे (for रणे). — (L. 3) Da1 ततं (for ततः). B5 Da1 D1.5.6 महाराज (for भृशं क्रुद्धो). B3 बहुभिर् (for नवभिर्). V1 B5 G1 आशुगैः (for आयसैः). — (L. 4) G1 व्यथयत्; G2 व्यधमत्) for (विव्याध). D8 T2 परनायस्तो (T2 °त्तो) (for °स्त्रज्ञो). — (L. 5) V1 B2 तानगण्य (B2 °म्य); Dn1 D8 तानचिंत्य; S तान्नि(T1 तन्नि-; M1 तान्वि)हत्य (for आहतः स). T3 G M2-4 महाराज (for °बाहुर्). — (L. 6) K4 आकर्णपूर्णविशिखैः; T1 °क्रुद्धैरिषुभिः (for the prior half). — (L. 7) B5 Da1 D1.5 T1 महाबाहुर् (for °राज). — (L. 9) B6 Da1 D1.6 शरशतैर् (for °व्रातैर्). — (L. 10) T1 कुरुवीराणां; M2-4 कौरवेंद्राणां. V1 B3 Da1 Dn1 D1.5.6.8 S विननाद (for विननर्द). S (except T2) महारथः (G2 °थः) (for °बलः). — (L. 11) Dn1 D8 [अ]पि तं (D8 सं-) क्रुद्धो; T2 महाराज (for भृशं क्रुद्धो). B5 Da1 Dn1 D1.5.6.8 T1 M आय(D8 °न)म्य; T2 उत्थस्य; Co आदाय (as above). T3 G अथ वैकर्तनः कोपा(G1 क्रोधा)-

कार्मुकं चास्य चिच्छेद भल्लेन निशितेन च ।
ततो भीमो महाबाहुर्हेमपट्टविभूषितम् ।
परिघं घोरमादाय मृत्युदण्डमिवापरम् । [15]
कर्णस्य निधनाकाङ्क्षी चिक्षेपातिबलो नदन् ।
तमापतन्तं परिघं वज्राशनिसमस्वनम् ।
चिच्छेद बहुधा कर्णः शरैराशीविषोपमैः ।
ततः कार्मुकमादाय भीमो दृढतरं तदा ।
छादयामास विशिखैः कर्णं परबलार्दनम् । [20]
ततो युद्धमभूद्घोरं कर्णपाण्डवयोर्मृधे ।
हरीन्द्रयोरिव मुहुः परस्परवधैषिणोः ।
ततः कर्णो महाराज भीमसेनं त्रिभिः शरैः ।
आकर्णमूलं विव्याध दृढमायम्य कार्मुकम् ।
सोऽतिविद्धो महेष्वासः कर्णेन बलिनां वरः । [25]
घोरमादत्त विशिखं कर्णकायावदारणम् ।
तस्य भित्त्वा तनुत्राणं भित्त्वा कायं च सायकः ।
प्राविशद्धरणीं राजन्वल्मीकमिव पन्नगः ।
स तेनातिप्रहारेण व्यथितो विह्वलन्निव ।
संचचाल रथे कर्णः क्षितिकम्पे यथाचलः । [30]
ततः कर्णो महाराज रोषामर्षसमन्वितः ।
पाण्डवं पञ्चविंशत्या नाराचानां समार्पयत् ।

13

$T_{1.3}$ G ins. after 8.38.38: T_{2} after 8.38.39:

यथा रुक्मरथेनाजौ वाहान्वाहैरमिश्रयत् ।
तथैव सात्वतो राजन्वाहान्वाहैरमिश्रयत् ।
गृहीत्वा चर्म खड्गं च रथं तस्यावपुप्लुवे ।
मिश्रितेष्वथ वाहेषु प्रत्यासन्ने च पार्षते ।
दृष्ट्वापदानं तस्याशु गदां जग्राह सात्वतः । [5]
गदापाणिस्ततो राजन्रथात्तूर्णमवप्लुतः ।
तमदृष्ट्वा रथोपस्थे सारथिं समताडयत् ।
खड्गेन शितधारेण स हतः प्रापतद्रथात् ।
कृतवर्मा ततो हृष्टस्तलशब्दं चकार ह ।
पार्षतं चाब्रवीद्राजन्नेह्येहीति पुनः पुनः । [10]
स तं न मम्रषे युद्धे तलशब्दं समीरितम् ।
यथा नागः सदा मत्तस्तलशब्दं समीरितम् ।
अवप्लुत्य रथात्तस्मात्स्वरथं पुनरास्थितः ।
अभ्ययात्स तु तं तूर्णं तिष्ठ तिष्ठेति चाब्रवीत् ।

धनुराकृष्य वेग(G_{1} °दि:; G_{2} गि)तः. — G_{1} om. lines 13–24. — (L. 14) Om. in D_{1}. V_{1} भीमसेनो (for ततो भीमो). Da_{1} D_{5} महाराज. V_{1} $B_{3.5}$ Da_{1} D_{5} $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ M हेमपट्ट(V_{1} °घंटा-; B_{3} °पत्र)परिष्कृतं (for the post. half). — In Da_{1}, portion from line 15 up to 8.35.42^{ab}, is lost on a missing folio. — (L. 15) B_{2} उद्यम्य (for आदाय). V_{1} M_{3} यमदंडम्; T_{3} $G_{2.3}$ काल° (for मृत्यु°). — (L. 16) D_{1} M_{3} नदत्. Dn_{1} D_{3} चिक्षेपातिबलेन च. — (L. 17) D_{6} शक्राशनि- (for वज्रा°). B_{2} (marg. as above) Dn_{1} -समप्रभं (for °स्वनम्). — (L. 18) G_{2} सहसा (for बहुधा). Dn_{1} D_{3} T_{2} शरैः संनतपर्वभिः (for the post. half). — (L. 19) Dn_{1} D_{3} T $G_{2.3}$ M भीमो भीमत(Dn_{1} °प-; T_{1} °व)रं दृढं; D_{6} भीमो हेमविभूषितं (for the post. half). — (L. 20) K_{4} B_{3-5} $D_{3.4.7}$ परबलार्दनः. — T_{2} om. lines 21–24. — (L. 21) D_{4} महद्घोरं. D_{6} रणे (for मृधे). Dn_{1} D_{3} सोतिविद्धो महेष्वासः कर्णो बलवतां वरः. — After line 21, Dn_{1} D_{3} ins.:

चुक्रोध परमायस्तो दण्डाहत इवोरगः ।

— (L. 22) $D_{1.5}$ हरीशयोर्; D_{6} वृत्रेंद्र°; $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ वलींद्र°; M_{1} महेंद्र°; M_{2-4} वलेंद्र°; Ca.n हरीन्द्र° (as above). $D_{1.5}$ T_{3} $G_{2.3}$ M महत्; D_{6} पुरा; T_{1} महान् (for मुहुः). Dn_{1} D_{3} तयोर्युद्धं तदा ह्यासीत् (for the prior half). — (L. 23) G_{2} स तु (for ततः). — (L. 24) Dn_{1} आकर्णपूर्णैरभ्यर्णे; $D_{1.5.6}$ °पूर्णैराजघ्ने; D_{3} $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ M °पूर्णैरभ्यघ्नन् (for the prior half). D_{1} आदास्य; D_{5} आदाय; D_{6} आनम्य (for आयम्य). — After line 24, $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ M repeat line 12.

— (L. 25) Dn_{1} $D_{1.5.6}$ ततो (for सोऽति-). D_{3} कर्णो बलवतां वरः (for the prior half). — (L. 26) D_{3} आदाय (for आदत्त). Dn_{1} $D_{6.3}$ $T_{1.2}$ M कर्णकायावभेद(T_{2} °दि)नं; T_{3} G °यविभेद(G_{1} °दि)नं (for the post. half). — (L. 27) $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ M व(G_{1} घ)र्म (for the first भित्त्वा). V_{1} Dn_{1} छित्त्वा; B_{4} D_{6} तथा (for the second भित्त्वा). Dn_{1} $D_{6.3}$ T $G_{2.3}$ M देहं (for कायं). D_{6} T_{3} G_{3} सायकैः (G_{3} °कं). — T_{1} om. lines 28–31. — (L. 29) K_{4} M_{1} [अ]भिप्रहारेण; D_{6} विप्र°; G_{1} [अ]प्रतिहारेण. D_{3} पातितो; T_{2} पतितो (for व्यथितो). D_{6} विकलन् (for विह्वलन्). K_{4} विह्वलन्निव संगरे (for the post. half). — (L. 30) B_{2} Dn_{1} D_{3} M_{2-4} रणे कर्णः; D_{4} रथोपस्थे; T_{1} यथा कर्णः (for रथे कर्णः). Dn_{1} यथाबलः (for यथाचलः). — (L. 31) M_{2-4} रोमहर्ष-. — (L. 32) V_{1} $B_{3.4}$ Dn_{1} $D_{1.5.3}$ S भीमं तं (Dn_{1} T_{2} तु; D_{3} च) (for पाण्डवं). V_{1} B_{2} $D_{3.6.3}$ S (except M_{1}) समर्पयत्.

13

(L. 1) G_{2} तथा (for यथा). T_{2} रथं रथेन (for रुक्मरथेन). — $G_{1.2}$ om. (hapl.) line 2. — (L. 2) $T_{1.3}$ G_{3} सात्वतरथे (for °तो राजन्). — T_{2} om. line 3. — (L. 5) G_{1} सत्वरः; G_{2} पार्षतः (for सात्वतः). — T_{2} G_{1} om. line 6. — (L. 8) T_{2} भल्लेन (for खड्गेन). G_{2} हितः (for हतः). — T_{1} om. (hapl.) line 12. — (L. 12) G_{1} यदा (for यथा). T_{3} G_{3} नागाः. G_{3} मत्ताः. — (L. 14) T_{3} अभ्ययात्स ततः; $G_{1.3}$ °धावत्स तं (G_{3} °ततः) (for °यात्स तु तं). — T_{1} om. lines 15–16. — (L. 15) T_{3}

कृतवर्मा सुसंक्रुद्धो दिधक्षुरिव पावकः। [15]
धृष्टद्युम्नमुखान्सर्वान्पाण्डवान्पर्यवारयत्।
ततो राजन्महेष्वासः कृतवर्माणमाशु वै।
गदां गृह्य पुनर्वेगात्कृतवर्माणमाहनत्।
सोऽतिविद्धो बलवता न्यपतन्मूर्छया हतः।
ततो राजन्महेष्वासं कृतवर्माणमाशु वै। [20]
श्रुतवान्रथमारोप्य अपोवाह रणाजिरात्।

14

N Ca.c.n ins. after the colophon of 8.40: T G after the colophon of 8.31:

संजयः।
दुर्योधनस्ततः कर्णमुपेत्य भरतर्षभ।
अब्रवीन्मद्रराजं च तथैवान्यान्महारथान्।
यदृच्छयोपसंप्राप्तं स्वर्गद्वारमपावृतम्।
सुखिनः क्षत्रियाः कर्ण लभन्ते युद्धमीदृशम्।
सदृशैः क्षत्रियैः शूरैः शूराणां युध्यतां युधि। [5]
इष्टं भवति राधेय तदिदं समुपस्थितम्।
हत्वा वा पाण्डवान्युद्धे स्फीतामुर्वीमवाप्स्यथ।
निहता वा परैर्युद्धे वीरलोकमवाप्स्यथ।
दुर्योधनस्य तच्छ्रुत्वा वचनं क्षत्रियर्षभाः।
हृष्टा नादानुदक्रोशन्वादित्राणि च सर्वशः। [10]
ततः प्रमुदिते तस्मिन्दुर्योधनबले तदा।
हर्षयंस्तावकान्योधान्द्रौणिर्वचनमब्रवीत्।
प्रत्यक्षं सर्वसैन्यानां भवतां चापि पश्यताम्।
न्यस्तशस्त्रो मम पिता धृष्टद्युम्नेन पातितः।
स तेनाहममर्षेण मित्रार्थे चापि पार्थिवाः। [15]
सत्यं वः प्रतिजानामि तद्वाक्यं मे निबोधत।
धृष्टद्युम्नमहत्वाहं न विमोक्ष्यामि दंशनम्।
अनृतायां प्रतिज्ञायां नाहं स्वर्गमवाप्नुयाम्।
अर्जुनो भीमसेनश्च यश्च मां प्रत्युदेष्यति।

$G_{2.3}$ तु (for सु-). — (L. 16) T_2 पांचालान् (for पाण्डवान्). — (L. 17) T_1 महेष्वासं. T_1 G_2 आहवे (for आशु वै). — $T_{1.2}$ om. (hapl.) lines 18–20. — (L. 18) G_1 गदाहस्तं (for गदां गृह्य). — (L. 20) G_1 आहते; G_2 आहवे (for आशु वै). — (L. 21) T_1 सुपर्वा (for श्रुतवान्). T_3 G_3 श्रुतवर्मा समारोप्य (for the prior half). T_3 G_3 रथं रणात्. G_1 रणान्कणान् (for रणाजिरात्).

14

G_3 om. the ref. and line 1. — (L. 1) G_1 तदा (for ततः). T_1 transp. दुर्योधनः and ततः. K_4 $B_{1.5}$ G_2 भरतर्षभः; D_3 भारतर्षभ. — (L. 2) V_1 मित्रराजं (for मद्र°). Da_1 $D_{1.5}$ च (for [ए]व). V_1 B_{1-4} $D_{3.4.7}$ च पार्थिवान् (for महारथान्). — (L. 3) K_4 B_5 Da_1 $D_{1.3-5.7}$ [ए]तत्संप्राप्तं; T G [अ]यम(T_1 °यद)व्यग्रो (for [उ]पसंप्राप्तं). $Ś_2$ (*sup. lin.* as above) उपस्थितं; B_1 अवावृतं; Ca अपा° (as above). T G धर्मः परमकः सखे (T_3 $G_{2.3}$ सखा; G_1 सुखे) (for the post. half). — (L. 4) Dn_1 सुखेन. K_4 om. the post. half of line 4 and the prior half of line 5. — (L. 5) T G यादृशं (T_1 °शां) (for सदृशैः). T_1 क्षत्रियाः. Ś $K_{1.2}$ यादृशैः क्षत्रियवरैः (for the prior half). $T_{1.3}$ G दीव्य(T_1 G_2 °प्य)तां (for युध्यतां). Dn_1 प्रतियुध्यतां. Ś K $D_{2.3}$ हृदि (for युधि). — (L. 6) K_4 दृष्टं; D_3 (marg. as above) हृष्टं; Cc इष्टं (as above). G_2 भवतु. T_1 सर्वं (for इदं). — (L. 7) $B_{4.5}$ Dn_1 $D_{3.4.7}$ च; D_3 त्वं; T_1 [अ]थ; $T_{2.3}$ G तु (for वा). D_3 संख्ये (for युद्धे). K_1 सीतां; T_1 स्थिताम्; T_3 $G_{2.3}$ स्थिराम् (for स्फीताम्). Ś $K_{1.2.4}$ लक्ष्मीं (for उर्वीम्). Ś K B_5 Dn_1 D_2 प्रपत्स्यथ ($K_{1.3}$ °थः); B_2 अवाप्स्यति; D_6 अभीप्सथ; D_3 प्रपश्यथ; T G प्रशासथ (T_2 G_2 °त) (for अवाप्स्यथ). — B_3 D_2 om. (hapl.) line 8. — (L. 8) $Ś_2$ निहिता; G_2 निहतो. Ś $K_{1.2.4}$ अथ वा; Da_1 $D_{1.5}$ वा परान्; D_4 T_3 चा(T_2 च)परैर् (for वा परैर्). $Ś_1$ $K_{1.2.4}$ B_5 D_3 T_1 G वीरलोकान्; T_2 परलोकम् (for वीर°). D_6 अभीप्सथ. — Before line 9, T_2 ins. संजय उवाच. — (L. 9) D_2 om. तच्छ्रुत्वा. $T_{2.3}$ G वचनं (for तच्छ्रुत्वा). T_1 दुर्योधनवचः श्रुत्वा (for the prior half). T_1 युधि वै; $T_{2.3}$ G श्रुत्वा तत् (T_2 वै) (for वचनं). V_1 भरतर्षभाः (for क्षत्रिय°). — (L. 10) Ś K_2 हृदा ($Ś_2$ °द-) नादान्; K_4 हृद्याम्ना°; $T_{1.2}$ $G_{1.2}$ सिंहनादान्. K_2 D_3 T_2 G_1 अनुक्रोशन्; B_1 उपा°; D_2 प्रचु°; D_6 अवा° (for उद°). B_4 हृष्टा निनादं तुमुलं (for the prior half). $Ś_2$ $K_{1.2.4}$ सहस्रशः ($Ś_2$ °शैः); T G च जघ्निरे (for च सर्वशः). B_4 वादित्राणां प्रचक्रिरे (for the post. half). — (L. 11) T_1 तस्मात्; $T_{2.3}$ G तस्मिन् (for ततः). B_2 Da_1 $D_{1.5}$ समुदिते. T G सैन्ये (for तस्मिन्). B_5 D_2 तथा (for तदा). T G त्वदीये भरतर्षभ (for the post. half). — (L. 14) G_1 अन्यशस्त्रो (for न्यस्त°). D_6 गुरुः (for पिता). — (L. 15) D_2 सत्येनाहं शपे युद्धे (for the prior half). Ś $K_{1.2.4}$ मानवाः; Da_1 D_5 पांडवाः (for पार्थिवाः). D_2 मित्राः पार्थिवसत्तमाः; $T_{1.3}$ G पित्र(G_2 °श्य)र्थे चापि भारत; T_2 पित्र्यर्थे भरतर्षभाः (for the post. half). — T G om. line 16. — (L. 16) B_1 सत्ये. K_4 D_6 च; B_3 मे (for वः). K_4 प्रत्यजानामि; B_3 प्रतिजानानि. D_2 सत्यवतंति जानामि (sic) (for the prior half). Dn_1 निबोधतः. — (L. 17) Ś $K_{1.2.4}$ अहत्वा न; B_5 $D_{6.7}$ अहं हत्वा. Ś $K_{1.2.4}$ प्रतिमोक्ष्यामि; D_1 न विद्रक्ष्यामि; D_3 न विमोक्षामि. K_4 दंशितं; G_2 दुर्जनं; Cc दर्शनं; Ca दंशनम् (as above). Dn_1 न मोक्ष्यामुपदंशनं (for the post. half). — (L. 18) T G कृत्वानृतां प्रतिज्ञां वो (G_2 °ज्ञाय) (for the prior half). T_1 नास्मि प्राप्तो महद्बलं; $T_{2.3}$ G नास्मि प्राप्तो ($T_{2.3}$ G_3 °प्ता) महत्फलं (for the post. half). — (L. 19) T G अर्जुन

सर्वांस्तान्प्रमथिष्येऽहमिति मे नास्ति संशयः। [20]
एवमुक्ते ततः सर्वा सहिता भारती चमूः।
अभ्यद्रवत कौन्तेयांस्तथा ते चापि पाण्डवाः।
स संनिपातो रथयूथपानां
महात्मनां भारत मोहनीयः।
जनक्षयः कालयुगान्तकल्पः [25]
प्रावर्ततान्ने कुरुसृञ्जयानाम्।
ततः प्रवृत्ते युधि संप्रहारे
भूतानि सर्वाणि सदैवतानि।
आसन्समेतानि सहाप्सरोभि-
र्दिदृक्षमाणानि नरप्रवीरान्। [30]
दिव्यैश्च माल्यैर्विविधैश्च गन्धै-
र्दिव्यैश्च रत्नैर्विविधैर्नराग्र्यान्।
रणे स्वकर्मोद्वहतः प्रवीरा-
नवाकिरन्नप्सरसः प्रहृष्टाः।
समीरणस्तांश्च निषेव्य गन्धा- [35]
न्सिषेव सर्वानपि योधमुख्यान्।
निषेव्यमाणास्त्वनिलेन योधाः
परस्परघ्ना धरणीं निपेतुः।
सा दिव्यपुष्पैरवकीर्यमाणा
सुवर्णपुङ्खैश्च शरैर्विचित्रैः। [40]
नक्षत्रसंघैरिव चित्रिता द्यौः
क्षितिर्बभौ योधवरैर्विचित्रा।
ततोऽन्तरिक्षादपि साधुवादै-
र्वादित्रघोषैः समुदीर्यमाणः।
ज्याघोषनेमिस्वननादचित्रः [45]
समाकुलः सोऽभवत्संप्रहारः।
Colophon.

भीमसेनं च (for the prior half). K_4 यच्च (for यश्च). K_3 D_3 तु (for च). K_3 Da_1 Dn_1 $D_{1.5.8}$ प्रत्युपै(Dn_1 D_8 °पे)ष्यति; B_3 प्रणुदेष्यति; B_5 प्रतिसिध्यति; T G प्रतियोत्स्यति (G_1 °सि) (for प्रत्युदेष्यति). $D_{3.4.7}$ योधो यो रक्षिता रणे (for the post. half). — (L. 20) T G प्रमथिष्यामि. $D_{3.4.7}$ धृष्टद्युम्नस्य तं संख्ये (for the prior half). V_1 नात्र संशयः; T G निश्चिता मतिः (for नास्ति संशयः). $D_{3.4.7}$ निहनिष्यामि सायकैः (for the post. half). — Before line 21, T_3 G ins. संजय उवाच. — (L. 21) B_2 उक्ता; D_3 उक्तस्. T G हर्षिता (for सहिता). — (L. 22) T_3 $G_{2.3}$ अभ्यवर्तत; G_1 तेभ्यावर्तत (for अभ्यद्रवत). Ś $K_{1.2.4}$ D_6 कौंतेयं (K_4 °यास्). Ś $K_{2.4}$ तथा ताम(K_4 °न)पि; V_1 तथास्तानपि; Da_1 $D_{1.5}$ त्वदीयांश्चापि; Dn_1 तांस्तथा चापि; D_6 पांडवांश्चापि; D_3 $T_{2.3}$ $G_{1.3}$ तथा तांश्चा(D_3 तां चा)पि; G_2 ततश्चापि च (for तथा ते चापि). K_3 T_1 पांडवान्; B_2 पार्थिवान्; D_6 कौरवान्. — (L. 24) K_3 महानभूद् (for °त्मनां). $B_{1.4.5}$ भारत मोहनीयं. $D_{3.4.7}$ बभूव राजन्नतिभीमरूपः; T $G_{1.3}$ महाहवे (T_2 °रथे) भारत लोमनीये; G_2 महाहवे भारत देवतानि. — G_2 om. line 25. — (L. 25) Ś $K_{2.4}$ क्षणक्षयः; V_1 B_2 जनक्षये; D_2 यद्ये क्षयः. Cn cites कालयुगान्तः. — K_2 om. lines 26–27. — (L. 26) $K_{1.3}$ T_1 प्रवर्ततान्ने. V_1 Da_1 कुरुसंजयानां; B_5 °पांडवानां. — (L. 27) $D_{2.6}$ संनिपाते; G_2 संप्रहासन्; Ca संप्रहारो (for °हारे). — G_2 om. line 28. — (L. 28) K_2 D_1 सदेवतानि; K_3 D_6 सदैवकानि. — (L. 29) Ca cites समेतानि (as above). B_1 महाप्सरोभिर्. — (L. 30) Ś $K_{1.2.4}$ अन्वीक्ष्य(Ś$_1$ K_1 °क्ष)माणानि (for दिदृक्ष°). B_5 रथप्रवीरान् (for नर°). T_1 निरीक्षितुं वै युधिवीरसंघान्; $T_{2.3}$ G निनीष(G_2 °क्ष)तीभिर्युधिवीर(T_3 G_3 योध)संघान्. — (L. 31) T G दिव्यैश्च गंधैः परमैश्च पुष्पैर्. — (L. 32) T G अन्यैश्च (for दिव्यैश्च). Da_1 $D_{2.5}$ गंधैर्; $D_{2.6}$ सर्वैर् (for रत्नैर्). Ś $K_{1.2.4}$ D_3 विविधान्; Da_1 $D_{1.5}$ विधिवन् (for विविधैर्). D_1 नराणां; D_2 T_1 नराग्रान्; T_3 $G_{2.3}$ नराड्याः. — (L. 33) B_2 T $G_{2.3}$ रणेषु (B_2 °णे सु-) कर्मोद्वहतः (for रणे स्वकर्मो°). Ś K_{1-3} $B_{1.3.4}$ D_2 T_2 G_2 प्रहृ(K_3 B_1 °स्)ष्टान्; V_1 सुहृष्टान्; D_3 $T_{1.3}$ G_3 प्रहृष्टा (for प्रवीरान्). G_1 रणेषु धर्मोद्धतसंप्रहृष्टान्. — Ś$_1$ K_3 D_3 om. lines 34–35. T_1 om. 34. — (L. 34) T_2 आनंदयन्; T_3 G_3 ननंद यान्; G_2 अनादयन् (for अवाकिरन्). B_2 प्रहृष्टः. — (L. 35) Ś$_1$ K_1 चापि; D_2 च तान् (by transp.); $T_{2.3}$ G तांस्तु. D_3 निनीय (for निषेव्य). — (L. 36) $B_{1.3}$ $D_{7.8}$ सिषेच (B_3 °व्य) सर्वान्; $T_{2.3}$ G निषेवते तान्. $K_{1.2}$ योधमुखान्. — (L. 37) Ś K_2 सिषेव(Ś$_1$ K_2 °व्य)माणास्; K_4 V_1 $D_{2.4}$ T_2 निषेव्यमानास् (T_2 °नास्). K_4 योधः; B_5 Dn_1 तेन (for योधाः). B_2 निषेव्यमाणेन च तेन राजन्. — (L. 38) D_3 धरिणीं. Ś $K_{1.2.4}$ परस्परं भूमिमिर्वाभिपेतुः; V_1 D_2 परस्परं हर्षमवापुराजौ (D_2 °प राजन्); $B_{2.5}$ Dn_1 D_6 योधाः परं (D_6 परं च ते) हर्षमवापुराजौ; $T_{2.3}$ G परस्परं चुक्रुशुराजिमध्ये. — After line 38, T G ins. a passage given in App. I (No. 15). T G om. lines 39–46 and colophon. — (L. 39) K_3 स (for सा). K_3 $B_{1.3.4}$ Da_1 $D_{3.4.7}$ दिव्यमाल्यैर् (for °पुष्पैर्). K_3 अवकीर्यमाणो; D_6 अभिकीर्यमाणा. — K_3 om. lines 40–44. — (L. 40) K_4 स्वर्णपुंखैस्; B_2 सुवर्णमुखैश्. D_5 विचित्रः. — (L. 41) V_1 नक्षत्रहंसैर् (for संघैर्). B_5 संवृता; D_3 पुष्पिता (for चित्रिता). — (L. 42) K_2 B_2 D_2 योधवरैर्विचित्रैः (K_2 °त्राः); Da_1 $D_{1.5}$ योधवरैश्च चित्रिता. — (L. 43) V_1 $B_{1.3}$ $D_{1.4}$ ततोंतरीक्षाद्. B_2 दिवि (for अपि). Ś $K_{2.4}$ शतशोंबुदैश्च; K_1 शतशोम्बुदैश्च (sic) (for अपि साधुवादैर्). — (L. 44) Ś$_2$ K_1 वा चित्रघोषैः. Ś $K_{1.2.4}$ $B_{1.3.4}$ Da_1 $D_{1.2.5}$ च समीर्य(D_2 °र्य)माणः; D_6 च समीक्षमानः; D_7 समुदीर्यमाणैः. — (L. 45) $B_{1.3}$ ज्याघोषनेमिस्वनितेन तेन (B_3

15

After line 38 of App. I (No. 14), T G ins.:

तथा तु तस्मिंस्तुमुले प्रवृत्ते
दुर्योधनः क्रोधममृष्यमाणः।
अभ्येत्य भीमं बलिनं बलिष्ठः
समर्पयत्क्षुद्रकाणां शतेन।
दुःशासनश्चित्रसेनश्च वीर- [5]
स्तथा चैवं कितवः सौबलश्च।
गजानीकैः सर्वतो भीमसेनं
तथा विषक्तं सहसैवाभ्यगच्छन्।
तमापतन्तं संप्रेक्ष्य गजानीकं वृकोदरः।
दुर्योधनं महाबाहुः शरवर्षैरवाकिरत्। [10]
दुर्योधनं तथा भीमः सायकैः शतशः शितैः।
पाण्डवो विमुखीकृत्य गजानभ्यद्रवद्बली।
ततः पावकसंकाशैर्भीमो बाणैरवक्रगैः।
शलभैरिव नागांस्तानर्दयामास पाण्डवः।
ततः कुञ्जरयूथानि भीमसेनो महाबलः। [15]
व्यधमच्छिशितैर्बाणैर्महाभ्राणीव मारुतः।
अन्वयुस्तद्रथानीकं मणिजालैश्च कुञ्जराः।
रूप्यजाम्बूनदाभासाः क्षुरमाल्याभ्यलंकृताः।
वध्यमानाः शरै राजन्भीमसेनेन ते गजाः।
विभिन्नहृदयाः केचित्तत्रैवाभ्यपतन्भुवि। [20]
निपतद्भिर्महावेगैर्हेमभाण्डविभूषितैः।
अशोभत महाराज धातुचित्रैरिवाचलैः।
दीप्ताभरणवद्भिश्च गजपृष्ठाच्चिपातितैः।
स रणः शुशुभे राजन्क्षीणपुण्यैरिवामरैः।
महापरिघसंकाशौ चन्दनागरुरूषितौ। [25]
अपश्यन्भीमसेनस्य धनुर्विक्षिपतो भुजौ।
तस्य ज्यातलनिर्घोषमस्यतः सव्यदक्षिणम्।
श्रुत्वा ह्यभ्यद्रवन्नागा भीमसेनं भयार्दिताः।
तस्य भीमस्य तत्कर्म राजन्नेकस्य धीमतः।
अपश्याम महाराज तदद्भुतमिवाभवत्। [30]

Colophon.

16

N Ca cont. after App. I (No. 14):

संजय उवाच।
एवमेष महानासीत्संग्रामः पृथिवीक्षिताम्।
क्रुद्धेऽर्जुने तथा कर्णे भीमसेने च पाण्डवे।
द्रोणपुत्रं पराजित्य जित्वा चान्यान्महारथान्।
अब्रवीदर्जुनो राजन्वासुदेवमिदं वचः।
पश्य कृष्ण महाबाहो द्रवन्तीं पाण्डवीं चमूम्। [5]
कर्णं पश्य च संग्रामे कालयन्तं महारथान्।
न च पश्यामि दाशार्ह धर्मराजं युधिष्ठिरम्।
नापि केतुर्युधां श्रेष्ठ धर्मराजस्य दृश्यते।

चित्रः). B4 D4.8 °नेमिस्वननादमिश्रः (D4.8 °चित्रः); D6 ज्यानेमिघोषध्वनिनादचित्रः. — After line 45, K3 adds ससंकुलहस्तिरथिपदातैः (sic). — (L. 46) B3 अशोभत (for सोऽभवत्). Colophon. — *Day of Karṇa's Generalship:* Ś2 K1.4 द्वितीय(K1 °ये)युद्धदिवसे. — *Adhy. no.:* Ś2 41; K1 T2 42; B1 57; B3 50; B4 59; B5 D1 52; Da1 68; D6 58; T2.3 G 40.

15

[(L. 1) T2 तदा (for तथा). — (L. 3) T3 G अवेक्ष्य (for अभ्येत्य). T1 बलिष्ठं; T3 G बलस्थः. — (L. 4) T1.2 G समर्पयन्. G3 क्षुद्रकानां. — (L. 6) T3 G [उ]लूकः (for चैवं). G2 सिक्तवः (for कितवः). — (L. 8) T1 विषक्ताः. T3 G2.3 अभ्यगच्छत्. — (L. 10) T2 महाबाहुं (for °बाहुः). — (L. 11) T2 तदा (for तथा). T1 भीम-. T1 शतसंमितैः; T3 G2.3 श(G2 शि)तसंस्थितैः (for शतशः शितैः). — (L. 12) T1 विमुखीभूय. G1 गदान् (for गजान्). — (L. 14) T1 G2 शलभान् (for °भैर्). T1 नागास्. T1 मर्दयामास पांडवाः (for the post. half). — (L. 16) T3 G3 व्यथमन्. T1 महाभूमिव (for भ्राणीव). T3 G महावातो घनानिव (for the post. half). — (L. 17) T1.3 G1.3 सुवर्णजालैः प्रच्छन्ना (for the prior half). T1 कुंजरः. — (L. 18) G1 रैप्य-; G2 रत्न- (for रूप्य-). T1 रत्नमाल्याभ्यलंकृताः; T3 G2.3 क्षुरमालाभ्य(G2 °ह्य)लंकृताः (for the post. half). — (L. 21) T1 हेमभांडपरिष्कृतैः; T2 °विभूषणैः; T3 G3 महाभांडविभूषितैः (for the post. half). — (L. 22) T1 मही राजन् (for महाराज). — (L. 23) G1.2 दीप्तावरणवद्भिश्च (for the prior half). T3 G3 राजपृष्ठान् (for गज°) — (L. 24) T3 G3 संगरः; G1 संगतः; G2 सारोहैः (for स रणः). — (L. 25) T1 -संकाशैश्च (for -संकाशौ). — (L. 26) T3 G3 अपश्यं. T1 भूमिसेनस्य (for भीम°). G3 विपततो. G2 विक्षेपतो. — (L. 28) T1 श्रुत्वा संप्राद्रवन्; T3 G1.3 तं श्रु(G1 तच्छ्रु)त्वाभ्या°; G2 श्रुत्वा विप्रा° (for श्रुत्वा ह्यभ्य°). — (L. 29) T2 भीमसेनस्य (for तस्य भीमस्य). — (L. 30) T2 G3 अपश्यतां (for °श्याम). — Colophon. *Day of Karṇa's Generalship:* T1 द्वितीयेहि; T2 द्वितीयदिवसयुद्ध. — *Adhy. no.:* T1.3 G 40; T2 42.

16

(L. 1) Ś K1.2.4 प्रहारः (for संग्रामः). K1 पृथिवीभृतां. — (L. 3) K4 परित्यज्य (for पराजित्य). Ś2 चान्यमहारथं. — (L. 5) D6 विद्रवंतीं महाचमूं (for the post. half). — (L. 6) Ś K B5 Dn1 D6.8 च पश्य (by transp.); Da1 D1.5 कुरवः पश्य. K1.3 Dn1 D8 कालयानं (K1 °यंतं); Ca °यन्तं (as above). Ś2 K1 महारथं. — (L. 7) B2-4 Dn1 धर्मपुत्रं (Dn1 °त्र-) (for °राजं). — (L. 8) K3 केतुं.

त्रिभागश्चावशिष्टोऽयं दिवसस्य जनार्दन।
न च मां धार्तराष्ट्रेषु कश्चिद्युध्यति संयुगे। [10]
तस्मात्त्वं मत्प्रियं कुर्वन्याहि यत्र युधिष्ठिरः।
दृष्ट्वा कुशलिनं युद्धे धर्मपुत्रं सहानुजम्।
पुनर्योद्धास्मि वार्ष्णेय शत्रुभिः सह संयुगे।
ततः प्रायाद्रथेनाशु बीभत्सोर्वचनाद्धरिः।
यतो युधिष्ठिरो राजा सृञ्जयाश्च महारथाः। [15]
अयुध्यंस्तावकैः सार्धं मृत्युं कृत्वा निवर्तनम्।

17

K$_4$ ins. after 8.44.55: V$_1$ B D$_{a1}$ D$_{1.3-7}$ C$_c$ after 610*: D$_{n1}$ after 613*; D$_8$ after 612*:

दुःशासनः सौबलश्च गजानीकेन पाण्डवम्।
महता परिवार्यैव क्षुद्रकैरभ्यताडयत्।
ततो भीमः शरशतैर्दुर्योधनममर्षणम्।
विमुखीकृत्य तरसा गजानीकमुपाद्रवत्।
तमापतन्तं सहसा गजानीकं वृकोदरः। [5]
दृष्ट्वैव सुभृशं क्रुद्धो दिव्यमस्त्रमुदैरयत्।
गजैर्गजानभ्यहनद्वज्रेणेन्द्र इवासुरान्।
ततोऽन्तरिक्षं बाणौघैः शलभैरिव पादपम्।
छादयामास समरे गजान्निघ्नन्वृकोदरः।
ततः कुञ्जरयूथानि समेतानि सहस्रशः। [10]
व्यधमत्तरसा भीमो मेघसंघानिवानिलः।
सुवर्णजालापिहिता मणिजालैश्च कुञ्जराः।
रेजुरभ्यधिकं संख्ये विद्युत्वन्त इवाम्बुदाः।
ते वध्यमाना भीमेन गजा राजन्विदुद्रुवुः।
केचिद्बिभिन्नहृदयाः कुञ्जरा न्यपतन्भुवि। [15]
पतितैर्निपतद्भिश्च गजैर्हेमविभूषितैः।
अशोभत मही तत्र विशीर्णैरिव पर्वतैः।
दीप्ताभै रत्नवद्भिश्च पतितैर्गजयोधिभिः।
रराज भूमिः पतितैः क्षीणपुण्यैरिव ग्रहैः।
ततो भिन्नकटा नागा भिन्नकुम्भकरास्तथा। [20]
दुद्रुवुः शतशः संख्ये भीमसेनशराहताः।
केचिद्वमन्तो रुधिरं भयार्ताः पर्वतोपमाः।
व्यद्रवञ्शरविद्धाङ्गा धातुचित्रा इवाचलाः।
महाभुजगसंकाशौ चन्दनागरुरूषितौ।
अपश्यं भीमसेनस्य धनुर्विक्षिपतो भुजौ। [25]
तस्य ज्यातलनिर्घोषं श्रुत्वाशनिसमस्वनम्।
विमुञ्चन्तः शकृन्मूत्रं गजाः प्राद्रुद्रुवुर्भृशम्।

D$_6$ नापि केतुध्वजः श्रेष्ठो (for the prior half). Ś K D$_{n1}$ D$_{2.6}$ धर्मपुत्रस्य (for °राजस्य). — (L. 9) Ś K B$_5$. D$_{n1}$ D$_{6.8}$ [अ]वशेषोयं (D$_6$ °पो हि; D$_8$ °पोद्य) (for °शिष्टोऽयं). D$_1$ जनार्दनं. — (L. 10) Ś K$_{2.4}$ D$_8$ उद्य(D$_8$ °द्या)ति; D$_{n1}$ आयाति (for युध्यति). D$_{2.6}$ जीवत्सु सुखमाविशत् (for the post. half). — (L. 11) Ś K$_{1.2.4}$ त्वस्मत्प्रियं, K$_3$ मम प्रियं; D$_1$ त्वं त्वत्प्रियं (for त्वं मत्प्रियं). Ś K$_3$ नयं; K$_{1.4}$ D$_8$ नय; D$_{2.6}$ गच्छ (for याहि). K$_3$ यत्र राजा युधिष्ठिरः (for the post. half). — (L. 12) Ś$_1$ K$_2$ धर्मपुत्रे; B$_{3.5}$ D$_2$ °राजं (for °पुत्रं). Ś$_1$ K$_2$ V$_1$ B$_{1.2.4}$ D$_{6.8}$ ससो- (K$_2$ °मो)दरं; Ś$_2$ K$_{1.3.4}$ D$_2$ सहोदरं; B$_3$ युधिष्ठिरं; D$_{a1}$ D$_{1.5}$ सहात्मजं (for सहा°). — (L. 13) Ś K$_{1.2.4}$ सहितैः सह; D$_6$ चारिमर्दन (for सह संयुगे). — (L. 14) D$_6$ रणे शीघ्रं (for रथेनाशु). Ś K$_{1.2.4}$ D$_2$ बीभत्सु-. Ś$_{1.2}$ (*sup. lin.* as in text) K$_{2.4}$ हरेः. — D$_2$ om. lines 15–16. — (L. 15) Ś K$_{1.2.4}$ B$_{1.4}$ ततो (for यतो). B$_5$ D$_{a1}$ D$_{n1}$ D$_1$ युधिष्ठिरो यत्र राजा (for the prior half). — (L. 16) B$_{1.5}$ D$_{n1}$ D$_{3.4.7}$ अयुध्यंस्तावकैः सार्थं (for the prior half). Ś K$_2$ निवर्तिनं.

— After the above, N reads 8. 14. 26–50 (for the second time).

17

D$_{n1}$ om. lines 1–2. D$_8$ om. lines 1–4. — (L. 1) D$_6$ गजानीकश्च (for °केन). — (L. 2) D$_6$ समंतात् (for महता). B$_2$ क्षुरप्रैर् (for क्षुद्रकैर्). — (L. 3). V$_1$ B$_1$ अमर्षणः (B$_1$ °णाः). — D$_{n1}$ om. line 4. — (L. 4) D$_6$ पुत्रं ते (for तरसा). — (L. 6) D$_{n1}$ D$_8$ तथैव (for दृष्ट्वैव). K$_4$ V$_1$ B$_{1.2.4}$ D$_{6-8}$ उदीरयत् (B$_{1.2.4}$ D$_{6.8}$ °यन्) (for उदैरयत्). — (L. 7) D$_{n1}$ D$_8$ शरैर् (for गजैर्). D$_8$ अभ्यहनन्. B$_2$ D$_8$ [इ]व (for [इ]न्द्र). D$_8$ यथा (for इव). — (L. 8) V$_1$ B$_{1.3.5}$ D$_{n1}$ D$_{4.8}$ ततोंतरीक्षं (D$_{n1}$ D$_8$ °रिक्षे). K$_4$ D$_{a1}$ D$_{1.5}$ पर्वतं; V$_1$ B D$_{4.6.7}$ पावकं (D$_6$ °कः); D$_{n1}$ D$_8$ पादपान् (for °पम्). — (L. 10) D$_6$ समंतानि (for समे°). — D$_8$ om. line 11. — (L. 12) K$_4$ D$_{a1}$ D$_{1.3.5.8}$ सुवर्णजालपि(K$_4$ °वि)हिता (for the prior half). D$_6$ मणि-संघाश् (for °जालैश्). D$_{n1}$ D$_8$ तु (for च). V$_1$ कुंजरैः. — (L. 13) K$_4$ रेजिरेभ्यधिकं; D$_{n1}$ रेजुम°. K$_4$ विधुन्वंत; D$_{n1}$ D$_1$ विद्युत्वांत (D$_{n1}$ °न्मत्त) (for °त्वन्त). — (L. 14) B$_3$ प्रदुद्रुवुः (for विदु°). — (L. 15) D$_{n1}$ D$_{1.5}$ [अ]पतद्. — (L. 16) D$_{n1}$ D$_8$ निहतैर् (for पतितैर्). B$_5$ पातितैश्च पतद्भिश्च; D$_6$ निपातितैः पतद्भिश्च (for the prior half). — (L. 17) D$_{n1}$ D$_8$ विशीर्यद्भिरिवाचलैः (for the post. half). — (L. 18) D$_6$ वरवद्भिश् (for रत्न°). D$_{n1}$ D$_8$ प्रदीप्तावरणांगैश्च (for the prior half). D$_8$ प्रदीप्तैर् (for पतितैर्). — (L. 19) D$_{n1}$ D$_8$ [अ]मरैः (for ग्रहैः). — (L. 20) V$_1$ B$_{1.2}$ D$_{a1}$ D$_{n1}$ D$_{1.3}$ तत्र (for ततो). D$_6$ -कुंभवरास्. — (L. 21) D$_8$ -शरार्दिताः (for °हताः). — (L. 23) D$_8$ शरदिग्धांगा (for °विद्धाङ्गा). C$_c$ cites धातु-चित्रा (as above). — (L. 24) K$_4$ D$_4$ चंदनागरु-. V$_1$ D$_{6.8}$ -भूषितौ (for -रूषितौ). — (L. 25) B$_1$ D$_{a1}$ D$_{1.5}$ विक्षिपतौ; D$_6$ चिक्षिपतो. — (L. 27) B$_3$ व्यमुंचंतः. K$_4$ विमुंचतः शकृन्मूत्र (sic) (for the prior half). D$_{n1}$ D$_8$

भीमसेनस्य तत्कर्म राजन्नेकस्य धीमतः ।
निघ्नतः सर्वभूतानि रुद्रस्येव च निर्बभौ ।

18

T1.2 G1.2 M ins. after 614*: T3 G3 after 615*: K4 V1 B Da1 Dn1 D1.3-8 Ca.c cont. after App. I (No. 17):

संजय उवाच ।
ततः श्वेताश्वसंयुक्ते नारायणसमाहिते ।
तिष्ठन्रथवरे श्रीमानर्जुनः समपद्यत ।
तद्बलं नृपतिश्रेष्ठ तावकं विजयो रणे ।
व्यक्षोभयदुदीर्णाश्वं महोदधिमिवानिलः ।
दुर्योधनस्तव सुतः प्रमत्ते श्वेतवाहने । [5]
अभ्येत्य सहसा क्रुद्धः सैन्यार्धेनाभिसंवृतः ।
पर्यवारयदायान्तं युधिष्ठिरममर्षणम् ।
क्षुरप्राणां त्रिसप्तत्या ततोऽविध्यत पाण्डवम् ।
अकुध्यत भृशं तत्र कुन्तीपुत्रो युधिष्ठिरः ।
स भल्लांस्त्रिंशतस्तूर्णं तव पुत्रे न्यवेशयत् । [10]
ततोऽधावन्त कौरव्या जिघृक्षन्तो युधिष्ठिरम् ।
दुष्टभावान्पराञ्ज्ञात्वा समवेता महारथाः ।
आजग्मुस्तं परीप्संतः कुन्तीपुत्रं युधिष्ठिरम् ।
नकुलः सहदेवश्च धृष्टद्युम्नश्च पार्षतः ।
अक्षौहिण्या परिवृतास्तेऽभ्यधावन्युधिष्ठिरम् । [15]
भीमसेनश्च समरे मृद्नंस्तव महारथान् ।
अभ्यधावदभिप्रेप्सू राजानं शत्रुभिर्वृतम् ।
तांस्तु सर्वान्महेष्वासान्कर्णो वैकर्तनो नृप ।
शरवर्षेण महता प्रत्यवारयदागतान् ।
शरौघान्विसृजन्तस्ते प्रेरयन्तश्च तोमरान् । [20]
न शेकुर्यत्नवन्तोऽपि राधेयं प्रतिवीक्षितुम् ।
तांश्च सर्वान्महेष्वासान्सर्वशस्त्रास्त्रपारगः ।

गजा राजन्विदुद्रुवुः (for the post. half). — (L. 28) B5 निर्बभौ (for धीमतः). — (L. 29) Da1 D1.5 निघ्नंतः. B5 निघ्नं* शरजालानि (for the prior half). B1 च निर्वृतौ; B5 युगक्षये; Dn1 व्यवसतः; D8 निर्जं बभौ (for च निर्बभौ). D8 दृष्ट्वा सा* व्यवसत (for the post. half).

18

S om. lines 1–10. — (L. 1) B4 -समावृते; D8 °युते; Co °हिते (as above). — (L. 2) B5 अश्ववरे (for रथ°). V1 B2.3 Da1 D1.5.6 प्रत्यपद्यत; B5 Dn1 D8 प्रत्यदृश्यत (for समपद्यत). — (L. 3) Dn1 D8 सबलं तव राजेंद्र सव्यसाची परंतप (D8 °पः). — (L. 4) D8 अमेयात्मा (for उदीर्णाश्वं). Dn1 अक्षोभयदुदीर्णात्मा; D6 व्यक्षोभितं तु दीर्णाश्वं (for the prior half). D6 इवातिमिः (sic) (for °निलः). — After line 4, K4 Dn1 D8 ins.:

*ततो द्रौणिः सहाम्बष्ठैः सहसैन्यैररिंदमः ।
संशप्तकावशेषैश्च बीभत्सुं पर्यवारयत् ।
एवं प्रच्छाद्य बीभत्सुं सैन्येन महता रणे ।

[(L. 1) K4 सहांबष्टो (for सहाम्बष्ठैः). D8 अरिंदम. —(L. 2) Dn1 संशप्तकावशेषाश्च. — (L. 3) K4 पृच्छाद्य (for प्र°).]

— (L. 5) Da1 D1.5 प्रमत्तः. Dn1 D8 प्रमथन्वैरिवाहिनीं; (D6 प्रमत्तः श्वेतवाहनः for the post. half). — (L. 6) D8 अभ्ययात् (far अभ्येत्य). Dn1 D6 अपि संवृतः (for अभिसं°). — (L. 7) D8 अमर्षणः. — (L. 8) Dn1 D8 क्षुद्रकाणां; D6 शरौघेण (for क्षुरप्राणां). Dn1 D8 विव्याध (for [S]विध्यत). — (L. 9) D6 अथ क्रुद्धो महातेजा (for the prior half). — (L. 10) D6 समंतात् (for स भल्लांस्). K4 त्रिंशतिस्; D8 त्रिंशतांस्. Dn1 न्यवेशयेत्. D6 तव पुत्रेण संशयन् (for the post. half). — (L. 11) D8 [S]वर्धंत (for ऽधावन्त). Dn1 D8 ततोभ्यधावन्कुरवो (for the prior half).

— For line 11, S subst.:

*युधिष्ठिरं जिघृक्षन्तः सर्वसैन्याः समापतन् ।

[G3 जिघांसंतः (for जिघृक्षन्तः). T1 सर्वसैन्यैः समापतत्; T3 G °सैन्यमवाक्षिपन् (G3 °त्) (for the post. half).]

— (L. 12) Da1 D1.5 ततो दुष्टान् (for दुष्टभावान्). Co cites दुष्टान्. T1 G1.2 तु तान् (for पराञ्). Da1 D8 T2 G1.2 M मत्वा; T1 हत्वा (for ज्ञात्वा). T3 G3 दुष्टप्रभावांस्तान्मत्वा (for the prior half). Dn1 D8 S (except M1) समवेतान्. Dn1 D8 T G महारथान्; D6 महाबलान्. — (L. 13) B5 च; Dn1 D6.8 T1.3 G M सं°; T2 ते (for तं). V1 B5 T3 G3 पांडवेयां; Dn1 D8 T1.2 G1.2 M पांडवेयं (for कुन्तीपुत्रं). — (L. 14) K4 धृष्टद्युम्नस (for °श्च). — (L. 15) T1.3 G1.2 M1.2.4 अक्षोहिण्या (M1 °ण्याः). T2 G3 M1 परिवृतस्. B5 Da1 D1.5 [S]भ्यरक्षन् (for °धावन्). — (L. 16) B5 Dn1 D8 S तु (T1.3 G च) नाराचैर् (for च समरे). B5 T1 M निघ्नंस्; D6 शूरांस्; T1 मृघ्नं (for मृद्नंस्). D8 (before corr.) वरूथिनीं (for महारथान्). — (L. 17) G1 परिप्रेप्सु. B5 शत्रुनिर्जितं (for °भिर्वृतम्). M3 वृतौ; Co वृतम् (as above). — G2 om. (hapl.) lines 18–21. (L. 18) B5 महेष्वासः. K4 D1.6 नृपः; V1 B Da1 Dn1 D6.8 वृषः; S (G2 om.) वृषा (for नृप). — (L. 19) V1 T3 G3 महता शरवर्षेण. Da1 D1 प्रत्यधावयद् (for °वारयद्). Dn1 अच्युतः; D8 आयतः; T1 M1 आगतः (for आगतान्). — V1 om. line 20. — (L. 20) M1 प्रसृजंतस् (for विसृ°). G1 तैः; M2-4 च (for ते). T1 प्रेषयंतस् (for प्रेर°). B2 दुर्मदान्; Dn1 D6.8 S (G2 om.) कुंजरान् (for तोमरान्). — (L. 21) D6 योधयंतो (for यत्नवन्तो). D6 राजानं (for राधेयं). Dn1 D8 प्रसमीक्षितुं (for प्रतिवी°). — After line 21, T1 G1 ins.:

*तपन्सर्वान्महेष्वासः कर्णो वैकर्तनो वृषा ।

महता शरवर्षेण राधेयः प्रत्यवारयत् ।
दुर्योधनं तु विंशत्या शीघ्रमस्त्रमुदीरयन् ।
अविध्यत्तूर्णमभ्येत्य सहदेवो महामनाः । [25]
स विद्धः सहदेवेन रराजाचलसंनिभः ।
प्रभिन्न इव मातङ्गो रुधिरेण परिप्लुतः ।
दृष्ट्वा तव सुतं तत्र गाढविद्धं सुतेजनैः ।
अभ्यधावद्दृढं क्रुद्धो राधेयो रथिनां वरः ।
दुर्योधनं तथा दृष्ट्वा शीघ्रमस्त्रमुदीर्य सः । [30]
तेन यौधिष्ठिरं सैन्यमवधीत्पार्षतं तथा ।
ततो यौधिष्ठिरं सैन्यं वध्यमानं महात्मना ।
सहसा प्राद्रवद्राजन्सूतपुत्रशरार्दितम् ।
विविधा विशिखास्तत्र संपतन्तः परस्परम् ।
फलैः पुङ्खान्समाजघ्नुः सूतपुत्रधनुश्च्युताः । [35]
अन्तरिक्षे शरौघाणां पततां च परस्परम् ।
संघर्षेण महाराज पावकः समजायत ।
ततो दश दिशः कर्णः शलभैरिव यायिभिः ।
अभ्यघ्नंस्तरसा राजञ्शरैः परशरीरगैः ।
रक्तचन्दनसंदिग्धौ मणिहेमविभूषितौ । [40]
बाहू व्यत्यक्षिपत्कर्णः परमास्त्रं विदर्शयन् ।
ततः सर्वा दिशो राजन्सायकैर्विप्रमोहयन् ।
अपीडयद्भृशं कर्णो धर्मराजं युधिष्ठिरम् ।
ततः क्रुद्धो महाराज धर्मपुत्रो युधिष्ठिरः ।
निशितैरिषुभिः कर्णं पञ्चाशद्भिः समार्पयत् । [45]
बाणान्धकारमभवत्तद्युद्धं घोरदर्शनम् ।

— (L. 22) Dn1 D8 तांस्तु; T1.2 M तान्हि; T3 तपन्; G1 -न्हता; G3 पतन् (for तांश्च). K4 B2.3.5 Dn1 D6.8 -पारगान्. T1.3 G3 M सर्वशस्त्रविशारदान् (for the post. half). — (L. 24) Dn1 D8 S नाराचानां कृती (Dn1 D8 ततो) बली (for the post. half). — (L. 25) B2.4 D7 (*inf. lin. sec. m.*) प्रतापवान्; Dn1 D8 महारथः; S जनाधिपं (T1.2 G2 °प) (for महामनाः). — (L. 26) B2 विद्धं (for विद्धः). S सोतिविद्धो बलवता (for the prior half). B5 राजा बलसमन्वितः; D7.8 S रराज व(T1 ज)लसंनिभः (S °धौ) (for the post. half). — (L. 27) Dn1 D8 T2 समुक्षि(T2 °क्षि)तः (for परिप्लुतः). — (L. 28) S तथा पुत्रं (for सुतं तत्र). B5 संख्ये (for तत्र). Dn1 दृष्ट्वा सुतं तव शरैर् (for the prior half). Dn1 गाढं (for गाढ-). — (L. 29) Dn1 D8 भृशं; T2 रथे (for दृढं). D6 दृढक्रोधो (for दृढं क्रुद्धो). B5 अभ्यधावत संक्रुद्धो (for the prior half). — (L. 30) D3.4.7 T2 तदा (for तथा). K4 दुर्योधनस्ततो दृष्ट्वा (for the prior half). G2 मंत्रम् (for अस्त्रम्). B2 उदैरयत्; D6 T2 उदीर्यतः; D7 T2 M उदीरयत् (M2-4 °यन्); T1 प्रदीर्य सः (for उदीर्य सः). — (L. 31) B1 Da1 D1.5 om. (hapl.) from मवधी up to सैन्यं (in line 32). B5 अवधीद्युधिष्ठिरानीकं पांचालानप्यमर्षितः (hypermetric); Dn1 अवधीद्यौधिष्ठिरानीकं पांचालांश्चाप्यमर्षितः (hypermetric); D8 अवधीद्युधिष्ठिरानीकं पांचालांश्चापि पार्षतः (marg. सर्वतः) (hypermetric); T1.3 G पांचालांश्चा(G1.2 °लान)वधीद्वीरो राजानीकं च भारत; T3 M अवधीत्पांडवानीकं पांचालांश्चैव मारिष. — (L. 32) T1 युधिष्ठिरं. — (L. 33) Dn1 D8 T2 [अ]भ्यद्रवद्; M व्यद्र° (for प्राद्र°). S -मयार्दितं (for -शरा°). — (L. 34) B5 *भाला; T1 G1.2 विपाठा (for विविधा). Dn1 D8 विपाठान्निशितांस्तत्र (for the prior half). M2-4 संपतंति. — D8 om. (hapl.) lines 35–36. — (L. 35) Dn1 D6 भल्लैः (for फलैः). Dn1 पुंखाः. B1.3.5 Dn1 D4 समाजग्मुः (for °जघ्नुः). T1 फलपुंखाः समाजग्मुः; T2.3 G3 M भल्लाः पुंखसमाश्लिष्टाः (for the prior half). V1 -रथश्च्युताः; B4.5 -धनुश्च्युतान्. — (L. 36) V1 B1-3.5 D8 अंतरीक्षे. — (L. 37) B1 संहर्षेण; B5 संघर्षाच्च; Dn1 संघर्षणे (for °र्षेण). T1.3 G संघर्षेणैव (T1 °र्षणैव; G1 °र्षेणेव; G2 °र्षणेन) महता (for the prior half). K4 D8 समजायते (K4 °तः). — (L. 38) K4 B5 Dn1 शीघ्रं; D6 पूर्णाः; D8 S शीघ्रैः (for कर्णः). V1 B2.3.5 Da1 D1.5 T1.3 G M योधिभिः; Dn1 D8 तैः शरैः; D6 T2 योधिभिः (for यायिभिः). — (L. 39) K4 Da1 Dn1 D1.5 अभ्यघ्नं; V1 T1.2 G1.2 M °घ्नत; B5 °हं (sic). B5 Dn1 D8 S कर्णः (D8 M2 कर्ण) (for राजन्). B5 शत्रु- (for पर-). T2 M om. from the post. half of line 39 up to the prior half of line 59. — (L. 40) Dn1 D8 T1.3 G -संपृक्तौ; D6 -दिग्धांगौ (for -संदिग्धौ). — (L. 41) B5 अभ्यक्षिपत्; Dn1 चाभ्यु°; D8 चाभ्य°; T1.3 G3 च व्याक्षिपन् (T1 °त); G1.2 च विक्षिपन् (for व्यत्यक्षिपत्). B5 D6 प्र(D6 व्य)दर्शयन्; Dn1 T1 G1.2 व्य(T1 वि)दर्शयत् (for विदर्शयन्). — After line 41, Dn1 D8 ins.:

*भार्गवं भार्गवश्रेष्ठादवाप्तमतितेजसम् ।
येन प्रयुज्यमानेन सदेवासुरमानवम् ।
सपातालार्णवजलं संप्राप्तप्रलयोत्तमम् ।
सशैलकाननवनं त्रैलोक्यमशिवं बभौ ।
स भृशं पीडयन्कर्णः कुन्तीपुत्रं युधिष्ठिरम् । [5]

[(L. 1) D8 अमितौजसं (for अतिते°). — (L. 3) D8 (*sup. lin.*) -प्रलयोपमं (for -प्रलयोत्तमम्). Dn1 स संतसाल्योत्तमं (for the post. half). — (L. 5) Dn1 अपीडयद्भृशं कर्णः (for the prior half).]

— T1 om. lines 42–63. B5 D1.3 om. line 43. — (L. 43) B2 अपातयद् (for अपीड°). D6 शूरो; T3 G क्रुद्धः (for कर्णो). T3 G कुंतीपुत्रं (for धर्मराजं). — (L. 44) D6 धर्मराजो; T3 G पांडुपुत्रो (for धर्म°). — (L. 45) D6 तूर्णं; G1 कर्णः (for कर्णं). B3 Da1 D1.5 अथार्पयत्; D6 सम° (for समा°). T3 G बाह्वोरुरसि चार्पयत् (for the post. half). — D8 T3 G om. lines 46–57. — (L. 46) Dn1 सुयुद्धं

हाहाकारो महानासीत्तावकानां विशां पते।
वध्यमाने तदा सैन्ये धर्मपुत्रेण मारिष।
सायकैर्विविधैस्तीक्ष्णैः कङ्कपत्रैः शिलाशितैः।
भल्लैरनेकैर्विविधैः शक्त्यृष्टिमुसलैरपि। [50]
यत्र यत्र स धर्मात्मा दुष्टां दृष्टिं व्यसर्जयत्।
तत्र तत्र व्यशीर्यन्त तावका भरतर्षभ।
कर्णोऽपि भृशसंक्रुद्धो धर्मराजं युधिष्ठिरम्।
नाराचैरर्धचन्द्रैश्च वत्सदन्तैश्च संयुगे।
अमर्षी क्रोधनश्चैव रोषप्रस्फुरिताननः। [55]
सायकैरप्रमेयात्मा युधिष्ठिरमभिद्रवत्।
युधिष्ठिरश्चापि शतं स्वर्णपुङ्खैः शितैः शरैः।
प्रहसन्निव तं कर्णः कङ्कपत्रैः शिलाशितैः।
उरस्यविध्यद्राजानं त्रिभिर्भल्लैश्च पाण्डवम्।
स पीडितो भृशं तेन धर्मराजो युधिष्ठिरः। [60]
उपविश्य रथोपस्थे सूतं याहीत्यचोदयत्।
प्राक्रोशन्त ततः सर्वे धार्तराष्ट्राः सराजकाः।
गृह्णीध्वमिति राजानमभ्यधावन्त सर्वशः।
ततः शताः सप्तदश केकयानां प्रहारिणाम्।
पाञ्चालैः सहिता राजन्धार्तराष्ट्रान्न्यवारयन्। [65]
तस्मिन्सुतुमुले युद्धे वर्तमाने जनक्षये।
दुर्योधनश्च भीमश्च समेयातां महाबलौ।

Colophon.

कर्णोऽथ शरजालेन केकयानां महारथान्।
व्यधमत्परमेष्वासानग्रतः पर्यवस्थितान्।
तेषां प्रयतमानानां राधेयस्य निवारणे। [70]
रथान्पञ्चशतान्कर्णः प्राहिणोद्यमसादनम्।
अविषह्यं ततो दृष्ट्वा राधेयं युधि योधिनः।
भीमसेनमुपागच्छन्कर्णबाणप्रपीडिताः।
रथानीकं विदार्यैव शरजालैरनेकधा।
कर्ण एकरथेनैव युधिष्ठिरमुपाद्रवत्। [75]
सेनान्निवेशमार्छन्तं मार्गणैः क्षतविक्षतम्।

(for तद्युद्धं). — (L. 47) B_5 महाहवे (for विशां पते). — (L. 48) V_1 B_{2-5} Da_1 Dn_1 $D_{1.5}$ तथा (for तदा). — (L. 49) D_6 सायुधैर् (for सायकैर्). D_3 विशिखैस् (for विविधैस्). — (L. 50) K_4 अनेकविविधैः. — (L. 51) Dn_1 दृष्ट्वा (for दुष्टां). V_1 विसर्जयत् (for व्यसर्जयत्). — (L. 52) K_4 V_1 B_5 विशीर्यंते (K_4 °त); Dn_1 $D_{1.3.5}$ व्यशीर्यंते; Dn_1 °र्यंत (for °र्यन्त). D_7 भरतर्षभाः. — (L. 53) K_4 कर्णोपि च भृशं क्रुद्धो (*for the prior half*). — Da_1 $D_{1.5}$ om. lines *54–59*. — (L. 55) V_1 $B_{1.3-5}$ Dn_1 D_6 -प्रस्फुरिताधरः (for °ननः). — (L. 56) K_4 अभिद्रुवत्; B_5 उपाद्रवत्. — (L. 57) D_6 ततः (for चापि). K_4 V_1 B_2 स तं; Dn_1 सुतं; D_6 सूतं; D_7 शतैः (for शतं). $B_{2.3.5}$ शिलाशितैः; B_4 शरैः शितैः (by transp.). — (L. 58) D_6 तत् (for तं). B_5 अजिह्मगैः; T_3 G शितैः शरैः (for शिलाशितैः). — (L. 59) Dn_1 D_3 भारत (for पाण्डवम्). B_5 $T_{2.3}$ G M कुंतीपुत्रं युधिष्ठिरं (for the post. half). — (L. 60) D_3 $G_{1.2}$ कुंती(D_3 धर्म)पुत्रो (for धर्मराजो). $B_{3.5}$ Da_1 $D_{1.5}$ महात्मना (for युधिष्ठिरः). — (L. 61) B_5 उपोपविश्य सरथे (for the prior half). — (L. 62) B_4 Da_1 Dn_1 $D_{1.5}$ आक्रोशंत (for प्रा०). — (L. 63) B_2 गृह्णीम; B_5 * * म; D_3 गृहूध्वम् (sic) (for गृह्णीध्वम्). Dn_1 अभ्यवोचंश्च (sic); D_3 $T_{2.3}$ $G_{2.3}$ M अभ्यधावंश्च. B_5 बालकाः (for सर्वशः). — (L. 64) V_1 शतानि (hypermetric); Dn_1 D_3 रथाः; D_6 शराः (for शताः). S ततः शरशतै राजन् (for the prior half). K_4 Dn_1 $D_{3-6.8}$ कैकयानां; V_1 B_2 Da_1 $D_{1.7}$ कैके°; B_5 एकैकानां (for केकयानां). K_4 V_1 Dn_1 D_3 प्रहारिणः; S महारथाः (for प्रहारिणाम्). — (L. 65) Some MSS. पंचालैः. T_2 पांचालेन हिता राजन्; T_3 G पांचालसहिता रा° (for the prior half). K_4 V_1 B_3 Da_1 $D_{1.4-6}$ $T_{2.3}$ G_3 M अवारयन् (V_1 °यत्); T_1 ह्यवाकिरन्; $G_{1.2}$ अवाकिरत् (G_2 °न्). — (L. 66) K_4 Dn_1 D_3 $T_{2.3}$ G (तु for सु-). B_5 महाभये; Dn_1 महाहवे; D_3 सुदारुणे; S भयानके (for जनक्षये). — (L. 67) T_1 समीयातां; M_1 समवेतौ (for समेयातां). B_5 महाहवे (for °बलौ). — Colophon. *Day of Karṇa's Generalship:* K_4 द्वितीये युद्धदिवसे. — *Adhy. name:* T_1 युधिष्ठिरकर्णयुद्धं; T_2 युधिष्ठिरपराजयः; M_1 युधिष्ठिरपीडनं. — *Adhy. no.:* $B_{1.4}$ 61; B_2 55; B_5 64; Da_1 73; D_1 57; D_4 43; D_6 63; $T_{1.3}$ G 70; T_2 M 69. — (L. 68) K_4 $B_{1.3-5}$ $D_{3.4.7}$ T_1 [ऽ]पि; D_3 तु (for ऽथ). B_5 शरजालैश्च. V_1 Dn_1 $D_{3.6.8}$ कैकयानां; B_2 Da_1 $D_{1.4.5.7}$ कैके°. Dn_1 D_3 S (except T_2 G_1) पदानुगान् (for महारथान्). B_5 केकयान्सपदानुगान् (for the post. half). — (L. 69) Dn_1 समहेष्वासान्; D_3 परमेष्वासो. D_3 ह्यग्रतः. B_3 संव्यवस्थितान् (for पर्य°). D_6 शतशः पर्वतस्थितः; S अग्रा(T_2 रथा)नीके व्यवस्थितान् (for the post. half). — (L. 70) D_3 damaged for the prior half. Dn_1 D_3 कौंतेयस्य (for राधे°). — (L. 71) D_4 पंचाशतान्. B_2 रथान्कर्णः पंचशतान्; D_3 रथानां च शतान्कर्णः (for the prior half). — (L. 72) B_2 अथासह्यं (for अविषह्यं). B_5 मत्वा (for दृष्ट्वा). T_1 G_2 अविषह्यतमं दृष्ट्वा (for the prior half). M_{2-4} om. (hapl.) from राधेयं up to वर्षाभ्यां in line 84. B_1 योधनः. — (L. 73) B_5 D_3 उपाश्रित्य (for °गच्छन्). M_1 कर्णबाणैः. T_1 प्रपीडितान्. — (L. 74) D_6 अनेकशः (for °कधा). Dn_1 D_3 T G M_1 शरै राजन्ननेकधा (D_6 G_2 °शः). — (L. 75) B_5 कर्ण एव; M_1 कर्णस्त्वेको. Dn_1 D_3 पुनरायाद्युधिष्ठिरं (for the post. half). — (L. 76) Da_1 [अ]छैंतं; D_6 [इ]च्छंतं; Ca [आ]-

यमयोर्मध्यगं वीरं शनैर्यान्तं विचेतसम् ।
समासाद्य तु राजानं दुर्योधनहितेप्सया ।
सूतपुत्रस्त्रिभिस्तीक्ष्णैर्विव्याध परमेषुभिः ।
तथैव राजा राधेयं प्रत्यविध्यत्स्तनान्तरे । [80]
शरैस्त्रिभिश्च यन्तारं चतुर्भिश्चतुरो हयान् ।
चक्ररक्षौ तु पार्थस्य माद्रीपुत्रौ परंतपौ ।
तावप्यधावतां कर्णं राजानं मा वधीरिति ।
तौ पृथक्शरवर्षाभ्यां राधेयमभ्यवर्षताम् ।
नकुलः सहदेवश्च परमं यत्नमास्थितौ । [85]
तथैव तौ प्रत्यविध्यत्सूतपुत्रः प्रतापवान् ।
भल्लाभ्यां शितधाराभ्यां महात्मानावरिंदमौ ।
दन्तवर्णांस्तु राधेयो निजघान मनोजवान् ।
युधिष्ठिरस्य संग्रामे कालवालान्हयोत्तमान् ।
ततोऽपरेण भल्लेन शिरस्त्राणमपातयत् । [90]
कौन्तेयस्य महेष्वासः प्रहसन्निव सूतजः ।
तथैव नकुलस्यापि हयान्हत्वा प्रतापवान् ।
ईषां धनुश्च चिच्छेद माद्रीपुत्रस्य धीमतः ।
तौ हताश्वौ हतरथौ पाण्डवौ भृशविक्षतौ ।
भ्रातरावारुरुहतुः सहदेवरथं तदा । [95]
तौ दृष्ट्वा मातुलस्तत्र विरथौ परवीरहा ।
अभ्यभाषत राधेयं मद्रराजोऽनुकम्पया ।
योद्धव्यमद्य पार्थेन फल्गुनेन त्वया सह ।
किमर्थं धर्मराजेन युध्यसे भृशरोषितः ।
क्षीणशस्त्रास्त्रकवचः क्षीणबाणो विबाणधिः । [100]

छन्तं (as above). V1 सेनानिवेशमछैतं; B5 सुतसेनसमाक्रांतं (sic); D1 सेनानिवेशयमछैतं (sic); D8 T G M1 °शं गच्छंतं (for the prior half). K4 क्षतविक्षितं; D8 G2 भृशपीडितं; T G3 M1 भृशविक्षतं; G1 भृशवीक्षितं; Ca क्षतविक्षतः (for °विक्षतम्). — (L. 77) D8 दृष्ट्वा (for वीरं). B5 यमयोरपि मध्यस्थं (for the prior half). B5 शरपात-; D8 सनिर्यांत- (for शनैर्यान्तं). — (L. 78) T G M1 स समासाद्य राजानं (M1 °नस्) (for the prior half). B5 अथायंतं युधिष्ठिरं; D8 T G M1 तथा यांतं युधिष्ठिरं (T2 [sup. lin.] विचेतसं) (for the post. half). — (L. 79) G1 ततस् (for त्रिभिस्). Dn1 D8 बाणैर् (for तीक्ष्णैर्). D1 om. (hapl.) from स्तीक्ष्णै up to त्रिभिश्च in line 81. — (L. 80) T2 M1 सूतपुत्रं (for प्रत्यविध्यत्). — (L. 81) B5 स (for च). Dn1 शरैश्चतुर्भिर्यंतारं; D8 शरैश्च त्रिभिरायांतं (for the prior half). — (L. 82) D8 कर्णस्य (for पार्थस्य). T1.3 G चक्ररक्षौ नृपसुतौ (for the prior half). Dn1 D8 महारथौ (for परंतपौ). — (L. 83) Dn1 D8 T1.3 G M1 अभ्यधावतां (for अप्य°). B5 कर्णौ; Dn1 D8 संख्ये; M1 कर्णो (for कर्णं). M1 om. मा. K4 V1 B2-4 Da1 D1.2.5 G1 M1 [अ]वधीद् (for वधीर्). — After line 83, Dn1 D8 ins.:

आवां रणे विनिर्जित्य घातयाद्य महाभुज ।
त्वं धर्मशास्त्रविद्वीर ब्रह्मण्यस्त्वमनुत्तमः ।
त्वं दानशूरो विक्रान्तस्त्वं धनुर्वेदविद्वरः ।
मा वधीर्धर्मराजानमिति चाकुलतां गतौ ।

[(L. 1) D8 घातयीथ (for °याद्य). Dn1 आवयोरेनमजिते घातयाद्य महाभुज. — (L. 2) Dn1 त्वं धर्मशास्त्रविद्वांस्त्वं त्वं ब्रह्मण्य अनुत्तमः. — (L. 4) Dn1 व्याकुलतां.]

— (L. 84) D8 lacuna for पृथक्शर, and om. (hapl.) from राधेय up to धाराभ्यां in line 87. B5 Da1 D1.5 अभिवर्षेतां; Dn1 D8 S सम° (for अभ्य°). — (L. 85) S परं यत्नं समास्थितौ (for the post. half). — (L. 86) T2 प्रत्यविध्यत राधेयः (for the prior half). — (L. 87) Dn1 D8 S भल्लाभ्यां भृशतीक्ष्णाभ्यां (for the prior half). Dn1 D8 राधेयः प्रत्यविध्यत (for the post. half). — (L. 88) D8 हंसवर्णांस्; T2 रक्त° (for दन्त°). M2-4 विजघान (for निज°). Dn1 D8 S महाजवान् (for मनो°). B5 चंद्रवर्णांश्च राजानो विनिघ्नन्स मनोजवान्. — (L. 89) T1 * * तालान्; T2 कालपाशान् (for °वालान्). T1.3 G1.3 repeat and T2 G2 read line 90 after line 92. — (L. 90) G1 रणेन (for ऽपरेण). Dn1 D8 अपाहरत्; T1 (first time) अथाहरत्; T3 G3 (both first time) अथोहरत् (for अपातयत्). T1 (second time).2.3 (second time) G1 (second time).2.3 (second time) M भृश(G2 °शं)तीक्ष्णेन भारत; G1 (first time) शिरस्त्राणमथोहरत् (for the post. half). — T2 G2 M1.3 om. line 91. — (L. 91) B1 महात्मा स (for महेष्वासः). T1.3 G1.3 भारत (for सूतजः). — (L. 92) Dn1 D8 [अ]पि (for [अ]थ). T1.3 G M महारथः; T2 महाजवान् (for प्रतापवान्). — After line 92, T1.3 G1.3 repeat and T2 G2 read line 90. — (L. 93) V1 ईशां; Dn1 इषुं; D8 इष्टं (for ईषां). G1.2 धनुश्चिच्छेद वीरस्य (for the prior half). Dn1 धीमताः; T3 G3 भारत (for धीमतः). — (L. 94) M1 हत्वाश्वौ (for हताश्वौ). K4 भृशवीक्षतौ; B1 °दुःखितौ; Dn1 D8 °पीडितौ; T1 G1 °वीक्षितौ; T3 G3 शरविक्षतौ (for भृश°). — (L. 95) B1 T1 G2 तथा; B1 D8 प्रति (for तदा). — (L. 96) Dn1 D8 S transp. मातुलः and विरथौ. — (L. 97) D8 मद्रराजानुकंपया. — (L. 98) Dn1 D8 S मार्गितव्यस्त्व(M3 °व्यं त्व)या कर्ण कुंतीपुत्रो धनंजयः. — (L. 99) Dn1 T1 G2 M1.3 अथ त्वं; D8 T2.3 G1.3 M2.4 अतस्त्वं (for किमर्थं). Dn1 D1.5 धर्मराज्ञा (D1 °जा) वै (for °राजेन). V1 भृशरोषितं; D8 °मानद. Dn1 D8 किमर्थं योद्धु(Dn1 युद्ध)मिच्छसि; S किमर्थमिह युध्यसि (T2 M1 °से) (for the post. half). — D8 S om. lines 100-103. — (L. 100) K4 पिबाणधी (sic); Da1 D1.5 विबालधिः (for विबाणधिः). B2 क्षीणबाणा

श्रान्तसारथिवाहश्च छन्नोऽस्त्रैररिभिस्तथा ।
पार्थमासाद्य राधेय उपहास्यो भविष्यसि ।
एवमुक्तोऽपि कर्णस्तु मद्रराजेन संयुगे ।
तथैव कर्णः संरब्धो युधिष्ठिरमताडयत् ।
शरैस्तीक्ष्णैः पराविध्य माद्रीपुत्रौ च पाण्डवौ ।[105]
प्रहस्य समरे कर्णश्चकार विमुखं शरैः ।
ततः शल्यः प्रहस्येदं कर्णं पुनरुवाच ह ।
रथस्थमतिसंरब्धं युधिष्ठिरवधे धृतम् ।
यदर्थं धार्तराष्ट्रेण सततं मानितो भवान् ।
तं पार्थं जहि राधेय किं ते हत्वा युधिष्ठिरम् । [110]
शङ्खयोर्ध्मायतोः शब्दः सुमहानेष कृष्णयोः ।
श्रूयते चापघोषोऽयं प्रावृषीवाम्बुदस्य ह ।
असौ निघ्नन्रथोदारानर्जुनः शरवृष्टिभिः ।
सर्वां ग्रसति नः सेनां कर्ण पश्यैनमाहवे ।
पृष्ठरक्षौ च शूरस्य युधामन्यूत्तमौजसौ । [115]
उत्तरं चास्य वै शूरश्चक्रं रक्षति सात्यकिः ।
धृष्टद्युम्नस्तथा चास्य चक्रं रक्षति दक्षिणम् ।
भीमसेनश्च वै राज्ञा धार्तराष्ट्रेण युध्यते ।
यथा न हन्यात्तं भीमः सर्वेषां नोऽद्य पश्यताम् ।
तथा राधेय क्रियतां राजा मुच्येत नो यथा । [120]
पश्यैनं भीमसेनेन ग्रस्तमाहवशोभिनम् ।
यदि त्वासाद्य मुच्येत विस्मयः सुमहान्भवेत् ।
परित्राह्येनमभ्येत्य संशयं परमं गतम् ।
किं नु माद्रीसुतौ हत्वा राजानं च युधिष्ठिरम् ।

विवासस: (for the post. half). — (L. 101) K_4 $B_{2.3.5}$ $D_{3.6.7}$ नुन्नोस्त्रैर्; B_1 क्षुण्णो°; Da_1 $D_{1.5}$ नुन्ना° (for छन्नोऽस्त्रैर्). Dn_1 अभितस् (for अरिभिस्). — (L. 102) D_1 उपहासो; *Ca* °हास्यो (*as above*). K_4 भविष्यति. — (L. 103) *B_5* राजपुत्रेण (*for* मद्रराजेन). — (L. 104) $B_{3.5}$ Da_1 Dn_1 *$D_{1.5.8}$* S तथापि (for तथैव). D_1 कर्णं. B_{3-5} Da_1 Dn_1 $D_{1.5.8}$ $T_{1.2}$ M अपीडयत्; T_3 G अभिद्रवत् (for अताडयत्). — (L. 105) K_4 V_1 B_3 Da_1 $D_{1.3.5-7}$ पराविध्यन् (K_4 °ध्यत्); B_5 तथा भल्लैर्; Dn_1 D_8 तथा (D_8 °दा) तीक्ष्णं; T_1 भृशं वीरो; T_2 महावीर्यौ; T_3 G M (M_4 om.) भृशं तीक्ष्णैर् (T_3 G_3 M_1 °क्ष्णौ; $G_{1.2}$ °क्ष्णो) (for पराविध्य). — B_5 D_8 S om. *line 106*. — (*L. 106*) K_4 विमुखौ. — (L. 107) Dn_1 D_8 S कर्णं; D_1 शल्य (for शल्यः). Dn_1 D_8 [ए]वं; S [ए]नं (for [इ]दं). Dn_1 D_8 S शल्यः (T_1 °ल्यं) (for कर्णं). T_3 $G_{2.3}$ अभाषत (for उवाच ह). — (L. 108) K_4 B_2 D_3 S अभि(G_1 °पि)संरब्धं. B_5 रथस्थं परवीरघ्नं (for the prior half). K_4 $B_{1.5}$ वृतं; D_7 रतं; T $G_{1.3}$ M स्थितं; Ca धृतम् (as. above). D_6 युधिष्ठिरवधोद्धतं; D_8 °वशे स्थितं; G_2 °मभिद्रवत् (for the post. half). — Before line 109, T_2 ins. शल्यः. — (L. 109) T_2 परं त्वं (for सततं). — (L. 110) D_8 युध्य (for जहि). K_4 राधेयं. — After line 110, K_4 Dn_1 D_8 S ins.:

हते ह्यस्मिन्ध्रुवं पार्थः सर्वाञ्जेष्यति कौरवान् ।
तस्मिंश्च धार्तराष्ट्रस्य निहते स्याद्ध्रुवो जयः ।
ध्वजोऽसौ दृश्यते तस्य रोचमानोंऽशुमानिव ।
एनं जहि महाबाहो किं ते हत्वा युधिष्ठिरम् ।

[(L. 1) S य(T_2 त)स्मिन् (for ह्य°). T_2 रणे (for ध्रुवं). $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ जेष्यंति; T_2 °सि. S नो रथान् (for कौरवान्). — (L. 2) $T_{1.3}$ G तु (for स्याद्). K_4 जयात्. — (L. 3) Dn_1 यस्य (for तस्य). — (L. 4) K_4 एवं जहि; S समो (T_1 शूरो; T_2 M_1 सारो; G_1 साधु; M_{2-4} भारो) ह्येष (for एनं जहि).]

— (L. 111) V_1 D_8 T_1 ध्मातयोः (for ध्मायतोः). B_5 शंखं प्रध्मायतोः शब्दः; T_2 शंखं ध्मापयतोः शब्दः (for the prior half). Dn_1 चैव (for एष). — (L. 112) Dn_1 चापघोषस्य (for °षोऽयं). Da_1 $D_{1.5.8}$ S च (for ऽयं). B_5 Da_1 $D_{1.5}$ मेघस्येवाभि(B_5 °ति)गर्जतः; Dn_1 D_8 S मेघस्ये(Dn_1 °स्यै)व महास्व(Dn_1 D_8 M_1 °स्म)नः (for the post. half). — (L. 113) G_2 M_1 अथो (for असौ). — (L. 114) K_4 ग्रसंति. Dn_1 D_8 त्रासयते (for ग्रसति नः). S ते (for नः). B_5 शरैर्ग्रसति नः सर्वान्. D_1 कर्णं; G_1 कृष्णः (for कर्ण). M_1 (*sup. lin.* as above) तस्यैव (for पश्यैनम्). Dn_1 D_8 पश्य कर्ण महारथं (for the post. half). — (L. 115) B_5 Dn_1 D_8 S पृष्ठगोपौ (for °रक्षौ). $T_{2.3}$ $G_{1.3}$ वीरस्य (for शूरस्य). K_4 T_3 $G_{2.3}$ उत्तमोजसौ. — (L. 116) D_8 उत्तरश् (for °रं). Dn_1 D_8 चापि (for चास्य). Dn_1 D_8 S शैनेयश् (S °य) (for वै शूरश्). Dn_1 D_8 पार्श्वं (for चक्रं). — (L. 117) Dn_1 D_8 S च (Dn_1 D_8 T_2 M_1 तु) पार्थस्य (for तथा चास्य). Dn_1 D_8 पार्श्वं (for चक्रं). — (L. 118) $B_{3.5}$ Dn_1 $T_{1.3}$ G M_4 भीमसेनस्तु; $D_{1.5}$ °स्य. Dn_1 राज्ञां वै; D_8 $T_{1.3}$ G राज्ञा वै (by transp.); T_2 M राज्ञ(M_1 °ज्ञो)सौ. V_1 B_2 Dn_1 $D_{6.8}$ S (except T_1) युध्यति (G_2 °त). — (L. 119) D_4 नोपपश्यतां; G_1 नोपपद्यतां. — (L. 120) S कुरु (for तथा). T_2 राजश्च (for राधेय). $T_{1.3}$ G M वै राजा; T_2 राधेय (for क्रियतां). S यथा (for राजा). Dn_1 वै यथा; D_8 वै तदा; S तत्तथा (for नो यथा). Ca cites नो (as above). — (L. 121) V_1 भीमसेनस्य. B_3 (marg.) श्रांतम् (for ग्रस्तम्). $B_{4.5}$ D_8 S -शोभिना (for -शोभिनम्). — (L. 122) Dn_1 D_8 M नामाद्य; $T_{1.3}$ G नामास्य; T_2 नाम स (for त्वासद्य). T_2 स महान्. $D_{3.4.7}$ अभूत्; M_3 भवान् (for भवेत्). — (L. 123) K_4 आसाद्य (for अभ्येत्य). — (L. 124) K_4 किं तु; V_1 किमु; Dn_1 D_8 S किं ते (for किं नु). Dn_1 माद्रीसुतं. $T_{1.3}$ G धर्मराजं (for राजानं च). V_1

इति शल्यवचः श्रुत्वा राधेयः पृथिवीपते । [125]
दृष्ट्वा दुर्योधनं चैव भीमग्रस्तं महाहवे ।
राजगृद्धी भृशं चैव शल्यवाक्यप्रचोदितः ।
अजातशत्रुमुत्सृज्य माद्रीपुत्रौ च पाण्डवौ ।
तव पुत्रं परित्रातुमभ्यधावत वीर्यवान् ।
मद्रराजप्रणुदितैरश्वैराकाशगैरिव । [130]
गते कर्णे तु कौन्तेयः पाण्डुपुत्रो युधिष्ठिरः ।
अपायाज्जवनैरश्वैः सहदेवस्य मारिष ।
ताभ्यां स सहितस्तूर्णं व्रीडन्निव नरेश्वरः ।
प्राप्य सेनानिवेशं च मार्गणैः क्षतविक्षतः ।
अवतीर्णो रथात्तूर्णमाविशच्छयनं शुभम् । [135]
अपनीतशल्यः सुभृशं हृच्छल्याभिनिपीडितः ।
सोऽब्रवीद्भ्रातरौ राजा माद्रीपुत्रौ महारथौ ।
अनीकं भीमसेनस्य पाण्डवावाशु गच्छताम् ।
जीमूत इव नर्दंस्तु युध्यते स वृकोदरः ।
ततोऽन्यं रथमास्थाय नकुलो रथपुंगवः । [140]
सहदेवश्च तेजस्वी भ्रातरौ शत्रुकर्शनौ ।
तुरगैरग्र्यरंहोभिर्यात्वा भीमस्य शुष्मिणौ ।
अनीकं सहितौ तत्र भ्रातरौ पर्यवस्थितौ ।

Colophon.

B2–4 Da1 D1.5.6.8 T2 वा (for च). — (L. 125) T2 परवीरहा (for पृथिवीपते). — (L. 126) T3 G चापि (for चैव). D8 om. (hapl.) the post. half of line 126 and the prior half of line 127. T3 महारणे (for °हवे). — (L. 127) K4 राजा गृद्धी; T1.3 G2.3 राजगृध्नुर्; Ca °गृध्री (for °गृद्धी). Dn1 वरलब्धं (for भृशं चैव). D8 रथगृद्धिभिरलब्धं (for the prior half). V1 -प्रदेशितः; D8 -प्रणोदितः (for -प्रचो°). — (L. 129) K4 परिभ्रांत (sic) (for °त्रातुम्). — (L. 130) K4 -प्रमुदितैर्; D8 T1 G1.2 M -प्रचु°; Ca -प्रणु° (as above). Dn1 D8 धर्मराजस्य पुत्रो वै (for the prior half). T2 धर्मराट्चोदितैरश्वैर्मेघैराकाशगैरिव. — After line 130, K4 Dn1 D8 ins.:

राधेयस्य रथं त्यक्त्वा भीमसेनान्तिकं ययौ ।

[Dn1 कौंतेयस्य (for राधे°). D8 रथस्तूर्णं (for रथं त्यक्त्वा).]

— (L. 131) Dn1 D8 तु कर्णे (by transp.). — (L. 132) B1 D7.8 सहदेवश्च; T2 °देवेन (for °देवस्य). — Da1 D1.2.5.8 S om. line 133. — (L. 133) D6 स ताभ्यां (by transp.). Ca cites ताभ्यां (as above). V1 B2.4 Dn1 जनेश्वरः (for नरे°). — (L. 134) T2 M स; T3 G1.3 स्वं; G2 तं (for च). K4 क्षतवीक्षतः; S भृशविक्ष(T1 G1 °वीक्षि)तः. Dn1 D8 स मार्गणगणैः (Dn1 °णौ) क्षतः; D6 अवतीर्य रथाद्रुतं (for the post. half). — (L. 135) B8 Dn1 D8 S अवतीर्य (for °तीर्णो). T1 अशायद्; G2 आश्रयद् (for आविशद्). Ca cites शुभम् (as above). D6 आविशच्छयनं शुभ्रं चिंतयन्घतकर्मं तद्. — (L. 136) Hypermetric. B2.3.5 Da1 D1.5 विनीतशल्यः; M अपनीय शल्यं (for °नीतशल्यः). Dn1 तु भृशं (for सुभृशं). T1 G2 अपेत(G2 अपनीत)-शल्यो राजा तु; T2.3 अपनीय तु तं शल्यं (for the prior half). B2 हृच्छल्यानि निपीडितः; B4 S हृच्छल्येनाभि°; B5 हृच्छल्याति-नि°; D6.8 हृच्छल्याभिप्र° (for the post. half). — (L. 137) B4 T1 G2 च पांडवौ; B5 महाबलौ; Dn1 D8 युधिष्ठिरः; T2.3 G1.3 M परंतपौ (T3 G3 °प) (for महारथौ). — After line 137, T G ins.:

गच्छन्तं त्वरितौ वीरौ यत्र भीमो व्यवस्थितः ।
ततस्ते पाण्डवाः सर्वे समाभाष्य परस्परम् ।
कौरवाणां च संग्रामे कर्णस्य च महात्मनः ।

[(L. 1) T1 G3 गच्छतं.]

— (L. 138) T1 G समीपं (for अनीकं). Dn1 पांडवौ मुनि-; G1 पांडवावाश्व-; G2 °वावस्य- (for °वावाशु). B2.5 Da1 D3–5 M2–4 गच्छतं (D4 °त). D8 पांडवावा * सहदन् (sic) (for the post. half). — (L. 139) Dn1 D8 M नर्द(M2 नंद)न्वै; T G1.3 गर्जन्वै; G2 गच्छन्वै (for नर्दंस्तु). Dn1 युध्यति स; T2 युध्यत्येव (for युध्यते स). Da1 D1.5 T1.3 G M [s]सौ; D8 [s]यं (for स). — D8 om. lines 140–142. — (L. 140) D8 तथान्यं; T2 तावन्यं (for ततोऽन्यं). D8 T2 रथिपुंगवः. — D6 om. lines 142–143. — (L. 142) Dn1 वातरंहोभिर्; Co अत्र्यवहोभिर् (for अग्र्य-रंहोभिर्). K4 B8 यातौ; Dn1 यातां; D8 यथा (for यात्वा). D4 सहदेवस्य; D7 भीमसेनस्य (for यात्वा भीमस्य). Ca.o शुष्मिणौ (as above). T1.2 M तुर(T2 °रं)गैर्वातरंहोभिर्यत्र भीमस्त-रस्विनौ; T3 G तुरंगमैर्वायुजवैर्यत्र भीमस्तरस्विनौ. — After line 142, K4 Dn1 D8 ins.:

पश्यन्तौ विविधाञ्शूरान्पतितान्युधि विक्रमान् ।

[D8 पश्यतो. Dn1 योधान्पातितान्; D8 वीरान्पा° (for शूरान्प°).]

— (L. 143) K4 B1 D8 अनीकैः; V1 D5 T2.3 G M1.2.4 अनीक-. B5 सहितास् (for °तौ). Dn1 D8 आगम्य सहसा तत्र (for the prior half). D4 भ्रातरं. K4 B1.2 D2.4.7 समवस्थितौ (for पर्य°). B5 भ्रातारः पर्यवस्थितः (for the post. half). — Colophon. *Day of Karṇa's Generalship:* K4 द्वितीययुद्धदिवसे. — *Adhy. name:* T1 शल्यवाक्यं; T2 युधिष्ठिर-शिबिरप्रवेशः; G1 युधिष्ठिरपलायनं. — *Adhy. no.:* B1 63; B2 56; B5 66; Da1 74; D1 58; D4 44; D6 64; T1.2 M 70; T3 G 71.

19

After 8.47.10, N Ca ins.:

रथांस्तु तान्सप्तशताद्विमर्शां-
स्तदा कर्णः प्राहिणोन्मृत्युसद्म ।
न चाप्यभूत्क्लान्तमनाः स राज-
न्यावन्नासान्दृष्टवान्सूतपुत्रः ।
श्रुत्वा तु त्वां तेन दृष्टं समेत- [5]
मश्वत्थाम्ना पूर्वतरं क्षतं च ।
मन्ये कालमपयानस्य राज-
न्क्रूरात्कर्णात्तेऽहमचिन्त्यकर्मन् ।
न मे कर्णस्याश्रमिदं पुरस्ता-
द्युद्धे दृष्टं पाण्डव चित्ररूपम् । [10]
न ह्यन्ययोद्धा विद्यते सृञ्जयानां
महारथं योऽद्य सहेत कर्णम् ।
शैनेयो मे सात्यकिश्चक्ररक्षौ
धृष्टद्युम्नश्चापि तथैव राजन् ।
युधामन्युश्चोत्तमौजाश्च शूरौ [15]
पृष्ठतो मां रक्षतां राजपुत्रौ ।
रथप्रवीरेण महानुभाव
द्विषत्सैन्ये वर्तता दुस्तरेण ।

20

After 8.48.13, S and Bom. ed. ins.:

पूर्वं यदुक्तं हि सुयोधनेन
न फल्गुनः प्रमुखे स्थास्यतीति ।
कर्णस्य युद्धे हि महाबलस्य
मौर्ख्यात्तु तन्नावबुद्धं मयासीत् ।
तेनाद्य तप्स्ये भृशमप्रमेयं [5]
यन्मित्रवर्गो नरकं प्रविष्टः ।
तदैव वाच्योऽस्मि ननु त्वयाहं
न योत्स्येऽहं सूतपुत्रं कथंचित् ।
ततो नाहं सृञ्जयान्केकयांश्च
समानयेयं सुहृदो रणाय । [10]
एवं गते किं च मयाद्य शक्यं
कार्यं कर्तुं निग्रहे सूतजस्य ।
तथैव राज्ञश्च सुयोधनस्य
ये चापि मां योद्धुकामाः समेताः ।
धिगस्तु मज्जीवितमद्य कृष्ण [15]
योऽहं वशं सूतपुत्रस्य यातः ।
मध्ये कुरूणां ससुयोधनानां
ये चाप्यन्ये योद्धुकामाः समेताः ।

19

K$_3$ om. lines 1–3. — (L. 1) K$_4$ सप्तशता. — (L. 2) *B$_2$* मृत्युवेश्म. — Da$_1$ D$_{1.5}$ om. lines 3–8. — (L. 3) D$_2$ वाथभूत (*sic*). B$_{2.4.5}$ क्रां(B$_2$ त्वां)तमनाः; D$_4$ क्षांतमनः. D$_3$ स (for स). B$_5$ वीरो (for राजन्). — (L. 4) K$_3$ न चाप्यसान् (for यावन्नासान्). K$_3$ om. from दृष्ट up to तेन in line 5. K$_4$ सूतपुत्र. — After line 4, D$_3$ ins.:

एवं प्रसक्तोऽन्यदवाप्य सैन्यं
न मां प्राप्तः संयुगे सूतपुत्रः ।

— (L. 5) K$_3$ om. श्रुत्वा तु त्वां तेन. B$_5$ om. त्वां. Ś K$_{1.2}$ त्वा; K$_4$ तां. D$_3$ सूतपुत्रं (for तेन दृष्टं). — (L. 6) K$_4$ अश्वत्थामा. K$_3$ पूर्वंतरं क्षतं; V$_1$ °तरक्षतं. — K$_3$ om. lines 7–8. — (L. 7) Ś K$_{1.2.4}$ कालः. Ś K$_{1.2.4}$ संप्रयातः स; Dn$_1$ अपयातस्य; D$_7$ उपयानस्य. — (L. 8) K$_4$ क्रूराः कर्णौ; V$_1$ कर्णात्क्रूराद् (by transp.). K$_4$ D$_4$ नेहम् (for तेऽहम्). D$_4$ कर्मे. — After line 8, K$_4$ ins.:

तत्राश्रौपं चातिबलं च त्वामहं
कर्णेन पूर्णाक्षतविक्षताङ्गम् ।
इमामवस्थां गमितं पृषत्कै
रणादपक्रान्तमितोऽपयातम् ।

— (L. 9) B$_{1.3.4}$ Dn$_1$ D$_{2-4.6.7}$ मया (for न मे). D$_6$ [अ]त्रयुद्धे (for °मिदं). — (L. 10) Ś K$_2$ B$_5$ युद्धं; D$_6$ न तद् (for युद्धे). Dn$_1$ दृष्टे. K$_4$ पांडवं (for पाण्डव). — (L. 11) K$_3$ तयुद्धातां (sic); K$_4$ न ह्यन्योधा (sic); V$_1$ न ह्यन्यः सं°; B$_3$ D$_{1.5-7}$ न ह्यद्य (B$_3$ D$_7$ °न्यो) योद्धा; D$_3$ न ह्युद्यतो (for न ह्यन्ययोद्धा). Ś$_1$ K$_2$ न ह्युद्यतो * वि * * * * न; Ś$_2$ न ह्युदितो विविधानं नयानां (*sup. lin.* नराणां); K$_1$ न ह्युदिता विविधानां नराणां. Ca cites उद्यतः. — (L. 12) Ś$_2$ K$_{1.2.4}$ महारथो. V$_1$ यो व्यसहेत; D$_1$ योधसहते न; D$_6$ योद्य सहे. — (L. 13) K$_1$ शैनेय; V$_1$ सैनेयो. K$_4$ D$_{3.6}$ चक्ररक्षो. — (L. 14) Ś K V$_1$ B$_2$ Da$_1$ D$_{1.3.5.8}$ मे (Da$_1$ D$_{1.5}$ ते) तत्र (for तथैव). B$_2$ जानन्. — (L. 15) Ś K$_{1.2.4}$ om. the first च. K$_1$ D$_4$ शूरः; K$_4$ सूरः. — (L. 16) Ś K$_{1-3}$ पृष्ठं (Ś$_2$ °ष्ठे; K$_3$ °ष्ठौ) तौ मे; K$_4$ पृष्ठतो मे; D$_2$ पृष्ठं तौ मां (for पृष्ठतो मां). D$_6$ पृष्ठं तावरक्षतां. Ś K$_{1.2.4}$ Da$_1$ D$_{1.5}$ रक्षतो (K$_4$ °तौ). — (L. 17) K$_3$ अथ (for रथ-). — (L. 18) K$_4$ द्विपत्सैन्यैर्. B$_2$ विस्तरेण; B$_5$ दुर्धरेण.

20

(L. 1) G$_2$ तुभ्यं (for पूर्वं). — (L. 2) M$_{1.2}$ om. न. T$_3$ G$_3$ फाल्गुनः. — (L. 5) T$_1$ तप्ये (for तप्स्ये). T$_2$ सुभृशम्. G$_1$ M अप्रमेय (G$_1$ °यो). — (L. 6) T$_1$ शत्रुवर्गे; G$_2$ भृत्यवर्गो. — (L. 7) T$_2$ तथैव. M$_3$ वाच्योस्ति. — (L. 9) T$_1$ G$_2$ transp. सृञ्जयान् and केकयान्. — (L. 11) G$_2$ किंचिदपाद्य (sic) (for किं च मयाद्य). — (L. 12) T$_1$ विग्रहे. — (L. 14) Bomb. ed. वापि (for चापि). — T$_2$ om. (hapl.) lines 15–18. — (L. 15) T$_3$ G मे जीवितम्. — (L. 17) Bom. ed. सुहृदां च मध्ये (for ससुयोधनानां). — (L. 18) G$_2$ सूतपुत्रा°

एकस्तु मे भीमसेनोऽद्य नाथो
येनाभिपन्नोऽस्मि रणे महाभये । [20]
विमोच्य मां चापि रुषान्वितस्ततः
शरेण तीक्ष्णेन बिभेद कर्णम् ।
त्यक्त्वा प्राणान्समरे भीमसेन-
श्चक्रे युद्धं कुरुमुख्यैः समेतैः ।
गदाग्रहस्तो रुधिरोक्षिताङ्ग- [25]
श्चरन्रणे काल इवान्तकाले ।
असौ हि भीमस्य महास्विनादो
मुहुर्मुहुः श्रूयते धार्तराष्ट्रैः ।
यदि स्म जीवेत्समरे निहन्ता
महारथानां प्रवरो नरोत्तमः । [30]
तवाभिमन्युस्तनयोऽद्य पार्थ
न चास्मि गन्ता समरे पराभवम् ।
अथापि जीवेत्समरे घटोत्कच-
स्तथापि नाहं समरे पराङ्मुखः ।
भीमस्य पुत्रः समराग्रयायी [35]
महास्त्रविच्चापि तवानुरूपः ।
यत्नं समासाद्य रिपोर्बलं नो
निमीलिताक्षं भयविप्लुतं भवेत् ।
चकार योऽसौ निशि युद्धमेक-
स्त्यक्त्वा रणं यस्य भयाद्द्रवन्ते । [40]
स चेत्समासाद्य महानुभावः
कर्णं रणे बाणगणैः प्रमोह्य ।
धैर्ये स्थितेनापि च सूतजेन
शक्त्या हतो वासवदत्तया तया ।
ममैव भाग्यानि पुरा कृतानि [45]
पापानि नूनं फलवन्ति युद्धे ।
तृणं च कृत्वा समरे भवन्तं
ततोऽहमेवं निकृतो दुरात्मना ।
वैकर्तनेनेह तथा कृतोऽहं
यथा ह्यशक्तः क्रियते ह्यबान्धवः । [50]
आपद्गतं यश्च नरं विमोक्षये-
त्स बान्धवः स्नेहयुतः सुहृद्वै ।
एवं पुराणा ऋषयो वदन्ति
धर्मः सदा सद्भिरनुष्ठितश्च ।

21

$T_{2.3}$ G M_1 ins. after 722*: T_1 after 719*: M_{2-4} after 8.49.80:

रथाश्च नागाश्च हयाश्च राज-
न्भीमेनाजौ निहताः संघशोऽद्य ।
राजानश्च बहवो महाबलाः
स मामुपालब्धुमरिंदमोऽर्हति ।
धृतराष्ट्रपुत्रा बलिनश्च येन [5]
महाबला निहताः प्रायशो वै ।
शूरो युद्धेष्वप्रतिवार्यवीर्यः
स मामुपालब्धुमरिंदमोऽर्हति ।
प्रतापयंस्तद्बलमुग्ररूपं
योऽसौ रणे धार्तराष्ट्रस्य वीरः । [10]
एकः सहेताप्रतिसह्यपौरुष-
स्तेनास्मि वाच्यो न त्वया वै कदाचित् ।
महारथा यत्र यत्रैव युद्धे
भिन्दन्ति सैन्यं तव कामतोऽद्य ।
तत्रैव तत्रैव रणे महात्मा [15]
दृढं भीमः परसंघानमृद्नात् ।

(for योद्धुकामाः). — Bom. ed. om. lines 19–28. — (L. 19) G_1 स (for तु). — (L. 20) T_1 G_2 [अ]विपन्नो (for [अ]स्मि°). G_1 महाहवे (for °भये). — (L. 21) M_1 विमुच्य. T_1 G_2 तु; T_3 G_3 स (for ततः). — (L. 23) T_2 सहते (for समरे). — (L. 24) T_2 चक्रे च युद्धं. $T_{1.2}$ G_2 M_1 कुरुभिः; M_{2-4} °भिर्वै (for °मुख्यैः). — T_2 M om. lines 25–26. — (L. 26) T_1 क्षरन् (for चरन्). — (L. 27) T_1 G_2 om. हि. T_1 $G_{1.2}$ महानिनादो. — (L. 29) G_2 युधि (for यदि). $M_{2.4}$ स भवेन् (for समरे). G_1 [ऽ]रिहंता (for नि°). — (L. 30) $T_{2.3}$ G_3 रथोत्तमः; G_2 नृपो°. — (L. 31) T_1 [ऽ]पि (for ऽद्य). — T_2 M om. lines 35–44. — (L. 36) G_2 चास्मि (for चापि). — (L. 37) G_2 om. (hapl.) from रिपोर्बलं up to समासाद्य in line 41. — (L. 45) T_1 $M_{2.4}$ मम ह्यभाग्यानि; T_3 G_3 तवैव भा°. — (L. 46) Bom. ed. बलवंति (for फल°). — (L. 48) T_2 महात्मना (for दुरा°). — (L. 49.) T_1 [आ]ह (for [इ]ह). — (L. 50) G_2 यतो; $M_{2.4}$ तथा (for यथा). T_2 $M_{1.2.4}$ तु (for the second हि). — (L. 51) T_2 कश्चन यो; T_3 G_3 यच्च नरं; G_1 यश्च न यो (for यश्च नरं). — (L. 52) T_1 $G_{1.2}$ च वै; T_2 M च (for वै). — (L. 53) $T_{1.2}$ M_1 पुराणे. M ह्यृषयो. — (L. 54) M_1 अनुष्ठितं.

— After the above, S and Bom. ed. repeat 8.48.13.

21

T_2 M_{2-4} om. lines 1–4. — (L. 1) M_1 om. हयाश्च. (L. 2) M_1 निहतः. — (L. 3) M_1 राजानश्च बलिनो येन संख्ये. — (L. 5) G_1 धृतराष्ट्रपुत्रो. T_2 ह्यतिबलेन; T_3 G_3 बलिना च (for °नश्च). — (L. 6) T_2 M महारणे (for °बला). — (L. 7) T_1 G_1 युद्धे हि (for युद्धेषु). M_1 शूरो युद्धेष्वनिवार्य**. — (L. 8) M_{2-4} उपालब्धुम्. — (L. 9) T_3 G_3 प्रपातयंस् (for प्रताप°). M_1 उग्ररूपो; M_4 °तापं. — (L. 10) T_2 युवा; M तदा (for रणे). T_2 G_2 संख्ये; M संखे (for वीरः). — (L. 11) T_2 [अ]प्रतिवार्यवीर्यस्; M °वा(M_1 °वी)र्यपौरुषस्. — (L. 12) M_1 वार्यो (for वाच्यो). M [अ]हं (for वै). — (L. 15) T_2 M स तत्र (for the first तत्रैव). — (L. 16) $M_{2.3}$

तेनास्मि वाच्यो न त्वयाहं कदाचि-
न्मा मा वोचः क्रूरमिहाद्य पार्थ ।
नास्मद्विधो वै भवता तु वाच्यो
यथा भवान्सर्वलोकस्य वाच्यः । [20]
एवं हि मा ते ब्रुवतो नरेन्द्र
कथं न दीर्येच्छतधाद्य जिह्वा ।
अहो बतेदं सुनृशंसरूपं
भवानपि ह्यत्र कर्णाद्बिभेति ।

22

After the first occurrence of 8.49.81, S ins.:

नकुलेन राजन्गजवाजियोधा
हताश्च शूराः सहसा समेत्य ।
त्यक्त्वा प्राणान्समरे युद्धकाङ्क्षी
स मामुपालब्धुमरिंदमोऽर्हति ।
कृतं कर्म सहदेवेन दुष्करं [5]
यो युध्यते परसैन्यावमर्दी ।
न चाब्रवीत्किंचिदिहागतो बली
पश्यान्तरं तस्य चैवात्मनश्च ।
धृष्टद्युम्नः सात्यकिर्द्रौपदेया
युधामन्युश्चोत्तमौजाः शिखण्डी । [10]
एतेऽद्य सर्वे युधि संप्रपीडिता-
स्ते मामुपालब्धुमर्हन्ति न त्वम् ।
त्वन्मूलमस्माभिरिदं हि वैरं
प्राप्तं तथा व्यसनं चातिघोरम् ।
द्यूते प्रमत्तेन कृतं त्वयासकृ- [15]
त्कस्मादुपालब्धुमिहार्हसि त्वम् ।
त्वमेव राजन्सततं प्रमत्त-
स्त्वमेव मूढो भारतानामसाधुः ।
त्वां प्राप्य राज्यं च विनष्टमेत-
द्व्याप्ता महत्पाण्डवाश्चैव दास्यम् । [20]
त्वत्तः कृते स्याद्वनवासदुःखं
राज्यस्य नाशो ह्यभिमन्योश्च घोरः ।
आत्मानमेवं सुनृशंसरूपं
ज्ञात्वा किमर्थं गर्हसे माद्य वीर ।
लज्जस्व राजन्यदि तेऽस्ति लज्जा [25]
तूष्णीं भूतः पश्य सर्वं कृतं नः ।
भीमो नित्यं समरस्य कर्ता
दर्पस्य भेत्ता पुनरेव नित्यम् ।
स्वयं ह्यशक्तेन नरेन्द्र युद्धे
नरेण कार्या सततं क्षमैव । [30]

23

$T_{1.3}$ G M ins. after 8.51.81; T_2 after the first occurrence of 8.51.82:

अद्य कर्णं रणे ग्रस्तं पश्यन्तु कुरवस्त्वया ।
प्रतपन्तमिवादित्यं स्वर्गद्वारगतं यथा ।
अद्य ते समरे वीर्यं पश्यन्तु कुरुयोधिनः ।
सूतपुत्रे हते पार्थ जानन्तु त्वां महारथम् ।
अद्य कङ्का बला गृध्रा वायसा जम्बुकास्तथा । [5]
विप्रकर्षन्तु गात्राणि सूतपुत्रस्य भारत ।
अद्यातिरथिराक्षिप्तो निहतश्च त्वया रणे ।

परसंख्या(M_3 °ख्या)न्. T_1 अमृष्यात्. — (L. 18) M_1 ममा-वोचः (for मा मा वोचः). — (L. 20) T_2 M भवेद् (for यथा). — (L. 21) T_1 याते; T_3 G_3 मां ते. — (L. 23) T_1 बतैनं. — (L. 24) M कामान्ब्र(M_1 °मा ब्र)वीति (for कर्णाद्बिभेति). $T_{1.3}$ G कामादवोचस्त्वमिहाद्य यद्वै.

22

(L. 1) T_2 -वाजियूथा; M °यौधा (for °योधा). — (L. 2) T_1 G_1 वीराः; T_2 शूद्राः (for शूराः). — (L. 6) T_1 G_2 परसैन्याव(G_2 °भी)मर्दनः; M_1 °न्याभिमर्दः. — (L. 7) T_2 om. इहागतो बली. — (L. 8) T_2 M_1 चास्य (for तस्य). T_3 G_3 चापि (for चैव). — (L. 10) $T_{2.3}$ G_3 चोत्तमोजाः. T_1 शिखंडिनः. — (L. 11) G_1 सर्वे. T_1 योधे सर्वे युधि संपीडितास्ते. — (L. 14) $M_{1.3}$ प्राप्तं. — (L. 15) $T_{1.2}$ G_2 द्यूत-. T_2 च; $M_{1.3}$ [अ]य; $M_{2.4}$ स (for [अ]सकृत्). — (L. 16) $T_{2.3}$ G_3 तस्माद् (for कस्माद्). T_1 अद्य युक्तं (for अर्हसि त्वम्). M_3 स कस्मान्मामुपालब्धुमर्हसि त्वं. — (L. 17) G_2 राजा. T_2 om. सततं. G_2 प्रवृत्तं (for प्रमत्तस्). — (L. 18) $T_{1.2}$ M_{2-4} भरतानाम्. T_1 चैव साधुः; T_3 $G_{2.3}$ असाधु. — (L. 19) T_2 प्राप्त- (for प्राप्य). — (L. 20) T_1 G_1 चापि (चैव). T_2 प्राप्ताश्च ते पांडवे याति दास्यं. — (L. 21) T_1 G_1 कृतोस्याद्; G_2 $M_{1.2.4}$ कृतं (G_2 M_2 °त-) स्याद्. (for कृते स्याद्). M_1 -दुर्गं (for -दुःखं). — (L. 22) T_1 G_2 M [ऽ]भिमर्शश्च; T_2 °मानस्य (for °मन्योश्च). — (L. 23) T_1 स चात्मानं वै सुनृशंसस्वरूपं; G_2 न चात्मानं नैव नृशंसरूपं. — (L. 24) T_2 गर्हसि. G_2 मां च वीरं. — (L. 25) M_1 लज्जास्व. — (L. 26) T कृतघ्नः; G_2 कृतं तत्. — (L. 27) T_1 भीमो हि नित्यं; T_2 M जहि मानित्वं (for भीमो नित्यं). G_2 समरे यस्य (for समरस्य). — (L. 28) T_2 दंडभर्ता; M दंडस्य भेत्ता (for दर्पस्य भेत्ता). — (L. 30) $T_{2.3}$ G_3 कार्यं.

23

(L. 3) G_2 मे (for ते). T_2 वीराः (for वीर्यं). — (L. 4) T_3 G वैकर्तने (for सूतपुत्रे). M_1 त्वा (for त्वां). — (L. 5) T_2 काका बला (for कङ्का बला). — (L. 6) T_3 G_3 प्रविकर्षंतु; M_{2-4} विकर्षंतु च (for विप्रकर्षन्तु). G_2 सूतपुत्रं तु (for °पुत्रस्य). T_1 भारतं; T_2 मारिष (for भारत). — (L. 7) T_1 M अद्याधि(T_1 °पि)रथिराक्षिप्तो; T_3 G अद्य सारथिना क्षिप्तो

कुरूणां शोकमाधत्तां पाण्डवानां मुदं तथा ।
अद्य त्वां प्रतिनन्दन्तु पाञ्चालाः पाण्डवैः सह ।
यथा वृत्रवधे वृत्ते देवाः सर्वे शतक्रतुम् । [10]
अद्य कर्णं रणे हत्वा प्राप्य चैवोत्तमं यशः ।
विशोको विज्वरः पार्थ भव बन्धुपुरस्कृतः ।
नारसिंहवपुः कृत्वा यथा शक्रो महासुरः ।
हिरण्यकशिपुर्दैत्यो विष्णुना प्रभविष्णुना ।
तथा त्वमपि राधेयं घोरं कृत्वा महद्वपुः । [15]
जहि युद्धे महाबाहो त्रायस्व च भयात्स्वकान् ।

24

Ś K1.2 T2 ins. after 8.52.22: K3.4 V1 B (B2 both times) D Ca.c ins. after 801*:

अद्य राज्ये करिष्यामि धृतराष्ट्रं जनेश्वरम् ।
अद्य कर्णस्य चक्राङ्गाः क्रव्यादाश्च पृथग्विधाः ।
शरैश्छिन्नानि गात्राणि विचरिष्यन्ति केशव ।
अद्य राधासुतस्याहं संग्रामे मधुसूदन ।
शिरश्छेत्स्यामि कर्णस्य मिषतां सर्वधन्विनाम् । [5]
अद्य तीक्ष्णैर्विपाठैश्च क्षुरैश्च मधुसूदन ।
रणे छेत्स्यामि गात्राणि राधेयस्य दुरात्मनः ।
अद्य राजा महत्कृच्छ्रं संत्यक्ष्यति युधिष्ठिरः ।
संतापं मानसं वीरश्चिरसंभृतमात्मनः ।
अद्य केशव राधेयमहं हत्वा सबान्धवम् । [10]
नन्दयिष्यामि राजानं धर्मपुत्रं युधिष्ठिरम् ।
अद्याहमनुगान्कृष्ण कर्णस्य कृपणान्युधि ।
हन्ता ज्वलनसंकाशैः शरैः सर्पविषोपमैः ।
अद्याहं हेमकवचैराबद्धमणिकुण्डलैः ।
संस्तरिष्यामि गोविन्द वसुधां वसुधाधिपैः । [15]
अद्याभिमन्योः शत्रूणां सर्वेषां मधुसूदन ।
प्रमथिष्यामि गात्राणि शिरांसि च शितैः शरैः ।
अद्य निर्धार्तराष्ट्रां च भ्रात्रे दास्यामि मेदिनीम् ।
निरर्जुनां वा पृथिवीं केशवानुचरिष्यसि ।

25

After 802*, T1.3 G M ins.:

अद्य राजा धर्मपुत्रो हतामित्रो भविष्यति ।
अद्य दुर्योधनो दीप्तां श्रियं राज्यं च हास्यति ।
हते वैकर्तने कर्णे भीष्मे द्रोणे च संयुगे ।
कतरत्तद्बलं कृष्ण प्रविष्टं मोक्ष्यते तु यत् ।
अद्यप्रभृति राजानं धर्मशीलं युधिष्ठिरम् । [5]
अनुमोदन्तु सुहृदो ज्ञातपूर्वाश्च ब्राह्मणाः ।
अद्य तं निहतं श्रुत्वा कर्णं वैकर्तनं मया ।

(for the prior half). M1 निहते च (for °तश्च). — (L. 8) M1 शोकमाधत्ते. G2 तदा (for तथा). — (L. 9) G1 प्रतिनिंदंतु (for °नन्दन्तु). — (L. 13) M नारसिंहं वपुः. — (L. 16) T1.2 G1.2 M1 भयात्स्वकात्; M2-4 भयस्वकान्.

24

For the repetition in B2, cf. 8. 48. 7. — (L. 1) B2 (first time).3 D2.6 T2 कृष्णं; B4 राष्ट्रे; B5 राजन्; D4 वाह्यं; D4 (marg.) वाच्यं; D8 राज्यं (for राज्ये). Dn1 धृतराष्ट्र-; D8 नरेश्वरं. — (L. 2) B3 कृष्णसु- (for कर्णस्य). B2 (first time) चक्रांगी; Ca.c चक्राङ्गाः (as above). B4 पृथग्जनाः (for °ग्विधाः). — (L. 3) Da1 D5 छन्नानि. V1 B (B2 both times) Da1 Dn1 D1.5.8 T2 Ca. c विह(T2 °कि)रिष्यंति (for विच°). D8 केशवः; T2 भूतले. — (L. 5) K4 छित्स्यामि; D8 छेप्यामि. — (L. 6) K2 कर्णैर् (for तीक्ष्णैर्). Ś1 विपाणैश्च; K3 विपाकैश्च; B1 °शैश्च; Da1 °पाटैश्च; D8 °वैश्च (for °ठैश्च). B2 (both times) D8 क्षुरभैर् (for क्षुरैश्च). — (L. 7) B2 (first time) वले (for रणे). V1 B2 (both times).3 Da1 D1.5.6.8 भेत्स्यामि (for छेत्स्यामि). — B1 om. lines 8–9. — (L. 8) D8 अन्य- (for अद्य). T2 च यत् (for महत्). B2 (first time) कृष्णं; Co कृच्छ्रं (as above). K4 संतिक्ष्यति; B2 (both times).3-5 D6.7 संत्यक्षति. — (L. 9) B2 (first time) वीर; T2 चिरं. B2 (both times) D6 -संभृतम्; Da1 D1.5 -संवृतम् (for -संभृ°). — (L. 10) D1 हत्वा दृष्ट्वा (for अहं हत्वा). — (L. 11) Ś K1.2.4 धर्मनिलं; D8 °राजं (for °पुत्रं). — T2 om. line 12. — (L. 12) Da1 D1.5 अन्वगात् (for अनुगान्). D6 कृपणं; Co °णान् (as above). — (L. 13) T2 हत्वा (for हन्ता). B2 (first time) कुलन- (for ज्वलन-). T2 आशीविषोपमैः (for सर्प°). — (L. 14) Dn1 D3.4 हेमविकचैर् (D4 °कृतैर्) (for °कवचैर्). K3 आबद्ध-हेमकुंडलैः; B1 Dn1 D3.4.7 गार्धपत्रैरजिह्मगैः (for the post. half). — (L. 15) Da1 D1.5 संतरिष्यामि. B4 transp. गोविन्द and वसुधां. — (L. 16) D8 अतिमन्योः. T2 शूरस्य शत्रूणां (for शत्रूणां सर्वेषां). B2 (first time) lacuna for the post. half. K3.4 मधुसूदनाः (K4 °नः). — B2 (first time) om. lines 17–19. — (L. 17) Ś K1.2.4 D6 गात्रेभ्यः; T2 कायेभ्यः (for गात्राणि). Ś K1.2.4 V1 D6.8 T2 निशितैः (for च शितैः). — (L. 18) T2 निर्धार्तराष्ट्रीं. Ś K3 B1.3 Da1 D1.5.6 T2 वा; K1 V1 वै (for च). K4 अद्य निर्धार्तराष्ट्रस्य (sic). D2 माधव (for मेदिनीम्). — (L. 19) Om. in D2. D6 T2 निरर्जुना वा पृथिवी. D6 अद्य (for अनु-). T2 केशवैषा भविष्यसि (for the post. half).

25

(L. 1) T1 M सूर्यधृतिः; G1 धर्मधृतिः (for °पुत्रो). — (L. 3) T1 M1 भीष्मद्रोणे (M1 °णौ). — (L. 4) T1 कतरस्; G1.2 M1 कतरं. M2-4 मत् (for यत्). — (L. 5) G1 धर्मराजं (for °शीलं). — (L. 7) M1 दृष्ट्वा (for श्रुत्वा).

करोतु पटहोन्मिश्रं देवतास्थानपूजनम् ।
अद्य कृष्ण हते कर्णे कुरुतां चिरसंभृतम् ।
याजनं वै महाबाहो देवतानां यथाविधि । [10]
अद्य त्वम्बा च कृष्णा च त्वरमाणे परस्परम् ।
सस्वजेतां हृषीकेश संपूर्णेऽस्मिन्मनोरथे ।
अद्य त्वां पाण्डवो ज्येष्ठस्तथार्यश्च वृकोदरः ।
उदीक्षेतां हते कर्णे कृष्ण सौम्येन चक्षुषा ।
अभिवाद्य गुरूनद्य कनिष्ठैश्चाभिवादितः । [15]
सस्वजानो ह्यहं दोर्भ्यां प्राप्स्यामि विपुलं यशः ।
अद्य कर्णे हते कृष्ण प्रशंसन्तोऽर्जुनं सुराः ।
त्रिदिवं यान्तु संहृष्टाः संगताश्च तपोधनाः ।
अद्य लोकास्त्रयः कृष्ण जानन्तु मम पौरुषम् ।
दृष्ट्वा कर्णं हतं युद्धे द्वैरथे सव्यसाचिना । [20]

26

Ś K V$_1$ B$_{1-4}$ Da$_1$ Dn$_1$ D$_{1-5.7.8}$ T$_2$ Ca.c.n ins. after 8.54.28 : B$_5$ D$_6$ after 832* :

महाद्विपानां सरलद्रुमोपमाः
  करा निकृत्ताः प्रपतन्त्यमी क्षुरैः ।
किरीटिना तेन पुनः ससादिनः
  शरैर्निकृत्ताः कुलिशैरिवाद्रयः ।
तथैव कृष्णस्य च पाञ्चजन्यं [5]
  महार्हमेतद्द्विजराजवर्णम् ।
कौन्तेय पश्योरसि कौस्तुभं च
  जाज्वल्यमानं विजयां स्रजं च ।
ध्रुवं रथाग्र्यः समुपैति पार्थो
  विद्रावयन्सैन्यमिदं परेषाम् । [10]
सिताभ्रवर्णैरसितप्रयुक्तैः
  हयैर्महार्हैं रथिनां वरिष्ठः ।
रथान्हयान्पत्तिगणांश्च सायकै-
  र्विदारितान्पश्य पतन्त्यमी यथा ।
तवार्जुनेनामरराजतेजसा [15]
  महावनानीव सुपर्णवायुना ।
चतुःशतान्पश्य रथानिमान्हता-
  न्सवाजिसूतान्समरे किरीटिना ।
महेषुभिः सप्त शतानि दन्तिनां
  पदातिसादींश्च रथाननेकशः । [20]

— (L. 8) G$_1$ पटहोन्मिश्रा. T$_1$ G$_2$ देवतास्थानपूजितं; G$_1$ °स्वनपूजनं (for the post. half). — (L. 9) M$_1$ कृष्णा. M$_{2-4}$ कुरुताच्. T$_1$ G$_2$ चि(G$_2$ ची)रसंभृतां. — (L. 10) T$_1$ धावनं; M याचनं (for याजनं). T$_1$ M$_{2-4}$ यथा विधिः. — (L. 11) T$_1$ त्वं ही च (sic); G$_1$ त्वंवाथ. — (L. 13) T$_3$ G$_{1.3}$ त्वं. G$_2$ पांडवश्रेष्ठस्. — (L. 14) T$_1$ उदीक्षतां. — (L. 15) G$_2$ M$_1$ कुरून् (for गुरून्). M$_1$ कन्यसैश् (for कनिष्ठैश्). — (L. 16) G$_1$ सस्वजे त्वाम्; G$_2$ °जेन्यो हि (for °जानो हि). — (L. 18) M$_1$ संहताश्. — (19) G$_2$ कृत्स्नं जानंतु पौरुषं (for the post. half).

26

B$_{1.3}$ om. lines 1–4; T$_2$ reads the same after line 8. — (L. 1) K$_4$ महाद्रुमानां (for °द्विपानां). Da$_1$ D$_{1.5}$ सबल- (for सरल-). T$_2$ नागा गिरीणां सदृशा महाशाः. — (L. 2) T$_2$ शरैर् (for करा). K$_4$ निकृंताः; D$_4$ विकृंताः (for निकृत्ताः). D$_8$ क्षुरैः; T$_2$ भृशं (for क्षुरैः). — (L. 3) B$_3$ किरीटिनः. B$_2$ om. तेन पुनः. Ś K$_2$ ते च (for तेन). Ś$_1$ K$_2$ ससादिशः (sic); Ś$_2$ K$_4$ Dn$_1$ D$_{6.8}$ समाहताः (K$_4$ °दिशः; Dn$_1$ °दिनः; D$_6$ °दिताः D$_8$ °दितः) (for ससादिनः). K$_1$ किरीटिना तेम पुरः समादिशः (sic); T$_2$ किरीटिनातीव पुनस्तु कौरवाः. — (L. 4) Ś K V$_1$ B$_{3.5}$ Da$_1$ D$_{1.5.6.8}$ T$_2$ प्र(K$_3$ D$_6$ T$_2$ वि)भिन्नाः; D$_4$ निकृंताः (for निकृत्ताः). K$_4$ D$_8$ कुशलैर्; D$_2$ कुलिशा (for कुलिशैर्). — B$_5$ D$_6$ om. lines 5–8. — (L. 5) B$_1$ विक्रम्य (for कृष्णस्य). T$_2$ कृष्णस्यैतं पांचजन्यं च शंखं. — (L. 6) B$_2$ महांतमेतं; D$_{2.3.8}$ महार्हमेतं; T$_2$ विराजमानं (for महार्हमेतद्). Da$_1$ D$_5$ द्विजराजवर्णे; Dn$_1$ °रायवर्णं. Cc cites द्विजराजः. — (L. 7) T$_2$ वार्ष्णेयस्य (for कौन्तेय पश्य). — (L. 8) Ś$_1$ K$_2$ lacuna; Ś$_2$ तथा लसंति (for जाज्वल्यमानं). Ś$_2$ K$_3$ D$_8$ T$_2$ Cc विजयं (K$_3$ D$_8$ Cc °य-). T$_2$ रथं; Cc स्रजं (as above). — (L. 9) B$_2$ यथाग्र्यः (for र°). D$_2$ समुपेत्य (for °पैति). — (L. 10) T$_2$ वित्रासयन् (for विद्राव°). D$_8$ सैन्यरथं परेषां. — (L. 11) Ca.c cite असितः. Ś K D$_{2.8}$ रजतप्रयुक्तैर्; Da$_1$ D$_{1.5}$ असितप्रसुक्तैर्; T$_2$ असिपत्रयुक्तैर्; Cn असितप्रयुक्तैर् (as above). — (L. 12) D$_{1.8}$ महार्हैः. V$_1$ D$_8$ वरिष्ठैः (D$_8$ °ष्ठ). — K$_3$ lacuna for lines 13–15. — (L. 13) Ś K$_{1.2.4}$ D$_8$ रथा हयाः (for रथान्हयान्). Ś K$_{1.2.4}$ D$_4$ पत्तिगणाश्; D$_8$ °संघांश् (for °गणांश्). — (L. 14) Ś K$_{1.2.4}$ D$_8$ T$_2$ विदारिताः; V$_1$ विद्रावितान् (for विदारितान्). D$_6$ transp. पतन्त्यमी and यथा. Ś$_2$ तपंत्यमी. B$_5$ क्षुरैः; T$_2$ रथाः (for यथा). — (L. 15) Ś K$_{1.2}$ [अ]ग्रजेन (for [अ]र्जुनेन). D$_8$ अमरं तेजसा महा (sic); T$_2$ अमरतुल्यवर्चसा (for °राजतेजसा). — (L. 16) K$_1$ महाधनानि; Da$_1$ °बलीनि; D$_5$ °बलानि (for °वनानि). D$_8$ यथा हि; Ca.c सुपर्ण- (as above). — (L. 17) T$_1$ गतागतान् (for चतुःशतान्). K$_4$ रथोत्तमान्हतान्; B$_5$ D$_6$ T$_2$ रथान्निपातितान् (for रथानिमान्हतान्). — T$_2$ om. line 18. — (L. 18) Ś$_2$ सर्वाजितान् (for सवाजिसू°). — (L. 19) B$_2$ सप्तशतेन (for °शतानि). D$_8$ राजमार्गे पुरः सप्तशतानि सप्त दंतिनां (corrupt). — (L. 20) B$_5$ T$_2$ पदातिसंघा(T$_2$ °घां)श्. Ś K V$_1$ B$_{3.4}$ Da$_1$ D$_{1.5.8}$ T$_2$ हतान्; B$_5$ D$_5$ हया;

अयं समभ्येति तवान्तिकं बली
निघ्नन्कुरूंश्चित्र इव ग्रहोऽर्जुनः ।
समृद्धकामोऽसि हतास्तवाहिता
बलं तवायुश्च चिराय वर्धताम् ।

27

After 8.57.15, D6 T1.3 G M and Bom. ed. ins.:

धनुर्ज्या चन्द्रतारार्कपताका किङ्किणीयुता ।
पश्य कर्णार्जुनस्यैषा सौदामिन्यम्बरे यथा ।
एष ध्वजाग्रे पार्थस्य प्रेक्षमाणः समन्ततः ।
दृश्यते वानरो भीमो वीक्षतां भयवर्धनः ।
एतच्चक्रं गदा शङ्खः शार्ङ्गं कृष्णस्य च प्रभो । [5]
दृश्यते पाण्डवरथे वाहयानस्य वाजिनः ।
एतत्कूजति गाण्डीवं विकृष्टं सव्यसाचिना ।
एते हस्तवता मुक्ता घ्नन्त्यमित्रान्शिताः शराः ।
विशालायतताम्राक्षैः पूर्णचन्द्रनिभाननैः ।
एषा भूः कीर्यते राज्ञां शिरोभिरपलायिनाम् । [10]
एते परिघसंकाशाः पुण्यगन्धानुलेपनाः ।
उद्यता रणशौण्डानां पात्यन्ते सायुधा भुजाः ।
निरस्तजिह्वानेत्रान्ता वाजिनः सहसादिभिः ।
पतिताः पात्यमानाश्च क्षितौ क्षीणा विशेरते ।
एते पर्वतशृङ्गाणां तुल्या हैमवता गजाः । [15]
संछिन्नहस्ताः पार्थेन प्रपतन्त्यद्रयो यथा ।
गन्धर्वनगराकारा रथा हतनरेश्वराः ।
विमानानीव पुण्यान्ते स्वर्गिणां निपतन्त्यमी ।
व्याकुलीकृतमत्यर्थं पश्य सैन्यं किरीटिना ।
नानामृगसहस्राणां यूथं केसरिणा यथा । [20]

28

After 8.60.31, D6 S ins.:

आलोक्य तौ चैव परस्परं ततः
समं च शूरौ च ससारथी तदा ।
भीमोऽब्रवीद्याहि दुःशासनाय
दुःशासनो याहि वृकोदराय ।
तयो रथौ सारथिभ्यां प्रचोदितौ [5]
समं रथौ तौ सहसा समीयतुः ।
नानायुधौ चित्रपताकिनध्वजौ
दिवीव पूर्वं बलशक्रयो रणे ।
भीमः ।
दिष्ट्यासि दुःशासन अद्य दृष्ट
ऋणं प्रतीच्छेः सहवृद्धिमूलम् । [10]
चिरोदितं तं यन्मया ते सभायां

D3 महान् (for रथान्). — (L. 21) K2 om. from तवान्तिकं up to कामोऽसि in line 23. — (L. 22) Ś1 K3 कुरूंश्चैत्र इव; K1 °श्चैतु इव (sic); K4 °च्छेत इव (sic); Da1 D1.5 हंसश्चैत्र इव; D6.8 कुरून्केतुरिव; T2 °न्शुक्र इव (for कुरूंश्चित्र इव). — (L. 23) Ś K1 समृद्धि- (for समृद्ध-). T2 तवारयो (for °हिता) — (L. 24) V1 तथा (for तव). Ś K1.2.4 त्विरं विवर्धतां (for चिराय वर्ध°).

27

(L. 1) M3 damaged. D6 G1 M1 धनुर्ज्या. Bom. ed. चंद्रतारांका. D6 M1 -पताकां. D6 T1 G1 M1 किंकिणीयुतां. — (L. 2) M3 damaged. G1.2 सौदामनी. M1 सौदामिन्येव चांबरे (for the post. half). — (L. 4) D6 पश्यते (for दृश्यते). D6 M1 वीक्ष्यतां; G2 प्रेक्षतां; M3 विक्षतां; Bom. ed. वीराणां (for वीक्षतां). — (L. 5) D6 G1 M1 शंखं. M2-4 शार्ङ्गः. G2 शोभते; M1 च प्रभोः (for च प्रभो). — (L. 6) T1 M2.4 दृश्यंते. T1 वाहमानस्य; G2 वहमा°. G2 सादिनः (for वाजिनः). — (L. 7) D6 विसृष्टं. — (L. 8) G1 om. from the post. half up to line 16. T3 G3 हंति. M1 शत्रून् (for [अ]मित्रान्). T1 शरैः. — (L. 9) G2 -ताम्राक्षः and -निभाननः. M1 निकृत्तैः क्रूरकर्मणा (for the post. half). — (L. 10) G2 भाति मही (for भूः कीर्यते). — (L. 11) G2 -संघाशाः. M1 एते सुपरिघाकाराः (for the prior half). — (L. 12) D6 उद्धतां; T1 उद्यतां; T3 G3 उद्धता. D6 रणशूराणां. M1 उद्यतायुतशौंडीराः (for the prior half). T2 सायका भुजान् (for सायुधा भुजाः). — (L. 14) T3 G2 पातिताः. G3 [अ]च- (for वि-). — (L. 16) D6 संछिन्नभिन्नाः; T3 G3 °कुंभाः; M2-4 °गात्राः. M4 प्रतपंति. — (L. 17) T1 रथनागा; G1 राथाश्चापि (sic); G2 रथागत- (for रथा हत-). G1 हतेश्वराः (for -नरे°). — (L. 18) D6 विमाना इव; Bom. ed. °नादिव. M1 पुण्यानां (for पुण्यान्ते). M1 प्रणतंति (for निप°). — (L. 19) D6 त्वस्य (for पश्य). Bom. ed. परसैन्यं (for पश्य सैन्यं). — (L. 20) D6 T3 G1.3 केसरिणां. — After the above, D6 T1.3 G M repeat 8. 57.15 followed by 865*.

28

(L. 1) D6 तावेव; T2 तौ तत्र (for तौ चैव). — (L. 2) T1 ससारथिं; M2-4 स्वसारथी. — (L. 3) D6 सूतं समीपे (for दुःशासनाय). — (L. 4) M1 reads [अ]ब्रवीत् after दुःशासनो. — (L. 5) D6 सारथिसंप्रचोदितौ. — (L. 6) D6 G1 रणे रथौ; T1 महारथौ; G2 समौ रथौ (for समं रथौ). T1 M1.2.4 समेयतुः. — (L. 7) M1 नागायुधौ. G2 शस्त्र- (for चित्र-). T1.3 G2.3 -पताकिनौ; M2-4 -पताकिता (M4 °तं). D6 T2 G1 नानाविधच्छत्रपताकिनौ (T2 °कस-)ध्वजौ. — (L. 8) G1.2 बलिशक्रयो; M3 बलवृत्रयो. — (L. 9) D6 हि; T2 स; G2 [अ]द्य (for [अ]सि). D6 दुःशासनम्. T1 चाद्य. D6 T2 दृष्टम्. — (L. 10) T1.2 G1.2 रथं (for ऋणं). G1 प्रतिज्ञो (for प्रतीच्छेः). T1 -वद्धमूलं (for -वृद्धि°). D3 अमर्षणं प्रतीच्छेत्सहवृद्धमूलं — (L. 11) D6 T2 G1 M चिरोद्यतं (for °दितं). — (L. 12)

कृष्णाभिमर्शेन गृहाण मत्तः ।
स एवमुक्तस्तु ततो महात्मा
दुःशासनो वाक्यमुवाच वीरः ।
सर्वं स्मरे नैव च विस्मरामि [15]
उदीर्यमाणं शृणु भीमसेन ।
स्मरामि चात्मप्रभवं चिराय
यज्जातुषे वेश्मनि रात्र्यहानि ।
विश्वासहीना मृगयां चरन्तो
वसन्ति सर्वत्र निराकृतास्तु । [20]
महद्भयाद्रात्र्यहनि स्मरन्त-
स्तथोपभोगाच्च सुखाच्च हीनाः ।
वनेष्वटन्तो गिरिगह्वराणि
पाञ्चालराजस्य पुरं प्रविष्टाः ।
मायां यूयं कामपि संप्रविष्टा [25]
यतो वृतः कृष्णया फल्गुनो वः ।
संभूय पापैस्तदनार्यवृत्तं
कृतं तदा मातृकृतानुरूपम् ।
एको वृतः पञ्चभिः साभिपन्ना
ह्यलज्जमानैश्च परस्परस्य । [30]
स्मरे सभायां सुबलात्मजेन
दासीकृताः स्थ सह कृष्णया तु ।
संजयः ।
तेनैवमुक्तस्तु तवात्मजेन
सुबालचित्तेन वृकोदरोऽपि ।
प्रगृह्य चापं भृकुटीं ललाटे [35]
कृत्वा तु रोषोज्ज्वलताम्रनेत्रः ।

29

T1.2 ins. after 930* : Dn1 ins. after 8.61.2^{ab} :

ततः क्रुद्धो भीमसेनस्तरस्वी
शक्तिं चोग्रां प्राहिणोत्ते सुताय ।
तामापतन्तीं सहसातिघोरां
दृष्ट्वा सुतस्ते ज्वलितामिवोल्काम् ।
आकर्णपूर्णैरिषुभिर्महात्मा [5]
चिच्छेद पुत्रो दशभिः पृषत्कैः ।
दृष्ट्वा तु तत्कर्म कृतं सुदुष्करं
प्रापूजयन्सर्वयोधाः प्रहृष्टाः ।
अथाशु भीमं च शरेण भूयो
गाढं स विव्याध सुतस्त्वदीयः । [10]
चुक्रोध भीमः पुनराशु तस्मै
भृशं प्रजज्वाल रुषाभिवीक्ष्य ।
विद्धोऽस्मि वीराशु भृशं त्वयाद्य
सहस्व भूयोऽपि गदाप्रहारम् ।
उक्त्वैवमुच्चैः कुपितोऽथ भीमो [15]
जग्राह तां भीमगदां वधाय ।
उवाच चाद्याहमहं दुरात्म-
न्पास्यामि ते शोणितमाजिमध्ये ।
अथैवमुक्तस्तनयस्तवोग्रां
शक्तिं वेगात्प्राहिणोन्मृत्युरूपाम् । [20]
आविध्य भीमोऽपि गदां सुघोरां
विचिक्षिपे रोषपरीतमूर्तिः ।
सा तस्य शक्तिं सहसा विरुज्य
पुत्रं तवाजौ ताडयामास मूर्ध्नि ।

D6 G3 ग्रहाण; T1 M1 तदद्य (for गृहाण). T1 गृह्य:; T2 मन्युं; M1 गृह्य (for मत्तः). — (L. 14) D6 T1 वाचमुवाच धीरः (for वाक्यमुवाच वीरः). — (L. 15) D6 G1.3 सर्वं स्मरन्नेव विस्(G1 न वि)स्मरामि. — (L. 16) D6 T1 वि(T1 ह्यु)दीर्यमाणं (for उदीर्य°). — (L. 19) T1 M1 चरंति. — (L. 20) D6 T1 G2 निराकृताश्च (T1 °ता. स्युः). — (L. 21) D6 T1.2 G महाभयं (T2 °या). D6 स्मरंते. — (L. 22) G2 M1 ततो (for तथा). D6 ततोपि भोगात्स्वसुखाच्च हीनाः; G1 ततोपभोगादवमत्य विहीनाः. — (L. 23) D6 वने वसंतो; G1 वनेष्वदंसो. — (L. 24) D6 G1 पांचालराज्ञश्च. G2 रिपुं (for पुरं). — (L. 25) D6 मत्वा (for मायां). D6 संप्रहृष्टा (for °विष्टा). M1 एको वृतः पंचभिः संप्रविष्टा. — (L. 26) D6 फाल्गुनो वा. — (L. 27.) D6 G1 स भूय (for संभूय). D6 G1 एवं; T2 चैवं (for पापैस्). — (L. 28) D6 कृतं यथा मातृकथानुरूपं. — T3 om. lines 29–36. — (L. 29) D6 वृकी वृकैः; T1.3 G2.3 एका वृता (for एको वृतः). G2 स्वाभिपंचा (sic) (for साभिपन्ना). — (L. 30) D6 om. हि. — (L. 32) D6 T1.2 G2 स्थः (for स्थ). G1 दासीकृता सह कृष्णा यदा तु. — T1.2 G3 M1 om. lines 33–36. — (L. 33) G1.2 इति (for तेन). — (L. 34) G1.2 पांडोः सुतः कोपवशं जगाम. — G1.2 om. lines 35–36. — (L. 35) M3 भ्रुकुटिं.

29

(L. 8) Dn1 प्रपूजयन्; T2 प्रपूजयंते. — After line 8, T1 reads App. I (No. 30) and T2 reads lines 1–4 of App. I (No. 30). — (L. 9) T2 अथो स भीमो स. — (L. 10) T2 हि (for स). — (L. 11) T2 चुक्रोश. — (L. 13) T2 धीराशु. — After line 16, T2 reads lines 17–24 of App. I (No. 30). — (L. 17) T2 अहो (for अहं). — (L. 19) T2 तथैवम् (for अथैवम्). Dn1 ततोग्रां. — (L. 20) Dn1 शक्तं. — (L. 22) T2 चिक्षेप रोषेण परीतमूर्तिः. — (L. 23) T2 विसृज्य (for विरुज्य).

30

$G_{1.2}$ M ins. after 8.61.2^{ab}: T_1 after line 8 of App. I (No. 29), T_2 ins. lines 1–4 after line 8 of App. I (No. 29), and lines 17–24 after line 16 of App. I (No. 29): G_3 after 929*:

स कार्मुकं गृह्य तु भारसाधनं
भीमस्तदा राजपुत्रं ह्यविध्यत्।
पञ्चाशता बाणगणैः स्तनान्तरे
तोत्त्रैर्यथातीव भिनद्विपेन्द्रम्।
ततोऽतिविद्धो विरथं महात्मा [5]
दुःशासनो भीमसेनं चकार।
निहत्य संख्ये चतुरोऽस्य वाहा-
न्छित्त्वा रथेषां पुनरेव चाक्षिपत्।
ततः क्षितिस्थो ह्यवरुह्य याना-
द्वृकोदरो गदया तस्य वाहान्। [10]
यमक्षयं प्रेषयित्वा महात्मा
रथं समाकर्षत राजसूनोः।
तस्मादवप्लुत्य रथात्ससर्ज
दुःशासनस्तोमरमुग्रवेगम्।
स तेन विद्धो ह्युरसि ह्यप्रमेयो [15]
गदां तस्मै विससर्जाप्रमेयाम्।
ततः क्रोधाद्भीमसेनः कृतानि
सर्वाणि दुःखान्यनुसंस्मरन्वै।
संस्मृत्य संस्मृत्य तथा प्रतिज्ञा-
मुग्रामथो राजपुत्रो न्यषीदत्। [20]
संचिन्तयन्रोषमतीव कोपा-
त्त्रयोदशाब्दं पुरुषप्रवीरः।
प्रगृह्य वज्राशनितुल्यवेगां
गदां करेणाथ वृकोदरो रुषा।
निपातयित्वा पृथिवीतले भृशं [25]
संताडयामास बली वृकोदरः।
अतीव संताडितभिन्नगात्रो
दुःशासनो वै निपपात भूमौ।
आक्रम्य कण्ठे युधि राजपुत्रं
संरक्तनेत्रो ह्यब्रवीद्धार्तराष्ट्रम्। [30]
तद्ब्रूहि किं त्वं परिमार्गमाणो
ह्यस्मान्पराभूय इहागतान्पुनः।
तदिदमद्य भृशसंभृतं मे
चिरार्जितं रोषमतिप्रदीप्तम्।
मधु प्रपास्ये तव कोष्ठभाजना- [35]
दित्यब्रवीद्भीमसेनस्तरस्वी।
दुःशासनं कण्ठदेशे प्रमृद्य
स्ततः क्रूरं भीमसेनश्चकार।
तं व्यंसयित्वा सहसा ससार
बलादसौ धार्तराष्ट्रस्तरस्वी। [40]
सपत्नतां दर्शयन्धार्तराष्ट्रे
भीमोऽभिदुद्राव सुतं त्वदीयम्।
मृगं मुहुः सिंहशिशुर्यथा वने

30

(L. 2) T_1 विविध्य; G_3 स विध्यत् (for ह्यवि°). — After line 2, G_3 ins.:

विचिक्षिपे तां यमदण्डसंनिभां
भीमो हि भीमां ज्वलितामिवोल्काम्।

— After the above, G_3 reads lines 23–24.
— (L. 4) T_1 G_3 इवाद्रिप्रतिमं; G_2 इवात्रिप्रतिमैर्; M यथात्रिः प्र(M_1 °तीव्र)भिन्नं (for °तीव भिनद्). — T_2 om. lines 5–16. — (L. 5) $M_{1.2.4}$ ततो विद्धो. T_1 $G_{2.3}$ ततो विद्धो (T_1 °द्धं) विरथं तं महात्मा. — (L. 7) T_1 G_1 संख्ये; G_3 संघे (for संखे). T_1 $G_{1.2}$ हयांश्च (for ऽस्य वाहान्). — (L. 8) M_1 जित्वा (for छित्त्वा). G_2 M_1 रथैषां. T_1 चाच्छिनत् (for चाक्षिपत्). — (L. 9) T_1 $G_{2.3}$ क्षितौ तु (T_1 तं) (for क्षितिस्थो). M_1 ह्यवरुज्य (for °रुह्य). G_3 वाहाद् (for यानाद्). — (L. 15) M_1 विध्वो. T_1 ह्युरस्य; $M_{2.4}$ उरसि (for ह्युरसि). — (L. 16) T_1 M_1 अस्मै (for तस्मै). M_1 प्रससर्ज (for विस°). — T_2 reads lines 17–24 after line 16 of App. I (No. 19). — (L. 18) T_1 च; M_1 अति- (for अनु-). — (L. 20) M असौ (for अथो). T_1 M_1 राजपुत्रे. $G_{2.3}$ व्यषीदत् (for न्यषी°). — (L. 21) M_3 partly damaged. T_1 संचिन्त्य तं; $G_{2.3}$ °चिंतितं; $M_{1.2.4}$ तत्संचितं (for संचिन्तयन्). $G_{2.3}$ वेगात् (for कोपात्). — T_1 G_2 M_1 om. line 23. G_3 reads lines 23–24 after the insertion following line 2. — After line 23, M_{2-4} ins.:

समापतन्तीं ज्वलितामिवोल्काम्।

— (L. 24) $G_{2.3}$ शरेण; M_1 परेण (for करेण). — T_2 om. lines 25–53. — After line 25, T_1 $G_{2.3}$ ins.:

आदाय दुःशासनमुग्रवेगम्।

— (L. 26) M_1 स ताडयामास. — (L. 27) T_1 संताडनभिन्नगात्रो; G_1 संताडितभिन्नगात्रैर्. — After line 28, M_{2-4} read lines 42–47. — (L. 30) G_1 मुवि; G_3 M_{2-4} अब्रवीद् (for ह्यब्र°). G_2 संरक्तो **ब्रवीद्. — (L. 31) T_1 M_1 यद् (for तद्). M_{2-4} यत्त्वं (for किं त्वं). G_1 परिमार्ग्यमाणो. — (L. 32) G_1 M om. हि. T_1 समागतान्; $G_{2.3}$ इहागतः (for °गतान्). — (L. 33) T_1 तदेदमद्य; G अ(G_3 आ)दीपयत्तद्. T_1 भृशसंमितं; $G_{1.3}$ °दीपितं; G_2 °पीडितं (for °संभृतं). — (L. 34) M_{2-4} अदीपयत्ते (for अतिप्रदीप्तम्). — (L. 35) T_1 कृष्णभाजनाद् (for कोष्ठ°). — T_1 M om. lines 36–37 and 39–40. G transp. lines 41 and 42. — (L. 41) $G_{1.3}$ सपत्नतान्. — (L. 42) T_1 $M_{2.4}$ विदुद्राव; G_1 M_1 [ऽ]पि दु° (for ऽभिदु°). — (L. 43) M_1 तथा; M_{2-4} यथा (for मुहुः).

तथाश्वभिद्रुत्य महाबलं बली ।
निगृह्य चैनं परमेण कर्मणा [45]
उत्क्षिप्य चोत्क्षिप्य च तूर्णमेनम् ।
भूमौ तदा निष्पिपेषाथ वीरः
असिं विकोशं विमलं चकार ।
कण्ठे समाक्रम्य च वेपमानं
कृत्वा तु रूपं परमं सुघोरम् । [50]
कालान्तकाभ्यां प्रतिमं तदानीं
विदार्य वक्षः स महारथस्य ।
दुःशासनस्य रिपुशासनस्य

31

After 8. 61. 5^ab, K4 V1 B D (except D2.3) ins.:

तस्मिन्सुघोरे तुमुले वर्तमाने
प्रधानभूयिष्ठतरैः समन्तात् ।
दुःशासनं तत्र समीक्ष्य राज-
न्भीमो महाबाहुरचिन्त्यकर्मा ।
स्मृत्वाथ केशग्रहणं च देव्या [5]
वस्त्रापहारं च रजस्वलायाः ।
अनागसो भर्तृपराङ्मुखाया
दुःखानि दत्तान्यपि विप्रचिन्त्य ।
जज्वाल क्रोधामर्षेण भीम
आज्यप्रसिक्तो हि यथा हुताशः । [10]
तत्राह कर्णं च सुयोधनं च
कृपं द्रौणिं कृतवर्माणमेव ।
निहन्मि दुःशासनमद्य पापं
संरक्ष्यतामद्य समस्तयोधाः ।
इत्येवमुक्त्वा सहसाभ्यधाव- [15]
न्निहन्तुकामोऽतिबलस्तरस्वी ।
तथा तु विक्रम्य रणे वृकोदरो
महागजं केसरिणो यथैव ।
निगृह्य दुःशासनमेकवीरः
सुयोधनस्याधिरथेः समक्षम् । [20]

32

After 8. 61. 6^ab, K4 D2 (lines 9–10 only) T2 ins.:

ये राजसूयावभृथे पवित्रा
जाताः कचा याज्ञसेन्या दुरात्मन् ।
ते पाणिना कतरेणावकृष्टाः
प्रब्रूहि त्वां पृच्छते भीमसेनः ।
उक्तस्तथाजौ स तदा सरोषं [5]
जगाद भीमं परिवृत्य नेत्रे ।

T1 महावने (for यथा वने). — (L. 44) T1 तदाभ्यभिद्रुत्य; M1 तम*भि°; M2–4 तमप्यभि° (for तथाश्वभि°). G1 तं (for बली). — (L. 46) T1 चोत्क्षिप्य; G1 ह्युत्क्षिप्य (for उत्क्षिप्य). M1 मोहाक्राम्य; M2–4 चोद्भ्राम्य (for चोत्क्षिप्य). — (L. 47) G [आ]शु (for [अ]थ). G3 वीर. — (L. 50) G1 [अ]तुरूपं; M1 स्वरूपं (for तु रूपं). M सुरौद्रं (for सुघोरम्). T1 कृत्वा रूपं परमं वै सुघोरं. — (L. 51) T1 प्रतिमस्. — (L. 53) M रिपुनाशनस्य.

31

(L. 1) K4 V1 B3.5 Da1 D3.4.6 घोरे (for सुघोरे). K4 प्राधान- (for प्रधान-). — (L. 5) K4 V1 B (except B3) Da1 D1.3.5.6 च; D7 स (for [अ]थ). K4 प्रियाया (for च देव्या). — (L. 8) K4 संप्रचिंत्य (for विप्र°). — After line 8, D6 ins.:

संस्मृत्य संस्मृत्य तथा प्रतिज्ञा-
मुमामथो राजपुत्रो न्यषीदत् ।
ततः स्थितं रोषमतीव कोपा-
त्त्रयोदशाब्दं पुरुषप्रवीरः ।
प्रभद्रकान्सृञ्जयसोमकांश्च [5]
कारूपकाशीश्वरमद्रकांश्च ।
पाण्डुप्रवीरानवदत्कुरूंश्च
दुःशासनं रक्षथ मद्गृहीतम् ।

— D6 om. lines 9–10. — (L. 9) K4 क्रोधामर्षिणे; B1 क्रोधावमर्षेण; B3.5 कोपामर्षेण (for क्रोधा°). — (L. 10) V1 Da1 D1.5 आज्यप्रसिक्तेन (V1 °श्र); B2 प्राज्यप्रसिक्तो हि (for आज्यप्र°). V1 हुताशनः. — (L. 12) V1 B3 कृपं च (for कृपं). — (L. 14) K4 V1 B1.2 Dn1 D3.6.7 संरक्ष(V1 °क्ष्यं)-ताम्. Da1 D1.5 शक्र(Da1 °क्त्य्र)श्चियोधाः (sic) (for समस्त°). — After line 14, D4 (marg.) ins.:

स क्षत्रियः कोऽपि भवेत्पराक्रमी
यो मोचयेदेनमसह्यविक्रमात् ।
तदाह पार्थोऽपि रथाङ्गपाणिं
किं मारुतिर्वक्ष्यते वासुदेव ।
अथाह कृष्णोऽपि धनंजयं सय- [5]
न्न वायुपुत्रः शिवरूप एव ।

while D6 ins. after line 14:

तत्राह कृष्णं च धनंजयं च
शिखण्डिनं धृष्टद्युम्नं यमौ च ।
पाञ्चालमत्स्यांश्च सकैकयांश्च
दुःशासनं रक्षथ मद्गृहीतम् ।

— (L. 16) V1 [ऽ]तिवली; Da D1.5 °वलं (for °बलस्). — (L. 18) B1.4 महागजान्. B3 Dn1 केसरिको. V1 महागजं सिंह इवातिदृप्तः; B2 महागजं केशरीवोग्रवेगः — (L. 19) B2 एकवीरं.

32

(L. 1) K4 यो (for ये). T2 पवित्रिता. — (L. 4) T2 तं ब्रूहि (for प्रब्रूहि). — (L. 5) K4 उक्तः. T2 सततं (for स तदा). — (L. 6) T2 जगाद नेत्रे परिवृत्य भीमः. — With

अयं करिकराकारः पीनस्तनविमर्दनः।
गोसहस्रप्रदाता च क्षत्रियान्तकरः करः।
अनेन याज्ञसेन्या मे भीम केशा विकर्षिताः।
पश्यतां कुरुमुख्यानां युष्माकं च सभासदाम्। [10]
एवं त्वसौ राजसुतं निशम्य
ब्रुवन्तमाजौ विनिपीड्य वक्षः।
भीमो बलाद्बाहुमुद्धृत्य दोर्भ्या-
मुच्चैर्ननादाथ समस्तयोधान्।
उवाच यस्यास्ति बलं कुलं च [15]
रक्षत्वसौ मेऽद्य निरस्तबाहुः।
दुःशासनं जीवितमुत्सृजन्त-
माक्षिप्य योधास्तरसा महाबलम्।
क्रुद्धो रणेऽतीव करं करेण
उत्पाट्य वीरः सहसैव राजन्। [20]
दुःशासनं तेन तु वीरमध्ये
जघान वज्राशनिसंनिभेन।

33

N ins. after 8. 61. 10: T_2 ins after 952*:

तस्मिन्कृते भीमसेनेन रूपे
दृष्ट्वा च तच्छोणितं पीयमानम्।
संप्राद्रवंश्चित्रसेनेन सार्धं
भीमं रक्षो भाषमाणा भयार्ताः।
युधामन्युः प्रद्रुतं चित्रसेनं [5]
महानीकं साभ्ययाद्राजपुत्रः।
विव्याध चैनं निशितैः पृषत्कै-
र्व्यपेतभीः सप्तभिराशुमुक्तैः।
पदाक्रान्तः सर्पवल्लेलिहानो
महोरगः क्रोधविषं सिसृक्षुः। [10]
निवृत्य पाञ्चालजमभ्यविध्य-
त्त्रिभिः शरैः सारथिं चाप्यविध्यत्।
ततः सुपुङ्खेन सुपत्रितेन
सुसंशिताग्रेण शरेण शूरः।
आकर्णमुक्तेन समाहितेन [15]
युधामन्युस्तस्य शिरो जहार।

---

lines 7–8, cf. lines 3–4 of 935*. — (L. 9) K_4 च (for मे). K_4 अत्र (for वि-). — (L. 10) K_4 सतां तदा (for सभासदाम्). — After line 10, K_4 ins.:

ममेप्सितं चैवमनेन सर्वं
कृतं मया यत्त्वयमेव कृत्यम्।
सत्यं प्रतिज्ञां कुरु मा निरर्थां
सुजातिजाता न वृथा वदन्ति।
अन्यत्त्वयोक्तं रुधिरं पिबामि 5]
पिबन्तु मे श्वादिखगाः शृगालाः।
त्वं चैवमेषां तु समानभूतो
मन्युर्न मे त्वस्ति कृताकृतस्य।

— (L 13.) Bomb. ed. तं प्रतिगृह्य (for बाहुमुद्धृत्य). — For lines 15–22, T_2 subst.:

एवं ब्रुवाणस्य तु भीमसेन
उत्पाटयामास भुजं महात्मा।
ततः स रावन्तमतीव रुष्टः
संताडयामास भुजेन तेन।
भीमोऽपि दुद्राव सुतं द्वितीयं [5]
मृगं यथा सिंहशिशुर्वनान्ते।
तमप्यभिद्रुत्य महाबलं बली
निगृह्य चैनं परमेण कर्मणा।
उत्क्षिप्य उद्भ्राम्य च तूर्णमेनं
भूमौ तथा निष्पिपेषाथ वीरः। [10]
असिं विकोशं विमलं चकार
कण्ठे समाक्रम्य च वेपमानम्।
कृत्वा तु रूपं परमं सुरौद्रं
कालान्तकाभ्यां सदृशं तदानीम्।
विदार्य वक्षः स महारथस्य [15]
दुःशासनस्य ह्यतिशासनस्य।

[With lines 5–16 in the above substitution, cf. lines 42–53 of App. I (No. 30).]

33

(L. 1) K_3 भीमसेनस्य (for °सेनेन). K_3 V_1 रूपं. — (L. 2) B_2 om. च. V_1 B_{3-5} Dn_1 $D_{2-4.6.7}$ जनाः; T_2 सेना (for च तद्). — (L. 3) T_2 तं प्राद्रवच्च (for संप्राद्रवंश्च). — (L. 4) T_2 भीमं (for रक्षो). K_3 भाष्यमाणा. — (L. 5) B_2 स्वधामन्युः. B_5 प्रद्रुताश्च. — (L. 6) K_3 B_5 $D_{1.6}$ महानीकस्तु (K_3 °स्य); V_1 B_{1-4} Da_1 Dn_1 $D_{2-5.7}$ सहानीकस्तु; D_3 T_2 सहानीकं तु (for महानीकं स). — (L. 7) Ś$_2$ निशतैः; K_2 निषितैः. Ś$_2$ K_2 पृषद्कैः; K_4 पृषक्कैः. — (L. 8) Ś$_2$ K_4 व्यपीतमीः. B_2 -मुक्तेः; B_5 -वेगैः; D_4 -युक्तैः (for -मुक्तैः). — (L. 9) K_3 पादाक्रांतस्य इव; V_1 पदाक्रांतो भोग इव; $B_{1.3-5}$ Dn_1 $D_{3.4.6.7}$ T_2 सं(B_3 आ)क्रांतभोग इव (for पदाक्रान्तः सर्पवल्ल). B_2 सर्प इव (for सर्पवल्ल). — (L. 10) B_2 D_2 मुमुक्षुः (for सिसृक्षुः). — (L. 11) Ś$_2$ $K_{1.2}$ विवृत्य (for निवृत्य). Some MSS. पंचाल°. Ś$_2$ K_4 B_2 पां(Ś$_2$ पं)चालमथ; K_3 पांचालजगस्य (sic). — (L. 12) Ś$_2$ $K_{2.4}$ चाप्यविध्यत; K_1 चास्य विध्यत, V_1 B (except B_3) D (except $D_{2.3}$) T_2 अ(T_2 चा)स्य षड्भिः (for चाप्यविध्यत्). — After line 12 Dn_1 reads from 8.61.17 up to एते सप्त in 8.62.3^a. — (L. 13) K_1 om.; V_1 $B_{1.5}$ Dn_1 $D_{1.2.6.7}$ सुयंत्रितेन; D_3 सुपुन्त्रितेन. — (L. 14) D_6 तरांशिताग्रेण (sic) (for सुसंशि°). T_2 वीरः (for शूरः). — (L. 15) K_3 आकर्णपूर्णेन (for °मुक्तेन). — (L. 17) K_3 विनिहते (for हते भ्रातरि).

तस्मिन्हते भ्रातरि चित्रसेने
क्रुद्धः कर्णः पौरुषं दर्शयानः ।
दुद्राव तत्पाण्डवानामनीकं
प्रत्युद्यातो नकुलेनाभितौजाः । [20]
भीमोऽपि हत्वा तत्रैव दुःशासनममर्षणम् ।
पूरयित्वाञ्जलिं भूयो रुधिरस्योग्रनिस्वनः ।

34

After 8. 62. 31, N T2 Ca. c ins.:

ततः क्रुद्धो वृषसेनो महात्मा
ववर्ष तावीषुजालेन वीरः ।
महारथावेकरथे समेतौ
शरैः प्रभिन्दन्निव पाण्डवेयौ ।
तस्मिन्रथे निहते पाण्डवस्य [5]
क्षिप्रं च खड्गे विशिखैर्निकृत्ते ।
भीमार्जुनौ वृषसेनाय क्रुद्धौ
ववर्षतुः शरवर्षं सुघोरम् ।
अथाब्रवीन्मारुतिः फल्गुनं तु
पश्यस्वैनं नकुलं पीडयन्तम् । [10]
अयं च नो बाधते कर्णपुत्र-
स्तस्माद्भवान्प्रत्युपयातु कार्ष्णिम् ।
स तन्निशम्यैव वचः किरीटी
रथं समासाद्य वृकोदरस्य ।
कपिध्वजं केशवसंगृहीतं [15]
प्रैषीदुग्रो वृषसेनाय वाहम् ।

35

After 8. 62. 59[ab], K4 Dn1 D4 (marg.), 6–8 ins.:

मुमोच तूर्णं विशिखान्महात्मा
वधे धृतः कर्णसुतस्य संख्ये ।
आरक्तनेत्रोऽन्तकशत्रुहन्ता
उवाच कर्णं भृशमुत्स्मयंस्तदा ।
दुर्योधनं द्रौणिमुखांश्च सर्वा- [5]
नहं रणे वृषसेनं तमुग्रम् ।
संपश्यतः कर्ण तवाद्य संख्ये
नयामि लोकं निशितैः पृषत्कैः ।
यमस्य यावद्धि जना वदन्ति

— (L. 18) K3 क्रुद्धस्तु कर्णः. S2 दर्शयानाः. — (L. 19) B2.5 विद्रानयत्; B4 Dn1 D2.6.7 T2 व्यद्रावय(D6 °व त)त् (for दुद्राव तत्). B3 प्रवीरः (for अनीकं). — (L. 20) K3 प्रत्युद्ययौ; B4 D3.4.7 °घाते. B2 नकुलेमामितौजाः; D6 फाल्गुनाया°; D7 नकुलेना°; T2 प्रत्यनीकं महौजाः. — T2 om. lines 21–22. — (L. 21) D2 भीमोपि संख्ये हत्वैव (for the prior half). B3 D8 अमर्षणः. — (L. 22) B4 Da1 D1.3.5.7 भूमौ (for भूयो). Some MSS. °निःस्वनः. D2 रुधिरोग्रेण वर्चसा (for the post. half).

34

(L. 2) Ś2 इष्वजालेन (sic) (for इषु°). D2 वीरौ; D5 वीराः (for वीरः). — (L. 3) B3 महारथावेकरथेन वीरा (sic). — (L. 4) K3 स- (for प्र-). — T2 ins. after line 4: Dn1 after line 6:

अन्ये च संहत्य कुरुप्रवीरा-
स्ततो न्यघ्नन्शरवर्षैरुपेत्य ।
तौ पाण्डवेयौ परितः समन्ता-
त्संहूयमानाविव हव्यवाहौ ।

[(L. 1) T2 संगत्य (for संहत्य). — (L. 2) Dn1 निघ्नन्. Dn1 उपेतौ. — (L. 3) Dn1 समंतान्; Bom. ed. समेतान्. — (L. 4) T2 श्रद्धेयमाना इव हव्यवाहे.]

— T2 om. lines 5–14. — (L. 5) B2 om. D8 रणे (for रथे). Ś2 निहिते; V1 B Da1 D1–5.7 विह(D2 °हि)ते. — (L. 6) B5 खड्गैर् (for खड्गे). D8 निशितैर् (for विशिखैर्). K3 निकृत्ते; K4 निकृंते; B2 निकृत्त (for निकृत्ते). — (L. 7) Ś2 वृषसेनश्च (for °नाय). — (L. 8) K3 बाणवर्षं (for शर°). — (L. 9) K1 दारुभिः (for मारुतिः). Some MSS. फाल्गुनं. Ś1 K1.2.4 B2 तं (for तु). — (L. 10) K3 पश्यन्; B2 आसाद्य (for पश्यस्व). Ś K1–3 [इ]मि; K4 [इ]मं (for [ए]नं). Ś1 K1–3 D2 पीडयंति; V1 B2.3.5 Dn1 पीड्यमानं (for पीडयन्तम्). — (L. 11) V1 B1–3 धावति (for बाधते). — (L. 12) Ś K V1 D6 कर्णं; Da1 D5 वार्ष्णिं (for कार्ष्णिम्). — B5 reads lines 13–14 twice. — (L. 13) B3 om.; D2 [अ]थ (for [ए]व). — (L. 14) Ś2 रथा; D2 बलं; D8 सव्यं (for रथं). Co cites समासाद्य (as above). — Dn1 ins. after line 14: T2 after the insertion following line 4:

अथाब्रवीन्नकुलो वीक्ष्य वीर-
मुपागतं शातय शीघ्रमेनम् ।
इत्येवमुक्तः सहसा किरीटी
भ्रात्रा समक्षं नकुलेन संख्ये ।

[(L. 1) T2 [अ]र्जुनं (for [अ]ब्रवीन्). — (L. 2) T2 उपागतः.]

— (L. 16) B (except B2) Dn1 D2.3.7.8 T2 उदग्रो (for उग्रो). Dn1 T2 वृषसेनस्य (for °नाय). V1 B3.5 वाहान्; Ca वाहम् (as above). — Colophon om. in. Ś K V1 B Da1 D1.2.4–8. — *Adhy. name*: Dn1 वृषसेनयुद्धं नकुलपराजयः; D8 T2 वृषसेननकुलयुद्धं. — *Adhy. no.*: Dn1 84; T2 90.

35

With lines 1–2, cf. 8. 62. 59[cd]. D6.8 om. lines 1–3. K4 D4 om. lines 1–2. — (L. 6) D8 अयं (for अहं). D6.7 om. तम्. K4 D8 अयं रणेहं वृषसेनमुग्रं. — (L. 8) D6.8 सुपुंखैः (for पृषत्कैः). — (L. 9) K4 Dn1 D4 जनं च तावद्

भवद्भिः सर्वैर्मम सूतुर्हतोऽसौ। [10]
एको रथो मद्विहीनस्तरस्वी
अहं हनिष्ये भवतां समक्षम्।
संरक्ष्यतां रथसंस्थाः सुतोऽय-
महं हनिष्ये वृषसेनमेनम्।
पश्चाद्वधिष्ये त्वामपि संप्रमूढ- [15]
महं हनिष्येऽर्जुन आजिमध्ये।
तमद्य मूलं कलहस्य संख्ये
दुर्योधनापाश्रयजातदर्पम्।
त्वामद्य हन्तास्मि रणे प्रसह्य
अस्यैव हन्ता युधि भीमसेनः। [20]
दुर्योधनस्याधमपूरुषस्य
यस्यानयादेष महान्क्षयोऽभवत्।
स एवमुक्त्वा विनिसृज्य चापं
लक्ष्यं हि कृत्वा वृषसेनमाजौ।

36

K4 V1 B Da1 Dn1 D1.3-7 Co ins. after 8. 62: T2 after 8. 63. 2:

संजयः।
तमायान्तमभिप्रेक्ष्य वेलोद्धूतमिवार्णवम्।
गर्जन्तं सुमहाकायं दुर्निवारं सुरैरपि।
अर्जुनं प्राह दाशार्हः प्रहस्य पुरुषर्षभः।
अयं स रथ आयाति श्वेताश्वः शल्यसारथिः।
येन ते सह योद्धव्यं स्थिरो भव धनंजय। [5]
पश्य चैनं समायुक्तं रथं कर्णस्य पाण्डव।
श्वेतवाजिसमायुक्तं युक्तं राधासुतेन च।
नानापताकाकलिलं किङ्किणीजालमालिनम्।
उह्यमानमिवाकाशे विमानं पाण्डुरैर्हयैः।
ध्वजं च पश्य कर्णस्य नागकक्षं महात्मनः। [10]
आखण्डलधनुःप्रख्यमुल्लिखन्तमिवाम्बरम्।
पश्य कर्णं समायान्तं धार्तराष्ट्रप्रियैषिणम्।
शरधारा विमुञ्चन्तं धारासारमिवाम्बुदम्।
एष मद्रेश्वरो राजा रथाग्रे पर्यवस्थितः।
नियच्छति हयानस्य राधेयस्यामितौजसः। [15]
शृणु दुन्दुभिनिर्घोषं शङ्खशब्दं च दारुणम्।
सिंहनादांश्च विविधाञ्शृणु पाण्डव सर्वशः।
अन्तर्धाय महाशब्दान्कर्णेनामिततेजसा।
दोधूयमानस्य भृशं धनुषः शृणु निस्वनम्।
एते दीर्यन्ति सगणाः पाञ्चालानां महारथाः। [20]
दृष्ट्वा केसरिणं क्रुद्धं मृगा इव महावने।
सर्वयत्नेन कौन्तेय हन्तुमर्हसि सूतजम्।
न हि कर्णशरानन्यः सोढुमुत्सहतेऽनघ।
सदेवासुरगन्धर्वांस्त्रीँल्लोकान्सचराचरान्।
त्वं हि जेतुं रणे शक्तस्तथैव विदितं मम। [25]
भीममुग्रं महादेवं त्र्यक्षं शर्वं कपर्दिनम्।
न शक्ता द्रष्टुमीशानं किं पुनर्योधितुं प्रभुम्।
त्वया साक्षान्महादेवः सर्वभूतशिवः शिवः।

(for यमस्य यावद्). K4 वितना (for हि जना). D8 यमस्य पुर्यामसृषा वदामि. — (L. 10) Dn1 सर्वैर्भवद्भिर् (by transp.). — (L. 12) D8 अहं वीराणां भवतां वै समक्षं. — (L. 13) D6 रथमुख्यैः (for °संस्थाः). D8 संरक्षतां रथसंस्थः सुतोयं. — (L. 14) D8 आदौ (for अहं). D6 वधिष्ये (for हनिष्ये) Dn1 उग्रं (for एनम्). — D8 om. lines 16-17. — (L. 17) D4 त्वम्; D6 त्वाम् (for तम्). — (L. 18) K4 D7 दुर्योधनापास्तजजातदर्पं; D6 दुर्योधनोपाश्रय°. — D6 om. line 19. — (L. 20) D6 असौ च (for अस्यैव). — D6.8 om. line 22. — (L. 22) K4 Dn1 D4 (damaged).7 [ऽ]भूत् (for ऽभवत्). — (L. 23) K4 मुक्ताविनिसृज्य (sic); D6 च विकृष्य (for विनिसृज्य). — (L. 24) K4 D8 लक्षं.

36

T2 om. the ref. — (L. 1) B2 वातोद्धूतम्; Da1 वेलोद्धूतम्; Dn1 °द्धृत्यम्; T2 बलोद्धूत्तम्. (for वेलो°). — (L. 2) D6 दुर्निवार्यं (for °वारं). — (L. 3) Da1 D1.4.5 पुरुषर्षभ. — (L. 5) B4 तेन (for येन). B5 [अ]च (for ते). Dn1 D1 धनंजयः. — (L. 6) B5 चैवं (for चैनं). V1 B1 समाख्यातं; B2 °यांतं (for °युक्तं). V1 B1.2 om. (hapl.) the post. half, and the prior half of line 7. B1 पांडवं; Dn1 °वः. — (L. 7) K4 श्वेताश्ववाजिसंयुक्तं (for the prior half). — (L. 8) Dn1 नानापताक-. D6 -सहितं; T2 -कलितं (for °लं). Dn1 -जालमालिनीं; T2 °मालिकं. — B4 om. lines 9-12. — (L. 9) B2 इह्यमानम् (sic); D1 उह्यमानाम्; T2 ऊह्यमानम्. B5 T2 पांडरैर्. — (L. 10) Da1 D1.5 विजयं पश्य; T2 ध्वजोयं तस्य (for ध्वजं च पश्य). B2 कौंतेय; D6 चायांतं (for कर्णस्य). D6 om. (? hapl.) from the post. half up to the prior half of line 12. B2 नागकक्षा; T2 °कक्ष्यो. — (L. 12) K4 कर्णं. — T2 om. line 15. — (L. 15) D6 [अ]मितौजसं. — (L. 16) B1 पृथग् (for शृणु). — (L. 17) Da1 D1.5 शूर (for शृणु). Dn1 T2 सर्वतः (for °शः). — (L. 18) K4 महाशब्दा. — (L. 19) Some MSS. निःस्वनं; K4 D8 निःस्व(D8 °ष्व)नं. — (L. 20) Dn1 दीर्यते; D3 दार्यंति. Some MSS. पंचालानां. — (L. 21) B1.3.5 D3 केशरिणं. T2 युद्धे (for क्रुद्धं). D1 महार्णवे (for °वने). — (L. 22) T2 सर्वोपायेन (for सर्वयत्नेन). — (L. 23) Dn1 नरः (for ऽनघ). — (L. 24) K4 गंधर्वास्. — (L. 25) D6 मया; T2 समे (for मम). — (L. 26) B5 Da1 Dn1 D1.5 T2 महात्मानं (for °देवं). K4 V1 B1 Da1 D1.4.5 सर्वं (K4 Da1 D1 °र्वं-). — (L. 27) Da1 D1.5 विभुं (for प्रभुम्). — (L. 28) K4 शर्वं-

युद्धेनाराधितः स्थाणुर्देवाश्च वरदास्तव ।
तस्य पार्थ प्रसादेन देवदेवस्य शूलिनः । [30]
जहि कर्णं महाबाहो नमुचिं वृत्रहा यथा ।
श्रेयस्तेऽस्तु सदा पार्थ युद्धे जयमवाप्नुहि ।

अर्जुन उवाच ।

ध्रुव एव जयः कृष्ण मम नास्त्यत्र संशयः ।
सर्वलोकगुरुर्यस्त्वं तुष्टोऽसि मधुसूदन ।
चोदयाश्वान्हृषीकेश रथं मम महारथ । [35]
नाहत्वा समरे शत्रुं निवर्तिष्यति फल्गुनः ।
अद्य कर्णं हतं पश्य मच्छरैः शकलीकृतम् ।
मां वा द्रक्ष्यसि गोविन्द कर्णेन निहतं शरैः ।
उपस्थितमिदं घोरं युद्धं त्रैलोक्यमोहनम् ।
यज्जनाः कथयिष्यन्ति यावद्भूमिर्धरिष्यति । [40]
एवं ब्रुवंस्तदा पार्थः कृष्णमक्लिष्टकारिणम् ।
प्रत्युद्ययौ रथेनाशु गजं प्रतिगजो यथा ।
पुनश्चाह महातेजाः पार्थः कृष्णमरिंदमम् ।
चोदयाश्वान्हृषीकेश कालोऽयमतिवर्तते ।
एवमुक्तस्तदा तेन पाण्डवेन महात्मना । [45]
जयेन संपूज्य स पाण्डवं तदा
प्रचोदयामास हयान्मनोजवान् ।
स पाण्डुपुत्रस्य रथो मनोजवः
क्षणेन कर्णस्य रथाग्रतोऽभवत् ।

Colophon.

37

After 8. 63. 42^{ab}, $T_{1.2}$ G M ins.:

सहाप्सरोभिः शुभ्राभिर्देवदूताश्च गुह्यकाः ।
किरीटिनं संश्रिताः स्म पुण्यगन्धा मनोरमाः ।
अमनोज्ञाश्च ये गन्धास्ते सर्वे कर्णमाश्रिताः ।
विपरीतान्यनिष्टानि भवन्ति विनशिष्यताम् ।
यान्यन्तकाले पुरुषं विपरीतमुपद्रुतम् । [5]
प्रविशन्ति नरं क्षिप्रं मृत्युकालेऽभ्युपागते ।
ते भावाः सहिताः कर्णं प्रविष्टाः सूतनन्दनम् ।
ओजस्तेजश्च सिद्धिश्च प्रहर्षः सत्यविक्रमौ ।
मनस्तुष्टिर्जयश्चापि तथानन्दो नृपोत्तम ।
ईदृशाश्च नरव्याघ्र तस्मिन्संग्रामसागरे । [10]
निमित्तानि च शुभ्राणि विविशुर्जिष्णुमाहवे ।
ऋषयो ब्राह्मणैः सार्धमभजन्त किरीटिनम् ।
ततो देवगणैः सार्धं सिद्धाश्च सह चारणैः ।
द्विधा भूता महाराज व्याश्रयन्त नरोत्तमौ ।
विमानानि विचित्राणि गुणवन्ति च सर्वतः । [15]
समारुह्य समाजग्मुर्द्वैरथं कर्णपार्थयोः ।
दिदृक्षवः समाजग्मुः कर्णार्जुनसमागमम् ।
अन्तरिक्षे महाराज देवगन्धर्वराक्षसाः ।
एवं सर्वेषु भूतेषु द्विधाभूतेषु भारत ।
आशंसमानेषु जयं राधेयस्यार्जुनस्य च । [20]
विमानायुतसंबाधमाकाशमभवत्तदा ।

(for सर्व-). B_2 -भूतः शिवः; B_5 D_3 (marg.) -भूतपतिः; D_6 °हितः; T_2 °प्रियः (for °शिवः). — (L. 30) K_4 देव- (for पार्थ-). — (L. 31) K_4 महाबाहु. — (L. 32) D_4 तदा; T_2 तथा (for सदा). — (L. 33) K_4 चैव (for एव). — (L. 34) V_1 सर्वभूत- (for °लोक-). V_1 B_2 यस्य; B_1 यत्त्वं; B_4 $D_{1.5}$ यंतां; D_{a1} D_5 (also as above) यस्तु (for यस्त्वं). V_1 तुष्टोस्मि. — (L. 35) D_4 नोदय (for चो°). D_{n1} T_2 रथं. K_4 V_1 D_{n1} महारथः (V_1 °थं). B_{2-4} D_6 कालोयमतिवर्तते (for the post. half). — (L. 36) B_2 D_{n1} T_2 कर्णं; B_3 शत्रून् (for शत्रुं). Some MSS. फाल्गुनः. K_4 निर्वर्तिष्यति फाल्गुणः. — (L. 37) D_{n1} कर्णं. D_6 यस्य (for पश्य). K_4 मत्सरैः (for मच्छरैः). — (L. 38) D_4 निहतः. — (L. 39) V_1 -विश्रुतं (for -मोहनम्). — (L. 40) D_{a1} om. यज्जनाः. D_3 ये; D_6 यं (for यज्). — (L. 42) D_1 रथोत्याशु (for रथेनाशु). B_5 गजः प्रतिगजं यथा. Cc cites प्रतिगजः (as above). — B_5 om. line 43. — (L. 43) D_{n1} पुनरप्याह तेजस्वी (for the prior half). B_2 D_4 अरिंदम. — (L. 44) D_4 नोदय (for चो°). — (L. 46) $B_{2.4}$ संयुज्य (for संपूज्य). T_2 च (for स). — (L. 47) D_4 प्रनोदयायास. V_1 महाजवान् (for मनो°). — (L. 48) B_5 T_2 ततो (for रथो). V_1 B_1 महाजवः; B_5 महाग्रथः; D_{a1} D_5 T_2 महारथः; $D_{1.5}$ (also as above) महाजयः (for मनोजवः). — (L. 49) T_2 रथं गतो (for रथाग्रतो). V_1 भवेत् (for ऽभवत्). — Colophon. *Day of Karṇa's Generalship:* K_4 द्वितीये युद्धदिवसे. — *Adhy. name:* B_5 कर्णवधे; T_2 कर्णार्जुनसंवादः. — *Adhy. no.* (figures, words or both): B_1 84; B_5 87; D_{a1} 95; D_1 79; D_4 66; T_2 93.

37

(L. 1) T_2 सर्वाप्सरोभिः (for सहा°). T_2 देवताश्चैव (for °दूताश्च). — (L. 2) T_1 M_4 संश्रुताः (for संश्रिताः). T_2 G_1 च (for स्म). — (L. 4) G_3 अरिष्टानि (for अनि°). — (L. 5) $G_{1.3}$ ये तु; G_2 यद् (for यानि). G_3 उपाश्रितं; M_1 इव द्रुतं (for उपद्रुतम्). — (L. 6) M क्षीणं (for क्षिप्रं). T_2 G_2 ह्युपागते (for ऽभ्यु°). — (L. 7) T_2 भयाः (for भावाः). (L. 8) M_{2-4} वृद्धिश् (for सिद्धिश्). — (L. 9) T_2 मानस्तुष्टिर्. G_2 जयं. G_2 नृपोत्तमः. — (L. 10) T_2 G_1 दृढा वाचो; G_3 ईदृशानि; M दृढावेशा (for ईदृशाश्च). G_2 शुभा भावास् (for नरव्याघ्र). — (L. 12) T_2 अभवंत (for °जन्त). — (L. 13) G_2 देवगणाश्चैव; M °गणाः सर्वे (for °गणैः सार्धं). — G_2 om. line 14. — (L. 14) T_2 महाभागाः; M_1 °राजन् (for °राज). — (L. 15) T_2 G_2 M_1 च चित्राणि (for विचि°). G_1 M_4 सर्वशः (for सर्वतः). — (L. 16) T_1 G_2 द्वैरथे (for द्वैरथं). — $G_{1.3}$ om. line 17. — (L. 17) T_2 कुरुश्रेष्ठ (for समाजग्मुः). — (L. 18) T_1 G_3 -दानवाः (for -राक्षसाः). — (L 19) T_2 भूतेषु; G_2 गतेषु (for सर्वेषु). — (L. 20) G_3 कर्णस्य विजयस्य च (for the post. half). — (L. 21) $G_{2.3}$ विमानगण-; Madras ed. विमानायत- (for विमानायुत-).

38

After 8. 64. 24^{ab}, T1. 2 G M ins.:

वृद्धं पितरमालोक्य गान्धारीं च यशस्विनीम्।
कृपालुर्धर्मराजो हि याचितः शममेष्यति।
यथोचितं च वै राज्यमनुज्ञास्यति ते प्रभुः।
विपश्चित्सुमतिर्वीरः सर्वशास्त्रार्थतत्त्ववित्।
वैरं नेष्यति धर्मात्मा स्वजने नास्त्यतिक्रमः। [5]
न विग्रहमतिः कृष्णः स्वजने प्रतिनन्दति।
भीमसेनार्जुनौ चोभौ माद्रीपुत्रौ च पाण्डवौ।
वासुदेवमते चैव पाण्डवस्य च धीमतः।
स्थास्यन्ति पुरुषव्याघ्रास्तयोर्वचनगौरवात्।
रक्ष दुर्योधनात्मानमात्मा सर्वस्य भाजनम्। [10]
जीविते यत्नमातिष्ठ जीवन्भद्राणि पश्यति।
राज्यं श्रीश्चैव भद्रं ते जीवमाने तु कल्प्यते।
मृतस्य खलु कौरव्य नैव राज्यं कुतः सुखम्।
लोकवृत्तमिदं वृत्तं प्रवृत्तं पश्य भारत।
शाम्य त्वं पाण्डवैः सार्धं रक्ष शेषं कुलस्य च। [15]
मा भूत्स कालः कौरव्य यदाहमहितं वचः।
ब्रूयां कामं महाबाहो मावमंस्था वचो मम।
धर्मिष्ठं हितमत्यन्तं राज्ञश्चैव कुलस्य च।
एतद्धि परमं श्रेयः कुरुवंशस्य वृद्धये।
प्रजाहितं च गान्धारे कुलस्य च सुखावहम्। [20]
पथ्यमायतिसंयुक्तं कर्णो ह्यर्जुनमाहवे।
न जेष्यति नरव्याघ्रमिति मे धीयते मतिः।
रोचतां ते नरश्रेष्ठ ममैतद्वचनं शुभम्।
अतोऽन्यथा हि राजेन्द्र विनाशः सुमहान्भवेत्।

39

K4 B2.5 Dn1 D2.6.8 ins. after 1079*: V1 Da1 D1.5 after line 20 of App. I (No. 40): B1 after 8. 66. 4: T1.2 after 1080*:

तौ संदधानावनिशं स्म राज-
न्समस्यन्तौ चापि शराननेकान्।
संदर्शयन्तौ युधि मार्गान्विचित्रा-
न्धनुर्धराणां प्रवरौ कृतास्त्रौ।
तयोरेवं युध्यतोराजिमध्ये [5]
सूतात्मजोऽभूदधिकः कदाचित्।
पार्थः कदाचित्त्वधिकः किरीटी
वीर्यास्त्रसम्यग्बललाघवैस्तु।
दृष्ट्वा ततस्तं युधि संप्रहारं
परस्परस्यान्तरप्रेक्षिणो ये। [10]
घोरं तदा दुर्विषहं रणेऽन्यै-
र्योधाः सर्वे विस्मयमभ्यगच्छन्।
ततोऽथ भूतान्यन्तरिक्षे स्थितानि

38

(L. 2) T1.2 G2 कृपाङ्कुर्. G2 [S]यं (for हि). — (L. 4) M2-4 धीरः (for वीरः). — (L. 5) T1 M2-4 नेच्छति (for नेष्यति). — (L. 6) M धिग् (for न). G3 कृष्णे. — (L. 7) G2 सहोदरौ; M च सोदरौ (for च पाण्डवौ). — (L. 8) G2 -मतौ (for -मते). — (L. 11) G2.3 जीवने (for जीविते). T2 G1.2 M1 जवन् (for जीवन्). T2 G2.3 पश्यसि. — (L. 12) T1 च श्रीश्च (for श्रीश्चैव). M1 जीवमानेषु (for °ने तु). G2 कल्पते. — (L. 14) T1 वृत्तं पश्य च (for प्रवृत्तं पश्य). — (L. 15) G2 साध्य (for शाम्य). M चेत् (for त्वं). G2.3 transp. रक्ष and शेषं. T2 बलस्य (for कुलस्य). — (L. 16) T2 M1 यथा (for यदा). G2 तम् (for [अ]हम्). T1 यथा ह्यमितं वचः (for the post. half). — (L. 17) T2 ब्रूहि; G2 कुर्यात्; G3 ब्रूयाः; M ब्रूयात् (for ब्रूयां). M कामान् (for कामं). — (L. 18) T1 G2.3 इदम् (for हितम्). G अत्यर्थं (for अत्यन्तं). M राज्ञां. — (L. 20) T2 M क्षत्रस्य च; G1 क्षत्रियस्य (for कुलस्य च). — (L. 21) T1 वधमायाति संयुक्तः; T2 G1.3 M1 पथ्यमायाति संयुक्तं; G2 पश्येमं याति सं°. G1 [S]पि (for हि). — (L. 22) G1 M1 नरव्याघ्र (for °व्याघ्रम्). G1 धिष्ठिते; G2.3 निश्चिता (for धीयते). — (L. 23) G2 राजतां (for रोचतां). M2-4 मामैतद् (for ममै°). — (L. 24) T1 ततो; M1 अथो (for अतो).

39

(L. 1) D6 सौमं दधानाव् (sic) (for तौ संदधानाव्). B6 Dn1 D6 च (for स्म). — (L. 3) Dn1 संदर्शयेतौ; D2 °येतां; D5 °यंति; T1.2 अ(T2 आ)दर्शयेतां. K4 V1 B2 Da1 D1.5 युद्धमार्गान्; D6 युद्धमर्मान्; D8 रणमार्गान् (for युधि मा°). — (L. 4) Dn1 T1 धनुर्धरौ तौ वि(T1 °वैराशैर्वि)विधैः कृतास्त्रैः; T2 धनुर्धरौ तौ विविधान्कृतास्त्रौ. — (L. 5) Da1 D1.5 युध्यते वाजि-मध्ये. — (L. 6) Da1 D1.5 सूतात्मजे. T2 अधिकं. — V1 B1 Da1 D1.5 om. (hapl.) from कदाचित् up to त्वधिकः in line 7. — (L. 7) Dn1 पार्थं. K4 D6 T1.2 अधिकः; D8 ह्यधिकः. D6 कदाचित् (for किरीटी). — (L. 8) V1 B2.4 Da1 D8 वीर्यास्त्रसंपद्बल(V1 °द्धप)लाघवैस्तु (V1 °श्च); Dn1 °मायाबलपौरुषेण; D6 °शम्याबललाघवेषु; T1.2 दिव्यास्त्रसाह्रो (T1 °नाम्ना) बलपौरुषेण. — (L. 9) B6 तदस्त्रं; Da1 D1.5 ततस्तं; Dn1 तयोस्तं; D2 तदस्त्रैर् (for ततस्तं). — (L. 10) B2 [S]पि (for ये). B1 Dn1 परस्परस्यांतरमीक्षमाणयोः; B5 D1.3 °तर-(B5 °रं)प्रेक्षि(D8 °क्ष-)णीये; D2 °तरप्रेक्षणीयं; D5 °तरेरणे ये. — (L. 11) V1 योद्धं (for घोरं). Dn1 T1.2 तयोर् (for तदा). T1 अविषह्यं; T2 विषहिरे (sic) (for दुर्विषहं). Dn1 T1.2 [S]न्ये (for ऽन्यैर्). — Da1 D1.5 om. line 12. — (L. 12) B6 तदा (for सर्वे). K4 D2 अ(D2 ना)ध्यगच्छन् (for अभ्य°). — T1 om. from line 13 up to line 25 of App. I (No. 40). — (L. 13) B2.4.5 T2 om.; D2 [S] मि-;

कर्णार्जुनौ तौ प्रशशंसुर्नरेन्द्र ।
भोः कर्ण साध्वर्जुन साधु चेति [15]
हृष्टाः प्रोचुः संघशः प्रीतिमन्तः ।

40

K4 B2.4.5 Dn1 D2.6 (om. lines 13–25).8 (om. lines 17–25) T1 (om. lines 1–25).2 cont. after App. I (No. 39): V1 B1.3 Da1 D1.3-5.7 Ca.c ins. after 8. 66. 4:

तस्मिन्विमर्दे रथवाजिनागाः
पदातिसंघा वसुधां व्यकम्पयन् ।
ततस्तु पातालतले शयानो
नागोऽश्वसेनः कृतवैरोऽर्जुनेन ।
राजंस्तदा खाण्डवदाहमुक्तो [5]
कृत्वा सुवेगं वसुधातलस्थः ।
अथोत्पपातोर्ध्वगतिर्जवेन
संदृश्य कर्णार्जुनयोर्विमर्दम् ।
अयं हि कालोऽस्य दुरात्मनो वै
पार्थस्य वैरप्रतियातनाय । [10]
संचिन्त्य तूर्णं प्रविवेश चैव
कर्णस्य राजञ्शररूपधारी ।
ततोऽस्त्रसंघातसमाकुलं तदा
बभूव जालं विततांशुजालम् ।
तत्कर्णपार्थौ शरसंघवृष्टिभि- [15]
र्निरन्तरं चक्रतुरम्बरं तदा ।
तद्बाणजालैकमयं महान्तं
सर्वेऽत्रसन्कुरवः सोमकाश्च ।
नान्यत्किंचिद्ददृशुः संपतद्वै
बाणान्धकारे तुमुलेऽतिमात्रम् । [20]
ततस्तौ पुरुषव्याघ्रौ सर्वलोकधनुर्धरौ ।
त्यक्तप्राणौ रणे वीरौ युद्धश्रमसुपागतौ ।
समुत्क्षेपैर्वीक्ष्यमाणौ सिक्तौ चन्दनवारिणा ।
सतालव्यजनैर्दिव्यैर्दिविस्थैरप्सरोगणैः ।
शक्रसूर्यकराब्जाभ्यां प्रमार्जितमुखावुभौ । [25]

D6.8 हि (for स्य). K4 B2.4 T2 [अं]तरिक्ष-. — (L. 14) Dn1 T2 तौ कर्णपार्थौ; D2 तौ कर्णार्जुनौ (by transp.). T2 प्रहसन् (for प्रशशंसुर्). D8 (before corr.) वरेंद्र. — (L. 15) T2 त्वं (for भोः). Dn1 सार्जुन (for साध्वर्जुन). D2 भोः कर्ण साधु भोर्जुन साध्वतिप्रहृष्टाः; D8 भोः कर्ण भोर्जुन साधु साध्विति. — (L. 16) D8 वाचः (for हृष्टाः). Dn1 वियत्सु वाणी श्रूयते सर्वतोपि; D2 प्रोचुः सधः प्रीतिमंतो हि खस्थाः.

40

T1 om. lines 1–25. — (L. 1) Dn1 विमर्दे. B5 -संघान्; Dn1 T2 -नागैस्; D6.8 -संकुले (for -नागाः). — (L. 2) B5 D6.8 पदातिघाताद्वसुधा च(D6 प्र)कंपे; Dn1 T2 तदाभिघातैर्दलिते भूतले च; D2 यदाभिघाता*******. — After line 2, T2 ins.:

प्रपतितहयनागं स्यन्दनाक्षिप्तचक्रं
नृपवरशतकीर्णं पार्थमसद्बलं च ।
शिनिवृषभमथैकं प्राप्य वीरं च भीमं
सवितृसुतशशर्ते (sic) श्वेतवाहस्य चाजौ ।

— (L. 3) T2 वसन्वै (for शयानो). — (L. 4) T2 नागः श्वेतः (for नागोऽश्वसेनः). K4 V1 B2–4 D (except Dn1 D2.6) महोरगः कृतवैरोर्जुनस्य (B4 Da1 D1.5 °नेन). — (L. 5) Da1 D1.5.6 तथा; D8 पुरा (for तदा). K4 V1 B Da1 D1.3–5.7 -मध्ये (for -मुक्तो). — (L. 6) B5 D2.6.8 बुबोध कंपाद्; T2 प्रबोधकोपो (for कृत्वा सुवेगं). B1.2 D4.7 च (for सु-). Dn1 विवेश कोपाद्वसुधातलं यः. — After line 6, T2 ins.:

स नागवीरोऽथ समुत्थितस्तदा
धरातलान्मातृवधं च संसरन् ।

— (L. 7) K4 अथोपयादूर्ध्वगविर्; B2 अतोपयातोर्ध्व°; Dn1 अथोर्ध्वपातोर्ध्व°; D2.4.8 अथोपया(D4 °त्पपा)तोर्ध्व°; D6 अथोपपातोपगतो. — (L. 8) K4 V1 B1.3.4 Da1 D1.3–5.7 संचिंत्य (for संदृश्य). V1 Da1 Dn1 D1.5 विमर्दे; T2 विवादं. — (L. 9) D6 स; D8 च (for हि). D6 हि (for [ऽ]स्य). — (L. 10) B5 T2 वै(T2 वी)रप्रतिघातनाय; Da1 D1.3.5.6 °पाद(D3.6 °त)नाय. Ca cites प्रतियातनं. — (L. 11) Dn1 संधित्य. K4 B1.3 D3.4.7 चैवं; V1 सैवं; B1 Da1 D1.5 वै(D5 वी)रं; B5 D6 चैनं; Dn1 T2 तूर्णं; D8 सर्वं (for तूर्णं). B1 प्रतिवेश (for प्रवि°). K4 B1–3 D5–7 तूर्णं; V1 B4 Da1 D1.3.4.8 तूर्णं (for चैव). — After line 12, D8 reads lines 26–27. D6 om. lines 13–25. — (L. 13) D4.7 -संपात- (for -संघात-). D2 -समावृत्तस् (for °कुलं). D3 ततः स्वयं घातसमावृतं तदा. — (L. 14) Bom. ed. बभूव जन्यं. B2 Da1 D1.5 वितताश्वजालं. D2.8 बभूव तत्तुमलं सर्वतो वै. Co cites जालं (as above). — (L. 15) B1.2 Dn1 D4.7 ततः (for तत्). B2 पार्थकर्णौ. V1 -संह-; D8 -संप्र- (for -संघ-). — D8 om. lines 17–25. — (L. 17) V1 B2 Da1 D1.5 ततो जालं बाणमयं वियत्स्थं. — (L. 18) K4 [ऽ]प्रसन्; V1 B1–4 [अ]द्राक्षुः; B5 चक्रुः; Da1 D1.5 द्रष्टुं (for ऽत्रसन्). — (L. 19) V1 B5 Da1 D1 ददृशे (for ददृशुः). B5 स युद्धे (for संपतद्वै). — (L. 20) V1 B2 Da1 D1.5 [ऽ]तिमात्रे; B1 °त्रित्रे. — After line 20, V1 Da1 D1.5 ins. App. I (No. 39). — (L. 21) D2 तु (for तौ). — (L. 22) K4 युद्धमानौ; V1 प्रेक्ष्यामो वै; B1.2 Da1 D1.5 प्रेक्ष्य(B1 °क्ष)माणौ; B3 D3.7 योक्ष्यमाणौ; B4.5 D4 योत्स्यमानौ; T2 त्यक्तबाणौ (for °प्राणौ). Da1 D1 युद्धश्रद्धाम्; T2 समं युद्धम् (for युद्धश्रमम्). B2 युद्धाय समुपस्थितौ (for the post. half). — V1 B Da1 D1.3–5.7 om. lines 23–27. — (L. 23) K4 Dn1 वीक्ष्यमाणौ. T2 रक्तचंदनधारिणौ (for the post. half). — (L. 24) Dn1 सव्याल-; T2 तौ ताल- (for सताल-). — (L. 25) T2 चंद्र- (for शक्र-). K4 -मुखांवुजौ;

कर्णस्तु पार्थं न विशेषयद्यदा
दृढं च पार्थेन शरैर्निपीडितः ।
ततः स कर्णः शरविक्षताङ्गो
मनो दधे ह्येकशयस्य तस्य ।

41

Ś K1.2.4 D2 ins. after 8. 66. 19^cd (following 8. 66. 36): K3 V1 B Da1 Dn1 D1.3.5–8 T2 Ca.c after 8. 66. 36: D4 after 8. 66. 25:

ततोऽर्जुनः कर्णमवक्रगैर्नवैः
सुवर्णपुङ्खैः सुदृढैरयस्मयैः ।
यमाग्निदण्डप्रतिमैः स्तनान्तरे
पराभिनत्क्रौञ्चमिवाद्रिमग्निजः ।
ततः शरावापमपास्य सूतजो [5]
धनुश्च तच्छक्रशरासनोपमम् ।
ततोऽप तस्थौ न मुमोह चस्खले
दृढाहतः संभ्रम पुनस्ततस्ततः ।
न ह्यर्जुनस्तं व्यसने तदेयिवा-
न्निहन्तुमार्यः पुरुषव्रते स्थितः । [10]
ततस्तमिन्द्रावरजोऽपि संभ्रमा-
दुवाच किं पाण्डव हे प्रमाद्यसि ।
नैवाहितानां सततं विपश्चितः
क्षणं प्रतीक्षन्त्यपि दुर्बलीयसाम् ।
विशेषतोऽरीन्व्यसनेषु पण्डितो [15]
निहत्य धर्मं च यशश्च विन्दति ।
तमेकवीरं तव चाहितं सदा
त्वरस्व कर्णं सहसाभिमर्दितुम् ।

T2 -मुखाङ्कुमी (for -मुखाङ्कुमौ). — After line 25, D2 ins.:

ततोऽर्जुनो बाणशतैः सुतीक्ष्णैः
सौतेः शरीरं व्यथयांचकार ।

— D2 om. lines 26–27. — D3 reads lines 26–27 after line 12. — (L. 26) Dn1 T1.2 कर्णोथ. D8 निर्विशेषयेद् (for न विशेषयद्). T1 यथा (for यदा). — (L. 27) Dn1 T1.2 भृशं (for दृढं). D6.8 पार्थस्य. Dn1 T1.2 शरार्पितः (for शरैर्निपीडितः). — After line 27, K4 D6.8 ins. (cf. lines 28–29):

क्रुद्धस्ततस्त्वाधिरथी तरस्वी
मनो दधे चैकशये शराख्ये ।

[(L. 1) D8 क्रुद्धस्तु तत्राधिरथिस्तरस्वी. — (L. 2) D8 मनो दधे पार्थवधाय सत्वरः; D8 °धे चैकशरस्य मोक्षे.]
— D6 om. lines 28–29. — (L. 28) V1 Da1 D1.5 तु कर्णः; Dn1 T2 तु वीरः (for स कर्णः). K4 D8 -वि(K4 वी)क्षितांगो. T1 ततो विमोक्तुं शरवर्यमुग्रं. — (L. 29) Dn1 दध्रे मनो (for मनो दधे). K4 एक-; B2 चैक-; T2 [s]स्यैक- (for ह्येक-). V1 -मयस्य; B3.5 D3.4 (by corr.) T2 -शरस्य; T1 -यशस्य Ca -शयस्य (as above). B2 -शरेण क्षये; Da1 D1.5 -शये शराख्ये; D2 -शराशनाय; D8 -शरस्य मोक्षे (for -शयस्य तस्य).

41

(L. 1) Ś1 K1.2.4 अवक्रगैः खरैः; D1 °क्रवेगैः; D6 असह्यवेगैः; T2 अवक्रगैर्नतैः. — (L. 2) D6 सु**वेगैः (for सुवर्णपुंखैः). — (L. 3) D4 यमोग्र- (for यमाग्नि-). Ś1 K1.2 -प्रतिमात् (for °मैः). — (L. 4) K1 क्रौंचमिवात्रिमग्निजः; K3 V1 °मिवाग्निमद्रि(V1 °द्रि)जः; B2 °गिरिर्यथाग्निजः; Dn1 T2 °मिवाद्रिमग्र-(T2 °मुग्र)जः. Ca. c cite अग्निजः (as above). — (L. 5) D8 शरावाप्यम्; T2 °वारम्; Cc °वापम् (as above). K2–4 D8 अवाप्य (for अपास्य). — (L. 6) B3 D7 धनुस्ततश्च; T2 त्यक्त्वा धनुश् (for धनुश्च तद्). V1 D2 -शरासनोत्तमं. — (L. 7) Dn1 T2 ततो रथस्थः स; D2 ततार तस्थौ च; D8 तथैव तस्थौ न; Ca तताप तस्थौ न (as above). V1 स; B D3.4.7 च; D6 प्र- (for न). Dn1 D3.4.6 च (D4 चा-) स्खलन् (D6 °द्); T2 संचलन्; Ca चस्खले (as above). K3 ततः पुनस्तान्मुमोच *स्खले; Da1 D1.5 तताप तस्थानमुमोहतस्तुमे (sic.). — (L. 8) K3 om. one ततः. D2 ततस्तमे (for ततस्ततः). V1 B1.5 Da1 D1.5 प्रशीर्णमुष्टिः सुभृशातुरस्तदा; B1.2 Dn1 D3.6.7 प्रशीर्णमुष्टिः सुभृशाहतः प्रभो (B1 D3.7 °तस्तदा; D6 °तोभवन्); B3 ववाम जग्लौ विभिदे वृषस्तदा; D8 रराज न ग्लानिमितो वृषस्तदा; T2 प्रसह्यमुक्तैः सहसा हतप्रभः. — (L. 9) K3 तम्; V1 Dn1 D4.6 न च (for न हि). D4 तद् (for तं). Ś1 K3 **वीन्; Ś1 तदच्छ (sic) (*sup. lin.* तयैपी); K1 ददषीन्; (sic) K3 न संयुगे; K4 न चैव तन्; V1 B1.2 Dn1 तदेषि(B1 °ष्टि-; B2 °पी)वान्; B5 D6 [s]प्युपेयिवान्; D2 तदेपीन्; D4 तमीयिवान्; D8 T2 तदैपीन् (for तदेयिवान्). Co cites ईयिवान् (as above). — (L. 10) K3 आर्ये; K4 आर्यः; D6 आर्यं; Ca आर्यः (as above). K3 पुरुषव्रते; K4 °व्रत-; Ca °व्रते (as above). D6 स्थितं; Ca स्थितः (as above). — (L. 11) K3 स रामावरजो (for तमिन्द्रा°). Ś1 K D3 Ca [s]ति-; Dn1 D4.6 सु-; D2 [s]भि-; T2 स (for [s]पि). K4 संभ्रमम्; D2 -ऽशस्त्रम्. — (L. 12) Ś K1.2.4 D2.4 transp. किं and हे. D7 [इ]ह (for हे). B1.4 Dn1 D3.4.7 प्रमाद्यसे; B2 °मुह्यसि; D2 समीक्षसे; D6 प्रमुच्यसे. — (L. 13) D4 न वैरिपूर्णं; D6 न वै रिपूणां; T2 नैवाहितं तं (for °हितानां). — (L. 14) K2 D3.4 प्रतीक्ष्यं(D8 °क्षं)ति. K3 T2 हि (for [अ]पि). K4 दुर्बलीयसान्; T2 °यसं. — (L. 15) Ś K1.2 [s]रि-; K4 V1 [s]रिं. K4 व्यसनेन. K3 D4 पंडिता. — (L. 16) K3 महत्व. D2 धर्मे. D3 सुखं च (for यशश्च). K3 पंडिते; Da1 Dn1 D1.5.8 विंदते. — (L. 17) Ś K3 Dn1 D2.6 T2 तदेक-; K4 तमेव; V1 तत्रैव (for तमेक-). D2 तदा (for सदा). D4 सततं तवाहितं (for तव चाहितं सदा). — (L. 18) K3 वरस्व; T2 त्वरस्य. D4 तरसा (for सहसा). K2 [अ]भिनंर्दितुं; D2 प्रमर्दितुं; D6 T2 विमर्दि°.

पुरा समर्थः ससुपैति सूतजो
विध्य त्वमेनं नमुचिं यथा हरिः । [20]
तथास्तु देवेत्यभिपूज्य सत्वरं
जनार्दनं कर्णमविध्यदर्जुनः ।
शरोत्तमैः सर्वकुरूत्तमस्त्वरं-
स्तथा यथा शम्बरमम्बराधिपः ।

42

After 8.67.11, K_4 V_1 B D (except $D_{2.8}$) T_2 ins.:

ततः शरं महाघोरं ज्वलन्तमिव पावकम् ।
आददे पाण्डुपुत्रस्य सूतपुत्रो जिघांसया ।
योज्यमाने ततस्तस्मिन्बाणे धनुषि पूजिते ।
चचाल पृथिवी राजन्सशैलवनकानना ।
ववौ सशर्करो वायुर्दिशश्च रजसा वृताः । [5]
हाहाकारश्च संजज्ञे सुराणां दिवि भारत ।
तमिषुं संधितं दृष्ट्वा सूतपुत्रेण मारिष ।
विषादं परमं जग्मुः पाण्डवा दीनचेतसः ।
स सायकः कर्णभुजप्रमुक्तः
शक्राशनिप्रख्यरुचिः शिताग्रः । [10]
भुजान्तरं प्राप्य धनंजयस्य
विवेश वल्मीकमिवोरगोत्तमः ।
स गाढविद्धः समरे महात्मा
विघूर्णमानः श्लथहस्तगाण्डिवः ।
चचाल बीभत्सुरमित्रमर्दनः [15]
क्षितेः प्रकम्पे च यथाचलोत्तमः ।
तदन्तरं प्राप्य वृषो महारथो
रथाङ्गमुर्वीगतमुज्जिहीर्षुः ।
रथादवप्लुत्य निगृह्य दोर्भ्यां
शशाक दैवान्न महाबलोऽपि । [20]
ततः किरीटी प्रतिलभ्य संज्ञां
जग्राह बाणं यमदण्डकल्पम् ।
दीप्तोऽर्जुनः प्राञ्जलिकं महात्मा
ततोऽब्रवीद्वासुदेवोऽपि पार्थम् ।
छिन्ध्यस्य मूर्धानमरेः शरेण [25]
न यावदारोहति वै रथं वृषः ।
तथैव संपूज्य स तद्वचः प्रभो-
स्ततः क्षुरं प्रज्वलितं प्रगृह्य ।
जघान कक्षाममलार्कवर्णां
महारथे रथचक्रे विमग्ने । [30]

43

After the addl. colophon following 8.68.13 K_4 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$ ins.:

धृतराष्ट्र उवाच ।
तस्मिंस्तु कर्णार्जुनयोर्विमर्दे

— (L. 19) Ś$_2$ परा; Ca पुरा (as above). K_3 om. *from* ससुपैति *up to* सर्व in line 23. Ś $K_{1.2.4}$ V_1 B_2 समर्थ(V_1 B_2 °र्थं)त्वसुपैति; $D_{2.6.8}$ T_2 समर्थं ससुपैति (D_2 °पैत्य). — (L. 20) B_2 जहि त्वमेनं; Da_1 $D_{1.5}$ विध्यस्त्वमेनं; D_2 पराहितैनं; D_4 पराजहि त्वं; D_6 निपातयैनं; T_2 विपन्नमेनं; Bom. ed. भिंधि त्वमेनं (for विध्य त्व°). K_2 नमुचिर् (for °चिं). V_1 हरिर्यथा (by transp.); D_4 यथेंद्रः. Ca. c. cite हरिः (as above). — (L. 21) $B_{2.3}$ ततस्तु; D_1 तथा सु- (for तथास्तु). $B_{1.4}$ Dn_1 $D_{2.3.7}$ ततस्तदे(D_7 °दै)वेत्यभिपूज्य; D_6 तं वासुदेवं स सु°; T_2 ततस्तथेत्यभ्यभि°. — K_2 om. (?hapl.) lines 22–23. — (L. 22) D_4 शिलासितैः (for जनार्दनं). Ś$_2$ अविध्यम्. B_3 om. from सर्व up to the end of line 24. — (L. 23) K_3 -कुरुसत्तमस्त्वरंस्; V_1 Da_1 -कुरूंस्त्वरं(V_1 om. स्त्वरं)स्तथा. — (L. 24) V_1 Da_1 D_1 यथा पुरा (for तथा यथा). B_1 शंबरशराधिपः; Da_1 $D_{1.5.6}$ °रम(Da_1 °स)सुराधिपः; Dn_1 T_2 °रहा पुराबलिं (T_2 °लं); D_4 °रहा वलं पुरा; D_2 तथा बलिं दैत्यपतिं सुराधिपः; Ca शम्बरमम्बराधिपः (as above).

42

(L. 1) B_1 damaged. — (L. 2) Da_1 $D_{1.5}$ आदत्त (for आददे). — (L. 5) T_2 तमसा (for रजसा). D_6 [आ]कुलाः (for वृताः). — (L. 7) V_1 $B_{2.3}$ Da_1 $D_{1.5}$ संहितं; D_3 संधितुं (for °तं). — (L. 9). T_2 कर्णभुजात्. — (L. 10) Da_1 T_2 शक्राशनिः. T_2 खे रुचितः (for -प्रख्यरुचिः). B_2 शिताग्रैः — (L. 13) B_2 महात्मना; D_6 किरीटी (for महात्मा). — (L. 14) Dn_1 विघूर्णमान-; D_4 °णः; D_6 संघूर्णमानः; T_2 विमुह्य° (for विघूर्ण°). B_1-गात्र- (for -हस्त-). V_1 विघूर्णमानः श्लथगांडिवश्च; B_5 °नः श्लथस्त्वथ पांडवश्च (sic); T_2 °नः श्लथहस्तगात्रः (also as above). — (L. 16) K_4 V_1 B Da_1 $D_{1.3-7}$ T_2 क्षिति-. K_4 $B_{1.2.4}$ $D_{3.7}$ T_2 प्रकंपेन. D_7 नगोत्तमः (for [अ]चलो°). — (L. 17) D_4 तत्रांतरं (for तदन्तरं). D_1 वृको (for वृषो). V_1 महात्मा (for महारथो). T_2 उर्व्यां (for उर्वी-). — (L. 20) T_2 चैनं (for दैवान्). Da_1 $D_{1.5}$ तच्चाशकन्नेप महाबलोपि. — (L. 22) T_2 चैनं (for बाणं). — (L. 23) B_3 Dn_1 ततो (for दीप्तो). D_1 [ऽ]र्जुनं. B_5 ह्यंजलिकं. — (L. 24) T_2 स (for ऽपि). — (L. 25) D_6 भिंध्यस्य. — (L. 26) T_2 वै समारोहति (for यावदा°). — (L. 27) T_2 [इ]ति (for [ए]व). V_1 D_6 च (for स). B_2 प्रभो. — (L. 28) K_4 Dn_1 T_2 अतः (for ततः). Bom. ed. शरं (for क्षुरं). $D_{3.7}$ प्रसह्य (for प्रगृह्य). — (L. 29) T_2 कर्णं (for कक्षाम्). $D_{1.4.5}$ अनलार्कवर्णां; D_6 अमलक्त°; T_2 विमलार्क° (for अमलार्क°). — (L. 30) $B_{2.4.5}$ $D_{3.6.7}$ महारथो; T_2 °रथं. $B_{1.3.4}$ निमग्ने; Da_1 $D_{1.4-6}$ विलग्ने; T_2 विलग्नं.

43

Cf. Śalya, App. I (No. 1) — (L. 1) B_5 D_4 कथं तु(D_4

दग्धस्य रौद्रेऽहनि विद्रुतस्य।
बभूव रूपं कुरुसृञ्जयानां
बलस्य बाणोन्मथितस्य कीदृक्।
संजय उवाच।
शृणु राजन्नवहितो यथा वृत्तो महाक्षयः। [5]
घोरो मनुष्यदेहानामाजौ नरवरक्षयः।
यत्र कर्णे हते पार्थः सिंहनादमथाकरोत्।
तदा तव सुतान्राजन्नाविवेश महद्भयम्।
न संधातुमनीकानि न चैवाथ पराक्रमे।
आसीद्बुद्धिर्हते कर्णे तव योधस्य कस्यचित्। [10]
वणिजो नावि भिन्नायामगाधे ह्यप्लवा यथा।
अपारे पारमिच्छन्तो हते द्वीपे किरीटिना।
सूतपुत्रे हते राजन्वित्रस्ताः शरविक्षताः।
अनाथा नाथमिच्छन्तो मृगाः सिंहैरिवार्दिताः।
भग्नशृङ्गा इव वृषा भग्नदंष्ट्रा इवोरगाः। [15]
प्रत्यपायाम सायाह्ने निर्जिताः सव्यसाचिना।
हतप्रवीरा विध्वस्ता निकृत्ता निशितैः शरैः।
सूतपुत्रे हते राजन्पुत्रास्ते व्यद्रवन्भयात्।
विशस्त्रकवचाः सर्वे कांदिशीका विचेतसः।
अन्योन्यमवमृद्नन्तो वीक्ष्यमाणा भयार्दिताः। [20]
मामेव तूर्णं बीभत्सुर्मामेव च वृकोदरः।
अभियातीति मन्वानाः पेतुर्मम्लुश्च संभ्रमात्।
हयानन्ये रथानन्ये गजानन्ये महारथाः।
आहत्य जवसंपन्नाः पादाताः प्राद्रवन्भयात्।
कुञ्जरैः स्यन्दनाः क्षुण्णाः सादिनश्च महारथैः। [25]
पदातिसंघाश्चाश्वौघैः पलायद्भिर्भयार्दिताः।
व्यालतस्करसंकीर्णे सार्थहीना यथा वने।
तथा त्वदीया निहते सूतपुत्रे तदाभवन्।
हतारोहास्तथा नागाश्छिन्नहस्तास्तथा नराः।
सर्वं पार्थमयं लोकं संपश्यन्तो भयातुराः। [30]
तान्प्रेक्ष्य द्रवतः सर्वान्भीमसेनभयार्दितान्।
दुर्योधनोऽथ स्वं सूतं वाहेत्युक्त्वेदमब्रवीत्।
नातिक्रमिष्यते पार्थो धनुष्पाणिर्व्यवस्थितः।
जघन्य एव सैन्यानां शनैरश्वानचोदयत्।

हि) (for तांसिस्तु). — (L. 3) B_1 damaged. B_5 बभू* सैन्यस्य कुरूद्वहानां (sic). — (L. 4) B_5 रूपं तथैवन्मथिते च कर्णे (sic); D_4 बलस्य बाणैर्मथितस्य संख्ये. — (L. 5) V_1 कुलक्षयः; B_5 $D_{1.5}$ महान्क्षयः (for महा°). — V_1 reads line 6 on marg. — (L. 6) D_4 दनुजदेवानाम् (for मनुष्यदेहानाम्). B (except B_3) D_{a1} $D_{1.5}$ आजौ च ग(B_5 यथावद्ग)जवाजिनां (for the post. half). — (L. 7) K_4 D_3 यत्तत्; B_1 damaged; B_5 यदा; D_7 यत्तः (for यत्र). K_4 कर्ण-. — (L. 8) B_3 सुतो; D_3 सुता. D_{a1} D_{1-5} प्रविवेश (for आवि°). B_1 महद्भयमुपस्थितं (for the post. half). — (L. 9) K_4 न चैवापि; D_{a1} $D_{1.3.5}$ न च वाथ (for न चैवाथ). K_4 [अ]पराक्रमे; D_{a1} $D_{1.5}$ पराक्रमः. — (L. 10) B_1 D_{a1} D_{n1} $D_{1.5}$ कर्हिचित् (for कस्य°). — (L. 11) B_1 damaged. B_5 अपारे (for अगाधे). $B_{2.4}$ ह्यप्लवे; D_{n1} विप्लवा; D_7 सागरे. $B_{3.5}$ इव (for यथा). — V_1 om. lines 12–13 — (L. 12) D_4 अपरे (for अपारे), and नष्टे (for हते). — (L. 13) D_{a1} $D_{1.5}$ ततो (for हते). B_3 शरिविक्षताः (sic); B_4 D_{n1} शस्त्रविक्ष(D_{n1} °क्षि)ताः. D_4 चिंतया नष्टचित्तकाः (for the post. half). — (L. 14) V_1 अनाथे. D_7 गजाः (for मृगाः). — (L. 15) D_4 भिन्नशृंगा. D_{n1} वृषा यद्वद् (for इव वृषा). — (L. 16) K_4 D_{n1} $D_{3.4.7}$ प्रत्युपायाम. — (L. 17) K_4 D_4 निकृंता. — (L. 18) K_4 [ऽ]भ्यद्रवन्; V_1 D_{n1} दुद्रुवुर्; $B_{2.5}$ D_4 प्राद्रवन् (B_5 °त्). — (L. 19) V_1 वित्रस्त- (for °शस्त्र-). D_{a1} $D_{1.4.5}$ विशस्तशस्त्र(D_4 °स्त्रपत्र-)-कवचाः; D_{n1} विस्रस्तयंत्रकचवाः (sic) (for the prior half). K_4 कांदिशीकान्; D_{n1} °म्भूता. D_{n1} विचेतसाः (for °तसः). — (L. 20) V_1 $B_{2.5}$ D_{a1} $D_{3.5}$ वीक्षमाणा. — (L. 21) V_1 $B_{2.5}$ D_{a1} D_{n1} $D_{1.5}$ नूनं; D_4 हि तु (for तूर्णं). D_5 मा भव वृकोदरः (submetric) (for the post. half). — (L. 22) V_1 निपेतुस्तत्र; $B_{2.5}$ पेतुः सेदुश्च (for °तुर्मम्लुश्च). B_3 संहशः; B_5 संघशः; D_4 भारत (for संभ्रमात्). — (L. 23) B_3 अश्वान् (for हयान्). V_1 B_5 D_{n1} $D_{1.4}$ transp. रथान् and गजान्. — (L. 24) $B_{2.3.4}$(marg.)$._5$ D_{n1} $D_{4.5}$ आरुह्य (for आहत्य). K_4 $D_{3.7}$ जवसंपूर्णाः; D_4 जवनानश्वान् (for °संपन्नाः). K_4 V_1 D_{a1} $D_{1.5}$ पदाताः; D_{n1} D_4 पदातीन् (for पादाताः). K_4 प्राद्रवद्; V_1 प्रद्रवन्; D_{n1} D_4 प्रजहुर् (for प्राद्रवन्). B_5 पलायंतश्च सर्वशः (for the post. half). — (L. 26) K_4 चाश्वो यैः; B_1 चास्यौघैः; D_{n1} च्चाश्वोघैः. B_3 विद्रवद्भिर्; D_4 संपत° (for पलाय°). D_{n1} भयार्दितैः. — (L. 27) V_1 D_{a1} D_1 -संकीर्णाः (for °कीर्णे). K_4 मानहीना (for सार्थ°). B_5 सार्थाः प्राप्येव काननं (for the post. half). — (L. 28) B_3 D_7 तथाभवन् (for तदाभ°). D_{n1} सूतपुत्रे हते राजंस्तव योधास्तथाभवन्. — (L. 29) V_1 B_2 D_{a1} $D_{1.5}$ महा-; B_4 तदा; B_3 D_{n1} $D_{3.4}$ यथा (for the first तथा). V_1 B_5 D_{n1} $D_{4.5}$ यथा (for the second तथा). — (L. 30) D_{n1} D_4 सर्वे. B_5 घोरं (for लोकं). B_3 D_{n1} D_4 भयार्दिताः (for °तुराः). — (L. 31) D_{n1} D_4 संप्रेक्ष्य. — After line 31, D_{n1} ins.:

तान्दृष्ट्वा विद्रुतान्सर्वान्योधांस्तत्र सहस्रशः।

— (L. 32) $D_{3.7}$ [ऽ]पि स्वं; D_4 स्वकं (for ऽथ स्वं). D_1 संभूतं (for स्वं सूतं). V_1 D_{a1} $D_{1.5}$ वहेत्युक्त्वा; $B_{2.3.5}$ D_{n1} D_4 हाहाकृत्वा. — D_4 om. lines 33–34. Before line 33, B_5 ins. दुर्योधन उवाच. — (L. 33) D_{n1} नातिक्रमेच्च मां पार्थो (for the prior half). K_4 $B_{2.5}$ D_{n1} D_1 धनुष्पाणिस्. K_4 B_5 D_{n1} D_1 अवस्थितः (D_{n1} °ते); B_2 व्यवस्थितं. — (L. 34) B_5 D_{n1} जघने सर्वसैन्यानां (for the prior half).

जघन्ये युध्यमानं हि कौन्तेयो मां न संशयः। [35]
नोत्सहेत व्यतिक्रान्तुं वेलामिव महोदधिः।
अथार्जुनं सगोविन्दं मानिनं च वृकोदरम्।
निहत्य शिष्टाञ्शत्रूंश्च कर्णस्यानृण्यमाप्नुयाम्।
तच्छ्रुत्वा कुरुराजस्य शूरार्थसदृशं वचः।
सूतो हेमपरिच्छन्नाञ्शनैरश्वानचोदयत्। [40]
रथाश्वगजहीनास्तु पादातास्तव मारिष।
पञ्चविंशतिसाहस्रा युद्धायैव व्यवस्थिताः।
तान्भीमसेनः संक्रुद्धो धृष्टद्युम्नश्च पार्षतः।
बलेन चतुरङ्गेण परिक्षिप्य निजघ्नतुः।
प्रत्ययुध्यन्त ते सर्वे भीमसेनं सपार्षतम्। [45]
पार्थपार्षतयोश्चान्ये जगृहुस्तत्र नामनी।
अक्रुध्यत तदा भीमस्तै रणे प्रत्युपस्थितैः।
सोऽवतीर्य रथात्तूर्णं गदापाणिरयुध्यत।
न तान्रथस्थो भूमिष्ठान्धर्मापेक्षी वृकोदरः।
योधयामास कौन्तेयो भुजवीर्यमुपाश्रितः। [50]
जातरूपपरिच्छन्नां प्रगृह्य महतीं गदाम्।
अवधीत्तावकान्सर्वान्दण्डपाणिरिवान्तकः।
पदातिनोऽपि संरब्धास्त्यक्त्वा जीवितमात्मनः।
भीममभ्यद्रवन्संख्ये पतंगा इव पावकम्।
आसाद्य भीमसेनं तु संरब्धा युद्धदुर्मदाः। [55]
विनेशुः सहसा दृष्ट्वा भूतग्रामा इवान्तकम्।
श्येनवद्व्यचरद्भीमो गदाहस्तो महाबलः।
पञ्चविंशतिसाहस्रांस्तावकानामपोथयत्।
हत्वा तत्पुरुषानीकं भीमः सत्यपराक्रमः।
धृष्टद्युम्नं पुरस्कृत्य पुनस्तस्थौ महाबलः। [60]
धृष्टद्युम्नोऽपि च महानमित्रगणमर्दनः।
पुत्रः पाञ्चालराजस्य धनुर्धरवरो युधि।
विप्रलीनान्रथाश्वेन पदातीयान्समन्ततः।
पञ्चविंशतिसाहस्रानवधीन्निशितैः शरैः।
शरैर्निकृत्ताः समरे धृष्टद्युम्नेन तावकाः। [65]
पञ्चविंशतिसाहस्राः कालमार्छन्पदातयः।

B5 तूर्णम् (for शनैर्). B1-3.5 प्र(B3 अ)चोदय; Dn1 प्रचोदयः; D1 अचोदयन् (for °दयत्). — After line 34, B5 ins.:

जघने मां हि दृष्ट्वैव धनुष्पाणिमवस्थितम्।

— Da1 D1.5 om. (hapl.) lines 35–40. — (L. 35) V1 जघन्यैर्; B3.4 जघान; D4 जघने (for °न्ये). K4 B3 D3.7 जघन्येष्ववर्धमानं हि; B5 Dn1 युध्यमानं सुसंरब्धं (Dn1 हि कौंतेय) (for the prior half). B3.4 कौंतेय मां; Dn1 हनिष्यामि (for कौन्तेयो मां). B3 नात्र; B5 [ऽ]च न (for मां न). — (L. 36) K4 व्यतिक्रांतं. V1 Dn1 नोत्सहेन्माम(V1 °दच)तिक्रांतुं; B1.2 °हेदत्र(B1 °हे तस्य)तिक्रांतं (for the prior half). — (L. 37) K4 अथार्जुनं. D4 अर्जुनं सहगोविंदं (for the prior half). B5 reads the post. half on marg. — (L. 38) B3 Dn1 हन्यां (Dn1 °न्ये) शिष्टांस्तथा शत्रून् (for the prior half). B5 D4 सर्वं नि(B5 °र्वान्नि)हत्य कर्णस्य भविष्याम्यनृणो युधि. — (L. 39) B5 श्रुत्वैतद् (for तच्छ्रुत्वा). — (L. 40) K4 देव- (for हेम-). D4 -प्रति- (for -परि-). D4 प्रचोदयत्. — (L. 41) V1 Dn1 र(V1 अ)थाश्वनाग- (for °गज-). Da1 D1 -हीनां तु (for °नास्तु). Da1 D4 पदातास्. K4 चैव; Da1 D1.5 तत्र (for तव). K4 मारिषः. — (L. 42) V1 B1 Da1 D1.5 प्राद्रवंति (V1 °त) हयैरिव; D4 प्रायुध्यंत शनैः शनैः (for the post. half). — (L. 43) Da1 D1.5 यद् (for तान्). K4 धृष्टद्युम्नस्य. — D4 om. lines 44–55. — (L. 44) K4 Da1 D1.5 चतुरंगेन. B2.5 Dn1 संवृत्या(B2 °तो) जघ्नतुः शरैः (for the post. half). — (L. 45) V1 प्रतियुध्यंत; B3 आयुध्यंत च; B5 प्रत्यविध्यंत (for प्रत्ययु°). — (L. 46) B5 अन्ये (for चान्ये). — (L. 47) B3 अयुध्यत (for अक्रु°). K4 Dn1 रणे (for तदा). Dn1 तदा (for रणे). B3 Dn1 पर्यवस्थितैः; B5 प्रत्युपस्थितः. — (L. 49) K4 भूमिस्थान्. B1 धर्मप्रेक्षी; B2 धर्माकांक्षी; D7 °क्षेपी (for °पेक्षी). — (L. 50) B1 D3.7 अथाश्रितः; B2 Da1 D1.5 -समास्थि(B2 °श्रि)तः. B5 स्ववीर्यबलमाश्रितः (for the post. half). — (L. 51) B5 गदामादाय वेगितः (for the post. half). — (L. 52) B4 अब्रवीत् (for अवधीत्). — (L. 53) Dn1 संत्यक्त्वा प्रियं (for संब्धास्त्यक्त्वा). — (L. 54) K4 अभ्यद्रवत्. B5 Dn1 ज्वलनं यथा (for इव पावकम्). — (L. 55) B5 ते (for तु). — (L. 56) D4 [आ]विष्टो (for दृष्ट्वा). V1 B2 Da1 D1.5 भूतग्राम; D4.7 °ग्रामम्. D4 इवांतकः — (L. 57) B2.5 D4 व्यचरन्; B3 Dn1 विचरन् (for व्यचरद्). K4 श्येनवध्यन्चिरद्भीमो (sic) (for the prior half). — (L. 58) B1 -साहस्र्यांस्; Da1 D1 °स्रास्. B5 तावकांस्तान् (for °कानाम्). D4.7 व्यपोथयत् (D4 °न्). K4 B3 Da1 Dn1 D1.5 तावकान्सम(K4 Dn1 °नव)पोथयत् (for the post. half). — (L. 59) Da1 [आ]त्मपुरुषानीकं (for तत्पुरु°). B5 भीम- (for सत्य-). — D4 om. lines 60–73 — (L. 60) B1 Dn1 तस्थौ तत्र (for पुनस्तस्थौ). — V1 Dn1 om. lines 61–70 — (L. 61) B2.5 Da1 D1.5 श्रीमान् (for महान्). B2.5 अमित्रकुल-; D1 अमित्रारिगण- (hypermetric) (for °त्रगण-) B1 -मर्दितः (for -मर्दनः). — (L. 62) Da1 D1.5 धनुर्वेद- (for °र्धर-). B (except B3) रणे (for युधि). — (L. 63) K4 D3 विप्रहीनान् (for °लीनान्). B2 रथाग्रे तु (marg. °स्ते तु); Da1 D1.5 °श्वैभैः (for °श्वेन). B5 विप्रहीनरथाश्वेन (for the prior half). Da1 D1.5 सर्वतस्तान् (for पदातीयान्). — (L. 64) Da1 D1.5 -साहस्राणि. — Da1 D1.5 om. lines 65–70. — (L. 65) B5 निकृत्ताः समरे तत्र (for the prior half). — (L. 66) = line 81. — (L. 67)

हत्वा तत्पुरुषानीकं धृष्टद्युम्नो महाबलः।
भीमसेनं पुरस्कृत्य न चिरात्प्रत्यदृश्यत।
तं पारावतवर्णाश्वं क्रुद्धं क्रुद्धान्तकोपमम्।
धृष्टद्युम्नं रणे दृष्ट्वा त्वदीयाः प्राद्रवन्भयात्। [70]
धनंजयो रथानीकमभ्यवर्तत वीर्यवान्।
माद्रीपुत्रौ तु शकुनिं सात्यकिश्च महारथः।
जवेनाभ्यपतन्हृष्टा निघ्नन्तः सौबलं बलम्।
तस्याश्ववारान्सुबहून्विनिहत्य शितैः शरैः।
तमभ्यधावंस्त्वरितास्ततो युद्धमभूत्तदा। [75]
धनंजयोऽपि चाभ्येत्य रथानीकं तव प्रभो।
विश्रुतं त्रिपु लोकेपु व्याक्षिपद्गाण्डिवं धनुः।
कृष्णसारथिमायान्तं दृष्ट्वा श्वेतहयं रथम्।
अर्जुनं चापि योद्धारं त्वदीयाः प्राद्रवन्भयात्।
विप्रहीना रथाश्वेन गजैश्च परिवर्जिताः। [80]

पञ्चविंशतिसाहस्राः कालमार्छन्पदातयः।
हत्वा तत्पुरुषानीकं पाञ्चालानां महारथः।
पुत्रः पाञ्चालराजस्य धृष्टद्युम्नो महारथः।
भीमसेनं पुरस्कृत्य न चिरात्प्रत्यदृश्यत।
महाधनुर्धरः श्रीमानमित्रगणसूदनः। [85]
पारावतसवर्णाश्वं कोविदारमहाध्वजम्।
धृष्टद्युम्नरथं दृष्ट्वा प्राद्रवन्त भयाद्भृशम्।
गान्धारराजं शीघ्रास्त्रमनुसृत्य यशस्विनौ।
न चिरात्प्रत्यदृश्येतां माद्रीपुत्रौ ससात्यकी।
चेकितानः शिखण्डी च द्रौपदेयाश्च मारिष। [90]
हत्वा त्वदीयं सुमहत्सैन्यं शङ्खानथाधमन्।
ते सर्वे तावकान्प्रेक्ष्य द्रवमाणान्पराङ्मुखान्।
अभ्यद्रवञ्जिघांसन्तो वृषाञ्जित्वा यथा वृषाः।
सेनावशेषं तं दृष्ट्वा तव सैन्यं पराङ्मुखम्।

K_4 महारथाः. — (L. 68) K_4 $D_{3.7}$ प्रत्यपद्यत (for °दृश्यत). — (L. 69) $B_{2.5}$ पारावतसवर्णाश्वं (for the prior half). — $B_{1.2}$ om. line 71. — (L. 71) Da_1 $D_{1.5}$ अभ्यद्रवत (for °वर्तत). — (L. 72) V_1 शकुनिः. Da_1 $D_{1.5}$ महाबलः. — After line 72, $B_{2.5}$ ins.:

गान्धारराजं शीघ्रास्त्रमनुसृत्य परंतपौ।

— (L. 73) B_{1-3} $D_{1.4.7}$ अभ्यपतद्; B_5 आपततुर्. K_4 धृष्टो; B_{1-3} D_7 दृष्ट्वा; B_5 दृष्टौ (for हृष्टा). K_4 निघ्नंतं; B_4 Da_1 D_5 निघ्नतः (for °घ्नन्तः). D_1 बलः. B_5 Dn_1 घ्नंतो (B_5 °तौ) दौर्योधनं बलं (for the post. half). — After line 73, $B_{2.5}$ ins.:

तेषां शकुनिमासाद्य तत्र युद्धमभून्महत्।

— (L. 74) D_4 तव (for तस्य). V_1 तस्याश्वानश्वसादींश्च; B_1 °श्वांश्च गजानाजौ; Da_1 $D_{1.5}$ °श्वान्सादिनश्चाजौ; Dn_1 °श्वसादीन्सुबहून् (for the prior half). D_4 संनिहत्य. — $B_{2.5}$ om. lines 75–88. — (L. 75) Dn_1 D_3 समभ्यधावंस् (for तमभ्य°). D_3 त्वरितस्; D_4 कुरवस्. K_4 तयोर्; B_1 Dn_1 D_4 तत्र (for ततो). Dn_1 महद् (for तदा). — D_4 om. lines 76–77 — (L. 76) K_4 चाभेत्य. — (L. 77) V_1 तत्र (for त्रिपु). Dn_1 गांडीवं विक्षिपन्धनुः (for the post. half). — (L. 78) Dn_1 आयातं. D_4 ततः (for रथम्). K_4 V_1 दृष्ट्वा श्वेतरथं हयं (for the post. half). — (L. 79) D_4 समुत्सृप्यद्रुतसैन्यं (sic) (for the prior half); V_1 प्रापयन् (for °द्रवन्). — (L. 80) Da_1 $D_{1.5}$ विप्रहीनरथाश्वेभा (D_1 °ता); Dn_1 D_4 °हीनरथाश्चैव (for the prior half). Da_1 $D_{1.5}$ नृपैश्च; Dn_1 शरैश्च. K_4 B_4 $D_{3.7}$ परिहीनि(K_4 °णि)ताः; V_1 $B_{1.3}$ °कीर्तिताः; Dn_1 °कर्षिताः; D_4 °वारिताः. — (L. 81) = line 66. D_4 पांचाल्येन पदातयः (for the post. half). — (L. 82) Dn_1 तान्पुरुषव्याघ्रः. Some MSS. पंचालानां. K_4 V_1 D_1 महारथाः. D_4 निहताः पुरुषव्याघ्रा भीमसेनं परीप्सता. — V_1 om. (hapl.) line 83. — (L. 83) D_4 ततः (for पुत्रः). Some MSS. पंचाल-; D_4 पांचाल्य-. D_4 पुत्रो राजन् (for धृष्टद्युम्नो). Da_1 D_5 महाबलः; Dn_1 °मनाः; D_1 °ज्वलः. — (L. 84) K_4 प्रत्यपद्यत (for °दृश्यत). — (L. 85) V_1 -दर्शनः; Da_1 $D_{1.4.5}$ -मर्दनः (D_5 °न); Dn_1 -तापवः (for -सूदनः). — (L. 86) Da_1 परावत- (for पारा°). Dn_1 -सवर्णाश्व-. D_5 -महाध्वज. Dn_1 कोविदारमयं ध्वजं; D_4 °रथध्वजम् (for the post. half). — (L. 87) K_4 $B_{1.4}$ Dn_1 $D_{4.7}$ धृष्टद्युम्नं (for °द्युम्न-). Dn_1 D_4 रणे (for -रथं). Dn_1 D_4 त्वदीयाः प्राद्रवन्भयात् (for the post. half). — (L. 88) D_4 गंधारराजं. Da_1 $D_{5.7}$ अनुस्मृत्य (for °सृत्य). V_1 यशस्विने; D_7 मनस्विनौ. — (L. 89) Da_1 $D_{1.5}$ अचिराद्. $D_{3.4}$ माद्रीपुत्रा (D_4 °त्राः). K_4 ससात्यकिः; D_4 °त्वतौ (for °त्यकी). — (L. 91) B (except B_5) Da_1 $D_{1.5}$ शंखम्; D_3 शंखा. Dn_1 D_3 तथा (for अथ). K_4 अथाधमत्; $B_{1.3}$ अथोधमन् (B_3 °त्); Da_1 $D_{1.5}$ उपाध°; D_4 अथाघनशन् (sic) (for अथाधमन्). — (L. 92) B_5 तान्सर्वांस् (for ते सर्वे). K_4 सर्वान् (for प्रेक्ष्य). K_4 प्लावमानान्; B_4 Dn_1 द्रव(Dn_1 °वं)तोपि; B_5 D_4 °तो वै (for °माणान्). — (L. 93) K_4 अभ्यद्रवज्. Da_1 $D_{1.5}$ जिघांसान् (D_5 °द्) (submetric) (for °सन्तो). B_5 D_4 अभ्यद्रवंत (D_4 °वति) निघ्नंतो; Dn_1 °वर्तत संरब्धान् (for the prior half). V_1 $B_{4.5}$ D_4 वृषं (for °षान्). V_1 B_4 Da_1 $D_{1.5}$ दृष्ट्वा (for जित्वा). D_3 कथा (for यथा). B_5 वृषा यथा (by transp.); Da_1 $D_{1.4.5}$ यथा वृषः. — (L. 94) K_4 सेनावशेषे; V_1 °वसंतं. D_3 तद् (for तं). $B_{2.5}$ Da_1 $D_{1.5}$ अथ सेनावशेषं तु (Da_1 om. तु; D_1 °षं च; D_5 °षे च) (for the prior half) V_1 पराङ्मुखाः. $B_{2.5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.4.5}$ तव पुत्रस्य (Dn_1 D_1 सैन्यस्य) पांडवः (for the post. half).

व्यवस्थितं सव्यसाची चुक्रोध बलवत्तदा । [95]
धनंजयो रथानीकमभ्यवर्तत वीर्यवान् ।
विश्रुतं त्रिषु लोकेषु व्याक्षिपद्गाण्डिवं धनुः ।
तत एतान्शरै राजन्सहस्रान्समवारयन् ।
रजसा चोद्धतेनाथ न स्म किंचिद्व्यदृश्यत ।
अन्यकारीकृते लोके शरभूते महीतले । [100]
दिशः सर्वा महाराज तावकाः प्राद्रवन्भयात् ।
भज्यमानेषु सैन्येषु कुरुराजो विशां पते ।
परानभिमुखांश्चैव सुतस्ते समुपाद्रवत् ।
ततो दुर्योधनः सर्वानाजुहावाथ पाण्डवान् ।
युद्धाय भरतश्रेष्ठ देवानिव पुरा बलिः । [105]
त एनमभिवर्तन्त सहिताः समुपाद्रवन् ।
नानाशस्त्रसृजः सर्वे भर्त्सयन्तो मुहुर्मुहुः ।
दुर्योधनोऽप्यसंभ्रान्तस्तानरीन्निशितैः शरैः ।
व्यधमद्युधि राजेन्द्र घोररूपो विशां पते ।
तत्राद्भुतमपश्याम तव पुत्रस्य पौरुषम् । [110]
यदेनं पाण्डवाः सर्वे न शेकुरतिवर्तितुम् ।
नातिदूरापयातं तु कृतबुद्धिं पलायने ।
दुर्योधनः स्वकं सैन्यमपश्यच्छरविक्षतम् ।
ततोऽवस्थाप्य राजेन्द्र कृतबुद्धिस्तवात्मजः ।
हर्षयन्निव तान्योधानिदं वचनमब्रवीत् । [115]
न तं देशं प्रपश्यामि पृथिव्यां पर्वतेषु च ।
यत्र यातान्न वो हन्युः पाण्डवाः किं सृतेन वः ।
अल्पं च बलमेतेषां कृष्णौ च भृशविक्षतौ ।
यदि सर्वेऽत्र तिष्ठामो ध्रुवो नो विजयो भवेत् ।
विप्रयातांश्च नो भिन्नान्पाण्डवाः कृतकिल्बिषाः । [120]
अनुसृत्य वधिष्यन्ति श्रेयान्नः समरे वधः ।
सुखं सांग्रामिको मृत्युः क्षत्रधर्मेण युध्यताम् ।
मृतो दुःखं न जानीते प्रेत्य चानन्त्यमश्नुते ।
शृणुध्वं क्षत्रियाः सर्वे यावन्तः स्थ समागताः ।

— (L. 95) B_4 व्यवस्थितः. B_3 क्रुद्धोथ (for चुक्रोध). $B_{2.5}$ Da_1 $D_{1.5}$ दृष्ट्वैवाव(Da_1 °ष्ट्वे वो [sic]; D_5 °ष्ट्वैताव)स्थितं संख्ये युध्यन्प(B_3 क्रुद्धः प)रबलार्दनः (D_1 °नं). — V_1 D_4 om. lines 96–97 — (L. 96) Da_1 $D_{1.5}$ धनंजय-. K_4 अभ्यद्रावत (for °वर्तत). — (L. 97) B_1 damaged. B_5 विश्रुतस्. K_4 B_2 व्याक्षिपन् (for °पद्). — (L. 98) B_5 तव (for तत). V_1 तु तान्; B_2 $D_{4.5}$ एनाञ्; B_5 सेनां; Dn_1 एनम् (for एताञ्). B_2 शरव्रातैः; B_5 महाराजः; Dn_1 शतव्रातैः (for शरै राजन्). V_1 B_2 Dn_1 $D_{1.4.5}$ सहसा; B_5 मार्गणैः; Da_1 सहस्रा (for °स्रान्). V_1 B_5 D_3 समवारयत्; B_2 Da_1 $D_{1.4.5}$ °किरत् (D_4 °न्) (for °रयन्). — (L. 99) Dn_1 तमसा (for रजसा). $B_{1.4}$ D_3 चोद्धुतेन; Dn_1 संवृ° (for चोद्ध°). $B_{2.5}$ [आ]जौ (for [अ]थ). D_4 न स्म किंचित्प्रदृश्यते (for the post. half). — (L. 100) K_4 दूरीभूते; V_1 पुरी°; B_1 Dn_1 रजो°; $B_{2.3}$ शरी°; B_4 $D_{3.7}$ हरी° (for शर°). — (L. 101) Dn_1 योद्धाः सर्वे (sic) (for दिशः सर्वा). K_4 प्राद्रवद्; D_4 प्रद्रवन्. — (L. 102) B_3 संतमानेषु (for भज्य°). Dn_1 संमत्यमाने सैन्ये तु (for the prior half). — (L. 103) K_4 अभिमुखस्. Da_1 $D_{1.4.5}$ परेषामात्मनश्चैव (for the prior half). D_4 सेनां तां समुपाद्रवन् (for the post. half). — (L. 105) D_4 भरतश्रेष्ठो. B_1 बली:. — (L. 106) V_1 तदैनम्; D_1 त एवम् D_4 तपनं (for त एनम्). Da_1 $D_{1.5}$ अभिवर्षंतं; D_4 समगर्जत; (for अभिवर्तन्त). D_5 om. सहिताः. K_4 समुपाद्रवत्. — Dn_1 om. line 107. — (L. 107) D_4 ततः (for नाना-). K_4 -शस्त्रभृतः (for °सृजः). D_4 क्रुद्धा (for सर्वे). — (L. 108) Dn_1 om. the prior half. D_4 [ऽ]थ (for ऽपि). D_4 संभ्रामस्. V_1 नरान्; $B_{2.4}$ Dn_1 रणे; D_4 अनौ (sic) (for अरीन्). D_4 व्योस्थितैः (for निशितैः). — Da_1 D_4 om. line 109. — For line 109, Dn_1 subst.:

तत्रावधीत्ततः क्रुद्धः शतशोऽथ सहस्रशः ।
तत्सैन्यं पाण्डवेयानां योधयामास सर्वतः ।

— (L. 110) K_4 अपश्यामस्. V_1 D_4 विक्रमं; Da_1 पौरुषी. — (L. 111) D_4 त एव (for यदेनं). K_4 अनिवर्तितुं; D_4 प्रतिवीक्षितुं (for अतिवर्ति°). — (L. 112) Da_1 $D_{1.5}$ दूरेपयातस्. V_1 तद्धि शूरा पलायंत (for the prior half). K_4 V_1 कृतबुद्धिः. D_4 नाविन्नरापयापांचबुद्धिपलायते (sic). — (L. 113) K_4 सरवीक्षितं. D_4 अभिवीक्ष्य सुविक्षतं (for the post. half). — For lines 112–113, Dn_1 subst.:

यदेकः सहितान्सर्वान्रणेऽयुध्यत पाण्डवान् ।
ततोऽपश्यन्महात्मा स स्वसैन्यं भृशदुःखितम् ।

— (L. 115) D_4 हर्षयंस्ते मे वा शल्यो यामिदं वनमब्रवीत् (sic). — (L. 116) Da_1 $D_{1.5}$ न तं पश्यामि देशं च (for the prior half). Dn_1 यत्र याता भयार्दिताः (for the post. half). — (L. 117) B_3 यत्र माता नरो अन्यः (sic); Dn_1 गतानां यत्र वै मोक्षः (for the prior half). Dn_1 पांडवात्. B_3 सूतेन; Dn_1 गतेन (for सृतेन). — (L. 118) V_1 Da_1 $D_{1.5}$ स्वल्पं (for अल्पं). D_4 मत्यंते वसमेतेन (sic) (for the prior half). K_4 भृशवीक्षितौ. — (L. 119) V_1 च; D_4 तु (for ऽत्र). Dn_1 अद्य सर्वान्हनिष्यामि (for the prior half). K_4 B_2 ध्रुवं. Dn_1 हि (for नो). K_4 [ऽ]भवद् (for भवेत्). — (L. 120) V_1 $B_{2.3}$ Da_1 $D_{1.5}$ तु वो; $B_{1.4}$ तु नो; Dn_1 D_4 ततो (for च नो). K_4 B Dn_1 D_4 -किल्बिषान् (for °षाः). — (L. 121) K_4 अनुवृत्य (for °सृत्य). Dn_1 वधिष्यंती. Da_1 D_5 श्रेयं नः; D_4 श्रेयो नः. — (L. 122) K_4 V_1 $B_{2.5}$ Da_1 $D_{1.4.5}$ सुखः. K_4 Dn_1 संग्रामिको (for सांग्रा°). D_5 मृत्युं. B_1 जीवतां; D_4 युध्यतः (for °ताम्). — (L. 123) V_1 मृत्योर् (for मृतो). K_4 B_2 Da_1 $D_{1.3.5.7}$ न दुःखं (by transp.). D_4 जानाति. D_7 चानंतम् (for °नन्त्यम्). — (L. 124) D_4

यदा शूरं च भीरुं च मारयत्यन्तको यमः । [125]
को नु मूढो न युध्येत मादृशः क्षत्रियव्रतः ।
द्विषतो भीमसेनस्य क्रुद्धस्य वशमेष्यथ ।
पितामहैराचरितं न धर्मं हातुमर्हथ ।
न हि धर्मोऽस्ति पापीयान्क्षत्रियस्य पलायनात् ।
न युद्धधर्माच्छ्रेयोऽन्यः पन्थाः स्वर्गस्य कौरवाः । [130]
अचिरेण हता लोकं सर्वे योधाः समाप्नुत ।
एवं ब्रुवति ते पुत्रे सैनिका भृशविक्षताः ।
अनवेक्ष्यैव तद्वाक्यं प्राद्रवन्सर्वतोमुखम् ।

Colophon.

44

K_4 V_1 B D (except $D_{2.3}$) $T_{1.2}$ G M_{2-4} ins. after 8. 68: M_1 ins. (lines 13–16 only) after 8. 68. 60:

संजय उवाच ।
हते वैकर्तने कर्णे कुरवो भयपीडिताः ।
वीक्षमाणा दिशः सर्वाः पलायन्ते स्म सर्वतः ।
वीरं तु निहतं श्रुत्वा शत्रुभिः परमाहवे ।
सर्वे दिशोऽन्वकीर्यन्त तावका भयमोहिताः ।
ततोऽवहारं चक्रुस्ते राजन्योधाः समन्ततः । [5]
वार्यमाणा भयोद्विग्नास्तव पुत्रेण भारत ।
तेषां तु मतमाज्ञाय पुत्रस्ते भरतर्षभ ।
अवहारं ततश्चक्रे शल्यस्यानुमते नृप ।
योधैर्महारथैः सार्धं वृतो भारत तावकैः ।
हतावशेषैस्त्वरितः शिबिरायैव दुद्रुवे । [10]

शृण्वंतु (for शृणुध्वं). K_4 यावतस्तु; V_1 Da_1 $D_{1.5}$ यावंतः स्थः; D_4 °तस्थ (sic) (for °तः स्थ). — D_4 om. lines 125–126. V_1 reads lines 125–126, followed by the repetition of line 125 after line 131; B_2 reads line 125, followed by the insertion, after line 131 — (L. 125) K_4 transp. शूरं and भीरुं. B_1 [अ]त्यंतकोपमः; B_5 °को बली. — B_2 ins. after line 125: V_1 after line 126:

युध्यस्वं म[ध्वम]द्रवन्तोऽपि क्रुद्धयोर्भीमपार्थयोः (?) ।

— B_2 om. lines 126–127. — (L. 126) V_1 B_5 को न; D_1 तत्र (for को नु). D_1 को नु (for मूढो). K_4 V_1 यादृशः (for मादृशः). — V_1 om. line. 127. — (L. 127) K_4 विशमेश्यथ (sic). — (L. 128) B_5 पितामहेनाचरितं (for the prior half). B_1 इच्छथ (for अर्हथ). — (L. 129) $B_{1.5}$ Dn_1 [अ]धर्मो (for धर्मो). B_1 D_7 पलायने; Dn_1 °यितः (for °यनात्). — (L. 130) B_3 Dn_1 हि (for ऽन्यः). V_1 Da_1 $D_{1.5}$ युद्धधर्मान्न च श्रेयान्; D_4 धर्मो न युद्धाच्छ्रेयान्हि (for the prior half). D_4 सूर्यस्य (for स्वर्गस्य). B_5 विद्यते; D_4 नोवदन् (for कौरवाः). — (L. 131) $D_{3.7}$ सुचिरेण. B_5 [अ]मरार्ल्लँ; D_4 जितार्ल्लँ (for हता). V_1 B_5 Dn_1 D_4 लोकान्. B_2 अचिरादमराँल्लोकान् (for the prior half). $B_{2.5}$ D_4 सद्यो; Dn_1 सर्वे- (for सर्वे). B_2 योद्धाः; B_5 योधः; D_4 वायोः (for योधा). K_4 समाप्नुयात्; V_1 $B_{1.2.4.5}$ D_4 समश्नुते (V_1 °यां); B_3 Da_1 Dn_1 $D_{1.5}$ समश्नुत (Da_1 °ता). — Before line 132, B_5 ins. संजय उवाच. — (L. 132) Da_1 $D_{1.5}$ इति (for एवं). K_4 V_1 B_5 $D_{3.7}$ पुत्रे वै; $B_{2.4}$ पुत्रे ते (by transp.); Dn_1 पुत्रे *. K_4 -वीक्षिताः; B_5 -दुःखिताः; $D_{3.4}$ -विक्षता (D_3 °तः) (for -विक्षताः). — (L. 133) K_4 V_1 B_4 $D_{3.7}$ अनादृत्य; B_5 अनवैक्ष्य (for °वेक्ष्य). B_5 D_4 सर्वतोमुखाः; Da_1 $D_{1.5}$ अन्यतोमुखं; Dn_1 सर्वतोदिशः (for °तोमुखम्). — Colophon. *Adhy. no.* (figures, words or both): B_1 91; B_3 110; B_5 94; Da_1 D_5 103; D_1 85.

44

G_1 om. the ref. — (L. 1) Dn_1 राजन् (for कर्णे). G_2 कुरवोपि भयान्विताः (for the post. half). — D_6 om. lines 2–4. — (L. 2) Some MSS. वीक्ष्यमाणा. K_4 पालयंते. K_4 शर्वशः; B_1 $D_{3.7}$ सर्वशः (for °तः). Dn_1 पर्यपेतुः सहस्रशः; $T_{1.2}$ G M_{2-4} पलायंत सहस्रशः (for the post. half). — (L. 3) Dn_1 कर्णं तु; T_1 M_{2-4} रावर्णि; T_2 G रावणं (for वीरं तु). Dn_1 $T_{1.2}$ G M_{2-4} दृष्ट्वा (for श्रुत्वा). T_1 M_{2-4} राक्षसा लक्ष्मणेन वा (T_1 हा); T_2 राक्षसा इव तत्क्षणात्; G_1 राक्षसा लक्ष्मणाग्रजात्; $G_{2.3}$ राक्षसा राघवेण वै (G_3 वा) (for the post. half). — (L. 4) Da_1 $D_{1.5}$ स वै; Dn_1 $T_{1.2}$ M_{2-4} भीता; D_4 सर्वां; G_3 दिशो (for सर्वे). G_3 भीता (for दिशो). K_4 [ऽ]न्विकीर्यंत; Dn_1 विदीर्यंत; D_4 कुकीर्यंत (sic); T_1 द्रवंत्येते; T_2 व्यद्रवंत; G M_{2-4} द्रवंत्येव (for ऽन्वकीर्यन्त). Dn_1 क्षतविक्षताः; $T_{1.2}$ G M_{2-4} भयपीडिताः (for °मोहिताः). — (L. 5) V_1 [ऽ]वराहं (for ऽवहारं). D_6 $T_{1.2}$ G M_{2-4} ततो महारवं (T_1 G_2 °थं) चक्रुर् (for the prior half). K_4 योधाः * *; Dn_1 योधाः सर्वे; D_6 $T_{1.2}$ G M_{2-4} यो(M_{2-4} यौ)धा राजन् (by transp.). D_6 T_2 (also as above) सहस्रशः (for समन्ततः). — (L. 6) $B_{1.3}$ निवार्यमाणा (hypermetric). D_6 $T_{1.2}$ G_3 M_{2-4} भृशोद्विग्ना (for भयो°). Dn_1 निवार्यमाणाश्चोद्विग्नास् (for the prior half). Dn_1 तावका भृशदुःखिताः (for the post. half). — (L. 7) Da_1 Dn_1 तन् (for तु). Da_1 $D_{1.5}$ आस्थाय (for आज्ञाय). M_3 तु (for ते). Dn_1 पुत्रो दुर्योधनस्तव (for the post. half). — (L. 8) D_6 G M_{2-4} अपहारं (for अव°). B_1 भृशं (for नृप). D_6 $T_{1.2}$ G शल्यस्यानुमतेन च (T_1 ह) — (L. 9) K_4 Dn_1 D_6 $T_{1.2}$ G M_{2-4} कृतवर्मा रथैस्तूर्णं (K_4 रथैः सार्धं; D_6 T_1 $G_{1.3}$ रणे तूर्णं) (for the prior half). T_2 यादवः; G_2 सायकैः; G_3 सैनिकैः (for तावकैः). — (L. 10) V_1 D_6 $T_{1.2}$ G M_{2-4} हतावशिष्टैस् (for °शेषैस्). Dn_1 नारायणावशेषैश्च (for the prior half). D_4 प्रदुद्रुवे (for [प]व दु°).

गान्धाराणां सहस्रेण शकुनिः परिवारितः।
हतमाधिरथिं दृष्ट्वा शिबिरायैव दुद्रुवे।
कृपः शारद्वतो राजन्नागानीकेन संवृतः।
महता मेघकल्पेन शिबिरायैव दुद्रुवे।
अश्वत्थामा ततः शूरो विनिःश्वस्य मुहुर्मुहुः। [15]
पाण्डवानां जयं दृष्ट्वा शिबिरायैव दुद्रुवे।
संशप्तकावशेषेण बलेन महता वृतः।
सुशर्मापि ययौ राजन्वीक्षमाणो भयातुरान्।
दुर्योधनोऽपि नृपतिर्हतसर्वस्व आतुरः।
ययौ शोकसमाविष्टश्चिन्तयन्विमना बहु। [20]
छिन्नध्वजेन शल्यस्तु रथेन रथिनां वरः।
प्रययौ शिबिरायैव वीक्षमाणो दिशो दश।
ततोऽपरे सुबहवो भारतानां महारथाः।
प्राद्रवन्त रणं हित्वा भयाविष्टा विचेतसः।
अश्रुकण्ठा भयोद्विग्ना वेपमानाः सुविह्वलाः। [25]
कुरवः प्रद्रुताः सर्वे दृष्ट्वा कर्णं निपातितम्।
प्रशंसन्तोऽर्जुनं केचित्केचित्कर्णं महारथाः।
व्यद्रवन्त दिशो भीताः कुरवः कुरुसत्तम।
तेषां योधसहस्राणां तावकानां महामृधे।
नासीत्तत्र पुमान्कश्चिद्यो युद्धाय मनो दधे। [30]
हते कर्णे महाराज निराशाः कुरवोऽभवन्।
जीवितेष्वथ राज्येषु दारेषु च धनेषु च।
तान्समानीय पुत्रस्ते यत्नेन महता विभो।

— V1 om. (hapl.) lines 11–12. B2 om. (hapl.) 11–16. G1.3 read line 11 after line 16. — (L. 11) D6 पर्वीरहा (for परिवारितः). — D4 om. lines 12–18; D8 T1.2 G M2–4 om. line 12. — (L. 12) B1 चाधिरथिं. — D8 T1 G2 M1 read lines 13–16 after 8. 68. 60. T2 M3 read lines 13–16 after line 18. G3 reads lines 13–14 after 8. 68. 60. M2.4 read lines 13–14 after line 18. — (L. 13) V1 Da1 D1.5 शारद्वतोपि राजेंद्र (Da1 °द्रे) (for the prior half). Dn1 T1.2 G M भारत (for संवृतः). — (L. 14) B1 damaged. Dn1 महामेघनिभेनाशु (for the prior half). — G2 om. lines 15–16. B3 reads 15–16 after line 18. — (L. 15) D8 T2 G1 विनिश्वस्य. Dn1 पुनः पुनः (for मुहुर्मुहुः). — After line 16, G1.3 read line 11. D8 T1.2 G1.3 M2–4 om. line 17. — (L. 17) Some MSS. संसप्तक-. B3.5 संशप्तकावशिष्टेन; Dn1 °न्वशिष्टेन (for °वशेषेण). B3.5 बलेन परिवारितः (for the post. half). — (L. 18) B3 partly damaged. T2 G2 च (for [अ]पि). B2 महाराज (for ययौ राजन्). G1 तूर्णं (for राजन्). Some MSS. वीक्ष्यमाणो. B2.3 Dn1 D8 T1.2 G M2–4 भयार्दितः (D8 °तं) (for °तुरान्). — After line 18, T2 M3 read lines 13–16; M2.4 lines 13–14. — (L. 19) K4 V1 B1–3D3.4 तु; M2–4 च (for ऽपि). D8 प्रययौ; T1.2 G M2–4 स ययौ (for नृपतिर्). B1 मृत-; T1.2 G M2–4 हत- (for हत-). K4 -सर्वस्वम्. Da1 D1.5 -निष्प्रभः; Dn1 -बांधवः (for आतुरः). D4 हतसत्त्वो भयातुरः (for the post. half). — (L. 20) D8 T1.2 G ज्ञातिशोकसमा(D8 T1 °मवा)पन्नः; M2–4 ज्ञातिशोकावसन्नश्च (for the prior half). D4 [अ]भवन् (for बहु). D8 T1 G1.3 चिंतयित्वा मुहुर्मुहुः (for the post. half). — (L. 21) K4 B1.4 D3.7 हीनध्वजेन (for छिन्न°). D4 [ऽ]पि (for तु). K4 वर. — (L. 22) B1 damaged. Some MSS. वीक्ष्यमाणो. — (L. 23) K4 D3.7 T2 G3 M2–4 सुबहुशो; B5 Da1 D1.5 [ऽ]पि बहवो; D8 T1 G1 तु बहवो. G2 ततोपरेण बहुशो (for the prior half). V1 B1.2 Da1 D1.3.5 M2–4 भरतानां. — (L. 24) D8 प्राद्रवंति. B1 रणं कृत्वा; B2 D4 रणं त्यक्त्वा; Dn1 T2 भयत्रस्ता; D6 रणे भीता (for रणं हित्वा). T1 G M2–4 व्यद्रवंत दिशो भीताः (for the prior half). Dn1 T2 ह्रियाविष्टा (for भया°). K4 विचेतनाः; V1 damaged (for विचेतसः). D6 कुरवः कुरुसत्तम; T1 G M2–4 भयविह्वलचेतसः (for the post. half). — T2 om. lines 25–27. M2.4 read lines 25–26 after line 28. — (L. 25) V1 damaged; B2 D4 साश्रुनेत्राः; B5 D6 T1 अश्रुनेत्राः; G1.3 अश्रुकर्णाः; G2 आस्रकंठा (sic); M2.3 सास्रकंठाः; M4 सास्रकर्णाः (for अश्रुकण्ठाः). G2 भृशोद्विग्ना (for भयो°). Dn1 असृक्क्षरंतः सोद्विग्ना (for the prior half). B3 D7 पतमाना (for वेप°). V1 B1.4 D6 G M2–4 भयातुराः (V1 °रैः); B2 सुविक्लवाः; Dn1 T1 तथातुराः (for सुविह्वलाः). — (L. 26) Dn1 दुद्रुवुः; D8 T1 G M2–4 प्राद्रवन् (for प्रद्रुताः). — (L. 27) In V1, the portion from ऽर्जुनं up to 8.69.6 is lost on a missing folio. D4 क्वचित् (for the second केचित्). D5 कर्णे. B2.3.5 महारथं; D4 °णेवे (for °रथाः). — G1 om. (hapl.) from line 28 up to the end of this passage. — (L. 28) K4 विद्रवंत; D8 T1 G2.3 M2–4 प्राद्रवंत (D8 °ति). D8 T1 G2.3 M2–4 रणे (for दिशो). B2 D4 कुरुसंक्षये (D4 °यं) (for °सत्तम). — After line 28, M2.4 read lines 25–26. — (L. 29) M2–4 यौध- (for योध-). — (L. 30) T2 नास्ति (for नासीत्). G2 ततः (for तत्र). K4 D8 परान् (for पुमान्). B2 नासीत्कश्चन नरो वै-. B3 D4 °त्कश्चित्पुमांस्तत्र (D4 °मानन्यो) (for the prior half). B2 D4 तत्र युद्धे; B3 योद्धुं यो *; D6 यत्र योद्धुं; T1 यस्तु योद्धुं; T2 यस्तद्युद्धे; G2.3 यस्तु युद्धे; M2–4 योत्र युद्धे (for यो युद्धाय). K4 B1.4 Da1 D1.3.5.7 योद्धुं यो मन आदधे (K4 °धौ) (for the post. half). — (L. 31) D8 T1.2 G2.3 M2–4 कर्णे हते (by transp.). — (L. 32) Dn1 [अ]पि; T2 G2.3 च (for [अ]थ). B2 D4 दारेषु राज्येषु (by transp.). — (L. 33) B4.5 Da1 D1.4.5 प्रभो; Dn1 विभुः (for विभो). — (L.

निवेशाय मनो दध्रे दुःखशोकसमन्वितः ।
तस्याज्ञां शिरसा तेऽपि प्रतिगृह्य विशां पते । [35]
विवर्णवदना दीना न्यविशन्त महारथाः ।
Colophon.

34) D4 युद्धायैव (for निवेशाय). D4 दध्वे (for दध्रे). — (L. 35) B2 D4 ते हि; Dn1 योधाः; D6 T1 G3 M2.3 दीनाः; T2 दीना; G2 दीनः; M4 हीनाः (for तेऽपि). B2 Dn1 परि- (for प्रति-). — (L. 36) D6 om. from वदना up to धार्तराष्ट्रो म in 8. 69. 39[d]. Dn1 राजन् (for दीना). D6 G3 M2-4 विषण्णमनसो भीता (G3 भीत्या; M2.3 हीना; M4 दीना); T2 G2 विषण्णवदना शूरा (for the prior half). B2 न्यवर्तंत (for न्यविशन्त). T2 शिबिराय विनिर्ययुः; G2 जित्वा शत्रून्महाबलाः (for the post. half). — Colophon om. in D6 G1; V1 missing. *Adhy. name:* Dn1 शिबिरप्रयाणं. — *Adhy. no.* (figures, words or both): B1 93; B2 82; B3 110; B5 96; Da1 D1 105.

CRITICAL NOTES

☞ *The Critical Notes mainly cover observations and explanations on the Constituted Text. Exegetical notes figure but occasionally to help the reader to follow the text easily, and they are put in at places where he may regard our text a bit out of the way in adopting a particular reading. Additions and Corrections to the Critical Apparatus are included in rectangular brackets.*

1

This adhyāya and the next one, containing just 69 stanzas or 138 lines in the Northern recension, are compressed in 20 stanzas or 40 lines in the Southern recension. The substance of both the recensions is the same, but their text is widely different. The possible explanation of such divergence is that the older or original (i. e. pre-manuscript) version of the Karṇaparvan may not have contained this portion at all; but when the contents of parvans describing the fight between the Pāṇḍavas and the Kauravas were remodelled, the Northern and Southern redactors composed the portion, each in their own way. The remodelling of these parvans included shorter and longer descriptions of the contents of each parvan. In the shorter version, Saṃjaya reports to Dhṛtarāṣṭra the death of the commander or the Senāpati. Dhṛtarāṣṭra then asks Saṃjaya to give a detailed report of the fight, of those who fought and died, as also of those who were still living (कुरूणां सृञ्जयानां च के नु जीवन्ति के मृताः (8. 4. 3). Then Saṃjaya gives to *Dhṛtarāṣṭra* a list of those warriors who fought and died (8. 4. 11 to 8. 4. 87). Dhṛtarāṣṭra then asks Saṃjaya to state the names of warriors who were still living (अहतान्शंस मे सूत येऽत्र जीवन्ति केचन 8. 4. 88). He then mentions the names of those warriors who still stood by the side of Duryodhana. Dhṛtarāṣṭra then asks Saṃjaya to narrate full details of the fight including the death of the principal warrior. The main portion of the parvan then begins with adhyāya 6. In the case of the Droṇaparvan the same method of narration is adopted There the first ten adhyāyas are devoted to the preliminary narrative, and the main portion of the parvan begins with adhyāya 11. Similar plan seems to have been adopted in the case of Śalyaparvan as well. The N and S recensions in the case of the Droṇa and Śalya parvans, however, are identical, but that is not the case with the Karṇaparvan. Why they should differ so widely in the case of this parvan alone is a matter of speculation. My own conjecture is that the *original* form of Karṇaparvan did not contain the first five adhyāyas of the constituted text, at any rate, the first two adhyāyas. They were introduced at different epochs, independently by the S and N redactors, on the models of the Droṇa and Śalya parvans. It is on that account that the text in these two recensions differs so widely.

It may be mentioned here that the text of the concluding adhyāya of the Karṇapavan similarly differs in the N and S recensions. The question has been discussed in the Introduction, and the conclusions arrived at are stated in full details there.

15 After 8. 1. 15, three Devanāgarī MSS. from the Sarasvathi Mahal Library in Tanjore add the following:—

भो ब्राह्मण महाप्राज्ञ शस्त्रशास्त्रविशारद ।
शान्तिं कुरु मदीयानां नृपाणां दीनचेतसाम् ।
तेषां तद्वचनं श्रुत्वा द्रोणपुत्रो महाबली ।
उवाच हर्षजननं कुरून्संजीवयन्निव ।
अहं च कर्णशल्यौ च भवन्तो भ्रातृभिः सह । [5]
पाण्डुपुत्रान्विजेष्यामो देवैरपि सुरक्षितान् ।

ततो दुर्योधनो राजा कर्णं प्राह महाबलम् ।
भवन्तं चाभिषेचामो जहि शत्रून्समागतान् ।
वैशंपायन उवाच ।
मन्त्रं कृत्वा ततः सर्वे कर्णमेवाभ्यषेचयन् ।
सेनापत्यं च संप्राप्य सूतपुत्रो महाबलः । [10]
कृत्वा च संक्षयं तेषां शत्रूणां जयगृद्धिनाम् ।
ततस्तेषां महाराज बभूवाद्भुतदर्शनम् ।

[(L. 1) TE °शास्त्रविदां वर. — (L. 3) TE. TJ महाबलः. — (L. 4) TE हर्षमतुलं (for °जनतं). — (L. 13) TC [अ]द्भुतदर्शन.]

These three MSS. were not at all used for our Critical Apparatus, as they did not deserve any consideration. The present passage is inserted in these MSS. at an awkward place. There was no question of Aśvatthāman being approached by Duryodhana. The passage thus constitutes a very late addition probably by a novice who wanted to try his hand in composing stanzas in the Epic style.

32 [Crit. App. line 3: *read* युक्ता *for* युक्ताः.]

39 [Crit. App. line 12: *read* प्रव्यथितं *for* प्रव्यथितं.]

42 [Crit. App. line 6: *read* B1.5 *for* B2-5.]

48 The text of this stanza is based on MSS. of the Central group of the N recension. It should be noted that both Ś1 and Ś2 have a blank space for 48ab; K1.4 omit 48ab; K2 originally had a lacuna for 48ab, but it was made good *sec. m.* Some six MSS. of the N recension which were collated but not actually used for the Critical Apparatus, five of which come from Tanjore, omit the entire stanza. The Southern recension has nothing corresponding to this stanza. I think that this stanza is probably in explanation of the contents of the preceding stanza, viz., तच्छ्रुत्वा मा व्यथां कार्षीर्दिष्टे न व्यथते मनः. My own view is that the original text of the N recension did not contain the stanza, but it crept in from the quotation from a commentary (of Devabodha?) by way of a popular saying to support the doctrine in दिष्टे न व्यथते मनः, and got gradually admitted into the text of the N recension. Arjunamiśra (who, as is well known, has incorporated and expanded Devabodha's commentary), cites this stanza in extenso in his commentary after explaining the word दिष्टे- दिष्टे दैविके। यस्मादभावी भावी वा ह्यर्थो राजन्नरं प्रति। अप्राप्तौ तस्य वा प्राप्तौ न बुधः कुरुते व्यथाम् ॥ अस्यायमर्थः। अभावी न भवति यः। भावी अवश्यभावी। अर्थः शुभाशुभरूपः। यस्मादभावी भावी वेति पक्षान्तरम्। तत्र न भावी स्यात्, अभावी भवेदित्यर्थः। न बुधेति। व्यथते (व्यथते) भाव्यभाविनोः। तयोरप्राप्तौ न व्यथते। शुभस्याप्राप्तौ न विषीदति, अशुभस्याप्तौ न व्यथति। एतद्विपर्यये न ह्रावपि (?)।

Caturbhuja and Nīlakaṇṭha have both copied the above explanation with some alteration, but have not quoted the lines. I, therefore, am led to believe that the stanza did not exist even in the original of the N recension but crept in after the commentary (or commentaries of Devabodha and) of Arjunamiśra became popular. I further think that Arjunamiśra first quoted this stanza from his predecessor's work where such stray stanzas are often cited.

2

1 c) आश्वस्तमुखाः—With their mouths all dry or parched. आश्वस्त = आशुष्क, from the strong base of शुष्.

5 a) *अनिष्टानि—Unwelcome, not quite pleasant to look at. The emendation is necessitated by the fact that the term अरिष्ट which means unwelcome, bad, or evil portent, did not acquire that sense in such an early period to which the text of the Epic belongs. The term रिष्ट, meaning evil omen, suggesting approaching death, is a very old term found in works on Indian system of medicine like Caraka and Suśruta. अरिष्ट in that sense can be obtained by Prothesis, but is not found used in early works, and hence it must be regarded as very modern. Our oldest MSS. Ś K1.2 support अनिष्ट, the emendation concerning only the case-termination.

3

13–14 Note that the most important events of this parvan, according to Saṃjaya, are the drinking of the blood of Duḥśāsana by Bhīma on the battle-field, and the death of Karṇa and his sons.

4

2 b) मनसामिप्लुतात्मनः—With my heart or soul perturbed because my mind was misdirected (दुष्प्रणीतेन मनसा). The words मनस् and आत्मन् are often regarded as synonyms, and hence an attempt seems to have been made to avoid duplication. That is why some MSS. of the N recension changed मनसा into तमसा, while others, including those of the S recension, substituted the easier reading.

3 [a]) कृतास्त्रपरमाः शल्ये—Depending on Śalya who, after Karṇa's death, would command the Kaurava army for the use of their weapons.

12 [Crit. App. line 3: *read* अक्षौहिणीं *for* अक्षाहिणीं.]

15 References to events recorded in the Droṇaparvan in our Critical Apparatus were supplied from the Bombay edition of that parvan. As a portion of the Critical edition of that parvan is now available, I shall supply them wherever possible. B. 7. 29. 48-49 = 7. 28. 40-41.

21) B. 7. 47. 22 = 7. 46. 22.

23) B. 7. 45. 23 = 7. 44. 9-13.

24 [d]) कृतनिश्रयः—Taking a bold or firm stand. The word निश्रय (from (नि + श्रि) being somewhat obscure, has led the redactors to have the easier reading कृतनिश्चयः.

28) B. 7. 32. 65 = 7. 31. 63.

31 [Crit. App. *line 1: read* For the event, cf. 7. 47. 7 *for* The event?]

32) B. 7. 30. 12 = 7. 29. 11-12.

44 [Crit. App. line 5: *om.* T2.3 G.]

47) मावेल्लकाः—Cf. 1. 59. 29[e] and 2. 31. 13[d]. The word मावेल्लक or मावेल्लक signifies a tribe, but its correct form has been a matter of much speculation. Sukthankar resorted to emendation in fixing the text as मावेल्लकाः. The evidence of MSS. is divided, suggesting मावेल्लक, माचेल्लक, मच्छिल्लिक or मच्छल्लिक as the possible form, thus dispensing with the need to go in for an emendation as Edgerton has done. To me it appears that this tribe comes from the Eastern coast, a region in the neighbourhood of modern Macchalipatam. If this conjecture is correct, मचिल्लिक or मच्छिल्लिक may be the correct word. Dr. B. C. Law, however, has not recorded any of these names in his "*Tribes in Ancient India*".

57 [a]) Note lacunae in Ś K1.2 made good (*sec. m.*) in K3.

60 B. 7. 21. 21 = 7. 20. 16.

62 B. 7. 33. 71 = 7. 32. 49.

64 26* = B. 7. 25. 34 = 7. 24. 32-33. — [Crit. App. 26*, line 2: *read* अम्बष्ठसहितः *for* अम्बष्टसहितः]

66 B. 7. 25 = 7. 24; B 7. 23 = 7. 22.

71 B. 7. 23 = 7. 22.

73 B. 7. 28 = 7. 27.

77 B. 7. 14 = 7. 13.

81 [Crit. App. line 8: *read* cont. after 33*: *for* ins. after 81[ab].]

5

3-7 Cf. lines 21-22 of 7*.

15 [a]) नामन्यत—Did not (even) consider his equal.

17 [c]) अपादीनम्—अप + अदीनम्, very much depressed, an instance of *lect. diff.* giving rise to a large number of fanciful variants.

20 [Crit. App. line 19: *delete* 'After the above, M2 reads 1, 6 of 46*'. — Last line: *read* T2 *for* T1.]

25 [Crit. App. line 1: *read* Dn1 *for* Dn.]

32 [b]) समुद्रस्येव विप्रुकाः—विप्रुका or पिप्रुका means a small frog which has no sufficient strength to swim or cross the ocean.

44 [a]) पिप्रुकाः—Small drops of water which cannot quench the thirst (from प्रु or प्रू).

54-55 These two stanzas explain a simile, उलपस्थ इव द्विजः, broached in 53[d], and may have been introduced into the text of the Epic at a very late stage. ŚK1.2.4 omit only 54[ab], but retain 54[cd]-55[cd]. B3 T1 omit both the stanzas, and yet I have retained them in my text, as in these MSS. the omission may well be due to haplography. That the ŚK group which is notorious for haplographical omissions retains them is a strong ground to keep them in the constituted text, though I admit their secondary character. Compare in this connection 8. 55. 71-73, where the simile of द्वीप is expanded in a similar fashion, no MS. omitting the st. there. It may therefore be assumed that explanations of similes form a peculiarity of the Epic style, which leaves nothing for the reader to imagine.

65 [d]) कुण्डलाभ्यां—In exchange for ear-rings.

72 [a]) एतानि दिवसानि—The word दिवस in the neuter gender gradually became obsolete in Classical Sanskrit. See the variants, which obviously are prompted by the unusual gender of the word.

76 [ab]) न हन्यामर्जुनं यावत्तावत्पादौ न धावये—Cf. 3. 243. 15; 8. 46. 38. In the Ghoṣayātrā section of the Āraṇyaka parvan, Karṇa, after the incident of the defeat by the Gandharvas and the subsequent release of the Kauravas by the Pāṇḍavas, made a proposal to Duryodhana, that the latter, like Yudhiṣṭhira, should perform a Rājasūya sacrifice after killing the Pāṇḍavas. In that context, Karṇa

makes a solemn promise or takes the vow that he would not wash or get washed his feet till he had killed Arjuna.

77 [a]) यस्य भीतो—Note the genitive case of the source of fear against Pāṇini's rule: भीत्रार्थानां भयहेतुः.

80 [b]) अचिन्तयन्—Pre. p., meaning unmindful.

98 [c]) *दिष्टं—It was a thing destined to happen, अवश्यंभावि, and that is why Karṇa met his death at the hands of Arjuna. The first half of the stanza borrows its predicate हते कर्णे किमब्रवीत् from 97[d], and should not be construed with दिष्टं. Ś K1.2.4 read दिष्टां, while the remaining MSS. read इष्टं and दृष्ट्वा. Dhṛtarāṣṭra often uses the term दिष्टं in the course of his wailings. Cf. 8. 1. 49[c] and several other passages. —[Crit. App. line 6: *read* *दिष्टं *for* दिष्टं.]

106–108 Ś1 K1–3 read these stanzas only once and that too here; Ś2 omits them along with 109; while the remaining MSS. read them twice, first after the reference in 8. 4. 88. I think these stanzas are out of place at 8. 4. 88, particularly 108, and hence I considered that the proper place for them was just here. The omission in Ś2 is due to the damaged folio of the codex from which it was copied. That Ś2 does not read them at 8. 4. 88, clearly shows its concurrence with Ś1 K1–3.

6

6 [Crit. App. line 8: *delete* 'Ś K2.4 तदा;'.]

14 [c]) सुनीतैरिह सर्वार्थैः etc.—If all things are properly co-ordinated, even destiny may become favourable.

20 [d]) द्रविणवत्तरः—More effective or valuable.

24) B. 7. 5. 17 = 7. 5. 12–20.

34) 71* = 8. 26. 45 (see P. K. Gode Commemoration Volume). Arjunamiśra notes that this stanza, in some versions, occurs just before the Karṇābhiṣeka, i. e., after 8. 6. 34. If our K4 represents that version, it should have omitted it at the latter place, but it does not. It may be noted, however, that our K4 is a queer mixture of older versions of N conflated with S. The text of the stanza seemes to have been corrupt from very early times, say, from the days of Vimalabodha at least. At any rate he considered the stanza to be a Kūṭaśloka of the Mahābhārata, and as such he commented on it. I have shown elsewhere that the stanza can yield a reasonably good sense, when corrupt words are read rightly.

7

15 [a]) नेत्राभ्याम्—Instrumental case for locative is rather rare, and hence some MSS. have made an attempt to change it into नेत्रयोः.

19 [a]) अनुपादस्तु यो वामः—The left-side rear foot of the crocodile.

8

18 [Crit. App. line 5: *read* (before corr.) B3 *for* (before corr.).3.]

22 [cd]) उदयाग्रयभवनं—A fine or big house on the top of the rising mountain.

40 [d]) आमित्रम्—Belonging to अमित्र = शत्रु, here क्षेमधूर्ति.

41 [a]) खजाका—A spear-like weapon, probably a pointed iron bar. The word खज, खजक meaning a churning handle is known to dictionaries, but not खजाका. The form of the word is not mentioned by Dikshitar, nor in the *Lakṣaṇaprakāśa*. It may be an iron bar with a nozzle of the shape of a churning handle.

42 [Crit. App. line 2: *delete* 'Ś1 K2 अवप्लुत;'.]

43 [Crit. App. line 4: *read* 43[ab] *for* 42[ab].]

9

5–10 These stanzas mention some pairs of warriors, one on the side of the Pāṇḍavas and the other on the side of the Kauravas, viz., Nakula and Karṇa (15); Bhīma and Aśvatthāman (11); Sātyaki and Vinda & Anuvinda (11); Śrutavarman and Citrasena; Prativindhya and Citra; Duryodhana and Yudhiṣṭhira; Arjuna and the Saṃśaptakas; Dhṛṣṭadyumna and Kṛpa; Śikhaṇḍin and Kṛtavarman; Śrutakīrti and Śalya; and Sahadeva and Duḥśāsana. The fights between these pairs have been described, either in brief or in details in different adhyāyas by both the recensions, except the fight between Śrutakīrti and Śalya, which is lacking in the N recension. Further, there are some pairs, e. g., Yuyutsu and Ulūka; and Sutasoma and Śakuni, which are not mentioned here, and yet fights between them are described in both the recensions. The description of the fight between Śrutakīrti and Śalya, which is

wanting in N, is made good by S, by the addition of an adhyāya (adhy. 13 in the Madras edition), which, not being found in N, is considered by me as an afterthought, and so relegated to Appendix I (No. 1).

8 [cd]) Note the hiatus क्रुद्धो अभ्यधावत् between 8[a] and 8[b] found in K1 only. Even Ś1, Ś2 and other MSS of the K group, have made an attempt to avoid it, and introduced words like अथ and यथा to smoothen the text.

11

1[a]–2[b]) The ŚK group of MSS., as has been shown in the Introduction, abounds in cases of omissions due to haplography. But there are certain omissions in the MSS. of that group, which cannot be accounted for on that ground. *The omission of 1[a]—2[b] in Ś K1-3 is an instance of the latter type. If we omit these lines, there would be a break in the narration*; I therefore regard them as quite essential for the text, and hence have included them in the constituted text. By way of contrast, see stanza 10 below, omitted in Ś K1.2 Dn1, which is clearly an omission due to haplography.

14 [d]) चापव्यात्तौ = चापव्यात्ताननौ as explained by Caturbhuja. The text adopted is found in D8 in the margin. The variants in ŚK group supply a near approach to the reading adopted. Other variants indicate an attempt to explain the defective expression. In other words, चापव्यात्तौ was *lect. diff.* and hence the variations of readings.

35 [Crit. App. line 3: *after* om., *ins.* (hapl.).]

12

The portion of our constituted text from 8. 12. 1 to 8. 17. 29 stands transposed in the S recension, and covers in Madras edition adhyāyas 57 to 65 approximately. *The transposition in the MSS. of the two recensions is fairly uniform and consistent except in the case of T2, which, as has been already pointd out in the Introduction, shows marked affinities to N. I have followed here the order of events as given in the N recension for the following reasons:—*

1. Kṣemendra (*ca. 1029–1050 A. D.*) in his *Bhāratamañjarī* records the events in the following words:

पार्थः संशप्तकान्हत्वा निनाय भ्रातरौ नृपौ ।
दण्डाधारं सदण्डं च दण्डधारपुरं शरैः ॥ १० ॥
अथ पाण्ड्यः कुरुचमूं दारयञ्जगतीभुजाम् ।
भल्लैः शिरांसि चिच्छेद लब्धलक्षः प्रहारिणाम् ॥ ११ ॥

* * *

पाण्ड्यसंघे हते वीरे मौलिरत्ने महीभुजाम् ।
पाण्डुसेना न शुशुभे शशिहीनेव शर्वरी ॥ १७ ॥

and puts these events in the first day of Karṇa's Generalship. Further, Arjuna's fight with the Saṃśaptakas there figures among the second day's events as well:

हत्वा संशप्तकान्सर्वान्प्रत्यावृत्ते धनंजये ।
आवर्तनर्तितेवाभूत्सहसा कुरुवाहिनी ॥ ११३ ॥

* * *

संशप्तकैश्च विघ्नोऽभून्मम कर्णनिपातने ।
भीमसेनमवस्थाप्य प्रत्यनीके महाभुजम् ॥ १३४॥
प्रहारविक्षतं देवं त्वामहं द्रष्टुमागतः ।

Thus it is clear that according to MBh. versions available to Kṣemendra, Arjuna fought with the Saṃśaptakas on both the days of Karṇa's Generalship. This is in complete accord with our MSS. of the N recension.

2. Considering the part played by the Saṃśaptakas, viz., to keep Arjuna away from some prominent heroes of the army of Kauravas, it is but natural that Arjuna might meet the Saṃśaptakas every now and then. Our text also records the fact in the following stanza (8. 14. 1):

प्रत्यागत्य पुनर्जिष्णुर्जघ्ने संशप्तकान्बहून् ।
वक्रातिवक्रगमनादङ्गारक इव ग्रहः ॥

So, it is not necessary that Arjuna should meet the Saṃśaptakas only once and finish them. In fact the Saṃśaptakas have played their part on several occasions in the Droṇaparvan, as for instance, to keep Arjuna away from Yudhiṣṭhira so that Droṇa should be able to capture him. Nor were they completely routed and killed even by the end of the Karṇaparvan; some of them followed Aśvatthāman, and are mentioned as having fought in the Śalyaparvan.

3. The motive of the redactors of the S recension seems to be to bring all references to Saṃśaptakas fighting with Arjuna at *one* place in this Parvan, and hence they shifted these adhyāyas from the description of the battle on the first day to the

second day along with other minor episodes like the death of Pāṇḍya. Moreover, S refers to Arjuna's fighting with the Saṃśaptakas on the first day in the list of the pairs mentioned in 8. 9. 5-10, which passage corresponds to 8. 10. 5-15 in the Madras edition. This reference in S clearly proves that Arjuna fought with the Saṃśaptakas even on the first day. The S redactors thus seem to have changed their mind subsequently, wanted to bring the Saṃśaptaka episode at one place, and hence shifted these adhyāyas so as to form part of the second day of Karṇa's Generalship.

24 निर्वेष्टुं भर्तृपिण्डं हि etc.—"It is high time for dependents to stand true to the salt or to repay the master's food that they have consumed. They should not waste their time over trifles; for it is the Brahmans who quarrel over trifles or subtle things; the warrior-class, on the other hand, considers success and defeat as gross or realistic.

51 [In marginal ref.: *read* K. 8. 53. 4 *for* K. 8. 52. 4.]

53 ^{d}) शैराहतो मृत्युरपि व्यथेत—Even the God of death would grumble if struck by such arrows as Aśvatthāman discharged.

69 ^{a}) आवृत्य नेयेष पुनस्तु युद्धम्—Aśvatthāman, who was carried away from the battle-field, did not desire to turn back to fight with Kṛṣṇa and Arjuna. Note the variety of readings for आवृत्य नेयेष. The constituted text is based upon K_{1-3} and stands supported by the S group.

13

13 [Crit. App. line 3: *read* क्षुरैः *for* क्षुरै.]

24 ^{a}) परित्रास्य:—Note the dropping of अडागम here. It has led to a large number of variants in N, particularly in the Central group of MSS. The dropping of अडागम, however, was a very common feature in Vedic Sanskrit.

14

4 [Crit. App. line 6: *read* 102* *for* 101*.]

5 ^{cd}) Ś $K_{1.2}$, along with Dn_1 D_6, omit 5^{cd} and the omission cannot be explained on the ground of haplography. All the same, the line is essential for the narration. — [Crit. App. line 6: *before* om., *ins.* S.]

10 [Crit. App. line 12: *read* 103* *for* 102*.]

15 ^{a}) अणकैश्च—अणक is a type of arrow, which may have a sharp point bringing instantaneous death. This type is not mentioned by Dikshitar nor by *Lakṣaṇaprakāśa.*

17 ^{a}) विजिताः—Vanquished and killed.

21 [Crit. App. line 6: *read* संतितीर्षन्तं *for* संतितीर्षन्तं:.]

22 ^{cd}) This line seems to have supplied a reason for the S redactors to transpose this portion to the description of the second day's fight. The line need not, however, be interpreted so literally. This class of warriors always introduces itself at any critical juncture.

26-50 Note that the N recension reads the description of the battle-field, almost in identical terms, at two places, first here, and again in continuation of App. I (No. 16), which comes after adhyāya 40. The S recension, on the other hand, reads it only once, and after the routing of the Saṃśaptakas.

47: 109* *read* चित्राङ्गुरश्छदान् *for* चित्राङ्गुरच्छदान्.]

15

12 ^{ab}) अभि as कर्मप्रवचनीय governs पत्नम्. Construe मधुरमाभाष्य पत्नमभि अभीतवन्नृत्यन्. Fantastic variants here are due to the fact that अभि was later regarded as an उपसर्ग only.

17 ^{cd}) पीथ means the sun. The word has become obsolete in Classical Sanskrit. The clue to the emendation here is supplied by readings of Ś K_2 and K_1. The synonyms for पीथ are आदित्यः in K_4; घर्मः in V_1 and सूर्यः in D_8 $T_{1.3}$ $G_{2.3}$, while K_3 B D G_1 M read मेघः. Out of these सूर्यः, which must have been given as an equivalent of पीथः *in the margin*, gradually replaced the original word. मेघः is obviously wrong in the context, and is due to the belief that rains out of season destroy the rice-crop; but it cannot at all construe with भाभिरापूरयन्निव. अम्भोभिः पूरयन्निव in K_3 and नभसि ह्लादयन्निव in M_{2-4} are consequential variants of 17^{d}, due to the adoption of मेघः. — सस्यहा really means bringing to maturity or ripening. The heat of the sun after rains is rather strong and unbearable as in the month of October; but this heat helps the maturing of crops.

24 ^{b}) पाण्ड्यतः—In the direction of Pāṇḍya.

28 अष्टावष्टगवान्युक्तः etc.—Aśvatthāman carried a stock of weapons in eight carts to each of which eight

86

bullocks were yoked. All this stock of armament he exhausted in about an hour and a half. [After 17, the Madras edition ins.:

120A* दीर्घमम्वरमावृत्य वाताः पूर्वापरा इव ।

Note that this line is not recorded by any of the 10 MSS. of the S recension which we have actually used for this edition. Even in Sastri's edition, two of his MSS., one of which, as he says, represents the principal text printed, omits the line. So, it is clear that Sastri did not mind incorporating lines from any MS. which fell into his hands.]

16

4–7 Note the disturbed sequence or arrangement of these stanzas, particularly in MSS. of the S recension.

15 [d]) रणेषुभिः—Note the un-Pāṇinian Saṃdhi रणे+इषुभिः, *and the consequent attempts to smoothen the text in several MSS.*

17

4 [d]) पाञ्चालाचलम्—Eminent among the Pāñcālas, i. e., Dhṛṣṭadyumna. K3 T2 paraphrase our text, while the remaining MSS. of the Central group, and M2–4 read differently. The adopted text comes *from* Ś K T G M1.

11–12 Sātyaki *first* struck the elephant of the king of the Vaṅgas with an arrow; when his elephant was about to fall, the king of the Vaṅgas made an attempt to jump from it; in the meanwhile Sātyaki struck him also with an arrow, and so he fell dead on the ground in front of Sātyaki.

18 [a]) Note that Ācāryaputra here is not Aśvatthāman, but the son of the king of the Aṅgas who was a famous trainer of elephants. This trainer came from a non-Aryan race, and therefore is called a Mleccha in 17[c], and also in the variant noted in the margin of D8. Both Arjunamiśra and Caturbhuja support our text.

21 Construe: नकुलं परि, where परि is a कर्मप्रवचनीय and not an उपसर्ग.

29 [Crit. App. line 17: *read* 41 *for* 40.]

78 [Crit. App. line 7: *read* 78 *for* 79.]

95 [cd]) For the event of Karṇa promising Kuntī that he would not kill any of her sons except Arjuna, and that she would always have five sons either with Arjuna or with Karṇa, Cf. 5. 144. 20–22.

109 134*—This line, though found in a large number of our MSS., is omitted in K1 T1 M2–4. That it is an extraneous addition is clearly proved when we read it in continuation of st. 109.

113 [c]) The reading तावकान् seems to me to be the original reading, and is supported by Ś1 K1.2.4. On the other hand, तारकाजाल° is equally supported by Ś2 K3 and the remaining MSS., and also by Arjunamiśra. This reading also yields a good sense. The wavy line under तावकान् indicates real wavering on the part of the Editor.

18

32 [Crit. App. line 5: *read* (D6 °ह्वं) *for* (D6 °ह्व).]

19

32 [ab]) आ *तुम्वाद्—Up to the nave of the wheel. The variants in MSS. of the N recension are rather confusing, neither तुण्ड, nor तुङ्ग, nor even गुल्फ being quite suitable for रथचक्र. The MSS. of the S recension have a substitute for this line where M version reads आ तुम्वास्यां हि चक्रे ते, which reading justifies our emendation. Caturbhuja, whose comm. is corrupt at many places, reads आ तुंगात्, but explains it as नाभिपर्यन्तम्. The reason why N MSS. avoid the word तुम्ब seems to be that it is not recorded in the dictionaries in this sense. It may be that the word is taken either from the Prakrits or from the stock of Deśī words.

33 [Crit. App. line 3: *read* समुद्दुस *for* समु दुस.]

50 [Crit. App. line 1: *read* 50[ab] *for* 50[cd]. — Line 2: *read* 48[cd] *for* 48[ab].]

57) प्रतिमानेषु=दन्तद्वयावच्छिन्नेषु मुखभागेषु, Arjunamiśra; =अन्तरालेषु, Caturbhuja.

20

2 [a]) परिपतिताभिमुखाः=परिपतिताः+अभिमुखाः, a case of double saṃdhi not sanctioned by Pāṇini.

21

34 [a]) निष्कैवल्यम्—Arjunamiśra explains it as निश्चितं कैवल्यं मरणं यत्र.

42 [c]) आनर्तनोपमम्—Caturbhuja explains the word आनर्तन as नृत्यशाला.

22

1 स्वेन च्छन्देन etc.—Surely, Arjuna did not kill us all because he so willed; desperado as he is, he

would not let even the God of death slip from his hands.

2 [a]) मद्राम्, i. e., सुमद्राम्.

14 [c]) Note that अद्राक्षत is to be construed with यूयम्. The form अद्राक्षत is an old subjunctive form in स, which, having become obsolete, has caused a variety of readings in MSS. except Ś K1.2. —[Tabular Conspectus: *ins.* 192* *below* 16 in column 4.]

47 [Crit. App.: at the end, *ins.* — After 47, K4 V1 B D (except D3) read for the first time lines 52–59 of App. I (No. 5).]

23

37 [a]) महारथः समाख्यातः—In 5. 162. 26, Bhīṣma mentions Śalya among the Atirathas along with Kṛtavarman, while Karṇa is mentioned only as Ardharatha in 5. 165. 5–7; so, Śalya considers himself far superior to Karṇa.

24

This adhyāya records the famous Tripuropākhyāna. This episode and its place in Sanskrit literature has been discussed in detail by one of my pupils, Miss Bhaktisudhā Mukhopādhyāya, in an article in the Journal of the Ganganath Jha Reserarch Institute, Vol. VIII, Part IV (August 1951) pp. 371–395, in which Miss Mukhopādhyāya takes a comparative view of the episode from Vedic, Post-Vedic, Epic and Purāṇic versions, and proves that the version in the Critical Text of the Karṇaparvan was the most simple version, and formed the basis of its later ramifications. The episode figures twice in the Mahābhārata, first in the Droṇaparvan (B. 7. 202 = Critical Edition 7. 173. 52–58) in an abridged form, and again in the Karṇaparvan, 8. 24. The episode occurs twice in the Skanda, Matsya and Śaiva Purāṇas, and once in Harivaṃśa, Padma, Saura, Brahmavaivarta, Bhāgavata and Liṅga Purāṇas. Miss Mukhopādhyāya has also shown that the episode existed in two different versions, and pointed out verbal agreements and differences in the different recensions of the story.

The Karṇaparvan version of this episode shows considerable divergence in its narration. Inflation is noticeable almost at every alternate verse, and at places the N and S recensions run parallel.

3[c]–4[d]) Note that the S recension here presents a text which is short as well as simple, while the one preserved in the Ś K group is highly inflated. —[Cri. App. line 7: *after* subst., *ins.* for]

14 [Crit. App. line 6: *read* रौप्य- *for* रौप्यं-]

17 [a]) गुणप्रसवसंबाधम्—Full of the produce of all the Guṇas, viz., Sattva, Rajas and Tamas. It means that the town catered for the needs of all types of people.

19 [d]) नाम प्रजापतिः—Prajāpati, the Creator, was merely a name and nobody obeyed his commands.

27 [a]) *त्रैपुरस्थाः—The three demons residing in the city which was a group of three cities. The S recension supplies त्रैपुराः as the subject of बवाधिरे, but the N recension, particularly the Ś K group, suggests the reading as it stands emended.

28 [cd]) संस्थितिं स्थापिताम्—The established code of conduct.

39 [c]) यः सांख्यमात्मनो वेद—The term sāṃkhya here is used, according to Arjunamiśra, in the sense of *tattva*, true nature.

45 [d]) ईब्यसे—According to Arjunamiśra, the reading should be ईडुषे, dative sing. of ईडिवस्, which seems to be in line with other terms in dative case like धन्वने, अतिमन्यवे, स्तुताय, स्तुलाय *etc*; but this form has no support outside the group of MSS., B1 D1.5 and Da1. I think the original reading ईब्यसे was changed into ईडुषे to bring the text into line with the rest.

62–84) The entire passage in the two recensions runs parallel. We have adopted the text as found in the N recension, the one from the S recension being given in Appendix I, No. 2. The N recension too, is highly inflated, Ś K1.2 giving the shortest version.

63 [Crit. App. line 4: *read* तदाप्र° *for* तदा प्र°]

68–76 The construction of the chariot and its various constituent parts is described here, in which mention is made of deities which formed these parts.

91 [c]) The majority of the N MSS. read आदाय for *आदत्त, while of the S recension generally reads आददे. The stanza purports to mention the fact that Śaṃkara took up the arrow formed with three deities, Soma, Viṣṇu and Agni. If we accept the reading आदाय, the construction would involve the flaw of anacolu-

thon, as the subject Śaṁkaraḥ cannot be construed with कल्पयांचक्रिरे. Presumably the older reading might have been आदत्त, i. e., आ + अदत्त, which form, not being easily conceived, was changed into आदाय in the N, and आददे in the S. The emendation has been resorted to with some hesitation, and hence the use of the wavy line.

102 [b]) दुरावर:—Difficult to overcome or control.

105 [b/]) For the S version of this line, cf. line 8 of 267*.

110) This is one of the four one-line stanzas in the Karṇaparvan. This line cannot construe with 109, nor with 111. The contents of this stanza are supported by T G M_1, while M_{2-4} support the text as constituted on the evidence of the agreement of Ś with M_{2-4}.—[Crit. App. line 1: *delete* T G M_1.]

116 [d]) एकत्वताम्—*A form obtained by the addition of two terminations,* त्व and ता, of the abstract *noun, which* came to be disliked by grammarians of the Classical School, even though forms like पुरुषत्वता are available in Vedic Literature. The dislike is responsible for the variety of readings. K_1 D_5, which are very old and reliable MSS., read एकत्रताम्, which is a nearer approach to एकत्वताम्, while *Arjunamiśra has retained* our reading.

129–158 The object of this narrative is to prove that Karṇa could not have been a man of low origin, and that he is as flawless as Bhārgava, to whom Śaṁkara gave the missiles.

159–161 Duryodhana, at this stage at any rate, does not seem to be aware of the divine origin of Karṇa, though Karṇa himself was. Cf. 5. 143–144 for details.

26

37 [Crit. App. line 4: *ins.* K_4 *before* विमुंचंति.]

42 [d]) न त्वेव मां स्थिरता संजहाति—Firmness of mind does not forsake me, i. e., nervousness does not at all overcome me, even when I see Bhīṣma and Droṇa lying dead on the battle-field.

45 [d]) क्रमागतम्—I think, on reconsideration and also on revaluation of my material, that समागतं should have been preferred to क्रमागतम्. It is true that Vimalabodha and Arjunamiśra support क्रमागतम्, but the agreement of Ś K group on the one hand, and of M_{2-4} on the other, should have weighed more with me. For the rest, cf. 70* and my note thereon.

27

3–12 This passage gives a list of presents which Karṇa desires and is ready to make to one who would show him where Arjuna and Kṛṣṇa could be found. The topic is capable of being expanded to any length according to the ideas of redactors, and so, the N and S redactors vie with one another in amplifying the list. This is the reason why the text shows unprecedented vagaries.

There is another interesting point to be noted. Some MSS. of the Central group and the Vulgate read न चेत्तदभिमन्येत in place of स चेत्तदभिमन्येत of the constituted text. The meaning that can be assigned to the former phrase may be "if he is not satisfied with that," i. e., if he thinks that the prize offered by Karṇa to show him where Arjuna and Kṛṣṇa are, is very low, Karṇa is prepared to pay more to him. Our text simply means "if he so desires." Apart from the concurrence of Ś K and S groups, Arjunamiśra, hailing from Bengal and thus having before him the text of B, a version of the Central group, records स चेत्तदभिमन्येत.

Haplography plays an important rôle here in presenting a confused text-tradition, as has been illustrated by I. 1. 102–154.

5 [cd]) For the S version of this line, cf. lines 4–6 of 314*.

7) Although this stanza is shown as omitted in some MSS. of the N and S recensions, its contents stand well-supported by them. Cf. 310*, 311* and 313*.

10 [Crit. App. line 11: *ins.* a hyphen before दांतानां.]

11–12 The climax in the prize-offering is reached, not so much in stanza 11, where Karṇa offers everything belonging to him, as in stanza 12, where he offers all the wealth of Arjuna and Kṛṣṇa when they are killed!

19 [a]) बाल्यादिव—Out of sheer folly.

28 [a]) पराश्वस = परम् + आश्वस, having full confidence in my own valour.

33) 315*—This stanza contains a reference to the famous universal fable known as अजकृपाणीयम्. Cf. 2. 59. 8; Edgerton, JAOS 59. 366 ff. Some MSS. of this parvan which were collated but rejected and

thus not used for our critical apparatus, preserve the reading अजः for अज्ञः in line 1. अज्ञः also is noted under 2. 59. 8, and अजः is interpreted by Vādirāja as परमात्मन् against अजः = छागः of Devabodha.

35 [a]) सिद्धं—Ready for attack.

40 [c]) लट्वा—a small sparrow, a rare word giving rise to numerous fanciful variants.

63 [In the marginal ref.: *read* B. 8. 40. 13 *for* B. 8. 14. 13.]

71) A tirade on the country of Śalya and his people. Karṇa says: Men, young and old, and women, sing in imitation of holy ṛks, the following stanzas (i. e., stanza 73 and the following) which embody the characteristics of the people of the Madra country.

81 A one-line stanza which can neither be tacked on to the preceding line, nor to the following. The line means that an offering by a priest of the warrior-class, and also by one who invites such a person to act as priest, is lost or ineffective.

It is claimed by a writer, Jatindra Mohan Chatterji, M. A., in his article "*Ahura-Mazda in the Mahābhārata*" in the Iran League Quarterly, Oct. 1948-1949, Vol. XIX. 1-2, p. 50, that "Śalya was a Persian king of Madra, i. e., Media, and was taunted by Karṇa as king of a people who are राजयाजकयाज्य, i. e., amongst whom, unlike as in India, the militant Kṣatriya performs the functions of the religious priest. The predominance of the Kṣatriya element (fighting the evil) as a mark of the cult of Zarathushtra, could not have been better described than by saying that in his country (Madra), the prefect was the priest." It is likely that a member of the warrior class was not prohibited to act as priest in the Indo-Iranian period. Contrast with this practice the Indian case of Viśvāmitra, a Kṣatriya acting as priest at a sacrifice, and the disastrous effects that followed. In the Rāmāyaṇa, while instructing Rāma in the lore of Jṛmbhakāstra, the sage Viśvāmitra mentions Kṛśāśva (Kershasp) as the inventer of that missile, from whom he (Viśvāmitra) obtained the knowledge of its use. Cf. कृशाश्वः कौशिको राम इति येषां गुरुक्रमः—उत्तररामचरित I. So, the practice of राजयाजकयाज्य may have been current in Indo-Iranian epoch, of which Viśvāmitra and Śalya may be regarded as remnants.

83-84 मद्रके संगतं नास्ति etc.—"One cannot make friends with a person from the Madra country. (he is poisonous like a scorpion) whose poison has to be made ineffective by reciting a mantra from the Atharvaveda, and such a recitation has been found effective." There are some mantras in the Atharvaveda, e. g., 7. 56, which are said to be cures for scorpion-bite.

89 [c]) घसराः = अदनशीलाः.

95 [a]) उपहितः = परवञ्चनार्थं नियुक्तः, Arjunamiśra. Used or placed in our midst as a spy by the Pāṇḍavas. Note that Śalya was related to the Pāṇḍavas as their maternal uncle, and that Śalya joined the side of Duryodhana with an army numbering one Akṣauhiṇī, (5. 19. 16) and promised to Yudhiṣṭhira that he would bring about the तेजोवध of Karṇa (6. 41. 71-82).

97 [a]) सारङ्गः = चातकः, Arjunamiśra.

28

80) रथस्यास्य कुटुम्बिना—Śalya says that he is in charge of the chariot, and as such, must do his duties as the master of the house does, in pointing out particularly the good as well as the bad points of the warrior.

61) Cf. 3. 13. 44, where Jāmadagnya Rāma is said to have praised Kṛṣṇa and also Arjuna as they together constitute one godhead.

29

3 [cd]) संतापयति etc.—Karṇa knows that he is to fight with Arjuna and Kṛṣṇa who possess great strength and heavy missiles. The only thing that causes nervousness in him was the curse of Bhārgava Rāma and also of a great Brahmin. Karṇa then proceeds to narrate the occassions on which he received the curses. The story of Karṇa's discipleship under Jāmadagnya Rāma and his curse is repeated in 12. 2-3, and the circumstances under which he got a curse from a Brahmin is narrated in this adhyāya in st. 31-39.

4 [ab]) For the S version of this line, cf. lines 5-6 of 355*.

4 [cd]) The sentence तत्रापि, हे शल्य, फल्गुनस्य हितार्थिना देवराजेन विप्रः in stanza 4[cd] runs on into the next stanza where the predicate-part कृतः is to be found. In fact, 4[cd] and 5[ab] form one sentence.

5 [ab]) The emendation *अवमेदेन is justified on

the ground that the ŚK group supplies [अ]त्रमेदैः, and the Central and S groups supply विभेदेन.

6 [cd]) सूतोपधावाप्तमिदं त्वयास्त्रम्—You acquired this missile from me under a false pretext (posing that you were a Kṣatriya or Brāhmaṇa) when in reality you were a sūta. Vādirāja seems to construe 6[cd] with 7[a]: तस्मात्कारणात्तव मृत्युकालादन्यत्र कर्मकाले कंचिद्धन्तुं प्रयोगकाले...... इदमस्त्रं त्वां प्रति न प्रतिभास्यतीति योजना. It, however, appears clear that the curse was that Karṇa would fail to use the missile on the most suitable occasions when he is in real difficulty or trouble; cf. for instance 8. 66. 42[d] (रामादुपात्तोऽप्रतिभाति चास्त्रे). I, therefore, would interpret 6[cd] as: "This missile, which you have obtained from me under a false pretext, will fail you at the proper time," say, at the time of your death; but on other occasions you can make its use. कर्मकाले is thus explained, say in parenthesis, by तव मृत्युकालादन्यत्र. Or, we may construe: तव मृत्युकालादन्यत्र (तु) प्रतिभास्यति. If the missile was to fail Karṇa in all critical junctures, then its acquisition by Karṇa would not be a point for him to boast of.

7 [b]) अब्राह्मणे ब्रह्म न हि ध्रुवं स्यात्—A sacred missile (ब्रह्म) cannot be always efficacious in a person who is not a Brahmin. Karṇa does not think that his present fight with Arjuna is his मृत्युकाल; and so he says that the Bhārgava missile would be quite effective that day (तदद्य पर्याप्तमतीव शस्त्रम्- 7[c]).

8 अपां पतिः etc.—"The vast and surging mass of water which covers the ocean with mountainous waves and which would inundate all kinds of creatures, is held up by the coast-line (वेला)." Similarly, Karṇa says, he alone would hold Arjuna in check.

23–24 Etymological speculation on the terms मित्र and शत्रु, is, as usual, very fanciful.

31 [d]) एकायनम् is explained by Arjunamiśra as युद्धविषयम्; Caturbhuja's explanation अप्रतिकार्यः 'inevitable' seems to be better.

34 [381*, line 1: *read* कुञ्जरान्यष्टि° *for* कुञ्जराम्यष्टि°]

36 [Crit. App., line 5: *read* K₂ यक्ष *for* यक्षः and 382*, line 3: *read* निर्दहन्निव]

37 [ab]) For the S version, cf. line 2 of 382*.

39 [cd]) For the S version, cf. line 1 of 383*.—[Crit. App., line 2: *read* Da₁ वज्रगर्तिं *for* Da₁ वज्रगर्तिः]

30

10–11 The geographical boundaries of the Bāhlīka country as given here indicate that that country did not form part of the Āryāvarta. Naturally, the ways of living and the customs and manners obtainable among the people were disliked by the Aryans.

19 कश्चित् etc.—" A prominent resident of this country, who for the time being lived in the Kurujāṅgala region, suffered from distraction or pangs of separation from his beloved, and sang a verse, viz., 8. 30. 20.

22 [Crit. App. line 2: *read* Dn₁ सिलोज्ज्वलायोग्या.]

25 कदासमृदितेऽध्वनि—On roads on which stand trampled or strewn कदास, half-cooked peas (कुल्माष).

36 दासमीयानाम् or दाशमीयानाम्—In 2. 47. 5[b], Edgerton adopted दासमीय as the correct form on the strength of Arjunamiśra's commentary. Devabodha there reads दाशमीय and explains it as दशमदेशोद्भवाः. Caturbhuja reads दाशमीयानां here and offers explanation as given by Devabodha. The MSS. by majority support दाशमीयानां here and also in 66[a]. The term occurs also in 8. 51. 16. The names of tribes and countries have been so variously spelt in MSS. that it makes the task of the Editor rather difficult. I think now that under the circumstances दाशमीय is better supported, and tolerably well-explained as दशमदेशोद्भव by the oldest commentator Devabodha, and some of his successors. That the Bāhlikas are a frontier tribe (दशम=चरम=पर्यन्त) outside the Aryan fold, justifies the explanation दशमदेशोद्भवाः. It is possible to offer another explanation of the term, viz., दाशाः or दासाः इति मीयन्ते, comparable to fishermen or slaves. Cf. also दाशेयी in 5. 171. 1[d], given by both Arjunamiśra and Devabodha, though some MSS. even there, read दासेयी.

40 [a]) पुत्रसंकरिणः— Indulging in sexual intercourse with one's own children. Arjunamiśra reads पुत्रसत्कारिणः and explains it as पुत्रानेव सत्कुर्वन्ति न देवब्राह्मणादिकम्. Caturbhuja's commentary, though corrupt at places, reads: अवंते(पत्ले)भूत्पादितापत्याः. The reading of the S recension is पात्रसंकरिणः, dining with others in the same plate, i. e., not using separate plates for each member of the party, or dining

in one common plate, which, even to this day, is a common custom in the Panjab, particularly amongst the Muslims. The reading adopted by us makes the Bāhlīka tribe indulge in promiscuous sex-life, while the S reading indicates dining in a common plate, neither of which customs was current amongst the Aryans.

44 A very fanciful etymology of the name Bāhlīka. Bahi or Vahi is the female and Hlīka the male goblin; both Piśācas, living on the river Vipāśā, modern Beas; and Bāhlīka is the offspring of their union. So the Bāhlīkas are a Piśāca race, and not an Aryan race, which alone is propagated by Prajāpati, the Creator.

45 [b]) *कीकट is the name of a tribe derived from the country कीकटाः. The emendation-mark should be dropped as this word is found in G_1; it is also suggested by Ś $K_{1.2.4}$ B_3, where metathesis seems to be responsible for wrong spelling. The word is known to the Vedic literature (किं ते कृण्वन्ति कीकटेषु गावः, Ṛv. 3. 53. 14).

47 [Crit. App. line 1: *read* K_3 for K.]

53–54 It appears from these stanzas that there was no rigid caste-system as such in the Bāhlīka country.

61 [a]) बाह्यालयाद्दते—Except the Bāhyālaya, i. e., people residing in regions outside the Āryāvarta. Arjunamiśra reads लयाद्दते and explains it as मद्रदेशाद्दते. I think Madra and Pañcanada, at one time, constituted the Bāhlīka country. Cf. for instance, 62[d] below. I now think, of course against Arjunamiśra, that Bāhyālaya should be read as one word, and it may just stand as another name of Bāhlīka.

70 [b]) मौष्टिकाः or मुष्टिकाः, probably a sub-caste of the Mlecchas. It is likely that the term came to be confounded with औष्ट्रिकाः, a people who made their living by trade in camels. The Ś K group is consistent in reading मौष्टिक, and S group is equally consistent in reading मुष्टिक. औष्ट्रिक of the Central group, thus, seems to be a *lect. fac.* Caturbhuja reads औष्ट्रिकाः, but explains it as करसुरतकारिणः, which explanation suggests that he also may have read मौष्टिकाः. Arjunamiśra reads औष्ट्रिकाः करमैथुनकर्तारः, but the commentary in D_5, a MS. of text and comm. belonging to Arjunamiśra group, reads as मौष्ट्रिकाः and explains it as करमैथुनकर्तारः. Both Arjunamiśra and Caturbhuja explain शण्डाः as छिन्नवृषणाः or वृषणरहिताः.

81 [ab]) Another characteristic of the people of the Bāhlīka and Madra countries recorded here is that the Bāhlīkas are dullards and will not understand things unless they are beaten, while people from the Madra country will not understand things even though they are beaten. Arjunamiśra explains the line as: प्रतिरब्धाः संरम्भेण ताडिताः सन्तो बुध्यन्ते । मद्रकास्तु केनापि च ताडनादिना न बुध्यन्ते.

85–86 Śalya, after all, seems to take a very rational view, and winds up the unpleasant conversation by saying that good and bad people are found everywhere, so also chaste and unchaste women. Men are always fond of scandalizing others, and are apt in finding faults in them but ignoring those of their own.

31

The text of this entire adhyāya is in a chaotic condition in both the recensions, the MSS. of the S recension being more confused than those of N. The table given on page 273 explains the order in which stanzas appear in S (except T_1). See also the critical apparatus on 8. 30. 88 and 8. 31. 5, 24, 40, 51. Most of the S MSS. repeat some stanzas. It was extremely difficult to get order out of this chaos. The individual stanzas, apart from their positon, are supported by both the recensions, except perhaps two, viz., 8. 31. 37–38, which are found in S as 8. 57. 13–14, in a slightly different form.

Let us now analyse the situation: After the long and rather unpleasant controversy between Karṇa and Śalya, Karṇa marched against the Pāṇḍava army (st. 1–4). Dhṛtarāṣṭra, at this juncture, asked Saṃjaya to give details of the relative positions of the two armies, which the latter described (st. 5–27). On seeing Karṇa at the head of the Kaurava army, Yudhiṣṭhira asked Arjuna to arrange his army suitably, and assign various members of his army to fight with those of the enemy. Arjuna did this and himself stood at the head (st. 28–36). At this juncture come the two stanzas (st. 37–38) found in the N recension without any direct support *at this place* from the S recension.

But these stanzas are again found as 8. 57. 13–14, with some variation, and are supported there by both N and S. Here, if we read stanza 39 immediately after stanza 36, we feel the break. I have therefore incorporated these stanzas into the constituted text with a wavy line to avoid such a break. The only possible support for these stanzas in the S recension is, however, to be found in 419*, which passage in that recension occurs after 39^{ab}, i. e., just after a line. It must be admitted that 419* is found in both the Central version as well as the S recension, though their positions differ.

39 [Crit. App. line 7: *read* 419* *for* 418*.]

40 [Crit. App. 415*, line 7: *read* °सत्वाः *for* °सत्वाः—Line 8: *read* °मिवाभ्रसंवाः *for* मिवाभ्रंसवाः.]

56 [Crit. App. line 4: *read* T₂ °मुखागतः.]

32

42 [Crit. App. line 3: *read* 42^{ab} *for* 41^{ab}.]

33

36 [Crit. App. 449*, line 5: *read* शल्यः *for* शल्य.]

39 451*– For the event, cf. 5. 144. 20–22.—[Crit. App. 450*, line 4: *read* हन्यात्कर्णः *for* हन्यान्कर्णः]

51 [Crit. App. line 11: *read* बाणैर्भिन्ना *for* बाणैर्मिन्ना]

34

2^{c}) *उदस्तशस्त्राः—The emendation is based upon the confusion in Śāradā-Kaśmīrī script of उ and त as also of स्र and स्त.

19 For the event of the death of Kīcaka, cf. 4. 13–23.

24 [Crit. App., *read* 460* *for* 640*.]

35

8^{d}) *सत्त्वसमः– Sörensen gives सत्त्व and सम as the names of two sons of Dhṛtarāṣṭra. In the traditional list of the names of Dhṛtarāṣṭra's sons given in 1. 108. 2–14 (or one in Appendix I, No 41) we get सम, सह, सत्यसंध etc. We, however, do not find धनुर्ग्राह and सत्त्वसम in either of these lists. The reading given by Ś K1.2.4 Dn1, viz., सत्त्वः समः is not admissible here as सम is already mentioned in 7^{b} above, and सत्त्व is not at all mentioned in the lists. I am, therefore, inclined to think that सत्त्वसम is not the name of a son of Dhṛtarāṣṭra but an epithet of सह. Similarly, धनुर्ग्राह in 8^{c} is the epithet of दुर्मद and श्रुतायुः in 7^{a} the epithet of दुर्धर. The remaining words viz., दुर्धर (=दुर्विमोचन or दुर्धर्ष), क्राथ, विवित्सु, विकट, सम, निषङ्गिन्, कवचिन्, पाशिन्, नन्द, उपनन्दक, दुष्प्रधर्ष, सुबाहु (=सुहस्त), वातवेग and सुवर्चस् may be, with slight variation in spelling, the names of Dhṛtarāṣṭra's sons. I need not say that the emended epithet सत्त्वसमः is as near our best MSS. as possible.

Bhīma is said to have killed some of the above-mentioned sons, viz, विवित्सु (in st. 11), विकट and सम (in 14), क्राथ (in 15), नन्द and उपनन्द (in 17), and the remaining princes seem to have run away (in 18).

36

9^{b}) महारजन is a dye-stuff consisting of flowers of the Kusumbha plant, safflower (*cathamus tinctorius*). The colour produced by its concoction is deep-red.—[Crit. App. line 4: *read* महारंजन *for* महारंज]

40

23 [Crit. App. line 3: *read* (=22^{d}) *for* (=22^{b})]

125–128 These four stanzas are omitted in the S recension and yet are retained in the constituted text to make good a break in the narration. In 123–124 Kṛṣṇa asked Arjuna whether he lost his usual strength and power since he was on the point of being overcome by Aśvatthāman. Arjuna replies to this taunt by a strong attack on Aśvatthāman as also on the Kaurava army. These stanzas, however, are retained in the Kumbhakonam edition as 8. 52. 54–55, which, as the Editors profess, is *mainly based* on the Southern tradition of MSS.

129 For the S version of this stanza, cf. lines 5–6 of 531*.

130 For the S version of this stanza, cf. lines 3–4 of 531.*

41

This adhyāya, the shortest in extent in this parvan, is in a chaotic condition as regards its text. It is due to the transposition of the subject-matter in S, and the repetition in the Vulgate of N. The S recension reads its contents after 8. 16. 4.

7 The additional passage 537*, which, more or less, is an epic tag, and as such, may occur or

be repeated at the end of any adhyāya describing the fight, cf. 8. 40. 129, and lines 5-6 of 531*. M1 omits it altogether and the remaining MSS. of N as well as S recensions do not agree as to its place. This is the main reason why I thought that it should not find a place in the constituted text.—[Crit. App. line 2: *delete* '(cf. v. 1. 6)'.]

42

20 [Crit. App. line 5: *read* 20^{e1af} *for* 19^{cdef}.]

24 ^{ed}) अथ त्वा पत्स्यते etc.—"The wicked act in killing Droṇa, my father, will now recoil on you in a similar, unhappy fashion."

56 ^{c}) यदि संशप्तकान्कृष्ण—The Saṃśaptakas were not yet completely routed, i. e., a section of them was still left active. Cf. 8. 42. 3^{ed} (संशप्तकेषु शूरेषु किंचिच्छिष्टेषु).

43

2 ^{d}) अनुसर्यते=अनुस्रियते. The form is preserved only in Ś K1.2; other MSS. making an effort to rectify the unusual form.

7 ^{b}) निरुद्धाधिष्ठितः प्रभुः—"Yudhiṣṭhira, who is attended by Sātvata (Sātyaki) and Bhīma, is held in check by the Kaurava army (chiefs), who, like demons helplessly desirous of carrying off nectar, are being foiled in their attempt by Indra and Agni." The stanza is extremely cumbrous.

48 [Crit. App. line 9: *ins.* 'and Bom. ed.' *after* S.]

75 [Crit. App. line 7: *ins.* 'and Bom. ed. *after* S.]

76 [Crit. App. line 1: *ins.* 'and Bom. ed.' *after* S.]

78 [Crit. App. line 2: *read* पुरुषव्याघ्र *for* पुरुषव्याघ्र.]

44

39 [Crit. App. line 3: *read* भित्त्वा) *for* भित्त्वा.]

48 ^{c}) लोकेश्वरम्=दुर्योधनम्, a term which is sometimes applied to the reigning king.

54-55 "The Kaurava hero, Kṛtavarman, after striking Uttamaujas (a Pāṇḍava hero) at the chest, sank into his seat; his charioteer then carried him off from the field; Kṛtavarman then hastily attacked the Pāṇḍava army." Note that the wavy line under सत्वरं has no force here, though S reads सात्वतो in its place. Perhaps the original S reading for सत्वरं might have been सत्वरो (cf. the Dn1 reading which is सात्वरो), and सात्वतो must have crept in by oversight. The Central group substitutes for 55^{ed} a line (610*) which is clearly secondary. K4 simplifies the difficulty by reading कृतवर्मा ततो राजन्.

45

13 [619*, line 2: *read* कार्मुकम् *for* चार्मुकम्.]

41 ^{a}) यथाप्राग्, i. e., प्राग्वत्, a rare अव्ययीभाव compound.

49-51 Arjuna seems to be overawed by the Bhārgava missile used by Karṇa, and so, was in despair. Kṛṣṇa, on the other hand, did not desire that Arjuna should be engaged, in the present state of his mind, with Karṇa in a dvairatha fight. So he proceeded to see Yudhiṣṭhira, and thus give some rest to Arjuna. In the meanwhile, he also wanted that Karṇa should be exhausted with fatigue. He therefore said to Arjuna that he (Arjuna) should go to see his wounded brother Yudhiṣṭhira first, and after comforting him, he might proceed to meet, and eventually kill, Karṇa. The sequence of stanzas in the constituted text is based on Ś K group. The Central group and, to some extent, the S recension are in a confused state for the rest of this adhyāya.

54 भृगोः सुतम्=अश्वत्थामानम्. Though Aśvatthāman should be normally styled as Bhāradvāja, he is styled as Bhṛgu because the Bhāradvājas belonged to the larger clan of Bhṛgvaṅgirasa.

This stanza is omitted in M2-4. I now think that it is a misfit and should have been omitted from our constituted text. It appears that the stanza may have first been inserted in the Central group and T G M1 as an adhyāya end; and then it found its way into Ś K group.

55 ^{a}) ततोग्रधन्वा is perhaps ततः+उग्रधन्वा, as the readings in Ś K1.2 Ds indicate. Our K1, though often corrupt, preserves the correct reading here, and that stands supported by a number of MSS. from the Central group and also by S. It is possible to interpret it as ततः+अग्रधन्वा which stands for अग्र्यधन्वा. —[Crit. App. line 4: *read* ततोऽग्रधन्वा *for* ततोऽग्र्य°.]

46

4 ^{b}) कथं युध्य महारथम् is to be connected with कर्णे हत्वा महाहवे in 9^{ed}, and ultimately with युवामनुप्राप्तौ. The gerund युध्य, having become obsolete in the

Classical Sanskrit, is responsible for the variety of readings, the archaic form being preserved only in Ś K2.4. युद्धो in K1 is obviously corrupt, but goes to support युध्य.

17 [d]) वाध्रीणस इव द्विपः—This is the text, which I feel, is more authentic than वाध्रीणस इव द्विपात्. The meaning of the text adopted is that Yudhiṣṭhira was very much upset by reason of his hatred for Karṇa, but when he was actually defeated by him, he felt extremely uneasy, like an elephant whose trunk is cut off, as that would be a sure death to it. The term वाध्रीणस comes from वध्रि or वाध्रि and नासा (नस्, नस at the end of a compound), and literally means one whose nose is cut off. The popular and dictionary meaning of वाध्रीणस (v. l. वाध्राणस, वार्ध्राणस) is rhinoceros. With this meaning of the word, the line वाध्रीणस इव द्विपात् would mean that rhino is capable of being killed by an elephant. I think that the rhino cannot be killed by an elephant; the elephant, with all its heaviness, is not known to be a ferocious animal as the rhino is; on the contrary, the rhino, though smaller in size, is more capable of attacking an elephant.

There is another meaning assigned to वाध्रीणस according to D7, which alone records *sec. m.* 650*. वाध्रीणस is said to be a bird with white wings, red head and black neck. This bird is said to be used according to 650*, in पितृकर्म like श्राद्ध. Even with this sense of the term, I fail to understand its context in relation to elephant. Further, I think that the authenticity of 650* is very questionable. It is likely that these lines which are found *sec. m.* even in D7, crept there from a marginal gloss in some older codex.

24 [b]) अकुशलः—naïve, plain, simple, straightforward. "Narrate to me, in plain and simple words, without using any metaphorical language, how you killed Karṇa."

31 [c]) Cf. 8. 27. 4, 9 and also 309*, 313*. It appears that the boastful talk of Karṇa that he would offer a number of elephants and other valuable objects as present to one who would show him where Arjuna was, is put into the mouth of Yudhiṣṭhira by the narrative-writer.

34 [a]) Cf. 8. 27. 8.

38 Cf. 3. 243. 15: 8. 5. 78.

45 षण्ढतिलानवोचत्—Cf. 2. 61. 26–38; 63. 1–5; 64. 1–3; 68. 3–14 and similar passages.

47 पितामहं व्याक्षिपत्—For Karṇa's attack on Bhīṣma, cf. 5. 165. 9–27.

48

4 अन्वाशिष्म etc.—"When we entered into this fight, we expected a lot of good things from you; but, today, O prince (Arjuna), all that has come to nothing."

5 प्रच्छादितो गवय इवापवाचा—"Like a Gayal who is screened (प्रच्छादितः) by a silent (अपवाक्) animal, so that the hunter may feel that the animal is a real Gayal."

14 [a]) धनुश्चैतत्केशवाय प्रदाय—It is this remark which enraged Arjuna, as the next adhyāya will show. Cf. 8. 49. 9.

15 [a]) The fifth month of pregnancy is the most critical month for the coming child. Many abortions take place in or about this period.

49

23 Kṛṣṇa says that Arjuna took the vow of killing one who would ask him to hand over his bow to another out of sheer folly.

28–30 With reference to these stanzas, the MSS. of the Central as well as S groups are in a confused state. The order of stanzas which the constituted text follows is one which is supported by Ś K1–3 B3 D2.5–8 T1.2.

47 [c]) लक्षणोद्देशः—Statement which indicates the right course to follow.

48–49 "It is possible to frame a definite rule or absolute truth with the help of reasoning; otherwise it is difficult to reach it; many people say that truth (or right conduct) is what is stated in the Śruti or Veda. I do not want to question this (general) principle, but (I must say) everything cannot be found (expressly) enjoined (in the Veda); all the same, I admit that the sacred laws are made for the good of the people." What Kṛṣṇa says is that we cannot always appeal to Śruti, because it does not embody rules for all situations. We, therefore, have to use our reasoning faculty for determining the right and the wrong.

51–55 These stanzas take up some specific

cases which stand the test in matters of telling truth or falsehood.

62 [b]) भीमो हन्यात्तूवरकेति चोक्तः—Just as Arjuna had taken a secret vow of killing one who would suggest that he should hand over his bow to another, so Bhīma also had taken a vow to kill one who would address him as Tūbaraka or Tūvaraka. The Vedic form of this word seems to be Tūpara, a hornless animal, particulalry a goat, cf. Vājasaneya Saṃhitā, 24. 1. 15 etc.; Atharvaveda, 11. 9. 22. In Classical Sanskrit we have Tūbara or Tūvara as also Tūbarikā, Tūbarī, Tūvara etc., and the sense that it acquired is a hornless bull (शृङ्गरहितोऽनड्वान्), or a person without beard, (श्मश्रुरहितः पुरुषः), both meanings indicating a foul sense, such as a dullard or eunuch or impotent person. Prakrit grammarians like Hemacandra (8. 1. 205) and Trivikrama (1. 3. 37) record this word and give its equivalent in Prakrit. Trivikrama particularly records शृङ्गरहितोऽनड्वान्, श्मश्रुरहितः पुरुषो वा as the senses of this term. Bhīma who had the strength, not only of a bull but of elephants, would naturally resent his being addressed as Tūbaraka, suggesting that he lacks brains or that he is a eunuch or षण्ढ, and may be justified in attacking or even killing such a person. Reference to this secret vow of Bhīma and Arjuna occurs only here, and it is not impossible that it is introduced here rather late in the development of the Epic.

63 "If I kill Yudhiṣṭhira, I shall not allow myself to live even for a short time. My vow mentioned above is widely known amongst the people. Therefore please give me a piece of advice so that my vow would stand true, and both myself and my brother would live." Note the use of चेत् in connection with हत्वा, a gerund. This unusual addition of चेत् is responsible for readings तं हन्यां, हन्यां, संहंता, चेद्धन्यां, etc. The simplest way for the Editor would have been to resort to emendation into हन्ता, a लुट् form from हन्. I have, however, resisted that temptation, and regard this use of चेत् as peculiar to the Epic style. The subject of हत्वा, a gerund, and स्याता, the finite verb in लुट्, is one and the same, and so does not offend in any way Pāṇini, 3. 4. 21.

66 [d]) तस्यावमानं कलया त्वं प्रयुङ्क्ष्व—"Insult him slightly, and such an insult from you would be as good as death to him (Yudhiṣṭhira)."

69 [ab]) It is not possible to trace referance to this practice to the Atharvaveda.

73 [716*, line 1: *read* मा वोचस्त्वं *for* मावोचस्त्वं.]

83 [ab]) अवामंस्था मां द्रौपदीतल्पसंस्थः—"Seated comfortably on the bed of Draupadī, you insulted me when actually I faced the danger (to my life) on the battle-field, and killed for your sake great warriors. You are thus over-suspicious and cruel." It appears that Arjuna still had the feeling of the horrors of battle as in BG I.

84 [ab]) A reference to Bhīṣma that he would not fight with Śikhaṇḍin as he is Strīpūrva and is destined to kill him. Cf. 5. 170. 16; and more particularly 5. 188. 9-14.

96 [c]) संशप्तकानां किंचिदेवावशिष्टम्—"A few of the Saṃśaptakas had still remained." They took part in events under the command of Śalya after Karṇa's death. The occurrence of this line at this stage only proves my thesis, that it was not at all necessary for redactors of the S recension to bring all references to Arjuna's fight with the Saṃśaptakas to the second day of Karṇa's Generalship.

97[c]–100[b]) The order of stanzas in the text here in the Central and S groups is very much confused as the table on page 426 shows. I have followed the order as in Ś $K_{1.2}$, which appears to me the most reasonable.

110 [d]) *संक्षमस्व—All MSS. fail to give any satisfactory word which would suit the context here. Next to संक्षमस्व which is clearly a justifiable emendation, there is स संक्षाम्य, though not so good and not so well-supported as संक्षमस्व.

111 [Crit. App. line 2: *read* त्वा *for* वा.]

50

25 [a]) निरुजो—free from pain (निहता रुजा यस्य).

57 This stanza is retained in our text because N and M_{2-4} have it.

63 [750*, line 1: *read* सर्वलोके *for* सवलोके.]

51

12 [Crit. App. line 2: *read* पार्थ *for* पाथ.]

23 जयत्सेनः—For the death of Jayatsena at the hands of Abhimanyu, cf. 8. 4. 31. A reference to

the event of his death (The son Jarāsaṁdha Māgadha) at Abhimanyu's hands is found in 7. 47. 7; but if Jayatsena is one of the hundred princes killed by him, he is referred to in 7. 45. 27.

30 [*Read* 761A* *for* 761*.]

75 [Crit. App. line 2: *read*, T1.3 *for* T1.]

79 ᵃ) हेसुभ्रु—Addressing Draupadi as a fair lady with well-defined line-like eyebrows. For Karṇa's speech, cf. 2. 63. 1-5. The form with short उ in the vocative is often considered to be wrong. Cf. Siddhāntakaumudī under Pāṇini, 4. 1. 5 (कथं तर्हि 'हा पितः कासि हे सुभ्र' इति भट्टिः। प्रमाद एवायमिति बहवः).

83 For the reference, cf. 5. 165. 3-8.

89 [Crit. App. line 12: *ins.* 'and Bom. ed.' *after* T2 M.]

96 [Crit. App. line 6: *ins.* 'and Bom. ed.' *after* T G.]

99 [Crit. App. line 6: *ins.* 'and Bom. ed.' *after* S.]

52

9 [Crit. App. line 7: *read* S ins. *after* 9: Bom. ed. after 10: *for* After 9, S ins.:]

10 [Crit. App.: at the end *ins.* '— After 10, Bom. ed. ins. 787*.]

31 ᵈ) मत्पौरुषं विद्धि परः परेभ्यः—"Know that my valour is far superior (परम्) to that of other warriors.

54

5 ᶜ) प्रबभौ = प्रबभूव.—The form प्रबभौ is obtained by the fusion of roots भू and भा, —a fusion usual in Epic Sanskrit.

14 It is the duty of the charioteer to keep a watch on the stock of weapons. Bhīma, therefore, asks his charioteer Viśoka to count and tell him how much of his stock of weapons still remains unused. For duties of charioteers, cf. 8. 28. 5-8.

15-16 Viśoka thereupon counts the stock and tells Bhīma that he still has six ayutas (i. e., 60000) of Mārgaṇa types of arrows, one ayuta each of Kṣura and Bhalla types, two thousand of Nārāca and three thousand of Pradara types. This load of weapons requires a cart with six bullocks to carry it. So Bhīma need not fear any shortage of weapons. The charioteer adds further, that as a last resort, Bhīma may as well count upon his club, sword and his own arms!

55

15 ᵉ) अभियाय, a gerund from अभि+या.

41 ᶜ) शरावापाम्—with arrows to fill up (आवाप) the gaps of Kāśa grass.

45ᶜ-47ᵈ) These stanzas stand omitted in S (except T2) but are retained in the constituted text because in their absence there would be a break in the sequence or narration. These lines are found in the Kumbhakonam edition (8. 81. 48ᶜ-50ᵈ). Our T2 which shares the characteristics of N as well as of the S resension includes them. Sastri also has included them in his text, though he claims that his text represents a pure form of the Southern recension, and though four out of his five MSS. actually omit 46ᵃ-47ᵈ.

49 [Crit. App. line 3: *read* 49ᶜᵈ *for* 47ᶜᵈ.]

71 ᶜᵈ) स हि तेषां महावीर्यो द्वीपोऽभूत्सुमहाबलः—Karṇa acted as an island, port or shelter to the sons of Dhṛtarāṣṭra who were running away from the field. The term द्वीप suggests the imagery of ships stranded on stormy ocean, and the sight of an island or port encourages the navigators that these ships could seek shelter there. This being a common notion, there is really no need to expand the idea as is done in st. 72-73. As has already been stated once, the Epic narrator does not leave the occasion merely to the imagination of the reader, but explains the imagery in full. Cf. 8. 5. 53-55.

56

5 ᶜ) राधेयानामधिरथः—The pre-eminent warrior among the sons of Rādhā, i. e., Karṇa. Adhiratha and Rādhā who adopted Karṇa as their son, had many other sons already.

44 [Crit. App. line 3: *read* 44ᵃᵇ *for* 43ᵃᵇ.]

57

13-14 For these stanzas, cf. 8. 31. 37-38, and our note thereon.

15 [Crit. App. line 35: *read* (No. 27) *for* (No. 26).]

33 Karṇa, without understanding the tone of Śalya's speech in st. 13-32, considers him to be in a normal state of mind, and boasts of his own valour.

36 ᵇ) असत्यो हि रणे जयः—"Victory in battle is rather uncertain or unreal." The Central group of MSS. reads अनित्यः which is clearly a *lect. fac.* —[Crit. App. line 8: *read* तावय *for* तावय°.]

37 [b]) *अनुश्रुतम्—So far as our knowledge, based on sacred literature like the Vedas, goes. The emendation is supported by K4 which reads अनु, and Ś2 K3 and the Central group which read श्रुतं. Cf. अनुशुश्रुम and such other formations.

49 [881*, line 2: *read* स्नानाच्युतौ *for* स्नानाच्युता.]

57 [Crit. App. line 11: *read* वेपवांस् *for* वेपव स्.]

58

9 [d]) प्रेपितार्जुनम्=प्रेपिताः+अर्जुनम्, a case of double saṃdhi, not sanctioned by Pāṇini, but of frequent use in the Epic. The Cenrtal group gives प्रेपिताः फाल्गुनं प्रति to smooothen the un-Pāṇinian saṃdhi.

26 [d]) पार्थः=भीमः here; for, it is Bhīma who has killed all sons of Dhṛtarāṣṭra in the Epic.

59

2 [a]) प्रेपीत्=प्रेषयत् or प्रेषयामास.

31 [Crit. App. line 5: *read* T2 *for* T3.]

37 [cd]) Cf. 8. 57. 71[cd].

39–40) For similar explanatory stanzas of similes which are frequent in the Epic, cf. 8. 5. 53–55; 55. 72–73.

60

17 [b]) *तूर्णं—The emendation तूर्णं is more or less a formal one. The N recension which alone reads तूर्णे is clearly due to carelessness of scribes. The S reading तूर्णाः justifies our emendation.

18 [d]) *इत्येव—The reading इतीत्येव in Ś K1.2 seems to be an attempt to avoid hiatus. Usually the words used for this purpose are हि, तु च etc. S K1.2 only repeat इति twice for the same purpose.

21 [d]) इन्द्रियार्थात्मवता=इन्द्रियार्थाः+आत्मवता.

30 [a]) *अतीतमानुषम्—Of this compound expression, the part मानुष is supported by Ś1 K2.3 V1 B5 D2. D5 reads अतीत्य मानुषं which is very near our emendation.

33 [927*, line 3: *read* रथवर्यमाश्रितः *for* रथवर्यमाश्रितः.]

61

1 [928*, line 2: *read* the line as दुःशासनेन निकृतो निकृत्या.]

3 [a]) धन्वन्तराणि—Distance measured by a bow. The word धनुष् loses its final consonant. In fact, there must have been, in old strata of the Sanskrit language, words like धनु, धन्वन्, धनुष् etc.; but धनु and धन्वन् became obsolete, and grammarians tried to explain the fact by saying that they occurred as substitutes for धनुष् in compounds, not exclusively in Bahuvrīhi but also in Tatpuruṣa compounds.

5 [b]) सापत्नकं यत्प्रयुक्तं सुतैस्ते—Bhīma remembered the hostile acts perpetrated by the sons of Dhṛtarāṣṭra, and he now wanted to take revenge on Duḥśāsana. These acts are too numerous to enumerate here, but they include प्रमाणकोट्यां शयनम्, जतुगृहदाह, द्यूत, अनुद्यूत, insults to द्रौपदी etc. Cf. 8. 61. 12–13.

7 Bhīma states here that the blood of Duḥśāsana offered to him a tasty drink far superior to objects like mother's milk, a mixture of ghee and honey, a glass of sweet wine honorably offered, divine water, fresh butter obtained from churning milk or curds.

9 [d]) *तत्र—stanzas 8 and 9 describe the condition of the onlookers of the scene of Bhīma drinking the blood of Duḥśāsana. Some of them fell down out of fear; those who (somehow) could stand on their legs, dropped down weapons from their hands; others sent a loud cry of horror; still others closed their eyes as they could not bear the horrible sight. Our MSS. Ś K1.2.4 read तच्च, which must have been the result of the confusion of च and त as in Nepālī-Newārī or even in Śāradā scripts. ददृशुश्च तच्च is impossible with निमीलिताक्षाः, as also with some other variants presented by MSS., like समन्ततः, तं ततः etc. We are therefore compelled to resort to emendation of तच्च into तत्र which eminently fits into the context.

16 [ab]) Cf. 2. 61. 44–46.

62

3 [Crit. App. line 5: *read* 3[c]–4[b] *for* 3[a]–4[b].]

20 [cd]) These lines are included in the constituted text on the strength of their presence in the majority of N and in T2. The Kumbhakonam edition (8. 88. 39[cd]) supports the contents. It appears that अभ्यविध्यत् in 20[b] must require the mention of weapons used in the Instrumental, as is done in 21[b] and 21[c] below.

38 [cd]) These lines are included in the constituted text because in their absence no sense can be made out. The MSS. of S (T2 missing) and Sastri do not give these lines, but they are found in Kumbhakonam edition (8. 89. 12[cd]). It should be particularly noted that the sequence of stanzas 39–41 in the S recension is considerably disturbed; hence it

is likely that these lines may have been lost in the confusion. The same is the case with 42[ab] which is missing in S and Sastri's edition but is found in the Kumbhakonam edition (8. 89. 16[ab]).

50 [d]) विषाणपोत्र°—The bolt-like tusks of the elephant. पोत्र is literally a plough-share or thunderbolt.

63

9 [a]) *वाहुवलं—The emendation -वलं is supported by चेलवलं occurring in 9[d]. Vādirāja seems to have preserved this reading, but in the transcript of his comm. before us, we find वाहुवरं. We feel that वाहुवलं is surely the original reading because of चेलवलं in 9[d], where we have not only -वलं but also तथा which indicates similarity of phrase in the preceding line and further because Vādirāja cites: वल परिवर्तन इति धातुः

24 [cd]) For the S version of the lines, cf. line 3 of 983*. 24 [983*, line 2: *read* नानादेश्याश्च *for* नानादेशाश्चः].

25 [a]) ग्लहः—A stake.

30 साक्षेपा विवादाः—Discussions, which, of course, did not go unchallenged from the other side. मिथो भेदाश्च भूतानाम्—Divisions or divided opinions among men. व्याश्रयन्त *etc.*—All people resorted to different quarters for the division.

35 [b]) Note here the reference to आख्यानपञ्चमाः वेदाः, which sided with Arjuna.

39 [d]) आदित्याः कर्णतोऽभवन्—It is but natural that the Ādityas who are related to the sun, according to Epic mythology, should side with Karṇa.

48 [ab]) This line which is not found in the S recension, has been retained in the constituted text, because, without it, the reference to त्रिदशेश्वर or सहस्राक्ष = इन्द्र in 50[b], 57[b] and 59[a], cannot be accounted for. The contents of the line are supported by the S recension. Cf. line 5 of 997*.

52 "If Arjuna does not succeed in the battle (पतस्य पर्ययात्), the destiny, i. e., things fixed by nature, may lose all importance, and that would surely result in the destruction of the world."

64

20 Aśvatthāman, almost suddenly, seems to have developed a feeling of compassion, and approaching Duryodhana, requests him to make peace, with the Pāṇḍavas. Unusual and out of place as it seems, it is not altogether an impossible situation. Arjuna had a similar feeling when not a single individual had lost his life in the battle. Aśvatthāman, who has seen the carnage for a period of 17 days, may have a similar nervousness.

65

The entire adhyāya, the constituted text of which has only 45 stanzas, is highly inflated so much so that its extent in the Central and S groups is almost double. Out of some 54 additional passages of this adhyāya, only ten, viz., 1031*, 1050*, 1056*, 1059*, 1063*, 1065*, 1067*, 1070*, 1071* and 1073* are found in ŚK group, of course along with other MSS. of the N recension, and the remaining 44 passages come from the Central group and S recension. As our ŚK MSS. are late copies of the real and older Kāśmīrī version, it would not be wrong to assume that even ŚK group received the additional passages from the Central group.

3 [1026*, line 3: *read* यथाचलौ *for* यथा चलौ.]

13 [1031*, *read* the last line as क्षिप्तान्क्षिप्तान्पाण्डवेयेषु-संघान्; 1045*, last line: *read* छिछत्वा *for* छिछत्वा.]

14 [1047*, line 3: *read* सत्यसंध- *for* सत्यसन्ध-.]

24 [Crit. App. line 1: *ins.* hyphen *after* तद्; 1061*, line 1: *read* प्राच्छाद° *for* प्रच्छाद°.]

28 [a]) सुषेणम्-सुषेण here is one of the sons of Dhṛtarāṣṭra, and not the son of Karṇa who was already killed by Uttamaujas (cf. 8. 53. 11). Confounding these two different Suṣeṇas, the S recension changed सुषेणं into स केतुम्.

28 [d]) There are two persons bearing the name of Sabhāpati, one equated with Bhūtakarman, and slain by Śatānika (cf. 7. 24. 22–23); and the other killed by Arjuna here.

30 [Crit. App. line 7: *read* — [e]) *for* — [a]); Line 10: *read* — [f]) *for* — [b]).]

33 [1068*, line 5: *read* ज्याच्छेदनं *for* ज्याछेदनं.]

34 [Crit. App. line 35: *read* 8. 66. 12[ab] *for* 8. 66. 10[ab].]

66

This adhyāya also, like adhyāya 65, is highly inflated. In the constituted text of 65 stanzas, we have as many as 60 additional passages, out of which only five, viz., 1078*, 1103*, 1125*, 1126* and 1127*

the total extent of which is only three stanzas, are found in Ś K group along with MSS. of the Central group. The only conclusion to be drawn from this state of the text is the same as in the case of adhyāya 65.

3 [1078*, line 2: *read* विसृजञ्शरौघान् *for* विसृजञ्छरौघान्.]

7-8 Note that Śalya here warns Karṇa that his arrow would not touch the neck of Arjuna, and therefore he should re-aim it so that it would cut off Arjuna's head. Note also Karṇa's attitude to Śalya's advice which, in this particular case, was not given to mislead Karṇa. Karṇa's eyes turned red, he took a very firm or obstinate attitude in not re-aiming the arrow. The result was that the arrow simply hit the top of the head-dress or Kirīṭa of Arjuna.

10-11 The inclusion of these stanzas in the constituted text is not fully justifiable. All the same, they are included, on the sole consideration that their contents are supported by all the MSS., recensions and versions used for this Critical Edition.

To me it appears that the archetype, which, with all our attempts, we have not been able to discover as yet, may not have contained these stanzas or even their substance. The reasons for the above view are: First, these stanzas in the anuṣṭubh metre, in the midst of an old ballad in triṣṭubh metre, are misfits. Secondly, Ś K₁-₃ verson, which is represented by the constituted text, have parallel versions in the Central group of MSS., as well as in the S recension, which latter is shorter than the version in the Central group. Thirdly, if these stanzas are omitted, there is no break in the narration. On the contrary, I would go further and say that the ballad-form of the Dvairatha of Karṇa and Arjuna would improve immensely.

How are we then to account for the unanimous support for the substance of these stanzas in all the different versions? My explanation is that the subject-matter of these stanzas was introduced in all the three versions, viz., Ś K, Central and Southern, at a considerably late stage, to glorify the divine power of Kṛṣṇa, when Kṛṣṇa-cult influenced the redactorsof the Epic.

Looking from the rationalistic point of view also, there is no need to have the divine intercession in the present case. Śalya has already warned Karṇa (st. 7) that the latter did not aim the arrow rightly, and that it would not reach and hit Arjuna's neck. Karṇa did not like the hint from Śalya, may-be because Śalya was not friendly to him; on the contrary he had already promised Yudhiṣṭhira to use discouraging words to Karṇa. I do not think that Śalya played treacherous to Karṇa.

The events now prove that Karṇa's arrow only hit the tip of the crown on Arjuna's head. The crown ultimately fell down from his head. Assuming that Karṇa correctly aimed the arrow to hit Arjuna's neck, and Kṛṣṇa, to save Arjuna from a sure death, put all his weight on the chariot so that it should sink into the earth, how *is it that* the S recension mentions the extent of *sinking only* to five aṅgulas (about 4 inches), and the Central group to kiṣku, i. e., 24 aṅgulas? The ŚK group is silent on this point and only says अवगाढे रथे भूमौ My own view is that the story of the sinking of the chariot was invented in the South, and first introduced into the S recension, just in one stanza 1089*. The Central group then developed it into 2½ stanzas, and thinking that the sinking of the chariot by five aṅgulas was not sufficient for the purpose, changed पञ्चाङ्गुलं into किष्कुमात्रम् 1088*. Then ŚK version the archetype of which presumably contained no reference to this sinking, made a hasty attempt to insert the incident, keeping ततः शरः सोऽभ्यहनत्किरीटम् of the Central group (line 10 of 1088*), and padding it with तस्य धीमतः to suit the anuṣṭubh metre into which he had put in the version. The clumsiness of construction of stanzas 10 and 11[ab], involving the fault of anacoluthon: माधवः कर्णेन संधीयमानं भुजगं दृष्ट्वा......पद्भ्यां स्यन्दनमाक्रम्य अवगाढे रथे......हयाः जानुभ्यां भूमौ अगमन्) justifies our view that these two stanzas were introduced in ŚK group hastily and at a late stage to make good the apparent omission.

I realise that the above view encroaches upon the province of higher criticism, and therefore somewhat out of place here. But I feel it necessary to state the facts *concerning the text*, and I do not want to keep back my feeling that I have included them

into the constituted text most reluctantly, solely because all my MSS. agreed as to their substance in making a reference to the incident of the sinking of the chariot by Kṛṣṇa to save Arjuna's life. I think the question of the chronology of the text of these stanzas is now clarified. and so I feel I should have followed the following order in my text, viz., st. 9; 1089* as st. 10; and st. 12. and made stanzas 10 and 11 into a substituted additional passage to be put just before 1088*.

[After the critical apparatus of line 6 to 1090*, *insert*:

Dn1 cont.:

1090A* तत शरः सोऽभ्यहनत्किरीटं
तस्येन्द्रदत्तं सुदृढं च धीमतः।

and *read*—After 1090*, *for* 'After the above' in the last line.

12 [Crit, App. line 11: *read* 8. 65. 34[e] *for* 8. 65. 34[c].]

15 This is one of the so-called Kūṭaślokas commented upon by Vimalabodha in his Viṣamaśloki with reading भूरम्बुप° in 15[a]. The comm. runs as follows:—

भूशब्देन शंभुरुच्यते निघण्टुदर्शनात् । भूश्चाम्बुपश्चाखण्डलश्च वित्तगोप्ता च तैः।......अभ्युपेत्यालुक्समासः । तैः सुरोत्तमैः यथाक्रमं पिनाकायस्तैः असह्यं अशक्यहरणं यत्तदर्जुनमुकुटं वृषः कर्तुं......संजह्रारेत्यर्थः।

The commentary in our D5 is clearer and runs:

भूशब्देन रुद्र उच्यते निघण्टुदर्शनात्। अष्टमूर्तित्वाच्च भूशब्दवाच्यता। भूरम्बुपेत्यत्रालुक्समासः 'श्रीरारोग्ययशस्करम्' इतिवत्।......भरम्बुपेत्युपस्कारपाठः।

19 1066*—This stanza, which is found only in some MSS. of the N recension, is commented upon by Vimalabodha, Arjunamiśra, Caturbhuja and Nīlakaṇṭha. I think the stanza was composed more or less to show off the knowledge of lexicography, and thus to please the readers with the interpreter's skill.

19 Ś K1.3 D2.3, which MSS. normally represent the oldest tradition of Karṇaparvan, read stanzas 25–36, quite erroneously, after 19[ab], probably due to displacement of a folio in archetype. The disturbed sequence in the narration supplied a sufficiently strong evidence for such a presumption.

43 [e]) ममापि निघ्नः—It fails to offer me protection and therefore the statement in 43[ab] is not universally correct.

67

2–3 It is easy to expand the topic of wrongs which the Kauravas did to Pāṇḍavas. Some of them are referred to in 8. 61. 12–13, and at several other places in the Epic. But here, only those wrongs in which Karṇa played an important part, and in which he set at naught all rules of good behaviour or conduct would look appropriate. The redacters of the Epic have seized such opportunities to expand the text as in this case, and enumerated incidents with which Karṇa was not concerned. The incidents which figure in the constituted text are: (1) Dragging of Draupadī to the court; (2) Vanquishing Yudhiṣṭhira, who did not know the game of dice, at the hands of Śakuni who was expert in the game; (3) Karṇa laughed at Draupadī when she was dragged to the court, and used insulting words about her husbands; and (4) Karṇa's suggestion for a second game of dice at the instigation of Śakuni. All these clearly violated the rules of good conduct or Dharma on the part of Karṇa. In the midst of a large number of incidents found in MSS., some of which had no reference to Karṇa, we have selected only the four incidents mentioned above, because they are preserved in Ś K1.2, though they lack universal support. I have stated at several places that these MSS. have preserved the oldest text-tradition of this parvan. Note in this connection the fact that not only recensions and versions, but even individual MSS. have their share in the inflation, and that the positions of such inflated passages are not uniform. Cf. the critical apparatus on 8. 67. 3.

4 [Crit. App. line 7: *read* Ĝ3 *for* G3; 1145*, line 2: *read* पाण्डवाः *for* पाण्डवा.]

17[d]) षड्वाजम्=षट्पक्षम् (Arjunamiśra), i. e., having six blades or feathers.

18[b]) समानक्रव्यादम्=क्रव्यादसमानम्. Pāṇini has enumerated cases of reversion of the normal order of words in compounds under आहिताग्न्यादिगण; cf. 2. 2. 37. If this interpretation is accepted, इव which follows becomes redundant. Probably to

avoid it, the Central and S group have changed the text.

21 [Crit. App. line 11: *read* यथातथा *for* यथा.]

23 Construe: [अर्जुनः] चक्रे विपक्तं (occupied with the wheel) रिपुं जिघांसुः (supply आसीत्).

25 ᵃ) देही—"This soul of Karṇa, thereupon, left his body with utmost reluctance,—the body that was wont to pleasures and that was a befitting embodiment of his noble deeds,—just as a rich lord leaves his home with its big paraphernalia.

27 ᵇ) विगाह्य—a gerund used as finite verb.

33 This stanza is considered to be a Kūṭaśloka and as such commented upon by Vimalabodha. Arjunamiśra also has commented upon it. The MS. of Vimalabodha's commentary is very corrupt, but it can be presented in a readable form. He reads:

अपराह्णे (अ)पराह्णस्य (परान्नस्य ?) शतपूर्वस्य मारिष ।
छिन्नमञ्जलिकेनाजौ सोत्सेधमपतच्छिरः ॥

अपराह्णे दिनशेषे । पराह्णस्य (परान्नस्य?) परपृ(पु)ष्ट(ष्ठ)स्य पुनस्तनस्य । यद्वा अपराह्णस्येति पाठे न विद्यते परमह्नः यस्य दानशौण्डत्वादिति । अथवा अपराह्णपर्यन्तं जपितुः । स हि प्रत्यहमा पृष्ठतापाज्जपंस्तिष्ठति । तस्मिंश्च समये 'नादेयं ब्राह्मणस्यासीदिति कथा । शतपूर्वस्येति शतानां दुर्योधनादिभ्रातॄणां पूर्वस्य श्रे(ज्ये)ष्ठस्य (अग्रलेख्यस्य) परिचितस्य स्निग्धस्य वा । मारिष आर्य । छिन्नं कायात्पृथक्कृतम् । पार्थेनेत्यर्थात् । अञ्जलिकेन बाणेन करणभूतेन । आजौ संग्रामे । सोत्सेधं सोच्छ्रायं प्रांशुत्वात्, ऊर्ध्वं वा, सशरीरं समुकुटं वा । उक्तं च– उच्छ्रायकायमुकुटेषूत्सेधः परिकीर्तितः । उत्सेधः काय उच्छ्राय इति च । शिरोऽपतदित्यर्थः ॥

Arjunamiśra's commentary is almost identical. The above interpretation, in my view, is based upon wrong spelling of words and wrong reading, just to please a silly reader. The reading शतपूर्वस्य is supported only by B2.4 (marg.) and Da1, i. e., some Bengali MSS. and Arjunamiśra's version, but is wanting in D1 and D5 which represent Ca version. As regards अपराह्णे पराह्णस्य it is possible to read अपराह्णस्य. Vimalabodha and possibly our Ś2 give another reading परान्नस्य, and the former interprets it as परपुष्टस्य, i. e., brought up by Adhiratha, the Sūta, or supported by Duryodhana, which reading and its interpretation are very fanciful. I think the original text must have been the one given by us, and it means: "In the afternoon of the second day (of Karṇa's Generalship)."

35 Although the S recension omits this stanza here, it reads it elsewhere. This means that the N recension repeats 35ᵃᵇ and 35ᶜᵈ at two different places, though S reads it only once, and that too in adhyāya 68. The wavy line for the stanza thus indicates, not so much uncertainty of the text as that of its *position*.

68

13 After this stanza comes a passage given in Appendix I, No. 43. It is a long adhyāya covering nearly 60 stanzas. It was thought that the proper place for it might be in the beginning of Śalyaparvan, but in the critical edition of that parvan also it is relegated to its Appendix I, No. 1, showing clearly that the passage finds support neither here nor there.

19 ᶜ) निशान्तैः—Extinguished.—[1181*, *read* संयन्तृयोधा° *for* संयंतृयोधा°.]

34 ᵈ) *सर्वगम्या—This emendation is necessitated by syntactical difficulty. We have obtained the emended text simply by dropping the anusvāra or म्.

48 ᵇ) परुपातिवेलम् = परुपाः + अतिवेलम्, an instance of double saṃdhi.

69

As in the beginning of this parvan, the adhyāyas 1 and 2 of our text have a parallel version in the S recension, so, at the end of the parvan also, this adhyāya of our text has a parallel S version. The wavy line in the margin indicates this fact. The text in the N recension also is considerably inflated, the number of additional passages being 21 for a text of 43 stanzas, excluding of course the passages giving the Phalaśruti.

support of all Sanskritists, and of all who are interested in the furtherance of this supremely important work, which none could do better than he. . . . In every respect, therefore, this monumental work will reflect the utmost credit on its editor and his assistants, and on the great Indian people who may justly regard it as a matter of national pride. . . . When completed, this edition of the Mahābhārata will occupy a place in the history of Sanskrit scholarship with which only one other work—the lexicon of Boehtlingk and Roth—can hope to vie in magnitude and importance." —Professor Dr. FRANKLIN EDGERTON (Yale University, New Haven).

His Excellency Sir ROGER LUMLEY, Late Governor of Bombay: "Since its foundation more than a quarter of a century ago, the Bhandarkar Oriental Research Institute has rendered great service to the cause of Oriental learning, and deeply enriched the tradition of Indian Scholarship. As President of the Institute, I am proud of the noteworthy contributions which have been made to the study of India's literary heritage under its auspices. . . . I give my best wishes to the Institute for the future, and I shall look forward in particular to the day when its great work for the Mahābhārata has been successfully completed."

His Excellency LORD WILLINGDON, Late Viceroy of India: "With the recollection of the close association which I had with the early fortunes of the Bhandarkar Institute in years gone by and of my personal friendship with that great scholar and gentleman Sir Ramkrishna Bhandarkar during the years I was Governor of Bombay, I am grateful for this opportunity of sending my warmest greetings to all those who have laboured so well to bring it to its present state of efficiency.

As its first president, I am proud to feel that it is fully justifying the hopes and aspirations of its founder, and is proving a worthy memorial to a great citizen, a great student of Oriental Research and above all to one who spent his life working for the educational advancement of his fellow countrymen.

I much hope before long to come and see for myself the practical evidence of its progress, and in the meantime wish the Bhandarkar Oriental Research Institute all possible success in the coming years".

Sir JOHN FORSDYKE, K. C. B., Director and Principal Librarian, BRITISH MUSEUM, London: "The British Museum sends its warmest congratulations to the Bhandarkar Oriental Research Institute. The founding of the Institute was a landmark in the development of Oriental studies in India, and during these 25 years great enterprises have been planned and rapidly carried towards completion. First among these is the monumental edition of the Mahābhārata, without doubt the most important advance in Sanskrit scholarship in this period, and a model for the critical treatment for which the bulk of Sanskrit literature still waits."

Resolutions of the Indian Section of the 17th International Congress of Orientalists at Oxford (1928): 1. "That this Congress is gratified to find *that the* preparation of a critical edition of the Mahābhārata, *a work of* such tremendous importance for the future of Sanskrit research, has been undertaken by the Bhandarkar Oriental Research Institute, and congratulates the Institute on the first fruits of its labours, the first fascicule of the critical edition, which was published in July 1927."

2. "That in view of the eminently satisfactory manner in which the work is being done by the Institute, this Congress is of opinion that the MS. collations made and the funds collected for the critical edition of the epic planned by the Association of Academies be now utilized for purposes of the critical edition being prepared in India, without prejudice to the original project of the Association of Academies."

3. "That this Congress therefore recommends that: (*a*) such collations of the Mahābhārata text as have already been prepared by the Association of Academies be placed, on loan, at the disposal of the Bhandarkar Oriental Research Institute, and (*b*) such funds as were collected by the Association of Academies for Mahābhārata work be now utilized for doing further collation from the Mahābhārata MSS. preserved in the European libraries, these collations being in due course likewise made available for the purposes of the work of the critical edition undertaken by the Bhandarkar Oriental Research Institute."

☞ It is in the spirit of this resolution that the Trustees of the Mahābhārata Fund in Great Britain have made from the Fund donations of £ 2,490.

The Critical and Illustrated Edition of the Mahābhārata

VOLUMES ALREADY PUBLISHED	*Permanent-members* Rs.	Others Rs.
Vol. I – ĀDIPARVAN (1), Ed. V. S. Sukthankar; Fasc. 1–7; pp. CXVIII + 996	33–0	36–8
Vol. II – SABHĀPARVAN (2), Ed. F. Edgerton; Fasc. 13–14; pp. LXVII + 517	13–0	14–8
Vol. III and IV – ĀRAṆYAKAPARVAN (3), Ed. V. S. Sukthankar; Fasc. 11–12; pp. XLII + 1117	18–0	20–8
Vol. V – VIRĀṬAPARVAN (4), Ed. Raghu Vira; Fasc. 8; pp. LX + 362	12–0	13–0
Vol. VI – UDYOGAPARVAN (5), Ed. S. K. De; Fasc. 9–10; pp. LIV + 739	20–0	22–0
Vol. VII – BHĪṢMAPARVAN (6), Ed. S. K. Belvalkar; Fasc. 15–16; pp. CICV + 802	18–0	20–8
Vol. X – KARṆAPARVAN (8), Ed. P. L. Vaidya Fasc. 20, 27; pp. xlii + 697 + *lxxx*	27–0	30–8
Vol. XIV – ŚĀNTIPARVAN (12), Ed. S. K. Belvalkar; Āpaddharma, and concordance; Fasc. 21 and 26 (part); pp. viii + 264 + *cxliv*	13–0	14–0
Vol. XV – ŚĀNTIPARVAN (12), Ed. S. K. Belvalkar; Mokṣadharma, Fasc. 22–23 and 24 (part); pp. viii + 844	33–0	36–8
VOLUMES IN PRESS OR IN PREPARATION		
Vol. XIII – ŚĀNTIPARVAN (12), Ed. S. K. Belvalkar; Rājadharma, Fasc. 18–19 (out)	37–8	42–0
Vol. XVI – ŚĀNTIPARVAN (12), Ed. S. K. Belvalkar; Mokṣa°, Fasc. 24 (out); 26	45–0	50–0
Vol. XII – SAUPTIKAPARVAN (10), Ed. H. D. Velankar; along with STRĪPARVAN (11), Ed. V. G. Paranjpe; Fasc. 17	9–0	10–0
Vol. VIII and IX – DROṆAPARVAN (7), Ed. S. K. De; Fasc. 25 (out); 28, 29	37–8	42–0
Vol. XI – ŚALYAPARVAN (9), Ed. R. N. Dandekar; Fasc. 30	24–8	27–0
Vol. XVIII – ĀŚVAMEDHIKAPARVAN (14), Ed. R. D. Karmarkar	22–8	25–0
Vol. XVII – ANUŚĀSANAPARVAN (13)	40–8	45–0
Vol. XIX – ĀŚRAMAVĀSAPARVAN (15), MAUSALAPARVAN (16), MAHĀPRASTHĀNIKAPARVAN (17), and SVARGAPARVAN (18)	14–8	16–0
Vol. XX and XXI – PRATĪKA INDEX	32–0	35–0

* * *   * * *   * * *

§ Vol. XXII and XXIII – HARIVAMŚA
§ Vol. XXIV – EPILOGUE

The above are deferred prices. Bound Volumes at Rs. 4 to 6 extra each. This list (1954) *cancels previous lists.*

CURRENT RATES OF SUBSCRIPTION*

Kind of Binding	For *Permanent Members* Advance Payment (i)	For *Permanent Members* Deferred Payment (ii)	For Others Advance Payment (iii)	For Others Deferred Payment (iv)
Cloth	Rs. 475	Rs. 525	Rs. 525	Rs. 575
Paper	Rs. 400	Rs. 450	Rs. 450	Rs. 500

N. B.— Subscribers on the Deferred Payment Plan have to deposit Rs. 25/- out of the price for registration of the order. — *Postage extra in all cases.*

* Parts not sold singly, except the Bhagavadgītā portions from Vol. VII: Price (Paper) Rs. 7–8.

† Concessions to trade at 12½% on the advance price charged, if customers are *permanent* members; (but at 20% on the deferred price of single volumes charged to others).

§ The two Harivaṁśa Volumes and the Volume of Epilogue fall outside the above set.

Printed and Published by The Bhandarkar Institute Press, Poona-4.